ÖRNEKLI HAKASÇA-TÜRKÇE SÖZLÜK

Ekrem ARIKOGLU

-A-

a (ı.) *ünl.* A!, ha! *"Iblhdök tınanatsan, haydağ polar, a?" M.* Kokov *ç* Evinde dinlenip dursan nasıl olur ha?) a, nime sin çoohtazın? a, ne dedin?

a (ıı.) *bağ.* Fakat: *"A mağaa kapusta kirek."H.* Tinikov (Fakat bana lahana gerek.)

aaca 1. Nine. 2. Yaşlı kadınlara hitap şekli.

aahta- 1. Bağırmak, çağırmak: *"Konsar aahtap ılğapçathan tuhmazın çasharça."* S. Karaçakov (Konsar, bağırarak ağlayan kardeşini sakinleştiriyor.) Haydi aahtazan, îdök yanılanar. Atasözü (Nasıl bağırırsan öyle yankılanır.) aba çili aahtapça ayı gibi bağırıyor. 2. Havlamak, çenilemek: *"Çohıraday, tura honıp, çabal aahtap pazoh çügürîp odır."* N. Domojakov (Ala köpek, bazen durup, kötü şekilde havlayıp yeniden koşmaya başlıyor.)

aahtaas *s.* Yaygaracı, bağırtkan.

aahtas Bağırma, çığırma, yaygara.

aahtas- 1. Bağrışmak, karşılıklı bağırmak: "E-e, *ol palıhtapçathan palalar, hoora tudıp alıp, aahtasçalar, iskîrgen Agur."A.* Çerpakov (Heey!, o balık avlayan çocuklar, alabalık yakalamışlar bağrışıyorlar, diye haber vermiş Agur.) 2. Havlaşmak, çenileşmek.

aahtat- Bağırtmak, bağırmasına yol açmak.

aal 1. Köy. Ala saashan aaldan sıh polbinça, izîrîk ir ibîn pîlînminçe. Atasözii (Ala saksağan köyden çıkamaz, esrik er evini bilmez.) halın aal büyük köy. 2. Köyle ilgili, köysel, köye ait. aal sovedi köy ihtiyar heyeti, aal sovedi çıılıs sıhhan köy ihtiyar heyeti toplanmış. 3. Yurt, oba.

aalay s. Pembe: *"Aalay çıbek hur ağamnah surıp alam."\I.* Maynaşev (Dedemden pembe ipek kemer isteyeyim.) aalay arah pembemsi, rengi pembeye yakın olan. aalay arah kögenek kizîbîsken his pala pembemsi elbise giymiş kız çocuğu.

aalcı (ı.) *tıp.* Enfeksiyon hastalıklarının genel adı. aalcı ağırığdan üreen kûzî enfeksiyon hastalığından ölen kişi. uluğ aalcı çiçek hastalığı. kîçîk aalcı kızamık, sohır aalcı çiçek hastalığı, çil aalcı *tıp.* su çiçeği, îzîk aalcı sıtma, çorıh aalcı salgın hastalık.

aalcı (ıı.) Misafir, konuk: *"Çir nime idlbîzlp aalcızın sıylaan."* İ. Kotyuşev (Yemek yapıp misafirini ağırlamış.) aalcı pol-misafir olmak: *"Amdı ol Payusanıh çurtında stol kistinde uluğ aalcı polip odırğan."* A. Çerpakov (Şimdi o Payusan'nm evinde, masa başında saygın misafir olup oturuyordu.) aalcı sıyla- misafir ağırlamak: *"Payusa kilin ökls tee polza, klleg dee çoğıl, aalcı sıylap odırça."* A. Çerpakov (Payusa gelin kocasız da olsa, telaşa kapılmadan misafir ağırlayıp duruyor.)

aalcıbay s. Misafirperver, konuksever: *"Aydo aalcıbay kîzî polcah poltır."* V. Kobyakov (Aydo misafirperver bir kişiymiş.)

aalcıla- Misafir, konuk etmek. Miske'ni ibge aalcılaam Miske'yi eve misafir ettim.

aalcıhğ *s.* Misafirli, misafiri olan, konuğu olan. olar aalcıhğ polğannar onların misafiri varmış.

aalcıtura Otel.

aaldağı s. Köylü, köye ait: *"Aaldağılar, am niik tınıp, pir orınğa çıılıshannar."* İ. Topoyev (Köylüler rahatlayıp, bir yere toplanmışlar.) aaldağı ügretçî köy öğretmeni.

aal-honcıh *tekr.* Komşu, konu komşu. aal-honcıhtı tun ayranğa hığırcannar konu komşuyu 'tun ayran' bayramına çağırmışlar.

aal-kün *tekr.* Köy halkı, aal-kün pîrîgîp, pomıs iten köy halkı toplanıp yardımlaşm ç

aalla- Konuk olmak, misafir olmak: *"Mağaa aallap kil çörîner, - teen."* I. Kotyuşev (Bana misafir olunuz, demiş.)

aaltağ Misafirlik, misafir olma durumu.

aallas Misafirlik, konuk olma.

aallas- 1. (birbirine) Misafir olmak. 2. (birbirini) Konuk çağırmak.

aallat- Misafir ağırlamak, konuk etmek: *"Aalcını pazoh aal ibîre ortı haraa irtîre aallattılar."* G. Topanov (Konuğu yine köyün yanında gece yarısına kadar ağırladılar.)

aallığ *s.* Köyü olan. köp aailığ rayon çok köyü olan ilçe.

aan Kötülük getiren ölü hayvan ruhu. aday aanı ölü köpek ruhu.

aancıl Melek, kızının îkî innînde îkî aancıl odırça insanın iki omzunda iki melek oturur.

aanı- Kazanmak, edinmek, sahip olmak.

aanığ Kazanma, edinme.

aanıs- (birlikte) Kazanmak, elde etmek.

aanıt- Kazandırmak, edindirmek, elde ettirmek.

aar (ı.) 1. *s.* Ağır, çetin, güç: *"Kîzî ılğaanın körerge paza isterge aar."* A. Çerpakov (insanın ağlamasını görmek ve duymak zor.) 2. s. Ağır, tartıda çok çeken, hafif karşıtı: *"TirlTg toraat aal arazındağt hatığ çolca aar hahaanı söörtene toğdırat pariğan."H.* Tyukpiyekov (Terli doru at köyün içindeki sert yoldan ağır at arabasını sürükleyerek takırdatmış.) 3. s. Ağır, değeri çok olan, gösterişli: " *Közenekterde oyıh hoostığ aar torğı örkller."* V. Şulbayeva (Pencerelerde işlemeli, resimli ağır ipek perdeler.) 4. Ağır, yavaş: *"Anan, odırğan girmen aar pazıstığ azahtarına tura honıp..."V.* Tatarova (Sonra oturduğu yerden yavaş basan ayakları üzerine kalkıp...) aar çurtas zor hayat, aar kün zor gün. aar tın- zor nefes almak, aar çör- gebe kalmak, aar maşına ağır vasıta.

aar (ıı.) k Oraya, öteye: *"Sırayın aar aylandırça."* *I.* Şulbayeva (Yüzünü öteye döndürüyor.) aar- peer *tekr.* oraya buraya, dağınık olarak. aar aylanza ay oshas, peer aylanza kün oshas oraya dönse ay gibi, beriye dönse güneş gibi. aar-peer oylas- oraya buraya koşuşmak, aar- tödîr *tekr.* oraya, oraya buraya, bir aşağı bir yukarı: *"Îzîkten közenekser aar-tödîr pastır çörgen abis..." A.* Kuzugaşev (Kapıdan pencereye doğru gidip gelen papaz...)

aar (m.) Arı: *"Karın, aarlar tutça, mööt satpaza, pilbes kaydı çurtir."* N. Tyukpiyekov (iyi ki arıcılık yapıyorum, bal satmasam bilmiyorum nasıl geçinirim.) aar çıdazı arı iğnesi. aar uyazı arı kovanı.

aarçı Ayran çökeltisi, lor peyniri.

aarçılığ s. İçinde ayran çökeltisi bulunan yemek, aarçılığ ügre içinde ayran çökeltisi bulunan çorba.

aar-çük *tekr.* Külfet, ağır yük.

aarda *zf.* 1. Çok, fazla, aarda mayıh- çok yorulmak. 2. Büsbütün, iyiden iyiye, tamamen: *"Aarda sıdabin pariza, ineyîn çidînîp, hada gide salcannar, anan hızı-kızözî aparğanca, çay tooza mında çurtacannar."* A. Çerpakov (Bütünüyle dayanamaz olunca, karısını yanına alıp kaybolurlardı, sonra kızı damadı götürene kadar, yaz boyunca burada yaşarlardı.)

aarhı s. Uzak, uzaktaki, öte, ötedeki: *"Suum-saamğa aarhı komnatadan*

apsah sıh kilgen." N. Domojakov (Gürültü patırtıya uzak odadan ihtiyar ıkıp gelmiş.) aarhı sarin uzaktak ç yer, memleket, aarhı peerkî oradaki buradaki.

aarın- Utanmak, sıkılmak, çekinmek.

aarıncah s. Utangaç, sıkılgan, krş. aarsıncah.

aarındır- Utandırmak.

aarınıs Utanma, arlanma, sıkılma.

aarınmas *s.* Utanmaz, arlanmaz, sıkılmaz, krş. aarsınmas.

aarla- 1. Ağırlamak, saygı göstermek: *"Aalcını aarlap, postarınzar hığırarlar."* A. Çerpakov (Misafiri ağırlayıp, evlerine çağırırlar.) uluğlarnı aarla- büyüklere saygı göstermek. 2. Biri adına kutlama yapmak. 3. İkramda bulunmak.

aarlağcı s. Misafirperver, konuksever.

aarlan- Sıkıntı duymak, rahatsızlık hissetmek.

aarlandır- Sıkıntı vermek.

aarlanıs Rahatsız olma, rahatsız oluş.

aarlas- Ağırlamak, birbirine ağırlamak, birbirine saygı göstermek.

aarlas itibar, nüfuz: *"Partiya püün aarlasta nimes, ülgüzin çîdir salğan."V.* Şulbayeva (Parti bugün itibarlı değil, iktidarını yitirdi.)

aarlastığ s. Saygın, itibarlı: *"Kfzee at pirerî - andağ uğaa aarlastığ nime."* G. Kazaçinova (İnsana ad vermek böyle çok saygın bir şey.)

aarlat- 1. Ağırlatmak, ikram ettirmek. 2. Hürmet ettirmek, saygı göstertmek.

aarlığ (ı.) *s.* 1. Pahalı, aarlığ knigalar pahalı kitaplar. 2. Kıymetli, değerli: *"Altmnan aarlığ sîlıg çlidimzih."* M. Kilçiçekov (Altından değerli, temiz gencimsin.)" *Vanya, harındastan daa arlığzıh."V.* Şulbayeva (Vanya, kardeşten de değerlisin.) 3. Saygın, hatırlı, itibarlı, aarlığ aalcı saygın konuk. 4. Sevgili, aarlığ nancım sevgili dostum.

aarlığ (ıı.) s. Anlı, arısı olan, arı bulunan. aarlığ ağas anlı ağaç.

aarsı- 1. Ağırsamak, yük saymak, yüksünmek. 2. Yorgunluk duymak, kendini yorgun hissetmek.

aarsın- 1. Sıkılmak, utanmak. 2. Ağırsınmak, yüksünmek, ağır olduğunu düşünmek: *"Aar daa polzam, adam çurtına / Aarsınmin çitîr, anı surınçam."* M. Kilçiçekov (Ağır da olsam ata yurduma / Yüksünmeden ulaştır, bunu istiyorum.)

aarsıncah *kaç. s.* Utangaç, sıkılgan, krş. aarıncah

aarsınmas *kaç. s.* Utanmaz, arlanmaz, sıkılmaz, krş. aarınmas.

aartın *zf.* Uzaktan, öteden.

aas (ahsı) 1. Ağız, başın ön kısmı: *"Adının ahsın tut kilîp, adın öktemnede çağdap alıp, izen dee pirbin, tarıncah ünnen orıstap tapsaan."N.* Domojakov (Atının ağzını tutup, hırçınlaştırarak yaklaştırıp, selâm da vermeden, sinirli bir sesle Rusça konuşmuş.) 2. Ağız, dudakların çevrelediği bölüm: *"Ağas çîrçenı tınastapçathan aassar tut pirgen."* N. Domojakov (Ağaç kaseyi nefes alan ağza doğru tutmuş.) 3. Ağız, kapların veya eşyaların açık yanı: *"Ahsı çoh gorşoktarda suğ daa tudılbazın habınmaan."* N. Domojakov (Ağzı olmayan kaplarda su tutulamayacağını dsunememiş.) 4. Ağız, akarsuyun üş derenin ağzı. Ah Üüs ahsında çurtaan Ak Üüs ağzında yaşamış.

aashın- Pişman olmak, pişmanlık duymak.

aasta- 1. Dedikodu etmek, biri hakkında konuşmak. 2. Demek, söylemek, konuşmak.

aastal- Kötü söylemek, küfretmek: *"Polızii çoh Aydo oolahtıh açığ tabızı aastalıp, ah sınnanıbıshan Yakınnah azın polbin oylapça." V.* Kobyakov (Yapacak bir şeyi olmayan Aydocuğun acı sesi kötü söyleyip, vahşîleşen Yakın'dan uzaklaşamayarak koşuyor.)

aastan- 1. Ağzını bozmak, küfretmek: *"Een-aastanma, amoh min oollar hığır kilem." V.* Şulbayeva (Yalnız zannedip küfretme, şimdi gençleri çağıracağım.) 2. Kendisi hakkında konuşmak, aastançam Yemin ederim!.

aat *zool.* 1. Angut, ördekgillerden bir kuş türü. aat irepçî oshas ınağlar angut ifti gibi sevgililer. 2. Angutla ilgili ç aat nımırhazı angut yumurtası.

aatıs Uzun peynir kurutma ızgarası, ib üstüne salçan aatıs ev üstüne konan peynir kurutma ızgarası.

aatta- Angut kuşu avlamak: *"PîstJh çonnıh irke huzı aattarnı, palam, aattirğa pir dee çarabas."* V. Tatarova (Yavrum bizim halkımızın sevimli kuşu olan angutları hiç avlamamak gerek.)

ab Av.

aba (ı.) 1. Ayı. Aba înekke harındas nimes. Atasözü (Ayı ineğe kardeş değil.) Abadan horıhsan, tayğaa daa par polbassın. Atasözü (Ayıdan korkarsan, ormana da gidemezsin.) 2. Ayıyla ilgili, aba palazı ayı yavrusu, aba idî ayı eti. aba înî ayı ini.

aba (ıı.) *sag.* Baba: *"Abam çaadan aylanıp odır."F.* Burnakov (Babam savaştan dönüyor.)

aba- (tef derisini) Isıtmak.

abaa Ağabey, kendinden büyük erkek: *Imıner fzîbîzîner, Payapan abaa."* V. Şulbayeva (İlâcınızı içiniz, Payapan ağabey.)

abaan (abaay) *hitap sözü.* Ağabey, kendinden büyük erkekler için hitap sözü. abaan ibden kilgen ağabey evden gelmiş.

aba çistegî *bot.* Ağaç çileği, ahududu, krş. abağadı.

aba ğadı *bot.* Ağaç çileği, ahududu, krş. aba çıştegî

abağır- Bağırmak, yüksek sesle haykırmak: *"Yakın, idinin ağırğanına sıdanmin, harahtarın alas-sulas körîp, abağırça."* N. Domojakov (Yakın, vücudunun acımasına dayanamayıp, gözlerini sağa sola çevirip bağırıyor.)

abahay 1. Eş, karı. 2. Güzel, çirkin karşıtı: *"Kem prayzman abahay? Matilda."* V. Şulbayeva (Kim herkesten güzel? Matilda.) aydan arığ abahay, künden sîîîg abahay aydan aydınlık güzel, güneşten parlak güzel. 3. Kraliçe.

abahayla- Süslemek, güzelleştirmek.

abahaylan- Süslenmek, güzelleşmek.

abajur Abajur.

abala- Ayı avlamak.

abalas- (birlikte) Ayı avlamak.

abalat- Ayı avlatmak.

abalığ *s.* Ayılı, abalığ çir ayılı yer.

aban *hitap sözü.* (Çocuk dilinde) babacığım): *"Tfgî çalaas tağlar ozarinda haydağ dipolar, aban? - tip his tigir tözlndegî çalaas tağlarzar közitken."N.* Tyukpiyekov (Şu dağlar karşısında neresi var babacığım?, diye kız göğün ufkundaki çıplak dağları göstermiş.)

abanarçı s. Kötü, kusurlu, kıt. abanarçı sağıstığ dar görüşlü.

abanat Borç.

abanattığ *s.* Borçlu

abbreviyatura *gr.* Kısaltma.

abdır Sertleştirilmiş post. krş. aldır

abdıra 1. Sandık: Altın abdıramnı çil pazında pîr hati asçam. Bilmece. Guguk kuşu. (Altın sandığımı yılda bir defa açarım.) 2. Kutu.

abhazets Abaza, Abazistanlı.

abıdıl- Sallanmak: *"Sarığ tonnığ çılğı hadarçızı at üstünde, uluğ pizîktegi çili, abıdıla tüs halğan." V.* Kokov (Sarı elbiseli yılkı çobanı at üstünde, büyük beşikteki gibi sallanıvermiş.)

abıdıs- (birlikte) Sallamak.

abıdıs Sallayarak avutma.

abığ *bot.* Bodur sedir.

abığa 1. Abla. 2. Kendinden büyük kadına hitap sözü. krş. abıla

abıl (ı.) Büyük kürek.

abıl (ıı.) Bataklık içinde ormanlı tepe.

abıl ayı Mayıs.

abıla- Grup hâlinde saldırmak, etrafını çevirerek saldırmak: *"Çalğıs ashırnı abılaan püürlernfh çîtîg, sooh tîsterî."* N. Nerbişev (Yalnız aygırın etrafını çeviren kurtların keskin, soğuk dişleri.)

abıla Teyze, abla, söyleyenin kendisinden büyük kadına hitap sözü: *"Çarabas, Pıçon abıya, moynı pos torğayahtı çarabas."* N. Domojakov (Yaramaz, Pıçon abla, boynu boş toygar yaramaz.) krş. abığa

abılağ Saldırı, sürü olarak saldırma.

abılan- Grup hâlinde saldırıp avlanmak.

abılas- Grup hâlinde saldırmak, (birlikte) saldırmak.

abılat- Grup hâlinde saldırtmak, hücum ettirmek.

abır Zengin akrabaların yaptığı ödünç mal yardımı, at abın atı ödünç olarak vermek.

abırla- Ödünç istemek, inek abırlap parça ödünç inek istiyor.

abırthı Yulaf unu veya tahılla yapılan iecek türü: *"Talğannı ayrannan aç ay ba abırthınah haarıp, îzîp alzah, haydağ daa aar toğısta tabırah suhsabassıh, astabassın."* N. Tyukpiyekov (Kavrulup dövülmüş buğdayı ayranla veya abırthıyla karıştırıp yersen, ne kadar da zor iş olsa çabuk acıkmazsın.) ons abırthızı kvas (biraya benzer bir tür içecek.)

abis Papaz: *"Ol uroktı minin alnında abis pirgenneh peer üs ay irtîp pardı."* A. Kuzugaşev (Dersi papaz verdiğinden beriliç ay geçti.)

abıshacah İhtiyar, yaşı ilerlemiş.

abıt- Avutmak, dinlendirmek: *"îzîg künde sarnah abıtça noza."N.* Domojakov (Sıcak günde rüzgâr serinliği dinlendiriyor ne de olsa.)

abıthıs Beşik.

abıttırt- Mayışmak, uyuşmak, uyuklamak: *"Sarnah tanğa paza kün çılıina abıttırt salğan çılğı hadarçızı."* N. Domojakov (Serin tandan ve gün ışığından mayışan yılkı çobanı.)

abıy *hitap sözü.* Ağabey, amca.

abıya 1. Amcazade, kuzen. 2. Akraba erkeklerin birbirlerine hitap sözü.

abızın Elti: *"Abızmah, kîlebe. Agurnıh hılığın am na körçezm me."* A. Çerpakov (Elticiğim aldırma, Ağur'un huyunu yeni mi görüyorsun.)

abissinets Habeş, Habeşistanlı.

abonement Abonman.

abonent Abone. abonementten tuzalançathan kîzî abonent polcan abonelikten faydalanan kişi abonedir, abonirovat pol- abone olmak, teatrda loja abonirovat pol-tiyatroda loca abonesi olmak.

abordaj Borda, rampa.

abort Çocuk düşürme, düşürtme, ara tastaanı orıstap abort polça çocuk düşürmenin Rusçası abort'tur.

abra Telega, atlı araba; at arabası.

abrikos 1. Kayısı (meyvesi) 2. Kayısı (ağacı) abrikos ağazı kayısı ağacı. abrikos varenyezî kayısı reçeli.

absolyutizm Mutlakiyet, saltçılık.

absolyutnay *s.* Mutlak, salt.

abstraktno *zf.* Soyut, mücerret: *"Sin, îcen, abstraktno çoohtanma."* V. Şulbayeva (Sen, anne, soyut konuşma.)

abstraktsiya Soyutlama: *"A-a, söögîçoh söster ol, îcen, abstraktsiya."* V. Şulbayeva (A, içi boş sözler bunlar anne, soyutlama.)

abzats Satır başı, paragraf.

aca 1. Ağabey: *"Hığır, aca, pu pismonı."* V. Şulbayeva (Oku, ağabey bu mektubu.) 2. Amca: *"Haydan körçezer, Sıbos acamnah Toray acam sınap gide salarlar."* A.

Çerpakov (Ne biliyorsunuz, Sıbos amcamla Toray amcam belki gerçekten gelirler.)

açan *hitap sözü.* Amcacığım, ağabeyciğim: *"Todıl açan, tohta, - ağırın tapsaan Tireek." A.* Çerpakov (Todıl amca dur, yavaşça seslendi Tireek.)

açı Amca çocuğu, açı harındas *tekr.* amcazade, açı piçe *tekr.* amca kızı.

açı- 1. Acımak, ekşimek, süt acıdı süt ekşidi, bozuldu. 2. Sızlamak, acımak, çüreem açıpça yüreğim sızlıyor.

açıbaan s. Mayasız, tatsız.

açığ *s.* 1. Acı, tatlı karşıtı, açığ muksun acı soğan. 2. Acı, keder: *"Andağ açığnı paza sıdap polbin."* V. Maynaşev (Böyle acıya bir daha dayanamayıp.) Açiina tus salba, ayranına süt urba. Atasözü. (Acısına tuz ekme, ayranına süt dökme.) Açığ nimee kîrbeende, tadılığ nime tanıbassın. Atasözü (Acıya düşmeden, tatlıyı tanımazsın.) 3. Acı, şiddetli: *"Mındağ açığ soohtığ, amir haraalarda ças hulunnığ çılğılar hıralar ornında honadır." N.* Nerbişev (Böyle şiddetli soğuklu, sakin günlerde genç kulunlu yılkılar tarlalarda geceler.) açığ hıshı acı ciğlık. 4. Ekşi. 5. Rahatsızlık verici açığ as alkollü içecek: *"As-tamah çazap, açığ as turğızıp, uluğ siy salğan."* A. Çerpakov (Yemek yapıp, içki hazırfayıp büyük ağırlama yapm.) açığ suğ içki, alkollü içecek ış votka: *"Pîske îzTrtçe açığ suğnı."* V. Mayneşev (Bize içiriyor içkiyi.) açığ tîl acı söz: *"Payağı çazıda toğashan açığ tîl çi?"N.* Domojakov (Deminki ovada karşılaştığı acı söz ne?)

açığlan- 1. Sinirlenmek, öfkelenmek: *"Açın paynıh hıytığın / Açığlanıp ol harğaan."* P. Ştıgaşev (Aç gözlü zenginin cimriliğini / Sinirlenip o kargamış.) 2. Acılaşmak. 3. Üzülmek, kederlenmek/

açığlığ *s.* Acılı, üzüntülü.

açıh (ı.) S. 1. Açık, üstü kapalı olmayan yer: *"Annah pasha ol arada uluğ açıh hazaa." V.* Kobyakov (Ondan başka orada büyük açık ahır.) 2. Açık, iki ucu birbirine bağlı olmayan: *"Açıh tînîn at pazı nah sol **hırına** azıra tastabıshan."* V. Kobyakov (Açık dizginini atın başından atarak sol yanına geçirmiş.) Çatısının çolı açıh, çabalnın çolı çabıh. Atasözü (Güzelin yolu açık, kötünün yolu kapalı.) 3. Açık, engelsiz: *"Kün harağı kîrçetken açıhtarda hushacahtar ön ne pazı tabısnah sarnasçathannar."* S. Çarkov (Gün ışığı giren açıklarda kuşlar farklı seslerle ötüşüyorlar.) krş. azıh.

açıh (ıı.) Av, avlanma, ancılar açıhha parğan avcılar ava gitmiş.

açıh-çanh *tekr.* 1. Açık, aydınlık: *"ibnîh îstî allığ, açıh-çanh." V.* Kobyakov (Evin içi geniş açık aydınlık.) 2. Parlak, güzel: *"îcezî, açıh-çanh sıraylığ ipçi, hızıcaan pozına çaba tartıp, nımzah sastığ pazıcaanah sıybaan."* N. Domojakov (Annesi parlak yüzlü kadın, kızını kendine çekip, yumuşak saçlı başından sıvazlıyor.) 3. Açık, apaçık, belirgin: *"Anan, homzınıstığ sağıstarın hıya tastap, açıh-çanh çooğın hoşça."V.* Tatarova (Sonra, kötü fikirlerini bir tarafa bırakıp, açık sözüne devam ediyor.) 4. Şen şakrak, neşeli: *"Olarğa paba-îcelernîh kömes tee açıh-çanh külînîsterî uluğ sıyıh oshas potadır."* N. Tinikov (Onlara anne babalarının biraz neşeyle gülmeleri büyük ödül gibi gelmiş.)

açıl- Açılmak: *"Torkanıh harahtan uluğ açılıbıshannar."* V. Kobyakov (Torka'nın gözleri irice açılıvermiş.) krş. azıl-

açılıs Açılma, açılış.

açın *s.* 1. Aç gözlü: *"Çe köp polğan açın annar çalğıs ashırğa."* N. Nerbişev (Fakat fazla gelmiş aç gözlü yırtıcılar yalnız aygıra.) 2>irtıcı, vahşî. açın hustar yırtıcı kuşlar: *"Kürgennîh hırında açın hustarnıh tük-tağı cayıl haltır." N.* Domojakov (Kurganın üzerinde yırtıcı kuşların tüyleri yayılmış.)

açın- (ı.) Acımak, merhamet etmek: " *Huday-abacah andada sağaa açınar."* V. Şulbayeva (Tanrı o zaman sana merhamet eder.)

açın- (ıı.) Aç gözlülük etmek.

açınaacı s. bk. açıncah

açıncah s. Merhametli, krş. açınaacı

açınıs- (birbirine) Acımak, acısını paylaşmak.

açınıs Merhamet, acıyış.

açınıstığ s. Acınacak, zavallı, açmıstığ körîngen zavallı görünmüş.

açınmas s. Acımasız, merhametsiz.

açırğan- 1. Sinirlenmek, öfkelenmek: *"Anan, acırgan parıp, tartıbısham."* V. Şuibayeva (Sonra, sinirlenip çekiverdim.) 2. Üzülmek, acımak.

açırğancıh *s.* 1. Kızgın, öfkeli. 2. Üzücü.

açırğandır- 1. Sinirlendirmek, öfkelendirmek: *"Tapsaan Hohanah ağa, Kabrisfi açırğandırıp."* İ. Kostyakov (Seslenmiş Hohanah ona, Kabris'i sinirlendirip.) 2. Üzmek, canını sıkmak.

açırğanıs 1. Üzülme, kederlenme, üzüntü. 2. Sinirlenme, öfkelenme, kızgınlık, krş. açırğas

açırğanıs- (birbirine) 1. Üzülmek, kederlenmek. 2. (birbirine, birlikte) Sinirlenmek, kızmak.

açırğas Üzüntü, keder, acı: *"Çe olarnıh köglerînde / İstîl parça açırğas taa."* N. Tinikov (Fakat onların şarkılarında / Duyuluyor keder de.) krş. açırğanıs

açırğastığ s. Üzüntü verici, acınacak : *"Sığararçıhpın. Açırğastığ, andağ zakon çoğıl." V.* Şulbayeva (Çıkarırdım. Üzüntü verici ki öyle bir kanun yok.)

açırha- Aç gözlülük etmek, tamahkârlık etmek.

açış Acıtma, ekşitme.

açış- (ı.) (birlikte) Açmak.

açış- (ıı.) 1. Acı duymak, acımak: *"Anı la isterıneh, Aydonıh çüregî, nime hazalğan çili, açıza tüsken."* V. Kobyakov (Onu duyar duymaz, Aydo'nun yüreği, bir şey saplanmış gibi acıyıverdi.) 2. Ekşitmek, tadını acı hâle getirmek. 3. (birlikte) Acımak, üzülmek.

açıt- 1. Acıtmak: *"Nımırtah, nımırtah / Çüreeçeemnî açıtpa." V.* Şulbayeva (Kuş kirazı, kuş kirazı / Yüreciğimi acıtma.) 2. Mayalamak, ekşitmek. 3. Acılaştırmak.

açıthı Maya.

ada 1. Baba: *"Min dee adamnan tanı zıp alarga. Min Timke oolğıh polçam."* V. Şulbayeva (Ben de babamla tanışayım. Ben Timke oğlun oluyorum.) 2. Ata. Ada çirîne ay-tıs pirbes; uluğnı uludar, klçîgnî kîsteder. Atasözü (Ata yerine huzur vermez, büyüğü uludur, küçüğü kişnetir.) ada çir- suu ana yurt, memleket: *"Ada çir-suubıs çobağda, arğıstar,-teen ol amir, hoyığ ünneh."* F. Burnakov (Ana yurdumuz acı içinde arkadaşlar, demiş o sert bir sesle.)

ada- 1. Adını söylemek, adıyla hitap etmek: *"Ol pozın îdi irkelep adaan kîzînî am na kördü." V.* Kobyakov (O, kendi adını böyle sevgiyle söyleyen birine yeni rastladı.) 2. Ad vermek, ad koymak: *"Minîh adam adaan adım par."* V. Şulbayeva (Benim babamın koyduğu adım var.)

adağ 1. Adlandırma. 2. Telâffuz etme.

ada-îce *tekr.* Ebeveyn.

adal- Adlandırılmak: *"Töreen tîlde pray adalçalar / Nince le par ahnar, hustar."* M. Kilçiçekov (Ana dilde hep adlandırılmakta / Ne kadar varsa avlar, kuşlar.)

adalğı Küçük balta, nacak.

adalğı padej *gr.* İsmin yalın hâli.

adalıs Adaş: *"Anı iki pöle, ağaaoh adalıs çarıh ünnig uluğ nimes suğ ahça."* F. Bumakov (Onu ikiye bölerek, onunla adaş güzel sesli küçük dere akıyor.) krş. adaş (ı.)

adan (ı.) 1. *zool.* Erkek deve. 2. *mec.* (Kam) Tefi.

adan (ıı.) Savunma, müdafaa etme.

adan- Adlanmak.

adancıl Savunucu, müdafi.

adanmınan *hitap sözü.* Saygın, saygıdeğer.

adanna-Taklit etmek.

adaş (ı.) Adaş. krş. adalıs.

adaş (ıı.) Ata, cet.

adaş (m.) Adlandırma, isim verme.

adaş- 1. Adaş olmak. 2. Birbirine ad takmak.

adat- İsim verdirmek, ad koydurmak.

adattır- Telâffuz ettirmek.

aday Köpek. Çabal kîzî çağadan habadır, çabal aday soonan habadır. Atasözü (Kötü kişi yakadan tutar, kötü köpek arkadan kapar.)

adayam *hitap sözü.* Yavrucuğum, sevgilim.

aday-hus *tekr.* Evcil hayvanlar, mal(iar): *"Mal daa, aday-hus taa tabıs sığarbaan."* V. Kobyakov (Mal da kuş köpek de ses çıkarmamış.)

aday kögenegî Bebeğin ilk giysisi.

adaylığ s. Köpekli. adaylığ kîzî köpekli kişi.

aday taban 1. Enik 2. *mec.* Köpoğlu.

aday-tülgü *tekr.* Bir çocuk oyunu.

adıgeyetsler Adıgeyler.

adığ Ayran karıştırma sopası, krş. adılğa

adılğa Ayran karıştırma sopası krş. adığ

adım Hakas millî elbisesinin eteğindeki süs.

adımna- Giysiye şerit dikmek.

adına Dağarcık, torba.

adır *ünl.* A dur!, Dur hele!: *"Harassam, naukanı isker çörgizem, andağ toğıs la polzın adır."* G. Topanov (Çalışırsam, bilimi doğuya getiririm, öyle iş de olsun hele dur!)

adırğa Dokuma tezgahında uzun ipleri ayıran araç.

adjaretster Acarlar. Acar halkından olanlar.

administrativnay s. İdarî, yönetimsel. administartivnay ondaynan çarğanı idarî bölgelere ayırmak.

administrator İdareci, yönetici.

administratsiya Müdüriyet, yönetim.

administrirovat pol-Yönetmek.

admiral Amiral, admiral kibî amiral elbisesi.

adres Adres, poçta adrezî posta adresi.

adresant Gönderici.

adresat Alacak olan, alıcı.

adresovat pol- Birinin adına göndermek.

adrestığ s. Adresli, adrestığ pis'mo adresli mektup.

advokat Avukat.

adyutant Yaver.

aerodrom Hava meydanı, hava alanı.

aeroklub Havacılık kulübü, havacılık derneği.

aeroklub Havacılık kulübü.

aeroplan Uçak.

aeroport Hava limanı, hava alanı.

aerosor Motorlu kızak.

aerostat Hava balonu.

affekt Şiddetli sinir bunalımı.

afgannar Afgan, Afganistanlı.

afişa Afiş.

aforizm Aforizm, özlü söz.

afrikanskay *s.* Afrika'yla ilgili, Afrikalı.

agent 1. Acente. 2. Ajan.

agentsvo Acente, ajans.

agentura İstihbarat servisi.

agglyutinativnay *gr.* Bitişmeli (dil), iltisakî.

agglyutinatsiya *gr.* Bitişme, bitişim.

agitator Ajitatör, propagandacı.

agitatsiyonnay Ajitasyon, propagandacılık.

agitatsiya Ajitasyon, propaganda.

agitirovat pol- Propaganda yapmak.

agitkampaniya Propaganda kampanyası.

agitkollektiv Propaganda grubu.

agitmassov Propaganda kampanyası.

agitpunkt Propaganda merkezi.

agrarnay s. Toprakla ilgili, agrarnay surığ toprak meselesi.

agregat Makineler takımı, ünitesi.

agressivnay *s.* Saldırganlık.

agressiya Tecavüz, saldırganlık.

agressor Saldırgan, mütecaviz.

agrobiologiçeskay s. Agrobiyolojik, tarım biyolojisiyle ilgili.

agrobiologiya Agrobiyoloji, tarım biyolojisi.

agronom Tarım uzmanı: *"Sîrernın pastiinar, sovhozha agronom polarğa hığırıp, mini çoo haîhırttı."* G. Topanov (Sizin müdür, beni sovhozda tarım uzmanı olmaya çağırarak çok güldürdü.)

agronomiçeskay s. Tarım tekniğiyle ilgili, agronomiçeskay institüt Tarım enstitüsü.

agronomiya Tarım bilgisi.

agrotehnika Tarım tekniği.

ağa 1. Dede, babanın babası: *"Hoortay ağa irtök turadır."* N. Domojakov (Hoortay dede erken kalkar.) 2. Baba tarafından büyük erkekler.

ağaa (ı.) Ağabey.

ağaa (ıı.) *zm.* Ona: *"Am pu künnen sığara ağaa/Amir çurtas kirek polar tip."* M.Kilçiçekov (Şimdi bugünden sonra ona / Rahat hayat gerekir deyip.)

ağaa hoza *zf.* Üstelik, ayrıca: *"Ağaa hoza, Hoortay haçan daa kfzî nimezine tenmeen." N.* Domojakov (Ayrıca, Hoortay hiçbir zaman insanların eşyasına dokunmamış.)

agahta- Ağnamak, toprakta yuvarlanmak.

agahtan- Ağnamak, (hayvan) yere yatıp yuvarlanmak.

ağamdıh s. bk. ağamsıh, ağılbay

ağamsıh *s.* Beyazımsı, ağamsıh sarığ açık sarı, krem renginde, krş. ağılbay.

ağan Dede(ciğim.) (Genellikle babanın babası için kullanılan hitap sözü.): *"Mağaa, ağan, nımahtarın kirek çoğıl. Olarnı kiçlg palaiarğa ıs çörîner." V.* Tatarova (Dedeciğim, bana masalların gereği yok. Onları küçük çocuklara anlatınız.)

ağar- 1. Ağarmak, beyazlaşmak, harlığ hıshı keldi, çazılar ağar pardı karlı kış geldi ovalar ağardı. 2. Aydınlanmak, tigîr ağarıbıstı gök ağardı. 3. Ağarmak, kırlaşmak, pazı ağarsaçları ağarmak/4. Rengi atmak, ağarmak, sırayı ağar- yüzü ağarmak, solmak. 5. Rengi solmak, atmak, pladım künge ağar pardı elbisem güneşten ağardı.

ağar çaa *tekr.* Kanlı savaş.

ağar suğ Akarsu: *"Hum cazı halza îstînde / Humın çuup ağar suğ polğay"M.* Kokov (Kum yazı kalsa içinde / Kumunu yıkayan akarsu varmış.)

ağart- Ağartmak, beyazlatmak: *"Anın sırayı ot çarığında, tos çili, ağarta tartıp parğan körîn turadır."* V. Kobyakov (Onun yüzü ateş ışığında, kütük gibi, ağarmış görünüyordu.)

ağartıs Ağartma, ağartış.

ağas 1. Ağaç. Ağastı pîr hati saap andara kis polbassın. Atasözü (Ağacı bir defa vurmakla kesip yıkamazsın.) sırğay ağas kuru ağaç. ağas odırtarı ağaç dikme. 2. *s.* Ağaçla ilgili, ağaç. ağas promışlennozı ağaç sanayii, ağas tahta ağaç köprü.

ağasta- Ağaç kesmek.

ağas-tas *tekr.* Ev bark.

ağastığ s. Ağaçlı: *"İrten sıhhan kûn harağı, iirgî tuşta çabırılabas, kider tutyan aram ağastığ tağnın pazına kölenîbîsken." V.* Kobyakov (Sabah doğan güneş akşam vakti arkada duran seyrek ağaçlı dağın başına yaslanmış.) ağastığ uçastoğ ağaçlı meydan.

ağa-uucalar *tekr.* Dede nineler, atalar, büyükler: *"Ağa-uucalar çüs çil minin alnında püdîrgen irgl soğınmağın turalarda."* V. Şulbayeva (Dede nineler bundan yüz yıl önce yapılan eski püskü evlerde.)

ağazah Fidan, ağaççık.

ağbah s. Dağınık (saç): *"Çirden kök odıcahtar körînglep odırçalar paza, ağbah sastığ kîzınm sastarı çîli."* V. Kobyakov (Yerden yeşil otlar görünüyorlar yine, dağınık saçlı kişinin saçları gibi.)

ağbah ot *bot.* Deve elması.

ağbahna- (saç) Karışmak, karmakarışık olmak'.

ağbara- (saç) Karmakarışık olmak, dağılmak, krş. ağbay-

ağbarat- (saçfKarıştırmak, dağıtmak.

ağbay- (saç) Karmakarışık olmak, dağılmak: *"Ağbah sastığ kîzînîh sastarı çîli, çılahottar ağbayızıp odırçalar"* V. Kobyakov (Karışık saçlı kişinin saçları gibi, otlar birbirine karışmış duruyorlar.) krş. ağbara-

ağıl (ı.) Akıl: *"Algım çirnîh üstü / Uğaa algım potadır. /Ağıllığ kîzînîh ağılı / Annahoh ali iğ potadır.* S. Kadı şev (Geniş yeryüzünün üstü / Çok geniştir / Akıllı kişinin aklı / Ondan daha geniştir.) Arağa ardatça, ağıl sağıstı saybapça Atasözü. (İçki yorar, aklı fikri dağıtır.) ağıl sağıs *tekr.* akıl fikir.

ağıl (ıı.) 1. (ok) Ucu. 2. İğne. 3. (balıkta) Solungaç.

ağıl- Alıp gelmek, getirmek: *"Ağıl pirbeze, 'me-e-e' tıp tapsapçam."* N. Tinikov (Getirmezse: "mee-e" diye sesleniyorum.)

ağılan Tenha, sakin: *"Ağıları çathan Hakasiyanı / Aasha daa albacah ah han."* M. Arşanov (Tenha duran Hakasya'yı / Ağzına da almamış Ak Han.)

ağılahha *zf.* Yalnız, yalnız olarak.

ağılan- Toprakta yuvarlanmak, krş. ağahtan-

ağılbay *s.* Beyazımsı: *"Hayzı iblerdeh ağ ilbay kök ıstar sıhhlapçathannar."* N. Domojakov (Bazı evlerden beyazımsı mavi dumanlar çıkıyor.) krş. ağamdıh, ağamsıh.

ağıldır- Getirtmek: *"Yakın çılnıh hoyın irte çashıda hadarçılarına peer ağıldıradır."* V. Kobyakov (Yakın, her yıl koyunlarını baharın erkek vaktinde çobanlarına buraya getirtiyor.)

ağılla- Ağla balık tutmak.

ağın 1. Akım. çılığ ağın sıcak akım. 2. Akma, akış. ağın suğ a) akarsu, b) akımı fazfa olan su. Alığ kî z înî albınan, ağın suğnı salbınan Atasözü (Aptal kişi konuşmayla anlaşılır, akarsu salla geçilir.) 3. Akın, göç, kuşların sürü hâlinde göçü: *"Küsküde ağın pariza / Pazoh oyın turğıs parça."* N. Tinikov (Güzün göç ederken / Yine oyun oynuyor.)

ağınna- Kuşlar göç etmek.

ağınnığ s. 1. Akışı yüksek su, akımlı. 2. Akın, göçmen kuşların göçü.

ağır- 1. Ağrımak: *"Pazım minîh ağırbinça, îceh."V.* Şulbayeva (Benim basim ağrımıyor, anne.) Pas ağırza ş paltırğa niik. Atasözü (Baş

ağrısa baldıra hafif.) 2. Hasta olmak: *"Feofan ağırca. Tözekteh dee turbmça."* V. Şulbayeva (Feofan hastalandı, döşekten bile kalkamıyor.) krş. ağrı-

ağıraaçı s. Hastalıklı, zayıf, mariz.

ağırığ *tıp.* 1. Hasta: *"Payapan pırolığ, çe ol am ağırığ, körceh kîzîzî çoğıl."V.* Şulbayeva (Payapan suçlu/fakat o şimdi hasta, bakacak kimsesi yok.) 2. Ağrı, sızı. tîs ağırii diş ağrısı. 3. Hastalık, harah ağırığları göz hastalıkları.

ağırığlığ s. Hasta, hastalıklı: *"Hotı huzurii ağırığlığ ulğaat parğan kîzînî türce dee soona saldırbin kizîbîzerî kirek polça."* i. Kotyuşev (Apandisit hastalıklı kişiyi hiç zaman kaybetmeden ameliyat etmek gerek.)

ağırıs *s.* Ağır, yavaş, sakin.

ağırın *zf.* Yavaş, ağır: *"Sanca ağırın daa çoohtanza, anı prayzı is salğan."* İ. Topoyev (Sanca, yavaş da konuşsa onu hepsi duymuşlar.) ağırinköölce *tekr.* yavaş yavaş; şöyle böyle: *"Ağıhn-köölce çilçörcem."M.* Şulbayeva (Şöyle böyle yaşıyorum.)

ağırsı- Kendini iyi hissetmemek.

ağırsım s. Ağrılı, acı veren: *"Çüreenîn haydağ-da ağırsım ünnerîn is taap odırğan."* N. Nerbişev (Yüreğinin her türlü ağrılı seslerini dinleyip durmuş.)

ağırsın- Rahatsızlık duymak.

ağırsınıs Rahatsızlanma, kendini iyi hissetmeme.

ağırsınıstığ s. Ağrıtan, acı veren, sızlatan: *"Yağor ol külînîste kinetîn uğaa sürdesfig, çürek ağırsınıstığ sustalıstar kör taphan."*N. Nerbişev (Yağor, o gülümsemede aniden çok korkunç, yürek ağrıtan pırıltılar görmüş.)

ağırt- Ağrıtmak: *"Mındağ sîsteg nime haydi ağırtpas sa."* I. Kotyuşev (Böyle şişlik nasıl ağrıtmayacaksa.) palığnı ağırt- yarayı deşmek.

ağış- Akıtmak: *"Oolnın, ahsına üs-tört samnah suğ ağıshan."* N. Domojakov (Oğlanın ağzına üç dört kaşık su akıtmış.)

ağıspa Balık ağı.

ağıştır- Akıttırmak.

ağıt- Şarkı söylemek.

ağıya hus *zool.* Tepeli doğan.

ağızığ Akıtma, akıtış.

ağlah 1. s. Az sayıda, ağlan çon sayısı az halk. 2. s. Ücra, tenha, ıssız. ağlah çir ıssız yer. 3. *zf.* Yalnız, tek başına, alında ol ağlahha çurtaan önce o yalnız yaşamış.

ağlan- Ağnamak, toprakta yuvarlanmak.

ağnıh Samur yakalama tuzağı.

ağrı- Ağrımak, krş. ağır-

ağrin *zf.* Yavaş, sakin. Ağrin parzan, ırah polarzın Atasözü. (Yavaş gidersen, uzağa varırsın.) ağrin arah Yavaşça, ağırca, krş. ağırın

ağrincah *zf.* Yavaşça, sessizce.

ağzır *s.* Seyrek

ah (ı.) *s.* 1. Ak, beyaz, ah plat beyaz elbise, ah çahayah oshas köbîkternen çazağlığ polğan ak, çiçek gibi köpüklerle süslenmiş imiş. ah arah beyazımsı. 2. Güzel, alımlı: *"Ah tayğazınıh annarınan / Arığlarınıh hustarınah."* M. Arşanov (Güzel taygasmın avlarıyla / Ormanlarının kuşlarıyla.) 3. Ak, kır. ah sastığ kır saçlı. 4. Kır, boz. ah at kır at. 5. Masum, suçsuz, anın ahin haydan körim onun suçsuz olduğunu nereden bileyim, ah küren bej (rengi.), ah oy ak kula. ah hamahtığ sakar, alnında akı olan hayvan, ah azahtığ hızıl toraat ak ayaklı kızıl doru at. ah sağıstığ s. iyi kalpli, iyi niyetli, iyi düşünceli: *"Pray ah sağıstığlar sinîh sarihda."* V. Şulbayeva (Bütün iyi düşünceli-

ler senin yanında.) ah aba *zool.* ak ayı, kutup ayısı, ah ahsır *zool.* bir ördek türü. ah çayaan Budizm, ah halas beyaz ekmek, ah it beyaz et. ah kiik *zool.* geyik, ah kiik palazı geyik yavrusu, ah kiik müüsterî geyik boynuzları, ah kiik odı *bot.* kutup likeni, ah köten *zool.* bir tür kuş. ah palıh *zool.* bir tür somon. ah parcıh *zool.* sığırcık, ah pırçıh ak nohut, ah sarığ baba tarafından akraba kişi. ah saydan мr zıvır, ev eşyası, ah sır allık, ah tas su mermeri, kaymak taşı. ah tirek *bot.* akkavak: *"Ol odırthan ah tirekter/ Turadan pözîk ös parğannar."* M. Kilçiçekov (Onun diktiği akkavaklar/ Evden yüksek büyümüşler.) ah tülgü *zool.* Ak tilki.

ah (ıı.) Hedef, nişan tahtası.

ah- 1. Akmak. İkî çahsı pîrîkse, arazınnaîi suğ ahpas, îkî çabal pîrîkse, arazınan han ağar. Atasözü (İki güzel bir olsa, arasından su akmaz, iki kötü bir olsa, arasından kan akar.) han palığdan a h a kan yaradan akıyor. 2. Suda süriç klenerek ^gitmek: *"Ağın suğlarnı indîm / Ahça tayğanıh ağazı."* M. Arşanov (Coşkun sular aşağı / Akıyor ormanın ağacı.)

ahça Para:" *Yakın mağaa, anın malın hadarğan üçün, ahçanı süreelîg pirîbîstî."V.* Kobyakov (Yakın bana, onun malını otlattığım için parayı sürekli verdi.) Hızıl tülgü ahçaa turcafi, his kîzî halına turcafi. Atasözü (Kızıl tilki para için bekler, kız kişi başlık için bekler.) çaçın ahça kağıt para. ahçazı çoh parasız, parası olmayan; ahça çoh parasız. kümüs ahça gümüş para.

ahçalığ s. 1. Zengin, parası olan. 2. Yanında para bulunan, paralı. ahçalığzın ma? paran var mı?.

ahhay Halk, topluluk.

ahınna- 1. Soluk soluğa kalmak, hızlı solumak. 2. (köpek) Dili dışarda soluklanmak.

ahınnas- Soluk soluğa kalmak: *"Sah ol tuşta injenerneh Sanpir apsah ahıhnaspinah çitkenner."* S. Çarkov (Tam o sırada mühendisle Sanpir soluk soluğa ulaşmışlar.)

ahınnastığ s. Yorgun, bitkin: *"Pazoh çağınahtın çitken irfnîh ahınnastığ* ün/VN. Domojakov (Yne yakından gelen kocasının yorgun sesi.)

ahpıyah Oyuncak, kukla.

ahsa- Aksamak: *"Ol, sol azağın eeldıre pazıp, ağassar ahşap çor sıhhan."* V. Kobyakov (O, sol ayağını eğerek basıp, ormana doğru aksayarak gitmiş.)

ahsah s. Aksak, topal: *"Kop hoynıh soonah pastanaalbin, pır toyman hara ahsah hoyıcah."V.* Kobyakov (Çok koyunun arkasından yürüyemeyen, boynuzsuz kara topal koyuncuk.) Aal arazında ahsah putuh çörçedir. Bilmece, ayak sesi (Köy içinde aksak horoz yürüyor.)

ahsah-püksek *tekr.* Topal kambur, sakat: *"İbdeh sıhpacah ahsah-püksekter, kirî-hurular çiitternm soonca çolca subalızıbıshannar."* M. Kokov (Evden çıkmayan topal kamburlar; yaşlılar gençlerin ardından yola dizilmişler.)

ahsan- 1. Söylemek, anlatmak. 2. Dua etmek, yalvarmak.

ahsanıs 1. Söyleme, söyleyiş. 2. Dua etme, yalvarma.

ahsanna- Aksamak: *"Külye iney 'hudayhuday' la tirge mahzıri, nandıra ahsahni halğan."* N. Nerbişev (Külye nine: "Tanrım, Tanrım" diyerek acele edip, dönüp aksayarak gitmiş.)

ahsafinada *zf.* Aksayarak, topallayarak: *"Hıshırıp ala îzîkser ahsahnada haalap sıhhan." A.* Çerpakov (Bağırarak kapıya doğru aksayarak çıkmış.)

ahsat- Aksatarak yürütmek, topallatmak.

ahsı bk. aas

ahsımay *s.* Arsız, hayasız.

ahsır Aygır. krş. ashır

ahta (I.) Köpeği iğdiş etme.

ahta (II.) Geyiğin postundaki beyaz leke. kiiktîn ahtazınan pörîk itken geyiğin postunun beyaz yerinden börk yapmış.

ahta- Aklamak, suçsuzluğunu ortaya çıkarmak, pırolığ polzam minî ahtabazçıhtar suçlu olsaydım beni aklamazlardı.

ahtağ Aklama, suçsuzluğu ortaya çıkma.

ahtal- Aklanmak, suçsuzluğu ortaya çıkmak.

ahtala- (köpeği) iğdiş etmek. îrgek adaynı ahtala- erkek köpeği iğdiş etmek.

ahtan- Aklanmak, suçsuz bulunmak: *"Tın ahtanma, püürîcek! Cazı anın tut polbazan, aal malın kites sıhçazıhf* N. Tinikov (Kendi kendini aklama kurtcagız! Yazıdaki vahşî hayvanları tutamazsan evcil hayvanları gözetlemeye başlıyorsun!)

ahtanaaçı s. Aklanmış, aklanan.

ahtanıs Aklanış, aklanma.

ahtar Aklar, kral yanlıları, komünizm karşıtları: *"Olar ahtar (kazaklar) polğannar." V.* Kobyakov (Onlar Aklar 'Kazaklar' imiş.)

ahtas- 1. Yalvarmak. 2. Tövbe etmek. suğnı kizerge ahtashan polğan suyu geçmeye tövbe etmiş.

ahtat- Suçsuzluğunu ortaya çıkartmak, aklatmak.

ahtığ s. Gözbebeği üzerinde beyaz lekesi olan.

ah-tik *tekr. zf.* Şaşkın, şaşırmış: *"Pahalarının mihti haba tartıp alğanın körbin halıp, ah-tik pol parıp odırğannar."* N. Domojakov (Babalarının tüfeği kapıp aldığını görmeyerek şaşıp kalmışlar.) ah-tik pol- şaşırmak, şaşkınlıktan donakalmak, ah-tik tur- şakın vaziyette durmak, horıhhannah ah-tik turca korkudan şaşkın görünüyor.

akademiçeskay s. Akademik, akademiyle ilgili, akademiçeskay ças Akademik saat.

akademik Akademi üyesi.

akademiya Akademi: *"Mında toğınar üçün Moskvada akademiyanı tooshan tîpçe polbas pa za."* G. Topanov (Burada çalışmak için mi Moskova'da akademiyi bitirdin demezler mi ya.)

akatsiya *bot.* Akasya.

akkaya *ünl.* Ha!, ya!

akkompanement *müz.* Eşlik, refakat, vomal.

akkompanirovat pol- Vokalistlik, eşlik etmek.

akkompanivator Vokalist, eşlik eden.

akkord *müz.* Akort.

akkordeon *müz.* Akordeon.

akkreditiv *ekon.* Akretitiv.

akkumulyator *tek.* Akü, akümülatör.

akkumulyatornay *tek. s.* Aküyle ilgili.

akrobat Akrobat, cambaz.

akrobatiçeskay s. Akrobatik, cambazla ilgili.

aksiyoma Aksiyom.

akt Eylem, hareket, prolağ akt iddianame.

aktiv İleri gelenler, partiynay aktiv Partinin önde gelenleri.

aktivist Faal üye.

aktivnay *s.* Faal, aktif.

aktivnost' Faaliyet, aktiflik.

aktovay zal Toplantı salonu.

aktrisa Aktris: *"Mağaa öhnenerge kirek, aktrisabın nooza."* V. Şulbayeva (Ben renklenmeliyim, aktrisim ne de olsa.)

aktsent Aksan.

aktsiyoner Hissedar, ortak.

akttığ *s.* Perdelik, üs akttığ pyesa üç perdelik oyun.

aktual'nay s. Aktüel, güncel.

aktyor Aktör.

aktyorskay *s.* Aktörle ilgili.

akula Köpek balığı.

akustika Akustik.

akuşerka Ebe, doğum ebesi.

akuşyor Doğum hekimi.

akvamarin Yeşil mavi renkte değerli taş, akvamarin.

akvarel' Sulu boya.

akvarel'nay s. Sulu boya(lı.) akvarel'nay sırlar sulu boyalar.

akvariyum Akvaryum.

al (ı.) Ön: *"Sooh çabıh polzın, alnın azth polzın."V.* Şulbayeva (Ardın kapalı olsun önün açık.)

al (ıı.) Hile, kandırma.

al (ııı.) Genişlik.

al- 1. Almak. Çazağ kîzînîn ülüzîn attığ kîzî al bas. Atasözü (Yayanın payını atlı almaz.) 2. Almak, kendine ulaştırılmak, iletilmek: *"Kicee pîçîk alğam."V.* ulbayeva (Dün mektup aldım.) 3 Ş Almak, satın almak: *"Alcıbay - ahça surıp alarbın, pirerler, andada pray nimenî sadıp alarbın."* S. Çarkov (Alcıbay, para isteyip alırım/verirler, o zaman her şeyi satın alırım.) 4. *mat.* Çıkarmak. 5. Almak, biri ile evlenmek: *"Oolgın hat alca - beloruskanı."* V. Şulbayeva (Oğlun kadın alıyor, Belorus'u.) 6. Bir şeyi kendisi için yapmak anlamında yardımcı fiil olarak kullanılır: *"Kil peer, çey oortap alarzın." V.* Şulbayeva (Buraya gel çay içersin.) minin cazım al benim kadar yaşa. pala al- çocuğa dadılık etmek, sağısha al-/aklında tutmak, unutmamak.

ala (ı.) S. Ala: *"Am daa köfinçe ala harahta / İne südî oshas astamahtarı / Am daa tadıpça hatığ naağımda."* M. Kilçiçekov (Hâlâ da görünüyor ala gözde / Anne sütü gibi yiyecekleri / Hâlâ da tat veriyor sert damağımda.) ala înek ala inek. ala at ala at. hara-ala kara ala. ala pula ala, alacalı.

ala (ıı.) Koruyucu melek, kîzî alazı çörçe, kîzee körînminçe insanın koruyucu meleği bulunuyor, kişiye görünmüyor.

alaağıs- İlişki kurmak; iş yapmak.

alaah- Çıldırmak, delirmek: *"Alay Hoortay alaağıbıstı ba?'* N. Domojakov (Yoksa Hoortay delirdi mi?.) alaah parğan kîzî a) düşüncesiz, akılsız, b) akıl hastası, W alah-

alaahtır- Aldatmak, kandırmak: *"Partiya mini alaahtır salğan." V.* Şulbayeva (Parti beni aldattı.)

alaahtırıs Aldatma, yalan: *"Çurtas - alaahtırıs. Örînîs - alaahtırıs."* N. Nerbişev (Hayat yalan. Mutluluk yalan.)

alaahtırt- Aklını yitirtmek, deli etmek: *"Kem irennerge alaahtırtça? - Matilda." V.* Şulbayeva (Kim erkeklere aklını yitirtiyor?-Matilda.)

alaamdır s. Aptal, yaramaz, haylaz: *"Pastığın ol sinîh ol, alaamdır."* V. Şulbayeva (Yöneticin senin o, aptal.)

alaas s. Aptal.

alaasım s. Düşüncesiz, kaygısız, hafif düşünceli.

alaazan s. Delişmen, zıpır.

alabarıs bk. ala parıs.

ala çayaan Yaratıcı, Tanrı.

alaçıh Alacık, keçe çadır.

alah- Akıldan yoksun kalmak, alıklaşmak: *"Ölglep parğan palalarıhnı sağıp alahçazın, sağızıh daa hısha polıbıshanıhnı pîlbinçezîh."* A. Çerpakov (Ölen çocuklarını düşünüp aklını yitiriyorsun, aklın da kısaldığını bilmiyorsun.) alah parğan kîzî aklını kaybetmiş kişi. Külükpîn tîp kürkebe, küstîgbîn tîp alahpa üç Atasözü. (Kudretliyim diye güvenme, güçlüyüm diye aptallaşma.) krş. alaah-

alahay (ı.) *s.* 1. Dalgın, dikkatsiz, özensiz. 2. Budala, ahmak. krş. alaray

alahay (ıı.) Genç kızların saç örgüsündeki süs.

alahçı Tarlada işlenmeyen yer.

alahtır- Kandırmak, yanıltmak: *"Haraçhaylar alahtırbaan,- sağınca Fedor Pavloviç."* N. Domojakov (Kırlangıçlar yanıltmadı, diye düşünüyor Fedor Pavloviç.)

ala huça Gençlerin oynadığı bir oyun.

ala manıs Yeni doğmuş bebek.

alan as- Aklını yitirmek.: *"Ol, alan azıbıshan* p / 7 / , *sağızına nime dee kirbinlbîsken."*\. Kotyuşev (O, aklını yitirmiş gibi, aklına hiçbir şey girmemiş.)

alanhı Karları erimiş yer, açıklık.

ala parıs *zool.* Aslan.

alapay Dışı kurşunla kaplanmış aşık kemiği, alapay kî z î *mec.* hoppa, zıpır, alapay çooh *mec.* şen şakrak konuşma.

ala puğa *zool.* Tatlı su levreği. Ala puğa palıhtan mün sıhpinça, alığ kîzînîn ansınan hıyğa sös sıhpinça. Atasözü. (Tatlı su levreğinden çorba olmaz, alık kişinin ağzından güzel söz çıkmaz.)

alaray s. 1. Dağınık, dikkatsiz. 2. Budala, aptal. krş. alahay (ı.)

alan *mat.* Çıkarma.

alarta kör- Ayı gibi bakmak, gözlerini çıkararak bakmak.

alartpah 1. Kötü güç, şeytan, kî z înî alartpah haap parğan kişiyi şeytan kapmış. 2. (kötü gücün engeli.) ham tuzazına aalartah polar kamın yardımına engel olmak.

aias (ı.) *zool.* Ağaçkakan.

alas (ıı.) s. Budala, aptal, sersem.

alas (m.) Evi, hastayı kötü ruhlara karşı tütsüleme.

ala saashan *zool.* Ala saksağan: *"Arthan-urthan nime sağaa daa haladır, aaldah sıhpas ala saashan!"* N. Tinikov (Artık martık alayba - N. Tinikov (Artık martık şeyler düşünüyor, köyden çıkmayan ala saksağan.) Aal arazındağı ala saashannarnı ispe Atasözü. (Köy içindeki ala saksağanları dinleme.)

alaşımY Hafif, hoppa, düşüncesiz.

alas-sulas *tekr.* Şaşkın, şaşırmış: *"Yakın, idinin acjirğanına sıdanmin, harahtarın alas-sulas körîp, abağırça."V.* Kobyakov (Yakın, etinin ağrımasına dayanamayarak, gözleriyle şaşkın şaşkın bakıp, bağırıyor.)

alasta- Hastayı, evi kötülüklerden korumak için tütsülemek.

alastan- Kötü ruhlara karşı kendini tütsülemek: *"Pîste çıılıshan tuğanhonıhtar/Irben otnah alastanıp alıp."* V. Maynaşev (Bize toplanan hısım akrabalar/ Kekik otuyla tütsülenip.)

alas-uias *tekr.* 1. Darmadağınık, düzensiz. 2. Şaşkın.

ala-tarta *tekr. zf.* Hızla, çabucak, hemen: *"Çomapnah Marğa külînlzfbök tura parğannar, ala-tarta tîceh dee nime taap polbinıbıshannar."* İ. Kotyuşev (Çomap'la Marğa gülüşerek kalkmışlar, aceleyle diyecek bir şey de bulamamışlar.)

alay (ı.) *kaç. esk.* Aralık, alay ayı aralık ayı.

alay (ıı.) *bağ.* 1. Yoksa: *"Alay ol hacannah andağ ba?" A.* Çerpakov (Yoksa o uzun zamandır öyle mi?). 2. Veya, ya da: "Kirek ol pîske alay kirek çoğıl." V. Şulbayeva (Gerek o bize veya gereksiz.)

alay alay *tekr.* Ya... ya: *"Surığnı könî turğısçam alay ol, alay pîs."* V. Şulbayeva (Soruyu doğru soruyorum, ya o ya biz.)

alayba *bağ.* Veya, ya da: *"Alay ba, kîçîglemîh pîreezî ılğabıssa, tir 'Pîstîh arada kizek nahmır aabıstı tah?'"Q.* Kazaçinova (Veya ç küçüklerin birisi ağlasa: "Bizim orada biraz yağmur yağmış olmalı" der.)

albah (ı.) Güç.

albah (ıı.) Uzak görüş.

albahı *s.* Aptal.

alban (ı.) 1. Haraç. 2. Vergi.

alban (ıı.) *bot.* Kırmızı çayır çiçeği.

albanets Arnavut.

albatı Tebaa, halk.

albatı-çon *tekr.* Tebaa, halk.

albı Hile. Alığ kŏźî n î albınan, ağın suğnı saibman. Atasözü (Alığ kişinin hileyle, akarsuyun salla üstesinden gelinir.)

albığa *zool.* 1. Samur, hayvan adı. 2. Samur, samur kürkü: *Irtken hıshızın çalaas hıstaam, çalğıs albığa la pöriimnen porastanğam."* V. Tatarova (Geçen kış başım açık kışı geçirdim, biricik samur börkümleWlendim.)

albığala- Samur avlamak.

albıh- 1. Gelişigüzel, özensiz yapmak. 2. Telâşa kapılmak, acele etmek: *"Albıhanına tamarı tulğalça oshas."* A. Çerpakov (Acele etmesinden damarı tıkanıyor gibi.)

albın Avcının koruyucu meleği.

albırhay Göğüs kafesi kemiği.

albı-silbî *tekr.* 1. Çapraz. 2. Sihir, büyü.

al'bom Albüm.

albot Bölge sorumlusu, vali.

alcaah- Sersemlemek, afallamak.

alcaas 1. Yanlış, hata: *"Çiit tuşta alcaas taa pol parça." V.* Şulbayeva (Gençlikte yanlış da yapılıyor.) 2. Yanılgı, yanlışlık: *"Ol alcaas polğan, uluğ alcaas."* V. Şulbayeva (O yanılgı olmuş, büyük yanılgı.)

alcaasta- Yanılmak, hata yapmak, yanlışlık yapmak.

alcaastan- Yanılmak: *"Sin sağınçazın, Matilda kîzi homayı? Alçaastançazın."* V. Şulbayeva (Sen Matilde'nın kötü biri olduğunu düşünüyorsun, yanılıyorsun.)

alcaastığ s. Hatalı.

alcah s. Yavaş, hantal, ağır.

alcas- (çiçek) Açılmak: *"Çahayahtar alcasçadır / Çarın künge örînîp."* P. Ştıgaşev (Çiçekler açılıyor / Parlak güneşe sevinip.)

alçah s. Badi badi yürüyen: *"Çazağ îzîkten uzun hızıl kögenektîg alçah ipçî kilgen." N.* Domojakov (Nakışlı kapıdan uzun kızıl elbiseli badi yürüyüşlü kadın gelmiş.)

alçanna- Salına salına gitmek.

alçay- Bacakları biçimsizce açılmak, eğri durmak.

alçı Aşık kemiğinin çukur tarafı, alçı tüsatınca aşık kemiğinin çukur yanı üste gelmek.

alda- 1. Aldatmak, kandırmak. 2. Kandırmak, avutmak, teselli etmek: *"Sıda, palam, arsa, türce idîp, suğ uçurir, -aldapça pabazı, hızıcahtın pazın sıybapça."* N. Domojakov (Dayan, yavrum, belki birazdan suyla karşılaşırız, avutuyor babası kızcağızın başını sıvazlayarak.)

aldağ Teselli, kandırma, avutma.

aldağla- Kandırmak, teselli etmek: *"Kem kemnl-de aldağlaan, soldatha alılbinçathan klzM Kîzi tir be ze tip."?*:Bumakov (Bazıları birbirlerini teselli etmiş, askere alınmayan kişiye adam denmez diye.)

aldağlığ s. Çabuk kanan, ikna olan.

aldan- Yalvarmak, af dilemek, özür dilemek: *"Paza pîdi pir dee uzubaspın, sohpa mini, pir dee uzubaspın, malımnı tooza çıımi - aldanca Aydo."* V. Kobyakov (Bir daha hiç uyumam, vurma bana, hiç uyumam, malımın hepsini toplayayım, diye yalvarıyor Aydo.)

aldandır- 1. Kandırmak: *"Sirer mini ür aldandırarğa sağınçazar ba?"* V. Kobyakov (Siz beni uzun süre kandıracağınızı mı zannediyorsunuz?.) 2. Yalvartmak.

aldanış 1. Avunma, kanma. 2. Yalvarma, yakarma, yalvarış.

aldanıstığ s. Yakarıcı, yalvarışlı: *"Aldanıstığ ünneh tapsaan Arma Petrovna." N.* Domojakov (Yalvarışlı sesle seslenmiş Arina Petrovna.)

aldır Sertleştirilmiş hayvan postu. krş. abdır

aldır- 1. Aldırmak: *"Aldırıbısha n adı, hanaazı çi?"* N. Domojakov (Aldırdığı atı, arabası ne?) 2. *mat.* Çıkartmak. 3. Yenilmek, mağlup olmak. Küs sağısha aldırtça. Atasözü (Güç akla yenilir.)

aldıra *zf.* (bir yere) Doğru, -e doğru: *"Ağban suğzar aldıra tarthan çolça parir."* M. Çebodayev (Abakan Irmağına doğru giden yoldan gidiyor.) soonan aldıra arkasından, ardından.

aldırığ 1. Çağırma, davet. 2. istek, talep.

aldırt- 1. Aldırtmak: *"Anan oğırğa aldtrtıbısha n ool."* N. Nerbişev (Sonra hırsıza aldırmış oğlan.f 2. Çağırtmak: *"Pabazın şkolaa aldırthan / Ügretçl köölce, ağırinca."M.* Bainov (Babasını okula çağırtmış / Öğretmen, yavaşça, sakince.)

alebastr Kaymak taşı, su mermeri.

al'fa Alfa.

alfavit Alfabe.

alfavitnay ***s.*** Alfabetik.

algebra *mat.* Cebir.

alğa- 1. Şükranlarını sunmak, teşekkür etmek. 2. Hayır duada bulunmak: *"Huday haziin pirJp Abiske /Alğaanı Masanın çitken."* M. Bainov (Tanrı sağlığını verip Abis'e / Hayır duası Masa'nın yerine ulaşmış.) 3. Başarı dilemek.

alğas Hayır dua, alkış, alğas pir- şükranlarını sunmak, alğas çittir- şükranlarını sunmak.

alğas- (birbirine) Memnuniyetini iletmek, teşekkür etmek, başarı dilemek

alğay Tencere, çis algay bakır tencere.

algı- Genişlemek, yayılmak, büyümek. toğıstı srok alnında toldırar üçün marığlas alğıpça İşi zamanından önce bitirmek için yarış büyüyor.

algım s. Geniş: *"Tura istîg arığ, algım."* N. Tyukpiyekov (Ev güzel, temiz, geniş.) algım çirnîn üstü geniş yeryüzü, algım strana geniş ülke.

alğırtm *zf.* Uzaktan, ham alğırtm hamnapça kam uzaktan kamlıyor.

alğıs Teşekkür: *"Uluğ alğıs sirerge, harındastar! Mağaa kirtlndîher."* S. Çarkov (Çok teşekkürler size, kardeşler! Bana inandınız.) Uluğdan alğıs al, kîçîgden sös sur. Atasözü (Büyükten dua al, küçükten haber sor.) alğıs çitîr- teşekkür etmek: *"Olğannar ağaa alğıstarın çitîr turğannar."* N. Tinikov (Çocuklar ona teşekkür ediyorlar.)

alğısçıl (Budistierde) İbadeti yönlendiren.

alğıs-sipsi *tekr.* Kıskaç, maşa.

aiğısta- 1. Alkışlamak, teşekkür etmek, memnuniyetini bildirmek, dua etmek: *"Alğıstapçam, -teen Alcıbay, his sıyığın alıp"* S. Çarkov (Teşekkür ederim, demi Alcıbay, kızın hediyesini alarak. ş 2. Kutlamak: *"Topıyah, olğannarnı çit kilgen Naa çılnah alğıstap, harlan salğan süümegmeh olarğa sıyıhtar* ü/epce."N. Tinikov (Topıyah çocukların yeni yılını kutlayıp, ağzı büzgülü dağarcığından onlara hediyeler veriyor.)

alğıstas 1. Müteşekkir olma, şükran duyma: *"Naytanıh tübî çoh harahtarında, altın ot çili, alğıstas çarıpçathan."* V. Tatarova (Nayta'nın derin gözlerinde, altın ateş gibi iikran duygusu parıldamış.) 2. ş eşekkür, şükranlarını iletme: *"Ih aarlığ alğıstas sösterm Puşkinge olar ağılçalar."* V. MaVneşev (En kıymetli şükran sözlerini Puşkin'e onlar getiriyorlar.)

alğıstığ s. Müteşekkir.

alğıt- Genişletmek, büyütmek: *"Pu orınnı, arığlabızıp, alğıdıbızarğa kirek." S.* Çarkov (Burayı temizleip genişletmek gerek.) kürezîgnî alğıt- mücadeleyi büyütmek.

alığ s. 1. Alık, aptal, budala: *"Ek, haydağ alığbın!"* S. Karaçakov (Hey! Ne aptalım!) Ala puğa palıhtan mün sıhpinça, alığ kîzînîn ansınan hıyğa sös sıhpinça. Atasözü (Tatlı su levreğinden çorba olmaz, alık kişinin ağzından güzel söz çıkmaz.) alığ-arah budalaca, aptalca. 2. Kuduz, alığ aday kuduz köpek.

alığlan- Alıklaşmak, aptallaşmak.

alığ-tolığ *tekr.* Akılsızlık.

alın Kapris, naz, cilve.

alıhtan- Nazlanmak, kapris yapmak.

alıhtanaaçı bk. alıhtançıh.

alıhtançıh s. Kaprisli, nazlı, hırslı.

alıhtandır- Kapris yaptırmak, nazlandırmak.

alıhtığ s. Nazlı, cilveli, alıhtığ his cilveli kız.

alım 1. Alacak. Haram kîzîdegî alımnı, harağay pürî tüsse alarzın. Atasözü (Cimri kişideki alacağı, çam yaprağını dökünce alırsın.) 2. Borç. alımğa kîr- borca girmek, borçlanmak.

alımna- Borçlanmak.

alımnığ s. Borçlu. Çabal kîzî alımnığ halbacan, çahsı itkennîfi ibîn örtecen. Atasözü (Kötü kişi borlu kalmaz, iyilik edenin evini yakar. ç

alımzığ s. Alımsı, rengi ala çalan.

alın s. Ön: *"Sidenni tur salğan piiler, alın azahtarınah ton çimi har purlada toonp."H* Nerbişev (Çit çevirir gibi duran kısraklar, ön ayaklarıyla don yeri kan savurarak kütürtüyle kazıp.) Attın ibegîn çol parçatsan pîlerzîn, kîzînîn cansızın çol parar alnında pîlerzîn. Atasözü (Atın çeviğini yol gidersen bilirsin, insanın iyisini yola çıkmadan anlarsın.) Suğ kizer alnında maiîzıraba. Atasözü (Suyu geçecekken acele etme.) alın tîster ön dişler, alın ayak ön ayak.

alın- 1. Akıldan yoksunlaşmak, aptallık etmek. 2. (hayvan) Kudurmak. 3. Almak, alınmak: *"Udur pozıthan ört, tîzeh, küs alınıp, küülep..."* İ. Topoyev (Karşıdan tutuşturulan yangın, güçlenip, gürleyerek...) *"irepçîler kîzînîn îstîn kisçeen pastağızın na körîp, anın üçün çaltanıp, oolahtarınıri kistîrçetkenîn postarına alınçathannar."* İ. Kotyuşev (Aile insan karnının kesildiğini ilk kez gördüklerinden, ondan çekinip, çocuklarının kesilmesini kendilerine alınmışlar.) 4. tın alın- Nefes almak: *"Hacan tın alınıp polbin / Ulam tiren patçabıs pîs."* V. Mayneşev (Her ne zaman nefes alamayıp / Daha da derine batıyoruz.)

alınca *zf.* 1. Ayrı, münferit: *"Sah andoh aaldağılar alınca alınca kizekterge çarılğlay sıhhannar."* N. Nerbişev (Tam o sırada köydekiler münferit gruplara ayrılmışlar.) 2. Ayrı, ayrı olarak, pos alınca kendi hâlinde: *"Hayzıları daa pos alınca sağısha tüsçetken çili pîldîrçe."* S. Çarkov (Bazıları da kendi hâlinde düşünmeye başlamış gibi görünüyor.)

alında s. Eskiden, önce. alındağı kün önceki gün. alındağı çil Önceki yıl: *"Alında polğan polza, nime polarcıh?" İ.* Kotyuşev (Eskiden olsaydı, ne olurdu?.f

alındır- Delirtmek, çıldırtmak, harah alındır- aptal yerine koymak, göz boyamak, sağıs alındır- aklını başına getirmek: *"Sağıs alındır anı, sinîn çooğınnı ister ol."* V. Şulbayeva (Aklını başına getir onun, senin sözünü dinler o.)

alıngan s. Kuduz, alıngan aday kuduz köpek.

alınış Kuduz olma.

alınna- Koyulaşmak, yoğunlaşmak, kesifleşmek/ tuban halınnap turğan duman yoğunlaşmış

alıp 1. Yiğit, alp: *"Anan çaacı pu alıptı izer oyiinzar altandırıbıshan."* F. Bumakov (Sonra savaşçı bu yiğidi eyerinin çukurluğuna bindirmiş.) 2. Güçlü, alıp traktör güçlü traktör.

alıptan- Yiğitleşmek.

alıptığ s. Alplık, kahramanlık, bahadırlık. alıptığ nımah kahramanlık destanı.

alış- (ı.) Değişmek: *"Çurtaah hadoh. Min alış parğam, Paynuş, min am pasha Varyabınf* V. Şuibayeva (Birlikte yaşayalım. Ben değiştim, Paynuş, ben şimdi başka Varyayım!.)

alış- (ıı.) 1. (birlikte) Almak 2. Evlenmek, karşılıklı birbirini almak.

alış 1. Alma, ah. 2. Ele geçirme, gorottı alğanı şeh şi ele geçirme. 3. Üretim, istihsal.

alıshah s. Değişken, değişebilir.

alıs-parıs *tekr.* Evlenme.

alıs-perîs *tekr.* Alış veriş.

alıştır- Değiştirmek: *"Hılıihnı la pasha ide / Alıştır-îdipolarğa."*"N. Tinikov (Karakterini sadece / Değiştir öyle olmaya.)

alıstırığ Değiştirme.

alızaaçı s. Kararsız, değişken.

alızığ Değişme, değişim: *"Ügrenerge hımınçalar, toğınarğa hınmınçalar, alızığlar iderge hınmınçalar."* V. Şuibayeva (Öğrenmekten hoşlanmıyorlar, çalışmaktan hoşlanmıyorlar, değişimler olmasından hoşlanmıyorlar.)

alızığlığ s. Değişken.

aliment Nafaka: *"Ol palaların öskîrbeen, ya? Öskîrbeen. Aliment tölebeen, ya? Tölebeen. Haydağ paba ol?'* V. Şuibayeva (O çocuklarını büyütmedi, değil mi? Büyütmedi. Nafaka ödemedi, değil mi? Ödemedi. Nasıl baba o?)

alizarin *kim.* Alizarin.

alkogol' Alkol, alkogol' izerge alkol içmek,

allan Allah.

allegoriçeskay s. Alegorik.

allegoriya Alegori.

alleya Park yolu.

allığ s. Geniş, bol: *"Küren attın azahtarınıh arazı allığ azılıbıshan"* N. Domojakov (Yağız atın ayaklarının arası geniş açılmış.)

alligator Timsah.

alliteratsiya Aliterasyon.

almah Güç, kuvvet, almah saa çitpinçe gücü kuvveti yetmiyor.

almahay Borç.

al'manah 1. Almanak, takvim. 2. Belli periyotla çıkan dergi, kitap. Ah Tashıl almanağı Ah Tashıl almanağı.

almaz Elmas, hısha almaz sadıp pirgen kıza elmas satın almış.

ainı 1. Önü. alnına kîr- önüne geçmek. 2. Önce. çil planın srok alnında tolğırğabıs yıllık plânı zamanından önce gerçekleştirdik.

alnı-kistî *tekr.* Önü arkası, tersi düzü: *"Tonmın alnı-kistî pîldîs çoh pola izel parğan."* V. Kobyakov (Paltonun tersi düzü belirsiz olacak şekilde yıpranmış.)

alnında *zf.* Önce, önceden, ol kirek tört çil minin alnında polğan o iş bundan dört yıl önce olmuş.

alnınzar *zf.* ileri, önüne: *"Aydo hahaanıh pirde alnınzar, pirde, soonzar sığıp la mahnanminça."* V. Kobyakov (Aydo, acele etmeden arabanın bir önüne bir arkasına çıkıyor.)

alnınzarhı s. Önündeki, karşısındaki: *"Sumkalar stol alnınzarhı skameyka üstüne sal il parğan."* i. Kotyuşev (Çantalar masa karşısındaki sıra üstüne bırakılmış.)

alnınzartın *zf.* Önden, ileriden.

alnı-soo *tekr. zf.* Önü ardı: *"Min kisçem kiçîg, tireen pflbin, alnı-soon*

körînmin." V. Şulbayeva (Ben geçiyorum geçidi derinliğini bilmeden, önünü arkasını görmeden.)

al'pinist Dağcı.

al'pinizm Alpinizm, dağcılık.

al pozım *tekr.* Kendim.

al't *müz.* Alto.

alt Alt, aşağı. Pis'monın altında data turğan mektubun alt kısmında tarih vardı.

alta- Üzerinden geçmek, aşmak, atlamak: *"Ağlona tuhmacaanıh çurtına çidip, siden dee altaalahha, uluğ konyuh polçathan."* N. Nerbişev (Ağlona kardeşinin evine gelmiş, çiti atlanabilir, büyük ahır imiş.) irkin alta- eşik atlamak.

altam Adım.

altan- Ata binmek. Timîr adıma altandım. Bilmece, traktör. (Demir atıma atladım.) Altanıp müner attığ pol, azıran çörer tamahtığ pol. Atasözü (Binip gidecek atın olsun, yiyip gidecek azığın olsun.)

artandır- Ata bindirmek: *"Zoykanı küren atha attandır salğan."* N. Domojakov (Zoyka'yı konur ata bindirmiş.)

altay Altay, Altay boyundan olan. altay arğızım par Altay arkadaşım var.

altı (ı.) Alt. Çathan tastın altına suğ daa ahpacan. Atasözü (Yatan taşın altından su akmaz.) suğ altında çörçef i kime denizaltı.

altı (ıı.) s. Altı, 6. altı pulunnığ tadar ib tutkannar altı köşeli Hakas çadırı (evi) kurmuşlar.

altı çüs *s.* Altı yüz. altı çüs salkovay alğan altı yüz Ruble almış.

altın Altın: *"Olarğa pîs kirekpîs, hacan altın nımırhaçahtar tuupçabıs."* V. Şulbayeva (Onlara biz altın yumurta yumurtladığımız zaman gerekliyiz.) Huu pastın harağına hum tolbas hacan daa, açın paynın harağına altın tolbas hacan daa. Atasözü (Kır başlının gözüne kum dolmaz hiçbir zaman, aç gözlü zenginin gözüne altın dolmaz hiçbir zaman.)

altıncı s. Altıncı. 6. icemnîn altıncı palazıbın annemin altıncı çocuğuyum.

altındağı s. Alt: *"Altındağ/ imin ızırınnap, harahtarın ağınan körce."* V. Tatarovna (Alt dudaklarını ısırıp, gözlerinin akıyla bakıyor.)

altınna- 1. Altın çıkarmak. 2. Altınla kaplamak. 3. Altınları ayırmak.

altınnal-Altın gibi görünmek: *"Anan altınnalıp, pızığ puğday hıllarm közftken."N.* Domojakov (Sonra altın gibi parlayan olgunlaşmış buğday saplarını göstermiş.)

altınnığ s. 1. Altın gibi: *"Ay pray mir üstün pozınıh altınnığ çariinah çarıdıbıshan."* S. Çarkov (Ay bütün yeryüzünü kendi altın ışığıyla aydınlatmış.) 2. Altınlı, içinde altın bulunan, altınnığ hum altınlı kum. 3. Altınlı, altın sahibi.

altınzar *zf.* Aşağı, aşağıya: *"Kün tigîr tamının altınzar tüs pararğa timnen salğan."* N. Domojakov (Güneş göğün tepesinden aşağıya düşmek için hazırlanmış.)

altınzarhı s. Kuzeydeki.

altınzarıh Kuzey: *"Altınzarinda uluğ nimes kölîçek."* V. Kobyakov (Kuzey tarafında büyük olmayan göl.)

altolan *zf.* Altısı birlikte, altışar, altolanı parıbıshan altısı birlikte gitmiş.

alton *s.* Altmış: *"Mağaa Mikola alton iki tolgan, sin pit sala kiçig."* N. Tyukpiyekov (Ben altmış iki yaşımı doldurdum, sen biraz küçüksün.)

alyuminievay *s.* Alüminyumla ilgili.

alyuminiy Alüminyum.

am *zf.* Şimdi: *"Payapan pırolığ, çe ol am ağ ir iğ, körceh kîzizî çoğıl."* V. Şulbayeva (Payapan suçlu, fakat şimdi o hasta, bakacak kimsesi yok.) am na *zf.* Hemen şimdi, şu

anda: *"Min am na pray nimenl sizîkke haapçam."* V. Tatarova (Ben her şeyi şu anda anlıyorum.) amize şimdi ise. amğa teere şimdiye kadar, amğı şimdiki, amdığı şimdiki, amğaa çitkence şimdiye kadar, am daa *zf.* a) Henüz: *"Kördek se, pozı am daa çiit, a çooğı haydağ amallığ."* V. Şulbayeva (Baksana, kendisi henüz genç, fakat konuşması akıllıca.) b) Hâlâ: *"Kireenceçurtap salğazın, çurtastı am daa pîlbincezih."* V. Şulbayeva (İhtiyarlayıncaya kadar yaşadın, hâlâ hayatı bilmiyorsun.)

amal Tabiat, yaratılış, karakter: *"Çornap lliskecektî amali haapçathan kîzee le sanapçathan."* *İ.* Kotyuşev (Çornap İliskecek'i karakteri oluşmuş kişi olarak görmüş.)

amalla- (ı.) 1. Çevik bir hareketle yakalamak, amaliap tuttı çevik bir hareketle yakaladı. 2. Yolunu, çaresini bulmak, amaliap al- yolunu bularak almak.

amalla-(ıı.) Teselli etmek, yatıştırmak: *"Amallaan îcezî, pahalarının çoohtan polbaanın sizin salıp." V.* Kobyakov (Teselli etmiş annesi, babalarının konuşamadığını sezerek.)

amallığ *s.* 1. Maharetli, becerikli, uz. 2. Zeki, hazır cevap. 3. Nazik, kördek se, pozı am daa çiit, a çooğı haydağ amallığ baksana, kendisi henüz genç, fakat ne hazırcevap.

amarikanskay *s.* Amerikayla ilgili.

amarla- 1. Teselli etmek, avutmak. 2. İnandırmak, kandırmak.

ambitsiya Onur, özsaygı.

ambrazura Mazgal.

ambulatoriya Dispanser.

ambulatornay s. Dispanserle ilgili. ambulatornay imneg dispanser tedavisi.

amdı *zf.* Şimdi: *"Anın amdı in sidik tus polğan."\.* Kotyuşev (Şimdi onun en zor zamanı.) amdığı *zf.* şimdiki: *"Amdığılar, tîzen, suğ la çîli îsçeler."V.* Tatarova (Şimdikiler ise su gibi içiyorlar.)

amerikanets *s.* Amerikalı, amerikanets arğızım par Amerikalı arkadaşım var.

amerikanka Amerikalı kadın.

ametist Ametist.

amfibiya Anfibi.

amğa teere *zf.* Şimdiye kadar: *"Amğa teere paylap polbaanda, am paylacaam haltır ba." V.* Şulbayeva (Şimdiye kadar zengin olmadıktan sonra, şimdi zengin olacağım mı kalmış.)

amğaa çitîre *zf.* Şimdiye kadar: *"Payusa, tîzen, çiittök ir çoh çat halıp, amğaa çitîre ökîs çurtadı." A.* Çerpakov (Payusa ise, gençliğinde kocasız kalıp şimdiye kadar dul yaşadı.)

amğaa çitkence *zf.* Şimdiye kadar: *"Ol, amğaa çitkence, Aydonan bada mal hadarğan." V.* Kobyakov (O, şimdiye kadar, Aydo ile birlikte mal gütmüş.)

amğı *s.* Şimdiki: *"Amğı ulustan nime le polza sağı/V.* Şulbayeva (Şimdiki insanlardan her şey beklenir.)

amğı tus *gr.* Şimdiki zaman.

amir *s.* 1. Rahat: *"Soonda, ür dee polbin, pabam amir çadıbıshan."* V. Kobyakov (Sonunda, çok geçmeden babam rahat uyudu.) 2. Huzurlu, sakin: *"Mındağ açığ soohtığ, amir haraalarda ças hulunnığ çılğılar hıralar ornında honadır."* N. Nerbişev (Böyle acı soğuklu, huzurlu gecelerde, genç tayı olan yılkılar ekin yerlerinde geceler.) 3. Sakin, rahat: *"Anan amir ünneh sölepçe."* V. Tatarova (Sonra sakin bir sesle konuşuyor.)

amıra- Sağlığına kavuşmak: *"Ağıriin sala amırapça ba?" V.* Şulbayeva (Hastalığın biraz iyileşiyoV mu?)

amırabas s. Huzursuz, rahatsız.

amırat- Sakinleştirmek: *"Pozı pozın amıratçathan çili, kürezîp, hol salaalann tışlada tudıp odırça." V.* Tatarova (Kendi kendini rahatlatır gibi, mücadele edip el parmaklarını çıtlatıp duruyor.)

amir- hazıh *tekr.* Sağlık: *"Amır-hazıh çörîher."* V. Şulbayeva (Sağlıkla yaşayınız.) amır-hazıh çurta- sağlıklı şekilde yaşamak.

amir- hazıhnan *tekr. zf.* Sağlıcakla: *"Çe, Klanya, amır-hazıhnah, min de, çurtımzar aylanim."* V. Şulbayeva (Haydi, Klanya, sağlıcakla, ben de evime döneyim.)

amırsah ***s.*** Sakin.

amize Şimdiye kadar: *"Sin, Karbay, nime polip amize tözekte nayrapçazıh, toğızına parbinf V.* Kobyakov (Sen, Karbay niçin şimdiye kadar döşekte dönüyorsunjsine gitmeyerek?)

ammiyak Amonyak.

amnistiya Af, bağış, amnistiya irtîr- bağıslamak/affetmek.

amoh *zf.* Hemen, hemencecik, şimdi, şu anda: *"Sıda, hızıcaam, amoh suğa çiderbîs." V.* Kobyakov (Dayan kızım, şimdi suya ulaşırız.)

amorfnay *kim.* Şekilsiz, amorf.

amortizator Amortisör.

amortizatsiya Amortisman.

amper *üz.* Amper.

ampermetr *Vız.* Ampermetre.

ampir Ampir üslûbu.

amplituda Genlik, amplitüt.

ampiua (tiyatroda) Rol.

ampula Ampul.

amputatsiya *tıp.* Ameliyatla kesip alma.

amunitsiya *ask.* Askerî teçhizat.

amyoba *zool.* Amip.

amza- Tatmak, tadına bakmak: *"Nime hınzan, anı çî, amza."* N. Tyukpiyekov (Neyi seviyorsan onu ye, tadına bak.)

amzağ Tadış, tada bakış.

amzam Yudum, tadım.

amzor Tadım, yudum: *"Pîr amzor daa, îcefi, pîr dee amzor."* V. Kobyakov (Bir yudum da, anneciğim bir yudum.)

an 1. Hayvan: *"Aymah-pasha an omazın kis sal ç an olğannar sıbıcah ibfre köglepcorgenner." N.* Tinikov (Çeşitli hayvan kılığına bürünmüş çocuklar fidanın etrafında şarkılar söylüyorlar.) 2. Yabanî hayvan, vahşî hayvan: *"Cazı anın tut polbazah, aal malın kites sıhçazıhf* N. Tinikov (Ova hayvanını yakalayamazsan, evcil hayvanları gözetliyorsun.) an palazı av hayvanı yavrusu.

ana (ı.) Anne.

ana (ıı.) *zm.* İşte: *"Ana ol arazınzartın çapçah atha müngen çalan körîne tüstf." F.* Burnakov (işte o sırada hızlı çıplak ata binmiş kişi göründü.)

anah 1. İğne yaprak: *"Anahtarınah, pürlerîneh suğ tamçılathlabızarğa mahnanıbısçathannar."* İ. Kotyuşev (İğne yapraklarından, yapraklarından su damlaları dökülmüş.) 2. Köknar.

anahtığ *s.* İğne yapraklı (ağaç), anahtığ ağastar iğne yapraklı ağaçlar.

analitiçeskay *s.* Analitik.

analiz Analiz, analiz it- analiz etmek.

analog Analog: *"Körgezer be andağ analoğ? A-a?"* V. Şulbayeva (Gördünüz mü böyle analog? Haa?)

anan *zf. Daha* sonra, sonra: *"Anah çurtınzar könî kire pastırğan."* A. Çerpakov (Daha sonra doğru evine girmiş.) Pumada sağınıp al, anan çoohta. Atasözü (Önce düşün sonra konuş.) anan-arah sonra, daha sonra.

ananas *bot.* Ananas.

anar- Fark etmek, farkına varmak: *"Çohır nime pılasçathan nimezîne hustarnı tan önetîn çağdathan, tan aharbin halğan."H.* Domojakov (Alaca şey ele geçirdiği şeye kuşları bazen aniden yaklaştırıp, bazen farkına varıyor.)

anarhist Anarşist.

anarhiya Anarşi.

anarhizm Anarşizm.

anartın *zf.* Oradan.

anatomirovat pol- Teşrih etmek, açımlamak.

anatomiya Anatomi.

anay- Kaçırmak, dikkat etmemek.

anca 1. O kadar, onca: *"Anca daa il in" parğan polza."V.* Şulbayeva (*ç* kadar yıl geçmiş olsa da.) 2. Kat, misli, îkî anca ashınah iki kat daha az.

ancağa *zf.* O zamana kadar.

anca-mınca *tekr.* Biraz, birazcık, anca-mınca hin partır birazcık sevmiş.

ancı Avcı: *"Arici çiti, annaan annın izin kitepçetken oshas."* V. Tatarova (Avcı gibi, avladığı avının izini gözetler gibi.) ancı milliği avcı tüfeği

anda zf. 1. O zaman. 2. Orada, anda törîp öskem orada doğup büyüdüm.

andağ s. 1. Öyle: *"Andağ küstîg kîzinî Aydo am na kördi."* V. Kobyakov (Öyle güçlü kişiyi Aydo ilk kez gördü.) 2. *zf.* Öyle, o şekilde, andağ daa polza Öyle de olsa, öyle olsa da: *"Çe andağ daa polza, çalan oolnın sösterî hulahtannda am daa île tapsaçathannar."* N. Domojakov (Fakat öyle de olsa atlı oğlanın sözleri kulaklarında hâlâ çınlıyor.)

andağı *s.* Oradaki: *"Andağı tvorog oshas çır iT N.* Domojakov (Oradaki süzme *ç* oğurt gibi yer ne?)

andağ-mındağ *tekr.* Şöyle böyle, bu tür: *"Hakas aallarında olahay çon andağ-mındağ sağ ıs tutpinça."* N. Domojakov (Hakas köylerindeki sıradan halk bu tür fikirlerde değil.)

andağoh *s.* Böyle, bunun gibi. andağoh hara pastar Bunun gibi kara başlılar.

andar- Devirmek, düşürmek, yıkmak: *"Tidirler, püürler uluğ mal ahdararda îdi tigîrden surınıs itçeler."* N. Nerbişev (Kurtlar büyük hayvanı yıkarken gökten sorarlarmış derler.) hazır çil ağastar andarğan şiddetli rüzgâr ağaçları devirmiş.

andar *zf.* Oraya, ona: *"Anın, pir dee horıhpin, çalğızaan andar parğanı, anı pozın pozının harağında geroy idip turğıshan."* A. Kuzugaşev (Onun, hiç korkmadan, tek başına oraya gitmesi, onu kendi gcizünde kahraman etmiş.)

ahdara *zf.* Sırt üstü, arka üstü.

andarhı *s.* Oradaki.

andarıl- 1. Yıkılmak, devrilmek: *"Ahdarıl parıp, sıbıcah, har üstünce kömes çıt parıp, îskît ağazına îlîn pardı."* M. Çebodayev (Yıkılıp, fidancık, kar üzerinde biraz sürüklenerek çalıya takıldı.) 2. Yere yatmak, devrilmek: *"Noğa ahdarılıbıstıh. Tur, horıhpa!"* V. Kobyakov (Niçin yattın. Kalk, korkma!). 3. Bitkin düşmek.

andar- peer *zf.* Ora bura, oraya buraya.

andartın *zf.* Oradan: *"Andartın haydarda çıs sabıl kilgen."* A. Çerpakov (Oradan bir koku yayılmış.)

andı- Gözlerini dikmek: *"Aydo, ağassar aylanıp, andıp turca."* V. Kobyakov (Aydo, ağaca dönüp, gözlerini dikerek bakıyor.)

andıs Dikkatle bakış, gözlerini dikerek bakma.

andıs- Karşılıklı birbirine gözlerini dikmek, bakışmak. îkî püür tigîr ahdısçalar. Bilmece, kızağın eğri uçları, ((ki kurt göğe bakışıyor.)

anekdot Anekdot, fıkra.

anekdottığ s. Fi kralı.

anemiya *tıp.* Anemi.

angar Hangar.

angina *tıp.* Anjin.

angliçanin İngiliz.

angliçanka İngiliz kadın.

angliskay İngiliz, İngiliz'le ilgili.

afi-hus Hayvanlar: *"Ancada öh-pazı ah-hustarğa hubulıp alğan olğannar."* N. Tinikov (O zaman farklı hayvan kılığına bürünmüş çocuklar.)

anı zm. Onu: *"Aal Jstinde anı körbeen, anı pflbeen uluğ daa, kîçîg dee klzı çoh polğan." V.* Kobyakov (Köyün içinde onu görmeyen, onu tanımayan büyük küçük kimse kalmamış.)

anı- Kazanmak, elde etmek.

anığ 1. Kazanç. 2. Mal, mülk, servet. 3. Miras. 4. Ürün.

anıl Kuru sedir ağacı.

anımcoh (anımçoh) Hoşça kal: *"Am, paza toğashanca, anımçoh."* S. Çarkov (Haydi yeniden karşılaşana kadar, hoşça kal.)

anımcohtas- (anımçohtas-) Vedalaşmak: *"Alcıbaynan anımçohtazıp panbıshan."* G. Topanov (Alcıbay'la vedalaşıp gitmiş.)

anın *zm.* Onun: *"Çe Paska, fîzeh, anın sunğan holına pır dee haybin, hıya pastınbıshan."* V. Tatarova (Fakat Paska, onun uzattığı eline dikkat etmeden dönüp gitmiş.) anın arazında o sırada: *"Sütklp alıp, anın arazında çağın kilgen hooshanıh purnınah sirtezîblsken."* V. Tatarova (Süt içip, o sırada yanına gelen domuzun burnuna vurmuş.)

anman Onunla.

anınzar Ona doğru: *"Alığ polğanı üçün, anıhzar körbin dee, pistin geroyıbıs ograda Izlglnzer oylabıshan." A.* Kuzugaşev (Aptal olduğu için, ona da bakmayarak, bizim kahramanımız bahçe kapısına doğru koşmuş.)

anilin *kim.* Anilin.

anilinovay *s.* Anilinle ilgili, anilinovay sır anilin boya.

anis Anason.

anker Maşa, kıskaç, ikili maşa.

ankernay *s.* İkili maşalı.

anketa Anket, anketa toldır sal- anket doldurmak.

anketnay *s.* Anketli, anketle ilgili.

anmaa Dikkatsiz, dalgın.

anmaara- Karmakarışık görünmek, dağınık olmak.

anman 1. Mıymıntı, bön, alık. 2. Dikkatsiz, dağınık

anmar Ambar: *"Noğa mini anmarğa odırtçah!"N.* Domojakov (Niçin beni ambara oturttu!)

anmarah Küçük ambar.

anmarcı Ambarcı.

anmay- Şaşırmak, hayrete düşmek: *"Küllnlstire körgen harahtarı anmay salğan kîzllernln pîrsînеh pîrslnlh sırayınzar oylas turlar."G.* Topanov (Gülümsemeyle bakan gözleri şaşıran insanların birinden diğerinin yüzüne bakıyor.)

anmayğan *s.* Şaşkın, sünepe, uyuşuk.

anna- Avlamak: *"Ahcı çili, ahnaan ahnıh "izm kitepçetken oshas."* V. Tatarova (Avcı gibi, avladığı avın izini bekler gibi.)

annanar Bu yüzden, bu sebepten, ol am daa ağırığ noza, annanar çatça o hâlâ hasta olmalı ki, bu yüzdenV tıyor.

annacan aday Zağar, av köpeği.

annağ Avlayış, avlama.

annah 1. Ondan, annan kîçîg ondan küçük. 2. Oradan.

annas Avlama, avlayış.

anneksiya ilhak.

anneksiyala- ilhak etmek.

annığ s. Avı bol olan yer.

annıh Avcılık gereçleri.

annotatsiya Özet.

annotirovat pol- Özetlemek.

anod *tiz.* Anot.

anonimnay s. Anonim.

anons Anons.

ansambî Topluluk, grup.

antagonistiçeskay 5. Uyuşmaz.

antagonizm Uyuşmazlık.

antarktiçeskay s.Antarktika ile ilgili.

antenna Anten.

antiçnay s. Antik, antiçnay pamyatnik antik heykel.

antifaşist Antifaşist.

antikvarnay s. Antika, antikvarnay magazin antika mağazası.

antilopa *zool.* Antilop.

antologiya *ed.* Antoloji.

antonim *gr.* Zıt anlamlı, antonim.

antonovka Antonovka, bir elma türü.

antrakt Antrakt, perde arası.

antrasit Antrasit.

antreprenyor *tiy* Özel tiyatro işletmecisi.

antropologiya Antropoloji.

anzaa *s.* Ahmak, budala.

anzı- Aç gözlülükle bakmak.

anzı z / 7 ? . O, şu: *"Üs çastığ Kerim ağ azı nar) çoohtasça. Anzı homay isçe." S.* Karaçakov (Üç yasindaki Kerim, dedesiyle konuşuyor ş o ağır işitiyor.)

afizıh s. Vahşî gibi.

anzın- Kudurmak, canavar kesilmek.

ap (ı.) "Tıp" oyunu, susma oyunu, ap tîzeök, tapsabasha kirek"tıp" deyince susmak gerek.

ap (ıı.) 1. Büyü, sihir. 2. Hipnoz.

ap (m.) Sıfatlarda pekiştirme yapar.

ap-ağrin *tekr.* Çok yavaş.

ap-amır *tekr.* Sakin, huzurlu: *"Tigîrde aram arah puluttar, pîr çirge çıılızıp, kün sığızınzar subalısçalar. Çılığ, ap-amır." S.* Çarkov (Gökte seyrek bulutlar, bir yere toplanıp doğuya doğru gidiyorlar. Sıcak sakin.)

apar- Götürmek: *"Sin, Torka, haydar parirzıh? Mini dee hada apar za, pîree çirge aallap."* V. Kobyakov (Sen, Torka nereye gidiyorsun? Beni de birlikte götürsen bir yere misafir olarak.)

aparatçik Cihaz, araç: *"A min nimee çarabaan funksionerbîn, çon hırt körçetken apparatçikpin." V.* Şulbayeva (Fakat ben bir işe yaramayan görevliyim, halkın nefret ettiği bir aracım.)

apardır- Götürtmek.

ap-arığ *tekr. s.* Tertemiz, saf: *"Atim Petrovna tannaan kiçee pu ool aparığ ons tîlıneh çoohtanğan, am, tJzeh, pozınıh filînen çoohtasça."* N. Domojakov (Arina Petrovna şaşırmış, dün bu oğlan tertemiz Rusçayla konuşmuştu, şimdi ise kendi diliyle konuşuyor.)

aparıs- (birlikte) Götürmek.

apat Hile, oyun, fesat.

apatan- 1. Hile, oyun yapmak. 2. Cilvelenmek, his apatança kız cilveleniyor.

apatiçnay s. Gevşek, uyuşuk.

apatit Apatit.

apatitovay s. Apatitle ilgili.

apatiya Duyumsamazlık, umursamazlık, gevşeklik: *"Minîh pray nimee apatiya. Mağaa pîr dee nime kirek çoğıl." V.* Şulbayeva (Ben hiçbir şeyi umursamıyorum. Bana hiçbir şey gerek değil.)

ap-ayas *tekr.* Apayaz, çok ayaz: *"Tigîr ap-ayas turca." S.* Çarkov (Gök apayaz duruyor.)

apçah Koca, yaşlı koca; *"Apçağımnı çi, çııp salçanda, mini irge söleennerök"* V. Şulbayeva (Kocamı gömdükten sonra beni kocaya vermek istediler.)

apçı- (ı.) (köpek) Çenilemek.

apçı- (ıı.) (yiyecek) Gevşemek, yumuşamak, apçaan yablah yumuşamış patetes.

ap-çîp *tekr.* Büyü, sihir.

apel'sin Portakal, apel'sin varenyezi portakal reçeli.

apellyatsiya istinaf.

apellyatsiyonnay s. İstinafla ilgili.

apıyah Oyuncak bebek.

aplodirovat pol- Alkışlamak.

aplodisment Alkış.

aplomb Kendine güven.

apogey Bir cismin yörüngesinin yeryüzüne en uzak noktası.

apolitiçnay s. Apolitik, politikaya ilgisi olmayan.

apologet Savunucu.

apopleksiçeskay s. Apopleksi, beyin inmesiyle ilgili.

apopleksiya Beyin inmesi.

aport Bir tür elma.

apostrof *gr.* Apostrof, kesme işareti.

appağas s. Bembeyaz, apak: *"Zoyka, appağas sastığ, on çastığ htzıçah."* N. Domojakov (Zoyka, bembeyaz saçlı, on yaşında kızcağız.)

apparat Makine, cihaz, fotografiçeskay apparat fotoğraf makinesi.

apparatura Teçhizat, cihazlar.

appenditsit *tıp.* Apandisit.

appetit İştah.

applikatsiya Aplikasyon.

apre!' Nisan.

apsah 1. ihtiyar: *"Sanpir apsahnan hada naa pol tözep çöre halğannar."* S. Çarkov (Sanpir ihtiyarla birlikte yeni salon döşemişler.) 2. Koca: *"îzîkke hıstırılıp körze apsağt traktör üstünde."* M. Kokov (Kapıya sıkışıp baktığında kocası traktör üstünde.) krş. apçah, abıshacah

apsah-iney *tekr.* İhtiyarlar, karı koca: *"Aallarda sahay la apsah-ineyler. Noğa sîrer, hazıh çiitter, andar parbinçazar?"* V. Şulbayeva (Köylerde tek tük yaşlılar var. Niçin siz, sağlıklı gençler, oraya gitmiyorsunuz?)

apsahtığ s. Kocalı, kocası olan. Arağanı amir îzîner, apsahtığ ipçıden pîrîkpener. Atasözü. (İçkiyi sakin içiniz, evli kadınla birlikte olmayınız.)

apsart Kısa boylu.

apsıl Grip.

apsır- Aksırmak, hapşırmak: *"Kinefin **purnında** hılcıhtanıbıshan, pladın daa suurarğa mahnanmin, apsınbıshan."* A. Kuzugaşev (Aniden burnu gıcıklanmış, mendilini çıkarmaya fırsat bulamadan aksırmış.)

apsırt- Aksırtmak, hapşırtmak.

apta- 1. Büyüyle kendine bağlamak, sihir yapmak: *"Çahayağas polıbızam / Sîlîg, sıfîg mondılarğa / Sinî aptap alarga." V.* Şulbayeva (Çiçekceğiz olayım / Güzel güzel sallanıp / Seni büyülemeye.) 2. Hipnoz etmek, çılan örtektî aptap, tartıp alğan yılan ördeği hipnoz edip çekip almış.

aptağ Büyü, sihir.

aptağcı Cadı, büyücü, sihirbaz.

aptas Büyüleme, büyüleme, sihir yapma.

apteçka Ecza dolabı veya kutusu.

apteka Eczane.

aptığ s. 1. Çekici, alımlı. 2. Sihirli, büyülü.

aptıh hara *zool.* Yalı çapkını.

ar 1. Güçlü, kuvvetli, ar püür güçlü kurt. 2. Pek, gayet, ar çalgıs yapayalnız.

ar- (ı.) Kütüğü oymak.

ar- (ıı.) Zayıflamak, astaan harnı tosçıh, arğan pazı simîrcîk acıkan karnı doydu, zayıflayan başı semirdi.

ara 1. Ara, iç. *"Çahsı çıstığ ot arazına kîrîbîsken."* V. Kobyakov (Güzel kokulu ot arasına girivermiş.) îkî suğ arazı iki su arası. 2. Dolay, civar, pu arada ol çoğıl burada o yok. Ağas arazında hazanağım haynapça. Bilmece, Karınca yuvası. (Ağaç arasında kazancığım kaynıyor.) İkî çahsı pîrîkse, arazınnan suğ ahpas, Tkî çabal pîrîkse, arazı nan han ağar. Atasözü (iki güzel bir olsa, arasından su akmaz, iki kötü bir olsa, arasından kan akar.) çon arazında halk içinde.

de. ara tasta-düşük yapmak, kî z î arazına kır- birinin işine karışmak. ara hon- gecelemek. Tk î ara ikiz.

arab Arap.

aracan Sert içki.

aracı Arabulucu, aracı.

araçıla- Kurtarmak, müdafaa etmek, himaye etmek, savunmak: *"Açın annın ahsına kîrerdeh köp araçılidır."* V. Kobyakov (Vahşî hayvan ağzına girmekten çok kurtarmış.)

araçılağcı Müdafii, savunan, kurtarıcı: *"Ok, aarlığ arğızım, araçılağcım."V.* Kobyakov (Oo, kıymetli arkadaşım, kurtarıcım.)

aracıları- Kendini savunmak: *"Araçılanıhar! -hıshırıbıshan Sorkay." S.* Çarkov (Kendinizi savunun, diye bağırmış Sorkay.)

araçılanıs Savunma, müdafaa.

araçılas Müdafaa, savunma: *"Muhariap çil hada kilgen araçılanıs kibîrî."H.* Nerbişev (Binlerce yılla birlikte gelen müdafaa geleneği.)

araçon Bir tür sert içecek, krş. aracan

arada Orada: *"Annah pasha ol arada uluğ açıh hazaa."* V. Kobyakov (Ondan başka orada büyük açık ahır.)

arağa içki, alkollü içecek, arağa ur- içki koymak: *"Butılkadan arağa urıp alıp, stakanın çirge ooda tastabısça."* V. Şulbayeva (Şişeden içki koyup, bardağı fırlatıp parçalıyor.)

arağala-içki içmek.

arağalığ s. İçkili

arah 1. Sıfatlara gelerek -rak anlamını verir, sarığ arah sarımsı, sarırak. 2. Zarf-fiil eki almı fiillerden sonra gelerek -arak ş nlamı verir: *"At üstüneh tanış nimes kîzî külînîp arah suulana tüsken."\/.* Kobyakov (At üstünden tanımadığı kişi gülümseyerek konuşmaya başlamış.)

arala- 1. Arasından gitmek, yürümek. 2. Katmak, karıştırmak, çayğa süt arala-çaya süt katmak/

aralas 1. Karışma, katışma. 2. Dağınıklık, düzensizlik.

aralas- 1. Girmek, girişmek, marığlasha aralas- yarışa girmek, katılmak. 2. Karışmak, katışmak: *"Pîreezî ört üzürerge aralashan."* i. Topoyev (Biri yangın söndürmeye katılmış.)

aralaspas s. Kayıtsız, umursuz,

aralastır- 1. Karıştırmak, içine sokmak. 2. Arasından geçirmek.

aralazığ Karışma, müdahale.

aralığ s. Karışık, karma.

arali *zf.* Arasından, içinden: *"Kök puluttarnı arali /Küülek çil ç / 7 / ', uçuhham.S.* Kadışev (Gök bulutlar arasından/ Küülek yel gibi uçuyor.) 2. Karışık olarak.

aram s. Seyrek, aralıklı, yer yer: *"Kider turğan aram ağastığ tağnıh pazına kölenibîsken/V.* Kobyakov (Batıda duran seyrek ağaçlı dağın başına yaslanmış.) aram, çe çeçen çoohta. Atasözü. (Az ama öz konuş.) aram sağıstığ akılsız, aklı kıt, budala.

aramna- Seyrekleşmek, azalmak.

aramzar s. 1. Eksik, kusurlu. 2. Prematüre, erken doğan, aramzar pala pramatüre bebek.

aran Ahır, ağıl. mal aranı mal ahırı.

aran-çula *tekr.* Mitolojik kanatlı at, destanlarda yiğitlerin bindiği at.

aran- paraan *tekr.* Pılı pırtı, kap kaçak.

aray s. Yavaş, ağır, sakin.

arazında içinde: *"Olar türçenîh ne arazında tın çahsı tanızıp alğannar."V.* Kobyakov (Onlar kısa süre içinde çok iyi tanışmışlar.)

arba (ı.) Arpa.

arba (ıı.) Telega, atlı araba.

arba- 1. Büyücülük yapmak, büyülemek. 2. Şaman tefini ısıtmak. 3. Lanet okumak, beddua etmek. 3. Aforoz etmek.

arbağ 1. Büyü, sihir. 2. Lanet, beddua. 3. Aforoz

arban (ı.) İri, büyük, arban kïźi iri insan, krş. arbın

arban (ıı.) Saadet, mutluluk, krş. arbıs

arban- 1. Büyücülük yapmak 2. (kendisine) Büyü yapılmak, okunmak.

arbannığ s. Mesut, mutlu, arbannığ kïźi mutlu kişi.

arbat- 1. Büyü yaptırmak. 2. Aforoz edilmek, abısha arbathan kïźi, ür çurtabınça papaz tarafından aforoz edilmiş kişi çok yaşamaz.

arbın s. İri, büyük: *"İren Karamaşev Ağbaynın oolğı Çornap tîp arbın kîzî polğan."* İ. Kotyuşev (Yaşlı Karamşev Ağbay'ın oğlu Çornap adında büyük biriymiş.)

arbıs Saadet, mutluluk, krş. arban (ıı.)

arbıstığ s. Şanslı, talihli.

arbıt Tılsım.

arbıtta- Sihir yapmak, büyü yapmak, büyülemek.

arbitr Hakem.

arbitraj Hakem heyeti, jüri.

arbuz Karpuz.

arcan Şifalı su.

arçı (« .) Düğünde gelinin ailesinin verdiği yiyecekler.

arçı (ıı.) (havada) Çiy.

arçılığ s. iyli, çiyi olan. arçılığ çil poiza Çcahsiçil polar çiyli yıl olursa, iyi yıl olur/

arçımah Heybe, torba, atha arçımah art- ata heybe asmak.

arçımahtığ s. Heybeli, heybesi olan: *"Nimezînen-de ol tağ uluğ arçımahtığ kîzî suğ oortirğa çat salğanğa tööy."* (Her şeyiyle o dağ, büyük heybeli kişinin yatıp su içmesindeki şekline benziyor.)

arçın Ardıç, tağ arçını dağ ardıcı, arçın ottan alastan- ardıç yaprağıyla kötülüklerden korunmak için tütsülenmek.

arçol 1. Baş örtüsü, şal. 2. Bez, çıkın

arda- (ı.) Suda boğulmak, palam suğa ardadı çocuğum suda boğuldu.

arda- (ıı.) 2. Bozulmak, çürümek: *"Ardap parar, min çîp polbinam."* V. Şulbayeva (Bozulur, ben *ç* iyemiyorum.) 2. *mec.* Bozulmak, yoldan çıkmak: *"Çon ardap parir, sağısköfinîlerî arığli pasha pol parir."* V. Şulbayeva (Halk bozuluyor, akıl fikirleri tamamıyla değişiyor.) 3. Zedelenmek, sakatlanmak.

ardağ 1. *s.* Bozuk, kusurlu. 2. Bozulma, çürüme.

ardat- 1. Bozmak, çürütmek. 2. *mec.* Bozmak, yoldan çıkarmak: *"Sin anda pîr-îkî le künge prayzın ardat kilerzîn." V.* Şulbayeva (Sen orada sadece bir iki günde herkesi yoldan çıkarırsın.) 3. Zedelemek.

ardı- Kabuğunu soymak, temizlemek. yablah ardı- patates soymak, nımırthanın kibegîn ardıyumurtanın kabuğunu soymak.

ardıl- Kabuğu soyulmak, temizlenmek.

ardıs Kabuğu soyulma, temizlenme, temizleniş.

ardıs- (birlikte) Kabuğunu soymak, temizlemek.

ardıt- Kabuğunu soydurmak, temizletmek, arıtmak.

arena Arena.

arenda Kira. turanı arendaa al- evi kiralamak.

arendala- Kiralamak.

arendnay s. Kirayla ilgili.

arest Tevkif, tutuklama.

arestovat pol- Tutuklamak, tevkif etmek: *"Olar Yakınnı, anda arestovat polip, ağılıp odırğan poltırlar."* V. Kobyakov (Onlar Yakın'ı orada tutuklayıp getirmişler.)

argo *gr.* Argo.

arğa (ı.) 1. Arka, sırt. arğanardan tudıp alim sırtınızdan tutayım, arğamda sırtımda. 2. Sıradağ, tağ arğazı sıradağlar. 3. Sırtla ilgili. 4. Orman

arğa (ıı.) Güç, yetenek, kabiliyet.

arğa (m.) Pek çok, bütün, tüm. arğa mal bütün hayvanlar.

arğa- Nakış işlemek.

arğa paa Paldım. arğa paa mökeytpinçe paldımı eğilmesini engelliyor.

arğaas s. Tembel, üşengeç: *"Ol ibde arğaas iren arğazın tırbahtan odırça polar."* N. Nerbişev (O evde tembel erkek sırtını kaşıyıp oturuyor olmalı.) krş. arğas

arğaastan- Tembellik etmek, üşenmek.

arğal Bütün, hep. arğal çon Halk, topluluk, kalabalık, arğal mal bütün hayvanlar.

arğala- (otları) Bastırmak, kümelemek.

arğalığ s. ^. Sıradağlı, yüksek zirveli: *"Küdet arğalığ sınzar sıh kilgen."* F. Bumakov (Küdet sıradağlı zirveye doğru çıkmış.) 2. İki dikişli, çizgili: *"îkî arğalığ çol, pirde töne sığıp, pirde oyımğa tüzîp..."* N. Domojakov (İki çizgili yol, bazen tümseğe çıkıp, bazen çukura düşüp...)

arğamcı Kement, kendir, halat, ip: *"Çobat suğ hara çohır hıl arğamcı tartıl parğan çili körin turğan."* N. Domojakov (Çobat ırmağı kara ala kıl urgan çekilmiş gibi görünüyordu.) nîske arğamcı ince sicim, ip. hıl arğamcı kıl i p . At ügrederde, arğamcın pik polzın, çonğa çoohtirda, çooğıh sın polzın. Atasözü (At eğitirken, ipin sağlam olsun, halka konuşurken, sözün doğru olsun.

arğamcıla- İple, kemetle bağlamak: *"Külük Kim suğnı, arğamcılap. ."* M. Kilçiçekov (Yiğit Kem ırmağını, bağlayıp.V

arğamcılas Kementle, iple bağlama.

arğamcılat- Kementle, kendirle, iple bağlatmak.

arğa miizî Omurilik.

arğa- möriy *tekr.* Güç yarışı, mücadele.

arğan s. Sahte, gerçek olmayan, arğan sari (kumaşın) ters yüzü. arğan sös yalan.

arğartın *zf.* Uzaktan, uzakta.

arğas- Birbirine arka çıkmak, yardımlaşmak.

arğas *s.* 1. Nazlı, cilveli 2. Tembel, üşengeç. krş. arğaas

arğa- süme *tekr.* Usûl, hüner, beceri.

arğı Kanal, ark.

arğı- Kız istemek, dünür gitmek.

arğıcan kîzî Dünürcü.

arğıl 1. Mamut. 2. Mamutla ilgili, arğıl müüzî mamut boynuzu. 3. Masallarda cadının sağmal hayvanı, huu hat arğıl çohta, süt çoh halça cadı sağmal hayvanı olmayınca sütsüz kalır. 4. Yabanî koç.

arğımah Güçlü ve hızlı at, argımak.

arğımah ülükün Noel bayramı.

arğımahta- Noeü kutlamak.

argın tas Sarp, yalçın kaya.

arğıs (ı.) 1. Arkadaş: *"Sinneh dee artın arğıs tappadım."* M. Kilçiçekov (Senden iyi arkadaş bulamadım.) Annap-hustap sığarda, îzestîg arğıs taap al. Atasözü (Ava çıkarken, güvenilir arkadaş bul.) *2.* Ortak, arğısha al- ortak olarak almak. 3. Yardımcı.

arğıs (ıı.) Söz kesme, nişan.

arğıs (m.) Utanç, utanma.

arğıssıra- Arkadaşın yokluğu çekmek.

arğıstan- 1. Arkadaş olmak. 2. Birlikte gitmek.

arğıstas- Arkadaş olmak.

arğıstas Arkadaşlaşma, dost olma.

arğı-tirgî *tekr.* Eyer takımı.

arha- Çapraz dikmek.

arhah 1. Atkı. 2. (kumaş) Kenarı.

arhaiçeskay s. Arkaik, eski.

arhaizm Arkaizm, eskilik.

arhay- Yükselmek.

arheologiçeskay s. Arkeolojik.

arheologiya Arkeoloji.

arhı 1. iskele, sehpa. 2. (tavanda) Kiriş, krş. arthı

arhıt 1. Köprü ayağı. 2. iskele, sehpa 3. Kiriş. krş. arthı, arhı.

arhipelag Takımada.

arhitektor Mimar.

arhitekturnay s. Mimarlık, mimarî.

arhiv Arşiv.

arı- Temizlenmek.

arıda *zf.* Tertemiz oluncaya kadar.

arığ (ı.) 1. Orman, ormanlık alan, nehir kıyısında ormanlık: *"Arığda toğas parza, çistek-miskelerin, tasti, ayhut çoh tisçenner."* N. Tyukpiyekov (Ormanda karşılaşınca yemişlerini atarak kaçıp kayboluyorlar.) Aalğa kîrzen, tamah çî; arığa kîrzen, hat çî. Atasözü (Köye girersen yemek ye, ormana girersen yemiş ye.) 2. (ırmakta) Adacık.

arığ (ıı.) s. 1. Temizj *"Pozıhar arığ kip kizfbîzmer."* i. Kotyuşev (Kendiniz temiz elbise giyiniz.) 2. Saf, arı, açık: *"Arığ ons tîlînen çoohtanğan Fedor Pavloviç."* N. Domojakov (Temiz Rusçayla konuşmuş Fedor Pavloviç.) Ayıthan sös arığ polzın, athan uh palığlıg polzın. Atasözü (Söylenen söz açık olsun, atılan mermi (ok) yaralayıcı olsun.) 3. Parlak, aydınlık, güzel, tan athan arığ kün sıhhan tan atmış parlak güneş doğmuş. 4. Duru/berrak, temiz: *"Arığ suğlarnı kîrletçetken."* M. Kilçiçekov (Berrak suları kirletmiş.) arığ çüzînnîg güzel yüzlü. 5. Temizlik: *"Miri inek hazaazınıh arığın am daa tooza ardaalahpın, parıp, toos kilim."* V. Kobyakov (Ben inek ahırının temizliğini henüz bitirmedim, gidip temizliği bitireyim.) arığ kii temiz hava.

arığla- 1. Temizlemek: *"Pu orınnı, arığlabızıp, algıdıbızarğa kirek."* S. Çarkov (Bu yeri, temizleyip, genişletmek gerek.) 2. Ayıklamak, sapından ayırmak: *"Hıshızın, man polza, molotaynan saap, tanğa arığlacannar."* N. Tyukpiyekov (Kışın vakit olursa patozla çekip, erkenden ayıklıyorlar.)

arığlan- Temizlenmek.

arığlas Temizleme, temizleyiş.

arığlas- Temizlemesine yardım etmek.

arığlat- Temizletmek.

arığli *zf.* Büsbütün, tamamıyla: *"Könnîlerî arığli pasha pol park."* V. Şulbayeva (Gönülleri büsbütün başka oluyor.)

arıh (ı.) 1. Gübre, fışkı: *"Hoortay apsah, saray üstünen huruğ arıhtar teerip, tonınm sol ideene salıp, tüs parğan."* N. Domojakov (İhtiyar Hoortay, kümes üstünden kuru gübreler derleyip, elbisesinin sol eteğine koyup, inivermiş.) 2. Cüruf.

arıh (ıı.) *s.* Zayıf, cılız, arık. arıh »t yağsız et.

arıh-torıh *tekr.* Fakirlik, yoksulluk.

arın- Utanmak, sıkılmak, arlanmak: *"Annan daa annarçıhsın / Sınap par polza uyadın."* N. Tinikov (Ondan da utanırdın / Gerçekten var olsa utancın.)

arıncah s. Sıkılgan, utangaç.

annıstığ s. Ayıp, yüz kızartıcı, utanç verici.

arış (ı.) Utanç, ar.

arış 1. Çavdar: *"Ah çazaa çayılğan arış, puğday ol polça."* İ. Kostyakov (Ak ovaya yayılan çavdar, buğday odur.) 2. Çavdar, çavdardan, arış îpek çavdar ekmegY

arıstığ s. Ayıp, utanç verici: *"Varya, sin ügredfglîg kfzîzîh, arıstığ nimes pe sağaa pidi çoohtanarğa?"* V. Şulbayeva (Varya sen öğrenimli kişisin, ayıp değil mi sana böyle konuşmak.)

arıt- Arıtmak, temizlemek, silmek.

arıttır- Temizletmek, arıttırmak, sildirmek.

arifmetika *mat.* Aritmetik.

arinca *zf.* Çok, pek, büsbütün: *"Çar üstü arınca ırah nimes."* A. Kuzugaşev (Yar üstü çok uzak değil.)

aristokrat Aristokrat.

aristokratiya Aristokrasi.

ariya *müz.* Arya.

arka Köprü kemeri.

arkut Sehpa.

arlama Açık, bariz.

arlan- 1. Aralanmak, açılmak. 2. Güneş doğmak, parlamak, arlanıp kün sıhhan aralanıp güneş doğmuş.

arlandır- 1. Aralatmak. 2. Parlatmak.

armatura Donanım.

armiya 1. Ordu. 2. Asker: *"Armiyağa parar alnında, Payan ösken sınman çabızah arah, hara harahttğ hızıcah polcah." S.* Çarkov (Askere gitmeden önce, Payan yaratılışından kısaca, kara gözlü kızcağız idi.)

arna- 1. Adamak, ithaf etmek. 2. Saymak, saygı göstermek.

aron Ayrı, başka, diğer.

arsa *1. zf.* Belki: *"Eezîhe pulğa huzurun matap/Andada, arsa, körerçahsı."* N. Tinikov (Sahibine salla kuyruğunu özenle / O zaman, belki, bakar güzel.) 2. Mı, acaba?

arsah s. Pürüzlü, pürtüklü, düzgün olmayan.

arsah sın (dağda) Geçit, boğaz.

arsan- Göz değmek, nazar değmek.

arsanıs Nazar, göz değmesi.

arsay- Dimdik durmak, ucu sivrice yukarı çıkmak.

arsenal Cephanelik, silâhhane.

arşı Kötü ruh. arşını ham çara saapça kötü ruhu kam çıkarıyor.

arsığ Maile, aklan.

arsıl Yabanî, arsıl aba yabanî ayı.

arsılan Aslan.

arsılığ *s.* Kötü ruhlu, içine şeytan girmiş. arsılığ kîzîde pala polbas içine kötü ruh girmiş kişinin çocuğu olmaz.

arsıllan- Yabanleşmek.

arşin Arşın.

art (I.) Arka.

art (II.) Geçit, aşıt. uluğ art büyük geçit.

art- (I.) Artmak, fazla gelmek.

art- (II.) 1. Asmak: *"Anan ol, mıltığın ihrîîne artıp, tödîr pastırarğa timnenJbîsken." \I.* Tatarova (Sonra o, tüfeğini omzuna asıp, geri gitmeye hazırlanmış.) 2. Yüklemek. Müner atha hum artpa, îzer suğa han urba. Atasözü (Binek atına kum yükleme, içme suyuna kan dökme.) 3. Üstünden atmak, suçu birine yüklemek, ol pray toğıstı ağaa artıbıshan bütün işi ona yüklemiş (yıkmış.)

artas Şelale, çağlayan.

artel' Artel, anonim şirket.

arteziyanskay s. Artezyen. arteziyanskay kolotsa artezyen kuyusu.

arthan-urthan *tekr.* Artık: *"Arthan-urthan nime sağaa daa haladır."N.* Tinikov (Artıklar sana da kalıyor.)

arthı 1. Kiriş. 2. iskele, sehpa.

artığ Suda sığ yer.

artıh 1. Fazla, min artıh pirdîm ben fazla verdim, artıh kör- imrenmek, gıpta etmek. 2. Güzel, iyi, yeğ: *"Ah hazır) putken artıh çirîmnî / Altı çil çör'ıp, çirundubadım."M.* Kilçiçekov (Akağaç yetişen güzel yurdumu / Altı yıldan beri hiç unutmadım.) Çahsı harındas polğanı, pay polğanınan artıh. Atasözü (iyi kardeşinin olması zengin olmaktan iyidir) 3. Pek, çok, artıh küstîğ pek güçlü.

artıh çil Artık yıl.

artıh kün Artık gün, şubatın 29. günü.

artıh-puzuh *tekr.* Artık, fazla.

artıhsın- Çok görmek.

artıhta- Bir şeyden fazla olmak, üstün gelmek, üstün tutmak.

artıhtas Üstün tutulma.

artıhtas- Birbirinden üstün tutmak.

artıhtat- Birbirinden üstün tutulmak.

artıl- Asılmak, yüklenmek: *"Panaa artılıp. Pana, sin mağaa kömezek tee hînminçazıh ma?"* V. Şulbayeva (Pana'ya asılıp. Pana sen beni azıcık da sevmiyor musun?.)

artın- Yüklenmek: *"Kök sıbıcahtı artınıp / Köp çonnığ aalzar min kildim." N.* Tinikov (Yeşil fideciği yüklenip/ Kalabalık köye ben geldim.)

artıncah 1. Yük, bagaj: *"Sol sarinzar saba tartçathan artıncahtah azırılıp."* N. Domojakov (Sol yanında sallanan yükünden ayrılıp.) 2. *mec.* Dert, tasa.

artındır- Yükletmek.

artış- 1. Bırakmak, koymak, artırmak: *"Pozmın adın artızıp töllerge."* A. Kızıçakov (Kendi adını bırakarak nesillere.) 2. Yüklemek. 3. (birlikte) Asmak.

artıştır- 1. Bıraktırmak. 2. Yer ayırtmak.

artızılğan *s.* Ayırtılmış, artızılğan orın ayırtılmış yer.

artikulyatsiya *gr.* Boğumlanma.

artillerist *ask. Topçu.*

artilleriya *ask.* Topçuluk.

artist Sanatçı, artist: *"Sınnah çoohtaza, artist kızee artisttenök çurtirğa kirek." V.* Şulbayeva (Gerçeği konuşmak gerekirse sanatçı sanatçıyla yaşamalı.)

artistiçeskay s. Sanatkârlıkla ilgili.

artistka Aktris, bayan sanatçı: *"Sin, Keres, çahsı artistkazıh."* V. Şulbayeva (Sen, Keres güzel aktrissin.)

artpah 1. Sundurma. 2. Giysi askısı. 3. Üzerine ekin konan çapraz sırıklar.

art- soonda *tekr.* Arkada, geride.

as (ı.) *zf.* Az. Köp pîlîp, as çoohtap çör Atasözü. (Çok bilip, az konuş.)

as (ıı.) 1. Aş, yemek, as tustığ sofrası geniş, eli açık. 2. Buğday, as kiskenî buğday biçmek. as öskîrerî buğday yetiştirmek. 3. Tahıl, hububat, as taarı- ekin ekmek.

as (m.) s. Aç: *"As hatığ aar çıtlarda / Çalaas oolah filen çöreen."* M. Bainov (Aç susuz ağır yıllarda / Çalaas oğul arayıp durmuş.)

as (iv.) *zool.* As, gelincik.

as- (ı.) 1. Açmak. 2. *mec.* Açmak: *"Mağaa çahsı kızı uruncah polza, pray çüreemni as pirercîkpm."* V. Tatarova (İyi bir insanla karşılaşsam, bütün yüreğimi açardım.) harağın as- gözünü açmak. közenek as- pencereyi açmak, pis'mo as- mektup açmak, tan as- tan açmak, atmak. 3. (düğme) Çözmek, kögenegîn as- gömleğinin düğmesini çözmek.

as- (ıı.) 1. Kaybolmak, as parğan kaybolmuş.

as- (m.) 1. Batmak, kün ashanda, harashı polğanda. güneş battığında, karanlık olduğunda. 2. Aşmak: Athan uğım tağ as-pardı. Bilmece, yıldız kayması. (Attığım ok dağı aştı.) 3. Geçmek, çil as pardı yıl geçti, ol altonnah as parğan o, altmışını geçti: Hanat sabınminça, huştan asça. Bilmece, uçak. (Kanat çırpmıyor, kuşu geçiyor.) 4. Galip gelmek, habıshanda min asham kapışınca (güreşince) ben kazandım. 5. (su) Taşmak, suğ hazannı as pardı su kazandan taştı.

asbest Asbest.

asfal't Asfalt.

asfal'tirovannay s. Asfaltlı. asfal'tirovannay çol asfalt yol.

asharah *s.* Aç göz.

ashay Alay, istihza.

ashayla- Alaya almak: " *(Pozın ashaylap) tınarğa niik, çurtirğa örMstîg." V.* Şulbayeva ("Kendiyle alay ederek" nefes almak hafif, yaşamak mutluluk verici.)

ashaylığ *s.* Alaylı, müstehzi.

ashı Askı.

ashıl *s.* Sık, geçilmez (orman.)

ashıldım *s.* 1. Ekşi (içki.) 2. Az ekşimiş (yiyecek.)

ashın- (ı.) Kendini kötü hissetmek, kötülüğü hissetmek.

ashın- (ıı.) Yemin etmek.

ashın Yalnız, tek.

ashınacah s. Azıcık.

ashınah 1. s. Az, azıcık 2. *zf.* Az: *"Aydonın çörbeen cifi dee ashınah halıbıshan."* V. Kobyakov (Aydo'nun gitmediği yer de çok az kalmış.) 3. Kısır, yoksul.

ashın-pushun *tekr.* Serseri, avare.

ashın-tiskîn *tekr.* Kaçkın, mülteci.

ashır 1. Aygır: *"Ashırlar haydağ kirekte haydağ ün piredîrgennerîn çılğılar pîlçeler." N.* Domojakov (Aygırların nasıl bir olayda nasıl bir ses verdiğini yılkılar bilirler.) 2. Erkek (hayvan) ashır hozan erkek tavşan.

ashır tanah Horoz.

ashır tibe Buğra, erkek deve.

ashırlığ *s.* Aygırlı. ashırlığ çılğı ayğırlı yılkı.

aspah (ı.) Kucak.

aspah (ıı.) 1. Çıkrık. 2. Yay, zemberek.

aspah (m.) Aşıt, geçit: *"Ah ölen ottığ ah çazıda, aspah hırlığ tağlarda Aydonın çörbeen ç'ıfı dee ashınah halıbıshan."* V. Kobyakov (Ak otlu ak yazıda, aşıtlı dağlarda, Aydo'nun gitmediği yeri de az kalmış.)

aspahta- (ı.) Kucaklamak.

aspahta- (ıı.) Geçitten geçmek.

aspahtas- Kucaklaşmak. alnınan aspahtazıp anımcohtasça kucaklaşıp vedalaşıyor.

aspahtıg s. Geçitli, aşıtlı. aspahtıg tağ geçitli dağ/

aspan 1. Yarı iğdiş edilmiş hayvan. 2. Hadım. 3. İktidarsız

aspirant Asistan.

aspirantura Asistanlık eğitimi.

assambleya Asamble, kurul.

assıra- Canı yemek istemek.

assırah *s.* Çabuk acıkan.

assignovat pol- Ödenek ayırmak, tahsis etmek.

assimilyatsiya *gr.* Benzeşme, asimilasyon.

assimilyatsiya Asimilasyon.

assistent Asistan, yardımcı.

as-suğ *tekr.* Gıda, yiyecek.

asta- Acıkmak: *"Pabam çat halğan çaada / Itsem astan astap üreen."* M. Bainov (Babam oluvermiş savaşta / Belki yemeksizlikten acıkıp ölmüş.) Hada astap, hada suhsap çör, çe arğızınnı tastaba. Atasözü. (Birlikte aç kal, birlikte susa, fakat arkadaşını ter k etme.)

astağ Açlık, acıkma.

as-tamah *tekr.* Yemek, yiyecek, as-tamah sal- yemek koymak: *"As-tamah çazap, aç iğ as turğızıp, uluğ siy salğan." A:* Çerpakov (Yemek hazırlayıp, içki yapıp ağırlamış.)

astan- Hastalıktan sakınmak.

astat- Acıktırmak.

astı Kama verilen ücret.

astığ s. 1. Buğdaylı, buğdaydan. 2. Ekmekli, ekmeği olan.

astığ-suglığ *tekr.* Konuksever, misafirperver.

astıh- Yolunu kaybetmek: *"Hacanoh kîlepçem / Haydağ çirde astıhçazıh? / Alay minneh çazınçazıh?"* V. Şulbayeva (Ne zamandır arıyorum / Nerelerde

kayboldun / Yoksa benden saklanıyor musun?)

astrologiya Astroloji.

astronomiçeskay s. Astronomik, gök bilimiyle ilgili.

astronomiya Astronomi, gök bilimi.

at (ı.) Ad. Pay kîzînîn izî halar, hıyğa kîzînîn adı halar. Atasözü (Zenginin malı kalır, iyinin adı kalır.) Hurup taa parza, köinîfi odı halar; öl tee halza, hıyğanın adı halar. Atasözü (Kurusa da gölün otu kalır, ölse de iyinin adı kalır.) at plr-ad vermek, kniganın adı kitabın adı. adı-solazı adı sanı, lâkabı.

at (ı s .) At. Çahsı attı çörîzînen pılceler, çahsı k îzî n î toğızınan körceler. Atasözü. (Güzel at yürüyüşünden bilinir, iyi insan doğuşundan belli olur.) torığ at doru at/2. Atla ilgili. at hılı at kılı. at idi at eti. adı çoh atsız, at tirli at koşumu.

at- 1. Ateş etmek. Ayıthan sös arığ polzın, athan uh palığlığ polzın. Atasözü (Söylenen söz temiz olsun, atılan kurşun yaralayıcı olsun.) mıltıhnan at- silâhla ateş etmek. 2. (tan) Atmak, tan at- tan atmak. 3. Ateş ederek vurmak: *"Olarnı atarğa çarabas noo?'* V. Tatarova (Onları vurmak yasak ha?)

ataanna- Kıskanmak, imrenmek.

ataist Ate, ateist.

ataka Atak, taarruz, hücum.

atakala- Atak yapmak, taarruz etmek, hücum etmek.

atan Buğra, erkek deve.

atanah Eski mezarlık.

atarha- Gıpta etmek, imrenmek, kıskanmak.

atarhaas Haset etme.

atarhah Gıpta eden, imrenen.

at çili At yılı, on iki hayvanlı takvimin sekizinci yılı.

athın Atış, ateş etme. krş. atığ

athıs Balık avlamak için kullanılan dar uçlu ok.

atığ Atış, ateş etme. krş. athın.

atığcı 1. Atıcı, nişancı. 2. Avcı.

atığıs- Atılmak, hoplayıp zıplamak.

atıh- Atılmak, fırlamak, zıplamak: *"Ol pularzar, hus la çili, atığıp odırğan."* N. Domojakov (O, bunlara doğru, kuş gibi fırlamış.)

atıhtır- 1. Atlatmak, zıplatmak. 2. *mec.* Atmak, yalan söylemek.

atıl- Atılmak, ateş edilmek: *"Pirde, atılgan soğan çili, annarnı soona halğıza, hııyti tüsçe."* N. Nerbişev (Bazen atılan mermi gibi, onları arkada bırakarak hırıldıyor.)

atılcah Kendi kendine ateş eden.

atım Atım, atış, mesafe ölçüsü, uh atımı ok atma mesafesi.

atın- Kendini vurmak.

atır- Vurulmak, vurulup öldürülmek: *"Aydo andağ horğıstığ çoohtı, uhnah atırğan teenin, alnında uluğlardan na isçen." V.* Kobyakov (Aydo öyle korkunç şeyi, mermiyle vurulmayı, daha önce sadece büyüklerden duymuştu.)

atış Atış, ateş etme: *"Olar çazıdağı atıştı iskenner,"H.* Domojakov (Onlar yazıdaki ateş etmeyi duymuşlar.) atış marığlazı atış yarışması.

atış- Birbirine ateş etmek: *"Ahtarbınan atıshabıs, -tidir Çabus."* V. Kobyakov (Beyazlarla birbirimize ateş ettik, diyor Çabus.)

atıştır- (ateş) Ettirmek.

atıy- Kızmak, öfkelenmek: *"Pu çağınğı çir alilin huyğalar atıyta hoorıldırıbıshan."* N. Domojakov (Bu yakındaki yerin geniliğini tabanların kızgınlığı dolduru ş or.)

atızah Kemikle oynanan bir oyun.

atlb Dört köşeli ağaçla kaplı, kafesli bir tür yapı.

atlas (ı.) *coğ.* Atlas.

atlas (ıı.) 1. Atlas (kumaş). 2. Atlas, atlas kumaştan, atlas kip kisken atlas elbise giymiş.

atlet Atlet, atletizm sporuyla uğraşan.

atletiçeskay s. Atlet, atletik.

atmosfera Atmosfer.

atom Atom, bir bomba türü.

atomnay s. Atom, atomsal, atomla ilgili. atomnay bomba atom bombası. atomnay energiya atom enerjisi. atom vegi atom çağı: *"Atom vegmde min sîrlezîp ala tasharlabassım." V.* Şulbayeva (Atom çağında titreyerek taşraya gidemem.)

atpah 1. Solungaç. 2. Ok ucu. 3. Çengel ucu.

atrarha- İmrenmek.

attaşe Ataşe, voennay attaşe askerî ataşe.

attestat Diploma, bitirme belgesi.

attestatsiya Rütbe, şahadetname verme.

attığ (ı.) S. Atlı: *"Çorğa pora attığ Yakın türce polarman Aydonıh tuzına çide tüsken." V.* Kobyakov (Yorga bora atlı Yakın, çok geçmeden Aydo'nun yanına yetişti.) Çazağ kî z înîn ülözîn attığ kızı albas. Atasözü (Yaya kişinin ülüşünü atlı kişi almaz.)

attığ (ıı.) s. Adlı: *"Haydi M attığ pol parğam, amoh pîllp alarzar."* G. Kazaçinova (Nasıl iki adlı olduğumu şimdi biliyorsunuz.) Kîî polza attığ polar, kiik polza tüktîg polar. Atasözü (insanın adı olur, geyiğin tüyü olur.)

attır- Ateş ettirmek.

attraktsiyon (sirkte) Numara.

auditoriya Konferans salonu, amfi.

aut Aut, hariç.

avangard Öncü, lider.

avangardnay *s.* Öncü, öncülükle ilgili.

avanpost *ask.* İleri karakol, avanpostta tur- ileri karakolda görev yapmak.

avans Avans, avans al- avans almak. avans pir- avans vermek.

avansovay s. Avansla ilgili, avansovay otçyot avans hesabı.

avantyura Macera, sergüzeşt, serüven.

avantyurist Maceracı.

avantyuristiçeskay s. Maceracıyla ilgili.

avantyurnay s. Macerayla ilgili.

avaretster Avarlar.

avariya Kaza, trafik kazası, avariya pol- kaza olmak.

avariynay *s.* Kaza ile ilgili, avariynay komanda ilk yardım ekibi.

avgust Ağustos, sigîzînçî ay avgust polça sekizinci ay ağustostur.

aviyatsiyonnay *s.* Uçakla, havacılıkla ilgili.

aviyatsiya Havacılık.

aviyabaza Hava üssü, uçak üssü.

aviyanosets Uçak gemisi.

aviyapoçta Uçak postası.

aviyazavod Uçak fabrikası.

avstraliets Avusturalyalı.

avstraliyka Avusturalyalı kadın.

avstraliyskay s. Avusturalya'yla ilgili.

avstriets Avusturyalı.

avto çügürîs Otomobil yarışı.

avtobaza 1. Garaj. 2. Nakliyat şirketi.

avtobiyografiçeskay Otobiyografiyle ilgili.

avtobiyografiya Otobiyografi, özgeçmiş.

avtobus Otobüs: *"Çe avtobus stantsiyazar irtlp partır paza tanda la irten polar."* G. Topanov (Fakat otobüs istasyona doğru geçip gitti, yeni bir otobüs ancak yarın sabah olacak.)

avtogennay s. Kaynak, avtogennay pızırığ kaynak işi.

avtograf 1. El yazısı. 2. İmza.

avtomaşina Araba, otomobil: *"Annanoh sığara M avtomaşinazı, kop san köffglîg attan Şirazar gosudarstvaa pirceh as tölirge tartıpçalar."* M. Kokov (Ondan sonra iki araba, ok atlı arabayla Şira'ya hükümete çerecek hububat taşıyorlar.)

avtomat Otomat, otomatik.

avtomatçik Otomatik tabancalı er.

avtomatiçeskay *s.* Otomatik olarak, otomatik, avtomatiçeskay mıltıh otomatik silâh.

avtomatizatsiya Otomatikleştirme.

avtomobii' Otomobil, azıh avtomobü' açık otomobil. avtomobiPnan par- otomobille gitmek.

avtonomiya Özerklik, muhtariyet.

avtonomnay s. Otonom, özerk, muhtar. avtonomnay respublika otonom cumhuriyet, avtonomnay oblast' otonom bölge.

avtoportret Kendi portresi.

avtor Yazar, kiniganın avtoru kitabın yazarı.

avtoremontnay *s.* Otomobil tamiriyle ilgili.

avtoritet Otorite, avtoritedi par otoritesi var.

avtoritetnay *s.* itibarlı, saygın, etkili, yetkili.

avtoritettîg s. Otoriteli.

avtorizovannay Kendi eserinin tercümesini tasvip etme.

avtorlığ *s.* Yazarı belli.

avtoruçka Dolma kalem.

avtotransport 1. Karayolu taşıtları. 2. Karayolu taşımacılığı.

avtozavod Otomobil fabrikası.

ay (ı.) Çok, pek. ay-tüben pek çok. ay-tıs pek yavaş, ay-sım sakin, yavaş.

ay (ıı.) Ay!, ah!: *"Ay-a-ay, haamalar! - hoylarınzar körîp. hıyğanah tabısnah hıshırıbısça.* V. Kobyakov (Ay, ay alçaklar!, diye koyunlarına doğru bakıp ince sesle bağırıyor.)

ay (ııı.) 1. Gökteki ay. ay oshas ay gibi. 2. Ay, yılın on ikide biri. ay pazı ay başı. ay say her ay. çil ayı ocak. azığ ayı şubat, uluğ körîk ayı mart. kîçîg körîk ayı nisan. ıra tartcan ay mayıs, pîs ayı haziran. tos ayı temmuz, ot ayı ağustos, hıra kiscen ay veya orğah ayı eylül. çarıs ayı ekim. kîçîg hırlas ayı kasım, uluğ hırlas ayı aralık, ayı çitpeen pala ayını doldurmamış bebek, erken doğmuş bebek.

av " (' •) (göz) Kamaşmak.

ay- (ıı.) (gücü) Kaybolmak.

ay çarii Ay ışığı.

ay tolızı Dolunay.

aya (ı.) 1. Aya: "O/, *adı suğa çiikelektök, halıhtap parıp, M ayazman suğ tübîne tayan salğan."* N. Domojakov (O, atı suya ulaşmadan, adımlarla gidip, iki ayasıyla suyun derinliğine yaslanmış.) 2. (hayvanda) Taban.

aya (ıı.) Yay.

aya- Acımak, merhamet etmek: *"Ol amdı sağınca, îcem-pabamnıh hoynında polğanda olar mini' ayacahnar."* V. Kobyakov (O şimdi düşünüyor, annemin babamın koynundayken onlar bana acıyorlardı.)

ayaaçı s. Merhametli.

ayabas s. Merhametsiz, acımasız.

ayabin *zf.* Acımadan, hoyratça: *"Annahar ol, kuzin ayabin, toğınçathan toğızında uluğ çidîglerge çidıp alarga hınca."* S. Çarkov (Bu yüzden o, gücüne acımadan, çalıştığı işinde büyük başarılar elde etmek istiyor.)

ayağ Merhamet, acıma, ayağ çoh merhametsiz, acımasız.

ayagastığ s. Kaseli, kaseyle: *"Tashartın çiit ipçf km, bollarında çarımdıh 1-pek paza timfr ayagastığ süt tudınıp, kir kilgen." V.* Kobyakov (Dışarıdan genç kadın, ellerinde yarım ekmek ve demir kaseyle süt tutarak girivermiş.)

ayağlığ s. Acınacak durumda olan.

ayah Kase, kadeh, fincan, tas. timîr ayah demir kase. sın ayah porselen kase. süleyke ayah cam kase.

ayah-hamıs *tekr.* Kap kaak: *"Ayah-hamıstı turğızıp, çiceh* ç *ime timnep çor."* G. Topanov (Kap kaçağı koyup, yiyecek hazırlıyor.) İgîrîne it

polğanda, pügürîne mün tolganda, arğanı simîrîp, astaanı toshanda, ayah-hamızın îde pirdî eğrisini et dolunca, büklümüne yemek dolunca, zayıfı semirip, aç olanı doyduğunda kap kaçağını topladı.

ayah-samnah *tekr.* Kap kaçak.

ayala- Ayasıyla vurmak.

ayan 1. Sözsüz şarkı. 2. Nakarat

ayan- Acımak, korumak, ayan-parğan kızı pinti, açgözlü kişi.

ayan Bahis, ayan tut- bahse girmek: *"Çe, Gavril Vasilyeviç, ayan tut! aylanğan andar Hohanah ağa."* i. Kostyakov (Haydi, Gavril Vasilyeviç, bahis tut!, diye dönmüş ona Hohanah ağa.)

ayanmas *s.* Gözü pek, yılmaz, özverili.

ayartım Astım ruhu, iyesi.

ayas 1. Ayaz, açık hava. ayas kün ayaz gün. ayas tigîr puluttap pardı ayaz gökyüzü bulutlandı. 2. Ayaz, soğuk: *"Hazır ayas sooh polğlabıstı / Hara pulut hoyıpça."* A. Topanov. (Sert ayaz soğuk oldu / Kara bulut yoğunlaşıyor.) 2. Gökyüzü, kök ayas mavi gök.

ayas- (ı.) (hava) Ayazlamak.

ayas- (ıı.) (Birbirine) Acımak.

ayasta- (hava) Açılıp soğuklaşmak: *"Tashar tiglr ayastabızıp / Tazılama sooh hırlapça."* A. Topanov (Dışarda gök ayazladı / Sert soğuk kaplanıyor.)

ayastan- Gökyüzü açılmak, ayazlanmak.

ayastığ (ı.) s. Ayaz, bulutsuz soğuk havalı.

ayastığ (ıı.) *s.* 1. Tatlı, kıymetli: *"Mağaa tınım ayastığ, -teen Sorkay"* S. Çarkov (Bana canım tatlı, demiş Sorkay.) 2. Zavallı, acınacak: *"Anın ayastığ, aldanıstığ tabızı pirde istîîp, pirde istllbin parıbıs turadır."* V. Kobyakıv (Onun acınacak yalvarışlı sesi bazen duyulup bazen duyulmuyor.)

aybalğı *s. zf.* Yavaş, ağır. min kirîp parıp, aybalğı pol pardım ben yaşlanıp, ağırlaştım.

aybın- Gereğinden fazla kalmak, alıkonulmak, geç kalmak: *"Anın ol «aal ırah nimes, aybınmanar, oray polıbıstı», - teen ondayı polğan."U* Domojakov (Onun, o köy uzakta değil, gereğinden fazla kalmayın, geç oldu diye tavsiyesi olmuş.)

aybınıs Gecikme, geç kalma.

aybınıstığ s. Uzun süren.

aybıs Ok ucu.

aybuh Balık ağı.

aydas s. 1. Güçlü, kuvvetli, dayanıklı. aydas motorlığ traktör güçlü motorlu traktör. 2. Sağlıklı, sıhhatli aydas pol- sağlığına kavuşmak: *"A/7 7 oolaahar aydas polar."* İ. Kotyuşev (Artık oğlunuz sağlığına kavuşacak.)

aydıs- Konuşmak.

aydıs Konuşma, söyleşme.

ayğah (hayvanda) Tırnak.

ayğahtığ *s.* Tırnaklı: *"Azığlığ ah, ayğahtığ hus plske / Açınnanıp, kop hatı çarbanğan." İ.* Kapçıgaşev (Azılı av, ayaklı kuş bize / Aç gözlülük edip, çok kez bize yapışmış.)

ayğas- Oynamak, meşgul olmak, uğraşmak: *"Horıhpa, pu yapon nimecekneh min ür ayğaspaspın."* V. Tatarova (Korkma, bu Japon oyuncağıyla uzun süre uğraşmam.)

ayğashah *s.* Meşgul, bir şeyle uğraşan.

ayğastır- Uğraştırmak, meşgul etmek: *"Paza pirsin küresneh ayğastırçam." V.* Şulbayeva (Diğerini güreşle uğraştırıyorum.)

ayğat Kam ruhu.

ayğazaacı *s.* Bir şeyle uğraşan, meşgul olan.

ayğı 1. s. Kaygan, ayğı pus kaygan buz. 2. Hokey pisti.

aygır- Bağırmak.

ay-hut *tekr. zf.* Gürültü, patırtı: *"Tastıhti arığda toğas parza, çistek-miskelerîn, huzuhtarın tasti, ay-hut çoh tisçenner."* N. Tyukpiyekov (Dışardaki ormanda karşılaşsa, yemilerini, mantarlarını, çam fıstıkların ş atarak sessizce kaçmışlar.)

ayığ Ayılma.

ayıh-Gök açılmak.

ayıl- Ayılmak, kendine gelmek, talğan kîzî ayılça bayılan kişi ayılıyor.

ayıldır- Ayıltmak, kendine getirmek.

ayıstığ s. Kamaştıran, göz alıcı: *"Naa künnîh harah ayıstığ sustarına tozın aralazıp toshalal tur ba tan."* F. Bumakov (Yeni günün göz alıcı ışıklarına toz girip kabarıyor mu ne.)

ayıt- Söylemek, demek. Ayıthan sös arığ polzın, athan uh palıglıg polzın. Atasözü (Söylenen söz temiz olsun, atılan ok (kurşun) yaralayıcı olsun.) 2. Şarkı söylemek.

ayla-Dönmek: *"Abanahnan Kola ortı çoldah kontorazaroh aylı tarttılar."* F. Burnakov (Abanah'la Kola orta yoldan büroya doğru döndüler.)

aylaah- Merak sarmak.

aylah Bir koyun hastalığı.

aylahtan- Dönmek, dönüp durmak: *"Pır ondaynah çadıp polbin, aylahtanıp la çat turadır."\J.* Kobyakov (Bir dü - zende duramayıp, dönüp yatıyor.)

aylahtandır- Döndürmek.

aylahtanıs- (birlikte) Dönmek, çevrilmek.

aylan- Dönmek, çevrilmek, terben tazı aylança değirmen taşı dönüyor. çoldan aylan-yoldan dönmek, aylan kil-dönmek, geri gelmek, amir çurtas mağaa hatap aylan kilgen rahat hayat bana yeniden geldi.

aylancan îzîk Turnike.

aylanan 1. Girdap, burgaç, su çevirisi: *"Annanar udaa aylancıhha orta pol parçam:* V. Şulbayeva (Bu yüzden devamlı girdaba doğru gidiyorum.) 2. Sarmal, helezoni, döner. aylanan pashıs Burma merdiven. 3. Dönemeç: *"Haydağ-da çurtas aylancıhtarında pozınıh ülüzî."* N. Nerbişev (Her türlü hayat dönemeçlerinde insanın ülüşü.)

aylandır- 1. Döndürmek, çevirmek, geri getirmek, çurtasha hatap aylandır salarğa yeniden hayata döndürmek, hayiin aylandır- dikkatini çekmek. 2. Ters yüz etmek.

aylandıra *zf.* 1. Dönerek, aylandıra çathan çalbah çir üstü dönüp duran yer yüzü. 2. Çevre, etraf: *"Kûnrif aylandıra küğürt çolınıh öhnerîneh putken teglek turca."* A. Kuzugaşev (Güneş çevresinde gökkuşağı renklerinden oluşan yuvarlak duruyor.)

aylanıs Dönüş, dönme, dönemeç, çir aylanızı yeryüzünün dönüşü, pas aylanızı baş dönmesi, aylanısta minde tüs dönünce bende kal.

aylanıs- Dönüşmek, birbirine dönmek: *"Ikôleh amdı, udur-tödîr aylanızıp, **çirge nannana çadıp** aldılar."* V. Kobyakov (İkisi şimdi karşılıklı birbirine dönüp, yere yan yattılar.)

aylanıstığ s. Dönüşlü, dönüşü olan. aylanıstığ glagollar *gr.* dönüşlü fiiller.

aylas Dolambaç, viraj.

aylığ (ı.) Gebe kadın.

aylığ (ıı.) 1. Aylı, ayı olan. aylığ haraa aylı gece. 2. Aylık, çiti aylığ yedi aylık.

aylıh- Acımak: *"Çider. Tınım aylıhça."V.* Şulbayeva (Yeter. Canım acıyor.)

ayli-künni *tekr.* Aylardır.

aymah 1. Bölük, boy. 2. Çeşitli, aymah önnen çeşitli renkten: *"Kolhoz çonı küstençedîr / Köp aymah as taarirğa." P.* Ştıgaşev (Kolhoz halkı güçleniyor / Çeşitlfekin ekmeye.) 3.

Bölge. 4. Memleket, yurt. Mool aymağı Moğol yurdu.

aymah-pasha *tekr.* Türlü, çeşitli. şkolanın aymah-pasha toğızına çahsı hayıp turarğa çöp pirîp, hıyğı salça okulun çok çeşitli işlerinin yapılması için yardım *edip* bağırıyor.

aymas- Karışmak, karmakarışık olmak: *"Çon am aymashan, olğannar daa postan alınca çörgleenner."* F. Bumakov (Halk şimdi karmakarışık oluyor, çocuklar da kendileri tek tek yürüyorlar.)

ay mastır- Karıştırmak.

aymın- Alıkonulmak.

aymıt- Hızlandırmak, çabuklaştırmak, krş. aynıt-

ayna Şeytan: *"Minin kîzîm! Kördek, munaan aynanı!'* M. Kokov (Benim adamım! Bak, bunak şeytana!) hara ayna şeytan, iblis, çabal ayna şeytan, iblis, aynam tutça çıldırıyorum, kendimi kaybediyorum!

ayna-çik *tekr.* Şeytan, kötü ruh: *"Pîsffn irgî-purunğılarıbıs, palaa ayna-çik sıınmazın tîp, ağaa pîree homay arah, at taap alarga küstencehner."* G. Kazaçinova (Bizim atalarımız çocuğa kötü ruhlar yaklaşmasın diye, ona kötü anlamlı ad bulmaya çalışıyorlarmış.)

aynalan- Sövmek, kızmak.

aynı- Artmak, hızlanmak.

aynıh- 1. Çıkmaza girmek. 2. Utanmak, sıkılmak. 3. Şüphelenmek, şaşırmak.

aynıs Hız, tempo.

aynıstığ s. Acil, ivedi, aynıstığ toğıs acil iş.

aynıt- Hızlandırmak, çabuklaştırmak. toğıs aynıt-işi hızlandırmak: *"Harashı haraağa kîrlp, çoldah noo as halbim tîp, ol çönzîn aynıda pirerge hınadır." V.* Kobyakov (Karanlık gecede, yoldan kaybolmayayım diye yürüyüşünü hızlandırmak istiyor.) krş. aymıt-

ay-ool Hey! Oğul! Ay oğul!: *"E-ezen, ay-ool! - at üstünen tanış nimes kfzî külînîp arah suulana tüsken."* V. Kobyakov (Merhaba, ey oğul!, at üstünden tanımadığı kişi gülümseyerek sesleniyor.)

ay-poraan Nizamsız, düzensiz, stol üstînde ay-poraan masa üstü karmakarışık.

ayra (ı.) Aşık oynanan kemik.

ayra (ıı.) Sadak.

ayran Ayran: *"Talğannı ayrannah haarıp, îzîp alzan, haydağ daa aar toğısta tabırah suhsabassıh, astabassın."* N. Tyukpiyekov (Kavrulmuş buğday ununu ayranla karıştırıp içersen, her türlü ağır işte, çabucak susayıp acıkmazsın.) ayran azı bir tür alkollü içecek: *"Amzabızıp Muza ayran azın / Sarnabin polbadım, arğıstar!'* M. Bainov (Tadarak Muza ayran içkisini / Türkü söylemeden edemedim dostlar!) ayran-hımıs *tekr.* alkollü içecek, ayran-suhsun *tekr.* ayran, içecek.

ay-sım *tekr.* Sessiz, sakin.

ay-soonda Hemen sonra, ardından.

ayt- Konuşmak.

aytıs Konuşma, konuşuş.

aytıs- Konuşmak.

ay-tıs *tekr.* Huzur, rahat, ay-tıs pir- rahat, huzur vermek.

ayva Ayva.

aza Şeytan.

azah (ıı.) Giysi, maymah-azah ayakkabı, ödîk-azah ayakkabı, kip-azah giysi, elbise.

azah 1. Ayak. alın azah ön ayak. kizîn azah arka ayak. hırıh azah kırkayak. 2. Ayak, araçta ayak. stol azağı masa ayağı, çalğıs azah çol patika: *"Çomapnan Iliskecek çardan inçetken çalğıs azah çolğa çit kilgenner: "* İ. Kotyuşev

(Çornap'la ilikecek yardan inen patika yola inmişler.) azahha kır- (bebek) yürümeye başlamak. 3. Alt: *"Aal azağınzar, alay annan pözlk arah tağlar hırinzar haydağ-da ötîg tabıstar istîle tüstî."* A. Çerpakov (Köyün alt tarafına doğru, veya yüksek dağlara doğru keskin bir ses işitiliyor.) 4. Son. çılnın azağı yılın sonu.

azah-hollar *tekr.* El ve ayaklar, azah-holları tal- el ve ayaklan uyuşmak.

azahta- Bir alete ayak yapmak.

azahtan- Yürümeye başlamak, ayağa kalkmak: *"Pabah püün azahtanarğa poldı." V.* Şulbayeva (Baban bugün ayağa kalktı.)

azahtandır- Ayağa kaldırmak.

azahtas- İki kişi bacaklarını birleştirerek uyumak.

azahtığ s. 1. Ayaklı: *"Ol hıshacah sarığ tonnığ, lgîr azahtığ."* V. Kobyakov (O kısa sarı elbiseli, eğri ayaklı.) 2. Hızlı, azahtığ at hızlı koşan at.

azan- Korkmak, çekinmek.

azancıh s. Boş inançlı.

azanıs Boş inanç, batıl inanç.

azanıstığ s. Boş, boşuna, beyhude: *"Ol arınca tay ma sağıstar / Çoohtanarğa daa azanıstığ."* M. Kilçiçekov (O çok yalan düşünceler / Konuşmak da boşuna.)

azay Canlı doğurduktan sonra yavrunun üzerindeki mukoza.

azaylığ s. Sümüklü, mukozalı.

azbuka Alfabe kitabı.

azerbaydjanets Azeri, Azerbaycanlı.

azerbaydjanka Azerbaycanlı kadın.

azerbaydjanskay s. Azerbaycan'la ilgili

azığ (ı.) Aşıt, geçit.

azığ (ıı.) Azı (dişi.)

azığ (in.) Ayı.

azığ ay Şubat.

azıh (ı.) S. Açık: *"Nince le par nime îzıgl / Ipçî pîske tööle azıh."* M. Kokov (Ne kadar varsa kapılar / Biz kadınlara devamlı açık.)

azıh (ıı.) Azık, yiyecek.

azıh- Akmak.

azıhtığ s. Azıklı.

azıhtıra *zt.* Akıtarak.

azıh-tülüg *tekr.* Artık, annah sağaa azıh-tülük çaçırapça ondan sana artık kalıyor.

azıl- (ı.) 1. Açılmak. îzîk azıldı kapı açıldı. 2. Hava açılmak.

azıl- (ıı.) Aşılmak, geçilmek.

azımah İstilâ, yağma.

azımahçı İstilacı, barbar.

azımahta- 1. İstilâ etmek. 2. Yağma etmek, talan etmek.

azımahtan- Kendisi için ele geçirmek.

azın-(ı.) 1. Ayrılmak, uzaklaşmak: *"Yakınnah azın polbin oylapça."\I.* Kobyakov (Yakın'dan uzaklaşamayarak koşuyor.) 2. Açılmak: *"Apsah, ahsın sala azın salıp, ipçizer hızıl köbiglıg harahtarın suğlandıra körgen."* A. Çerpakov (İhtiyar, ağzını biraz açıp, kadına kızıl köpüklü gözleri sulanarak bakıyor." 3. Kendine yol açmak, öne geçmek.

azın-(ıı.) 1. Yatağından taşmak. 2. Yükselmek, artmak.

azın-(ııı.) Asılmak, asmak.

azmada *zf.* Önceden, vaktinden önce: *"Kîçıgdeh sığara aar toğıs Torkanın iit tuzın azınadoh hızır saiğan." V.* ç obyakov (Küçüklükten beri ağır iş Torka'nın gençliğini vaktinden önce kısaltmış.)

azındır- Taşırmak, kabartmak.

azındıra *zf.* Önceden, azındıra ahsın azınma önceden ağzını açma.

azır 1. Suda ayrım. 2. Çatallı, zirveli. toğıs azır sın dokuz çatallı dağ. 3. Dirgen, yaba.

azır- 1. Aşırmak, üstünden geirmek. 2. Yutmak, aşırmak. 3. Ayırrç ak, bölmek.

azıra

azıra 1. *zf.* Üzerinden: *"Vaskanın innîn azıra körçedip."* A. Kuzugaşev (Vaska'nın omzunun üstünden bakarak.) tağ azıra dağ üstünden. 2. *zf.* Fazla, -dan fazla, plan azıra planlanandan fazla: *"Minin çabağa-hulunnan hada pir mun azıra polar." V.* Kobyakov (Benim tay kulunla birlikte binden fazladır.) 3. *zf.* Ağzına kadar, tepeleme, taşana kadar, stakannı azıra urıbızarğa bardağı ağzına kadar doldurmak.

azıra- (azra-) Yemlemek, beslemek, büyütmek: *"Amdı Kamat apsah, Yakınnıh azırabinıbızarınah horığıp, Aydonı daa irte ushurıbısça."* V. Kobyakov (Şimdi Kamat ihtiyar, Yakın'ın beslemeyeceğinden korkup, Aydo'yu da erken kaldırıyor.)

azırağ Besleme, yemek verme, yem verme.

azırahtal- Nehir kollara ayrılmak.

azırahtığ s. Kollu, ayrımlı ırmak.

azıral 1. *is.* Yemek: *"Torka, çabızah stolahha azıral timneen."* V. Kobyakov (Torka, alçak masaya yemek hazırlamış.) irtengî azıral kahvaltı, iirdegî azıral akşam yemeği, künörtegî azıral öğle yemeği: 2. Yem.

azıran- Beslenmek, yemek yemek: *"Azıranıp, tozınıp odırçathan polça." V.* Kobyakov (Yemek yiyip, doyup oturuyor.)

azırandı Besleme, büyütülmeye muhtaç.

azıras- 1. (birlikte) Beslemek, yetiştirmek.

azırat- Besletmek, yemek verdirmek.

azıray- Dallanıp budaklanmak, ayrışmak: *"Çar altındağı tıttar paza hazınnar azırayızıbısçathannar."* İ. Kotyuşev (Yar altındaki melez ağaçları ve kayınlar dallanıp budaklanıyorlar.)

azırıh 1. Suda ayrım, ayrık, nehir kolu: *"Ağaa klrgleen azı rıhtan/ Alton sanğa çit parça."* A. Topanov (Ona karışan ayrımları / Altmış sayısına ulaşıyor. 2. Mal sürüsü.

azırıhta-Ayrımlamak, kollara ayırmak.

azırıhtan- Ayrımlanmak, kollara ayrılmak.

azırıhtığ s. Kolları çok olan akar su.

azırıl- Ayrılmak: *"Yakınnıh Tzehedegî azağınıh maymağı azağınah suurınıp azırıl halbaan polza."* V. Koyakov (Yakın'ın üzengideki ayağının çizmesi ayağından sıyrılıp çıkmamış olsaydı.)

azırılbas s. Ayrılmaz, azırılbas nancılar ayrılmaz dostlar.

azırlan- Dallanıp budaklanmak, ayrımlanmak, (nehir) kollara ayrılmak.

azırlığ s. Ayrımlı, çatallı, budaklı, dallı. köp azırlığ ağas çok dallı ağaç.

azırt- (ı.) Aşırtmak, yutturmak.

azırt- (ıı.) Ayırtmak.

azıt Aşıt, geçit.

azıy Geçen yıldan kalan tahıl.

aziyatskay s. Asyalı.

azot Azot.

azös Aç karın, azöske aç karnına.

-B-

ba mı? : *"Toğın polar ba ol anda?'* V. Şulbayeva (Çalışabilir mi o orada?)

babbit 1. Bebit madeni. 2. Bu madenden yapılan, babbitten itken poişipnikter babitten yapılan rulmanlar.

babka Aşık kemiği: *"Pulunnan îzepterîne babkalar tıhtap alarm undubaanoh."* A. Kuzugaşev (Köşeden ceplerine aşık kemikleri sokuşturmayı unutmamış.)

bad'ya Küçük kova.

bagaj Bagaj, bagajha pir- eşyaları bagaja vermek, bagaj salçan vagon bagaj vagonu.

bagajnik Bagaj yeri.

bagor Karmuk, zıpkın.

bahça Bahçe, bostan.

bak (I.) Baş kasarası.

bak (II.) Depo, hazne, teneke.

bakaleya Bakkaliye, bakaleya magazini bakkal dükkânı.

baken Tombaz.

baklajan Patlıcan.

baklan *zool.* Karabatak.

bakteriolog Bakteriyolog.

bakteriologiçeskay s. Bakteriyolojik. bakteriologiçeskay tirîg bakteriyolojik silâh.

bakteriologiya Bakteriyoloji.

bakteriya Bakteri, mikrop.

bal Balo.

bal'nay s. Balo, baloya ait. bal'nay kögenek balo elbisesi, gece elbisesi.

balalayka Balalayka, bir tür müzik enstrümanı: *"Uluğ hızıcağı pır turazında balalayka oynap odırçathan."H.* Tyukpiyekov (Büyük kızı bir odada balalayka çalıyor.)

balans Denge, bilanço, sadığ balanzı satış bilançosu.

balansovay *s.* Bilanço, bilançoyla ilgili. baiansovay otçyot bilanço hesabı.

balerina Balerin.

balet Bale.

baletmeyster Baletmayster, bale rejisörü.

baletnay s. Baleyle ilgili.

balık Güneşte kurutulmuş balık sırtı.

balka Kiriş, timîr balka demir kiriş.

balkon Balkon, turanın balkonu evin balkonu, balkonğa bilet al- bileti balkon için almak.

balkonnıg *s.* Balkonlu, balkonnıg tura balkonlu ev.

bali 1. Derece. 2. Puan, not.

badada *müz.* Balat.

ballast Yük, ağırlık.

ballığ s. 1. Dereceli, toğıs ballığ çil dokuz dereceli rüzgâr, ballığ sistema dereceli sistem. 2. Notlu, puanlı.

ballon Balon.

ballotirovat pol- 1. Oy vermek. 2. Oya sunmak.

ballotirovatsiya pol- 1. Oy verilmek. 2. Oya sunulmak.

ballotirovka 1. Oy verme 2. Oya sunma.

bambuk Bambu, Hint kamışı.

banan Muz.

banda Çete, şebeke.

bandaj Bandaj.

banderol' Bandrol.

bandura Bir tür Ukrayna çalgısı.

bank 1. Banka, gosudarstvennay bank devlet bankası. 2. Bankayla ilgili. banktın akkreditivi banka akreditifi.

banka Kavanoz, varenie bankazı reçel kavanozu.

bankacah Küçük kavanoz: *"Suğlıg bankacah ağılca." M.* Şulbayeva. (İçinde su olan küçük kavanoz getiriyor.)

banket Ziyafet, şölen.

bankir Banker.

banknot Banknot, kâğıt para.

bankrot Müflis, batkın, iflas etmiş.

bankrotstvo Batma, iflas.

bant Bant, fiyonk.

bar Bar: *"Tasharlacannan toh polbassın. Kafe, restoran, bar." V.* Şulbayeva. (Dışarı çıkmakla doyamazsın. Kafe, restoran, bar.)

bar'yer Bariyer, engel.

baraban 1. Davul, baraban sap- davul çalmak: *"Baraban şahıslarına kilîstîre hoybannap sıhça."* V. Tatarovna (Davul vuruşlarına uygun kıvırmaya başlıyor.) 2. Davulla ilgili.

barabannay perebonka *anat* Kulak zarı

barabanşçik Davulcu.

barak Baraka: *"Tayğadağı baraklardan sığar-sıhpazınanoh, Olca sarınğa kîrgen."* N. Nerbişev (Ormandaki barakalardan çıkar çıkmaz Olca şarkı söylemeye başlıyor.)

baranka Direksiyon simidi.

barbaris *bot.* Sarı çalı, kadıntuzluğu, amberbaris.

barda Bira imalında kullanılan arpa posası.

barel'ef Barelyef.

barhat 1. Kadife. 2. s. Kadifeden barhat kögenek kadife elbise.

barınya Barones, bey hanımı.

barış Kâr, kazanç.

barışnya Küçük hanım.

barin Baron, ağa.

bariton *müz.* Bariton.

barja Duba.

barka Barka, büyük sandal.

barometr Barometre.

barrikada Barikat.

barrikadala-Barikat kurmak.

barşçina Angarya.

bas *müz.* Bas, basso.

basketbol *sp.* Basketbol, basketbol komandazı basketbol takımı.

basketbolist *sp.* Basketbolcu.

basketbolistka *sp.* Bayan basketbolcu.

basmaç Basmacı

basnya *ed.* Masal, halk hikâyesi.

basseyn Havuz: *"Teatr, basseyn, tasharlacan."* V. Şulbayeva (Tiyatro, yüzme havuzu taşraya çıkarılmalı.)

bastovat Grev. bastovat pol-grev yapmak.

başkir 1. Başkurt. 2. s. Bakurtlarla ilgili. başkurt tîl Başkurt Tiş rkçesi.

başkirka Başkurt kadın.

başmak Potin.

başnya Kule. başnya çası kule saati.

batal'on *ask.* Tabur.

batareyka Pil, batarya.

batereya Batarya.

batist 1. Patiska. 2. s. Patiskadan batist kögenek patiska elbise.

baton Somun (ekmek.)

batrak Irgat.

batsilla Basil, mikrop.

bayan *müz.* Armonika.

bayanist *müz.* Armonikacı.

bayka 1. Pazen. 2. s. Pazenden. bayka kögenek pazen elbise.

baza Baz, temel, üs. aviyatsiyonnay baza hava üssü.

bazar Pazar, mal satılan yer. püün bazar polcah kün bu gün pazartn kurulduğu gün: *"Tabırah timnenîbîs, min sinî bazarğa çitîre apar salam."* V. Şulbayeva (Çabuk hazırlan, seni pazara kadar götüreyim.)

bazis Temel, esas, baz. ekonomiçeskay bazis ekonomik temel.

be mi?: *"Nince aallar irt parirlar, Jkî be, üs pe, tanış tağlar körîn pastabıstı."* A. Çerpakov (Nice köyleri geçtiler, iki mi, üç mü dağlar görünmeye başladı.)

beda Belâ, felâket.

begemot *zool.* Su aygırı.

belila Allık.

belletrist *ed.* Hikayeci.

belogvardeyets Beyaz Ordu mensubu.

belorus Beyaz Rus.

beloruska Beyaz Rus kadın.

benzin Benzin.

berdenka Bir tüfek türü.

beret Bere.

besprizornay *s.* Öksüz, bakımsız (çocuk).

beşmet Astarlı bir yelek türü.

beton 1. Beton. 2. *s.* Betondan: *"Pu ah tasta çiton azıra klzMh adı-solazı betonğa kire pazılğan."* A. Çerpakov (Bu ak taşta yetmişten fazla kişinin adı soyadı betona kazılıp yazılmış.)

betonna- Betonlamak.

betonnığ *s.* Betonlu.

bezbojnik *s.* Allahsız, dinsiz, ateist.

bezmen El kantarı.

bezobank Benzin deposu.

bibliyograf Bibliyografyacı.

bibliyografiya Bibliyografya, kaynaklar.

bibliyoteka Kütüphane.

bibliyotekar' Kütüphaneci.

bidon Bidon.

bilet Bilet, teatr biledi tiyatro bileti, bilet çoh biletsiz, bilet çoh passajir biletsiz yolcu.

biliion Milyar.

bilyard Bilardo.

binokP Dürbün.

bint Sargı.

birja Borsa.

biskvit Bisküvi.

bivuak *ask.* Açık ordugâh.

biyografiçeskay *s.* Biyografik.

biyografiya Biyografi.

biyolog Biyolog.

biyologiçeskay s. Biyolojik.

biyologiya Biyoloji.

bizon *zool.* Bizon.

blagodarnost' Minnet, şükran, memnuniyet.

blank Matbu evrak.

blindaj *ask* Blindaj, muhafaza siperi.

blok 1. Blok, karton. 2. Blok, koalisyon, grup.

blokada Abluka muhasara, talay blokadazı deniz ablukası, muhasarası.

bloknot Bloknot.

bluzka Bluz.

boçka Fıçı.

bokal Kadeh.

boks Boks.

boksyor Boksör.

bol'nitsa Hastane: *"Bolnıtsazar çatır salğannar."* A. erpakov (Hastaneye yatırmışlar. Ç harah imnecen bol'nitsa göz hastanesi.

bol'şevik Bolşevik.

bol'şevizm Bolşevizm.

bolgarin Bulgar.

bolgarka Bulgar kadın.

bomba Bomba, atomnay bomba atom bombası.

bombala- Bombalamak.

bombalas Bombalama.

bombardirovka Bombardıman.

bombardirovşçik Bombardıman uçağı.

borona Tırmık.

boronala-Tı rm ı klamak.

borşç Borş (çorbası.)

bota Bot.

botaniçeskay *s.* Botanikle ilgili. botaniçeskay sad botanik bahçesi.

botanika Botanik.

botinka Potin, olğan botinkazı çocuk potini: *"Çoon, hara nap-naa botinkaları çirce sözmldîre."* A. Çerpakov (Büyük, kara yepyeni potinlerini yerde sürükleyerek.)

botsman Lostromo.

boyets Asker, er.

boyevoy Askerî.

boykot Boykot.

boykotta-Boykot etmek.

boyok (silâhta) Horoz, mıltıh boyogî tüfek horozu.

brak (ı.) Iskarta, bozuk mal. brakka sıhhan at emekliye, ıskartaya ayrılmış at.

brak (ıı.) Nikah.

brakta- Iskartaya çıkarmak.

braktığ s. Kusurlu, özürlü.

brezent Yelken bezi, çadır bezi.

brigada Ekip, grup: *"Ol brigadanın brigadinne komsomol komitedî sinî turğızarğa hınca." S.* Çarkov (O ekibin başına gender komitesi seni getirmeyi istiyor. ç

brigadaiığ *s.* Ekipli, takımlı.

brigadir Ekip başı, şef: *"Min sinî brigadir polarğa itçe tfp iskem."* S. Çarkov (Ben senin ekip şefi olacağını duydum.)

brillant Pırlanta.

brillantovay s. Pırlantalı, pırlantayla ilgili.

britanskay *s.* Britanyalı.

britva 1. Ustura. 2. Usturayla ilgili, britva pıçağı ustura bıçağı.

brom *kim.* Brom.

bromistay *s.* Bromlu

bron' Rezervasyon.

bron'mğ s. Ayrılmış, tutulmuş, rezerv edilmiş bronnığ orın ayrılmış, tutulmuş yer.

broneboynay *s.* Zırh delen.

bronenosets s. Zırhlı, zırhlanmış.

bronevik s. Zırhlı.

bronhi *anat.* Bronşlar.

bronhial'nay *anat. s.* Bronşlarla ilgili.

bronirovat pol- Ayırmak, tahsis etmek.

bronya 1. Zırh. 2. s. Zırhlı.

bronyala- Zırhlamak, zırhla kaplamak.

bronyahğ s. Zırhlı, bronyalığ avtomobil zırhlı otomobil.

broşka Broş.

broşyura Broşür.

bryuka Pantolon.

bryukva Tarla şalgamı.

buddizm Budizm.

budka Kulübe.

bufer Tampon.

bufet Büfe.

bufetçik Büfeci.

buhgalter Muhasip.

buhgalteriya Muhasebe.

buket Buket, porçolar bukedî çiçek buketi.

buket Buket.

bukinist Sahaf.

bukinistiçeskay *s.* Sahafla ilgili. bukinistiçeskay magazin sahaf dükkânı

buksir Yedek, buksirga al- yedeğe almak, yedeğe alarak çekmek.

buksirla- Yedeğe almak, yedekte çekmek.

buksirlığ s. Yedekli, buksirlığ parahod römorkör.

buksovat' pol- Patinaj yapmak.

bukva 1. Harf. Hakas alfavidında otıs toğıs bukva Hakas alfabesinde otuz dokuz harf var: 2. *mec.* Kısa yazı: *"Itse, min anı üs bukvaa ızıbızarcıhpın." V.* Şulbayeva (Ben olsam, ona üç harf yazıp gönderirdim.)

bukvar' Alfabe, bukvar' tuzı (okula başlayınca) alfabe dönemi.

bul'var Bulvar: *"Tverskoy bulvarda hızıl iirde / Çıltıh-çaltıh ottar tamılça."* V. Maynaşev (Tversoky Bulvarında kızıl akşamda/ Parıl parıl ateşler yakılıyor.)

bulka Francala, çörek.

buloçnay Ekmek fırını veya dükkânı.

bumazeya *teks.* 1. Pazen. 2. *s.* Pazenden, bumazeya itken kögenek pazen gömlek.

burevestnik *zool.* Albatros (kuşu.)

burjuaziya Burjuvazi.

burjuaznay s. Burjuvayla ilgili.

burjuy Burjuva.

burlak Halatla gemi çeken işçi.

burovoy s. Sondajla ilgili.

burul'şçik Sondajcı.

buryat Buryat.

butaforiya Aksesuar.

buterbrod Sandviç.

butılka Şişe: " *Stol üstünde hurug butılkalar, stakannar, halas oondahtarı."* V. Şulbayeva (Masa üstünde boş şişeler, bardaklar, ekmek kırıntılarıY

butılkalıg s. Şişeli: *"Anan butılkalıg holın pazınan azıra ködfrîbîskende."* V. Tatarova (Sonra şişeli elini başından yukarı kaldırdığında.)

buyvol *zool.* Manda, camız.

byaz Amerikan bezi.

bylleten Bülten.

byudjet Bütçe.

byuro Büro.

byurokrat Bürokrat.

byurokratiçeskay *s.* Bürokratik.

byurokratiya Bürokrasi.

byurokratizm Bürokratik, bürokrasi.

byust Büst.

- Ç -

çaa (ı.) 1. Savaş, harp: *"Çaalardanar uzun hıshı lirlerde Un hınıstığ çoohtacan."* A. Kuzugaşev (Savaşlar hakkında uzun kış gecelerinde güzel anılar anlatırdı.) Çaağa parçatsan mahtanma, çaadaîi nançatsan mahtan. Atasözü (Savaşa gidersen övünme, savaştan dönersen övün.) 2. Savaşla ilgili. çaa soondağı çıllar savaş sonundaki yıllar, han tögîstîg çaa kanlı savaş, çaa tamışçıları savaş kışkırtıcıları. 3. Asker, ordth

çaa (ıı.) Yay. krşfçaacah

çaa tas Üzerinde taş yığınları olan eski mezar.

çaacah Yay: *"Kay ibînzer purunğı çaacahtın uğınıH tattap parğan timlr ustuğın al kilgen."* G. Kazainova (Kay evine eski yay okunurç paslanmış demir ucunu getirmiş.)

çaacı Savaşçı, asker: *"Arığ suğda köfınçe aacı ool / Kün altında porçolan ç athan / Kök çazıda, tağlarda çörçe ol."* i. Kotyuşev (Temiz suda görünüyor oğlan / Güneş altında çiçekîenen / Gök yazıda, dağlarda, geziyor.)

çaala- 1. Savaşmak. 2. Savaşa gitmek. 3. Kavga etmek 4. Küfretmek.

çaalas Savaş, muharebe, kiideğî çaalas hava savaşı, aracı lan ıstı ğ çaalastar savunma savaşları.

çaalas- Savaşmak: *"Olar, çoh-çoos paza çalcılarnın honiinın üçün kürezîp; çaalasçalar." V.* Kobyakov (Onlar fakir ve kölelerin hayatını güzelleştirmek için mücadele edip savaşıyorlar.) çaalasçathan çir savaş meydanı.

çaalat- Savaştırmak, mücadele ettirmek: *"Nimee le çaaladıp çüreende/ Kînes ipçîzı puuh ileen."* M. Bainov (Yüreğindeki şeyleri savaştırıp/ Kinez karısı bug¯i)n hastalanmış.)

çaalazığ Savaş, muharebe, kiidegı çaalazığ hava savaşı.

çaan Can.

çaan(ı) çoh 1. Hızlı, yiğit, atik. 2. Kavgacı, çaanıma çittî bıktım, canıma yetti.

çaannığ s. Canlı.

çaar Yağır, atın sırtında oluşmuş yara.

çaara- Atın sırtında yara oluşmak.

çaas (ı.) Yağış: *"Çaas çaabıstı tan."* (Yağış yağdı herhalde.)

çaas (ıı.) Yer, yeryüzü.

çaba Deri, post. krş. çama (ıı.)

çaba huiah Baykuş.

çabaacah Perçem, saç kesilince önde bırakılan saç.

çabağa İki yaşında tay: *"Pîree hulun ma, çabağa ba ana-nimee kırıp, alay çidip pe noo parza, annan çahsı la kün körceen çoğıl."* V. Kobyakov (Herhangi bir kulun veya tay, bir yerlere girse veya kaybolsa ondan sonra iyi gün göremezsin.)

çabal 1. *zf.* Kötülük: *"Çabal itken kîzee çahsı nan nandırcan."V.* Şulbayeva (Kötülük edene iyilikle karsihk vermeli.) 2. s. Eski püskü ş virane: *"Hoortaynın çabal çurtıçaana sıncan."H.* Domojakov (Hoortay'ın virane evnine sığınmış.) 3. *s.* Kötü, işe yaramaz: *"Aydo, nımzah ottığ çirıcek tallap taap, çabal tonıcağın hzenJp." V.* Kobyakov (Aydo, yumuşak otlu yer seçip, işe yaramaz elbisesini döşeyip.) 4. *zf.* Kötü. îkî çabal pîrîkîp çurtaza, tabıstığ polcan; hosti honcıhtarğa curt çoh polcan. Atasözü (iki kötü birlikte yaşasa patırtılı olur, yakın komşulara yaşamak haram olur.) Çabal kîzî çağanah habadır, çabal aday soonan habadır. Atasözü (Kötü insan yakadan tutar, kötü köpek ar-

kadan kapar.) çabal ağırığ bulaşıcı hastalık: *"Haydi polbinçam, çabal ağmadan ağırçam."* V. Şulbayeva (Nasıl olmam, bulaşıcı hastalığa yakalanmışım.) çabal ayna alçak, rezil, çabal ospa çiçek hastalığı. çabal ospanan ağırbas pol parğabın çiçek hastalığından iyileşmişim, çabal- çubal *tekr.* kötü.

çaballa- Kötülemek, yermek.

çabailan- 1. Kızmak, küplere binmek, zıvanadan çıkmak, kudurmak. *"Ol pîlçe noza hazır pastıh ipçî çaballanğan tuşlarda kızı horğıstığ poladır." N.* Nerbişev (O biliyor ne de olsa sert başlı kadın kızdığında insan ondan korkar.) 2. Küfretmek, sövmek,

çabadandır- Kızdırmak, ifrit etmek, kudurtmak, azdırmak.

çaballanıstığ s.Kindar, öfkeli, kızgın.

çaballas- 1. (birbirini) Kötülemek, yermek: *"Aarlas, uluğlas çoğıl. Hırt körîsçeler, çaballasçalar, kizl kJzee ayabinça." V.* Şulbayeva. (Saygı, hürmet yok, nefret edip birbirlerini yeriyorlar, insan insana acımıyor.) 2. (birbiriyle) Kötü olmak, darılmak. Çahsınaii çaballaspa, çabalnan nancılaspa. Atasözü. (İyiyle kötü olma, kötüyle dost olma.)

çaballas Kötüleme, yerme, yeriş.

çaban Çoban: *"Öök piltlrînde. Pabam çaban potça."* V. Şulbayeva (Öök Piltiri'nde babam çobandır.) sablığ çaban meşhur, işini biien çoban.

çabas 1. s. Sakin, yavaş, uysal 2. Mutedil, durgun: *"Çabas töreen Aponnın Çalğıs tını la halğan."* P. Ştıgaşev (Sakin yaratılışlı Apon'un Sadece canı kalmış.) Çabas pastı hılıs kispes. Atasözü (Uysal başı kılıç kesmez.) çabas k î z î sakin insan. çabas suğ durgun su.

çabassıra- Sakinleşmek, ılımlıiaşmak.

çabastır- Sakinleştirmek.

çabazah s. Sakin, uysal, yavaş. krş. çabas

çabı s. Azgın, kızgın.

çabıdah s. Eyersiz, çıplak: *"Tappin halcıhpıs, çabıdah atha münîp, haçıbıstır."* V. Kobyakov (Bulamadık, çıplak ata binip kaçmış.)

çabıdahha *zf.* Eyersiz olarak: *"Çabıdahha müne tarta la, çardıh aharın kölîgde tastı, özen îstînzer çapçah çîdıbJsken."* V. Kobyakov (Eyersiz olarak çekip binerek, atlarının bir kısmını koşumlu olarak bırakıp, çukurluğa doğru gitmiş.)

çabığ Kapama, örtme.

çabıh- (çocuğu kötü ruh) Bulaşmak, musallat olmak.

çabıh 1. Kapaklı, örtülü. 2. Çatı, saçak. 3. Kapalı: *"Ağbanzar mağaa çol çabıh." M.* Şulbayeva (Abakan yolu bana kapalı.) Çalısının çolı açıh, çabalnıfi çolı çabıh. Atasözü (Güzelin yolu açık/kötünün yolu kapalı.)

çabıl- 1. Kaplamak: *"Kustuktıh ahmarlarınıh kistîndegî stenee çabılğan hızıl han."* V. Kobyakov (Kustuk'un ambarlarının arkasındaki duvarı kaplayan kızıl kan.) 2. Kapanmak, örtülmek.

çabılğay *zool.* Aladoğan.

çabın- Kaplanmak, kapanmak, örtünmek: *"Hıra salçan çirî, çashıda kök torğınah çabınıp, küsküde holarba as pirgenî altın nimes pe?'* M. Kokov (Ekin ekilen yeri, baharda gök ipekle kapanıp güzün bakır renginde buğday vermesi altın değil mi?) Çathan çirîn çağlığ polzın, çabmğanın torğı polzın. Atasözü (Yattığın yer yumuşak olsun, örtündüğün ipek olsun.)

çabıncah 1. Örtü. 2. Kaplama, kaplanacak şey. krş. çabındı, çabıthı.

çabındı 1. Örtü. 2. Kaplama, çatı, sundurma, krş. çabıncah, çabıthı.

çabır- 1. Bastırmak, sıkıştırmak: *"Olarnı haydi daa polza, sağam ödeletpin, çabıra pazarğa kirek." V.* Kobyakov (Onları ne olursa olsun, büyütmeden, bastırmak gerek.) 2. *mec.* Aşağılamak, tahkir etmek.

çabırıl- Kapanmak, kaplanmak: *"Irten sıhhan kün harağı, iirgî tuşta çabırılabas, kider turğan aram ağastığ tağnıh pazına kölenMsken."* V ' . Kobyakov (Sabah doğan gün ışığı, akşam vakti kapanarak arkada duran seyrek ağaçlı dağın başına yaslanmış.)

çabırt- 1. Aşağılatmak, tahkir ettirmek. 2. Bastırtmak, sıkıştırtmak.

çabıs 1. s. Alçak, engin, yüksek karşıtı: *"Pray tirekter paza çabıs hırlığ tura ülükünnen çaltıraannar." A.* Çerpakov (Bütün kavaklar ve alçak çatılı ev bayramda parıldıyor.) Çabıs taa polza, adım par, homay daa polza ipçîm par. Atasözü (Kısa da olsa atım var, kötü de olsa karım var.) 2. *zf.* Aşağı: *"Pözfktefi tın çabıs tüzerge hınminçam."* V. Şulbayeva (Yüksekten aşağı düşmekten hoşlanmıyorumy

çabıshat Bir yemiş bitkisi.

çabıthı 1. Kaplama, kapak. 2. Samanlık, krş. çabındı. çabıncah.

çabızah s. Kısa, alçak: *"Ol, nimelerîn çabızah stol üstüne salıp, Torkaa sölepçe." V.* Kobyakov (O, eşyalarını alçak masanın üstüne bırakıp, Torka'ya söylüyor.)

çablah 1.Patates. 2.Patatesle ilgili. çablah ügrezî patates çorbası.

çaça Abla: *"Imcî çacahnı al kildi."* i. Kotyuşev (Doktor ablanı getirdi.) 2. Hala: *"Mini sağaa, Klanya çaça." V.* Şulbayeva (Bu da sana Klanya hala.)

çacaiığ s. 1. Ablası olan. 2. Halası olan.

çaçan 1. Abla(cığtm). 2. Hala(cığım): *"Poskon çaçan, mini amdı Yuriy tıp adadah."* G. Topanov (Poskon hala, beni artık Yuriy diye çağır.)

çaç Saç. krş. sas.

çaça- Sözü yarıda kalmak.

çaçah Püskül, saçak: *"Paskirnîn pilin îkî harçi hurçan salğan çlbek hurinin çaçahtar Klaşanıh kögeneene çaba cayıldıra çathannar."* i. Kostyakov (Paskir'in beline iki kez dolanan ipek kemerin püskülleri Klaşa'nın elbisesine yayılıp kaplamışlar.)

çaçahta- Püsküllemek, saçaklamak.

çaçahtığ s. Saçaklı, püsküllü.

çaçat- Sözünü yarım bıraktırmak.

çaçı- Saldırmak: *"Vaska tarınıbızabas, ös alıp, Kolkanın habırğazına çaçıbıshan, annahar Kolkanı munzuruhnah çörgîzîbîsken, anzı nandıra sappaan."* V. Kuzugaşev (Vaska darılarak.öç alıp, Kolka'nın kaburgasına saldırmış, o ise Kolka'yı yumrukla kovalamış, fakat cevap vermemiş.)

çaçığ Saçma, serpme.

çaçıl- Dağılmak, saçılmak, yayılmak: *"Apçaynın harahtarı, pol ortızında nime-de körip taphan çili, andar la çaçıl parğannar."* G. Topanov (ihtiyarın gözleri, salonun ortasında bir şey bulmuş gibi, oraya doğru yönelmiş.)

çaçın Kâğıt: *"Ibîre huruğ ot çaçm na çîli habılça." I.* Topoyev (Etraftaki kuru otlar kâğıt gibi tutuşuyor.) çaçın kırınğa pas kağıdın üzerine yaz. çacın ahça kağıt para: *"Pîrdeh, çacın ahçanı altınğa ornazıp alarga ooy nimes."H.* Tyukpiyekov (Bir de, kâğıt parayı altına çevirmesi kolay değil.)

çaçıra- 1. Sıçramak: *"Çalan at tîgî çaçıraan küren attan."* N. Domojakov (Eyersiz at öteye sıçramı konur attan ürküp.) 2. Fırlayıp şerinden çıkmak: *"Pörii, kil, şuura çaçırirğa çor."* F. Bumakov (BörkiTsıyrılıp yerinden çıkıyor.) 3. Tan yeri ağarmak: *"Çarii tahnıh, çaçıra, / Közenekteh külînçeh."* M.

Ugdijekov (Işığı tanın parlayıp, Pencereden gülümsemiş.) 4. (güneş) Doğmak: *"Küdet arğalığ sınzar sıh kilgen, naa çaçırapçathan künge udur tur salğan."* F. Burnakov (Küdet ormanlı zirveye çıkıp gelmiş, yeni doğan güneşe karşı durmuş.) 5. Dağılıp etrafa saçılmak: *"KögenekterMn marhaları hıcıraspinah hıya çaçırağlap tur."A.* Kuzugaşev (Gömleklerinin düğmeleri gıcırtıyla etrafa saçılıyor.) 6. Aniden olmak: *"Hacannah halın uyguda polğan Targı çul çazızı ushuna çaçıraan."* M. Kokov (Ne zamandırVerin uykuda olan Targı Çul ovası aniden uyanmış. 7. Fırlamak: *"Aydo kinetîn ushuna çaçırap parğan."* V. Kobyakov (Aydo aniden uyanıp fırlamış.) 8. (yağ) Donmak.

çaçıraas Atın kuyruğundan yapılan ilmikli tuzak.

çaçırada *zf.* Patırtıyla, gürültüyle: *"Ha-ha-ha, - çaçırada hathırça külük saashan." İ.* Topoyev (Ha-ha-ha, patırtıyla gülüyor yiğit saksağan.)

çaçıradın- Fışkırmak, püskürmek.

çaçırah Bir hayvan hastalığı.

çaçırana Öfkeli, hiddetli, kızgın.

çaçıranna- Patırdamak: *"Hara hus kider çaçırahni tüsken."* N. Domojakov (Kara kuş arkaya patırtıyla inmiş.)

çaçıras- 1. (birlikte) Sıçramak, fırlamak: *"Kazaktarnıh attan simîster, Itırasçalar, pır orında türbin, çı açıras turlar."*N. Tyukpiyekov (Kazakların atları semiz, parıldaşıyorlar, bir yerde duramayarak sıçraşıyorlar.) 2. Çıtırdamak, çatırdamak: *"Hızara pes îzîglepçe / Hınığ çılığ çayıdıp / Hıbın sigara çaçırasça."* A. Topanov (Kızarıp soba ısınıyor / Güzel ısısını yayıp. / Kıvılcım çıkararak çıtırdıyor.)

çaçıras Damlacık, su çaçırastarı su damlacıkları.

çaçırat- 1. Fırlatıp atmak: *"Çohır aday anaa udur oylap, pudındağı hara hustı tîgf çaçırada atıhhan."* N. Domojakov (Ala köpek, ona doğru koşup, ayağına yapışan kara kuşu fırlatıp atmı.) 2. Uçurmak, salıvermek. 3. Sıçş atmak.^. (yağı) Dondurmak. ç

çaçırathı Yayın tetik takımı.

çaçok Rütbesi düşük papaz.

çadan 1. Boşuna uğraş. 2. Sunak, kurban kesilen yer.

çadap *zf.* Zar zor, güçlükle: *"Ol, Aylah tağnıh üstüne çadap sıh kilgen."* M. Kobyakov (O, Aylah dağının üstüne güçlükle çıkıp gelmiş.)

Çadap-çudap *zf.* Yavaş yavaş, ağır ağır, gülkle.

çada-tu çü a *tekr. zf.* Yata kalka.

çadığ 1. Yatı, yatış. Iğıros izer at bulağına tıs pirbes, îkî çabal pîrîk parza, il çonğa çadığ pirbes. Atasözü (Gıcırdayan eyer at kulağına rahat vermez, iki kötü bir olsa, halka yatı vermez.) 2. Yatma yeri. 3. Uykucu Habar hatığ, hattar çadığ. Atasözü (Haber kötü, karılar uykucu.) çadığa kîr- parğan ağır hastalığa yakalanmış.

çadığan (ı.) Yatık, bir tür enstrüman, krş. çadıh, çathan.

çadığan (ıı.) Kışlık çavdar.

çadığay *s.* 1. Yatay, meyilli. 2. Yumuşak. çadığay hıshı yumuşak kış.

çadıh Yatık, kanuna benzer bir müzik enstrümanı, krş. çadığan, çathan

cadın 1. Yatma: *"Çadınğa la tartınçathan."* N. Domojakov (Yatmaya çekilmiş.) 2. Şilte. 3. Rahatlık, sükûnet. 4. Hayat tarzı. 5. Ölüm.

çağ Hayvansal yağ. Çabalmn ansına çağ çarabas. Atasözü (Kötünün ağzına yağ yaramaz.) çağ çoh yağsız, çağ çoh it yağsız et.

çağ- Yağmak: *"Nahmır çaar alnında imcini ibîne hığır kilerge parğan."* İ. Kotyuşev (Yağmur yağmadan önce doktoru evine çağırmaya gitmiş.)

çağa 1. Kıyı, kenar: *"Ib çağazında haraçhaylar, çoohtanıza tüsken çili,*

tapsashlaannar." N. Domojakov (Evin kenarında kırlangıçlar, konuşur gibi, seslenmişler.) *2.* Kemer, kuşak: *"Tabırağınca pozının stan çağazıdağı haas hurıcağın sisken."* V. Kobyakov (Çabucak kendi elbise belindeki kayış kuşağı çözmüş.) 3. Yaka. Çabal *'m* çağadan habadır, çabal aday soonafi habadır. Atasözü (Kötü kişi yakadan tutar, kötü köpek arkadan kapar.) hızıl çağa polis, emniyet görevlisi: *"Hızıl çağanan matap horıh parğazın, yaf* V. Şulbayeva (Kızıl yakadan (polistenf iyice korktun, ya?) 4. Eyerin ağaç kısmı.

çağal Kam tefi.

çağala- 1. Yakadan tutmak. 2. Kemer bağlamak. 3. Elbiseye kenar, yaka dikmek.

çağalığ *s.* Kenarı, kıyısı, yakası olan.

çağban (ı.) *s.* İyi, güzel. Çağban sağ ıstı ğ kîzee çabal lamın arazında çurtirğa sidik polcafi. Atasözü. (İyi kalpli kişiye kötülerin arasında yaşamak güç gelir.)

çağban (ıı.) *s.* 1. Yağsız, çağban üğre yağsız çorba. 2. Kuru, katıksız: *"Azırancah daa nimezl hara îpekneh çağban çay paza pireede açaan süt."V.* Kobyakov (Yiyeceği şey de kara ekmekle kuru çay ve bazen ekşimiş süt.)

çağban (m.) Oruç. çağban tut- oruç tutmak.

çağbanna- Oruç tutmak.

çağda- 1. Yaklaşmak, mesafe olarak az kalmak: *"Çağdap kilgen payağı ool Arına Petrovnazar."* N. Domojakov (Deminki oğlan, Arina Petrovna'ya doğru yaklaşarak gelmiş.) 2. Yaklaşmak, zaman olarak az kalmak: *"Hamın çaan çağdapça. Hatığ soohha sldabaannah Harool öksîs haltırapça."* A. Topanov (Karın yağması yaklaşıyor. Sert soğuğa dayanamayan öksüz Harool titriyor.)

çağdaş Yaklaşma.

çağdaş- Yaklaşmak: *"Çağdashlap odırzalaroh, tükpeyçetken nimenîn hırinah, çoon pızo sininee polar, çohır nime, seğirip, hustarzar atınca."* N. Domojakov (aklaştıklarında, tümseklenen şeyin üzerinden, büyüklüğü buzağı kadar olan, ala bir şey, seğirip kuşlara saldırıyor.)

çağdat- Yaklaştırmak: *"Çohır nime hustarnı tan önetîn çağdathan."* N. Domojakov (Ala şey kuşları farkında olmadan aniden yaklaştırmış.)

çağım Yağ parçası, yağ topu.

çağın 1. Yakın, uzak karşıtı, in çağığı poçta en yakın postahane: *"Apsah çahsaa körze, pozına çağın, his palaçah çatça."* N. Domojakov (İhtiyar iyice Wktığında, kendine yakın kız çocuğu yatıyor.) çağın it- yaklaştırmak, çağın kir- yaklaşmak. çap-çağın W*r.* yapyakın, çok yakın. 2. Yakın, kadar, çüske çağın yüze yakın. 3. Yakın, akraba Adamnın çağını ba? îcemnîn îkî z î be? Atasözü (Babamın yakını mı, annemin ikizi mi?) çağın tuğan yakın akraba.

çağınah Yakın.

çağınğı *s.* Yakındaki, çağınğı aal yakındaki köy.

çağmna- 1. Yakınlaşmak, yaklaşmak, mesafe olarak yaklaşmak, kime suğ hazma çağınnadı gemi su kıyısına yakınlaştı: *"Ol arazında Altın çalan' aalzar çağınnabıshan polğan."F.* Burnakov (O sırada: "Altın Çalan" köye yakınlaşmış imiş.) 2. Yaklaşmak, zaman olarak yaklaşmak/ naa ügredîg çili çağınnapça yeni öğretim yılı yaklaşıyor.

çağınnas Yakınlık, samimiyet.

çağınnas- Yakınlaşmak: *"Kögerîs turğan tanış tağlar pfldfrtpin çağınnas turlar."* N. Tyukpiyekov (Göğerip duran

tanıdık dağlar belli etmeden yakınlaşıyorlar.)

çağınnat- Yakınlaştırmak, yaklaştırmak.

çağınnattır- Yakınlaştırmak.

çağınzıra- Yakın olduğunu düşünmek, yakın saymak.

çağırğa *zool.* Bir kuş adı.

çağıs (ı.) Yalnız.

çağıs (ıı.) Tef derisi.

çağla- (ı.) Yağlamak, iç yağı sürmek.

çağla- (ıı.) Yakınlaşmak, yaklaşmak: *"Küskü haraazı uzarabıshan / Küülen nanmır çağlabıstı."* A. Topanov (Güz gecesi uzadı / Gürültülü yağmur yaklaştı.)

çağlaas Tüfek yağı.

çağlan- Yağlanmak, (hayvan) semirmek.

çağlığ s. 1. Yağlı, çağlığ İt yağlı et. 2. Yağlı, yağ bulaşmış. İbektın irnî çağlığ, erfnçektîn pazı hağdannığ. Atasözü (İvenin dudağı yağlı, erinenin başı kepekli.) çağlığ moyın kalın ense, yağlı boyun.

çağlın (ı.) s. Yağlı (yemek.)

çağlın (ıı.) Demir uçlu ok.

çağlıhta- (ruhlara) Yağlı yemek sunmak.

çah (tüfekte) Sürgü, çağı çoh mıltıh sürgüsüz tüfek.

çah- Sürmek, yapıştırmak.

çahayah Çiçek: *"Közenekterde kök çahayah hoostığ közeneler tartıltır."* A. Çerpakov (Pencerelere mavi çiçek resimli perdeler çekilmiş.) suğ çoh çahayahtar salıhça çiçekler susuzluktan soluyor.

çahayahtan- Çiçeklenmek, çiçek açmak: *"İtse, min çahayağı çoh çahayahtançathan çahayahpın"* V. Şulbayeva (Veya, ben çiçeği olmadan çiçeklenen çiçeğimV

çahı (ı.) Kürk, deri gocuk.

çahı (ıı.) Direk.

çahı- 1. Uyarmak, ikaz etmek: *"Anımcohtasçathanda, hısha udaa as. i lap tur tip çahıbıshan."* N. Tyukpiyekov (Vedalaşırken, her zaman misafir ol diye tembihlemiş.) 2. Emretmek, buyurmak: *"Anan Satır apsah çahıpça."* V. Tatarova (Sonra ihtiyar Satır emrediyor.)

çahığ 1. Uyarı, ikaz, emir: *"Andağ minin çahığ polğan - ölîg çaacılarnı ködirerge." V.* Şulbayeva (Bana ölü savaşçıları götürmem için emir vermişlerdi.) 2. Öğüt, nasihat.

çahığcı Uyarıcı, ikaz eden.

çahım Bir tür kemik oyunu.

çahırım Sesin ulaşabildiği uzaklık.

çahıt- Sordurmak: *"Oolğt çitti be tip kizideh çahıtçalar."* A. Çerpakov (Oğlu geldi mi diye kişiye sorduruyorlar.)

çahpah (ı.) Geniş kap.

çahpah (ıı.) 1. Ahır. 2. Sundurma.

çahsa- İyice düşünmek, hesaplamak.

çahsaadin *zf.* iyice, güzelce: *"Pu surığnı pöger alnında çahsaadin üzürip alarga kirek." V.* Şulbayeva (Bu sorunu çözmeden önce iyice tartışmak gerek.)

çahsı 1. *zf.* Güzel, iyi: *"Irtken çut çılda ot* ***pray*** *çirlerde çahsı sıhhan."* N. Tyukpiyekov (Geçen kıtlık yılında ot her yerde iyi yetişti.) 2. s. Güzel. Çahsı attı çörîzînen pîîceler, çahsı k îî n î toğızınan körceler. Atasözü (Güzel at yürüyüşünden bilinir, güzel insan işinden anlaşılır.) Çahsı at bulunda körînçe, çahsı kîîî kîçîgde pîldîrçe. Atasözü (İyi at kulunken belli olur, iyi kişi küçükken belli olur.) tın çahsı çok güzel, uğaa çahsı çok güzel, çahsı köriyi bakmak, iyi düşünmek, çahsı pol- hasta iyileşmek, çahsı irtennen! iyi sabahlar!

çahsıla- 1. İyileştirmek. 2. Övmek.

çahsılan- 1. Güzelleşmek. 2. iyileşmek.

çahsılas 1. İyileştirme, güzelleştirme. 2. Övüş.

çahsılas- 1. İyileşmek. 2. (birlikte) Övmek.

çahsılat- İyileştirmek, güzelleştirmek.

çalışısın- Güzel olduğunu düşünmek, güzel olduğunu kabullenmek.

çahta- Yapıştırmak, bulaştırmak.

çahtal- Yapışmak, bulaşmak.

çal (ı.) S. BOZ, kır (at.)

çal (ıı.) Gümrük vergisi, çal çoh gümrüksüz.

çal (m.) 1. Kiralama, kira ile tutma. 2. Aylık, maaş.

çal (iv.) Yıldırım, şimşek, krş. çalın.

çal (v) Atın cıdağının (iki omuz arasının) yağı.

çal (vı.) Sıradağ.

çala- Hayvanları otlağa salmak.

çalaa Horoz ibiği, pituktın hızıl çalaazı par horozun kızıl ibiği var.

çalaalığ s. İbikli: *"Min **hızıl** çalaalığ pitukpm." N.* Tinikov (Ben kızıl ibikli horozum.)

çalaas 1. s. Çıplak, yalın. *"Hayzı hırı çoh, çalaas tigeyllg çurttar hırında hoos halhalığ, pözlk ah hırlığ, naa turalar öhneriîbîsken."* A. Çerpakov (Bazılarının çatısı yok, çıplak tepeli yurtlar yerinde süslü kapılı, yüksek ak çatılı, yeni evler renklenmiş.) 2. *zf.* Çıplak. Kiptîgnî çalaas ider, attığnı çazağ ider. Atasözü (Elbiseliyi çıplak eder, atlıyı yaya eder.) çalaas azan yalın ayak. çıplak ayak:

çalaasta- Soymak: *"Mini haçanoh huba çalaastap salğannar."V.* Şulbayeva (Beni çoktan çırılçıplak soydular.) Altı hadıl tonnığ apsah odırça, anı çalaastaan klzî ılğapça. Bilmece, soğan (Altı kat elbiseli ihtiyar oturur, onu soyan kişi ağlar.)

çalaastan- Soyunmak, elbiselerini çıkarmak: *Ol îcemnî hığırğan, pozı çalaastan polbin."V.* Kobyakov (O annemi çağırdı, kendi soyunamayarak.)

çalaastandır- Soyundurmak: *"Pabam, çalaastandırğan soonda, ot hazma odırğan."* V. Kobyakov (Babam, soyundurulktan sonra, ateşin başına oturdu.)

çalaastandırğan s. Soyunmuş.

çalaazah *s.* Çıplak: *"Çornap am daa undubaan çalaazah, kîçicek sürmezektig, olarnıh uzma palğalğan ah torğı taspalığ hızıcah çügür çörcen."* i. Kotyuşev (Çornap hâlâ unutamadı Çıplak, küçücük saç örgülü, onların ucuna bağladığı ak ipek kurdeleli kız yaşıyordu.)

çalahay 1. Tatlı, latif, sevimli, neşeli: *"Çoh, min sağaa tarınmınçam, - çalahay ünneh çoohtanğan."* S. Çarkov (Yok, ben sana darıltmıyorum, tatlı sesle konuşmuş.) 2. Yağcı, dalkavuk, çalahay irtennen günaydın. 3. İyi yürekli.

çalahayla- Tatlı, güler yüzlü olmak.

çalahaylan- Dalkavukluk, yaltaklık etmek: *"Çoo çalahaylanıp, çoohtan sıhhan çoon klzî."* N. Domojakov (Çok yaltaklanıp, konuşmaya başlamış iri yarı adam.)

çalama Kam şeridi, süsü. krş. çalanma

çalamalığ *s.* Şaman şeridi olan.

çalan (ı.) Eyersiz, çıplak at. atla çalan çörerge ata eyersiz binmek 2. Süvari: *"Ana ol arazınzartın çapçah atha müngen çalan körme tüstî."* F. Burnakov (Ona, tam o sırada hızlı ata binen süvari görünüvermiş.)

çalan (ıı.) Sade, basit, yalın.

çalanma Kam şeridi, krş. çalama.

çalahmas Başlıksız giysi.

çaiannığ *s.* Eyersiz atlı: *"Hahaalığlar, çalannığlar, çazağ çon, çol para tohtap)* F. Burnakov (Arabalılar, eyersiz atlılar, yayalar yolda gidip durarak.)

çalaş Çıplak, krş. çalaas.

çalat Çelik.

çalba- (ı.) Çağlamak, akmak.

çalba- (ıı.) Deri üzerini çizmek.

çalba- (m.) (aşık oyununda) Yerden birçok aşık almak.

çalbah (ı.) *s.* 1. Geniş. 2. Yassı ve düz: *"Halın tayğada, çalbah çazıda / Halın çon honii kün say hoyıpça." M.* Kilçiçekov (Sık ormanda, geniş yazıdaVHalkın hayatı her gün güzelleşiyor.) Sağıs talaydan daa çalbah, pîîs tağdan daa uluğ. Atasözü (Fikir denizden de geniş, bilgi dağdan da büyük.) çalbah çazılar geniş ovalar, çalbah sıraylığ geniş yüzlü.

çalbah (ıı.) Gözleme.

çalbana- 1. (kuş) Havada uçmak, süzülmek. 2. Yassılmak, yassı hâle gelmek.

çalbastan- Açılmak, yayılmak: *"Organda kîzî çatça, poldağı sveçî tooza köy parir, odı çalbastanğan."* A. Çerpakov (Yatakta biri yatıyor, salondaki bütün mumlar yanıyor ateşi yayılıyor.)

çalbastandır- Kanatlan açmak, genişletmek: *"Törzerkî pölîgînîn îzîk közehezîn çalbastandıra pulğabızıp."* A. Çerpakov (Başköşedeki bölümün kapı penceresini çevirerek genişletip.)

çalbay- 1. Yassılmak, yassı hâle gelmek. 2. Genişlemek, açılmak.

çalbayt- 1. Yaymak, açmak: *"Tigîrde çalğıs la hara nime, hanattarın çalbaytıp, ağırın uçuğısça tur."* V. Tatarova (Gökte biricik kara kuş kanatlarını yayıp yavaşça uçuyor.) 2. Genişletmek.

çalbır s. Yüksek (dağ.)

çalbıra- Alev alev yanmak: *"îdi çoohtasçathan arazında, paza sizînzeler, hırındağı sîgen çalbırap köy sıhtır."* İ. Topoyev (Böyle konuştukları sırada, bir bakmışlar ki, yanlarındaki ot cayır cayır yanıyor.)

çalbıraah *s.* Parıltı, ışıltı.

çalbıran- Parıldamak, alevlenmek: *"Harashı közenektî tobıra çalbıran sıh parçathan." I.* Kotyuşev (Karanlık pencere büsbütün parıldıyor.)

çalbırat- Alevlendirmek, yalımlandırmak.

çalbıros s. Merhametli.

çalbos Deri üzerine çekilen çizgi.

çalcı Hizmetkâr, ırgat: *"Torka, Aydocağoh oshas, çalcı kîzî."* V. Kobyakov (Torka, Aydocuk gibi hizmetkâr kişi.)

çalcı-hulcı *tekr.* Hizmetkâr, hizmetli: *"Çe pu pay la polğan nimeler pîsten çalcı-hulcılarğa çalahay polcaa çoğıl odır." V.* Kobyakov (Fakat bu zenginlerden bizim gibi hizmetçilere güzellik olmuyor.)

çalçı- Kaba sözler söylemek, sebepsiz yere çıkışmak: *"Ulamoh «apsaana» çalçıp, polğa odırıbızıp, azahtarınah tepklen sıhhan."* N. Nerbişev (Kocasına daha çok kızıp yere oturup ayaklarıyla tepinmeye başlamış.)

çalçıh *s.* 1. Kızgın, ateşli. 2. Sebepsiz yere çıkışan, kavgacı.

çalğa Kira. çalğa pirîblzerge kiraya vermek.

çalğa- Yalamak, lap lap içmek: *"Vaskanıh purnın çalğabıshan."* A. Kuzugaşev (Vaska'nın burnunu yalamış.)

çaiğaaçı *s.* Dalkavuk, çanak yalayıcı.

çalğan- Yalanmak.

çalğancıh *s.* Çanak yalayıcı, dalkavuk.

çalğas- Yalaşmak, birbirini yalamak.

çalğat- Yalatmak.

çalğayah Tabak, çalğayah çalğırından tabak yalamasından.

çalğıs s. Yalnız, tek. Çalğıs kîzî çonnan hortıh, çalğıs ağas çilden hortıh. Atasözü >alnız kişi halktan korkar, yalnız ağaç yelden korkar.) çalğıs taa hiç: *"Tigîrde çalğıs taa pulut*

oylabinça." N. Domojakov (Gökte hiç bulut kımıldamıyor.)

çalğıshan *zf.* Yalnız, tek başına: *"Çarım könek kirçeh hola samovarnı çalğıshan Izîbisçeh kîzî."* N. Domojakov (Yarım kova su alan tunç semaveri yalnız başına içen kişi.) krş. çalğızaan

çalğızaan *zf.* Tek başına, yalnız: *"Sidik çalğızaan pararğa, Kolkanıh çooğın istîp, horğıstığ pîldirîbîsken."* A. Kuzugaşev (Yalnız gitmesi zor, Kolka'nın sözünü duyunca korku başlamış.) krş. çalğıshan

çal-hul *tekr.* Kul köle.

çalım *s.* Sarp, yalçın, çalım haya yalçın kaya: *"Suğ çoğar ol çalım hayalaman toozılça."* A. Çerpakov (Su yukarıda yalçın kayalarla kesiliyor.)

çalın 1. Yalım, alev: *"Çe çalın ot arazınaü aTıhâff-mlnnah na sıh kil turğan." İ.* Topoyev (Fakat alev ot arasından oradan buradan çıkıp duruyor.) 2. *mec.* Yalım, alev: *"Kök çalınnan köyçeler piilernîh harahtarı." N.* Nerbişev (Gök alevle yanıyor kısrakların gözleri.) 3. Şimşek, yıldırım.

çalınna- 1. Alevlenmek. 2. Hararetlenmek, ateşlenmek. 3. Yıldırım düşmek.

çalınnan- 1. Alevlenmek. 2. Hararetlenmek.

çalınnığ *s.* 1. Ateşli, yalımlı. 2. *mec.* Ateşli, kızgın.

çalla- 1. Çalışması karşılığında yemek vermek, bakmak: *"Çallaza, sin annan ton, maymah paza kögenekstan çoohtazarzın."* V. Kobyakov (Bakacaksa, sen ondan elbise, ayakkabı ve gömlek istersin.) 2. Kiralamak

çallağ Kiralama, ücret karşılığı tutma.

çallağcı işveren, patron.

çallan- Hizmetçilik etmek: *"Annan peer çarım çil irtîp parğan. Aydo Kustukka çallanğan." V.* Kobyakov (O zamandan beri yarım yıl geçti. Aydo Kustuk'a hizmetçi olarak girdi.)

çallandır- Ücretle tutulmak, ücret karşılığı birini çalıştırmak.

çallanıs- (birlikte) Ücret karşılığı çalışmak veya çalıştırılmak.

çallığ *s.* 1. Kiralık. 2. Ücretli, ücretle tutulan.

çalo 1. Horoz ibiği. krş. çalaa 2. Balıkta yüzgeç. 3. Taç.

çaltan- (ı.) 1. Yaltaklanmak. Athan uh aylanmacan, alıp kîzî çaltanmacan. Atasözü (Atılan ok (kurşun) geri dönmez, alp kişi yaltaklanmaz.) 2. Sakınmak, çekinmek, korkmak: *"Irepçiler klzlnih îstîn kisçeen pastağızın na körip, anın üçün çaltanğan."* İ. Kotyuşev (Aile insanın karnının kesilmesinf ilk kez görüyormuş ve bu yüzden çekiniyormuş.)

çaltan- (ıı.) (gözler) Kamaşmak: *"Fevral künînm çap-çarıh çariina harahtarı çaltan turğan."* A. Kuzugaşev (Şubat ayının parlak ışığından gözleri kamaşıyor.)

çaltancıh *s.* Çekingen, korkak.

çaltandır- Sakındırmak, korkutmak.

çaltanmas s. Korkusuz, yaltaklanmaz: *"Noo daa sidikte sınçıh, çaltanmas polarğa sös pirçem!"* S. Çarkov (Her zorluğa katlanan, korkusuz biri olacağıma söz veriyorum.) Çaltanmaza, çalım haya daa talacan. Atasözü (Korkusuza, yalçın kaya da dayanmaz.)

çaltanmas *zool.* Taşaltı balığı.

çaltahna- Oraya buraya dönmek: *"Torkanıh küren sırayı mında at üstünde çaltahnap tur."* V. Kobyakov (Torka'nın yağız yüzü at üstünde oraya buraya dönüyor.)

çaltannat- Oraya buraya çevirmek, döndürmek: *"Harağastarın aar-peer çaltahnada körip."* V. Kobyakov (Gözlerini oroya buraya kaçırarak.)

çaltı (ı.) 1. Tembel, uyuuk, haylaz. 2. Tembellik, haylazlık ş

çaltı (ıı.) Deneyim, tecrübe.

çaltıh-çultıh *tekr.* Oraya buraya sallanan, çalğıs ağas çaltıh-çultıh polip turca yalnız ağaç o yana bu yana sallanıyor.

çaltıhta- O yana bu yana sallanmak: *"Yakın pora adının soonca çoo çaltıhtap oylapça."* V. Kobyakov (Yakın bora atının arkasından oraya buraya yalpayalayarak koşuyor.)

çaltır s. Parlak, ışıldayan.

çaltıra- Parıldamak: *"İbînîn îstî pray çaltırapça."* S. Çarkov (Evinin içi hep parıldıyor.)

çaltırah bk. çaltırahay

çaltırah s. Parıltı, pırıltı, parlak.

çaltırahay 1. Parlak, ışıltılı. 2. Parıltı, ışıltı.

çaltırama 1. Parlak, çok güzel: *"Çaltırama hara sastığ çiit ool."* G. Topanov (Parlak kara saçlı genç oğlan.) 2. *mec.* Parlak, mükemmel. çaltırama çinîs parlak bir galibiyet

çattıran- Parıldamak: *"Çarın öhnen çaltıranıp."* A. Topanov (Parlak renkle parıldayıp.)

çaltıranhay bk. çaltırahay

çaltıras Parıldama, ışıldayış.

çaltıras- Parıldaşmak, ışıldamak: *"Közenekter pirde on, pirde sol sanlarında çaltıras nalçalar."* A. Kuzugaşev (Pencereler bazen sağ, bazen sol yanlarından parıldaşıyorlar.) *"Kün harağı tübenpasha önnernen çaltıras tur."* A. Kuzugaşev (Güneş ışığı binlerce farklı renkte parıldıyor.)

çaltırat- 1. Çatlatmak, kızdırmak, tehdit etmek: *"Çarabas nöze pozının örîngenîn közfderge çaltıradarlar."* A. Kuzugaşev (Yaramaz ne de olsa kendi mutluluğunu göstermesi, çatlatırlar.)"/vbğa *sin peer kilgezih? Minî çaltı radarğa? Çaltırat, çaltırat t'* V. Şulbayeva (Niçin buraya geldin? Beni çatlatmaya? Çatlat. Çatlat!) 2. Parlatmak, ışık saçtırmak.

çaltı ros s. Parlak.

çama (ı.) *bot.* Yabanî sarımsak.

çama (ıı.) Deri, post. camadan itken pörık posttan yapılan börk.

çamala- Yabanî sarımsak toplamak.

çamaras- Yapışmak: *"Tanıcaa çoh nimee çağın ığıldıra çamaras parğannannda."* N. Domojakov (Tanınmayan şeye toplanıp yapıştıklarında.)

çamas *s.* Kısa, alçak, engin.

çamdar s. Boz, kirli beyaz at donu.

çamdı- Yarımlanmak.

çamdıh s. Yarım.

çan (ı.) Yeğen.

çan (ıı.) Yan, taraf.

çancıh (ı.) Sancı.

çancıh (ıı.) Kese, tütün kesesi, krş. nancıh.

çandıma Küçük leğen.

çangıs *s.* Yalnız, krş. çalğıs.

çanıçoh s. Tasasız, kaygısız. Hıyğanin hılığı amir, çanıçohtin sağızı çabal. Atasözü (Akıllının huyu sakin, tasasızın düşüncesi kötü.)

çanmar Bir tür pantolon.

çanmıl s. Kır donlu (at.)

çap *s.* Hunhar, vahşî, yırtıcı, canavar: *"İdi, haydi polza çap adaydan azınlıp alıp, Yakın pora adının soonca çoo çaltıhtap oylapça."* V. Kobyakov (Böylece, bir şekilde vahşî köpekten kurtulan Yakın, bora atının ardından yalpalayarak koşmuş.)

çap- Örtmek, kapatmak, kaplamak: *"Anın hırında tıt hahpazmah çaphan ahmarah tur." V.* Kobyakov (Onun yanında melez ağacı kabuğuyla kapatılmış küçük ambar duruyor.) îzîk çap- kapı örtmek, kapatmak, çorğannafi çap-yorganla örtmek.

çapancı (i.) 1. Çul, haşa. 2. Hamutun üst kısmı. 3. Pelerin. 4. Elbisenin üst kısmı.

çapancı (ıı.) 1. Ağız kenarı. 2. Solungaç.

çapçan *zf.* 1. Çabuk: *"Anda pazoh ür çubanmin, çapçan kil."V.* Kobyakov (Orada çok eğlenmeden çabucak gel.) 2. Hızlı, çabucak: *"Çapçan sığara pastırğan."* A. Çerpakov (Çabucak yürüyüp çıkmış.)

çap-çarıh *tekr.* Apaydınlık.

çapçı- 1. Hayvan otlanmak için ön ayağıyla karı eşelemek. 2. Oyunda atılan aşığı yakalamak.

çapçıla- Keçe yaparken üzerine süzme suyu serpmek.

çaphıs 1. Kapak. 2. Çerçeve, közenek çaphıstarı pencere çerçeveleri. 3. Çatı, dam.

çapıh Bir tür kadın börkü.

çapla- Şapırdamak.

çaplat- Dudakları şapırdatmak.

çappas 1. Vurma. 2. Bir tür küçük kürek.

çapra Giysi yakasında fırfır.

çaprah Püskül, hur pazında çaprah polça kemer ucunda püskül olur.

çapralığ s. Yakasında fırfır bulunan. çapralığ kögenek fırfırlı elbise.

çapsı- (ı.) 1. Şaşmak, hayret etmek: *"İr km çapsıp taa parğan."* N. Domojakov (Er kişi şaşırmış da.) 2. Sevinmek, hoşnut olmak, memnun olmak.

çapsı- (ıı.) Yapıştırmak, tutturmak.

çapsıcah s. İltifata değer, memnuniyet verici.

çapsın *s. Leziz,* güzel: *"Cazı çapsıh çıstança / Çadarğa man oh tipçe."* P. Ştıgaşev (Yazı güze ç kokuyor / Yatmaya vakit yok diyor.)

çapsıh-çalan *tekr.* İyi kötü: *"Paza annah pasha çapsıh-çalan nime iste çoğıl." V.* Kobyakov (Ondan başka iyi kötü bir şey de dinlemiyor.)

çapsıhtan- Ağız tadıyla yemek.

çapsın- (ı.) Atılmak, fırlamak.

çapsın- (ıı.) Yapabilmek.

çapsın- (m.) Yapışmak, asılmak, tutunmak: *"Olarnı körip, Aydo ulam na puluna çapsınıbıshan tur."* V. Kobyakov (Onları görüp, Aydo köşeye daha da yapışıyor.)

çapsıncah s. Yapışkan, iyi tutan.

çapsındır- Yapıştırmak, iliştirmek.

çapsınıs- (birbirine) Yapışmak: *"Ah (isteri çapsınıs parğan oshastar."* N. Domojakov (Ak dişleri birbirine yapışmış gibi.)

çapsır- Yapıştırmak: *"Pastağı köölenTs pîçiinînkonveriin çapsırğan."* M. Bainov (İlk aşk mektubunun, zarfını yapıştırmış.) knlga îstînde llst çapsır salarğa kitap içine yaprak yapıştırmak.

çapsıra *zf.* Yapışık, bitişik, çok yakın, sıkı, sımsıkı, stenaa çapsıra turçam duvara bitişik duruyorum.

çapsırğas *s.* Yapışkan, krş. çapsıncah

çapsırha- Hayranlık duymak: *"Surğan Fedor Pavloviç, hahzaa çapsırhap körip."* N. Domojakov (Sormuş Fedor Pavloviç, pipoya hayranlıkla bakarak.)

çapsırhos *s.* Yapışkan.

çapsıs Şaşkınlık, hayret etme: *"Irennih könnînde çapsıs haydağ-da ürügîsnen alış pastaan."* N. Domojakov (İhtiyarın gönlünde şaşkınlık ürküntüyle yer değiştirmeye başlamış.): *"Çe mıltıh tabızı irennih çapsıs uyğuzm azıbıshan."* N. Domojakov (Fakat silâh sesi ihtiyarı şaşkınlıktan uyandırmış.)

çapsıstığ s. Şaşırtıcı, hayret verici: *"Çapsıstığ, çe oloh tuşta ohnap alcaa çoh nime pol turğan anda."* N. Domojakov (Şaşırtıcı, fakat o sırada anlaşılmayacak bir şey olmuş orada.)

çapsıt- Şaşırtmak, hayret ettirmek.

çapta- Çapulculuk etmek, gözü dönmek, kendini kaptırmak.

çaptan- Kızmak, gaddarlaşmak: *"Çohırah ulamoh çaptan ip îdîrgekten sıhhan."* V. Kobyakov (Çohırah daha çok gaddarlaşıp sinirlenmiş.)

çaptır- 1. Kapattırmak, örttürmek 2. Sardırmak, sarılmak, bürümek.

çar- 1. Yarmak, kesmek, kırmak, odîî çar- odun yarmak. 2. Bölmek, ikiye ayırmak.

çar haraçhayı *zool.* Sağan.

çar Yar, uçurum: *"Çatçah çirîm çar pazı."* N. Tinîkov (Yattığım yer yar başı.) Çamın tübî tayıs, çarğının tübî tiren. Atasözü (Yarın dibi sığ, yargının dibi derin.)

çara *zf.* Ayrı, başka.

çara- Yatmak, uygun olmak abalnın ahsına çağ çarabaan Ç Atasözü (Kötünün ağzına yağ yaramamış.) nimee çarabaan hiçbir şeye yaramamış.

çaraa 1. Saç ortadan ayrılınca ortadaki çizgi. 2. Saç kıvrımı.

çaraah- (at) Dinlenip güç kazanmak, at hızıl çaraah parğan at iyi dinlenip güçlenmiş.

çaraahtır- (atı) Dinlendirmek

çarabas s. 1. Yaramaz, gereksiz: *"Pashaları, nimee çarabasîar daa, öscçeler, ködırilçeler." V .* Şulbayeva (Başkaları, hiçbir işe yaramazlar da büyüyorlar, yükseltiliyorlar.) 2. Yasak mında tamkı tartarğa çarabas burada sigara içmek yasak.

çaradığ 1. Karar: *"Min p'ıdi pök salçam, a ol arığli pasha çaradığ alıbısça."* V. Şulbayeva (Ben böyle çözüyorum, fakat o tamamen başka karar alıyor.) 2. Tasvip, onama. 3. Rıza, mutabakat, uzlaşı. 4. Temin etme. 5. İfa etme, yerine getirme. 6. Yaranma, hoş hareket etme.

çaradıl- Müsaade edilmek, izin verilmek: " *ÖkpelenJskennerînen undubıshannar şkolada pos fflînen çoohtanarğa çafadılbinçathanın."* ***A.*** Kuzugaşev (Öfkelendikleri için okulda ana diliyle konuşmaya izin verilmediğini unutmuşlar.)

çaradıs Uzlaşı, rıza, mutabakat.

çaran- Yaranmak.

çararı *mat.* Bölme, halğannığ çaran kalanlı bölme.

çaras (ı.) s. Güzel, hoş alımlı: *"Haydan çaras kip taap alcah?'* N. Tinikov (Nereden güzel elbise bulmuş?)

çaras (ıı.) Uzlaşı, rıza, mutabakat.

çaras- 1. Yaramak, uygun gelmek. 2. Uzlaşmak, uyuşmak, barışmak: *"Ayağ çoh sooh hıshı hatiinah / Çashmih tölî çaraspaan."* M. Bainov (Acımasız kışın soğuğuna / Yazın hayvanı uyum sağlayamamış.)

çarastır- 1. Uzlaştırmak, barıştırmak. 2. Yaraştırmak, yakıştırmak.

çarat- 1. Müsaade etmek, izin vermek, onamak: *"Çaradınar kırerge? İvan, Petroviç." V.* Şulbayeva (Müsaade edin içeri girmeye? ivan Petroviç.) 2. Tasvip etmek: *"Çarir, turarbın, - çarathan Aydo." V.* Şulbayeva (Tamam, dururum, tasvip etmiş Aydo.) 3. Karar vermek: *"Rayonda in pastağı kolhoztı töstirge çarathannar."* M. Kokov (Bölgedeki ilk kolhozu kurmaya karar vermişler.)

çarazığ 1. Uygun, münasip: *"Vanya, olarğa çarazığ, kilîskek kîzî polbaazın."* V. Şulbayeva (Vanya, onlara uygun, faydalı kişi olamamışsın.) 2. Uzlaşma, barışma.

çarba 1. Yarma, dövme, bulgur: *"îcezî töremîl as çarbazınan, hahsap parğan söökter sığıp."* N. Tyukpiyekov (Annesi günlük buğday yarmasıyla, kurumuş kemikler koyup.) 2. Çocuk, evlât.

çarbalığ s. Yarmalı, dövmeli, çarbalığ ügre yarma çorbası.

çarban- 1. Sarkmak, asılı kalmak. 2. Yapışıp kalmak: *"Mktîn naahtarına*

çarbança." G. Kazaçinov (Kapının pervazlarına yapışıyor.) 3. Tırmanarak çıkmak: *"Palam pirîher, - turazar çarbanğan Arina Petrovna.* N. Domojakov (Yavrumu verin, eve doğru tırmanmış, Arına Petrovna.)

çalaas aar Yaban arısı. krş. sahçan aar

çarbandır- 1. Tırmandırmak. 2. Sarkıtmak. 3. iliştirmek, yapıştırmak.

çarbıh- Kaçırmak, (uykusu) kaçmak: *"Fedor Pavloviç, mıltığı sağısha kîri'p, sanay uygudan çarbıh parğan."* N. Domojakov (Fedor Pavloviç, tüfeği düşünüp gözüne uyku girmemiş.)

çarcıh (ı.) Deri ceket.

çarcıh (ıı.) Sinir teli.

çarca Yazlık çadır, mutfak.

çarca- (yağ) Donmak, sertleşmek.

çarçana it Donmuş, katılaşmış et.

çarcıh 1. s. Kırık, parça: *"Ol tirekter, çabızah, çarcıh hırlığ turacah Şarap apsahti."* A. Çerpakov (O kavaklar, alçak, kırık dökük çatılı küçük ev Şarap ihtiyarınki.) 2. Odun. 3. Kibrit.

çarcıh- Boğazında kalmak, sözü yarım kalmak.

çarcın bk. sarçın

çardı 1. Tahta, yarma, kalas. 2. s. Tahta, tahtadan: *"Pözîk çardı ızıktî azıp, kîre halğan." N.* Tyukpiyekov (Yüksek tahta kapıyı açıp, girivermiş.)

çardın 1. Yarım, yan: *"Çardıh artarın kölîgde tastı, özen îstînzer çapçah çîdlbîsken."* V. Kobyakov (Atların yarısın koşumlu bırakarak, çukurluğa doğru çabucak kaybolmuş.) 2. Bölüm, kniganın pastağı çardığı kitabın ilk bölümü.

çardır- 1. Yardırmak. 2. Böldürmek.

çargah Deri ceket.

çarğı 1. Yargı, hüküm: *"Palaa homay at sağın taap alğan kîzee hat iğ çarğı tüsçeh."* G. Kazaçinova (Çocuğa kötü ad veren kimseye ağır hüküm-ler verilirmiş.) 2. Yargı, mahkeme.

çarğı-çahaan *tekr.* Yargı, hüküm: *"Ancada hara sıraylığ ons kazaktarına çarğı-çahaan pirîbJsken:'* V. Kobyakov (O sırada kara yüzlü Rus Kazaklarına hükmünü vermiş.)

çarğıçı Yargıç: *"Sîrerzer, çargıçılarzar, uluğ çiğlsneh min aylana."* V. Mayneşev (Sizlere, yargıçlara büyük şüpheyle ben dönerek.)

çarğıla- Yargılamak: *"Paylarnı çarğılirlar, - teen Ananiy* apsab." V. Kobyakov (Zenginleri yargılayacaklar, demiş Ananiy ihtiyar.)

çarğılas- Yargılaşmak, yargıya gitmek.

çarğılat- Yargılatmak.

çarğıiathan bk. çarğılattırğan

çarğılattırğan Mahkum, hükümlü.

çarğın (ı.) 1. Elle ekilmiş tarla. 2. Baltalık orman.

çarğın (ıı.) İki yaşında ayı.

çarhan- Bıkmak, usanmak.

çarhanat Yarasa.

çarhandır- Rahatsız etmek, sıkmak, taciz etmek: *"Anan pîree harğanı tudıp, anı çarhandırça."* i. Topoyev (Sonra bir kargayı tutup sıkıyor.)

çarhandırıh Taciz: *"Yakınnıh çarhandıriina Çohırah ulamoh aptanıp Mrgekten sıhhan."* V. çobyakov (Yakın'ın tacizinden Çohırah daha da hiddetlenip sinirlenmiş.)

çarhanıstığ s. Sıkıcı, bıktırıcı: *"Çarhanıstığ daa polza, paza parçan çır çoğıl."M.* Kobyakov (Bıktırıcı da olsa, başka gidecek yer yok.)

çarhas Bıktırma, usandırma.

çarhastığ s. Bıktırıcı, rahatsızlık verici, usandırıcı: *"Künnîh-tannıh andar uzah çörîstîg toğıs Aydoğa arinca çarhastığ polıbıshan."M.* Kobyakov (Gece gündüz Öyle uzağa gidilmesi gereken iş Aydo'ya biraz usandırıcı olmuş.)

çarı- 1. Aydınlanmak, parlamak, ışık saçmak: *"Küdetke ülükün polıbıshan, sıray-çüzî anın pu tuşta çaraan." F.* Burnakov (Küdet'e bayram olmuş, yüzü onun bu sırada parlamış.) kün çarıpça güneş parlıyor, ay çarıpça ay parlıyor. 2. Yeni doğanın gözü açılmak. küçügesternîn haraa naa la çaraan köpek yavrularının gözleri yeni açılmış.

çarıdığ Aydınlık, ışık, parlaklık.

çarıdığlığ s. Işıklı, aydınlık. 2. *mec.* Aydınlık, parlak: *"Sîrer, çiitter, aparıhar çon arazında çarıdığlığ toğıs/V.* Şulbayeva (Sizler, gençler halk içinde aydınlık işler yapınız.)

çarıdıl- Aydınlanmak.

çarığ 1. Deri, kösele. 2. Çarık.

çanh (ı.) *S.* 1. Açık, sarih, vazıh: *"Ol kîzf pazoh çanh ünnen tapsabıshan. "W.* Kobyakov (O kişi açık bir sesle seslenmiş.): *"Pu ah çarıhtıh üstüne / Hul polarğa törebeebls."* V. Mayneşev (Bu yeryüzünün üstüne / Kul olmak için doğmadık.) Sağızın çanh polzın, cazın uzah polzın. Atasözü (Düşüncen açık olsun, yaşın uzun olsun.) 2. Parlak, aydınlık: *"Anın çanh hulahtarı, hıshı pönktîh hulahtarı çili'* V. Kobyakov (Onun parlak kulakları, kış börkünün kulakları gibi.) Ügrengenî çanh, ügrenmeenî harashı. Atasözü (Öğrenmek aydınlık, öğrenmemek karanlık.) çanh sağıs parlak fikir, parlak düşünce, ah çanh dünya, yeryüzü.

çanh (ıı.) Yarık, çatlak.

çarıhtığ s. Parlak, ışıklı: *"Pîr ötlg nimes çarıhtiğ çıltıs."* N. Domojakov (Az ışıklı yıldız.)

çarıl- 1. Kopmak, ayrılmak: *"Payağı sağıstarınah çır dee çarıl polbin turadır." N.* Nerbişev (Önceki düşüncelerinden kopamıyor.) 2. Çiçek tomurcuklan açılmak: *"Sooh hıshı har-poraannarda künnîh / Çüreemde porçolar çanlar üçün."* V. Mayneşev (Soğuk kışın her günü kar boranlarda / Yüreğimde çiçekler açılması için.) 3. Yarılmak Çabal tîlge tas taa çarılğan, çabalnıh ahsına çağ daa çarabaan. Atasözü (Kötü dil taşı da yarar, kötünün ağzına yağ da yaramaz.) 4. (yavru) Yumurtadan çıkmak. 5. Ayrılmak: *"Aydo, animcohtazıp, îstında çarılızarğa daa köölenmin arah tapsaan." V.* Kobyakov (Aydo, vedalaşıp, ayrılmaktan hoşlanmayarak içinden seslenmiş.) 6. Eşler ayrılmak, üree çarıl- Ödü patlamak, ç ç k korkmak.

çarılcah s. Yarılgan, çabuk bölünen, ayrılan, kırılan.

canidir- Yardırmak.

çarılıs- (birbirinden) Ayrılmak.

çarılıs 1. Ayrılma, ayrılık: *"Tiren oymah hırında, mahzırabin / Tügencl sidik çarılıs idken." y* Mayneşev (Derin çukur yanında, sakince / Son zor ayrılık geçti.) 2. Boşanma. 3. Bölünüş, ayrılma.

çarım s. 1. Yarım, çarım ças yarım yaş. çarım kün yarım gün . çarım çil yarım yıl. 2. Yarı. çarım haraa gece yarısı, aynın îkîncî çarımında ayın ikinci yarısında. 3. Buçuk, pîr solkavay «arım bir buçuk ruble: *"Mına pu magnitofon pir muh çarımğa turğan." V.* Tatarova (işte bu kasetçalar bana bin beş yijze patladı.)

çarımar *s.* Yarımşar.

çarımdıh *s.* Yarım: *"Hollarında çarımdıh İpek paza timlr ayağastığ süt tudınıp, kir kilgen."* V. Kobyakov (Ellerinde yarım ekmek ve demir kâsede süt tutarak girivermiş.)

çarın Kürek kemiği; omuz: *"Torkanın hılıs-mıltii çamına saap, Aydonı ahsına pir hati ol ohsanğan."* V.

Kobyakov (Korka'nın tüfeği omzuna çarpıp, Aydo'yu ağzından bir kez öpmüş.)

çarıncı Kürek kemiğiyle fala bakan, falcı.

çarınnığ s. İri yapılı, güçlü, omuzu geniş. çalbah çarınnığ geniş omuzlu.

çans (ı.) Yarış, yarma, bölme, bölüm.

çans (ıı.) Yarış, müsabaka. : *"Imcî kızı çarısta polarğa kirek"* İ. Kostyakov (Doktor yarışta olmalı.) at çarızı at yarışı.

çans- (ı.) Yarışmak: *"Kolhoztın at çarısçan çirfnde çon çıılıs sıhhan."* İ. Kostyakov (Kolhozun yarışma yerinde halk toplanmaya başlamış.)

çans- (ıı.) (birlikte) Odun kırmak, parçalamak, bölmek.

çans ay Ekim.

çarısçıl s. At yarışını seven.

çarıstır- Yarıştırmak.

çarıt- 1. Aydınlatmak: *"Parçan hırinnı çarıtçam."* N. Tinikov (Bütün yüzeyini aydınlatıyorum.) 2. Parlatmak: *"Ügretçî, köölce, ağırinca / Apsahhtın közJn çarıthan."* M. Bainov (Öğretmen, sakince, yavaşça / İhtiyarın gözünü parlatmış.) 3. Sunmak, ithaf etmek: *"Ağaa stihtarın çarıtçalar."* V. Mayneşev (Ona şiirlerini sunuyorlar.)

çarıthı 1. Lâmba, idare 2. Işık.

çarıthos bk. çarıthı

çarir Tamam!, peki!, olur!: *"Çe, çark Çahsı hadarar polzan, min sinî inek hadararğa çallirbın."* V. Kobyakov (Peki, tamam. İyi otlatırsan, ben seni inek otlatma karşılığında doyururum.)

çarla- Bildirmek, ilân etmek, yaymak, duyurmak: *"Ol iskîriirı çarlaan, anan teen."* F. Burnakov (O bildirisini ilân etmiş, sonra konuşmuş.)

çarlağ 1. İlân etme, duyurma. 2. ilân, bildiri.

çarlağcı Yayan, bildiren, tellâl.

çarlas- Yayılmak, duyurulmak.

carlat- Yaydırmak, bildirtmek, duyurtmak.

çarlıh 1. Yazgı, kader. 2. Kutsal kanun.

çama Tarla sınırı.

çarsın- iğrenmek, tiksinmek, nefret etmek.

çarsınıs iğrenme, tiksinme.

çarsınıstığ s. İğrenç, tiksindirici.

carta Pergel, carta tart- pergelle çizmek.

çartpah (ı.) Bodur, alçak.

çartpah (ıı.) Ağaç kap.

ças (ı.) 1. Küçük, yeni doğmuş, ças hulunrıığ çılğılar hıralar ornında honadır yeni doğmuş kulunlu yılkılar sürülmüş tarlalarda geceliyor. 2. Taze. ças îpek taze ekmek: *"îcezînen hada, îzlkten ah tubannanıp, kîre salğan sooh kii paza ças sütün tadılığ çizi ushurıbıshan."* A. Kuzugaşev (Annesiyle birlikte kapıdan ak duman şeklinde giren soğuk hava ve taze sütün nefis kokusu uyandırmış.) 3. Yaş, kuru olmayan, taze. *"Pir kiztn azaanan ças han sıhçathan."* N. Domojakov (Bir kişinin ayağından taze kan çıkmış.) Ças ağastı huraalahha eg, olğannı tuzında ügret. Atasözü (Yaş ağacı kurumadan eğ, çocuğu zamanında eğit.) ças odın yaş odun 4. Yaş, gözyaşj: *"Sol harağınah hannığ ças* s/ğ//ca."N. Domojakov (Sol gözünden kanlı yaş sızıyor.) 5. Yaş, bir yıl. cazı uzah pol- ömrü uzun olmak, cazı çitken yetişkin, cazı çitkelek pala erginlik çağına ulaşmamış çocuk, ças pala bebek, küçük çocuk.

ças (ıı.) 1. Saat, günün yirmi dörtte biri. tört çasta saat dörtte: *"Uroktar pastalğanca, am daa pır çasça polar. "* A. Kuzugaşev (Dersler başlayana kadar hâlâ bir saat kadar var.)

2. Saat, zaman gösterme aracı. krş. çası

ças (m.) Metal, alaşım, ças molat hılıs çelik alaşımlı kılıç.

ças (iv.) Bahar, ilkbahar, krş. çashı

ças- (ı.) Sermek, yaymak, dağıtmak, yazmak.

ças- (ıı.) 1. İyileşmek: *"Oolaanarnı ças salar üçün, imneg kiree holımdağı pray nimenî iderbîs."* i. Kotyuşev (Oğlunuzu tedavi edip iyileştirmek için, elimden geleni yapacağım.) 2. Onarmak, tamir etmek.

çashar- (ı.) Teselli etmek, nasihat vermek, yatıştırmak: *"Am daa çasharça hıyğa sösterî."* M. Kilçiçekov (Hâlâ da teselli ediyor güzel sözleri.)

çashar- (ıı.) Bebeğin gözlerini anne sütüyle yıkamak.

çashı Bahar: *"Andağ kîstes çashı künnerde potadır."* N. Nerbişev (Böyle kişneme bahar günlerinde oluyor.) krş. ças (iv.) çashı-küskü baharda güzde.

çası Saat, zaman gösterge aracı, karman çasızı cep saati. krş. ças (ıı.)

çaska Mutluluk, saadet, bahtiyarlık: *"Pray çır üstij askanan tol parğah na oshas."* S *ç* Çarkov (Bütün yer üstü mutlulukla dolmuş gibi.)

çaskalığ s. 1. Mutlu, mesut, bahtiyar. çaskalığ honıh mutlu yaşam. *"Alcıbay pozın in çaskalığ kîzee sanapça." S.* Çarkov (Alcıbay kendini en mutlu insan sayıyor.) 2. Uğurlu, mübarek.

çasovoy Nöbetçi.

çasovşçik Saatçi.

çaspah Düz arazi.

çast' *ask.* Kıta, birlik, voinskay çast' askerî birlik.

çasta- Yaslamak, yastık koymak. 2. Yatak sermek.

çastağ Yayla.

çastağla- Yaylaya gitmek, yaylamak.

çastaldır- Yaşartmak: *"Kööllîg çüregîm ködîrîle tüze / Kös haraamnı çastandırça."* S. Kadışev (Sevinçli yüreğim kalkıp / Gözümü yaşartıyor.)

çastan- (ı.) Yaslanmak, dayanmak: *"Izer poduşkazın çastanıp, kün haraana sîstenîp."* *N*. Domojakov (Eyerden yastığına yaslanıp, gün ışığından ısınıp.)

çastan- (ıı.) Yaşlanmak, ıslanmak: *"Harahtarı çastanıp / Harğastı ol pircen." P.* Ştıgaşev (Gözleri yaşarıp/ Bedduayı o etmiş.)

çastanmay (ı.) 1. Küçük kilise. 2. Mezar üzerindeki ağaçfkütük. 3. Anıt mezar.

çastanmay (ıı.) s. Yaramaz, ele avuca sığmaz.

çastanna- (çocuk) Oynayıp zıplamak. çastanmay pala çastannapça yaramaz çocuk hoplayıp zıplıyor.

çastığ s. Yaşında, yaşlı. *"Çe on çastığ Aydonın aldanğanına hara sağıstığ Yakın hayarın daa haybin turadır."* V. Kobyakov (Fakat on yaşındaki Aydo'nun yalvarmalarına kara düşünceli Yakın aldırmıyor.) çibîrgî çastığda yirmi yaşında.

çastıh Yastık: *"İvan Petroviç Payapannı, çastıhtar tlrep, odırtıpça."* V. Şulbayeva (ivan Petroviç, Payapan'ı yastıkları doğrultarak oturtuyor.)

çastıh- Yanılmak, yoldan çıkmak: *"Min çoldan çastıh parğan subyektpîn."* V. Şulbayeva (Ben yoldan çıkan failim.)

çastitsa *gr.* Edat.

çastnay s. Özel, hususî.

çastuur Düve.

çat Yad, el, başkası. Sarnazarğa çat çahsı, çobalıbıssan, tuğan çahsı. Atasözü (Eğlenirken yad güzel, kötüleşince akraba güzel.

çat- 1. Yatmak. *"îcezi surca: - Noğa kispin çııpçazıh? Ol anda çadar-çadar, ös parar."* S. Karaçakov (Annesi soruyor: -Niçin giymeden saklıyorsun?-0, orada yatar yatar, büyür.) Sim çatçathan çılannın huzurığına paspa. Atasözü (Sakince yatan yılanın kuyruğuna basma.) 2. Şimdiki zaman eki -yor kör çadır bakıyor. 3. Uzanmak: *"Hıshının ah kibîzînde / Çat parıbıstır İster."\J.* Maynaşev (Kışın ak kiliminde / Uzanıyor izler.) 4. Ekleşmiş olarak şimdiki zamanı bildiren yardımcı fiil olarak kullanılır.) *Tört çastığ Aymir annap çörgen pabazınıh mıltiinan' oynap körerge sağınca, çe ol pîlçe: pabazı oynlrğa pirbes." S.* Karaçakov (Dört yaşındaki Aymir babasının avlandığı tüfeğiyle oynamayı düşünüyor, fakat o biliyor ki, babası onamaya vermez.)

çathan Yatık, (müzik enstrümanı). *"Çahayahtarda ön-pasha aarlar / Çathan na çili sarnasçalar."* M. Kilçiçekov (Çiçeklerde rengârenk arıfar / Yatık gibi vızıldaşıyorlar.) krş. çadığan, çadıh

çatpah *s.* Bodur, alçak.

çatpıyah Yuvarlak başlık.

çattır- 1. Yatırmak. 2. *mec.* Yatırmak, öldürmek: *"Mıltıh polğan polza, pu aynalarnı mında çattırğlap salarcıhpın."N.* Tyukpiyekov (Tüfek olsaydı bu şeytanları burada öldürürdüm.)

çay (ı.) Çay: *"Çayğa, hınzah, möót, varenye, sahar salıp al."* N. Tyukpiyekov (Çaya, istersen; bal, reçel, eker koyuver.) çay îs- çay içmek ş it purun çay kuş bumu çayı: *"Çe Fedor Pavloviç, hakastarnıh çayın Isken kizî, apsahtıh it purun çayın mahtap salıp odırğan..."* N. Domojakov (Fakat Fedor Pevloviç, Hakasların çayını içen kişi, kuş burnu çaymrövüvermiş...)

çay (ıı.) Yaz.

çay (ııı.) Boş yer.

çay- 1. Yaymak, sermek, serpmek, suğ çay- su serpmek. Pusta puğday unum çaydım. Bilmece, yıldız. (Buzda buğday unumu yaydım.) 2. Sürmek, yaymak: *"Çıplama hara çayğı haraa / Harahha hara kös çayğan oshas."* M. Kilçiçekov (Kapkaranlık yaz gecesi / Göze kara kömür sürmüş gibi.) 3. Yıkmak, saçmak, dağıtmak. 4. (dedikodu) Yaymak, çaya parğan cazı sonsuz uzanan ova.

çaya Kalça.

çaya- Yaratmak: *"Hayran haraçhayah albinah Çayaan sın cirme ıraan."M.* Bainov (Zavallı kırlangıç sihirle/ Yaratıldığı gerçek yurduna ulaşmış.)

çayaaçı bk. çayaan

çayaan 1. Tanrı, yaratıcı: *"Çazıhtığ çirge tüs parzah, Çayaanıh polza sıhhayzıh."* M. Bainov (Günahlı yere düşersen, Tanrın varsa çıkarsın.)" E / 7 , *hudayım, öörkî çayaanım, sinîh holında çörçebîs. Is minîh çurtıma amır-hazıh çurtas, palalarıma ıns pir."* V. Şulbayeva (Ey, Hudam, yukardaki Tanrım, senin elinde yaşıyoruz. Benim yurduma rahatlık huzur gönder, çocuklarıma mutluluk ver.) 2. Yaratılış, doğa.

çayal- Yaratılmak: *"Minneh çarı! polbassıh/ Hada la çörerge pîs / Hacanoh çayalğabıs."* N. Tinikov (Benden ayrılamazsın / Birlikte yaşamaya biz / Uzun zaman önce yaratılmışız.)*"Arsa, minneh ne artıh artistkaçayalbaan."* V. Şulbayeva (Yoksa, Benden iyi artist de yaratılmamış.)

çayalığ s. Kalçalı, çalbah çayalığ ipçî geniş kalçalı kadın.

cayan Lahit, sanduka.

çayban s. Sallantılı, ırgalanan.

çaybancıh Omuz: *"Anda pîr hara tonnı çaybancıhha çabınğan, hara*

hurusha pörîktîg, simîs sıraylığ kîzi turca."V. Kobyakov (Orada bir kara paltoyu omzuna atan, kuzu derisi börklü, tombul yüzlü kişi duruyor.)

çaybanna- Sallanmak, ırgalanmak.

çaybannat- Sallatmak, ırgalatmak: *"Toldıra çîrçenî çaybahnatpin apariğan çili, çol kizire çügürize halğannar" A.* Çerpakov (Dolu kâseyi sallamadan götürür gibi, yolun karşısına doğru koşmuşlar.)

çaybat 1. Taşkın, taşma. 2. Taşkın sonunda kalan su. 3. Kabın dibinde kalan su.

çaycıl *s.* Çay sever, çay tiryakisi.

çaydaban Bir tür bakır kap.

çaydah (ı.) 1. Tas. 2. Tabak. 3. Leğen.

çaydan (ıı.) Taze süt.

çaydan Çaydanlık.

çaydır- 1. Yaydırmak, serptirmek: *"Kop çirge suğ caydırıp / Kirek çoh ottı çulıhar." P.* Ştigaşev (Çok yere su yaydırıp / Gereksiz otları yolunuz.) 2. Dağıttırmak, saçtırmak. 3. (söylenti) Yaydırmak.

çaydırıs- (karşılıklı, birlikte) Yaydırmak, serdirmek, döktürmek.

çaydırıs Yaydırma, serdirme, sulama. tarığ alnındağı suğ aydırızı ekimden önceki sulama ç

çayğı Yaz. *"Ah sırayı, çayğı îziglerge, çillerge, toğısta tirlep, küren ide pis parçan." N.* Tyukpiyekov (Ak yüzü, yaz sıcaklarından, işte terlemesinden yanarak yağızlaşmış.) Çayğızın hathır çöredîrzfn, hıshızın sıhtap çöredîrzîn. Atasözü (Yazın gülersen, kışın ağlarsın.) krş. çay

çayğı-küskü *tekr. zf. Yaz* güz

çayğızın *zf.* Yazın: *"Olar çayğızın daa tıt odın odınadırlar."* N. Domojakov (Onlar yazın da melez odunu yakıyorlar.)

çayha- Sallamak, ırgalamak, çalkalamak: *"Sestra külinip, pazın çayhap ala, sıh panbıshan."* S. Çarkov (Hemşire gülüp, başını sallayarak çıkmış.)

çayhal- Sallanmak, alkalanmak, ırgalanmak: *"Ah po çco çili çayhal tur."* S. Kadışev (Ak çiçek gibi sallanıyor.) olar küreskende çir çayhalğan, talay suu cazı üstîne çayılğan onlar güreşirken yer sallanmış, deniz suyu yeryüzüne yayılmış.

çayhalcıh *s.* Sallantılı, gevşek.

çayhalıs- Sallanışmak, birlikte ırgalanmak: *"Kizek ağastar, çayhalıza tüzip, pirsî pirsine kölenizip, çide hal turğannar."* A. Çerpakov (Tek tük ağaçlar sallanışmaya başlayıp, birbirlerine yaslanarak kaybolmuşlar.)

çayhan-Sallanmak, ırgalanmak, çalkalanmak. *"Çodım, abacah, çayhanıp ala, köglep parça pozınıh oyının közîtçe"* N. Tinikov (Ağır, ayıcık, sallanarak şarkı söylüyor, kendi oyununu gösteriyor.)

çayhancıh s. Gevşek, sallantılı.

çayhannada *zf.* Sallanarak, yalpalayarak: *"Pozı, örtek çili, çayhannada, çügüre-pastıra oylap kilip, apsahtı holtıhtap alıp, izennes sıhhan."* A. Çerpakov (Kendi, ördek gibi, sallanarak, yürüye koa gelip, ihtiyarın koltuğundan tuta ş ak merhabalaşmış.)

çayhas- Sallanmak, ırgalanmak.

çayhat- Sallatmak, ırgalatmak.

çayıh (I.) Tufan, taşkın, krş. çayın

çayıh (ıı.) Açık hava.

çayıh- (hava) Açılmak.

cayıl- 1. Yayılmak, dağılmak: *"Küskü payram, çarıh kün / Cirim üstünde çayılça." M.* Kilçiçekov (Güz bayramCparlak güneş / Yurdumun üstüne yayılıyor.) suğ cayıl parğan su yayılmış. 2. (duman) Dağılmak. 3. (dedikodu) Yayılmak. 4. Serpil-

mek, saçılmak, yayılmak, innîne ilîg sürmes çayıığan omuzuna elli belik yayılmış.

çayılcah *s.* Yayılmış, dağılmış: *"Hızıl hoos kögenekffg, çayılcah uzun hara sastığ ool paza halbah hızıl ıstannığ his..." A.* Çerpakov (Kırmızı güzel elbiseli, yayılmış uzun kara saçlı oğlan ve geniş kırmızı elbiseli kız...)

çayıldır- Yayılmak, dağılmak. *"Paskirnîn pilîn M harçi hurçan salğan çibek hurinin çaçahtarı Klaşanın kögeneene çaba çayıldıra çathannar."* İ. Kostyakov (Paskir'in belini iki kez dolanan ipek kemerin püskülleri, Klaşa'nın elbisesinin üzerini yayılıp kapatıyor.)

çayım Yayma, dağıtma.

çayın Yayılma, taşma, su taşkını, çashı çayını bahar taşkını, krş. çayıh

çayın- Hafifçe su serpilmek, suda hafifçe yıkanmak, çalkalanmak.

çayındı (ı.) Metalle kaplama, altın çayındı altın kaplama, kümüs çayındı gümüş kaplama.

çayındı (ıı.) Suda hafifçe yıkama, durulama.

çayındılıg s. Kaplamalı: *"Sumkadan ah çayındılıg tinteler sığarğlap kılıp, salğlap, ahsıların ashlabıshan."* i. Kotyuşev (Çantadan ak kaplamalı tenekeler çıkarıp, bırakarak ağızlarını açmış.)

çayınnat- Çalkalayıp dökmek, sallayarak dökülmesine sebep olmak: *"Oolah könekke suğ sustıp, çayınnadıp ala Timurzar mahzıraan."* i. Topoyev (Çocuk, kovayla su çekip sallayıp dökerek Timur'a doğru koşmuş.)

çayıt- (ı.) Gelin kaynata ve kaynanasının adını söylememek.

çayıt- (ıı.) Yaymak, dağıtmak: *"Hızara pes îzıglepçe / Hınığ çılığ çayıdıp." A.* Topanov (Kızararak soba ısıtıyor / Güzel sıcak yayıp.)

çayla- Yaylamak, yaylaya çıkmak. çayğızın tayğada çayladım yazın ormanda yayladım.

çaylağ Yayla: *"Hohanah ağa, Idök, çaylağdan irtök kilîp, ibde tinngen."* i. Kostyakov (Hohanah ağa da, yayladan erken gelip, evde hazırlanmış.)

çaylat- Yerleştirmek, düzene koymak.

çaylığ s. Geniş, ferah.

çaylıh Kaftan.

çaylıhtan- Kaftan sahibi olmak.

çaymağas Küçük fincan tabağı.

çaymah 1. Fincan tabağı, kâse altlığı. 2. Tabak, kap.

çaymahtığ *s.* Fincan tabağı olan. çaymahtığ çîrçe tabağı olan kâse.

çaynik Çaydanlık: *"Pozıh daa azıranıp alğayzıh za, tfgî çaynik haynaan polar."* V. Kobyakov (Kendin de yemeğini yiyebilisin, şu çaydanlık kaynamış olmalı.)

çayoldırıh Oluk.

çayon *bot.* Devedikeni.

çaytah bk. çaydah (ı.)

çayzan (ı.) Ağa, bey, boy başkanı.

çayzan (ıı.) s.Alımlı, güzel.

caza *zf.* Yanından, athan uğım caza parbas attığım ok yanılmaz. caza tasta- karavana atmak, ıska geçmek, vuramamak.

caza- (ı.) Süslemek, güzel göstermek" *Mahnay ibde odırğan / Mahat nımahtar salğan / Matap çazap aparğan / Mahtap, anı çon isken."* P. Ştıgaşev (Mannay evde oturmuş / Güzel destanlar anlatmış / Çok güzel süslemiş / Övüp, onu halk dinlemiş.) Çabal kŏĭ n î kıp çazacan, çabal attı çağ çazacan. Atasözü (Kötü kişiyi elbise süsler, kötü atı yağ süsler.)

caza- (ıı.) Yontmak.

caza- (m.) 1. Tedavi etmek, iyileştirmek. 2. Akort etmek.

caza- (iv.) Yaşamak;

caza- (v.) (Yuva) yapmak, uya çazirga yuva yapmak: *"Olar suğ nazında, pözîk çarda în hazıp, uya çazapçalar."* N. Domojakov (Onlar su kıyısında, yüksek yarda in kazıp, yuva yapıyorlar.)

çazaa Yay kılıfı.

çazağ (t.) Emir, ferman.

çazağ (ti.) s. Nakışlı, süslü: *"Çazağ îzîkteh uzun hull kögenektîg alçah ipçî, sıh kilîp..."* N. Domojakov (Süslü kapıdan uzun kırmızı elbiseli kısa kadın çıkarak gelip...)

çazağ (m.) *s.* Yaya. *"M çazağ kTzîni pîr pağnan palğap alıp ağılıp odırlar."* V. Kobyakov (İki yaya kişiyi bir iple bağlayıp, getiriyorlar.) Çazağ kîzî n în ülüzîn attığ k îzî albas. Atasözü (Yaya kişinin ülüşünü atlı kişi almaz.)

çazağ-çalaas *tekr. zf.* Yaya ciplak, yalın yapıldak: *"Aydo, pozıniç harnın na* ***azıranar üçün,*** *çazağ-çalaas söl cazını ibîr çöredîr mal hadarıp."V.* Kobyakov (Aydo, sadece kendi kamını doyurmak için, yaya çıplak yazıyı yabanı dolanıyor, mal otlatarak.)

çazağlığ *s.* 1. Bayındır. 2. Süslü, şık, iyi giyinmiş: *"Köbîzîn îdi tın çazağlığ kilgleenner ırahhı aallarda çurtapçathan çabannar."* i. Kostyakov (Çoğu böyle çok şık gelmişler, uzak köylerde yaşayan çobanlar.) çazağlığ his süslü kız.

çazal- (i.) Yontulmak, rendelenmek.

çazal- (ıı.) 1. Sağlığına kavuşmak, sağlıklı olmak, 2. Düzelmek, güzelleşmek: *"Ağban-pîstîh gorodıbıs / Ayğa sustalıp çazalça." S.* Kadışev (Abakan bizim şehrimiz / Ayda parlayıp güzelleşiyor.)

çazan *s.* Tembel, uyuşuk, hantal. *"Çobat, ırahhı kök tashıHardan sas at çili atığıp sığıp, tüs çazıda, çazan at çili, çadap la çılçathan."* N. Domojakov (Çobat, uzaktaki gök zirvelerden yabanî at gibi fırlayıp çıkıp, düz yazıda, tembel at gibi güçlükle yürümüş.) Çazan attan parğanca, hara çazağ çörerbîn. Atasözü (Hantal atla gideceğime, yaya yürürüm.)

çazan- 1. Süslenmek. 2. Güzelleşmek, iyileşmek: *"Min samazam çir çazança / Ağın suğ daa köglıg ahça."N.* Tinikov (Ben şarkı söylesem, yeryüzü güzelleşir / Akarsu da neşeyle akar.) 3. *s.* Yontulmak, rendelenmek.

çazanaacı bk. çazancıh.

çazancıh s. Şık, şıklık düşkünü.

çazandır- Süslemek, şık giydirmek.

çazanıs Süslenme.

çazanıs- (birbirini, birlikte) Süslenmek, şık giyinmek.

çazahnan- (at) Uyuşuklaşmak, tembelleşmek.

çazar- 1. Rengi uçmak, solmak: *"Annahar Pıçon paza daa sarıspinıshan, sırayı çazar parıp çoohtanıp, sıh parıbıshan."* N. Domojakov (O yüzden Pıçon yeniden tartışmamış, yüzü sararıp konuşarak çıkıp gitmiş.) 2. Yeşermek.

çazart- Yeşertmek.

çazas- Süslemek, bezemek.

çazat- (ı.) Rendeletmek, yontturmak.

çazat- (ıı.) Yapmak, güzelleştirmek Pîr çahsı k îzî aal çazidır, > çabal aal puthidır. Atasözü (Bir güzel kişi köyü güzelleştirir, bir kötü köyü karıştırır.)

cazı Ova, yazı: *"Çalbah çathan çazılarda sanı çoh mal ottapçadadır."* V. Tatarova (Geniş uzanan ovalarda sayısız mal otlanıyor.) çalbah cazı geniş ova. een cazı ıssız ova. huba cazı bozkır, cazı çolı ova yolu, çazıda ot pızınnapça ovada ateş parlıyor.

çaz» adayı *zool.* Kurt, börü.

çazıcah Küçük ova, düzlük yer.

çazığ (ı.) S. 1. Cansız, zayıf, **çazığ kritika** zayıf tenkit. 2. İradesiz azimsiz. 3. Solgun, **çazığ** köris solgun görünüş. 4. Yavan, yağı az. **çazığ it** yavan et. 5. Fakir, güçsüz: *"İb eelerî çazığ arah çurtapçalar."* V. Şulbayeva (Ev sahipleri fakirce yaşıyorlar.)

çazığ (ıı.) 1. Günah, yazık: *"Pabam püdirgen turada / Pastağı çazığ stih I Pazılğan in pumada/ Parar alnında çorıh." M.* Ugdijekov (Babamın yaptığı evde / ilk günah şiir / Yazıldı ilk önce / Gitmeden önce yola.)" *Çayaanım, budayım, çazıhtan araçıladab!"* M. Kokov (Tanrım, Hudam, günahtan koru!" 2. Hata, yanlış.

çazıh bk. **çazığ (ıı.)**

çazıh- (ı.) K e y i f çatmak, rahatına bakmak.

çazıh- (ıı.) Zayıf düşmek.

cazı hazı *zool.* Yaban kazı.

çazıhtığ s. Günahlı: *"Çazıhtığ çirge tüs parzah, Çayaanın polza sıhhayzıh." M.* Bainov (Günahlı yere düşersen / Tanrın varsa çıkarsın.)

çazıl s. Yeşil.

çazıl- (ı.) 1. (hasta) İyileşmek, sağlığa kavuşmak: *"Köp çon çörlp imnenceh I Köblzl pray çazılcan."* P. Ştıgaşev (Çok kişi gitmiş tedavi olmuş / Çoğu bütünüyle iyileşmiş.) 2. (yara) Kapanmak.

çazıl- (ıı.) Yayılmak, açılmak: *"İlya abis, hara hustıh hanattan çazılğandağı çili, kiblnlh idekterl çazılıp, olğannarzar attıhhan, sastah haap alıp, azır sıhhan." A.* Kuzugaşev (İlya papaz, kartalın kanatlarının yayılması gibi, elbisesinin etekleri yayılıp, çocuklara doğru fırlamış, saçlarından yakalayıp ayırmış.)

çazıldır- İyileştirmek, yarayı kapatmak: *"Pazır hudayğa, çazıldırzın sinl"V.* Şulbayeva (Dua et Tanrıya iyileştirsin seni.) **çazıldırğan üçün** iyileştirdiği için.

çazılığ s. Yazılı, ovalı: *"Slllg çazılığ Hakasiya / Mini çolğa üdesken."* S. Kadışev (Güzel yazılı Hakasya / Beni yola uğurluyor.)

cazın (ı.) Kâğıt.

cazın (ıı.) Bahar, baharda.

cazın (m.) Yıldırım.

cazın (iv.) Saklambaç: *"Harahtarı köblglerlneh hana kistîneh cazın oynap pahlapçathan pala harahtarına uğaa tööy çaltırazapızıhnaza tüsçeler." A.* Çerpakov (Gözleri şişkinliğiyle duvar arkasından saklambaç oynarken bakan çocuk gözlerine benzer parıldaşıp duruyorlar.)

cazın- Gizlenmek, saklanmak: *"Hazaa arazına kire oylabızıp, ot altına kîrlp, çazınıbıshan." V.* Kobyakov (Ahırın arasına koşup otların altına girip saklanmış.) **cazın kildi** gizlice geldi.

çazıncah Saklambaç, **çazıncah oyna-** saklambaç oynamak.

cazındır- Gizlenmesine yol açmak, saklandırmak: *"Kün pray tîrlg nimenl Iziinen cazındır salğan oshas."* N. Domojakov (Güneş, bütün canlıları sıcağıyla saklandırıyor gibi.)

Çazınıs Saklanma, gizlenme.

çazınıs- 1. (birlikte) B i r sır saklamak, gizlemek. 2. (birlikte) Saklambaç oynamak.

çazınna- Yıldırım düşmek, şimşek çakmak, **cazın çazmnapça** şimşek çakıyor.

cazır- Saklamak, gizlemek: "Çe, *oolğım, sinneh nime cazı hm za, min palığladıbısham, uhnah."* V. Kobyakov." (Tamam, oğlum, senden ne saklayacaksam, ben yaralandım, kurşunla.) 2. İnkâr etmek.

çazırğan Biçilmiş yerde çıkan ot.

çazırha- Şefkat, sevecenlik göstermek.

çazırhas 1. Şefkat, müşfikliK, ihtimam: *"îce çazırhazı / İrtken hacanoh."* M. Ugdijekov (Anne şefkati / Geçti çoktan.) 2. s. Şefkatli, sevecen/

çazırhat- Okşamak, sevmek, nazlı büyütmek, nazlamak, ihtimam göstermek: *"Mında sîrernî tın na çazırhatpinçathan oshastar."* V. Şuibayeva (Burada size ihtimam göstermiyorlar gibi.)

çazırhos s. Müşfik, şevketli, sevecen.

çazırığ Saklama, gizleme.

çazırıs Saklama, gizleme: *"Paynuş, min sinnen çazırıs çoh, konî çoohtazarbın."* V. Şuibayeva (Paynuş ben seninle bir şey saklamada^doğru konuşacağım.)

çazırıs- (birlikte) Saklamak, gizlemek.

çazırt Sır, giz.

çazırt- Gizletmek, saklatmak.

çazıt (I.) 1. Gizli: *"Çarın ünnîg hushacahtar / Çazıt çirge kîrglepçe / Cazı honıhtığ hurt-hoostar / Çalbah pürler kîlepçe."* A. Topanov (Güzel sesli kuşcağızlar/ Gizli yere girivеriyor / Yazıda geceleyen böcekler /Geniş yaprak arıyor.)"Haf/ğ *naah, öörin tiren harca çalım hayalığ çazıt onnzar apanp,pozı haya üstünde azah uzına tur salğan." N.* Nerbişev (Sert yanak, sürüsünü derin kardan sarp kayalı gizli yere götürüp, kendi kaya üstünde ayak ucuna basarak durmuş.) 2. Sır, gizlilik.

çazıt (II.) Yaşıt: *"Çasha olar çazıt polğannar"* N. finikov (Yaşça onlar yaşıt imişler.) min anman çazıtpın ben onunla yaşıtım.

çazıt- (I.) Hastalık çekmek, acı çekmek.

çazıt- (II.) Gevşetmek.

çazıtnan *zf.* Gizli olarak, çazıtnan kîrerge gizlice sokulmak, girmek.

çazıttığ 1. s. Gizli 2. *zf.* Gizlice: *"Palaları olarnın közîne hubulcah omalarnı itpeenner, a çazıttığ itken nen"* N. Tinikov (Çocukları onlara girdikleri kılıkları göstermediler, gizli yaptılar.)

çazızın- (birlikte) Saklanmak, gizlenmek: *"Çarıhtarda çazızınıbıspazın teen çili, pahlağlabıshan."* A. Çerpakov (Yarıklarda gizlenenmesinler der gibi, bakıvermiş.)

çazool 1. Vergi memuru. 2. Bölge güvenlik görevlisi.

çazora- Yaşarmak, yaşla dolmak.

çe *1. bağ.* Fakat, çe amğa teere fakat şimdiye kadar Pîr tağ tooza ot, çe ol ottı mal çıbınçe. Bilmece, insan saçı (Dağ gibi ot, fakat o otu mal yemiyor.) 2. *ünl.* Tamam, peki. çe çoohtap pirim tamam anlatayım. 3. *ünl.* Haydi!, Tamam!, Yeter!, e, çe çider! Tamam, tamam yeter ç

çeç *kız.* Saç.

çeçevitsa Mercimek.

çeçpe At bağlama direği: *"Ib alnında aran-çulamnı / Altın çeçpee palğap salim."*"V. Maynaşev (Evin önündeki yiğit atımı / Altın direğe bağlayıvereyim.)

çeçük Büyük aşık kemiği.

çedek *ünl.* Haydi!

çeek (I.) S. Obur: *"Mağaa kirek çeek nimes annar."* N. Tinikov (Bana gerek obur olmayan hayvanlar.)

çeek (II.) Şerit, kumaşa dikilen kenar.

çeek (m.) Yara.

çeekte- (I.) İltihaplanmak, sızlamak.

çeekte- (II.) Kumaşa, elbiseye kenar, süs dikmek.

çeektîg s. İltihaplı, çeektîg palığ iltihaplı yara.

çeen Yeğen.

çeergîn *zool.* Antilop.

çees Namus, şeref.

çehol Örtü, kın, kap.

çek (I.) Çek.

çek (II.) s. Kötü, çirkin, pis, iğrenç, çek kîzî rüşvetçi.

çekannay Ağaç süsleme, oyarak yapılan süsleme.

çekte- 1. Zarar vermek. 2. Nefret etmek.

celbe- 1. El sallamak, yelpaze sallayarak rüzgâr çıkarmak. 2. Büyü yapmak.

çelbegey *zool.* Kuş adı.

çelnok 1. Masura. 1. Dikiş makinesi mekiği.

çemodan Bavul: *"Ornah altınan, çemodan kofinçe."* V. Şulbayeva (Yatğın altında bavul görünüyor.)

çempiyon Şampiyon.

çempiyonat Şampiyona.

çer *kız.* Yer.

çerçenie Çizgi çizme, kroki yapma,

çerdak Çardak, çatının altı.

çereşniya *bot.* 1. Kiraz (meyvesi). 2. Kiraz (ağacı).

çerkes Çerkez, Çerkeş halkından olan..

çerkey Terlik.

çemil'nitsa Mürekkep hokkası.

çernila Mürekkep.

çerta Sınır çizgisi.

çertyoj Teknik resim, kroki.

çertyojnik Çizici, krokici.

çervonets Onluk, on ruble.

çesnok s. 1. Sarımsak. 2. s. Sarımsaklı, sarımsakla ilgili.

çest'tîg s. Namuslu.

çestnay s. Namuslu, dürüst: *"Mında çesnay pol çörçe."* V. Şulbayeva (Burada namuslu oluyor.f

çetverg Perşembe. *"Anı irtîrer kün çetvergke molcal parti r."* N. Nerbişev (Onu yapacak gün Perşembe olarak uzlaşılmış.)

çey Çay: *"Çeynikten çey urıp, azıranıp odırlar."V.* Kobyakov (Çaydanlıktan çay koyup yemek yiyorlar.) çağban çey katıksız çay, sade çay. krş. çay

çeynik Çaydanlık: *"Plitnaa çeynik turğısça."* V. Şulbayeva (Ocağa çaydanlık koyuyoV.) krş. çaynik

çıcır *sag.* Saman.

çıçah Dışkı.

çıda 1. Mızrak. 2. Süngü.

çıdala- Süngülemek.

çığ - 1. Toplamak, biriktirmek. 2. Yığmak. 3. Saklamak, hıshzına çığ- kışa saklamak. 4. Gömmek, defnetmek. *"Purunğı tusiağı çaada ödîrtken aacılamı çığan surat poltır."* G. ç azaçinova (Eski zamanlarda savaşta Öldürülen savaşçıların gömüldüğü mezarlık varmış.)*"Palalarınım tastabısham, îcemni dee körbeem. Toozıl la parğanda, çığarğa par kilgem."* V. Şulbayeva (Çocuklarımı bıraktım, annemi de görmedim. Sadece ölünce gömmeye gidip geldim.)

çığanah 1. Dirsek, kolun bölümü.)/\n/ *çığanahtan siberli tudıp alıp, pozınzar aylandırça."* V. Tatarova (Onu dirseğinden özenle tutup, kendine döndürüyor.) çığanağınan sazıbıstı dirseğiyle dürttü. 2. Dirsek, ileri doğru çıkıntı: *"Çalım hayanın çığanağı suğnı Şarap apsahtıh çurtınzar oyli ağar ide tulğapça."k* Çerpakov (Sarp kayanın dirseği ırmağı Şarap ihtiyarın evine doğru coşkunca akıtacak şekilde sarıyor.) ığanah söögî *anat.* dirsek kemiği ç

çığanahtan- 1. Dirseği üzerine gitmek. 2. Dirseğini dayamak.

çığdır- 1. Toplatmak, yığdırmak. 2. Gömdürmek. 3. Saklatmak.

çığıl- *sağ.* Düşmek, yıkılmak.

çığır- Sıkmak, sıkıştırmak.

çığırlıh 1. Meyan kökü. 2. *mec.* Şeker.

çıhçaa bk. çıhço.

çıhçan- Kolları sıvamak.

çıhço 1. Şakak: *"On çıhçozmda kök çatça hara sastarı hanğa çaba hathlap partırlar."* N. Domojakov (Sağ şakağında morluk var, kara saçları kanla kaplanıp katılaşmış.) 2. Şakakla ilgili, çıhço söökterî şakak kemikleri. 3/Kızağın yan kısımları.

çıhçola- Şakağına vurmak.

çıhıron Güz soğuğu, serinliği, tigîr çıhıron polza, soontar pastahbızar sonbahar serinliği varsa, soğuklar başlar.

çıhla- Vızlamak, kuş cıvıldaşmak

çıhlat- Vızlatmak.

çınsın- Kolları sıvamak.

çul- Toplanmak, birikmek: *"Cazının, tağnın harlan hayılıp, özençîlennerge, oymah-oshılğa çul turğan tuşta."* V. Kobyakov (Ovanın, dağın karları eriyip, derelere, çukurlara toplandığı zaman.) çıılcah çir toplantı yeri.

çıılığ Toplantı: *"Iceh, min mahzırapçam. 3 çasta çıılığ."* V. Şulbayeva (Anne, ben acele ediyorum. Saat üçte toplantı var.)

çıılıs- Toplaşmak, (birlikte) toplanmak: *"Kolhoztıh at çarısçah cifinde çon çıılıs sıhhan."* İ. Kostyakov (Kolhozun at yarıştırma yerinde halk toplanmış.)

çıılıstığ Topluluk, toplulukla ilgili.

çıılızığ Toplantı.

çim Kurultay, kongre, toplantı.

çııncah Peş, elbise eki.

çimdi Stok. ağas çıındızı tomruk stoku.

çıınnığlar Delegasyon.

çıır- 1. Kırıştırmak, buruşturmak: *"Payağı kîzî, Aydonın ol çobalıstığ çooğın istTp pozının idf ağır turğan çili, sırayın çııra tudınıp çatça."* V. Kobyakov (Deminki kişi, Aydo'nun o acı hikâyesini dinleyip, kendi vücudu ağrır gibi, yüzünü buruşturup yatıyor.) 2. Kumaşı kıvırmak.

çıırbas (ı.) Deri terlik.

çıırbas (ıı.) (elbisede) Kırma, pili.

çıırbastığ s. Pilili, kırmalı, çıırbastığ ton kırmalı palto.

çıırıl- 1. Kıvrılmak, bükülmek. 2. Kırışmak, buruşmak: *"Anın sırayı ooğasooğas çıırılğlap, çobalğanı sırayınah pfldîstîg pol turadır."* V. Kobyakov (Onun yüzü küçük küçük kırışıp, acı çektiği yüzünden anlaşılıyor.)

çnrın- 1. Kıvırmak, pililemek. 2. Buruşmak, kırışmak.

çıırındı 1. Kırma, kıvrım, pili. 2. s. Buruşuk, kırışık.

çıırındılığ *s.* Kırmalı, pililiL

çııs Toplantı.

çil 1. Yıl: *"Annah peer çarım çil irtîp parğan." V.* Kobyakov (O zamandan beri yarım yıl geçti.) Hatığ çılda pay simîs, horığlığ çılda ham simîs. Atasözü (Sert yılda zengin semiz, kurak yılda kam semiz.) 2. Yıllık, çil planı yıllık plân. çıldan çılğa yıldan yıla. naa çil sıbızı yeni yıl ağacı, pu çılda bu yıl. çil say her yıl.

çil- 1. Hareket etmek, ilerlemek, yürümek. *"Çobat, ırahhı kök tashıllardah sas at çili atığıp sığıp, tüs çazıda, çazah at çili, çadap la çılçathan."H.* Domojakov (Çobat, uzaktaki gök zirvelerden yabanî at gibi fırlayıp çıkıp, düz ovada, tembel at gibi güçlükle yürümüş.) 2. Sürünmek, yuvarlanmak. 3. Kaymak: *"Çardan soorıcahtığ çılarzıh, anan pusta kürezerge çarir."* A. Kuzugaşev (Yardan kızakla kayarsın, sonra buzda güreşirsin.)

çılaas bk. çalaas

çılaasta- bk. çalaasta-

çılan Yılan. Sim çatçathan çılannin huzurığına paspa. Atasözü (Sakince yatan yılanın kuyruğuna basma.) sahcafi çılan zehirli yılan.

çılan çili Yılan yılı. (On iki hayvanlı takvimin altıncı yılı.)

çılanmas Salyangoz kabuğu, deniz kabuğu.

çılahot *bot.* Süsen: *"Çılahot hol salaazı suğar çir çoh ide tudıs tur salt ir."* N. Domojakov (Süsen bitkisi elin parmaklarını sokacak yer bırakmayacak şekilde kaplanmış.)

çılapçı Tencere bakır kap.

çılaş *kız.* bk. çalaas

çılayt- Gözlerini kısmak.

çılba *zool.* Bir balık, lenok.

çılbahna- Kuyruğunu sallamak: *"Çohırah ol tuşta, Aydonın sırayınçıstap, çalğirğa sınıp, çılbahnap çörçe." V.* Kobyakov (Çohırah, c/ sırada, Aydo'nun yüzünü koklayıp, yalamaya yeltenip, kuyruğunu sallayıp yürüyor.)

çılbıh Kürkün kenarına dikilen kenarlık.

çılbırada *zf.* Bütünüyle, tamamıyla.

çılbıran s. Düz, pürüzsüz.

çılbıs bk. çılmıs

çıldır- 1. Kaydırmak: *"Anan pörigin hamahsar çıldırıbızıp, pastırıbıshan." V.* Kobyakov (Sonra börkünü alnına kaydırıp, yürümüş.) 2. Yerinden oynatmak.

çıldırhas Kapı sürgüsü, kilidi.

çıldırhı bk. çıldırhas

çıldırış- Kaydırmak, yerinden oynatmak.

çılğayah 1. Kayma yeri: *"Toladaydah na çılğayah çil pariğan oshas."* M. Çebodayev (Tepeden sadece kızak kayıyor gibi...) 2. Kayan, kaygan. 3. Bir Hristiyan dinî bayramı, Maslenitsa.

çılğayahtan- Kaymak.

çılğı 1. Yılkı, at sürüsü: *"Sarığ tonnığ çılğı hadarçızı at üstünde, uluğ pizîktegî çili, abıdıla tüs halğan." V.* Kobyakov (Sarı elbiseli yılkı çobanı at üstünde, büyük beşikteki gibi, sallanarak iniyor.) 2. Yılkı, at.

çılğı çili At yılı. On iki hayvanlı takvimin yedinci yılı.

çılha Azim, sebat, inisiyatif. Çılhan çitse, çirnî dee öterzîn. Atasözü (Azmin varsa, yeri de delip geçersin.) çılhazı çoh inisiyatifsiz.

çili- Ilımak, ısınmak.

çılığ s. Ilık, sıcak. Çılığa ödün çızıbas, çılığlap çör hıshı tuşta. Atasözü (Sıcakta çizmen çürümez, ısıtıp giyin kış vaktinde.) Köygen ottıfi çılii istîg, hıyğa kîzînîn çooğı hınığ. Atasözü (Yanan ateşin sıcağı güzel, akıllı kişinin konuşması ilginç.) 2. *mec.* Sıcak, \ç\en"Anı körerineh, *Aydonın îstîne çılığ çayıla tüsken."* V. Kobyakov (Onu görür görmez, Aydo'nun içine sıcaklık yayılmış.) pîstî çılığ udurlaannar bizi sıcak karşıladılar, çılığ körîstîg sıcak bakışlı. çılığ sağıs güzel düşünce.

çılığla- Isıtmak, ılıtmak. Çılığa ödün çızıbas, çılığlap çör hıshı tuşta. Atasözü (Sıcakta çizmen çürümez, ısıtıp giyin kış vaktinde.)

çılığlat- Isıtmak.

çılımsırıh s. Sıcak, sevimli: *"Küren sırayınah çılımsırıh külJmzîres cayıl turğan Çabustı anda la tanı kör salğan."* V. Kobyakov (Yağız yüzünden sıcak gülümseme yayılan Çabus'u ancak o zaman tanımış.)

çılın- Ilımak, ısınmak: *"Çe otha cılınarğa, mına ibîm, - holın hosti tur ç an ibzer sunıp... ."* N. Domojakov (Fakat ateşte ısınmak için, işte evim, elini yanda duran eve doğru uzatıp...)

çilindir- Isındırmak.

çılıs- 1. (böcek vb.) Kaynaşmak. 2. Kaynaşmak: *"Artıh puluttar tarabızıp, Tari-tari çılısça."A.* Topanov (Fazla bulutlar yayılıp, dağılıp kaynaşıyor.)

çılıt- Isıtmak, ılıtmak: *"Hayran adımnın idi çılii/İkî çodamnı çılıdıp kilce." M.* Kilçiçekov (Güzel atımın etinin sıcaklığı / İki bacağımı ısıtıyor.)

çılıthı 1. Isıtıcı. 2. Isıtma.

çıllığ s. Yıllık, çıllığ plan yıllık plân. çedî çıllığ şkola yedi yıllık okul.

çılmıs 1. Kuzu postu. 2. Kel.

çıltıh-çaltıh *tekr.* Parıl parıl, pırıl pırıl: *"Tverskoy bulvarda hızı I lirde / Çıltıh-çaltıh ottar tamılça:* V. Mayneşev (Tverskoy bulvarında kızıl akşamda / Pırıl pırıl ateşler yakılıyor.)

çıttın s. Parlak: *"Tarap parğan çıltın hara öskîler çili, ol arazın çoon hara hustar çaap saltır."* N. Domojakov (YayılnW parlak kara keçiler gibi, orayı büyük kartallar kaplamış.) çıltın hara parlak siyah.

çıltın- çaltın *tekr.* Pırıl pırıl, ışıl ışıl.

çıltınna- Parıldamak.

çıltınnas- Parıldaşmak.

çıltır 1. s. Parlak, ışıldayan. 2. Parlak düğme. 3. *mec.* Para. 4. Folyo.

çıltıra- Parlamak, parıldamak.*)Odıcah çıltırapçathanın kör salğannar..."* İ. Kotyuşev (Küçük ateşin parıldadığını görüyorlar...)

çıltırah 1. s. Parlak: *"Ah pörîktîğ, çıltırah marhalığ, hılıs suğınğan pır hara sıraylığ ons..."* V. Kobyakov (Ak börklü, parlak düğmeli, kılıç kuşanan, kara yüzlü Rus...) *2. kız.* Cam. 3. *kız.* Cam şişe.

Çiltırama *s.* Parıldayan, parlak: *"Kün köstelîp sığarınah, pray çirriih üstü çiltırama çarıhnah çabınıbıshan.S.* Çarkov (Güneş közlenip çıkarken, bütün yeryüzü parıldayan ışıkla kaplanmış.) çiltırama hara sas parlak siyah saç.

çıltırah s. Parlayan.

çıltıras Parıltı, pırıltı.

çıltıras- Parlamak, parıldamak: *"Paza ol suğnıh hazında tîgde-mında ot çıltırashlapça."\/.* Kobyakov (Yine o suyun kıyısında, orada burada ateş parıldıyor.)

çıltırat- Parıldatmak.

çıltıs (ı.) Yıldız: *"Kök tigîrnîn çıltıstarı pülerkep çîtklebîsken."* V. Kobyakov (Mavi göğün yıldızları sönüp kayboluyor.) ıltıs çoh yıldızsız, çıltıs çoh tig ç r yıldızsız gökyüzü.

çıltıs (ıı.) *kız.* Kök.

çıltıstığ s. Yıldızlı.

çımalçıh Serçe parmağı: *"Pıçahtı tutsa, anın çımalçığı, holıiiun hıya sorannapça."* G. Topanov (Bıçağı tutunca, onun serçe parmağı, elinin dışına eğiliyor.)

çımca- (ı.) Yumuşamak: *"Uluğ polip odırza, çürek çımcapça, hanı tarap odırça»."* N. Nerbişev Yaşlanınca insanın yüreği yumuşuyor, kanı yayılıyor.)

çımca- (ıı.) 1. Çimdiklemek. 2. Bir çitmik almak.

çımcah s. Yumuşak: *"Anda çörerge çımçah, -tlpçem." U.* Nerbişev ("Orası yürümek için yumuşak, diyorum.)

çımcat- Yumuşatmak.

çımcı Çimdik.

çımcıh 1. Çimdik. 2. Çitmik.

çımcıla-1. Çimdiklemek: *"Purnın paza naahtarın çımcılapçathan soohtı pîîînmînçe."* A. Kuzugaşev (Burnunu ve yanaklarını çimdikleyen soğuğu hissedemiyor.) 2. Bir çitmik almak. *"Aydo, çirzer körıp, ottarnı çımcılap, çula tarthlap, çoohtapça."* V. Kobyakov (Aydo, yere bakıp.'otları tutup, çekip koparark konuşuyor.)

çımcılat- 1. Çimdikletmek. 2. Bir çitmik aldırmak.

çımcılğa Kıymık: *"Kîzînîri çuriastağı ülüzînde pîree tuşta çımcılğa daa sin kîçicek kirek uğaa uluğ alızığlarnah hada palğalıza halça."* N. Nerbişev (Kişinin hayattaki V yında bazen kıymık büyüklüğünde bir iş büyük değişikliklere sebep oluyor.)

çımıra- (ı.) 1. (vücut) Karıncalanmak. 2. Pırıldamak, ışıldamak.

çımıy- Yumuşamak, sakinleşmek, sükunete kavuşmak.

çımıygan s. Yumuşak, sakin. Çılığ suğda palıh polcah, çımıyğanda hıhh polcan. Atasözü (İlık suda balık olur, sakin kişide karakter olur.)

çsmıyt- Sakinleştirmek, yumuşatmak. *"Küren at «körçem, sappa», - teen*

çili M hulaan çımıyta tudıbıshan." N. Domojakov (Konur at, görüyorum vurma, der gibi iki kulağını indiriyor.)

çın Çin, Çin'e ait. **sın ayan** Çin porseleni.

çıncah Ağaç çivi, takoz.

çıfimah Kolluk.

çıpça Deri astarlı cüppe.

çıplama *s.* Pek, çok. **çıplama harashı** çok karanlık, kapkaranlık.

çıplat- Göz kırpıştırmak.

çıra Çalılık.

çırga- Lezzet almak, zevk duymak, keyiflenmek: *"Çe, olğannar, ayna çihip çırğap polbadı."* A. Kuzugaşev (Haydi çocuklar, şeytan yenip keyfini çıkaramadı.)

çırğal 1. Zevk, lezzet. 2. Şenlik, eğlence: *"Püün hama mında çırğal polar." H.* Nerbişev (Bu gece burada şenlik olacak.) 3. Pazar, pazaryeri.

çırğallığ s. Keyifli, lezzetli, şen neşeli: *"Soshacahtıh uğaa çırğallığ çurtas polîır."* N. Tinikov (Domuzcuğun çok keyifli hayatı olmuş.)

çırğat- Zevk vermek.

cırla- Işımak, parlamak: *"iki hali spiçkazı çırlapça..."* A. Çerpakov (İki kez kibriti parlıyor...)

çırlas *zool.* Kızböceği.

cırlat- Yakmak, parlatmak: *"Pabazı, hahzazınah tamkı çırladıp ala, tözen kilgen odınah adın azırap..."* N. Tyukpiyekov (Babası piposundaki tütünü yakıp, dağıtılmış otla atını yemleyip...)

cırt- Yırtmak, parçalamak: *"Pozm çırtarğa itçe (İp sağınıp, nandırça: "* S. Karaçakov (Kendini parçalayacak diye düşünüp, cevaplıyor:)

çırtıh s. Yırtık: *"Çırtıh hulağınah na köre, Mişa ağanın pray han pol parğan pöriin tanıp salğan." A.* Kuzugaşev (Sadece yırtık kulağından bakarak, Mişa ağanın bütünüyle kan olmuş börkünü tanımış.)

çırtıl- Yırtılmak, parçalanmak.

çıttır- Sürttürmek, ovdurtmak, yırttırmak, (ayakkabıya) vurdurmak: *"Fedor Pavloviç mayıh parğan paza ödîkke çıstır salğan azahtarın çadap la alıstırçathan."* N. Domojakov (Fedor Pavloviç yorulan ve ayakkabının vurduğu ayaklarıyla güçlükle yürüyor.)

çıs (ı.) Orman, sık orman: *"Çıldah çılğa ol annap / Çıs tayğanı pray pilcefı."* P.Ştıgaşev (Yıldan yıla avlanarak / Sık ormanı hep bilirmiş.)

çıs (ıı.) Koku: *"Çoğar köre çıs tartıp / Cazı îstinde çortıshlabıshan." A.* Topanov (Yukarı bakıp kokluyor / Ova içinde koşuyor.) **çahsı çıs** güzel koku. **homay çıs** kötü koku. **çıs** al- koku almak, **çıs sal-** koku yaymak.

çıs- (ı.) 1. Ovmak, ovalamak: *"Sala mahzıh kîrlıg pladınah çısça, uiamoh Ur) pidep." A.* Kuzugaşev (Acelevıe kirli bezle ovalıyor, daha çok kmeterek.) 2. Silmek: *"Ipçî çon, uların pazın polbin, plat uçuhtarınah harah çastarın* ç/sça/ar."F. Burnakov (Kadınlar ağlamalarını bastıramayarak baş Örtüsü uçlarıyla gözyaşlarını siliyorlar.)

çıs- (ıı.) Hile yapmak.

çıshı 1. Çaput, paçavra. 2. Lif, kese.

çıshıs Çaput, paçavra, bez parçası: *-Çacazınah anğ çıshıs tJlep alıp, imin, salaaların çıshlap odır."* G. Topanov (Ablasından temiz bez isteyip, dudaklarını, parmaklarını siliyor.)

çısta- Koklamak: *"Çohırah, tigdermındar tîhzilenîp oylap, polğan na nimeni çıstağlap çortır çörçe."* V. Kobyakov (Çohırah, oraya buraya koşuşup, her şeyi koklayarak tırıs gidiyor.)

çıstan- K o k u saçmak, koku vermek: *"Çashı tim aylanısça / Çaltırap ala kün sıhça I Cazı çapsıh çıstança i*

Çadarğa man çoh tîpçe." P. Ştıgaev (Bahar zamanı geliyor / Parla ş arak gün çıkıyor / Ova güzel kokulanıyor / Yatmaya vakit yok diyor.) tadılığ çıstanarğa tatlı koku vermek.

çıstandır- Koklatmak. *"Ağaa uzutçan nime çıstandırğannar."* i. Kotyuşev (Ona bayıltıcı bir şey koklatmışlar.)

çıstat- Koklatmak.

çıstığ s. Kokulu: *"Çahsı çıstığ ot arazına kînbîsken." V.* Kobyakov (Güzel kokulu ot arasına girmiş.) çıstığ sabin kokulu sabun, çahsı çıstığ güzel kokulu, tadılığ çıstığ güzel kokulu.

çıstır- Ovdurmak.

çızara- Hareketlerinde yavaş ve dağınık olmak, düzensiz olmak.

ÇIZI- Çürümek, bozulmak. Çılığa ödün çızıbas, çılığlap çör hıshı tuşta. Atasözü (Sıcakta çizmen çürümez, ısıtıp giyin kış vaktinde.)

çızığ s. 1. Çıt kırıldım, nazlı, nazik. 2. Çürük, sağlam olmayan. Çızığ pağnafî attı tutpa, tayma sösnen çonğa aylanma. - Atasözü (Çürük iple atı tutma, yalan sözle halka dönme.)

çizil- Sürünmek, sürtünmek: *"Çirçe çizil pariğan on azaa obaağa habtlıp, sol azaan îzeheden şuura tart halğan." N.* Domojakov>erde sürüklenen sağ ayağı taş yığınına sıkışıp sol ayağını üzengiden sıyırıp çıkarmış.)

çızılıs- (birbirine) Sürtünmek, sürtüşmek: *"Habırğadah habırğaa çaba çızılıza, suğatha inçetkenner."* N. Nerbişev (Kaburgaları birbirine yapışıp sürtünerek sulağa inmişler.)

çizin- 1. Silinmek: *"Hol pladınah tirîn çızınıp..."* N. Domojakov (Havluyla terini silinip...) 2. Ovmak, ovalamak" *Aydo, harahtarın çızınıp, iblresibîre körîp od t rğ anda..."* V. Kobyakov (Aydo gözlerini ovalayıp etrafa bakıp dururken...) 3. Sıvazlamak: *"Çabus, üstündegî sağalın çızınıbızıp, söleen."* V. Kobyakov (Çabus, bıyığını sıvazlayıp söylemiş.)

çizin s. Yavaş, ağır. krş. çızığ

çızınahta- Sürünmek, sürünerek gitmek: *"Törden îzîkke türçeden / Çol it pastaam çızınahti."* M. Ugdijekov (Başköşeden kapıya çabucak / Yol eylemeye başladım sürünerek.)

çızıncah 1. Mendil: *"Palığların seekten çazıra çızıncahnan çaap salıp..."* N. Domojakov (Yaralarını sinekten korumak için mendille kapatıp...) çızıncah- pladı cep mendili. 2. Havlu.

çızıs- (birlikte) Sürünmek, sürtünmek.

çızıt-Çürütmek.

çızıtha Bitkilerin çürümesiyle oluşmuş toprak.

çî *bağ.* 1. De, dahi. min pararbın sin çî pararzın ma? Ben gideceğim sen de gidecek misin? 2. ki: *"Çoh, min tamkaa daa ügrenmeem çi."* V. Kobyakov (Hayır, ben sigarayı da öğrenmedim ki.)

çi *zf.* Sık. çi tîk- sık dikmek.

çî- Yemek: *"Ol haraağızın pabam, nime dee çıbin, uluğ östegde honğan."\I.* Kobyakov (O geceyi babam hiçbir şey yemeden iniltiyle geçirdi.) Aaiğa kîrzen, tamah çî; arığa kîrzen, hat çî. Atasözü (Köye girince yemek ye, ormana girince yemiş ye.)

çibe Demir uçlu ok.

çîbek 1. İpek: *"Ah cazının sıhhan odı çîbek sashan oshas poladır."* V. Kobyakov (Ak yazının çıkan otu ipek sermiş gibi oluyor.) 2. s. ipekten, çîbek hur ipek kemer.

çîbekte-Nakış işlemek.

çibeiget s. Yalancı, iki yüzlü.

çiben s. 1. Çirkin, yakışıksız, çibennî kip çazapça çirkini giyim güzelleştirir. 2. Acemi, beceriksiz.

çîbîğ *s.* Yumuşak.

çîbîre- Yumuşamak

çibîrgî *s.* Yırmi: *"Payusa çibîrgi dee çasha çitkelekke ir çoh halğan, çurtın tastabaan." A.* Çerpakov (Payusa yirmi yaşına ufaşmadan kocasız kalmış fakat evini terk etmemiş.).

çîbît- Yumuşatmak.

çîcen nime Yiyecek: *"Poskon ayahamişti turğızıp, çîceh nime timnep çor*/G. Topanov (Poskon, kap kaçağı koyup, yiyecek hazırlıyor.)

çîcen tamah Yiyecek, gıda: *"Pozınıh naa kögenegî dee paza ön-pazı çîceh tamah taa çoğıl."* V. Kobyakov *(Kendisinin yeni elbisesi de, adam akıllı yiyeceği de yok.)*

çîcîg *kız.* Geçit.

çîcîk s. Şiş, şişlik.

çîcîr Saman, ekin kalıntısı: *"Hıradağı cicimi örtel, körbin salğannar."* İ. Topoyev (Tarladaki samanın yandığını görmemişler.)

çiçek Çiçek.

çiçen 1. s. Keskin çicen atığcı keskin nişancı. 2. *zf.* isabetli, doğru, çicen çoohtandı isabetli konuştu.

çiçîme Cumartesi.

çîçîre- Titremek.

çîçîret- Titretmek.

çide 1. (bıçak vb.) Keskin taraf, ağız. 2. Sap. paltının çidezî balta sapı.

çidek s. Yedek.

çidekçî *s.* Yedekçi.

çidekte- 1. Yedeklemek, yedeğine almak, dizgininden tutarak götürmek: *"Tört attı hahaağa kölip, soonahsoona çidektep palğağlap salıp, pir kîzı sidenge çağdap kilir."* V. Kobyakov (Dört atı arabaya koşup, birbiri ardına yedekleyerek bir kişi bahçe çitine doğru geliyor.) 2. Tutu p götürmek: *"Torka Aydonı, holdah haap, çidektepçe atsar."V.* Kobyakov (Torka, Aydo'yu kolundan tutup, ata doğru götürüyor.)

çidekten- Yedek olarak almak.

çidektîg s. Yedekli.

çider Yeter, yeteri kadar.

çidîg 1. Başarı, yeterlik: *"Annanar ol, kuzin ayabin, toğınçathan toğızında uluğ çidîglerge çidîp alarga hınca."* S. Çarkov (Bu yüzden o, gücünü esirgemeden, çalıştığı işinde, büyük başarılara ulaşmayı istiyor.) 2. Kahramanlık, hacan daa ölbes çidîg hiçbir zaman yitmeyecek kahramanlık. 3. Ulaşma, varma.

çîdîg Yitik, kayıp, çîdîg çoh kayıpsız.

çidîgen Yedigir, Büyük Ayı.

çidikpin *zf.* Acele ederek, sabırsızlanarak: *"Ol kîrösteen pabazı pirgen sıyıhtı îcezîne, öörelerîne, mahtanıp, közîderge çidikpin parça."* N. Tyukpiyekov (O vaftiz babasının verdiği hediyeyi; annesine, arkadaşlarına övünerek göstermek için sabırsızlanıyor.)

çîdîktîg s. Kaybı olan, kayıplı. Çîdîktîg kîzînîn çüs çazıh, alğan kîzî n în pîr çazıh. Atasözü (Kaybedende yüz hata, alanda bir hata.)

çidîl-Öksürmek: *"Tustaan ügürsünf hıcırada taynap alıp, çidîlîbîsken, anın na soonda irkelestfg tabısnah Vaskaa nandırğan."* A. Kuzugaşev (Tuzlu salatalığı kütürdeterek çiğneyip, öksürmüş, ondan sonra yumuşak bir sesle Vaska'ya cevap vermiş.)

çidîl Öksürük, krş. çidîr

çidîn- (ı.) 1. Yedeklenmek, yedeğine almak. 2. Çocuğun itinmesine yardımcı olmak.

çidîn- (ıı.) Başarmak, emeline ulaşmak.

çidîncek *s.* Yedek at, yedekçi.

çidîndîr- Yedeğine aldırmak, yanında göndertmek.

çidînîs İtelenerek gitme.

çidînîs- (birbirini) iteklemek, itişmek: *"Sarığ tay uluğ ala habis çügürîste çılğılarzar çidizîp odırğan."* N. Domojakov (Sarı tay, büyük karma-

şada yılkılara doğru itişip gitmiş.)

çidînmes *s.* Anormal, aptal.

çidîr- Ulaştırmak, kavuşturmak, yetiştirmek.

çidîr Öksürük, krş. çidîl

çîdîr- Yitirmek, kaybetmek: *"Pîreezî mal çidîr salza, püür çeen polar ffp çîglençe." N.* Tinikov (Biri mal yitirse, ki/rt yemiş olmalı diye şüpheleniyor.)

çîdîrîg s. Yitik, kayıp.

çidîs- 1. Kavuşmak, ulaşmak: *"Ol, at üstünde külîmzîrep, irnî çidispin odırça."V.* Kobyakov (O, at üstünde gülümseyip, dudakları kavuşmayarak oturuyor.) 2. Varmak ulaşmak: *"Aalğa hustar çidîsçeler / Aymah çirdeh aylanıp / Aarlığ ünner istîlçeler / Arığ, suğnı tîrgîzîp."* P/Ştıgaşev (Köye kuşlar ulaşıyor / Çeşitli yerlerden dönüp / Güzel sesler duyuluyor / Temiz suyu diriltip.)

çidîs Başarı, yeterlik.

çidîs pes s. Eksik, kusur.

çidîstîg s. Yeterli.

çîg Şüphe.

çigen Atmosfer, hava.

çîgen Ekşitilmiş süt.

çigene Ata.

çigîr bk. çigîren.

çigîren s. Boz, al at donu.

çîglen- Şüphelenmek: *"Pîr dee çabal ağırığa çîglenmeenner."*\. Kotyuşev (Hiç kötü hastalık olacağından şüphelenmemişler.)

çîglenîs Şüphelenme, şüphe: *"Apsahta çîglenîs pastalıbızannah sizînerge kirek polğan."* N. Domojakov (ihtiyarda şüphe başlayınca düşünme ihtiyacı doğmuş.) çîglenîs sağıs şüphe verici düşünce.

çîglenîstîg *s.* Şüpheli, müphem: *"Oloh tuşta çîglenîstîg sağıs çobaldınp pastaan Arına Petrovnanı."* N Domojakov (Tam o sırada şüphel fikir Arina Petrovna'ya acı vermeye başlıyor.)

çîgiîg *s.* Şüpheli, kuşku verici, endişe verici: *"Haraa sığarğa aymah kîzee çîgiîg. Amir nimes künner sağam."* N. Domojakov (Gece olunca oba insanlarına endişe verici. Huzurlu olmayan günler şimdi.)

çîgre- İrinlenmek, cerahat bağlamak.

çigren bk. çigîren

çiincîl s. Obur, pisboğaz.

çiis Yiyecek, yemek: *"Stolda çiistîh aymağı salıltır."* N. Tyukpiyekov (Masaya yemeğin her türlüsü konmuş.)

çiit *s.* Genç, yiğit: *"Kîçîgden sığara aar toğıs Torkanın çiit tuzın azınadoh hızır salğan."* *I.* Kobyakov (Küçüklüğünden beri ağır iş, Torka'nın gençliğini kısaltmış.) Attın çorığı kîçîgden, kîzînîn atısızı çi itten. Atasözü (Atın yiç rüyüşü küçüklüğünden, kişinin güzelliği gençliğinden.) Naa çir pik, çe çiitter annanoh pik. Atasözü (Ham toprak sert, fakat gençler ondan da sert.) çiit tus gençlik, gençlik çağı:

çîk 1. Dikiş yeri. 2. Yarık, aralık, çatlak: *"Hanca kîzî ködîrgem çîkterden, oymahtardan, duvallardan."* V. Şulbayeva (Nice insan taşıdım yarlarda, çukurlardan, siperlerden.)

çik (I.) S. 1. Alçak, rezil: *"-Yo-o." yo-o-o, çiktîn adayı."* V. Kobyakov (Yoo, yoo… alçak köpek.) 2. Şeytan, iblis.

çik (II.) Kusur, özür.

çikcennees bk. çîkçennös

çikçenne- Kırıtmak, cilvelenmek.

çikçennös *s.* Cilveli.

çîke 1. *s.* Doğru, düz, dik. 2. *zf.* Doğru olarak, dikine: *"Pîr uğaa çoon hus, ol nimenîn üstüne odırıbızıp, hanattarın nince çider sölînîzîneh caza tudıp, çîke odırıbızıp, ibîre haybağınıp, tükpeyçetken nimenî tumzuğınan hağıbıshan."* N. Domojakov (Bir çok büyük kuş, o

şeyin üzerine çıkıp, kanatlarını olabildiğince açıp, dik oturup, etrafa bakınıp, tümseklenen şeye gagasıyla vurmuş.) 3. *zf.* Boşuna, boşu boşuna, boş boş: *"Taap halınar olarnı. Çîke od ir halçazar."* V. Şulbayeva çîp-çîke dosdoğru, dümdüz.

çîkîm *s.* Dik, sarp: *"Tağnıh pu hırı çîkîm, sıh polcaa çoğıl." M.* Çebodayev (Dağın bu yamacı sarp, çıkılamaz.)"/~c/ö7c *ol, çîkîm çarnı hasti in parıbıshan çalğıs azah çolnın üstü-altındağı poğır-pağır haya-tastarğa urungli, salğahtala ahhlabısçathan."* İ. Kotyuşev (Böylece o, dik yar kıyısından inen patika yolun altında üstünde bulunan eğri büğrü taşlara vurarak dalgalanıp akıyor.) çîkîm haya sarp kaya.

çikpek Sıcak meltem.

çikse- Aş ermek, canı bir şey yemek istemek.

çîksî- İkrah etmek, tiksinmek: *"Kurt oshas, hara nimenî kör salıp, çîksi sıbırabıshan Marğa."* I. Kotyuşev (Böcek gibi kara şeyi görüp, tiksintiyle mırıldanmış Marğa.)

çîksîn- Tiksinmek, iğrenmek.

çîksîncek s. İğrenen, tiksinen.

çîksînîstîg s. Tiksindirici.

çîksît- Tiksindirmek, iğrendirmek

çikte- Sevmemek, tenkit etmek.

çîktel- Dikişi sökülmek.

çîl- Yemek yenmek.

çil (ı.) Yel, rüzgâr: *"Kün harağı çabınlıbısha n / Kün say çiller tüsklebîstî / Küskü haraazı uzarabısha n."* A. Topanov (Güneş ışığı kapandı / Her gün rüzgâr esiyor / Güz gecesi uzadı.) sooh çil soğuk rüzgâr, hazır çil fırtına, bora. çilge saptır- rüzgârdan kavrulmak. Çalğıs kîzî çonnan hortıh, çalğıs ağas çilden hortıh. Atasözü (Yalnız kişi halktan korkar, yalnız ağaç yelden korkar.) çil çoh rüzgârsız.

çil (ıı.) Yabanî.

çil (m.) (uçan) At.

çil aas Gaipten gelen ses.

çil ayı Ocak ayı.

çilbe- bk. celbe.

çilbeg Yelpaze.

çilbekte- Yalpalamak, sallamak.

çilbekten- Yalpalanmak, sallanmak.

çübektes Yalpalama, sallanma, sallanış.

çilbektes- (birlikte) Yalpalanmak, sallanmak.

çilbektet- Sallatmak, yalpalatmak.

çilben- Sallanarak gitmek, yalpalamak: *"Çolda Ah oy attın çilnînen çîli / Ah oy ısnah parovoz çilbençe."* S. Kadışev (Yolda Ak kula atın yelesinden gibi / Ak gri dumanla lokomotif yalpalanıyor.)

çilbenne- Sallanmak, yalpalanmak.

çilbennes- Yalpalanmak, ırgalanmak: *"On kizek çılğı, köp öhnîğ çuruhtarnah sırıp tikken çorğan çîli îdîîîze halğannar."* N. Domojakov (On kadar yılkı, çok renkli resimlerle 'işlenmiş yorgan gibi, itişmeye başlamışlar.)

çilbes Versta (1 . 06' km'lik uzunluk ölçüsü.)

çilbeste- Sallamak, yelpazelemek.

çilbesten- (birlikte) Sallanmak, ırgalanmak

çilbîgen Ejderha.

çîlbîr s. Alaycı, şakacı.

çilbîre- 1. Kımıldamak, kıpırdaşmak. 2. Sürünmek.

çilbîres- Sürünmek, kımıldanmak: *"Hırığda turğan ibnîh hazaazınıh puluna parıp, pir stolbaa çölenîp, Aydo çilbîrezîp turca."* V. Kobyakov (Kenarda duran evin ahırının köşesine gelip bir direğe yaslanıp, Aydo kımıldayıp duruyor.)

çilbîrkey *anat.* Karın boşluğunda sinirlerin birleştiği nokta.

çile İp, kendir.

çileğe *Kök.)Soshalar kîrîp çilegelerîn haspas ide, sidennî dee tıhtap salarcıh."* A. Çerpakov (Domuzlar girip köklerini kazılmayacak edip, otları da bastırırdı.)

çilegelen- (bitki) Kökleşmek.

çilen Küçük koy: *Tuyuh pön oshas tuhur pastığ çîlehner köp artış paradır Çobat suğ."* N. Domojakov (Kör bağırsak gibi kör uçlu küçük koylar bırakıyor Çobat ırmağı.)

çilehmes Salıncak.

çili *e.* 1. Gibi. *"Anın çarıh hulahtarı, hıshı pörîktîh hulahtarı* p / 7 / , *halbastanğlapça." V.* Kobyakov (Onun parlak kulakları, kışlım börkün kulakları gibi sallanıyor.) Ölen çîli örînme, örtek çîli uçuhpa. Atasözü (Balık yavrusu gibi sevinme, ördek gibi uçma. 2. Sanki, yani, âdeta.

çilîcek Meltem, esin.

çilîn (ı.) Yele: *"Çolda Ah oy attın çilnîneh çîli, Ah oy ısnah parovoz çilbençe."* S. Kadışev (Yolda Ak kula atırTyelesinden gibi / Ak gri dumanla lokomotif sallanıyor.)

çilîn (ıı.) Yelin, inekte dolgun meme.

çîlîn 1. Kemikte ilik. 2. İlik kemiği.

çilînne- (meme) Sütle dolmak, şişmek, krş. çille-

çilînnîg s. Yeleli.

çille-Hayvanın memesi şişmek, krş. çilînne-

çillen- Rüzgar çıkmak.

çillendîr- Rüzgâr çıkarmak.

çillîg s. Rüzgârlı, püün çillîg kün bugün hava rüzgârlı.

çilne- bk. çilînne-

çiltek s. Karışık, çiltek sas karışık saç.

çîmcî Kızartılmış arpa. çîmcî hoor- arpa kavurmak.

çîmcük İnci. çîmcük marha inci düğme.

çimdîk 1. Yaşlı, ihtiyar. 2. Emekli.

çime (ı.) Tembih, öğüt.

çime (ıı.) Yakaya dikilen kenar.

çimele- Tembihlemek, öğüt vermek.

çimîr- çamır *tekr.* Yağmur ruhu.

çîmîresr Titremek, tüyleri diken diken *o\mak.)Kiden kögenegînîn altınca îçîgey çîmîreze halça."* N. Domojakov (Keten gömleğinin altında dondurucu soğuk titretiyor.) *"Anın idî-söögî örînîstîg çîmîreze tüsken."* N. Domojakov (Onun eti kemiği mutluluktan diken diken oluyor.)

çimîs Yemiş.

çîmkî- Hadım etmek, enemek, iğdiş etmek.

çîmkîs Hadım, iğdiş etme.

çîmkît- Hadım, iğdiş ettirmek.

çin- Yenmek, galip gelmek, mağlup etmek: *"Çe, olğannar, ayna çihîp çırğap polbadı, huday pîstî araçıladı."* A. Kuzugaşev (Fakat çocuklar şeytan galip gelip kutlama yapamadı, Tanrı bize yardım etti.) Sın nime haçan daa çinedîr. Atasözü (Gerçek olan daima galip gelir.)

çîncîl s. Obur.

çindîr- Yendirmek.

çindîrbes s. Yenilmez.

çindîrt- Yendirtmek.

cine bk. çına.

çinîs Yeniş, galibiyet, zafer: *"Ol çinîs - sın çihîs polğan." V.* Kobyakov (O, galibiyet, gerçek zafer olmuş.) çinîs al- zafer kazanmak, çinîs payramı zafer bayramı.

çinîsçî s. Galip, zafer kazanan, muzaffer: *"Pîs çihîsçîlerbîs! Torka örînlstîg tabısnah çoohtap kilce."* V. Kobyakov (Biz galipleriz, Torka mutlu bir sesle konuşarak geliyor.)

çinlen- bk. çîglen-

çînlenîs bk. çîglenîs

çinme Onur, haysiyet.

çinmelîg s. Onurlu, haysiyetli.

çinovnik Memur.

çîp 1. İp: *"înede halğan çîp uçuğın daa surağ-sap çoh albaan."* N. Domojakov (iğnede kalan ip ucunu dahi haber vermeden almamış.) çîptî inee saptap salarğa ipi iğneye saplamak. 2. Avda kullanılan ağ.

çîpçî 1. Kadın terzi. 2. *mec.* Kız. ohçı ba, çîpçî be töreen avcı mı, terzi mi doğmuş. (Oğlan mı, kız mı doğmuş.)

çîpsîr- Örmek.

çîr *zf.* Hiç: *"Sınap tigîrde huday polza daa / Ağaa çîr dee pazırbaspın min."* V. Mayneşev (Gerçekten gökyüzünde Tanrı olsa da / Ona hiç de tapınmam ben...) *Ah hazin putken artıh çirîmnî, Altı çil çörîp, çır undubadım.* M. Kilçiçekov (Ak kayın yetişen güzel yurdumu / Altı yıl ayrı kalıp hiç unutmadım.)

çir 1. Yer, yeryüzü: *"Çirden kök odıcahtar körînglep odırçalar."* V. Kobyakov (Yerden yeşil otlar görünüyorlar.) 2. Yer, mekan: *"ikölen amdı, udur-tödîr aylanızıp, çirge nannana çadıp aldılar."* V. Kobyakov (İkisi birlikte şimdi, birbirine dönüp, yere yanlamasına yattılar.) nime salçan çir eşya koyacak yer. odırcan çir oturma yeri. kîrcen çir giriş, girilecek yer. çimin üstî yeryüzii, ada çir-suu ata yurt. çir tamaa yerde yetişen yiyecek, çirge tüs-yere konmak. Ada çirîne ay-tıs pirbes; uluğnı uludar, kî ç î gnî kîsteder. Atasözü (Ata yerine huzur vermez, büyüğü ulutur, küçüğü kişnetir.)

çîr- Yrmek, kırmak, yarmak.

çîrçe Fincan. His kîzînîn îstî- hızıl çîrçe. Atasözü (Kızın midesi, kızıl fincan.) *"Am daa çîrçece suğ butılkada par."* N. Tinikov (Şişede hâlâ bir fincan kadar su var.fağas çîrçe ağaç fincan.

çîrîk- Yavrusunu yadırgamak.

çîrîk s. Yırık, yirilmiş, yırtık.

çirkeen *s.* Kendini beğenmiş, kibirli.

çirkeennen- Kendini beğenmek, böbürlenmek.

çirken s. Tiksindirici, çirkin, iğrenç: *"Uzun sıra huzuruhtığ / Çirken ala kiptîgbîn / Arthan-urthan daa çîzem / Toshanca hahlap alçam."* N. Tinikov (Uzun çubuk kuyrukluyum / Çirkin ala elbiseliyim / Artık matlık da yesem / Doyuncaya kadar gaklayıp dururum.)

çirken- iğrenmek, tiksinmek, nefret etmek.

çirkencek *s.* İğrenen, tiksinen.

çirkendîr- iğrendirmek, tiksindirmek.

çirkes Tiksinti, ürperti: *"Huu hır ozarindağı ashırlığ pasha çılğılarğa ürügîs, huyıs çirkezî ırahtınoh çitken." N.* Domojakov (Boz tepenin öte yanındaki aygırlı başka yılkılara ürküş, kaçış ürpertisi uzaktan ulaşmk)

çirkestîg s. Çirkef, tiksinç: *"İrnîm çirkestîg, üsfîg polar."V.* Şulbayeva (Dudağım çirkefli, yağlı oluV.)

çîrle- Sırıl şırıl akmak: *"Hanı anğ harda cŞ rli tüskende, ol pazoh, ças hulunıcahtıh irke ünîn is salıp, halğancızın tura honarğa übengen."* N. Nerbişev (Kanı temiz kar üzerine şırıl şırıl akınca, o yeniden, sevgili kulunun sesini duyup, son kez kalkmak için gayret etmiş.)

çirlîg s. Yeri olan: *"Hara çirlîg çazızında Hastayıp ösçe kolhoz tamaa."* M. Arşanov (Kara yerli ovasında / Yetişip büyüyor kolhoz yiyeceği.)

çirlîk (ı.) Paspas.

çirlîk (ıı.) Dökülmüş tohumdan çıkan bitki.

çirse- Yurdunu özlemek. Çirlîg kî z î çirsepçe, suğlığ k î z î suhsapça. Atasözü (Yurdu olan yurdunu, suyu olan suyunu özler.)

çirsî- Küflenmek, bozulmak.

çir-suğ *tekr.* Ana yurt, memleket: *"Harğalğan çabal ırcılarnı / Unadıp, hanın töge çat salğan / Ana ol hınıstığ çir-suğnı / Ölîm, huldah araçılap halğan."* İ. Kotyuşev (Lanetlenmiş kötü düşmanlarr/ Yok edip kanını dökm / İşte sevgili yurdunu / Ölümden üş kölelikten kurtarmış.)

çir- suğcı *tekr.* Hemşehri.

çis 1. Bakır: *"Tamkını çis pastığ hanzazına tıhtap çada parğan." V.* Kobyakov (Tütünü bakır bash piposuna sıkıştırarak uzanmış. ş 2. Bakır, bakırdan çis pastığ bakır başlık, çis ahça bakır para. çis çaynik bakır çaydanlık.

çîs- Dizmek: *"Tayağınan tura alnındağı tal sırıbınan çîs salğan tınnı saphan."* A. Çerpakov (Asasıyla kalkıp önündekfsöğüt çubuğu dizilerek yapılmış çite vurmuş.) sur çîs- boncuk dizmek.

çîskîn- *sag.* Tiksinmek.

çîskîncek Tiksinme, iğrenme: *"Payusa, çîskîncegî dee tutsa, anı holtıhtap aldı."A.* Çerpakov (Puyusa, tiksinse de onu koltuğundan tuttu.)

çîskînîs Tiksinme, iğrenme.

çîskînîstîg *sag. s.* Tiksindirici.

çîskîs Dizi, sıra.

çislitei'nay *gr.* Sayı sıfatı.

çislo Sayı.

çişte Enişte: *"Habazıp odınnar, llek çistem. îcemnîh habascah ondayı ashtnah."* G. Topanov (Yardımlasın, İlek enişte. Annemin yardımlaşacak durumu yok.)

çistek Yemiş: *"Tastıhti arığda toğas parza, çistek-miskelerîn, huzuhtarın tasti, ay-hut çoh tisçehner."* N. Tyukpiyekov (Uzaktaki ormanda karşılaşınca, yemişlerini, fıstıklarını bırakıp, sessizce kaçarlar.) hastah çistek 1. Ham yemiş. 2. *mec.* Olgunlaşmamış insan.

çistekte- Yemiş toplamak.

çistektîg s. Yemişli: *"Çistektîg-pirogtar, sütten, ogorodtamağınah."* N. Tyukpiyekov (Yemişli börekler, süt, bahçe sebzeleri.)

çîstîr- Dizdirmek.

çistok Divan: *"Ibnîh eezı, hara sağallığ, kize taarğan sastığ kîzî çistok üstünde odırıp, çis pastığ hahzazın tartıp, purladıp odırça."* V. Kobyakov (Evin sahibi kara sakallı, kısa kesimli saçlarıylaı, divan üzerinde oturup, bakır uçlu piposunu çekip, tüttürüyor.)

çit- 1. Kavuşmak, ulaşmak, yetişmek, varmak: *"Pîske dee pîree hacan ülüs çitkeyök se." V.* Kobyakov (Bize de bir gün bir pay gelir herhalde.) Çazağ parzan çit polbassın. Atasözü (Yaya gidersen ulaşamazsın.) Pîr oğırnı çit polbin parim, çitsem dee tut polbinçam. Bilmece, gölge (Bir hırsıza yetişemiyorum, yetişsem da yakalayamıyorum.) 2. Basmak, ulaşmak. segîz ças çidîp odır sekiz yaşına bastı, hıshı çit kilîr kış geliyor. 3. Yetmek, yeterli olmak, kâfi gelmek. İdeen kîzee çappa, pozına daa çitpes. Atasözü (Eteğini başkasına örtme, kendine de yetmez.) 4. Yetmek, ulaşmak. harah çitpes talay göz ulaşmaz deniz, amğaa çitkence şimdiye kadar: *"Ol, amğaa çitkence, Aydonah hada mal hadarıp, hara boylamı açın ahnıh ahsına kîrerdeh köp aradlidir."* V. Kobyakov (O, şimdiye kadar, Aydo ile mal otlatıp kara koyunları vahşî hayvanların ağzına girmekten çok kurtarmış.)

çît- Yitmek, kaybolmak: *"Pîree hulun ma, çabağa ba ana-nimee kîrîp, alay çîdîp pe noo parza, annan çahsı la kün körceeh çoğıl."* V. Kobyakov (Kulundan taydan biri bir yere girecek veya kaybolacak olursa, ondan sonra güzel gün göremezsin.) çît par- kaybolmak.

çitatel' Okuyucu, okuyan.

çitî s. Yedi : *"Çiff hulasça çirde tal ağastıh altında haydağ-da hara nime körînçe."* A. Kuzugaev (Yedi kulaç kadar uzaklıkta söğiş t ağacının altında kara bir şey görünüyor.)

çîtî- Keskinleştirmek, bilemek. Çîtîbestî çîtît polbas, tıspastı tızıp polbas. Atasözü (Kesmez keskinleştirilemez, söz dinlemeze söz dinlettirilmez.)

çitî çıltıs Yedigir, Büyük Ayı. krş. çitîgen

çîtîg s. 1. Keskin, iyi kesen. *"Türce polarman Çohırah, çîtîg tîsterîn ırsaytıbızıp/pora attın tumzuğına segîrîbîsken."* V. Kobyakov (Çok geçmeden Çohırah keskin dişlerini sırıtıp, bora atın burnuna saldırmış.) çîtîg pıçah keskin bıçak. 2. Keskin, iyi gören göz: *"Çe abahay tegîlek ah sırayınah paza çîtîg hoor harahtarınah hakas polçathanı îkîncîlecee çoh pîldîstîg."* İ. Kotyuşev (Fakat güzel yuvarlak ak yüzünden ve keskin kahverengi gözlerinden Hakas olduğu şüpheye yer bırakmayacak şekilde anlaşılıyor.) çîtîg harah keskin göz. harah- hulahtarı çîtîg gözü kulağı keskin, çîtîg ün keskin ses. çîtîg pulun keskin köşe, viraj: *"Irah taa parbın, t'ıgîr kögînde çîtîg pulun ide siilîp, hustar nandıroh, payağı nimezer tartıp, çirge tüsklepçeler."* N. Domojakov (Uzağa gitmeden, göğün maviliğinde keskin köşe çizip süzülerek kuşlar deminki eye doğru yeniden yere düşüyorla ş.)

çitîgen Yedigir, Büyük Ayı. krş. çitî çıltıs

çitîler s. Yedişer.

çitînçî *s.* Yedinci.

çitîr- Yetiştirmek, ulaştırmak, kavuşturmak, alğıstarın çitîr- teşekkürlerini sunmak.

çitîre 1. *e.* Kadar: *"Çağdı pirîp körze, sınaboh pîrsî püdîn, pîrsî arımına çitîre talaan ottığ siden ç ur."* V. Kobyakov (Yaklaşıp baktığında, gerçekten biri tam, diğeri yarısına kadar dağıtılmış otlu çit duruyor.) on çisloğa çitîre ona kadar, toğıs çasha çitîre dokuz yaşına kadar. 2. ***k*** Yeterince, çitîre pıspaan it yeterince pişmemiş et. çitîre idîlbeen toğıs yeterince yapılmamış iş.

çitîrîs- (birlikte) Ulaştırmak, kavuşturmak, yetiştirmek/

çitîrîs Ulaştırma, kavuşturma.

çîtît- Keskinleştirmek.

çîtkeEnse.

çitken s. Yeterli, kâfi. ügrenerge çitken ças öğrenim için yeterli yaş/

çitker Şeytan

çitkîce *zf.* Yeterince, kâfi derecede.

çitkîl *zf.* Yeterince, yeterli, yeteri kadar, kâfi derecede: *"Çurtapçathanıbıstı **pozın** daa körçezîh: klub par, köglîg, pray nime çitkîl." S.* Çarkov (Hayatımızı sen de görüyorsun: klüp var, neşeli her şey yeterli.)

çiton s. Yetmiş: *"Pray mirdegî îstencîlerneh hada / Sinîn çiton çazıhnı." M.* Arşanov (Bütün dünyadaki işçilerle birlikte / Senin yetmiş ovanı.)

çitölen 1. *zf.* Yedisi birlikte. 2. s. Yedişer.

çitpes *s.* Noksan, eksik, yetmez: *"Pozın çitpes hıri pozıhaoh körîner."* S. Çarkov (Kendi eksik yanlarınızı kendiniz görünüz.)

çîze 1. *e.* De, dahi, ise, ki. sin çîze kîlerzîfi me? Sen de gelir mi-*s\n?"Anah soonda, pabamnıh îdi ilepçetkenîn körîp polar çîze, sığıbıshan, çuyuh-çayıh polip."* V. Kobyakov (Ondan sonra, babamın

zayıfladığını görmüş olmalı ki, çıkıvermiş, sessizleşip.) 2. *zf.* Her hâlde, galiba:" *'pu anda an nime kördi polar çize' tıp sağın turca."* V. Kobyakov (Bu orada av hayvanı gibi bir şey görm olmalı her hâlde' diye düşünüyor. üş

çizîl-Dizilmek.

çîzîm Dizi, sıra.

çîzîs Dizilme.

çîzîs- Karşılıklı boncuk dizmek.

çlen Üye, aza, öğe. predlojenienîn çlenî *gr.* cümlenin öğeleri.

çlenskay *s.* Üyelik, çlenskay vznos üyelik aidatı.

çoba Kertik.

çobağ 1. Acı, ıstırap, üzüntü, keder: *"Amdı mağaa, çalğıs pozıma, kem polızar za tıp, uluğ çobağnan çobalıp, barağının cazın kîrlîg hiineh çizip turca."* V. Kobyakov (Şimdi bana, yalnız başıma, kim yardım edecek, büyük acıyla inleyip, gözünün yaşını kirli yeniyle siliyor.) 2. Endişe, tasa.

çobağlığ s. 1. Acı veren, acılı, ıstıraplı: *"Aydonın pozının sağızına kJrgen aar çurtas, çobağlığ künner anın olğan çüregîn puzuhtırçalar."* V. Kobyakov (Aydo'nun kendi aklına gelen ağır hayat, acılı günler onun çocuk yüreğini kaygılandırıyor.) Çobağlığnin alnında çoon töge. Atasözü (Mustaribin önünde kalın kütük.) 2. Acı çeken, mustarip

çobal Acı, ıstırap, kaygı.

çobal- 1. Acı çekmek. Sarnazarğa çat çahsı, çobalıbıssan tuğan çahsı. Atasözü (Eğlenirken yad güzel, acı çekerken akraba güzel.) 2. Acı çekmek, ezilmek, üzülmek. Pay pazınadır, oh çobaladır. Atasözü (Zengin zulrç eder, fakir acı çeker.) 3. Tasalanmak, endişelenmek: *"Püün çılğılarımnı tappinıbıssam, haydi la küzedip honğay ni ze, tip çobalıp çoohtança pudurğı kfzî."* V. Kobyakov (Bugün yılkıları bulamazsam, nasıl bekleyip geceyi geçireceğim, diye kaygılanarak konuşuyor yanındaki kişi.)

çobaldır- Acı çektirmek, ıstırap verdirmek: " O / 0 / 7 *tuşta çlglenJstfg sağ ıs çobaldırıp pastaan Arına Petrovnanı."H.* Domojakov (Tam o sırada şüpheci düşünce Arina Petrovna'ya acı çektirmeye başlamış.)

çobalıs- Acı çekmek, ıstırap çekmek: "Ç/s *kögîstlg tağlarım Çobalıs halçathan oshas."* S. Kadışev (Bakır göğüslü dağlarım / Acı çekip kalıyor gibi.)

çobalıstığ *s.* Kötü, çaresiz, zavallı: *"Pozı, haya üstünde pik tur salıp, çobalıstığ soğın körîsneh iblrkînl kör parlğan."* N. Nerbişev (Kendi, kaya üzerinde sağlamca durup,çaresiz ve kötü bir bakışla etrafı gözetliyordu.)

çoballığ s. Acılı, üzüntülü, kederli.

çobat- Eziyet etmek, yormak, kötüleştirmek: *"Çazıda çörze, sağısnah sanaltp, çobal çörçe nimenıh üçün ol fkî kızM çobat salğannarına."* V. Kobyakov (Ovada giderken, düşüncelere dalıp, üzülüyor o iki kişiye eziyet ettiklerine.)

çobattır- Acı çektirilmek, eziyet ettirilmek: *"Aydonıh sağızında am daa ol pağda-suğda kilgen çobattırğan M kîzl"V.* Kobyakov (Aydo'nun aklında hâlâ o bağlı vaziyette gelen eziyet çektirilen iki kişi.)

çoçana s. Korkak, ürkek.

çoçay- Çömelmek: *"Olğan-uzah siden üstüne, ib hırında çoçayıshlabıshan."* M. Kokov (Çoluk çocuk otun üstüne ev yanında çömelmişler.)

çoçha *kız* Domuz. krş. sosha.

çoçı- Korkmak, çekinmek, ürkmek: *"Aydo, çoçıp parıp, kinetîn nandıra aylanaçaçırap, körîbîsken."* V. Kobyakov (Aydo, ürküp aniden sıçrayıp arkaya dönüp bakmış.)

çoçıh Göden.

çoçım Büyük kadeh.

çoçın- Ürkmek, çekinmek, korkmak: *"Sanca tudısçathan tabannarğa çağın daa pazarğa çoçınğan."* İ. Topoyev (Sanca tutuşan yiğitlere yaklaşmaktan korkmuş.)

çoçına s. Delişmen, zıpır, kaçık.

çoçıs Korkma, ürkme.

çoçıs- (birlikte) Korkmak, ürkmek.

çoçıstığ s. Korkunç, ürkünç, ürkütücü: *"Olarnıh çoçıstığ nimelerî halbin sürîzîp odır, çağdaplaça."* N. Domojakov (Onların ürktüğü şey geride kalmayarak onları takip edip yaklaşıyor.)

çoçıt- Korkutmak, ürkütmek: *"Fedor Pavloviçtî çoçıdıp, oloh tuşta ağaa sağıs habmdırğan ol amir."* N. Domojakov (Fedor Pavloviç'i korkutup tam o sırada aklına bir fikir getirmiş o sakinlik.)

çoda (ı.) Bacak: *"Hayran adımnın idî çılii / Ikî çodamnı çılıdıp kilce."* M. Kilçiçekov (Güzel atımın etinin sıcağıV İki bacağımı ısıtıyor.)

çoda (ıı.) Kirtil, çöten.

çodım *s.* 1. Solgun, soluk. 2. Çürük, sağlam olmayan.

çodun bk. çodım

çoğar (ı.) *zf.* Yukarı: *"Tüdünnerî çoğar puluttarğa sîri atıhhlap turadır." V.* Kobyakov (Dumanları yukarı, bulutlara doğru yükseliyor.) suğ çoğar çüzerge su yukarı yüzmek.

çoğar (ıı.) Batı.

çoğarhı *s.* Yukarı, yukarıdaki: *"Mına çoğarhı aalzartın îkî hanaağa tıhtaldıra odırğan çon kilce, çarımı çaağa parçathan oollar"* F. Burnakov (İşte yukarıdaki köyden iki araba dolusu insanlar geliyor, yarısı savaşa giden gençler.)

çoğdır İki omuz arası, cıdağı.

çoğıl Yok, yoktur. *"Çohırahtan pasha pîr dee arğızı çoğıl."* V. Kobyakov (Çohırah'tan başka bir tane dahi arkadaşı yoktur.) Tabırğı çortpaan tağ çoğıl, tarıhpin ösken er çoğıl. Atasözü (Geyik koşmayan dağ yoktur, darlığa düşmeden büyüyen er yoktur.) ibde çoğıl evde yok. pîr dee nime çoğıl hiçbir şey yok. polcaa çoğıl daha fazla mümkün değil; mümkünü yok.

çoh 1. Yok, -siz. sanı çoh sayısız, saa çoh güçsüz, gücü yok. irtçee çoh geçitsiz. hıri-pazı çoh uçsuz bucaksız. 2. Fakir. Çohtın çoh hatığ. Atasözü (Fakirin yolu sert.) çoh it- yok etmek, imha etmek: *"Pozmıh çüregînde Yakınnı sağam daa çoh idîbîzer çîli potça."* V. Kobyakov (Kendi yüreğinde, Yakın'ı hemen yok edecek gibi hissediyor.) ayağ çoh amansız, acımasız, irik çoh istemeyerek, iştahsızca, izî çoh a) rahatsız, huzursuz, b) rahatsızlık verici, izî çoh maymah rahatsızlık veren ayakkabı.

çoha *kaç.* Düğün ateşi.

çoh-çoos *tekr.* Fakir, fakir fukara: *"Pîs çoh-çoostarnı paylardan pozıdar üçün küresçebîs." V.* Kobyakov (Biz fakirleri zenginlerden kurtarmak için mücadele ediyoruz.)

çohır *s.* Alaca, ala: *"Çoon pızo sinînçe polar, çohır nime, segîrîp, hustarzar atıhça."* N. Domojakov (İri buzağı büyüklüğünde, ala şey, seğirip kuşlara doğru atılıyor.) çohır an pars/

çohırah s. Alaca

çohırahtığ s. Alacalı.

çohırlan- Renkler karışmak, alacalanmak.

çohsal Acı, ıstırap.

çohsın- Hasretini çekmek, özlemek: *"Çohsınarbts am sinî, Keres."* V. Şulbayeva (Şimdi seni özleyeceğiz Keres)

çohsıra-Fakirleşmek.

çohta- (ı.) Suyun akışına karşı gitmek, akıntıya karşı gitmek.

çohta- (ıı.) (mal) Saymak.

çohtağ Çöten, kirtil.

çohtan- Bulunmamak, yokluğunu çekmek: *"Sınap pîreezî hazıh çohtanıbıssa, iliskecek olarnın imneg turazınzar kil turarğa söleen."*\. Kotyuşev (Gerçekten birisi sağlığını yitirirse, iliskecek onların muayene yerine gelmelerini söylemiş.)

çol 1. Yol. *"Amdı pu uluğ çol mini pîree aalğa uçuradar la uçuradar."* V. Kobyakov (Şimdi bu büyük yol beni bir köye mutlaka ulaştırır.) Aylanıstığ daa polza, çol çahsı, aylığ daa polza, his çahsı. Atasözü (Dönüşlü de olsa yol güzel, bir aylık da olsa kız güzel.) çalğıs azah çol patika, azır çol kavşaklı yol. *2.* Yolla ilgili, çol püdîrii yol yapımı, kügürt çol ebemkuşağı, gökkuşağı, hro çolı Samanyolu.

çolabit Selâm, çolabit ağıl- selâm getirmek: *"Minnen paza pray oollardah sağaa çolabit ağıldım." S.* Çarkov (Benden ve bütün gençlerden sana selâm getirdim.) çolabit çoohta- selâm yollamak.

çolban Gezgin.

çolbanna- Diyar diyar dolaşmak.

çolbıri *s.* Evsiz.

çolcanah *zool.* Gelincik.

çolcı Yol çalışanları.

çolıcah Küçük yol, patika: *"Çalğıs azah çolıcah toozılcaa-parcaa çoh plreede on sarına igîrli subalıp parça." V.* Kobyakov (Patika yol bitip tükenmeksizin, bazen de sağ yana doğru eğrilerek uzanıyor.)

çohh- Yapışmak. Irgîden irikpe, naağa çolıhpa. Atasözü (Eskiden usanma, yeniye yapışma.)

çolla- 1. Yollamak. 2. Yol göstermek, yolcu etmek.

çollan- Yola koyulmak, yola çıkmak: *"Çarıh önnen çattıran turıp / Cazı çirzer çollandın."* A. Topanov (Parlak renkle parıldayıp / Ovaya doğru yola çıktın.)

çollığ s. 1. Yolu olan (yer): *"Çir ibire çollığbın / Çortıp la çöredlrbln."* N. Tinikov (Yeryüzünde yolum var / Sadece koşup gezerim.) 2. Çizgili: *"is tovarnan, tikken çollığ hara stanmıh sol pudı maymah türeyîne itkence ibestel halğan."* V. ç obyakov (İşlemeli deriden dikilen çizgili siyah pantolunun sol bacağı çizme koncuna kadar yırtılmış.) çollığ tetrad çizgili defter.

çoma bk. çoba

çon 1. Halk. *"Partizan ol haydağ çondır? -surca Aydo." V.* Kobyakov (Partizan dedikleri nasıl bir halk? diye soruyor Aydo.) At ügrederde, arğamcın pik polzın, çonğa çoohtirda, çooğın sın polzın. Atasözü (At eğitirken, ipin sağlam olsun, halka konuşurken, sözün doğru olsun.) 2. *s.* Halk, halka ait. pray çonnıh ülükünî bütün halkın bayramı.

çon *koy kaç.* 1. Sitem, serzeniş. 2. Suçlama. 3. Kuruntu.

çoncaa *bel.* Dulavrat otu.

çonna- Sitem etmek, kınamak.

çonnan-Yalandan yapmak.

çonnığ s. Halklı, halkı olan, tebaası olan: *"Irîkpes töreen çirîbls / I lig aymah tllllg çonnığ."* N. Tinikov (Bıkmayız ana yurdumuzdan / Elli çeşit dilli, halklıyız.)

çoo *zf.* Çok, pek: *"Am anın köksl çoo hurupça, suğluhtı nince dee hocırat, suğ sıhpinça."* N.

kuruyor, suluğu ne kadar da ciğnese, su çıkmıyor.) çoo soh- dövmek, vurmak "M/n *sîrernî çoo soğıp, sığara sürerbînf* V. Kobyakov (Ben sizi dövüp, çıkarıp atarım!)

çooca Düğünde verilen hediye.

çoocah Akağaç kabuğundan kap.

çooh 1. Konuşma, söz. İzer pazı îkî polcafı, irnîn çooğı sın polcaîi. Atasözü (Eyer başı iki olur, erin sözü gerçek olur) 2. Söz. ooh çardıhtarı *gr.* söz bölükleri ç kip- çooh a). Efsane b). Rivayet.

çooha Ateş yakmak için toprağa kazılan çukur.

çooh- çaah *tekr.* Konuşma, sohbet: *"Min, sinî çalğızan polar tîp, tınancah künde çooh-çaahha kilçetkem."* S. Çarkov (Ben, sen yalnız olursun diye, sohpet etmeye gelmiştim.)

çoohçı s. Konuşkan, geveze: *"Şarap apsah pozınan çoohtazarğa haras körgennerge, is polbin, çoohçı kîzînî ireelirîn pîlîp..." A.* Çerpakov (Şarap ihtiyar kendisiyle konuşmak isteyenleri duyamayarak, konuşanı alaya aldıklarını anlayıp...)

çoohta- Konuşmak. Sıbırap çoohtaan çooh-hop çooh, hatığ çoohtaan çooh-sın çooh. Atasözü (Fısıltıyla söylenen konuşma, yalan konuşmadır, sert söylenen konuşma, doğru konuşmadır.)

çoohtağ Konuşma.

çoohtal- Konuşulmak.

çoohtan- Konuşmak: *"Püün çılğılarımnı tappinıbıssam, haydi la küzedıp honğay ni ze, tîp çobalıp çoohtança pudurğı kJzî."\I.* Kobyakov (Bugün yılkıları bulamazsam, nasıl bekleyip geceyi geçireceğim, diye acı çekerek konuşuyor yanındaki kişi.) tohtağ çoh çoohtanarğa durmadan konuşmak, gevezelik etmek.

çoohtançıh s. Konuşkan.

çoohtandır- Konuşturmak: *"Çoh, çoh, çitîre çoohtandırarğa pirbeen Payan, ispespîn, sağaa imci ür çoohtanarğa çaratpaan." S.* Çarkov (Hayır, hayır yeterince konuşturmamış Payan, dinlemem, doktor senin çok konuşmana müsaade etmedi.)

çoohtanıs- (birlikte) Konuşmak:

çoohtanıs Konuşma.

çoohtanminçathan *s.* Dilsiz.

çoohtas- Konuşmak: *"Çe çazıda çörgende, anman çoohtasçah kîzî çoğıl." V.* Kobyakov (Fakat ovada giderken, onunla konuşacak kimse yok.) Ahsı tîîî çoğıl, çoohtasça. - Bilmece, kitap (Ağzı dili yok konuşur.)

çoohtat- Konuşturmak.

çoohtazığ Konuşma: *"Inağ çoohtazığ ür parğan. Apsahtıh sağalı la hıymırap salıp odırğan."* N. Domojakov (Güzel konuşma uzun sürmüş, ihtiyarın sadece sakalı kımıldamıştı.)

çoon s. 1. Kalın. Çobağlığnın alnında çoon töge. Atasözü (Mustaribin önünde kalın kütük.) 2. Büyük, iri: *"Çohırah anan na pazoh çoon putha haphlap parğan."* V. Kobyakov (Çohırah, sonra yeniden iri butlardan kapmaya başlamış.) 3. Şişman, kilolu. 4. Kaba, kalın çoon ün kalın ses, bas. çoon mal büyük baş hayvan, çoon at iri at.

çoonna- Kalınlaşmak, irileşmek.

çoonnat- Kalınlaştırmak, irileştirmek.

çoorğan bk. çorğan

çoort Yoğurt, uzaan süttî çoort tîcehner uyuyan süte yoğurt derler.

çoos s. Yoksul, fakir.

çoraa 1. Mahsus, bilerek, kasten: *"Vaska daa önngenök, çe hacan ibge kilgende, çoraa pır dee nime pîlbeeçîk polip, ol çapsıh habarnı pabazınah îcezîpe çoohtaan."* A. Kuzugaşev (Vaska da sevinmiş, fakat eve geldiğinde, kasten bir şey bilmez gibi davranıp, o güzel haberi babasıyla annesine anlatmış.) 2.

babasıyla annesine anlatmış.) 2. Şakadan, şaka olsun diye.

çoraam *koy* Sevgili kardeşim!

çoraha *zool.* Dağ faresi.

çorbanna- Rahvan gitmek.

çorğa Yorga: *"Yakınnıh çorğa pora adı mında taytahnap kilir."V.* Kobyakov (Yakın'ın yorga bora atı işte yalpalayarak geliyor.) çorğa pora at Yorga giden bora at.

çorğacı Yorga.

çorğala- Yorgalamak.

çorğalat- Rahvan sürmek, yorgalatmak.

çorğan Yorgan: *"Köp önnîg çuruhtarnan sırıp tikken çorğan çili îdîîze halğannar."* N. Domojakov (Çok renkli bezlerle teyel dikilen yorgan gibi itişmeye başlamışlar.)

çorıh (salgın) Hastalık, çorıh ağırığ Grip.

çorıh 1. Yürüyüş. Attın çorığı kîçîgden, kîzînîn çahsızı çiitten. Atasözü (Atın yürüyüşü küçüklüğünden, kişinin güzelliği gençliğinden.) 2. Yolculuk.

çorıhçıl *s.* Yürüyüşü iyi olan, tırıs giden : *"Ol oymah-sohnığ, tastığ çollar / Çorıhçıl attı sürnüktîrgen."* M. Kilçiçekov (O çukurlu taşlı yollar / Tırıs giden atı sürçtürüyor.)

çorıhtığ s. Yürüyüşlü, yürüyüşü iyi olan.

çort- 1. Tırıs gitmek. 2. Koşmak. Tabırğı çortpaan tağ oğıl, tarıhpin ösken er çoğıl ç Atasözü (Geyik koşmayan dağ yoktur, darlığa düşmeden büyüyen er yoktur.)

çortım Suda geçit, sığ yer: *"Ol arada çağın kîçîg çortım daa, parom daa çoh polğan, ibîre pararğa, üzen, hgaa iir pol parar."* \. Kotyuşev (Oraya yakın küçük geçit de/feribot da yok idi, etrafı dolanarak gidince çok zaman geçecek.)

çortır- 1. Tırıs sürmek. 2. Koşturmak: *"Polğan na nimenî çıstağlap ortır çörçe."V.* Kobyakov (Her şey çoklayıp tırıs gidiyor.)

çortıs- Tırıs gitmek: *"Çoğar köre çıs tartıp / Cazı îstînde çortıshlabıshan."* A. Topanov (Yukarı bakıp koku alıp / Yazı içinde tırıs koşmuş.)

çoy 1. Yalan: *"Çoy, çoy nime. Sala daa sini çoğıl."* N. Domojakov (Yalan, yalan şey. Azıcık dahi doğruluğu yok.) *2.* s. Yalancı. Çoynın harağında söp çoğıl, kîrbîgînde kîr çoğıl. Atasözü (Yalancının gözünde çöp yoktur, kirpiğinde kir yoktur.)

çoyırha- Yağcılık etmek, yaltaklanmak: *"îkî sıraylığ nimessîn: çoyırhap pîlbinçezîn, köytîkten pîlbinçezîh."* V. Şulbayeva (İki yüzlü değilsin, yaltaklanmayı bilmiyorsun, kurnazlığı bilmiyorsun.)

çoyırhah 1. Yaltak. 2. Yaltaklanma.

çoyırhos 1. Yapmacıktan.) *"Amoh ittîrerbîster ağaa, -çoyırhos ünnengen çoon kfzf."* N. Domojakov (Hemen şimdi yaptırırız diye yapmacık bir sesle seslenmiş iri adam.) 2. Yaltak, yaltaklanan.

çoylan- Yalan söylemek: *"Ol haydi polğandır za? Sin çoylançazın."* A. Kuzugaşev (O nasıl olur ki? Sen yalan söylüyorsun.)

çooh çardıhtarı *gr.* Kelime grupları.

çoylancıh s. Yalancı.

çoylandır- Yalan söyletmek.

çoylanıs Yalan, dalavere.

çoza Aşı boyası.

çozah 1. Kanun, töre. 2. Gelenek. 3. İnanç.

çöbe bk. çöme

çöçek Kısa masal.

çöge Ihlamur.

çöget Katran: *"Çöget ças ot arali çıstan turğan."* N. Tyukpiyekov (Katran yaş ot arasında kokuyor.)

çögîg Sıcaklık.

çöle- Dayamak.

çöleg Dayak, dayanak. Tağa sıhsan, tayağın polam; suğa kirzen, çöleen polam. Atasözü (Dağa çı-

karsan asan olayım, suya girersen, dayağın olayım.)

çölen- Dayanmak: *"A sîrer, ivan Petroviç, pîske. çiitterge, çölenmeezer. Ol sîrernîh uluğ alcaazıhar."* V. Şulbayeva (Fakat siz, ivan Petroviç, bize, gençlere dayanmıyorsunuz. Bu sizin büyük hatanız.)

çölengî Dayanışma, yardımlaşma: *"Ol olarnıh hırında uluğ çölengî körce."* S. Çarkov (O, onlarfn arasında büyük dayanışma görüyor.)

çöles Dayanma.

çöme 1. Uzağa atılabilen ok. 2. Ok ucu.

çön- Akılsızlık etmek, aklını kaybetmek: *"Hollarınah közîdîslepçeler hacanoh çön parğan apsah."* A. Çerpakov (Elleriyle işaret ediyorlar, ne zamadır aklını kaybetmiş ihtiyar.)

çöndîr- Aklını yitirtmek, delirtmek: *"A slrer, kommunistter, çonhı haydi çöndîrgezer? İvan Petroviç."* V. Şulbayeva (Fakat siz, komünistler, halkı nasıl delirttiniz.)

çöne Kuzu, oğlak bağlanan ip.

çöp 1. Rıza, mutabakat. 2. ikna, inandırma, çöp pir- rıza göstermek, mutabık kalmak, çöpke kîr- razı olmak, ikna olmak: *"Çöpke kîrbessih, ya? A pîs sağaa îzen kilgebls."* V. Şulbayeva (İkna olmazsın ha? Fakat biz sana güvenerek geldik.) pır çöpnen mutabık olarak. 3. Öğüt, nasihat: *"Pray ol çöptî Aydo, istîp, kögJske alınıp alğan." V.* Kobyakov (Bütün bu öğütleri Aydo dinleyip, aklında tutmuş.) 4. Tam, uygun.

çöpçe 1. Gereği kadar, yeteri kadar. 2. Fiyatı normal, uygun.

çöpser- Müsaade etmek, izin vermek, razı olmak.

çöpsîn- (ı.) Hayret etmek, şaşmak: *"Hara tal, pozına çöpsînîp, Pîrsînde Tıtha çoohtapça." N.* Tinikov (Kara söğüt bir gün kendine şaşırıp, melez ağacına konuşuyor.)

çopsîn- (ıı.) Memnun olmak, hoşnut kalmak: *"Pistin çiitter sinîh toğızıha tın na çöpsînminçeler"* V. Şulbayeva (Bizim gender senin işinden pek de memmun değiller.)

çöpsîndîr- (ı.) Şaşırtmak, hayrete düşürmek.

çöpsîndîr- (ıı.) Memnun etmek, hoşnut bırakmak.

çöpsînîs (ı.) Hayret etme, şaşma.

çöpsînîs (ıı.) Memnun olma, hoşnut olma.

çöpsînîstîg (ı.) S. Memnuniyet verici: *"Mında halğanın, Alcıbay mağaa çöpsînîstîg."* S. Çarkov (Burada kalman Alcıbay benim için memnuniyet verici.)

çöpsînîstîg (ıı.) Şaşırtıcı, hayrete şayan.

çöpte- 1. Öğütlemek, nasihat etmek. 2. inandırmak, ikna etmek.

çöpteg Siyasî birlik, parti.

çöptes ikna etme, inandırma.

çöptes- (birbirine) Öğüt vermek, uzlaşmak: *"Çöptespeezih minneh ülespeezîn pozıhnıh sağıstarıhnah." V.* Şulbayeva (Anlaşmadın benimle, kendi düşüncelerini paylaşmadın.)

çöptet- Öğüt verdirmek, ikna ettirmek.

çöptîg 1. s. Razı, mutabık. 2. *zf.* Düzenli, dirlik içinde. *"Min sağınğam, sîrer pîr çirde pîr çöptîg toğınğlapçazar.* V. Şulbayeva (Ben sizin bir yerde düzen içinde çalıştığınızı düşünüyordum.) 3. *zf.* Razı olarak, mutabık olarak. Çöptîg çurtazan, uzun curt polar, çöbî çoh çurtazan, hısha curt polar. Atasözü (Dirlik düzenlik içinde yaşarsan, uzun yaşarsın, dirlik düzenin yoksa kısa yaşarsın.)

çör- 1. Gitmek: *"Vanya, noğa teatrğa çörbinçezîh?'* V. Şulbayeva (Vanya

niçin tiyatroya gitmiyorsun?) Hızıı kiik körînze, atıp alarga çörçem; his pala urunza, hudalirğa çörçem. Atasözü (Kızıl geyik görünse, vurup almaya giderim, kız bala dövünse, düğün yapmaya giderim.) 2. Yürümek, koşmak. pîreezînen tis çör- birinden kaçmak, soonah çör- ardından gitmek, çir künnî ibîre çörçe dünya güneş etrafında döner (gider.) 3. Yaşamak. Hara pazın hazarğanca, hasha tîzîn sarğalğaca çör. Dua (Kara başın kırlaşıncaya kadar, ak dişin sararıncaya kadar yaşa.) 4. Şimdiki zaman yardımcı fiili olarak aralıklarla yapılmayı ifade eder.

çörbe- Teyellemek, kenarından dikmek.

çörbös *koy* Sürünme, emekleme.

çörböste- Emeklemek, sürünmek.

çördîr- bk. çörgîs-

çöre Bütün, kün çöre bütün gün.

çöres Müzmin, çöres ağırığ müzmin hastalık.

çörgek Küçük çocuk tulumu, gocuğu.

çörgemîs (ı.) *bot.* Yaban keteni.

çörgemîs (ıı.) Ağaç makara. çörgemîske or- makaraya sarmak.

çörgîs- Yürütmek, göndermek: *"Mındar rgîsklebîzerge kirek, -Yakın çaçö m tabısnan çoohtapça." V.* Kobyakov (Buraya göndermek gerek, Yakın, yarım sesle konuşuyor.)

çörî Kalın giyside eteğin iç kısmı.

çörîg bk. çörîs

çörîgcî Yolcu.

çörim Hareket, mir üçün küresçîler çörîmî barış için mücadeleciler hareketi.

çörîndî Otlak, çılğılarmn çörîndîzî yılkıların otlağı.

çörîs Yürüyüş, gidi: *"Çalğıs adına münîp / bit ulus ş al çörcen / Çorıh ırıstığ polip / Çörîs tikke polbacan."* P. Ştıgaşev >alnız atına binip / Gençleri alıp götürmüş / Yolculuk mutlulukla geçip / Yürüyüş boşa geçmemiş.)Çahsı attı çörîzînen pîlceler, çahsı kî z înî toğızınan körceler. Atasözü (Güzel at yürüyüşünden bilinir, güzel insan doğuşundan görülür.)

çörîsçî Yürümekten hoşlanan.

çörîstîg 1. s. Yürüyüşlü: *"Künnîn-tannın andar uzah çörîstîg toğıs Ay doğ a arınca çarhastığ polıbıshan."* V. Kobyakov (Gece gündüz böyle uzun yürüyüşlü iş Aydo'ya çok bezdirici olmuş.) *2.* Yürüyüşü iyi, hızlı. çörîstîg at hızlı at.

çörîzîn Koyun postu, tüktîg çörîzîn yünlü post. çörîzîn ton kürk palto.

çöskîn *s.* Serseri, sefil: "Çöskîn pababıs tabii pardı!" V. Şulbayeva (Serseri babamız bulundu.)

çrezvıçaynay *s.* Olağanüstü.

çuban- Ağır davranmak, boş şeylerle uğraşmak: *"Anda pazoh ür çubanmin, çapçan kil." V.* Kobyakov (Orada boş işlerle uğraşmadan çabucak gel.)

çuça- (saçları) Dağıtmak.

çuçal- (saçlar) Dağılmak.

çuçan- (saçlar) Dağılmak.

çuçana işleme, nakış.

çuçuğ Şıra.

çuçun Ağaç suyu, özsu.

çuçunça İpekli kumaş.

çuda- 1. Zayıflamak: *"Çudap parğan sırayın çııra tudına pirîp, anan tapsaan" V.* Kobyakov (Zayıflayan yüzünü kırıştırıp sonra konuşmuş.) 2. Sefalet içinde olmak. 3. (hava) Bozulmak.

çudan- Özensiz, kılıksız olmak.

çudat- Zayıflatmak.

çugun Dökme demir.

çuğ- 1. Yıkamak, temizlemek: *"Mannay al çörgen paylar / Manat altın çuğcannar / Madır çirîn irtçenner / Mannayğa körbecenner."* P.

Ştıgaşev (Mannay'ı götüren zenginler / İyi altın yıkamışlar / Madır yerini geçmişler/ Mannay'a bakmamışlar.) 2. Banyo yaptırmak: *"Çornapnah Marğa oolahtarın çirde çuğannarınca, iliskecek lampanı közenek irkMne turğızıbıshan.)* i. Kotyuşev (Çornap'la Marğa oğullarına yerde banyo yaptırana kadar, İliskecek lambayı pencere çerçevesine bırakmış.)

çuğa s. 1. İnce: *"Çuğa tonanğan his ötîk parğan."N.* fyukpiyekov (İnce giyinen kız ıslanmış.) çuğa hıdat torğızı ince Çin ipeğifçuğa çacın ince kağıt, çuğa kip ince giysi. 2. Nazik.

çuğaan Sevimlilik, güler yüzlülük.

çuğaannığ s. Güler yüzlü, sevimli.

çuğacah *zf.* incecik: *"Nafimırnıh çoon tamcıhhtan, ağas pürlerin tıçırathlap, çuğacah tonanğan hıstı îçîgeylendîr sıhhan."* N. Tyukpiyekov (Yağmurun iri damlaları,ağaç yapraklarını hışırdatıp, incecik giyinen kızın içini titretmiş.)

çuğalan- 1. incelmek. 2. Yumuşamak, yufkalaşmak: *"Çoh, kfzinJh çüree, uluğlanıbıssa, çuğalança odlr."* N. Nerbişev (Hayır, kişininVüreği, büyüdükçe, yumuşuyor.)

çuğba Araştırma, inceleme.

çuğdır- 1. Yıkatmak, temizletmek. 2. Yıkandırmak, banyo yaptırmak.

çuğuncah s. 1. Yapışkan. Çuğuncahtan çuğuncah nimedîr. Bilmece, dil (Yapışkandan yapışkan nedir?). 2. Bulaşıcı (hastalık): *"Min çuğıncah çabal ağınğa haptın salğam? Tayka."* V. Şulbayeva (Ben bulasıcı kötü bir hastalığa yakalandım. ş çuğuncah ağırığ bulaşıcı hastalık.

çuh Katran, reçine.

çuh - 1. Yapışmak: *"Tazın müüzîne har çuhpas / Tarıncah ipçee ir çuhpas."* M. Bainov (Kelin başına kar yapışmaz / Sinirli kadına er yapışmaz.) 2. Hastalık bulaşmak. 3. Uyuşmak, uygun gelmek, kaynaşmak: *"Pistin irgj-purunğılarıbts, palaa ayna-çik sıınmazın tîp, ağaa pîree homay arah, çuhpas arah at taap alarga küstencehner."* G. Kazaçinova (Bizim atalarımız, bebeğe kötü ruh ilişmesin diye, ona kötü, uygun olmayan bir ad bulmak için çaba harcamışlar.)

çuhçan s. 1. Yapışkan. 2. Bulasıcı. çuhçan ağırığ bulaşıcı hastalık ş

çuhças Pipo temizleme çubuğu.

çuhçı- 1. Ovalamak. İrte turğan hushacah nimîske tüzedir, irte turbaan hushacah harağın çuhçıp odıradır. Atasözü (Erken kalkan kuşçuk yemişe düşer, erken kalkmayan kuşçuk gözünü ovalar.) 2. Oymak.

çuhçıla- Deşmek, oymak.

çuhçılat- Oydurmak, deştirmek.

çuhta- Katranlamak, ziftlemek.

çuhtığ s. Katranlı, ziftli: *"Çuhtığ tıt ağas hara kök ısnah ıstaladır, köyçetse."* N. Domojakov (Katranlı melez ağacı kara gök dumanla dumanlanıyor yanınca.)

çuhtır- 1. Yapıştırmak. 2. (hastalık) Bulaştırmak/

çuhul (ı.) Kötü.

çuhul (ıı.) Engel, mania.

çuhulas Gaile.

çuhuldan-Kendini kötü hissetmek, sıkılmak.

çuhurun- Geri çekilmek, gerilemek: *"Apsah, lzenmeen çili, tödîr çuhurunıp, sizîktîğ körglepçetken oshas pıldîrgen."H.* Domojakov (İhtiyar, güvenmemiş gibi, geri çekilip, düşünceli davranmış.)

çul Çay, dere: *"Şkola hırında ahçathan Ashıs çulnıh puzında Kolka, Panok, Soroka paza pasha daa pular*

oshas olğannarnah haydi hınğanni oynap alarzın" A. Kuzugaşev (Okul yanında akan Askiz deresinin buzunda Kolka, Panok, Soroka ve başka da çocuklarla ne seviyorsan oynayabilirsin.)

çul- Yolmak, çekip köküyle koparmak: *"Aydo, çirzer körip, ottarnı çımcılap, çula tarthlap, çoohtapça."* V. Kobyakov (Aydo, yere bakıp, otları tutamlayıp, çekip yolarak konuşuyor.)

çula Can, ruh.

çulat Çay, derecik: *"Cazın tashıl çulattarı / Çattıran suuna küs hosçalar."* A. Topanov (Baharın zirve derecikleri / Çaltıran suyuna güç katıyorlar.)

çulay Bıngıldak.

çulba Bütünüyle kızartılmış koç gövdesi.

çulbas Perçem.

çulbasta- Saçından tutup çekmek.

çuldır- Yoldurmak.

çulğas *koy.* Hırsız.

çulğasta- *koy* Hırsızlık yapmak.

çulğastas- *koy* (birlikte) Hırsızlamak.

çulğus *sag.* Hırsız.

çulğusta- *sag.* Hırsızlamak.

çulğustas- *sag.* (birlikte) Hırsızlamak.

çulhum sîs *bel.* Apse.

çuhl- Yolunmak: *"İrnih holı hatığ polcah / Igîr tulün çulılcan / Ibdeh aar-peer pozıtpacan / İki harah kögercen."* M. Kokov (Erin eli sert imiş / Kvrık belik yolunmuş / Evden dışarı çıkarmamış / İki gözü morarmış.)

çuhs Yolma.

çulma Perçem.

çulmala- Parçalamak, kesmek.

çuluğ (ı.) *kaç.* Haziran.

çuluğ (il.) *şor.* Tefsiz kam töreni.

çuluğla- Tefsiz kam töreni yapmak.

çuluh (ı.) Özsu.

çuluh (ıı.) Çorap.

çuluh (ııı.) Kösele şerit, maymah çuluğı çizme köselesi.

çuluspah Saç çekiştirme.

çun- 1. Yıkanmak. 2. Temizlenmek.

çunah Yün kiri. hoy çunağın çuupçalar koyunun kirini yıkıyorlar.

çunahtığ s. Kirli, çunahtığ tük kirli yün.

çunhur s. Derin, çunhur ayah derin kâse.

cura- Yoğurmak, karmak.

curan- Bir şeye sıvanmak, bulanmak.

çurat- Yoğurtmak, kardırmak.

çurçu Kayın, kayın birader.

curt 1. Ev, konut, mesken: *"Olar minîh çurtımda honğannar."* N. Domojakov (Onlar benim evimde geceleldiler.) çurt-ib ev bark: *"Çalcı kîzî toğıncah / Çurt-ibîne tartıncah / Çabas töreen Aponnıh / Çalğıs tını la halğan."* P. Ştıgaşev (Köle kişi çalışmış / Evine barkına çekilmiş / Sakin doğan Apon'un / Sadece bir canı kalmış.) çurtı çoh evsiz barksız. 2. Hayat, yaşam. Çöptîg çurtazan, uzun curt polar, çöbî çoh çurtazan, hısha curt polar. Atasözü (Dirlik düzenlik içinde yaşarsan, uzun yaşarsın, dirlik düzenin yoksa kısa yaşarsın.) 3. Yuva: *"Huruğ cazı kök torğınan çabınça / Hustar daa peer curt salarğa kilçeler." İ.* Kapçıgaşev (Kuru ovaı gök ipekle kaplanıyor / Kuşlar da buraya yuva yapmaya geliyor.) 4. Yurt, memleket.

çurta- Yaşamak, hayat sürmek: *"Apon matap toğınça, Arığdah ağas tartıpça Ipçîzf, ibde çurtap, İrin tilem körbeceh."P.* Ştıgaşev (Apon güzel çalışıyor / Ormandan ağaç çekiyor / Karısı evde yaşayıp / Erini hiç görmüyor.) İkî çabal pîrîkîp çurtaza, tabıstığ polcan; hosti honcıhtarğa curt çoh polcan. Atasözü (İki kötü birlikte yaşarsa patırtı olur, yakın komşulara yaşamak haram olur.) urtap çörçet- yaşayıp durmak ç amır-hazıh çurtas sağlıklı, huzurlu hayat, haydi çurtap parizar? nasılsınız? tikke çurta- boşuna yaşamak.

çurtağ Mesken, yurt. çurtağ surii mesken sorunu.

çurtağcı Sakin, oturan, aal çurtağcızı köylü, gorod çurtağcızı şehirli.

çurtal- Yaşanmak: *"Haydi ol adınah çurtal parıbızar?"G.* Kazaçinova (O adla nasıl yaşanacak?)

çurtas Hayat, yaşam: *"Çırğallığ çurtas sin püdirçezin." M.* Kilçiçekov^Mutlu hayatfsen kuruyorsun.) ibdegî çurtas ev hayatı, çurtastı alıştır- hayatı değiştirmek.

çurtıcah Küçük mesken: *"Ol cazının ortızında kizek çurtıcah haralıp odır."\J.* Kobyakov (O ovanın ortasında küçük ev kararıyor.)

çurttığ s. 1. Mesken sahibi 2. Yurdu olan, yurtlu, memleketli: *"Köglîg çurttığ çonıh tooza / Köglep, honiin tııdınça / Köytık ıırcı holın sunza / Kürezerge timde pola."* M. Kokov (Keyifli yurtlu halkırç hepsi / Şarkı söyleyerek hayatını sürdürüyor / Kurnaz düşman el uzatınca / Mücadeleye hazır oluyor.)

çuruh Paçavra, çaput, pil pırtı: *"Çoğar tastaan çuruh* p / 7 / , *halbahnap uçuğıbısçalar."\I.* Kobyakov (Yukarı atılan paçavra gibi, palazlanıp uçuşuyorlar.fçuruh- çarıh pılı pırtı, paçavra: *"Yakınnıh soonah sürfzlp, haphan çirdeh haap, çuruh-çangın tooladıp odırça." V.* Kobyakov (Yakın'ın arkasından takip edip, kaptığı yerden kapıp, paçavralarını parçalıyor.)

çut *s.* 1. Kötü hava, yağmurlu hava: *"Irtken çut çılda ot pray çirlerde çahsı sıhhan."N.* Tyukpiyekov (Geçen yağmurlu yılda her yerde ot iyi yetişti.) çut kün yağmurlu gün. 2. Zayıf, bitkin. 3. Pasaklı, şapşal, kılıksız.

çutpa Balık yemi.

çuttığ s. Yağmurlu, çuttığ küskü yağmurlu güz.

çuul- (ı.) Sarhoş olmak.

çuul- (ıı.) Yıkanmak, temizlenmek: *"Suğlığ-suğlığ nahmırlar Solbırabinah ağıbıshan, Suuğıp, çuulıp puyğannar Suğlan parğan tunbıshan."* A. Topanov (Sulu sulu yağmurlar / Şırıldayarak akmışlar / Islanıp, yıkanıp ak çamlar / Sulanıp durmuşlar.)

çuulğan s. Sarhoş.

çuun- Yıkanmak, temizlenmek: *"Ol andağ: hırıspas, çuunmaazıh tip tartıspas."* G. Kazaçinova (O öyle, kızmaz, niçin yıkanmadın diye tartışmaz.)

çuundır- Yıkatmak, temizletmek.

çuural- 1. Yoğrulmak, karışmak 2. *mec.* Dile düşürülmek: *"Am tilge le çuuralçalar."* V. Şulbayeva (Şimdi dile de düşürürler.)

çuural Yumuşak yün.

çuurallığ s. Yumuşak, çuurallığ tüg yumuşak yün/

çuuran- Yoğrulmak.

çuurana "Karavana, boşa gitti" anlamında seslenme sözü.

çuuranhay (ı.) Körebe (oyunu).

çuuranhay (ıı.) Çok yumuşak yün.

çuuranhay (m.) Bir tür Hakas yemeği.

çuurat- Yoğurtmak.

çüçüges s. Tatlı, şekerli.

çüçün (akağaç) Suyu. hazin çüçügî akağaç suyu.

çüg(ı.) (kuş) Tüyü.

çüg (ıı.) (göbek bağı) İyileşme.

çügde Cıdağı.

çügdeiîg s. Cıdağılı.

çügen Dizgin, gem. kümüs çügen gümüş gem.

çügenek Gem: *"Haas çügenek nimes."* V. Maynaşev (Kayış gem değil.)

çügenne- Gem vurmak, dizginlemek.

çügennîg Dizginfi, gemli

çüges bk. çükes

çügeste- Sırtına almak, yüklenmek, bk. çükeste-

çügle- (I.) (göbek bağı) İyileşmek, kîn çüglebeende, ipçî kîzee nimenî iderge çarabas göbek bağı iyileşmeden, kadın hiçbir iş yapmamalı.

çügle- (II.) Oku yeleklemek, tüy takmak.

çüglîg Yelekli (ok.)

çügün Ağaç suyu, özsu.

çügür- Koşmak: *"Amdı üs at çügürer."* i. Kostyakov (Şimdi üç at koşacak.)

Azağı çoh çügürçedîr, hanadı çoh uçuhçadır. Bilmece, bulut (Ayağı yok koşuyor, kanadı yok uçuyor.) çügürcen aday tazı. çügürcen at yarış atı. at çügürcen çir at koşturma (yarış) yeri: *"Çazıçahtı ibîre at çügürcen çir hurçal partin"* i. Kostyakov (Küçük ovanın etrafını at yarıştırma yeri çevreliyor.)

çügürbe Hafif giysi.

çügürcek *kız.* Tekerlek.

çügürcen s. Yüğrük, çügürcen at yüğrük at.

çügürîkI. Koşu. 2. Koşucu, hızlı: *"Ek, mındağ çügürîk atha kem amğı tuşta muhmes." V.* Maynaşev (Eh, böyle hızlı ata kim şimdiki zamanda binmez.) 3. *mec.* Keskin, atik, çevik: *"İpçîzî Kara, hoor çügürîk harahtığ, örtekti oshas hazırılcah irnîn ustayta tudıp..."* A. Çerpakov (Karısı Kara, kahverengi keskin gözlü, ördeğinki gibi kıvrık dudaklarını bükerek...)

çügürîs Koşu: *"Sidîk anı sarnirğa sarınnarda / Salğah oshas tabırah çügürîzî."M.* Bainov (Zor onu türkülerde söylemek / Dalga gibi hızla koşusu.)

çügürîs- Koşuşmak.

çügürt- Koşturmak, sürmek: *"Olarnıh pîrsîn sablığ sedok Paskir Sartıkov çügürter."* İ. Kostyakov (Onların birini meşhur jokey Paskir Sartıkov koşturacak.)

çügürtpe (I.) Balık ağı halatı.

çügürtpe (II.) Küçük fıçı.

çük (I.) Yük, bagaj: *"Organ altında, pes üstünde, çük-haptar körgleenner, çe pir dee nime tappaannar."* A. Çerpakov (Yatak altında, soba üstünde, yükler kaplar görmüşler, fakat canlı bir şey bulamamışlar.)

çük (II.) Tüy: *"İpçî kîzi, cayıl parğan çükterden çük alıp, oolnın purnına çağın tuthan."* N. Domojakov (Kadın, yayılan tüylerden tüy alıp, oğlanın burnuna yaklaştırmış.) krş. çüg

çükes 1. Sırt çantası: *"Apsah uçazındağı çükezînen..."* A. Çerpakov (İhtiyar sırtındaki çantasıyla...) 2. Avcı torbası.

çükeste- Sırtına almak.

çükte- Yüklemek.

çükten- 1. Yüklenmek, sırtına almak 2. *mec.* Yüklenmek: *"Poç, ol daa söstî çüktenîp alarbıs pa/V.* Şulbayeva (Hey, o sözü yüklenecek miyiz?)

çüktencîk 1. Yük. 2. Sırt çantası.

çüktendîr- Yükletmek.

çüktes Oyunda yenilene verilen sırtta taşıma cezası.

çüktes- (birlikte) Yüklemek.

çüktîg s. Yüklü.

çül (I.) Huy, karakter.

çül (II.) 1. Mafsal, oynar eklem. 2. Demir yolunda kasis: *"Toğızon çüllîg poyezdîm."* S. Kadışev (Doksan kasisti demir yolum.)

çüicük Erkek paltosunun sırtındaki çukurluk.

çülen- Bir şeyi taklit etmek, bir kılığa girmek: *"Apsahha töp-tööy ide çülen salğan uzun har oshas sağallığ Topıyah."* N. Tinikov (ihtiyara çok benzer şekilde taklit edilen uzun kar gibi sakallı Topıyah.)

çülendîr- Taklit ettirmek: *"Yağor Porsıh apsahtı daa çülendîrîp altırcıh."* N. Nerbişev (Yagor, Porsıh ihtiyarı da taklit ettirmiş.)

çülerkîs 1. Hayal, görüntü. 2. Önsezi. 3. Hayalet.

çüley Bıngıldak.

çülîfine-Ekleminden ayırmak.

çülle- *sag.* Yüklemek.

çülme ifrite, suratsız kadın.

çültek s. Çekingen, yüreksiz.

çülüg Kama verilen ücret.

çülük (ı.) bk. çülüg

çülük (ıı.) Sanrı, birsam.

çülüm Dilin altındaki kıvrım.

çülün 1. Kültür, çülünî pasha on kültürü farklı halk. 2. Ruh hâli ç

çülün 1. Omurilik. 2. *mec.* ince, zayıf.

çümcük Dedikoducu, fitneci.

çüme Ok ucu.

çünmen bk. çüme

çürçe Azıcık, biraz. krş. türce

çürek Yürek, kalp. *"Aydonın çüregî sabıl pastaan." V.* Kobyakov (Aydo'nun yüreği çarpmaya başlamış.) çürek ağırii kalp hastalığı. Oy attı oylatpaam tîbe, ool çüregîn haynatpaam tîbe. Atasözü (Kula atı koturmayayım deme, oğul yüreğin ş kaynatmayayım deme.) Hozanahtın münî hoyığ, çabal kîzînîn çüree hannığ. Atasözü (Küçük tavşanın çorbası koyu, kötü kişinin yüreği kanlı.)

çüreksî- 1. Heyecanlanmak, cesarete gelmek. 2. Çekinmek, korkmak: *"Uluğ turanın îzîgîn çadap tîdînip azıp, çüreksi-çüreksi kfr parğan."* V. Kobyakov (Büyük evin kapısını güçlükle açıp, çekine çekine girmiş.) 3. Telâşlanmak.

çürektîg s. Yürekli, cesur, korkusuz. arığ çürektîg temiz kalpli, algım çürektîg sakin, rahat.

çüs(ı.)s. Yüz, 100 sayısı. *"Sizîktîg polza, çüske dee çitîre sanirğa ügrenfp alar."* N. Tyukpiyekov (Zeki ise, yüze kadar da saymasını öğrenir.) Çîdîktîg kîzînîn çüs çazıh, alğan kîzînîn pîr çazıh. Atasözü (Kaybedende yüz hata, alanda bir hata.) suğda çüs, suğdah sıhsa pîr. Bilmece, at kuyruğu (Suda yüz, sudan çıkınca bir.) çüs hati yüz kez.

çüs (ıı.) Yüz, surat, çehre: *"Pîreezî tipçe, çüzJn tadar adın frantsuz." V.* Şulbayeva (Birileri diyor, yüzün Hakas adın Fransız.) çüs çoh yüzsüz.

çüs- Suda yüzmek: Tas *kömirlîg Hara tas gorod, Talayca çüsçe siniri küzîn." M.* Kilçiçekov (Taş kömürlü Kara taş şehri / Denize yüzüyor senin gücün.) suğ klçîre çüs- suyu karşıdan karşıya yüzmek.

çüs çil Yüzyıl, asır.

çüsken *zool.* Su sıçanı.

çüskîn s. Aylak, serseri, çüskîn mal sahipsiz mal.

çüspe *kız.* Olta mantarı.

çüstîg s. Yüzlü, yüzü olan: *"Hacan hanaa terpektefi kürgen habırğazında sığrıstarın tohtadıbıshannannda, anda kızı horğıstığ çüstîg pala çathan."* N. Domojakov (Arabanın Wrlekleri kurgan yamacında tekerlek gıcırtılarını durdurduğunda, orda insanı korkutan bir yüzü olan çocuk yatıyormuş.) îkî çüstîg iki yüzlü: *"Sin îkî çüstîgzîn, Antip." V.* Şulbayeva (Sen iki yüzlüsün, Antip.f

çüstîr- Suda yüzdürmek.

çüstük Yüksük: *"Apçaynın sol holındağı irgîdegî altın çüstük çıltırap hal tur."G.* Topanov (İhtiyarın elindeki eski altın yüksük parıldayıp duruyor.)

cüze s. Aralıksız, fasılasız, cüze nanmır sağanak yağmur.

çüzeg Şişek, iki yaşında koyun.

çüzer *s.* Yüzer, yüz yüz: *"Pray la pîr polıbızarlar, pray la tuğannar, çüzer çil hada çurtapçalar."* N.

Domojakov (Hep beraber olurlar, bütün akrabalar, yüzer yıl birlikte yaşarlar.)

cüzîm bk. cüzüm

cüzîn bk. cüzün

çüzîs- (birlikte) Yüzmek.

çüzîs Yüzüş, suda yüzme: *"Çolım minin - çüzîs pu talayca / Çobağlarnı, örçî tobıra / Izînerge holım suğlanğanca /Harazıp salğahtı azarğa."* M. Bainov (Yolum benim, yüzüş bu denizce / Acıları bir uçtan diğerine geçerek / izinizde elim ıslanana kadar / Gayret dalgaları geçmeye.)

çüzîs- Yüzüşmek, suda birlikte yüzmek.

çüzüg Balta kılıfı.

cüzüm Yüzüş, yüzme.

cüzün 1. Yüz, surat. 2. Kılık, dış görünüş. 3. Huy, karakter. 4. Ruh hâli.

çyotnay Çift sayı.

-D-

daa Dahi, da. Çabıs taa polza, adım par, homay daa polza ipçîm par. Atasözü (Kısa da olsa atırrTvar, kötü de olsa karım var.)

damba Bent, set.

darvinizm Darvincilik.

data Tarih, pis'monın altında data turğan mektubun alt kısmında tarih vardı.

datçanin Danimarkalı.

datçanka Danimarkalı kadın.

datskay s. Danimarka'yla ilgili.

davlenie Basınç, kiinîn davleniezî hava basıncı, atmosferanın davleniezî atmosfer basıncı.

debet Gider.

debyut *tiy.* Sahnede ilk oyun, ilk adım.

dee De, dahi: *"Min, îceme dee toğaspin, nay ür pol pardım."* V. Kobyakov (Ben annemle karşılaşmayan da çok uzun zaman oldu.) pır dee hiç: *"Çohırahtan pasha pir dee arğızı çoğıl."* V. Kobyakov (Çohırah'tan başka hiç arkadaşı yok.)

deepriçastie *zf.* Ulaç, zarf fiil.

defis Küçük çizgi.

dejurnay Nöbetçi.

dekabr' Aralık (ayı).

dekada On gün.

dekan Dekan.

deklaratsiya Deklârasyon, beyanat, demeç.

dekoratsiya Dekorasyon.

dekret Kararname.

dekrettig s. Kararnameyle ilgili.

del'fin Yunus balığı.

tielegat Delege.

delegatsiya Delegasyon, heyet.

demarkatsionnay s. Hudutsal, sınırsal.

demilitarizatsiya *ask.* Askersizleştirme.

demobilizovannay s. Tezkereci, terhis olan.

demobilizovat' pol-Terhis olmak.

demokrat *s.* Demokrat.

demokratiçeskay s. Demokratik.

demokratiya Demokrasi.

demokratizirovat' pol- Demokratikleşmek.

demokratizm Demokrasi.

demonstratsiya Gösteri, yürüyüş.

denaturat Bozuk ispirto.

denşçik Emir eri.

depo Depo.

depriçastnay *gr.* Zarf fiille ilgili.

deputat Milletvekili, mebus.

derevenskay *s.* Köylü, köyle ilgili.

derevnya Köy: *"Çoh, ağan, parçathan derevnyada minm tanıstarım par."* N. Domojakov (Yok ağabey benim gittiğim köyde tanışlarım var."

dermatin Dermatin, suni meşin.

desant *ask.* Çıkarma birlikleri.

desantnik *ask.* Karaya çıkarılmış asker.

desyatnik Ekip başı, grup başı.

detdom Yetimhane.

detsimetr Desimetre.

deyatel' Faaliyet adamı, faal.

dezertir Kaçak, asker kaçağı.

dezertirovaf pol- Asker kaçağı olmak.

dezinfektsiya Dezenfekte etme.

dezinfektsiyala- Dezenfekte etmek.

dınya Kavun.

diagnoz Teşhis.

diagonal' Diyagonal.

diagramma Diyagram.

dialekt Lehçe.

dialektiçeskay *s.* Diyalektik.

dialektika Diyalektik: *"Sinîn nımahtarında dialektika zakonı*

dozor *ask.* Devriye.
dozornay *s. ask.* Devriyeyle ilgili.
drama *ed.* Dram.
dramatiçeskay s. Dramatik.
dramaturg Dram sanatı.
dramkrujok Tiyatro derneği.
drap Çuha.
dratva Ziftli iplik.
drob' Saçma (av için.)
drujina Müfreze.
dub Meşe.
duer Düello.
düet *müz.* Düet.
duga Kavis, eğmeç.
duhi Parfüm, esans.
duhovoy Nefesli.
duş Duş.
düşman Düşman: *"A min kemnî araçılaam? Duşmannamı, ol hanğa tospas hushunnarnı."* V'. Şulbayeva (Peki ben kimi kurtardım? Düşmanları, o kana doymaz kuzgunları.)
dvigatel' Motor.
dvorets Saray.
dvoryanin Asilzade.
dyujina Düzine.

-E-

e *ünl.* E! e, pu sin nooni e, bu sensin ha!

ebe Babanın veya dedenin kardeşinin hanımı.

ebekey Hamileye yardımcı olduğuna inanılan ruh.

ebîce bk. ebe

ebîrge *kız.* Kaymak kabı.

ebonit Ebonit.

ecek Taban: *"Sapog ödîkterînîh ecekîerînde dee nime-de çarıp parçathan." F.* Burnakov (Çizme topuklarında bir şey parıldıyor.)

ecektîg Tabanlı.

ecîgey Bir tür peynir.

eden *ünl.* Hoppaa!

edere- 1. Cesareti kırılmak. 2. Dağınık olmak.

ederees Özensiz, pasaklı.

edereg Cesaretini kaybetme.

edeş *anal* Boğaz.

ee (ı.) 1. Sahip. *"Soldat kîzî sapogtığ polarğa kirek polğan, -çoohtan saldı hula attın eezî." F.* Burnakov Asker kişi çizmeli olmalıymış, diye konuştu kula atın sahibi.) Çarğıcı pîske ülüs nimes pîspîs ülüstîn eezî. Atasözü (Yargıç bize kader yazmaz, kaderimizi yazan biziz.) eezi çoh sahipsiz. 2. İye, sahip olduğu düşünülen ruh, tanrı, tağ eezî dağ iyesi, suğ eezî su iyesi, ot eezî ateş iyesi.

ee (ıı.) *ünl.* Ya-ya.

eek Çene. eek sağalı çene sakalı, keçi sakalı. *"Eek sağalın hıymtrathlap, hazi körîp, çe am daa tabıstığ homıs hılı östeenJne tööy ünnen tapsap salğan."* A. Çerpakov (Çene sakalını kımıldatıp, dik bakıp, kopuz teli gibi sesle konuşmuş.)

eekpey Çocuk önlüğü.

eekpeylîg Önlüklü, eekpeylîg pala önlüklü çocuk.

eektîg Çeneli, enesi olan: *"Pu sîzîk sıraylığ, îk ç eektîg, terpek hazan tühdergen oshas pastığ tadar." N.* Domojakov (Bu şiş suratlı, iki çeneli, yuvarlak kazan döndürülmüş gibi başlı Hakas.)

eel- Eğilmek: *"Anın nîske söögîcee muzıkaa kilîsffre niik eelçe."* V. Tatarova (Onun ince vücudu müziğe uygun şekilde hafifçe eğiliyor.)

eelcek Kolay eğilir, elastikî, eğilebilir: *"Eelcek çiit horba çili, iptîg pügîlçe."* V. Tatarova (Elâstikî genç dal gibi düzgünce bükülüyor.)

eeldîr- Eğmek.

eeldire *zf.* Eğerek, bükerek: *"Ol, sol azağın eeldire pazıp, ağassar ahşap çörsıhhan."\I.* Kobyakov (O, sol ayağını bükerek basıp, ağaca doğru aksayarak yürümüş.)

eelen- (ev) İyesi gelmek, cin gelmek.

eelendîr- Sahiplendirmek: *"Ben cazını öfire parça / Eelendîrçe anı tabısnah."* M. Arşanov (Sahipsiz ovayı geçerek gidiyor / Sahiplendiriyor onu sesle.)

eelîg *s.* Sahipli, iyeli. *"Anı uluğlar, eelîg tağ tip, pisti horğıtçahnar."* M. Çebodayev (Onu büyükler, iyeli dağ diyerek bizi korkuturlar.) İb eelîg, pas miilîg. Atasözü (Ev sahipli, baş beyinli.)

eemek (başta) Bıngıldak.

een (ı.) s. Boş, ıssız, kimsesiz: *"Anı apsahtıh çalğıs hızı Nona önetîn, curt eenge tööy körinmezin tip artıshan." A.* Çerpakov (Onu ihtiyarın biricik kızı Nona bilerek, ev ıssız metruk görünmesin diye bırakmış.) een tura metruk ev: *"Toraydıh abazı, andar nimee, ol een turazar."*

A. Çerpakov (Toray'ın babası, oraya niçin 'gidiyorsun' o ıssız eve.) een cazı ıssız ova.

een (ıı.) Omuz. een-moyın alış- boynuna sarılmak.

een (m.) Hediye

een (iv.) 1. Banko, oyunda el sahibi olmak. 2. Löve.

een-hool *tekr.* Issız *"Anan sah mındağoh een-hool çazıca çalğızaan çöre halğan Topin çistezJ."* N/Nerbişev (Sonra tam böyle ıssız ovaya doğru tek başına yürüyüp gitmiş Topin eniştesi.)

eere- Katıla katıla gülmek: *"K / 7 çitpinçetken çili, tın alıp polbinça, anan tudığ çoh turaa toldıra eerep sıhça."* V. Şulbayeva (Hava yetmiyormuş gibi, nefes alamıyor, sonra kendini tutamayarak evi dolduracak şekilde katıla katıla gülüyor.)

eerîne *zf.* Geğirerek: *"Eenne dee sıihtabıssam, Eezim pu la çiis çitîrçe." N.* Tinikov (Geğirerek ses çıkarsam / Sahibim hemen yem getirir.)

eermek Süzme yoğurt.

effekt 1. Etki, sonuç. 2. Efekt.

effektîg *s.* Efektif, etkili.

efir *kim.* Eter.

eg- Eğmek: *"Haydağ daa anı hazır çiller/ Ee-püge pazıp polbacahnaf."* N. Tinikov (Ne kadar kuvvetli de olsa sert rüzgârlar / Eğip büküp yıkamamışlar.) Ças ağastı huraalahha eg, olğannı tuzında ügret. Atasözü (Yaş ağacı kurumadan eğ, çocuğa zamanında eğit.) emek eg-tel eğmek.

eğen *s.* Eğilmiş: *"Anın azahtarı attın îkî mıhtızına ipti, önetîn eğen nime çili, hoyralğlap partır." V.* Kobyakov (Onun bacakları, atın iki yanına uygun bilerek eğilmiş şey gibi bükülmüş.)

egîl- bk. eel-

egoist Egoist, bencil.

egoizm Egoizm, bencillik.

eh *ünl.* Eh! *Ey\"Eh, hudayım, öörkî çayaanım, sinin holıhda çörçebîs."* V. Şulbayeva (Ey Tanrım, yukardaki yaratıcım senin elinde yaşıyoruz.)

ejengeş *kız.* Üşengeç.

ek (ı.) Çene. ek söögî çene kemiği, krş. eek

ek (ıı.) *ünl.* Ah!, hay! ek, haydi körbedîm! ah, nasıl görmedim!

ekay *ünl.* Hay!, Vay!

ekipaj Ekip, mürettebat, samolyot ekipajı uçak mürettebatı.

eklektizm Eklektizm.

ekleş *Kız.* "r" veT seslerinF'g" gibi söyleme.

ekologiya Ekoloji.

ekonomiçeskay s. Ekonomik.

ekonomika Ekonomi: *"Ekonomika surığları mağaa çağın arah."* V. Şulbayeva (Ekonomi sorunları bana daha yakın.)

ekonomist Ekonomist.

ekonomiya Tutumluluk, tasarruf.

ekran Ekran.

eksel- *sag.* Titremek.

ekskursiyonnay s. Geziyle ilgili.

ekskursiya Gezi.

ekspeditor Mal sevk eden.

ekspeditsiya Araştırma gezisi.

eksperiment Tecrübe, deneme.

eksperimental'nay *s.* Deneysel.

eksperi Eksper, uzman.

ekspertiza Ekspertiz, kontrol.

ekspluatator Sömürücü.

ekspluatirovat pol- Sömürmek.

eksponat Numune.

eksponirovat' pol- Sergilemek, teşhir etmek.

eksport ihraç.

eksportnay s. ihracatla ilgili.

ekspozitsiya 1. *müz.* Giriş. 2. Ekspozisyon, sergileme.

ekspress Ekspres.
ekspropriyorovat' pol- İstimlâk etmek.
ekstern Dışardan, ekstern.
ekte- (ı.) Destek koymak.
ekte- (ıı.) Çenesine vurmak.
ekvator *coğ.* Ekvator.
ekvatoriyal'nay s. Ekvatoral.
ekvivalent Mukabil, eşdeğer.
ekzamen Sınav, vıpuskoy ekzamen bitirme sınavı, ekzamen pir- sınava girmek.
ekzamenatsiyonnay s. Sınavla ilgili. ekzamenatsiyonnay komissiya sınav komisyonu.
ekzamenovat' pol- Sınav yapmak.
ekzaminator Sınav yapan.
ekzamplyar Nüsha.
ekzema *tıp.* Ekzema.
ekzotika Egzotik.
elektriçeskay *s.* Elektrikli, elektrik: *"İbînîn îstî pray çaltırapça, radiozı par, elektriçeskay lampoçka köyce."* S. Çarkov (Evin ii bütünüyle parıldıyor, radyosu ç ar, elektrik lâmbası yanıyor.)
elektriçestvo Elektrik
elektrik Elektrikçi, injiner-elektrik elektrik mühendisi.
elektroenergiya Elektrik enerjisi.
elektromontyor Elektrikçi.
elektromotor Elektrik motoru.
elektron Elektron.
elektroset' Elektrik iletme sistemi.
elektrostantsiya Elektrik santrali.
elektrotehnika Elektroteknik.
element Element, eleman.
elementarnay *s.* iptidaî, ilkel.
elem-salam Aleyküm selâm.
elevator Silo.
elîk (ı.) *zool.* Yabanî keçi.
elik (ıı.) *sag.* Alay, istihza.
elîkte- *sag.* Alaya almak, biriyle eğlenmek.
ellkteecî *sag.* Alaycı, müstehzi.
eiîktet- Alaya aldırmak.
ellem Tahta.
ellik Eldiven.
em- Emmek.
emaP Mine, emaye.
emal'lığ s. Mineli, emayeli.
emalirovannay s. Mineli, emaye.
emblema Amblem.
emcek Meme.
emcekte- Emzirmek.
emdeş *şor.* Keten torba.
emdir- Emzirmek.
emek 1. Tel. timîr emek demir tel. 2. Bilezik, halka.
emektîg s. Telli.
emigrant Göçmen.
emigratsiya Muhaceret, göçme, iltica etme.
emigrirovat pol- Göçmek; iltica etmek.
emik *anal* Bıngıldak.
emîs- Emzirmek: *"Palaların, emîzîp, azırap çör."\l.* Kobyakov (Yavrularını emzirip,, besliyor.)
emîstîr- Emzirtmek.
emotsiya Duygu, his.
empiriokritiitsizm *fel.* Ampiriokritisizm.

en (ı.) b k . een

en (ıı.) Bayan elbisesinde şerit, nakış.
ene Anne. krş. ine.
energetika Enerji bilimi.
energiya Enerji, atom energiyazı atom enerjisi.
entsiklopediya Ansiklopedi.
entuziazm Şevk, heyecan.
epidemiya *tıp.* Epidemi, salgın, tif epidemiyazı tifo salgını.
epigraf Epigraf, yazıt bilimi.
epigramma Epigram.
epilog Epilog.
epitet ed. Epitet.
epoha Devir, çağ.

epos *ed.* Destan.

er Erkek. Tabırğı çortpaan tağ çoğıl, tarıhpin ösken er çoğıl. Atasözü (Geyik koşmayan dağ yoktur, darlığa düşmeden büyüyen er yoktur.) krş. ir

era Devir, çağ.

ere- Gülmekten katılmak: *"Nime çaspas hıstar urokta, Hıniina erep, talcıhhan."M.* Bainov (Hiç yanılmaz kızlar derste / İlginçliğine gülüp kendilerini kaybediyor.)

eres- Gülmekten katılaşmak.

eres Gülmekten katılış.

eret- Gülmekten katılaştırmak.

ergîs- Şakalaşmak, oynaşmak.

erin- Üşenmek, erinmek: *"Kirek andağ polğanda, erînîp odırar ba za pîr ças irtkence."* A. Kuzugaşev (iş böyle olunca, üşenip oturacak mı bir yıl geçene kadar.)

erîncek *s.* Erinen, üşenen, yavaş. Erîncek kî z î odırıp uzupça, çadıp toğınça. Atasözü (Erinen kişi oturup uyur, yatıp çalışır.) İbektin irnî çağlığ, erfnçektîn pazı hağdannığ. Atasözü (ivenin dudağı yağlı, erinenin başı kepekli.) *"Çe Çobat sağamğı îzîg çaygı künnerde amir, erîncek ahçatça."* N. Domojakov (Fakat Çobat 'ırmağı' bu sıcak yaz günlerinde sakin, yavaş akıyor.)

erînîstîg s. Erinen, üşenen: *"Çe Vaska şkolaa çağdabıshanda, çügürgenge mayığıbızıp, anan arınca erînîstîg pastırısha kîr parğan."* A. Kuzugaşev (Fakat Vaska okula yaklaşınca, yürümekten mayışıp, sonra yürüyüşünü üşenerek yavaşlatmış.)

erîs- (birlikte) Üşenmek, erinmek: *"irgîdegîler, erfzerge polip, îdök horğıtçan poltırlar."* G. Kazaçinova (Eskiler üşendiklerinden, böyle korkuturlarmış.)

ermek Süzme yoğurt.

eruditsiya s. Geniş, engin bilgi.

eskadra *ask.* Filo.

eskadron *ask* Bölük.

eskalator Yürüyen merdiven.

eskimos Eskimo.

eskimoska Eskimo kadın.

estafeta Bayrak yarışı.

estefatalığ s. Bayrak yarısıyla ilgili.

estetiçeskay s. Estetik, estetikle ilgili.

estetika Estetik.

estonets Estonyalı.

estonka Estonyalı kadın.

estonskay *s.* Estonla ilgili.

estrada Sahne. estradaa sıh- sahneye çıkmak.

eşelon *ask* Rütbe, kademe.

etaj Kat. îkîncî etaj ikinci kat.

etajerka Etajer: *"Tatiap parğan timîr ornahtar, etajerka, şkaf."* V. Şulbayeva (Paslanmış demir yataklar, etajer, raf.)

etajtığ s. Katlı, köp etajtığ çok katlı.

etika Etik.

etiket Etiket.

etimologiya *gr.* Etimoloji.

etnograf Etnograf.

etnografiya Etnografya.

evakuatsiya Tahliye etme, boşaltma.

even Even.

evenk Evenk.

evenkiskay s. Evenkle ilgili.

evenskay s. Evenle ilgili.

evfemizm Hüsnütabir.

evkalipt Okaliptüs.

evolyutsiyonizm Tekâmül, evrim.

evolyutsiyonnay s. Tekâmülle ilgili.

evolyutsiya Tekâmül, evrim.

evolyutsiyalan- Tekâmül etmek, gelişmek, tehnika tabırah evolyutsiyalança teknoloji hızlı gelişiyor.

ey Hey!

-F-

fa *müz.* Fa.

fabrika Fabrika: *"Kolhoz, sovhoz, fabrikaların Küresçebîs tıdarğa."* M. Kokov (Kolnoz, sovhoz, fabrikaları / Mücadele ediyoruz sağlamlaştırmaya.)

fabrikant Fabrikatör.

fabrikat Mamul (eşya).

fabula *ed.* Konu, süje.

fakel Meşale.

fakel'şçik Kundakçı.

fakt Olgu, vakıa.

faktör Faktör, etken.

fakul'tet Fakülte: *"A haydağ fakuitette ügrengezer? Matilda."* V. Şulbayeva (Peki hangi fakültede okuyorsunuz? Matilda.)

fal'sifikator Sahtekâr.

familiyal. Soyadı: *"Anzı km familiyaları. İn üstünde pazıl parğan."* A. Çerpakov (Şu insanların soyadları. En üste yazılmış.) 2. Soy.

fanatik Fanatik.

fanatizm Fanatizm.

fanera Kaplama, kontrplâk.

fanfara *müz.* Uzun boru.

fantaziya Fantezi.

fara Far. avtomobil' faraları otomobil farları.

farfor 1. Porselen. 2. Porselen(den). farfor îdîs-hamıs porselen kap kaçak.

farmakolog Farmakolog.

farmakologiya Farmakoloji.

farmatsevt Eczacı.

fars *tiy.* Fars, yalın güldürme oyunu.

fartuk Önlük.

fasol' *bot.* Fasulye.

fason Model, kesim.

faşist Faşist: *"Nemets faşistten çirîbîske ileede kir kilîbîstîler."* F. Bumakov Alman faşistleri yurdumuza çok girdiler.)

faşizm Faşizm.

faza Safha, evre.

fazan Sülün.

federatsiya Federasyon.

fel'dşer Sağlık memuru.

fel'eton Fıkra, köşe yazısı.

feodalizm Feodalizm.

ferma Çiftlik: *"Uluğ nimes aalnıh kîzîlerî çazıdağı toğısta paza aalnıh oortah fermazmda polğlaannar."* İ. Topoyev (Küçük köyün insanları ovadaki işte ve köyün çiftliğindeymişler.)

fermer Çiftlik sahibi, çiftçi.

festival' Festival.

fevral' Şubat: *"Fevral künînîh çap~çarıh çariina harahtarı gaitan turğan."* A. Kuzugaşev (Şubat gününün apaydınlık ışığında gözleri kamaşıyor.)

fil'm Film.

fil'tr Filtre.

filiyal Şube.

filolog Filolog.

filologiya Filoloji.

filosof Filozof: *"Könf, haydi tfpçeler filosoftar, konkretno surığ turğızarbıs."* V. Şulbayeva (Doğru, nasıl söylerler filozoflar, somut soru sorarız.)

filosofiya Felsefe: *"Novosibirsk universitedînîn filosofiya fakultedfnîh studentf polğam."* V. Şulbayeva (Novosibirsk Üniversitesinin Felsefe Fakültesinde öğrenci idim.)

final Final.

finansovay s. Malî.

finiş Finiş, bitiş.

finişte- Sona ulaşmak.

finskay Fin.

fitil' Fitil.

fizik Fizikçi.

fizika Fizik.

fizilogiya Fizyoloji.

fiziyolog Fizyolog.

fizkul'tura Beden eğitimi.

flag Bayrak: *"Tura pulunnarında flagtar hızılğlap parğan."\I.* Kobyakov (Bina köşelerinde bayraklar kızarıyor.)

flakon Kapaklı şişe.

flanel' Fanila.

flang Cenah, kanat.

fleyta Flüt.

flot Filo: *"Kirek polza, pistin vozduşnay flot / lırçaa toğır horıhpin turar."* M. Arşanov (Gerekirse, bizim doğu filomuz / Düşmana korkusuzca karşı koyar.)

flyaga Matara.

fokus Hokuspokus, şaşırtıcı oyun.

fol'klor Folklor.

fonar' Fener: *"Alcıbay, elektriçeskay fonarnan pozının çolın çarıdıp ala, zaboynın tübînzer ide pastır sıhhan, çe ırah par polbaan."* S. Çarkov (Alcıbay, elektrik feneriyle kendi yolunu aydınlatarak, maden ocağının ucuna doğru yürümüş, fakat çok uzağa gidememiş.)

fond Fon: *"Ahçazın haydağ-da fondtarğa sürîbîsçe."* V. Şulbayeva (Parasını birtakım fonlara yatırıyor.)

fonetika *gr.* Fonetik.

forma Forma, şekil, biçim.

formalığ s. 1. Formalı, belirli bir tip elbisesi olan: *"Öön postan, prayzı soldat formalığlar."* A. Çerpakov (Belli başlılarının hepsi askerî elbiseli.) 2. Şekilli.

formalist Şekilci.

formalizm Şekilcilik.

formatsiya Gelişme safhası.

formirovat' pol- Şekillendirmek, biçimlendirmek.

formula Formül.

formulirovat pol- Formüle etmek.

fortap'yano Piyano.

fortoçka Vazistas, pencere gözü.

fosfor *kim.* Fosfor.

fotoapparat Fotoğraf makinesi.

fotoğraf Fotoğrafçı.

fotografirovat' pol- Fotoğraf çekmek

fotografiya Fotoğraf, resim.

fotokartoçka Fotoğraf.

foye Fuaye.

fraktsiya Grup, hizip, fraksiyon.

frantsuz Fransız: *"PîreezT tipçe, cüzin tadar adın frantsuz."* V. Şulbayeva (Birisi diyor, yüzün Hakas adın Fransız.)

frantsuzka Fransız bayan: *"A min olarğa min suras frantsuzkabın."* V. Şulbayeva (Fakat ben onlar için evlilik dışı Fransızım.)

fraza Cümle.

frazeologiya Deyim, tabir.

frezernay Freze.

frezerovşçik Frezeci.

front Cephe.

frontovik Cephede bulunan asker.

frukt Meyve.

frukttığ Meyveli.

fufayka Kazak: *"Pozı, fufaykazın suurğan."* İ. Topoyev (Kendi kazağını çıkarmış.)

fugasnay Lâğım.

fundament Temel, esas.

funktsioner Fonksiyonel: *"A min nimee çarabaan funksionerbm."* V. Şulbayeva (Fakat ben bir işe yaramayan fonksiyonelim.)

funktsiya Fonksiyon, vazife, görev.

funt Libre.

furajka Kasket: *"Anan çaacı pu al ipti izer oyiinzar altandırıbısһan, pazına pozınınoh furajkazın kizîrtîbısken."* F. Burnakov (Sonra savaşçı bu kahramanı eyer çukurluğuna bindirilmiş, başına kendi kasketini giydirimiş.)

furgon Üstü kapalı araba: *"Boçkanı furgonğa, hap çili, haap, ir taarlacah."M.* Bainov (Fıçıyı araba-ya torba gibi tutarak yüklemiş.)

futbol Futbol, futbol myaçı halhaa kire toğılahtan parğan futbol topu kaleye yuvarlana yuvarlana girdi. futbol oyna-futbol oynamak.

futbolist Futbolcu.

-G-

ga Hektar.

gabardin 1. Gabardin(kumaş). 2. Gabardinden) gabardin pal'to gabardin palto.

gabarit Ölçü, ebat.

gagara *zool.* Pupla.

gal'vaniçeskay *s.* Galvaninizmle ilgili.

gal'vanizatsiya Galvaniz yapma.

gal'vanometr *üz.* Galvanometre.

gal'vanoplastika *tek.* Galvanoplâsti.

galantereya Tuhafiye, galantereya magazini tuhafiye mağazası.

gaiereya Galeri. kartina galereyazı resim galerisi.

galife Külot.

galiyutsinatsiya Halüsinasyon.

galoşa Galoş.

galstuk Kravat: *"KögenegMn appağas moydırığına palğaan hara torğı galstugın, M salaazınan tööle tibfretçe."* G. Topanov (Gömleğinin bembeyaz yakasına bağlanan siyah ipek kravatını, iki parmağıyla devamlı oynatıyor.)

galstuktığ *s.* Kravatlı: *"Am kırles hırinzar hızıl galstuktığlar çağdabıstı."* F. Burnakov (Şimdi merdivene doğru kırmızı kravatlılar geliyor.)

galun Şerit, sırma.

gamak Hamak.

gamaş Tozluk.

gamma *müz.* Gam.

gangrena *tıp.* Kangren.

gangster Gangster.

gaplologiya *gr.* Hece düşmesi.

garaj Garaj: *"A mında altın çeçpe çoğıl / Anın ornına garaj turca."* V. Maynaşev (Fakat burada altın direk yok / Onun yerine garaj var.)

garantiya Garanti, garantiya pir- garanti vermek.

garantiyalığ s. Garantili.

garderob Gardırop, elbise dolabı.

garem Harem.

garmon' Armonika.

garmonika Armonika.

garmonist Armonikacı.

garmoniya *müz.* Ahenk, uyum.

garnir Garnitür.

garnitür Takım.

garnitura Garnitür.

garnizon *ask.* Garnizon.

garpun Zıpkın.

gastrol' Turne.

gastrolirovat' p o l - Turneye çekmek.

gastrolyor Turneye çıkan sanatçı.

gastronom 1. Yemek sever, yemek uzmanı. 2. Yemekle ilgili. gastronom magazini yiyecek mağazası.

gastronomiya Boğaz düşkünlüğü.

gaubitsa *ask.* Obüs.

gauptvahta *ask.* Askerî hapishane.

gavan' Liman.

gaz (I.) Gaz.

gaz (II.) Tül.

gazeta 1. Gazete: *"Uzun odırçıhta İvan Petroviç gazeta hığırıp odırça."* V. Şulbayeva (Uzun oturakta İvan Petroviç gazete okuyup oturuyor.) künnîn say gazeta hığır- her gün gazete okumak. 2. Gazeteyle ilgili. gazeta toğınçızı gazete çalışanı. gazeta çacını gazete kağıdı.

gazetçik Gazeteci.

gazifikatsiya Gaz hâline getirme.

gazifitsirovaf pol- Gaz hâline gelmek.

gazogenarator Gazojen, gaz jeneratörü.

gazolin *kim.* Gazolin.

gazomyot *ask.* Gaz makinesi, gaz atan makine.

gazon Çimen. gazonça çörerge çarabinça çimlerde yürümek yasak.
gazta- Gazlamak.
gaztığ s. Gazlı.
gegemon Hegemon.
ğegemoniya *s.* Hegemonya.
gektar Hektar.
gektograf Hektograf.
geliy *kim.* Helyum.
gemoglobin Hemoglobin.
general General.
general'nay *s.* Başlıca, genel.
generalitet Generaller.
generator Jeneratör.
genetika *biy.* Genetik.
geniy Deha.
geniyal'nay 1. Dâhi. 2. Dâhice.
genştab Genel kurmay.
geodeziya Jeodezi, meseha bilgisi.
geofizika Jeofizik.
geograf Coğrafyacı.
geografiçeskay *s.* Coğrafî. geografiçeskay karta coğrafî harita.
geografiya Coğrafya.
geoiog Jeolog: *"Paskaa, Naytaa, geolog ipçîlerge paza mağaa - çibîrgî çastan hay-hay artıh, çe pîs am daa çiitpîs, anzı sın."* V. Tatarova (Paska'ya, Nayta'ya jeolog kadınlara ve bana, yirmi yaş epey uzak, fakat biz hâlâ genciz, bu gerçek.)
geologiçeskay s. Jeolojik.
geologiya Jeoloji.
geometriçeskay *s.* Geometrik.
geometriya Geometri, hendese.
georgin *bot.* Dalya, yıldız çiçeği.
geran' *bot.* Itır çiçeği.
gerb Arma.
gerbariy *bot.* Kurutulmuş bitki koleksiyonu.
gerbtîğ s. Armalı.
german Alman: *"German çmnzer çır körerge parça odır."* V. Şulbayeva (Almanya'ya yer görmeye gidiyor.)
germanskay s. Alman, Alman'la ilgili.
germetiçeskay *s.* Hermetik.
geroçeskay s. Kahramanlık.
geroika Kahramanlık tarihi.
geroinya Kahraman kadın.
geroizm Kahramanlık. îstenîs geroizmî emek kahramanlığı.
geroy Kahraman: *"Pistin geroyıbıs ograda îzîgînzer oylabıshan."* A. Kuzugaşev (Bizim kahramanımız bahçe kapısına doğru koşmuş.)
giatsint *bot.* Sümbül çiçeği.
gibrid *biy.* Melez.
gibridizatsiya *biy.* Melezleştirme.
gidrant Yangın musluğu.
gidrat *kim.* Hidrat.
gidravliçeskay *s.* Hidrolik. gidravliçeskay press hidrolik pres.
gidravlik Hidrolik.
gidrid *kim.* Hidrit.
gidroaviatsiya Su havacılığı; deniz uçakları.
gidrobiologiya Hidrobiyoloji.
gidroelektrostanitsya Hidroelektrik santrali.
gidrogenerator Su jeneratörü.
gidrogeolog Hidrojeolog.
gidroliz *kim.* Hidroliz, idroliz.
gidrolog Hidrolog.
gidrologiya Hidroloji.
gidroplan Deniz uçağı.
gidropul't Şırınga, pompa.
gidrostanitsiya Hidroelektrik santrali.
gidrotehnik Hidrotekniker.
gidrotehnika Hidroteknik.
giena *zool.* Sırtlan.
gigant Dev, devasa
gigiena Hijyen, temizlik.
gigroskop Nemölçer.
gigroskopiçeskay s. Hidroskopik.
gil'za (Fişek) kovanı.
gimn Millî marş.
gimnast Jimnast.
gimnastiçeskay s. Jimnastikle ilgili.

gimnastika Jimnastik.
gimnastyorka Asker gömleği.
gimnazist Liseli; kolej öğrencisi.
gimnaziya Lise.
ginekolog Jinekolog.
ginekologiya Jinekoloji.
giperboia Mübalağa.
giperbolalığ s. Mübalağalı.
gipertoniya *tıp.* Hipertansiyon.
gipnotizyorHipnozcu.
gipnoz Hipnoz.
gipnozta- Hipnoz etmek.
gipotenuza *mat.* Hipotenüs.
gipoteza Hipotez.
gips 1. Alçı. 2. *s.* Alçı(dan).
girlyanda Çelenk.
girya Kantar, terazi taşı.
gitara *müz.* Gitar: *"Altı hıllığ gitaram Alton ünnen köglezîn."* V. Maynaşev (Altı telli gitarım / Altmış sesle çalınsın.)
gitarist Gitarcı.
glagol *gr.* 1. Fiil, eylem. 2. Fiille ilgili.
glasnay *gr. s.* Ünlü, sesli, glasnay tapsağ ünlü ses.
glisser Glisör.
glist *zool.* Kurtçuk, solucan.
glitserin Gliserin.
giobus *coğ.* Yer küresi.
glyukoza Glikoz.
goliandets s. Hollandalı.
golovastik *zool.* İribaş.
golubok *zool.* Güvercin, sas golubok yabanî güvercin, mir golubogı barış güvercini, golubok uyazı güvercin yuvası.
gonçar Çömlekçi.
gonorar Ücret.
gorçitsa Hardal.
gorelka Havagazı brülörü.
gorizont Ufuk.
gorkom Şehir komitesi.
gorn Piyade borusu.
gorod Şehir.
goroh Nohut.
gorsovet Şehir meclisi.
goryuçay Yakıt.
gosbank Devlet bankası.
gosbyudjet Devlet bütçesi.
goskredit Devlet kredisi.
gospital' Hastane.
gospodskay Derebeyi.
gospoja Bayan, hanım efendi.
gostinitsa Otel.
gosudartsvo Hükümet.
gosudartvennay *s.* Devletsel.
gotoval'nya Pergel takımı.
govor *gr.* Ağız, şive.
graç Ekin kargası.
gradus 1. Derece, açı. 2. Derece, sıcaklık seviyesi.
gradusnik Termometre, sıcak ölçer: *"Holtiicaa altına kızı idinin izlin sinecen gradusniktî suğıbıshan, anan îstîp tuthlap körgen."*\. Kotyuşev (Koltuğu altına insan vücudunun sıcaklığını ölçen dereceyi sokmuş, sonra çekip bakmış.)
grafa 1. Sütun. îkîncî grafada ikinci sütunda. 2. Paragraf.
grafik Grafik.
grafika *gr.* Grafi, şekil yazısı.
grafin Sürahi.
grafit Grafit.
grajdanin Yurttaş, vatandaş.
grajdanskay s. Yurttaşlık.
grajdanstvo Vatandaşlık, yurttaşlık.
gramm Gram.
grammatiçeskay s. Gramerle ilgili.
grammatika Gramer.
grammofon Gramofon.
gramota 1. Diploma, vesika, belge. 2. Okuma yazma: *"Pu kıstı gramotaa ügretse, ol kizi polar."* N.

Tyukpiyekov (Bu kıza okuma yazmar öğretilirse, o adam olur.)

granat (ı.) 1. Nar (meyvesi). 2. Nar (ağacı).

granat (ıı.) Granat, grena.

granata Bomba: *"Granitsa tın holda / Kirek tirîg timinde / Kilgen ırcaa ölerge / Granata, uh orında!"* M. Kokov (Sınır sağlam ellerde / Gerekli silâh hazırda / Gelen düşmanı öldürmeye / Bomba, mermi yerinde!)

granit Granit

granitsa Sınır, hudut: *"Granitsa tın holda, Kirek tirîg timinde, Kilgen ırcaa ölerge Granata, uh orında!"* M. Kokov ((Sınır sağlam ellerde / Gerekli silâh hazırda / Gelen düşmanı öldürmeye / Bomba, mermi yerinde!)

granka Tashih provası.

gravyor Hakkak, oymacı.

gravyornay *s.* Oymacılıkla ilgili.

gravyura Hakkak işleri, gravyür.

grebyonka Dişli kol.

greçeskay s. Yunana ait.

greçiha Arnavut darısı.

greh Günah, yazık.

grehtığ *s.* Günahlı.

grek Rum, Yunanlı.

grelka Su tandırı.

grifel' Arduaz parçası.

grim Makyaj.

gripp Grip.

grippoznay s. Grip(li.)

gripptîg *s.* Gripli, grip olmuş.

grossmeyster Grosmayster.

gruppa Grup.

gruppirovka Gruplaşma.

gruşa Armut.

gruz Yük.

gruzçik Y ü k işçisi, hamal.

gruzovik Y ü k arabası.

guba *coğ.* Körfez, koy.

gubernator Vali.

guberniya Vilâyet.

gubka *zool.* Sünger.

gudok Düdük.

gumanist Hümanist.

gumanitarnay Sosyal.

gumanizm Hümanizm.

gutaiin Kundura boyası.

gvardeets Muhafız subayı.

gvardeyskay s. Muhafız, muhafızla ilgili.

gvardiya Hassa.

gvözdika 1. Karanfil. 2. Kuru karanfil.

=Hh

haacı bk. hacı

haah Kabuk.

haah- (ı.) (diş) Kamaşmak, hastah çistek çîp, tîzîm tabrah haah pardı olgunlaşmamış yemiş yiyince dişim kamaşıverdi.

haah- (ıı.) (hasta) Kötüleşmek.

haahta- Kuş ötmek, karga gaklamak: *"Pos filin pîlbinçetken kizî harğaa tööy: haahtapca, haahtapça, a pîlîp al, nime haahtapça."* V. Şulbayeva (Kendi dilini bilmeyen insan kargaya benzer: Gaklar, gaklar, bil bakalım niçin gaklar.)

haahtas- Kuşlar ötüşmek, goluboktar haastasçaiar güvercinler ötüşüyorlar.

haahtat-Kuşu öttürmek.

haahtır- (ı.) Dişi kamaştırmak.

haahtır- (ıı.) (hastayı) Kötüleştirmek, ağırlaştırmak.

haal Çubuk, nîskecek haal ince çubuk. hazin haal akağaç çubuğu.

haala- 1. Yürümek, adımlamak: *"Hoy hadarıp haalap tur odırzıh, ya?"* V. Kobyakov (Koyun otlatıp adımlayıp duruyorsun ha?) 2. Geçmek, aşmak, atlamak, irkîn azıra haala- eşiği geçmek, atlamak. 3. Gelişmek, ilerlemek, inkişaf etmek, çon demokratiya çolınca tabrah haalapça halk demokrasi yolunca çabucak ilerliyor.

haalağ 1. Adım. pîr dee haalağ itpe bir adım bile atma! pastağı haalağlar çocuğun ilk adımları, polğan na haalağ say adım başı, her adımda. uluğ haalağlarnan büyük adımlarla, haalağ hos- adım atmak. haalağ it- adım atmak, adımlamak. 2. Adım, uzunluk ölçüsü çalbağı çibirgî haalağ genişliği yirmi adım.

haalas Adımlama, adımlayış.

haalas- 1. Adımlaşmak. 2. Geçişmek, birlikte aşmak.

haalat- 1. Adımlatmak: *"Cazım uluğın hızırıp / Çapçan ide azaam haalattıh."S.* Kadışev (Geniş ovamı kısaltıp / Çevikleştirerek adımlattın.) 2. Geçirmek, aşırmak.

haalha Bahçe kapısı, bahçe duvarı kapısı: *"Kölîglîg attarnı sığarıp, ograda haalhazı çaapçathan Klaşa, oylap kiVıp, tapsaan."* İ. Kostyakov (Koşumlu atları çıkarıp bahçe kapısını kapatmış Klaşa, koşup gelerek konuşmuş.)

haalhalığ Kapılı, kapısı olan: *"Kök haalhalığ turacahtı kör salıp, közenek hıhnzar pas kilgen."* S. Çarkov (Mavi kapılı evi görüp, pencere yanına yürümüş.)

haama 1. Leş. 2. Alçak, rezil: *"Ay-a-ay, haamalar! - hoylarınzar körîp, hıyğanah tabısnah hıshırıbısça."'* V ' . Kobyakov (Ay, ay, alçaklar! - koyunlarına bakıp ukalaca bir sesle bağırıyor.)

haafi Mart, halk takviminde üçüncü ay.

haancıh Yiğit, çîtîg haancıh afacan.

haap (<hap-ıp) Kapıp: *"Timur anı çalaas hol nah moynınah haap alğan."* I. Topoyev (Timur onu çıplak eliyle boynundan kapmış.) *"Sanca, könekter haap, çügürgen."* İ. Topoyev (Sanca kovaları kaptığı gibi koşmuş.)

haar- 1. Kızartmak yablah haar- patates kızartmak. 2. Kavurmak: *"Talğannı ayrannah alay ba abırthınah haarıp, lzJp alzah, haydağ daa aar toğısta tabırah suhsabassıh, astabassıh."* N. Tyukpiyekov (Unu, ayranla veya

abırthıyla kavurup, içsen, iş ne kadar zor olursa olsun, acıkıp susamazsın.) huzuh haar- çam fıstığı kavurmak. 3. Yakmak. T z î g timîrge holım haanbıstım sıcak demirde elimi yaktım. 4. Soğuktan kavrulmak, dağlanmak, sooh timîr haarça soğuk demir dağlıyor.

haardır- 1. Kavurtmak. 2. Kızartmak. 3. Soğuktan dağlanmak, kavrulmak.

haarğan Lânetli, melun: *"Su-uyt, haarğan!. Su-uyt, çik pashanlhıshırîp, ol, Tkî holın tarbaytıp, tohti tüzîp, talğı çili aylahîanıbısça."* V. Kobyakov (Oşşt melun! Oşşt alçak şeytan, o iki elini açıp, durup karmaç gibi dönüyor.)

haarğıs (ı.) Uzun, kalın kap.

haarğıs (ıı.) Yassı.

haarğıs (m.) Beddua, kargış.

haarğıssçıl *s.* Bedduacı.

haarıl- 1. Kavrulmak. 2. Kızarmak. 3. Soğuktan dağlanmak, kavrulmak. 4. Yakılmak.

haarım Yulaf unuyla ayranın karıştırılmasından elde edilen içecek.

haari sap- Vurmak.

haari tart- Aniden çevirmek, sertçe döndürmek.

haarta *zf.* Bütünüyle, tamamen: *"Polğan ayaan haarta oortaazıh, Mağaa pir tamcıh haldirbin."* M. Bainov (Olan merhametini bütünüyle yudumladın / Bana bir damla bırakmadan.)

haartpah Müstehcen söz.

haas (ı.) Kaçin veya Kaç (Hakasların bir boyu) haastarnıh arazında hırğıs söök par Kaçinlerin arasında Kırgız boyu var.

haas (ıı.) 1. Kayış, kemer: *"Toraattın hollaanıh haazın hatap palğap turıp olçoohtap turca."V.* Kobyakov (Doru atın kolanının kayışını yeniden bağlayıp konuşuyor.) Çazıda çağlığ haas. Bilmece, yılan (Ovada yağlı kemer.) 2. Kayış(tan). haas hur kayış kemer, haas piçîk kayış kamçı, haas hamcı kayış kamçı. haas çügen(ek) kayış dizgin.

haaşbk. Haas (ı.)

haat- 1. Somurtmak, surat asmak. 2. (istenilen kız) Reddetmek.

haay *sag.* Ekşi.

haba *sag.* Kav.

habağ Balık ağı.

habah içki: *"Purunğı ulus habahtı hurcunah ülecehner, amdığılar, tîzeh, suğ la çili îsçeler."* V. Tatarova (Eski insanlar içkiyi yüksükle bölüşürlermiş, şimdikiler ise su gibi içiyorlar.)

haban Erkek domuz.

habar 1. Haber, bilgi. tügencî habarlar son haberler, ibden çahsı habar aldım evden iyi haber aldım. Habar hatığ, hattar çadığ. Atasözü (Haber kötü, karılar uykucu.) *"Pu habar, pray cayılıp / Parçan çonğa istîlgen."* P. Ştıgaşev (Bu haber hep yayılıp / Bütün halka duyulmuş.) 2. İhbar, haber verme: *"Mında pistin dee tuyuh habarda timnen çörgen kîzilerparba haydağ."V.* Kobyakov (Burada bize gelen ihbarda, hazırlanan kişiler varmış galiba.) 3. Söylenti, şayia, rivayet, habar çoh habersiz.

habarla- Haber vermek, bilgilendirmek: *"Anın üçün min sirerge, kilzinner tip, habarlaabın çi."* V. Kobyakov (Bu yüzden ben size gelsinler diye haber gönderdim.) andağı habarlarnı habarla oradaki haberleri bildir.

habarlan- Haber almak, bilgi almak.

habarlas- Haberleşmek, bilgilenmek.

habas- Kubaşmak, yardımlaşmak, ortaklık kurmak: *"Amdı sin mağaa ot taarlirğa habazar nooh, ya, ay-ool? -külimzirep çoohtança kilgen kizi."* V. Kobyakov (Şimdi sen bana ot

yüklemede yardım edersin, ha? diye gülümseyerek konuşuyor gelen kişi.)

habasçı Yardımcı: *"Çohırah Aydonıh sın habasçızı polğan."* V. Kobyakov (Çohırah. Aydo'nun gerçek yardımcısı olmuş.)

habat Ölçülü, dengeli, habadı çoh aastığ ağzı ölçüsüz.

habazığ Kubaşma, yardımlaşma, aktif olarak katılma: *"Pîstîn sarınan habazığ çoh polar."* V. Şulbayeva (Bizim tarafımızdan yardımlaşma olmayacak.)

habığış Kamaşma.

habıh Kabuk: *"Habıh la oshassın. - Pazım aylança."V.* Şulbayeva (Kabuk gibisin. Başım dönüyor.) krş. bastırırı.

habıl- 1. Bürünmek, kaplanmak: *"Çirnîh üstü toop pastabıshan / Çullar haraa habılça."* A. Topanov (Yerin üstü donmaya başlamış / Dereler geceye bürünüyor.) 2. Tutuşmak. sızır otha habılıbıstır saman ateş almış.

habılıs 1. Kapılma, tutulma, yakalanış. 2. Tutuşma, ateş alma.

habın- 1. Kapma, tutunma, yapışma: *"Aydo, kinetîn habına tartıp, tîs pastana tura honıp, hoynınah çarımni kisken Jpek tübî sığar kilgen."* V. Kobyakov (Aydo, aniden tutunup, dizlerinin üzerine kalkıp, koynundan yarısı kesilmiş ekmek parçası çıkarmış.) 2. *mec.* Anlamak, farkına varmak: *"Ol, harah azıp, sağ ıs taa çahsı habınarğa mahnanmaanda, pazoh tazılas istîlgen."* N. Domojakov (O göz açıp tam da ne olduğunu anlamadan yeniden patlama işitilmiş.) Soonda habınzan, oray polar. Atasözü (Sonunda anlarsan geç olur.)

habıncah El bagajı, tudıncah-habıncah *tekr.* eşya, kap kaçak.

habıncıh *kız.* Kapı kolu.

babındır- Aklına getirtmek, anlaşılmasını sağlamak: *"Oloh tuşta ağaa sağıs habındırğan ol amir, haydağ-da pashaçıl açıhçarıh ün."* N. Domojakov (Tam o sırada onun anlamasını sağlamış o sükunet, farklı apaçık ses.)

habınıs Akla gelme, hatırlama.

habınıstığ Akla yatkın, uygun: *"Ol pir dee habınıstığ sağıs kirin polbin odırğan."H.* Domojakov (O hiç uygun çözüm bulamayarak oturmuş.)

habırah Yolculuk telâşı.

habırahtan- (yolculuğa) Hazırlanmak.

habıra tart- Kabarmak fanera sıh çirde habıra tartıp parğan kaplama nemli yerde kabarmış.

habırahna- (midesi) Ekşimek.

habırğa 1. Kaburga. 2. Böğür, yan: *"Yakın, at üstünde îlîn polbin, at habırğazınzar nandığıp parğan."* V. Kobyakov (Yakın at üstünde tutunamayıp atın kaburgasına doğru dönmüş.) 3. Yamaç: *"Tigey habırğazında tarap parğan çılğılarzar üküs salğan."* N. Domojakov (Tepe yamacına dağılan yılkılara doğru koşmuş.) 4. Uç, sınır. 5. *mec.* Çocuk. îkî habırğam sındır saldım iki çocuğumu gömdüm.

habırğaia- Böğrüne, yanına vurmak. 2. Dağ yamacına gitmek, yürümek.

habırğalas- 1. (birlikte) Böğürlerine vurmak. 2. (birlikte) Dağ yamacına yürümek.

habırğalığ *s.* Kaburgalı, güçlü kuvvetli. habırğalığ at güçlü, kuvvetli at.

habırğali *zf.* 1. Kaburgadan, böğürden, yandan holın habırğali tut salıp stolça saphan kolunu yanlara açarak masaya vurmuş. 2. Yamaçtan tağ habırğali tüskem dağın yamacından indim.

habırıh s. Kambur.

habırıl- (yılan) Kıvrılmak, bükülmek.

habis 1. Kapışma, tutuşma, mücadele: *"Sarığ tay uluğ ala habis çügünste çılğılarzar çidîzîp odırğan."* N. Domojakov (Sarı tay büyük kaçışmada yılkılara doğru koşup yetişmiş.) 2. *mec.* Kapış, tutma, yakalama: *"Sağısıras çoh nanğa çathanda, uygu daa tadılığ, anın habızı daa halın."* N. Domojakov (Kaygısız yana yattığında, uyku da tatlı, onun uykuya dalışı da derin.) 3. Mücadele. 4. Kavga etme, dövüşme.

habis- (ı.) 1. Kapışmak: *"Çohır aday, ahsah taa polza, pos salınmaan: habıza tüsken."* N. Domojakov (Ala köpek, aksak da olsa, serbest bırakmamış, kapışıvermiş.) 2. Tutuşmak. 3. Mücadele etmek. 4. Savaşmak.

habis- (ıı.) *sag.* (ateş) Tutuşmak.

habistir- 1. Kapıştırmak. 2. Tutuşturmak. 3. Mücadele ettirmek.

habızığ 1. Kapışma, tutuşma,. 2. Birleşme, ilişme, yapışma. 3. Mücadele etme. 4. Dövüşme, savaşma.

hablıh Küçük deri torba, dağarcık.

habo Kav: *"Habonıh tadılığ ızı tunçuhha saphan."* N. Domojakov (Kavın tatlı isi kokmuş.) krş. haba

haboldırıh Küçük deri torba.

haborta *zf.* 1. Tam orta, orta yer haborta çardım tam ortadan kestim. 2. On ikiden, tam isabet. 3. Tam. 4. Tam zamanında. 5. Karşısında.

hacağay İnatçı, direngen, hacağay his inatçı kız. hacağay çılgı altandırarğa pirbînçe inatçı at üzerine bindirmiyor.

hacan *zf.* Ne zaman, hacan kilerzîn? ne zaman geleceksin? hacan-da her zaman, hiçbir zaman, ol kirek hacan-da polğan o olay çok eskiden olmuş, hacan daa a) Her zaman, b) Hiçbir zaman Huu pastın harağına hum tolbas hacan daa, açın paynın harağına altın tolbas hacan daa. Atasözü (Kır başlının gözüne hiçbir zaman kum dolmaz, aç gözlü zenginin gözüne hiçbir zaman altın dolmaz.) anın zavettarın pîs hacan daa undubaspıs onun öğütlerini hiçbir zaman unutmayacağız, hacan pîree bir gün. hacannah peer uzun zamandır, çok eskiden beri. hacannah hacanğa asırdan aşıra, yüzyıldan yüzyıla, hacanğı çok önceki, hacanğı purunnah çok eskiden, evvel zamandan.

hacı- Bıçak eğrilmek.

hacı 1. Şerit hacızı kîîînneh itken şeridi kadifeden yapılmış. 2. Pantolon kemeri.

hacıla- Kenarına şerit dikmek, tonnı hızı] torğınah hacılaan elbiseyi kızıl ipek şeritie süslemiş.

haç- Kaçmak: *"Tappin halcıhpıs, alçah atha münîp, haçıbıstır."* V. Kobyakov (Bulamadık, kısa ata binip kaçmış.) his haçadır, ool nanadır kız kaçar, oğul döner. krş. has-

haça- Hırslanmak, kin beslemek.

haçağ 1. Hırslanma, kin besleme. 2. İnatçılık etmek.

haçan- Darılmak, küsmek.

haçı 1. Sekreter, başkan: *"Annan hada komsomol komitedînm haçızı Çaptıkov polğan."* S. Çarkov (Onunla birlikte Komünist Gençler Birliği Komitesinin başkanı Çaptıkov varmış.) 2. Sekreter, yazıcı, yazman: *"Mına haçı his pazoh haydağda pîçık ağıldı."* S. Karaçakov (işte sekreter kız yine bir yazı getirdi.)

haçır- Kaçırmak, sürmek, kovalamak. maldı haçır-malı sürmek.

hada *zf.* Birlikte, beraber: *"Hara pazıbıs hazarğanca, hada polarcıhpıs, ah*

tîzîbîs sarğalğanca, hada çölenerçikpîs." V. Tatarova (Kara başımız ağarana kadar birlikte olurduk, ak dişimiz sararıncaya kadar birbirimize destek olurduk.) hada ügrengebîs birlikte öğrenim gördük, hada çurta- birlikte yaşamak, hada töreen harındas kan kardeşi. Hada astap, hada suhsap çör, çe arğızınnı tastaba. Atasözü (Birlikte acık, birlikte susa, fakat arkadaşını bırakma.)

hadağ 1. Karakol 2. Nöbet: *"Sol holında Kiçîg hıyığ tağlar hadağda çili turlar."* F. Burnakov (Sol yanında Küçük Hıyıg dağları nöbette gibi duruyorlar.) 3. Bekçi, nöbetçi.

hadağcı Nöbetçi, bekçi, ib hadağcızı evde oturmayı seven.

hadar (ı.) Yağ tabakası.

hadar (ıı.) Satır, çizgi.

hadar (m.) *kız.* Talihsizlik.

hadar- 1, Gütmek, otlatmak mal hadar- mal otlatmak: *"Aydonah hada mal hadarıp, hara hoylarnı açın ahnıh ahsına kirerdeh köp aracılıdır."* V. Kobyakov (Aydo ile birlikte mal otlatıp, kara koyunları vahşî hayvanların ağzına düşmekten kurtarıyor.) Püür hoynı hadarbacan. Atasözü (Kurt koyunu gütmez.) 2. Beklemek : *"Timur, könektin çarımınca urıbızıp, in hırında hadar sıhhan."* İ. Topoyev (Timur, kovanın yarısına kadar döküp, inin yanında beklemeye başlamış.)

hadarçı 1. Çoban, bekçi: *"Yakın çılnıh hoyın irte çashıda hadarçılanna peer ağıldıradır."V.* Kobyakov (Yakın, her yıl koyununu ilk baharda çobanlarına buraya getirtiyor.) 2. Çobana ait hadarçının ırı çobanın türküsü, kolhoztın mal hadarçızı kolhozun çobanı, ağas hadarçızı ormancı, aday- sın hadarçı zağar.

hadarığ Bekleme, gütme, otlatma: *"Halıh malnıh hadariin / Has üstüneh harapçalar."* A. Topanov (Çok malın otlanmasını / Tepe üstünden gözetliyorlar.)

hadarıl- Beklenmek, güdülmek, otlatılmak.

hadarıs Bekleme, gütme, otlatma.

hadarıs- Birlikte beklemek, gütmek: *"Am ol pazoh pabazına hoy hadarıs turar."*\. Kotyuşev (Şimdi o yeniden babasıyla koyun otlatır.)

hadart- Otlatmak, gütmek, inek hadart- inek otlatmak.

hadığlas Ceza.

hadıl 1. Katmanlı, kuşatmalı.)H/r//7 *hadıl çaada daa Kirek nandırığ pirerbîs."* M. Kokov (Kırk katlı savaşta da / Gerekli cevabı veririz.) 2. Katlı: *"İki hadıl tas paza pir hadıl ağas turalar."* İ. Kotyuşev (İki katlı taş ve bir katlı ağaç evler.) 3. Tabaka: *"Am daa harashı hadılınah sörön saapçathan."* S. Çarkov (Hâlâ da karanlık tabakasından serinlik vuruyor.)

hadıl- (ı.) Bir şeyi bahane etmek, yersiz çıkışmak, gönlünü kırmak, ağız kavgası etmek, sataşmak: *"Hadılba ağaa! Matilda Horıhpa, hadılbassım."* V. Şulbayeva (Sataşma ona. Matilda: Korkma sataşmam.) kirek çoh nimee hadılarğa gereksiz şeyi bahane etmek.

hadıl- (ıı.) Kıvrılmak.

hadılcah Müşkülpesent.

hadıldır-Gereksiz yere arasını açmak.

hadılıs Sebepsiz çekişme, çıkışma.

hadılıs- Sebepsiz çekişmek, birbirine çıkışmak.

hadıllığ Katlı, tabakalı. îkî hadıllığ iki katlı, tabakalı.

hadın (ı.) Kadın, bayan. krş. hadıt

hadın (ıı.) Dinlendirilen (tarla).

hadıt 1. Kadın. 2. Yaşlı kadın.

hağas *kız.* 1. Kâğıt. 2. Mektup. 3. Belge.

hağba 1. Koruyucu melek. 2. Ruh. 3. Koruyucu, bekçi.

hağbalığ s. Koruyucu meleği olan.

hağdan Kepek.

hağdannığ Kepekli ibektîn irnî çağlığ, erinçektîn pazı hağdannığ. Atasözü (tvenin dudağı yağlı, erinenin başı kepekli.) hağdannığ pas kepekli baş.

hağdır 1. Zayıf keçi veya koyun derisi. 2. Bu deriden kürk. hağdır tonnığ kötü deri elbiseli.

hağıl- (ı.) 1. Vurulmak. 2. Tanecikler dökülmek.

hağıl- (ıı.) Boşalmak, ıssızlaşmak, tenhalaşmak.

hağılğan Leş.

hağır- Öksürüp tükürmek, balgam tükürmek: *"Sinî, taynap-taynap alıp, hağırıp tüküriblzerîm kilce."* V. Şulbayeva (Seni çiğneyip çiğneyip öksürüp tüküresim geliyor.)

hağırıh Balgam.

hağırt Yerleşme yeri. uluğ hağırt büyük kasaba, hağırttağı pala köy çocuğu.

hağla- 1. Baltayla yontmak. 2. *kaç.* Doğramak, yarmak.

hah- 1. Vurmak, çarpmak: *"Tükpeyçetken nimenî tumzuğınah hağıbıshan."* N. Domojakov (Tümseklenen şeye gagasıyla vuruyor.) 2. (müzik aleti) Çalmak. homıs hah- kopuz çalmak.

hah (ı.) 1. Ağaçlı alanda açıklık. 2. Ağaçta çukurluk, oyuk.

hah (ıı.) Suda balık olan yer.

hah (m.) Çöp, atık madde.

haha 1. Gaga. 2. (silâhta) Horoz. 3. (çadırda duman deliğini çevreleyen) Çember.

haha- 1, Şaşmak, hayret etmek, şaşırmak: *"Çe ibîre kîzîler turğlabıshanın sizin salıp, hahap parğannar."* A. Çerpakov (Fakat etrafta insanların durduğunu sezip şaşırmışlar.) 2. Korkmak, ürkmek.

hahacah 1. (silâhta) Horoz. 2. Bir çocuk oyunu.

hahacahtığ Horozlu (silâh), hahacahtığ mıltıh horozlu tüfek.

hahala- 1. Gagalamak, gagasıyla yerden yiyecek toplamak.

hahas 1. Şaşma, şaşırış, hayret etme. 2. Korkma, ürkme, korkuş, ürküş.

hahastığ 1. Şaşırtıcı, şaşılacak, hayret verici: *"Mında haydağ-da hahastığ oy in parçathan odır."H.* Domojakov (Burada şaşırtıcı bir oyun oynanıyor.) nimedîr mında hahastığ? bunda şaşılacak olan ne? hahastığ kîzî şaşılacak kişi. 2. Korkunç, ürkütücü.

hahat- 1. Şaşırtmak. 2. Korkutmak, ürkütmek.

hahır- Öksürüp balgam tükürmek.

hahırım 1. Ekşitilmiş ayran. 2. Sert içecek, içki.

hahla- (ı.) Gagalamak, gagasıyla yem toplamak: *"Arthan-urthan daa çîzem, Toshanca hahlap alçam."*N. Tinikov (Artık martık da yesem / Doyuncaya kadar gagalıyorum.)

hahla- (ıı.) Islık çalmak. Çistem çır altında hahlapça. Bilmece, dağ faresi (Enîştem yer altında ıslık çalar.)

hahpah 1. Kapak. 2. *sag.* Göz kapağı.

hahpahtığ s. Kapaklı: *"Sol holında hahpahtığ irgi tüüs paza ödîk kiptecen ip tudın saltır."* A. Çerpakov (Sol elinde kapaklı eski bir kap ve çizme dikecek ip tutuyor.)

hahpan Kapan, tuzak: *"Sırer prayzınar ağaa hahpannar turğıshazar."* V. Şulbayeva (Sizin hepiniz ona tuzaklar kuruyorsunuz.) tülgü hahpanğa haap pardı tilki kapana girdi.

hahpan turğıs- kapan kurmak, tuzak kurmak, hahpanğa haap pardım tuzağa düştüm

hahpas Ağaç kabuğu: *"Turacah paza anın hırında tıt hahpazınah çaphan anmarah tur."* V. Kobyakov (Küçük ev ve onun yanında melez kabuğuyla kapatılmış küçük ambar duruyor.) hahpas soy- kabuk soymak, ibnîn üstîn hahpasnan çaphannar evin üzerini kabukla kaplamışlar, krş. hahpın

hahpastal- Kabuklanmak, kuruyup kabuk bağlamak: *"Zoyka, tıpladıs arazında la suğa çidîp, suğa hahpastal parğan irnîlerinen hazalparğan." H.* Domojakov (Zoyka, çabucak suya ulaşıp, susuzluktan kuruyan dudaklarını suya daldırdı.)

hahpay *kız.* Yonga.

hahpın Kapan, tuzak krş. hahpas.

hahpor- Delirmek, aklını yitirmek, palam hahporça çocuğum deliriyor.

hahsa- (i.) 1. Gevezelik etmek. 2. Ağlamak, sızlamak.

hahsa- (ıı.) Kurumak: *"îcezî töremi! as çarbazınah, hahsap parğan söökter suğıp, pîçirölig ügüre haynatçan, pîreede it toğırabısçah."* N. Tyukpiyekov (Annesi devamlı buğday yarmasıyla, kurumuş kemikler koyup peynirli çorba kaynatıyor, bazen de et doğruyordu.) ağas könek hahsap parğan ağaç kova kuruyup çatlamış.

hahsağ Taşlık (yer).

hahsah *sag.* Kısmet, talih.

hahsah- Kurutmak.

hahsahtır- Kurutmak.

hahsat- Kurutmak.

hahta- 1. Silkmek, sarsmak, sallamak: *"Çaya hahtabıshan, pladıcahnah ah sastığ pazın, anan moynın sıybap parıp..."* A. Çerpakov (Açıp silkelemek, mendille ak başlı saçını, sonra boynunu sıvazlayıp...)

hahtaa 1. Arı kovanı. 2. Sığırcık yuvası.

hahtal- Silkilmek, sarsılmak.

hahtan- Silkinmek: *"Harool çapsınğlap parğan ottarın hahtana, pözîk çardı iziktî azıp, kire halğan."* N. Tyukpiyekov (Harool, yapışan otları silkeleyerek büyük ahşap kapıyı açıp, giriverdi.)

hahtat- Silkeletmek, sarstırmak.

hahtıh Sacayağı.

hahtıh- Kaybetmek, başarılı olamamak.

hahtır- 1. Vurdurmak. 2. (müzik enstrümanı) Çaldırmak.

hakas Hakas: *"Harahtannah hakas polçathanı îkincîlecee çoh pîldîstig."* I. Kotyuşev (Gözlerinden Hakas olduğu şüpheye yer bırakmayacak şekilde anlaşılıyor.) hakas tîlî Hakas dili: *"Çürekterî ködîrîlgennerineh hakas tîlîne kîrizibîskenner."* A. Kuzugaşev (Yürekleri kabardığından Hakas diliyle konuşmaya başlamışlar.) hakas çom Hakas halkı.

hakasskay s. Hakas, Hakasla ilgili.

hakasta- Hakasça konuşmak.

hakastap *zf.* Hakasça.

hal (ı.) 1. İntizamsız, tertipsiz, düzensiz hal kîzîntizamsız kişi. 2. Tecrübesiz, acemi. 3. Görgüsüz, görmemiş.

hal (ıı.) *sag.* 1. Güçlü, sağlam: *"Aydonıh îdi tîllenîp çoohtaan çooğı Çabustıh hal çüregîn haynat salğan."* V. Kobyakov (Aydo'nun böyle dile gelip anlattığı şeyler, Çabus'un güçlüğü yüreğini kaynatmış.) 2. Güçlü, zor: *"Halıh çonı timnen sıhça / Hal hıshını sahsınıp."* A. Topanov (Halkı insanları hazırlanıyor / Zor kışı bekleyip.)

hal (m.) Tatsız, yavan, hal ügre tatsız çorba.

hal- 1. Kalmak: *"Hayzı kîzîler at azağında, hanaa teerpeginde hal turlar." M.* Kokov (Bazı kişiler at altında, atlı arabanın tekerleği altında

kalıyor.) Hurup taa parza, kölnîn odı halar; öl tee halza, hıyğanın adı halar. Atasözü {Kurusa da gölün otu kalır, ölse de iyinin adı kalır.) 2. Kalmak, artmak: *"Hazanahta haynathan suğ halğan polar."* İ. Kotyuşev (Kazanda kaynatılmış su kalmış olmalı.) 3. Tamamlanmak, sona ermek anlamında yardımcı fiil olarak kullanılır: *"Hahaa uluğ çorıhta aal arazınzar kire* ***halğan,*** *paza horıh parğan Zoykanıh nîskecek sııdı ipçlzînın açığ tabızınan hada hahaa hoğdıraannah puthalıstıra aralasçathanı istfl* ***halğan."*** N. Domojakov (Atlı araba büyük bir hızla köyün içine girivermiş, Zoyka'nın incecik ağıdı, karısının acı sesi ve araba gürültüsüyle karışık işitilmiş.) min çat-haldım ben uyuyakaldım.

halağay Isırgan otu.

halah (ı.) Un karıştırma sopası krş. halğah.

halah (ıı.) *ünl.* A, oh.

halahta- Ümitsizlik içinde bağırmak, oflamak, pohlamak.

halahtan- Ah çekmek, ahlanmak, vahlanmak: *"Huday abacah, - halahtanıp ala, Payusa, hacanoh üreen, çe tabılbin ür pol parğan kîzînîh söööğîn körîp alarga kîrçetkenge tööy sürdep ala, apsahtıh soonah îzîkser kîrerge mökeygen."* A. Çerpakov (Aman Tanrım, ah vah içinde, Payusa, çoktan ölmüş, fakat uzun zaman bulunamamış insan cesedini görmeye girercesine çekinerek ihtiyarın ardınca kapıdan girmek için eğildi.)

halahtanıs- (birlikte) Bağrışmak, ah çekmek: *"Nime polbinça çir üstünde, huday abacah ipçîler halahtanıshannar."* A. Çerpakov (Ne olmuyor yer üstünde, aman Tanrım, kadınlar bağırışıyorlar.)

halama Serbest, açık. annanar halama çol polar ondan sonrası açık yol var.

halan 1. Angarya. 2. Zorbalık. 3. Vergi. 4. Sömürü.

halap Taşkın, su baskını.

halas Ekmek: *"Stol üstünde hurug butılkalar, stakannar, halas oondahtarı."* V. Şulbayeva (Masa üstünde boş şişeler, bardaklar, ekmek kırıntıları.) Halas çirîn kilçetse, pes üstünde odırba. Atasözü (Canın ekmek yemek istediyse, ocağın üstüne oturma.) halas iderge ekmek pişirmek.

halat 1. Entari, sabahlık. 2. Önlük: *"Anan İliskecek pir sumkadah ah haladın sığarabas, kızıp alğan, oolahtın tözee hazında odırıbıshan."* İ. Kotyuşev (Sonra İliskecek bir çantadan ak önlüğünü çıkararak giymiş ve çocuğun yanına oturmuş.)

halathı (ı.) Olta mantarı.

halathı (ıı.) Kızak ipi.

halathılığ s. İpli (kızak): *"Halathılığ soorğa kölgen pora attığ."* M. Çebodayev (İpli kızağa koşulan bora atlı.)

halattıg *s.* Sabahlıklı, sabahlık giymiş: *"Öör hastamı uzun halattıg çoon püğür ineyek sımıhnah huydır pariğanı körîn parça."* N. Tyukpiyekov (Sürü kazlarını uzun sabahlıklı, iri yarı, kamburlaşmış nine ıslıkla ürkütüp kovalıyor.)

halayba bk. halayma

halayma 1. Sürü. 2. Çok (mal), halayma mallığ, ibî toldıra istîg sayısız mallı, ev dolusu servetti.

halba Yabanî sarımsağa benzer bitki.

halba- Yağını, kaymağını almak, süt üstün halbapça sütün kaymağını alıyor, ügre üzîn halbapça çorbanın yağını alıyor.

halbağas *zool.* Bir ördek türü.

halbah (ı.) 1. Geniş: *"Anın nîskecek moynıcağı, halbah pöfîktJg pazın tîrep sıdabin, hoyralarğa hınçathan çili körînçe."* V. Kobyakov (Onun incecik boynu, geniş börklü başını taşıyamayıp, eğilmiş gibi duruyor.) halbah ton geniş elbise, halbah hanattığ geniş kanatlı. 2. Sarkık. halbah hulah büyük kulak (köpek için.)

halbah (ıı.) Abajur, lamba kapağı.

halbah (m.) Yağda kızartılmış ekmek.

halbala- Yabanî sarımsak toplamak. tayğazar halbalap parıbıshannar ormana yabanî sarımsak toplamaya gitmişler.

halbalas- (birlikte) Yabanî sarımsak toplamak.

halbalat- Yabanî sarımsak toplatmak.

halbalığ Yabanî sarımsağı bol olan yer.

halbanna- 1. Elbisesi bol gelmek. 2. Yalpalayarak gitmek: *"Çoğar tastaan çuruh çili, halbahnap uçuğıbısçalar."V.* Kobyakov (Yukarı atılan kumaş gibi yalpalanıp uçuşuyorlar.)

halbastan- Havada dolaşmak, dalgalanmak, harıcahtar kiide halbastanğannar karlar havada uçuşuyor. *"Flagtar tîgde-mında halbastan ip körînglep turadır."* V. Kobyakov (Bayraklar orada burada dalgalanıp görünüyorlar.)

halbay- Elbisesi geniş gelmek, bol gelmek. 2. Sallanmak, yalpalanmak. *"Ogorodında çiit tiregester halbayıbıstır."* A. Çerpakov (Bahçesinde genç kavaklar sallanıyor.)

halbır 1. Özensiz, düzensiz, itinasız 2. Beceriksiz, hantal, ağır kanlı. 3. ihtiyatsız, gafil.

halbırah Köreşede kayan kızak.

halbıras- Sallanmak, titremek.

halca 1. Öfkeli, sinirli, asabi. 2. Kaba.

halcar bk. halca

halcar- 1. Öfkelenmek, sinirlenmek. 2. Kabalaşmak.

halcımah bk. halca.

halçay- Eğilmek, bükülmek.

halçap *bot.* Sümbülgillerden çok yıllık bir bitki.

haldıh Kocanın küçük kardeşi, ağabeyi öldüğünde onun karısıyla evlenmesi gereken küçük kardeş.

haldır- Bırakmak: *"Polğan ayaah haarta oortaazıh, Mağaa pir tamcıh haldırbin."* M. Bainov (Bütün vicdanını tamamen çiğnedin / Bana bir damla bırakmadan.) zapiska haldır- tezkere bırakmak, krş. halğıs-.

haldırbah Sinirli, asabî.

halğah Un karıştırma sopası krş. halah.

halğancı 1. Kalan, artan, üzeri. halğancızın sat- kalanını satmak, ahçazının halğancızın halına pirgen parasının üzerini eline vermiş. 2. Kalıntı, kırıntı. halğancızı tadılığ kırıntısı tatlı. irgîdegî çurtastın halğancızı eski hayattan kalanlar. 3. *mat.* Kalan.

halğanı *mat.* Kalan. krş. halğancı.

halğannığ *mat. s* Kalanlı. halğanmğ çararı *mat.* kalanlı bölme.

halğıs- Bırakmak: *"îce-pabazı köp nimes altın halğıs partır."* N. Tyukpiyekov (Ailesi biraz altın bırakmış.) toğıstı tandağa halğıs- işi yarına bırakmak, irtîp parğan avtomobil' benzin çizin halğıs parıbıshan geçip giden otomobil, benzin kokusunu bırakmış. ibde palaalarım halğıs-salğam evde çocuklarımı bıraktım, homay ügrençetken ügrencînî îkîncî çılına halğıs salğannar kötü öğrenen öğrenciyi sınıfta bırakmışlar. sağısta halğıs-akılda bırakmak. îs halğıs-iz bırakmak, krş. haldır-

halha 1. Pencere kanadı. 2. Avlu kapısı. 3. izbe kapı.

halhah Kale. futbol myaçı halhaa kire toğılahtan parğan futbol topu kaleye yuvarlana yuvarlana girdi.

halhalığ *s.* Kapılı, avlu, bahçe kapısı olan: *"Çalaas tigeylîg çurttar hırında hoos halhalığ, pözlk ah hırlığ, naa turalar öhnenîbîsken."* A. Çerpakov (Çıplak çatılı evlerin yanındaki, nakışlanmış kapılı, büyük ak çatılı, yeni evler renklenmişti.)

halharama Geniş elbise.

halıh (ı.)Kalın, başlık, krş. halın, halım.

halıh (ıı.) 1. Dörtnal. 2. Geniş adım: *"Toraat, ol çathan îkölehhih hırında irğî ottı ottap, halıh parğan çörçe."* V. Kobyakov (Doru at, yatan o iki kişinin yanıdaki eski otları otlayıp, geniş adımlarla yürüyordu.)

halıh-çon *tekr.* Halk: *"Halıh çon, mini isfip / Hada-pîrge homzıncan / Harahtarı çastanıp / Harğastı ol pirceh."* P. Ştıgaşev (Halk millet bunu duyup / Birlikte sızlandı / Gözleri yaşarıp / Kargışı o etti.)

halıhta- 1. Dörtnala gitmek: *"Tenen çirde teep, tehmeen çirde azıra halıhtap odıradır çügürcen sarığ tay."* N. Domojakov (Değdiği yerde değip, değmediği yerde üzerinden uçarak geçiyor sarı tay.) 2. Geniş adımlarla gitmek.

halıhtasl. Dörtnala gitme. 2. Geniş adımlarla gitme.

halıhtat- 1. Dörtnala sürmek. 2. Geniş adımlarla götürmek.

halım Kalın, başlık, krş. halın, halıh

halın Kalın (evlilikte). Hızı! tülgü ahçaa turcan, his kızı halına turcan. Atasözü (Kızıl tilki para için bekler, genç kız kalın için bekler.) krş. halıh (ı.), halım.

halın s. 1. Sık (orman.) 2. Kalın (kağıt.) 3. Kalın (kitap.) 4. Yoğun (kar.) 5. *mec.* Derin, halın uygu derin uyku. halın tüs derin rüya. halın mtkelîg inatçı, direngen, halın çistekke urındım çok yemişe rastladım, halın öörlîg çok sürülü, sayısı çok sürü, halın kii derin gökyüzü, halın ağas sık orman, halın tayga sık ve gür orman, halın toğıs zor iş. halın har kaim kar. halın pulut koyu, kalın bulut.

halınna-Kalınlaşmak, yoğunlaşmak: *"Hara pulut halınnabıshan, Hamın çaarı çağdapça."* A. Topanov (Kara bulut yoğunlaşmış / Kar yağışı yaklaşıyor.)

halınnat- Kalınlaşmak, koyulaşmak, kesifleşmek, yoğunlaşmak.

halıpKalıp.

halıptığ *s.* Kalıplı.

halif 1. Halife. 2. Halifelik

halsarığ *bot.* Kovıl, buğdaygillerden bir tür bitki: *"Tülgü huzuruna tööy halsarığ pastarın daa haphlap halarcıh küren at."* N. Domojakov (Tilki kuyruğuna benzer halsarığ başların da kapıp durudu yağız at.)

halsarığlığ s. Halsarığ bitkisi olan (yer.)

haltar (ı.) s. Doru.

haltar (ıı.) 1. Maden işçisi, haltarlar çir altında toğınçalar maden işçileri yer altında çalışıyorlar. 2. Kürek mahkûmu.

kiltîk-haltıh *tekr.* Yorgun argın, kiltîh-haltın tüsken yorgun düşmüş.

haltıra- Titremek: *"Haltırazam soohta hat iğ, Turam polcah çil iğ ton."* M. Ugdijekov (Titrersem sert soğukta / Evim olur sıcak elbise.)

haltırah 1. Titrek, titreyen. 2. Titreme, titreyiş.

haltırama s. Sert, şiddetli, haltırama sooh sert soğuk.

haltıras-Titreşmek: *"Çağın arah pastır parıp, haltırazıbıshan."* A. Kuzugaşev." (Daha yakına yürüyüp, titreşmiş.)

haltırat- Titretmek: *"Hatap, hatap haynapça, Hannıg çürektT haltıradıp."* A. Topanov (Tekrar, tekrar kaynıyor / Kanlı yüreği titretip.)

havla Helva.

ham Kam, şaman: *"Ol tuşta pîstîh imcffîs hamnar polcıh hayza."* i. Kotyuşev (O zaman bizim doktorumuz kam imiş ne de olsa.) Kızı tîzen uiupça, an tîzen ırlapça. Bilmece, kam (Kişi desen uluyor, hayvan desen şarkı söylüyor.)

hama bk. haama.

hamah Alın: *"Pözîk hamaanıh altında aptapçathan oshas uluğ harahtarı kîzîzer sınıhti çil iğ körçeler."* N. Tyukpiyekov (Yüksek alnının altında büyüler gibi iri gözleri insanı denermiş gibi sıcacık bakıyor.) Hamaan tirleze, hamın toh polar; holın hıymıraza, kibîn püdün polar. Atasözü (Alnın terlerse karnın tok olur, kolun kımıldarsa elbisen bütün olur.) hamah söögî alın kemiği, îzer hamağı eyer kaşı.

hamahtığ *s.* Alınlı.

haman İktidar, yönetim.

hamcı Kamçı: *"Hıshacah hayıs hamcızınah arğa pastıra hıcladıbısça."* N. Tyukpiyekov (Kısa kayış kamçısıyla arkasına şaklatıyor.) namazın onar tisker pulğap, adın çörgîsken kamçısını sağa sola sallayıp atını koşturmuş, atha münmeende hamah sappa ata binmeden kamçı vurma.

hamala- Kamçılamak: *"Ol adın hamcılabıshan."* N. Tyukpiyekov (O, atını kamçılamış.) Harağızın uzupça künörkîzîn hamcılapça. Bilmece, kayak (Gece uyur, gündüz kamçılar.)

hamcılan- Kamçılanmak.

hamcılat- Kamçılatmak.

hamcılığ *s.* Kamçılı: *"Izîk azıla tüsken, çoon tadar Arina Petrovnaa sığarğa közîtken hamcılığ holınah."* N. Domojakov (Kapı açılıvermiş, iri yarı Hakas Arina Petrovna'ya çıkmasını işaret etmiş kamçılı eliyle.)

hamdar- El koymak, almak.

hamdıh (ı.) Kamlama, kamlayış.

hamdıh (ıı.) bk. hamnah

hamğı Çin ipek kumaşı.

hamıh 1. Pek çok. 2. Çok. 3. Bütün, cümle, hep.

hamıırha- Kamın hareketlerini taklit etmek.

hamıs (ı.) Kamış: *"Pu hamıstarda, çazınıp, köölce odırınar."* V. Tatarova (Bu kamışlarda saklanıp, sessizce oturun.)

hamıs (ıı.) Kepçe: *"Pozınıh purnın hamıstağı sooh suğnah cayıp alabaş, kîrge hara-pora pol parğan holısnah çızmabas, anan îcezî turğıs salğan süttîğ ayahtı kör'ıp, stol kisfiine klrçe."* A. Kuzugaşev (Burnunu kepçedeki soğuk suyla yıkayıp, kirden kararmış keten beziyle silip, sonra annesinin bıraktığı süt dolu kâseyi görüp, masanın yanına yaklaşıyor.) hazan-hamıs *tekr.* kap kaçak, ayah-hamıs kap kaçak. îdîs-hamıs *tekr.* kap kaçak, mutfak eşyaları; ev gereçleri.

hamıstığ (ı.) s. Kamışlı, hamıstığ köl kamışlı göl.

hamıstığ (ıı.) *s.* Kepçeli.

hamna- Kamlamak, samanlık etmek: *"Tüürîn tüklet kilîp hamnacahçıh pa? Amdı pasha tus."* İ. Kotyuşev (Tefini gümbürdetip kamlayacak mı? Şimdi başka devir.)

hamnah Bir tür balık.

hamnat-Şamana tedavi olmak: *"Kop ham hamnathan Hoortay, çe pîrdeezîne tuns-tuza polbaan."* N. Domojakov (Birçok kama tedavi olmuş, fakat hiçbiri fayda etmemiş.) Hamğa hamnadıp, harashı çirge tüs parça, payğa pazındırza, parça küzî tik parça. Atasözü (Şamana tedavi olan, karanlık yere düşer, zengine ezilenin bütün gücü yok olur.)

hamnos (hamno) *kız.* Su samuru. hamnos pörîk su samuru derisinden börk.

hamorha- bk. hamırha-

hamzol Kadın yeleği.

han (ı.) Han: *"Haydağ polğarı Hakasiya / Han tuzında, pîldîstîg."* M. Arşanov (Nasıl imiş Hakasya / Han zamanında biliniyor.) Hannın holı hatığ, kŏzî çirî küstîg. Atasözü (Hanın eli sert, kişi yurdu güçlü.) han tigîr gök, sema, gökyüzü.

han-hus Kartal.

han-hıs Han kız, kız han.

han (ıı.) Kan: *"Hayda pistin hanıbıs köp tögllgen?"* I. Kapçıgaşev (Nerede bizim kanımız çok döküldü.) îkT çahsı pîrîkse, arazınnan suğ ahpas, îkî çabal pîrîkse, arazınan han ağar. Atasözü (İki güzel bir olsa arasından su akmaz, iki kötü bir olsa arasından kan akar.) han tohtat-kanamayı durdurmak, han al- kan almak, han tök-kan dökmek, han îs-kan içmek, han ardat- kanı bozmak, çiit han oynapça yiğit kanı kaynıyor. 2. Kanla ilgili, kana ait han-hızıl kan kırmızısı, ah han yağsız inek sucuğu, hara han toplar damardaki kirli kan. han tögîstîg çaa kanlı savaş.

han (ı.) Kalay. krş. ah horğamcıl.

han (ıı.) Cıvıltı, cıvıldaşma.

han- Kanmak, bir ihtiyacı gidermek: *"Anı Kamat apsah uyğuzı hanğanca daa uzudarcıh."* V. Kobyakov (Onu Kamat ihtiyar uykusu kanana kadar uyuturdu.)

hana Duvar, bahçe duvarı, çit: *"Hacan hanaa terpekterl köglIg sarınnann haraçah oshas tudıs hanalığ sidennln çardı îzîglnîn hırında tohtadıbıshannarında..."* N. Domojakov (Atlı araba tekerlekleri, neşeli gıcırtılarını kutu gibi bitişik duvarlı otun yığınının ağaç kapısının yanında durdurduklarında...)

hanaa Atlı araba, at arabası: *"Hayzı kîzller at azadında, hanaa teerpegînde hal turlar."* M. Kokov (Bazı kişiler at ayağında, bazıları araba tekerleğinde kalıyor.)

hanaaiığ *s.* Atlı arabalı, at arabalı: *"Oollar çabıdahha, hıstar, kinler hanaaiığ udur çügürtkenner."* M. Kokov (Gençler çıplak ata, kızlar yaşlılar atlı arabayla doğru koşmuşlar.) hanaaiığ at atlı araba. hanaaiığ kilgebîs atlı arabayla geldik.

hanahay 1. Boyuduruk. 2. Kavis.

hanalca- Şaka yapmak: *"Kadus as palğaan arğızınah marğıs çörîp hahalcaan."* M. Kokov (Kadus demet bağlayan arkadaşıyla yarışıp şakalaşmış.)

hanalcas Şaka. hanalcas kîzî şakacı.

hanalcas bk. hahalcos

hanalığ *s.* Duvarlı, bahçe duvarı olan, çiti olan. hanalığ tura bahçe duvarı olan ev.

hanar *kız.* Yüzgeç, palıhtın hanarı balığın yüzgeci.

hanat 1. Kanat: *"Pîr uğaa çoon hus, ol nimenîh üstüne odırıbızıp, hanattarın nince gider söliriîzlneh gaza tudıp..."* N. Domojakov (Çok büyük bir kuş, o şeyin üstüne çıkıp kanatlarını olabildiğince geniş açarak...) hus hanattarınan sabınça kuş kanatlarıyla çırpınıyor. samolyottın hanadı uçak kanadı. hanattarın kizerge kanatlarını kesmek, hanat çoh kanatsız, azır hanat çift kanat. 2. Kanat, taraf, yan. turanın on hanadı evin sağ tarafı. 3. Köşe. pu îbde sigîs hanat bu çadır sekiz köşe. 4. Kanat, yüzgeç, palıh hanattarı balık yüzgeçleri, altın hanat *zool.* kızböceği. hırna hanat *zool.* yarasa krş. çarhanat.

hanatha (ı.) Olta mantarı krş. halathı.

hanatha (ıı.) Kızağı çekme.

hanattan- 1. Kanatlanmak. 2. Tüyleri çıkmak. 2. Yaramazlık etmek.

hanattandır- 1. Kanatlandırmak. 2. Tüyleri çıkmak.

hanattığ s. 1. Kanatlı: *"Hara talayzar sağızım / Hanattığ hus çili, uçuh tur."S.* Kadışev (Kara Denize doğru düşüncelerim / Kanatlı kuş gibi uçuyor.) *"Hatığ hanattığ samolet, / Tiksî çimi ibirçedir."* M. Arşanov (Sert kanatlı uçak / Bütün yeryüzünü çevriliyor.) hanattığ at *mit.* kanatlı at. 2. Köşeli, altı hanattığ ib altı köşeli çadır.

hanay Kızak.

hanay- 1. Donakalmak, şaşkına dönmek. 2. Tek başına kalmak, tağ üstînde tıt hahayıp tur dağ üzerinde akağaç tek başına duruyor.

hanayah (ı.) *anat.* Etene, eş.

hahayah (ıı.) *koy.* Balık avlama tokmağı.

hahayahta- *koy.* Tokmakla vurarak balık avlamak.

hanayahtığ s. Eteneli, eşli. pızo hahayahtığ törîpçe buzağı eteneli doğuyor.

hanca *zf.* Kaç, ne kadar: *"Hanca par sağızın ol salıp I Polısçı polarğa surınğan."U.* Tinikov (Bütün gücüyle düşünüp / Yardım etmek istemiş.) hanca çastığzın kaç yaşındasın?

hancağıla- Eyere bağlamak.

hancağılat- Eyere bağlatmak.

hancı Kan içici, kan emen, hunhar.

handala *zool.* Tahtakurusu: *"Pray nimeni postarına la harbançalar. Tospas harçıhtar, handalalar!"* V. Şulbayeva (Her şeyi sadece kendilerine alıyorlar. Doymaz keneler, tahtakuruları.)

handay Kuru sedir ağacı..

handıh *bot.* Kandık (lâlegillerden, kökü yenen bir bitki) : *"Gorod îstinde flagtar / Handıh çili, öhnençe."* M. Kilçiçekov (Şehir içinde bayraklar / Kandık gibi renkleniyor.)

handıhta- Kandık kökü toplamak.

handır Böğür, yan, kasık: *"Sah oloh tuşta çohır aday, uh la çili atıh kifip, çalar) attın handırınah habıshan."* N. Domojakov (Tam o sırada ala köpek, ok gibi atılıp, eyersiz atın böğründen kapmış.) inek handın inek kasığı.

handır- 1. Susuzluğunu kandırmak, gidermek. 2. Tatmin etmek, ifa etmek, yerine getirmek.

handıra *zf.* 1. Bütün, tam: *"Sinin hırında min dee handıra Kızı polıbızam."\J.* Şulbayeva (Senin yanıda ben de tam adam olurum.) 2. Yeterince, iyi: *"Handıra çöget ağılğam."* N. Tyukpiyekov (Yeterince katran getirdim.) 3. Derin surette, derin, derince: *"Haydi perestroyka parça, çirsuğcılar?Pana: Handım?'* V. Şulbayeva (Perestroyka nasıl gidiyor, hemşehriler? Pana: Derin!) handıra kîzî tuhaf kişi, garip kişi. handıra handıra kana kana: *"Handıra handıra çurtas / Hara pastar am körce."* V. Maynaşev (Hayatı kana kana / Kara başlılar (Hakaslar) şimdi yaşıyor.)

handırğa 1. (küpe) Halkası, zinciri. 2. (saç örgüsü) Kurdelesi, süs örgü.

hanğay-Başı yukarı tutmak.

hahğayt- Başını dik tutturmak, hara adımnı hahğayta tartıp palğadım kara atımı başı dik olarak bağladım.

hanğayta *zf.* Yana yıkık, yana yatık olarak pörîgîn hanğayta kîssalğan börkünü yana yatık giymiş.

hamla- (köpek) Çenilemek: *"Anzın hahılaannah île tanıp salğan iren."* N. Domojakov (Onu çenilemesinden tanımış er kişi.)

hanini- (ı.) (köpek) Kudurmak: *"Ayna tan hahırılıbıstı* t»a/"M. Kokov (Şeytan kudurdu mu acaba!)

hanini- (II.) 1. Kandırılmak. 2. Şaşkına dönmek. 3. Ürkmek. 4. Bakakalmak.

hahırıldır- Şaşırtmak, şaşkına çevirmek.

hanırsın (kötü) Hava. hanırsın kün havanın bozuk olduğu gün.

hanırt- Kandırmak: *"Çonnı sin hahırthlap turzın ma?"* M. Kokov (Halkı sen kadırıyor musun?) minî hanırtpa, sınman çoohta beni kandırma, doğruyu söyle.

hanıs 1. Aptal, ahmak, budala. 2. Aptallık, ahmaklık, budalalık.

hanla- Çenilemek. aday haniapça köpek çeniliyor.

hanlat- Çeniletmek.

hanma bk. hamğı

hanmar Bahşiş, hediye.

hanna- Kanamak. harah cazı hannapça gözyaşı kanıyor.

hannat- Kanatmak.

hannığ s. Kanlı: *"Hannığ çüreknen örînîp / Hır pazımnah pöriim suurdım."* S. Kadışev (Kanlı yürekten sevinip / Kır başımdan börkümü çıkardım.) Hozanahtın münî hoyığ, çabal kîzînîn çüree hannığ. Atasözü (Küçük tavşanın çorbası koyu, kötü kişinin yüreği kanlı.)

hantay- Kibirlenmek, gururlanmak.

hanza Pipo: *"Kustuk, hoos hanzazın salaazına hıstır salıp, sığara pastır kilgen."* V. Kobyakov (Kustuk, nakışlı piposunu parmaklarına kıstırıp, çıkmak için yürümüş.) hanzanan tamkı tart- pipo ile sigara içmek. hanza- hapçıh *tekr.* pipo ve tütün kesesi.

hahzar 1. Zayıf, kemikli, hanzar söóktîg kîzî zayıf, kemikli insan. 2. Cadı.

hanzi- Kötü kokmak, hanzıp parğan it bozulmuş et.

hap (I.) Kap, torba, çuval: *"A, pızo teerîzî, - tip, horğtstığ hıshırıbıshan pözîk ool, anan butılkalığ holın pazınan azıra ködîrîbîskende, hap çili, hara çirge napli halğan."* V. Tatarova (Aa, buzağı derisi, diye, korkunç bir nara atan uzun genç, sonra şişe olan elini yukarı kaldırdığında, çuval gibi, pat diye kuru yere düşmüş.) palanın töreen habı eş, etene, meşine, hol habı eldiven, paltı habı balta kılıfı.

hap (II.) Yüz ruble.

hap- 1. Kapmak, tutmak, yakalamak: *"Çohırah anan na pazoh çoon putha haphlap parğan."* V. Kobyakov (Ala köpek yeniden kalın budundan kapıvermiş.) Çabal kîzî çağadan habadır, çabal aday soonan habadır. Atasözü (Kötü kişi yakadan tutar, kötü köpek arkadan kapar.) attı tînnînen haap aldı atı dizgininden yakaladı, çalın nimes, hapsan holın örtîrzîn. Bilmece, ısırgan otu. (Ateş değil, tutarsan elini yakarsın.) 2. Ağzıyla tutmak, kapmak, aday azaanan haptı köpek ayağından kaptı. 3. Değmek, dokunmak, sürtünmek. min tashar sıhsam, soohha haptırıp ağırbaspın ben dışarı çıksam, soğuk alıp hastalanmam.

hapçaahay Deri kaban.

hapçağay *sag.* 1. s. İvedi, acil. 2. *zf.* Acele, çabuk.

hapçal Boğaz, geçit.

hapçallıg Boğazlı, geçitli, hapçallıg hara haya geçitli kara kaya.

hapçat Kamın börkü.

hapçı- Şişip irinlesmek.

hapçıh Kap, kese: *"Tsellofan hapçıhta yabtokolar pirce."* V. Şulbayeva (Kese kağıdında elmalar veriyor.) tamkılığ hapçıh tütün kesesi.

hapçığas Küçük kese, para kesesi: *"Icezî ürk alnında ağaa hızıl torğıdan humarthılap hapçığas tik pirtir, «pay pol, oolğım, pu*

süümegeske toldıra altının polzın»." N. Tyukpiyekov (Annesi ölmeden önce ona hatıra olarak kızıl ipekten küçük bir kese dikip vermiş, "zengin ol, oğlum bu kese dolusu altının olsun")

hapçıra Birlikte, beraber krş. hada.

hapçıt- Şişirmek, irinleştirmek.

haphah *kız.* Kapan krş. haphan.

haphan Kapan krş. haphah.

hap-hara *tekr.* Kapkara.

haphı(s) (ı.) 1. Yavuz, ısırıcı (köpek): *"Olarnıh turaları hırında haphı aday çatçathandağı çJli."* V. Kobyakov (Onların evlerinin yanında yavuz köpek yatıyor gibi.) 2. Kapıp kaçıcı, hırsız: *"Sin, fizeh, uğaa haphıssın. Hanca nımırham haap parizıh, Pozıh daa sanabaan polarzıh?"* N. Tinikov (Sen ise hırsızsın. Kaç tane yumurtamı kapıp kaçtığını kendin de saymadın)

haphıs (ıı.) Maşa.

haplaa Heyecanlı, taşkın.

hapları- Kızmak, öfkelenmek, çoohtap pîr, noğa haplançazıh söyle, niçin sinirleniyorsun?

haplandır-Kızdırmak, sinirlendirmek.

hap-orta Çok doğru, tam, düzgün: *"Hap-orta söster, Pacah. PJske anzı çitpinçe."* V'. Şulbayeva (Çok doğru sözler, Paçan, bize bu kadarı yetmiyor.)

hapsa- Hastalanmak. înek hapsabıstır inek hastalanmış.

hapsağ Epidemi, salgın.

hapsan- Hastalanmak, rahatsızlanmak.

hapsas-(birlikte) Hastalanmak.

hapsat- Hasta etmek.

hapsır- Elbisenin açıklığını kapatmak.

hapsırdır- Elbisenin açığını kapattırmak.

hapsırın- Elbisenin önünü kapatmak.

hapsort Tam ortası krş. haborta.

hapta- Kabı silme doldurmak.

haptağ Kaba doldurma, koyma.

haptal- Kaba dolmak, silme dolmak.

haptas- Birlikte doldurmak.

haptat- Doldurtmak, kaba koydurmak.

haptır- Kaptırmak, tutturmak, yakalanmak: *"Pîs Pananan arağa sat körgebîs, mındoh hızıl çağalarğa haptırıp alğabıs."V.* Şulbayeva (Biz Pana'yla içki satıyorduk, burada polislere yakalandık.)

haptıra Sarhoş: *"Arığdan mıltıhtığ M ileede haptıra kazak, çalan sıh kilîp, olarğa hıshır sıhhannar."* N. Tyukpiyekov (Ormandan tüfekli, çok sarhoş iki Rus, çıplak ata binip gelerek, onlara bağırmış.)

haptırğas (ı.) Toplu iğne, çengelli iğne, broş.

haptırğas (ıı.) Çakırkeyif, kafası dumanlı, keyifli.

haptınl- Kaptırılmak, tutturulmak.

haptırt- Kaptırtmak, tutturmak, yakalanmak: *"Min çuğıncah çabal ağırığa haptırt salğam? Tayka."* V. Şulbayeva (Ben bulaşıcı kötü bir hastalığa yakalandım, Tayka.)

har Kar: *"Cazının, tağnıh harları hayılıp, özen-çilehnerge, oymah-oshılğa çul turğan tuşta."* V. Kobyakov (Ovanın, dağın karları eriyip, derelere, çukurlara dolduğu zaman.) har çaapça kar yağıyor. 2. s. Karla ilgili, kara ait. harnıh ağı kar beyazı. har suu kar suyu. öl har sulu kar. un har ufak, düğürcük kar. arçı har kırağı, kömek har kar yığıntısı. harnah hatan- karla kaplanmak, örtülmek, ala har karları erimiş yer. har-suğ *tekr.* atmosfer çöküntüsü.

hara *s.* Kara: *"Ibnm eezi, hara sağallığ, kize taarğan sastığ kJzî çistok üstünde odırıp, çis pastığ hahzazm tartıp, purladıp odırça."V.* Kobyakov (Evin sahibi, kara sakallı, kısa kesilmiş saçlı biri, divan üstün-

de oturup, bakır uçlu piposunu çekip, tüttürüyor.) Hara pazın hazarğanca, hasha tizin sarğalğaca çör. Dua (Kara başın ağarıncaya kadar, ak dişin sararıncaya kadar yaşa.) hara harah a) kara göz. b) kara gözlü, hara at kara at. hara torığ at kara doru at. hap-hara *tekr.* kapkara, tas-hara *tekr.* kapkara, tas-hara sastığ kapkara saçlı, hara kîçîgden sığara çok küçükten beri. hara toğısçı vasıfsız işçi. hara pas a) fakir fukara b) Hakas. hara çalğıs tamamıyla yalnız, tek başına, bütünüyle yalnız. hara sağıstığ hain, kötü düşünceli, hara îpek kara ekmek, hara pulut kara bulut, yağmur bulutu. hara küren yağız, hara kök ıs koyu duman, çıltın hara parlak kara. hara metallurgiya demir-çelik sanayii.

hara- 1. Bakmak, seyretmek, gözetlemek: *"Halıh malnıh hadariin / Has üstüneh harapçalar."* A. Topanov (Mal sürüsünün otlanmasını / Tepe üstünden gözetliyorlar.) 2. Bakmak, ihtimam göstermek.

haraa 1. Gece: *"Pis îcemneh haraa tooza uzubaabıs."V.* Kobyakov (Biz annnemle gece boyunca uyumadık.) ortı haraa gece yarısı. 2. *zf.* Geceleyin pu haraağızın bu gece. tün haraa gece karanlığı, haraa-künörte gece gündüz, ay toluzında haraa çarıh dolunayda gece aydınlık, amir haraanan iyi geceler!

haraa-künörte *tekr. zf.* Gece gündüz: *"hem abıthan nımzah piziksih / Haraa-künörte sağ ıstan sıhpas."M.* Kilçiçekov (Annemin salladığı yumuşak beşiksin / Gece gündüz akıldan çıkmaz.)

haraaçı Çember, halka, çadırın en üstündeki yuvarlak halka.

haraağı s. Geceki, gece. haraağı hadarçı gece bekçisi.

haraağızın *zf.* Geceleyin.

haraçah 1. Çekmece: *"Hanaa terpekterî köglîg sarınnarın haraçah oshas tudıs hanalığ sidennîh çardı îzîgmîh hırında tohtadıbıshannarında."* N. Domojakov (Araba tekerlekleri neşeli şarkılarını çekmece gibi birbirine geçirilmiş çitin ağaç kapısı yanında durdurmuş.) stolnın haraçahtarı masanın çekmeceleri. 2. Kutu. poçta haracağı posta kutusu.

haraçhay *zool.* Kırlangıç: *"Hacan îkî huba harahçay at alnınça sıılaspinah irtkende Fedor Pavloviçtih çüree 'suğ-suğ, suğ~suğ' teen çili tükklep sıhhan."* N. Domojakov (İki gri kırlangıç atın önüne doğru vızıltıyla uçunca Fedor Pavloviç'in yüreği 'su-su, su-su' der gibi gümlemeye başlamış.) haraçhaylar köglîg pıdırasçalar kırlangıçlar güzel ötüşüyorlar, çar haraçhayı sağan.

haracı (ı.) Karın yer yer erimesiyle oluşan kara parçacıkları, suda donmamış bölüm.

haracı (ıı.) *kız.* Göz bebeği.

haracı (m.) 1. Okuryazar olmayan, cahil. 2. *mec.* Hakas. 3. Halkın içinden, halktan kimse.

harağan Çalılık.

harağat *bot.* Siyah Frenk üzümü: "O, *haydi çıstança harağat / Hara suğlar üstünde çashızın! / Sağızıma kirce pazoh hatap / Irah halğan çalaas azah tuzım."* V. Maynaşev (O, nasıl kokar siyah Frenk üzümü / Kara sular üstünde baharda / Aklıma gelir yeniden, tekrar / Uzaklarda kalan çıplak ayaklı zamanım.)

harağay 1. Çam. Çayğıda daa, hıshıda daa pir kiptîg. Bilmece, çam (Yazın da kışın da aynı elbiseli.) 2. s. Çam, çamdan, harağay odın çam odunu, harağay mahayağı çam

kozalağı, harağay çuğı çam sakızı. harağay pürî İğne yaprak, çam yaprağı. Haram kîzîdegî alımnı, harağay pürî tüsse alarzin. Atasözü (Cimri kişideki alacağı, çam yaprağını dökünce alırsın.)

harah 1. Göz: *"Aydo, sit tayağına köksînen çölenîp, çalan kîzîdeh harağın albin kör tur."* V. Kobyakov (Aydo, melez değeneğini göğsüne dayayıp, atlı kişiden gözünü almadan bakıyor.) Çoynın harağında söp çoğıl, kîrbîgînde k î r çoğıl. Atasözü (Yalancının gözünde çöp yoktur, kirpiğinde kir yoktur.) 2. Gözenek, yablah harahtarı patates gözenekleri. 3. Delik, filede göz. 4. Oyun kağıdında maça. 5. Gözle ilgili, göze ait. harah ağırığları göz hastalıkları, kün haraa güneş ışığı: *"Çashı künnîn harağı, çil iğ tinizin cayıp, külımzîrep turca."* V. Kobyakov (Baharın gün ışığı, sıcak nefesini yayıp, gülümsüyor.) hara harah kara göz. harağı çitpes kör; iyi görmeyen, harağı çoh polparğan gözleri görmez olmuş, ah tastaan harah gözüne ak düşmüş. haraana sal tartıp parğan gözüne ak düşmüş, kizîmnîg harah çakmak çakmak göz. harah tasta- göz atmak, çîtîg harah keskin göz. ötîg harah keskin göz. harağı mayın zayıf görme, harahha çahsı göze güzel, uyğulığ harah uykulu göz. harah çıs- göz ovalamak, harah hıs-göz kısmak harah sıh- göz kırpmak, harahtarın cazır- gözlerini kaçırmak, haraa çazar-gözleri yaşarmak, harahtarın as-gözlerini açmak, harnı toozıp, haraa tospaan karnı doyup gözü doymamış, ol anı pu harahnan kör polbinça o onu bu gözle göremiyor, paza harah körîskence, anımçohtar! yeniden görüşünceye kadar, hoşça kalın! haraah haraah közîtpe! seni görmeyeyim! harahha körînme! göze görünme! harahnan harahha gözden göze. izîrîk harahnan sarhoş gözle. harah taa albas oshas gözle görülmez gibi. harahtarın çapsalğan gözlerini yummuş (ölmüş). harah hulah çoh gözle kaş arasında, hızla, harağı köyîbîsken gözleri parıldatmış, haraam ashannan sığara doğduğumdan beri, gözümü açtığımdan beri. harağı hızarıbıshan gözü kızarmış, burnu büyümüş, harah ağı göz akı. harah ayıstığ göz alıcı, harah cazı gözyaşı, harah çoh s. gözsüz, kör. harah hahpağı göz kapağı, hara hoos kurt, kurtçuk, harah pulii göz ucu: *"Torka, anın soonah aldıra harah puliinah könb1zıp..."\I.* Kobyakov (Torka, onun arkasından göz ucuyla bakıp...)

harahsm- Bakınmak: *"Tabılğatha tudınıp alıp, töbîn harahsm körçebıs."* (Çayırmelikesine tutunup aşağıya bakmıyoruz.) harahsm körzem, binokl'nın haraa ırahhı nimenî çağınnatça baktığımda dürbün merceği uzağı yakınlaştırıyor.

harahta- 1. Kıyısını, kenarını dikmek. 2. Küpeye, yüzüğe taş koymak.

harahtiğ *s.* Gözlü: *"Kök harahtiğ abahay hıstar / Kün irtîrbin hayrallapçalar."* M. Kilçiçekov (Mavi gözlü güzel kızlar / Gün geçirmeden koruyorlar.) sloda harahtiğ parlak gözlü. sarsıh harahtiğ tek gözlü. Samnahça sıraylığ, sloda harahtiğ. -Bilmece, kedi (Yüzü kaşık gibi, gözü ateş gibi.) uluğ harahtiğ kızı iri gözlü insan.

hara hurt *zool.* Mayıs böceği: *"Ay-ay, haamalar, hara hurttar! -olğan tabızınah hıshır salıp, pastır parça."* V. Kobyakov (Vay, namussuzlar, mayıs böcekleri! diye çocuk sesiyle bağırıp, yürüyor.) Hara, harğa nimes, müüstîg puğa nimes. Bil-

mece, mayıs böceği (Kara, karga değil, boynuzlu boğa değil.)

hara hus *zool.* Kartal: *"Hara hustıh hanattarı çazılğandağı çili, kibînm idekterT çazılıp..."* A. Kuzugaşev (Kartalın kanatlarının açılması gibi, elbisesinin etekleri açılıp...) hara hus palazı kartal yavrusu.

hara huzuruh *zool.* Kakım, as.

harakteristika Niteleme, vasıflandırma.

harakterizovat' pol-Nitelemek, vasıflandırmak.

harakternay s. Karakteristik, tipik.

haral- 1. Kararmak, kara gibi görünmek: *"Ol cazının ortızında kizek çurtıcah haralıp odır."V.* Kobyakov (O ovanın ortasında birkaç ev kararıp duruyordu.) çıs haralça, tigîr kögerçe orman kararıyor, gök göveriyor. sırayı çayğı kün teezîne uğaa tın haral partır yüzü yaz güneşinden çok kararmış. 2. Kararmak, parlaklığı kaybolmak, kümüs pola-pola haral parça gümüş dura dura karaıyor. 3. Rengi kara olmak. kös haral parğan köz kararmış (kömürleşmiş.)

haralcı 1. Karları erimiş yer: *"Topin çistezînm anımçohtashandağı sösterî köhnînde harashı haralcılar tolğalıs kilgenner."* N. Nerbişev (Topin enişte sinin veda ederken söylediği sözler, gönlünde karları erimiş kara parçaları gibi dolaşmışlardı.) 2. Göl veya nehirde donmamış bölge.

haraldı (ı.) 1. Gölge. 2. Gölgelik. 3. Sundurma.

haraldı (ıı.) Korkuluk, mal hazaazında an kîrbezîn tîp haraldı îtçeler mal ahırında vahşi hayvan girmesin diye korkuluk yaparlar.

haralıs- Kararmak, kararışmak: *"Çolda kizek tizekter toğashlap pastaannar, sahcan otlar, sarıptar çili, haralıs hal ip çathannar."* N. Domojakov (Yolda tek tük tezekler görülmeye başlamış, ısırgan otları çalılık gibi kararıp duruyorlar.)

haralt- 1. Karartmak. 2. *mec.* Karalamak:, kara çalmak"*Olar pılçeler: andağ nimes, sinî haralt salğannar."*"V'. Şulbayeva (Onlar biliyorlar: Öyle değil, seni karalamışlar.)

haralta *zf.* Karararak, kapkara: *"Oh azaa -çalaas, pray la haralta han pas partır."* N. Domojakov (Sağ ayağı, çıplak, büsbütün karararak kan durmuş.)

haralthıs 1. Siyah boya. 2. Mürekkep.

haram Cimri: *"Haram paynı ködîrîp / Han çonğa polıspacah."* P. Ştıgaşev (Cimri zengini yükselten / Han, halka yardım etmemiş.) Haram kîzîdegî alımnı, harağay pürî tüsse alarzıfi. Atasözü (Cimri kişideki alacağı, çam yaprağı dökülünce alırsın.)

haramah Kalabalık.

haramdıh bk. haramzıh.

haramdıh- (ı.) Aç gözlülük etmek.

haramdıh- (ıı.) Can çekişmek.

haramna- Cimrilik etmek. ahça haramna- parada cimrilik etmek.

haramnan- Cimrilenmek, cimrileşmek.

haramnat- Cimrileştirmek.

haramzıh Karamsı.

haran (ı.) Belli etmeden, farkına varılmadan.

haran (ıı.) Ölü ruhu. üreen kızının haranın haranın hamğa sürdîrceh ölen kimsenin ruhu kama kovdurulur, sarığ haran *tıp.* Sarılık.

haran- *sag.* Cimrilik etmek: *"Parçan hırihnı çarıtçam / Çariima min haranminçam."* N. Tinikov (Bütün yüzeyini aydınlatıyorum / Işığımdan cimrilik etmiyorum.)

haran ağırığ *tıp.* Tifo: *"Apsah amdı mahat tanaan, alnında çiittök haran*

*ağırığdan üreen, Ohçın harındazıhın oolğının, Sıbostın, ipçicegiturca."*A. Çerpakov (ihtiyar şimdi iyi tanımış, karşısında gençliğinde tifodan ölen, kardeşi Ohçın'ın oğlu Sıbos'un karısı duruyordu.)

harandı Düğün çadırı.

haranğa *zf.* Belli etmeden, sessizce: *"Eek, sağam tapsabas polğazıh, nigecîh, -haranğa açırğanğan Todıl."* A. Çerpakov (Eeeh, şimdi ses çıkarmıyorsun, yengeciğim, -diye belli etmeden sinirlenmiş Todıl.)

hara paar *zool.* Hamster.

hara parçıh Sığırcık: *"Ağınnan kilgen hara parçıhtar / Anda tapsaspin irtîpçeler."* M. Kilçiçekov (Göçten gelen kara sığırcıklar / Orada ötüşmeden geçiyorlar.)

hara-purunğı Çok eskiden, çok eski: *"Hara talay, sağaa izen / Hara-purunğı nımaamnan / Harlap sıhtın ma tan sin." S.* Kadışev (Kara Deniz, sana merhaba / Çok eski masalımdan / Gürleyip çıktın mı yoksa sen.)

haras- (ı.) 1. Çabalamak, gayret etmek: *"Ol pozınıh toğızın nince dee harazıp toldırçatsa, Kustuk pirer polğan kip-azahtı am daa pirbinçe."* V. Kobyakov (O, kendi işini ne kadar gayretle yerine getirse de, Kustuk verecek olduğu giyim kuşamı hâlâ vermiyor.) Köpke harassa, kömes tee çoh polar. Atasözü (Çoğu istersen azı da bulamazsın.) 2. Göz koymak, istemek. Köpke haraspa, ködîrerge aar polar. Atasözü (Çoğu isteme, götürmesi ağırolur.) 3. Özenmek, imrenmek.

haras- (ıı.) Bakışmak: *"Şarap apsah pozınan çoohtazarğa haras körgennerge..."* A. Çerpakov (Şarap ihtiyar, kendisiyle konuşmak için bakışanlara...)

hara saban *zool.* Çalı horozu.

hara seek Kara sinek: *"Aalnıh daa arazında çon hara seek çili haynızıbıshan."* V. Kobyakov (Köyün içinde halk kara sinek gibi kaynaşıyor.)

harashı 1. Karanlık: *"Aydo, künnîhtahnıh ırahhı irtenneh harashı çitkençe, pu la öör hoynıh soonan çörip, üzinçiçiliparir."\I.* Kobyakov (Aydo, sabahın çok erken vaktinden karanlık çökene kadar sadece bu bir sürü koyunun ardında giderek üçüncü yılını dolduruyor.) 2. *mec.* Cahil: *"Andada pistin harashı hakastarnıh arazında pir dee imci çoh polğan."* İ. Kotyuşev (O zaman bizim cahil Hakasların arasında hiç doktor yok imiş.) harashı polıbıshan karanlık olmuş, harashı haraa karanlık gece. harashıdah horıh -karanlıktan korkmak. harashı tüs-karanlık çökmek.

harashılan- Kararmak, karanlık olmak.

hara sîgen *bot.* Pelin, ak pelin.

hara sirceh 1. Zenci. 2. *mec.* Çok esmer insan.

hara suğ Pınar, kaynak.

harat Kara at.

hara tal Kara söğüt: *"Tağ tözîne çidıp, attı tarbahay hara talğa palğap salğabıs."* M. Çebodayev (Dağ yamacına ulaşıp, atı yayılmış kara söğüde bağladık.)

hara tas Taş kömürü.

haratorat Kara doru at.

harazığ Özen, itina, gayret.

harba- 1. Tutmak, yakalamak, eliyle kapıp almak: *"Ol çirde çatçathan oolnı moydıriinah harbap alğan."\V.* Tatarova (O, yerde yatan çocuğu yakasından yakalamış.) 2. Elle yoklamak, aramak: *"Hara çirrii harbabıssa, holına pir dee nime uruna çoğıl."V.* Kobyakov (Kara yeri eliyle yokluyor, eline hiçbir şey gelmiyor.)

harbah (ı.) Aceleyle, hızla.

harbah (II.) Avuç: *"Harbahnan daa çil söp-sabın Minîh sırayıma çatısın."* V. Maynaşev (Avuçla da yel çer çöpün / Benim yüzüme sürsün)

harbahta- Avuçlamak, avucuyla almak.

harbala- Elle tutmak, yoklamak: *"îzîk tudazın harbalap azıbıshan, tördegî turadan polzartın püles çarın tüsçe."* A. Çerpakov (Kapı kolunu kavrayıp açmış, köşedeki odadan salona doğru mat ışık düşüüyor.)

harbalan-Elle kendini yoklamak, aranmak.

harbalat- Elle yoklatmak; yan kesicilik yaptırmak.

harban (I.) Cep.

harban (I.) Kıyma, harban tart- et kıymak.

harban- 1. Elle yakalamak, kapmak, çekip almak: *"Pray nimenî postan na la harbançalar."* V. Şulbayeva (Her şeyi sadece kendilerine kapıyorlar.) 2. Rüşvet almak: *"îkî s ı ray l iğ nimessîh: çoyırhap pîlbinçezîn, köytîkten pîlbinçezîn, harban pîlbinçezîn."* V. Şulbayeva (İki yüzlü değilsin, yaltaklanma bilmiyorsun, kurnazlık bilmiyorsun, rüşvet bilmiyorsun.)

harbas 1. Mücadele, çarpışma, kapışma: *"Kîzîler ölîmge udur körcehner, anın sıltaanda haydağ daa harbasta çih salcahnar."* S. Çarkov (insanlar ölüme karşı koyarlar, bu yüzden her türlü kapışmada galip gelirler.) 2. Güreşme, yarışma.

harbas- Kapışmak, mücadele etmek" *Hakas oolğı anda harbashan."* M. Kilçiçekov (Hakas oğlu orada savaşmış.) krş. habıs-

harbasta- Elle yoklamak, aramak, *"heh, suğ, -his pala tapsaan, ah holıçahtar kiinî harbastaannar."* N. Domojakov (Anneciğim su, diye kız çocuğu seslenmiş, ak elleri havayı yoklamış.) krş. harbala-

harbastır- Elle yoklatmak, aratmak.

harbat- (elle) Yoklatmak, tutturmak.

harbazığ Kapışma: *"Harbazığ hazır polar, sizîngen ol."* N. Nerbişev (Kapışma sert olacak, sezmiş o.)

harbazıs Kapışma.

harbi 1. Tırpan 2. Büyük orak.

harcan- Bağdaş kurup oturmak, ol ot hırında harcanıp odırça o ateşin başında bağdaş kurup oturuyor.

harcana *anat.* Büyük baş hayvanda omurga.

harcı (I.) 1. Haç. 2. Çapraz.

harcı (II.) Düğün giysisinde etek.

harçıh Kene: *"Alnındağı çıltırah timîrge, harçıh* c / 7 / , *pik çarban parıp odırarı kirek polça teen çili, Şarap apsah matap tudınğan."* A. Çerpakov (G ü - nündeki parlak demire, kene gibi, sıkıca yapışıp oturmak gerek der gibi Şarap ihtiyar iyice tutunmuş.) 2. Kan emici: *"Hacan daa Hakasiyada sin / Harçıh körbes polarzıh."* M. Kokov (Hiçbir zaman Hakasya'da / . Kan emici görmeyeceksin.)

|$arçıh- 1. (hastalık) İlerlemek. 2. Nazlanmak, kapris yapmak.

harçi 1. Kat, kez: *"Paskirnîh pilin îkî harçi hurçan salğan çîbek hurinin çaçahtarı..."* İ. Kostyakov (Paskir'in belini iki kat kuşatan ipek kemerin püsküllerin...) 2. Bağdaş kurarak. harçi odır- bağdaş kurarak oturmak, harçi tart- sıkıca bağlamak. harçi irt- isabet etmemek, karavana. 3. Geri, tersine, harçi kör ardına bak! harçi segîrîbîstî arkaya zıpladı.

harçi-pîrçi *tekr.* Çaprazlamasına, haçvari, haç şeklinde, attı harçi-pirçî tuzaptır atı çapraz bukağılamış.

harğa Karga: *"Soonda, kürgen ibîre, hara hustar, tigîlgenner, harğalar açırğasnah hıshırıs halğannar."* N. Domojakov (Arkasında, kurganın çevresinde, kara kartallar, çaylak-

lar, kargalar öfkeyle bağrışıyorlardı.) ala harğa ala karga, kök harğa boz karga, hara harğa kara karga, harğa ayı *kız.* mart.

harğa- Kargımak, lanet etmek, beddua etmek: *"Açığlanıp ol harğaan / Halıh çon, mini istîp / Hada-pîrge homzıncan / Harahtarı çastanıp / Harğastı ol pirceh."* P. Ştıgaşev (Öfkelenip o kargımış / Halk, millet bunu duyup / Gözleri yaşarıp / Kargışı o etmiş.) min anı harğabısham ben onu kargıdım.

harğal- Lanetlenmek: *""Harğalğan çabal ıırcılarnı / Unadıp, hanın töge çat salğan / Ana ol hınıstığ çir-suğnı / Ölîm, huldah araçılap halğan."* i. Kotyuşev (Lanetlenmiş kötü düşmanları / Yok edip kanını dökmüş / Ona sevgili yurdunu / Ölümden, kölelikten kurtarmış.)

harğan- Beddua etmek: *"Ağaa, harğanıp, sös pirçeler."* M. Kilçiçekov (Ona beddua edip söz veriyorlar.)

harğana Salkım söğütlük.

harğas Kargış, kargıma, beddua: *"Ineyî irgî ohdaynah harğazına tüsken."* M. Kokov (Karısı eski alışkanlıkla beddua etmeye başlamış.)

harğas- (birbirini) Lanetlemek, (birbirine) beddua etmek, kargışmak.

harğat- Lanetletmek, beddua ettirmek.

harğattır- Lânetlettirmek, beddua ettirtmek.

harğın Buz.

harğına- Buzlanmak, buz tutmak.

harğınnığ s. Buz tutmuş, buz kütlesi olan.

ham harğıt Kaynatanın eğreti adı.

harha Göden, rektum krş. hartha.

harhay- Ayakta durmak, dikilmek.

harıcah Karcık, kar taneciği.

harığ (ı.) Engel, mâni: *"Pîrsî plrsîne hanğ polip, körgen nimelerîn çoohtapçalar."* A. Kuzugaşev (Birbirlerine mani olup gördüklerini konuşuyorlar.) ol mağa harığ o bana engel, harığ pol- engel olmak. sağıstar harığ pol- akıllar karışmak, alay harığ pol- pardım ma? engel oluyor muyum?

harığ (ıı.) Vakit, zaman: *"Pîr dee kîzî körbeen harığda tamkı tartıp alarga..."* A. Kuzugaşev. (Bir de kimsenin görmediği zaman sigara içmeye...)

harığ-tîrîg *tekr.* 1. Hastalık. 2. Cenaze evi veya alayı.

harıh Burun kökü: *"îkî harığı la horlaza tüsken Fedor Pavloviçtîn."* N. Domojakov (İki burun kökü de horlamaya başlamış Fedor Pavloviç'in.) harıh tart- horuldamak, harıh tartıp uzupça horlayarak uyuyor.

harıhta- (ı.) Burunsalık, ağızlık takmak.

harıhta- (ıı.) Horlamak.

harıl- (ı.) Ayağı sürçmek.

harıl- (ıı.) (ses) Kısılmak: *"Payusanıh ünî harılıp sıhhan."* A. Çerpakov (Payusa'nın sesi kısık çıkmış.)

harıl- (m.) *sag.* Kederlenmek, üzülmek: *"Anan, nimee-de harılıp ahdarıl parğam."V.* Şulbayeva (Sonra her şeye üzülüp yıkıldım.)

harın (ı.) 1. Karın: *"Mayıh parğan Aydo oolahtıh hamı daa astaanı küzök polğan, çe nımzah ot tözek, tadılığ uygu Aydonı tabırah çaba pashan."* V. Kobyakov (Yorulan Aydo'nun karnı da çok acıkmış, fakat yumuşak ottan döşek, tatlı uyku Aydo'yıı çabucak sarmış.) Hamaafi tirleze, hamın toh polar; holın hıymıraza, kibîn püdün polar. Atasözü (Alnın terlerse, karnın tok olur, kolun kımıldarsa, elbisen bütün olur.) harnı tospas karnı doymaz, harnı pedey- karnı şişmek, tuyuh harın kör bağırsak, uluğ harın periton, sıfak. çohır harın börkenek. îstî harın işkembe, hamım toh karnım tok. Haraa künörte toğınça

harnı daa astabinça. Bilmece, saat. (Gece gündüz çalışıyor, karnı da acıkmıyor.) 2. Tulum, kırba.

harın (ıı.) *ünl.* İşte! ya! iyi ki! harın daa kildîm!, geldim ya işte: *"Harın daa söleenîm çahsı tıp örînîp odır."* V. Kobyakov (iyi ki söylemişim diye mutlu oluyor.)

harındas 1. Kardeş: *"Şarap apsahtın hada töreen oçı harındazınıh kilnl Payusa sidenge tayan turıbıshan."* A. Çerpakov (Şarap ihtiyarın ortanca kardeşinin gelini Payusa çite yaslamış.) 2. Akraba. 3. Kardeş, kardeş kadar yakın kimse veya topluluk: *"Uluğ algıs sîrerge, harındastar! Mağaa kirtîndmer!"* S. Çarkov (Çok teşekkürler size kardeşlerim! Bana güvendiniz!) hada sıhhan harındas öz kardeş, açı harındas üvey kardeş, ailesi farklı kardeş, ööy harındas kanunen kardeş. Çahsı harındas polğanı, pay polğanınafi artın. Atasözü (İyi kardeşin olması zengin olmaktan iyidir.) uluğ harındas ağabey, kîçîg harındas küçük kardeş, harındas çon kardeş topluluk.

harındastas- Kardeş olmak.

harındas-tunma *tekr.* Kardeş: *"Hada sıhhan harındas-tuhma çoğıloh."\I.* Şulbayeva (Öz kardeşim de yok.)

harmnığ 1. Büyük karınlı. 2. Gebe, hamile.

haris- 1. Karşı gelmek: *"Ay harısçaan na harısha n / Mahtanarın ol tohtatpaan."* N. Tinikov (Ay karşı gelmiş de karşı gelmiş / Övünmekten vazgeçmemiş.) 2. Kaba konuşmak, itaatsizlik etmek. 3. Karışmak. Segîrbeske segîrbe, harıspasha harıspa. Atasözü (Seğirtmeyeceğine seğirtme, karışmayacağına karışma.)

haris 1. Kaşmir 2. Kaşmir kumaşından: *"Çornaptın ipçfzî, hara haris plat tartın salğan tükpek naahtığ paza hıralıbıshan tuluhnığ Marğa tıp attığ ipçl"* i. Kotyuşev (Çomap'ın karısı, kara kaşmir elbise giymiş tombul yanaklı ve kırlaşmış belikli Marğa adında kadın idi.)

haris Karış: *"Pozıbıstin kemge dee / Pirbespîs haris taa."* M. Kokov (Bizimkini kimseye de / Vermeyeceğiz karış da.)

harıshah 1. Sebatlı, direngen, ısrarlı. 2. Kaba, hoyrat, nezaketsiz.

harısta- Karışlamak.

harıstığ *zool.* Sivri sıçan, orman soreksi.

harlb Hapishane, cezaevi: *"A sin çoohtaazıh ma haribde odırğanın?"* V. Şulbayeva (Peki sen söyledin mi cezaevinde yattığını?) Çabal aday pağda odırça, çabal kîzî haribde odırça. Atasözü (Kötü köpek bağlı oturur, kötü kişi hapishanede oturur.)

harla- Böğürmek: *"Pazoh çabal, abani oshas harlama tabıs istîlgen."* V. Kobyakov (Yine kötü, ayınınki gibi böğürme sesi işitiliyor.) aba çîli harlapça ayı gibi böğürüyor.

harlağas *zool.* Kırlangıç, çar harlağazı sağan krş. haraçhay

harlah *sag. s.* Kısık, harlah tabıs kısık ses.

harlan- Kara bulaşmak karlanmak: *"Naa çılnah alğıstap, harlan salğan süümegîneh olarğa sıyıhtar ülepçe."N.* Tinikov (Yeni yılı kutlayıp, karlanmış torbasından onlara hediyeler veriyor.)

harlığ *s.* Karlı: *"Talaylar kizire ırah siilîp/ Harlığ poraannı toburça."* M. Arşanov (Denizler aşarak uzaklarda süzülüp / Karlı boranın arasından geçiyor.) harlığ hıshı karlı kış. harlığ çil boran: *"Harlığ çil kiler türçedeh / Naa har çirnî çabar / Çe ol îster çüreemde / Sarın polip halar."\I.* Maynaşev (Boran gelir aniden / Yeni kar yeri kaplar / Fakat o izler yüreğimde / Türkü olup kalır.)

harlıh (ı.) Süslü kemer, kayış.

harlıh (ıı.) Mitolojik kuş.

harlıh- Boğazına bir şey takılmak, boğulmak: *"Ikî hati spiçkazı çırli tüstT, anan, nimee-de harlıhhan çîli, koksereglep, nandıra sıhhan."* A. Çerpakov (İki kez kibriti ateş aldı, sonra bir şeyden boğulur gibi, öksürerek geri çıktı.)

harlıhtır- Boğazına bir şey tıkamak.

harlınaş Kırlangıç krş. haraçhay.

harlos s. Kısık sesli.

harmah Olta: *"Közenek alnında irgî stol, anda haydağ-da harmah hılları."* A. Çerpakov (Pencere önünde eski bir masa, onun üzerinde olta ipleri.) harmah sabi olta sırığı, harmah tasta-olta atmak, harmahha haptır-oltaya yakalanmak, zokayı yutmak.

harmahta- Oltayla balık avlamak: *"Suğ hazında odırıp alıp, harmahtapçam, a harmağıma noğa-da sahay çaltanmastar la kîrçe."* V. Şulbayeva (Su kıyısında oturup, oltayla balık tutuyorum, fakat oltama niçin sadece izmarit balıkları geliyor.)

harmahtas- Oltayla birlikte balık avlamak.

harmahtat- Oltayla balık avlatmak, tutturmak.

harnan itken kızı Kardan adam.

haro 1. Cevap. 2. Hediye. 3. (borç) Faizi.

harol (silâhta) Arpacık, mıltıhtın harolı tüfeğin arpacığı, harolğa al- nişan almak.

haron Kalitesiz, kalitesi düşük (deri.)

haroy (hara oy) Gri, boz.

harsah Samur pençesi.

harsahtığ *s.* Samur pençesinden. harsahtığ an samur.

harta Göden, rektum, harta tart- atın gödenini etle doldurmak, sucuk yapmak.

hartay- Ayakta durmak, öne doğru fırlamak, dikilmek: *"Tashıl çîli hartay turğan pistin curt."* M. Arşanov (Zirve gibi öne fırlayan bizim yurt.)

hartha (ı.) *sag.* Ala doğan.

hartha (ı.) Göden, rektum krş. harta.

hartığa Ala doğan krş. hartha.

hartığas *tıp.* Dolama, etyaran.

hartıl- Gürültü edilmek, ses verilmek..

has (ı.) 1. Kıyı: *"Suğ hazında odırıp alıp, harmahtapçam."*V'. Şulbayeva (Su kıyısında oturup balık tutyorum.) talay hazında deniz kıyısında, talay hazındağı reyon deniz kıyısındaki ilçe. 2. Sırt, tepe: *"Halıh malnıh hadariin Has üstüneh harapçalar"* A. Topanov (Birçak malın otlanmasını / Tepe üstünden seyrediyorlar.) has üstînde aal sırtın üzerinde köy. 3. Kenar: *"Pabam, çalaastahdırğan soonda, ot hazma odırğan."\I.* Kobyakov (Babam, soyundurulduktan sonra, ateşin kenarına oturmuş.) ağas hazı orman kenarı, tayga hazı orman kıyısı. 4. Yar: *"Hayzın attar tağa sığara, has altına kire apar turlar."* M. Kokov (Bazısını atlar dağa doğru, yar altına doğru götürüyorlar.)

has (ıı.) Kaz.; îrgek has erkek kaz: *"îrgek hastar, öörlerin izertîne, Çobatsar toozılbas çooh-çaahnah lyğahnasçathannar."* N. Domojakov (Erkek kazlar, arkadaşlarını takip ederek, Çobat'a doğru bitmez tükenmez ötüşle paytak paytak gidiyorlar.) has palazı kaz yavrusu. Hastın palazı hasha irke, kîzînîn palazı kîzee. Atasözü (Kazın yavrusu kaza sevgili, kişinin yavrusu kişiye.)

has (m.) Yağmurlu, havanın kötü olduğu (gün) has-poraan *tekr.* yağmur boran. *"Halın harnan hatanıp / Hasporaanı haynabıshan."* A. Topanov (Kalın karla kaplanıp / Yağmur boran kaynamış.)

has (iv.) 1. Eyer kaşı 2. İnsan kaşı krş. kömîske.

has- (ı.) 1. Kazmak: *"Hakas çirî, payzın malğa / Halın ağas, ah-husha / Hara çirdeh hasçan paza / Kümüs, altın, timirge."* M. Kokov (Hakas yurdu zenginsin maldan / Sık ormandan avdan kuştan / Kara topraktan kazılan / Gümüş, altın, demirden.) 2. Sökmek, yablah has- patates sökmek, hazıp alçathan yeraltı zenginliği.

has- (ıı.) Kaçmak. Çahsıdafi haspa, çabalnı itpe. Atasözü (Güzelden kaçma, kötüyü yapma.) adım hazıbıstı atım kaçıverdi.

has- (m.) (fındık, ceviz vb.) Kırmak. huzuh has- fıstık kırmak.

hasha (ı.) (eskiden) Askerî bir unvan.

hasha (ıı.) 1. Ak. Hara pazın hazarğanca, hasha tîzîfi sarğalğaca çör. Atasözü (Kara başın kırlaşıncaya kadar, ak dişin sararıncaya kadar yaşa.) 2. Kır. hara hasha kara kır. 3. Hayvanın alnındaki aklık, akıtma.

has-hacan Her zaman; hiçbir zaman: *"Annanar has-hacanğa daa / Pos tîlineh çır uyatpahar."* M. Kilçiçekov (Bu yüzden hiçbir zaman / Ana dilinizden hiç utanmayın.) has-hacanda her zaman, daima, eskiden beri: *"Has-hacan pîstlh çonda, -tîbîsken ol, -palaa homay at sağın taap alğan kizee hatığ çarğı tüsçen."G.* Kazaçinova (Her zaman, bizim halkta, demiş o, çocuğa kötü ad veren kişiye büyük ceza verilirmiş.)

hashah (ı.) Tos vuran (hayvan).

hashah (ıı.) 1. Eğik, bükük. 2. Geriye doğru eğik, yatık. 3. Kambur, attın pilî hashah atın beli kambur.

hashah (m.) 1. Kısmet, talih. 2. Yaşam gücü.

hashay- 1. Gövdeyi arkaya eğmek. 2. *mec.* kendini beğenmek, burnu havada olmak.

hashayt- Gövdeyi geriye doğru eğdirmek.

hashı 1. Eşkıya: *"Hashılar, pir çılğı hadarçızın çoo soğıp, adın pılap partırlar, tipçeler, pir tımıh, pir amir çoğıL'H.* Domojakov (Eşkıyalar, bir yılkı çobanını çok dövüp, atını elinden almışlar diyorlar, bir sükunet, bir rahatlık yok.) hashılar eşkıya çetesi. 2. Kaçak, firari. 3. Muhacir, mülteci, sığınmacı.

hashır- Kaçırmak: *"Sini hashır parıbızarbın min / Çe sınap sini mağaa pirbezeler."* V. Maynaşev (Seni kaçırıp giderim / Fakat gerçekten seni bana vermezlerse.)

hashıs Külünk, küskü. timîr hashıs demir külünk.

haspa (ı.) Kötü. haspa çil şiddetli rüzgâr: *"Haspa çillerge çara tolğathan, Köp tuyğahtarğa hazi pastırğan..."* M. Kilçiçekov (Kötü rüzgârlara yarıp döndürülen /Çok toynaklara basılıp kazılmış.)

haspa (ıı.) Huysuz, oynak, kötü. haspa at huysuz at.

haspa (m.) Kahin, ileriyi gören, haspa tüs çıkan, gerçekleşen düş.

haspalan- Huysuzluk etmek.

haspan Kuş kursağı: *"Tamağı haydağda tadılığ haspanğa tolgan."* A. Çerpakov (Kursağı her türlü tatlı yiyecekle dolmuş.)

hasta Kenar, kıyı: *"Arsa, pu çol hastadağı ottarnı taynaza, sala şuhsun amırircıh."* N. Domojakov (Belki bu yol kenarındaki otları çiğnese, susuzluğu biraz geçerdi.)

hasta- (ı.) Kıyıya gitmek: *"Hoyığ puluttarnı aralap, Çoğar kil hırtızın hastapça, Tigîr pöziin ol, sinep, Pîlip alarga harasça."* M. Arşanov (Kara bulutlar arasından / Yukardaki gök kabuğuna gidiyor / Göğün yüksekliğini ölçüp / Bilmek istiyor.)

hasta- (ıı.) Kabuğu soymak: *"Ot tuzında çut künner polıbıssa, tos hastap,*

çöget haynat sıhça." N. Tyukpiyekov (Ot biçme zamanı yokluk günleri olursa kabuk soyup, kaynatıp katranını çıkarıyor.)

hastada *zf.* 1. Kıyısında, kenarında. 2. Boyunca, yanında.

hastah Ham, olgunlaşmamış, hastah çistek çîp tîzîm hahtır saldım olgunlaşmamış yemiş yiyerek dişimi kamaştırdım.

hastah-çistek *tekr.* Ham, olgunlaşmamış: *"Sin hastah çisteksîh. Sinî, taynap-taynap alıp, hağırıp tükürîbîzerîm kilce."* V. Şulbayeva (Sen hamsın. Seni çiğneyip çiğneyip, balgam gibi tüküresim geliyor.)

hastal- Kabuğu soyulmak, pu ağastın hahpazı hastal parğan bu ağacın kabuğu soyulmuş.

hastas- (I.) (birlikte) Kıyıya gitmek.

hastas- (II.) (birlikte) Kabuğunu soymak.

hastat- (I.) Kıyıya göndermek.

hastat- (II.) Kabuğu soydurmak.

hastay Yabanî sarımsak.

hastay- 1. (bitki) Büyümek, yetişmek: *"Hara çirfıg çazızında / Hastayıp ösçe kolhoz tamaa."* M. Arşanov (Kara topraklı yazısında / Büyüyüp yetişiyor kolhoz ekini.) 2. Uzanmak: *"Çe pu hıri-pazı çoh ide hastay parğan çazıda suğ daa toğaspinıstı."* N. Domojakov (Fakat bu ucu bucağı yok gibi uzanan yazıda suya da rastlamıyor.)

hastı 1. Kayınpeder. 2. Büyük kayın: *"Pok, hastım apsah, haydi mayıh parğazıh."* A. Çerpakov (Vah, zavallı kayınpederim, nasıl yorulmuşsun.)

hastır- (I.) Kazdırmak, söktürmek.

hastır- (II.) 1. Kaçırmak. 2. Kovmak, defetmek.

hastır- (III.) Kabuğunu soydurmak, (fındık, fıstık) kırdırmak.

hastırıh 1. Kabuk: *"Uyazın körîbîsseler, aymah hustar nımırhalarının hastı rıhtan idi le çayılça."* İ. Topoyev (Yuvasına baktıklarında, sadece çeşitli kuş yumurtalarının kabukları öylece yayılıyor.) 2. Kabuk soyuntu. 3. Pul, balık pulu.

hastırıhta- 1. Kabuğunu soymak. 2. Balığın pullarını ayıklamak.

haşha *şor.* (masallardaki) Toynaklı halk.

hat (I.) 1. Eş, karı: *"Mıncağa çitîre haydağ ir hat çoh sıdacah."* A. Çerpakov (Bu zamana kadar hangi er eşsiz dayanabilmiş.) Palğastığ çirde çörbe, palalığ hat alba; tlolığ çirde çörbe, tulufimğ hat alba. Atasözü (Çamurlu yerde yürüme, çocuklu kadın alma, balçıklı yerde yürüme, dul kadın alma.) 2. Kadın: *"Mındağı hat, doyarka, çiit hat peer közîp pır çil daa polbadı."* A. Çerpakov (Buradaki kadın, süt sağıcısı, genç kadın buraya göç edeli bir yıl olmadı.)

hat (II.) Kat, defa, kere. üs hati halın üç kat kalın.

hat (III.) Yemiş. Aalğa kîrzefi, tamah çî; arığa kîrzefi, hat çî. Atasözü (Köye girersen, yemek ye ormana girersen, yemiş ye.)

hat (IV.) Mektup.

hat- (I.) Kurumak, sertleşmek: *"Am ağırii pabazı kiler pazına pazoh tudıbıshan, alındağızınah tın polğan, Istî, tîzeh, hatıpçathandağ."* İ. Kotyuşev (Şimdi ağrısı, babası gelmeden önce yeniden başlamış, öncekinden daha fazla olmuş, içi ise, kurumuş gibi.) Arğaas polzafi, ahsıfi hatar. Atasözü (Tembel olsan, ağzın kurur.) palğas hatap partır çamur kurumuş, tuuh soohha hatip partır kösele soğuktan sertleşmiş, hulağı hat par- kulağı ağırlaşmak, işitmesi azalmak.

hat- (II.) Bükmek, kıvırmak, eğirmek. uçuh hat- ip eğirmek.

hat- (III.) Katmak, katıştırmak, çayğa süt hat- çaya süt katmak.

hata- 1. Artırmak. 2. *mat.* Çarpmak. 3. Üst üste yığmak, üstüne geçirmek.

hatağ 1. Artma. 2. *mat.* Çarpma, hatii a) tekrar, b) iki kat, iki misli.

hatağla- maf. Çarpmak.

hatağlığ l. Katmerli. 2. Tekrarlı, yinelemeli, kop hatağlığ forma *gr.* tekrar grubu.

hatan Fizikî olarak güçlü kimse.

hatan- 1. Kaplanmak: *"Halın harnan hatanıp / Has-poraanı haynabıshan."* A. Topanov (Kalın karla kaplanıp / Sert tipisi kaynaşmış.)

hatancıh Elbise üstüne giyilen elbise, kepenek: *"idi sağısha tüzîp odırğanda, apsah aday teerîzl hatancıh ças pirgen."* N. Domojakov (Böyle düşünürken, ihtiyar köpek postundan kepenek sermiş.)

hatandır- Elbisenin üstüne başka bir şey giydirmek.

hatap 1. Yine, gene, yeniden, tekrar: *"Toraattıh hollaanıh haazın hatap palğap turıp ol çoohtap turca: "* V. Kobyakov (Doru atın kolanının kayışını yeniden bağlayıp konuşuyor.) hatap sana- yeniden saymak. hatap kör- yeniden bakmak. hatap pas- yeniden yazmak. hataboh yeniden, bir daha. hatap irterî tekrar, hatap-hatap tekrar tekrar, hatap çoohta- yeniden konuşmak. 2. Kere, kez, defa. pır hatap bir kez. î k î hatap saptı iki kere vurdu. Çiti hatap sinep a l , pır hatap kis. Atasözü (Yedi kere ölç, bir kere biç.) üs hatap suğ îstî. üs hatap ot çîp aldı üç kere su içti, üç kere ot yedi.

hatar 1. Yokluk, yetmezlik, ahça hatar polğan para yetmemiş. 2. Sert, şiddetli, ağır. pu çılda hatar polıbıstı bu yıl zor oldu.

hatas- (birlikte) Çarpmak, katlamak.

hatat- Çarptırmak, katlatmak.

hatayğa *anat.* Kırkbayır.

hathı Kahkaha: *"Hanğa, hamğa, abıstarğa Hathı nımaanda Istîlçe."* M. Bainov (Hana, kama, papaza /Gülme masalında işitiliyor.) hathım kilce kahkaha atacağım geliyor. köglîg hathı neşeli kahkaha.

hathı-külkî *tekr.* Gülme, gülüş: *"Olğannarnıh paba-îcelerî hathı-külkîde oyınnı körîp odırğanı ügretçîlerge uğaa köglîg pîldîrçededîr."* N. Tinikov (Çocukların anne babalarının gülüşmeyle oyunu seyretmeleri öğretmenlere çok keyifli geliyor.)

hathır- Kahkaha atmak, gülmek: *"Ha-ha-ha,- sı rayın kîzi körçee çoh ide tudıp, hathır sıhhan Pıçon."* N. Domojakov (Ha, ha, ha - yüzünü başkalarının görmeyeceği şekilde tutup, gülmüş Pıçon.) Çayğızın hathır çöredîrzîfi, hıshızın sıhtap çöredîrzîn. Atasözü (Yazın gülersen, kışın ağlarsın.)

hathıraçı *s.* Kahkahacı, çok gülen.

hathıranna- 1. Durmadan gülmek, çok gülmek. 2. Alaya almak.

hathırıs Gülüş, gülme: *"A min irte le turçam, îkî ülüstîg polçam! (Köglîg hathırıs)* N. Tinikov (Ben çok erken kalkarım, iki ülüşlü olurum! (neşeli gülüşme)

hathırıs-Gülüşmek: *"Kolka anı sür çitkep: 'Vaska, ılğaba, hathınzarlar', -pozınıh irînnerî tîtîres tur."* A. Kuzugaşev (Kolka onu takip edip yetişmiş: Vaska ağlama, gülüşürler, -kendi dudakları titriyor.)

hathırt- Kahkaha attırmak, güldürmek: *"Sîrernîn pastiihar, sovhozha agronom polarğa hığırıp, minî çoo hathırttı."* G. Topanov (Sizin müdürünüz, sovhozda tarım uzmanı olmam için çağırıp, beni çok güldürdü.)

hatığ 1. Sert, hırçın, öfkeli: *"Aydo, ot üstüneh tüs kîîp, ol kîzînîh hatığ tabısnah köksebîzerîn sağıp turca."*

V. Kobyakov (Aydo, ot üstünden inip, o kişinin sert sesle azarlamasını düşünüyor.) Sıbırap çoohtaan çooh-hop çooh, hatığ çoohtaan çooh-sın çooh. Atasözü (Fısıltıyla söylenen konuşma, yalan konuşma, sert söylenen söz, doğru konuşma.) 2. Sert, ağır, dayanılması zor: *"Harlar, pustar hayılçalar, Hatığ hıshı toozılça."* P. Ştıgaşev (Karlar, buzlar eriyor / Sert kış bitiyor.) 3. *mec.* Sert, bağışlaması zor: *"Çüregî, hatığ daa polza, nımzi tuşken, andağ daa polza, traktorğa hınmınça, ayna adına sanapça."M.* Kokov (Yüreği sert de olsa, yumuşayıvermiş, öyle de olsa, traktörü sevmiyor, onu şeytan olarak görüyor.) 4. Sert, güçlü, kuvvetli: *"Vaska hatığ pastırısnan çul ozarîna sıhhan."A.* Kuzugaşev (Vaska, sert adımlarla derenin karşı yamacına çıkmış.) 5. Sert, yumuşak karşıtı: *"Paza pir sağıs arazında Sabis oh azaa izer hamağına tehen oshas çili pJfîngen, anan pazına haydağda hatığ nime tehenîn isken, harahtannda çarıh ottar sağılıshan -Sabis paza nime pfITnmeen."* N. Domojakov (Az bir müddet sonra Sabis'in sağ ayağı eyer kaşına değer gibi olmuş, sonra başına sert bir şeyin değdiğini duymuş, gözlerinde kıvılcımlar saçılmış, Sabis başka bir şey hatırlamıyor.) 6. Sert, ciddî, hatığ çir sert yer. hatığ tügtîk at sert tüylü at. hatığ hurğah sert damak. hatığ glasnayiar *gr.* sert ünlüler, körîzî hatığ sert bakışlı, hatığ çahığ kati emir. hatığ sroktar zor zamanlar. hatığ kîzî sert adam, katı adam. hatığ soohtar sert soğuklar, hatığ kürezîg sert mücadele, hatığ toğıs zor iş. hatığ çobal felâket, musibet, belâ. hatığ çil zor yıl, kıtlık, yokluk yılı. hatığ arağa sert içki. arağa hatii içkinin alkol derecesi, hatığ prujina sert yay. hatığ çorıhtığ at sallayan, silkeleyen at. hatığ pasparğan nasır bağlamış, hatığ tanığ *gr.* sertleştirme işareti, hatığ kügürt sert gök gürlemesi. ol attın hatığ la söögî haltır o atın sadece iskeleti kalmış, hatığ-hutuğ *tekr.* sert, katıksız, yağsız: *"Aydo, salasula hatığ-hutuğ nimeneh azıranabas, malnah çazaa sıhhan."* V. Kobyakov (Aydo, azıcık, yavan şeylerle yemek yiyerek mallarla yazıya çıkmış.)

hatığla- Sertleşmek, katılaşmak.

hatığlan- Sertleşmek, kızmak, ciddileşmek: *"Çe, türce polip, hatığlanıbıshan: -Hashılarzar sîrer, hashılar! -Sın, ah sın hashılar!"* N. Domojakov (Fakat, biraz sonra sertleşmiş: Eşkıyasınız siz, eşkıyalar, gerçek, çıplak gerçek eşkıyalar.)

hatığlasCeza.

hatığmay Yulaf unu ve yağın karıştırılmasıyla yapılan yiyecek.

hatıh Yağmurluk.

hatır- Kurutup sertleştirmek, katılaştırmak.

hatırğancıh *s.* Sert, katı, şiddetli.

hati Defa, kere, kez: *"Üzîncî hati çoohtapçathanda, Ilya abis kîr kilgen."* A. Kuzugaşev (Üçüncü kez konuşurken, İlya papaz girivermiş.) Ağastı pîr hati saap andara kis polbassıft. Atasözü (Ağacı bir defa vurmakla kesip yıkamazsın.) ninceninceh ati çok kez.

hati-hati *zf.* Tekrar tekrar.

hatirı *mat.* Çarpma, çarpım, çibirgee çitîre hatirı yirmiye kadar çarpma, hatırının tablitsazı çarpım tablosu.

hatla- (tavuk) Gıdaklamak: *"A sin çoohtaazıh ma haribde odırğanın? -Pana Matildaa -Hatlaba. Çoohtaam, atarlar."* V. Şulbayeva (Peki sen söyledin mi cezaevinde

yattığını? -Pana Matilde'ya Gıdaklama. -Söyledim, alacaklar.)

hatlat- Böğürtmek.

hatpah (balıkta) Solungaç.

hatpar (giyside) Kıvrım, fırfır.

hatparlığ *s.* Kıvrımlı, fırfırlı (giysi). hatparlığ kögenek fırfırlı elbise. hatparlığ harın kırkbayır.

hatpas 1. (giyside) Fırfır, kurdele. 2. Oda. tura îstîndegî hatpas evin içindeki oda. 3. Kırkbayır.

hatpastığ Kıvrımlı, fırfırlı (elbise), üs hatpastığ kögenek üç fırfırlı elbise, krş. hatparlığ

hay (ı.) Destan, gırtlaktan söylenen şarkı, destan: *"Mına hayı, ödelep / Ibge toldıra cayıldı."M.* Bainov (İşte hayı, yükselip / Ev dolusu yayıldı.)

hay (ıı.) *zm.* Hangi, ne. hay pTreede bazen, hay pîreebîs bazımız, hayda nerede, hayğa çitîre nereye kadar, haydan nereden, haydar nereye, hay pol- mümkün olmak. hay polğanca tabırah mümkün olduğunca hızlı.

hay- Dikkate almak, aldırış etmek, aldırmak: *"Aydonın aldanğanına hara sağıstığ Yakın hayarın daa haybin turadır."* V. Kobyakov (Aydo'nun yalvarmasına kara düşünceli Yakın aldırış etmiyor.)

haya (ı.) Kaya: *"îdi has pandanda, potoloktah uluğ kizek haya oyılıp, anın üstünzer küpli halğan -pray ibırkl nime harashı polip tur halğan." S.* Çarkov (Böyle kazınca, tavandan büyük kaya parçası oyulup, onun üzerine gümbürtüyle düşmüş, -etraftaki her şey karanlıkta kalmış.) Çaltanmaza, çalım haya daa talacan. Atasözü (Korkusuza, yalçın kaya da dayanmaz.) hayada odırıp sağınçam kayada oturup düşünüyorum, çalım haya sarp kaya. çîkîm haya yalçın kaya, sarp kaya. hahpahtığ haya sarkık kaya.

haya (ıı.) *ünl.* Haydi!

hayah Yağ: *"Köp san malları hay ah, süt, tük pirgennerî ÇİT* M. Kokov (Çok sayıdaki malların yağ, süt, yün vermeleri ne?) Haa suğnı haynadıp, hayağın al polbassıfi; hazinezîn, his idîp, irge pir polbassıfi. Atasözü (Kara suyu kaynatıp yağını alamazsın, kaynanasını kız edip, ere veremezsin.) toraptığ hayah tereyağı, hayıldırğan hayah eritilmiş yağ. çağban hayah bitkisel yağ. toğım hayah parça yağ, yağ parçası.

hayahta- Yağlamak.

hayahtığ *s.* Yağlı.

hayala- 1. Kayaya tırmanmak 2. Kayanın yanına gitmek.

hayalığ s. Kayalı: *"Künge örînîp, aymah köp ün Hayalığ hırda yahılan turar."* M. Kilçiçekov (Güneşe sevinip, çeşitli sesler / Kayalık dağda yankılanıyor.) hayalığ çir kayalık, kayalık yer.

haybağın- Etrafına bakınmak: *"Hanattarın nince gider sölînîzîneh caza tudıp, çike odırıbızıp, ibîre haybağınıp, tükpeyçetken nimenî tumzuğınah hağıbıshan."* N. Domojakov (Kanatlarını olabildiğince açıp, dik oturup, etrafına bakınıp, tümseklenen şeye gagasıyla vurmuş.)

haybanna- Etrafına bakınmak: *"Noo nimee haybahnap turzıh? M in sinî çi, sini uzudar üçün azırap, tonandırçam ma?"* V. Kobyakav (Niçin etrafına bakınıp duruyorsuun? Ben seni, seni uyutmak için mi besleyip giydiriyorum?)

hayca *zf.* 1. Kaç, ne kadar. 2. Nasıl.

haycı 1. Kahramanlık hikâyesi anlatan kimse, destancı: *"Almah sağıstığ haycı la Ayıdar sağaa turist iğ."* S. Kadışev (Sadece geniş düşünceli haycı / Söyler sana hakkıyla.) 2. Gırtlaktan şarkı söyleyen kimse.

hayda *zf.* Nerede: *"Hayda polza, pîree pasha kîzîde toğınıp alay ba mal hadarıp çurtir."* V. Kobyakov (Nerede olsa, bir başka kişide çalışıp veya mal otlatıp yaşar.) hayda daa a) her yerde, her tarafta b) hiçbir yerde, hayda-da bir yerde, herhangi bir yerde.

haydağ s. 1. Nasıl? *"Ashırlar haydağ kirekte haydağ ün piredîrgennerîn çılğılar pîlçeler."* N. Domojakov (Aygırların nasıl bir durumda, nasıl ses çıkaracaklarını yılkılar bilirler.) 2. Ne : *"Harap köfîher çirsuubıssar, Haydağ hayhastığ pay çir! - tirzer."* M. Kilçiçekov (Bakınız bizim yurdumuza / Ne şaşırtıcı zengin, yurt, dersiniz.) haydağ homay nime! bu ne rezalet! bu ne kötülük! haydağ-da herhangi bir: *"Çirde tal ağastıh altında haydağda hara nime körînçe."* A. Kuzugaşev (Yerde söğüt ağacının altında herhangi bir kara nesne görünüyor.) haydağ daa a)herhangi bir. b) hiçbir, haydağ çirde nerede, nasıl bir yerde, haydağı neredeki. hayda-hayda uzakta, hayda hayda poldım uzaklardaydım.

haydan *zf.* Nereden: *"Haydan alğazar, ağan, mındağ hoos hafızanı?'* N. Domojakov (Nereden aldınız, dediğim, böyle nakışlı pipoyu?) haydan kilgen ol nereden gelmiş? haydanzar neredensiniz?.

haydar *zf.* Nereye? *"Sin, Torka, haydar parirzıh? Mini dee hada apar za, pîree çirge aallap."* V. Kobyakov (Sen Torka, nereye gidiyorsun? Beni de birlikte götürsene, bir yere misafir olarak.) haydar-da her yere, hiç bir yere. haydarhı hangi, hangi taraftaki?. haydarhı sarinda çurtapçazar hangi tarafta yaşıyorsunuz?, haydartın nereden?, sîrer haydartıh kildîner siz nereden geldiniz?

haydartın zf. Nereden?.

haydi Nasıl? *"Haydi olar mındağ açıh çazıda pu çalahnı pîdi çağdaanca aharbaannar."H.* Domojakov (Nasıl onlar bu kadar açık yazıda bu çıplak ata bineni böyle yaklaşana kadar fark etmediler.) Malnı haydi azırazan, süttî îdök alarzın. Atasözü (Malı nasıl beslersen, sütü öyle alırsın.) haydi polza nasılsa, bir şekilde: *"İdi, haydi polza çap adaydan azırılıp alıp, Yakın pora adının soonca çoo çaliihtap oylapça."V.* Kobyakov (Böylece, bir şekilde, kızgın köpekten kendini kurtarıp, Yakın bora atının ardınca yalpalayarak koşuyor.)

haydol Buzağısız süt veren inek.

hayğa Nereye?

hayğah (ı.) Koruma, esirgeme.

hayğah (ıı.) Kıvrık, eğri.

hayha- Hayret etmek, şaşırmak: *"Çornap, İliskecektîh bolları haydi siber hıymırapçathanın körîp, hayhaan."* İ. Kotyuşev (Çornap, iliskecek'in ellerinin ustalıkla hareket ettiğini görüp, şaşırmış.)

hayhal Şaşılacak şey, hayret, haydağ haydal ne şaşılacak şey.

hayhas Hayret etme, şaşma, şaşırma.

hayhas-Şaşırmak, hayret etmek: *"Pazoh hayhas sıhçalar irenner."* N. Nerbişev (Yine şaşırıyor erkekler.)

hayhastığ Hayret verici, şaşırtıcı: *"Ol, hılçahnabızıp, uğaa hayhastığ nime körsalğan."N.* Domojakov (O, etrafına bakınıp, çok şaşırtıcı bir şey görmüş.)

hayhat- Hayret ettirmek, şaşırtmak.

hayı- 1. Keserek kısaltmak. 2. Teyellemek.

hayığ Dikkat, hayığ aylandır- dikkat etmek, hayığ çoh dikkatsiz, hayığ tasta- dikkat etmek: *"Hığırığcaa passajir poyezdînîh vagonının közenegîneh, hınza, harah puliinan daa Tarğı çul çazızınzar hayığ tastirga kilîsken polar."* M. Kokov

(Okuyucuya yolcu treninin vagonunun penceresinden, isterse, göz ucuyla da Tarğı Çul yazısına dikkât etmek uygun olacak.) hayığ it- dikkat etmek: *"Çe ağaa pîrdeezî hayığ itpeen."* N. Domojakov (Fakat ona hiçbiri dikkat etmemiş.)

hayıh Yayık, hayıh üs- yayık vurmak.

hayıh- Bir şeyi bahane etmek, yersiz çıkışmak.

hayıl- 1. Erimek, sıvılaşmak: *"Harlar, pustar hayılçalar, Hatığ hıshı toozılça."* P. Ştıgaşev (Karlar, buzlar eriyor / Sert kış bitiyor.) 2. Erimek, tükenmek, yok olmak: *"Hatap toğastım sağaa / Haycınıh çüree hayılçadır."* S. Kadışev (Yeniden rastladım sana / Hayanın yüreği eriyor.) hayan hayılğan yağ erimiş. tashar sooh turca, izepte ahça hayılça dışarısı soğuk, cepte para eriyor.

hayıldır- Eritmek: *"Könmnîg, sımdah his köp oollarnın çürekterîn hayıldırcah."* N. Tyukpiyekov (Alımlı, uysal kız, çok gencin yüreğini eritmiş.)

hayılıs Erime.

hayım Oyunda berabere kalma.

hayın- 1. Ev işleriyle uğraşmak, evi derleyip toplamak: *"İrten irte tonancan / Ibde toğınıp hayıncah / Çîg îpekneh çay fzîp / Çazızar otha ol parçan."* P. Ştıgaşev (Sabah erken giyinmiş / Evde çalışıp uğraşmış / Kuru ekmekle çay içip / Yazıya ota gitmiş.) Pır ineyek turada hayınıp-hayınıp pulunda çadıbısça. Bilmece, süpürge (Bir ninecik evde uğraşıp uğraşıp köşede yatıyor.) 2. Kaynaşmak: *"Hara seek tobın çili hayınça."* N. Domojakov (Kara sinek, böcek gibi kaynaşıyor.) harlığ poraan hayın turdı karlı boran kaynıyordu.

hayıncah 1. Uğraşma: *"Noni, pabazının söögîne hayıncah pray çahsı parçathanda, kömes tınanıp alarga tirekter arazınzar kilgen."* A. Çerpakov (Noni, babasının cenazesiyle uğraşma işi yolunda gittiğinden, birazcık dinlenmek için kavaklar arasına gelmiş.) 2. Uğraşan, hamarat.

hayındı Dikkat, özen.

hayındılığ s. Dikkatli, özenli.

bayındır- Ev işleri yaptırmak.

hayındırt- Ev işleri yaptırtmak.

hayınıs 1. Ev gailesi, ev işleri 2. Kaynaşma: *"Aalda uluğ hayınıs."* N. Nerbişev (Köyde büyük kaynaşma.)

hayınıs- 1. Birlikte ev işleriyle uğraşmak: *"irteeçî ipçiler İnekterin sağlap hayınısçathannar."* N. Domojakov (Erkenci kadınlar ineklerini sağıp uğraşıyorlar.) 2. Bir şeyle meşgul olmak: *"Pazoh çadıp, pazoh la tudılızı çoh sağıstarnan hayınıs sıhhan."* N. Domojakov (Yeniden yatıp, yeniden ele gelmez düşüncelere dalmış.)

hayır 1. Misk. 2. Misk bezesi.

hayır- Bilemek, keskinleştirmek, pıçah hayır- bıçak keskinleştirmek, saphı hayır- orak bilemek.

hayırdır- Biletmek, keskinleştirmek.

hayırğas Bileği taşı. pıçaam hayırarğa hayırğas tappadım bıçağımı bilemeye bileği taşı bulamadım.

hayırğastığ *s.* Bileği taşı olan.

hayırlığ s. Miskli.

hayırıs Bileme, keskinleştirme.

hayırıs- Birlikte bilemek, keskinleştirmek.

hayıs Kayış: *"Hıshacah hayıs hamcızınah arğa pastıra hıcladıbısça."* N. Tyukpiyekov (Kısacık kayış kamçısıyla arkasından şaklatmış.) krş. haas

hayıştır-/c/z. Karıştırmak, ortalığı birbirine katmak.

hayla- Gırtlaktan şarkı söylemek, enstrümanla destan söylemek: *"Alton aymah çon alnında «Altın Arığnı» haylap pirgem."* S. Kadışev (Altmış

çeşit halk önünde 'Altın Arığ'ı' söyleyeyim.)

haylah *zool.* Martı, ah haylah ak martı. ah haylah ün hozıp, ah tigîrzer ködîrîlçe ak martının ötüşü ak göğe yayılıyor.

sıdamah-haylah *tekr.* Çalışkan, gayretli.

haylahta- (suda, havada) Kaydırmak, yüzdürmek: *"Han tiğîrde haylahtirğa / Haraçhayah polıbızam / Köglîg, köglîg sarnirğa / Könnın sinin çazirğa."\I.* Şulbayeva (Han gökte uçurmaya / Kırlangıç olayım / Neşeli neşeli söylemeye / Gönlünü senin iyileştirmeye.)

haylahtan- (suda, havada) Kaymak, yüzmek.

haylahtandır- (suda, havada) Kaydırmak, yüzdürmek.

haylat- Gırtlaktan şarkı söyletmek.

haylo Külünk, küskü krş. kaylo.

haylola-Külünkle vurmak.

haymah *kız.* Kaymak (sütten, yoğurttan.)

hayna- 1. Kaynamak: *"lzTktln sol sarında tasnan salğan soolda uluğ çis çaynik pulazıp haynap turca."* V. Kobyakov (Kapının sol yanında taşla yapılan sobada büyük bakır çaydanlık buharlaşıp kaynıyor.) suğ haynapça su kaynıyor. Ot çoh haynapça. Bilmece, haber (Ateşsiz kaynıyor.) 2. Pişmek. 3. Yanmak, kaynamak, çüreem haynapça yüreğim yanıyor. *4.mec.* Kaynamak, birbirine girmek, çok olmak: *"Halın harnan hatanıp / Has-poraanı haynabıshan."* A. Topanov (Kalın karla kaplanıp / Sert boranı kaynaşmış.) toğıs haynapça iş kaynıyor. 5. Kaynamak: *"Aynın soonan ay irtfpçe / Abis çurtı haynapça / Apon matap toğınça / Arığdan ağas tartıpça."* P.Ştigaşev (Ayın sonundan ay gider / Abıs'ın evi kaynıyor / Apon çok çalışıyor / Ormandan ağaç çekiyor.) 6. Yaramazlık etmek, kaynaşmak.

haynaan *s.* Kaynamış, haynaan suğ kaynamış su.

haynama Kaynamış, kaynayan.

haynas 1. Kaynama, kaynayış. 2. Kaynaşma.

haynas-1. Kaynaşmak: *"Tigîrge uçuhhlap haynashlapçalar."* A. Çerpakov (Gökte uçuşup kaynaşıyorlar.) 2. (ses) Kaynaşmak. 3. Kaynaşmak, yaramazlık etmek.

haynat- 1. Kaynatmak: *"Hazanahta haynathan suğ halğan polar, -timîr pes üstündegî hazanahtı peştin ortızına tartıp çoohtanğan Marka."* i. Kotyuşev (Küçük kazanda kaynatılmış su kalmış olmalı, - demir soba üstündeki kazanı sobanın ortasına çekip konuşmuş Marka.) Oy attı oylatpaam tîbe, ool çüregîn haynatpaam tîbe. Atasözü (Kula atı koşturmayayım deme, oğul yüreğini kaynatmayayım deme.) Haa suğnı haynadıp, hayağın al polbassın; hazinezîn, his idîp, irge pir polbassın. Atasözü (Kara suyu kaynatıp, yağını alamazsın, kaynanasını, kız edip, ere veremezsin.) 2. Kaynatmak, pişirmek. ürge haynat-çorba pişirmek. 3. (kireç) Söndürmek.

haynathan *s.* Kaynamış, kaynatılmış.

haypîree *zm.* Bir kısım, biraz. haypîreener mında haizin bir kısmınız burada kalsın.

haypîrsîzm. Bazısı, bir kısmı, mında prayzı nimes, haypîrsî le burada hepsi değil, sadece bir kısmı (var.)

hayra- Bükmek, eğmek: *"Pacah iney apsağınzar hayra hızınğanınah pastır kilgen."* M. Kokov (Pacah nine kocasına doğru eğilip bükülerek gelmiş.)

hayrahan 1. Hükümdar 2. Tanrı, Kayrakan: *"Nime çitpinçe olarğa? Postan kütçetken hayrahannar."* V. Şulbayeva (Ne yetmiyor onlara? Kendileri yaratıcı Tanrılar.)

hayral 1. ilgi, özen. kîzîdener hayral insana özen. 2. Yardım. 3. Kurtarma, kurtuluş.

hayralla- 1. Korumak, saklamak, esirgemek: *"Kök harahtığ abahay hıstar / Kün irtîrbin hayrallapçalar."* M. Kilçiçekov (Mavi gözlü güzel kızlar / Gün geçirmeden koruyorlar.) haziin hayralla- sağlığını korumak, anı harah odı çîli hayralla- onu gözünün içi gibi korumak, naa ösçetken ağastı hayrallirğa kirek yeni yetişen ağaç korunmalı, kniga hayralla- kitap korumak. 2. Tasarruf etmek, tutumlu olmak.

hayrallan- Sakınmak, korunmak, esirgenmek, kendini korumak, soohha aldırarman hayrallan- soğuğa karşı korunmak.

hayrallas 1. Koruma, saklama, esirgeme, ihtimam: *"A min tınağ çoh hadarçı polçam, çahsı hayrallas mağaa çoğıl."U.* Tinikov (Fakat ben dinlenmeden bekçilik ediyorum, güzel ihtimam bana yok.) ağas hayrallazı ağacı koruma. 2. Tasarrufluluk, tutumluluk. 3. Tasa, kaygı, tasalanma, kaygılanma.

hayran 1. Sevgili, kıymetli, güzel: *"Noo, küren at, noo, hayranah! -kühürede tapsap salıp odırğan ir kîzî."* N. Domojakov (Hayır, yağız at, hayır güzelim! diye homurdanıp seslenmiş er kişi.) 2. Zavallı, biçare: *"Hayran çüregîm, köölce sıstazıp, Pfrge sabılça minneh hada."* M. Kilçiçekov (Zavallı yüreğim, yavaşça sızlayıp / Birlikte dövünüyor benimle.) hayran palam sevgili çocuğum, hayran kîzî zavallı, biçare. hayran oolah zavallı çocuk.

hayrastan- 1. Elbisenin eteğini toplamak, kıvırmak. 2. Bükülmek, eğilmek.

hayt- (soru fiili) Ne yapmak, ne etmek: *"Sağınçam: hayt pardım min? Ast ıh la parğan kîzee töövbîn."* N. Nerbişev (Düşünüyorum: Ne ettim ben? Yolunu kaybetmiş kişiye benziyorum.)

hayza *e.* Ne de olsa: *"Ol tuşta pîstîh imcîbis hamnar polcıh hayza."* İ. Kotyuşev (O zaman bizim doktorumuz kamlar imiş ne de olsa.) anı prayzı pîlcen hayza! onu hepsi bilir ne de olsa.

hayzı *s.* 1. Hangi: *"Hayzınıh baların / Haraa-tünge hadarçalar."* A. Topanov (Hangisinin kaldığını / Geceleyin gözetliyorlar.) 2. Bazı: *"Hayzı iblerdeh ağılbay kök ıstar sıhhlapçathannar, çe iki le ibdeğ hara kök ıs purlapçathan."* N. Domojakov (Bazı evlerden açık renkli dumanlar çıkıyor, sadece iki evden koyu duman yükseliyor.) 3. Kimi. hayzı-da hepsi, hepsi de: *"Ürdee polbaanda olğannarnıh hayzıda teen -Pirinçebis."* i. Kostyakov (Çok geçmeden çocukların hepsi de demiş: Veriyoruz.) hayzı gorodta hangi şehirde, hayzında hangisinde, hayzızı hangisi, hayzı daa hiçbiri, hayzı la herkes. hayzına hangisine.

haza- 1. Tutuşturmak, iliştirmek: *"Pörikterine ah-noğan sübürekter hazap salğan."* A. Kuzugaşev (Börklerine ak yeşil bez parçaları iliştirilmiş.) broşka haza- broş tutuşturmak. 2. Saplamak, batırmak, sokmak. înenî tîkçetken nimee hazap salarğa iğneyi dikilen şeye batırmak, pıçah haza- bıçak sokmak. 3. Dikmek, marha haza- düğme dikmek. İrge paran ooy polcafi, irgek hazin sidîk polcan. Atasözü (Kocaya varmak güç olur, eldivene baş parmak dikmek zor olur.) 4. Nallamak. 5. Bağlamak. haza kör- gözünü dikerek bakmak. 6. Nakışlamak, süslemek: *"Şarap apsah sovhoz fermazınıh uzançılan it pirgen ibire hara plisteh*

hazabıshan homdıda çathan." A. Çerpakov (İhtiyar Şarap, sovhoz çiftliğinin ustalarının yaptığı, etrafı siyah nakışlarla süslenmiş tabutta yatmış.)

hazaa 1. Ahır, çiftlik, hara: *"Saraashırnı, pray aalnın poğdarhazın, ol hazna hazaazı nafi alğan polğan."* N. Nerbişev (Sarı aygırı, bütün köyün gururunu, o devlet harasından almış imiş.) înek hazaazı inek ahırı, at hazaazı at ahırı. 2. Kümes. 3. Çit. hazaahahpah *tekr.* ahır ve ev

hazaala- Bağlamak, etrafını çevirmek. ***"Ibîre*** *çoon îlcîrbeneh hazaalap salğan."* A. Çerpakov (Etrafı kalın zincirle çevrelenmiş.) krş. hazağla-

hazaalan- Etrafı çevrilmek.

hazağ Bağ, ip. at hazağda at bağlı.

hazağla- Bağlamak, iğneyle tutturmak, iliştirmek: *"Küsküde nınnerîne hızıl sübürekter hazağlap salğan haydağ-da soldattar kilgenner."* A. Kuzugaşev (Güzün, yenlerine kızıl bez parçaları bağlayan birtakım askerler gelmiş.)

hazağlığ s. 1. Naili, nallanmış. 2. İşlemeli, nakışlı, kaplı: *"Hola hazağlığ irgî ağas ıharcahtın üstünde ol pir hırına hıyın arah odırıbıshan kilir."* V. Kobyakov (Tunç kaplamalı, eski ağaç eyerin üstünde o, bir yanına yatık oturmuş geliyor.)

hazah 1. Rus. 2. Ruslarla ilgili, hazan tîlî Rusça, hazah hurtı pire. hazah odı lahana.

hazahçıl *s.* Rusçayı iyi bilen.

hazah-huzah *tekr. mec.* Kızgın, sinirli.

hazah purut Kazak, Kazakistanlı.

hazahsıros *s.* Rusa benzer, Rus gibi.

hazal- 1. Tutuşmak, ilişmek. 2. Batmak, saplanmak: *"Sah andoh köksî hazala tüsken, harah cazı sığa salğan."* I. Topoyev (Tam o sırada göğsü saplanmış, gözyaşı çıkıvermiş.) 3. Dikilmek. 4. Nallanmak. 5. Musallat olmak, bulaşmak, ilişmek. sin mağa hazalba bana musallat olma. kime humğa hazal pardı gemi karaya oturdu, hazalçapça gözünü dikerek bakıyor.

hazalcah 1. Sivri, dikenli, hazalcah emek dikenli tel. hazalcah ot dikenli ot. 2. İğne yapraklı bitki.

hazalcahtıg *s.* Dikenli, sivri.

hazalcıh s. Sivri, keskin: *"Hazalcıh hazır harahtardah / Haraa-künörte hadarğan."M.* Bainov (Keskin, sert gözlerden / Gece gündüz korumuş.)

hazaldır- 1. Batırmak, saplamak. 2. Musallat etmek, bulaştırmak.

hazalıs- Birlikte batmak, saplanmak: *"Hacan haraa tooza çalğıs ashırnı abılaan püürlernîh çîtîg, sooh tîsterî* ***anın*** *idî-söögîne parçan sarinah hazalıza tüzîp, hanı arığ harda çîrli tüskende, ol pazoh, ças hulunıcahtıh irke ünîn is salıp, halğancızın tura honarğa übengen."* N. Nerbişev (Gece boyunca yalnız aygırı avlayan kurtların keskin, soğuk dişleri, onun etine kemiğine her yandan saplanıp kanı temiz karda yayıldığında, o yine, genç tayın tatlı sesini duyup, son kez kalkmak için gayret etti.)

hazan Kazan: *"Kemriih pezînen, hazan sıbapçathan hattarni oshas ağılbay ıs pığırap turca -anzı ças hazin."* N. Nerbişev (Kimin sobasından kazan sıvayan kadınlarınki gibi ak duman çıkıyorsa, onunki yaş akağaç.) uluğ hazan büyük kazan. küler hazan bronz kazan, hazan tık-kazanı ocağa koymak.

hazan- İşaret koymak, işaretlemek. znaçok hazan- rozet takmak.

hazanah Küçük kazan, tencere: *"Timîr pes üstündegî hazanahtı pestîn ortızına tartıp çoohtanğan Marka."* İ. Kotyuşev (Demir soba üstündeki kazancığı sobanın ortasına çekip konuşmuş Marka.)

hazandır- Kendini belli ettirmek, taktırmak.

hazar- 1. Ağarmak kırlaşmak: *"Hara pazıbıs hazarğanca, hada polarcıhpıs."* V. Tatarova (Kara başımız ağarana kadar, birlikte olurduk.) 2. Ağarmak, hava aydınlanmak: *"Haraazı irtîp, tan atsa, Hazanzıp usçalar."* A. Topanov (Karanlık geçip, tan atsa / Ağarışıp sönüyorlar.) tan hazarıbıstır tan ağarmış. 3. Uzakta bir nokta hâlinde görünmek. suğda nime hazarca suda bir şey ağarıyor. 4. Rengi solmak, rengi atmak, beyazlaşmak.

hazarıs- Ağanşmak: *"Harashı haraa tur parza / Harah oynadıp köyçeler / Haraazı irtîp, tan atsa / Hazanzıp usçalar."* A. Topanov (Karanlık gece olunca / Göz oynatıp yanarlar / Karanlık geçip, tan atsa / Ağarışıp sönerler.)

hazart- 1. Ağartmak, beyazlatmak. issefi hulaafida, körzefi haraanda, tîs hazartpacan duyduğun kulağında, gördüğün gözünde, diş ağartma. 2. Badanalamak.

hazarta *zf.* Ağartarak, beyazlaştırarak: *"Apsah harahtarın hazarta körglep, nime-de çoohtanarğa itken, çe tîlî aylanmaan, ünî dee sıhpaan."* A. Çerpakov (ihtiyar gözlerini ağartarak bakıp, bir şey söyler gibi yapmış, fakat dili dönmemiş, sesi de çıkmamış.)

hazarthı 1. Kireç. 2. Beyaz kilden sıva.

hazartıs Ağartma.

hazat- 1. Tutuşturmak, iliştirtmek. 2. Saplatmak, batırtmak. 3. Bağlatmak. 4. Nallatmak, at hazat- at nallatmak.

hazı (ı.) Karın yağı.

hazı (ıı.)Kıyı, kenar.

hazığ Kazma, kazı.

hazıh (ı.) Aşık, aşık kemiği: *"Aydo, on çastığ oolah, ah ölen ottığ ah çazıca, çaya tastaan hazıh çili, îskerkî tağzar tari sıh parğan uluğ öörlîg hoynıh soonah pastır parça."* V. Kobyakov (Aydo, on yaşında oğlan, ak otlu ak yazıda, atıp dağıtılmış aşık kemikleri gibi, doğudaki dağa doğru yayılmış çok sayıdaki koyunun ardınca gidiyor.)

hazıh (ıı.) 1. s. Sağlıklı: *"Hazıhta kirek polğan. Ağırıbıshanda kirek çoğıl."* V. Şulbayeva (Sağlıklı iken gerekli, hasta olunca gereksiz.) 2. Sağlık: *"Sınap pJreezı hazıh çohtanıbıssa, iliskecek olarnıh imneg turazınzar kil turarğa söleen."* İ. Kotyuşev (Gerçekten biri sağlığını yitirirse, İliskecek onların hastahanesine gelmesini söylemiş.) hazıh pol! Sağlıklı ol! hazıh çörçet sağlıkla yaşa. hazıh çoh sağlıksız, hasta, hastalıklı, haziin haydağ? sağlığın nasıl? Gospoday hazıh pirzîn sağaa! Tanrı sana sağlık versin!

hazıh (ıı.) Kaşık.

hara hazin Kızılağaç.

hazıl-Kazılmak, sökülmek, yablah hazılparğan patatesler söküldü, kanava nazildi hendek kazıldı.

hazılığ *s.* Yağlı, karın yağı olan.

hazin Akağaç: *"Hazıhnar, ostar, sıılazıp ala, toydağı hıstar çili, çayhalıs turlar."* N. Tyukpiyekov (Akağaçlar, titrek kavaklar düğündeki kızlar gibi sallanıyorlar.) hazin ağas akağaç (ağacı.)

hazin Kayın, kayın birader, hazin ağa büyük kayın (eşin ağabeyi.)

hazin- Kazınmak, eşinmek.

hazma Devlet.

hazınah Kayın ağabey, büyük kayın.

hazı fin iğ *s.* Akağaçlı: *"Ol kün Aydo, malın sığarıp, hazıhnığ tağnı olığli ırlanıp pariğanda, Çohırah hazıh ağastar arazına kire oylabıshan."M.* Kobyakov (O gün Aydo, malını çıkarıp, akağaçlı dağın yamacından türkü söyleyerek giderken, Çohırah akağaçlar arasına koşup girmiş.) hazınnığ arğa akağaçlı orman.

hazır *s.* 1. Savaşçı, kavgacı, kızgın. hazır aday kızgın köpek, hazır puğa kızgın boğa. 2. Şiddetli, coşkun: *"Harbazığ hazır polar, sizîngen ol."* N. Nerbişev (Kapışmanın şiddetli olacağını sezmiş o.) hazır çil şiddetli rüzgâr, hazır talay coşkun deniz. 3. Azgın, hazır suğ azgın su. 4. Sert: *"Timur Aponis Pavloviçfin hazır surığlarına pir dee nandırbaan.* i. Topoyev (Timur, Aponis Pavloviç'in sert sorularına hiç cevap vermemiş.) hazır çay sert çay. hazır tamkı sert sigara. *5.zf.* Hızlı, suğ hazır ahça su hızlı akıyor.

hazır- Bükmek, katlamak, kolları sıvamak, kitabın sayfasını çevirmek.

hazıra (ı.) *zool.* Düve. Hazıra malnı hatlatpaam tîbe, his palanı hıshırtpaam tîbe. Atasözü (Düve malı böğürtmeyeyim deme, kız çocuğu bağırtmayayım deme.)

hazıra (ıı.) *zf.* Ardına kadar, sonuna kadar: *"Kinetîn soonah aylana tüzîp, tonının ideen hazıra tartıbıshan* o/."N. Nerbişev (Aniden arkasından dönüverip, elbisesinin eteğini sonuna kadar çekmiş.) îzîk hazıra azıh kapı ardına kadar açık: *"Tözekteh tura honıp, irten irtök îzıkfî hazıra azıbıshah."* G. Kazaçinova (Döşekten kalkıp, sabah erkenden, kapıyı sonuna kadar açmış.) hazıra tart- arkaya doğru açmak.

hazırdır- 1. Büktürmek, kıvırtmak, kolları sıvatmak. 2. Yaprağı, sayfayı çevirtmek.

hazini- 1. Bükülmek, kıvrılmak: *"Çaya hahtabıshan, pladıcahnah ah sastığ pazın, anan moynın sıybap parıp, köbîglen hazırı! parğanğa tööy harağın siberli çızıbıshan."* A. Çerpakov (Yayıp açtığı mendille, ak saçlı başını, sonra boynunu sıvazlayıp, şişlikleri kıvrılmış gibi gözlerini itinayla silmiş.) 2. Sayfa çevrilmek.

hazırılcah s. Kıvrımlı, kenarlı: *"Ipçîzî Kara, hoor çügürfk harahtığ, örtekti oshas hazırılcah irnîn ustayta tudıp, sıılı tüzîp, niinmeh tarthlap sıhhan."* A. Çerpakov (Karısı Kara, konur keskin gözlü, ördeğinki gibi kıvrık dudaklarını bükerek mırıldanıp, yeninden çekiştirmiş.)

hazırlan- 1. Kabarmak, köpürmek, coşmak, şiddetlenmek, hırçınlaşmak: *"Kök çalınnah köyçeler hamı çara saap turçathan piilernîh sanay sağısha hazırlan parğan harahtarı."* N. Nerbişev (Gök alevle yanıyor karı yararak giden kısrakların bütün düşüncelere hırçınlaşan gözleri.) 2. Sinirlenmek, öfkelenmek: *"Palalar sohpazah, Agur! -hazırlanğan ol."* A. Çerpakov (-Çocukları dövmesen, Agur! -sinirlenmiş o.) tashar poraan hazırlança dışarıda boran coşuyor.

hazırlandır-Kabartmak, köpürtmek, coşturmak, şiddetlendirmek, kızdırmak.

hazıs-(ı.) (birlikte) Kazmak.

hazıs-(ıı.)Kaçışmak.

hazıs-(ııı.) (birlikte) Ceviz, fıstık kırmak.

hazine (<hazın ine) Kaynana: *"Hazinezmîh irğî kögeneen, çabal küs ödîkterîn kizîp alıp, anan ol iney pol sıhhan."* N. Nerbişev (Kaynanasının eski elbiselerini, kötü keçe çizmelerini giyip, böylece o nine olmuş.) Haa suğnı haynadıp, hayağın al polbassıîî; hazinezln, his idîp, irge pir polbassıîî. Atasözü (Kara suyu kaynatıp, yağını alamazsın, kaynanasını, kız edip, ere veremezsin.)

hazna Devlet: *"Hazna maşinazı daa sağaa ayağ polğan."V.* Şulbayeva (Devlet arabası sana üzüntü verdi.)

hazo Bir at hastalığı.

hazolan- (at) Aksamak.

hıb 1. Basma örtü. 2. Astar. 3. (elbise) Kaplaması.

hıbah (ı.) İki yaşında karaca.

hıbah (II.) (bitki) Kabuğu.

hıbdah *s.* Somurkan, asık suratlı. hıbdah hılıhtığ sinirli, öfkeli.

hıbdahtan- (hava) Bozulmak.

hıbıh *s.* Güçsüz, mecalsiz.

hıbın 1. Kıvılcım: *"Hıbın sığara çaçırasça."* A. Topaov (Kıvılcım çıkararak çıtırdıyor.) 2. mec. Kıvılcım: "Hulahha kire ürkülep, Harahta hıbın tamıstı." M. Bainov (Kulağa girip ürkütüp / Gözde kıvılcım çıkardı.) 3. Kül.

hıbınnan- Toz hâline gelmek, ufak parçalara ayrılmak: *"Sooh kiide hıbıhnançathan hamın tozını turca."* A. Kuzugaşev (Soğuk havada düğürcüklenen karın tozu duruyor.)

hıbıran Sarı su.

hıbırt (I.) Sütlü çay.

hıbırt (II.) *bot.* Atkuyruğu, hıbırtnan stol çısçan atkuyruğu süpürgesiyle masayı temizlemiş.

hıbla- 1. Astarlamak, elbiseye astar dikmek. 2. Pençe koymak krş. hıpta-

hıblat- 1. Astar diktirmek. 2. Pençe yaptırmak.

hıblığ s. Astarlı, kaplamalı.

hıca(I.) 1. ihtiras, tutku, arzu, heves. 2. Aç gözlülük, doymazlık, krş. hıcağ

hıca (II.) Bağırsak kurdu.

hıcağ İhtiras, tutku, arzu, heves. krş. hıca (I.)

hıcalan- 1. İmrenmek, gıpta etmek, heveslenmek, arzu duymak, istemek: *"Tiglrde çalğıs la hara nime, hanattarın çalbaytıp, ağırın uçuğısta hıcalanar nime harap tur."* V. Tatarova (Gökyüzünde biricik kara kuş, kanatlarını yayıp, yavaşça uçarak istediği bir şey arıyor.) 2. Aç gözlülük etmek, doymazlık etmek:

hıcalığ 1. Aç gözlü: *"Arsa, annahar daa hıcalığ açırğasha îdi moynındağı halın tükter, ularğa itçetkendegî* ç / 7 / *, aar-peer cılıza tüsçetkenner."* N. Nerbişev (Veya, bu yüzden de üzüntüden böyle boynundaki kalın tüyler, ulurken yaptığı gibi, oraya buraya yalpalıyor.) Hıyğafi par polza, hıcalığ polba. Atasözü (Aklın varsa, aç gözlü olma.) 2. Heveslı, arzulu. 3. İmrenen, gıpta eden. 4. Cimri, pinti.

hıcan- Tehdit etmek, korkutmak, mağa hıcanma! beni tehdit etme!

hıcanıs Tehdit: *"Pîstîh sarinah habazığ çoh polar. -Mınzı hıcanıs? Paçan: - Sizmdîrîg."* V. Şulbayeva (Bizden sana yardım olmayacak. -Bu tehdit. Paçan: - Uyarı.)

hıcı Hınç, öfke.

hıcıh 1. Arzulu, hevesli. 2. Aç göz, tamahkâr.

hıcır- Kışkırtmak, teşvik etmek.

hıcıra- Cıvıldamak, çıtırdamak: *"İster be, uzun hulahtar, mındağ tılaastı? - hıcırapçadır saashan."* İ. Topoyev (Duydunuz mu uzun kulaklılar böyle haberi? cıvıldıyor saksağan.)

hıcırada *zf.* Kütürdeterek, çatırdatarak: *"Tustaan ügürsünf hıcırada taynap alıp, çidîîîblsken."* (Tuzlanmış salatalığı kütürdeterek çiğneyip, öksürmüş.)

hıcıras- Çatırdamak: *"KögenekterMh marhalan hıcıraspinan hıya çaçırağlap tur."* A. Kuzugaşev (Gömleklerinin düğmeleri çatırdayarak etrafa yayılmış.)

hıcırat- Çatırdatmak, çıtırdatmak: *"At çol hazındağı uzun sîgennemîh pazın hıcırat çörgen."* N. Domojakov (At yol kıyısındaki uzun otların başlarını çıtırdatıyor.)

hıclat- Şaklatmak: *"Hıshacah hayıs hamcızınah arğa pastıra hıcladıbısça."* N. Tyukpiyekov (Kısacık kayış kamçısıyla arkasına şaklatıyor.)

hıçam *s.* Dar. hıçam ton dar giysi.

hiçi- Kaşınmak: *"Azahtarıh hıçıpçatsa, çazağ çügür."* N. Tyukpiyekov (Ayakların kaşınırsa yaya yürü.)

hiçin- Kaşınmak aday hıçınça köpek kaşınıyor.

hıçına 1. Kaşıntı. 2. Uyuz.

hıçıt- Kaşıtmak.

hıçıthahl. Kaşıntı. 2. Uyuz.

hıdat Çin. hıdat çay Çin çayı. hıdat çonı köp Çin nüfusu çok.

hıdır 1. Benekli. 2. Çilli, hıdır pol parğan kızı yüzleri pürtüklenmiş kişi. 3. (çiçek) Bozuğu.

hıdıra- Gıcırdamak, çatırdamak.

hıdırağ Gıcırdama, çıtırdama.

hıdırah Çatırdayan, gıcırdayan.

hıdıras Merkez dışında.

hıdırat- Gıcırdatmak, çatırdatmak. tîsterîn hıdıratça dişlerini gıcırdatıyor.

hıdırğah 1. Çentik, kertik. 2. Çentikli, pürüzlü.

hıdırğahtığ *s.* Çentikli kertikli. hıdırğahtığ ağaş kertikli tokmak.

hığdıra- Gıcırdamak, şıngırdamak.

hığdırah Çatırtı, gıcırtı, şıngırtı.

hıdırt İri öğütülmüş, ças tamahtan talğan itse, talğanı hıdırt polar. taze tahıldan un öğütülürse, unu iri olur.

hıdırthah bk. hıdırğah

hıdırthay (ı.) 1. Sıvı. 2. Tatsız, lezzetsiz. hıdırthay ügre tatsız çorba.

hıdırthay (ıı.) Katı, sert. hıdırthay teer sert deri.

hıdırtpah bk. hıdırğah

hığır- 1. Çağırmak, seslenmek: *"Hon hadarçızı pudurıp nanmır çaar alnında la imcini ibıne hığır kilerge parğan."* \. Kotyuşev (Koyun çobanı acı çekip, yağmur yağmadan önce doktoru eve çağırmaya gitmiş.) 2. Davet etmek: *"Toyğa hığırarztn ma?Matilda."* V. Şulbayeva (Düğüne davet edecek misin? Matilde.) holın saap minî hığırça eliyle beni çağırıyor, polızığa hığırarğa imdada, yardıma çağırmak, aalap hığır- yüksek sesle çağırmak. 3. Okumak: *"Pana, pismonı alıp, tın hığırça."* V. Şulbayeva (Pana, mektubu alıp, yüksek sesle okuyor.) kniga hığır- kitap okumak, gazeta hığır- gazete okumak. pos îstînde hığırarğa kendi içinden okumak.

hığırcı Okuyucu, okur, kari.

hığırığ 1. Çağrı, davet. 2. Okuma.

hığırığcı Okuyucu, kari: *"Hığırığcaa passajir poyezdînih vagonının közeneginen, hınza, harah puliinan daa Tarğı çul çazızınzar hayığ tastirga kilisken polar."* M. Kokov (Okuyucuya yolcu treninin vagonunun penceresinden, isterse, göz ucuyla da Targı Çul yazısına dikkât etmek uygun olur.)

hığırıl- 1. Çağrılmak, davet edilmek. 2. Okunmak.

hığırıs 1. Çağrı, davet. 2. Okuma.

hığırıs- 1. (birbirini) Çağırmak, davet etmek. 2. (birbirine) Okumak.

hığırt- 1. Çağırtmak, davet ettirmek: *"Paynustı hığırtham- kilbedi."* V. Şulbayeva (Payusa'yı çağırttım, gelmedi.) 2. Okutmak.

hığırtığ Çağrı, seslenme, çağırış, davet.

hıı Doruk, zirve, toğıstın hıızı işin en kızgın vakti.

hııhta- İncitmek, küçük görmek.

hııhtat- İncitmek, küçük görmek: *"Anan min pashaların, naa kilgennernî, soylatham, ürdirgem, hııhtatham."* V. Şulbayeva (Sonra ben başkalarını, yeni gelenleri, süründürdüm, havlattım, küçümsedim.)

hııla-(ı.) Uçmak, yükselmek: *"Hıshı Ur pastalıbıshan / Hıılap iuban çayılça."* A. Topanov (Kış akşamı başlamış / Yükselip duman yayılıyor.)

hııla-(ıı.) Hırlamak: *"Hıılap, soolap hırlapça Hıshı sooğı hılıhtanıp, Hatap, hatap haynapça, Hannıg çürektJhaltıradıp."* A. topanov (Hırlayıp, uğuldayıp tepeye gidiyor/ Kış soğuğu öfkelenip / Tekrar tekrar kaynıyor / Kanlı yüreği ürkütüp.) köksîm hırlapça göğsüm hırlıyor.

hıılada *zf.* Hırıltıyla: *"Çe çüregf **sıdaspaan** oshas. Turıbıshan. Hıılada tınğan."* A. Çerpakov (Fakat, yüreği dayanmamış gibi. Durmuş. Hırıltıyla nefes almış.)

hıılah *s.* Hırıltılı: *"Hosti odırğan çiit arah palalığ ipçî ister dee ide hıılah tabısnah çoohtanıbıshan."* A. Çerpakov (Yanında oturan genç görünüşlü, çocuklu kadın işitecek şekilde hırıltılı sesle konuşmuş.)

hıılan *kız.* Nefes darlığı.

hıılanhay Düzgün, hıılanhay çîp düz ip.

hıızın Kaybolma, yitme: *"Ür nimesten, olarnıh hoybannaanı - hıızında."* V. Tatarova (Çok geçmeden, onların kıvrılmaları kayboluyor.)

hıl 1. Kıl: *"Hushacahtah daa kîçicek hus pir le çirde çarbastança, hılğa haap parğan oshas."*N. Domojakov (Küçük kuştan da küçük bir kuş yerde patırdıyor, kıla 'kıldan tuzağa' yakalanmış gibi.) at hılınnan idîlgen matrats at kılından yapılan matras. hıl arğamcı kıl ip, kendir. 2. Tüy, yün. 3. Tel. balalayka hılları balalayka telleri. 4. Yünden. hıl plat yün elbise. 5. Örümcek ağı: *"Hacan sarıpça pîstî Is-pay mmcîgînîh hılı."* V. Maynaşev (Ne zaman sarıyor bizi / Zengin örümceğinin ağı.)

hıl- Kılmak, yapmak.

hılağay s. Seyrek. : *"Toraat, suğluh köleçkezT sığdırazıp, hılağay huzuru çayılğan."* V. Kobyakov (Doru at, suluk zinciri şıngırdayıp, seyrek kuyruğu yayılmış.)

hılam Lâhza, an. pîr hılamda hubulıbıshan bir anda kılık değiştirmiş.

hılahna- Sallanmak, kımıldamak.

hılannat- Sallamak, kımıldatmak.

hılat *sag.* Dokurcun, loda.

hılbanna- 1. Kaçınmak, sakınmak. 2. Nazlanmak, kırıtmak.

hılbannan-1 Kaçınmak, sakınmak. 2. Nazlanmak, kırıtmak.

hılbahnas- Birlikte kaçınmak, sakınmak.

hılbannat- Sakındırmak, kaçındırmak.

hılbıh 1. ince tüy tabakası. 2. Seyrek saç. hılbıh sastığ tas kîzî seyrek saçlı kel kişi.

hılbıhtığ s. İnce tüy tabakası olan. pala hılbıhtığ törîpçe bebek ince tüy tabakasıyla kaplı olarak doğuyor. 2. Seyrek saçlı.

hılbırhay İnce deri.

hıibıs *sag. s.* ince, zayıf, etsiz.

hılcağ Kulp, tutamak, sap. krş. hılçı

hılcı bk. hılcı

hılçanna- Arkasına bakmak, etrafına bakmak: *"Ol, hılçahnabızıp, uğaa hayhastığ nime kör salğan."* N. Domojakov (O, arkasına dönüp, çok şaşırtıcı bir şey görüvermiş.)

hılçannan- Arkasına bakınmak, etrafına bakınmak.

hılçahnas Etrafına bakınma, ardına bakma.

hılçahnas- (birlikte) Etrafına bakınmak: *"Kustuknah Yakın, pağdağı kîzîlernî köre le, udur-tödîr hılçahnazıp, külmîze tüskenner."* V. Kobyakov (Kustuk'la Yakın, bağlı kişileri görür görmez etraflarına bakışıp gülüşmüşler.)

hılçannat-Ardına, etrafına baktırmak.

hılçı Kulp, tutamak, sap. krş. hılcağ

hılçıhGıdıklanma, gıdıklama, hılçıhtah horıhpas gıdıklanmaktan korkmaz.

hılçıhçı Gıdıklanır, gıdıklanan.

hılçıhta-Gıdıklamak, gıcıklamak: *"Hacan ayna hılcıhtap / PJske IzJrtçe açığ*

suğnı / Ağaa alaahtırtıp / Palğastığ oymahha tüssebîs." V. Maynaşev (Ne zaman şeytan gıdıklayıp / Bize içiriyor içkiyi / Ona kandırılıp /Çamurlu çukura düşersek.)

hılçıhtan- Gıdıklanmak, gıcıklanmak: *"Kinetîn purnında hılcıhtanıbıshan, pladın daa suurarğa mahnanmin, apsınbıshan."* A. Kuzugaşev." (Aniden burnu gıcıklanmış, mendilini çıkarmaya da fırsat bulamadan hapşırmış.)

hılçıhtandır- Gıdıklandırmak, gıcıklandırmak.

hılçıhtas- (birbirini) Gıdıklamak.

hılçıhtat- Gıdıklatmak.

hıldır *ünl.* Alçak, adî, bayağı.

hılğa *{ı.)sag.* Kulp, tutamak, könek hılğazı kova kulpu.

hılğa (ıı.) (başakta) Kılçık, bıyık.

hılğanah (ı.) Kıldan ilmek.

hılğanah (ıı.) Sivri, keskin

hılıcah İnce kıl.

hılıh Kılık, huy, karakter, seciye: *"Köp saybağ hılıhtarın tüzetken çohır adaynın pu hamcı."* N. Domojakov (Çok zararlı huylarını düzeltti ala köpeğin bu kamçı.) Hıyğanın hılığı amir, çanıçohtın sağızı çabal. Atasözü (Akıllının huyu sakin, tasasızın düşüncesi kötü.) irtîre hılıh sert karakter, hılığı çahsı iyi huylu, iyi karakterli, hılığı hatığ sert karakterli, sert mizaçlı, hılığı çoh karaktersiz.

hılıhtan- 1. Sinirlenmek, hiddetlenmek, öfkelenmek. 2. İnat etmek, direnmek. 3. Cilvelenmek, naz etmek.

hılıhtığ 1. Karakterli: *"Çe pîlçeler ni pîreede kJzıler dee andağoh an pol parçathanın, kirek polza, annanoh çabal hılıhtığlann."* N. Nerbişev (Fakat biliyorlar ki bazen insanlar da öyle vahşileşir, gerekirse, ondan da kötü karakterlidirler.) hatığ hılıhtığ sert karakterli. 2. Huylu. hatığ hılıhtığ at hırçın huylu at.

hılın- Kılınmak, yapılmak: *"Anın hılınğanı payağıdan pasha arah pîldîrçe."\I.* Tatarova (Onun yapılışı öncekinden biraz farklı gibi.)

hılınıs Davranış: *"Kîzîlernîn hılınıstarı minî horğıtça."* V. Şulbayeva (insanların davranışları beni korkutuyor.)

hılıs Kılıç: *"Hılıs suğınğan pir hara sıraylığ ons pağdağı kîzîlernîn alnında, hamçızın tudınıp, azağın taza pazıp, tur ip alğan."* V. Kobyakov (Kılıç kuşanan bir kara yüzlü Rus bağlı kişilerin önünde kamçısını tutup, ayağını taşa basıp durmuş.) Çabas pastı hılıs kispes. Atasözü (Uysal başı kılıç kesmez.) alıp hılızı kahraman kılıcı.

hılıstığ s. Kılıçlı.

hıllığ *s.* 1. Kıllı. 2. Tüylü, yünlü. 3. Telli: ***"Altı** hıllığ gitaram Alton ünnen köglezîn."* V. Maynaşev (Altı telli gitarım / Altmış sesle söylesin.) Altı hıllığ çathannı haylabasta sappacan, altanıp müngen attı hamcı sappasta münmecen. Atasözü (Telli yatık, kanun şarkı söylenmeden çalınmaz, üzerine binilen at kamçı vurmadan sürülmez.)

hılo Kılağı.

hılolığ s. Kılağılı,

hımhıs- Göz kırpmak.

hım Imızganma, hım it-ımızganmak.

hımalğı bk. hımılanğı

hımıl Onmaz hastalık.

hımılanğı Çalışkanlık.

hımış Kımız.

hımısha Karınca. Ağas arazında hazanağım haynapça(hımısha uyazı). Bilmece, karınca yuvası (Ağaç içinde tencerem kaynar.)

hin Kın, kılıf, hılıs hım kılıç kını.

hm- 1. Sevmek, gönlünü kaptırmak, âşık olmak: *"Hıncan köönen ol köglepçe / Hazır tüdün sıhçathan zavodta."* İ. Kotyuşev (Sevdiği

türküyü o söylüyor / Sert duman çıkıyor fabrikadan.) Köp hınzan, çahsını körbessîn. Atasözü (Çok seversen, güzeli göremezsin.) 2. İstemek, arzulamak: *"Çe, oolğım, min mınnan amdı panbızarğa hınçam, sin, mında mağaa uçuraam tibes, pır dee klzee çoohtaba, kör."* V. Kobyakov (Peki, oğlum, ben buradan şimdi gitmek istiyorum, burada benimle karşılaştığını hiç kimseye söyleme, emi.) Polbinçam tîp çoohtaba, hınminçam tîp çoohta. Atasözü (Yapamıyorum diye konuşma, sevmiyorum diye konuş.)

hına *zool.* Kurtçuk, solucan.

hınaçı Şıpsevdi, çabuk âşık olan.

hınal- *sag.* 1. Yaklaşmak, yakınlaşmak. 2. Musallat olmak, yapışmak.

hıncıh- incinmek, (eklem) yaralanmak.

hıncır *belt.* (söğütten örülmüş) Sepet.

hınçathan Seven, sevgili.

hindir- 1. istetmek. 2. Sevdirmek.

hınğan Seven, hınğanım Sevdiğim, sevgilim.

hınganca *zf.* Bol bol, yeterince, doya doya. hınganca körîp aldım yeterince bakarak aldım.

hınığ 1. İlginç. Köygen ottın çılii istîg, hıyğa kîzînîn çooğı hınığ. Atasözü (Yanan ateşin sıcağı güzel, akıllı kişinin konuşması ilginç.) 2. Neşeli, keyif verici: *"Aydodan ol kîzî îdi, nime-noo surağlap, çoohtasçathanda, ağaa nay la hınığ pol turadır."\/.* Kobyakov (Aydo'dan o kişi böyle, her şeyi sorup konuşunca, ona pek keyif verici oluyor.) hınığ oyın neşeli oyun.

hınığaaçı s. ilginç, keyifli.

hınıh- Alışmak. Hınıhhan püür malğa sabılar, hınıhhan kîzîîn köpke harazar. Atasözü (Alışan kurt mala niyetlenir, alışan kişi çoğu arzular.)

hınıhsı- Alışmaya başlamak, hoşlanmaya başlamak: *"Çe maytığıbıshan azahtar sös isterge sah îdi hınıhsıbin kilçeler."* V. Kobyakov (Fakat yorulan ayaklar söz dinlemekten pek de hoşlanmıyor gibi geliyorlar.)

hınıhtır- Ehlileştirmek, kendine alıştırmak, kendine bağlamak.

hımsl. Alışma, hınızı çoh Alışmamış, sevmeyen: *"Aydo anın sı rayında çabal, sooh hınızı çoh tudınıs kör salğan."* V. Kobyakov (Aydo onun yüzünde kötü, soğuk sevimsiz bir tavır görmüş.) 2. Sevgi, aşk: *"Min uluğ hınıstanar sağınğam. Kiler sîlîg, çahsı ool, minî apanbızar."* V. Şulbayeva (Ben büyük aşkı düşünüyorum. Gelecek temiz, yakışıklı genç, beni götürecek.)

hınıs- (birbirini) Sevmek, sevişmek: *"Tîpçeler, sîrer Ivan Petroviçnen hınıshazar."\I.* Şulbayeva (Diyorlar ki, siz İvan Petroviç'le birbirinizi seviyormuşsunuz.)

hınıstığ s. Sevgili, sevilen: *"Ana ol hınıstığ çir-suğnı Ölîm, huidah aracı lap halğan."*\. Kotyuşev (İşte o sevgili yurdu / Ölümden, kölelikten kurtarmış.)

hınıstır- Seviştirmek, alıştırmak: *"Huday, arsa, hınıstırar pîstî homay nimedeh."* V. Şulbayeva (Tanrı, belki, alıştırır bizi kötü şeylere.)

hınıyğah *belt. bot.* Dulavrat otu.

hınla- Mırıldanmak.

hınığ *s.* Kınlı, hınnığ pıçah kınlı bıçak.

hınzı- 1. Cıvıldaşmak. 2. Çenilemek: *"Kürgen kistînneh çoon çohır aday, hınzıp, ürîp, oylap kilgen."* N. Domojakov (Kurgan üstünden iri ala köpek, çenileyip, havlayıp koşarak geliyor.)

hınzığla- Çığlık koparmak: *"Çohırah, anı istîp, hıhzığlap, aalzar körîp, Aydonıh alnına toğıroylağlapça."V'.* Kobyakov (Çohırah onu duyup, çığlık koparıp, köye doğru bakıp, Aydo'nun karşısına doğru koşuyor.)

hınzıs Çenileme: *"Hınzısha, hıshacah ulusha tööy istîl parğan ol sürdestîg ün."* N. Nerbişev (Çenilemeye, kısacık ulumaya benzer işitilmiş o korkunç ses.) aday hınzısı köpek çenilemesi.

hınzıs- Cıvıldaşmak, birlikte çenilemek: *"Hır üstünde hıhzısçalar / Hızıl itke hıcalanıp."* A. Topanov (Tepe üstünde çenileşip / Kızıl ete heveslenip.)

hınzıt- Çeniletmek, cıvıldatmak.

hıp (ı.) 1. Astar, altındağı hıbı alttaki astar. 2. Kat, tabaka, katman. 3. Kılıf, mahfaza mıltıh hıvı tüfek kılıfı. üstündegî hıbı üst giyim.

hıp (ıı.) Tutku, ihtiras

hıpçah Sinir, öfke: *"Palam, çüreksJbe, pazoh hıpçağıh tut kiler."* V. Şulbayeva (Yavrum, heyecanlanma, yine sinirin tutar.)

hıpçı Sinir, Öfke.

hıpçı- Sinirlenmek, öfkelenmek: *"Anı uyattırğannar, tıshannar. Çe Agurnı tıssa, ulam na hıpçıcah klzl"* A. Çerpakov (Onu utandırmışlar, engellemişler. Fakat Agur engellenince çok sinirli kişi.)

hıpçıh *s.* Sinirli, öfkeli, hiddetli.

hıpçah s. Çıtkırıldım.

hıpçıhtan- Şiddetlenmek, hiddetlenmek, sinirlenmek, öfkelenmek: *Yağornıh adı, Pasik Vladimiroviçtıh tirgızindegî püürnm cızını hıpçıhtanıp, toğır-toğır çaçırada tartıl kilîp odıradır."* N. Nerbişev (Yagor'un atı, Pasik Vladimiroviç'in terkisindeki kurdun kokusundan hiddetlenip, yan yan sıçrayarak çekilip duruyor.)

hıpçılığ s. Sinirli, öfkeli.

hıpla- 1. Makasla kesmek, doğramak. cazın hıpla- kâğıt kesmek. 2. Kırkmak, hoy hıpla- koyun kırkmak krş. hıptıla-

hıplas- 1. (birlikte) Makasla kesmek, doğramak. 2. (birlikte) Kırkmak.

hıplat- 1. (makasla) Kestirmek, doğratmak. 2. Kırktırmak.

hıpsıh Yetersiz, eksik, sağızı hıpsıh anlayışı kıt.

hıpta- Astarlamak, pençe koymak.

hıptı Makas: *"Ür himeste le Kay ibınzer purunğı çaacahtıh uğınıh tattap parğan timfr ustuğın al kilgen paza irgîdegî hıptını, andağlamı amdı itpinçeler."* G. Kazaçinova (Çok yakın zamanda Kay evine eski okun paslanmış demir temrenini ve makası getirmiş, öylelerini şimdi yapmıyorlar.) kîçîcek hıptı küçük makas.

hıptığ s. Astarlı, kılıflı: *"Törderı pölJktlh sol sarında çalbah organ. Üstünde kiden hıptığ tözek."* A. Çerpakov (Başköşedeki bölümün sol yanında geniş yatak. Üstünde keten kılıflı döşek.)

hıptıla- 1. Makasla kesmek, doğramak. 2. Kırkmak krş. hıpla-.

hır (ı.) Kır. hır pastığ kır saçlı, hır at kır at. Hırın hadıl tonnığ hır ineyek. -Bilmece, lahana (Kırk kat elbiseli kırninecik.)

hır (ıı.) 1. Çatı: *"Hayzı hırı çoh, çalaas tigeyfıg çurttar."* A. Çerpakov (Bazısı çatısız, çıplak tepeli evler.) 2. Üst: 3. Yan, kenar: *"Aal hırindağı pözîkte îkı kızı körîne tüskenner."* İ. Kotyuşev (Köyün yanındaki tepede iki kişi görünüvermiş.) 4. Dağ, dağ zirvesi: *"Hır salğahnah hırlan turıp, Hızat çirnî alğıttıh."* A. Topanov (Dağ gibi dalgayla kaplanan / Dar yeri genişlettin.) tağ hırı dağ sırtı. hırı-pazı çoh uçsuz bucaksız.

hır- 1. Kırmak. 2. Saç, sakal kesmek, kazımak. 3. Kırmak, öldürmek: *"Torka Aydoğa pray sınnı çoohtapça: -Ah kazaktarnı tooza hırdıbıs."* V. Kobyakov (Torka, Aydo'ya bütün gerçeği söylüyor: -

Ak Rusları 'Kral yanlılarını' bütünüyle kırdık.) hırğan pas tıraşlı baş.

hıra Sürülmüş tarla, ekilmiş tarla: *"Hıra sıhtirğa çayılçathan Arığ suğda köiînçe çaacı ool, Kün altında porçolançathan Kök çazıda, tağlarda çörçe ol."*\. Kotyuşev (Tarla sulamaya yayılan / Temiz suda görünüyor savaşçı oğlan / Güneş altında çiçeklenen / Gök ovada, dağlarda yaşıyor o.) hıra kiscen ay ekin biçme ayı, eylül, hıra tart- tarla sürmek. *"Hıra purtah ot çoh polbinça."* V. Şulbayeva (Tarla yabanî otsuz olmaz.)

hıral- Kırlaşmak, ağarmak: *"Çornaptın ipçfzî, hara haris plat tartın salğan tükpek naahtığ paza hıralıbıshan tuluhnığ Marğa tıp attığ ipçî, tördegi tözek alnında turçathan."* İ. Kotyuşev (Çornap'ın eşi, kara kaşmir elbise giymiş, yuvarlak yanaklı ve kırlaşmış belikli Marga adındaki kadın, başköşedeki döşeğin önünde duruyor.)

hıralığ Tarlalı, ekilmiş topraklı: *"Ibîre kizek hıralığ, kürgennîg çazılar ırah çaya tastal parıbıstır."* N. Tyukpiyekov (Çevre bazen ekilmiş, kurganlı yazılar uzaklara uzanıyor.)

hırba *sag.* Yapıştırıcı.

hırbala- *sag.* Yapıştırmak.

hırban Bir et yemeği.

hırbıh Kar, kırağı taneciği: *"Hıronıh hırbıhtannda kün harağı tübenpasha öhnerneh çaltıras tur."* A. Kuzugaşev (Kırağının taneciklerinde güneş ışığı milyonlarca renklerle parıldaşıyor.)

hırcacahnas 1. Kazıma bıçağı. 2. Tütünün içine konan yonga.

hırçın (ı.) Söğüt çubuğu, dalı.

hırçın (ıı.) Kırçıl, hırçın sağal kırçıl sakal.

hırçana Dizde yara, bere.

hırçın ince çubuk, küçük çalı: *"Sığır, çil, hızıl hırcınnarda / Pîste dee küs kömes par." V.* Maynaşev (Islık çal, rüzgâr, kızıl fundalıklarda / Bizde de güç az da olsa var.)

hırdır- 1. Kırdırmak. 2. Saç, sakal kestirmek.

hırğadah Zengin.

hırğayah *zool.* Ala doğan.

hırğın (ı.) Güç, kudret, zenginlik.

hırğın (ıı.) Kırım, katliam, hırğın çaa kanlı savaş.

hırğıs (ı.) Kırgız.

hırğıs (ıı.) *sağ.* Kazağı, kazımakta kullanılan araç..

hırıcah Tepecik: *"Hırıcah üstüne sığıp körze, hırnıh ozari hırında cazı çirde suğ çaltırap körînçe."* V. Kobyakov (Tepecik üstüne çıkıp baktığında, tepenin öte yanındaki ovada su parıldıyor.)

hırığ 1. Kenar: *"Hırığda turğan ibnîn hazaazınıh puluna parıp, pır stolbaa çölenip, Aydo çilbîrezTp turca."* V. Kobyakov (Kenarda duran evin ahırının köşesine varıp, bir sütuna yaslanıp, Aydo sürünüp duruyor.) 2. Kıyı. 3. Sınır.

hırıh Kırk: *"Hırıh hadıl çaada daa Kirek nandırığ pirerbîs!"* M. Kokov (Kırk katlı savaşta da / Gerekli cevabı veririz.)

hırıh- 1. Kırkmak, kesmek. 2. Tıraş etmek: *"Küren sırayında hırıh salğan hara sağalt pazoh tobırıp odırğan."* i. Kotyuşev (Yağız yüzünde tıraş edilmiş kara sakalı yeniden uç vermiş.)

hırıh azah *zool.* Kırkayak.

hırıhtır- Kestirmek, kırktırmak.

hırıl- 1. Kırılmak. 2. *mec.* Kırılmak, ölmek: *"Afganistanda, anca çon hırıl parğan, çurtasha naa la kîrçetken oollar."* V. Şulbayeva (Afganistan'da o kadar insan kırıldı, hayata yeni atılan gençler.) 2. Saç, sakal kesilmek.

hırılğış *kız.* Kırık dal, fırtınadan kopmuş dal.

hırılıs Katliam, kırım.

hırım Kenar, kıyı.

hırımcıh Özsu, ağaç suyu. hadın ağastın hırımcığı akağacın özsuyu.

hırımdıh Kırıntı, kırpıntı deri.

hırın- Tıraş olmak.

hırındı Kırıntı, kazıntı, kırpıntı.

hırı-pazı *tekr.* Ucu bucağı, hıri-pazı çoh een cazı uçsuz bucaksız ıssız ova.

hırıs bk. hırızıs

hırıs- Kavga etmek, sövüşmek, küfürleşmek, dil kavgası yapmak, bozuşmak: *"Min sinzer, Paynuş, hırızarğa kilbeem."* V. Şulbayeva (Ben sana, Paynuş, kavga etmeye gelmedim.) Hıyğalarnan hırıspa, aliğlarnan çoohtaspa. Atasözü (iyilerle bozuşma, aptallarla konuşma.)

hırıshah s. Kavgacı.

hırıstır-Dövüştürmek, küfürleştirmek, sövüştürmek: *"Ozığî çoh ol hmstınp / Uluğ la tın sal çörceh."* P. Ştıgaşev (Uzun süre küfrettirmiş / Derin nefes alıyor.)

hırıy Şerit.

hırızın- Küfretmek: *"Ol, çabal hırızma, çalan kîzînı sür sıhhan."* N. Tyukpiyekov (O, kötü söyleyerek, çıplak atlı kişiyi kovalamış.)

hırızınıs Kavga, savaş.

hırızınıstığ *s.* Küfür, hakaret.

hırızıs Küfürleşme.

hırında Yanında, yanıbaşında.

hırla- (ı.) Çatı yapmak, üzerini kaplamak. tura hırla- evin çatısını yapmak.

hırla- (ıı.) Dağa, kıra gitmek.

hırla- (m.) Hırlamak: *"Hıılap, soolap hıhapça Hıshı sooğı hılıhtanıp."* A. Topanov (Hırıldayıp, uğuldayıp hırlıyor/Kış soğuğu öfkelenip.)

hırlam Evlek, ügürsü hırlamı salatalık evleği.

hırlan Tümsek, tepecik.

hırlığ 1. Çatılı: *"Pray tirekter paza çabıs hırlığ tura ülükünneh çaltıraannar."* A. Çerpakov (Bütün kavaklar ve alçak çatılı ev bayramda parıldıyorlar.) pözîk hırlığ yüksek çatılı, çabıs hırlığ alçak çatılı. 2. Tepeli, zirveli, dağlı: *"Ah ölen ottığ ah çazıda, aspah hırlığ tağlarda Aydonıh çörbeen çirî dee ashınah halıbıshan."* V. Kobyakov (Ak otlu ak yazıda, geçitli zirveli dağlarda Aydo'nun gitmediği yer de az kaldı.) 3. Kenarlı, köşeli: *"Tört hırlığ ide çazap / Tahmali turğısçannar."* P. Ştıgaşev (Dört köşeli ederek yontup / Damgalayıp bırakıyorlar.)

hırlıh *bot.* Karamuk.

hırmaçı Kış için hazırlanan et.

hırmaçılığ Etli. hırmaçılığ ügre etli çorba.

hırna Deri: *"Hahaalığ atların îkî çalan sür panbıshanın ispineh, apsah, holların hırna stannığ putlarına sabini, odırıbıshan." H.* Domojakov (Koşumlu atlarını iki çıplak atlının götürdüğünü duyunca ihtiyar, ellerini deri elbiseli butlarına sürerek oturmuş.) hırnanan tîkken meley deriden dikilmiş eldiven, hırna tonnığ deri elbiseli.

hırna hanat *zool.* Yarasa.

hıro Kırağı: *"Hıronıh hırbıhtarında kün harağı tüben-pasha öhnerneh çaltıras tur." A.* Kuzugaşev (Kırağının taneciklerinde güneş ışığı milyonlarca renklerle parıldaşıyor.) hıro tüs- kırağı düşmek: *"Ah hıro tüspeen pazım / Noozına pîdi ağarca? Kümüs hıro tüspeen pazım / Noğa la pîdi hıralça?" S.* Kadışev (Ak kırağı düşmeyen başım / Niçin böyle ağarıyor?/ Gümüş kırağı düşmeyen başım / Niçin böyle kırlaşıyor?)

hırola- Kırağılanmak: *"Praylan har polğlap parğannar, çılğıları tın tirleglep parğan, habırğalarındağı*

paza sırtılanndağı uzun tükter toop parğan paza hırolap parğan." A. Kuzugaşev (Hepsi kar olmuşlar, atları çok terleyip böğürlerindeki ve sırtlarındaki uzun tüyler donmuş ve kırağılanmış.)

hırolan- Kırağılanmak.

hır-pas *tekr.* Uç bucak, hırı-pazı çoh uçsuz bucaksız, sonsuz, hırı-pazı çoh çol uçsuz bucaksız yol.

hırsa- Hıçkırmak.

hırsılada *zf.* Hıçkırarak: "Hızıçah, çadap la azırğan çîli, hırsılada azırğan." N. Domojakov (Kızcağız güçlükle boğazından geçer gibi, hıçkırarak yutmuş.)

hırt Kin, nefret: *"Mına pu, pu adaylar kirekfi pastapçathan. Mına pular, - tirge hırt tudıp, oylap çörçe."* V. Kobyakov (işte bu, bu köpekler işi başlatmış. İşte bunlar, derken nefretle koşuyor.) hırt kör- nefret etmek: *"Çon hırt körçetken apparatçikpin."* V. Şulbayeva (Halkın nefret ettiği bir aracım.)

hırtanna- Sıkıştırmak, ezmek, tahkir etmek, darılmak: *"Erlncek, açın paylarda / Hırtahnapçathan tlllençe."* M. Bainov (Üşengeç, açgözlü zenginlere / Dargınlık dilleniyor.) krş. hıyıhta-.

hırthıla- Gıdaklamak.

hırtı Kap, kabuk. bkz. hastırıh. *"Hoyığ puluttarnı aralap, Çoğar kii hırtızın hastapça."M.* Arşanov (Koyu bulutları aralayıp / Yukardaki göğün kabuğunu soyuyor.)

hırtıs Kin, nefret.

hırtıstan- Hiddetlenmek, kızmak.

hırti kör- Şaşı bakmak, yan gözle bakmak.

hırtla- Hırt sesi çıkarmak, guluk guluk diye ses çıkarmak."4psa/? *çîrçenî sala hıyın tuthan, süt köölce kire tartılğan, tamağında hırtlap turğan."* N. Domojakov (ihtiyar fincanı biraz eğik tutumuş, süt yavaşça içeri girmiş, boğazından guluk guluk ses çıkarmış.)

his (ı.) Kış. Küskü kün his tooza azırapça. Atasözü (Güz günü yapılan hazırlık kış boyunca besler.) krş. hıshı

his (ıı.) Kız: *"His ol tustağıdah nay daa tın hubulbindır."* İ. Kotyuşev (Kız o zamandan beri pek de değişmemiş.) Aylanıstığ daa polza, çol çahsı, aylığ daa polza, his çahsı. Atasözü (Dönüşlü de olsa yol güzel, bir aylık da olsa kız güzel.) his tut- kız kaçırmak His tuthanca, kös tut. Atasözü (Kız tutacağına (kaçıracağına) köz tut.)

his- (ı.) Asmak, bir yere tutuşturmak, iliştirmek: *"Anı Çornap haap alğan, Jzik hırindağı pozığa hızıbıshan."* İ. Kotyuşev (Onu Çornap kapıp alarak, kapı üstündeki çiviye asmış.)

his- (ıı.) Sıkmak, sıkıştırmak, zorlamak: *"Zoyka suğ çoğın pîlgen, paza ol sizîktîğ on çastığ hızıcah polğan, çe andağ daa polza, paza sıdacaa çohta, pabazın hıshan."* N. Domojakov (Zoyka, su olmadığını biliyor ve o anlayışlı on yaşında kız, fakat öyle olsa da, başka dayanacak gücü olmayınca babasını sıkıştırıyor.)

hısha Kısa: *"Çayğı haraalar hısha poladır/Hazarıp kilîp, tan çarıpça."* M. Kilçiçekov (Yaz geceleri kısa oluyor / Ağarıp gelerek tan aydınlanıyor.) Sağızın pik tut, tılîfi hısha tut. Atasözü (Aklını sağlam tut, sözünü kısa tut.) hıshacah kısaca. hıshıda kün hısha kış günü kısadır, sini hısha boyu kısa. hısha biyografiya kısa biyografi, hısha glasnayiar *gr.* kısa ünlüler, hısha çoohtaza kısaca, hısha ba, ür be kısa mı, uzun mu? sağızın hısha anlayışın kıt 2. Kısır, yoksul.

hıshacah s. Kısacık: *"Pîrsînîh tuup ödlgî uzun türeyfîg polğan, pîrsîni - hıshacah türeylîg ipçîler sapoğı."* i. Kotyuşev (Birinin deri çizmesi uzun konçlu imiş, diğerininki ise kısacık

konçlu kadın çizmesi.) hıshacah sastığ kısacık saçlı.

hıshacahti *zf.* Kısaca, özet olarak. doklad hıshacahti pirîlçe rapor kısaca verildi.

hıshah ince buz tabakası.

hıshahta- Buza vurarak balık avlamak.

hıshar- Sitem etmek, serzenişte bulunmak.

hıshara-Kısalmak.

hısharat-Kısaltmak. kögenek hısharat- elbise kısaltmak.

hıshas Kıskaç, kerpeten krş. hıshıs.

hıshı (ı.) Bağırış.

hıshı (ıı.) 1. Kış: *"Pîrsînde hıshıda, uluğ soohta, minîn pabamnı Yakın toğtsha sünbîsken."* V. Kobyakov (Kışın bir gün çok soğukta Yakın babamı işe göndermiş.) sooh hıshı soğuk kış. hatığ hıshı sert kış. hıshı çit-kildî kış geldi, hıshı irtîp pardı kış geçti. 2. Kışlık, kışa ait: *"Hıshı haraa pastalıbıshan."* A. Topanov (Kış gecesi başladı.) hıshı kip kış elbisesi, hıshı sport kış sporu Çılığa ödün çızıbas, çılığlap çör hıshı tuşta. Atasözü (Sıcakta çizmen çürümez, ısıtıp giyin kış vaktinde.) Çayğızın hathır çöredîrzîn, hıshızın sıhtap çöredîrzîn. Atasözü (Yazın gülersen, kışın ağlarsın.) krş. his

hıshılıh *zool.* Flamingo.

hıshır- Bağırmak: *"Horıh parıp, Anna hıshırıbıshan."* N. Tyukpiyekov (Korkup, Anna bağırmış.) olgannar hıshırçalar çocuklar bağırıyorlar.

hıshıraçı Çığırtkan, bağırtkan krş. hıshıran.

hıshıran Çığırtkan, bağırtkan krş. hıshıraçı.

hıshırığ Bağırma, çağırma.

hıshırım Haykırış, haykırma, nida. hıshırım tanığ *gr.* ünlem işareti.

hıshırımnığ s. Nidalı, haykırmalı hıshırımnığ predlojenie *gr.* ünlem cümlesi.

hıshırıs-Bağnşmak, çağrışmak: *"Harğalar açırğasnah hıshırıs halğannar."* N. Domojakov (Kargalar öfkeyle bağrışmışlar.)

hıshırızım Ses mesafesi.

hıshırt- Bağırtmak.

hıshıs Kıskaç, kerpeten krş. hıshas.

hıspah Dirsek, çıkıntı, koltuk: *"Pu suğ hastada söövfîndîre çatçathan aal özen piltmndegî hıspahtah pastalıp alıp, suğ çolınca tolğalıp, indîre ileede çalbah çayılıbısça."* A. Çerpakov (Bu su kıyısında uzanan köy, yatağın kavşağındaki çıkıntıdan başlayıp, su yolundan kıvrılıp aşağı doğru yayılıyor.)

hısta- (ı.) KIŞI geçirmek, kışlamak: *"irtken hıshızın çalaas hıstaam, çalğıs albığa la pöhimneh porastanğam."* V '. Tatarova (Geçen kışı başım açık geçirdim, sadece bir samur börkümle kirlendim.)

hısta- (ıı.) Kız aramaya çıkmak, kız tavlamaya gitmek, çapkınlık yapmak: *"Haydar? Hıstap pararzıh ma? Timke hathırça."V.* Şulbayeva (Nereye? Kız tavlamaya mı gidiyorsun? Timke gülüyor.)

hıstaday Arı yemi.

hıstağ Kışlak, hıstahha hal-kışlakta oturmak.

hıstağcı Kışlakçı.

hıstat- Kışlatmak, kışı geçirtmek.

hıstıl- Sıkılmak, sıkışmak.

hıstın- (ı.) Asılmak.

hıstın- (ıı.) Sıkılmak, kısılmak, sıkışmak.

hıstır- (ı.) İpe çamaşır astırmak. paltozın hıstır- paltosunu astırmak.

hıstır- (ıı.) Sıkıştırmak, kıstırmak: *"Kustuk, hoos hanzazın salaazına hıstır salıp, sığara pastır kilgen."* V. Kobyakov (Kustuk, nakışlı piposunu parmaklarına kıstırmış, çıkıp geli-

yor.) holtıhha hıstır- koltuğa kıstırmak.

hıstırğas Kıskaç, kös tutçan hıstırğas köz tutacak kıskaç.

hıstırıl- Dayanmak, yaslanmak, sıkışmak: *"İzîkke hıstmlıp körze apsağı traktör üstünde."* M. Kokov (Kapıya dayanıp baktığında kocası traktör üstünde.)

hıstırıla *zf.* Sıkıştırarak, kıstırarak.

hıy- Kıymak, kesmek, doğramak, çitîg pıçahnan holım hıyıbıstım keskin bıçakla elimi kestim, hol hıy- aşı yapmak.

hıya *zf.* Yana, yan tarafa: *"Çalğıs azah çoldan hıya sıh parbas üçün, olar üstündegî haya-tastarğa hollanp teert par kilçetkenner, nahmır öllepçetken hollarına haya-tastardah indîre suğ urılçathan."* İ. Kotyuşev (Patika yoldan yana çıkmamak için, onlar üstteki taşlara elleriyle tutunarak geliyorlar, yağmurun ıslattığı ellerine taşlardan akan sular dökülüyor.) hıya kör- yana bakmak.

hıyah Sıvı. hıyah ügre. sıvı çorba.

hıyal Belâ, afet, felâket: *"Çabal harnınınoh sıltaanda ee-küliin mındağ hıyalğa kir salğan."* N. Domojakov (Kötü karnının yüzünden yiğit sahibini böyle bir belâya düşürdü.) Obal çohta, nanemi pîl polbassın; hıyal çohta, honcıhtı pîl polbassın. Atasözü (Kötülük yokken, dostunu bilemezsin, belâ yokken, komşunu bilemezsin.) hıyalğa kîr par- belâya uğramak. annan hıyal! başımın belâsı!. 2. Üzüntü, keder, kîzî hıyalına külbe başkasının kederine gülme.

hıyalla- 1. Belâya düşmek, felâkete uğramak. 2. Acı, üzüntü vermek.

hıyallığ s. Belâlı: *"Azıh çoh halğan hayran mallar / Hana kimîrgen hıyallığ tustı? /Noğa pîlbecen, min pray pîlçem / Çazığ ünnen çüreem nandırğan."* M. Kilçiçekov (Azıksız kalan güzel mallar / Duvar kemirdiği belâlı zamanı / Niçin bilmeyeyim, hep biliyorum / Cılız sesle yüreğim cevaplıyor.)

hıyan Soğuk kuzey rüzgârı: *"Hıshı haraa pastalıbıshan / Hazır hıyan artıpça / Hara pulut halınnabıshan / Hamın çaarı çağdapça."* A. Topanov (Kış gecesi başlamış / Sert rüzgâr artıyor / Kara bulut yoğunlaşmış / Karın yağması yaklaşıyor.)

hıyannığ çil Soğuk kuzey rüzgâr(ı.)

hıybas Oyun tablası.

hıydır- Kıydırmak, kestirmek.

hıyğa 1. Akıl. Hıyğan par polza, hıcalığ polba. Atasözü (Aklın varsa, aç gözlü olma.) 2. Akıllı, zeki: *"Sinîh hıyğa arğızıh am daa hada noo, -tip, çoohtapça."* V. Kobyakov (Senin akıllı arkadaşın hâlâ birlikte ha, -diye konuşuyor.) Köygen ottın çılii istîg, hıyğa kîzînın çooğı hınığ. Atasözü (Yanan ateşin sıcağı güzel, akıllı kişinin konuşması ilginç.) Pay kîzînıîi izî halar, hıyğa kızının adı halar. Atasözü (Zenginin malı kalır, akıllı insanın adı kalır.)

hıyğalan- 1. Ukalalık yapmak, akıl hocalığı yapmak. 2. Akıllanmak.

hıyğanah (ı.) Deri işleme tahtası.

hıyğanah (ıı.) *zool.* Osoka, çok yıllık bir bitki.

hıyğas 1. Eğri, meyilli. 2. Yampiri, verev olarak, diyagonal olarak.

hıyğasıra- Kendini dev aynasında görmek.

hıyğasta- Yandan, eğri yapmak: *"Çoldan haydi hıyras sıhhan, çolğa îdök pariğan sarinzar ide hıyğasti kîrgen."* N. Domojakov (Yoldan nasıl dışarı çıktıysa, öyle gittiği yoldan tekrar yola girmiş.)

hıyğastığ s. Eğri, yanlamasına.

hıyğı Sesleniş, bağırma, seslenme, çağırma: *"Kinetîn tura tüzîp, pîske hıyğı salğan: -Nimee apsah-ineyler çili odırğlap turzar?'* V. Tatarova (Aniden kalkıverip, bize bağırdı: -Niçin yaşlılar gibi oturuyorsunuz?)

hıyğıla- Çağırmak, seslenmek, bağırmak, polızığa hıyğıla- yardıma çağırmak.

hıyğılas Sesleniş, bağırış, çağırış.

hıyğılas- Çağrışmak, bağırışmak. olğannar ağas arazında hıyğılashannar çocuklar orman içinden bağırıştılar.

hıyğılat- Çağırtmak, bağırtmak.

hıyğıs (ı.) 1. Gönye. 2. Keski. 3. Çengel.

hıyğıs (ıı.) Kepçe.

hıyğıs (m.) Peş

hıyğısta- Giysiye peş yapmak.

hıyığ Dağ yamacı: *"Sol holında Kîçig hıyığ tağlar hadağda çili turlar."* F. Bumakov (Sol yanında Kiçik dağlarının yamaçları bekçi gibi duruyor.)

hıyıh Darılma, gücenme.

hıyıhçı *kız. s.* Kıran, gücendiren, darıltan, hakaret eden.

hıyıhta- 1. Sıkıştırmak, ezmek: *"Ol amdı sağınca, icem-pabamnıh hoynında polğanda olar mini ayacannar, pir dee kîzee hıyıhtirğa pirbecehner."* V. Kobyakov (O şimdi düşünüyor, annem babamın koynunda iken, onlar beni korumuşlar, hiç kimseye verip ezdirmemişler.) 2. Tahkir etmek, gücendirmek, hızıhhan kîzînî hıyıhtaba sıkışan kişiyi tahkir etme.

hıyıhtasl. Gücenme, darılma. 2. Tahkir: *"Olçanıh kiceegî dee çorığı hıythtastan pasha nimee urunmaan."* N. Nerbişev (Olca, dünkü yolculuğunda tahkirden başka bir şeyle karşılaşmadı.)

hıyıhtas- (birbirini) Gücendirmek, tahkir etmek.

hıyıhtat- Gücendirtmek, hakaret ettirmek.

hıyıhtattır- Gücendirtmek, hor gördürülmek, tahkir ettirilmek: *"Tayğada anın idi hıyıhtattır kilgenin Hızapıya Sofonovna daa pilbinçetken."* N. Nerbişev (Ormanda onun öyle tahkir ettirildiğini Hızapıya Sofonova da bilmiyormuş.)

hıyıl- Kıyılmak, kesilmak, doğranmak: *"Pabam mini pilîmneh arğamcınan palğabıstı, holğa pozınıh çîtig, minin alnında mağaa hıyıl pararzır) tip körerge dee tutırbacah paltızın pirdi."* M. Çebodayev (Babam beni belimden iple bağladı, elime bundan önce kendini kesersin diye bakmak için bile göstermediği kendisinin keskin baltasını verdi.)

hıyın *zf.* 1. Yan üstü, yanlamasına: *"Apsah çîrçeni sala hıyın tuthan, süt köölce kire tartılğan, tamağında hırtlap turğan."* N. Domojakov (İhtiyar fincanı biraz eğik tutmuş, süt yavaşça içeri girmiş, boğazından guluk guluk ses çıkarmış.) hıyın çat- yan üstü yatmak, hıyın tüsyana yatmak, hıyın çayın yan yana. 2. Yumuşak meyilli.

hıyındı Çadır kirişi.

hıyınna-Yan yatmak.

hıyınnat-Yana yatırmak.

hıyır Eğri, bükük, meyilli, hıyır harahtığ hozan şaşı gözlü tavşan, hıyır nahmır meyilli yağmur, hıyır purunnığ eğri burunlu.

hıyıs Kıyış, kıyım, kıyma.

hıyıs- (birlikte) Kıymak, doğramak, kesmek.

hıyıstır-Yan yatırmak, eğmek, bükmek.

hıyıstıra *zf.* Yampiri, diyagonal olarak.

hıyıştır- *kız.* Tahrif etmek, çirkinleştirmek, bozmak.

hıyıt- Kaçmak.

hıylağ (silâhta) Horoz, tetik, hıylağ pozıt- tetiği çekmek, hıylağ tart- tetiği çekmek.

hıylağlığ *s.* Horozu, tetikti.

hıyma 1. Göden, rektum. 2. Kıyma.

hıymat Kıymet, değer, hıymat kip değerli elbise.

hıymıh Kımıldama, kıpırdama.

hıymıhta- Kımıldamak, hareket etmek. hıymıhtazan hır azarzın kımıldarsan dağ aşarsın.

hıymıra- Kımıldamak, hareket etmek: *"Çornap, lliskecekfih holları haydi siber hıymırapçathanın körîp, hayhaan."* İ. Kotyuşev (Çornap, iliskecek'in ellerinin nasıl ustalıkla hareket ettiğini görüp şaşırmış.) Azaan hıymıraza, ashin çağlığ polar. Atasözü (Ayağın kımıldasa ağzın yağlı olur.) ornınnan hıymıraba yerinden kımıldama.

hıymırabas *s.* Hantal.

hıymıradıs Kımıldayış, kıpırdama: *"Sah andoh M nîskecek innner, çîrçe hırın haap, nime Isçeh hıymıradıs it sıhhannar."* N. Domojakov (Tam o sırada iki ince dudak, fincan kenarını kapıp, bir şey içecek şekilde kımıldanmış.)

hıymıran- Kımıldanmak, oynamak, hareket etmek: *"Apsah, hıymıranarğa it parirıp, kilnînzer hazi kör turıbıshan, anan een turazar harahsın salğan."* A. Çerpakov (ihtiyar, kımıldanır gibi yapıp, gelinine doğru yan bakmış, sonra ıssız eve doğru göz atmış.)

hıymıranıs Kımıldanma, hareket etme, oynama.

hıymıras- (birlikte) Kımıldamak, hareket etmek, kıpırdaşmak.

hıymırat- Kımıldatmak, hareket ettirmek, oynatmak: *"Çohırah, Aydozar çılbahnap, hulahtarm na hıymırat salğan."* V. Kobyakov (Çohırah, Aydo'ya kuyruk sallayıp, kulaklarını oynatmış.)

hıyrah 1. Kılıç. 2. Koltuk değneği 3. (bıçak vb.) Ağız, keskin taraf.

hıyral- 1. Eğrilmek. 2. Yan bakmak.

hıyras- Y a n a çıkmak, yolun dışına çıkmak: *"Çoldah haydi hıyras sıhhan, çolğa îdök pariğan sarinzar ide hıyğasti kırgen."* N. Domojakov (Yoldan nasıl dışarı çıktıysa, öyle gittiği yoldan tekrar yola girmiş.)

hıyrat- Eğriltmek, yamultmak. ahsın hıyratça ağzını yamultuyor.

hıyt Nara, çağırış, bağırma, hıyt hıshırnara atmak.

hıytıh Cimri, hasis: *"Açın paynın hıytığın Açığlanıp ol harğaan."* P. Ştıgaşev (Açgözlü zenginin cimrisini / Öfkelenip o kargımış.)

hıytıhta-Cimrilik etmek.

hıytıhtan- Cimrileşmek.

hıytıhtat- Cimrileştirmek.

hıytlah Çubuk, sopa. hıytlah sımıhnan olğannarnı horğıdarğa Çubuk sopayla oğlanları korkutmak.

hıza (ı.) Yaklaşık, aşağı yukarı, hemen hemen.

hıza (ıı.) *zool.* Kartalgillerden yırtıcı kuş.

hızaan 1. Nasihat, öğüt. hızaan pirce nasiyat veriyor.

hızaanna- Öğüt, nasihat vermek.

hızamdıh s. Kırmızımsı, kızılımsı: *"Hızamdıh filler sıhhlabıshan, petuhtar, pfrsî pTrsîneh artıh kukurikuktirğa teen çîli, aal arazın yahılandır sıhhannar."* (Kırmızı diller çıkmışlar, horozlar biri diğerinden fazla 'üürürüü" der gibi, köyün içini yankılandırmışlar.) N. Domojakov krş. hızamzıh

hızamzıh s. Kırmızımsı, kızılımsı: *"Hızamzıh irğî taarlığ kîçicek hara sıraylığ iren, izep ala, sîllgîbîsçe."* N. Tyukpiyekov (Kırmızımsı eski pelerinli, küçük kara yüzlü erkek esneyerek, silkmiş.) kün kîrîzînde tigîr nizamsın polğan güneşin battığı noktada gökyüzü kırmızımsı olmuş. krş. hızamdıh

hızar- Kızarmak: *"Anan, irnîlerî hızara pirlp, tısterîhoçıraza tüskenner."N.*

Domojakov (Sonra dudakları kızarıverip, dişleri çatırdamış.) çistekter hızarçalar yemişler kızarıyor, holları soohha hızarparğan elleri soğuktan kızarmış. sırayı hızar- yüzü kızarmak, harnı toozıp, harağı hızarğan karnı doyup, gözü kızarmış.

hızarıs Kızarma.

hızarıs- (birlikte) Kızarmak.

hızart- Kızartmak.

hızarta *zf.* Kızartacak şekilde, hızarla îzît- kor hâline getirmek, kızartacak (tavlayacak) kadar ısıtmak.

hızat 1. Dağ boğazı. 2. Dar geçit. 3. Sıkıntı, darlık, sıkışıklık 4. Dar: *"Hır salğahnan hırlan turıp, Hızat çirnf alğıttıh."* A. Topanov (Dağ gibi dalgayla kaplanan / Dar yeri genişlettin.) krş. hızım.

hızıcah Kız, kız çocuğu, kızcağız: *"Kıçicek sürmezekfig, olarnıh uzına palğalğan ah torğı taspalığ hızıcah çügür çörceh. Ana ol İliskecek polğan."* i. Kotyuşev (Küçücük belikli, onların ucuna bağlanan ak ipek şeritli kız vardı. İşte o İliskecek idi.)

hızığ 1. Sıkma, sıkıştırma. 2. *mec.* Baskı, zulüm.

hızığıs Fakirleşme, yoksulluk, sıkıntı.

hızığlığ s. Baskıcı, zulmeden: *"Hızığlığ curt çoh idîlîp / Hıya pazığ tastalğan."* M. Kokov (Baskıcı ülke yok edilip / Hor görme atılmış.)

hızıh- 1. Sıkışmak, zaruret içinde olmak. Mal ölse, aday simîs; kîzî ağırza, ham simîs; çon hızıhsa, pay simîs. Atasözü (Mal ölse, köpek semiz; insan hastalansa, kam semiz; halk sıkışsa, zengin semiz.) 2. Fakirleşmek, yoksul düşmek. 3. Sıkışmak.

hızıl 1. Kızıl. His kızînîn îstî hızıl çîrçe. Atasözü (Kız kişinin midesi, kızıl fincan.) hızıl sastığ kızıl saçlı, hızıl înek kızıl inek. hızıl külbüs kızıl dağ keçisi 2. Kırmızı, sırayı hızıl pol parğan yüzü kızarmış, hıphızıl *tekr.* kıpkırmızı, hızıl arah kırmızımsı, hızıl naahtığ kırmızı yanaklı, hızıl partizan kızıl partizan, hızıl suğ şerbet, hızıl puğday kırmızı buğday, hızıl örtek kızıl ördek, hızıl tobırah kırmızı toprak. hızıl sıray kırmızı yüz. hızıl çalaa kırmızı ibik. hızıl see kanlı.

hızıl- (ı.) 1. Kısılmak, sıkılmak. 2. Darlığa düşmek, sıkışmak: *"Çalcı Apon hızılğan / Çalğıs turacaan sathan."* P. Ştıgaşev Kul Apon sıkışmış / Biricik evini satmış.)

hızıl- (ti.) (elbise) Asılmak.

hızılğat Kızıl Frenk üzümü: *"Sah andoh hızılğat sabi sorolı ahsında polğan, otıh tazınah hızıl hıbmnar çaçıraza tüskenner, habonıh tadılığ ızı tunçuhha saphan."* N. Domojakov (Tam o sırada kızıl Frenk üzümü çubuğu ağzında imiş, çakmaktaşından kızıl kıvılcımlar sıçraşmışlar, kavın tatlı kokusu burna girmiş.))

hızılıs 1. Sıkılma, sıkışma. 2. Darlığa düşme.

hızıllar Kızıllar, Bolşevikler.

hızıloo Çok ekşi. ayran hızıloo pol parğan ayran çok ekşimiş.

hızım 1. Dağ boğazı. 2. Dar geçit. 3. Sıkıntı, darlık krş. hızat.

hızın- 1. Sıkılmak, sıkışmak: *"Pacah iney apsağınzar hayra hızmğanmah pastır kilgen."* M. Kokov (Pacah nine kocasına doğru eğilip sıkılarak yürüyüp gelmiş.) 2. Darlığa düşmek.

hızır- Kısaltmak, azaltmak: *"Kiçigdeh sığara aar toğıs Torkanıh çiit tuzın hızır salğan."* V. Kobyakov (Küçüklüğünden beri ağır iş Torka'nın gençliğini kısaltmış.) 2. Çıkarmak (mat.)

hızır Kısır (mal), hızır înek kısır inek. Aar pararda hızır, peer kilerde poos. Bilmece, boş ve dolu kova (Oraya giderken kısır, buraya gelirken gebe.)

hızırah Kısrak: *"Çiit hulunnar, hızırahtar, am daa tığalah taylar paza sağlığ piiler, habırğadah habırğaa çaba çızılıza, suğatha inçetkenner."* N. Nerbişev (Genç kulunlar, kısraklar, henüz güçlenmemiş taylar ve güçlü kısraklar kaburgaları birbirine sürtünerek sulanmaya iniyorlar.)

hızırarı *mat.* Çıkarma.

hızırıl- Kısılmak, azalmak, kısalmak: *"İn pastağızın, pır urok hızırılıp parça."* A. Kuzugaşev (Öncelikle bir ders azalıyor.)

himiçeskay s. Kimyevî, kimyasal.

himik Kimyacı.

himiya Kimya.

hirurg Operatör, cerrah.

hirurgiçeskay *s.* Cerrahî, operatörlük.

hirurgiya Cerrahî, operatörlük.

hlopçatobumajnay s. Pamuklu.

hlopok Pamuk.

hlor Klor.

hlorofill Klorofil.

hloroform Kloroform.

hmeF Şerbetçiotu.

honırocah Küçük çıngırak.

hobanak Kelebek.

hobat Kamın ruhlara seslenişi.

hobay- Dimdik durmak, dikilip durmak.

hobayt- Yukarı kaldırmak, dikmek: *"Ol, ushun parıp, pazın hobaytıp körce."* V. Kobyakov (O, uyanıp başını kaldırarak bakıyor.)

hobi Petek, arı peteği.

hobıh Bilek hastalığı.

hobıhtan- (bilek) Hastalanmak, tın toğınğan kîzı hobıhtança çok çalışan kişinin bileği rahatsız oluyor.

hobıl Oyma, desen.

hobıllığ s. Oymalı, desenli, hobılığ îdîs oymalı kap.

hobılığ *s.* Petekli. hobılığ pal petekli bal.

hobır- 1. Başka yere götürmek, göçürmek: *"Pazoh adıcahsar tızırat parir, anı pasha çirzer hobır salarğa kirek."* F. Burnakov (Yeniden ata doğru koşarak gidiyor, onu başka yere bağlamalı.) 2. Kopya etmek.

hobırah (ı.) Düdük.

hobırah (ıı.) 1. İyi huylu, yumuşak (insan) 2. Öğrenci.

hobırah ças Tehlikeli yaş, her on yılın dokuzuncu yılı.

hoca (ı.) Mumya, hoca çîli odırça mumya gibi oturuyor. 2. Maske.

hoca (ıı.) Ağaçtan yapılmış erkeklik organı.

hoca han Maskeli balo.

hocayın 1. Sahip, seçkin zengin. 2. Ağa. 3. Tüccar.

hoçırat- Çatırdatmak: *"Anan çohır aday, pudındağı hus azaan tîsterîneh haap, pozınıh idî-teerîzîn hada hodıra tartıp, hoçırada taynap sıhhan."* N. Domojakov (Sonra ala köpek, budundaki kuş ayağını dişleriyle kapıp, kendi eti derisiyle birlikte çekip, çatırtıyla çiğnemeye başlamış.)

hodır Uyuz.

hodır- 1. Kırmak: *"Horım tastı hodır turıp / Hoolap-soolap ağıştın."* A. Topanov (Yüksek taşı kırıverdin / Coşup çağlayıp akıttın.) 2. Yıkmak. 3. Dağıtmak: *"Purunğı kürgennernî dee çüs çil paza köp çüs çıtlar irtken -pîrdeezî olarnı hodırbaan. Am hasçalar-hasçalar."* G. Kazaçinova (Eski kurganları da yüz yıl ve yüzyıllar geçmiş, hiç kimse onları dağıtmamış. Şimdi kazıyorlar, kazıyorlar.) 4. Çekip çıkarmak. 5. Kazmak, eşmek.

hodırıl- 1. Kırılmak. 2. Yıkılmak. 3. Dağılmak. 4. Kazılmak, eşilmek.

hodırıs 1. Kırma. 2. Yıkma. 3. Çekip çıkarma. 4. Dağıtma. 5. Kazdırma, eştirme.

hodırıs- 1. Kırışmak. 2. Birlikte yıkmak. 3. Birlikte dağıtmak. 4. Birlikte kazmak, eşmek.

hodırla- Uyuz olmak.

hodırlan- Uyuz olmak.

hodırlığ *s.* Uyuz, uyuz hastalığı olan.

hodırt- 1. Kırdırmak. 2. Yıktırmak. 3. Çekip çıkarttırmak. 4. Dağıttırmak. 5. Kazdırmak, eştirmek.

hoğ- Takip etmek, peşine takılmak: *"Talayzar ahhan çap-çarıh suğ /Sin anı hacan daa çahsı pil / Salğağın tıhnap, naibin hoğ."* M. Kilçiçekov (Denize akan parlayan su / Sen onu her zaman iyi bil / Dalganı dinleyip durma, takip et.)

hoğay *zool.* Küçük turna balığı.

hoğda Takip eden, peşinden giden.

hoğda- Takip eden, ardından giden.

hoğday- Düş kurmak, hayal etmek: *"Nay la harnıbıs tossa / Nöös haran hızarbas / Naa maşinacah alza / Noğa kızı hoğdaybas?'* V. Maynaşev (Birazcık karnımız doysa / Niçin göz kızarmaz / Yeni araba alsa / Niçin kişi hayal etmez.)

hoğdala- Peşinden gitmek.

hoğdıh Kamın tefindeki ziller.

hoğdır- Peşine takmak, peşinden götürmek: *"Toyman hara hoyıcaam I kî palazın hoğdıra çör."* V. Kobyakov (Boynuzsuz kara koyunum / iki kuzusunu peşine takmış gidiyor.) adayın hoğdırıp alğan köpeğini peşine takmış.

hoğdıra- Takırdamak, tıngırdamak: *"Sanca, könegîneh hoğdırap ala, hıra hırinça ahçathan koopsar çügürgen."* i. Topoyev (Sanca, kovasıyla takırdayarak, tarla yanından akan kanala koşmuş.)

hoğdıras Gürleme, patırtı.

hoğdıras- (birlikte) Gümbürdetmek, patırdamak.

hoğdırat- Gürletmek, gümbürdetmek, patırdatmak.

hoğdıros 1. Çocuk çıngırağı. 2. Şaman tefindeki ziller.

hoğdıro Küçük çan, çıngırak.

hara hoğın Sonbaharda ırmakta sığlaşma.

hoğıncı Yanında giden, eşlik eden.

hoğır Tabut.

hoğzah s. Seyrek, aralıklı.

hoğzar- Kargaşa yaratmak, çocuk ortalığı dağıtmak.

hoh (ı.) Sıcak kül, kıvılcım.

hoh (ıı.) *sag.* Arpa kabuğu.

hoh- (ı.) SU eksilmek, azalmak, çekilmek.

hoh- (ıı.) Çürüyüp dağılmak, kömürleşmek.

hohay (ı.) *sag. s.* Pembemsi.

hohay (ıı.) Feryat, çığlık.

hohır Erincek, üşengeç, tembel, toğısha hohır kîźi işe tembel kişi.

hohır- Horultu çıkarmak, aksırmak: *"Pora attın tanaları tardayıp, hohınbızıp, anan çalbağınca toğır tastaan."* V. Kobyakov (Bora atın burun delikleri genişleyip, horuldayıp, sonra uzun adımlarla ileri atılmış.)

hohol *bot.* Tedavide kullanılan bir bitki.

hohpa- Boş memeyi emmek.

hohpah Boş, oyuk.

hohta- Kabuğu soymak.

hohtal- Saçılmak, dağılmak.

hohtalıs- Yayılmak, uzanmak: *"Haydada ırah tağ pastan / Tigîrdeh çara hohtalısçalar."* M. Kilçiçekov (Çok uzaklarda dağ başları / Gökten ayrılıp yayılıyorlar.)

hohtı Çukur, oyuk, çukur.

hohtığ *s.* Sıcak ocak, sıcak kül. honğan çirîn hohtığ polzın gecelediğin yerin sıcak olsun.

hokkey Hokey.

hol 1. El. Çabalnin holına pirgence, çalısının çolına sal. Atasözü (Kötünün eline vereceğine, iyinin yoluna bırak.) 2. Hayvanın budu, kol. hoy idîn în alın holın kize saphan

koyun etinin ön budunu kesivermiş. 3. Elle ilgili, ele ait. 4. Dere, nehir kolu. 5. Kol: *"Min anın azahtarın paza hollarm sibep körgem, anın pray idî pus la oshas polğan."* V. Kobyakov (Ben onun ayaklarına ve kollarına dikkatlice baktım, onun bütün vücudu buz gibi olmuş.) 6. El, yönetim, baskı, etki: *"Icezîne pararcıh - anzı Yakınnıh holında."* V. Kobyakov (Annesine giderdi, o da Yakın'ın elinde.) 7. Yan, taraf: *"Aalnın on holında Çoon hıyığ, sol holında Kîçîg hıyığ tağlar hadağda çili turlar."* F. Bumakov (Köyün sağ yanında Çoon hıyıg, sol yanında Kiçig hıyığ dağlar bekçi gibi duruyor.) 8. Dere yatağı, vadi. on hol yardımcı: *"Ol haydağ daa toğısta îce-pabazınıh on holı."* N. Tyukpiyekov (O, her türlü işte anne babasının sağ kolu.) holğa al- ele geçirmek, idaresini eline almak, yola getirmek: *"Sin anı holğa alıp alarcıhsıh, hızım."* V. Şulbayeva (Sen onu yola getirişin kızım.) holğa kîr- yola gelmek, ele geçmek, holı uzun her işe burnunu sokan, her işte parmağı olan. hol sun-el uzatmak, elini vermek, hol tut- tokalaşmak, on hol sağ el. sol hol sol el. hol çürek pazı kemiği. hol uyazı bilek, hol pîr-el vermek. hol tut- el tutmak, holnı çoğar ködîr- ellerini havaya kaldırmak. hol sap- işaret etmek, eliyle işaret etmek, holın caza tuthan elini açmak, holı çoh kolsuz, elsiz. bolların ködîr eller yukarı!, ahçanı holğa pirgenner parayı ele vermişler, holımda çüs salkovay halğan elimde yüz ruble kaldı, holdan holğa pir- elden ele vermek, köp holda pol- elden ele dolaşmak (eşya), holım tüsçe kolum kopuyor, ağaa holım çitpinçe ona gücüm yetmiyor, niik hol hafif el. aar hol ağır el. minin holımda polğan benim elime geçti, holda al çörelde götürmek, holdan sıh-pardı elden çıkmak, hol sal- imza atmak, imza vermek, imzalamak, hol teerbeni el değirmeni, hol sunduğı bavul.

hola Tunç, bronz, sarı bakır: *"Haydağ köp anın payı / Hola, çis, baht, pashazı daa."* M. Arşanov (Ne de çok onun zenginliği / Tunç, bakır, barit başka da.) hola vegî bronz çağı. hola izene tunç üzengi, hola samovar tunç semaver.

holaas Dağ yamacı.

holağ Kolan. krş. hollağ.

hoialığ s. Bronzdan, sarı bakırdan.

holamzıh Koltuk altı kokusu, teke veya koçun et kokusu.

holamzıhtığ Ter kokulu, teke veya koçun etinin kokusu.

holanah *zool.* Kolonok, sansargillerden bir hayvan.

hoiarba 1. Billur, saydam. 2. Seçkin: *"Annah ol çılnıh nince-nince pud altın oshas hoiarba as alca."* M. Kokov (Ondan o her yıl nice nice kilo altın gibi seçkin tahıl alıyor.)

holay *sag.* Cep.

holda Kılıbık.

holğa (ı.) *anat.* 1. Aort, ana atardamar. 2. Bronş.

holğa (ıı.) Hediye.

hol ıs Keten: *"Irgîîîp, cırt ilip, kîrge çaba hathan holıs kögenegî le anın ihnînde."* V. Kobyakov (Sadece eskiyip, yırtılıp kire bulanmış keten gömleği onun omzunda.) bezi krş. holst.

hol lan Kolan: *"Toraattıh hollaanıh haazın hatap palğap tunp ol çoohtap turca."* V. Kobyakov (Doru atın kolanının kayışını yeniden bağlarken konuşuyor.) krş. holağ

hollas- Elleriyle tutuşmak, kapışmak.

hollığ s. 1. Elli, eli olan: *"Çalaas hollığ çaptanıbıshan adaydan, ağaa hoza, mındağ çoonnan asçaa çoğıl."* N. Domojakov (Çıplak elle gözü dönmüş köpekten, aynı şekilde bu kadar büyüğünden kurtuluş yok.) 2. Kollu, hısha hollığ k î z î fakir.

holnah bk. holanah.

holopha *kız.* Çörek, börek.

hol pladı Mendil: *"Hol pladınah tirîn çızınıp, «Ağan, haldi ba çayıhar» la tip tapsapçathan."* N. Domojakov (Mendiliyle terini silinip: -Ağabey çayınız kaldı mı? diye seslenmiş.)

holostoy Manevra.

holst Keten bezi. çuğa hoşt ince keten bezi. holst hazart- keten bezi ağartmak krş. holıs.

holtahna-Sallanmak, ırgalanmak.

holtahnas- Sallanmak: *"Azahtarında uluğ, ultii çoh ipçı kîzînîh maymahtan holtahnas çörçe."* V. Kobyakov (Ayaklarında büyük, tabansız kadın çizmeleri sallanıyor.)

holtıh (vücutta.) Koltuk: *"İr kîzî, tîstenekti tüzîp, holtîh altına holın şuhça."* N. Domojakov (Er kişi, dizleri üzerine çöküp, koltuğunun altına elini sokuyor.)

holtıhta- 1. Koltuğunun altına almak 2. Koltuğundan tutmak: *"Fedor Pavloviç palazın huçahtaan, ipçîzîn holtıhtaan, olar apsahtıh soonça ibzer kîrgenner."* N. Domojakov (Fedor Pavloviç, çocuğunu kucaklamış, eşinin koltuğundan tutmuş, onlar ihtiyarın ardından eve girmişler.) holtıhtap apardı koltuğuna alıp götürdü.

holtıhtan- Koltuğunun altına almak.

holtıhtas Koltuğuna alma, koltuğunun altına alma.

holtıhtas- 1. (birlikte) Koltuğunun altına almak, koltuklarından tutmak: *"Holtıhtazıp, apsahtı orğanzar aparıp çatır salğannar."* A. Çerpakov (Koltuklarından tutup ihtiyarı yatağın yanına götürüp yatırmışlar.) 2. Koltuk koltuğa girmek, kol kola girmek.

holtıhtat- Koltuğuna vermek.

holtırbas 1. Zıbın. 2. Yelek.

holtırıh Koltuk altı dikme (elbiseye.)

holtırım bk. holtırıh

hom 1. Keder, elem, üzüntü, can sıkıntısı: *"Irtkennî nimee ayirbın / Mağaa haldi pır le çol / Tügencî sarınım ırlirbın / Türce polza, uluğ hom çoh."* V. Maynaşev (Geçene niçin üzüleyim / Bana kaldı sadece bir yol /Son türkümü söylerim / Az da olsa, büyük elem yok.) 2. Kızma, kızgınlık, infial, ölzem de hom çoğıl ölsem de gam yemem.

homaltah Çorapsız, çıplak ayak krş. hohaltah

homay Kötü: *"Pîstîh mıltıhtar homay polbâcah."* V. Kobyakov (Bizim tüfekle kötü olmaz.) Çabıs taa polza, adım par, homay daa polza ipçîm par. Atasözü (Kısa da olsa atım var, kötü de olsa karım var.) homay k î z î kötü kişi. homay toğıs kötü iş. homaynın homayı kötünün kötüsü, homay ırlapça kötü şarkı söylüyor, homayı çoh zararsız, ziyansız, kirek homay iş kötü. homay nimes kötü değil, fena değil, homay tılaas kötü haber.

homayla- 1. Çirkinleştirmek, kötü hâle getirmek, kötüleştirmek. 2. Kötülemek, kötü olduğunu düşünmek.

homaylan- Kötülenmek.

homaylat- Çirkinleştirmek, kötüleştirmek.

homdan- Kederlenmek, hüzünlenmek, acı duymak.

homdanıs Kederlenme, üzülme, acı duyma.

homdat Masallardaki bir tür kertenkele.

homdı 1. Tabut. 2. Mezar: *"Husnan an na çurtacah / Humnığ cazı îstInde / Huurta tartıp, hacannan / Homdı çatça tastıhta."* M. Kokov (Kuşla kurdun yaşadığı / Kumlu yazı içinde / Ağarmış çok zamandır / Mezar yatıyor uzakta.)

homıs Kopuz: *"Homıs hılı östeenîne tööy ünnen tapsap salğan."* A. Çerpakov (Kopuz teline benzer sesle sesleniyor.)

homıt Ruh. adaynın homıdı köpeğin ruhu.

homut Hamut. Atha homuttı soonan suhpacan. Atasözü (Ata hamut arkadan takılmaz.)

homutta- Hamut takmak.

homzın- 1. Acı duymak, üzüntü çekmek, kederlenmek: *"Halın çon, mini isffp / Hada-pîrge homzmcan."* P. Ştıgaşev (Halk millet bunu duyup / Birlikte üzülmüşler.) 2. Sızlanmak, dert yanmak: *"Hırıh çazımnı alti pazıp / Töreen filîme homzınmadım."* M. Kilçiçekov (Kırk yaşımı geçtim / Ana dilimden gocunmadım.)

homzındır- Gücendirmek: *"Çahsıcaam, mında sinî pır dee kîzî homzındırbaan."* V. Şulbayeva (Güzelim burada seni kimse gücendirmedi.)

homzınıs 1. Acıma, kederlenme, hüzünlenme: *"Söstîn uçma alılbas adı çoh homzınıs paarım sisti haphan."* V. Tatarova (Sözle ifade edilemeyen bu kederlenme bağrımı sızlattı.) 2. Esef, teessüf, şikâyet, sızlanma. 3. Acılı, kederli, hüzünlü.

homzınıs- (birlikte) Sızlanmak, dertlenmek.

homzınıstığ s. Kederli, üzgün: *"Istîîîp odırğan anın homzınıstığ ünî."* N. Nerbişev (Duyulmuş onun kederli sesi.)

hon- 1. Gecelemek, geceyi geçirmek: *"Ol haraağızın pabam, nime dee çîbin, uluğ östegde honğan."* V. Kobyakov (O gece babam, bir şey yemeden, iniltiyle geceyi geçirdi.) tört honıp parar dört gece geçirecek. 2. (kuş) Konmak. Honmaspın teen ağasha hus taa honadır, Tspespîn teen suğnı îzerge dee kilizedir. Atasözü (Konmam dediği ağaca kuş da konar, içmem dediği suyu içmeye de gelir.) 3. Güneş inmek, kün honça güneş iniyor. 4. tüze hon- attan inmek. 5. Durmak, duraklamak. 6. Yardımcı fiil olarak bitmek, sona ermek anlamını verir: *"Payağı açıh tinin at pazınah sol hırına azıra tastabızıp, tüze hondı."* V. Kobyakov (Deminki açık dizginini atın başından sol yanına atıp, iniverdi.) tura hon- ayağa kalkmak.

hona *kız.* Kam elbisesinde demir takı.

honaçı (ı.) Misafir, konuk.

honaçı (ıı.) Korkuluk.

honaçı (m.) (gözde) Beyaz leke. harağına honaçı hon parğan gözüne beyaz leke düşmüş.

honah *şor.* Kelebek krş. örbekey

hohaltah *s.* Çorapsız, çıplak ayak: *"Hohaltah maymahtarın türeyîneh kindir pağnan poostanğlap salğan."* V. Kobyakov (Çıplak ayaklarına giydiği çizmenin kendir ipiyle koncundan sıkarak bağlamış.) krş homaltah.

honaltahha *zf.* Çıplak ayakla, ayakları çıplak olarak.

honaltıh bk. hohaltah

incî-honcı *tekr.* Çeyiz.

honcıh 1. Komşu: *"Pacah mey, ürbehnebineh, urukken harahtarınah honcığınzar körgen."* M. Kokov (Pacah iney, irkilip, ürkek gözlerle komşusuna bakmış.) Obal çohta, nanemi pîl polbassin; hıyal çohta, honcıhtı pîl polbassin. Atasözü (Kötülük yokken, dostunu tanıyamazsın, belâ yokken, komşunu tanıyamazsın.) honcıhtarınah tanış- komşularla tanışmak. 2. Komşuluk.

hondır- 1. Geceyi geçirtmek. 2. Durdurmak, duraklatmak.

hondırıh (giyside) Etek, alt kısım.

honğanım Eşim: *"Sidik tusstarda polis pirer, aar tustarda ködîr pirer. Kop pala taap pirgen honğanım."* V. Tatarova (Zor zamanlarda yardım ederdi, ağır zamanlarda yüceltirdi. Çok çocuk doğurdu eşim.)

honıh 1. Geceleme, geceyi geçirme. Çazıda püür honıh pirbes, aalda pay tıs pirbes. Atasözü (Ovada kurt gece geçirtmez, köyde zengin huzur vermez.) 2. Hayat, yaşam: *"Olar, çoh-çoos paza çalcılarnıh honiının üçün kürezîp, çaalasçalar."* V. Kobyakov (Onlar, fakirlerin ve hizmetçilerin hayatı için mücadele edip savaşıyorlar.) 3. Ekonomi aal-honıh *tekr.* ev ekonomisi.

honıhtığ *s.* Hayatı olan, yaşamlı: *"Aar honıhtığ pu palanı / Aarlap körerî çoh polça."* A. Topanov (Zor hayatıı bu yavruyu / Ağırlayıp bakanı yok oluyor.)

hon it Fileto; kemiksiz et.

honnah 1. Boş 2. Geniş: *"Apçay, sin peer irffp al, honnah arah polar."* G. Topanov (Apçay, sen buraya geç, daha geniş olur.)

honnahha *zf.* Tek başına, şahitsiz.

honra- Çınlamak, tınlamak.

honrat- Çınlatmak, tınlatmak.

Honro Zil, çıngırak.

hooçah *tıp.* Kızamık. *"Hayzı hooçahtah, hayzı uluğ aalçıdah, hayzı tudannan, hayzı öös tarthıstah üregleen."* N. Domojakov (Kimi kızamıktan, kimi çiçekten kimi sıtmadan kimi boğmacadan ölmüş.) uluğ hooçah *tıp.* suçiçeği.

hooh (ı.) Çekirdek kabuğu.

hooh (ıı.) *anat.* Mesane, sidik torbası.

hooh (m.) Arı yuvası, çalaas aarnın hooğı yaban arısı yuvası.

hooh (iv.) 1. Kel, dazlak, hooh pas kel baş. 2. (ince) Deri. hooh pörîk ince deriden börk.

hooh (v.)"Hooh" sesi çıkarma.

hoohan Donmuş, kalıplaşmış kül. hoohannı ootpin iptep sığararağa kirek kalıplaşmış külü dağıtmadan çıkarmak gerek.

hoohır- "Hooh" sesi çıkarmak.

hoohta- Gaklamak: *"Hushun hoohtabaan Hoybal çazızın / Hızıl puğdaynah sırlapçabıs."* M. Kilçiçekov (Kuzgunun gaklamadığı Koybal yazısını / Kızıl buğdayla boyuyoruz.)

hool 1. Boş. 2. Boşluk. 3. Çukur, oyuk: *"Hoolnı alğıdıbıshanda, körze le, kîzîsöökterî toldıra."G.* Kazaçinova (Oyuğu genişlettiğinde, baksa ki, insan kemikleri dolu.) ağasta hool ağaçta oyuk. hool- haal *tekr.* bomboş, ibî çurtı hool-haal pol-pardı evi yurdu bomboş kaldı.

hoola- 1. Yapraklar hışıdamak ağas pazı hoolapça ağaç başı hışırdıyor. 2. Çağlamak: *"Hoolap-soolap ağıştın."* A. Topanov (Çağlayıp uğuldayıp akıttın.)

hoolğayah Oyuk, çukur.

hoop *zf.* Peşinden, peşinden: *"Min haydar, sin andar, Mini le hoop çörçezın!"* N. Tinikov (Ben nereye, sen oraya, Beni takip edip yürüyorsun.) palam hoopça, halbinça çocuğum peşimden geliyor, kalmıyor.

hoor (ı.) 1. Açık doru, konur. Hoor tayım hoyıh talnın arazına kîr-parcıh. Bilmece, tavşan. (Doru tayım sık orman içine girmiş.) ah hoor ak doru. 2. Kahverengi: *"Anın küren, sîneen arah sırayı paza çılığ körîstîg hoor harahtarı Yakın oshastamina pır dee töövı çoğıl."* V. Kobyakov (Onun yağız, ölçülmüş gibi yüzü ve sıcak bakışlı kahve-

rengi gözleri Yakınınkilere hiç de benzemiyor.)

hoor (ıı.) 1. Küçük kova. 2. Kadeh, hoor sara ağaç kadeh.

hoor (m.) Hakas, Hakasların eski adı.

hoor sarığ Küçük oğlan.

hoor- Kavurmak, huzuh hoor- fındık, fıstık kavurmak.

hoora *zool.* Alabalık.

hoordır-(fındık, fıstık...) Kavurtmak.

hoorğıs (fındık, fıstık...) Demir kavurma kabı.

hoorta 1. Gırtlak, boğaz. 2. Yiyecek, gıda.

hoos (ı.) 1. Resim, sırlığ hoos boyalı resim, ağastın hoozı ağacın resmi. karandaş hoozı kara kalem resim. 2. Süsleme. 3. Nakış, hoos innezî nakış iğnesi. 4. Güzel: *"Hoos tabıstığ torğayahtar / Çılığ çirdeh kilîblzîp, örinlzîp, ırlasçalar."* V. Kobyakov (Güzel sesli toygarlar / Sıcak ülkeden gelip, mutlulukla ötüşüyorlar.) hoos kögenek güzel elbise, hoos k î z î a) Şık; şık giyinen, b) Yakışıklı; güzel.

hoos (ıı.) Böcek, hara hoos kara böcek.

hoos (m.) Kesmik, başak kalıntısı.

hoosha *zool.* Kedi: *"Süt Jzip alıp, anın arazında çağın kilgen hooshanıh purnınan sirtebîsken."* A. Kuzugaşev (Süt içip, o sırada yanına gelen kedinin burnuna fiske atmış.) irgek hoosha erkek kedi. hoosha palazı kedi yavrusu.

hoosta- 1. Resim yapmak: *"Alıptar tudıshanın / Art ıh hoostap aparğan."* P.Ştıgaşev (Alpların tutuşmasını / Güzel resmetmiş.) karandaşnan hoostadı karakalemle resmetti. Azağı çoğıl, holı çoğıl hoostap salça. Bilmece, soğuktan camda resim oluşmak (Ayağı yok, eli yok resim yapıyor.) 2. Nakış yapmak, meley hoosta- eldivene nakış yapmak. 3. Süslemek: *"Çay Tzerîn tooshanda, apsah, tuup nançıhtan hoostaan hahzazın sığar kilîp, Fedor Pavloviçke tartırça."* N. Domojakov (ihtiyar çay içmeyi bitirdikten sonra, deri keseden nakışlı piposunu çıkarıp, Fedor Pavloviç'e içirtiyor.)

hoostağ Süsleme.

hoostal- 1. Resmedilmek. 2. Nakış yapılmak. 3. Süslenmek.

hoostas- 1. (birlikte) Resim yapmak. 2. (birlikte) Nakış yapmak. 3. (birlikte) Süslemek.

hoostat- 1. Resim yaptırmak, resmettirmek: *"Pray pu nimeler toozaları, hıshı hıroğa, nımahtağı çili, sîllg hoostat salğan turlar."* A. Kuzugaşev (Bütün bunların hepsi, kışın kırağısında masaldaki gibi güzel resmedilmişler.) 2. Nakışlatmak. 3. Süsletmek.

hoostığ s. 1. Nakışlı. 2. Süslü.

hoostıra *e.* 1. Boyunca, suğ hoostıra pararğa su boyunca gitmek. 2. Arasına. 3. İle birlikte: *"Çathan köö hoostıra Tahpağın sarnapça."* N. Tinikov (Yatık sesiyle birlikte / Türküsünü söylüyor.)

hoot Kuru ot.

hop Dedikodu, fitne: *"Pıt ala saashan, hoptar la suğıp, arığdağı anhustarğa istlg çurtas pirbinçetken."* İ. Topoyev (Bir ala saksağan, dedikodu üretip, ormandaki hayvanlara rahat hayat vermiyormuş.) Sığırzan, çil polar, sıbırazan, hop polar. Atasözü (Islık çalsan yel olur, mırıldansan, dedikodu olur.) hop çaydır- dedikodu yaymak. 2. Şikâyet, sızlanma. 3. Kandırma, aldatma.

hopçı 1. iftiracı, müfteri: *"Andağda min hopçı polam."* V. Şulbayeva (Öyleyse ben iftiracı oluyorum.) 2. Dedikoducu, kovcu. 3. Kandıran, aldatan.

hopta- 1. Şikâyet etmek. Homay nime pozı pozın hoptapça. Atasözü (Kötü şey kendi kendini ele verir.) 2. İhbar etmek: *"Hızıl çağalarğa hoptabıssam, paza harındazıh daa polis polbas."\I.* Şulbayeva (Polislere ihbar edersem senin kardeşin de yardım edemez.) 3. Dedikodu etmek.

hoptal- Şikâyet edilmek: *"Ol, pozının pabazına hoptanğan çili, ol kîzee çoohtanğlapça."* V. Kobyakov (O, kendi babasına şikâyet eder gibi, o kişiye konuşuyor.)

hoptan- 1. Şikâyet edilmek. 2. İhbar etmek. 3. Dedikodu yapmak.

hoptanıs Şikâyet

hoptas- 1. (birlikte) Sızlanmak, şikâyet etmek: *"Pîrdeezî mini ayabinça, prayzı mini le hoptasça."* N. Tinikov (Kimse bana acımıyor, herkes sadece benden şikâyet ediyor.) 2. (birlikte) İhbar etmek, gammazlamak. 3. (birlikte) Dedikodu yapmak.

hoptat- 1. Şikâyet ettirmek. 2. Dedikodu yaptırmak. 3. Fitnecilik ettirmek, gammazlatmak.

hor (ı.) Müsrif, tutumsuz, hor tudıstığ kızı müsrif kişi.

hor (ıı.) Nakış.

hora- 1. Küçülmek, kısılmak. 2. Azalmak, hafiflemek. 3. Harcamak.

horacın Sert içki. aracın horacın as itken çok sert içki hazırlamış.

horadığ Zarar, ziyan, horadığ çoh zararsız, ziyansız.

horadıs Sarfiyat, masraf, harcama.

horahay Millet, ulus, halk.

horam (ı.) Kayıp, yitim, mal horam çoh hıstapça mal(lar) kışı kayıpsız geçiriyor

horam (ıı.) *zf.* Sonra, horam oray polar sonra geç olacak, pozıbıstın kirenener horam çoohtazarbıs kendi işimizi sonra konuşuruz.

horam (m.) bk. hor (ı.)

horat- 1. Küçültmek, azaltmak 2. Harcatmak, boşa harcatmak: *"Pu adaylarğa İKİ uh horadıbızıharV* V. Kobyakov (Bu köpeklere iki kurşun harcayın!)

horat- 1. Küçültmek, azaltmak. 2. Harcatmak, boş yere harcamak: *"Çoh ahçahnı nimee çahayahha horatçazın."* V. Şulbayeva (Olmayan paranı niçin çiçeklere harcıyorsun.) par-çoğıl çacınım horat-saldım bütün kağıtlarımı harcattım.

horba Fide, fidan: *"Eelcek çiit horba çili, iptîg püğilçe."* V. Tatarova (Kolay eğilen taze fidan gibi, düzenlice büküllüyor.)

horbağas Fidan, fidecik: *"Naa turalar öhnenîbîsken horbağastar çili turğannar."*A. Çerpakov (Yeni evler renklenen fidanlar gibi duruyorlar.)

horbalan- 1. Filizlenmek. 2. Dallanıp budaklanmak.

horbı Filiz, fide.

hordıh 1. Eritilmiş malt. 2. Maya. testee hordıh sal- hamur mayalamak.

horğıdıs Korkutuş, ürküntü: *"Halın kiige çon «adı» / Horğıdızı çoh soobısça."M.* Arşanov (Derin gökte halk 'atı' / Korkusuzca dövüyor.)

horğacın bk. horğamcıl.

horğamcı bk. horğamcıl

horğamcıl 1. Kurşun. 2. Kurşundan. horğamcıl uh mermi, hara horğamcıl kurşun, ah horğamcıl 1. Kalay. 2. Kalaylı.

horğan Okun ucuna sürülen zehir, hoor çılan zehirli yılan.

horğıs Korku: *"Pala-parhazı horğıs pılbes, / Hazır daa çiller ötlre saap polbas."* N. Tinikov (Çoluk çocuğu korku bilmez / Sert rüzgârlar içine geçmez.) horğıs çoh 1. Güvenli, emin, tehlikesiz, emniyetli. 2. Korkusuz.

horğıs Arpa kavrulan demir tabak.

horğıstığ s. Korkunç, kötü, ağır: *"Aydo andağ horğıstığ çoohtı, uhnah atırğan teenîn, alnında*

uluğlardan na isçen."V. Kobyakov (Aydo böyle korkunç hikâyeyi, kurşunla vurulmuş denmesini, daha önce sadece büyüklerden duymuştu.

horğıt- Korkutmak: *"Paia-parhanı, ipçîlernî süreelîg horğıdıp, tiskîndîrçe."*G. Topanov (Çoluk çocuğu, kadınları sürekli korkutup, kaçırıyor.) Tabısnan tağnı talap polbassin, çonnı çaanan horğıt polbassin. Atasözü (Sesle dağı yıkamazsın, halkı savaşla korkutamazsın.)

horhla- (domuz) Böğürmek, bağırmak.

horığ (ı.) Defin, gömme.

horığ (ıı.) Zor, güç.

horığaçı Korkak.

horığıdığ Korkutma.

horığıs Korkma, korkuş, horığıs çoh korkusuz.

horığıstığ s. Korkunç, korkutucu.

horığlığ ***s.*** Kurak

horıh- Korkmak: *"Yakınnıh azırabinıbızarman horığıp, Aydonı daa irte ushurıbısça."* V ' . Kobyakov (Yakın'in beslemeyeceğinden korkup, Aydo'yu da erken uyandırıyor.) Abadan horıhsan, tayğaa daa par polbassin. Atasözü (Ayıdan korkarsan, ormana da gidemezsin.) Hortıh kîzî hozannan daa horıhcan. Atasözü (Korkak kişi tavşandan da korkar.)

horıhpas s. Korkmaz, korkusuz.

horıhtır-Korkutmak.

horıl- Koşuşmak, dört dönmek, kaynaşmak: *"Uluğ aalnın pazına çağdap kilîp kör kilize, aalnırl amin saybalıp, pazoh haydağ-da çon horılısça."* V. Kobyakov (Büyük köyün ucuna yakınlaşıp baktığında, köyün sakinliği kaybolup, yine her türlü insan kaynaşıyor.)

horılıs Kargaşa, karışıklık, koşuşma.

horılıs-Koşuşmak, ürküp kaçmak: *"Amir ottap çöreen sas çılğılar, kinetîn orbahnaza tüzJp, türce ornılarında horılıza tüzîp, Oğlan tağlarzar ürüglze halğannar."* N. Domojakov (Sakince otlanan yabanî yılkılar, aniden birbirine girip, biraz yerlerinde koşuşup, Oğlah dağlarına doğru ürkmüşler.)

horım (ı.) Malikhâne: *"Sın pastıhtar postan horımnarda çurtapçalar."* V. Şulbayeva (Doğru yöneticilerin kendileri malikhânelerde yaşıyorlar.)

horım (ıı.) 1. Yüksek kaya: *"Horım tastı hodır tur ip / Hoolap-soolap ağıştın."* A. Topanov (Yüksek taşı kırıverdin / Coşup çağlayıp akıttın.) 2. Taşlık alan.

horımnığ s. 1. Kayalık, kaya biçiminde. 2. Taşlık, kayalık alan.

horla- 1. Su gurleyerek akmak: *"Suğnın horlap ahçathanı, kügürt tapsapçathanı la istîlçetken."* i. Kotyuşev (Suyun gürleyip akması gök gürültüsü gibi işitiliyor.) suğ horlap ahça su köpürerek akıyor. 2. Horlamak.

horlah Oluk.

horlas bk. horlah

horlas- Horlaşmak: *"îkî harığı la horlaza tüsken Fedor Pavloviçtîh."* N. Domojakov (İki burun kökü horlamaya başlamış Fedor Pavloviç'in.)

horlıh Yay kılıfı.

hormaçı Şakacı: *"Aydonıh, sağınıp, tüülîp çöreen çobağların Torka la tööle tüben-pasha çapsın çoohtar, hormaçı çoohtar çoohtağlap örlndiredir."* V. Kobyakov (Aydo'yu düşünüp çözemediği acılarından sadece Torka devamlı çok keyifli konuşmalar, fıkralar anlatarak sevindirip uzaklaştırıyor.)

hormaçıl *s.* Şakacı.

hormaçılan- Şaka etmek, şakaya almak. hormaçılanarğa hırtadır şakayı seviyor.

horna Geç kabaran ekmek.

horovod Halka olup dansetmek, oynamak.

horov'ya Kutu, sandık.

horsah Dişsiz, dişi eksilmiş, horsah îneyek dişsiz ninecik.

horthla- Vıcık vıcık ses çıkarma, azah altında palğas horthlapça ayak altında çamur vıcıklıyor.

hortı *sag. zool.* Lota balığı.

hortıh s. Korkak: *"Pistin saribıssar hortıh aylana tüzibizip, tabıraanca hızırıbısça."* V'. Tatarova (Bize doğru korkarak dönüp çabucak indiriyor.) Hortıh kîzî hozannan daa horıhcan. Atasözü (Korkak kişi tavşandan da korkar.) hortıh nimes korkusuz.

hos (ı.) 1. Eş, benzer, çift. 2. Birleşik, müşterek, hos tın iki ucu kapalı yular: *"Pos sal salğan tuyuh hos tmnl haap, holğa daa sari tartarğa mahnanmaan, kinetîn izer oyman azmi parğanm na sizmgen."* N. Domojakov (Serbest bırakılmış kapalı yuları kapıp, eline sarmak için acele etmemiş, aniden eyer çukurluğundan ayrıldığını sezmiş.) hos at koşulmuş at, birbirine bağlanmış at: *"Kustuktm sidenî îstında pir hos at kölîgde paza nince-de çalan allar turğlapçalar."* V. Kobyakov (Kustuk'un avlusu içinde bir çift at koşumlu, diğer pek çok at ise çıplak duruyor.) hos tura bitişik ev. hos mıltıh çifte: *"îkl hos mıltiim holımda çatça."M.* Kilçiçekov (Çiftem elimde duruyor.)

hos (ıı.) Süreli, geçici.

hos- (ı.) Koşmak, eklemek, ilâve etmek, karıştırmak: *"Cazın tashıl çulattarı / Çaltırah suuha küs hosçalar."* A. Topanov (Baharda zirve dereleri / Çaltıran ırmağına güç katıyorlar.) hoy hos- koçu koyuna katmak.

hos- (ıı.) Kovmak, serbest bırakmak, ayırmak.

hoshanah 1. İneğin kalın bağırsağı 2. Hakaret sözü olarak kullanılır: *"Abanahnah Kola kör le tur halğannar, hoshanah la tirge mahnana."* F. Burnakov (Abanah'la Kola sadece bakıp durmuşlar, hoshanah demek için acele ederek.)

hoshar (ı.) Kutup Yıdızı.

hoshar (ıı.) Nisan (hayvan takviminin dördüncü ayı.) hoy hırıhcan hoshar koyun kırkılan nisan ayı.

hoshar (m.) Teke.

hoshın Kuskun, izerin ur tur, üs hadıl hoshın suh tur. eyerini vuruyor, üç katlı kuskununu takıyor.

hospah (ı.) *kız.* Kepçe.

hospah (ıı.) Çiftleşme. adaylar hospahha çörçeler köpekler çiftleşiyorlar.

hoşta- 1. Eklemek, ilâve etmek. 2. Atı arabaya koşmak: *"Hayzı kîzller, uluğ ülükündegî çili, hostaan attığ, tarantas hahaa kölglep alıp kilgleenner."*\. Kostyakov (Bazı kişiler bayram günündeki gibi koşumlu atlı, üstü kapalı arabaları ata koşup getirmişler.) 3. Kovalamak, sürmek. aday hoşta- köpek kovmak. 4. Çiftleştirmek.

hoşta 1. Ok. 2. Demirden ok arkası.

hostağ Kötü ruhlarla temas.

hostal- 1. Eklenmek ilâve edilmek. 2. Koşulmak, yan yana gitmek. 3. Kovulmak, sürülmek. 4. Hayvan çiftleşmek.

hoştan- 1. Eklenmek, katılmak. 2. Birleşmek. 3. Hayvan çiftleşmek.

hostahzı- (kötü ruhlarla) Bağlantılı olmak.

hostanzın- (kötü ruhlarla) Bağlantı kurmak.

hostas- 1. Birbirine eklenmek. 2. Yan yana gitmek.

hostat- 1. Ekletmek, katmak. 2. Birleştirmek. 3. Hayvan çiftleştirmek.

hostır- 1. Katıştırmak, katmak. 2. Eklemek, ilâve etmek. 3. Hayvanı birbirine koşturmak.

hosti *zf.* Yakın, bitişik, yanında, yan yana: *"Azağın haydi polğandır? - surğan Aydo, aninan hosti odırçadabas."V.* Kobyakov (Ayağın nasıl oldu? sormuş Aydo onunla yan yana oturarak.) îkî çabal pîrîkîp çurtaza, tabıstığ polcan; hosti honcıhtarğa curt çoh polcan. Atasözü (İki kötü birlikte yaşasa patırtılı olur, yakın komşulara yaşamak haram olur.) hosti kölgen at koşulmuş at. hosti çurtapçathan yan yana yaşayan, komşu.

hosto 1. Ok. 2. Demirden ok arkası krş. hoşta.

hotha 1. Düşük yapma. 2. Düşük.

hothaia-Düşük yapmak.

hotı Körbağırsak.

hotı huzurii Apandisit: *"Hotı huzurii ağırığlığ ulğaat parğan kızînî türce dee soona saldırbin kizîbîzerî kirek polça."* İ. Kotyuşev (Apandisiti patlayan kişiyi hiç geciktirmeden ameliyat etmek gerekir.)

hoy 1. Koyun: *"Yakın çılnıh hoyın irte çashıda hadarçılanna peer ağıldıradır."* V. Kobyakov (Yakın, her yıl koyunlarını ilkbaharda çobanlarına buraya getirtir.) Püür hoynı hadarbacan. Atasözü (Kurt koyunu gütmez.) 2. Koyunla ilgili. hoy teerîzî koyun postu, hoy südî koyun sütü. hoy çili hayvan takviminin sekizincisi olan koyun yılı. hoy porçozı kardelen.

hoybanna- Kuyruk sallamak, kıvrılarak gitmek: *"Baraban sabıstarma kilîstîre hoybannap sıhça."* V. Tatarova (Davul sesine uygun olarak oynamaya başlıyor.)

hoybannaacı Kuyruk sallayan; kıvrılan.

hoybahnas Kıvrılma, kuyruk sallama.

hoybannat- Kıvrılarak gitmek, sallamak, kuyruk sallamak, aday huzurun hoybannadıbıshan köpek kuyruğunu salladı.

hoyğala- Ütmek, ateşte yakmak.

hoyğalan- Ütülmek, ateşte yanmak.

hoyğalat- Üttürmek, ateşte yaktırmak.

hoyı Koyu.

hoyı- 1. Koyulaşmak, katılaşmak. testem hoyıp partır hamurum koyulaşmış. 2. Kesifleşmek, yoğunlaşmak: *"Hazır ayas sooh polğlabıstı / Hara pulut hoyıpça."* A. Topanov (Sert ayaz soğuklaştı / Kara bulut, koyulaşıyor.) harashı hoyı- karanlık yoğunlaşmak.

hoyığ 1. Koyu, katı. Hozanahtın münî hoyığ, çabal kîzînîn çüree hannığ. Atasözü (Küçük tavşanın çorbası koyu, kötü kişinin yüreği kanlı.) 2. Sık, yoğun, kesif: *"Hoyığ puluttarnı aralap."* M. Arşanov (Koyu bulutların arasından...) hoyığ ağas sık orman, hoyığ sas sık saç. hoyığ as sık ekin. 2. Koyu bir hâlde, katı şekilde. 3. Sert, katı, şiddetli, hoyığ harashı koyu karanlık.

hoyın 1. İnsanda koyun: *"Hoynınah çarımni kisken ipek tübî sığar kilgen."* V. Kobyakov (Koynundan yarısı kesilmiş ekmek ucu çıkarmış.) holın hoynınzar suh- elini koynuna sokmak. 2. *mec.* Şefkatli, koruyucu: *"Çalbah tigîrnîh hoynında / Cayıl parğan çıltıstar."* A. Topanov (Geniş göğün koynunda / Yayılan yıldızlar.) *Halın tayğanıh nımzah hoynında Har sim çatça sooh hıshıda."* M. Kilçiçekov (Sık ormanın yumuşak koynunda / Kar sessizce yatıyor soğuk kışta.)

hoyıt- 1. Katılaştırmak, koyulaştırmak. îpek hoyıt- ekmek hamurunu katılaştırmak. 2. Sıklaştırmak, yoğunlaştırmak, kesif leşti rmek.

hoyıthı bk. hoyıtpah

hoyıtpah Koyu, katı (yemek).

hoylağı *sag.* Ölen insanla birlikte gömülen at.

hoylığ Koyun sahibi, koyunu olan.

hoymah Ekşi sütten hazırlanmış çorbalık.

hoyral- Eğilmek, bükülmek, kıvrılmak: *"Halbah pöriktig pazın tlrep sıdabin, hoyralarğa hmçathan çili körinçe."V.* Kobyakov (Geniş börklü başını götüremeyip, bükülmeye meyilli görünüyor.)

hoyralt- Eğmek, bükmek.

hoyrıh 1. Kıvrım, zikzak. 2. *s.* Kıvrımlı, zikzaklı. 3. Eğri, çarpık.

hoza *zf.* Birlikte, beraber: *"Olarzaroh hoza oylasçalar payaağı üs oolah: Küdet, Abanan, Kola."?.* Burnakov (Onlara doğru birlikte koşuyorlar deminki üç oğlan :Küdet, Abanah, Kola.) ağaa hoza onunla birlikte, bununla birlikte: *"Ağaa hoza, pala ölig nimes -uzupça."H.* Domojakov (Bununla beraber, çocuk ölmemiş, uyuyor.)

hozah (ı.) 1. Katma. 2. *mat.* Toplama. 3. Prim

hozah (ıı.) İki buzağıyı birbirine bağlama.

hozahtığ Eklemeli, ilaveli.

hozam Aşık oyununda çift sayı gelme.

hozan *zool.* Tavşan: *"Cide tüzedir ol hozannarzar. -İster be, uzun hulahtar, mındağ tılaastı?'* İ. Topoyev (Tavşanların yanına gidiyor. -Duydunuz mu uzun kulaklar, böyle haberi?) Hortıh kızı hozannan daa horıhcan. Atasözü (Korkak kişi tavşandan da korkar.) ah hozan ak tavşan, t î z î hozan dişi tavşan, hozan palazı tavşan yavrusu, hozan idî tavşan eti. hozan çili hayvan takviminin dördüncü yılı, tavşan yılı. hozan teerîzî tavşan postu, hortıh hozan *mec.* korkak tavşan, korkak.

hozanah Küçük tavşan: *"Saashan, hushun, öskîcek, hozanah olardan daa pasha ah-hustar."* N. Tinikov (Saksağan, kuzgun, keçicik, tavşancık onlardan da başka hayvanlar.)

hozanna- Tavşan avlamak: *"Hıshızın hozannay çörem, hozan idi-neh sini azırım."\f.* Şulbayeva (Kışın tavşan avına giderim, tavşan etiyle seni beslerim.)

hozan 1. Artma, büyüme. 2. *mat.* Toplama.

hozay- Baş aşağı devrilmek.

hozaystvo Çiftlik.

hozığ 1. Katma, birleştirme. 2. *mat.* Toplama.

hozıl- Katılmak: *"Min, mınnan tizip sığabas, hızıl partizannarnı pis kün pazınah taap, hozılğam."* V. Kobyakov (Ben buradan kaçıp çıkarak, kızıl Partizanları beş gün sonra bulup onlara katıldım.) Çahsını sağınzan, çahsaa hozılarzın, çabalnı sağınzan, çabalğa hozılarzın. Atasözü (iyiyi düşünürsen, iyiye katılırsın, kötüyü düşünürsen, kötüye katılırsın.) 2. Katılmak, karışmak: *"Kirîlip ahhan kîçîg suğları, Kimge hozılıp,* ***çir*** *tobırçalar."* M. Kilçiçekov (Gerilip akan küçük dereler, Kem'e katışıp yerleri bir uçtan bir uca geçiyorlar.) 3. Toplanmak.

hozılaçı Katılan, toplanan.

hozım 1. Katkı, pu kniga naukaa uluğ hozım bu kitap bilime büyük katkı. 2. *gr.* Ek. söster töstîknen paza hozımnarnan pütçeler kelimeler köklerden ve eklerden oluşurlar.

hozın- Gücenmek. Vıstavkaa par polbazan, hozınma, harazıp toğınzan pararzıfi. Atasözü (Sergiye gidemezsen, gücenme, iyi çalışırsan gidersin.)

hozındı (ı.) 1. Boşanmış (kadın). hozındı hat albacan boşanmış kadın almamalı. 2. Terk edilmiş.

hozındı (ıı.) Takma saç örgüsü, hozındı hoşça saçına örgü takıyor. 2. (kitapta) Ek. kindenîn hozındılan kitabın ekleri.

hozon Tabur, hassa, hozon hamam tabur karargâhı.

hozoncı Muhafız subayı.

hozor *bel.* Uzun etek, giysinin uzun eteği.

hozrasçyot Tahsisat almadan çalışma.

hozyaytsvo Ekonomi.

hra Kırağı krş. hro.

hrestomatiya Okuma kitabı.

hri 1. Uç, sınır, hri pazı çoh uçsuz bucaksız, hri pazı çoh cazı uçsuz bucaksız ova. hri pazı çoh talay uçsuz bucaksız deniz. 2. Taraf, yan. pu hrinan bu yandan, pray hrinan her yandan. Pır hri timîr, pır hri tuup, pîr hri tas. Bilmece, çakmaktaşı ve demiri (Bir yanı demir, bir yanı deri, bir yanı taş.) 3. Yanında, yakınında, sinin hrinda senin yanında, min şkola hrinça kilgem okul yakınından geldim. hrinda yakınında, çar hrinda yar yakınında.

hro Kırağı, kırç. hro çolı Samanyolu, Samanuğrusu, Hacılar yolu.

hrola- Kırağı düşmek.

hrolan- Kırağılanmak, kırçlanmak.

hrom (ı.) Krom.

hrom (ıı.) Bir deri türü.

hroniçeskay s. Müzmin, süreğen.

hronik Kronik.

hronika Vakayiname.

hronologiçeskay s. Kronolojik, tarih sırasıyla.

hronoiogiya Kronoloji, zamandizin.

hrustal Kristal

huba (ı.) Kürk zıh krş. huma.

huba (ıı.) Servi kozalağı kabuğu.

huba (m.) 1. Solgun sarı, kuba, sararmış, solmuş: *"Tigey îözînce huba çazmı ötîre Çobat suğ çat pattır."* N. Domojakov (Tepe dibinde sarı ovayı geçerek Çobat ırmağı akıyor.) 2. Boz: *"Hacan iki huba harahçay at alnınça sıılaspinah irtkende Fedor Pavloviçfih çüree «suğ-suğ, suğ-suğ» teen çili tükklep sıhhan."* N. Domojakov (iki boz kırlangıç atın önünden patırtıyla uçunca Fedor Pavloviç'in yüreği 'su-su, su-su' der gibi atmaya başlamış.)

hubağan *bel.* Kelebek krş. örbekey, hubanah.

Hubahay 1. Soluk sararmış. 2. Ağarmış, aklaşmış krş. hıbanhay

hubahsı-Hastalanmak, sakatlanmak.

hubalıh Mineral, hubalıh sırı mineral boya.

hubanah *sag.* Kelebek krş. örbekey. hubağan.

hubahhay 1. Soluk, sararmış (beniz). 2. Beyaz, beyazımsı krş. hubahay.

hubar- 1. Rengi solmak, sararmak. 2. Ağarmak, beyazlaşmak: *"Tan alnı hubar pastaan tustarda Saraashır, püürlerni öörînen ileede tastıh taydır parıbızıp, tügencîzîn onar halğan ah cazının sîliin."* N. Nerbişev (Tan başı ağarmaya başladığında Sarı aygır, kurtları sürüsünden çok uzaklara sürükleyerek, son kez ak yazının güzelliğini fark etmiş.)

hubart- 1. Sarartmak, soldurmak. 2. Ağartmak.

hubay 1. Kötü ruh. 2. Ruh, can ot îcezînîh hubayı ateş iyesinin ruhu.

hubul- Değişmek: *"Traktör kilerîneh, kirek sanay hubul parğan."* M. kokov (Traktörün gelmesiyle her iş değişmiş.) 2. Değişmek, başka dona bürünmek: *"Amdı hustar pasha*

ide Hubulcah tus polça od ir." N. Tinikov (Şimdi kuşlar başka dona / Don değiştirme zamanıdır.) hubulıp çoohtadı yalan söyledi, yalan attı.

hubulcah Maske.

hubuldır- 1. Dönüştürmek, değiştirmek: *"Hır Ağbannı suğluhtap alıp, Huruğ Uybattı hubuldırçabıs."* M. Kilçiçekov (Kır Ağban'ı sulayıp / Kuru Uybat'ı değiştiriyoruz.) 2. *gr.* Çekimlemek.

hubulğan Gulyabani.

hubulğas 1. Değişme kabiliyeti, başka dona bürünme yeteneği. 2. Kurnaz.

hubulgastığ s. Başka dona bürünme kabiliyeti olan, kılık değiştirebilen, şekil değiştirebilen.

hubulğat 1. Dönüşme, çevrilme, başka kimliğe bürünme. 2. Kurnazlık.

hubulıs 1. Dönme, çevrilme, başka dona bürünme: *"Tınnığ nimelernfn hubulızı hıyğa kîzîînî töritken»"* V. Tatarova (Canlıların değişmesi iyi insanı yaratmış.) 2. *gr.* Çekim. glagolnın hubılızı fiil çekimi.

hubulıs- (birlikte) Dönüşmek, değişmek, çevirmek.

huca 1. Ambar. 2. Sundurma, çardak. 2. Depo, kiler.

hucağas Kuş veya hayvan şeklinde yapılmış kurabiye türü.

hucah Kucak: *"Hıshı soohtarda tîtîres çörzem / Am daa çılıtça îce hucağı."M.* Kilçiçekov (Kış soğuklarında titresem / Hâlâ da ısıtıyor anne kucağı.) pir hucah odın bir kucak odun,.

hucahta- Kucaklamak, sarmak: *"Paskirnî paza pir oolnı moynılarınah hucahtap alıp, çoohtan sıhhan."* S. Çarkov (Paskir'i ve başka bir oğlanı boyunlarından kucaklayıp, konuşmuş.) holında pala hucahtap çör elinde çocuk kucaklamış gidiyor.

hucahtan- Kucağına alınmak.

hucahtas Kucaklama, sarma.

hucahtas- Kucaklaşmak, birbirine sarılmak: *"Udur-tödfr hucahtaza tudınıs salğan."* A. Çerpakov (Karşılıklı kucaklaşarak tutuşmuş.)

hucahtat- Kucaklatmak.

hucur Tuzlak.

hucurlığ 1. Tuzla, tuzlak. 2. *s.* Tuz(lu). hucurlığ höl tuzlu göl.

huç- Serpmek, dökmek, krş. hus-

huça Koç. Pis kistinde tügdür huça. Bilmece, süpürge (Soba ardında tüylü koç.)

huçacah Kuzu.

huçu Yeğen, kardeş çocuğu, açı-huçular baba tarafından akrabalar

huda 1. Dünür. 2. Dünür gitme: *"îcepabanzar hudaa par kilercîkpîs."* V. Şulbayeva (Anne babana dünür giderdik.)

hudağay 1. Kayınvalide, kaynana. 2. Dünürcü.

hudala- Dünür gitmek, kız istemek: *"Hınzafi pozm hudala, hınzah, min de, hudaa par kilem." S.* Çarkov (istersen kendin iste, istersen ben de istemeye giderim.) Hızıl klik körînze, atıp alarga çörçem; his pala urunza, hudalirğa çörçem. Atasözü (Kızıl geyik görünse, vurup almaya giderim, kız bala dövünse, dünür yapmaya giderim.)

hudalas Kız isteme, dünür gitme.

hudalas- (birlikte) Dünür gitmek, kız istemek.

hudalat-Dünür göndermek, kız istetmek.

huday Allah, Tanrı, Hûda: *"Çayaanım, budayım, çazıhtan araçıladah!"* M. Kokov (Yaratıcım, Tanrım günahtan kurtar!) huday la pîler anı onu Allah bilir! huday ipçî tanrıça, ilahe. hudayğa kirtîn- Tanrıya inanmak, hudayğa pazırın- Tanrıya tapınmak, huday al- Tanrı almak, ölmek, obal- huday aman tanrım!

huday-çayan *tekr.* Tanrı, Allah.

hudojestvennay *s.* Sanatsal.

hudojestvo Sanat.

hudojnik 1. Ressam. 2. Sanatçı.

hul 1. Kul, köle: *"Kızı adın çidîrbeher / Çoh idfher sahay hulnı! / Pu ah çarıhtıh üstüne / Hul polarğa törebeebîs."* V. Mayneşev (İnsan adını yitirmeyin / Yok ediniz bütün köleliği / Bu aydınlık dünyaya / Köle olmaya doğmadık.) 2. Kulluk, kölelik: *"Harğalğan çabal ırcılarnı / Unadıp, hanın töge çat salğan / Ana ol hınıstığ çir-suğnı / Ölîm, huldah aracı lap halğan."* I. Kotyuşev (Karganmış kötü düşmanı / Yok edip kanını dökmüş / işte o güzel yurdu / Ölümden, kölelikten kurtarmış.)

hula Kula. ah hula ak kula. ala hula ala kula.

hulah 1. Kulak, işitme organı: *"Anın çarıh hulahtarı, hıshı pörîktîh hulahtarı çili, halbastanğlapça."* V. Kobyakov (Onun parlak kulakları, kış börkünün kulakları gibi sallanıyor.) Iğıros izer at hulağına tıs pirbes, îkî çabal pîrîk parza, il çonğa çadığ pirbes. Atasözü (Gıcırdayan eyer at kulağına rahat vermez, iki kötü bir olsa, halka yatı vermez.) 2. Kulak, börkün kulakları pörîktîn hulahtarı börkün kulakları. 3. Kulak, kulp, tutamak hazarının hulağı kazanın kulpu. 4. Delik. înenîn hulağı iğne deliği, hulaam tun parğan kulağım tıkandı, uzun hulah uzun kulak, hulah tunıstığ sağır edici, kulak patlatıcı. halbah hulah sarkık kulak, hulahtarın pısteldîr- kulaklarını dikmek. hulaana tapsa- kulağına seslenmek, hulaa hatıh ağır işiten, pır hulahha kîrdî, pîrsînen sıhtı. Atasözü (Bir kulağından girdi diğerinden çıktı.) çir hulah *zool.* ayı. çaba hulah *zool.* baykuş, pağa hulağı kulağın çukuru.

hulahta- Kulağını çekmek.

hulahtas- (birbirinin) Kulağını çekmek.

hulahtığ s. Kulaklı: *"Sarığ tay, pîs hulahtığ, nınmah sağırlığ, tört çastığ mal."* N. Domojakov (Sarı tay; sivri kulaklı, yuvarlak sağrılı, dört yaşında hayvan.) Püür uhancıl, çir hulahtığ polcan. Atasözü (Kurt duyarlı, yer kulaklı olur.) hulahtığ pörîk kulaklı börk. hatığ hulahtığ sağır.

hulan Kulan, yabanî at.

hulas Kulaç: *"Çiti hulasça çirde tal ağastıh altında haydağ-da hara nime körînçe."* A. Kuzugaşev (Yedi kulaç kadar yerde söğüt ağacının altında kara bir nesne görünüyor.)

hulasta- Kulaçlamak.

hulastan- 1. Kulaçlanmak. 2. Hızlı adımlarla gitmek: *"Pıçon, izebıneh üs azır hamçı sığara tart kifip, hulastan pariğanda, apsah anın holına çapsınıbıshan."* N. Domojakov (Pıçon cebinden üç çatallı kamçı çıkarıp, hızla giderken, ihtiyar onun eline yapışmış.)

hulat Kula at.

hulban 1. Dazlak. 2. Yalnız, homay irge parğanca hulban da pozım çörgeybin kötü kocaya varacağıma yalnız başıma yaşarım. 3. (kesik) Kulak, hurban hulahtığ hulun kesik kulaklı kulun.

hulbuhçu Yalancı, düzenbaz, hulbuhçu hulğu ton a) kötü elbise b) fakir, yoksul.

hulcu Irgat, işçi, hizmetçi, çalcı- hulcu hizmetçiler, ırgatlar.

hulçuh İhmalkâr.

hulğı bk. hulğu

hulğa Filiz.

hulğaattan- Uydurmak.

hulğalan- Ekin uç vermek, yeşillenmek, filizlenmek, as hulğalanıbıshan ekin uç vermiş.

hulğu s. 1. Eski, yırtık (giysi) 2. *mec.* Fakir

hulğuçı Yırtık giysili

hulğur bk. hıldır.

hulhu Kulak kiri. krş. hunuha.

hulun Kulun: *"Pîree hulun aha-nimee kîrip, alay çîdîp pe noo parza, arınan çahsı la kün körceeh çoğıl."* V. Kobyakov (Bir kulun bir yere girse veya kaybolsa, ondan sonra güzel gün göremezsin.)

hulunna- Kulunlamak.

hulunmğ s. Kulunlu: *"Ol pîlgen: mındağ açığ soohtığ, amir haraalarda ças hulunnığ çılğılar hıralar ornında honadır."* N. Nerbişev (O biliyor, böyle acı soğuklu, sakin gecelerde genç kulunlu yılkılar tarlalarda geceler.)

hum Kum: *"Hum cazı halza îstînde, Humın çuup ağar suğ polğay."* M. Bainov (Kum yazı kalsa içinde / Kumunu yıkayıp akan su olur.) Huu pastın harağına hum tolbas hacan daa, açın paynıfi harağına altın tolbas hacan daa. Atasözü (Kır başlının gözüne kum dolmaz hiçbir zaman, aç gözlü zenginin gözüne altın dolmaz hiçbir zaman.) altınnığ hum altınlı kum.

huma Kürk zıh krş. huba.

humala- Zıhla çevirmek, zıh dikmek.

humalat- Zıh diktirmek.

humartha bk. humartht

humarthala- Vasiyet etmek, hatıra bırakmak: *"îcezî ürir alnında ağaa hızıl torğıdan humarthılap hapçığas tik pirtîr, pay pol, oolğım, pu süümegeske toldıra altının polzın."* N. Tyukpiyekov (Annesi ölmeden önce ona kızıl ipekten hatıra olarak küçük kese dikip vermiş,"zengin ol, oğlum bu kese dolusu altının olsun")

humarthı 1. Vasiyet: *"Adam-Jcem humarthıların / Tıs kize pazıp tınnaanıbıstı."* M. Kilçiçekov (Annem babam vasiyetlerini / Diz üstü oturup dinlememizi.) 2. Miras.

humarthıla- Hatıra bırakmak, vasiyet etmek: İcezT ürir alnında ağaa hızıl torğıdan humarthılap hapçığas tîk pirtîr." N:tyukpiyekov (Annesi ölmeden önce ona kızıl ipekten hatıra olarak küçük kese dikmiş.)

humdus bk. hundus.

humna- Kumlamak, kuma bulamak.

humnah Kozalak.

humnığ Kumlu: *"Husnan an na çurtacan I Humnığ gazı îstînde."* M. Kokov (Sadece kuşla kurdun yaşadığı / Kumlu yazı içinde.)

humulçah Leğen kemiği, pala tabarda ipçînîn humulçağı azılça çocuk doğururken kadının leğen kemiği açılır.

iney-hunay Yaşlılar.

hundurğah *kız.* Dulavrat otu.

hundus *zool.* Kunduz, sarığ hundus dişi kunduz, hara hundus erkek kunduz.

hunu Kutup porsuğu: *"Hunu, tîsterîn közîde, tîpçe: Sinineh arınca halbastar."N.* Tinikov (Porsuk dişlerini göstererek diyor: "Seninkinden aşağı kalmazlar.")

hunuha *sag.* Kulak kiri. krş. hulhu.

hupsu- (kuzu annesine) Alışmak.

hupsut- (kuzuyu annesine) Alıştırmak.

hur (ı.) 1. Kemer: *"Aalay çîbek hur ağamnan surıp alam."M.* Maynaşev (Veya ipek kemer dedemden isteyip alayım.) 2. Bez parçası. 3. Çıkıntı, aşıt, geçit, tigîr nuru gök kuşağı, ebem kuşağı, haya huri kaya çıkıntısı, kemeri, haas hur kayış kemer, çıbek hur ipek kemer.

hur (ıı.) Hayvanı kıra salma.

hur (m.) *bel.* Küme, deste.

hur (iv.) Kundak.

hura Dökümhane, demir döküm fırını.

hura- Parçaları birleştirmek, ek yaparak uzatmak.

hurağan Kuzu: *"Pîr toyman hara ahsah hoyıcah, tkî hurağanın hoğdıra, hır üstüne naa la sığıp, ottap çör."* V. Kobyakov (Bir boynuzsuz kara aksak koyuncuk, iki kuzusunu peşine takmış, tepe üstüne yeni çıkmış otlanıyor.) hurağan teerzî kuzu derisi, ah hurağan teerzîn aptıraa salsaldım. Bilmece, dişler (Ak kuzu derisini sandığa koydum.)

hurah 1. Yaşıt, akran. 2. Sınıf.

huralday (ı.) *zool.* Yırtıcı bir kuş.

huralday (ıı.) Kurultay, türk çonnarnın huraldayı Türk Halkları Kurultayı.

irem-huram *tekr.* Dönek, irem-huram kîzî dönek kişi.

huramırOn iki parmak bağırsağının kalın bağırsağa bağlandığı yer.

hurandı Parça, kırpıntı: *"Ipçîlertonnarm, çîbeknen, hurandılarnan hoostap, uğaa sîlîg tîk saladır."* N. Tyukpiyekov (Kadınların elbiselerini; ipekle, kırpıntılarla süsleyip çok güzel dikiyor.) hurandı teerlerînden ton tîgerge kırpıntı derilerden elbise dikmek.

huray *ünl.* Kötü bir olay karşısında söylenen ünlem sözü.

hurayah Nine, ihtiyar kadın.

hurbu Kurum krş. hurun.

hurca- 1. (kemer) Bağlamak, kuşanmak. hur hurca- kemer bağlamak. 2. Çemberlemek

hurca Yüksük.

hurçağ (ı.) 1. Kuşatma, kemer takma. 2. Çember: *"Tura honıp pır orında hurçağ ibîrgen çili tolğalça."* V. Şulbayeva (Kalkıp, yerinde çember çevirir gibi dönüyor.) 3. Kaplama.

hurçağ (ıı.) Bin kişiden oluşan tabur.

hurçağlığ s. 1. Kemerli, kuşanmış 2. Çevrilmiş, çember olmuş: *"Çîrçeler çîli, tühderîlçeler / Timîr hurçağlığ tört tuyğah."* M. Kilçiçekov (Fincanlar gibi döndürülüyor / Demirle çevrilmiş dört toynak.) 3. Kaplanmış. kümüsneh hurçağlığ gümüş kaplamalı.

hurçai- Çevrelenmek, çevrelemek: *"Çazıçahtı ibîre at çügürceh çır hurçai partır."* İ. Kostyakov (Küçük ovanın etrafını at koşturacak yer çevreliyor.)

hurçan- 1. Kuşanmak: *"Hurçan salğan ç'ıbek hurinin çaçahtarı Klaşanın kögeneene çaba çayıldıra çathannar."* i. Kostyakov (Kuşandığı ipek kemerin püskülleri Klaşa'nın gömleğini yayılıp kaplamışlar.) 2. *mec.* Kuşanmak: *"Kögîlbey Kimnî sari hurçanğan / Töreen çirîbîs Hakasiyabıs."* M. Kilçiçekov (Mavi Kem'i sarıp kuşanmış / Ana yurdumuz, Hakasyamız.)

hurçaha Bel.

hurçat- Kuşatmak, kemer bağlatmak.

hurcu (ı.) Yüksük, dikiş yüksüğü: *"Purunğı ulus habahtı hurcunah ülecehner, amdığılar, tîzeh, suğ la çîli îsçeler."* V. Tatarova (Eski insanlar içkiyi yüksükle sunarlarmış, şimdikiler ise su gibi içiyorlar.)

hurcu (ıı.) İşkembe.

hurğağla- Tahmin etmek.

hurğah *anat.* Damak, hatığ hurğah sert damak, nımzah hurğah yumuşak damak.

hurğan Kuşun kanat kemiği.

hurğı Kuş tüyü kepeği, donrası.

hurğıcah bk. hurğı.

hurğun Kanat tüyü.

hurla- *sag.* Belemek, kuşakla bağlamak, kundaklamak.

hurlağ 1. Kundak. 2. Kundaklama, krş. hur (iv.)

hurlandır- Dolandırmak, sarmak, belinden bağlamak: *""Yakın huruğ çirnî hurlandırıbızadır."* V. Kobyakov (Yakın, kuru yeri dolandırıyor.)

hurlığ s. Kemerli, kuşaklı.

hurluh 1. Kılıf, mahfaza. 2. Ok kılıfı, sadak, kuburluk.

hurmah Gevrek. yablah hurmağı patetes gevreği.

hursah Mide, kursak: *"Anda-mında urun parçathan ooh-teek tîrfg nimeler hursah tübîne dee çit hala çoğıllar."* N. Nerbişev (Orada burada rastlayan ufak tefek canlılar kursak dibine de ulaşmıyorlar.)

hurt *zool.* Kurtçuk, böcek: *"Hurt oshas, hara nimenî kör salıp, çîksi sıbırabıshan Marğa."* I. Kotyuşev (Kurtçuk gibi, kara nesneyi görüp, iğrenerek mırıldanmış Marğa.) hara hurt mayıs böceği, sîdîn hurt karınca.

hurt-hoos *tekr.* Haşerat, böcek(ler): *"Cazı honıhtığ hurt-hoostar / Çalbah pürler kîlepçe."* A. Topanov (Yazıda geceleyen böcekler / Geniş yapraklar arıyor.)

çil hurt Kene.

hurtıcah Kurtçuk.

hurtta- Kurtlanmak.

hurttat- Kurtlandırmak.

hurttığ s. Kurtlu: *"Alay ba îzîg ortı çayğıda / Hurttığ suğnı oortaanıbıstı?* M. Kilçiçekov (Yoksa sıcak orta yazda /Kurtlu suyu yudumladı.) hurttığ yabloka kurtlu elma.

hurtuyah 1. İhtiyar kadın. 2. Eş, karı. hurtuyah tas kutsal taş heykel.

huru- Kurumak: *"Vaskaa îzîg polıbıshan, tamağında hurupça, purnın paza naahtarın çımcılapçathan soohtı pîlînminçe."* A. Kuzugaşev (Vaska'yı sıcak basıyor, boğazı kuruyor, burnunu ve yanaklarını okşayan soğuğu hissetmiyor.) Ças ağastı huraalahha eg, olğannı tuzında ügret. Atasözü (Yaş ağacı kurumadan eğ, çocuğu zamanında eğit.) çuulğan kip tashar hurupça yıkanan elbise dışarıda kuruyor. ağas hurup partır ağaç kurumuş. 2. Zayıflamak. 3. Nesli tükenmek.

huruda *zf.* Katı, katı olarak nımırha huruda pis parğan yumurta katı pişmiş.

hurudığ Kurutma.

huruğ 1. Kuru: Erîncek kîzînîn irnî huruğ, erînmes kîzînîn irnî çağlığ. Atasözü (Erinenin dudağı kuru, erinmezin dudağı yağlı.) 2. Boş: *"Pozının Mazına çügür pardı, pîr dee kîzî çoğıl, huruğ."* A. Kuzugaşev (Kendi sınıfına koştu, hiç kimse yok, boş.) huruğ ot kuru ot. 3. Sade, katıksız, huruğ çay sade çay. 4. Boş. huruğ hal- boş kalmak, huruğ söök çok zayıf. huruğ tîl boşboğaz, huruğ çil kıtlık, yokluk yılı. huruğ harın aç, acıkmış.

huruğla- Kurutmak, kurulamak.

huruğlan- Kurulanmak, kurutulmak.

huruğlas Kurulama, kurutulma.

huruğlas- (birlikte) Kurulamak, kurutmak.

huruğlat- Kurulatmak, kurutmak.

hurun Kurum.

hurusha Kuzu postu: *"Anda pîr hara tonnı çaybancıhha çabmğan, hara hurusha pörîktîg, simîs sıraylığ kîzî turca." V.* Kobyakov (Orada bir kara paltoyu üzerine geçirmiş, kara kuzu postu börklü, semiz yüzlü kişi duruyor.)

hurut Kurutulmuş peynir, kurut: *"îcezî, çüregîm minîh hurut çîli huruda tart parğan."* V. Şulbayeva (Anneciğim, yüreğim benim kurut gibi kuruyup çekilmiş.)

hurut- Kurutmak.

huruttır- Kurutturmak.

hus (ı.) Kuş: *"Aalğa hustar çidîsçeler / Aymah çirdeh aylanıp..."* P. Ştıgaşev (Köye kuşlar geliyorlar / Çeşitli yerlerden dönüp...) Honmaspın teen ağasha hus taa honadır, îspespîn teen suğnı îzerge dee kilîzedîr. Atasözü

(Konmam dediği ağaca kuş da konar, içmem dediği suyu içmeye de gelir.) ibdeğî hustar evcil kuşlar, ırlacan hustar ötücü kuşlar, ağın hustar göçmen kuşlar, an-hus *tekr.* yırtıcı kuş. hus palazı kuş yavrusu, hus hazaazı kuş kümesi. hus huzuru *tıp.* şirpençe, hara hus *zool.* kartal.

hus (ıı.) Ormanın sık yeri, kuz. huşta attar ottapça ormanın sık yerinde atlar otluyor.

hus- (ı.) 1. Dökmek, serpmek. 2. Kusmak.

hushacah Kuşçuk, küçük kuş: *"Çarıh ünrîğ hushacahtar Çazıt çirge kîrglepçe..."* A. Topanov (Tiz sesli kuşcağızlar / Gizli yere giriyorlar.) İrte turğan hushacah nimîske tüzedîr, irte turbaan hushacah harağın çuhçıp odıradır. Atasözü (Erken kalkan kuşçuk yemişe rastlar, erken kalkmayan kuşçuk gözünü ovalar.) hushacah çistegî *bot.* kuş kirazı.

hushacahta- Küçük kuş avlamak.

hushu Kusmuk, hushum kilce kusacağım geliyor.

hushun *zool.* 1. Kuzgun: *"Hushun hoohtabaan Hoybal çazızın / Hızıl puğdaynan sırlapçabıs."* M. Kilçiçekov (Kuzgunun gaklamadığı Koybal yazısını / Kızıl buğdayla boyuyoruz.) hushun haahtapça kuzgun gaklıyor. 2. *mec.* Kuzgun, hunhar, yırtıcı, vahşi: *"A miri kemni aracılaam? Duşmannarnı, ol hanğa tospas hushunnarnı."V.* Şulbayeva (Peki ben kimi kurtardım? Düşmanları, o kana doymaz kuzgunları.)

huşta- Kuş avlamak.

hustır- Kusturmak.

hut Kut, ruh: *"Çonda çoohtidırlar, kîzî toozıl parza, anın hudı, husha hubulıp, uçuğıbısça."* V. Tatarova (Halk içinde konuşular, insan ölünce onun ruhu, kuşa dönüşüp uçuyor.) hudı çarıl- çok kurkmak: *"Hudı çarıl parğan - sala manzıri küsküzin al pirem tip nandırğan."\I.* Tatarova (Çok korkmuş, çarçabuk güzün alıp veririm diye cevaplamış.) hudı sıh-çok korkmak: *"Huttarın sıhtı ba? Matap horıh pardar, ya?"* V. Şulbayeva (Ruhunuz çıktı mı? Çok korktunuz ha?)

hutah Erkeklik organı.

huthar- Kurtarmak.

hutor Küçük çiftlik.

hutuh Kuyu.

hutul- Kurtulmak: *"Aydo ol tuşta, soonzar hılçahnap, açığ teestîg piçîkten hutularğa, tağnın olunca oylapça."y.* Kobyakov (Aydo o sırada, arkasına bakınıp, acı veren kamçıdan kurtulmak için, dağın yamacına doğru koşuyor.)

huu (ı.) Kuğu: *"Ağınğa çörgen ah huu hus çili / Alton çulattı aylandır kildim."*M. Kilçiçekov (Göçe giden ak kuğu kuşu gibi / Altmış dereyi dolanıp geldim.) huu tügî kuğu tüyü.

huu (ıı.) Gri, kır, boz: *"Huu hır ozarindağı ashırlığ pasha çılğılarğa ürügîs, huy ıs çirkezî ırahtınoh çitken."* N. Domojakov (Boz tepenin öte yayındaki aygırlı başka yılkılara ürküş, huylanma sesi uzaktan ulaşmış.) huu pas ihtiyar, kır saçlı. Huu pastın harağına hum tolbas hacan daa, açın paynın harağına altın tolbas hacan daa. Atasözü (Kır başlının gözüne kum dolmaz hiçbir zaman, aç gözlü zenginin gözüne altın dolmaz hiçbir zaman.)

huu (m.) Pek, çok.

huu hat Cadı.

huul- Ağaç kurumak.

huulğan Kuru, kurumuş.

huun Başak kalıntısı, kesmik.

huur- Rengi atmak, rengi solmak. pladım huur parğan elbisemin rengi soldu.

huurta Beyazımsı: *"Ah cazının sıhhan odı çîbek sashan oshas poladır, çe amdı, irte çashıda, anın odı, hıshı soohtı tobırğanda, huurta tartıp sarğal parğan,"* V. Kobyakov (Ak yazının çıkan otu ipek sermiş gibi olur, fakat şimdi, ilkbaharda, onun otu, kış soğuğunu yardığından, beyaza dönüp sararmış.) huurta tart- beyazlaşmak, aklaşmak: *"Sırayıh pray huu tart partır, iceh."* V. Şulbayeva (Yüzün bütünüyle ağarmış, anneciğim.)

huus 1. Deri. huus huyah deri zırh. huus ıstan deri pantolon. 2. Parşömen.

huy Mağara, tağ huyı dağ mağarası.

huy- At ürkmek, kaçmak.

huyah Zırh, zırhlı elbise.

huyahta- Zırhla kaplamak.

huyahtal- Zırhlanmak, zırh kaplanmak.

huyahtan- Zırhlanmak, zırhla kaplanmak, zırh giyinmek.

huyahtığ *s.* Zırhlı, zırhla kaplı.

huyan Ürkek (at.)

huybır- 1. Rüzgârdan kasırga oluşmak. 2. Acele etmek.

huyğa (ı.) Baş derisi.

huyğa (it.) *sag.* Dondurulmuş paça.

huyğa (m.) Mercan

huyıs Huylanma, ürkme.

huyu Mağara.

huyuh Yanık kokusu.

huyuhta- 1. Yanık kokmak. 2. Tüylerini yakmak.

huyulığ *s.* Mağaralı. huyulığ haya mağaralı kaya.

huyun Kasırga: *"Haya-tağlarnı ötîpçe, Huyunnah tabırah oylapça."* M. Arşanov (Kayaları dağları deliyor / Kasırgadan hızlı gidiyor.) harlığ huyunnar karlı kasırgalar, huyun çîli parğan kasırga gibi gitmiş.

huyunna- Kasırga çıkarmak.

huzıcah Kuş, küçük kuş, kuşcağız: *"Zoya sah andoh sJIJg huzıcahtı kör taphan."N.* Domojakov (Zoya tam o sırada güzel kuşcağızı görüvermiş.)

huzuh 1. Fıstık, çam fıstığı: *"Tastıhti arığda toğas parza, çistekmiskelerîn, huzuhtarın tastı, ay-hut çoh tisçehner."* N. Tyukpiyekov (Uzak ormanda karşılaşsalar, yemişlerini, mantarlarını, çam fıstıklarını atarak, sessiz sedasız kaçışıyorlar.) 2. Ceviz, huzuh hazarğaf ıstık, ceviz kırmak, hoorğan huzuh kavrulmuş fıstık, fındık. huzuh ağazı çam fıstığı ağacı. gretskay huzuh ceviz, huzuh hasçam fıstığı kırmak: *"Ulitsaca hıshacah kögenektJg hızıcahtar, pözik sınnığ hızıl sıraylığ ipçîler, irenner, hay pıreelen huzuh hazıp ala, aar-peer irtîsçetkenner."* N. Tyukpiyekov (Sokakta kısa elbiseli kızlar, uzun boylu kırmızı yüzlü kadınlar, erkekler, her biri çam fıstığı kırarak, oraya buraya geçip gidiyorlar.)

huzuhta- Çam fıstığı toplamak.

huzuhtas- Birlikte fıstık toplamak.

huzuhtas Fıstık toplama.

huzuhtat- Fıstık toplatmak.

huzuruh Kuyruk: *"Tört çastığ mal, huzuruh altı nah çfkseen polğan."H.* Domojakov (Dört yaşındaki hayvan, kuyruk altından huyianırmış.)"Sım çatçathan çılannın huzurığına paspa. Atasözü (Sakince yatan yılanın kuyruğuna basma.) at huzuru at kuyruğu, hus huzuru kuş kuyruğu, palıh huzuru balık kuyruğu. hoy huzuru koyun kuyruğu. kögenek huzuru elbise kuyruğu. samolyot huzuru uçak kuyruğu. huzuruh orhazı *tıp.* kuyruk sokumu, huzuruh tolga- kuyruk sallamak, huzuruh pulğa- kuyruk sallamak, hıl huzuruh *zool.* kılkuyruk. hara huzuruh *zool.* kakım, as. uzun huzuruh *zool.* kurt, börü.

huzuruhta- 1. Kuyruğundan yakalamak. 2. Kuyruğuyla vurmak.

huzuruhtığ *s.* Kuyruklu: *"Paskimîn altındağı nîskecek azahtığ, pözîk pastığ, uzun huzuruhtığ pora mal."* I. Kostyakov (Paskir'in altındaki ince bacaklı, yüksek başlı, uzun kuyruklu bora at.) sodan huzuruhtığ kuyruksuz, huzuruhtığ kögenek kuyruklu elbise, altı azahtığ, îkî pastığ, Tkî hurlığ, pîr huzuruhtığ. Bilmece, atlı kişi. (Altı ayaklı, iki başlı, iki kemerli, bir kuyruklu.)

ıdara- (elbise) Eskimek.

ıdaraan Eskimiş, yıpranmış. ıdaraan kögenek eskimiş gömlek.

ıdığan Kadın kam, kadın şaman.

ıdıram *s.* Sinirli, öfkeli. ıdıram kîzî sinirli kişi.

ıdırban *bot.* Kuşburnu, it burnu, yaban gülü: *"Ibîre hoostalğan uluğ közenekterî alnında ıdırbannar, çahayahtar hızarıs-sağılıshlapça, ipti sidennel parti rlar."* N. Tyukpiyekov (Etrafı süslenmiş büyük pencereleri önünde yaban gülleri, çiçekler kızarıyorlar, evi çevreliyorlar.)

ığğıra- Gıcırdamak.

ığıl- Yığılmak, toplanmak, pustar pır çirde ığılıbıstılar buzlar bir yerde yığıldılar.

iğ ı İdi ra *zf.* Toplanarak, yığılarak: *"Tanıcaa çoh nimee çağın ığıldıra çamaras parğannarında..."* N. Domojakov (Tanınmayan nesneye yakın toplanarak yapıştıklarında...)

ığılıs Toplanma, bir yere sıkışma.

ığır Gıcırtı.

ığır- Uğuldamak, gıcırdamak: *"Iğır turğan tolğalıp çillernen / Çacın kimelîg çolım pastadım."* M. Bainov (Uğuldayan dönen yellerle / Kağıt gemimle yola çıktım.)

ığıra- Gıcırdamak, tıkırdamak: *"Hanaa ığırap, terpekter sığırıs sıhhanda, Fedor Pavloviç haybağınğan."* N. Domojakov (Atlı araba tıkırdayıp, tekerlekler gıcırdadığında Fedor Pavloviç etrafına bakınmış.) azah altında har ığırapça ayak altında kar gıcırdıyor. îzîk ığıra- kapı gıcırdamak.

ığıras- Gıcırdamak: *"Ol tuşta Torkanın hanaalarının, ığırazıp, odın tartıp, naa çitkennerî istîlgen."* V. Kobyakov (O sırada Torka'nın atlı arabalarının gıcırdayarak odun çekip yeni geldikleri duyulmuş.)

ığırat- Gıcırdatmak, tîsterîn ığırathan dişlerini gıcırdatmış.

ığıros s. Gıcırdayan, gıcırtılı Iğıros izer at bulağına tıs pirbes, îkî çabal pîrîk parza, il çonğa çadığ pirbes. Atasözü (Gıcırdayan eyer at kulağına rahat vermez, iki kötü bir olsa, halka yatı vermez.)

ıh- Rüzgâr yönünde gitmek

ıhçım Dar.

ıhaan Sebepsiz çıkışma.

ıhaanna- (sebepsiz) Çıkışmak

ıhtır- Rüzgâr yönünde sürmek, göndermek, kaçırmak.

ıı Ağlama, ağlayış: *"İpçî çon, uların pazın polbin, plat uçuhtarınan harah çastarın çısçalar."* F. Burnakov (Kadınlar, ağlamalarına engel olamayarak, mendil uçlarıyla gözyaşlarını siliyorlar.)

ııh Keman. ııh tart- keman çalmak.

ula- Vızıldamak, uğuldamak: *"Hanaa terpekterî açığ sıttağı la çîli ıılasçalar." H.* Domojakov (Atlı arabanın tekerlekleri acı acı ağlar gibi uğulduyor.)

ıılas- Uğuldaşmak, vızıldaşmak: *"Hara seek tobın çîli hayınça, ıray çîli ıılasça."* N. Domojakov (Kara sinek böcek gibi kaynıyor, sivri sinek? gibi vızıldıyor.)

ıılat- Uğuldatmak, vızıldatmak.

ıın- Ikınmak, çabalayıp durmak.

lir Düşmanlık.

ura- Hırlamak, mırıldamak: *"Üzîncî çili parir. -M-n, n-a-a, -uluğ tınıbızıp, uzun tabısnan ıırabıshan payağı*

kizİ."\J. Kobyakov (Üçüncü yıl oluyor. -Işte e, derin nefes alıp uzun sesle hırıldamış deminki kişi.)

uran- Irlamak, hırıldamak: *"-Ayool, noo nime kirektîr sağaa, - izennespin dee, ııranğan çili, nandırça Arkadiy."* V. Tatarova (Ayool, ne gerekiyor sana, selamlaşmadan da, hırlar gibi, cevaplıyor Arkadiy.)

ııranıs Hırlama: *"Sooh liranızın anın istîp, Kîçîg ahnar annan pök turğan."H.* Tinikov (Soğuk hırlamasını onun duyup / Küçük hayvanlar onunla konuşmamış.)

ıırcı Düşman, hasım: *"Amdı Yakın Aydonın na ıırcızı nimes, çe ol Çohırahtm daa hınmas çabal ıırcızı pol paryan."* V. Kobyakov (Artık Yakın, sadece Aydo'nun düşmanı değil, aynı zamanda Çohırah'ın da sevmediği kötü düşmanı olmuş.)

ıırias Düşmanlık.

ıırlas- (birbirine) Düşman olmak, birbiriyle kavga etmek, hırlaşmak: *"Paza tudıshah, çe ülgüdegîlerneh ıırlaspinçam."* V. Şulbayeva (Yine kavgacıyım, fakat iktidardakilerle hırlaşmıyorum.)

ıırlastır- Düşman etmek.

ıırlığ s. Düşmanlı.

ıı-sııt *tekr.* Ağlama sızlama: *"Ol söstern î iste, Ağlona, palaların tastı, ıı-sııtta gide salğan."H.* Nerbişev (O sözleri işiterek Ağlona, çocuklarını bırakarak, ağlaya sızlaya kaybolmuş.)

ılaba Dürbün.

Haçın Lâçin: *"Ölîg ılaçınnah harğalarnı horğıtpinçalar."* V. Şulbayeva (Ölü lâçinle kargalar korkutulmaz.)

ilama bk. ılaba

ılapça bk. ılapsı (ıı.)

ılapsı (ı.) Erişte. ılapsı ügre erişte çorbası.

ılapsı (ıı.) 1. Küçük saçma torbası. 2. Av çantası.

ılay Çamur, balçık: *"Astıh çörîp, pat parğam ılayğa / Özelgen çili, küüleen halın tayğa / Tübî çoh ayas minî tirletçetken / Harahtarğa harashı tüsçetken."* İ. Kapçıgaşev (Yolumu kaybedip battım balçığa / Hüzünlenmiş gibi, uğuldadı sık orman / Dipsiz ayaz beni terletiyor / Gözlere karanlık düşüyor.)

ılaylığ s. Çamurlu, balçıklı.

ılban Bataklık.

ılbanna- Sallamak, ırgalamak.

ılbannat- Sallatmak, ırgalatmak.

ılbıra- 1. İyice pişmek. ılbırap parğan it iyi pişmiş et. 2. Yara su toplamak. palığları ılbırabısır yaraları su toplamış. 3. Yumuşamak, çamurlaşmak, vıcık vıcık olmak. 4. Meyve olgunlaşmak. 5. Yorulmak, çolğa ılğırap pardım yolculuktan yoruldum,

ılbırat- 1. İyice pişirmek. 2. Yarayı sulandırmak. 3. Lapa haline getirmek, vıcık vıcık etmek, yumuşatmak. 4. Yormak, bitkin düşürmek.

ılbırt Uçuk, uçuklama.

ılcır 1. Cıvık, vıcık, çamurumsu, yumuşak. 2. Zayıf, güçsüz. 3. Uyuşuk, mıymıntı, beceriksiz.

ılcıra- 1. Yumuşamak, çürümek 2. *mec. Çürümek, kokuşmak: "Nimee çarabas çonl. Ilcıraan çonl Minî sahay ürettiler."* N. Nerbişev (işe yaramaz halk! Çürümüş halk! Beni bütünüyle yıprattılar.)

ılcırat- Yumuşatmak, cıvıklaştırmak, çürütmek.

ılcırba Zincir.

ılğa- Ağlamak: *"Ol örîngenfneh, tura sal kilip, külJn tee polbin, ılğap taa polbin turca."* V. Kobyakov (O mutlulukla, durarak indirip, gülemiyor da ağlayamıyor da.) Odırça öreken çüs tonnığ, kem ağaa teer, pozı ılğabızar. Bilmece, soğan (ihtiyar kadın oturuyor, yüz elbiseli, kim ona değerse kendisi ağlar.)

ılğaah Ağlamsık, sulu gözlü, çok ağlayan.

ılğaançı Gözü sulu, çok ağlayan

ılğamzıra- Gözleri yaşarmak, ağlamaklı olmak.

ılğamzırah s. Ağlamaklı.

ılğamzırat- Ağlamaklı etmek.

ilgana Koyun bağırsağında kabarcık.

ılğanalığ s. Bağırsağında kabarcık olan.

ılğanna- Ağlamaklı olmak.

ılğannos Ağlamaklı: *"Paban, toopçam, sooh, paban,- ılğannos ünneh tapsaan Zoyka."* N. Domojakov (Babacığım donuyorum, soğuk babacığım, -ağlamaklı sesle konuşmuş Zoyka.)

ılğanzıra- Ağlamaklı olmak: *"Anda Çohırah Aydoğa pozınıh pabazılcezi oshas ayastığ pol turadır, ol anın hırına oylap kilgende, pozı am daa ılğanzırap turadır."* V. Kobyakov (Orada Çohırah, Aydo'ya kendi anne babası gibi acıyor, o onun yanına koşup geldiğinde, kendi hâlâ ağlamaklı duruyor.)

ılğas Ağlama, ağlayış.

ılğas- Ağlaşmak.

ılğat- Ağlatmak, hol azağı çoğıl, kızını ığlatça. Atasözü (Eli ayağı yok kişiyi ağlatır.)

ımay İlahe, umay.

ımıl-sımıl *tekr.* Kötü ruhlar, çir altınan sıhhan ımıl-sımıl yer altından çıkan kötü ruhlar.

ımır Ok yapımında kullanılan ağaç.

ımıs Çam fıstığından yapılan çorba.

ma- 1. İstemek arzu etmek: *"İt purun çaynı smeten hadıp îskende, tir sığara sabılça, Zoyka pir dee nime çirge ınabaan."* N. Domojakov (Kuşburnu çayını kaymak katıp içince, ter çıkıp yayılıyor, Zoyka hiçbir şey yemek istemiyor.) 2. Onamak, uyuşmak, mutabık olmak.

ınacah *sag.* Yeni doğmuş bebek.

ınağ 1. Dost: *"Honcıhnah mağ polarğa kirek."* V. Tatarova (Komşuyla dost olmak gerek.) ınağ söske ınağnanoh nandırarğa kirek dost sözüne dostça cevap vermeli. 2. Sakin, huzurlu: *"Çalbah tigeynîh paarına haraçhay uyazı çili çapsın parğan uluğ kizek aal, tastınan körzeh, uğaa amir, ınağ pîldîrçe."* N. Domojakov (Geniş tepenin bağrına kırlangıç yuvası gibi yapışan büyük bir köy, dışından bakılınca çok sakin, huzur içinde görünüyor.) ınağ pol- âşık olmak. 3. *zf.* Dostça: *"Inağ çoohtazığ ür parğan."* N. Domojakov (Dostça konuşma uzun sürmüş.) 4. Sevgili, âşık: *"Annanıh hınısçathan oolğı, par - Samoy. Olar uğaa ınağlar."* N. Tyukpiyekov (Anna'nın seviştiği oğlan var, Samoy. Onlar birbirlerini çok seviyorlar.)

ınağcı Dost, arkadaş: *"Vaska, tudısha sabılıbızıp, anı kistîneh ızestîg nimes ınağcızı Keşke Kolkadan azıra tartıp tur polar tıp, holınah Kolkanın moydırığın salıbızabas, munzuriinah pazın azıra saphan, munzuruğı abistin purnına tehen."* A. Kuzugaşev (Vaska, kapışmaya girip, onu arkasından güvenilmez dostu Keşke, Kolka'dan çekip ayırır diye, elinden kolka'nın yakasını bırakınca, savurduğu yumruğu başından aşarak papazın burnuna değmiş.)

ınağlas Dostluk.

ınağlas- Dostlaşmak, birbiriyle dost olmak: *"Sîrerneh, çitterneh, ınağlazarğa kirek."* V. Şulbayeva (Sizinle, gençlerle dostlaşmak gerek.)

man- 1. Vakit bulmak, ol pismo pazarğa ınanmınça onun mektup yazmaya vakti yok. 2. İsteyerek yapmak.

marcah Eyer ağacı, ağaç eyer: *"Hola hazağlığ irgl ağas ıharcahtın üstünde ol pîr hırına hıyın arah odırıbıshan kilir."* V. Kobyakov

(Tunç işlemeli eski ağaç eyerin üstünde o bir yanına yatık oturmuş.)

ınarhas Dostluk: "Çalan kîzînîn adı ınarhas ünnî ispeen, parğanda, küren attın nîske moynına tıınıbıshan." N. Domojakov (Eyersiz ata binmiş kişininin atı dostluk sesini duymamış, giderek, yağız atın ince boynuna yapışmış.)

ınarhas-Dostluk kurmak, kardeşleşmek, iki düşman kardeş olmak.

inat- 1. Onatmak, razı etmek. 2. İstetmek.

ıncıh (ı.) 1. Uğursuz, şanssız. 2. Şeytan, kötü ruh. ıncıh kîr- kötü ruh girmek.

ıncıh (ıı.) *bel.* Cenaze töreninde kesilen hayvan. kîzT üreze, ıncıh mal moynın hıyıp, han ağısçalar biri ölünce, malın boynunu kesip kan akıtırlar.

ıncıhtan- Belâ habercisi olmak, önceden sezmek.

indirt 1. Sezgi. 2. Eğilim, temayül. 3. Huy, bünye.

ir Şarkı, türkü, ir: *"Aal arazında ir tabızı yahılan turadır."* V. Kobyakov (Köy içinde türkü sesi yankılanıyor.) ir ırla- şarkı söylemek.

ir- Yırmek, yırtmak

ıra Yetenek

ıra- Uzaklaşmak.

ırağa Güğüm, testi.

ırağı bk. ırağa

ırağıcah ot *bot.* Benç.

ırah Uzak: *"Aydo amdı pozınıh mal hadarıp çörcen tanış çirlennen ırah, pasha-pasha püdîstîg çirlerge kîrîzîp odırça."* V. Kobyakov (Aydo şimdi kendi mal otlatıp gittiği tanıdık yerlerden uzak, başka başka yapılı yerlere girip gidiyor.) ırah sağıstığ uzak görüşlü: *"Hızığıstı körgen kîzî ırah sağıstığ pol paradır."* N. Domojakov (Darlığı gören kişi uzak görüşlü olur.) ırah sağın pîlbes uzak görüşlü olmayan. ırah nimes uzak değil, yakın. ırahhı irten sabahın çok erken vakti. ırahhı tan tanın ilk attığı zaman. ırah nimes yakın.

ırahsın- 1. Kendini uzak saymak. 2. Çekinmek, kaçınmak.

ırahta- Atı kementle yakalamak.

ırahtat- Atı kementle yakalatmak.

ıralanıs- Uzaklaşmak: *"Hıshı kün, Oçı horım tağnın oh ihnîneh azıbızarğa mahzırabin, tigîr alnın hızıl çalınnah köygîzîbîsken, anın sustan çuğa ıralanıs sıhhannar."* N. Nerbişev (Kış güneşi Oçı Horım dağının sağ yanından aşmak için acele etmeden, göğün ufkunu kızıl alevle yakarak, ışıkları uzaklaşmaya başlamış.)

ıralığ s. Karakterli, huylu: *"Amdığı töl haydağ-da çaba! ıralığ pol pardı, irgî kibirler pray undul parir."* V. Tatarova (Şimdiki nesil kötü karakterli oldu, eski gelenekler hep unutuluyor.)

ıram Önsezi, kahinlik, krş. irim

ıramcıl Önsezisi güçlü, kahin. ıramcıl pala basiretli çocuk.

ıramcıla- Önceden sezmek, kahinlik yapmak.

irat- Uzaklaştırmak.

ırbay Kadın bezi, bağı.

ırbay- Surat asmak, ekşitmek: *"Ayool, noğa çakjızaan îsçezîh, -pastır kilgen Arkadiy, -urdah mağaa. -Çoğıl, tyu-tyu, -çoon irnîlerîneh ırbaya, holların çalbah tutça Mityuha."\I.* Tatarova (Ayoğul, niçin yalnız içiyorsun, -yürüyüp gelmiş Arkadiy, -bana da koy. -Yoktur, öhe, öhe, kalın dudaklarını ekşitip, kollarını genişçe açıyor Mityuha.)

ırcan Diş gösterme.

ırcanna- Sırıtmak, dişlerini göstermek: *"Ahsın uluğ azıp, ırcahnap Arına Petrovna haydağ-da çahığ itkenîn sizîngen, çe haydağ çahığın*

pflbeen."M. Domojakov (Ağzını büyükçe açıp, dişlerini göstererek Arina Petrovna'nın ne tembihlediğini düşünmüş, fakat ne dediğini bilememiş.)

ırcannaas s. Dişlek, sırıtkan: *"A pu ırcannaas Gurçenkonı noymaa mında his salğazın? Pîree sîîğ arah oolnı odırtıp salamınsın."* V. Şulbayeva (Peki bu dişlek Gurçeko'yıı niçin buraya astın? Herhangi bir yakışıklı genci assaydın.)

ırcay- Ağzını yayarak gülmek.

ırcı Şarkıcı, türkücü: *"Izen-mindî pirçem min sağaa, İzîl parir ırcınıh çüree."* S. Kadışev (Selâm veriyorum ben sana / Dalgalanır türkücünün yüreği-)

ırğa- (ı.) Takılmak, ilişmek.

ırğa- (ıı.) Hareket ettirmek, yerinden oynatmak.

ırğağ Kam olacak kişiye ruhlar etki etme.

ırğağlığ *s.* Ruhların etkisinde olan.

ırğah 1. Çengel, kanca: *"İr kîzfnîh îstî talay oshas ilbek polarğa kîrek, a siniri m ma mındağ ırğah."* V. Şulbayeva (Er kişinin içi deniz gibi geniş olmalı, fakat senin için işte şöyle çengel.) 2. Çelme, bağda. ırğah suğıp tastirğa çelme atıp yıkmak.

ırğahta- Çengele, kancaya asmak, çengellemek, kancalamak.

ırğahtai- Takılmak, bir noktaya dönmek: *"Pîr-M çirçe amzabıssa, tîzen, hınmaan kîzîzer çooğı ırğahtalıp sıhça, sidir kîzîden tudızarğa daa timde."* A. Çerpakov (Bir iki kadeh tatsa konuşması sevmediği kişiye kayıyor, gücünün yetebileceği kişiyle kapışmaya hazır.)

ırgat- Hareket ettirmek, yerinden oynatmak.

ırğay Bir tür çalı.

•rıh Apış arası, perine. ırıh söögî leğen kemiği.

iril- 1. (kumaş) Yırtılmak. 2. (toprak) Çatlamak.

irim Kehanet, önsezi, krş. ıram

irindi Deri şeridi.

iris 1. Saadet, mutluluk: *"Is minîh çurtıma amır-hazıh çurtas, palalarıma iris pir."V.* Şulbayeva (Benim yurduma sağlık huzur gönder, çocuklarıma mutluluk ver.) 2. Baht, talih, ırızı çoh bahtsız, talihsiz. 3. Başarı.

ırısha *kaç.* Yaban horozu, çalı horozu.

ırıstığ s. 1. Mutlu, mesut: *"Hayda körgezJn tadar kızı beloruskanah ırıstığ polğanıh?'* V. Şulbayeva (Nerede gördün Hakas'ın Beyaz Rus'la mutlu olduğunu?) 2. Başarılı: *"Çalğıs adına münîp, Çiit ulustı al çörceh; Çorıh ırıstığ polip, Çöfis tikke polbacah."*P. Ştıgaşev (Biricik atına binip / Genç insanları götürmüş / Yolculuk başarılı olup / Gidiş boşa olmamış.)

ır-kög *tekr.* Şarkı türkü.

ırla- 1. Şarkı, türkü söylemek: *"Ol amdı, sağızına nime kirze, anı tahpahha kifîp, ırlap çörçe."* V. Kobyakov (O şimdi, aklına ne gelirse, onu türkü olarak söylüyor.) 2. Kuş ötmek.

ırlan- Kendi kendine türkü, şarkı söylemek: *"Ol kün Aydo, malın sığarıp, hazınnığ tağnı olığli ırlanıp pariğanda, Çohırah hazin ağastar arazına kire oylabıshan."* V. Kobyakov (O gün Aydo, malını çıkarıp, akağaçlı dağın yamacından türkü söyleyerek giderken, Çohırah akağaçlar arasına doğru koşmuş.)

ırlas- 1. Birlikte şarkı söyleşmek. 2. Kuşlar ötüşmek: *"Cazının üstün çılıt tur, Hoos tabıstığ torğayahtar, Çılığ çirden kilîbîzTp, örinîzip, ırlasçalar."* V. Kobyakov (Yazının üstünü ısıtıyor /Güzel sesli toygar kuşları / Sıcak ülkelerden gelip, sevinçle ötüşüyorlar.)

ırlat- Şarkı söyletmek.

ıro Nehir yatağı.

ıro sarığ *zool.* Bozkır bülbülü. ıro sarığ tapsasça bozkır bülbülü ötüyor.

ırsanna-Gülümsemek, sırıtmak.

ırsay- 1. Sivrilmek, bir şey ileri doğru çıkmak. 2. Dişlerini göstermek, sırıtmak.

ırsayt- Sırıtmak, geniş geniş gülmek: *"Türce polarman Çohırah, çltlg tîsterin ırsayîıbızıp, pora attın tumzuğına segîribisken."* V. Kobyakov (Çok geçmeden Çohırah, keskin dişleriyle sırıtıp, bora atın burnuna seğirmiş.)

irsi 1. İz, işaret. 2. Nazar, göz değmesi. 3. Davranış, hareket.

ırsılığ s. Hareketli, davranışlı. çahsı ırsılığ pala davranışları düzgün çocuk.

ıs is, duman, tütün: *"Sağday tigfrge sfri turıbıshan küren ıstın soonca Oğlan tağlarzar çügürte halğan."* N. Domojakov (Sağday, göğe doğru yükselen yoğun dumanın arkasından Oğlah dağlarına doğru koşmuş.) ıs tara- duman, sis dağılmak.

ıs- Göndermek: *"Çashızın, hacan tashıllar suğların ıs turza, Çobat, çarların azıp, tüs çazılarğa kümüstelîp çay iladır."* N. Domojakov (Baharda zirveler sularını gönderdiğinde, Çobat ırmağı, kıyılarını aşıp düz yazılara gümüş gibi yayılıyor.) toğısha ıs-işe göndermek, pismo ıs-mektup göndermek, çolabit ıs-selâm göndermek. 2. Anlatmak, nımah ıs- masal anlatmak. 3. Yardımcı fiil olarak kendisinden önceki fiillerle kaynaşarak fiilin gerçekleştiğini ifade eder: " *Yakınnın azırabinıbızarınan horığıp..."* V. Kobyakov (Yakın'm beslemeyeceğinden korkup...). hıshırıb/zarım kilce bağırmak istiyorum, çiis salıbfzim yemek koyayım.

ıshanah Fare.

ıshın- Düşmek.

ıshındır- Düşürmek.

ısta- Duman çıkarmak, tütmek, islemek.

ıstal Halka, yüzük.

ıstal- Dumanlanmak, tütmek, islenmek, duman yükselmek: *"Sağday, onarılıp, körer polza, çılğılar çörgen çirde küren pulut la ıstalça."* N. Domojakov (Sağday, kendine gelip baktığında yılkıların gittiği yerde koyu bulut gibi duman yükseliyor.)

ıstan Pantolon.

ıstannığ s. Pantolonlu: *"Çayılcah uzun hara sastığ ool paza halbah hızıl ıstannığ his, tüzîre seğirip, oolğı hızın, toldıra çîrçeni çaybahnatpin apariğan çili, siberli holtıhtap, çol kizire çügürîze halğannar."* A. Çerpakov (Dağınık uzun kara saçlı oğlan ve geniş kırmızı pantolonlu kız, çabucak inip, oğlan dolu fincanı çalkalamadan götürür gibi özenle kızın koltuğuna girip, yolun karşısına koşuvermişler.)

ıstas- (birlikte) Dumanlamak, tüttürmek.

ıstat- Tüttürmek, dumanlandırmak, islendirmek.

ıstı 1. Hediye. 2. At etinin güzel yeri.

ıstığ s. Dumanlı, tütünlü, isli: *"Apsah, arığ daa polbaza, orıstap sala-sula çoohtan pilçetken, annahar ıstığ ibde, sala çal sığarıp köyçetken ot bazında, pu orıstarnah til alızıp pastaan."* N. Domojakov (İhtiyar, temiz olmasa da, Rusça az çok konuşmasını biliyordu, bu yüzden dumanlı evde, biraz alevlenip yanan ateş başında, bu Ruslarla sohbet etmeye başlamış.)

ıstıh (ı.) Çömlek.

ıstıh (ıı.) Deri işleme yeri.

ıstıh- Hasta iyileşmek, ağırığ ıstığıbıstır hastalık iyileşmiş.

ib 1. Ev: *"Anın îcezî, nap-naa torğı kögenek kizîp, torğı plat tartıntp, ibînde çır as-tamah timnep çörçe."* V. Kobyakov (Onun annesi, yepyeni ipek elbise giyinip ipek şal örtünüp evinde yiyecek yemek hazırlıyor.) Ala saashan aaldan sıh polbinça, îzîrîk ir ibîn pîlînminçe. Atasözü (Ala saksağan köyden çıkamaz, esrik er evin bilmez.) ağas ib ağaç ev. 2. Çadır: *"Tadar ib ninrezîn / Çathanım köglezîn."* N. Tinikov (Hakas çadırı titresin / Yatığım söylesin.) sigîs pulunnığ ib sekiz köşeli çadır. 3. Evsel, evle ilgili, eve ait. ib huzı evcil kuş, evde beslenen kuş. 4. *mec.* Mezar. üzîlbes parbas ibî ebedî evi.

ibek 1. Çalışkan, çevik. İbektîn irnî çağlığ, erînçektîn pazı hağdannığ. Atasözü (Çalışkanın dudağı yağlı, erinenin başı kepekli.) 2. Çevik. *"Sarığ tayın ibek pe?'* V. Kobyakov (Sarı tayın çevik mi?) Atın ibegîn çol parçatsan pîlerzîn, kîzînîn çalısızın çol parar alnında pîlerzîn. Atasözü (Atın çeviğini yol gidersen bilirsin, insanın iyisini yola çıkacakken anlarsın.)

ibeke Eski, geçmiş zaman, pozının ibekezîn pîlgen k î z î kendi geçmişini bilen kişi.

iben Masum, masumluk.

ibennîg Zarasız, ziyansız, ibennîg kîzî zararsız kişi.

ibes 1. Parça, teer ibezî deri parçası. 2. Ruble, pîr ibes bir ruble. 3. Az, küçük, ibes çon az halk.

ibeste- Parçalamak, bölümlere ayırmak.

ibestel- Yırtılmak, parçalanmak: *"is tovarnan, tikken çollığ hara stanının sol pudı maymah türeyîne çitkence ibestel halğan."* V. Kobyakov (Kumaştan dikilen çizgili kara elbisesinin sol ayağı çizme koncuna kadar parçalanmış.)

ibîçoh 1. Kullanışsız, biçimsiz. 2. Özensiz, düzensiz, dikkatsiz.

ibîr- 1. Bir şeyin etrafını dolaşmak, çevirmek, ablukaya almak, çevrede dolanıp durmak: *"Çazağ-çalaas söl cazını ibîr çöredTr, mal hadarıp."* V. Kobyakov (Yayan yapıldak çölü ovayı dolaşıp duruyor, mal otlatıp.) 2. Ters yüz etmek, içini dışına çevirmek.

ibîrçek Ağaç kap.

ibîre *zf.* Çevre, etraf: *"Ol, kineffn uluğ tmıbızıp, ibîre harabıshan."* V. Kobyakov (O, aniden derin nefes alıp, etrafa bakınmış.)

ibîre-sibîre *tekr.* Etraf, çevre: *"Aydo, harahtarm çızınıp, ibîre-sibîre körîp odırğanda, Yakınnın çorğa pora adı mında taytannap kilir."V.* Kobyakov (Aydo, gözlerini ovalayıp, etrafa baktığında, Y a - kın'ın yorga bora atı yalpalayarak geliyor.)

ibîrîg Ölü gömüldükten sonra verilen yemek.

ibîrîk Kavis, zikzak.

ibîril- 1. Dönmek, dönüp durmak: *"Saraashır, iircek çîli ibîrîle tüsken."* N. Nerbişev (Sarı aygır kirmen gibi dönüvermiş.) 2. Etrafı çevrilmek.

ibîrîlçek Viraj.

ibîrîlîs- Kuşatılmak, çevrilmek.

ibîrîn- Çevrilmek, kendi etrafında dönmek: *"Pıçon, anan nımahtağı çoy tülgü çîli, ibîrîn sıhhan."* N. Domojakov (Pıçon, sonra masaldaki yalancı tilki gibi, dönmeye başlamış.)

ibîrîs Çevirme, döndürme, ablukaya alma.

ibîrîs- Dönmek, çevrilmek.

ibîrîstîr- Döndürmek, döndürüp dolaştırmak: *"Sin, Paara, ibîrîstîrglebin çoohtap pir: nime it salğan PaynuşT* V. Şulbayeva (Sen, Paara, döndürüp dolaştırmadan söyle, ne etmiş Paynuş?)

ibîrkî s. Çevredeki, etraftaki

ibîrt ima, imalı söz.

ibîrt- Döndürmek, çevirtmek, etrafını dolaşmak: *"Püün parhacaam köl ibîrtpeen odır, hamıstar arazı irtçee çoğıl, kfrlel partır."* G.kazaçinova (Bugün çocuğum gölün etrafına gitmemiş, kamışların arasından geçmek mümkün değil, kirlenmiş.)

ibîrtkî Ölü ruhu.

ible- Eve gitmek: *"Anan, iblep çörîp, kizîlemî 'yolkada' aralazarğa çöptep alğannar."* N. Nerbişev (Sonra eve gidip, insanları"Noel ağacı yanında" buluşmaya çağırmışlar.) 2. Evlendirmek, oolnı ible- oğlanı evlendirmek.

iblen- 1. Evlenmek: *"Amdı anı uğaa çarıh körgen, olar iblengen tus amğızına çitîre şartlama körîngen."* A. Çerpakov (Şimdi onu çok açık görüyor, onların evlendiği zamandan şimdiye kadar apaçık görünüyor.) 2. Ev sahibi olmak. 3. Etrafı halkayla çevrilmek.

iblendîr- 1. Ev sahibi yapmak. 2. Evlendirmek.

iblîg *s.* 1. Ev sahibi, evi olan: *"Kîzî klrbes iblîgbîn, Köök ushurbas uyğulığbın."* N. Tinikov (İnsan girmez evim var / Guguk uyandırmaz uykum var.) 2. Yeri yurdu olan.

ibre Etraf, çevre. krş. ibîre

îce Anne: *"Pabam ürep parğan, îcem am daa izen."* V. Kobyakov (Babam öldü, annem hâlâ yaşıyor.) îcezî çabalnın palazın alba, îzîgî çabalnın törîne odırba. Atasözü (Annesi kötünün kızını alma, kapısı kötünün baş köşesine oturma.) tay îce anneanne. îce- paba ebeveyn, anne baba. ööy îce üvey anne.

îcege Bağırsak, uzun îcegeler uzun bağırsak, çoon îcegeler kalın barsak.

îcelîg s. Anneli, annesi olan: *"Peer olar îcelîg ooldah purnadoh çittiler."* F. Bumakov (Buraya onlar anneli oğlandan önce ulaştılar.)

îcen *(hitap sözü)* Anneciğim: *"Pır amzor daa, Icen, pir dee amzor."* N. Domojakov (Bir yudum anneciğim, bir yudum.)

îç- İçmek: *"Çeynî çîrçenîh hırinah, sooda ürîp, üstüne-üstüne oortap îçîpçe."V.* Kobyakov (Çayı fincanın kenarından üfleyerek soğutup, üst üste yudumlayıp içiyor.) krş. îs-

îçeeçî s. İçici, alkolik, krş. îzeeçî

îçege Bağırsak.

îçîgey Aşırı soğuk.

îçîgeylen- Soğuktan içi ürpermek, titremek.

îçîgeylendîr- Soğuktan titremek, içi ürpermek: *"Nanmırnın çoon tamcıhhtarı, ağas pürlerîn tıçırathlap, çuğacah tonanğan hıstı îçîgeylendîr sıhhan."* N. Tyukpiyekov (Yağmurun iri damlaları, ağaç yapraklarını çıtırdatıp, incecik giyinen kızı titretiyor.)

îçîl- İçilmek, krş. îzîl-

îçîr- İçirmek, krş. îzîr-

îçîrt- İçirtmek, krş. îzîrt-

îçîs içme, içiş. krş. îzîs

îçîs- Birlikte içmek. krş. îzîs-

îçörî Astar, iç etek.

îde- Mezarı parmakla işaret etmek. söökterge holnı îdebeer mezarları elle işaret etmeyiniz.

ideal İdeal, ülkü.

ideal'nay *s.* İdeal, uygun.

idealist İdealist, ülkücü.

idealistiçeskay s. idealizmle ilgili.

idealizirovat' pol-idealleştirmek.

idealizm İdealizm, ülkücülük.

idee 1. Yoğun faaliyet. 2. ilham, ideezî tudıbıstır ilham gelmiş. 3. Gayret, çaba.

ideel- Yapmağa muvaffak olmak.

ideelbes Beceriksiz, muvaffak olamayan.

îdeelîg Güçlü, muktedir. Tdeelîg k î z î güçlü kişi, pehlivan.

ideet (ı.) İğrenç.

ideet (ıı.) 1. Güçlü. 2. Çok büyük, tirge ideet a) çok güçlü, b) çok büyük.

idek 1. Etek: *"Kibînîh idekterî çazılıp, olğannarzar attıhhan, sastan haap alıp, azır sıhhan."* A. Kuzugaşev (Elbisesinin etekleri yayılıp, çocuklara doğru atılmış, saçlarından kapıp ayırmış.) İdeen kîzee çappa, pozıfia daa çitpes. Atasözü (Eteğini başkasına örtme, kendine de yetmez.) alın idek ön etek. kizîn idek arka etek. tonnın idegî elbise eteği. 2. Dağ eteği: *"Aylah tağnın idegîne çağdibas, nandıra aylanabas, ol, pozınıh kilgen girin körîp, turca."* V. Kobyakov (Aylah dağının eteğine yaklaşarak, geri dönüp o, kendi geldiği yere doğru bakıyor.)

idekte- Eteğine almak.

idekten- Eteğine alınmak.

idektîg s. Etekli, idektîg ton etekli elbise.

îdelîg bk. îdeelîg.

ideolog ideolog.

ideologiya ideoloji.

ideologiçeskay *s.* ideolojik.

ideya Fikir, düşünce.

ideyalığ İdeolojik.

îdi Öyle, böyle: *"Anın îdi tapsap izen pirgenî Aydonıh îstîne nay daa hınıstığ çılığ tınıs polip çayıla kilgen."* V. Kobyakov (Onun öyle seslenip selâm vermesi Aydo'nun içine pek hoş sıcak nefes olup yayılmış.)

îdîg İtme, itiş.

idîl- Edilmek, yapılmak.

îdîl- itinmek, itinerek gitmek: *"Kiri palın çili Mlîp / Kîstep, at çili tulğap tur."* S. Kadışev (Yaşlı balık gibi itinip / Kişneyip, at gibi şaha kalkıyor.)

îdîlîs- itişmek, birbirini itelemek: *"Köp öhnîg çuruhtarnan sırıp tikken çorğan çili Mfîze halğannar."* N. Domojakov (Çok renkli kumaş parçalarıyla dikilen yorgan gibi birbirlerini itelemişler.)

idilliya İdil.

idîn- Edinmek.

îdîn- İtinmek.

idîncek 1. Edinmeyi seven. 2. Çalışmayı seven.

idiyom Mecaz.

idiyoma bk. idiyom

jdiyomatiçeskay *gr. s.* Mecazî

idîr- (sütü indirmek için) Buzağıyı salmak, înekke pızo idîr- ineğe buzağıyı bırakmak.

îdîrgek *s.* Sinirli, kızgın: *"Ol, pora attın tumzuğına seğirip, îdîrgek tabısnan ürîp, îrlen sıhhan."* V. Kobyakov (O, bora atın burnuna seğirip, sinirli sesle havlamış.)

îdîrgekten- Sinirlenmek, öfkelenmek: *"Çohırah ulamoh çaptan ip îdîrgekten sıhhan."* V. Kobyakov (Çohırah, daha da vahşîleşip sinirlenmiş.)

îdîrgen- 1. Sinirlenmek. 2. Tiksinmek.

îdîs 1. Kap kaçak: *"Arina Petrovna pray daa îdîsterîne suğ urğlap alğan."H.* Domojakov (Arina Petrovna bütün kaplarına su koymuş.) 2. Küçük fıçı: *"Hahaada tözelgen nımzah otta çöget îdîsterînen hosti tegîlek küren s ı ray l iğ, sürmestîg his."* N.

Tyukpiyekov (Atlı arabaya döşenmiş yumuşak ot üzerinde, katran fıçılarıyla birlikte yuvarlak yağız yüzlü, saçı örgülü kız.)

idîs- (birlikte) Yapmak, etmek.

idîs 1. Ediş, yapış, çiben idîs kötü yapma. 2. Yardım, kirî kîzee idîs pir- yaşlıya yardım etmek.

îdîs- itişmek.

îdîs-hamıs *tekr.* Kap kaçak: *"Tayağınah **stolnı,** peestî, uzun sîreenî, îdîs-hamıs tashağın teertklep çörgen."* A. Çerpakov (Bastonuyla masayı, sobayı, uzun divanı, kap kaçak rafını dağıtıp yürümüş.)

idîstîg *s.* Yapılan, edilen.

îdîstîg *s.* Kap kaçak sahibi.

îdîzek Küçük fıçı, varil.

îdö El değirmeninin altına konan deri örtü.

îdök 1. De, d_a: *"Kilbezeher îdök pas pirîher."* V. Şulbayeva (Gelmezseniz de yazıverin.) 2. Öyle: *"Aydo pastap haydi tüsken pozı, sah îdök halın uygu alıp uzupçathan polğan."* V. Kobyakov (Aydo başta nasıl düştüyse, tam öyle derin uykuya dalıp uyumuş.) Malnı haydi azırazan, süttî îdök alarzın. Atasözü (Malı nasıl beslersen, sütü öyle alırsın.) Haydi aahtazan, îdök yanlanar. Atasözü (Nasıl bağırırsan öyle yankılanır.)

igben *sag.* Bayan elbisesinin omzundaki nakış.

ige- Testereyle kesmek, odın ige- ağaç kesmek.

igeçî Görümce.

igek Eğe

igendî Talaş, ağas igendîzî ağaç talaşı.

iger Zağar, av köpeği.

iges- Testereyle birlikte kesmek.

iget Kılavuz, rehber.

iget- Testereyle kestirmek.

igî- Başıyla selâmlamak, krş. ikî-

igîr s. 1. Eğri, eğik, bükük: *"Pîr kirî hazıhnıh igîr çoon salaazı kün sığızınzar közîtçe."* G. Kazaçinova (Bir yaşlı akağacın eğri kalın dalı doğuyu gösteriyor.) 2. Eğiklik: *"Anın püdîzî, azahtarınıh igîrî Aydoğa hayda-da körgen çili pîldîre tüsken."* V. Kobyakov (Onun duruşu, ayaklarının eğriliği Aydo'ya bir yerlerden tanıdık gibi görünüyor.)

igîrek s. Eğri, eğik, bükük, zikzaklı.

igîrelcîk s. Kolay eğrilir, kolay bükülür.

igîrelîs Eğrilme, bükülme.

igîrenne- Kıvrılmak, bükülmek.

igîrle- 1. Eğrilmek, bükülmek: *"Çalğıs azah çolıcah toozılcaa-parcaa çoh pîreede oh sarina igîrli subalıp parça." V.* Kobyakov (Patika yolun bitip tükeneceği yok, bazen sağ yanına kıvrılıp uzanıyor.) İgîrleen îkî honcaîi, îoğırlaan toğıs honcan. Atasözü (Eğrileyen iki gün kalır, doğrulayan dokuz gün kalır.) 2. Kıvırmak, eğriltmek.

igîrlen- Kıvrılmak, eğrilmek, bükülmek.

igmen Bayan elbisesinin omuz kısmındaki nakış.

ii (ı.) Yaban horozu, çalı horozu.

ii (ıı.) iğ, ip örmek için çengel, hıl pağnı ürcen ii kılipi örecek çengel.

iik İğ, kirmen.

ün siirî Sığırın bel kemiğindeki sinir.

iip *kız.* Zamk.

iir Akşam: *"Irten sığıp, iirde le aylança."* V. Kobyakov (Sabah çıkıp, ancak akşam dönüyor." iir pol- akşam olmak, hısıda iir irte polıbısça kışın akşam erken oluyor, hızıl iir akşam kızıllığı.

iir- Eğirmek.

İnnîlîg *s.* 1. Omuzlu, geniş omuzu olan. 2. *mec.* Güçlü, kuvvetli. İnnîlîge pastı rba, irgektîge sirtetpe. Atasözü (Omuzluya 'güçlüye' ezdirme, baş parmaklıya fiske attırma.)

iircek iğ, kirmen: *"Saraashır, iircek çili ibîrîle tüsken."* N. Nerbişev (Sarı aygır kirmen gibi dönüvermiş.)

iirçîk bk. iircek

üt *bel. şor.* Girdap.

ike Keçe yapmak için yün sarılan kumaş. ike çohta küs çoh yünün sarıldığı kumaş yoksa keçe yapılamaz.

îkere bk. îkî ara

ikert- Hıçkırarak ağlamak.

ikeste- Başını sallamak: *"Pazın ikestep, adım pıshırça."* M. Kiiçiçekov (Başını sallayıp, atım pıskırıyor.)

îkî- Başını sallamak: *"Kolka, parar çirîn közîdîp, pazın ikîpçe, pozının pazoh parıp körerge hınmaanın sizîndîrîp."* A. Kuzugaşev (Kolka, gideceği yeri gösterip, başını sallıyor, kendinin yeniden gitmek istemediğini sezdirerek.) krş. igî-

îkî İki: *"Hayran adımnın idî çılii I kî çodamnı çılıdıp kilce."* M. Kiiçiçekov (Sevgili atımın etinin sıcaklığı / iki bacağımı ısıtıyor.) İkî çabal pîrîkîp çurtaza, tabıstığ polcan; hosti honcıhtarğa curt çoh polcan. Atasözü (iki kötü birlikte yaşasa patırtılı olur, yakın, komşulara yaşamak haram olur.) îkî le sadece iki. îkî toçka iki nokta. îkî sağıstığ iki yüzlü, riyakâr. îkî sırayhğ iki yüzlü. îkî çüstîg iki yüzlü: *"Sin îkî çüstîgzîh, Antip."* V. Şulbayeva (Sen iki yüzlüsün, Antip)

îkî ara İkiz. îkî ara harındastar ikiz kardeşler.

îkîncî İkinci: *"Adımnı atırıboh, pozım palığladıboh, mında îkîncî künîn astap çadırbın/'V.* Kobyakov (Atımı vurdular, kendim yaralandım, burada iki gündür aç yatıyorum.)

îkîncîle- İkirciklenmek, işkillenmek, şüphelenmek, tereddüt etmek: *"Orta tenenîn ol îkîncîlebinçe."* N. Domojakov (Vurduğundan şüphelenmiyor.)

îkîncîies İkircik, işkil, şüphe: *"Pu çohır adaynın toğızı polçathanğa îkîncîies çoh polğan."* N. Domojakov (Bunun ala köpeğin işi olduğu şüphesizdi.)

îkîncîleceg Şüphe, tereddüt: *"Abahay tegîlek ah sırayınah paza çîtîg hoor harahtarınah hakas polçathanı îkîncîlecee çoh pîldîstîg."* i. Kotyuşev (Güzel, yuvarlak, ak yüzünden ve keskin ela gözlerinden Hakas olduğu tereddütsüz anlaşılıyor.)

îkîncîlestîg *s.* Kuşkulu, şüpheli.

îkîncîlîg s. Şüpheli, kuşkulu: *"Yakınnıh îzehedegî azağınıh maymağı azağınah suurınıp azmi halbaan polza, anın, tîrîg dee halan îkîncîlîg polğan."* V. Kobyakov (Yakın'ın üzengideki ayağının çizmesi, ayağından sıyrılıp çıkmasaydı, onun canlı kalması da şüpheli idi.)

îkîr- Hıçkırmak: *"Aal çağdabtshanda, haraa çılğıların körbin pos salıbıshan çiit ool Yaşka, kinetîn küşlede îkîr kilîp, ılğap salıbıshan."* N. Nerbişev (Köy yaklaşınca, geceleyin yılkılarına bakmayıp serbest bırakan yiğit oğlan Yaşka, aniden gürültüyle hıçkırıp, ağlamaya başlamış.)

îkîs İkiz.

îkölefi İkisi birlikte, ikisi: *"Ikköleh amdı, udur-tödîr aylanızıp, çirge nannana çadıp aldılar."* V. Kobyakov (İkisi şimdi, birbirine dönüp yere yanlamasına yattılar.)

ikse- Sallamak, sarsmak.

ikseg Sallama, ırgalama.

iksel- Sallanmak: *"Anna, aarlığ sıyiin köksîne tudına, hanaada iksel parıp odırça, sürmesterîndegî kümüs ahçalar la sığdırashlapça."* N. Tyukpiyekov (Anna, kıymetli hediyesini göğsüne tutarak, arabada sallanıp oturuyor, saç örgüsündeki gümüş paralar şıngırdıyor.)

iksen- Sallanmak, ırgalanmak.

iksii *sag.* Ağız kenarı, iksii suu saalaanca toğındı ağzının kenarından su akıncaya kadar çalıştı.

il—"I. Asmak: *"Mında, tîzeh, Kustuktı îîîbök alğannar."* V. Kobyakov (Burada, ise, Kustuk'u asmışlar.) 2. İlmek, kanca atmak.

il Halk.

ilbek 1. Ulu, yüce. 2. Büyük: *"Nince le par ayman is-payıh / Ada çir-suuma ilbek küs hoşça."* M. Kilçiçekov (Ne kadar varsa zenginliklerin / Ata yurduma büyük güç katar.) 3. Geniş, bol.

ilbehne- Sallanmak, salınmak: *"Pozı, ornında türbin, annan andaroh muzıkaa kilîstîre ilbehnepçe."* V. Tatarova (Kendi, yerinde durmayarak, oradan oraya müziğe uygun olarak sallanıyor.)

ilbî Sihir, büyü.

iibî-silbî *tekr.* 1. Sihir, büyü. 2. Çaprazlama, çapraz.

îlbîk İlmik, düğüm.

îlbîkte- ilmiklemek, düğüm etmek.

ilcî 1. Elçi. 2. işçi. çöreen ilci işçi.

îlcîr 1. Pelte, pıhtı. 2. Sakin, yavaş: *"Apsahtıh holı uğaa îlcîr üze tudıbıshadağ."* A. Çerpakov (ihtiyarın eli çok yavaş tutunca kopacak gibi.)

îlçîrbe Zincir: "/z/M *aza sazıp, sıh kilîp, îlçîrbedegî aday çili, aahti tüsken çoon tadar."* N. Domojakov (Kapıyı hızla açıp, çıkıp, zincirli köpek gibi, bağırmaya başlamış iri Hakas.) timîr îlçîrbe demir zincir, ças îlçîrbezî saat zinciri, köstek.

îlcîrbelîg s. Zincirli.

İl-çon *tekr.* Halk: *"Irten irte turadır, il çonnı tibîrededîr."* N. Tinikov (Sabah erken kalkıyor, halkı hareket ettiriyor.) Iğıros izer at hulağına tıs pirbes, îkî çabal pîrîk parza, il çonğa çadığ pirbes. Atasözü (Gıcırdayan eyer at kulağına rahat vermez, iki kötü bir olsa, halka yatı vermez.)

ildî-sildî *tekr.* Çok zayıf, ir k î z î ildi- sildî pol parğan er kişi bir deri bir kemik kalmış.

îldîr- 1. Astırmak. 2. İlmek attırmak, kanca attırmak, bağlatmak: *"Mim Ildîrîp alarga sağaa timîr îlçîrbe kirek."* V. Şulbayeva (Beni bağlatmak için sana demir zincir gerek.)

îldîrbe Düğüm, ilmik.

îldîrges Çengel, kanca.

îldîrgestîg *s.* Çengelli.

Tldîrîlgen s. Asma, asılı. îldîrîlgen tahta asma köprü.

ile- Acı çekmek, ıstırap çekmek: *"Kîzî ağas arazınah ulam ile sıh kilgen."* V. Kobyakov (İnsan ağaç arasından çok acı çekerek çıkıp gelmiş.)

île *zf.* Açık, sarih, vazıh: *"Cazı odında hahaa îzî île halıp odırğan."* N. Domojakov (Ovanın otu üzerinde araba izi açıkça kalmış.)

ilebeste *bağ.* Eğer, şayet, veya.

ile-çuda- *tekr.* Acı çekmek, ıstırap çekmek: *"Minin alnında ökîs halğan ipçîler kîzî pazıncağı polip ilep-çudap çurtacahnar."*A. Çerpakov (Bundan önce dul kalan kadınlar insanların baskısı altında acı çekip yaşarlarmış.)

iledîk *s.* Tembel, avare, iledîk pol- başıboş olmak.

iledîkten- Boş gezmek, işsiz dolaşmak.

ileede *zf.* Çok: *"Aydo Torkabınan, tört atha ot taarlaan arazında, ileede nime çoohtashan."* V. Kobyakov (Aydo, Torka ile, dört ata ot yükleme sırasında çok şey konuşmuş.)

ileg 1. Acı, ıstırap. 2. Istırap, acı çekme.

ilekte- Eğlenmek, alay etmek.

Merîne- 1. Bir yandan öbür yana yalpalayarak gitmek: *"Ol küren atha münze, anzı ilehni tüsçe."* N. Domojakov (O doru ata binince, at sallanmaya başlıyor.) 2. Sallanmak, ırgalanmak: *"Ilonanıh sırlaan uzun*

sazı la kiide oop parğan sarığ çalınnan çalbannapça, toldıra köksîlerî ilennepe." V. Tatarova (İlona'nın boyanmış uzun sarı saçları havada sararan sarı alevle dalgalanıyor, iri göğüsleri sallanıyor.)

ilennet- Sallamak.

iler- Belli belirsiz görünmek: *"Olarnın alnındağı turanın hırı, közenekterî iler pastabıstı."* A. Çerpakov (Onların karşısındaki evin çatısı, pencereleri belli belirsiz görünmeye başladı.)

ilergen Mal, varlık, servet

iles- 1. Acı çekmek, ıstırap çekmek. 2. Yoksulluk çekmek.

iles 1. Acı, ıstırap. 2. Yokluk, sıkıntı.

îles 1.01ta iğnesi. 2. Olta.

Ilestîg s. Oltalı.

ilet- Acı çektirmek, eziyet etmek: *"Ağırığ, kızM ilederge - çürek çoh polarğa kirek."* V. Şulbayeva (Hasta kişiye eziyet etmek için kalpsiz olmak gerek.)

ilge- Elemek: *"Nanmır Soonda halın pulut, çüs kilîp / Kün haraan tulğabıstı / Köölbek ilgep nanmırın / Hara çirnî suğardı."* N. Tinikov (Yağmur sonunda kalın bulut göçerek / Gün ışığını kapattı / Bereketli eleyip yağmurunu / Kara yeri suladı.)

ilgek Elek. hıl ilgek kıl elek. timîr ilgek demir elek. sıt ilgek *sag.* sık elek.

ilgel- Elenmek.

îlger 1. İleri. 2. Doğu. îlgerkî çir doğudaki ülke.

ilges- (birlikte) Elemek.

ilget- Eletmek, elenmesini sağlamak.

îlgezek bk. îlgezîk

îlgezîk s. Becerikli, hamarat. îlgezîk pala çabuk öğrenen çocuk.

îlgîs 1. Askı. 2. Portmanto. 3. Vestiyer. 4. Çengel, kanca, timîr îlgîs demir kanca.

îlgîstîg *s.* Askılı.

ilgît- Hayvanları bir yerden başka yere sürmek.

îlgör Raf: *"Poskon, ib eezi ipçi, îlgörnen stol arazında çapçan aylahtanıp, ayah-hamıstı turğızıp, çîceh nime timnep çor."* G. Topanov (Poskon, ev sahibi kadın, rafla masa arasında hızla dönüp, kap kaçağı koyup, yiyecek hazırlıyor.)

îlgörlîg s. Raflı.

ilîg Elli, 50: *"İlîg vagonnığ paravoz İzerlîg adım çîli, ün salça."* S. Kadışev (Elli vagonlu lokomotif / Eyerli atım gibi, ses çıkarıyor.)

îlîg (ı.) İki parmak genişliği.

îlîg (ıı.) Askı. îlîgde turğan huyah askıda duran zırh.

îlîg (m.) içki alemi.

ilîk *zool.* Karaca, dağ keçisi: *"Sıstaan çüreemnîn ağıriina / Sıdap polbin pazoh ılğim / Han tigfr soolada îliimnî / Sol irinim azıra Tlim."* M. Bainov (Sızlayan yüreğimin ağrısına / Dayanamayıp yine ağlayayım / Han göğün uğuldattığı karacamı / Sol omzum üstüne asayım.)

ilîk- Alışmak, alğan his naa çurtha ilîk pardı gelin yeni eve alıştı.

îlîl- Asılmak, takılmak, iliştirilmek: *"Appağas stenelerde somnar îlîltîr."* N. Tyukpiyekov (Bembeyaz duvarlarda resimler asılmış.)

ilîm-hulum *tekr.* Yalnızlık, ilîm-hulum pol- yalnızlık çekmek.

îlîn- Asılmak, ilinmek, tutunmak: *"Yakın, at üstünde ilin polbin, at habırğazınzar nandığıp parğan."* V. Kobyakov (Yakın, at üstünde tutunamayıp, atın kaburgasına doğru yana yatmış.)

îlîncek Çengel, kanca.

îlîndîr- Kendine bağlamak: *"Pîreezın îlîndîrîp alarzıh." Matilda."* V. Şulbayeva (Birini kendine bağlarsın.)

îlînîs İlinme, asılma.

ilîrges Acıma, merhamet.

ilîrgestîg s. Acıklı, acı verici: *"Anı körîp odırabas, Aydoğa ayastığ daa paza ilîrgestîg dee pîldîrgen."* V. Kobyakov (Onu görüp oturmak Aydo'ya hüzünlü ve acı verici gelmiş.)

îlîspe *kız.* Zincir.

îlîspelîg *kız. s.* Zincirli. îlîspelîg huyah zincirli zırh.

illyuminatsiya Işıklandırma, ışıklarla donatma.

illyuminirovat' pol-Işıklandırmak.

illyustratsiya Resimleme.

illyustratsiyalığ s. Resimli.

illyustrirovat' pol-Resimlemek.

illyziya İllüzyon.

îlör Ütü.

îltek *şor.* Eldiven, tükten sohhan îltek yün eldiven.

îltîk (ı.) (kürkün yan tarafında işlemeli) Çanta, idektîg ton î k î holtığına M îltîk ilçeler Etekli paltonunun iki yanına iki çanta dikerler.

îltîk (ıı.) Küçük kap, kâse.

im İlâç: *"Tohtanar, ağan, im îzîrîbîzim."* N. Domojakov (Durun, ağabey, ilâç içireyim.)

imcek Meme. oh imcegî kinetîn sıstaza, ir pala ağırar sağ memesi aniden sızlarsa, erkek çocuk hasta olur. palanı imcekten sığar- çocuğu memeden kesmek.

imcek tas Kuvars.

imcekte- (çocuğa) Meme vermek.

imcektet- (çocuğa) Meme verdirmek.

imcî Doktor: *"îce-pabazı oolahtarın imcee közîderge kirek polçathanın pîl turğannar."* İ. Kotyuşev (Anne babası çocuklarının doktora gösterilmesi gerektiğini anlamışlar.) tîs imcîzî diş doktoru, harah imcîzî göz doktoru, mal imcîzî veteriner hekim.

imdî- 1. Toplamak. 2. İçinden seçmek.

imdîs Keten torba.

îmekte- Emeklemek, pala îmektepçe çocuk emekliyor.

îmektet- Emekletmek.

imîs Tane, tohum.

imîs- (giysiyi) Keserek kısaltmak.

imîskek 1. Kumaş. 2. Giysiyi kesip kısaltma.

İmitatsiya Taklit etme, taklidini yapma.

imitirovat' pol- Taklit etmek.

imker- bk. inker-

immanentnay s. içkin, mündemiç.

immigrant Muhacir, göçmen.

immigratsiya Muhaceret, göç etme.

immigrirovat' pol- Göçmek, göç etmek.

immunitet Bağışıklık.

imne- Tedavi etmek: *"Haydi imnepçeler? Payapan: Pîr salçalar mındağ marhacahtar."* V ' . Şulbayeva (Nasıl tedavi ediyorlar? Payapan: Şöyle haplar veriyorlar.)

imneg turazı Hastahane: *"Iliskecek olarntn imneg turazmzar kil turarğa söleen."* i. Kotyuşev (İliskecek, onlara hastahaneye gelmesini söylemiş.)

imneg Tedavi: *"Oolaanarnı ças salar üçün, imneg kiree holımdağı pray nimenî iderbîs."* İ. Kotyuşev (Çocuğunuzu iyileştirmek için, tedavi adına elimden ne gelirse yaparız.)

imnegcî Doktor.

imnel- Tedavi edilmek.

imnen- Tedavi olmak: *"Kop çon çörîp **imnencen,** Köbîzî pray çazılcan."* P.Ştıgaşev (Çok halk gidip tedavi olmuş / Çoğu tamamen iyileşmiş.)

imnet- Tedavi ettirmek.

imnîk *s.* Huysuz, hırçın, yabanî. arğümcı körbeen imnîk at kement görmemiş vahşî at.

imperativ *gr.* Emir kipi.

imperator İmparator.

imperatorskay *s.* İmparatorla ilgili.

imperiya imparatorluk.

imperiyalist Emperyalist.

imperiyaliteçskay s. Emperyalist, yayılmacılıkla ilgili.

imperiyalizm Emperyalizm.

import ithalât, dış alım.

importnay s. Dış alımsal, ithal.

importirovat' p o l - İthal etmek.

improvizator Doğaçlama.

improvizirovat' pol- Doğaçlama yapmak.

impul's İçten gelen d ü r t ü .

impul'stığ *s.* İçten gelen dürtüyle hareket eden.

im-tom *tekr.* ilâç.

i m z e - 1. Gagalamak. 2 Otlanmak.

in (ı.) S. En: *"Vaska ortızında odırçadır, Kolkanı patlanın in hırına* ***his*** *salğan."* A. Kuzugaşev (Vaska ortasında oturuyor, Kolka'yı sıranın en ucuna sıkıştırmış.) in ne pözîk en yüksek, in uluğ en büyük, in çahsı en güzel, in pastap en başta, başlangıçta.

in (ıı.) Omuz.

in (ı.) 1. im, işaret. 2. Kopya, pu pala sinin inîn bu çocuk senin kopyan.

in (ıı.) En, genişlik.

în İn: *"Olar suğ hazında, pözîk çarda în* ***hazıp,*** *uya çazapçalar."* N. Domojakov (Onlar su kıyısında, yüksek yarda in kazıp, yuva yapıyorlar.) an înî vahşî hayvan ini.

in- inmek: *"Tağnıh ozari hırında in parğan sarsıh çol çadır."* V. Kobyakov (Dağın karşı yamacında inen ince yol duruyor.)

incî Çeyiz, ipçîzî ü r e z e , incîzîn nandıra pirçeler kadın ölünce çeyizini geri verirler.

indeets Kızılderili, Amerikan yerlisi.

indeg 1. Zarar, ziyan. 2. Yanlış, hata. indeg it saldıbıs yanlış yaptık. 3. Hata, kusur.

indeks Endeks.

indet- Zihni karışmak.

indeyka Hindi: *"îdi adapcalar, kûsküdegî indeykalar çîli sarnahtanıp, saray üstünde honçathan apsahtı."* N. Domojakov (Böyle adlandırıyorlar, güz hindilerinin ötmesi gibi, kümes üstünde yatan ihtiyarı.)

indikator Gösterge, gösterici.

indîr- (ı.) İndirmek.

indîr- (ıı.) Tutuklamak, hapishanede tutmak.

indîre *zf.* Aşağıya: *"Aydo anı la sağ ınğan, çabal tonıcaan innîne tastap, tağdah indîre pastıra halğan."* V. Kobyakov (Aydo sadece onu düşünmüş, kötü elbisesini omzuna atıp, dağdan aşağı yürümeye başlamış.) suğ indîre çüssu aşağı yüzmek.

indirge Sağıldıktan sonra ineğin memesinde kalan süt. pızo indîrgezîn imzîn buzağı kalan sütü emsin.

indîrîg İndirme.

indîrîs İndiriş, indirme.

indîrkî s. Aşağıdaki: *"Küdettîh haylin indîrkî Kîçîg hıyığ tağ paan aylandır tur."F.* Burnakov (Küdetin dikkatini aşağıdaki Kiçig Hıyığ dağ yamacı çekiyor.)

individual'nay s. Bireysel, terdî.

individualist Bireyci, ferdiyetçi.

indîets s. Hintli.

indus Hindu.

industriyalizatsiya Sanayileşme, endüstrileşme.

industriya Endüstri, sanayii.

ine- İşaretlemek.

ine Anne: *"Min inem naa la tîk pirgen halın tüktîg hoy teerîzî tonnığ oynaam."* M. Çebodayev (Ben annemin yeni diktiği kalın tüylü koyun derisi elbisemle oynadım.) pala inezî e ş , son.

ine İğne. aarnın inezî arı iğnesi. îfienî tîkçetken nimee hazap salarğa iğneyi dikilen şeye batırmak, çîptî inee saptap salarğa ipi iğneye saplamak, tibe îne çuvaldız. îne hulağı iğne deliği.

înek İnek: *"Odın tüzîrzen, sin irgîçurtsar înek odına par kil!" M.* Kobyakov (Otu indirdikten sonra, sen eski yurda inek otuna gidip gel!) Aba înekke harındas nimes. Atasözü (Ayı ineğe kardeş değil.) Ölgen înek süttîg polcafi, ölgen kîzî çahsı polcan. Atasözü (Ölen inek sütlü olur, ölen kişi iyi olur.) înek çili inek yılı, hayvan takviminin ikinci yılı.

inel- Acı çekmek, ıstırap çekmek: *"Izelîbîsken tonıcahtı / Innîceene sal salğan. / İrgîlebîsken maymağastı / Inelgennen kis salğan."* A. Topanov (Yıpranan elbiseyi / Omzuna salıvermiş / Eskiyen çizmesini / Acı çekerek giyivermiş.)

înеldîrîk iğnelik.

înelîk bk. înеldîrîk

inertnay s. Atıl, hareketsiz.

inertsiya Atalet.

ineskî Kayak bükme tezgahı, sana pazın pükçen ineskî kayağın ucunu eğen tezgah.

iney 1. ihtiyar kadın, nine: *"Pacah iney, ürbehnebinen, urukken harahtarınan honcığınzar körgen."* M. Kokov (Paçah nine ürpererek, ürkek gözlerle komşusuna bakıyor.) 2. Zevce, karı. tas iney taş heykel.

iney-apsah *tekr. s.* ihtiyar karı koca.

ineyek Nine, ihtiyar kadın. Hırıh hadıl tonnığ hır ineyek. Bilmece, lahana (Kırk kat giysili kır nine.)

infektsionnay *tıp. s.* Enfeksiyonlu.

infektsiya *tıp.* Enfeksiyon.

infinitiv *gr.* Mastar.

informator Haber veren, bilgi veren.

informatsiya Enformasyon, haberleşme.

informirovat' pol- Bilgi vermek.

infuzoriya *zool.* Haşlamlı, enfüzvar.

înge bk. îne

inîs İniş: *"Toraat, hılağay huzuru cayılıp, inîske kire subay çorıhnan çorta halğan."\f.* Kobyakov (Doru at seyrek kuyruğu yayılıp inişe girerek adi yürüyüşle tırıs gitmiş.)

inîstîg *s.* İnişli, inişi olan dağ, nehir.

initsiyal Baş harfler.

initsiyativalığ s. Girişimci, inisiyatif sahibi.

initsiyativa İnisiyatif, teşebbüs, girişim.

injener Mühendis: *"Par andar, min injenernî ushurarğa parim."* S. Çarkov (Git oraya, ben mühendisi uyandırmaya gideyim.) tağ injeneri maden mühendisi.

injir İncir.

inker- Elbiseye astar dikmek, kenar dikmek.

inkubator Kuluçka makinesi.

inkubatsiya 1. Kuluçka devri. 2. Kuluçka makinesiyle civciv çıkarma.

inkvizitor Engizisyon hâkimi.

inkvizitsiya Engizisyon.

inmeşor. Balık ağı.

inmen 1. Omuz. 2. Bayan elbisesinin omzundaki şerit.

inne- İşaretlemek.

innen- Omzuna koymak, omuzda taşımak, omzuna almak.

innes Saka sırığı.

innîg (ı.) Enli.

innîg (ıı.) işaretli, imli. hulağı innîg hoy kulağı işaretli koyun.

înnîg s. İnli, ini olan. Pîs harından pır înnîg. Bilmece, eldiven (Beş kardeş bir inli.)

innîîîg *s.* Omzu geniş, güçlü, kuvvetli.

inostrannay s. Yabancı, ecnebi.

inspektor Müfettiş.

instenirovka Sahneye koyma.

instinkt içgüdü, insiyak.
instinkttığ *s.* İçgüdüsel.
İnstitut Enstitü: *"Pîstîh institutta ügrençem."* V. Şulbayeva (Bizim enstitüde öğrenciyim.)
instruktaj Talimat.
instruktivnay Talimat mahiyetinde.
instruktor Öğretici.
instruktsiya Talimat, direktif.
instrument Alet, enstrüman.
instrumental'nay s. Aletsel.
integral *mat.* integral.
integral'nay *mat. s.* integralla ilgili.
integratsiya Tamamıyla hesap etme.
intellekt Anlık.
intellekttığ s. Anlık, fikrî.
intelligent Aydın, münevver: *"Ipçîlerneh dee$_a$ çoohtas pîlbinçezîh, a pot sinin hanndazıh ı-ım haydağ intelligent, irdek ir."* V. Şulbayeva (Kadınlarla da, konuşmasını bilmiyorsun, peki ya senin kardeşin ımmm... ne aydın kişi.)
intelligentsiya Aydınlar, aydınlar sınıfı.
intendant Levazımcı.
intendantsvo Levazım dairesi.
internat 1. Yatılı okul. 2. Öğrenci yurdu.
internatsional Enternasyonal,
internatsional'nay *s.* Milletlerarası, uluslararası.
internatsionalizm Enternasyonalizm.
interval Ara, fasıla.
intervent Askerî müdahalede bulunan.
interventsiya Askerî müdahale.
intervyu Mülakat, görüşme.
intimnay Mahrem.
intonatsiya *gr.* Ton, tonlama.
intriga Entrika, desise.
intrigan Entrikacı, dessas.
intsident Hadise, olay.
intuitsiya Sezgi.
invalid Malul.
inventar' Demirbaş, envanter.
inventarla- Envantere geçirmek.
inversiya Devrikleme, evirtim.
inzek *sag.* ***s.*** Dar, sıkı.
inzer- Yıkmak.
inzerîl- Yıkılmak.
inzî Balta ağzı yanı.
înzî- Seğrimek.
ip (ı.) İp: *"Sol holında hahpahtığ irgî tüüs paza ödîk kipteceh ip tudın sattır."* A. Çerpakov (Sol elinde kapaklı eski ağaç kap ve çizme dikecek ip tutuyor.)
ip (ıı.) Özen, itina, ibî çoh özensiz.
ipçek Ağaç kap.
ipçî 1. Eş, zevce, karı: *"Ol Torkanın ipçîzî poltır."* V. Kobyakov (O, Torka'nın eşi imiş.) Çabıs taa polza, adım par, homay daa polza ipçîm par. Atasözü (Kısa da olsa atım var, kötü de olsa karım var.) 2. Kadın: *"Azahtarında uluğ, ultii çoh ipçî kızMh maymahtarı holtahnas çörçe."* V. Kobyakov (Ayaklarında büyük, tabanı olmayan kadın çizmesi sallanıyor.) Arağanı amir îzîner, apsahtığ ipçîden pîrîkpener. Halk sözü (İçkiyi sakin içiniz, evli kadınla birlikte olmayınız.)
ipçîîîg s. Evli, karısı olan: *"Şaraptın daa tölî Toray kilze üzîlbes, alay ipçîîîg, palalığ çide salçan ma."* A. Çerpakov (Şarap'm da soyu Toray gelse kesilmeyecek, yoksa evli, çocuklu mu kayboldu.)
ipek bk. ipek.
ipek *is.* Ekmek: *"Hollarında çarımdıh îpek paza timîr ayağastığ süt tudın ip, kir kilgen."* V. Kobyakov (Ellerinde yarım ekmek ve demir kâsede süt tutarak girmiş.) îpek tayna- ekmek çiğnemek, kizek îpek ekmek dilimi, parçası, çağban ipek yavan, katıksız ekmek. puğday îpek buğday ekmeği. îpek tîîîmî ekmek dilimi.

îpektîg *s.* Ekmekli.

İppodrom Hipodrom.

iprit *kim.* İperit, hardal gazı.

ipsek *bot.* Devedikeni.

ipsekte- Devedikeni toplamak.

ipte- Çabucak yapmak, düzene koymak, akıllıca yapmak, yoluna koymak: *"Çe, iptep tüzîp, tîgi çağın turçathan sıbını uzurıbıs, - tipçe."* M. Çebodayev (Haydi, uygunca in, şu yakında duran fidanı kes, - diyor.)

ipteg Düzeltme.

iptegiig s. Düzenli, düzgün: *"Orğannarnın pîrsî iptegiig, körinçe: anda pir dee kizi çatpinça."* V. Şulbayeva (Yataklardan biri düzgün görünüyor, orada hiç kimse yatmıyor.)

iptel- Düzelmek, uygun hâle gelmek.

ipten-Düzelmek, uygun hâle gelmek, yola girmek.

iptet- Düzelttirmek.

ipti *zf.* Uygun olarak, düzgünce: *"Anın azahtan attın iki mıhizına ipti, önetîn eğen nime çili, hoyralğlap partır."\I.* Kobyakov (Onun ayakları atın iki yanına uygun olarak, bilerek eğilmiş gibi kıvrılmış.)

iptîg *s.* 1. Düzgün, biçimli, güzel: *"A sirernîn adınar kem?-sunğan ol Paskazar sırlaan tırğahtığ iptig holın."V.* Tatarova (Peki sizin adınız ne? -Uzatmış o Paska'ya ojelenmiş tırnaklı düzgün elini.) 2. Özenli, dikkatli: İl çonnın arazında iptîg pol. -Halk sözü (Halk içinde özenli ol.) iptii çoh beceriksiz, iptîg sıray düzgün, güzel yüz. iptîg çoohtas- düzgün konuşmak.

ir 1. Erkek: *"İrge küsten pirîlcenmîs / İnek, hoyğa sadılıp / Ibde, tashar toğıncanmıs / Hul künin künnenip."* M. Kokov (Kocaya zorla verilmişiz / İneğe, koyuna satılıp / Evde, dışarda çalışmışız / Köle hayatını yaşayıp.) 2. Erkek, koca: *"Irahtın çadap la çitçetken irinin tarığıstığ ünî."* N. Domojakov (Uzaktan güçlükle ulaşmış kocasının sinirli sesi.) irge par- kocaya varmak. İrge paran ooy polcan, irgek hazin si» dîk polcan. Atasözü (Kocaya varmak güç olur, eldivene baş parmak dikmek zor olur.) ir sinîne çit-erginleşmek. ir taban yiğit, kahraman.

ir-Eğirmek.

iranets s. İranlı.

irbek Söz, lâf. irbek irbektirge söz söylemek.

irbekte- (söz) Söylemek.

irben *bot.* Kekik: *"Adam çurtaan Ah üüzek Ah irben öscheh çir polğan."* S. Kadışev (Atamın yaşadığı Ak Üüzek / Ak kekik yetişen yer idi.)

irbenne- Tütsülemek için kekik yakmak.

ircî-hurcu *tekr.* Şüphe, kuşku.

irdem Sperm, irdem ağız- seks yapmak.

irdenne- Horozlanmak.

irdîr- Eğirtmek.

iree İstırap, acı: *"Istîg adın izerlep / Imnegcîlernî pastaan / İree çolda köp körîp/Imnig suğa ol çitken."* P. Ştıgaşev (Güzel atını eyerleyip / Doktorlara rehberlik etmiş / Acıyı yolda çok görüp / Şifalı suya o ulaşmış.)

ireele- Istırap çektirmek: *"Paylarnı köp al çörîp, Pir dee nime albacah; Pos adın çoo ireelep, Polis çir dee körbecen."* P. Ştıgaşev (Zenginleri çok götürüp / Hiç ücret almamış / Kendi atına çok sıkıntı verip / Yardım hiç de görmemiş.)

ireeleg Istırap, acı.

ireelen- Istırap çekmek: *"Anan çobalçam, uzup polbin ireelençem pozımnı saldapçam." \I.* Şulbayeva (Sonra sıkıntıya giriyorum, uyuyamayarak acı çekiyorum kendimi eritiyorum.)

ireelenîs Istırap, acı çekme.

ireeienîstîg *s.* Acılı, ıstıraplı.

ireelestıg s. Acılı, ıstıraplı: *"Anın soonda çol uğaa uzah paza ireelestîg pîldîrgen."* A. Çerpakov (Onun arkasında yol çok uzak ve ıstırap verici görünüyor.)

ireelîg *s.* Acılı, ıstıraplı.

ireldey 1. Barut koyacak demir çubuk. 2. Barut ölçeği, kiik müüzînen idîlgen ireldey geyik boynuzundan yapılmış barut ölçeği.

irem (ı.) Masallarda kahramanı bağlayan kemer.

irem (ıı.) İri, cüsseli, irem hulun iri kulun.

iren Erkek.

îrepçî Eşler, karı koca: *"Iliskecek ortılap parğan daa irepçîlerdeh ileede uluğ oshas polıbıshan."* i. Kotyuşev (İliskecek kendine geldiğinde karı kocadan çok büyükmüş gibi davranmış.) İrepçî kîzînîn arazına kîrbe. Atasözü (Karı koca arasına girme.)

irepen s. Dağınık, düzensiz.

ires (ı.) *sag. koy.* Vida.

ires (ıı.) Çadır kirişi.

»ret (ı.) Dağın güney yamacı.

iret (ıı.) (kadehte) Şarap: *"Artın iretter arığ hanımnı / Oolığ suğ çili, örtecen polğan."* M. Kilçiçekov (Keskin şaraplar temiz kanımı / Zehirli su gibi, yakıyordu.)

Irgek 1. Baş parmak. 2. Eldivenin baş parmağı, irgek haza- eldivene baş parmak dikmek.

îrgek Erkek: *"Irgek hastar, öörlefîn izertîne, Çobatsar toozılbas çoohçaahnah lyğahnasçathannar."* N. Domojakov (Erkek kazlar, arkadaşlarını takip ederek, Çobat ırmağına doğru bitmez tükenmez bağırtıyla paytak paytak gidiyorlar.) îrgek-tîzî çoh cinsiyetsiz.

îrgektîg s. Erkekli. î k î pala îrgektîg tîzîlîg poltır iki çocuğu varmış, biri erkek biri kızmış.

îrgektîg s. 1. Tuttuğunu koparan. 2. El işinde becerikli.

irgeyek Cüce.

îrgî- Ekşimek, bozulmak.

irgî 1. Eski: *"Toraat, ol çathan îkölehnîh hırında irgî ottı ottap, halın parğan çörçe."V.* Kobyakov (Doru at, o yatan ikisinin yanında eski otu otlayıp, adımlıyor.) Pîr irgî nancı, î k î naa nancıdan artıh. Atasözü (Bir eski arkadaş, iki yeni arkadaştan iyidir.) 2. Eski, yıpranmış, irgî kögenek eski elbise. 3. Eski (zaman) İrgî tus eski zaman, irgîde eskiden, eski zamanda.

irgîl- Eskimek: *"Irgîlîp, çırtılıp, kîrge çaba hathan holıs kögenegî le anın innînde."* V. Kobyakov (Onun sırtında olan sadece eskiyip, yırtılıp, kire bulanmış keten gömleği.)

irgîlen- Eskimek, yıpranmak, kip-azah irgîlen pardı giysiler eskidi.

irgî-purunğı *tekr.* Evvelki, eskiden olan: *"Pîstîh irgî-purunğılarıbıs, palaa ayna-çik sıınmazın tîp, ağaa pîree homay arah, çuhpas arah at taap alarga küstencehner."* G. Kazaçinova (Bizim eski insanlarımız, çocuğa kötü ruh musallat olmasın diye, ona biraz kötüce ad vermek isterlermiş.)

îrî- 1. Süt ekşimek, bozulmak. 2. Çürümek, bozulmak: *"Polının pulunnarı îrîglep, hayzı çirde ötîre körînglepçe."* S. Çarkov (Salonun köşeleri çürümüş, bazı yerlerde duvarın arkası görünüyor.)

irî- Erimek.

irîg s. Erimiş, eriyik.

irîk- 1. Usanmak, bıkmak. 2. Canı sıkılmak, üzülmek: *"Zoyka tıhnir polza, andağ tabıstar ibîre köp istîlîsçe, olarnı istîp, irîk parğan."* N.

Domojakov (Zoyka dinlediğinde, bu tür sesler etrafta çok işitiliyor, onları duyup canı sıkılmış.)

îrîk (ı.) Çürük, çürümüş: *"Suğlığ potolok îrîk polcah, - çoohtan salğan ol, - Çirî oyılıp tüs parar."* S. Çarkov (Islak tavan çürümüş, - demiş o,- Çürüyen yeri delinip çöker.) îrik ağas çürümüş ağaç.

îrîk (ıı.) iğdiş edilmiş üç yaşında koç. îrîk, çîmkeen huça poican "irik" enenmiş koçtur.

irîk istek, arzu, iştah: irîk çoh isteksiz, arzusuz: *"Olarğa irîk çoh imci polısçızı polarğa kirek pol parğan."* İ. Kotyuşev (Onlara istemeseler de doktor yardımcısı olmak gerekmiş.)

îrîkte- Çürümek: *"A hara tal, annah hal panp / îrîkiep tüsken, kirîp parıp."* N. Tinikov (Fakat kara söğüt, ondan geri kalıp / Çürüyüp düşmüş, yaşlanarak.)

irîktîg 1. Tanrı, irîktîgnîn alnında ir k î z î pörîktîg turbacan Tanrının karşısında er kişi börklü durmaz. 2. s. iradeli, azimli.

irîl- Eğrilmek.

îrîmcîk (ı.) *zool.* 1. Örümcek: *"îrîmcik sözîrbezi çarbanğlap partır."* A. Çerpakov (Örümcek ağı yapışmış.) îrîmcîk uyazı örümcek ağı. 2. *mec.* Örümcek: *"Hacan sarıpça pisti / İspay irîmcîgînîh hılı.)* V. Mayneşev (Ne zaman sarsa bizi / Zenginlik örümceğinin ağı.)

îrîmcîk (ıı.) Kaymak ve yemiş karıştırılarak yapılan bir Hakas yiyeceği.

irin Dudak: "O/, *at üstünde külimzirep, irnî çidispin odırça."* V. Kobyakov (O, at üstünde gülümsemesinden dudakları kavuşmayarak oturuyor.) Erîncek kîzînîn irnî huruğ, erînmes kîzînîn irnî çağlığ. Atasözü (Eringecin dudağı kuru, üşenmezin dudağı yağlı.) üstîndegî irîn üst dudak, altındağı irîn alt dudak. 2. *gr.* Dudaksıl, irîn glasnayı *gr.* dudak ünlüsü.

îrîn irin, cerahat: *"Kök irin kizegîneh kibine çağıl parğan." A.* Kuzugaşev (Yeşil irin parçası elbisesine bulaşmış.)

irîn- Erinmek, üşenmek.

irîncek s. Erincek, üşengeç. Erîncek kîzînîn irnî huruğ, erînmes kîzînîn irnî çağlığ. Atasözü (Eringecin dudağı kuru, üşenmezin dudağı yağlı.)

îrînne- İrinlenmek, cerahat bağlamak.

îrînnet- İrinlendirmek, cerahat bağlattırmak.

irînnîg s. Dudaklı.

îrînnîg s. İrinli, cerahatli.

irîs- (ı.) Sataşmak, huylandırmak, kışkırtmak.

irîs- (ıı.) Birlikte eğirmek, eğirişmek.

irîs Sıkılma.

iristîg s. Sıkıcı, sıkıntı verici: *"Tastabısham, Könnîme pir dee kîrbeen. Nay la iristîg."* V. Şulbayeva (Bıraktım, gönlüme hiç girmedi. Pek de sıkıcı.)

irît- Eritmek.

îrît- (sütü) Ekşitmek.

îrîtkî bk. îritpek

îrîtpek 1. Süzme yoğurt. 2. Ayran çökeltisi, lor peyniri.

îrîtpektîg s. Süzme yoğurtlu. îrîtpektîg ayran yoğurt ayranı.

irke s. 1. Güzel, iyi: *"Pirîktîrgen irke mallar / Pir hazaadah sıhçalar / Prayzı koni gazı, pükser / Pik azıralğa parçalar."?.* Ştıgaşev (Birleştirilen güzel mallar / Bir ahırdan çıkıyorlar / Hepsi doğruca yazıya, çayıra / İyi otlanmaya gidiyorlar.) 2. Sevgili, sevimli: *"Çe, anımcoh, irkem. Hazıh* çön?ef."V. Kobyakov (Haydi, hoşça kal, sevgili'yciN/oım' Sağlıcakla git.)"/rke *îcemnîh îzîg bolları / Am daa pîldîrçe minîh ielimde."* M. Kilçiçekov (Sevgili annemin sıcak kollarını / Hâlâ hisse-

diyorum vücudumda.) irke pala sevgili, şımarık çocuk.

irkecek s. Sevimli, sevgili.

irkele- Şefkat göstermek, sevmek, okşamak: *"Ol pozın îdi irkelep adaan kîzînî am na kördî."* V. Kobyakov O, kendisini böyle şefkatle çağıran kişiyi ancak şimdi gördü.)

irkelen- Sevimlileşmek, okşanmak, nazlanmak.

irkeles- (birbirini) Sevmek, okşamak.

irkelestîg Sevgiyle, sevimlilikle: *"Tur, oolaam! Tur! îcezî, sah ol la saap, köbîktel turğan süttîg könektlg oolağınıh hırınca irtîp parırıp, pabazınıh tonın çabınıp, polda uzupçathan Vaskanı irkelestîg teebîsken."* A. Kuzugaşev (Kalk oğlum! Kalk! Annesi, tam o sırada sağılıp, köpüklenen süt dolu kovayla oğlunun yanına varıp, babasının paltosunu örtünüp zeminde uyuyan Vaska'ya sevgiyle dokunmuş.)

irkeiet- Sevgi, şefkat göstermek: *"Pabazı mini irkeletpeen, hada toğındırğan."* N. Tyukpiyekov (Babası bana şefkat göstermeden, birlikte çalıştırdı.)

irkelîg s. Sevgili, şefkatli, sevecen.

ırkîni. Eşik. 2. Kapı pencere çerçeves\ *"lliskecek lampanı közenek irkînîne turğızıbıshan, stol üstüne ah is çazıbıshan, sumkadah ah çayındılığ tinteler sığarğlap kilîp, salğlap, ahsılarm ashlabıshan."* İ. Kotyuşev (Iliskecek lambayı pencere çerçevesine koymuş, masa üzerine ak bez sermiş, çantadan ak kaplamalı tenekeler çıkarıp koyarak ağızlarını açmış.)

irkînnîg s. Çerçeveli, pervazlı.

irlen- 1. Kocaya varmak. 2. Yiğitlenmek, erkeklenmek: *"Yakın, pir harağın hıza körbineh, Jrlene tüsken."* V. Kobyakov (Yakın, bir gözünü kısarak bakıp, yiğitlenmiş.)

irlîg s. Kocası olan, evlenmiş kadın.

irlîk 1. Şeytan 2. *mec.* Şeytan, kötü: *"Nimee kîstesçeler pu irlîkter?"* N. Domojakov (Niçin kişneşiyor bu şeytanlar?)

İrlik *mit.* Erlik. (Kamlık inancında yer altı Tanrısı.) soshanı İrlik han çayağan domuzu Erlik han yaratmış, ayna-çik İrlîk hannın çonu şeytan Erlik hanın halkındandır.

îrön Balık sürüsü.

irös 1. Zincir halkası. 2. Demirden tüfek çubuğu. 3. Tornavida. 4. *mec.* Atik, çevik, iröstîn irnî çağlığ çeviğin dudağı yağlı.

irrigatsiya Sulama, sulama işleri.

irt- Geçmek: *"Haraağızı irtlp, kök tan kögerîp, çarıp kilgen."* V. Kobyakov (Gece geçip, mavi tan ağarıp ışıldamış.) îzîg çayğı irtîp pardı sıcak yaz geçti, künner irtîpçeler günler geçiyor, hatap irt- tekrar etmek, tekrarlamak.

irte 1. Erken: *"Ol polğan irte çashıda."* V. Kobyakov (Bu olmuş ilk yazda.) İrte turğan hushacah nimîske tüzedir, irte turbaan hushacah harağın çuhçıp odıradır. Atasözü (Erken kalkan kuşçuk yemişe düşer, erken kalkmayan kuşçuk gözünü ovalar.) 2. Sabah. 3. Vakitsiz, vaktinden önce. irte öl par- vaktinden önce ölmek, vakitsiz ölmek.

irtecî *s.* Erkenci. İrtecî kîzîîkîî ülüstîg. Atasözü (Erkenci kişi iki ülüşlü.) krş. irteeçî, irteçîl

irteeçî s. Erkenci, erken kalkan: *"İrteeçî ipçîler înekterîn sağlap hayınısçathannar."* N. Domojakov (erkenci kadınlar ineklerini sağıp koşuşturuyorlar.) krş. irtecî, irtecîl

irtecîl s. Erkenci, erken kalkan: *"Küdet irteçîl, püün ol kün naa la çaçırapçathanda ushun kilgen."* F. Bumakov (Küdet erkenci, bugün o güneş daha yeni doğduğunda uyandı.) krş. irteci, irteeçî

irten *zf.* Sabah: *"Künnîn-tahnıh ırahhı irtenneh harashı çitkençe, pu la öör hoynın soonan çörîp, üzînçî çili parir."V.* Kobyakov (Gece gündüz sabahın erkeninden karanlık düşünceye kadar bu koyun sürüsünün arkasından gideli üçüncü yılı doluruyor.) irten irtök turıp aldım sabah erken kalktım.

irtengî s. Sabahki.

irtengîzîn *zf.* Sabahleyin.

irtîn- 1. Kendini beğenmek. 2. Şımarmak.

irtîndîr- Böbürlendirmek, şımartmak"Hacan ağaa çoyırhap, Ulam na irtîndîrçebîs."\J. Maynaşev (Ona ne zaman yaltaklansak /Daha da böbürlendiriyoruz.)

irtîr- Geçirmek: *"Çalğıs adı par polip / Çorıh anman itçeh / Çarıh künnî irtîrîp / Çaçırah afini hadarcah."* P. Ştıgaşev (Biricik atı varmış / Onunla yola gitmiş / Parlak günü geçirip / Çok avı beklemiş.) kün irtîr- gün geçirmek.

irtîre *zf.* İleri, ileriye: *"Şarap horıhçah, Payusanı kör salğanına pır dee çapsıbin paza örînmin, irtîre pastırarğa tirinîbîsken."* A. Çerpakov (Şarap korkmuş, Payusa'yı gördüğüne şaşırmadan ve sevinmeden, ileri yürümeye hazırlanmış.)

irtîs Geçme, geçiş.

irtîs- Geçişmek: *"Hay pîreelerî huzuh hazıp ala, aar-peer irtîsçetkenner."* N. Tyukpiyekov (Bazıları fıstık kırarak, oraya buraya geçişiyorlar.)

irtken Geçmiş, irtken tus *gr.* geçmiş zaman, naada irtken tus *gr,* yakın geçmiş zaman, irtken çil geçen yıl.

îs (ı.) 1. iç: *"Anı istîp, Aydo îstfnde sağın salça."* V. Kobyakov (Onu duyup, Aydo içinden düşünüyor." Tîlîn uzun sunma, tîzîn îstînde tut. Atasözü (Dilini uzatma, dişinin içinde tut!) 2. Mide His kîzînîfi îstî hızı! çîrçe. Atasözü (Kız kişinin mi-öes\, kızıl fincan.) 3. İç: *"Aydo pazohCanrçazınm îstînde çalgızaan tura naldı."M.* Kobyakov (Aydo yine ak ovanın içinde yalnız kaldı.) 4. İç: *"Turacahtıh îstî harashı."* V. Kobyakov (Evin içi karanlık.) 5. Karın içi: *"Am ağırii pabazı kiler pazına pazoh tudıbıshan, alındağızınah **tın** polğan, îstî, tîzeh, hatıpçathandağ."*\. Kotyuşev (Şimdi ağrısı, babası gelmeden önce yine başladı, eskisinden daha şiddetli, kamı ise sertleşmiş gibi.) 6. Karın: *"Oolahtıh îstîn çarıbıshannar."* İ. Kotyuşev (Çocuğun karnını kesmişler.) îstîn kimîr- içini kemirmek, içi içini yekmek. îstî köy- içi yanmak, anın îstîn kem pîler? Ne düşündüğünü kim bilir? îstî çoh haset. îstî çohtan- haset etmek, gıpta etmek.

îs (ıı.) İz: *"Saraashır çoğıl. Püürler le îsterî haltırlar!"* N. Nerbişev (Sarı aygır yok. Sadece kurtların izi kalmış.) hozan îsterî tavşan izleri. îs sür- iz sürmek. 2. İz: *"Nince le par çobağlarnı pîlçem, Çe prayzı minde îs halğıshan."* M. Kilçiçekov (Var olan acıların hepsini biliyorum / Ve hepsi bende iz bıraktı.)

îs (m.) iş, güç. Çiit kilze îs horapça, kirî kîlze as horapça. Atasözü (Genç gelse iş azalır, yaşlı gelse yemek azalır.)

îs- İçmek: *"Aydo, îpegîn aram-aram taynap, îzîg çeynî porlada oortap, îsçe."V.* Kobyakov (Aydo, ekmeğini yavaş yavaş çiğneyip, sıcak çayı höpürterek içiyor.) suğ la çili îs-su gibi içmek, aday îspes köpek içmez, çok kötü içecek. 2. içki içmek: *"Ayool, noğa çalğızaan îsçezîh, -pastır kilgen Arkadiy."* V. Tatarova (Ayol, niçin yalnız içiyorsun, yürüyüp gelmiş Arkadiy.)

is (ı.) is, duman: *"Is tarap parğanda, körzeler, hara hustar tigîr köglnde andar-mındar la pıtırasçalar."* N. Domojakov (Duman dağıldığında bakmışlar ki kartallar göğün mavili-ğinde oraya buraya uçuşuyorlar.)

is (ıı.) Mal, varlık. Pay kîzîrîîn izî halar, hıyğa kîzînîn adı halar. Atasözü (Zenginin malı kalır, iyi insanın adı kalır.) is-pay *tekr.* varlık, zenginlik. is-mal *tekr.* varlık.

is (iıı.) Us, akıl. San sanirğa sağıs kirek, sağınıp pögînerge is kirek. Atasözü (Sayı saymaya düşünce gerek, hesap yapmaya akıl gerek.)

is (iv.) (av hayvanı için) Eş.

is (v.) Kumaş, bez: *"iliskecek lampanı közenek irkînîne turğızıbıshan, stol üstüne ah is çazıbıshan."* İ. Kotyuşev (İliskecek lâmbayı pencere kenarına koymuş, masanın üstüne ak bez sermiş.)

is- (ı.) İnek süt vermek.

is- (ıı.) 1. Çekip almak, çekmek: *"Anın pır holtiicaa altına kîzî idinin îziin sineceh gradusniktî suğıbıshan, anan istîp tuthiap körgen."* İ. Kotyuşev (Onun bir koltuğuna insan ateşini ölçen dereceyi sokmuş, sonra çekip bakmış.) 2. Kürek çekmek. 3. Suyu çekerek almak.

is- (m.) Dinlemek, duymak: *"Uhnah atırğan teenîn, alnında uluğlardah na isçeh."* V. Kobyakov (Kurşunla vurulmayı, daha önce sadece büyüklerinden duymuş.) İspeske çoohtaba, çîtîbestî pîiebe. Atasözü (Dinlemeyene konuşma, kesmeyeni bileme.) sös ispes söz dinlemez, iste le duyar duymaz. tılaas is- haber duymak, tabıs is- ses duymak, sös ispes söz dinlemez.

is-hut *tekr.* Akıl, zeka, bilinç: *"Aydonın, anı la körgende, is-hut çoğıl."* V. Kobyakov (Aydo'nun onu görünce bilinci kayboluyor.)

isît- İşitmek, dinlemek. Püür san pile çoğıl, sağızı çoh sös iste çoğıl. Atasözü (Kurt sayı bilmez, akılsız söz dinlemez.)

îsker 1. Ön, ileri: 2. Doğu: *"Aydo, on çastığ oolah, ah ölen ottığ ah çazıca, çaya tastaan hazıh* p / 7 / , *îskerkî tağzar tari sıh parğan hoynıh soonah pastır parça."* V. Kobyakov (Aydo, on yaşında oğlan, ak otlu ak yazıya, atarak dağıtılan aşık kemikleri gibi, doğudaki dağa doğru çıkarak dağılan koyunlarının ardınca yürüyor.) *"Harassam, naukanı îsker çörgîzem."* G. Topanov (İstesem, bilimi doğuya getiririm.) krş. îlger

iskerek (ı.) Uysal, uslu. iskerek tadar taban uysal Hakas.

iskerek (ıı.) İyi işlenmiş (deri), iskerek hoy teerîzî iyi işlenmiş koyun derisi.

îskerkî s. Doğudaki, doğuya ait.

isket Asalet, soyluluk.

iskettîg s. Soylu, asil. iskettîg kîzî soylu kişi.

iskî 1. Kürek: *"Sarış polbadım sahay pu küsterneh / -Molat iskî holğa tudındım."* M. Bainov (Mücadele edemedim bütün bu güçlerle / Çelik kürek elimde tutarak.) 2. Kürek, kayık, sandal küreği: *"İskîzin kimenîh pirde pir sarindağı suğa tüzîrîp le mahnanminıbıshan."* İ. Kotyuşev (Küreğini kayığın bazen bir yanına, bazen öbür yanına acele etmeden indirmiş.)

îskî 1. İçki. 2. içkicilik. îskee kîr parğan içkiciliğe düşmüş.

îskîlîg s. İçkili.

îskîlîk (i.) 1. Düşük erken doğmuş hayvan. 2. Erken doğmuş hayvan yarusu postu, pızo îskîlîgînden idîlgen tulup buzağı postundan yapılan kap, torba.

îskîlîk (II.) Köpeğin bastığı yerde kalan pençe izi.

îskîn bk. îskît(I.)

iskîndî İneğin memesinde kalan süt.

iskîndîîîg *s.* Memesinde süt olan (inek)

iskîr- 1. Bildirmek, ilân etmek: *"Ölgen kîzî söögîne / Ööcff açıp iskîrçe: / «Öskebîs pîs pir çirde / Ööre polip pos posha / Ölîp, homdaa kîrgence / Öçes sağ ıs tutpasha."* M. Kokov (Ölen kişi cesedine / Ödü acıyıp duyuruyor: 'Büyüdük biz aynı yerde / Dost olarak birbirimize / Ölüp mezara girene kadar / Kötü niyet beslemeden.) 2. Haber vermek: *"Orta surğan suruna Ohsanıp min nandırğam, Oloh kün kür pabama Ön n m inen iskîrgem."* M. Kokov (Doğru sorduğu soruya / Sevgiyle ben cevap verdim / Tam o gün sinirli babama / Mutlulukla haber verdim.)

iskîrîg Bülten, tebliğ, bildiri.

iskîrîm bk. iskîndî

îskît (I.) 1. Kurt veya köpeğin eştiği yer. aday îskît tartça köpek yeri eşeliyor. 2. Kurdeşen, ürtiker

îskît (II.) *bot.* Çakal eriği: *"Ahdarıl parıp, sıbıcah, har üstünce kömes çil parıp, îskît ağazına îîîn pardı."* M. Çebodayev (Devrilip, fidancık, kar üstünde biraz yuvarlanıp çakal eriği ağacına takıldı.) îskît çîsteğî çakal eriği yemişi.

iskopaemıys Yer altı zenginliği.

iskusstvo Sanat: *"Tilekeynî, min sağınçam, Vanya, iskusstvo sîîîg araçılap halar."V.* Şulbayeva (Dünyayı düşünüyorum Vanya, ancak sanat kurtarır.)

ispanets İspanyol.

is-pay *tekr.* Zenginlik, servet, bolluk: *"Aaldahar, mındağı çirnîh, suğnıh is-payınahar ileede nimeler pîîîp alğan Fedor Pavloviç pu apsahtah."* N. Domojakov (Köy hakkında, buradaki toprağın, suyun zenginliği hakkında çok şeyler öğrenmiş Fedor Pavloviç bu ihtiyardan.)

îspelçîk (dağ keçisinin) Bacak kemiği iliği, an îspelçîgî, uluğ im nime, palığa sürtçen. bacak kemiği iliği yaraya sürülen güçlü ilâçtır.

ispes *s.* Söz dinlemez. İspeske çoohtaba, çîtîbestî pîlebe. Atasözü (Dinlemeyene konuşma, kesmeyeceği bileme.)

ispıtanie Sınav, tecrübe, imtihan.

îspîk (I.) 1. Maşa, pense. 2. Cımbız. kîrpîktî çulcan îspîk kirpik alma cımbızı.

îspîk (II.) Çocuk bir yaşını doldurduğunuda saç kesme toyu.

ispolkom İcra komitesi: *"Noğa sin ispolkomzar harahsınçazıh? Partiya püün aarlasta nimes, ülgüzîn çîdîr salğan."V.* Şulbayeva (Niçin sen icra komitesine göz diktin? Parti bugün karışmıyor, ülküsünü yitirdi.)

ispolnitel' İcra eden, yerine getiren.

is-sağıs *tekr.* Akıl fikir, akıl us: *"İs-sağızı taybalıp, çirde tonı pazına pürgel parğan nimenî Çohırah anan na pazoh çoon putha haphlap parğan."* V. Kobyakov (Aklı fikri bozulup, yerde elbisesi başına geçmiş şeyi Çohırah sonra yine kalın butlarından kapmaya başlamış.) is-sağıstan as-aklını yitirmek: *"Ol is-sağıstah asça, ılğaptır, oolaan tîgdeh-mınnah sıybastırğlapça, köölce aidi çoohtanğlapça."* İ. Kotyuşev (O, aklını yitiriyor, ağlamış, oğlunu şurasından burasından sıvazlıyor, sakince tesselli ederek konuşuyor.)

îssîrek s. İş sever, işten hoşlanan.

issledovatel' Araştırıcı, araştırma uzmanı.

ist- Dinlemek, işitmek: *"Aydo, istîp, kögîske alınıp alğan."* V. Kobyakov (Aydo, onu dinleyip aklında tutmuş.)

iste- 1. Yapmak, imal etmek. 2. (deri) Sepilemek, işlemek: *"Tfgî oy ıhta örekenîmnen hada tuup istecehmîs."* N. Nerbişev (Şu çukurda karımla birlikte deri işledik.)

îste- İzlemek, takip etmek, izinden gitmek.

îsteg İzleme, takip, peşinden gitme.

îstegcî İzleyen, takip eden.

istel- (deri) İşlenmek, imal edilmek.

isten- (ı.) (deri) İşlenmek, sepilenmek.

isten- (ıı.) 1. Sakinleşmek. 2. Alışmak, bağlanmak: *"Toraynıh daa çorığı pîree çirde ibîne çitkelekke üzîl parbas kir-in oçı, in irke ösken ool polğan, pasha çirde çadıp, ol hacan daa istenmes»."* A. Çerpakov (Toray'ın da yolu bir yerde kesilmeden evine ulaşmalı, en küçük, en sevgili büyüyen oğul idi, başka yerde yaşayıp, hiçbir zaman alışmaz.)

îsten- İş sahibi olmak, çalışmak: *"İrtenneh ala, astap / İirge teere îstencen."* P. Ştıgaşev (Sabahtan başlayarak acıkıp / Akşama kadar çalışmış.)

îstençî işçi: *"Hakasiya aarlapça Pray mirdegî îstençîlerneh hada Sinîh çiton çazıhnı."* M. Arşanov (Hakasya kutluyor / Bütün dünyadaki işçilerle birlikte / Senin yetmiş yaşını.)

istendîr- 1. Sakinleştirmek. 2. Alıştırmak.

îstendîr- Çalıştırmak.

îstenîs- (birlikte) Çalışmak.

îstenîs Çalışma, iş: *"Anda, îstenlste, alıp ool / Anın sıltaanda la toğınılça."* i. Kotyuşev (Orada, işte, alp oğlan / Onun sayesinde çalışılıyor.)

îstenîstîg s. İşli, işi olan.

îstes İzleme, takip.

îstes- Yardımlaşarak izlemek, takip etmek: *"Nimee kilgezih peer? Noğa sin mini îstes çörçezîn? Tayka."V.* Şulbayeva (Niçin geldin buraya? Niçin beni izliyorsun? Tayka.)

istet- (deriyi) İşletmek, mamul hâle getirtmek.

îstet- İzletmek, takip ettirmek.

îstezîg İzleme.

îstî 1. iç, içi. turanın îstînde evin içinde. stol îstînde masada. 2. Karın. îstîharın işkembe. îstî-harınnığ ügre işkembe çorbası. îstî çoh kıskanç. îstî contan- kıskanmak, haset etmek

istîg 1. Güzel. Köygen ottın çılii istîg, hıyğa kîzînîn çooğı hınığ. Atasözü (Yanan ateşin sıcağı güzel, akıllı kişinin konuşması ilginç. 2. Kullanışlı, uygun. 3. Rahat, huzurlu: *"İstîg uzuhar, tîl dee pîlbezer / îkî hos mıltiim holımda çatça."* M. Kilçiçekov (Rahat uyuyunuz dil bilmesem de / Çiftem elimde duruyor.) 4. Varlıklı, zengin, verimli, bereketli: *"Madır suğnıh hazında / Mahnay ahcı çurtacah / Mahat, istîg tayğada / Maraçı ol tustacan."* P. Ştıgaşev (Madır ırmağının kıyısında / Mannay avcı yaşarmış /Güzel, verimli ormanda / Tuzlaktan tuz çıkarırmış.) istîgnîn küzî polcafi varlıklının gücü olur.

istîl- İşitilmek, duyulmak: *"Pana anın soonca sığara honça. fstîlçe, Pananın ünî."* V. Şulbaleva (Pana onun arkasından çıkıyor. Pana'nın sesi işitiliyor.)

istîldîr- Duyurmak.

istîldîre *zf.* Duyulacak şekilde, yüksek sesle: *"Kem-de istîldîre sıbıranıbıshan: - Uya pabanıh îrîhnerî sıh pardıl."* A. Kuzugaşev (Birisi duyulacak şekilde mırıldanmış: 'İlya babanın irinleri çıktı.)

îstîlîg s. Geniş: *"Allığ îstîlîg hudaylardan / Haziin surınıp pazırğan."* M. Bainov (Merhameti geniş tanrılardan / Sağlık dileyip yalvarmış.) *"Klanyacağım, sin hudayzıh, allığ îstîlîg, kîzee acıncah."* V. Şulbayeva

(Klanyacığım, sen tanrısın, geniş, rahat, insana acıyan.)

istîlîs- İşitilmek: *"Zoyka tınnir polza, andağ tabıstar ibîre köp istîlîsçe, olarnı istfp, irîk parğan."* N. Domojakov (Zoyka dinlediğinde, öyle sesler etrafta çok işitiliyor, onları duyunca canı sıkılmış.)

îstîndeği s. iç, içe ait îstîndeği aarığlar iç hastalıkları. îstîndegî politika iç politika.

istkusstvo Sanat, ustalık, maharet.

istoçnik Kaynak, memba.

istopnik Kaloriferci, kalorifer ocakçısı.

istoriçeskay s. Tarihî.

istorik Tarihçi.

istoriya Tarih.

istrebiteFY ok eden, tahrip eden.

it 1. Vücut, vücudun eti: *"Anın pray idî pus la oshas polğan."V.* Kobyakov (Onun bütün vücudu buz gibi olmuş.) 2. Et: *"Tîrig ittî kize tartpacah."* V. Şulbayeva (Diri et çekip kesilmez.) Arığ itten üs sıhpaan, arğaasnan toğıs pütpeen. Atasözü (Zayıf etten yağ çıkmaz, tembelle iş olmaz.) ças it taze et. hoy idî koyun eti. sosha idî domuz eti. at idî at eti. tanah idî tavuk eti. aba idî ayı eti. tarthan it kıyma, idî çoh zayıf çelimsiz, hızıl it kırmızı et. it kombinadı et kombinesi

it- Etmek, yapmak: *"Anın çurtazındağı aar künnemî niik idfbîzerîne ol kızı polis pirgîdek oshas poladır."* V. Kobyakov (Onun hayatındaki zor günleri kolaylaştırmaya o kişi yardım edecek gibi.) Kiptîgnî çalaas ider, attığnı çazağ ider. Atasözü (Elbiseliyi çıplak eder, atlıyı yaya eder.) toy it- şölen, düğün etmek. tahta it- köprü yapmak, hatap it- tekrarlamak. tamah it- yemek yapmak, çoh it- yok etmek: *"Pozının çöreğinde Yakınnı sağam daa çoh idîbîzer çîli polça."* V. Kobyakov (Kendi yüreğinde Yakın'ı hemen yok eder gibi oluyor.) geroy it- kahramanlaştırmak. haalağ it- adım atmak, hıya it- uzak tutmak, yaklaştırmamak, alçaas it- yanlış yapmak, protokol it- protokol yapmak, çıılığ it- toplantı yapmak. haydar ittin? ne yaptın? 2. Bir şeyi yapmak istemek anlamında yardımcı fiil olarak kullanılır: *"Çoohtanarğa itken, çe tîlî aylanmaan, ünî dee sıhpaan."* A. Çerpakov (Konuşmak istemiş, fakat dili dönmemiş, sesi de çıkma*mış.)" Kazak, adın aylandım tartıp, pazoh saabızarğa itçetkende, arğızı, hathırıp ala, tızıbıshan."* N. Tyukpiyekov (Rus 'Kazak' atını çekip döndürerek yeniden vurmak isterken, arkadaşı gülerek kaçmış.)"Çe *çoohta, nime çoohtirğa itkezîn."* V. Şulbayeva (Haydi konuş, ne konuşmak istiyorsan.)

ît 1. Köpek. 2. *mec.* Kurt. ît palazı aday poibas. Atasözü (Kurt yavrusu köpek olmaz.) ît taban köpoğlu. ît purun Yaban gülü meyvesi, itburnu, kuşburnu: *"İt purun çaynı smeten hadıp îskende, tir sığara sabılça."* N. Domojakov (Kuşburnu çayına kaymak katıp içince, ter çıkıyor.) ît tîgen yaban gülü (çalısı). ît ayan köpek yalağı.

îtîskîn Ürtiker. krş. îskît

ît- itmek, dürtmek: *"Abis, tura parıp, olarnı purnılarınah puluna îdîbîsken."* A. Kuzugaşev (Papaz, kalkarak, onları önlerinden köşeye itmiş.)

italyanets İtalyan.

îtîgen *bot.* Yaban gülü meyvesi.

îtkek-sashah *tekr.* Kötü ruh, insanı kötülüğe iten dürtü.

ıtkıs (ı.) Çalı.

îtkîs (ıı.) Kürek, kar veya çöpleri toplamaya yarayan kürek.

itog Toplam, yekun, bilanço, netice.

îtpek *sag.* Ekmek. krş. ipek.

itse *zf.* Yoksa, veya: *"itse, min anı üs bukvaa ızıbızarcıhpın."* V. Şulbayeva (Ben olsam ona birkaç satır yazıp gönderirdim.)*"İtse, min çahayağı çoh çahayahtançathan çahayahpın."* V. Şulbayeva (Veya, ben çiçeği olmayan çiçeklenen çiçeğim.)

itten- Şişmanlamak.

ittîg *s.* 1. Etli: *"Tfrîg söök ittîg polcah."V.* Şulbayeva (Canlı vücut, etli olur.) 2. Şişman, etine dolgun insan.

îttîr- Dürttürmek, ittirmek.

ittîr- Ettirmek, yaptırmak, tura ittîr- ev yaptırmak: *"Amoh ittîrerbîster ağaa,- çoyırhos ünnengen çoon kfzf."* N. Domojakov (Hemen şimdi yaptırırız ona, yaltaklanarak seslenmiş iri kişi.)

ierarhiya Hiyerarşi.

ierogrif Hiyeroglif.

iyod İyot.

iyıl' Temmuz.

iyun' Haziran.

izbirateP Seçmen.

ize- (ı.) Esnemek: *"Kiçicek hara sıraylığ iren, izep ala, sîlîgîbîsçe."* N. Tyukpiyekov (Küçücük kara yüzlü erkek, esneyerek silkeliyor.)

ize- (ıı.) Yıkmak, tahrip etmek.

îze *ünl.* Öyle, evet.

îzeeçî Alkolik, krş. îçeeçî

îzeep Cep. nan izeep yan cep. tös îzeebî iç cep.

îzeeptîg s. Cepli.

izeg (ı.) Esneme.

izeg (ıı.) Yıkma, tahrip etme.

izel- 1. Çökmek, yıkılmak, harap olmak: *"Semennıh kiçicek turacağı tooza köy parğan, anın ornında çitîre köybeen turunnar la pulazıp çathlap paza çarımı izel parğan sool körîn turğan."* V. Kobyakov (Semen'in küçücük evi tamamen yanmış, onun yerinde bütünüyle yanmamış odunlar tütüyor ve yarısı çökmüş ocak görünüyordu.) 2. Eskimek, yıpranmak: *"Tonının alnı-kisfı pîldîs çoh pola izel parğan."* V. Kobyakov (Elbisesi, tersi düzü bilinmeyecek şekilde yıpranmış.)

izelîg s. Tahrip olmuş, yıkılmış.

îzemcîk 1. Kese, para kesesi. 2. Avcı çantası. 3. Mücevher kutusu. 4. İri boncuk. 5. İnci.

izen- Usanmak, bıkmak: *"Hapıhnın Ton oolğı at üstünde izenmes, çalahmas tıstanmin odırçathanın tanaan."* N. Domojakov (Hapın'ın Ton oğlunun at üstünde usanmadan bıkmadan dinlenmeksizin oturduğunu anlamış.)

izen 1. Sağlıklı, sağlam, hayatta: *"Pabam ürep parğan, îcem am daa izen."* V. Kobyakov (Babam öldü, annem hâlâ sağlıklı.) 2. Selâm: *"İzen sağaa, çarıh künnîh suzı / Alğıs sağaa, çurtastın tını."* M. Kilçiçekov (Selâm sana, parlak gün ışığı / Teşekkürler sana, hayatın tını.) izen polzam sağlığım yerinde olursa, izen mindî! sağlıkla! sağlıcakla! izen pir-selâm vermek: *"Çe pudurğı kızı, Aydonı kür tabısnah köksebfzer ornına, ağaa hınıstığ izenpirgen."V.* Kobyakov (Fakat az önceki kişi, Aydo'yu gür sesle azarlamak yerine, ona sıcak bir selâm vermiş.) 3. Merhaba, selâm!: *"Hara talay, izen! / Hara harahtığ hakastah / Hara talay, sağaa izen."* S. Kadışev (Kara Deniz, selâm! / Kara gözlü Hakas'tan / Kara Deniz sana selâm!)

îzen- (ı.) İnat etmek, direnmek, dinlememek.

îzen- (ıı.) Beklemek, ummak, güvenmek: *"Ağaa izençetkennerin sisçetken."* İ. Kotyuşev (Ona güvendiklerini sezmiş.) îzengen tağda kiik çoh polcan. Atasözü (Güvenilen dağda geyik olmaz.)

îzencî İki kez işlenmiş (deri.)

îzencîk inatçı, direngen. îzencîk at inatçı at.

îzendîr- Güvendirmek, umut vermek, inandırmak.

îzefie Üzengi: *"Yakın, tizin ızırınip, iki izenee tur kilgen."* V. Kobyakov (Yakın, dizinden ısırtıp, iki üzengi üzerine kalkmış.)

îzenelîg *s.* Üzengili. îzenelîg hanaa atlı araba.

îzenîs- (birbirine) Güvenmek, inanmak.

îzenîs Güven: *"Traktör kilen nen, kirek sahay hubul parğan, Kolhoztan sıhhan kizilernih hayzıları nandıra kirgenner, kolhozha İzenis aylanğan."* M. Kokov (Traktörün gelmesiyle her şey değişmiş, kolhozdan çıkanların bazıları geri girmiş, kolhoza güven gelmiş.)

îzenîstîg *s.* Güvenilir, itimat sahibi.

îzenmes s. Güvenilmez.

izen-mindîles- Selâmlaşmak.

izenne- Selâmlamak.

izenner Selâmlar! Merhabalar!

izennes- Selâmlaşmak: *"Aday palazı Hara Husnan / Pos pilgenince izennesçebis."* M. Kilçiçekov (Köpek yavrusu Kara Kuş'la / Kendi bildiğimizce selâmlaşıyoruz.)

izennestîr- Selâm verdirmek, selâmlatmak.

îzenök Merhaba!

izep 1. Hesap 2. Akıl, fikir, düşünce. 3. Sayı. izebı çoh mal sayısız mal.

îzep Cep: *"Izebineh appağas hol pladı sığarğan."* A. Çerpakov (Cebinden bembeyaz mendil çıkarmış.)

izepçî Anlatıcı, nımahtı izepçî le kîzî pîledîr masal anlatmayı sadece anlatıcılar bilir.

izepte- Plân yapmak, hesaplamak.

izer Eyer: *"Soonzar izerdegi kizi körinibisken."* F. Bumakov (Arkasından eyer üzerindeki kişi görünmüş.) izer hamağı eyer kaşı: *"Aydo, izer hamağına tunıp, öheye arah odırıbıshan."* V. Kobyakov (Aydo, eyer kaşına tutunup, öne doğru oturmuş.) izer oyı eyer çukuru: *"Kinetin izer oy inan azın I parğan in na sizingen."* N. Domojakov (Aniden eyer çukurundan ayrıldığını sezmiş.) izer çoh eyersiz.

îzer suğ İçme suyu. Müner atha hum artpa, îzer suğa han urba. Atasözü (Binek atına kum yükleme, içme suyuna kan dökme.)

izere *zt.* Arka arkaya, peş peşe.

izerîstîre *zf.* Birbiri ardına, sırayla: *"Pastağı partadah izeristire sunp pastaan."* A. Kuzugaşev (Baştaki sıradan itibaren sormaya başlamış.)

izerle- Eyerlemek: *"İstig adın izerlep / Imnegcilerni pastaan."* P. Ştıgaşev (Güzel atını eyerleyip /Doktorlara rehberlik etmiş.)

izerlîg s. Eyerli: *"Ilig vagonnığ paravoz Izerlig adım çili, ün salça."* S. Kadışev (Elli vagonlu lokomotif / Eyerli atım gibi kişniyor.)

izert- Arkasından çekmek, peşinden götürmek.

izertîne *zf.* Arka arkaya, birbiri ardınca: *"Irgek hastar, öörlerin izertine, Çobatsar toozılbas çooh-çaahnah lyğahnasçathannar."*N. Domojakov (Erkek kazlar, arkadaşlarının peşinden Çobat ırmağına doğru bitmez tükenmez vaklamayla paytak paytak yürümüşler.)

izertîs Nizam, düzen, sıra.

îzes Ümit. îzes çoh ümitsiz ol îzes çoh ağırca ümitsiz hastalığa yakalanmış.

îzestîg s. Emniyetli, güvenilir: *"Çohırah çazıda çörçe, Aydonıh izestig arğızı."V.* Kobyako (Çohırah, yazıda geziyor, Aydo'nun güvenilir arkadaşı.)

îzî- 1. Isınmak, ügre îzîpçe çorba ısınıyor. 2. Ateşi yükselmek: *"Tanari*

tuşta pabamnın idî uğaa tın îzîbîsken." V. Kobyakov (Tan vakti babamın ateşi çok fazia yükseldi.) edî îzîpçe ateşi yükseliyor.

izîçoh *zf.* Rahatsız, izîçoh odırıp alğam rahatsız bir şekilde oturdum.

îzîg 1. Sıcak: *"Izîg tınısnan îkî tanaa / Kömes tee çoldan hıya paspinça / Siberlep sıhça tağ sırtına / Tört azağın pir tine pazıp."* M. Kilçiçekov (Sıcak nefesle iki burun / Çok da yoldan dışarı basmıyor / Düzgünce çıkıp dağ sırtına / Dört ayağını denk basarak.) îzîge sıdabînça sıcağa dayanamıyor. 2. Sıcak. îzîg çayğı sıcak yaz. 3. Sıcak. îzîg çay sıcak çay. kîçîg îzîg *kız.* Mayıs (ayı). uluğ îzîg *kız.* Haziran.

îzîgle- Sıcaklaşmak, ısınmak: *"Hızara pes îzîglepçe / Hınığ çılığ çayıdıp."* A. Topanov (Kızarıp soba ısıtıyor / Güzel sıcaklık yayarak.)

îzîk (izîk) Kapı: *"İzîktîn sol sarında tasnan salğan soolda uluğ çis çaynik pulazıp haynap turca."* V. Kobyakov (Kapının sol yanında taşla yapılan ocakta büyük bakır çaydanlık buharlaşarak kaynıyor.) îcezî çabalnin palazın alba, îzîgî çabalnin törîne odırba. Atasözü (Annesi kötünün kızını alma, kapısı kötünün baş köşesine oturma.) îzîgde, harğa çîli, ahsıfi aspa. Atasözü (Kapıda, karga gibi ağzını açma.) îzîk tudazı kapı kolu. izîk tart- kapı çalmak. îzîk naağı kapı pervazı.

îzîktîg *s.* Kapılı, kapısı olan.

îzîl- İçilmek.

izîl- Erimek, ezilmek.

izîlcek s. Çabuk eriyen.

izîldîr- Eritmek.

îzîn- *sag.* Isınmak

izîndî Kalan, artık. înek izîndîzîn pızozına artışça inek memesinde kalan sütü buzağısına bırakıyor.

izînek Dalga kabarma.

izînekte- Dalgalandırmak, çalkalandırmak.

izînektel- Dalgalanmak, kabarmak.

izînektelîs- Dalgalanmak, dalga kıyıya vurmak. talay salğahtarı izînektelîs turçalar denizin dalgaları kıyıya vuruyorlar.

izîr- Esrimek, sarhoş olmak, izîrgence îs- esriyinceye kadar içmek.

îzîr- İçirmek: *"Ol arada honçıhtarıbıstın ileede izîrîbîskenî..."\J.* Tatarova (O sırada komşularımızın çok içtmelerinden...)

izîre Çekirdek içi, ceviz içi.

izîrek Deri işlemek için kullanılan ağaç sopa.

îzîrgen- Sıcaklık hissetmek.

izîrîges Biraz sarhoş, esrik: *"Anın izlfiges polğanı çörîzînen pîldîsfîg."* V. Kobyakov (Onun sarhoş olduğu yürüyüşünden anlaşılıyor.)

izîrîk Esrik, sarhoş: *"Anın izîrîk çoohtaan filî sürnügîp isfilçe."* V. Kobyakov (Onun sarhoş konuşan dili sürçüyor.) Ala saashan aaldafi sıh polbinça, izîrîk ir ibîn pîlînminçe. Atasözü (Ala saksağan köyden çıkamaz, esrik er evini bilmez.)

îzîrön 1. Yemişi çevreleyen yaprak. 2. Küpeyi çevreleyen yaprak.

îzîrönnîg *s.* Etrafı yaprakla çevrili küpe. kümüs îzîrönnîg ızırğa kenarı gümüş yaprakla çevrili küpe.

îzîrt- 1. İçirtmek: *"Hırında ons ipçî, hayınıp, haydağ-da nime îzîrtçetken."* N. Domojakov (Yanındaki Rus doktor, dönüp bir şey içirmiş.) 2. İçkMçjrtrrjeJi^Sm *mağaa Naa çil Ççükejgkk&âkj arağa îzîrtîbîsçezîn rpza."*N. Tinikov (Sen bana yeni yıl^elmederfyçki içiriyorsun ya.)

izîrtkî İçki, alkol.

izîrkîîîg *s.* Alkollü, izîrtkîîîg arağa alkollü içecek.

îzîs İçiş, içme.

îzîs- İçişmek.

îzît- Isıtmak: *"Harah cazı, sıraym mahat Yzîcffp, ahça."* A. Çerpakov (Gözyaşı, yüzünü ısıtarakp akıyor.)

izmena Hıyanet, ihanet.

izmennik Hain.

izobretatei' Mucit.

izolyator Yalıtkan, izolatör.

İzolyatsiya Yalıtma, izole etme.

izvinit pol- Affetmek, bağışlamak.

izvyostka Kireçleme, badanalama.

izvyostkalığ s. Badanalı, kireçli.

izvozçikl. Arabacı, kupa arabacısı. 2. Payton, kupa arabası.

izyum Kuru üzüm.

-J-

jaket Ceket.
jandarm Jandarma.
jandarmeriya Jandarma kuvvetleri
janr Tür, janr.
jargon Argo.
jar-hus Anka kuşu.
jarovnya Mangal
jasmin *bot.* Yasemin.
jatka Orak makinesi.
jelatin 1. Jelatin. 2. Jelatin(den).
jele Jöle, pelte.
jeleza Bez, gudde.
jeleznyak Demir filizi.
jeludoçek Karıncık.
jeludok Mide.
jemçug 1. İnci. 2. İnci tanesi.
jemçujina inci (tanesi.)
jestyanşçik Tenekeci.
jeton Jeton.
jilet 1. Yelek. 2. Yelekle ilgili, jilet izebî yelek cebi.
jimolost' *bot.* Hanımeli.
jiraf *zool.* Zürafa.
jivopisets Ressam.
jmıh Küspe, posa.
jneyka Orak makinesi.
joglirovat' pol- Hokkabazlık etmek
jonglyor Hokkabaz, sihirbaz.
jrebiy Kura.
jrets Papaz, rahip.
jritsa Rahibe.
jurnal 1. Dergi. 2. Dergiyle ilgili.
jurnaiist Gazeteci.
jurnalistka Bayan gazeteci.
jyuri Jüri.

-K-

kabaçok *bot.* Kabak.

kabak Meyhane.

kaban *zool.* Yaban domuzu.

kabardinets Kabardalı, Kabardin.

kabeP *tek.* Kablo.

kabına Kabine, kabin, loca.

kabinet 1. Oda, kabin, ofis: *"Apçay, sazın oyda tastabızıp, kabinetten sıh çönbîsken."* G. Topanov (Apçay, saçını arkaya atıp, ofisten yürüyüp çıktı.) tîs imnecen kabinet diş doktoru muayenehanesi. minstrlernîn kabinedı bakanlar kurulu. 2. Ofisle ilgili, kabinet şkafı ofis dolabı.

kaçalka Sallanan koltuk.

kaçayla- Sallamak.

kaçestvennay s. Kaliteli, nitelikli. kaçestvennay anaPız nitelikli analiz.

kaçestvo Kalite, nitelik, toğıstın kaçestvosı çahsı işin kalitesi iyi.

kaçestvolığ *s.* Kaliteli, nitelikli.

kadr *sinem.* Kare, resim.

kadri Kadro, personel.

kadriP Kadril (oyunu).

kadrlar Kadro, personel, kadrlarnı timneenî kadro hazırlamak.

kadrovay *ask.* Kadrolu, daimi, kadrovay ofitser muvazzah subay.

kafe Kafe, kahvehane.

kafedra Kürsü, bölüm.

kaftan Kaftan.

kakao Kakao.

kaktüs Kaktüs.

kal'kala- Hesaplamak, hesap etmek.

kal'kulyator Hesap memuru.

kal'kulyatsiya Hesaplama, hesap etme.

kal'son İç çamaşırı, don.

kal'tsiy *kim.* Kalsiyum.

kalanca Kule.

kaldovşik Ambar memuru.

kalendar' Takvim.

kalendarlığ s. Takvime bağlı, takvimsel. kalendariığ çil takvim yılı. kalendarlığ plan yıllık plân.

kalibr Kalibre, çap.

kalibrlığ s. Kalibreli, uluk kalibrlığ tirîg büyük kalibreli silâh.

kaliy *kim.* Potasyum.

kaliylığ *s. kim.* Potasyumlu.

kalligrafiya Güzel yazı sanatı, kaligrafi.

kalligrafiyalığ *s.* Güzel yazılı. kalligrafiyalığ poçerk güzel yazı.

kalorifer Kalorifer.

kalorimetr Kalorimetre.

kaloriya Kalori.

kaloriyalığ s. Kalorili.

kaloşa Galoş, ayak lâstiği.

kamçat *zool.* 1. Kunduz. 2. Kunduzla ilgili, hara kamçat pörîk kara kunduz postundan börk.

kamenşçik Duvarcı.

kamera 1. Oda. hücre. 2. Kamera, bagaj salçan kamera emanet yeri. harib kamerazı hapishane hücresi, futbol kamerazı futbol topunun iç lâstiği.

kamernay *müz.* Oda. kamernay muzıka oda müziği.

kamfara Kâfur.

kampaniya Kampanya.

kamzol Bir tür yelek.

kanal Kanal: *"Adın tölden tölge kanal aparar."* \. Kapçıgaşev (Adın nesilden nesile kanal olur.)

kanalizatsiya 1. Kanalizasyon. 2. Kanalizasyonla ilgili. kanalizatsiya trubazı kanalizasyon borusu.

kanareyka Kanarya.

kanat Halat, urgan.

kanava Hendek, su yolu.

kandala *kız.* Tahtakurusu, tahtabiti.

kandidat Aday. deputatha kandidat milletvekili adayı, filologiçeskay naukalar kandidadı filoloji bilimleri uzmanlık adayı.

kandidatskay s. Adayla ilgili. kandidatskay minimum yeterlik sınavı.

kandidatura Adaylık, kandidatura sığar- aday göstermek.

kanifol' Kalafon.

kanikul Tatil.

kanonada *ask.* Top ateşi, top atımı.

kantata *müz.* Kantat.

kantselyariya Kalem, kalem odası.

kanun Arife.

kanva Kanaviçe.

kapillyar *anat.* Kılcal damar.

kapital Kapital, sermaye, promışlennay kapital sanayi sermayesi. aylancan kapital döner sermaye. kapital stranaları kapitalist ülkeler.

kapital'nay *s.* Esaslı, başlıca, temel. kapital'nay toğıs temel iş.

kapitalist Kapitalist.

kapitalistiçeskay Kapitalist. Kapitalisti—çeskay stroy kapitalist düzen.

kapitalizatsiya Sermayeye çevirme, sermaye yapma.

kapitalizirovat' pol- Sermaye yapmak.

kapitalizm Kapitalizm.

kapitan 1. Kaptan. 2. Yüzbaşı. 3. Yüzbaşıyla ilgili.

kapitulirovat' pol- Teslim olmak.

kapitulyant Teslim olan, aciz.

kapitulyatsiya Teslim (olma).

kapot 1. (motorlu araçta) Kaput. 2. Kılıf kapağı.

kapsula Kapsül.

kapsyul' *ask.* Kapsül.

kapusta *bot.* 1. Lahana: *"Sin nime hınzati, anı çfpçezlh, a mağaa kapusta kirek."N.* Tinikov (Sen neyi seviyorsan onu yiyorsun, fakat bana lahana gerek.) 2. Lahanayla ilgili, kapusta pürî lahana yaprağı.

kapustalığ s. Lahana(lı.) kapustalığ ügre lahana çorbası.

kapyuşon Kapüşon, başlık.

kar'er Ocak, taş ocağı.

kar'era Kariyer, yükselme: *"50 çasha çağdap pariğanda, karye ra itpinçeler."* V. Şulbayeva (Elli yaşına yaklaşınca kariyer yaptırmıyorlar.)

kar'erist Karyerist, mevki düşkünü.

karakalpak Karakalpak. karakalpak tîlî Karakalpakça.

karakul' 1. Astragan. 2. Astragan kürkü.

karamel' Karamela.

karandaş Kurşun kalem: *"On holınan salaalarınıh arazına karandaş hıstırıp alğan."* A. Kuzugaşev (Sağ elinin parmaklarının arasına kurşun kalem sıkıştırmış.)

karantin Karantina.

karat Kırat.

karatel'nay s. Tenkil, karatel'nay otryad tenkil müfrezesi.

karaul Karakol.

karavan Kervan, kafile: *"Naa talayca karavannarparçalar."*i. Kapçıgaşev (Yeni denize kervanlar gidiyor.)

karavay Somun

karbolka Fenol, karbolovoy kislota asit karbolik.

kardinal Kardinal.

karel Karelyalı.

karelka Karelyalı kadın.

karel'skay Karelyayla ilgili, karel'skay tül Karelya dili.

karikatura Karikatür.

karikaturalığ s. Karikatürcü.)

karikatürist Karikatürist

karikatürala- Karikatür yapmak.

karîp Gemi.

karkas Karkas, iskelet, çerçeve.

karlık Cüce, bodur, bücür.

karman Cep. tös karmanı iç cep. nan karmanı yan cep. karman cazı cep saati.

karnaval' Karnaval.

karniz Korniş.

kart 1. Kart, oyun kâğıdı, kart üle- kart dağıtmak. 2. İskambil, kart oyını iskambil oyunu.

karta Harita, geografiçeskay karta coğrafi harita.

karteç' Misket, hartuç.

kartel' Kartel.

karter Karter.

kartına Tablo, resim: *"Sîrerge dee korindes kirek. A stenederde kartinalar his salarğa."* V. Şulbayeva (Size de ayna gerek, ve duvarlara resimler asmak.)

kartinalığ s. Tablolu, resimli, kartinalığ galereya resim galerisi.

kartoçka Kart, fiş.

kartoçkalığ *s.* Fişli, kartlı.

kartogramma Kartogram

karton Karton, karton kutu, mukavva.

kartoteka Fiş takımı, kartotek.

kartuz Kasket.

kartyojnik Kumarbaz.

karusel'Atlı karınca.

kaska Miğfer, kask.

kassa Kasa, vezne.

kassatsiya *huk.* Temyiz, kassatsiya pir- temyize vermek.

kasseta Kaset: *"Harlan salğan sumkazınan kasseta sığarıp, stolğa salça."* V. Şulbayeva (Karlanmış çantasından kaset çıkarıp masaya koyuyor.)

kassir Kasiyer.

kassirşa Bayan kasiyer.

kastelyanşa Çamaşırcı kadın.

kastorka *ecz.* Hint yağı.

kastryulya Tencere.

kaşa Bulamaç: *"Samnahtan ahsına kaşa şuhça."* V. Şulbayeva (Kaşıkla ağzına bulamaç koyuyor.)

kaşemir *teks.* Keşmir kumaşı.

kaşne Boyun atkısı.

katalog Katalog.

katanka Keçe çizme.

katastrofa Musibet, belâ, felâket.

katastrofalığ s. Belâlı, feci.

kategoriya Kategori.

kater Bot.

katet *mat.* Katet, dili, kenar.

katod *fiz.* Katot, menfi kutup.

katolik *din.* Katolik.

katorga Kürek, kürek cezası.

kauçuk Kauçuk.

kauçuktığ *s.* Kauçuk(lu). kauçuktığ ağas kauçuk ağacı.

kavaler Nişan sahibi, altın çıltıstın kaveleri Altın Yıldız nişanı sahibi.

kavalerist *ask.* Süvari: *"Samdar ağa, turazartın sıh kilîp - am soldat, kavalerist polıbıstır noo pîstîh ool."* F. Bumakov (Samdar dede, evinden çıkmış, - şimdi asker, süvari olmuş bizim oğlan.)

kavaleriya Süvari(ler), süvari. kaveleriya atakazı süvari hücumu.

kaverna *tıp.* Kafes, kafes boşluğu.

kavıçka *gr.* Tırnak işareti, kavıçka turğıs- tırnak işareti koymak.

kaylo Külünk, küskü.

kay uta Kamara.

kazah Kazak, Kazakistanlı. kazah tili Kazak dili.

kazak Kazak, Rus kazağı: *"Ancada hara sıraylığ ons kazaktarına çarğıçahaan pirîbîsken."\/.* Kobyakov (O sırada kara yüzlü Rus kazaklarına hükmünü vermiş.)

kazar ma *ask.* Kışla.

kazarmadağı s. *ask.* Kışladaki. kazarmadağı poiojeni kışladaki durum.

kazaska Kazakistanlı kadın.

kazemat es/c. Hücre, tek kişilik oda.

kazn' İdam.

kazna Hazine.

kaznaçey 1. Hazinedar. 2. Hazineyle ilgili.

kazyonnay *s.* Devlete ait, devletle ilgili.

keçek s. Çekingen, çekinen, krş. kitencek

keçekte- Çekinmek, çekilmek, kendini geri çekmek.

keçekten- Çekilmek, kendi kendini çekmek: *"Nince dee îdi keçektenze, ol huzıcah sınılos sarının tohtatpinçathan."* N. Domojakov (Ne kadar da öyle çekilse, kuşcağız çınlayan sesini bitirmemiş.)

kee Kapris, naz, cilve.

keecîl bk. keelîg

keellg s. Kaprisli, nazlı, cilveli.

keen 1. Çok güzel, şahane. 2. Güzel, iyi.

keer bk. ker

keerçîk Küçük ahşap köprü, keerçîktî çazağ kisçeler köprüyü yaya geçiyorlar.

keergen *zool.* Sedir kuşu.

keerîk bk. kerçîk

keerk bk. körik (ı.)

keerke- Heyecanlanmak.

keerkes Heyecan, coşku.

keerkestîg s. 1. Heyecan verici. 2. İlginç.

keerket- Heyecanlandırmak, hayret vermek: *"Pöziinde öorlîg çıltıstarnın Çüreemnî keerkede tapsaan."* M. Bainov (Yükseğinde bir sürü yıldızın / Yüreğimi heyecanlandırarak seslendi.)

kees- (kam) Gezmek, seyahat etmek.

keestîr- (kamı) Gezdirmek.

keezeeçî Gezgin, seyahat eden.

keezîg (kam) Gezme, seyahat etme.

keküük bk. köök

kem (i.) *zm.* Kim: *"Sin kemnîn çılğızin hadarçazın?"* V. Kobyakov (Sen kimin yılkısını otlatıyorsun?) adın kem adın ne? kemni kimi. kemnîn kimin, kemner kimler. kemnen kimden, kemge kime. kemmîn kimim, kemzîn sin kimsin sen. kemdir kimdir, kem-de biri, herhangi biri: *"Kem-de hannı harnan çaba kürep salarğa hıntır."* A. Kuzugaşev (Birisi kanı küreyip karla kapatmak istemiş.) kem dee a) herkes: *"Kem dee pîlçe, Tıt haydağ ağas, Artın sos mında kirek nimes."* N. Tinikov (Herkes bilir / Akağacın nasıl bir ağaç olduğunu / Fazla söze burda gerek yok.) b) hiç kimse, kemnî-de a) herkesi, b) hiç kimseyi.

kem (ıı.) Ölçü. sinî-kemî çoh ölçüsüz.

kemçet bk. kamçat

kenguru *zool.* Kanguru.

kenün Arife.

ker 1. Kestane renginde, ker saraat kestane dorusu. 2. *mec.* Kurt. 3. *mec.* Ayı.

kerbek bk. kiirtpek

kerben Ağ kurutma askısı, kerbenge azıp hurut- askıya asıp kurutmak.

kerîk Küçük köprü.

kerîkte- Köprüden geçmek.

kerîm 1. Kol kemiği. 2. Dirsek ölçüsü. kerim suni dirsek boyu.

kerîp Küçük gemi.

kerosin 1. Gaz yağı. 2. Gazla ilgili. kerosin lampazı gaz lambası. kerosin ÇIZI gaz kokusu.

kerosinnîg s. Gaz, gazlı: *"Stol üstünde kerosinnlg le lampa köyce."* i. Kotyuşev (Masa üstünde sadece gaz lâmbası yanıyor.)

kestek bk. köstek

kestük (ı.) *zool.* Guguk. krş. köök, keekük

kestük (ıı.) Yazlık yurt.

keylen *kız.* Şiş, çıban.

kibee Raşitik, kibee pol parğan pala raşitizm hastalığına yakalanmış çocuk.

kibek Kabuk (yumurta, ceviz, vb.) nımırtha kibegî yumurta kabuğu.

kîbel- Şiir şeklinde söylemek.

kibele- Nikâh kıymak.

kîbelTs 1. Şiir. 2. Şaman alkışı.

kiben (ı.) s. Çirkin.

kiben (ıı.) Kefen, kirtken azın çîp sıh, kiben kibîn kizîp sıh Kıyılmış etini ye çık, kefenini giyip çık.

kibîk Kasnak, kenar, çerçeve.

kibir 1. Gelenek görenek: *"Postın tllîn pîlbeen ulustar Çon kibîrîn çir dee pil polbas."* M. Kilçiçekov (Ana dilini bilmeyen toplumlar / Halk geleneğini hiç bilemez.) 2. Huy, mizaç, karakter: *"Ügredîglîg klzînln kibîrî dee klzînine tööy nimes çi tlsçeler."* G. Topanov (Öğrenimli kişinin huyu da başkalarına benzemez ki

kibîre"Ry^ârİ35<Wrek, kolay kırılır: *"Kibîrek say, humnı kimîrip, Puğa mustaanan orlap tur."* S. Kadışev (Kolay kırılır taşı, kumu kemirip / Boğa sesiyle böğrüşüyor.)

kîbîren- Mırıldanmak: *"Zamoktı sizin salıp, nime-de kîbîrenîp ala, tart körgen."* A. Çerpakov (Kilidi düşünüp, bir şey mırıldanarak, çekmiş.) kîbîren sal- mırıldanmak.

kibîrlen-Büyüklenmek, kendini büyük gibi görmek: *"Aydo, uluğoh kîzee kibirlenip, Çabustah surca."* V. Kobyakov (Aydo, büyük kişi gibi görünüp, Çabus'a soruyor.)

kibîrtîg s. Alımlı, bakımlı, sempatik, şık, hoş görünüşlü.

kibîs 1. Halı: *"Ah ölen ottığ ah cazı, ala kibîs tarthan çili nayrap turca."* V. Kobyakov (Ak otlu ak yazı, ala kilim serilmiş gibi ırgalanıp duruyor.) 2. Halı gibi: *"Kibîs çazılarnı çaya tözengen, Köglbey Kimnî sari hurçanğan Töreen çirlbls Hakasiyabıs."* M. Kilçiçekov (Halı gibi yazıları yayıp döşenen / Gövümsü Kim ırmağını sarıp kuşanan / Ana yurdumuz, Hakasyamız.)

kibr Kenar, kıyı: *"Kemnlh anda ölgenîn / Kîzl pir dee pllbinçe / Kibri çızaan homdızın I Kilkîm tastar köletçe."* M. Kokov (Kimin orada öldüğünü / Hiç kimse bilmiyor / Kenarı çürümüş lâhiti / Geniş taşlar gölgeliyor.)

kibrek bk. kibîrek

kîbren- bk. kîbîren-

kîbrencîk Boş konuşan, homurdanan.

kicee *zm.* Dün: *"Kicee iirde, orayda Vasiliy Sterefonıç kilgen."* A. Kuzugaşev (Dün akşam, geç vakitte Vasiliy Sterefoniç gelmiş.) kiceegîdeh sığara dünden beri. kiceeden peer dünden beri.

kiceegî s. Dünkü.

kicege Belik, saç örgüsü: *"Alcıbay kicegezlnîn çaçahtarın na kör halğan."* S. Çarkov (Alcıbay, sadece beliklerinin püsküllerini görmüş.)

kicegey *zool.* Tepeli kuş.

kîcek Kukla, kîcek oyna- kukla oynamak.

kîçe Çaba, gayret.

kîçelîg s. Çalışkan, gayretli.

kîcenmes s. Kaygısız, tasasız, gamsız.

kicîr (ı.) Yumurta akı. nımırhanm kicîrî yumurta akı.

kicîr (ıı.) Kıkırdak.

kicîrlîg s. Kıkırdaklı.

kicee- Dikkat etmek.

kîçeen s. Dikkatli, kiçeen hığırığcı dikkatli okuyucu.

kîçen- 1. Endişe etmek, merak etmek. 2. Direnmek.

kîçes 1. Çaba, gayret. 2. Ders, ödev.

kîçes- Gayret etmek, çaba göstermek. kîçezîp iderge gayretle yapmak.

kîçicek s. 1. Küçücük, kîçîcek tuşta küçüklük çağında. kîçicek botinkalar küçücük çizmeler. 2. Azıcık.

kîçîg *s. 1.* Küçük: *"Çiti harındas, polğannar olar, üzl klclgök uluğ aalcı ağırığdan çörîblsken."* A. Çerpakov (Yedi kardeş imişler onlar, üçü küçüklüğünde çiçek hasta-

lığından ölmüş.) Ada çirîne ay-tıs pirbes; uluğnı uludar, k î ç î g n î kîsteder. Atasözü (Ata yerine huzur vermez, büyüğü ulutur, küçüğü kişnetir.) uluğnı uluğla, uzada kün körerzîn; kîçîgnî kîçîgle- kîstede kün körerzîn. Atasözü (Büyüğü say, uzun gün görürsün, küçüğü koru, gelecekte gün görürsün.) hara kîçîgden sığara küçüklüğünden beri. 2. Küçük, yaşça küçük, kîçîg oolğım küçük oğlum.

kiçîg Geçit, nehir geçidi: *"Plske pır dee kîzî/Timnep salbaan kiçîg."M.* Ugdijekov (Bize hiç kimse / Hazırlamadı geçit.) kiçîgnî kizerde kizîn azaannı körîp a l. Atasözü (Geçidi geçerken arka ayağına bak.) Tiren suğnin kiçii çoğıl, söske kîrbestîn sağızı çoğıl. Atasözü (Derin suyun geçidi yoktur, söze gelmeyenin aklı yoktur.)

kîçîgle- Korumak. Uluğnı uluğla, uzada kün körerzîn; k î ç î g n î kîçîgle-kîstede kün körerzîn. Atasözü (Büyüğü say, uzun gün görürsün, küçüğü koru, gelecekte gün görürsün.)

kiçîm Eyer altına konan deri, post: *"Sağday, oy adın üs azahtah tuzap salıp, töhde üçürgüzm kiçîmge salıp, izer poduşkazın çastanıp, kün haraana sfstenıp, uzupçathan polğan."* N. Domojakov (Sağday, kula atını üç ayağından bukağılayıp, tepecikte eyer altlığını serip, eyer yastığına yaslanıp, güneşin ışıklarında ısınarak yatıp uyumuş.)

kiçîr- Giydirmek krş. kizîr-

kiçîre s. Arasından, içinden.

kiçker Ekim (ayı), kîçîg suğnı tondırcan kîçîg soohtığ kiçker küçük suyu donduran soğuğu az Ekim ayı.

kigde bk. kinde

kiden 1. Keten. 2. Keten(den) : *"Kiden kögenegînîn altınca îçîgey çîmîreze nalça."* N. Domojakov (Keten gömleğinin altından soğuk titretiyor.)

kider Batı: *"Irten sıhhan kün harağı, iirgî tuşta çabırılabas, kider turğan aram ağastığ tağnın pazına kölenîbîsken."* V. Kobyakov (Erken doğan güneş, akşam vakti inerek, batıda duran seyrek ağaçlı dağın başına yaslanmış.) Kidertîn küs kilîr, îkî pudı çoh kilîr. -Bilmece, bulut (Batından keçe gelir, iki ayağı yok gelir.)

kiderki s. Batıdaki, batıya ait olan.

kidey *s.* 1. Cimri, hasis 2. içine kapanık, münzevi: *"Haydağ kideydîr, -sağın salğan Alcıbay, -kîzîneh dee çoohtazarğa hınminça."* S. Çarkov (Ne içine kapalı, düşünmüş Alcıbay, biriyle konuşmayı da sevmiyor.)

kideylen- Cimrilik etmek.

kîdîr s. Pürüzlü, pürtüklü.

kîdîre- Gürlemek, gürüldemek.

kîdîret- Gürüldetmek

kigîr- Geğirmek.

kigîrîk Geğirme.

kigîrt- Geğirtmek.

kii 1. Gökyüzü: *"Halın kiinı tobırçadır / Hatığ hanattığ samolet."*M,Arşanov (Geniş gökyüzünün içinden geçiyor / Sert kanatlı uçak.) 2. Hava: *"Anın, çazıda, tağda çöfıp, cazı kiizmm amirin saybap çörceh tügdür Çohırahtan pasha pir dee arğızı çoğıl."* V. Kobyakov (Onun yazıda, dağda yürüyüp, ova havasının huzurunu bozan tüylü Çohırah'tan başka hiç arkadaşı yok.) arığ kii temiz hava. sooh kii soğuk hava.

kiik *zool.* 1. Karaca: *"Uzun huzuruhtığ pora mal, kiik l e çîli, çapçah pasçathan."* İ. Kostyakov (Uzun kuyruklu bora at, karaca gibi, hızlıca adımlıyordu.) 2. Bir oyun adı. kiik morçozı bir tür çiçek.

kiikçin *zool.* Kartal: *"Zoykanı küren atha attandır salğanda, ıran nimes turgan pözîk kürgen kistfnen çalan kîzî, kiikçin çili, sığa salğan."* N. Domojakov (Zoyka'yı yağız ata bindirdiğinde, yakındaki yüksek kurgan arkasından eyersiz ata binmiş kişi kartal gibi çıkıvermiş.)

kiikte- Karaca avlamak.

kiiktıg s. Karacası bol olan yer. kiiktîg tayga karaçalı tayga.

küs 1. Keçe 2. Keçeden: *"Pazına ah küs pörik, notlarına söölcek salaalığ sarığ meleyler kizib'isken."* İ. Kotyuşev (Başına ak keçe börk, ellerine uzun parmaklı sarı eldivenler giymiş.) küs ödîk keçe çizme, küs tözek keçe döşek, küs maymah keçe çizme, küs pas- keçe yuvarlamak, dövmek, küs ib keçe yurt. küs ton kepenek, küs îzîk keçe kapı. 3. *mec.* Rus.

küstîg *s. 1.* Keçeli, keçeden. 2. Keçesi olan.

kü-tülük *tekr.* (Beklenmedik) Dert, iş, hastalık.

kik 1. Öç, intikam. 2. Düşmanlık, hasımlık.

kiklös bk. kilegey

kikte- Kin duymak, hasmane davranmak.

kikteg Hasım olma, kin duyma.

kiktig *s.* Öçlü, kindar. kiktTgden kik al- öçlüden öç almak.

kil- Gelmek: *"Naa kilgen torğayahtar cazı üstün köglendîrîp sarnasçalar."* V. Kobyakov (Yeni gelen çayır kuşları ovanın üstünü şenlendirip ötüşüyorlar.) toğısha kilze, kör turbacaii. Atasözü (İşe gelince, bakıp durulmaz.) attığ kildim atla geldim,. 2. Gelecek kiler ülükünde gelecek Pazar. 3. Gelmek, uziri'm kilce uykum geliyor. 4. Kılışın o anda olduğunu ifade eden yardımcı fiil olarak kullanılır: *"İrten tur kilze, tan naa çarıp odır."* V. Kobyakov (Sabah kalktığında, tan yeni aydınlanıyor.) *"Çahus, m ı İt iğ in tayan ip, azah üstüne tur kilgen."* V. Kobyakov (Çabus, tüfeğine dayanıp, ayağa kalkıyor.) *"Soonah sünzîp, sağamoh tut killher! - olarğa hara sıraylığ kîzî kürlep tapsabıshan."* V ' . Kobyakov (Ardından takip edip, hemen yakalayın diye onlara kara yüzlü kişi şiddetle seslenmiş.) *"Torka örînîstîg tabısnah çoohtap kilce."* V. Kobyakov (Torka sevinçli bir sesle konuşuyor.) çöpke kil- razı olmak, mutabık olmak.

kilbek s. Dar, sıkı (elbise), kilbek kögenek dar elbise.

kilcor bk. külcör

kildir- Getirmek.

kile- 1. Dilemek, istemek. 2. Sormak. 3. Merak etmek, endişelenmek: *"Abızınah, kîlebe, Agurnıh hılığın am na körçezîh me"* A. Çerpakov (Elticiğim merak etme, Agur'un huyunu yeni mi görüyorsun.)

kîlebes Kaygısız, tasasız.

küeg Endişe, kaygı, telâş: *"Payusa kilin ökîs tee polza, kîleg dee çoğıl, aalcı sıylap odırça."* A. Çerpakov (Payusa gelin dul da olsa, telâş etmeksizin, misafirlerini ağırlayıp duruyor.)

kilegey *s.* Kekeme, aba tilîn kilegey kîzee pirçeler ayı dili kekeme kişiye yediriler.

küegeylen- Kekelemek: *"Çaadah aylanıp odırı -mahnança hozarğa Kolazı, kilegeylenîp ala, çalahzar udur oyli."* F. Burnakov (Savaştan dönüyor! acele ediyor birleşmeye Kola'sı, kekeleyerek, atlıya doğru koşup.)

kîlemök Ahır, ağıl. hoynın küemögî idübeen koyunun ağılı yapılmamış.

kîlen- 1. Sormak, araştırmak. 2. Dilenmek.

kîlencîk 1. Fakir, yoksul. 2. Dilenci, dilenen

kîlendîr-Sordurmak, araştırtmak, istetmek.

kîles- (birlikte) Soruşturmak, araştırmak, istetmek: *"Payusa hadoh kîlesken."* A. Çerpakov (Payusa da birlikte araştırmış.)

kîles İstek, dilek.

kileskî Kertenkele.

kîlet- Soruşturtmak, araştırtmak.

kilgeyek bk. kilbek

kilin Gelin: *"Şarap apsahtıh hada töreen oçı harındazınıh kilnî Payusa sidenge tayan turıbıshan."* A. Çerpakov (Şarap ihtiyarın küçük kardeşinin gelini Payusa çite yaslanmış duruyor.) uluğ kilin büyük gelin, kîçîg kilîn küçük gelin.

kılın (ı.) Kadife.

kîlîn (ıı.) s. 1. Parlak. 2. Kaygan.

kîlînnîg s. Kadife, kadifeli, kadifeden.

kilir- Getirmek: *"Ol kün Aydo, malın* ***hadarıp,*** *iirde ibzer malnari hada* ***aylanıp kilirîp, kör*** *salğan."* V. Kobyakov (O gün Aydo, malını otlatıp, akşam eve malla birlikte dönüp geldiğinde, bakmış.)

kilîs Geliş, gelme.

kilîs- Gelişmek, birlikte gelmek: *"Isken çoohtı pîlerge İmcîlerge kilîsken."* P. Ştıgaşev (Duyduğu haberi öğrenmeye / Doktorlara gelmişler.) 2. Razı olmak. 3. Uygun olmak, uymak: *"-Ya, sağam îdi çurtirğa kilîsçe çi, -Torka Aydonın ol çooğına tügede kirtînîp paza ayap taa tapsağlapça."* V. Kobyakov (-Evet, şimdi böyle yaşamak uygun ya, diye Torka Aydo'nun o anlattıklarının hepsine inanıyor ve acıyarak sesleniyor.) paazı kilîsse fiyatı uygun olursa, ol kostyum ağaa kilîsçe o elbise ona uyuyor.

kilîskek s. Uygun, münasip: *"Am, bacan olar îköleh ne polğannarında, Alcıbayğa mahat, kilîskek ohday çîli pîldîrgen."* S. Çarkov (Şimdi, onlar her bir araya geldiklerinde, Alcıbay'a güzel, uygun gibi geliyormuş.)

kiiîstîg s. Uygun, münasip: *"Aydoğa daa anın îdi teenî külkee kiiîstîg pol parğan."V.* Kobyakov (Aydo'ya da onun öyle demesi gülmek için uygun olmuş.)

kilîstîr- 1. Uyuşturmak, anlaştırmak. 2. Uygun hâle getirmek, uygunlaştırmak. kilîstîre çoohta- uygun konuşmak, kögnî kilîstîre oyna- şarkıyı bestesine uygun çalmak.

kilkîm s. 1. Çok, büyük, bol: *"Hara hustar, ooh kilkîmnerînen hada, ol nimezer kizekti uçuğızıp, pastırızıp,* ***pray*** *sarinah sıınçalar."* N. Domojakov (Kartallar büyüklü küçüklü o nesneye doğru uçuşup giderek her yanından yapışıyorlar.) kilkîm ahça bol para. 2. Tam. kilkîm sannar tam sayılar.

kilo Kilo.

kilogramm Kilogram.

kilometr Kilometre: *"Çobattıh çarların, çalbağı onarca kilometr çirge çay iladır."* N. Domojakov (Çobat ırmağının yarlarının, genişliği onlarca kilometre alana yayılıyor.)

kilovatt Kilovat.

kiltegey Ayrı, kenarda, bir tarafta. kiltegey kîzî umarsız, kayıtsız kişi.

kiltîgey Şablon, örnek.

kiltîk Güç, kudret, kiltîgî üzîl pardı gücü tükendi, kiltîgî üzîlgence toğındı gücü bitene kadar çalıştı.

kim 1. Eksik, kusur, kimî çoh kusursuz, defosuz, kimî çoh kip defosuz elbise.

kimçîk *s.* Çenesi, dudağı öne çıkık olan.

kime 1. Gemi. 2. Kayık: *"Kimenî suğa kire sazıbıshannar, anın M pazında pîrsî pîrsîne aylana odırıp alğannar."* İ. Kotyuşev (Kayığı suya itmişler, onun iki ucunda birbirine dönüp oturmuşlar.)

kimege 1. Soba. itpek itçen kimege ekmek yapılan soba. 2. Votka yapımında kullanılan fırın.

kîmel *bot.* Şerbetçi otu.

kimelîg Gemiyle: *"Çacın kimelîg çolım pastadım."*"M. Bainov (Kağıt gemiyle yola çıktım.) suğnı kimelîg kiskebîs suyu gemiyle geçtik.

kimîr- Kemirmek: *"Pazoh la unducaa çoh suhsas istin kimîr turdan."* N. Domojakov (Yeniden unutamadığı susama hissi içini kemirmeye başlamış.)

kimîrcek *zool.* Kemirgen.

kimîrkî Kemik iliği, ilikli kemik.

kimnîg *s.* 1. Eksik, kusur. 2. Sakat. kimnîg kîzî sakat (kişi), kimnî kîzee külbecen sakat kişiye gülünmez.

kimzîk bk. kimçîk

kın bk. kîndîk

kînce (ı.) 1. Bir yılda iki kez doğuran koyun veya keçinin ikinci kuzu veya oğlağı, güz oğlağı veya kuzusu. 2. Kuzu veya oğlak postu, kince ton posttan palto.

kince (ıı.) *s.* Sevgili, sevimli, irkem-kincem sevgilim.

kincî (ı.) Zincir: *"Aday, anı körîp, açırğança / Kincide odırıp, ulupça."* N. Tinikov (Köpek onu görüp, acı çekiyor / Zincirde bağlı uluyor.)

kincî (ıı.) (küçük çocuğa) Söz kesme, beşik kertmesi.

kincîle- Zincire vurmak.

kinde 1. Kağıt, kigde oshas çuğacah teer kağıt gibi ince gök. 2. Kitap.

kinde tura Kütüphane.

kinde anca Kağıt para

kîndîk îce Göbek ebesi.

kîndîk Göbek. kîrdîm sıhtım kîndîkten haptım. Bilmece, kapı kolu (Girdim çıktım göbekten tuttum.)

kîndîkte- Göbeğini bağlamak.

kindîr 1. Kendir, kenevir. 2. Kendirden ip: *"Honaltah maymahtarın türeyînen kindîr pağnan poostanğlap salğan."* V. Kobyakov (Tabansız ayakkabıların koncundan kendir ipiyle sıkıştırarak bağlamış.)

kine- Sakatlanmak.

kinek Özür, sakatlık: *"Pozıhar daa çarım kinekser, Sanay çürekke çük pirerge."M.* Kilçiçekov (Kendiniz de yarım sakatlıkla / Bütün yüreklere yük vermeye.) Homay kiptîg kîzî körzen, kibînen çoohtaba; kîzîden kinek kîzî körzen, kineenen çoohtaba. Atasözü (Kötü elbiseli kişi görürsen, elbisesinden konuşma, özürlü kişi görürsen, özüründen konuşma.) kinekter turazı huzur evi, bakım evi: *"Min anı kinekter turazına pirîbîzem."* V. Şulbayeva (Ben onu huzur evine vereyim.)

kinektîg *s.* Özürlü, sakat.

kinematograf Sinema makinesi.

kinematografiya Filmcilik.

kinen 1. Belâ, felâket. 2. Başarısızlık, fiyasko, krş. kintek

kinetîn ***zf.*** Birdenbire, ansızın: *"Sağızına undulğan nime kîrgendegî cali, kinetîn pazın ködîrîp, Aydodan surca."* V. Kobyakov (Aklına unuttuğu bir şey gelmiş gibi, aniden başını kaldırıp, Aydo'dan soruyor.)

kînîre- (davul) Gümlemek, gümbürdemek.

kînîrees Davul, kînîrees kînîrepçe davul gümlüyor.

kinjal Hançer, kama.

kino 1. Film. 2. Sinema: *"Pîlçezîn, Tireek, mındaa kinoğa hada kîrgebîster hayza, tülgü pörîktîg."* A. Çerpakov (Biliyorsun Tireek, buradaki sinemaya birlikte gitmiştik, tilki börklerimizle.)

kinoapparat Sinema makinesi.

kinoartist Sinema sanatçısı.

kinofabrika Film fabrikası.

kinofestival' Film festivali.

kinofil'm Sinema filmi.

kinohronika Aktüalite filmleri.

kinooperator Kameraman.

kinoperedvijka Seyyar sinema.

kinoplyonka Sinema filmi, film şeridi.

kinorejissyor Film rejisörü, yönetmeni.

kinoseans Film seansı, gösterimi.

kinostsenary Senaryo.

kinostudiya Film stüdyosu.

kinoteatr Sinema, sinema salonu.

kînîres- Mırıldanmak, alçak sesle konuşmak: *"Tıhnap turçatsa, anda kîzîler kînîresken oshas."* V. Kobyakov (Dinlediğinde orada insanlar mırıldanıyor gibi.)

kînre- Çınlamak, tınlamak.

kînren- Mırıldanarak şarkı, türük söylemek: *"Aydo îstînde le kînren salğan."* V. Kobyakov (Aydo, içinden şarkı mırıldanmış.)

kînret- Çınlatmak, tınlatmak.

kintek 1. Zarar, ziyan. 2. Ölüm. 3. Kaza. kirem-kintek belâ, felâket.

kinze Zincir.

kinzele- Zincire vurmak.

kinzet- Kam olmak.

kinzîg s. Yanık, yanmış, kinzîg ügre yanmış çorba.

kiosk Kulübe, dükkân, büfe.

kip (ı.) Elbise: *"Anan körerbîs, kibîm çoğıl tip çör."* V. Kobyakov (Sonra bakarız, elbisem yok diye çalış.) Hamaan tirleze, hamın toh polar; holıîî hıymıraza, kibîn püdün polar. Atasözü (Alnın terlerse, karnın tok olur, kolun kımıldarsa, elbisen bütün • olur.) Çabal k î z î n î kıp çazacan, çabal attı çağ çazacan. Atasözü (Kötü kişiyi elbise süsler, kötü atı yağ süsler.) îstîne kiscen kip iç giyim, iç çamaşırı, kip çuğ- elbise yıkamak, kip şuur- elbise çıkarmak. 2. Kumaş kîzî holınan kös tutpa, kîzî küzînen kip kispe. Atasözü (Kişi eliyle köz tutma, kişi gücüyle kumaş biçme.) pala kibî eş, etene, son. çılan kibî yılan derisi, köksîne kisçen kip bluz.

kip (ıı.) Şekil, form.

kip (m.) Kalıp, kundura kalıbı.

kip (iv.) Gelenek, görenek.

kiparis *zool.* Servi.

kip-azah *tekr.* 1. Çamaşır, kip-azah şkafı çamaşır dolabı. 2. Elbise, giyim kuşam: *"Mağaa kip-azah taa pirbinçe pır dee."* V. Kobyakov (Bana hiç elbise vermiyor.) 3. Pılıpırtı, paçavra.

kip-çooh *tekr.* 1. Hikâye, rivayet. 2. Atasözü. 3. Efsane.

kipkî Deri asacak askılık, tülgü teerîzîn kibîtçeh kipkî tilki postunu asacak askılık.

kipse Eyer örtüsü.

kipsee Alt çene. hoynıh kipseezîn îkî kîzee çirge çarabas koyunun alt çenesini iki kişi yememeli.

kipsen- Geviş getirmek, otlanmak, yemlenmek.

kipsîs s. 1. Kılıksız, çirkin. 2. Şekilsiz, biçimsiz.

kipsö bk. kipsee

kipte- Kalıba geçirmek: *"Sol holında hahpahtığ irgî tüüs paza ödfk kipteceh ip tudın saltır."* A. Çerpakov (Sol elinde kapaklı eski ağaç kap ve çizme kalıplayacak ip tutuyor.)

kipten- 1. Çevrilmek, dönmek. 2. Değişmek, başkalaşmak. 3. Benzemek, gibi olmak.

kiptes bk. kiptezek.

kiptet- Kalıba geçirtmek.

kiptezek Avcı şapkası, tükten palğaan kiptezek yünden avcı şapkası.

kiptîg *s.* 1. Elbiseli: *"01 çaacı kiptîg ir polğan."* F. Burnakov (O, asker elbiseli bir erkek imiş.) Homay kiptîg kîzî körzen, ki binen çoohtaba; kîzîden kinek kîzî körzen, kineenen çoohtaba. Atasözü (Kötü elbiseli kişi görürsen, elbisesinden konuşma, özürlü kişi görürsen, özüründen konuşma.) 2. Kalıba sokulmuş.

kîr- 1. Girmek: *"Tağ azıra parçathan çolğa kînbîsken."* A. Çerpakov (Dağı aşan yola girmiş.) *"Sin Antip, suğaa. kîrbeende, maymaan suurbassın."* V. Şulbayeva (Sen Antip, suya girmeden, çizmeni çıkarmazsın.) Tigîrge sığarğa tigîr pözîk, çirge kîrerge çîr hatığ. Atasözü (Göğe çıkmak için gök yüksek, yere girmek için yer sert.) söske kîr- söz dinlemek, sağızına kîr- aklına düşmek, hatırlamak. 2. Düşmek. Açığ nimee kîrbeende, tadılığ nime tanıbassın. Atasözü (Acıya düşmeden, tatlıyı tanımazsın.) kire toğılahta- yuvarlana yuvarlana girmek, futbol myaçı halhaa kire toğılahtan parğan futbol topu kaleye yuvarlana yuvarlana girdi. 3. Geçmek törtîncî klassha kîrdî dördüncü sınıfa geçti. 4. Basmak, girmek, üske kîrdî üç yaşına bastı. 5. Başlamak. toğısha kîrdî işe başladı, işe girdi. alnına kîr- önüne geçmek, köölge kîr-gönlüne girmek, hoşlanmak. mılçaa kîr- hamamda yıkanmak. çöpke kîr- uyuşmak, anlaşmak. suğa kîr- suda yüzmek kün kîrpar- güneş batmak, pîçîkke kîr- yazıya geçmek, ayna kir- (içine) şeytan girmek.

kîr Kir. Çoynın harağında söp çoğıl, kîrbîgînde kîr çoğıl. Atasözü (Yalanın gözünde çöp yoktur, kirpiğinde kir yoktur.)

kir (ı.) Ön kol kemiği.

kir (ıı.) s. Dev, iri, kocaman.

kir- Sıralamak, dizmek.

kirben Köstekleme.

kirbenne- Kösteklemek, tört azağın kirben ne- dört ayağını kösteklemek.

kirbeyt- Yayıgermek.

kîrbîk Kirpik: *"Çalbah kömîskelen, uzun kîrbîkterî, sırayı kilîsffre hoostap la salğan oshas."* N. Tyukpiyekov (Geniş kaşları, uzun kirpikleri yüzüne yakışır şekilde nakşedilmiş gibi.) Çoynın harağında söp çoğıl, kîrbîgînde kîr çoğıl. Atasözü (Yalanın gözünde çöp yoktur, kirpiğinde kir yoktur.)

kîrcîls. Kılıksız, kıyafetsiz.

kerçek Kertik

kircek Deri asma aracı.

kirçekte- Kertiklemek.

kirçektel- Kertiklenmek: *"Odın toorcanda paltınan kirçektelgen irgf torıspahta odır salğan."* A. Çerpakov (Odun doğrarken baltayla kertiklenen eski kütükte oturmuş.)

kîrdî 1. Enfeksiyon. 2. Hastalık nüksetme.

kîrdîlen- Hastalık nüksetmek.

kîrdîr- Girdirmek.

kire (ı.) *zf.* Kadar, değin. Ana Ağbanğa kire ahça Ana nehri Abakan'a kadar akıyor.

kire (ıı.) Şekil, tarz. oma-kire şekil, görünüş, oma-kirezînen palazın tanıdım dış görünüşünden çocuğunu tanıdım.

kireçî Şahit, tanık: *"Haraçhaylar alahtırbaan, -sağınca Fedor Pavloviç,- kireçî çohır aday."* N. Domojakov (Kırlangıçlar şaşırtmadı, düşünüyor Fedor Pavloviç, şahit ala köpek.)

kirek 1. Gerek *"Amdı tandağı künnen sığara İnek hadarıp pastirğa kirek."* V. Kobyakov (Şimdi, yarından itiba-

ren inek otlatmaya başlamak gerek.) Sıdamahha kirek küstî tarınıhha ügretpecen. Atasözü (İhtiyacı olana gerekli gücü, zalime öğretme.) kirek çoh gereksiz, kirek çoh çooh gereksiz söz. 2. İhtiyaç. kireem köp ihtiyacım çok. 3. -malı, -meli: sağa ügrenerge kirek öğrenmelisin, ınağ söske mağınanoh nandırarğa kirek güzel söze güzel cevap vermeli. 4. İş, şey: *"Haydağ-da uluğ kirek sağınıp, töbîn köre söleyîp odırça."* V. Kobyakov (Herhangi büyük bir iş düşünüp aşağı bakarak söylenip duruyor.) Çahsı kirek pozı pozın mahtapça. Atasözü (İyi iş kendi kendini yüceltir.) 5. Olay, vakıa: *"Mına pu, pu adaylar kirektî pastapçathan."* V. Kobyakov (İşte bu, bu köpekler olayı başlatmışlar.) 6. Gerekli: *"Hırıh hadıl çaada daa / Kirek nandırığ pirerbıs!"* M. Kokov (Kırk katlı savaşta da / Gerekli cevabı veririz.) kirek çoh gereksiz: *"Köp çirge suğ caydırıp / Kirek çoh ottı çulınar."* P. Ştıgaşev (Çok yeri sulayıp / Gereksiz otları yolunuz.) hazma kiregî devlet işi. tügencî kiregî son görev, ölüyü gömdükten sonra gerekli işler, kirek-çarah ölü gömüldükten sonra yapılan ayin. tîl kiregî dilcilik, nımah kiregî folklor.

kîree 1. Küçük testere. 2. Eğe, törpü, hol kîreezî törpü, eğe.

kîrees 1. Haç. 2. Vaftiz, krş. kîrös

kireksî- Gereksinim duymak, ihtiyaç duymak: *"Ol mal hadarar kızı kirekseen oshas pol çörgen."* V. Kobyakov (O, mal otlatacak bir kişiye ihtiyaç duyuyor gibiydi.)

kireksîl- İhtiyaç duymak, gereksinmek: *"Tamir etmek: "Tura tıhtırına kireksîlçetken nimelernf alıp alğan."* S. Çarkov (Ev tamirinde gerekli olan şeyleri almış.)

kireksîn- Gereksinmek.

kirekte- İhtiyaç duymak, gereksinmek.

kirektel- Gerek olmak, ihtiyaç duyulmak.

kirektîg s. Gerekli.

kîreldey bk. kîrîide

kirem bk. kiremet

kiremet 1. Sakat, özürlü. 2. Eksiklik, noksanlık.

kiremettîg s. 1. Eksik, noksan. 2. Özürlü, sakat.

kiren *bot.* Karapazı, kazayağı.

kirennîg s. Kazayağı bulunan yer. kirennîg hıra kazayağı tarlası.

kîres Vaftiz, kireske tüzîr- vaftiz etmek.

kîresten- Tapınmak, dua etmek, haçın karşısında çöküp yalvarmak: *"Kîçîgdegî çili kîrestenmespîn, çe kirî îcemnî min hucahtapçam."* V. Maynaşev (Küçüklüğümdeki gibi dua etmiyorum, fakat yaşlı annemi kucaklıyorum.)

kirgeyek İlâç olarak kullanılan bir bitki.

kirgî bk. kirgîcek

kirgîcek 1. Kazma, külünk. 2. (eğri saplı) Balta, izer itçen kirgîcek paltı eyer yapacak eğri saplı balta.

kîrgîn Evlâtlık, besleme. 2. Başka soy ismi alan.

kirgîs 1. Gergef, kasnak. 2. Esnek

kirgiz Kırgız.

kirî 1. İhtiyar, yaşlı: *"Sin, kirî aday, çeen nimene dee turbassın, malnı irte sığardırıp, o ray ağıldırbin, ol huruğ harınnı uzudıp, îsker tüzîr çörzîn!"* V. Kobyakov (Sen, yaşlı köpek, yediğinle de kalmıyorsun, malı erkenden çıkarttırıp geç getirtmeyerek, o kuru karınlıyı uyutup, içerde yatırıyorsun.) Kirî malnıfî söögî kimîrtkîlîg, kirî kîzînîn çooğı sın. Atasözü (Yaşlı malın kemiği haşlamalık, yaşlı kişinin sözü gerçek.) 2. Eski, köhne, kirî- huru *tekr.* yaşlı, ihtiyar: *"Kirî-hurular çiitternîn soonca çolca subalızıbıshannar."*

M. Kokov (Yaşlılar gençlerin ardından yola dizilmişler.)

kiri- 1. Eskimek, köhneleşmek. 2. Yaşlanmak, ihtiyarlamak: *"Çürek kireenîn sunğlann I Pökçen uhancı küfîgîn."* M. Bainov (Yürek yaşlanmasının suallerini / Çözen akılcı yiğidini.) Köp nimenî pîlzen, tabırah kirip pararzın. Atasözü (Çok şeyi bilirsen, çabuk ihtiyarlarsın.)

kiril- Gerinmek, gerilmek: *"Kirîlîp ahhan kîçîg suğlan, Kimge hozılıp, çir tobırçalar."* M. Kilçiçekov (Gerilip akan küçük dereleri / Kim ırmağına katılıp, akıyorlar.) Kinlîp kip kispeen, süülînîp suğ suspaan. Atasözü (Gerinip elbise biçmemiş, uzanıp su almamış.)

kirilde Pulluk oku.

kirim Yaşıt, akran.

kirîn-sağıs kirin- kendine gelmek, doğrusunu düşünmek: *"Anan sağıs kirînîp alıp, tîgî çaçırap parğan palazın haap alğan."* N. Domojakov (Sonra kendine gelip, uzağa sıçrayan çocuğunu kapmış.)

kirindi bk. kırgın

kirindî Peş. ıstanın iki pudına tîkken kirindi pantolonun iki ayağına dikilen peş.

kırış (ı.) Kiriş. Kiriş paa yayın iki ucu arasındaki bağ.

Kiriş (ıı.) 1. Giriş, kün klrizî 1. Batı: *"Hamcı sabınah kün kîrîzînzer közîtken."* N. Tyukpiyekov (Kamçının sapıyla batıyı göstermiş.) 2. Güneşin batması.

klris- 1. Girişmek: *"Mayıh parğam sîreede odırarğa, kürezerge, kîrîzerge, talazarğa."* V. Şulbayeva (Yoruldum koltukta oturmaktan, mücadele etmekten, girişmekten, dalaşmaktan.) 2. Karışmak, el sokmak: *"Par, tuhma, kîzî kîrîspes surığlar."* V. Şulbayeva (Git, kardeşim, insanın karışmayacağı meseleler.) 3. Karışmak, araya girmek: *"Aca, sin ara kîrîspe."\J.* Şulbayeva (Anne sen araya girme.)

kirişte- Yayı germek.

kırıt bk. klris (ıı.)

kirka Külünk.

kirke- Bozulmak, üzülmek, perişan olmak.

kirkes s. Üzgün.

kirkestig s. Üzücü.

kirkı Barut sıkıştırma çubuğu.

kîrlek Topaç.

kirlel- Kirlenmek: *"Hamıstar arazı irtçee çoğıl, kîrlel padır."* G. Kazaçinova (Kamışların arası geçilmeyecek şekilde, kirlenmiş.)

kirlen- Kirlenmek, kîsken kibîm kirlendi giydiğim elbise kirlendi.

kîrlencîk s. Kir tutar, çabuk kirlenen.

kirlendir- Kirletmek.

kîrles Eşik: *"Hızapıya Sofonovna, kîrleske sıh kilîp, püün kem haydağ odıhnah pes odınçathanın kor tunbıshan."* N. Nerbişev (Hızapıya Sofonovna, eşiğe çıkıp, bugün kimin, nasıl odunla soba yaktığına bakmış.)

kirlig s. Kirli: *"Kipti nince çil kis park? Kögenek kirlig."* N. Tyukpiyekov (Elbiseyi kaç yıldır giyiyor? Gömlek kirli.) kirlig kip kirli elbise. îstînen kirlig nimenî arığ it polbassın. Atasözü (içindeki kirliliği temizleyemezsin.) kirlig suğ kirli su.

kirös 1. Vaftiz, kiröske tüzîr- vaftiz etmek: *"Klçîgde anı pu uluğ aalda îce-pabazı, olğan hazıh azırap polbin, onstı kum idîp, kîröske tüzîrtîrler."* N. Tyukpiyekov (Küçükken, bu büyük köyde, anne babası çocuklarına bakamayarak, Rus'u vaftiz babası edip, vaftiz ettirdiler.) kirös paba vaftiz babası, kîrös îce vaftiz annesi. 2. Haç.

kirpe Buzağı ahırı, bîr kirpee toldıra ah hastar. Bilmece, dişler (Bir ahır dolusu ak kaz.) krş. kirtpe

kîrpis Kerpiç: *"Payusa, közenek çariinan tisker ahsılığ kîrpis peeske tayanıp, apsahtıh soonca törzerök irtken."* A. Çerpakov (Payusa, pencere ışığıyla kuzeye bakan kerpiç sobaya dayanıp, ihtiyarın ardından başköşeye doğru geçmiş.) kîrpis stene kerpiç duvar, kîrpis çay kerpiç şeklinde sıkıştırılmış çay. kîrpis halıbı kerpiç kalıbı.

kirşe (ı.) *sag.* 1. Üstün yetenek, kaabiliyet kirşe pala üstün yetenekli çocuk. 2. Akıllı.

kirşe (ıı.) 1. Göğüs kemiği. 2. Hayvan göğsü.

kirsee İstidat, yetenek, kirseezî par yeteneği var.

kirsek bk. kirşe (ıı.)

kirsen (ı.) bk. kirşe (ıı.)

kirsen (ıı.) *belt.* Kertik, çentik.

kirsî- Yanık kokmak: *"Andartın haydar-da kirsîp parğan çıs sabıl kılgende, paza apsah andar, pahlap alıp, kire halğanda, Payusa ürügîbîsken."* A. Çerpakov (Oradan belirsiz bir yanık kokusu yayıldığında ve ihtiyar oraya bakmaya girdiğinde Payusa ürkmüş.)

kirspek 1. Kan pıhtısı, kirspek han pıhtılaşmış kan. 2. Ayran çökeltisi.

kirt- 1. Kertmek. 2. Kemirmek. 3. Ufalamak, parçalamak. 4. Doğramak. tamkı kirt- tütün doğramak.

kirtîk Kertik.

sirtîk bk. kirtîk

kirtîksî- İnanmak: *"Paza Hoortay apsah pu semyalığ orıstı 'hashı' teenge kirtîksîbin odırğan."* N. Domojakov (Yine ihtiyar Hoortay bu aileli Rus'a "eşkıya" denmesine inanmak istemeyerek oturuyor.)

kirtîm Parça, parçacık, pîr kirtîm kirpîs çay bir atımlık sıkıştırılmış çay.

kirtîn- 1. İnanmak, güvenmek: *"Ölîg, paza hol in kize saap saltırlar,- Vaska tahnap parğan, kirîînminçe."* A. Kuzugaşev Ölü ve kolunu kesmişler, -Vaska şaşırmış, inanmıyor.) Kîzî sösterîne kirtînme, pozınnın harahtarına la kirtîp çör. Atasözü (Kişi sözüne inanma, kendi gözüne inan.) 2. Tapınmak, hudayğa kirtînminçetken kîzî tanrıtanımaz, Allahsız, ateist.

kirtînçek s. Kolay inanan, saf: *"Hakas aallannda olanay çon andağmındağ sağıs tutpinça, kizee kirtînçek ulus."* N. Domojakov (Hakas köylerinde sıradan halk hile hurda bilmez, insana kolay inanan halk.)

kirtîneeçî *s.* Tanrıya inanan, iman eden.

kirtînîs 1. İnan, inanç, umut. 2. Güven, güvenme: *"Alcıbay andağ uluğ kirtînîske türger le nandır polbaan."* S. Çarkov (Alcıbay böyle büyük bir güvene çabucak cevap vermemiş.)

kirtînîs- 1. Birbirine inanmak. 2. Birbirine güvenmek.

kirtînîstîg s. İnandırıcı, ikna edici kirtînîstîg ün inandırıcı ses (tonu.)

kirtîr- 1. Kerttirmek. 2. Ufalatmak. 3. Doğratmak.

kirtîs 1. İnanma, inanç. 2. Güvenme, güven. 3. Kıza hediye verme, nişan için verilen hediye.

kirtîstîg s. 1. İnanılır. 2. Güvenilir.

kirtkîlcek 1. Desen yapma aracı. 3. Baskı tarzında yapılmış desen.

kirtpe 1. Buzağı ahırı. 2. Küçük kutu, sandık. 3. Tahıl ambarı veya odada tahıl bölmesi.

kirtpek Kertik.

kis (ı.) Gençlik: *"Apsah-iney kisteh kireence / Çir dee pala azırap polbaan."* M. Bainov (Karı koca gençlikten yaşlılıklarına kadar / Hiç çocuk yetiştirmemiş.) kis tuzı gençlik zamanı.

kis (II.) 1. Çaydanlıkta, semaverde kireç. 2. Y e m e k yanığı, kapta kalan yemeğin dip kısmı.

kis (m.) Okun arka ucu.

kis- (I.) Geçmek, aşmak: *"Çohırah, sidenge çide le, çol kizîp, azağın ködîrîp, türce turıp, anan üs-tört hatap çirnî tödlr teep-teebîzîp, siden ibîre oylabıshan."* V. Kobyakov (Çohırah, çitin yanına ulaşır ulaşmaz, yolu geçip, ayağını kaldırıp biraz durduktan sonra üç dört kez yere eğilip çitin etrafında koşmuş.) Kiçîgnî kizerde kizîn azaannı körîp a l. Atasözü (Geçidi geçerken arka ayağına bak.)

kis- (II.) Giymek: *"Anın îcezî, nap-naa torğı kögenek kizîp, torğı plat tartın ip, ibînde çir as-tamah timnep çörçe."\I.* Kobyakov (Onun annesi, yepyeni ipek elbise giyip, ipek şal takıp, evde yiyecek hazırlıyor.) kisken kögenegîn, kizîbîsken polça giydiği elbiseyi kesiyormuş. Pozı kîçicek pozınan uluğoh pörîk kisçe. Bilmece, mantar. (Kendi küçücük, boyundan büyük börk giyiyor.)

kis- (m.) 1. Kesmek: *"Olarnıh pîrsînde kîzînîh ağırığ çirîn kisçeh pıçahtar polğannar."*\. Kotyuşev (Onların birinde insanın hasta organını kesecek bıçaklar varmış.) Ağastı pîr hati saap andara kis polbassın. Atasözü (Ağacı bir defa vurmakla kesip yıkamazsın.) Çabas pastı hılıs kispes. Atasözü (Yumuşak başı kılıç kesmez.) îpek kis- ekmek kesmek. 2. Biçmek. Kirîlîp kip kispeen, süülînîp suğ suspaan. Atasözü (Gerinip elbise biçmemiş, uzanıp su almamış.) as kis- ekin biçmek. 3. Kırmak, doğramak, odm kis- odun kırmak, doğramak kize toğır kabaca.

kîs *zool.* 1. Samur. 2. Samur kürkü, hara kis ton kara samur palto.

kiskek (I.) Eğri, eğrilmiş.

kiskek (II.) Hastalık, enfeksiyon hastalığı-

kiskekte- Hasta olmak.

kiskî 1. Ok ucu. 2. Keski (aleti)

kîskîlîk Samur derisinden örtü, battaniye, altın orğanğa çadıp, altın kîskîlîgîn çabınğan altın döşeğe yatıp, altın samur kürkünü örtünmüş.

kislorod Oksijen.

kislorodtığ s. Oksijenli.

kislota Asit.

kispe bk. kiskî

kispek (I.) Ayran çökeltisi, kesmik, krş. kirspek

kispek (II.) Kesinti, parça, kispek çil hafif rüzgâr.

kispek (m.) Kozalak temizleme aracının alt kısmı.

kispektîg s. Ayran çökelek hâline gelme. ayran kispektîg pol parça ayran çökelek haline geliyor.

kîspîk Kakül, perçem.

kîspîkte- Perçem kesmek, pala sös ispeze, kîspîktîrge kirek çocuk söz dinlemezse, saçlarını perçem kesmeli.

kîste Gelecek, uluğnı uluğla, uzada kün körerzîn; kîçîgnî kîçîglekîstede kün körerzîn büyüğü ulula, uzun gün görürsün, küçüğü koru, gelecekte gün görürsün.

kîste- Kişnemek: *"Aran-çula açığ ökpelenîste sıhırada kıstep çöre, çalğızaan harbas pariğan on püürneh."H.* Nerbişev (Yiğit at, acı öfkeyle kişneyip, tek başına kapışmış on kurtla.) Ada çirîne ay-tıs pirbes; uluğnı uludar, k î ç î g n î kîsteder. Atasözü (Ata yerine huzur vermez, büyüğü ulutur, küçüğü kişnetir.)

kîsteg Kişneme.

kistem 1. Kısa (süre, ömür) 2. Kararsız.

kîstes- Kişneşmek: *"Sıhtaan çili, kfsteze tüskenner horıh parğan hulunıçahtar."* N. Nerbişev (Ağlar gibi, kişneşivermiş korkan kuluncuklar.) At kîstezîp tanışça, kîzî-çoohtazıp. Atasözü (At kişneşip tanışır, insan konuşup.)

kîstes Kişneme: *"Andağ kîstes çashı künnerde potadır."* N. Nerbişev (Böyle kişneme güzel günlerde olur.)

kîstet- Kişnetmek.

kistî s. 1. Arka taraf, arka. tağ kistînen hara pulut sıh kildî dağ ardından kara bulut çıkıp geldi, stol kistînde masa arkasında, masa başında: *"Ot stol kistinde uluğ aalcı çili, odırıp, azıranıp, tozınıp odırçathan potça."* V. Kobyakov (O, masa başında saygın misafir gibi, yemek yiyip oturmuş oluyor.)

kistîk Küçük bıçak.

kistîm 1. Kul, köle. 2. Uydu, peyk. kistîm çonı uydu millet.

kistîr- Kestirmek. *"Holın kistîr salğan."* A. Kuzugaşev (Kolunu kestirmiş.)

kistoçka Fırça.

kiştîm bk. kistîm

kit Balina, kit ödîrcefî balina öldürür. kittîn çaa balina yağı.

kitayets Çin(li).

kite- 1. Sessizce yaklaşmak: *"Çıldah çılğa ol annap / Çıs tayğanı pray pllcen / Çapçah annarnı kitep / Çoo athlap ol alcan."* P. Ştıgaşev (Yıldan yıla o avlanıp / Sık ormanı hep bilirmiş / Hızlı avları sessizce yaklaşıp / Çok avlayıp o almış.) 2. Gizlice seyretmek.

kiteg 1, Sessizce yaklaşma. 2. Gizlice seyretme.

kiten- Sakınmak, korunmak.

kitencek *s.* Çekingen

kitencekte- Korumak, sakınmak.

kitencekten- Çekinmek, sakınmak.

kites- Gizlice gözetlemek: *"Cazı anın tut polbazah, aal malın kites sıhçazınf* (Yabanî hayvanları yakalayamazsan, evcil hayvanları gözetliyorsun.)

kitet- 1. Gizlice yaklaştırmak. 2. Gizlice seyrettirmek.

kizeges Parça, küçük parça.

kize Kabuk, soyuntu, köçe kizezî arpa kabuğu.

kizek 1. Parça, bölük, kısım: *"Andamında kizek kömek hartamın altınah, çirdeh kök odıcahtar körînglep odırçalar."* V. Kobyakov (Şurada burada kar kümelerinin altından, yerden gök otlar görünüp duruyor.) kizek çurtıcah bir bölük oymak, kizek buluttar öbek öbek bulutlar. 2. Kalıp, parça, dilim: *"Çolda taynanğan arış ipekten pir kizek halğan polğan."* N. Domojakov (Yolda yenen çavdar ekmeğinden bir dilim kalmış imiş.) 3. Ot yığını, ot kümesi, pîr înekke hıshıda pîr kizek kirek bir inek için kışın bir balya ot gerek, sabin kizegî sabun kalıbı, kizek mal az sayıda mal.

kizekte- 1. Bölümlere ayırmak. 2. Yağmur atıştırmak.

kizekti *zf.* Bölünmüş olarak, parça olarak.

kîzen 1. Tuzak. 2. Bukağı.

kizen- Korkmak, gözü korkmak.

kizenîs- Birbirinden çekinmek.

kîzenne- 1. Zincire vurmak. 2. Bukağılamak. 3. Tuzak kurmak.

kizer Yiğit, kahraman.

kizer- Süt, yemek yanmak.

kizert- Sütü, yemeği yakmak.

kizet- (kam) Ruhlara hükmetmek, ham tösterîne kizetçe kam ruhlarına hükmediyor.

kîzî Kişi: *"Apsahtah hada kop klzî parğan."* A. Çerpakov (İhtiyarla birlikte çok kişi gitmiş.) Çazağ kîzînîn ülüzîn attığ kîzî albas. Atasözü

(Yaya kişinin ülüşünü atlı kişi almaz.) ipçî kîzî bayan, ir kîzî erkek, hakas kîzî Hakas. ons kîzî Rus. haydağ-da kîzî her türlü kişi. pîr kîzî bir kişi. pîr dee kîzî hiç kimse, niik kîzî konuşkan, kîzî alevlenmek.

kîzîg Yağlı, besleyici (yemek), kîzîg tamah yağlı yemek.

kizîk Saadet, mutluluk, baht.

kizîktîg *s.* Mutlu, bahtiyar, talihli.

kizîl- 1. Kesilmek. 2. Ekin biçilmek.

kizîm 1. Salgın, epidemi, kizîm ağırığlar salgın hastalıklar. 2. Tifo. kizîm aaicı tifo hastalığı.

kizîn s. Arka: *"Pîr kizîn azaanah ças han sıhçathan, çohır aday ol azağınah çadap la tömençetken."* N. Domojakov (Bir arka ayağından taze kan akan, ala köpek o ayağıyla güçlükle yere basmış.) Kiçîgnî kizerde kizîn azaannı körîp al. Atasözü (Geçidi geçerken arka ayağına bak.) attın kizîn azağı atın arka ayağı, kizîn terpekter arka tekerlekler, kistî arka, arkası.

kizîn- (ı.) Kesilmek.

kizîn- (ıı.) Giyinmek.

kizîndî Kesinti (kumaş, deri parçası.)

kizîr- (ı.) Geçirmek: *'7kölehnî kizîrbinîbîzerge harashan çili, suğ üstüne kilîp alğannar."* İ. Kotyuşev (İkisini geçirmemeye kararlı gibi, su üzerine gelmişler.)

kizîr- (ıı.) Giydirmek.

kizîre *zf.* Geçerek, aşarak: *"Hara sözîrbee klrgen çili / Çayğı haraanı kizîre çüsçem."* M. Kilçiçekov (Kara ağa girmiş gibi / Yaz gecesini geçerek yüzüyorum.) suğ kizîre par- suyu geçerek gitmek. 2. Ötesinde, karşısında: *"Aaldah toğırsuğ kizîre çaspah arah hırlığ Kirîm tîp adalçathan tağ turca."* A. Çerpakov (Köyün karşısındaki suyun öbür yanında düz zirveli Kirim adında dağ duruyor.)

kizîrt- (i.) Geçir(t)mek.

kizîrt- (ıı.) Giydirmek: *"Anan çaacı pu alıptı izer oyiinzar altandırıbıshan, pazına pozınıhoh furajkazın kizîrtîbîsken."* F. Burnakov (Sonra savaşçı bu yiğidi eyer çukuruna bindirmiş, başına kendi kasketini giydirmiş.) Adı çoh kîzee at mündîr, kibî çoh kîzee kip kizîrt. Atasözü (Atsızı ata bindir, elbisesize elbise giydir.)

kizîs- 1. (birlikte) Kesmek, kesmesine yardım etmek. 2. (birlikte) Biçmek. 3. (birlikte) Testereyle biçmek.

kizîs 1. Kesme. 2. Biçme.

kîzö Güveyi, damat. krş. küzee

kîzölîg *s.* Güveyili, damatlı.

kîzörke-(çocuk) Ailesini yadırgamak. pala kuzörkep parça çocuk ailesini yadırgıyor.

klad Gömü; yeraltı zenginliği.

kladovoy Ambar, kiler.

kladovka Mahzen, depo.

kladovşçik Ambar, depo memuru.

klapan Valf, supap.

klarnet *muz.* Klarnet

klarnetist Klarnetçi

klass 1. Sınıf, öğrenim yapılan yer: *"Pozınıh klazına çügür pardı, pîr dee kîzî çoğıl, huruğ."* A. Kuzugaşev (Kendi sınıfına yürüdü, hiç kimse yok, boş.) ügretçîler klasstan sıhhannar öğrenciler sınıftan çıkmışlar. 2. Sınıf, grup. toğınçı klass işçi sınıfı, klasstar kürezii sınıf mücadelesi, klass çoh sınıfsız. 3. Sınıf, pîzîncî klasstın ügrencîzî beşinci sınıf öğrencisi. 4. Sınıf, aile, grup. özîmner klazı bitkiler âlemi, hustar klassı kuşlar alemi.

klassiçeskay *s.* Klâsik.

klassifikatsiya Sınıflama, sınıflara ayırma, bölümleme.

klassifitsirovat' pol- Sınıflandırmak.

klassik Klâsik.

klassnay s. Sınıf, sınıfsal.

klassovay s. Sınıfsal.

klavişa Tuş, diş.

kletçatka Selüloz.

kletka 1. Kafes. 2. Hücre. 3. Kare, dama.

kletkalığ s. Kareli, kletkalığ tetrad' kareli defter.

klever Yonca.

kley Yapıştırıcı, tutkal, zamk.

kleyle- Yapıştırmak, tutkallamak, zamklamak.

kleyonka Muşamba.

kleyster Çiriş, kola.

klika Klik, güruh.

klimat İklim.

klimatiçeskay s. İklim, iklimsel.

kliniçeskay s. Klinikle ilgili.

klinika Klinik.

klişe Klişe.

klient Müşteri.

klientura Müşteri, müşteriler.

klop Tahta kurusu.

kloun Palyaço, soytarı.

klub 1. Kulüp: *"Çurtapçathanıbıstı pozın daa körçezîn: klub par, köglîg, pray nime çitkîl." S.* Çarkov {Hayatımızı kendin de görüyorsun: Klüp var, neşeli, her şey yeterli.) 2. Kulüple ilgili, klub toğızı kulüp işi.

kluben' ***bot.*** Yumru kök. yablah kulüben'nerî patetes yumruları.

klumba Çiçeklik, tarh.

klük Fırın kancası, ateş kancası.

klüs Anahtar.

klyatva Ant, yemin.

klyon *bot. 1.* Akçaağaç, isfendan. 2. Akağaç(tan).

klyukva Frenk üzümü.

knes 1. Prens. 2. Prenslik.

kniga Kitap pu kniga naukaa uluğ hozım bu kitap bilime büyük katkı. hığırcan kniga okuma kitabı.

knigalığ s. Kitap, kitapla ilgili.

knijka Küçük kitap, defter.

knopka Düğme, tuş.

knö Mahmurluk.

knöle- Mahmurlaşmak.

koalitsiya *polit. 1.* Koalisyon. 2. Koalisyonla ilgili.

koçan Lahana koçanı.

koçannığ s. Koçanlı, koçannığ kapusta baş lahana.

koçegar Ateşçi.

koçegarka Ocak dairesi.

kodeks Kanunlar mecmuası, zakon kodeksi kanunlar mecmuası

koeffitsient Katsayı, emsal.

kofe 1. Kahve. 2. Kahveyle ilgili, kofe plantatsiyazı kahve tarlası.

kofeynik Cezve.

kojevnik Sepici, debbağ.

koka *kız.* Yumurta.

kokain *ecz.* Kokain

kokainnîg s. Kokainli.

koklyuş *tıp.* Boğmaca, ol koklyuşnan ağırca o boğmaca olmuş.

kokon Koza. torğı kokonı ipek kozası.

koks Kok, kok kömürü.

kok-sağız *bot.* Sakız ağacı.

kokstandır- Kokyapmak. kokstandırcan pis kok yapma fırını.

kokteyl' Kokteyl.

kolba *kim.* Tüp.

kolbasa Sucuk: *"Sumkazınan kolbasa sığar pirce."* V. Şulbayeva (Çantasından sucuk çıkarıyor.)

kolbasnik Sucukçu.

kolçedan Pirit.

kolenkor Kalikot, kalkiot.

kolhoz Kolhoz: *"Haydağ külük polcan poldı, kireence kolhoz çılğızın hadarğan."* A. Çerpakov (Ne yiğit idi, yaşlanana kadar kolhoz yılkısını otlattı.)

kolhoznik Kolhozcu, kolhozda yaşayan.

koliçestvo Nicelik.

koliçestvennay s. Kemiyet, nicelikle ilgili.koliçestvannay çislitei'naylar *gr.* asıl sayılar.

kollegiya Heyet, kurul.

kollektiv Topluluk, heyet: *"Annanar pîstîn kollektiv çiitternîn brigadazın iderge çarattı."* S. Çarkov (Bu yüzden bizim heyet gençler ekibini kurmayı kararlaştırdı.)

kollektivizatsiya Kolektifleştirme.

kollektivizatsiyala- Kolektifleştirmek.

kolektivizm Kolektivizm.

kollektsioner Koleksiyoncu.

kollektsiya Koleksiyon.

kollektsiyala- Koleksiyon yapmak. karkalarnı kollektiyala- pul biriktirmek.

kollokvium Kollokviyum.

koloda Yalak, kütük.

kolodtsa Kuyu.

kolonial'nay s. Sömürge, müstemleke.

kolonist Kolonist, kolonili, kolonide oturan.

koloniya Sömürge, müstemleke.

kolonizator Sömürgeci, müstemlekeci.

kolonizatorskay s. Sömürgecilik, müstemlekecilik.

kolonka Kolon, sütun.

kolonna Direk, sütun.

kolonnalığ *s.* Sütunlu, direkli. kolonnalığ tura sütunlu ev.

kolonok *zool.* Kolonok, yırtıcı bir hayvan.

kolontitul Sayfa başlığı.

kolontsifra Sayfanın başındaki rakam.

koloratura *müz.* Rulâd, tril.

kolos Başak krş. pazah

kolosnik *tek.* Ocak ızgarası.

kolpak Kalpak.

komanda 1. Komut, komanda pir- komut vermek, komanda al- komut almak. 2. Takım, ekip, grup. futbol komandazı futbol takımı.

komandarm Ordu komutanı.

komandir Komutan.

komandirovat' pol- Görevle göndermek.

komandirovka Memuriyet, görev, misyon.

komandirovoçnay Memuriyet.

komandnay *s.* Komut, komuta.

komandovanie Komut etme, komuta etme.

komanduyuşçay s. Komutanla ilgili, kumandanla ilgili. armiyanın komanduyuşçayı ordu komutanı.

kombayn 1. Kırma ve öğütme makinesi, taskömîr kombaynı taş kömürü öğütme makinesi. 2. Biçerdöver. kombaynnan as kizerî biçerdöverle ekin biçmek.

kombayner Kırma makinesi makinisti, biçerdöver makinisti.

kombinat Kombina, fabrika: *"İt kombinadında toğınmaan polzan, haydi pîstî azıhrçıhsın?"* V. Şulbayeva (Et kombinesinde çalışmasaydın, bizi nasıl beslerdin?)

kombinatsiya 1. Kombinezon, düzenleme, tertip. 2. Kombinezon, kadın elbisesi.

kombinezon Kadın elbisesi, kombinezon.

kombinirovannay s. Birleşik, birleşmiş.

kombinirovat' pol- Birleştirmek.

komediya Komedi.

komediyalığ s. Komik, komedi.

komendant Kumandan.

komendatura Kumandanlık.

kometa *astr.* Kornet, kuyrukluyıldız.

komfort Konfor, rahat.

komforttığ *s.* Konforlu.

komissar Komiser.

komissariat Komiserlik.

komissionnay s. Komisyonla ilgili.

Komissiya Komisyon. uçastkovay tabığ komissiyazı yerel seçim komitesi.

komitet Komite: *"Sağaa, Alcıbay, komsomol komitedf Izençe."* S. Çarkov (Sana, Alcıbay, komsomol komitesi güveniyor.)

kommentariy Yorum, tefsir.

kommentator Yorumcu.

kommersant Tüccar.

kommertsiya Ticaret.

kommuna Komün.

kommunal'nay s. Komünle ilgili.

kommunikatsiya Komünikasyon, bağlantı, temas.

kommunikatsiyalığ s. Bağlantılı, iletişimli, komünikasyonla ilgili.

kommunist Komünist: *"A mına pular, kommunistter, ülgüdegî tabannar, strananı pray odap parirlar."* V. Şulbayeva (İşte bunlar, komünistler, iktidardaki köpekler, ülkeyi bütünüyle yakıyorlar.)

kommunistka Bayan komünist.

kommunistiçeskay s. Komünizm, komünizmle ilgili.

kommunizm Komünizm.

kommutator Komütatör, çevirgeç.

kommyunike Komünike, resmî bildiri.

komnata Oda: *"Ol komnatanın îstînce çörîp tee pastabıshan."* S. Çarkov (O odanın içine yürümeye de başlamış.) çibîrge metr komnata yirmi metre oda. komnatada onday çoğıl odada düzen yok. uzucafi komnata yatak odası.

kompartiya Komünist partisi.

kompas Pusula.

kompensatsiya Tazmin, tazminat, zarar ödentisi.

kompetentsiya Yetki, salâhiyet.

kompleks Kompleks, mecmu, bütün.

kompleksnay s. Karışık, karma, mecmu.

komplekt Takım, komple.

komplektovat' pol- Takım yapmak. şkolalarnı komplektovat' pol- okulları derleme, takım yapma.

komplektsiya Yapılış, yapı.

kompliment Kompliman.

kompot Komposto.

kompozitör Besteci, bestekâr, kompozitör.

kompozitsiya Kompozisyon, müzika kompozitsiyazı müzik bestesi. romanın kompozitsiyazı romanın kompozisyonu.

kompress *tıp.* Kompres.

kompressor *tek.* Kompresör.

kompromiss Uyuşma, uzlaşma.

kompromisstığ Uyuşma, uzlaşmayla ilgili, kompromisttığ çaradığ uzlaştırıcı çözüm.

komsomol Komsomol, Komünist Gençler Birliği: *"Annan hada komsomol komitedmîn haçızı Çaptıkov polğan."* S. Çarkov (Onunla birlikte Komsomol komitesinin başkanı Çaptıkov vardı.)

komsomol'skay Komünist Gençler Birliğiyle ilgili.

komsomolets Komsokol, komsomolcu Komünist Gençler Birliğinin üyesi.

komsorg Komsomol kurulu başkanı.

komsostav *ask.* Subaylar heyeti.

kon'ki Paten.

kon'yunktura Konjonktür, durum.

konditerskay Şekerleme, pasta.

kondüktör Kondüktör.

konevod At üreten, haracı.

konevodçeskay Hara ile ilgili.

konfedaratsiya Konfederasyon.

konferentsiya Toplantı, konferans.

konfet Şeker, bonbon: *"Çey îzîrtken torttan, çoh, şokolod konfetten."* V. Şulbayeva (Çay içirtmiş, pastadan, hayır, çikolatadan şekerden.)

konfetti Konfeti.

konfiskatsiya Müsadere, toplatma.

konfiskovat' pol- Haczetmek.

konflikt İhtilaf, anlaşmazlık.

kongress Kongre, kurultay.

konkretnay s. Sarih, açık: *"Koni, haydi îîpçeler filosoftar, konkretno surığ turğızarbıs."* V. Şulbayeva (Doğru, nasıl söylerler, filozoflar, meseleyi açıkça ortaya koyalım.)

konkurent Rakip.

konkurentsiya Rekabet.

konkurs Müsabaka, yarış.

konkurstığ *s.* Müsabakalı, yarışmalı.

konnitsa Süvari.

konserva Konserve: *"Alay harahha çîtîg nimespîn me? - tip, pay ağı ool ırah nimes pözJk çirdegî konserva bankazar orta atça."* V. Tatarova (Yoksa, gözlerim keskin değil mi? - deyip, deminki genç uzak olmayan yükseklikteki konserve kutusuna isabetli ateş ediyor.)

konservatıvnay *s.* Muhafazakâr, tutucu.

konservatizm Muhafazakârlık.

konservator Muhafazakâr.

konservatoriya Konservatuvar.

konsilium Konsültasyon.

konspekt Özet, hulasa.

konspekta- Özetlemek.

konspirator Gizli çalışan.

konspiratsiya Gizli olarak çalışma.

konstitutsiya Anayasa.

konstruktor Proje mühendisi.

konstruktsiya Yapı, yapı tarzı.

konsül Konsolos.

konsul'tant Danışman.

konsul'tatsiya Danışma, istişare.

kontakt Kontak, temas.

kontekst Tam, asıl metin.

kontinent Kara, kıta.

kontinental'nay s. Karasal, kıtasal.

kontingent Miktar, sayı, kontenjan.

kontora Ofis, büro: *"Olar aal azaanda çurtaannar, kolhoz kontorazınah ırah nimes."* F. Bumakov (Onlar köyün alt tarafında yaşıyorlardı, kolhoz bürosundan uzak değil.)

kontrabanda Kaçakçılık, kaçak mal.

kontrabandist Kaçakçı.

kontrabas *müz.* Kontrbas.

kontrakt Kontrat.

kontraktatsiya Kontrat, sözleşme.

kontral'to *müz.* Kontralto.

kontramarka *tiy.* Davetiye, parasız bilet.

kontrataka *ask.* Kontratak, karşı atak.

kontributsiya Tazminat, zarar ödentisi.

kontrnastuplenie *ask.* Karşı saldırı.

kontrol' Kontrol. gosudarstvonın kontrolî devlet kontrolö.

kontrol'la- Kontrol etmek.

kontrol'nay s. Kontrol, denetimle ilgili.

kontrolyor Kontrolör, kontroicu.

kontrrazvedka *ask.* Gizli polis teşkilatı.

kontrrevolyutsioner Karşı devrimci, devrim karşıtı.

kontrrevolyutsionnay s. Karşı devrimle ilgili, devrim karşıtlığıyla ilgili.

kontrrevolyutsiya Karşı devrim hareketi.

kontsentrat Konsantre yem, yemek veya maden.

kontsentratsiya Konsantrasyon, toplama, yığma.

kontseptsiya Kavrayış, idrak.

kontsern *ekon.* Konsorsiyum.

kontsert Konser: *"Kontsert toozıl pardı."* V. Şulbayeva (Konser bitti.)

kontserttığ s. Konserle ilgili.

kontsessiya İmtiyaz antlaşması.

kontslager' Toplama kampı.

konuş *mat.* Koni, mahrut.

konvert Zarf: *"Pastağı kööienîs pîçiinlh, Tirlep, konvertln çapsırğan." M.*

Bainov (İlk aşk mektubun / Terleyip, zarfını yapıştırıyor.) pis'monı konvertke suh salarğa mektubu zarfa sokmak.

konveyer Zincir, silsile, konveyör.

konveyerlîg s. Zincirli, bağlantılı.

konvoir Muhafız.

konvoy Konvoy.

konvoynay *s.* Konvoy, konvoyla ilgili.

konyuşnya Tavla, at ahırı.

koop Hendek, su yolu, kanal: *"Sanca, könegîneh hoğdırap ala, hıra hırinça ahçathan koopsar çügürgen."* i. Topoyev (Sanca, kovasını tangırdatarak, tepenin yanında akan kanala doğru koşmuş.) suğ çaycan kooptar su dağıtma kanalları.

kooperativ Kooperatif: *"Pastağızı Kooperativterge haçan hayığ salarzar?"* V. Şulbayeva (Öncelikle kooperatiflere ne zaman ilgi göstereceksiniz?)

kooperator Kooperatifçi.

kooperatsiya İş ortaklığı, birlikte çalışma.

kooptatsiya Bir meclisin kendi üyesini seçmesi.

kooperirovat' pol- Kooperatifleştirmek.

koordinatı Koordinatlar.

kopi Maden ocağı, maden.

kopirovat' pol- Kopyalamak.

kopiya Kopya, suret, kopiya şuur- kopya çıkarmak.

korabl' 1. Gemi. 2. Gemiyle ilgili, korabl' püdîrii gemi yapımı, korabl' uzı gemi ustası, korabl' püdîrîgcî gemi işçisi.

korali Mercan.

kordon *ask.* Kordon.

koreyets Koreli.

koreyskay s. Koreyle ilgili.

koridor Koridor: *"Tashar paran, çoohtazıp alarbıs, -tip, koridordan sığar parıbıshan."*\. Topoyev (Dışarı çıkalım, konuşuruz, deyip, koridordan çıkarmış.)

koridorlığ s. Koridorlu.

korifey Üstat, dahi. naukanın korifeylerî bilimin üstatları.

korneplod *bot.* Yumru kök.

korobkacah Küçük kutu.

korobok Kutu. spiçkanın koroboğı kibrit kutusu.

koroP 1. Kral. 2. (satrançta) Şah. 3. (oyunda) Papaz.

koroleva Kraliçe.

korona Taç, kral tacı.

koronalığ s. Hükümdarlıkla ilgili.

koronatsiya Taç giyme.

koronka Kuron, tîs korokazı diş kuronu.

korporatsiya Lonca, cemiyet, birlik.

korpus 1. Bina, yapı. fabrika korpuzu fabrika binası. 2. Kolordu. 3. Kolorduyla ilgili, korpus komandirı kolordu komutanı.

korrektirovat' pol- Düzeltmek, tashih etmek.

korrektor 1. Düzeltmen, korraktor toğızı düzeltmen işi.

korrektura Tashih, düzeltme.

korrespondent Muhabir.

korrespondentsiya Yazışma.

korzina Sepet, sele.

kosekans *mat.* Kosekant.

kosınka Üç köşeli baş örtüsü.

kosinus *mat.* Kosinüs.

kosmopolit Kozmopolit.

kosmopolitizm Kozmopolitizm.

kostyor Ateş.

kostyum Elbise, kostüm: *"Çıılğan çonnıh arazında stol puluna çölen salğan küren öhnîg naa kostyum kis salğan çiit ool odır."G.* Topanov (Toplanan halkın arasında masanın köşesine yaslanan kahverengi renkli yeni elbise giyen oğlan oturuyor.)

kostyumna- Kostüm giydirmek.

kostyumnığ s. Elbiseli, kostümlü.

kosvennay *s.* Dolaylı, vasıtayla, kinayeli, kosvennay çooh *ed.* Kinayeli söz.

kotlet Pirzola.

kovşik Kepçe.

kozır' (iskambilde)Koz.

kozırnay *s.* (iskambilde) Kozla ilgili.

kozıryok Siperlik, şapka siperliği: *"Soldaitar çili holın kozıryokka ködîrîp."V.* Şulbayeva (Askerler gibi elini siperliğe götürüp.)

köbee 1. Elbisede kenar dikişi. 2. Ayakkabı veya çizmede nakış.

köbeele- Elbisenen altına etek dikmek.

köbeelîg s. Kenarı nakışlı, dikişli köbeelîg maymah kenarı nakışlı çizme.

köben (ı.) Yumuşak, gevşek, köben tözek pamuk döşek. 2. Pamuk.

köben (ıı.) Koyu gri; lâcivert.

köbîg 1. Şiş, şişkinlik. 2. Ur.

köbîgey Yemiş, hızıl köbîgey kırmızı yaban Mersini, hara köbîgey siyah yaban Mersini, turna köbîgey *mec.* sopa. kök köbîgey yaban Mersini.

köbîk 1. Köpük: *"Ah la köbîk, pozı harahtarın çazırça."* N. Domojakov (Ak köpük gibi gözlerini saklıyor.) 2. Şişlik.kabarıklık.

köbîktei- Köpüklenmek: *"Köbîktel turğan süttig könektîg oolağının hırinca irtîp parırıp, pabazınm tonın çabınıp, polda uzupçathan Vaskanı irkelestîg teebısken."* A. Kuzugaşev (Köpüklenen süt dolu kovayla oğlunun yanına geçip, babasının paltosunu örtünüp salonda uyuyan Vaska'ya sevgiyle dokunmuş.)

köbîkten- Köpüklenmek.

köbîktendîr- Köpüklendirmek.

köbîktîg s. Köpüklü: *"Apsah, ahsın sala azın salıp, ipçîzer hızıl köbfgllg harahtarın suğlandıra körgen." A.* Çerpakov (ihtiyar, ağzını biraz açıp, kadına kızıl köpüklü gözleri sulanarak bakmış.)

köbîn- Şişmek, kabarmak.

köbîr- 1. Köpürmek, kabarmak. 2. *mec.* Kabarmak: *"Çayğızı gitse, apsahtın çüregi köbîr kilce." A.* Çerpakov (Yaz gelince, ihtiyarın yüreği kabarıyor.)

köbîr (ı.) Körük, demirci ocağı.

köbîr (ıı.) (ağaç) Kömürü.

köbîr (m.) Zayıf koyunun bir önceki yıldan kalan yünü.

köbîrgen Yabanî soğan.

köbîrgenne- Yabanî soğan toplamak.

köbîrgennîg *s.* Yabanî soğanı bol olan yer.

köbîrgî bk. köbîrtkî

köbîrtkî Tahta köprü.

köbîskek Bir tür Hakas paltosu.

köbîzî Çoğu. köbîzî kilgen çoğu gelmiş.

köç- bk. kös-

köçe 1. Arpa: *"Kök çazaa toldıra / Köçe, puğday çayıbıstım."* İ. Kostyakov (Yer gök dolusu / Arpa, buğday yaydım.) 2. Arpa, arpadan, köçe ügre arpa çorbası.

köçîges *sag.* Enik, köpek yavrusu, krş. kücüges

köçîk (hayvanda) Arka taraf, hoy köçîgî in aarlığa sanalca koyunun arka kısmı en kıymetli kabul edilir.

köçîr- 1. Göçürmek. 2. Kopya etmek.

köçîrîs- 1. (birlikte) Kopya etmek. 2. (birlikte) Göçürmek.

köçîs Göçme, göçüş.

köçîs- Göçmek.

ködee Atın boynundaki şişlik.

ködek Yumru kök, bitki kökü.

ködekte- Yumru kökü kesmek.

ködektö Yumru kök kesme bıçağı.

kodes Çanak, çömlek, dökme kap, tencere, toy kodes saksı. Ködezîme ügre haynadıp îssem, tos polbinçam. -Bilmece, sigara (Tenceremde çorba kaynatıp içsem

doymuyorum.)

ködeş bk. kodes

ködîr- (ı.) 1. Kaldırmak: *"Kinetîn pazın ködîrîp, Aydodah surca."* V. Kobyakov (Aniden başını kaldırıp Aydo'dan soruyor.) 2. Götürmek, taşımak: Köpke haraspa, ködîrerge aar polar. Atasözü (Çoğa göz dikme, taşıması ağır olur.) Pîr apsah tooza nimenî ködîredîr. Bilmece, askı. (Bir ihtiyar her şeyi taşıyor.) 3. Tartmak.

ködîrges 1. Bir pud, 16.3 kg. lık ağırlık ölçüsü. 2. Tartı.

ködîrîg 1. Götürme, kaldırma. 2. Tartma.

ködîrîl- 1. Kaldırılmak, götürülmek. 2. Tartılmak. 3. *mec.* Kabarmak, yükselmek: *"Çürekterî ködîrîlgennerînen hakas tflîne kîrîzîbîskenner."* A. Kuzugaşev (Yürekleri kabardığından Hakasça konuşmaya başlamışlar.)

ködîrîlçîk *s.* Kendini öven, palavracı.

ködîrîlîs İlham, coşkunluk: *"Ol kiceegî tannastığ iirnîh ködîrîlîzînde polğan am daa."* N. Nerbişev (O, dünkü şaşırtıcı akşamın coşkunluğunda idi hâlâ.)

ködîrîm 1. Ağırlık, tîrîg ködîrîmî canlı ağırlığı. 2. Kaldırma, yükseltme.

ködîrîmnîg *s.* Ağır: *"Naa hıl plattığ, tadar kögenektî / Körîzî ködîrîmnîg, kömes hatığ."* V. Maynaşev (Yeni yün elbiseli, Hakas gömlekli / Görünüşü ağır, biraz sertçe.)

ködîrîn- 1. Kaldırılmak, götürülmek. 2. Övünmek. 3. Tartılmak.

ködîrîs- 1. Birbirini götürmek. 2. Birbirini tartmak.

ködîrîs 1. Kaldırma, götürme. 2. Tartılma.

ködîrmek bk. ködîrges

ködîrt- 1. Kaldırtmak, götürtmek: *"Anan malları ködîrtîp ölglepçetse, kîzî ürep parğandağı, çîli piçellep, moonıbızarğa çügürcen."* N. Tyukpiyekov (Sonra malları götürtüp öldürtse, insan ölmüş gibi üzülüp, kendini öldürmek ister." 2. Tarttırmak.

ködîrt pek (ı.) bk. ködîrges

ködîrtpek (ıı.) *sag.* Elbisenin kenarına dikilen kuzu kürkü.

ködîrtîm Kötürüm, zayıf düşmüş hayvan, kök cazının porçozı ködîrtîm hoynı oyladar gök ovanın çiçeği kötürüm koyunu koşturur.

ködre Batak, bataklık.

ködö 1. Hamuttan dolayı atın boynunda oluşan yara. 2. Sıraca (hastalığı)

kög 1. Neşe, şenlik. 2. Şarkı: *"Çahsı kögnen köglençezîh / Çir sınnannın arazında."* A. Topanov (Güzel şarkıyla neşeleniyorsun / Yerin dağın arasında.)

kögbe (ı.) *anat.* 1. Diş eti. 2. Jant, kasnak.

kögbe (ıı.) *bot.* Ter otu.

kögben Yeni yağmış kar.

kögcî Şarkıcı: *"Kögcî haraçhayım Minî **çir** tastabas."* N. Tinikov (Şarkıcı kırlangıcım / Beni hiç bırakmaz.)

kögçîl *zool.* Bir tür kuş.

kögder- *kaç.* Acı vermek, azap çektirmek.

kögdîk bk. köglîg

kögenek Elbise, gömlek: *"Anın îcezî, nap-naa torğı kögenek kizîp..."* V. Kobyakov (Onun annesi, yepyeni ipek elbise giyip...). Ağas nimes pürlîg, kögenegî çoğıl tîgîlgen. - Bilmece, kitap. (Ağaç değil yaprakları, elbisesi yok dikilmiş.) îstîne kîscen kögenek iç giyim

kögenektîg s. Elbseli, giysili: *"Uzun hızıl kögenektîg alçah ipçî."* N. Domajakov (Uzun kırmızı elbiseli kısa kadın.)

köger- 1. Gögermek: *"Cazının îstînde tüdünnîg kii kögerîp..."\I.* Kobyakov (Yazının içinde dumanlı gökyüzü göğerip...) 2. Morarmak: *"Ibdeh aarpeer pozıtpacah / îkî harah kögercen."* M. Kokov (Evden dışarı

çıkarmamış / İki gözü morarmış.) 3. Filizlenmek, yeşermek.

kögerîs- Göverişmek, yeşillenmek: *"Kögerîs turğan tanış tağlar pîldîrtpin çağınnas turlar."* N. Tyukpiyekov (Göğerip duran tanıdık dağlar bildirmeden yaklaşıyorlar.)

kögert- Göğertmek, yeşertmek.

kögîlbey *s.* Göğümsü: *"Haydağ kögîlbey tigîr püün."* M. Kilçiçekov (Ne göğümsü gök bugün.)

kögîldî *zool.* Su çuluğu.

kögîm Gök, yeşilimsi, kögîm örtek yeşil ördek.

kögîmdîk bk. kögîlbey

kögîs (I.) Göğüs: *"Aydo, sit tayağına köksînen çölenîp, çalan kîzîdeh harağın albin kör tur."* V. Kobyakov (Aydo, melez ağacı sopasına göğsüyle dayanıp, çıplak ata binmiş olan kişiden gözünü almadan bakıyor.)

kögîs (II.) Düşünme, düşünüş.

kögîspek (I.) Yelek, bluz. hırna kögîspek deri yelek.

kögîspek (II.) Ağ çemberi.

kögîstîg *s. 1.* Göğüslü, göğsü geniş olan, güçlü: *"Çar oshas pözîk kögîstîg ashır küstîg çortıp kilçetken."* N. Nerbişev (Yar gibi yüksek göğüslü aygır güçlüce koşup geliyor.) Tîlîge tîdîrtpe, kögîstîge pastırba. Atasözü (Dilliye söyletme, göğüslüye 'güçlüye' ezilme.) 2. Göğüslü, yamaçlı: *Çis kögîstîg tağlarım / Çobalıs halçathan oshas." S.* Kadı şev (Bakır göğüslü dağlarım / Acı çekiyor gibi.)

kögîzek *zool.* İskete, baştankara: *"Tigîlgen haahtapçatsa, kögîzekter ün sığarbinçalar."* V. Şulbayeva (Çaylak ötünce, isketeler ses çıkarmaz.)

kögle- 1. Şarkı söylemek. 2. Eğlenmek, şenlenmek, neşelenmek. 3. Cıvıldamak.

köglendîr- Eğlendirmek, neşelendirmek, şenlendirmek: *"Naa kilgen torğayahtar cazı üstün köglendîrîp sarnasçalar."* V. Kobyakov (Yeni gelen çayır kuşları ovanın üstünü şenlendirip ötüşüyorlar.)

kögles- 1. (birlikte) Şarkı söylemek. 2. Eğlenmek, keyif çatmak. 3. Kuşlar ötüşmek: *"Anı ibîre çıılıshan anhustar îdök köglezîp çöredîr."* N. Tinikov (Onu çevreleyen kuşlar da onun gibi ötüşüyorlar.)

köglîg s. Neşeli, keyifli: *"Köglîg naa çil çitkende / Halın uygudan ushundım."* N. Tinikov (Neşeli yeni yıl gelince / Derin uykudan uyandım.) köglîg tapsas neşeli seslenîş.

kögmen bk. kögben

kögör 1. Deri matara. 2. Tulum. 3. Deri çuval.

kök (I.) S. 1. Yeşil, tan atsa, kün sığadır, köök tapsaza, kök ot özedîr. Atasözü (Tan atarsa gün çıkar, guguk kuşu ötse, gök ot büyür.) 2. Mavi. kök tigîr mavi gök. 3. Yeşilden. Közenegî çoh kök tura. Bilmece, karpuz. (Penceresi yok yeşil ev) 4. *mec.* Gök, gökyüzü, ah kök açık mavi. kök pas kırlaşmış baş. kök at kır at. kök cazı yeşil ova.

kök (II.) Deri şerit.

kök (m.) Kök, ata, cet. tödîr kök anne tarafına çekmiş çocuk. îsker kök baba tarafına çekmiş çocuk.

kökçîl Köküne çekmiş, atasına benzer.

kökçîn Yaşlı, iney kökçîn yaşlı kadın, ir kökçîn yaşlı erkek.

kökesîm Kendini beğenmiş, kibirli. kökesîmnîn külîgî çoh polcan kendini beğenmişin aklı olmaz.

kökî- 1. İnat etmek, dediğinden dönmemek. 2. Titiz olmak.

kökîmer bk. kökesîm

kökîs Kendini beğenmişlik, kurumlanma, kurum, kibir.

kökît- Saldırtmak, kışkırtmak.

köklö Kukla.

kökse- Azarlamak, paylamak: *"Abis, pashısta tunp / Aponnı tın köksecen."* P. Ştıgaşev (Papaz merdivende durup / Apon'u çok azarlamış.)

köksel- Küfretmek, bağırmak, haykırmak: *'Yakın, kilebes, anı kür tabısnan köksel-kürlep parıbıshan."* V. Kobyakov (Yakın, gelerek ona küfredip bağırarak gitmiş.)

kökses Küfretme, bağırma, haykırma: *"Yakınnın ol köksesterîn sağın çörçe, ol sohpas nimes, sınap taa soğar."\I.* Kobyakov (Yakın'ın o küfürlerini düşünüyor, dövmez değil, gerçekten de döver.)

kökset- Küfrettirmek, bağırtmak.

köksî Göğüs.

köksö Verem.

köksölîg s. Veremli, öksölîg kîzî veremli.

köksön Testi, güğüm, arağa urcan köksön içki konan testi.

köksöre- Zaman zaman öksürmek.

kökte- (ı.) Atasına benzemek, çekmek: *"Tireek tunma fcezîn tın kökteptîr, andağoh tapsabas, çooğı sıhpinça."* A. Çerpakov (Tireek kardeş annesine çok benziyor, onun gibi konuşmaz, sesi çıkmıyor.) ashırın kökti at töridîr aygır soyundan at olur.

kökte- (ıı.) Koşumu kayışla bağlamak.

kökteg bk. kök (ıı.)

köktet- Koşumu kayışla bağlatmak.

köktîg s. Mavili, maviden, mavimsi.

köktîr Bozkurt.

köktîrek Boz köpek.

köl Göl: *"Ol köl anda turğan malnın suğadı polça."M.* Kobyakov (O göl, orada duran malın sulağı oluyor.) Hurup taa parza, kölnîn odı halar; öl tee halza, hıyğanın adı halar. Atasözü (Kurusa da gölün otu kalır, ölse de iyi kişinin adı kalır.)

köl- (atı) Koşmak: *"Soorğa köl salğan attın hırında nime-de idîp..."* A. Kuzugaşev (Kızağa koşulmuş atın yanında bir şeyler yapıp...)

kölbe Yalak, ağaç tekne. Soshanın çaa kölbede. Atasözü (Domuzun yağı yalakta.)

kölbek (ı.) *sag.* Koşumlu at. krş. köigek

kölbek (ıı.) Pusu, gizli yer. kölbet İt salça o pusu kuruyor.

kölbenne- 1. Güzel elbiseyle dimdik yürümek. 2. Salınarak yürümek.

kölbennet- Sallatmak, çalkalamak: *"Kümüs ayahtığ azınnı / Kölbennetpin dee îskeyzîfî."* M. Bainov (Gümüş kadehteki içkini / Sallamadan içesin.)

kölbes bk. kibîs

kölbeske Deri battaniye, kölbeske çoorğan deri yorgan.

kölbey- 1. Yayılmak, serilmek: *'Talay çîli kölbeyçetken / Tobırğan çirnî porçolığ ot."M.* Arşanov (Deniz gibi yayılan / Kaplamış yeri çiçekli ot.) 2. Yayılarak, süzülerek yürümek.

köldîr- Atı koşuma bağlatmak, koşturmak.

köleçke 1. Suluk zinciri: *"Toraat, suğluh köleçkezı sığdırazıp, hılağay huzurii cayılıp..."*V. Kobyakov (Doru at, suluk zinciri şıngırdayıp, seyrek kuyruğu yayılıp...) 2. Halka.

köleckeli *zf.* Halka halka, dalga dalga: *"Çe polca köleckeli tarapçathan sooh kii oolahtı tonnan pazoh ipti çabınarğa küsteen."* A. Kuzugaşev (Fakat salona halka halka yayılan soğuk hava oğlanı paltoyla daha iyi örtünmeye itmiş.)

köle- 1. Gölgelemek. 2. Siper olmak.

kölede Noel bayramı.

köleg Siper.

kölek Gölge: *"Örtep turza îzîg ötîg /*

Kötek itçen çolım üstün / Haydağ çahsı polargın / Püdlr salzam turastih."M. Ugdijekov (Yakıp dursa sıcak, keskin / Gölge edecek yolum üstün / Ne de güzel olurdu / Yapabilsem evden şiir.)

kölektîg s. Gölgeli.

kölem Geniş, büyük.

kölemnîg s. İri, cüsseli, kölemnîg ipçî gebe kadın.

kölemelîg s. Gölgeli.

kölen- 1. Saklanmak: *"Kün tağ kistine hacanoh kölen parğan."* S. Çarkov (Güneş dağ arkasına çoktan saklandı.) 2. Gölge etmek.

kölendîr- 1. Gizlemek, saklamak. 2. Gölge ettirmek.

kölenîs- (birbirine) Gölge etmek: *"Çaspan tağlar paza olarnın sırtındağı kizek ağastar, çayhalıza tüzlp, plrsl plrsîne kölenlzlp, gide hal turğannar."* A. Çerpakov (Geniş dağlar ve onların sırtındaki seyrek ağaçlar sallanarak, birbirine gölge ederek, kayboluyorlar.)

köler- *sag.* (at) Ürkmek.

kölercik s. Huysuz, ürkek (at.)

kölet- 1. Gölge etmek, gölgelemek: *"Kibri çızaan homdızın / Kilkfm tastar köletçe." M.* Kokov (Kenarı yıpranmış lâhdini / Geniş taşlar gölgeliyor.) 2. Gizlemek, saklamak.

köletkî (ı.) bk. kölek

köletkî (ıı.) Gölgelik, siperlik, kalpak.

köletkîlig s. Gölgeli.

köley Bor, terkedilmiş tarla, köley odı çim. köley tarthıs yaban keteni.

kölge *kız.* içki yapımında kullanılan içi su dolu kap.

kölgek Koşumlu (at.) kölgektegî at koşumlu at.

kölgîn Yaban keçisi veya geyik avlamaya yarayan çit.

kölîcek Gölcük, küçük göl: *"Altınzarinda uluğ nimes kölîçek."* V. Kobyakov (Alt tarafında büyük olmayan gölcük.)

kölîg Koşum: *"Plldlstlg, kölçe sihî, pir kölîgde halıhtirğa."* V. Şulbayeva (Belli koşuyor seni, aynı koşumda adımlamak için.)

kölîglıg *s.* Koşumlu, koşulmuş: *"Köp san köllgllg attan Şirazar gosudarstvaa pirceh as tölirge tartıpçalar."* M. Kokov (Çok sayıda koşumlu atları Şira'ya devlete verilecek tahılları ödemek için taşıyorlar.)

kölîl- Koşumları takılmak: *"Sağamoh parbaspın, pozırah at am daa köHlbeen."* A. Kuzugaşev (Hemen gitmem, boz at henüz koşumlanmamış.)

költek s. Şişman.

költey- Şişman, kaba görünmek.

köm bk. kön

köm- Gömmek: *"Çe hacan anı kööm sıhhannar, Anda la oharğan oshas polğam: Uucamnı oymahha suhpahar!"* V. Maynaşev (Fakat ne zaman onu gömmeye başladılar/ O zaman meseleyi anlar gibi oldum /Ninemi çukura koymayın!)

kömdîr- Gömdürmek.

kömdîrt- Gömdürtmek.

köme (ı.) 1. Aç gözlü. 2. Tedarikli köme harın pisboğaz, obur.

köme (ıı.) Kovma, sürme.

kömek Kar birikintisi, kar yığını: *"Andamında kizek kömek hartamın altınah, çirden kök odıcahtar körlnglep odırçalar."* V. Kobyakov (Orada burada kar birikintilerinin altından, yerden gök otlar görünüp duruyorlar.)

kömele- Kovmak, sürmek, atmak. eaynanı kömelepçedîr şeytanı kovuyor.

kornerle- (hayvanın erkeği dişisinin etrafında) Dolaşmak.

kömerlen- Tamahkârlık göstermek. kömerlengen kîzî tamahkâr, aç gözlü kişi.

kömes 1. *zf.* Az, biraz: *"Anın kömes halğanın Azıhha la tut salçan."* P. Ştıgaşev (Onun azıcık kalanını / Azık için saklamış.) 2. s. Az, biraz. Köpke harassa, kömes tee çoh polar Atasözü (Çoğu isteyen, azı da bulamaz.) Par nimenî çoh itpe, kömestî köp it. Atasözü (Varı yok etme, azı çok et.)

kömîr Kömür, köz: 'Tas *kömirlîg / Hara tas gorod / Talayca çüsçe sinin kuzin."* M. Kilçiçekov (Taş kömürlü Kara taş şehri / Denize doğru yüzer senin gücün.)

kömîs- Gömdürmek, gömmek.

kömîske Kaş: *"Sol kömîskezînde oyıh çir, sol harağınan hannığ ças sığılça."* N. Domojakov (Sol kaşında açılma, sol gözünden kanlı yaş akıyor.)

kömîskelîg s. Kaşlı, hara kömîskelîg kara kaşlı.

kömne- Deriyi gön hâline getirmek. teerînî kömnedîm deriyi tabaklayıp gön yaptım.

kömzee 1. Tedarik. 2. Kışlık yiyecek stoğu, deposu. 3. Zenginlik, servet. 4. Gömü.

kömzeelen- 1. Kışlık yiyecek stoklamak, depolamak. hıshızına küske kömzeelengen kışa fare yiyecek depolamış. 2. Tedarikli olmak. kömzeelengen kîzî tedarikli kişi.

kömzer- Kırmak, tahrip etmek, yok etmek: *"Arthan-halğanın kömzercenner anın."* M. Arşanov (Artıp kalanını yok etmişler onun.)

kön Gön, tabaklanmış deri. kön ödîk gön çizme, kön hap deri çanta, valiz.

köhde 1. Eğitmek. 2. Terbiye etmek.

könde- Ölen kimsenin elbisesinin yakasını kesmek, kjp moydırığın köndepçe (ölen kişinin) elbise yakasını kesiyor.

köndel- Ölen kişinin elbiselerinin yakası kesilmek, köhdelbeen kiptî üreen kîzî kispinçe ölüye yakası kesilmemiş elbise giydirilmez.

köndele- bk. köfide-

köndelet- Eğitmek, terbiye etmek, imnîk attı köndelet- vahşî atı eyere alıştırmak.

köndey 1. Boş, bomboş. 2. Boşluk.

köne *sag.* Su çevrintisi, çevrinti, eğrim. palıhtığ köne balıklı su çevrintisi.

köneges Kova(cık.)

könek Kova: *"Oolah könekke suğ sustıp, çayınnadıp ala Timurzar manzıraan."* İ. Topoyev (Oğlan kovaya su alıp, çalkalayarak Timur'a doğru koşmuş.) nanmır könekten ne urgan çîli çaapça yağmur kovadan (bardaktan) boşalırcasına yağıyor, ağas könek ağaç kova. timîr könek demir kova.

könektîg *s.* Kovalı, kovayla: *"Köbîktel turğan süttîg könektîg oolağının hırınca irtlp parıbıshan."* A. Kuzugaşev (Köpüklenen süt dolu kovayla oğlunun yanına geçmiş.)

könetke Cadı, cadaloz.

könî 1. s. Doğru, düz, düzgün: *"Könî sözînnî tın köp ispedîm."* M. Kilçiçekov (Doğru sözünü çok iyi dinlemedim.) könî nimes yanlış. 2. *zf.* Doğruca, doğrudan: *"Anı könîzmen kîzî ödlrcen tirge çarirçıh."* İ. Kotyuşev (Ona doğrudan adam öldüren denebilir.) könî çoohtas- doğru konuşmak.

könîk- Alışmak, benimsemek: *"Hacan çarın kün harağı çabıs tağnın pazına tüskende, nanıp konikken Jnekmallar uluğ çolca köölce subalızıp sıhhannar."* V. Kobyakov (Parlak gün ışığı alçak dağın başına indiğinde, dönmeye alışkın inekler büyük yola doğru yavaşça dizilmişler.) aktyor pozınıfi rol'una könîk parğan aktör kendi rolünü benim-

semiş. klimatha könîk- iklime alışmak.

könîktîr- Alıştırmak.

könfl- Doğrulmak, düzelmek.

könîldîr- Doğrultmak.

könîlen- Doğrulmak.

könnf Gönül, istek, arzu: *"Aydo, ağaa paza daa köp nime çoohtap, pozının könnîn algıdarğa köölengen."* V. Kobyakov (Aydo, ona başka da çok anlatım, kendi gönlünü ferahlatmak istemiş.) könnîbîsçe gönlümüzce: *"Könnîbîsçe idi Öskîrîp / Köp urojay alaanar!"* P. Ştıgaşev (Gönlümüzce böyle ürün yetiştirip / Çok ürün alalım!) *"Könnîme pir dee kîrbeen,"* V. Şulbayeva (Gönlüme hiç girmiyor, içemo sindiremiyorum) könnîn ködfr- Gönlünü kabartmak keyiflendirmek, könnîme kîrdî gönlüme girdi, hoşuma gitti, könnîm albinça gönlüm almıyor, hara könnînen yok yerden, könnîm pulğalça midem bulanıyor. könnî par istekli, arzulu, gönüllü, könnî tol- hoşnut olmak, hoşuna gitmek, könnî çat- gönlü yatmak, beğenmek, könnî pol- istekli olmak, istemek, könnî çarı içi açılmak, rahatlamak. *"Kemnîh toğızı köhnînerge kîrdî?"* V. Şulbayeva (Kimin işini beğendiniz?) könnînen gönüllü olarak.

könnîlîg s. Gönüllü, arzulu, istekli: *"Çarıh könnîlîg tura hona, körçem."* V. Maynaşev (Arzulu olarak otura kalka bakıyorum.) çalahay könnîlîg iyi yürekli.

köö Neşe, ümit: *"Oollarnın prayzının daa köö tüs parğan."* S. Çarkov (Oğlanların hepsinin de neşesi kaçmış.) köö çoh ümitsiz, neşesiz, keyifsiz: *"Vaskanın pazına köö çoh sağ ı star kîrdî be bay dağ."* A. Kuzugaşev (Vaska'nın başına keyifsiz düşünceler girdi mi ne.)

köödelen- *kaç.* Rast geleceğini ummak.

kööges *zool.* Guguk: *"Pükte kööges tapsapça / Minîn cazım sanapça."* V. Şulbayeva (Çayırda guguk ötüyor / Benim yaşımı sayıyor.) krş. köök, köögîzek.

köögîs- Öykünmek, taklit etmek.

köögîskek s. Taklitçi, öykünen.

köögîzek *zool.* Guguk, gugukçuk: *"Oy köögîzek, sarnaba / Köhnîceemnî sayğaba."* V. Şulbayeva (Oy gugukçuk şarkı söyleme / Gönlüceğimi kırma.) krş. köök, kööges.

köök *zool.* Guguk: *"Ol pîreede, köök kiınîn arazında çayğan suğnın ortızında turğan çîli, körînîbîsçe."* V. Kobyakov (O bir yandan, guguk kuşunun gökyüzünde yayılan suyun ortasında durmuş gibi görünüyor.) Tan atsa, kün sığadır, köök tapsaza, kök ot özedîr. Atasözü (Tan atarsa gün çıkar, guguk ötersе, gök ot büyür.) krş. kööges, köögîzek.

köök- Taklit etmek.

kööktîr- 1. Taklit ettirmek. 2. Teşvik etmek, anı postarının tabıstarınan kööktîrîp, hathırıshannar onu kendi seslenişJeriyle teşvik edip gülüşmüşler.

kööl 1. Arzu, gönül: *"Keşke paza pisçe olğan, köölerî tüzîp, közenekser pastırıs parğannar."* A. Kuzugaşev (Keşke ve beş kadar çocuk arzuları yitip, pencereye doğru yürümüşler.) 2. İstek. 3. Sevgi, aşk.

köölbek *s.* Dost canlısı, iyi kalpli, sevecen, merhametli: *"Halın pulut, çüs kilîp / Kün haraan tulğabıstı / Köölbek ilgep nanmınn / Hara çirnî suğardı."* N. Tinikov (Kalın bulut, göçerek /Gün ışığını kapattı / Sevgiyle eleyip yağmurunu / Kara yeri suladı.)

köölce *zf.* 1. Sakince, sessizce, yavaşça: *"Oolaan tîgden-mınnan sıybastırğlapça, köölce aidi çoohtanğlapça."* İ. Kotyuşev (Oğlunu orasından burasından

sıvazlıyor, yavaşça teselli ediyor.) 2. Sakin, sessiz.

köölen - 1. Gönlünü kaptırmak, tutulmak, âşık olmak: *"Palam, his köölenze çüreeneh, haydarparar."* M. Bainov (Yavrum, kız âşık olsa yüreğiyle, nereye gider.) 2. İstemek, arzulamak: *"îsfında çarılızarğa daa köölenmin arah tapsaan, çe anı pozında la sağın salğan."* V. Kobyakov (İçinden ayrılmak da istemez gibi seslenmiş, fakat bunu sadece içinden düşünmüş.)

köölencîk s. Şıpsevdi, tez âşık olan.

köölendîr - Sevdirmek, âşık ettirmek.

köölenеeçî bk. **köölencîk**.

köölengenîm Aşkım, sevdiğim.

köölenîs Sevgi, âşk: *"Alcıbay ol köölenîstî çaada, okop îstînde, odırçadıp taa sağızında tutçah."* S. Çarkov (Alcıbay o sevgiyi savaşta, siper içinde, oturuken de aklında tumuş.)

köölenîs - (birbirini) Sevmek, âşık olmak.

köölenîstîg s. Sevgili, sevgiyle **köölenîstîg arğıs** sevgili arkadaş.

kööllîg s. Sevecen, sevgili: *"Kööllîg çüregîm ködîrîle tüze / Kös haraamnı çastandırça."* S. Kadışev (Sevgili yüreğim kabara ine / Gözümü yaşlandırıyor.)

köör *tıp.* Kızamık, **köör aalcı tanma** salça kızamık yüzde iz bırakır.

kööre - Mutlu olmak, sevinmek.

kööret - Sevindirmek, mutlu etmek.

kööres - (birlikte) Mutlu olmak, sevinmek.

kööres Mutluluk, sevinç: *"îstîndegî köörezîneh hada sıhçah."* N. Nerbişev (içindeki mutlulukla birlikte çıkmış.)

köözî - Teyellemek.

köözît - Teyelletmek.

köp s. Çok: *"Kemnîh hoyı polcandır mınca köp?"* V. Kobyakov (Kimin koyunu oluyor bu kadar çok?) **Köpke harassa, kömes tee çoh polar.** Atasözü (Çoğu arzularsa, az da yok olur.) **Köpke hınzan çansını körbessîn.** Atasözü (Çoğu seversen güzeli görmezsin.) **Köl ibîre köp ağas.** -Bilmece, kirpik (Göl etrafında çok ağaç.) 2. Fazla: *"Kömes tee polza, arğıstarımnah / Könî sözîhnî tın köp ispedîm."* M. Kilçiçekov (Az da olsa arkadaşlarımdan / Doğru sözü çok fazla işitmedim.) **köp önnîg** çok renkli. **haydağ köp ne çok. köbîzî çoğu. köp arah** biraz çok, çokça, **köbök** daha çok. **köp san** *gr.* çokluk, **köp toçka** *gr.* üç nokta, **köp nimes** az, çok değil, köpten köp çok fazla, **köp çahsı** çok güzel.

köp - Kabarmak, şişmek.

köp azah *zool.* Kırkayak.

köpçek *sag.* Kepçe.

köpen Ot, ot yığını: *"Köpen uliinca Yakın, at üstünde ılın polbin, at habırğazınzar nandığıp parğan."* V. Kobyakov (Ot yığını büyüklüğündeki Yakın, atın üstünde tutunamayıp, atın yanına doğru yatmış.)

köpennîg s. Ot yığını olan. **köpennîg cazı** ot yığınları olan ova.

köppeges s. 1. Yemyeşil: *"Andağ kîstes çashı künnerde potadır, hacan köppeges otha çılığ kün suzındağı pükter çahayahtan turıbıssalar."* N. Nerbişev (Öyle kişneme bahar günlerinde olur, yemyeşil ota sıcak güneş altındaki çayırlar çiçeklenirse.) 2. Masmavi: **köppeges tlgîrde pîr dee pulıdıcah komimin turğan** masmavi gökte hiç bulut görünmüyordu.

köpsek s. 1. Patlak göz. 2. Şişkin somun. 3. Yumuşak yastık.

köpseme Sebze çabuk bozulma, solma.

köpsî - Sebze solmak, bozulmak.

köpsüs lenok (balık türü.)

köptel - Artmak, çoğalmak: *"Suğ köptelîbîzer, nasos turğızarğa kirek, - teen Alcıbay."* S. Çarkov (Su ço-

ğalır, tulumba yapmalı, demiş Alcıbay.)

köpteldîr- Çoğaltmak.

köpteldîre *zf.* Çoğaltarak.

köptîr- 1. Şişirmek. 2. Kabartmak.

köptîrges 1. Pide, çörek, köptîrges itçe pide yapıyor, kömgen köptîrges bazlama. 2. Av ininin çevresindeki toprak.

kör 1. Çığ. tağdan kör çılça dağdan çığ iniyor.

kör irkîn Eşik altı. kör irkînnîn altı ağaç eşiğin alt kısmı.

kör- 1. Görmek. Çahsı attı çörîzînen pîlceler, çahsı kîzîînîî toğızınan körceler. Atasözü (Güzel at yürüyüşünden bilinir, güzel insan doğuşundan görülür.) 2. Bakmak: *"Ol, pozınıh kilgen çirîn körip, turca."* V. Kobyakov (O, kendi geldiği yerine bakıp duruyor.) 3. Bakmak, göz kulak olmak, palalar kör- çocuklara bakmak, mal kör- mala göz kulak olmak: *İdi ağılza, Çornapha ipçizineh hada kilerge kirek polarcıh, hazaadağı hoylan körcen KİZİçoh halarcıh."*\. Kotyuşev (Öyle getirse, Çornap'a eşiyle birlikte gelmek gerekecekti, ağıldaki koyunlara bakacak kimse kalmayacaktı.) 4. Görüp geçirmek, yaşamak: *"Hızığıstı körgen kîzi ırah sağıstığ pol paradır."* N. Domojakov (Darlığı gören kişi, uzak görüşlü olur.) ol pray nime körgen o her şeyi yaşamış. 5. Çocuk doğurmak, çocuk sahibi olmak: *"Tatya on üs olğan körgen polğan Hoortaydah, çe tîrig pir le hızı halğan."* N. Domojakov (Tatya on üç çocuk doğurmuş Hoortay'dan, fakat hayatta sadece bir kızı kalmış.) 6. Deneme ifade eden yardımcı fiil olarak kullanılır sınap kör- denemek, sınamak, tadiin kör- tadına bakmak. kis kör- kesmek, odır kör- oturmak. harahha körerge çahsı dış görünüşü güzel, pu harahnan körbinçe görüşü yok. körcen saam çoğıl bakacak gücüm yok. nılcannap kör- etrafına veya arkasına bakmak, töbîn kör- yere bakmak, yere doğru bakmak, kör salbakıvermek. harah albin kör-gözünü kırpmadan bakmak, devamlı bakmak, çahsı kör- a) iyice bakmak: *"Olar çohır adayzar çahsı körgen polzalar, piree nime uğarcıhtar."* N. Domojakov (Onlar iyi baksalardı, bir şeyler anlarlardı.) b) iyi görmek: *"Harahtarı çahsı körbeze dee, ah hus palaçaan pik ızırın parçathan."* N. Domojakov (Gözleri iyi görmese de, ak kuş yavrusu, sert ısırılmış.)

körbe 1. Güzün doğmuş tay. 2. *belt.* Kısır koyun.

körbeecîk Görmezden gelen.

körçîk Sütlü yiyecek, içecek, körçîk idîp îç- süt karıştırıp içmek.

kördîr- Göstermek.

körehe 1. Maya. 2. Mayalayacak kadar kalan yoğurt, ayran. ayran körenezîn tîlep körerge mayalayacak ayran aramak.

köreh ot Osoka, bir tür sazlık bitkisi: *"Mal çibes köreh ottar, tohçah küren pastığ hamı star."* N. Domojakov (Malın yemediği sazlık otları, iri kahverengi başlı kamışlar.)

körgek Bakan, bakıcı, tödîr körgek ipçî dikiş bilmez kadın. îsker körgek pala becerikli çocuk, tödîr körgek maymah çarpık ayakkabı.

körgenek Torun çocuğu, körîp îrîkpes körgenekterîm görüp duyamadığım torunumun çocukları.

körgîs- 1. Göstermek, baktırmak. 2. Muayene ettirmek, körgîzîp ayt- ifşa etmek, açığa vurmak.

körgîstîr- Gostertmek.

körgîze *zf.* Açık, sarih

körîg 1. Bakma, seyretme. 2. Görünüş.

körîgci 1. Bilgili. 2. Falcı, fal bakan. 3. Seyirci: *"Kirek polza, pis tce körigciiemin adınan piçiges sii tartıbızarbıs."* V. Şulbayeva (Gerekirse biz de seyirciler adına mektup yazdırırız.)

körîk (ı.)zoo/. Burunduk, sincaba benzer bir hayvan adı. uluğ körîk ayı Mart. kîçîg körîk ayı Nisan.

körîk (ıı.) Körük, demirci körüğü.

körîkte- Burunduk avlamak.

körîm 1. Görünüş, manzara: *"Pazoh pudurğı körîm irtîpçe -pazoh i bîre* sarınan çnlısçalar, idi nince-nince *hati polğan."* N. Domojakov (Yine az önceki manzara oluyor, yine etrafından toplanıyorlar, bu tekrar tekrar oluyor.) talaynın körîmî denizin görünüşü, tura tastının körîmî evin dışardan görünüşü. 2. Bakış, olarnın körîmnerî pasha onların bakışı farklı. 3. *gr.* Görünüş, kılınış. 4. Tiyatro oyununda sahne. pizîncî körîm beşinci sahne.

körîmcîl Basiretli, öngörülü.

körîmgî padej *gr.* İsmin yükleme hâli

körîmnîg s. 1. Boyu poşu yerinde, endamlı, görünüşü iyi, alımlı: *"Çoh, körîmnîg, iptîg his."* V. Şulbayeva (Hayır alımlı, düzgün kız.) kîçîg körîmnîg yaşından küçük gösteren, uluğ körîmnîg yaşından büyük gösteren. 2. Örnek, örnek alınabilir. 3. Sahneii: pis körîmnîg beş sahneii (oyun).

körîn- 1. Görünmek: *"Ağastın altında hay dağ-da hara nime körînçe."* A. Kuzugaşev (Ağacın altında kara bir nesne görünüyor.) Hızıl kiik körînze, atıp alarga çörçem; his pala urunza, hudalirğa çörçem. Atasözü (Kızıl geyik görünse, vurup almaya giderim, kız bala dövünse, düğün yapmaya giderim.) ırahta tağlar körîngenler uzakta dağlar göründüler. 2. Ortaya çıkmak, belli olmak. Çahsı at hulunda körînçe, çahsı kîzî kîçîgde pîldîrçe. Atasözü (İyi at kulunken belli olur, iyi kişi küçükken belli olur.) 3. Bakınmak. körînçekke körîn- aynaya bakınmak.

körîndes 1. Ayna: *"Körîndeske körînîp alıp, stol kistînde pazoh pasça."* V. Şulbayeva (Aynaya bakınıp, masa başında yine yazıyor.) 2. Parlak, ayna gibi: *"Mal pasçaa çoh patığ sastar, körîndes oshas terpek köller."N.* Domojakov (Mal giremez balçıklı sazlıklar, ayna gibi yuvarlak göller.) suğnın üstî körîndes oshas suyun üzeri ayna gibi.

körîndestîg s. Aynalı, körîndestîg şkaf aynalı dolap.

körîndîre *zf.* Açık, sarih: *"Tarıncah polıbıshanınah na nimes, harahha körîndîre uluğ çastan pastaan."* N. Nerbişev (Kolay darıldığından da değil, göze görünecek şekilde yaşlanmaya başlamış.)

körînîs- (birlikte) Görünmek: *"Kustuktıh ogradazınıh îstînde mıltıhtığ çalahnar körînîze tüskenner."* V. Kobyakov (Kustuk'un duvarının içinde tüfekli atlılar görünmeye başlamışlar.)

körînmes s. 1. Görünmez: *"Hırı körînmes Baykal kol."* S. Kadışev (Ucu görünmez Baykal gölü.) 2. Görünmez, ruh. körînmez kîzînîn palazı görünmeyen ruhun çocuğu.

körîs 1. Bakış, nazar: *"Oollar anı surığlığ körîsneh üdeskenner."* S. Çarkov (Çocuklar onu soran bakışlarla uğurluyorlar.) 2. Fikir, görüş körîzî ötîg keskin görüşlü.

körîs- Görüşmek: *"Hırt körîsçeler, çaballasçalar, kîzî kîzee ayabinça."* V. Şulbayeva (Nefretle bakışıyorlar, birbirleriyle kötü oluyorlar, kimse kimseye acımıyor.)

körîstîg s. Bakışlı, görünüşlü: *"Anın küren, sîneen arah sırayı paza çılığ körîstîg hoor harahtarı Yakın oshastarnina pîr dee töövîçoğıl."\I.* Kobyakov (Onun yağız, ölçülü gibi yüzü ve sıcak bakışlı konur gözleri Yakın gibilerinkine hiç de benzemiyor.)

körîstîr- Görüştürmek.

körlîg s. Çığlı.

körtîges Dolama hastalığı ruhu.

körtîk Kürtün, kar yığını: *"Pis, şkoladah kilîp, olğannarnah hada solaas siden tözındegJ pözîk körtîkterde, okop oshas oymahtar hashlap alıp, harnan çaalazıp oynapçathabıs."* M. Çebodayev (Biz okuldan gelip, çocuklarla birlikte çitin dibindeki yüksek kürtünlerde, siper gibi çukurlar kazıp, karla savaşçılık oynuyoruz.)

körtîs- Göstermek, çol körtîs- yol göstermek.

kös (ı.) 1. Köz: *"Sastarı altın sarığ, sırayı îzîg kös oshas hızıl."N.* Domojakov (Saçları altın sarısı, yüzü sıcak köz gibi kızıl.) K î z î holınan kös tutpa, közî küzînen kip kispe. Atasözü (Kişi eliyle köz tutma, kişi gücüyle kumaş biçme.) 2. Kömür: *"Çıplama hara çayğı haraa / Harahha hara kös çayğan oshas."* M. Kilçiçekov (Zifiri karanlık yaz gecesi / Göze kara kömür sürmüş gibi.) îzîg köşke pas- elini ateşe sokmak, taşın altına elini sokmak, kös salçan kömür küreği, kös tartça n ateş kancası, kös hısçan maşa.

kös (ıı.) 1. Göz: *"Ahcılar çolın kösten çazırıp / Nahmır suu ahça, çulattar polip."* M. Kilçiçekov (Avcıların yolunu gözden gizleyip / Yağmur suyu akıyor, dereler olup.) 2. Delik. tüürde altı kös polarğa kirek tefte altı delik olmalı. 3. İmge, hayalet. kösten köşke göz göze, baş başa. înge közî iğne deliği, marha közî düğme deliği.

kös (ıı.) 1. Göç. kös tartçalar göç ediyorlar. 2. Göçebe 3. *mec.* Aile. közîmnen çurtapça ailesiyle yaşıyor. 4. Bir göçümlük mesafe, uzaklık..

kös- Göçmek: *"İliskecek ortımah ügredîgn toos salğanda, harındazın timîrlîg tas hasçah çirde toğınarğa ızıbıshannannda, klzîlen andar kös parıbıshan."* İ. Kotyuşev (İliskecek orta öğrenimini bitirdiğinde, kardeşini taş kömürü kazma yerine gönderdiklerinden, ailesi oraya göç etmiş.) paarı kös- kendinden geçmek: *"Paarım köskence hathır parim, pu palalarnı körîp."* N. Tinikov (Kendimden geçene kadar gülüyorum, bu çocukları görüp.)

köskîn Göçebe.

köspe (ı.) 1. Sihirli ayna. 2. *mec.* Televizyon.

köspe (ıı.) Kanca, eğri demir.

köspek Öngörme, kehânet

köspekçî Öngörülü, geleceği gören, kâhin.

köste- 1. İşaret etmek: *"Kustuk, pağdağı kîzîlernîh alnına oylap kilîp, olarzar salaanan köstep, çoohtapça."* V. Kobyakov (Kustuk, bağlı kişilerin karşısına koşarak gelip, onlara doğru parmağıyla işaret ederek konuşuyor.) 2. Nişan almak. 3. Gözetlemek, gizlice takip etmek, gözlerini dikmek: *"Hızıl çağalar mini köstep çörçeler."* V. Şulbayeva (Polisler beni takip ediyorlar.)

kösteg Nişan alma.

köstek Yazlık mutfak.

köstel- Közlenmek, kömürleşmek, köz gibi olmak, köstelîp sıhhan çarıh kün köz gibi doğan parlak güneş. 2. Kızarmak: *"Kün harağı kölenîbîsse / Köstelbineh sıhçalar."* A. Topanov (Gün ışığı gölgelense / Kızararak çıkarlar.)

köstelîs Közlenme.

kösten- Közlenmek.

köstes 1. işaret etme. 2. Gözetleme. 3. Nişan alma.

köstîg (ı.) S. Közlü: *"İlbek Volğanıh im suunda / İki hanadım çuup alıp / Köstîg odımnı kööm salıp / Köglezer üçün kilgebîn."* M. Bainov (Bereketli Volga'nın şifalı suyunda / iki kanadımı yıkayıp / Közlü ateşimi gömüp / Şarkı söylemeye geldim.)

köstîg (ıı.) Keskin, iyi gören (göz).

körgen haraan köstîg polzın! gören gözün keskin olsun.

köstîk 1. Sihirli, küre ayna. 2. Gözlük. altın arçolın sistîblsken, ay köstîknen kün köstîk sığarğan altın bohçasını çözmüş, ay gözlükle güneş gözlüğünü çıkarmış. 3. *mec.* Televizyon, krş. köspe

köstîr- Göçürmek.

köş bk. kös (m.)

köt Göt, arka. Köölbektîn ködî çalaas. Atasözü (Merhametlinin götü çıplak.) krş. köten

kötek 1.Kuyruk tüyünden (küpe), kötek ızırğa kuyruk tüyünden küpe. his pala kötek palğap salğan kız çocuğu kuyruk tüyünden küpe takmış. 2. Atın kuyruğunun altına konan keçe parçası.

köten Göt, arka. köten habı külot. krş. köt

köy- 1. Yanmak: *"Semennm kîçicek turacağı tooza köy parğan."* V. Kobyakov (Semen'in küçücük evi bütünüyle yanmış.)^Yanmak, ışık vermek: *"Stol üstünde kerosinnîg le lampa köyce."* İ. Kotyuşev (Masa üstünde sadece gaz lâmbası yanıyor.) Çalğıs turun köyerîn dee köybes, ıstaa sığararın sığarbas, çalğıs kîzî curt taa tudarın tut polbas honıh taa honarın hon polbas. - Atasözü (Yalnız öksü yanarın da yanmaz, is de çıkarmasını çıkarmaz, yalnız kişi yurt da tutarını tutamaz, hayat da yaşayışını yaşayamaz.) 3. Işık vermek: *"Çıltıstar, harashı haraa tur parza / Harah oynadıp köyçeler."* A. Topanov (Yıldızlar, karanlık gece olunca / Göz kırpıp yanıyorlar.) 4. *mec. Yanmak, çok sevmek: "Uçuraan kîzîler hayhazar prayları / Postan oollarnın îsfflen köyer."* V. Mayneşev (Karşılaşan kişilerin şaşırır hepsi / Bekar gençlerin içleri yanar.) Çazıda ot köyce. - Bilmece, kurt gözü (Ovada ateş yanıyor.) künge köy-güneşte yanmak, îstî köy- gıpta etmek, içi yanmak tözî köy- içi yanmak, midesi ekşimek.

köydîr- Yakmak.

köydîrt-Yaktırmak, yandırmak.

köye bk. köyee

köyee 1. Kurum, is. hazan köyeezî kazanın kurumu. 2. Tahıl. 3. Kömür.

köyeele- İslemek, kurumla kirletmek.

köyeelen- Kurumlanmak, islenmek.

köygere- imrenmek, gıpta etmek.

köygîs- Yakmak.

köyî 1. Teyze. 2. Yenge, uluğ köyîm büyük yengem, kiçîg köyîm küçük yengem.

köyîg 1. Yanma, yanış. 2. Yanık, yanmış, köyîk ağas yanmış ağaç.

köyîrke-İmrenmek, gıpta etmek, kıskanmak.

köyîrkös *s.* Gıpta eden, imrenen, kıskanç.

köykenek *zool.* Bozdoğan.

köytîk 1. s. Kurnaz: *"Köytîk sadığcaa sadıp / Kücür çoh ülesçenner."* P.Ştıgaşev (Kurnaz tüccara satıp / Hilesiz bölüşmüşler.) 2. Kurnazlık. 3. Kurnazca.

köytîkten- Kurnazlık etmek.

közee 1. Dikili taş. 2. Kutsal sayılan yerde kümelenmiş taş yığını.

közeek- 1. Sertleşmek, katılaşmak. közeekkence hathır- katılaşıncaya kadar gülmek. 2. (el, ayak) Uyuşmak, azah közeekçe ayak uyuşuyor.

közeg *zool.* Soroga (bir balık türü.)

közege 1. Perde, közenekte közege pencere perdesi stsenanın közegezî sahne perdesi, krş. közene

közegele- Perdelemek, perde çekmek.

közegelîg s. Perdeli. közegelîg közenek perdeli pencere.

közene (ı.) Perde: *'Törzerkî pölîgMn îzîk közehezin çalbastandıra pulğabızıp, andar sabırıla halğan."* A. Çerpakov (Başköşe tarafındaki kapı perdesini dalgalandırarak kıvırıp, oraya savrulmuş.) krş. közege.

közene (ıı.) Ayna.

közenek Pencere: *"Anın közenegine tohlathanda, Kolkanıh fcezî söleen, ol şkolaa parıbıshan tip."* A. Kuzugaşev (Onun penceresine vurduğunda, Kolka'nın annesi o okula gitti demiş.) közenekten kîr parıbızarğa pencereden girmek. közenek harağı pencere bölümü. Közenegî çoh kök tura. Bilmece, karpuz. (Penceresiz yeşil ev.) közenek as- pencere açmak.

közenelîg s. Aynalı, tört közenelîg sunduh dört aynalı sandık.

közenektîg *s.* Pencereli, penceresi olan: *"Üstün çaphan ah közenektîg uluğ tura."* V. Kobyakov (Üstü çatılı ak pencereli büyük ev.)

közeres s. inatçı.

közerke- Gururlanmak.

közerkek *s.* Mağrur, gururlu.

közes Ateş kancası.

közet- Göstermek, işaret etmek.

közeyîn Sahip, efendi, hizmetçinin efendisi: *"Pîstln közeyînîbîs uğaa hazır kîzî."\/.* Kobyakov (Bizim efendimiz çok sert kişi.)

közî- (ı.) Teyellemek, çatmak, gözemek, örerek kapatmak, közîp tîkken çîk gözeyerek dikilmiş.

közî- (ıı.) Katılaşmak, sertleşmek, paarı közeen pala ür çurtabas bağrı sertleşen bebek çok yaşamaz. 2. (el, ayak) Uyuşmak.

közî- (m.) Ateşi karıştırmak.

közîdîg 1. Örnek. 2. Gösterme, gösteriş. 3. Uyarma, uyarış. 4. Belirti emare.

közîdîglîg s. Tipik, karakteristik, örnek.

közîdîm Örnek.

közîdîs- Birlikte göstermek, işaret ederek göstermek: *"Pashazı harah sığınıshlapça, hollarınan közMslepçeler."* A. Çerpakov (Diğeri göz kırpıyor, elleriyle gösteriyorlar.)

közîgîs Hayal, sanrı, karabasan.

közîk- 1. Görünmek, görünür gibi olmak. 2. Gibi gelmek, benzemek.

közîkpey Kâhin

közîne 1. Bütün, çonnın közîne çoylança bütünüyle yalan söylüyor. 2. Birlikte ol mağa at pîrgen kümüs îzerî közîneh o bana at verdi gümüş eyeriyle birlikte.

közîr- 1. Göçürmek. 2. Kopya etmek, kopyasını çekmek.

közîrîm Pılı pırtı, gereksiz eşya. harın daa pu közîrîmnî sadıbıstar iyi ki bu pılı pırtıyı sattınız.

közîrîs- Birlikte göçürmek.

közît- Göstermek: *"Çol közıdîp çörgen üçün, 'Çol vojagı' pol teenner."* P. Ştıgaşev (Yol gösterip gittiği için / Yol lideri' ol demişler.) Payğa paarsaba, çohha çol közît. Atasözü (Zengini sevme, fakire yol göster.)

közö (ı.) Budak, dal.

közö (ıı.) bk. közee

közök- bk. közeek-

közör 1. Demir kanca, çengel. 2. iğdiş edilen hayvanın testisini yakmak için kullanılan araç.

közörkös s. Mağrur, gururlu krş. közerkek.

közös Ateş kancası, timîr közös demir kanca.

krab Çağanoz.

kraevedenie Yurt bilgisi.

krahmal 1. Nişasta. 2. Nişastayla ilgili. krahmal zavodı nişasta fabrikası.

krahmalla- Nişastalamak.

krahmallığ s. Nişastalı.

kran (ı.) Musluk, samovar kran» samaver musluğu, suğ ağıscan kran su musluğu.

kran (ıı.)Vinç. nime ködîrcen kran yük kaldırma vinci.

krasnogvardeyets Kızıl muhafız eri.

kray Bölge, il: *"Feofan çatça kray bolnitsazında."* V. Şulbayeva (Feofan bölge hastanesinde yatıyor.)

kre Küçük eğe. hol krezî el eğesi.

kredit Kredi, taksit kreditke sadıp pîr- krediyle satın almak.

kreditor Alacaklı.

kreditte- Kredi vermek, kredi açmak.

kredittîg s. Kredili.

krem 1. Krem. 2. Krema. 3. Ayakkabı boyası.

krematoriy Ölülerin yakıldığı yer.

krematsiya Ölü yakma, kremasyon.

kremi' 1. Kale. kremi' stenaları kale duvarları. Kremlin: *"Harap körzem, aylanıp / Kremi çıltızı çarıp tur."* S. Kadışev (Dönüp baktığımda / Kremlin yıldızı yanıyor.)

krepdeşin Krepdöşin, Çin krebi.

krepost' Kale, müstahkem yer.

krepostniçeskay s. Kölelikle ilgili.

krepostniçestvo Toprak köleliği, kölelik.

krepostnik Kölelik taraftarı.

krepostnoy 1. Toprak köleliği. 2. Toprak kölesi.

kresen Köylü. krş. krest'yan

kreslo Koltuk.

krest 1. Haç, istavroz. 2. Haççıkarma.

krest'yan Köylü. krş. kresen

kreşte- Vaftiz etmek, kresteen îce vaftiz annesi, kresteen paba vaftiz babası.

kreşten- Vaftiz edilmek.

kreşçenie Vaftiz.

kreyser Kruvazör.

krısa Sıçan, fare.

krinka Kilden su kabı.

kristali Billur, kristal.

kristalla- Kristalleştirmek, billûrlaştırmak.

kristallan- Kristalleşmek, billûrlaşmak.

kristallığ s. Kristal(li), billur.

kristop Paskalya.

kriteriy Kriteryum, miyar, kriter.

kritik Eleştirmen, münekkit, literatura kritigî edebiyat eleştirmeni.

kritika Eleştiri, kritik, tenkit: *"Homay toğınça tip kritikaa alçalar."* V. Şulbayeva (Kötü çalışıyor diye tenkit ediyorlar.) kritikaa al- tenkit etmek.

kritikala- Eleştirmek, kritik etmek.

kritikalığ *s.* Eleştirel, tenkitli.

krizis Kriz, buhran, bunalım.

kroket *sp.* Kroke.

krokodil *zool. 1.* Timsah, krokodil. 2. Krokodille ilgili, kokodilnın teerîzî krokodil derisi.

krolik *zool.* 1. Ada tavşanı. 2. Ada tavşanıyla ilgili, krolik idî ada tavşanı eti. krolik teerzînen ada tavşanı postundan.

kross *sp.* Kros.

krossvord Bulmaca.

krovat' Karyola, yatak.

krujeva Dantel, dantelâ.

krujevalığ s. Dantelli.

krujok Dernek, grup. dramatiçeskay krujok tiyatro topluluğu.

krupçatka Has un.

kryuk Çengel, kanca.

kub Küp.

kubanka Börk, kalpak.

kubatura Hacim.

kübiçeskay *s.* Kübik, kübiçeskay koren' küb kök.

kübik 1. Kübik, küp biçiminde olan. 2. *mat.* Kübik, santimetre küp. 3. Küplerle oynanan çocuk oyunu.

kubok *sp.* Kupa.

kubometr Metreküp, pîr kubometr odın bir metreküp odun.

kudryavay Kıvrık, kıvrımlı.

kuharka Aşçı kadın.

kuhnya Mutfak: *"Aylanıp, kuhnyazar aldıra parça."* V. Şulbayeva (Dönüp mutfağa doğru yöneliyor.)

kukla Kukla, oyuncak bebek: *"Haydağ çurtas sağıpça ni pu fifig kuklanı?'* N. Tyukpiyekov (Nasıl bir hayat bekliyor bu canlı kuklayı.)

kukuruza 1. Mısır. 2. Mısır(dan) kukuruza îpegî mısır ekmeği.

kukuyak *kaç.* Yumurta.

kul't Kült.

kul'tivator Kültivator.

kul'tura Kültür.

kul'turahğ s. Kültürlü, pözîk kuFturalığ kîzî yüksek kültürlü kimse.

kul'turnay *s.* 1. Kültürle ilgili, kültür. 2. Ekilen, yetiştirien. kul'turnay özîmner kültür bitkileri.

kulak Ağa, köy ağası, zengin köylü.

kuliç Bir çeşit tatlı börek.

kulinar Usta aşçı. kulinar kursu aşçı okulu.

kulinariya Aşçılık.

kulisi *tiy.* Kulis, perde arkası.

kum Çocuğun vaftiz babası: *"Am daa ilîg ahça hos pirzeh, kum."* N. Tyukpiyekov (Elli akçe daha ekleyiversen, vaftiz baba.)

kuma Çocuğun vaftiz annesi.

kumacah Vaftiz annesi.

kumaç *tekst.* Al bez, al basma, al renkli dokuma.

kumaçtığ s. Al bezden, basmadan.

kumaznik Para kesesi.

kumık Kumuk. kumık tîlî Kumukça.

kumıs bk. hımış

kumir Put, sanem.

küpe Kompartıman.

kupelığ s. Kompartımanlı.

kuplet Küple, şarkı veya şiir dörtlüğü.

kupon Kupon.

kupol *mim.* Kubbe.

kuporos Sülfat, vitriyol.

kuprostığ *s.* Sülfat, sülfattı.

kupyura 1. Kupür. 2. Kâğıt para.

kur'yer Hizmetçi, odacı.

kurağa Kayısı kakı, çekirdeksiz kak.

kurant Çalar kule saati. Kremi' kuranttarı Kremlin kulesinin çalar saatleri.

kurçatka Kıvırcık: *"Tadil kurçatkani la oshas polar."* M. Kokov (Kadı kıvırcık gibi olur.)

kurgan bk. kürgen

kurka Tavuk.

kurok Silâhta horoz.

kurort Kaplıca, ılıca: *"Köp çon çör'ıp imnencen / KöbızT pray çazılcan / Kurort oshas ol polcah / Kögneh çon çör turcah."* P. Ştıgaşev (Çok halk gidip tedavi olmuş / Çoğu bütünüyle iyileşmiş / Kaplıca gibi o olmuş / Neşeyle halk gitmiş.)

kurs 1. Kurs. 2. Sınıf: *"Min kursta starostabın, Matilda lektsiyaa çörbinçe."* V ' . Şulbayeva (Ben sınıfta başkanım, Matilda derse gelmiyor.) 3. Kitap. 4. Kur, rayiç.

kursant 1. Öğrenci. 2. Askerî okul öğrencisi.

kursiv İtalik.

kursivtığ ***s.*** İtalik.

kur'er Hizmetçi, odacı, hademe

kur'erskay poezd Ekspres treni.

kustar' Esnaf, zanaatçı.

kuvşin Güğüm, kap.

kuznets 1. Demirci. 2. Nalbant.

kuznitsa Demirci dükkânı, demirhane.

kuzov Karoser: "770/ *attın kuzovına odırıp alan?"* S. Karaçakov (Şu atlı arabanın karoserine oturalım.)

kübe 1. Metal halka. 2. Toka.

kübür (ı.) *s.* Yumuşak: *"Küstîg pîstJh kolhoztar / Kögfig sığıp çazızar / Kür 'hara attı' çidîne / Kübür çirnî talaahar."* P. Ştıgaşev (Güçlü bizim

*Kür 'hara attı' gidine / Kübür çimi talaanar."*P. Ştıgaşev (Güçlü bizim kolhozlar / Neşeyle çıkıp yazıya / Güçlü 'kara atı' iterek / Yumuşak yeri kazınız.) kübür har yumuşak kar. kübür ot yumuşak ot.

kübür (ıı.) *kız.* Yosun.

kübürlüg s. Yosunlu.

kübürt- Kabartmak.

kücügen Kartal.

kücügen ayı Şubat.

kücüges Enik, köpek yavrusu krş. köcîges.

küce bk. kücü

kücü 1. Yonca. 2. Nohut.

küçük bk. kücüges

küçen- Güçlenmek.

küçün 1. Yiğit, pehlivan, alıp küçünner kahramanlar. 2. Şaman gücü, ruhu. küçün tas granit.

kücür 1. Hile, dalavere: *"Köytîk sadığcaa sadıp / Kücür çoh ülesçehner."* P. Ştıgaşev (Kurnaz satıcıya satıp / Hilesiz bölüşmüşler.) 2. Dolandırıcı, hilekâr.

küçürke- Kendine güvenmek, böbürlenmek, külükpîn tıp küçürkebe, küstîgbîn tîp alahpa kudretliyim diye güvenme, güçlüyüm diye aptallaşma.

küçürle- Kandırmak. Oğırlap alğanca, tîlenîp al, küçürlep alğanca, surıp al. Atasözü (Hırsızlık edeceğine, isteyip al, zorla alacağına, rica edip al.)

küçürlees s. Dolandırıcı, dalavereci.

küçürles- Birbirini kandırmak, kavga etmek, külüknen küçürlespe, küstîgnefi kürespe yiğitle kavgalaşma, güçlüyle güreşme.

küçürles Kandırma, dolandırma.

küdee bk. köde

küdeelîg Sıraca hastalığına yakalanmış. küdeelîg kızı sıraca olmuş kişi.

küdeg Ziyafet.

küdel Didilmiş kendir veya kenevir elyafı.

küden bk. küdeg

küdredezf. Gürültüyle, yüksek sesle. küdrede hathır- Yüksek sesle gülmek.

küdün- Tırmalamak küske küdünçe sıçan tırmalıyor.

küdür bk. küdîr

küdîr 1. Karışık, dağınık saç: *"Abistin sarığ küdir sazın / Çilbep, at çili salğahtaan."*M. Bainov (Abis'in sarı dağınık saçını / Savurup, at gibi dalgaladırmış.) 2. Kıvrık, karışık (tüy), küdîr tüg kıvrık yün.

küdüret- Karıştırmak, dağıtmak.

kügeer bk. kögör

kügeerçîk Deri matara.

kügdüre- Gürüldemek.

kügre- Gürüldemek.

kügürt Gürültü, gök gürültüsü: *"Sağın hazırdan hazır paza pashadah pasha sağılıp odırğan, îdök kügürt küzürepçetken."* i. Kotyuşev (Şimşek çok şiddetli ve çok farklı çakıyor, aynı şekilde gök gürlüyor.) kügürt odı çayır otu: *"Kün barağı kölenibisken / Kürdek tashıl pazına / Kügürt odı pürülibîsken / Küskü salım sooğına."* A. Topanov (Gün ışığı saklanmış / Yüksek dağın başına / Çayır otu kaplanmış / Güzün çiğ soğuğuyla.) kügürt çolı ebemkuşağı, gökkuşağı, eleyimsağma. kügürt küzüre- gök gürlemek. kügürt sap-yıldırım çakmak.

kügürttîg s. Gürültülü, gök gürültülü: *"Çayğı harashızı pol parğan tuşta, pözik çar üstündegî aalda kügürttîg nahmır çaabıshan."* i. Kotyuşev (Yaz karanlığı olduğu zaman, yüksek yar üstündeki köyde gök gürültülü yağmur yağmış.)

kükîr 1. Kükürt. 2. Kibrit.

küksee bk. köksö

kükseelîg bk. köksölîg

küksüün bk. köksön

kül Kül: *"Apsah, kül aralı porastal parğan oshas, pora öhnîg harahtarın hızıl köblglerlneh sığara könp, uduroh hol sunğan."* A. Çerpakov (İhtiyar, külün içinde grileşmiş gibi, boz renkli gözlerini kızıl köpüklerinden çıkararak bakıp, karşılık olarak el uzatmış.)

kül- Gülmek: *"Itpeze, hormaçı meyler külerler: Hoortay apsah odırçaa sîskençe uzupça, -tîzerler."* N. Domojakov (Yoksa, nüktedan nineler gülerler: Hoortay ihtiyar, poposu şişene kadar uyuyor, -derler.) Külükpîn tıp külbe, artıhpın tıp mahtanma. Atasözü (Güçlüyüm diye gülme, daha iyiyim diye övünme.)

külbe Balık avlama takımı.

külbüre- Mırıldanmak: *"ileede polğanda, pu külbürep odır."* A. Çerpakov (Uzun süre geçtikten sonra, bu mırıldanıyor.)

külbüs Yabanî teke: *"Hır üstünde hızıl külbüster / Udur-tödîr ün alısçalar."* M. Kilçiçekov (Tepe üstünde kızıl yabanî tekeler / Karşılıklı birbirine sesleniyorlar.)

külcör Gerdanlık, kolye.

küldîr- Güldürmek.

küldîrt- Güldürmek: *"Artistka polam, Pana, sini küldirtem."\I.* Şulbayeva (Artist olayım, Pana, seni güldüreyim.)

küle- Bir ayağını kaldırıp durmak.

küler Bronz, küler izer bronz eyer. toğıs hulahtığ küler hazan dokuz kulplu bronz kazan, çazıhtığ kîzî küler hazanda haynapça günahlı kişi bronz kazanda kaynayacak.

küleçî s. Komik, gülünç:

kület Gezinti, gezerek eğlenme. .

kületçî Eğlence düşkünü: *"Min dee kületçî hoosha polam."* V. Şulbayeva (Ben de eğlece düşkünü domuz oluyorum.)

külette- Eğlenmeye gitmek, gezmeye gitmek: *"Prayzınah hada çurtap, toshanca külettep aldım."* A. Çerpakov (Hepsiyle birlikte yaşayıp, doyana kadar gezindim.)

külgecek bk. külgeyek

külgeyek Külde pişirilen bazlama, gözleme, külge pızırğan külgeyek külde pişirilen bazlama.

külgîn bk. kölgîn

külîmzîre- 1. Gülümsemek: *"Minin adım Çabus teen kızı polça, -külîmzîrep tapsapça."* V. Kobyakov (Benim adım Çabus denen kişidir, - gülümseyerek sesleniyor.) 2. *mec. "Çashı künnîh harağı, çılığ tinizin cayıp, külîmzîrep turca."* V. Kobyakov (Bahar gününün ışığı, ılık nefesini yayıp, gülümsüyor.)

külîmzîren- Gülümsemek, kendi kendine gülümsemek: *"Künde, hara çimi harap / Küllmzîrenîp turçalar."* A. Topanov (Güneşte, kara yere bakıp / Gülümsüyorlar.)

külîmzTres Gülümseme: *"Küren sırayınah çılımsırıh küllmzlres cayıl turğan."* V. Kobyakov (Yağız yüzünden sıcak gülümseme yayılıyor.)

külîn- Gülünmek, kendi kendine gülmek: *"At üstüneh tanış nimes kîzî külînîp arah suulana tüsken."* V. Kobyakov (At üstünden tanış olmayan kişi gülümseyerek gürlemiş.)

külînîs Gülünüş, gülüşme: *"Olarğa paba-îcelernlh kömes tee açıhçarıh külînlsterî uluğ sıyıh oshas pofadır."* N. Tinikov (Onlara anne babalarının az da olsa gülüşmeleri hediye gibi geliyor.) köglîg külînîs neşeli gülüşme.

külînîs- Birlikte gülmek, gülüşmek: *"Külînîsçeler, in ulii la klzlzer çapsıp parğan çili körgen."* A. Çerpakov (Gülüşüyorlar, sadece en büyüğü insana şaşırmış gibi bakıyor.)

külîs Gülüş, gülme.

külîs- Gülüşmek.

külkî Gülme, gülüş: *'Torka, çalahay külkîzînen küffnîp, tapsapça."* V. Kobyakov (Torka, hoş gülüşüyle gülüp, sesleniyor.) sıltağ çoh külkî sebepsiz gülme.

külkîcî ***s.*** Gülünç.

külkî- hathı *tekr.* Gülme, gülüş.

külkîs Gülme, gülüş.

külkîstîg *s.* Gülünç, gülünecek: *"Annanar Sanpir apsahtın çöbî Alcıbayğa külkîstîg dee pîldîr parğan."* S. Çarkov (Bu yüzden Sanpir ihtiyarın yardımı / Alcıbay'a gülünç de gelmiş.)

kül- tozın *tekr.* Toz toprak.

külük 1. Çalışkan, becerikli: *"Kemnîn pezînen hoyığ ıs sıhça, anzı huruğ Ut odın -külük irenni."* N. Nerbişev (Kimin sobasından koyu duman çıkıyorsa, onunki kuru akağaç odunu, çalışkan erkeğinki.) Arğaasha kün uzun, külükke kün çitpinçe. Atasözü (Tembele gün uzun, çalışkana gün yetmiyor.) 2. Yiğit: *"Uğaa külük poltırzın! Aalda par sağat, anın ünî mağat."* N. Tinikov (Çok yiğit imişsin! / Köyde saat var, onun sesi güzel.) 3. Akıllı, bilge.

külüksîrke- Yiğit, mert görünmek.

külükten- Yiğitlenmek, yiğitleşmek.

külüm bk. kömzee

küme bk. kübe

kümek hazan bk. kündeyek

kümet Obur, pisboğaz.

kümüs 1. Gümüş: *"Hadıl-hadıl turada altın, kümüs kop kirek."* V, Maynaşev (Kat kat evlerde altın gümüş çok gerekli.) 2. Gümüşten, gümüş: *"Sürmesterîndegî kümüs ahçalar la sığdırashlapça."* N. Tyukpiyekov (Sadece beliklerindeki gümüş paralar şıngırdıyor.) 3. Gümüş gibi: *"Kümüs hıro tüspeen pazım Noğa la pîdi hıralça?"* S. Kadışev (Gümüş kırağı düşmeyen başım / Niçin böyle kırlaşıyor?) pîstîn alıp traktorıbıs, kümüs oshas bizim güçlü traktörümüz gümüş gibi. kümüs samnah gümüş çay kaşığı, kümüş tüktîg at kır at. kümüs çüstük gümüş yüzük, arığ kümüs saf gümüş, arğan kümüs sahte gümüş, sın kümüs hakiki gümüş.

kümüstel- Gümüş rengini bürünmek, gümüş gibi parlamak: *"Çobat, çarların azıp, tüs çazılarğa kümüstelîp çayıladır."* N. Domojakov (Çobat ırmağı yarlarını aşıp, düz yazılara gümüş rengiyli yayılıyor.)

kümüste- Gümüşle kaplamak.

kümüstet- Gümüşle kaplatmak.

kümüstîg *s.* Gümüşlü.

kün 1. Güneş. Çabızah taa polza attığ pol, azaan çirge tenmes; çabal daa polza, kibtîn polzın, idîfi künge köybes. Atasözü (Boysuz da olsa atlı ol, ayağın yere değmez, kötü de olsa elbisen olsun, vücudun güneşte yanmaz.) künge köy parğan güneşte yanmış, kün harağı gün ışığı, kün sığızı: a) güneşin doğuşu, b) doğu. kün kîrîzî: a) güneşin batışı, b) batı. kün sıh- güneş doğmak, künde güneş ışığında, kün köstelîp sıh- güneş kızarıp doğmak, kün hon- güneş batmak. 2. Gün, 24 saatlik zaman dilimi, pu künnerde bu günlerde, yakın zamanda, pastağı kün birinci gün. tügencî kün sonuncu gün. toğıncan kün iş günü. tınnancan kün dinlenme günü, tatil günü. undulbas kün unutulmaz gün. künnîh her gün. pîrsî kün yarın değil öbür gün, öbürsü gün. aiındağı kün bir önceki gün, dün değil evvelsi gün. töreen künî doğum günü. homay kün kötü gün. ayas kün ayaz gün. kün kör- gün görmek. Uluğnı uluğla, uzada kün körerzîn; kîç îgnî kîçîgle-kîstede kün körerzîn. Atasözü (Büyüğü

say, uzun gün görürsün, küçüğü koru, gelecekte gün görürsün.) kün köstîk ayna. aar kün zor gün. künnernî niik it- hayatını kolaylaştırmak, çobağlığ kün acı, zor gün. ol künnen sığara o günden beri, o günden sonra, oloh kün tam o gün. hınığ künner güzel günler, künnen künge günden güne. kün say her gün. kün tooza gün boyunca, pos kün izin günü, boş gün. tınağ kün dinlenme günü. hara kün kara gün, kötü gün. künnîn-tannın tan vaktinden gün boyunca. 3. Hayat, kirtîngennîfi künî hısha kolay inananın hayatı kısa. 4. Ölüyü anma günü. kizî künnerînde holnan îzennezer çoğıl ölüyü anma zamanı elle tokalaşıp merhabalaşılmaz.

kün (II.) Halk, topluluk, ir-kün erkek, irî künî çoh tul ipçî kocasız dul kadın.

küncT Kıskanç.

kündes (I.) 1. Gündüz. 2. Günde, bir günlük.

kündes (II.) Dağın güneye bakan yamacı.

kündeyek Dökme demir kazan.

kündük (I.) Baca.

kündük (II.) *sag.* Günlük, pîr kündük çol bir günlük yol.

kündüs Gün ortası, öğle vakti. kündüske çitîre toğınça öğle vaktine kadar çalışıyor.

künet Dağın kuzey yamacı.

küngen Testi, güğüm, çis küngen bakır testi.

küfimes *bot.* Çuha çiçeği, herdemtaze. kühmes sıhtığ çirde ösçe çuha çiçeği nemli yerde yetişir.

künne- Kıskanmak.

künneg Kıskanma, kıskanış.

künnegcî Kıskanç.

künnes- Birbirini kıskanmak.

künnes Kıskanma, kıskanış.

künnet- (birbirini) Kıskandırmak.

künnîg s. 1. Güneşli. 2. Günlük.

künnîn-tannın *tekr.* Gece gündüz.

künörte *zf.* Güpegündüz: *"Mahaçı kîzJ kiikçîn polip uçuğar, erînçek kîzî tasha polip uyazında künörte uzup odırar, açıh-çarıh kîzî, torğayahtarğa hozılıp, sîlîg sarınnar sarnir."* V. Tatarova (Gaddar kişi kartal olup uçar, üşengeç kişi baykuş olup yuvasında gündüz uyuyup durur, iyi kişi toygar kuşlarıyla birlikte güzel şarkılar söyler.) haraa künörte *tekr.* gece gündüz.

künörtkî 1. s. Gündüzkü: *"His, künörtkîzîn azıranarğa parçadıp, anı ibîne hığır parıbıshan."* İ. Kotyuşev (Kız, öğle vakti yemeğe gidip, onu evine çağırmış.) 2. Günlük künörtkî toğıs günlük iş.

künü bk. künnes

künücîl Kıskanç, künücîlnîn künî çoh kıskanç güzel hayat yaşamaz.

künüle- Kıskanmak.

künür 1. Boş, boşluk. 2. Oyuk, çukurluk. kühür ağas içi kovuk ağaç. 3. Döl yolu.

kün üre- Gürültü etmek, homurdanmak, gürlemek: *"Sığıp alıp, pîr-îkî haalağ itkence, avtobus, îzîkterîn çaba tartınıp, kîdîreme tunuh tabısnan künüri tüzîp, tağ azıra parçathan golğa kîrîbîsken."* A. Çerpakov (Çıkıp, bir iki adım atana kadar, otobüs, kapılarını kapatıp, boğuk sesle gürleyip dağı aşan yola girmiş.)

künüree (I.) 1. Timbal. 2. Davul.

künüree (II.) *anat.* Hayvanların kuyruk sokumu yanındaki çukurluk.

künürede *zf.* Gürültüyle: *"Noo, küren at, noo, hayranah! - künürede tapsap salıp odırğan ir kîzî."* N. Domojakov (Haydi yağız at, haydi, güzelim! gürültüyle seslenip durmuş er kişi.)

künürek Davul, kühürek tabızı davul sesi. krş. kînîrees

kühürtek bk. künür

küp (I.) S. Yumuşak, hustın kübî kuş tüyü. küp tözek kuş tüyü döşek.

küp (II.) Küf. küp par- çürümek. küp pas- çürümek: *"Harağı hızarbinan, haydağ-da küp pas parğan ÇIZI purlabinah, gide saldı."* A. Çerpakov (Gözü kızararak, herhangi bir çürük kokusu yayılarak, geliverdi.)

küpçîk Alt tarafı geniş kap.

küpe ton bk. küppe

küpeyke Bir tür kadın paltosu, plis küpeyke kırmalı kadın paltosu, krş. küppe

küple- Gümlemek: *"îdi has pariğanda, potoloktah uluğ kizek haya oyılıp, anın üstünzer küpli halğan."* S. Çarkov (Böyle kazarken, tavandan büyük bir kaya parçası kopup, onun üzerine doğru gümlemiş.)

küpieme Yumuşak yün. küpleme çastıh yumuşak uzun yünden yastık.

küplet- Gümletmek, gümbürdetmek. tas küplede tüsken taş gümbürdeyerek düştü.

küppe Bir tür kadın paltosu, torğı küppe ipek palto.

küpsür bk. kübür

kür *s.* 1. Gür, fazla, şiddetli: *"Yakın, kilebes, anı kür iabısnah köksel-kürlep panbıshan."* V. Kobyakov (Yakın, gelerek, ona gür sesle bağırıp küfredip gitmiş.) 2. Çevik (at). 3. Kaba, küstah, kür tabıs gür ses. kür ot gür ot.

kürcek (I.) 1. Kürek: *"Kürcek taap, ogorodtar kisîîndegî hırazar çügürgen."* (Kürek bulup duvarların arkasındaki tarlaya koşmuş.) İ. Topoyev 2. Kürek gibi, küreğe benzer: *"Hızıl sıraylığ, hıral parğan naah sağallığ çoon ons iren, öiînîp, kürcek le oshas hol in sunğan."* N. Tyukpiyekov (Kırmızı yüzlü, kırlaşmış sakallı iri yarı Rus, mutlu olup elini uzatmış.) 3. Kürek, ekmek küreği: *"Pacah iney, İpek tastacan kürcegln tudına, sığara oylaan." M.* Kokov (Pacah iney, ekmek pişirdiği küreğini çıkarıp koşmuş.)

kürcek (II.) Deri üzerine desen yapma demiri.

kürcekte- Deri üzerine desen yapmak.

kürcektîg *s.* Kürekli: *"UHtsaca peer aldıra könektîg, kürcektîg kîziler mahzıraannar."* i. Topoyev (Sokaktan buraya doğru kovalı, kürekli kişiler koşuşmuşlar.)

kürdek Kabarık, çıkık, kabartılı: *"Kün harağı kölenıbîsken / Kürdek tashıl pazına."A.* Topanov (Gün ışığı yaslanmış / Sivri zirve başına.)

kürdenne- Kabadayılık taslamak, horozlanmak.

küre- 1. Küremek, kürekle bir tarafa atmak. : *"A kîzîler postarınzar la, postarınzar la kürepçeler."* V. Şulbayeva (Fakat başkaları sadece kendilerine, sadece kendilerine küreliyor.) har küre- kar küremek. 2. *mec.* Harcamak: *"Hanca sağaa çoohtapçam: ahçahnı pu porçolarğa kürebe."* V. Şulbayeva (Kaç kez sana söyledim: Paranı bu çiçeklere harcama.)

küree 1. Şerit, zıh. küreezî çoh plat üreen kîzee palğapçalar şeritsiz giysiyi ölen kişiye sararlar. 2. Çentik, kertme. 3. Çivi başı.

küreele- Kenar, şerit dikmek

küreelîg s. 1. Siperlikli. kürreelîg pörîk siperlikli börk. 2. Şeritli, kenarlı. 3. Kertikli, küreelîg izer kertikli eyer.

küreg Küreme, küreyiş.

kürel bk. küier

kürel- Kürenmek, bir taraftan başka yere atılmak.

küreldîr- Küretmek: *"Har küreldîre söglînîze tüskenner açın ahnar."* N. Nerbişev (Karı küreterek çöküşmeye başlamış vahşî hayvanlar.)

kürelTg bk. küreelîg

kürelîs- Hücum etmek, akın etmek, koşuşmak: *"Kîzîler, püürdeh ürûkkenî hoy çili, onar-tisker kürelîs tur, attarnın is-hut çoğıl."* M. Kokov (İnsanlar, kurttan ürken koyun gibi, oraya buraya koşuşuyor, atlarda kıpırtı yok.) çon pioşçad'sar kürelfsken halk meydana hücum etti.

kürel bk. küler

küremcîk *sp.* 1. Kros. 2. Hokey küremcîk oyın kros.

küremdik 1. Kozalak artığı. 2. Kuşun sakladığı kışlık yiyecek. 3. Toprak set. hutuh hırında küremdik kuyu kenarındaki toprak yığını.

küren Odun kömürü yapılan yer.

küren s. 1. Kahverengi: 2. Yağız, esmer: *"Ah sırayı, çayğı îzîglerge, çillerge, toğısta tirlep, küren ide pis parçan."* N. Tyukpiyekov (Ak yüzü, yaz sıcaklarında, rüzgârlarda, işte terleyip yağızlaşmış.) küren hızıl vişne rengi, küren it güneşte yanmış yağız beniz, küren ittfg koyu tenli, hara küren tülgü koyu kızıl tilki, küren hızıl bordo, küren at yağız at.

kürehcî Dağ iyesi, ruhu.

küremcîk bk. küremcîk

kürendî s. Kürenmiş, süprüntü.

kürendîk Küllük, kül dökülen yer. kürendîkke paspasha kirek küllüğe basmamak gerek.

küres 1. Güreş: *"Pirsin muzıka şkolazına pir salğam, paza pirsin küresnen ayğastırçam."* V. Şulbayeva (Birini müzik okuluna verdim, diğerini güreşle uğraştırıyorum.) 2. Mücadele 3. Savaş, harp.

küres-(ı.) 1. Güreşmek. Pazına/î sağın, kögîsnen küres. Atasözü (Başınla düşün, göğsünle güreş.) 2. Mücadele etmek: *"Mayıh paryam sîreede odırarğa, kürezerge, kirizerge, talazarğa."* V. Şulbayeva (Yoruldum koltukta oturmaktan, mücadele etmekten, girişmekten, dalaşmaktan.) Mücadele etmek, yarışmak, mir üçün küres- barış için mücadele -etmek. 3. Savaşmak: *"Köytlk ırcı holın sunza / Kürezerge timde polça."* M. Kokov (Kurnaz düşman elini uzatsa / Savaşmaya hazırdır.)

küres-(ıı.) Birlikte küremek.

küresçî Güreşçi.

kürestîr- 1. Güreştirmek. 2. Mücadele ettirmek.

küret- Küretmek.

kürezîg 1. Mücadele: *"Kürezigni aparçadır / Küstîg honiin tıidarğa."* P. Ştıgaşev (Mücadeleyi yapıyor / Güçlü hayatı kuvvetlendirmeye.) klasstarnıri kürezii sınıf mücadelesi, mir üçün kürezîg barış için mücadele. 2. Muharebe, savaş.

kürezigci Mücadeleci.

kürgen (ı.) Ocak ayı.

kürgen (ıı.) Kurgan: *"Pistin aal tastında, tağ ideene çitîre, çüsçe dee kürgen turca." Q.* Kazaçinova (Bizim köyün dışında, dağın eteğine kadar yüz kadar kurgan var.)

kürgennîg s. Kurganlı: *"Ibîre kizek hıralığ, kürgennîg çazılar ırah çaya tastal parıbıstır."* N. Tyukpiyekov (Etraftaki seyrek tarlalı, kurganlı ovalar uzaklara uzanıyor.)

kürke Yatağın yanında duran güzel örtü.

kürken bk. kürgen

kürkü *zool.* Yaban horozu, çalı horozu.

kürkule- Yaban horozu avlamak.

kürle- (ı.) Bağırmak, gürlemek: *"Yakın, kire sal kilîp, pabama kürlebök turadır."* V. Kubyakov (Yakın, girivertip, babama bağırıp duruyor.) Sıbıraanğa sunma, kürleennen tispe. Atasözü (Fısıldayana yanaşma, gürleyenden kaçma.)

kürle- (II.) Oraya buraya uçuşmak, uçuşmak.

kürlen- 1. Bağırmak: *"Paska tarıncah ünnen kürlençe."* V. Tatarova (Paska sinirli sesle bağırıyor.) 2. Azarlamak, yersiz çıkışmak. 3. Yaramazlık yapmak.

kürlencîk Yaramaz, terbiyesiz.

kürleneçî Bağırtkan, çığırtkan.

kürlenîs Bağırma, yersiz çıkışma.

kürles *zooi.* Çil.

kürne Nadasa bırakılmış toprak.

kürsle- Yürek çarpmak, gümbürdemek.

kürsek (köpek, kurt) Çiftleşme zamanı.

kürspek Pürüzlü, çıkık, pürtüklü.

kürsüle- (kalp) Çarpmak, atmak.

kürsüleme Kalp atışı, çarpması.

kürtene *tıp.* Lüpüs.

kürtkü *zooi.* Yaban horozu, çalı horozu.

kürülük bk. küler

kurumduk (I.) İn, vahşî hayvan ini.

kurumduk (II.) bk. kürendîk

kurumduk (m.) Süs için dikilen tunç pul.

kürümdüktîg s. Süs için dikilen tunç pullu, kürümdüktîg çügen tunç pulllarla süslü dizgin.

kürüncîk bk. küremcîk

kürüp (I.) Kuşları yakalamak için yapılan engel, tuzak.

kürüp (II.) Yer altına yapılan tavuk veya domuz evi.

kürüspek 1. Camdan veya kilden matara. 2. Yuvarlak, büyük şişe. kerosin urcan ulug kürüspek gaz yağı konan büyük şişe.

kürüste Didilmiş kendir veya kenevir elyafı.

küs (I.) GÜÇ, kuvvet: *"Mal palazında am daa kop küs / Azan üstüne tura uzupça."* M. Kilçiçekov (Hayvan yavrusunda hâlâ güç çok / Ayakta durarak uyuyor.) küs sağısha aldırtça güç akla yenilir, küzî çoh güçsüz, beceriksiz, paf çoh küzînen var gücüyle, küs hos- güç katmak, küs sıda- güç yetmek, küs sına- gücünü denemek.

küs (II.) Güz.

küs- (hayvan) Yeri eşelemek: *"Çorğa pora at, îkî hulahtarın pîsteldîrîp, hohırıp, anan na küs salğan."* V. Kobyakov (Yorga bora at, iki kulağını dikip, pıskırıp, sonra yeri eşelemiş.)

küske *zooi.* Fare: *"Ol örke, küskelernî irtennen taynaan."* N. Domojakov (O, sıçanları, fareleri erkenden çiğnemiş.) Küsküde küske dee pay polcan. Atasözü (Güzün fare de zengin olur.) küske çili fare yılı, hayvan takviminin birinci yılı. küske örtî bahar meltemi, küske odı bahar meltemi, küske örtî oyna- bahar meltemi esmek.

küskecek Küçük fare.

küskelîg *s.* Fareli.

küskîn- Erinmek, üşenmek.

küskîneçî Üşengeç, erinen, üşenen.

küskîncek Üşengeç, erinen.

küskü Güz, güzün: *"Küsküde nînnerîne hızıl sübürekter hazağlap salğan haydağ-da soldattar kilgenner."* A. Kuzugaşev (Güzün yenlerine kızıl bezler bağlayan birtakım askerler gelmişler.)

küskünîs Üşenme, erinme.

küskünîstîg s. Zahmetli: *"A çuruhtar, pala kibf o tatay, haydar küskünîstîg nimeler! Amdı meditsina küstîg, üs le kün."* V. Tatarova (Ya paçavralar, çocuk el-bisesi o iğrenç, ne zahmetli iş! Şimdi tıp güçlü, sadece üç gün.)

küsküs *zooi.* Lenok, bir balık türü.

küsküzîn *zf.* Güzün.

küs-sah *tekr.* Güç, kuvvet.

küssîn- Güç olduğunu düşünmek.

küste- (I.) 1. Güçlendirmek. 2. Zorlamak: *"Sooh kii oolahtı tonnan pazoh ipti*

çabınarğa küsteen, baranları postan çabıl parğannar." A. Kuzugaşev (Soğuk hava oğlanı paltoyla yeniden iyice örtünmeye zorlamış, gözleri kendiliğinden kapanmış.)

küste- (II.) Güzü geçirmek, güzlemek.

küstecen naklonenie *gr.* Emir kipi

küsteg (I.) 1. Güçlendirme. 2. Zorlama, icbar.

küsteg (II.) Güzlek. küsküde soohtalğanca küstege kîrcenner. güzün soğuk olana kadar güzleğe göçerler.

küsteglîg *s.* Zorlamalı, ısrarlı.

küstel- Güçlenmek.

küsten- 1. Güç sarf etmek: *"Kolhoz çonı küstençedîr Kop aymah as taarirğa."P.* Ştıgaşev (Kolhoz halkı güç harcıyor / Çok çeşitli ürün ekmeye) 2. Güçlenmek

küsten *zî.* Zorla: *"Irge küsten pinlcenmıs, İnek, hoyğa sadılıp."* M. Kokov (Kocaya zorla verilmişiz / İneğe, koyuna satılıp.)

küstencîk Dirayetli, ısrarlı.

küsteneçî Dirayetli, çalışkan, ısrarcı.

küstendir- Güçlendirmek.

küstenîs Çaba, gayret.

küstet- 1. Güçlendirmek, kuvvetlendirmek. 2. Zorlatmak.

küstîg s. Güçlü: *"Andağ küstJg kîzînî* ***Aydo am*** *na kördî."* V. Kobyakov (Öyle güçlü kişiyi Aydo ilk kez görüyor.) Külüknefi küçürlespe, küstîg nen kürespe. Atasözü (Yiğitle kavgalaşma, güçlüyle güreşme.)

küt bk. köt

kütün- Uğraşmak, meşgul olmak.

küü (I.) Güve.

küü (II.) *kız.* 1. Peynir kurutma hasırı. 2. Örülmüş sepet.

küüle- Uğuldamak, gürüldemek: *'Tügede ağas küülepçedir / Tügencî pürnf tüzlrıp / Tüülîp bustar çazınçadır / Türger-türger tapsazıp."* A. Topanov (Bütün ağaçlar uğulduyor / Son yapraklarını dökün / Üşüyüp kuşlar saklanıyor / Hızlı hızlı ötüşüp.) maşina küülepçe araba gürüldüyor. ağastar pazı küülepçe ağaçların başı uğulduyor.

küüles Gürieme, uğultu, çil küüleenî rüzgâr uğultusu.

küüles- Uğuldaşmak, gürüldemek.

küület- Uğuldatmak.

küülgek İlkbahar rüzgârı ruhu.

küülgen Bahar rüzgârı.

küye Gübre böceği, mayıs böceği.

küze- (I.) Kötülemek, karalamak.

küze- (II.) Kösteklemek, bukağılamak: *"Püün çılğılarımnı tappinıbıssam, haydi la küzedîp bonğay ni ze."* V. Kobyakov (Bugün yılkılarımı bulamazsam, nasıl köstekleyip geceyi geçireceksem.)

küzedîg Köstekleme, bukağılama: *"Kicee haraa küzedigdeh pozıdıbısham."* V. Kobyakov (Dün gece köstekten çözdüm.)

küzee Damat, güveyi, küzee aallat- damat tarafını ağırlamak, küzee tonı damatlık.

küzees bk. közös

küzeg Köstekleme, bukağılama.

kuzen- *sag.* Haber vermek, bildirmek.

kuzen *zool.* Kokarca.

küzer Karınca yuvası.

küzerget *bot.* Kuşkirazı.

küzet Bekleme, koruma.

küzet- Kösteklemek, bukağılamak: *"Haraağızın mal küzetken klzı, Sağday, oy adın üs azahtah tuzap salğan."* N. Domojakov (Geceleyin mal köstekleyen kişi Sağday, kula atını üç ayağından bukağılamış.)

küzetçî Koruyucu, çoban, bekçi.

küzîrem bk. közîrîm

küzüg Dokuma tezgahında sıkıştırma ağacı, küzüg ağazı (dokuma tezgahında) berkitme ağacı.

küzügle- Dokuma tezgahında ipleri dokuyup berkitmek.

küzür tas Granit.

küzüre- Gürüldemek, gürlemek: *"Anın soonan kügürt küzürebîsse, Çornap oolaan innîlermen haap alardağ pol parçathan."* İ. Kotyuşev (Onun ardından gök gürleyince, Çornap oğlunun omuzlarından kapıp alır gibi olmuş.) parıs çili satrapça, kügürt çili küzürepçe pars gibi kükrüyor, gök gibi gürlüyor.

küzüres Gürültü: *"Turna tabıstarın traktör küzürezî alıstırıbıshan."* M. Kokov (Turna seslerinin yerini traktör gürültüleri almış.)

küzüret-Gürletmek, kütürdetmek: *"Ah azahtığ toraat, timîr suğliin küzürede taynap, tohti tüsken."* V. Kobyakov (Ak ayaklı doru at, demir gemini kütürdeterek çiğneyip, durmuş.)

küzürt-hazırt *tekr.* Paldır küldür.

kvadrat Dördül, dörtgen, kare.

kvadrattığ s. Dördül, dörtgen şeklinde, kareli.

kvalifikatsiya 1. Tavsif, nitelendirme, sınıflandırma. 2. İhtisas

kvalifikatsiyala- Nitelendirmek, vasıflandırmak.

kvalifikatsiyalığ s. Nitelikli, vasıflı.

kvartal Mahalle, semt.

kvartet *müz.* Kuartet.

kvartira Daire, apartman dairesi: *"Sir kemnefi küresçezîn? Keret Prayzınan. İrim poiğanda, irimnen hazinemnen, rejissernan rol üçün kvartira üçün, hınızım üçün."* V Şulbayeva (-Sen kiminle mücadele ediyorsun? Payapan: Hepsiyle. Kocam varken kocamla, kaynanamla yönetmenle rol için, daire için, aş kim için.)

kvartirant Kiracı.

kvarts Kuvars.

kvitantsiya Alındı, makbuz.

-L-

la, le *e.* Sadece, ancak, yalnız, tam: *"Min tın üzeen kîzinî anda la körgem."V.* Kobyakov (Ben çok üşüyen kişiyi sadece o zaman gördüm.) *"Kîrge çaba hathan holıs kögenegı le anın innînde."* V. Kobyakov (Omzunda sadece kirle kaplanmış keten gömleği.) krş. na, ne

labaz Buğday ambarı, uncu dükkânı.

labirint Lâbirent, ulitsatar labirintî sokak lâbirentleri.

laborant Laborant.

laborantka Bayan laborant.

laborantskay s. Laboratuvarla ilgili.

laboratoriya 1. Laboratuvar. himiçeskay laboratoriya kimya laboratuvarı. 2. Laboratuvarla ilgili. laboratoriya toğınçızı lobaratuvar çalışanı.

lager' 1. Kamp. voennay lager' askerî üs. pionerler lageri izciler kampı. 2. Kampla ilgili, lager' sborı kamp toplantısı.

laguna Deniz kulağı.

lak Vernik, lâka.

lakirovannay s. Vernikli, lâkalı.

lakmus *kim.* Turnosol. lakmusovay çacın turnosol kâğıdı.

lakonizm Lâkoniklik.

lakta- Verniklemek, lâkalamak.

laktığ s. Vernikli, lâkalı.

lampa 1. Lâmba: *"Stol üstünde kerosinnîg le lampa köyce."* \. Kotyuşev (Masa üzerinde sadece gaz lambası yanıyor.) kerosin urcan lampa gaz lâmbası. elektriçeskaya lampa elektrik lâmbası, ampul. 2. Lâmbayla ilgili. lampa süleykezî lâmba camı

lampacah Küçük lâmba.

lampas Şerit.

lampoçka Elektrik lâmbası, ampul: *"Ibînîn 1stî pray çaltırapça, radiozı par, elektriçeskay lampoçka köyce."* S. Çarkov (Evin içi parıldıyor, radyosu var, elektrik lâmbası yanıyor.)

landış *bot.* inci çiçeği, landış çizi inci çiçeği kokusu.

landşaft Peyzaj.

lapşa Erişte, lapşa haynat- erişte pişirmek.

lapşalığ s. Erişteli. lapşalığ ügre erişte çorbası.

landtset Neşter, bisturi.

lapta Bir top oyunu, lapta oynapçalar top oynuyorlar.

lar' Sandık.

laryok Küçük dükkân, koltuk.

latın' Lâtince.

l atış Leton, Letonyalı.

latun' Pirinç

laureat Armağan kazanan, pianistter **konkurzının laureadı** piyanistler yarışmasının ödül kazananı.

lava (ı.) Lâv.

lava (ıı.) Galeri, kömür damarı.

lavka (ı.) Sıra, peyke, lavkada odırça sırada oturuyor.

lavka (ıı.) Kantin, dükkân.

lavr *bot.* 1. Defne. 2. Defneyle ilgili, lavr pürü defne yaprağı.

layka (ı.) Eskimo köpeği.

layka (ıı.) Glase deri.

lazaret Revir.

lazutçik *ask.* Hafiye, casus.

le bk. la.

lebyodka Çıkrık, vinç.

leçebnitsa Klinik.

ledokol Buzkıran.

legalnay s. Meşru, yasal, legal.

legkoatlet Atlet, atletizmle uğraşan.

leksiçeskay *gr.* Kelime bilimi, tılnîn leksiçeskay payı dilin kelime zenginliği.

leksika *gr.* Kelime hazinesi, hakas tîlînîn leksikazı Hakasçanın kelime hazinesi.
leksikograf Sözlükçü.
leksikografiya Sözlükçülük.
leksikologiya Sözlük bilimi.
lektor Konferansçı, konuşmacı.
lektsiya Ders, konferans: *"Matilda lekîsiyaa çörbinçe."* V. Şulbayeva (Matilda derse gitmiyor.)
lemeh Kulak demiri, demir.
leninets Leninci.
leninizm Leninizm.
lenta Kurdele, şerit, torğı lenta ipek kurdele
leopard *zool.* 1 .Leopar. 2.Leoparla ilgili. leopard teerîzî leopar postu.
lepestok *bot.* Taçyaprağı.
lepyoşka Pide, çörek.
lesniçestvo Orman müdürlüğü.
lesniçay Orman müdürü.
letopis' Vakayiname.
leyka Süzgeçli kova. leykanan suğla- süzgeçli kovayla sulamak.
leytenant Teğmen.
lezgin Lezgi.
l'gota Muafiyet, kolaylık, avantaj.
l'gotalığ s. Avantajlı, muafiyet sağlayan.
liberal Liberal
liberalizm Liberalizm.
liberal'nay s. Liberal.
liçinka *zool.* Kurtçuk, larva.
liçnay nimes *gr.* Öznesiz.
lider Lider.
lif Korsaj.
lift Asansör.
liftyor Asansörcü.
liliput Cüce.
liliya *bot.* Zambak.
limit Limit.
limitte- Sınırlamak, limit koymak.
limittîg *s.* Limitli, sınırlı.
limon Limon, limon sogı limon suyu.
limonad Limonata.
lineyka Çizgi.
lineyklığ Çizgili, pîr lineykalığ tetrad' tek çizgili defter.
lingvist Dil bilimci.
liniya *mat.* Çizgi, könî liniya doğru çizgi. igîr liniya eğri çizgi, sınığ liniya kırık çizgi, liniya siip sal-çizgi çizmek.
linkor Savaş gemisi, zırhlı.
lipa *bot.* Ihlamur, lipa ağas ıhlamur ağacı.
lirik Lirik şair.
lirika Lirik şiir.
list (defterde, kitapta) Yaprak, kiniga listtarı kitap yaprakları.
listaj (kitapta) Forma sayısı.
listovka Beyanname.
lişaynik *bot.* Liken.
litennay Döküm.
litennay tseh Dökümhane, döküm atelyesi.
liteyşçik Dökümcü, dökmeci.
litera Matbaa harfi, basım harfi.
literator Edebiyatçı, edip.
literatura Edebiyat: *"A pot pos tîlîn, literatu razın pîlerge kirek."* V. Şulbayeva (Fakat kendi dilini ve edebiyatını bilmek gerek.) olğannar literaturazı çocuk edebiyatı.
litetaturnay s. Edebî. hakas literaturnay tîlî Hakas edebî dili.
litovets Litvanya(lı.)
litr Litre, litr süt bir litre süt. çarım litr yarım litre.
lobogreyka Orak makinesi.
logika Lojik, mantık.
logiçnay s. Mantıklı, makûl.
loja Loca.
lokomotiv Lokomotif.
lom Küskü.

-M-

ma (ı.) *ünl.* Ha, hı!.

ma (ıı.) *e.* Mı?, soru edatı. *"Sin tamkı tartçazın ma, ay-ool?* V. Kobyakov (Sen sigara içiyor musun ey oğul?)

maa bk. mağaa

maah- Yağmur altında ıslanmak.

maan (ı.) Ruhî durum.

maan (ıı.) 1. Özen, ilgi. 2. Bakma, besleme. Malğa maan kirek, kîzee arğıs kirek. Atasözü (Mala bakım gerekir, insana arkadaş gerekir.)

maan- İlgi, ihtimam göstermek.

maancıl idareli, tasarruflu

maara Ak koyunun başındaki kara leke. maara pastıh ah sîleke kara başlı ak koç.

maara- Melemek: *"Ool, naa töreen hurağanah* p/7/, *sala maarap salğan."N.* Domojakov (O, yeni doğan kuzu gibi azıcık melemiş.)

maaş *zool.* 1. At sineği. 2. Sinek.

macar Macar, macar pig macar beyi.

maçan Bir ayakkabı türü. tahası çoh maçan maymah ökçesiz ayakkabı.

maçta Direk.

maçtovıy Direklik.

maçu 1.Totem, kutsal hayvan, in uluğ maçuzı moğaiah poiğan en büyük hayvan totemi ayıdır. 2. Fetiş, ham maçuları kam fetişleri.

magarıç İçki ziyafeti.

magazin 1. Mağaza. 2. Şarjör

magazinnıg s. Şarjörlü, magazinnîg mıltıh şarjörlü tüfek.

magistral' Anayol, ana hat. timîr çol magistralı ana demiryolu hattı.

magnat Magnat.

magnezit *kim.* Magnezit.

Magneziya *kim.* Manyezi.

magnit *fiz.* Mıknatıs.

magnitofon Kasetçaiar: *"Magnitofondağı küzürestemî hızırıbısça."* V. Tatarova (Kasetçalardaki gürültüleri kısıyor.)

magnitta- 1. Mıknatıslamak. 2. *mec.* Kendine çekmek, cezbetmek.

magnittığ s. Mıknatıslı, manyetik. magnittığ strelka mıknatıslı iğne.

magniy *kim.* Magnezyum.

magnoliya *bot.* Manolya.

magometanin Müslüman.

mağaa Bana: *"Mağaa kip-azah taa pirbinçe pir dee."* V. Kobyakov (Bana elbise de vermiyor hiç.)

mağan (ı.) 1. Kır donlu at. 2. *sag.* Akıtma, hayvanın alnındaki beyaz leke.

mağan (ıı.) *sag.* Kör.

mağat 1. Güzel, hoş. 2. Doğru, dürüst. 3. Çok güzel, çok hoş. 4. Adil, adeletli. krş. manat

mağatta- 1. Güzel yapmak, iyi yapmak. 2. Doğru yapmak. 3. Dürüst, doğru davranmak.

mağayah Oğlak, öskînîn palazın mağayah tıp adidırlar keçinin yavrusuna oğlak derler.

mah (ı.) 1. Şan, şöhret, ün, nam. mahha sıh-şöhret kazanmak, ünlenmek. 2. Övme, metih, sitayiş: *"Mayıhhanca toğınıp / Mah abıstan ispecen."* P. Ştıgaşev (Yoruluncaya kadar çalışmış / Övgü papazdan duymamış.)

mah (ıı.) Dörtnal. mah pazıttığ at dörtnala giden at.

maha 1. Öç, intikam, maham handı öcüm alındı. 2. Kin, garaz.

mahaçı (ı.) 1. *s.* Cesur, yiğit. 2. *zf.* Cesurca, yiğitçe.

mahaçı (ıı.) *esk. s.* 1. Kızgın, kötü yürekli. 2. Çapulcu, yağmacı.

mahaçılan- (ı.) *esk.* 1. Azmak, gözü kızmak. 2. Çapulculuk etmek, yağmalamak.

mahaçılan- (II.) Cesurlaşmak, yiğitleşmek.

mahalığ s. Övülecek, düzgün, uygun: *"Yakınnah pozıp kilebes, mında daa mahalığ çirge urunmaanoh."* V. Kobyakov (Yakını bırakıp gelerek, burada da düzgün yere düşmemiş.)

mahan- Emeklemek, emekler gibi durmak.

mahay 1. Deri ayakkabı. 2. Terlik.

mahayah (I.) 1. Aşık, aşık kemiği. 2. Ayak bileğine kadar giyilen çizme. hara mahayah ödîk kara renkli çizme

mahayah (II.) Çam kozalağı, krş. mahpayah.

mahayah (m.) bk. mağayah.

mahla- Kederlenmek, üzülmek, yanıp yakılmak.

mahlan- Kederlenmek, yanmak, üzülmek.

mahorka Mahorka, kalitesiz tütün.

mahpayah Aşık, aşık kemiği, krş. mahayah.

mahta- Övmek, yüceltmek: *"Apsahtıh it purun çayın mahtap salıp odırğan, hol pladınah tirîn çızınıp."* N. Domojakov (İhtiyarın kuşburnu çayını övüp oturmuş, el mendiliyle terini silip.) Çahsı kirek pozı pozın mahtapça. Atasözü (İyi iş kendi kendini yüceltir.)

mahtağ 1. Övme, yüceltme. 2. Övünme, şeref, mahtağ doska şeref tablosu.

mahtağlığ *s.* Övgüye değer, mahtağlığ gramota fahri diploma.

mahtal- Övülmek, anın toğızı mahtalça onun işi övülüyor.

mahtan- Övünmek: *"hem sıyladı! - mahtan tur ol."* G. Topanov (Annem hediye etti! övünüyor o.) Çaağa parçatsan, mahtanma, çaadan nançatsan mahta. Atasözü (Savaşa gidersen övünme, savaştan dönersen övün.)

mahtancıh s. Kendini öven, övünen.

mahtanıs Övünme, övünüş.

mahtas- (birbirini) Övmek.

mahtat- Takdir ettirmek, övdürmek.

mahtığ s. Tanınmış, bildik, şöhretli.

mais Mısır, mais pothı mısır lapası.

mak Haşhaş, mak pazı haşhaş kapsülü.

makaron Makama, makaron fabrikazı makarna fabrikası.

makaronnığ *s.* Makamalı. makaronnığ ügre makamalı çorba.

maket Maket, model. zdanienîn makedı binanın maketi.

makîntoş Yağmurluk.

makler Simsar, tellal.

maklerstvo Simsarlık, tellallık.

maksimum Maksimum.

makulatura Hurda kâğıt.

mal Mal, hayvan: *"Ol kol anda turğan malnın suğadı polça."V.* Kobyakov (O göl, orada duran malın sulağıdır.) müüstîg mal boynuzlu mal. çılığı mal yılkı hayvanı, ças mal genç hayvan, mal hadar- hayvan otlatmak. 2. Malla ilgili, mal hazazı mal ahırı, mal imcîzî veteriner hekim.

mala *kaç.* Turuncu, mala porço *bot.* bir tür çiçek.

mala- Korumak, saklamak.

malahit Malakit, bakır taşı.

malan *kız.* Beyaz, ak. malan hoy ak koyun.

malan- Homurdanmak.

malayets Malay, Malezyalı.

malcan Çıplak, dazlak, malcan tağ çıplak dağ.

malcay- 1. Aşınmak, şeklini kaybetmek. 2. (ökçe) Aşınmak.

malcı Çoban.

malçah *sag.* Balçık.

malğadaçı Kibirli, kaprisli.

malğat- 1. Çalım satmak, kurumlanmak. kemge malhat turzırî? kime çalım satıyorsun? 2. Nazlanmak, cilvelenmek.

malğatçı bk. malğadaçı.

mal-hus *tekr.* Mal, hayvan.

malın *kız.* Akağaç kabuğunun altındaki tatlı madde.

mallan- Mal sahibi olmak.

mallığ s. Mallı, malı olan.

malsırah Hayvansever.

maltam Adım (ölçü birimi)

maltırha- Her şeyi bildiğini sanmak.

malyar 1. Boyacı. 2. Badanacı, malyar toğıstarı boya, badana işleri.

mam bk. mamay

mamay 1. Anne memesi. 2. Mama. mam İt- çocuğu beslemek.

mamontMamut. mamont söögî mamut kemiği.

man (ı.) Boş zaman: *"Cazı çapsıh çıstança / Çadarğa man çoh tipçe."* P. Ştıgaşev (Yazı güzel kokuyor / Yatmaya vakit yok diyor.) mağaa man çoğıl boş zamanım yok.

man (ıı.) *e.* -le, -la. mıltıh man tüfekle.

mana- Çevrelemek, çit içine almak. manaan çir çit içine alınmış yer.

manat 1. Çok iyi, daha iyi: *"Çohırağı daa hayda köp örkeüg, küskelîglernî manat piledir."* V. Kobyakov (Çohırah'ı da nerede çok sıçan, fare olduğunu çok iyi biliyor.) Maldan manat, kîzîden çahsı. Atasözü (Malın iyisi, insanın güzeli.) manattan manat mükemmel. 2. Pürüzsüz, kusursuz, güzel. krş. mağat

mancı 1. Şaman giysisinde kurdele. 2. Kutsal sayılan yerlere bağlanan kurdele. 3. *mec.* Tören giysisi, ah mancı Burkancıların tören giysisi.

mandarin *bot.* Mandalina (meyve). mandarin ağazı mandalina ağacı.

mandat 1. Belge, kart. depudattın mandatı milletvekilinin belgesi. 2. Manda, mandat komissiyazı yetki denetleme komisyonu.

mandatnay *s.* Manda, mandatnay territoriya manda bölgesi.

mandıh bk. mannıh

mandolina Mandolin.

manej Manej.

maneken Manken.

manevr Manevra.

mangaziy 1. Depo, ambar, artıh tamah salçan mangaziy artan tahılın konduğu depo. 2. Morg. üreen kîzînî tutçan mangaziy ölünün konduğu morg.

manhan Soluk sarı.

mahirsin Yabanî sarımsak: *"Andada pastarın pözık sun turğan cazı manırsınnarın haphlap halarcıh küren at."* N. Domojakov (O zaman başlarını yüksekte tutan yabanî sarımsakları kapıp alırdı yağız at.)

manırsınna- Yabanî sarımsak toplamak.

manırsınnığ *s.* Yabanî sarımsağı bol olan yer.

manifest Manifesto, beyanname.

manifestatsiya Gösteri, nümayiş.

manikyur Manikür

manikyurşa Manikürcü.

manit 1. Gümüş para. 2. Madenî para.

manna- 1. Korumak, esirgemek. 2. Dikkatli olmak.

mannan- 1. Boş zamanı olmak: *"Aydo hanaanın pirde alnınzar, pirde, soonzar sığıp la mannanmınça."* V. Kobyakov (Aydo, atlı arabanın bir önüne bir arkasına geçerek boş durmuyor.) 2. Uğraşmak, meşgul olmak: *"Ot tüzîrlp mannanğanda, Torka Aydonı, çalğıs turacahsar hığırıp, kir parğan."* V. Kobyakov (Ot indirip uğraşırken, Torka Aydo'yu tek duran eve çağırıp girmiş.)

mannan- Korunmak, esirgenmek, dikkatli olmak.

mannancıh *s.* 1. Korunan, kendine dikkat eden. 2. Tutumlu.

mannan ıs Başarı, muvaffakiyet. ügrençîlernîn mannanıstarı çahsı öğrencilerin başarısı güzel.

mannanıstığ 1. *zf.* Aceleyle, çabucak. 2. *s.* Çabuk.

mannanmas *s.* Meşgul, boş zamanı olmayan.

mannat- 1. Korutmak, muhafaza ettirmek. 2. Sakındırmak, dikkat ettirmek.

mannay irmik.

mannığ *s.* Boş, meşgul olmayan.

mannıh (ı.j *koyb.* işlemeli cep, yan cep.

mannıh (ıı.) ipek. ala mannıh tonın irinine çaba tastadı ipekli paltosunu omzuna attı.

manometr *fiz.* Manometre, bası ölçer.

mantis *koyb. kaç.* Sakinlik, huzur, rahat.

manto Manto.

manufaktura 1. Manifatura, kumaş. manufaktura magazini manifatura mağazası. 2. Manifaktür.

manyovr *ask.* Manevra.

mahzay *sag. zf.* Durmadan, sık sık, her zaman.

manzıra- Acele etmek: *"Ol kızı, pozınıh pariğan cifine mahzırap, timnenibispeen polza."* V. Kobyakov (O kişi, kendi gideceği yere acele edip, hazırlanmasaydı.) As îskence manzırabacafi, atha müngence saadabacan. Atasözü (Yemek yerken acele edilmez, ata bininceye kadar ivilmez.) Suğ kizer alnında manzıraba. Atasözü (Suyu geçecekken acele etme.)

manzıraaçi 1. *zf.* Hızlı, süratli. 2. *s.* Aceleci, telâşlı.

manzıras Acele etme.

manzıras- (birlikte) Acele etmek.

manzırat- Acele ettirmek.

manzıros bk. manzıraaçi

manzıt 1. Acele, ivedi. 2. Telâş.

manzıtta *zf.* Çok acele, ivedilikle: *Aydo, uluğ manzıtta oylap parıp, Torkaa çoohtapça."V.* Kobyakov (Aydo çok aceleyle koşup Torka'ya anlatıyor.)

manzıttığ s. Acil, ivedi: *"Ol, püün manzıttığ ider nime par pol pardı."* i. Kotyuşev (Onun bugün yapılacak acil bir işi çıktı.) manzıttığ kirek acil iş.

manzum Baldız.

mara- Melemek.

maraçı Tuzlak arazi: *"Mahzıranmin timnenceh / Maraçızına çör sıncan."* P. Ştıgaşev (Acele etmeden hazırlanmış / Tuzlağına yürüyüp çıkmış.)

marat- Meletmek.

marça tös Yakasına tilki postu dikilmiş erkek gömleği.

marganets *kim.* Manganez, mangan.

margantstîg s. Manganezli.

margarin 1. Margarin. 2. Margarinli.

margaritka *bot.* Koyungözü.

marğa *kız.* 1. Bahis. 2. Yarış.

marğaa Büyükbaş hayvanın haşlanmış göğüs kısmı.

marğıs- 1. Yarışmak: *"Kadus as paiğaan arğızınan marğıs çörîp hanalcaan."* M. Kokov (Kadus, ekin demetleyen arkadaşıyla yarışıp şakalaşmış.) Paynan marğıspa, külüknen kürespe. Atasözü (Zenginle yarışma, güçlüyle güreşme.) 2. Bahse girmek.

marğızığ 1. Yarışma, mücadele etme. 2. Bahse girme.

marha Düğme, holtıh marhazı koltuk düğmesi.

marhala- Düğmelemek, iliklemek.

marhalan- Düğmelenmek, iliklenmek.

marhaiandır- Düğmeletmek, ilikletmek.

marhalas- (birlikte) Düğmelemek.

marhalığ s. Düğmeli: *"Ah pörîktîg, çıltırah marhalığ, hılıs suğınğan pir hara sıraylığ ons."* V. Kobyakov (Ak börklü, parlak düğmeli, kılıç kuşanmış kara yüzlü bir Rus.)

marığ 1. Kavga. 2. Mücadele. 3. Yarışma.

manğlas- 1. Bahse girişmek. 2. Yarışmak, mücadele etmek.

manğlas 1. Mücadele. 2. Yarışma.

manğlas- 1. Yarışmak. 2. Mücadele etmek.

marinad Turşu.

marinovannay s. Turşu, turşu yapılmış.

marinovat pol- Turşu kurmak.

marionetka Kukla, başkasının güdümünde olan.

mariets Mari.

marka 1. Pul. 2. Damga. 3. Mark (Alman parası.)

markalığ s. Pullu, pulu olan.

markizet *teks.* Markizet, markizet kögenek markizet elbise.

marksist Marksist.

marksizm Marksizm.

marla- Feryat figan etmek.

marlaaçı s. Feryat figan eden.

marlya Gaz bezi.

marmeiad Marmelât.

marodyor Çapulcu.

mars (ı.)Mars.

mars (ıı.) Şaman sopasının tutacak yerindeki resim, süs.

marsa- Merhamet etmek, sevgi göstermek, sevmek.

marsı Tef tutamağı.

marsıh *kız. zool.* Sığırcık krş. parçıh.

marş (ı.)Marş! şagom marş! adî adım marş!

marş (ıı.) Marş.

marşal Mareşal.

marşevay Yürüyüş, marş.

marşirovat pol- Yürümek.

marşirovka Yürüyüş.

marşrut Yürüyüş, marş yolu.

mart (ı.) Mart.

mart (ıı.) bk. marsı

mart (m.) Önemli, mühim, mart hıiıhtığ kızı Önemli kişi.

marten Marten. marten moladı marten çeliği, marten pes marten soba.

martha *sag.* Düğme. krş. marha

martışka *zool.* Örümcek maymun.

mas On ikiden vurma.

masha Çekiç, tokmak.

mashacah Küçük çekiç.

maska Maske.

maskalığ s. Maskeli, maskalığ k î z î maskeli kişi.

maskarad Maskeli balo. maskarad kostyumı maskeli balo elbisesi.

maskirovat pol- Maske takmak.

maskirovka Maskeleme, kamuflaj.

maspah (ı.) Bağdaş, maspah süğınbağdaş kurmak.

maspah (ıı.) 1. Ayakkabı. 2. Terlik

maspahta- Bağdaş kurmak. --

massa *fiz.* Kütle

massaj Masaj, massaj it- masaj yapmak.

massiv Alan, saha.

massovka Miting.

massovik Miting organizatörü.

masştab Ölçek, çap.

mast' Renk.

maşta- On ikiden vurmak.

master Usta, uzman, ças masterı saat ustası, sport masterı spor uzmanı.

masterskoy Atölye, dükkân, maymah tîkçen masterskoy ayakkabı atölyesi.

maşina Araba: *"Moskvanın ulitsalarınca maşinalar uluğ suğnıh çashıda halın puzı, tibîrep, tthtalıp,* ***ah*** *turğandağ potadır."* G. Topanov (Moskova'nın caddelerinde arabalar büyük ırmağın baharda kalın buzları derleyip toplayıp götürmesi gibi gidiyor.) maşinadan uluğ-kîçîğ sıhçalar arabadan küçük büyük çıkıyorlar, üren tarıcan maşina ekim makinesi, azahnan tıkcen maşina dikiş makinesi, aar

maşına ağır vasıta, maşina püdîrcen zavod otomobil fabrikası.

maşinalığ s. Arabalı, arabası oian.

maşinist Makinist.

maşinistka Daktilo, daktilograf.

maşinizirovat' pol- makineleştirmek.

mat (ı.) Mat, satrançta mat.

mat (ıı.) Mat, donuk.

mat (ııı.) bk. mart (m.)

mata- İtinayla, özenle yapmak: *"Matap gazap aparğan / Mahtap, anı çon isken."* P. Ştıgaşev (itinayla yaşamaya başlamış / Övüp onu halk duymuş.)

matap 1. *zf.* Çok, pek: *"Apon matap toğınça / Arığdah ağas tartıpça."P.* Ştıgaşev (Apon çok çalışıyor / Ormandan odun çekiyor.) 2. s. Çok. matap sooh çok soğuk.

matematiçeskay s. Matematikle ilgili.

matematik Matematikçi.

matematika Matematik.

material Materyal, malzeme.

materialist Materyalist.

materializm Materyalizm.

materialnay s. Maddî, özdeksel, maddesel.

materik *coğ.* Kıta, anakara.

materikovay s. Kıtasal, karasal. materikovay ostrovtar kara adaları.

materiya *fel.* Madde, özdek.

matır Kahraman, bahadır, yiğit, çaağa çörcen matırlar savaşa giden bahadırlar.

matırha- Kendini güçlü görmek, paybın tîp matırhaba zenginim diye kendini güçlü görme.

matırhan- Kendini güçlü zannetmek.

matırlan- Övünmek.

matka Mertek, tavan kirişi.

matlama Düzgün, dürüst (insan)

matpah Düztabanlılık. matpah azan a) çarpık ayaklı, b) *mec.* Ayı.

matpay 1. Aşık kemiği. 2. Baş parmak.

matras Şilte, minder.

matros Tayfa, gemi tayfası.

mauzer Mavzer.

mavzoley Mozole.

may (ı.) Mayıs: *"Pastağı la may ülükünge tööy poltbıshan."* F. Burnakov (Bir Mayış bayramına benzer olmuş.)

may (ıı.) 1. Yağ. çağnı irgîde may adacannar yağa eskiden 'may' derlermiş. 2. Balık sütü.

mayah bk. mayat

mayak Fener, deniz feneri.

mayat 1. Simurg. altın tüktîg mayat hus altın tüylü simurg kuşu. 2. Tavus, altın mayattın çügî altın tavusun tüyü.

mayatnik Saat maşası, sarkaç.

mayığaçı *s.* Çabuk yorulan.

mayığıs Yorulma. mayığıs çoh yorulmaz yorulmadan, usanmadan.

mayıh s. 1. Bitkin, tükenmiş 2. Ağır yavaş: *"Fedor Pavloviç tamırların tutça, mayıh sabi l ısça tamırlar."* N. Domojakov (Fedor Pavloviç, damarlarını tutuyor, yavaş atıyor damarlar.)

mayıh- Yorulmak: *"Mayıhhanca toğınıp /Mah abıstah ispecen."P.* Ştıgaşev (Yoruluncaya kadar çalışmış / Övgü papazdan duymamış.)

mayıhpas s. Yorulmaz, dayanıklı.

mayii- Yorulmak, mayii par- bitkin düşmek.

mayılıstığ *s.* Yorucu.

mayılt- Yormak.

mayın 1. Zayıf, dermansız, anın hazığı mayın onun bünyesi zayıf. 2 Ağır, yavaş.

mayka Mayo, sporcu fanilası.

mayla- Miyavlamak.

maymah (ı.) 1. Ayakkabı: *"Azahtannda uluğ, ultii çoh ipçi kîzînîn*

maymahtan holtannas çörçe." V. Kobyakov (Ayaklarında büyük, tabanı olmayan kadın çizmeleri sallanıyor.) 2. Çizme, nımzah maymah yumuşak çizme, tuup maymah deri ayakkabı veya çizme, küs maymah a) keçe ayakkabı, b) *mec.* Rus.

maymah (ıı.) Parmak, pas maymah baş parmak.

maymah-azah *tekr.* Ayakkabı.

maymahtığ *s.* Çizmeli, potinli.

mayor *ask.* Binbaşı.

maytıh (atın) Kuyruk çıkıntısı, kuyruk dibi.

maytıh- Yorulmak: *"Çe maytığıbıshan azahtar sös isterge sah îdi hınıhsıbin kilçeler."* V. Kobyakov (Fakat yorulan ayaklar söz dinlemeye tam da istekli değiller.)

mazurka Mazurka.

mazut Mazot.

mazuttığ *s.* Mazotlu.

me *e.* Mi? Soru edatı, körçezîn me? görüyor musun?

mebel' Mobilya, mebel' magazini mobilya mağazası.

medal' Madalya, ügrençî altın medal alğan öğrenci altın madalya almış.

medalist Madalyalı, madalya alan.

medik Tıp adamı, tıbbiyeli.

medikament İlâç(lar.)

meditsina *tıp.* Tababet, tıp, hekimlik: *"Amdı meditsina küstîg."* V. Tatarova (Şimdi tıp güçlü.)

meditsinskay *s.* Tıbbî.

medosmotr Tıbbî muayene, sağlık muayenesi.

medpunkt Sağlık merkezi, sıhhî yardım merkezi.

medsestra Hemşire.

meduza *zool.* Denizanası.

meespek 1. Deri top. tük mispek içi yün dolu top. 2. (masalda) Sihirli küre. tınnığ altın meespek canlı altın küre.

meet At yarıştırma mesafesi, menzil: *"Ol tuşta attar pas meetke tin çağdap sıhhannar."* İ. Kostyakov (O sırada atlar yarışın başlangıç noktasına birlikte yaklaşmışlar.) pas meet yarışın başlangıç noktası, start, azah meet yarışın bitiş noktası, finiş. krş. met

meh Körük.

mehaniçeskay *s.* Mekanik, mekaniksel.

mehanik 1. Makinist. 2. Makine uzmanı.

mehanika Mekanik.

mehanizator Makineli tarım uzmanı.

mehanizatsiya Makineleştirme.

mehanizirovannay s. Makineleştirilmiş.

mehanizirovat' pol- Makineleştirmek.

mehanizm Mekanizma.

mejaTarla sınırı.

mejdometie *gr.* Ünlem.

mejdunarodnay s.Uluslararası, milletler arası.

meksikanets Meksikalı.

meksikanka Meksikalı bayan.

meksikanskay *s.* Meksika'ya ait, Meksikalı.

mel Tebeşir.

melçek bk. milçek

mel'nik Değirmenci.

mele Destan söyleyen haycıyı teşvik etmek için söylenen söz. mele tîbeen kîzînîn palazı pazı tas polzın ozana 'mele' demeyenin çocuğunun başı kel olsun.

meley Eldiven: *"Hollarına söölcek salaalığ sarığ meleyler kizîbîsken."* İ. Kotyuşev (Ellerine ince parmaklı sarı eldivenler giymiş.) hoostaan meley işlemeli eldiven, tuup meiey deri eldiven, tük meiey örgü eldiven.

meliorativnay *s.* Toprak ıslahıyla ilgili. meliorativnay toğıstar toprak ıslah işleri.

meliorator Toprak ıslah uzmanı.

melioratsiya Toprak ıslahı.

membrana Diyafram.

memorandum Memorandum, muhtıra.

memorialnay s. Anıtsal, anıt. memorial'nay daska hatıra plakası.

meninek Doğum günü. ir pala törîze çılnın meninek itçen erkek çocuk doğunca her yıl doğum günü kutlanır.

menne Kayak, kızak.

mere (attığ) mere hüner, sihir.

men'şevik Menşevik.

men'şevizm Menşeviklik.

menyu Mönü, yemek listesi.

merçîk Futbol topu.

merekTepe.

meridian *coğ.* Meridyen.

merinoszoo/. Merinos, merinos hoy merinos koyunu.

meropriatie Spor faaliyetleri.

mestkom Sendika komitesi.

mestoimenie *gr.* Zamir.

meşçanin Küçük burjuva.

meşçanskay s. Küçük burjuvazi.

meşke *kız.* Mantar.

met bk. meet

metafizik Metafizikçi.

metafizika Metafizik.

metali Maden, metal.

metalliçeskay s. Madenî.

metallist Madenci.

metallurg Madenci, metalürji uzmanı.

metallurgiya Madencilik, metalürji.

metan Metan.

metateza *gr.* Metatez, göçüşme.

meteor Göktaşı.

meteorit Göktaşı, meteor taşı.

meteorologiçeskay *s.* Meteorolojik.

meteorologiya Meteoroloji.

metis *biy.* Melez, metis.

metod Metot.

metodiçeskay *s.* Metot, yöntem.

metodika Metotlar, yöntemler.

metodist Metodoloji uzmanı.

metodologiçeskay *s.* Metodolojik, yöntem bilimiyle ilgili.

metodologiya Metodoloji, yöntem bilimi.

metpecek Körebe, körebe oyunu.

metr Metre: *"Olar Paskirnen hada tügencî metrnî hasçathannar."* S. Çarkov (Onlar Pasker'le birlikte son metreyi kazmışlar.)

metraj Metraj, uzunluk.

metrika (ı.j Doğum kağıdı.

metrika (IL) *ed.* Ölçü, vezin.

metro Metro.

metropoliten Metropoliten.

mıcıra- Çatırdamak, çıtırdamak.

mıcıras- (birlikte) Çatırdamak, çıtırdamak: *"Anar) şkola turazının kistinde mıcıras sıhhannar."* İ. Topoyev (Sonra okul binasının arkasında çatırdatmışlar.)

mıcırat- Çatırdatmak, çıtırdatmak.

mıcırt-macırt *tekr.* Çatır çıtır.

mıhtı Atın iki yanı, böğrü: *"Anın azahtan attın îkî mıhtızına ipti, önetîn eğen nime çîli, hoyralğlap partir."* V. Kobyakov (Onun bacakları atın iki yanına uygun, bilerek eğilmiş gibi, yamulmuş.)

mut Tat, lezzet, tamağının mıidın alğan yemeğinin tadına bakmış.

mılça Hamam, banyo, mılça künî hamam günü.

mılta- Yaban keçisi avlamak, ancıl kiikke mıltap çörçe avcı yaban keçisi avlamaya gidiyor.

mıltıh 1. Tüfek: *Tabalarının mıltıh baba tartıp alğanın körbin halğannar."* N. Domojakov (Babalarının tüfeği çekip almasını görememişler.) mıltıh at- tüfekle ateş etmek, silâh atmak. 2. Tüfekle ilgili: *"Sınap hulah üstünde uzun*

hamcınıfî suuh haazı mı İt ıh çili tarsılabaan polza." N. Domojakov (Gerçekten kulak üstünde uzun kamçının soğuk kayışı tüfek gibi patlarsa.) mıltıhtın atızı tüfeğin atışı, hırlığ mıltıh yivli tüfek.

mıltıhtığ s. Tüfekli, tüfeği olan: *"Hayhapçathan polça mıltıhtığ ool."* V. Tatarova (Şaşırmış tüfekli oğlan.)

mına *ünl.* işte: *"Min, mına pu, Parpustağı Ertemeynîn çılğızın hadarçam."*V. Kobyakov (Ben, işte, şu Parpus'daki Ertemey'in yılkısını otlatıyorum.)

mınca Bu kadar, bunca: *"Kemnıh hoyı polcahdır mınca köp?"\I.* Kobyakov (Bu kadar çok kimin koyunu bu?) mıncağa çitîre şimdiye kadar.

mında 1. *zf.* Burada: *"Mında, mındabın, -ırahtın çadap la çitçetken irmîh tarığıstığ ünî."* N. Domojakov (Burada, buradayım, uzaktan güçlükle ulaşmış erkeğin sinirli sesi.) 2. *zm.* Bunda.

mındağ Böyle: *"Aalnı mındağ çar üstünde nimee püdirdîler ni."*I. Kotyuşev (Köyü böyle yar üstüne niye inşaa ettiler ki.)

mındar s. Böyle: *"Pot min tiputat polğanda, mındar çurtas polbaan."* V. Şulbayeva (Hey, ben milletvekili iken böyle hayat yoktu.)

mini Bunu: *"Halıh çon, mini isfip, Hadapırge homzıncan." P.* Ştıgaşev (Halk bunu duyup / Birlikte sızlanmış.)

minin Bunun, minin alnında bundan önce. minin soonda bundan sonra.

mınınan *zm.* Bununla, mınınan hada bununla birlikte.

mınnanar *zf.* İleride, bundan sonra

mınnanarhı *s.* Gelecekteki, bundan sonraki.

mınnan *zf.* 1. Buradan: *"Mınnan ol ki'çiçek çirînm aarhı sarin harap turadır."* F. Burakov (Buradan o küçücük yerin kuzey tarafına bakıyor.) 2. *zm.* Bundan: *"Nince sağıstıh çolı / Sıhhan mınnan sığara."* M. Ugdijekov (Nice düşüncenin yolu / Çıkmış bundan sonra.)

mira *zool.* Bir balık türü.

mırçah 1. Nohut. 2. Bezelye.

mırğı Kaval. krş. pırğı

mırs *sag.* Biber.

mış'yak Arsenik.

mlcîr Akağaç kabuğu, akağacın kabuk kısmındaki yumru, hazin micîrînen itken hahza akağaç yumrusundan yapılan pipo.

miçel Gelişmemiş, raşitik çocuk, tîlî sıhpaan miçel pala konuşmaya başlayamamış raşitik çocuk.

mîçîk *sag.* 1. Mektup. 2. Yazılı belge. 3. Okuma yazma: *"Hayda kördıh, his palanı mîçikke ügretçetkenîn, ibde kem toğınar?"* N. Tyukpiyekov (Nerede gördün kız çocuğuna okuma yazma öğretildiğini, evde kim çalışır?) mîçîkke ügret- okuma yazma öğretmek, krş. pîçîk

mîçîkçî *sag.* Okur yazar, okuma yazma bilen. krş. pîçîkçî

miçman *ask.* Deniz asteğmeni.

miçurinets Miçurin.

miçurinskay Miçurinle ilgili. Miçurinskay biologiya Miçurin biyolojisi.

midee Bilinç, şuur. mideezT çoh bilinçsiz, şuursuz, anlayışsız..

mideelen- Bilinçlenmek, şuurlanmak. pala mideelen pardır çocuk büyümüş.

mideelîg *s.* Bilinçli, şuurlu, mideelîg pala bilinçli çocuk.

midenek Ivır zıvır, öteberi, krş. mindelek

mif Mit, efsane.

mifiçeskay *s.* Mitsel, efsanevî.

mifologiya Mitoloji.

mige 1. Eski, kurumuş ot. 2. Keçeleşmiş yün. küsküde mige hırıhçalar güzün yün kırkarlar.

miger Toynak ucu. tuygah migerî toynağın oka benzer ucu.

mü Beyin. Miilîg pasha ügredîg kirek çoğıl. Atasözü (Beyinli başa öğretmek gerekmez.) arğa miizî omurilik, miizi çoh akılsız, beyinsiz.

miilîg s. Beyinli.

miis Yüz, çehre, kün miizî gün yüzü. güneş altı. tözek miizî döşek yüzü.

miisiîg *s.* Çehreli, yüzlü, tulğu miistîg ir dolgun yüzlü kişi.

mike 1. Yalan. 2. Hile. mikee alkandırmak, aldatmak: *"Çe çohır adaynı mikee al polbassar."* N. Domojakov (Fakat ala köpeği kandıramazsın.)

mikele- 1. Hile yapmak. 2. Aldatmak, kandırmak.

mikeleeçî s. Hilekâr, yalancı, dolandırıcı.

mikelen- Kandırılmak, aldatılmak, aldanmak: *"Anan ol, pozının tüzine mikeledîp, aar-peer körglep odırça."* V. Kobyakov (Sonra o, kendi rüyasına aldanıp oraya buraya bakarak oturuyor.)

mikelet- Dolandırmak, aldatmak, hile yapmak.

mikelîg *s.* Yalancı, dolandırıcı. 2. Kurnazlık.

mikeyek *bot.* Bir tür ot.

mikrob Mikrop.

mikrofon Mikrofon.

mikroskop Mikroskop.

mikstura *tıp.* Şurup.

milces- Yarışmak, cebelleşmek, tartışmak.

milcestes- Rast gelmek, karşılaşmak.

milçek 1. Tütün kesesi. 2. Deri torba, dağarcık.

milegîr *bot.* Yabanî havuç, milegîrdeh ügre itçeler yabanî havuçtan çorba yaparlar.

milegîrle- Yabanî havuç toplamak. milegîrlep çörcen yabanî havuç toplamaya gitmiş.

militarist Militarist.

militarizm Militarizm.

militarizovat' pol- Askerîleştirmek.

militsioner Polis, polis memuru.

militsiya Polis: *"Aca, piste militsiya, Panadan, surağ alçalar."* V. Şulbayeva (Anne, bize polis geldi, Pana'yı sorguluyorlar.)

milliard Milyar.

milliarder Milyarder.

milligramm Miligram.

millimetr Milimetre.

million Milyon: *"Künge köp million harıcahtar çaltırasçalar."* A. Kuzugaşev (Güneş ışığında milyonlarca kar parıldıyor.)

millioner Milyoner: *"Pîs am daa, millioner Rokfeller nimespîs."* V. Şulbayeva (Biz henüz milyoner Rokfeller değiliz.)

millionnığ s. 1. Milyonluk. 2. Milyonuncu.

min *zm.* Ben: *"Minin hınğan hızım polğan, armiyaa parçathanda, sağirbın sinî teen."* V. Şulbayeva (Benim sevdiğim kız vardı, askere giderken beklerim seni dedi.) minin benim, mağaa bana. minî beni. minde bende, minzer bana doğru. minnefi benden, minnen benimle.

mîn Bin.

min Ben, vücuttaki leke.

mina *ask.* Mayın.

minala- Mayınlamak.

minçet 1. Taç giyme. 2. Düğün töreni.

mindal' *bot.* Badem, bademağacı.

mihde- Acele etmek, haydar mindep parirzın? nereye acele ediyorsun?

mindeg s. *zf.* Böyle.

mindelek Ufak tefek eşya, öteberi, ıvır zıvır, mînen kîçîg mindelek minî

tonandırdı. Bilmece, iğne (Benden küçük eşya beni giyindirdi.) krş. mindenek

mindî Selâm, merhaba, irkin altap mindî pirçedîr eşik atlayıp selâm veriyor, mindî pir- selâm vermek. paza toğashanca izen-mindî yeniden karşılaşıncaya kadar sağlıcakla kalın, izen-mindî merhabalar!

mindîle- Selâmlamak.

mindîles- Selâmlaşmak, merhabalaşmak.

mindîr (ı.) *zool.* Lota balığı.

mindîr (ıı.) Dolu (yağış.) uiuğ mindîr iri taneli dolu.

mindîrle- Lota balığı avlamak.

mineral Mineral.

mineral'nay s. Mineral(li). mineral'nay udcbrenieler mineral gübreler.

mineralogiya Mineraloji.

minî Beni.

minîksîn- Benimsemek.

minîksîneeçî *s.* Kolayca benimseyen, kabullenen.

minîksînîs Benimseme.

minimum Minimum, asgarî.

minîn *zm.* Benim.

ministerstvo Bakanlık.

ministr Bakan.

miniatura Minyatür.

minnîg Benli, beni olan. minnîg töreen pala benli doğmuş çocuk.

minnîk (bebekte) Bıngıldak, pala minnîgî bebek bıngıldağı.

minomyot *ask.* Havan topu.

minomyotçik *ask.* Havan topçusu.

minonosets Torpido.

minus *mat.* Eksi.

minuta Dakika: *"Sah oloh minutalarda Yağor arğıstarınıh nahlanıs kilçetkennerîn, çoohha aralaspin, istîp odırğan."* N. Nerbişev (Tam o dakikada Yağor arkadaşlarının tartışmasını konuşmaya girmeden dinlemiş.)

minyor *ask.* Mayıncı.

minzer Bana doğru.

minzîncek Bencil.

mir (ı.) Dünya: *"Pray mirdegî îstençîlerneh hada..."* M. Arşanov (Bütün dünyadaki işçilerle birlikte...)

mir (ıı.) Barış, pray mirde mir üçün kürezîg parça bütün dünyada barış için mücadele ediliyor.

mir (m.) *sag.* Sert, şiş.

mircen (ı.) 1. Sabırlı, inatçı, direngen. 2. Eskiye bağlı.

mircen (ıı.) bk. micîr

miregen bk. milegîr

mirge Değnek, sopa.

mirgecek *kız.* Kirpi.

mirgele- 1. Nişan almak. 2. Atmak, göndermek.

mirgeiet- 1. Nişan aldırtmak. 2. Attırmak.

mirgen s. 1. İsabetli, keskin, mirgen atış isabetli atış. mirgen atığcı keskin atıcı. 2. Becerikli, uz: *"Çe Timur mirgen tudıshan."* İ. Topoyev (Fakat Timur ustaca tutuşmuş.) 3. İsabetli, doğru, mirgen çoohtaan doğru söylemiş.

mirovoyDünya ile ilgili, mirovoy çaa dünya savaşı.

mirsî *tıp.* Beze, gudde.

mirt *tıp.* Lenf bezi.

mis *sag.* Beyin.

miset pol- Engel olmak, karışmak.

miske *bot.* 1. Mantar, cîcen miske yiyecek mantar, huruthan miske kurutulmuş mantar, harağay miskezî sarı mantar, hızıl miske kızıl mantar, ah miske ak mantar, nanmır miskezî yağmur mantarı. 2. *mec.* Dik kafalı.

miskele- Mantar toplamak.

miskelet- Mantar toplatmak.

miskelîg *s.* Mantarlı, miskelîg çir mantarı bol olan yer. miskelîg ügre mantar çorbası, mantarlı çorba.

mispek bk. meespek

missioner Misyoner.

missiya Misyon, görev.

mistîrîk (ı.) *zool.* Kuş adı.

mistîrîk (ıı.) *anat.* 1. Kas, adale. 2. Kaslı et.

miting Miting.

mitingele- Miting yapmak.

mitkal' *teks.* Hasa.

mizee 1. (tarlada) Sınır, mizee sal- (tarlaya) sınır koymak. 2. Sınır işareti.

mobilizatsiya Seferberlik.

mobilizovannay s. Seferberlikle ilgili.

mobilizivat' pol- Seferber etmek.

mobilizovat'sya pol- Seferber olmak.

moda Moda: *"Pasha modaa min ügrenmeem."* N. Tinikov (Başka modayı ben öğrenmedim.) moda hoostıra pol-modaya uygun olmak.

model' Model, kögenek model'î elbise modeli, maşina model'î araba modeli.

model'lîg s. Model, modelle ilgili.

model'şçik Modelci, kalıpçı.

modernizirovat' pol- Modernleştirmek.

modernizm Modernizm.

modnay *s.* Moda, modaya uygun. modnay ipçî modaya uyan kadın.

moğaa Kızakta ağaçtan kayış halkası. sanah moğaazı kızak halkası.

moğah bk. moğaa

moğalah Ayı. moğalah ahsı ayı ağzı.

moh *bot.* Yosun.

mohay bk. mohayah

mohayah 1. Ucube, ejder, öcü. pohayah sinî tudıp alar seni öcü yakalar. 2. Çok çirkin. 3. Kurt. püürnî mohayah tîpçeler kurda 'mohayah' derler. 4. Ayı

mohta- Yosun toplamak.

molat Çelik: *'Tuthan holı molat oshas pik."* M. Arşanov (Tuttuğu eli çelik gibi sert.)

molatta- Çelikleştirmek.

molattığ s. Çelikli, içinde çelik bulunan: *'Ton molattığ timîr hasçabıs."* M. Kilçiçekov (Sağlam çelikli demir cevheri kazıyoruz.)

molca- Sözleşmek, anlaşmak.

molcağ 1. Sözleşme, anlaşma. 2. Mühlet, vade.

molcağlığ s. Anlaşılmış, kararlaştırılmış.

molcal- Anlaşılmak, mutkabık olunmak: *"Anı irtîrer kün çetvergke molcal partır."* N. Nerbişev (Onu yapacak gün olarak perşembe kararlaştırılmış.)

molcas Anlaşma, sözleşme krş. molcağ.

molcas- Sözleşmek, anlaşmak, uyuşmak, kararlaştırmak.

molcağ 1. Çarpık bacaklı. 2. Beceriksiz, hantal.

moldavanin Moldovalı.

moldovanka Moldovalı kadın.

moldavskay Moldovya ile ilgili. moldavskay tîl Moldova dili.

molekula 1. Molekül. 2. Molekülsel. molekula aarı molekül ağırlığı.

molitva Dua, kilisede toplu olarak okunan şarkı: *"Molitvanı ırlırın toosçalar."* A. Kuzugaş (Dua okumasını bitirmişler.)

mollyusk *zool.* Yumuşakça.

molodes Güzel, harika: *"Sin molodes çurtapçazıh - çoh çoos, pır nime çoh."\/.* Şulbayeva (Sen güzel yaşıyorsun, olmayan hiçbir şey yok.)

molotay El değirmeni, sulanan arıştı molotaynah sapçan yulafla arpa el değirmeniyle dövülür.

molotilka Patoz, harman makinesi.

moltırıh (ı.) *anat.* Atlas kemiği, pastağı hazanğa moltırıh söögîn salçalar ilk kazana atlas kemiğini koyarlar.

moltırıh (ıı.) Deri galoş.

momah (ı.) *sag.* 1. Kursak. 2. Guşa, cedre.

momah (ıı.) *sag.* Kadınların önlüklerinin üzerine astıkları göğüslük.

momahtığ *s.* Kursağı geniş.

mon Sakatlık, özür.

mon- bk. moon-

monarh Kral, hükümdar

monarhiçeskay s. Monarşiyle ilgili.

monarhist Monarşi taraftarı.

monarhiya Monarşi.

monarhiyalığ s. Monarşik, monarşi.

monarhizm Monarşi taraftarlığı.

monastır' Manastır.

moncıh Boncuk, gerdanlık: *"Sın tanalığ, moncıhtığ."* N. Tinikov (Gerçek sedefli, boncuklu.)

mondıh *zf.* Öyle, böyle. Aar mondıh, peer mondıh, îcezînde irke mondıh. Bilmece, küpe (Oraya öyle, buraya böyle, annesinde yumuşak böyle.)

mondıl- Hafif hafif sallanmak, ırgalanmak: *"Mondılıp öscetken porço oshas."* M. Arşanov (Igalanarak büyüyen çiçek giibi.)

mondırğas Darağacı, idam sehpası.

mongol Moğol. krş. mool

mohnığ s. Sakat, özürlü, irgîde monnığ töreen palalarnı örtecenner eskiden özürlü doğan çocukları yakarlarmış.

monopol'nay *s.* Tekel, tekelle ilgili.

monopolist Tekelci.

monopolistiçeskay s. Tekelcilikle ilgili.

monopoliya Tekel.

monopolizirovat' pol- Tekelleştirmek.

montyor Montajcı.

mooh Öcü. parba, anda mooh gitme, orada öcü (var).

mool Moğol. krş. mongol

moon- Kendini asmak: *"Kızı ürep parğandağı, çîli piçellep, moonıbızarğa çügürcen."* N. Tyukpiyekov (İnsan ölmüş gibi üzülüp kendini öldürmeye gider.)

moondır- 1. Asmak, asarak öldürmek. 2. Boğmak, boğarak öldürmek.

moos 1. Mitolojik yer altı kahramanlarından biri. çitî irlîktîh oolğı hara moos polcah Yedi Erlik'in oğlu Kara Moos'tur. 2. Ejder.

mor- (bağlayıp) Birleştirmek.

moral' Ahlâk.

moral'nay s. Ahlâkî.

morcan (ağaçta) Tabaka, kabuk, hazin morcanman itken ayah akağaç kabuğundan yapılmış kâse.

morcahnığ s. Kabuklu, tabakalı. morcanmğ ağas tabakalı ağaç.

morca *bot.* Düğünçiçeği.

mordovskay s. Mordvin'le ilgili.

mordva Mordvinler.

mordvin Mordvin.

mordvinka Mordvin bayan.

morfema *gr.* Morfem.

morfologiçeskay *gr.* Morfolojik.

morfologiya *gr.* Morfoloji, şekil bilgisi.

morğay *sag.* Saf çiğneme kükürdü.

morhah Burunsalık, ağızlık.

morhahta- Ağızlık, burunsalık takmak.

morham Kolluk: *"Hacan apsah, hızıcahtıh pazın nandıra çastıhha salıp, irnTlermdegî süttî morkamınan çızıbıshanda..."* N. Domojakov (İhtiyar kızcağızın başını döndürüp yastığa koyup, dudaklarındaki sütü kollukla sildiğinde.)

morıyah *bot.* Kardelen, morıyah har soonda pastağı çahayah kardelen kar sonundaki ilk çiçektir.

morj *zool.* 1. Mors. 2. Morsla ilgili.

morkov Havuç, morkov önnîg havuç rengi. krş. morkop

morkop Havuç, morkop suu havuç suyu. krş. morkov

morojenay Dondurma.

mors Mors, mors alfabesi.

morsıh Porsuk.

morsım Tat, lezzet.

morsımnıg s. Tatlı, lezzetli, morsımnıg çooh tatlı söz.

morsın- Beğenmek, hoşuna gimek: *"Adının çörîzîne morsınmin, hıshacah hayıs hamcızınah arğa pastıra hıcladıbısça."* N. Tyukpiyekov (Atının yürüyüşünü beğenmeyerek, kısa kayış kamçısını arkasına vurarak şaklatıyor.)

morşıh *kız.* Porsuk krş. porsıh.

morşo *kız. bot.* Çiçek, krş. porço.

morşolan- *kız.* Çiçeklenmek krş. porçolan-

mortha Omur krş. orha.

moryak Denizci, gemici.

moskviç Moskovalı.

mosta *sag.* Köprü.

mostaa Gırtlak, mal sohhan kîzee mostaanı pirçeler hayvanı öldüren kişiye gırtlağı verirler, krş. mosto

mosto 1. Kesilmiş hayvan boynu. 2. Gırtlak, krş. mostaa

mot İçkiye dayanıklı kimse.

motor *is.* Motor: *"Kök tashılın ushunçadır / Küstîg motor."* M. Kokov (Gök zirveyi uyarıyor güçlü motor.)

motorist Motorcu.

motorlığ s. Motorlu. î k î motorlığ iki motorlu.

mototsikl Motosiklet.

mototsiklist Motosikletçi.

moydırıh Yaka, elbisede kenar, uç kısım: *"Kögenekterînîh moydırıhtarm tolğap turlar." A.* Kuzugaşev (Gömleklerinin yakalarını kapıyorlar.) rnoydırığınah hap- yakasından kapmak, yapışmak.

moyın *anat.* 1. Boyun: *"Pîreede adının moynın kizMskennerf körmçe."* N. Domojakov (Bazen atının boynunu kesmeleri görünüyor.) moynınan hap- boynundan yakalamak. 2. Boyunla ilgili, moyın orhazı boyun omuru, hatığ moyın *mec. kaç.* Kurt.

moyıncah Tasma, boyunluk.

moyınna- Yenmek, galip gelmek.

moyınnığ s. Boyunlu: *"Ol tabıstarnah hada külkee kir halğan niske moyınnığ irennîn üstünzer küs ödîkter, poduşkalar uçuhhlap sıhhan."* N. Nerbişev (O seslerle birlikte gülmeye başlayan ince boyuunlu erkeğin üstüne deri çizmeler, yastıklar uçuşmaya başlamış.)

moyna- 1. Ayak diremek, kafa tutmak. 2. Hızla gitmek, yerinde duramamak, ileri atılmak.

moynah Boynu ak.

moynıcah Küçük boyun: *"Nîskecek moynıcağı, halbah pörîktîg pazın tîrep sıdabin..."\I.* Kobyakov (İncecik boyuncuğu, geniş börklü başını taşıyamayıp...)

möge 1. s. Ebedî, sonsuz, ölümsüz. möge suğ abıhayat, ölümsüzlük suyu. 2. Ebediyen, daima.

mögî bk. möge

mögîs bk. mönîs

möke Bahadır, alp, yiğit.

mökey- (insan) Eğilmek: *"Anan îkî holınan çirge tayanıp, turarğa mökeyzök, Çohırah, segîr kilîp, hon itke tınabas pazoh odırta tartıbısça."* V. Kobyakov (Sonra iki eliyle yere dayanıp, kalkmak için eğildiğinde, Çohırah, seğirerek gelip, kaba ete yapışarak yeniden oturtmak için çekiştiriyor.)

mökeyt- Eğdirmek: *"Ottarnı taynaza, sala şuhsun amırircıh, arğa paa mökeytpinçe."H.* Domojakov (Otları çiğnese, birazcık susuzluğu geçerdi, paldımı eğilmesini engelliyor.)

mökezîm *bot.* Yenilebilir bir bitki.

mökezîn bk. mökezîm

mönek *s.* Neşesiz, üzüntülü, sıkıntılı: *"Hızıcaam, suğ ashınah halğan, türce tıstan, palam, - surmğan mönek ün."* N. Domojakov (Kızcağızım, su azıcık kaldı, biraz dinlen

yavrum, diye yalvarmış sıkıntılı ses.)

mönî bk. möge

mönîs (ı.) 1. Keder, hüzün, sıkıntı. 2. s. Kederli, hüzünlü, sıkıntılı: *"Harool Abistin çobağların / Üleşken mönîs ülüzîn."* M. Bainov (Harool, Abis'in acılarını /Bölüşmüş kederli ülüşünü.) 3. *zf.* Kederle, hüzünle, sıkıntıyla.

mönîs (ıı.) 1. (oyunda) Kura. 2. (oyunda) Kazanma.

mönîssîre- Hüzünlenmek, kederlenmek: *"Anı sizin salıp, apsah möhlsslrep sıhhan."* A. Çerpakov (Onu düşünüp hüzünlenmiş ihtiyar.)

mönîsten- Hüzünlenmek, kederlenmek.

möön Göden, rektum.

mööt Bal: *"Amdı tulubında huruğ-harığ la halastar paza mööt."* A. Çerpakov (Şimdi torbasında kuruyup sertleşmiş ekmekler ve bal.)

mööttîg s. Ballı.

möríy 1. Yarış, müsabaka. 2. Kazanma, zafer, möriy ani polar yarışı o kazanacak, nımahta, his alarda möríy polar masalda, kızı almak için yarış yapılır.

möte- Mutlu şekilde yaşamak: *"Anda mötep-çırğap çurtapça."* V. Maynaşev (Orada mutlu şekilde yaşıyor.)

mramor 1. Mermer. 2. mermer, mermerden.

mucay Hantal, iri.

mutta Manşon.

muğan- Acı çekmek, ıstırap çekmek krş. muhan-

muğuy 1. Yüksek, büyük: *"Muğuy tashıllar tayan salğan / Kibîs çazılarnı çaya tözengen."* M. Kilçiçekov (Büyük zirvelere yaslanmış / Halı gibi yazıları serip döşenmiş.) 2. İri, büyük: *"Arabısta parlar muğuy munzuruhtar."* V. Şulbayeva (Aramızda iri yumruklular var.)

muhah Aptal, ahmak. pızodan muhahpîn buzağıdan ahmağım.

muhal- Acı çekmek, ıstırap çekmek.

muhalan- Acı çekmek.

muhan- Acı çekmek ıstırap *"Amdı îcem haydi çurtap, toğınıp muhanapçadır ni ze."* V. Kobyakov (Annem şimdi nasıl yaşayıp, çalışıp acı çekiyorsa.) krş. muğan-

muhanaaçı s. Acı çeken, üzülen.

muhandır- Acı çektirmek.

muhanıs Acı çekme, üzülme.

muhanıstığ s. 1. Acı verici, üzücü. 2. Acılı, üzüntülü.

muhas Acı, ıstırap.

muhur 1. Kısa karış, ot pîr muhur sıh parğan ot bir kısa karış çıkmış. 2. Kısa. muhur çul kısa dere.

muksun Soğan.

mulçunna- Sıkıntı çekmek, iş yapamamak.

mun (ı.) Bin: *"Minin çabağa-hulunnah hada pir mun azıra polar."* V. Kobyakov (Benimki tay kulunlarla birlikte binden fazladır.) Pîlbes kîzee mun çooh, pîler kîzee pîr çooh. Atasözü (Bilmeze bin söz, bilene bir söz.) pîr mun çarım bin beş yüz.

mun (ıı.) Üzüntü, keder.

mun (m.) Özür, kusur.

munnığ s. Kusurlu, özürlü, munnığ mal özürlü mal.

munar s. Biner.

munarlap *zf.* Binlerce: *"Munarlap çil hada kilgen aracı lan ıs kiblrl."* N. Nerbişev (Binlerce yıl birlikte gelen korunma geleneği.)

mundştuk Ağızlık, çubuk.

munnan- Acı çekmek, ıstırap çekmek.

munu- 1. Yaşlanmak: *"Min me munaan, Pıçon? Kör! Küs sınazarğa kilfs parbazın."* N. Domojakov (Ben mi yaşlandım Piçon? Bak! Güç yarıştıramazsın)

2. Bunamak *"Minîn kîzîm! Kördek, munaan aynanı!"* M. Kokov (Benim adamım! Bak şu bunamış şeytana!) 2. Eskimek.

munzuruh Yumruk: *"Kolkanı munzuruhnan çörgfzîbîsken, anzı nandıra sappaan."* A. Kuzugaşev (Kolka'yı yumrukla kovalamış, o cevap vermemiş.)

munzuruhta- Yumruklamak.

muskui Kas, adale.

muskullığ *s.* Kaslı, adaleli.

muşta- Böğürmek: *"Puğa mustaanan orlap tur."* S. Kadışev (Boğa böğürmesiyle böğürüyor.)

muştam Böğürme, böğürtü.

mustas- Böğrüşmek.

mustas Böğürme.

musul'manin Müslüman.

musul'manka Müslüman kadın.

musul'manskay Müslümanlıkla ilgili.

muur- bk. mor-

muyğah *zool.* Maral, dişi geyik.

muzey Müze: *"Pîstîn aal tastında, tağ ideene çitîre, çüsçe dee kürgen turca, muzey le oshas."* G. Kazaçinova (Bizim köyün dışında, dağ eteğine kadar yüze yakın kurgan var, tam müze gibi.)

muzıka 1. Müzik: *"Balkonğa sıhçam, püün payram! Pray la çirde muzıka."M.* Kilçiçekov (Balkona çıkıyorum, bugün bayram! Her yerde sadece müzik.) djaz muzıkazı caz müziği. 2. Müzik, müziğe ait, müzikle ilgili, muzıka şkolazı müzik okulu.

muzıkal'nay s. Müzik, müzikli, müzikal. muzıkalnay instument müzik enstrümanı.

muzıkant Müzikçi.

müçe bk. müçel

müçel (on iki hayvanlı) Takvim. Tadar çomnın irgî müçelî Hakasların eski takvimi.

müçîre *sag.* Ekşi sütten yapılmış peynir, krş. pîçîrö

mügü *sag.* Ebedî, sonsuz krş. möge.

mükü bk. möge

mükü- Şahlanmak, alıptı at müküp tastabıstı at şahlanarak yiğidi üzerinden attı.

mülçü Kötü dikiş, mülçö tîgîlgen çîk sağlam dikilmemiş dikiş.

mültük içinden üfleyerek sert cisim fırlatılan boru.

mün Çorba; bulyon. Hozanahtın münî hoyığ, çabal kîzînîn çüree hannığ. Atasözü (Küçük tavşanın çorbası koyu, kötü kişinin yüreği kanlı.) palıh münî balık çorbası.

mün- Binmek: *"Ah azahtığ hızıl toraat müngen, hıshacah sarığ tonnığ kîzl"* V. Kobyakov (Ak ayaklı kızıl doru ata binen, kısa sarı elbiseli kişi.) Atha münmeende, hamcı sappa. Atasözü (Ata binmeden, kamçı vurma.)

müncen Binit, müncen mal binek hayvanı, binit.

müncük Loğusa için hazırlanmış çorba. müncük sığar- loğusa için çorba hazırlamak.

mündîr- Bindirmek. Adı çoh kîzee at mündîr, kibî çoh kîzee kip kizîrt. Atasözü (Atsızı ata bindir, elbisesize elbise giydir.)

mündîrt- Bindirmek, üzerine oturtmak: *"Sanca, partada anın hosti odırçathan Leva, sigîs klasstağı Matpeyge ahdara şaştırıp, ağaa mündîrtîp, şuura tolğançathanda, andar çügür parıp, Matpeynı, nîtkezT moydınğınah haap, tüzîre tartıbıshan."* İ. Topoyev (Sanca, sırada onunla birlikte oturan Leva, sekizinci sınıftaki Matpey'e yıkılıp, onu üzerine çıkarıp, çekip döndürüldüğünde, oraya koşup, Matpey'i ense boynundan tutup çekip düşürmüş.)

mündür *hlk.* Dolu (yağış.)

mündürbes bk. mündürges.

mündürges *bot.* Üvez ağacı.

mündüt Binit

mündüttîg *s.* Binitli.

münsîre- Canı çorba istemek.

müüre- Böğürmek.

müüreg Böğürme.

müüres- Böğürüşmek. ah malı müüres haldi iyi malı böğürmeye başladı.

müüret- Böğürtmek.

müüs 1. Boynuz: *"Tazın müüzîne har çuhpas, Tarıncah ipçee ir çuhpas."* M. Bainov (Boynuzsuzun boynuzuna kar birikmez / Darılgan kadına er dayanmaz.) 2. Boynuzla ilgili, boynuzdan.

müüstîgs. Boynuzlu, müüstîg çoon ' mal boynuzlu büyükbaş hayvan.

müzîk *sag.* Yüksek, müzîk tağ yüksek dağ. krş. pözîk

müzrük *şor.* Yatak, ağas müzrük ağaç yatak.

myaç Top, futbol topu. futbol myaçı halhaa kire toğtlahtan parğan futbol topu kaleye yuvarlana yuvarlana girdi.

myakina Kesmik, başak kalıntısı.

myatej İsyan, baş kaldırma.

myatejnik İsyankâr, asi, isyancı.

myod Bal. krş. mööt

-N-

na e. 1. Sadece, yalnızca, ancak, mında ton na çatça burada sadece elbise duruyor. *"Pozınıh hamın na azıranar üçün."* V. Kobyakov (Sadece kendi karnını doyurmak için.) 2. polğan na her. polğan na nime her şey. irîncek kîzee polğan na kün pozırah. Atasözü (Tembel kişiye her gün tatil.) krş. la, le.

naa *s.* 1. Yeni. naa kögenek yeni elbise: *"Aydo pozı andağoh naa kögenek kızıbîsken."* V. Kobyakov (Aydo da onun gibi yeni elbise giymiş.) naa tovar yeni mal. nap-naa *tekr.* yepyeni, naa çil yeni yıl. naa har yeni kar. 2. Taze. naa palın taze balık. 3. Yakın zaman: *"Naa kilgen torğayahtar."* V. Kobyakov (Yeni gelen toygar kuşları.) pu naadah peer yakın zamandır. 4. Genç, taze, naa yablah taze patetes. naa ay yeni ay. naa çir ham toprak, işlenmemiş toprak. Naa çir pik, çe çiitter annanoh pik. Atasözü (Ham toprak sert, fakat yiğitler ondan da sert.)

naacıla- Yenilenmek, onarılmak: *"Hazaa-hahpah naacılağlapça / Hazır soohtı sağınıp."* A. Topanov (Ev bark tamir ediliyor / Şiddetli soğuğu düşünüp.)

naacılan- Yenilenmek.

naacılat- Yeniletmek.

naah 1. Yanak: *"Naahtan ortı tüsklep parğan."\I.* Kobyakov (Yanaklarının ortası çökmüş.) naahtan oymar par- yanakları çökmek, naah söögî elmacık kemiği. 2. Yanak îzîk naağı söve, kapı pervazı: *"Kırıp, pörîgm suurıp, îzîk naağına çölene tur salğan."* V. Kobyakov (Girip, börkünü çıkarıp, kapı sövesine yaslanmış.) közenek naağı söve, pencere pervazı, mıltıh naağı kabza.

naahta- Yanaklarına vurmak: *"Pana Taykanı oloh hoostıra naahtabısça."* \I. Şulbayeva (Pana, Tayka'ya onunla birlikte yanaklarından vuruyor.)

naahtığ s. Yanaklı: *"Tükpek naahtığ paza hıralıbıshan tuluhnığ Marğa tîp attığ ipçî."* İ. Kotyuşev (Yuvarlak yanaklı ve kırlaşmış belikli Marğa adındaki kadın.) çalbah naaahtığ geniş yanaklı.

naal- 1. Yayılmak, serpilmek: *"Sabistîh ıdı-söögî, sörtel pariğan uzman çabızah obaağa naalıp, çirçe çizil pariğan oh azaa obaağa habılıp, sol azaan îzehedeh şuura tart halğan."* N. Domojakov (Sabis'in vücudu, sürüklenen yanından alçak taşa takılıp, yerde sürüklenen sağ ayağı taşa sıkışıp, sol ayağını üzengiden çekip çıkarmış.) 2. (Yıldırım) Düşmek: *Sınap taa, îkölehnî kügürt tee naal parardah horğıstığ polğan."* İ. Kotyuşev (Gerçekten de ikisi de yıldırım düşmesinden korkarmış.)

naala- Yenilemek, tonımnı naalap tîktîm paltomu yeniden diktim.

naalan- Yenilenmek.

naalat- Yeniletmek.

naanı- Serpmek (sütü, içkiyi tanrılara sunmak, saçı olarak saçmak.)

naanığ 1. (içkiyi, sütü) Serpme, sunma. 2. Saçı, sunulan içki, süt vb. hol ködîrzem, naaniim çitsîn el kaldı rsarn saçım ulaşsın.

naanığcı Dinî törende saçıyı sunan kamın yardımcısı.

naanığlığ s. Dinî törende sunulan içki. nanığlığ arağa sunu içkisi.

naa pastah Genç kam. pastapçathan hamnı "naa pastah" tîp adapçalar yeni başlayan kama "naa pastah" derler.

naar- Bastırmak, sıkıştırmak: *"Kem kemnî naarça pîldfzî çoğıl."* i. Topoyev (Kim kimi bastırıyor belli değil.)

naarpah Masal, hikâye. Naarpah çoohha kirtînîp, hattı hamcıdan çırtpacan. Atasözü (Masal söze inanıp, eşi kamçılamamalı.) krş. narpah

nabaçı bk. namaçı

nabaçıla- bk. namaçıla-

nabıs bk. namıs

nabor Dizgi, dizme, naborga rukopis'tı pirîbîskenner el yazısını dizgiye vermişler.

nabornay s. Dizgiyle ilgili, nabornay tseh dizgi atölyesi.

naborşçik Mürettip, dizici.

naçal'nik Başkan, müdür, şef: *"Çam, çark, - teen naçalnik."* S. Çarkov (Tamam, tamam, demiş müdür.)

nadstroyka *fel.* Üst yapı. polğan na bazistın pozının nadstroykazı par her temelin bir üst yapısı var.

nadziratel' Gözcü.

naftalin Naftalin.

nagan Nagant (tabancası): *"Soonan Pıçon nagan ulap salğan sıhça."N.* Domojakov (Ardından Pıçon nagan tabancasıyla nişan alıp çıkıyor.)

nagrada Ödül, nişan, nagrada al- ödül almak.

nagradit' pol- Ödüllendirmek. Leninnîn ordenınah nagradit polğannar Lenin nişanıyla ödüllendirilmişler.

nagruzka 1. Yükleme, tahmil. 2. Yük.

nağa 1. Vergi. 2. Elli sincap derisi kadar vergi.

nağağ Elli sincap derisinden oluşan vergi, pîr nağağ elli sincap derisi (vergi), krş. nağa, nahay

nağal *hlk.* Tarla sınırı.

nağbır *hlk* bk. nanmır

nağı *hlk.* bk. naa

nağılan- *sag.* (ses) Yankılanmak krş. yanılan-

nağıs *kız.* Yalnız.

nağıshan *kız. zf.* Yalnızca.

nahay Vergi, alban-nahayın ağıl keldîn me? vergini getirdin mi? krş. nağa, nağağ

nahimovets Nahimov okulu.

nahlan- 1. Homurdanmak, mırıldanmak. 2. Üzülmek.

nahlancıh ***s.*** Homurdanan.

nahlandır- Homurdanmasına sebep olmak, mırıldandırmak, homurdatmak.

nahlanıs Homurdanma, mırıldanma.

nahlanıs- (birlikte) Homurdanmak, mırıldanmak: *"Yağor arğıstarınıh nahlanıs kilçetkennerln, çoohha aralaspin, istîp odırğan."* N. Nerbişev (Yağor arkadaşlarının homurdanmalarını, söze karışmadan, dinlemiş.)

nakladnay İrsaliye, naklodnay pas pir- irsaliye senedi vermek.

naklonenie *gr.* Kip. küstecen naklonenie emir kipi.

nakoval'nya 1. Örs. 2. Örs kemiği.

nal Yarımada, nal îstî yarımada içi.

nalbay- Yassılmak.

nalbayt-Yassı ltmak.

nalbayta *zf.* Yassı hâlde, sırtüstü, yanlamasına.

nalbır bk. naptır

nalog Vergi: *"Palalarğa şkola üçün ahça töle, nalog töle, sidik çurtas, ok, sidik."* N. Tyukpiyekov (Çocukların okulu için para öde, vergi öde, zor hayat, ah, zor.) nalog al- vergi almak, nalog sal- vergi koymak. nalog töle- vergi ödemek.

nalpah *s.* Beceriksiz, hantal.

nam Süprüntü, kırıntı, hımısha uyazının otnamı karınca yuvasının çerçöpü. çir-nam çerçöp, pislik, ot-nam ot kırıntısı, çerçöp.

nama bk. napa

nama- Yamamak, namaçını namap saldım yamayı yamadım.

namaçı Yama: *"Ahsah nimes azaanın pudında hara hus azağı, hara namaçı çili, salbahnap pariğanın kör halğan Fedor Pavloviç."* N. Domojakov (Sağlam ayağının budunda kartal ayağının, kara yama gibi, sallanarak gittiğini görüvermiş Fedor Pavloviç.)

namaçıla- Yamamak, kip namaçıla- elbise yamamak.

namaçılat- Yamalanmak: *"Hır obaalarnan namaçılathan / Töreen çirîbîs - Hakasiyabıs."M.* Kilçiçekov (Tepelerle zirvelerle yamalanan / Ana yurdumuz Hakasyamız.)

namaçılığ s. Yamalı.

namağ (ı.) 1. Yamama, teyelleme. 2. Yama

namağ (ıı.) Sincap kürkü.

namat- Yamatmak, teyelletmek.

namay Sincap derisi, krş. namay

namırt Kuş kirazı.

namıs ay Nisan.

namıs Plasenta, inektin namızı ineğin plasentası.

namıt (ı.) bk. namıs

namıt (ıı.) 1. Mil, alüvyon suğ namıdı su mili. 2. Set. suğ hastada namıt salarğa kirek su kıyısına set çekmeli. 3. *mec.* Kalabalık.

namzan- Homurdanmak, mırıldanmak.

namzançah *hlk. s.* Homurdanan, hırçın.

nan (ı.) Yan, taraf: *"Sağısıras çoh nanğa çathanda, uygu daa tadılığ, anın habızı daa halın."* N. Domojakov (Hiçbir şey düşünmeden yana yattığında, uyku da tatlı, onun uykusu da derin.) Paydan tanış pol, nanıhda paltılığ pol. Atasözü (Zenginle tanış ol, yanında baltan olsun.) sol nan sol yan. püürnî nannı üstînen palılğaannar kurdu yan tartından yaralamışlar. 2. Yan. tonnın nannarı tüzîk elbisenin yanları düşük.

nan (ıı.) Biçilen yerde açılan uzunca boşluk, yan, cep. ot saapçathannar pîr nan saap saldılar ot biçenler bir cep açtılar.

nan- Dönmek, geri gitmek: 'Tün/ *naada ağırıbızıp, nan parıbıshan pabazına.'"*V'. Kobyakov (Geceleyin hastalanıp, babasına dönmüş.) Çaağa parçatsan, mahtanma, çaadan nançatsan mahtan. Atasözü (Savaşa gidersen övünme, savaştan dönersen övün.) His haçadır, ool nanadır. Atasözü (Kız kaçar, oğul döner.)

nancı Arkadaş, dost: *'Tağ tağnah urunıspacah, M nancı toğaspin polbacah teenî sın poltır."* V. Kobyakov (Dağ dağa kavuşmaz dost dosta kavuşur dedikleri gerçek olmuş.) Obal çohta, nanemi pil polbassın; hıyal çohta, honcıhtı pîl polbassın. Atasözü (Kötülük yokken, dostunu bilemezsin, belâ yokken, komşunu bilemezsin.)

nancı- Eğmek, bükmek, ol timîr alğaynı nanci tudıbıstı o demir kovayı eğerek tuttu.

nancıh (ı.) Eğik, yatık, yamuk, tura pîr sarina nancıh ev bir tarafına yatık.

nancıh (ıı.) Tütün kesesi: *"Apsah, tuup nançıhtan hoostaan hanzazın sığar kilgen."* N. Domojakov (İhtiyar, deri keseden nakışlı piposunu çıkarmış.)

nancıl- Eğilmek, bükülmek, yamukiaşmak.

nancılas- (ı.) Arkadaş olmak, dostluk kurmak. Çahsınan çaballaspa, çabalnan nancılaspa. Atasözü (iyiyle kötü olma, kötüyle dost olma.)

nancılas- (ıı.) Eğilmek, bükülmek.

nancılığ s. Arkadaşlı, arkadaşı olan, eşi dostu olan.

nançığ *sag.* Kese, tütün kesesi, krş. nancıh

nandaa bk. nando

nandaas bk. nando

nandıh (ı.) *zool.* Küçük su böceği.

nandıh (ıı.) Dış cep, yan cep.

nandıh (m.) bk. nandıt

nandıh- Yana yatmak: *"Yakın, at üstünde ılın polbin, at habırğazınzar nandığıp parğan."* V. Kobyakov (Yakın, at üzerinde tutunamayarak atın kaburgasına doğru yana yatmış.)

nandır- 1. Döndürmek 2. Cevap vermek, karşılık vermek: *"Aydo nımzah tabısnan nandırğan."* V. Kobyakov (Aydo yumuşak sesle cevaplamış.) Inağ söske ınağnanoh nandırarğa kirek. Atasözü (Dost sözüne dostça cevap vermeli.)

nandıra *zf.* Geriye, karşılık, cevap olarak: *"Aylan tağnın idegîne çağdibas, nandıra aylanabas, ol, pozmın kilgen girin körfp, turca."* V. Kobyakov (Aylah dağının eteğine yaklaşarak, geriye dönerek o, kendi geldiği yere doğru bakıyor.) nandıra pir- geri vermek.

nandırığ 1. Karşılık, cevap: *"Kirek nandırığ pirerbîs!"* M. Kokov (Gerekli cevabı veririz.) nandırığ al- cevap almak, nandırığ pir- cevap, karşılık vermek. 2. Karşı, cevap olarak nandırığ sös karşı söz.

nandırt- Döndürmek, geri vermek, karşılık vermek, cevap verdirmek.

nandıt 1. Cevap, yanıt. 2. Karşılık olarak alınan hediye.

nando Çanta, cüzdan, teer nando deri cüzdan.

nam- Bileğilemek. saphını nanoşpınan nanıbızarğa kirek orağı bileği taşıyla bilemek gerek.

nanıh Nüksetme.

nanıhta- (hastalık) Nüksetmek, ağırığ nanıhtapça hastalık nüksediyor.

nanıs Dönüş, dönme, geri gelme.

nanıs- (tütün, şarap vb...) Tadı kaçmak, kokusu kaybolmak, özelliğini yitirmek.

nahmır Yağmur, uluğ nahmır yoğun yağmur, ooh nahmır hafif yağmur. cüze nannmır sağanak yağmur. nanmır tamcıhtarı yağmur damlaları, kügürttîg nanmır gök gürültülü yağmur, nanmır suu yağmur suyu: *"Nanmır suuna nince-nince hati sığibas..."* V. Kobyakov (Yağmur suyunda tekrar tekrar ıslanarak...)

nanmırlığ *s.* Yağmurlu: *"Adaydan sıhhan çılığ tınıstı / Nanmırlığ haraa cazır polbinça."* M. Kilçiçekov (Köpekten çıkan sıcak nefesi / Yağmurlu gece gizleyemiyor.) nanmırlığ kün yağmurlu gün. kinetîn nanmırlığ çil ani yağmurlu yel.

nanna- Yan yan bakmak.

nanna- Evlendirmek, evlendirmek istemek, his palanı ağaa pirerge nahnapça kızı ona vermek istiyor.

nannana *zf.* Yanlamasına: *"îkölen amdı, udur-tödîr aylanızıp, çirge nannana çadıp aldılar."* V. Kobyakov (İkisi birlikte şimdi, karşılıklı dönüp, yere yanlamasına yattılar.)

nanoş *kız.* Bileği taşı. saphını nanoşpınan nanıbızarğa kirek orağı bileği taşıyla bilemek gerek.

nahzah Palavracı, çenebaz, nay nanzah kîzî çok palavracı kişi.

napa Lama.

napar Kayıtsız, ilgisiz, hantal erkek pîr dee çapçaa çoh napar büsbütün hantal erkek.

napas Tekerlek delme aracı.

napçı Paçavra, çaput.

napla- Pat diye düşmek, yüz üstü düşmek: *"Anan nimee-de naari napli tüskem -paza pîlbinçem."* M. Çebodayev (Sonra bir şeyin üzerine yuvarlanarak pat diye düştüp, başka bir şey hatırlamıyorum.)

naplada *zf.* Patırtıyla, kütürtüyle.

naplat- Pat diye düşürmek, yüz üstü yere yatırmak.

nap- naa *tekr.* Yepyeni.

napravlenie 1. Akım, cereyan, yön, istikamet, çığır. 2. Yönelme. tınancan turazar napravlenie dinlenme evine doğru yönelme.

napsı bk. napçı

naptır Yırtık, pırtık, yırtık pırtık.

naptıra- Yamanmak, naptıraan kip yamanmış elbise.

naraa s. Uyuşuk, tembel, zayıf, naraa pızo zayıf buzağı, naraa kızı uyuşuk kimse.

naraçie *gr.* Zarf.

narbı 1. Takoz. inîste hanaa teerpegîne narbı suğarğa inişte araba tekerleğine takoz koymak. 2. At bağlama kirişi.

narıh Destek, dayanak.

narıhtığ s. Destekli, takozlu.

naritsatel'nay s. Cins, değer. naritsatelnay at *gr.* cins isim. naritsatelnay paazı nominal değeri.

narkom Halk komiseri.

narkomat Halk komiserliği.

narkoman Narkoman, narkotik tiryakisi.

narkomaniya Narkotik alışkanlığı.

narkotik Narkotik, uyuşturucu madde.

narkotizator Narkozcu.

narkotizatsiya Narkoz verme.

narkoz Narkoz, anestezi.

narodnik Halkçı.

narpah Masal, hikâye krş. nımah, nartpah.

narpahçı Masalcı, hikayeci.

narpahta- Masal, hikâye anlatmak.

narpahtas- (birbirine) Masal, hikâye anlatmak.

narpahtat- Masal, hikâye anlattırmak.

narspah 1. (oturmak için) Kütük 2. Ağır, hareketsiz, narspah çöristîg at hantal yürüyüştü at.

nartpah Masal, hikâye, çaalığ nartpah savaş hikâyesi. krş. nımah, narpah.

nartpahçıl Masalcı, hikayeci.

naryad 1. Emir, görev, tarthısha naryad yükleme emri. 2. Nöbet, naryadta pol-nöbet tutmak.

nas- 1. Dövmek, ufalamak. 2. Ezmek, ufalamak, tus nas- tuz dövmek. sahar nas- şeker dövmek. 3. Doğramak, it nas-et doğramak. 4. (birini) Dövmek.

naselenie Halk, sakin, nüfus, gorodtın naseleniezî şehrin halkı, nüfusu, sakinleri.

nashı Kıyma satırı.

nasıp' Toprak set. timîr çol nasibi demir yolu seti.

nasos Tulumba, pompa; *"Suğ köptelîblzer, nasos turğızarğa kirek."* S. Çarkov (Su çoğalacak, pompa kurmak gerek.)

naspah (ı.) Bağdaş, haspah suğına odır-bağdaş kurarak oturmak.

naspah (ıı.) 1. Yulaf unundan Hakas yemeği. 2. Patates ezmesi.

naspah (m.) 1. Rende. 2. Kozalak ayıklama döveci. torım saylacan naspah kozalak ayıklama döveci.

naspahta- Bağdaş kurmak.

nasporah bk. natporah

nastır- 1. Dövdürmek, ufalatmak. 2. Ezdirmek, ufalatmak.

nastupat' pol- *ask.* Saldırmak, taarruz etmek

nastuplenie *ask.* Taarruz, hücum.

naşatır Nışadır.

naşatırnay s. Nışadır, nışadırlı. naşatırnay spirt nışadır ruhu, amonyak.

nat Çok ağır.

natpır bk. naptır

natporah *belt.* Körebe oyunu.

natriy *kim.* Sodyum.

natsional'nay *s.* Millî, ulusal. natsional'nay kostyum millî kıyafet, natsional'nay surığ millî mesele, natsional'nay politika millî politika.

natsional'nost' Milliyet, ulusallık.

natsionalist Milliyetçi, ulusçu.

natsionalistiçeskay milliyetçilikle ilgili.

natsionalizatsiya Millileştirme, devletleştirme.

natsionalizirovat' pol- Uluslaştırmak.

natsionalizm Milliyetçilik, ulusçuluk.

natsist 1. Nazi. 2. Nazizmle ilgili.

natsiya Millet, ulus. *"Han töğîlçe, natsiyalar tudısçalar."V.* Şulbayeva (Kan dökülüyor, milletler kapışıyor.)

natsiyalığ s. Milletli, uluslu, köp natsiyalığ çok uluslu.

natural'nay s. Doğal, tabiî, natural.

naturalist Naturalist, doğalcı.

nauçnay s. İlmî, bilimsel, nauçnay toğıncı bilim adamı.

nauka Bilim: *"Harassam, naukanı Isker çörgîzem."* G. Topanov (İstersem bilimi de doğuya getiririm.) pu kniga naukaa uluğ hozım bu kitap bilime büyük katkı.

navaga *zool.* Navaga (bir balık türü.)

navigatsiya Denizcilik, seyrüsefer.

navodçik *ask.* Nişancı, top nişancısı.

nay (ı.) Çok: *"Çoohtasçathanda, ağaa nay la hınığ pol turadır."* V. Kobyakov (Konuşmak ona pek de güzel geliyor.) nay köp pek çok. nay uluğ çok büyük.

nay (ıı.) Şüphe, kuşku.

naydoba Leğen şeklinde kap.

nayhal- Sallanmak, ırgalanmak: *"Nayhalıp öscetken porço oshas."* M. Arşanov (Irgalanıp büyüyen çiçek gibi.)

nayıh Pek çok, fazla.

nayır Amaç, gaye.

nayıra- Kötüleşmek, sağlığı bozulmak: *"Pok, hastım apsah, haydi nayırap parğazıh."*A. Çerpakov (Vay, ihtiyar kayın pedirim, ne kadar kötüleşmişsin.)

nayırlığ *s.* Amaçlı, gayeli.

nayla- Şüphelenmek, kuşkulanmak, oğır itkenîne nayla- hırsızlık ettiğinden şüphelenmek.

naylağ Şüphelenme, kuşkulanma.

naylan- Şüphelenmek, kuşkulanmak.

naylancıh s. Şüpheci.

naylat- Şüphelendirmek, kuşkulandırmak.

naylığ s. Şüpheli.

nayna- 1. Şikâyet etmek. 2. Şüphelenmek.

naynan- 1. Şikâyet edilmek. 2. Şüphelenilmek.

naynat- Şüphelendirmek.

nayra- 1. Irgalanmak, sallanmak: *"Ala kibıs tarthan çili nayrap turca."* V. Kobyakov (Ala kilim sermiş gibi ırgalanıyor.) 2. Keyif çatmak, keyifle yatmak: *"Sin, Karbay, nime polip amize tözekte nayrapçazıh, toğızıha parbin."\I.* Kobyakov (Sen, Karbay, ne oldu da işine gitmeyerek böyle döşekte yatıyorsun,.)

nazaa Hantal, hareketsiz.

nazağay bk. nazaa

ne bk. na

nebeg *şor.* 1. Mezar, gömüt. 2. Cenaze alayı.

neçöpke *kız.* Tekne, hamur teknesi.

nedelya Hafta. Pîr künge parıp, tamahtı pîr nedelyağa al. Atasözü (Bir günlük yola, bir haftalık azık al.)

neeke *e.* Belki, muhtemelen, galiba, görüldüğü gibi. ol sın çoohtaan neeke o görüldüğü gibi doğru söylemiş, krş. neke

neft' 1. Petrol. 2. Petrolle ilgili, neft promışlennozı petrol sanayi

neft'tîg *s.* Petrollü.

neftyanik Petrol işçisi.

negativ *foto.* Negatif.

negr Zenci.

negrityanka Zenci bayan.

neke *e.* Belki, galiba, püün, neke, nanmır çaar bugün muhtemelen yağmur yağacak, krş. neeke

neme *hlk.* bk. nime

nemets Alman, nemets tîlî Almanca.

nenets Nenet. nenets tîlî Nenet dili.

nerv 1. Sinir. 2. Sinirle ilgili, nerv sistemazı sinir sistemi.

nervnay 1. s. Sinirle ilgili, nervnay ağırığlar sinir hastalıkları. 2. Sinirli. nervnay kîzî sinirli kişi.

neytral'nay s. Tarafsız, neytral'nay gosudarstvolar tarafsız ülkeler.

neytralitet Tarafsızlık.

neytralizatsiya Tarafsızlaştırma.

neytralizovat' pol- Tarafsızlaştırmak.

nıbış *şor.* Akağaç kabuğundan yapılmış kap. tamah urcan nıbış zanire konan kap.

nıhı- 1. Sıkmak, sıkıştırmak. 2. (el, ayakla) Güçle basmak, haraan nıhıpça gözünü ovmak.

nıhmar Alçak gönüllülük, tevazu.

nıhpar bk. nıhmar

nıhta Tıknaz: *"Fedor Pavloviç- salımnığ, nıhta, tuustığ ir."* N. Domojakov (Fedor Pavloviç; ağır, tıknaz, yapılı er.)

nıhta- Tıkmak, bastırmak, güçle basmak.

nıın- Yontmak; rendelemek.

nıınğas Rende, yontma aracı, sananı nımğasnan nıınça kızağı rendeyle yontuyor.

nura- (yemiş) Çok olgunlaşmak.

nııral 1. Kıl. öskî nııralı keçi kılı. 2. Yumuşak, ot nııralı otun yumuşak yanı.

nııral- Çok olgunlaşmak, fazla pişmek.

nıırallığ s. Tüylü, yünlü.

nımah Masal, hikâye, destan: *"Mannay ibde odırğan, Manat nımahtar salğan."* P.Ştıgaşev (Mannay evde oturmuş / Güzel hikâyeler anlatmış.) nımah ıs- masal anlatmak, alıptıh nımah kahramanlık destanı, tapçah nımah bilmece.

nımahçı Masalcı, destancı nımahçı alıptığ nımahtı tan alnına çltîre ızıp toospadı destancı kahramanlık destanını tan atıncaya kadar anlatıp bitiremedi.

nımahtığ s. Çok masalı, destanı olan.

nımalah Yuvarlak, tüktîg nımalah ip çilesi, kangalı, tas nımalah taş küre, top.

nımalahta- 1. Yuvarlamak, boçkalarnı mostovoyzar sığara nımalahtaannar fıçıları köprü üzerine yuvarladılar. 2. Yuvarlaklaştırmak.

nımalahtan- Yuvarlanmak.

nımalahtat- 1. Yuvarlatmak. 2. Yuvarlaklaştırmak.

nımhıs- Gözü kırpmak, pîr harağın nımhıshan bir gözünü kırpmış.

nımıl Vaaz, dinî konuşma, abistin nımılı papazın vaazı.

nımıla- Vızıldamak: *"Fedor Pavloviç, tip, paza pir sağıs huiaana sarığ seek çili nımılapça."* N. Domojakov (Fedor Pavloviç, diye, bir ses kulağına yine sarı sinek gibi vızıldıyor.)

nımılan- Homurdanmak, mırıldanmak krş. kîbren-

nımırha Yumurta: *"Hanca nımırham haap parizın, pozıh daa sanabaan polarzın?"* N. Tinikov (Kaç tane yumurtamı kapıp kaçırdın, sayısını kendin de bilmiyorsun, naa nımırha taze yumurta, ardaan nımırha bozuk, çürük yumurta, nımırha huruda pis parğan katı pişmiş yumurta, nımırha sal- yumurta koymak, tahah nımırha tuupça tavuk yumurtluyor, tanahtı

nımırhalarğa odırtarğa tavuğu yumurtlamaya yatırmak, haarğan nımırha sahanda yumurta.

nımırhalığ s. Yumurtalı. nımırhalığ tahah yumurtalı tavuk.

nımırt 1. Kuş kirazı: *"01 Tohzar, pıshan nımırt oshas, hara harahtarın hazi körfbîsken."* N:domojakov (O kuş kirazı gibi, kara gözlerini dikmiş.) 2. Kuş kirazıyla ilgili, nımırt ağastarı kuş kirazı ağaçları: *"Közenek altında, odırtıp salğan nımırt ağazı."* A. Kuzugaşev (Pencere altına dikilen kuş kirazı ağacı.)

nımırtta- Kuş kirazı bulunan yere gitmek, nımırt teer- kuş kirazı toplamak.

nımırttat- Kuş kirazı toplatmak.

nımırttığ s. Kuş kirazı bol olan. nımırttığ çir kuş kirazı bol olan yer.

nımıs 1. Yumuş, buyruk. 2. Küçük iş, görev, nımısha çör- hizmetinde bulunmak.

nımısçı Ayakçı, hizmetkâr, uşak.

nımıt- Saldırmak, yumulmak: *"Çohır aday hızıl sarığ adaynıh tamağın üze tfstebîsken paza, mahaçaa kir parıp, am daa nımıtçathan."* N. Domojakov (Ala köpek kızıl sarı köpeğin boğazını dişleyip koparmış ve daha da sinirlenip daha da yumulmuş.)

nımza- (ı.) Emretmek, mecbur etmek.

nımza- (ir.) Yumuşamak: *"Alcıbaynıh ünl nımzap parğan."* S. Çarkov (Alcıbay'ın sesi yumuşamış.)

nımzah *s.* 1. Yumuşak, okşayıcı, tatlı: *"Nımzah tabısnan nandırğan."* V. Kobyakov (Yumuşak sesle cevap vermiş.) çüregî nımzah yufka yürekli. 2. Yumuşak, katı karşıtı: *"Çe nımzah ot tözek, tadılığ uygu Aydonı tabırah çaba pashan."* V. Kobyakov (Fakat yumuşak ottan döşek, tatlı uyku Aydo'yıı çabucak sarmış.)

nımzan- Emretmek: *"Anıhzar kem-de nımzanarğa hıshır halğan."* F. Bumakov (Ona doğru birisi emrederek bağırmış.)

nımzas Yumuş, buyruk.

nımzat- 1. Yumuşatmak: *"Çılığ nahmır toolapçadır / Çirriih paarın nımzadıp."* P. Ştıgaşev (Ilık yağmur dökülüyor / Yerin göğsünü yumuşatıp) kabartmak, belleyerek yumuşatmak. 2. *mec.* Yumuşatmak *"Kömes nımzadarğa köksîmnl / Araçon azın kllep körçem."* V. Maynaşev (Biraz yumuşatmak için göğsümü / Ayran içkisi arıyorum.)

nınmah s. Yuvarlak, çember, tekerlek: *"Sarığ tay, pis hulahtığ, nınmah sağırl iğ, tört çastığ mal."* N. Domojakov (Sarı tay, sivri kulaklı, yuvarlak sağrılı, dört yaşında hayvan.)

nıhnah 1. *zf.* Rahat, uygun, mında nınmah odırarğa burası oturmak için uygun. 2. *s.* Rahat, uygun.

nıhnahta- Uygun, rahat hâle getirmek.

nınnahti *zf.* Uygun şekilde, uygunca, rahat olarak.

nıplat- *hlk.* Kırpmak, harahnah nıplat- göz kırpmak, ol haraan nıplatpin kör- turğan gözlerini kırpmadan baktı.

nırsla- *sag.* Gürlemek krş. nızıra-

nırslah *sag.* Gürültü, patırtı krş. nızırah.

nırslat- *sag.* Gürüldetmek krş. nızırat-

nıspah bk. nıtpah

nıtpah s. Kısa, alçak, engin.

nızıra- 1. Gürüldemek, gümbürdemek: *"Klzllernlh aya sabıstarı, at tabanı nızıraannah hada pîrge nızırap sıhhan."* I. Kostyakov (İnsanların alkış sesleriyle atın ayak sesleri birlikte gümbürdemiş.) kügürt nızırapça gök gürlüyor. 2. Gıcırdamak: *"Nızırap sındırlığ teerpekterî."* M. Arşanov (Gıcırdayıp sağlam tekerlekleri.) olğannar nızırapçalar çocuklar gürültü çıkarıyor, krş. küzüre-, nînre-.

nızırah 1. Gürültü. 2. Gıcırtı. 3. Patırtı. 4. Ses.

nızıras 1. Gürültü. 2. Ses. 3. Patırtı.

nızırat- 1. Gürültü çıkartmak. 2. Gıcırdatmak, îzîk nızıratçalar kapıyı gıcırdatıyorlar.

nızırt Gürültü, patırtı, nızırt- nazırt *tekr.* patır-kütür.

ni e. Acaba, ki, ya: *"Aalnı mındağ çar üstünde nimee püdîrdfler ni."* İ. Kotyuşev (Köyü böyle yar üstüne niçin kurdular ki.) ol kilgen me ni? o gelmiş mi acaba, noğa la min parğam ni? niçin sadece ben giyorum acaba?

nige 1. Nişanlı. 2. Yenge.

nigecî Yenge: *"Prayzı pîlgenner: Payusa nigecî irin sağıp tıdın çörgenîn."* A. Çerpakov (Hepsi anlamışlar, Payusa yengenin kocasını düşünüp destek aldığını.)

nü Yen, kol. nü çoh kögenek Yelek.

niibek Hantal, beceriksiz.

niiges bk. nügezek

niigezek Hafif, artıncağım nügezek yüküm hafif, nügezek puh la oshas tüy gibi hafif.

niik (ı.) 1. Hafif. Arğısnan ködîrgen töge niik, arğısnan itken toğıs niik. Atasözü (Arkadaşla götürülen kütük hafif, arkadaşla yapılan iş hafif.) niik artıncah hafif yük. 2. Kolay: *"Aar künnernî niik idîbîzenne ol kîzl polis pirgîdek oshas potadır."* V. Kobyakov (Ağır günleri hafifletmesine o kişi yardım edecekmiş gibi görünüyor.) niik zadaça kolay problem, niik çol kolay yol. niik çurtas kolay hayat, rahat hayat. 3. Hoppa, düşüncesiz, niik kizi zıpır, hoppa, düşüncesiz, niik artilleriya hafif silâhlar, niik promışlennost hafif sanayii, niik tın- kolay nefes almak, niik it- kolaylaştırmak.

niik (ıı.) 1. s. Ucuz. paazı niik fiyatı ucuz. 2. *zf.* Ucuz, ucuza, niik alucuza almak.

nüke *zf.* Hafif giyinmiş, tashar nüke sıhtı dışarı hafif giyinik çıktı.

niikke *zf.* Ucuzca, ucuz olarak.

nükte- (ı.) 1. Hafiflemek, artıncahtı niiktep sal- yükü hafifletmek. 2. Kolaylaşmak, toğıs nükte- iş kolaylaşmak.

nükte- (ıı.) Ucuzlamak.

nüktel- Kolaylaşmak.

nükten- Kolaylaşmak.

niiktet- Kolaylaştırmak.

nikel' Nikel.

nikel'le- Nikelâjla kaplamak.

nikel'lîğ s. Nikelli, nikel'lîğ îdîs nikelli kap.

nikelirovannay s. Nikelâjlı.

nikelirovka Nikelâj, nikelleme.

nilbenne- Yalpalamak.

nübennet- Yalpalatmak.

nüber iri, dolgun, nilber pazahtığ tamah ösken dolgun başaklı buğday yetişmiş.

nime *zm.* 1. Ne, şey, nesne. Sın nime haçan daa çinedîr. Atasözü (Gerçek olan daima galiptir.) pu nime? bu ne? nime kirek? ne gerek? noo daa nime her şey, her ne. nime dee polza her ne olsa. nime dee her ne. pır dee nime çoğıl hiçbir şey yok. nimee niye. nimeden neden. Soona saldırgan nime soop parçan. Atasözü (Sona kalan dona kalır.) 2. Nesne, eşya, mal. pîr nime bir şey. pala oynacan nime oyuncak, çir nime yiyecek, nime ütecen vida. nime çııpçathan kîzî koleksiyoncu, koleksiyoner. çazırçathan nime sır, giz. nimee çarabas tembel, avare, nime dee hiç bir şey. nime de her şey, hiç bir şey. anca nime bu kadar mal, şey.

nimedener *zf.* neden, niçin, ne hakkında.

nîmekte- Emeklemek, pala polca nîmektepçe çocuk zeminde emekliyor.

nîmektet- Emekletmek.

nimelîg Eşyalı, şeyli.

nime-noo Eşya, şey. nime- noolarnı vokzalzar apar salarğa eşyaları garaja götürmek.

nimes Değil. *"Altınzarinda uluğ nimes kölıçek."\J.* Kobyakov (Alt taarfında büyük olmayan gölcük.) ol nimes o değil, ol anda nimes o orada değil. Aba înekke harındas nimes. Atasözü (Ayı ineğe kardeş değil.) İbde dee nimes, tashar daa nimes. Bilmece, pencere (Evde de değil, dışarıda da değil.) pasha nimes önemsiz, ne olursa olsun, ür nimeste yakın zamanda.

nimeze *bağ.* Ya da, öyleyse, veya, böylece, min pararbın nimeze sin ben gideceğim veya sen.

nimîs (ı.) 1. Yemiş: *"Hayda nimîs tapsalar."* P. Ştıgaşev (Nerede yemiş bulsalar.) İrte turğan hushacah nimîske tüzedir, irte turbaan hushacah harağın çuhçıp odıradır. Atasözü (Erken kalkan kuşçuk yemişe düşer, erken kalkmayan kuşçuk gözünü ovalar.) 2. Ceviz. 3. Avlamak için konan yem.

nimîs (ıı.) *sag.* Yem.

nimîste-(ı.) Olgunlaşmak, tohumlanmak.

nimîste-(ıı.) *sag.* Avlamak için yem koymak.

nimîstîgl. Yemişli. 2. Cevizli.

nimzeg 1. Yemi gagalama. 2. Otu dişleriyle koparma. 3. Yem.

nimzeglîg *s.* Yemli.

nimzen- 1. (kuş) Yemi gagalamak. 2. (hayvan) Ağzıyla otu koparmak. 3. Yürüyerek bir şeyler atıştırmak.

nimzendîr- 1. Kuşa yem vermek. 2. Hayvanı otlatmak.

nîn Bağırsakların içindekiler.

nin (ı.) *kız.* Buzların çözülmesi.

nin (ıı.) *hlk.* En. nin uluğ en büyük.

nîn (ı.) Yen: *"Noni ündezer ornına, hol niinJ îstînen hol çızıncah-pladı sığar kilgen."* A. Çerpakov (Noni seslenmek yerine, kolunun yeni içinden el kurulama havlusu çıkarmış.) uzun nin uzun yen. nîn çoh yensiz, hol sınza, nîn îstînde kol kırılsa yen içinde

nîn (ıı.) Buz kütlesi, suğa nîn kîrçe buz parçası suya giriyor.

nihce Kaç? ninçe kizi parça kaç kişi gidiyor? nince-nince çok, çok kere, sayısız.

nincî inci, inci boncuk, nincî çîsinci dizmek, nincîneh hoostainciyle süslemek, nakışlamak.

nîndî- Aramak, üstünü karıştırmak.

nîndîg bk. nîndöl

nîndît- Karıştırtmak, aratmak.

nîndöl Arama, araştırma, aal-künneh nindölge parçalar komşularla aramaya gidiyorlar.

nîhîre- Gürlemek. krş. nîhre-

nînle- Çınlamak, çalmak, çası nînle- saat çalmak.

nînnîg s. Yenli, uzun nînnîg uzun yenli.

nînre- Gürlemek. ir nînre- şarkı söylemek, krş. nînîre-

nîhret- Gürletmek.

ninzî Yedek.

ninzîlen- Hazırlanmak, tedarik etmek. ninzîlengen kîzî tedarikli kişi.

ninzîlîg s. Tedarikli.

nir *bot.* Kırmızı yaban mersini, nir suu kırmızı yaban mersini suyu.

nirle- Yaban mersini toplamak.

nirlet- Yaban mersini toplatmak.

nirlîg s. Yaban mersini bol olan yer nirlîg ön kırmızı yaban mersini rengi.

nirsî- Küflenmek, bozulmak.

nirsîg 1. Küf. 2. Küfsü. nirsîg saban küfsü fıçı. nirsîg suğ küfsü su.

nis Ağır, güç, zor. nis sındır!iğ kîzî ağır karakterli kişi.

nîske (ı.) 1. ince: *"Anın nîske söögîcee muzıkaa kilıstîre niik eelçe."* V. Tatarova (Onun ince vücudu müziğe uygun olarak kolayca dönüyor.) nîske tetrad' ince defter, nîske sınnığ ince boylu, nîske tabıs ince ses. 2. Dar. nîske ienta dar şerit.

nîske (ıı.) Boğaz, nîskem ağırca boğazım ağrıyor.

nîskecek 1. incecik: *""Nîskecek moynıcağı, halbah pönktlg pazın tırep sıdabin..."V.* Kobyakov (İncecik boyuncuğu, geniş börklü başını götütaşıyamayıp...) nîskecek ünnîg ince sesli. 2. Daracık. nîskecek lentecah daracık şerit.

nîskeret- Daraltmak.

nispek (ı.) Pıhtı, çöküntü, nispek han pıhtı kan.

nispek (ıı.) Tabaka, katman.

nispek (ııı.) Uzun tüylü deri. nispek ton kürk manto.

hispekten- Pıhtılaşmak, tortulanmak. çoort nispekten parça yoğurt katılaşıyor.

nispektîg s. Pıhtılaşmış, tortulanmış. nispektîg ayran tortulanmış ayran.

nîtke Ense: *'Vananı, nltkezînen haap alıp, îcezînzer söörtepçe."* V. Şulbayeva (Pana'yı ensesinden kapıp, annesine doğru sürüklüyor.) nîtke söögî ense kemiği.

nîtkele- Ensesine vurmak: *"Hatığ hol, azıra tartıp, îzikser sashan, anan ızikten tashar tigî çaçırada nftkelebîsken."* N. Domojakov (Sert el, çekip ayırıp, kapıya doğru savurmuş, sonra kapıdan dışarı ensesinden tutp fırlatmış.)

nîtkelet- Ensesine vurdurmak.

noğa *zf.* Niçin, neden, ne sebeple, neden dolayı: *"Hol-azaan noğa pfdi ağarğlap parğan?"*"V'. Kobyakov (Elin ayağın niçin böyle ağarmış.) noğa- da nedense, niçin, *"Örkeler noğa-da körînmînçeler."* İ. Topoyev (Fareler niçin çıkmıyorçıkmıyorlarsa.) sîrer noğa tınanarğa parbinçazar siz niçin dinlenmeye gitmiyorsnuz? noğa îdi sağınçazın niçin öyle düşünüyorsun?

noğan Yeşil: *"Noğan ton torğı kögeneende / Köygen porçolığ hızıl een."* M. Bainov (Yeşil palto ipek gömleğinde / Yanmış çiçekli kızıl yazı.) noğan-kök yeşil mavi.

nohçah Yulaf unu ekmeği.

nohı Kozalak düşürme sopası.

nohıla- Sopayla vurarak kozalakları düşürmek.

nohta 1. Yular, dizgin, kümüs nohta gümüş dizgin. 2. *mec.* Favori, hara nohta sağallığ kara favorili.

nohtala-Yular vurmak, dizgin takmak..

nohtalat- Yular vurdurmak, dizgin taktırmak.

nohtalığ *s.* Yularlı, dizginli.

nol' Sıfır.

nol'lığ s. Sıfırlı.

nomadah 1. Erkeklik organı. 2. Aygırın erkeklik organı

noman *zool.* Köstebek.

nomer 1. Numara, bilettîh nomerı biletin numarası. 2. Sayı. jurnalnın tügencî numarı derginin son sayısı. 3. Oda. gostinitsada pos nomerlar par otelde boş odalar var.

nomerla- Numaralamak.

nomerlığ s. Numaralı.

nomza Elets, bir balık türü.

nomzan- Şarkı söyler gibi konuşmak.

nonnığ *bot.* Yaban Mersini.

nohnıh bk. nonığ

noo s. Herhangi, nasıl, ne. noo k î z î hangi insan, noo daa k î z î herhangi bir kimse. *"Çurtasta noo nime polbinça."* M. Bainov (Hayatta ne olmuyor ki.) noo nime her ne, ne: *"Ayool, noo nime kirektîr sağaa."V.* Tatarova (Ey oğul, ne gerek sana.)

noo-noo *tekr.* Çok çok uzak. noo-noo parıbıshan çok çok uzaklara gitmiş.

noortpas İneğin aşık kemiğine ok atma oyunu.

nooza 1. Ya, hani: *"Paban par poltır nooza, a sin çoğıl teezîn."* V. Şulbayeva (Baban varmış ya, hani sen yok demiştin.) 2. Ne de olsa: *"Mağaa önnenerge kirek, aktrisabm nooza."* V. Şulbayeva (Ben renklenmeliyim, ne de olsa artistim.)

norma Norm, oran, nispet, normazın künnîn azıra toldırça normunu her gün fazlasıyla yapıyor.

norvejets Norveçli.

norvejka Norveçli kadın.

norvejskay s. Norveçle ilgili, Norveç.

noski Çorap.

nota *müz.* Nota. notalaca oyna- notaya göre çalmak.

nota *müz.* Nota. notalarnafi alış- nota vermek.

notalığ *müz. s.* Notalı.

notarial'nay s. Noterle ilgili, notarialnay konfora noter ofisi.

notarius Noter.

notha *sag.* bk. nohta.

noyabr' Kasım.

noza *e.* Ki, ne de olsa. ol am daa ağırığ noza, annanar çatça o hâlâ hasta ki, bu yüzden yatıyor, ol pîlçe noza o biliyor ya.

nöös *zf.* Acaba! nasıl! yoksa! nöös undıbıshazın nasıl unutursun! *"Nöös sinnen pasha his tabılbas mağaa?'* V. Tatarova (Acaba senden başka kız bulunmaz mı bana?) *"Nöös haraan körbinçe, nöös hulaan ispinçe?"V.* Şulbayeva (Nasıl gözün görmüyor, nasıl kulağın işitmiyor?) *"Nöös sinin pir dee kîzl çoğıl?."* V. Şulbayeva (Niçin senin bir de adamın yok?) *"Nöös hınğan nimenî ağılbas." V.* Tatarova (Niçin sevdiğin şeyi getirmez?)

nuğ- Gözleri kapatmak: *"Aydo, M harağın çıplada nuup, çirge tündere tüzip, çadıbıstı."* V. Kobyakov (Aydo, iki gözünü kırpıştırarak kapatıp, yere dönerek yatmış.)

nuul- Yumulmak, kapanmak: *"Aydonın harahtarı postan nuulıp, sabıhsaan.."* V. Kobyakov (Aydo'nun gözleri kendiliğinden yumulup, uyuklamış.)

nuzuruh Yumruk krş. munzuruh.

nuzuruhta- Yumruklamak krş. munzuruhta-.

nüg Y ü n minder.

nün 1. Yün. 2. Kuş tüyü. 3. Yünden minder.

nünmes *bot.* Çim, çimen.

nünnîg *s.* 1. Yünlü. 2. Yün sahibi.

nünür 1. Boşluk, oyuk, kovuk, ağas nünün ağaç kovuğu. 2. Mağara.

nüter Hastayı korumak için ruhlara sunulan kurban.

nyan'ka Dadı, çocuk bakıcısı.

nyanya bk. nyan'ka.

-O-

o *ünl.* Oo! Oy! o, haydağ çahsı çir! oo, ne güzel yer! o, haydağ külküstîg! o, ne komik!

oazis Vaha.

obaa 1. Taş kurgan: *"On azaa obaağa **habılıp, sol** azaan îzeneden şuura tart halğan."* N. Domojakov (Sağ ayağı taş kurgana takılıp, sol ayağını üzengiden sıyırıp çıkarmış.) 2. Dağ geçidinde taş yığını. 3. Kurgan, balbal.

obaala- Taşı kümelemek, yığmak.

obaalığ Taş yığını olan, höyük taşı olan: *"Tas obaalığ kök çazılarırı / Talayğa çuunca, töreen cirim."M.* Kilçiçekov (Taş höyüklü gök yazıların / Denizde yıkanır ana yurdum.)

oba-çibe *tekr.* (kamın) Bütün vücudunun titremesi. oba-çibe tartınıp, hamnap turadır her tarafı titreyerek kamlıyor.

obağ 1. Felâket, belâ: *"Hazır obağ üzîldl / Harool oshas ökîsterge."* A. Topanov (Gaddar belâ bitti/ Harool gibi öksüzlere.) 2. Zarar, ziyan.

obal 1. Kötülük. Obal çohta, nancını pîl polbassın; hıyal çohta, honcıhtı pîl polbassın. Atasözü (Kötülük yokken, dostunu bilemezsin, belâ yokken, komşunu bilemezsin.) 2. Günah: *"Palalığ hustı hıyıhtaanı **obal,** obal polçan."* N. Domojakov (Yavrulu kuşu incitmek günah, günahtır.) 3. Ceza. obal huday! Ey Tanrı!

oballan- 1. Günah işlemek. 2. Kötülüğün olacağını önceden sezmek. 3. Y e - min etmek.

oballancıh Günahkâr

oballığ s. 1. Acılı, acıklı. 2. Talihsiz.

obed Öğle yemeği: *"Obed çoh pir nidile!"* A. Kuzugaşev (Öğle yemeği yok bir hafta.)

ob'ekt Nesne, obje.

ob'ektiv Objektif.

ob'ektivnay s. Nesnel, objektif.

obelisk Dikili taş.

obez'yna 1. Maymun, kîzee tööy obezyana insana benzer maymun. 2. Maymunla ilgili, obez'yana megı maymun k ürkü.

obezliçka Şahsi sorumluluk yokluğu.

obıras İkon, aziz tasviri: *"Obıras alnında tîstenekti: 'Çayaanım, hudayım, çazıhtan araçıladah! Pistin aalğa ayna püdlrgen nime kilce. ' tip sıbıranğanı tashar pos istllgen."M.* Kokov (ikon önünde dizleri üstüne çöküp: "Tanrım, Hudam, yanlıştan koru! Bizim köye şeytanın işi geliyor." diye dua etmesi dışarıdan da işitilmiş.)

obı (su üstünde) Seki, yükseklik, obı polğan çirde köp kîzî polğan su yüksekliği olan yerde çok kişi varmış.

obırçı Çember, halka.

obırçılığs. Çemberli, halkalı.

obkom Bölge komitesi

oblast' Bölge, alan, saha. Hakasskay Avtonomnay oblast' Hakas Özerk Bölgesi, kolhoz püdîrii oblazında toğınarğa kolhoz inşaatı sahasında çalışmak.

oblast'noy s. Bölge, bölgesel. partiyanıft oblast'noy komitedî partinin bölge komitesi.

obligatsiya Tahvil.

oblitsevat' Kaplamak, mramornan oblitsevat pol- mermerle kaplamak.

oblona Halk eğitim bölge şubesi.

obmundirovanie 1. Askerî elbise giydirme, sağlama. 2. Askerî elbise.

oboi Duvar kağıdı.

oborona 1. Müdafaa, savunma. 2. Savunmayla ilgili. oborona promişlennozı savunma sanayii. 3. Savunma hattı, oboronanı talabızarğa savunma hattını yarmak.

oboronitel'nay s. Savunma, müdafaa. oboritel'nay taktika savunma taktiği.

oboronnay Savunma, müdafaa ile ilgili..

oboronyat' pol- Savunmak, müdafaa etmek.

oborot Devir, tur, dolanım.

oborudovanieTeçhiz, donatma.

oboyma Fişek bağı, şarjör.

oboyşçik Kaplamacı.

oboz Atlı araba katarı.

obrabotka işleme, metali obrabotkazı metal işleme.

obras İkon.

observatoriya Gözlemevi, rasathane.

obstanovka Durum, şart.

obstoyatel'stvo Keyfiyet, ahval.

obşçay Genel, umumî.

obşçejitie Yurt, talebe yurdu.

obşçestvennay s. Sosyal, içtimaî.

obşçestvennik Toplumcu, toplumda aktif.

obşçestvennost' Toplumun ileri gelenleri.

obşçestvo Toplum, topluluk.

obyazannost' Mecburiyet, mükellefiyet, yükümlülük.

obyazatel'nay s. Mecburi, zorunlu.

obyazatel'stvo Taahhüt, vecibe.

obzor Özet, panorama.

ocan Kam asası ruhu. orba sapçan ocan kamın tefiini döven tokmak ruhu.

ocağında Karşısında, karşı yakasında. ol kölnîn ocağında o gölün karşısında.

oçered' Sıra, kademe.

oçerednoy s. Olağan, mutat. oçerednoy otpusk yıllık izin.

oçı Küçük: *"Çe oçı oolğı Toray, çaanı toossa, çayğızın ibzer haydi daa aylanarbın tip pis hati pîçîk pashan."*A. Çerpakov (Fakat küçük oğlu Toray, savaş bitince, yazın eve ne olursa olsun dönerim diye beş kez mektup yazmış.) oçı pala çurtta haladır küçük çocuk evde kalır, oçı hızım küçük kızım.

oçıh Sacayağı: *"Pastağızın apsah tas çaynigîn oçıhha odırtıbıshan."* N. Domojakov (Öncelikle ihtiyar taş çaydanlığını sacayağına koymuş.) üs azahtığ tas oçıh üç ayaklı taş sacayağı.

oçır Ocak: *"Öıînmee ocuğa tur salğam."* V. Şulbayeva (Kaymağı ocağa koydum.)

oçki Gözlük.

oçkilîg s. Gözlüklü, oçkilîg hığır- gözlükle okumak.

oçko Sayı, puan.

oda (bahçe veya tarlayı) Zararlı otlardan ayıklama, hıra odazı tuzı tarlayı yabanî otlardan ayıklama zamanı.

oda- (ı.) Zararlı otları ayıklamak, hıra oda- tarlayı zararlı otlardan ayıklamak.

oda- (ıı.) Yakmak: *"Strananı pray odap parklar."* V. Şulbayeva (Ülkeyi bütünüyle yakıyorlar.)

odağ 1. Alacık, ot odağ ottan alacık. 2. Avcı kulübesi, derme çatma kulübe. 3. *mec.* Avcı kulübü, odağ pazı avcılık kulübü başkanı.

odala- Zararlı otları ayıklamak.

odar (ı.) Işıkla balık avlama.

odar (ıı.) Otlak.

odarla- Işıkla balık avlamak.

odarlan- Otlanmak, odarlanğan at otlanan at.

odas Otları ayıklama, yabanî ottan ayıklama, ogorod odazı bahçeyi yabanî otlardan ayıklama.

odat- Yabanî otları temizletmek, ayıklatmak.

odekolon Kolonya.

odeyalo Battaniye, sırlaan odeyalo yorgan.

odın- 1. Ateş tutuşmak. 2. Erimek. 3. Yakmak: *"Kem haydağ odıhnan pes odınçathanın kör turıbıshan."* N. Nerbişev (Kimin hangi odunla soba yaktığına bakıyor.)

odın Odun: *"Köy parğan odınnın kufin hanca daa pulğastır - köybes."* V. Şulbayeva (Yanan odunun külünü ne kadar karıştı rsan da yanmaz.) odın-salın *tekr.* odun.

odındır- Tutuşturmak.

odınıs Tutuşma.

odınıs- Tutuşturmak.

odınna- Oduna gitmek.

odır- Oturmak. îcezî çabalnın palazın alba, îzîgî çabalnın törîne odırba. Atasözü (Annesi kötünün kızını alma, kapısı kötünün başköşesine oturma.) pağa odır- intihar etmek, kendini asarak öldürmek. 2. Yardımcı fiil olarak sürekliliği ifade eder: *"Çirden kök odıcahtar könnglep odırçalar."* V. Kobyakov (Yerde gök otlar görünüp duruyor.)

odırçah bk. odırtpas

odırçıh (ı.) Oturak, tabure.

odırçıh (ıı.) bk. odırtpas

odırımcı bk. odırımcı

odırıncı Kenarı işlemeli kadın elbisesi.

odırızah 1. Oturum, celse. 2. Bir çocuk oyunu.

odırt Yerleşik, odırt kîzî yerleşik kişi.

odırt- 1. Oturtmak 2. Dikmek, yerleştirmek, ağas odırt- ağaç dikmek.

odırta (ı.) bk. odırtçah

odırta (ıı.) bk. odırtpah

odırtçah Dar yassı fıçı. odırtçah îdîs içki fıçısı.

odırtıncı bk. odırıncı

odırtıncılığ *s.* Kenarı işlemeli kadın elbisesi.

odırtpa bk. odırta

odırtpah Kürk paltonun kesik kısmı.

odırtpahtığ s. Sırtında işleme olan kürk palto, odırtpahtığ ton sırtında işleme olan kürk palto.

odırtpas Güzün balık yakalamak için derenin dar bölümüne konan çöten, kirtil, küsküde palın inçetse, odırtpas suhçalar güzün balıklar inerken çöten koyarlar.

ofitser Subay, zabit: *"Levanın ofitser polçathan açazı, Vladimir."* i. Topoyev (Leva'nın subay olan babası Vladimir.)

ofitsial'nay s. Resmî.

ofitsiant Garson.

oglavlenie Fihrist, içindekiler, kiniganın oglavleniezî kitabın fihristi, içindekiler kısmı.

ogloblya Araba oku.

ognemyot Alev makinesi, alev cihazı.

ogorod Bostan, sebze bahçesi: *"Kürcek taap, ogorodtar kistîndegî hırazar çügürgen."* İ. Topoyev (Kürek bulup, bahçelerin arkasındaki tepeye koşmuş.) ogorodta öscefi özîmner bahçede yetişen sebzeler.

ogorodnik Bahçeci, bostancı.

ograda 1. Duvar, bahçe duvarı: *"Kustuktın ogradazınıh îstmde mıltıhtığ çalannar körînîze tüskenner."* V. Kobyakov (Kustuk'un duvarının içinde tüfekli çıplak ata binmiş kişiler görünmeye başlamış.) 2. Çit.

oğaa Çok, pek.

oğı- 1. Günah çıkarmak, abis oğıp tur. papaz günah çıkarıyor. 2. Cenaze töreni yapmak, oğıtpaan kîzînî öobî ibde hal tur cenaze töreni yapılmayan kişinin ruhu evde kalır.

oğır 1. Hırsızlık: *"Oğırnan çurtap polbassın."* N. Tinikov (Hırsızlıkla

yaşayamazsın.) oğır it- hırsızlık etmek. Çoy polğan kîzî oğır idedir. Atasözü (Yalan söyleyen kişi hırsızlık eder.) 2. Hırsız: *"Pu oğır eynezîn habar polzam."* A. Çerpakov (Bu hırsız şeytanı yakalarsam.) Çoy polğanca oğır poiarğa, oğır polğanca öl pararğa. Atasözü (Yalancı olacağına hırsız ol, hırsız olacağına ölüver.)

oğıran- Kişnemek: *"Hula at, Küdetti kör saldoh, ogıranğlaan."* F. Burnakov (Kula at, Küdeti görünce kişnemiş.)

oğırla- Hırsızlık yapmak, çalmak: *"Anan mal oğırlap tut salzah, kîzilernî açığa tüzirçezih."* N. Tinikov (Sonra mal hırsızlık yapsan, insanları acıya düşürüyorsun.) Oğırlap alğanca, tîlenîp al, küçürlep alğanca, surıp al. Atasözü (Hırsızlık edeceğine, dilenip al, zorla alacağına, isteyip al.)

oğırlaan Hırsızlık, hırsızlıkla alınan.

oğırlas- (birlikte) Hırsızlık etmek.

oğırlat- Hırsızlık ettirmek, çaldırmak.

oğla- Ağlamak, bağırmak.

oğlah Oğlak.

oğlo Yeni doğmuş, genç. oğlo kiik genç yabanî keçi.

oğnan- Anlamak, hissetmek.

oğnan- 1. Anlaşılmak. 2. Hissedilmek.

oğnanah Anlaşılır.

oğran- Kişnemek.

oğro Sinek lavrası.

oh (ı.) 1. Ok. çaacah oğı yay oku. 2. Mermi, oh ağazı kiriş.

oh (ıı.) *e.* da. parıboğıshan o da gitmiş, andoh orada da.

oh (m.) ün/. Oh! ah!

ohras 1. Horoz. 2. Bir çocuk oyunu.

ohsa- Öpmek.

ohsan- Öpmek: *"Aydonı ahsına pir hati ol ohsanğan."* V. Kobyakov (Aydo'yu dudağından bir kez öpmüş.)

ohsandır- Öptürmek.

ohsanıs Öpme.

ohsanıs- Öpüşme: *"Ohsanızınar, ohsanızıhar, sîrerge çir ohsanarğa kiiizip parbazın»."* A. Kuzugaşev (Öpüşün, öpüşün size toprak okşamaya gelmesin.)

ohsanıstır- Öpüştürmek.

ohta- Silâhı doldurmak.

okean 1. Okyanus. 2. Okyanusla ilgili.

okis' *kim.* Oksit.

okisel *kim.* Oksit.

okkupant İşgalci, müstevli.

okkupatsiya İşgal, işgal etme, işgal altında tutma. uranın okkupatsiyazı düşmanın işgali.

oklad Maaş.

okop Siper: *"Pilçezih me, çüreem, sooh hıshıda / Suğlığ okopta uzaanıbıstı."* M. Kilçiçekov (Biliyor musun yüreğim, soğuk kışta / Sulu siperde uyuduğumuzu.) okoptar has- siper kazmak.

okorok But, kol.

okrug Bölge, daire, çevre, tabığ okruğı seçim çevresi, voennay okrug askerî bölge.

okrujenie Çevirme, kuşatma, sarma.

oktava Oktav.

oktyabr' Ekim, Ekim ayı.

oktyabrskay Ekim ayıyla ilgili. oktyabırskay revolyutslya Ekim Devrimi.

okulist Göz doktoru.

ol *zm.* 1. O, üçüncü şahıs. 2. O, işaret sıfatı, ol künneh sığara o günden beri. anın onun. ağaa ona. anı onu. anda onda. annan ondan, anıhzar ona doğru, annan onunla, oloh o da, obile.

ol'ha *bot.* Kızılağaç.

olanay Olağan, tekdüze, sade, basit şekilde, yalın: *"Hakas aallarında olanay çon andağ-mındağ sağıs tutpinça, kizee kirtînçek ulus."* N. Domojakov (Hakas köylerinde sade

vatandaş kurnazlık bilmez, insana kolayca inanır.) olanay predlojenie yalın cümle (gr.). olanaydan pasha olağandışı, olağanüstü, alışılmamış, sıradışı.

oladya Bir tür gözleme.

olanday Posttan yapılmış ayakkabı, çizme, moltırıhtığ olanday posttan yapılmış çizme.

olanna- Yalpalamak, sallanmak.

olannas- Sallanmak, yalpalamak.

olannat- Sallandırmak, yalpalatmak.

olar *zm.* Onlar, olarnın onların, olarğa onlara, olarnı onları, olarda onlarda, olardan onlardan, olarzar onlara doğru, olarnan onlarla.

olbıh Keçe minder.

olğan Çocuk, yeniyetme. Ças ağastı huraalahha eg, olğannı tuzında ügret. Atasözü (Yaş ağacı kurumadan eğ, çocuğa zamanında öğret.) İr olğan genç. his olğan genç kız. olğan-uzah *tekr.* çoluk çocuk, çocuklar, olğan pörîgî bebek şapkası, başlığı, olğan tus çocukluk zamanı, olğan tuşta çocukluk zamanında, çocukken.

olğanah *tıp.* Gözbebeği.

olığ Yamaç, dağ yamacı: *"Oyar kiiîp tan atsa / Olığ çoğar oylasçalar."* A. Topanov (Yükselip tan atsa / Yamaca doğru koşuşurlar.)

olığli *zf.* Yamaçtan: *"Hazınnığ tağnı olığli ırlanıp pariğanda..."* V. Kobyakov (Akağaçlı dağ yamacından türkü söyleyerek giderken...)

olıt İskemle, sandalye, olıdı çoh pala yerinde durmaz çocuk.

olıtçıh Tabure.

olıt hap Deri kap.

olifa Bezir (yağı.)

oligarhiya Oligarşi.

olimpiada Olimpiyat.

oloh 1. Onun gibi, tam öyle 3. Tam: *"Postarının kirekslp kilgen nimelerîn pücffr salıp, oloh kün çörglep parğannar."* V. Kobyakov (Kendi geldikleri ihtiyaçlarını görüp tam o gün gitmişler.) oloh tus tam o zaman, oloh kün tam o gün.

oltırıh Ada. çarım oltırıh yarım ada. pulun oltırıh *coğ.* burun.

olturuh bk. oltırıh.

oma 1. Yüz çizgileri, yüz görünüşü, hatları: *"Palaları olarnın közlne hubulcan omalarnı itpeenner, a çazıttığ itkenner."* N. Tinikov (Çocukları onlara değiştirdikleri yüzlerini göstermemişler, onu gizlemişler.) 2. Kılık, görüntü, görünüş: *"Aymah-pasha an omazın kis salğan olğannar sıbıcah ibire köglep çörgenner."* N. Tinikov (Türlü hayvan kılığına bürünmüş çocuklar fidanın etrafında şarkı söylemişler.) 3. Maske

omah 1. Dinç, çevik, canlı karakter. 2. Dayanıklı, canı pek (at.)

omalığ *s.* Benzer, pabazına omalığ babasına benzer, iney tas kazah omalığ polğan taş heykel Rus tipine benziyor.

omar 1. Utanç. ar. 2. Utanış, utanma.

omas Kör, keskin olmayan: *"Pıçağı omas arah pıldînbîzlp, ol anı tinte Jstîne sınırada tüzırıbîsken."* İ. Kotyuşev (Bıçağı kör gibiymiş, o onu teneke içine tıngırtıyla atmış.)

omastan- Körlenmek, pila pîsterî omastan pardı testerenin dişleri körlendi.

omastığ s. Kör, kesmez.

omastır- Keskin bir şeyi körleştirmek.

omastıns Körleştirme, kesmez hâle getirme.

omaş *kız. şor.* Kaşık, omaş-hap kap kaçak.

omıh At göğsü.

omır (ı.) At göğsü.

omır (ıı.) bk. oma.

omırha Omur, omurga.

omırıh Göğsün üst kısmı, at omırığı atın göğsü.

omırığlığ 1. Geniş göğüslü at. 2. Güzel görünüşlü, duruşlu kimse.

omırlığ 1. Geniş at göğsü. 2. Güzel duruşlu, görünüşlü kimse.

omırtha *tıp.* Omur, omurga.

omonim *gr.* Sesteş, eşsesli.

omzıh Hayvan derisinin boyun kısmı. teernîh omzii derinin omzu.

on On, 10. on azıra ondan fazla, on çastığ on yaşında, on-on pis kün polğanda on, on beş gün olunca. on kizek on parça, on tane. onarca kilometr onlarca kilometre, onca çastığ yaşı on gibi.

on (ı.) Sağ: *"Çolıcah toozılcaa-parcaa çoh pîreede on sarına igîrli subalıp parça."* V. Kobyakov (Yol bitmek tükenmek bilmiyor, bazen sağ yana dönüp uzanıyor.) on sarinda sağ tarafında, on hol sağ el.

on (ıı.) 1. Başarı, muvaffakiyet: *"On polzın ağaa toğızında, çurtasta."V.* Şulbayeva (Başarı olsun onun işinde, hayatta.) 2. Başarılı.

onağı Olağan.

onar- Anlamak: *"Hada ügrengebîs, sağınçam sin minî onaranın."* V. Şulbayeva (Birlikte okuduk, düşünüyorum sen beni anlayacaksın.)

onar Doğru, doğruca: onar-tisker çarçabuk, alelacele: *"Kizfler, püürden ürükkenî hoy çili, ohar-tisker kürelîs tur, attarnıh is-hut çoğıl."* M. Kokov (insanlar, kurttan ürken koyun gibi, çarçabuk kaçışıyor, atlar kendilerini yitiriyor.)

onarıl- 1. Anlaşılmak: *"Haydar daa pararğa timnençetkennerîn pir dee onarılbaan."* V. Kobyakov (Nereye gitmek için hazırlandığı hiç anlaşılmamış.) 2. Kendine gelmek: *"Sağday, onarılıp, körer polza, çılğılar çörgen çirde küren pulut la ıstalça."* N. Domojakov (Sağday, kendine gelip baktığında, yılkıların gittiği yerden koyu bulut yükseliyor.)

onarılçıh bk. onarılcah

onarılcah 1. Anlayışlı: *"Çe min, Aydo, sinin andağ nime onarılcah polğanına tın öfînçem."* V. Kobyakov (Fakat ben, Aydo, senin böyle her şeyi anlayan biri olduğuna çok sevindim.) 2. Kolay anlaşılır.

onanldır- 1. Kendine getirmek: *"At üstünen palazının tabızı Fedor Pavloviçtî oharıldırğan."* N. Domojakov (At üstünden çocuğunun sesi Fedor Pavloviç'i kendine getirmiş.) 2. Anlaşılmak.

oharıığah 1. Anlaşılır. 2. Kolay anlayan.

onarılıs Anlaşılma.

onarılıstığ s. Anlaşılır, anlaşılır şekilde: *"Aydoğa amdı ol kirek sala onarılıstığ poiibıshan."V.* Kobyakov (Aydo'ya o iş biraz anlaşılır olmuş.)

onarlap *zf.* Onlarca: *"Onarlap tlster tazılazı hatığ tuyğahtar sabızına hağıs turadır."*N. Nerbişev (Onlarca dişin gıcırtısı, toynakların gümbürtüsüne karışmış.)

onartın Sağda, sağdan.

oncaa *sag.* 1. Kukla. 2. Fetiş.

onday 1. Nizam, düzen, intizam: *"Pır ondaynan çadıp polbin, aylahtanıp la çat turadır."* V. Kobyakov (Bir düzenle yatamayıp, dönüp durarak yatıyor.) onday çoh nizamsız, intizamsız, düzensiz. 2. âdet, alışkanlık: *"Kadus arğızınıh ondayın çahsı pîlcen, annahar tabırağınca sığara honğan."* M. Kokov (Kadus arkadaşının alışkanlığını iyi biliyordu, bu yüzden çabucak çıktı.) 3. Suret, tarz, usul.

ondayla- Düzenlemek, düzene koymak: *"Çoohtança ipçî, pozı pala altındağı tözektî ondaylapça."* N. Domojakov (Konuşuyor kadın, kendisi çocuğun altındaki döşeği düzenliyor.)

ondaylal- Düzelmek, yoluna girmek.

ondaylan- 1. Düzelmek, nizama girmek. 2. (hayvan) Semirmek, şişmanlamak.

ondaylığ s. 1. Düzenli, nizamlı, intizamlı. 2. Namuslu, dürüst. 3. Uygun, makul.

onıncı *s.* Onuncu.

ofina- (ı.) Anlamak, bilmek, tanımak: *"Çazıdağı çolca pariğan çalan kızîni ohnap salabas, Çabus, mıltığın tayanıp, azah üstüne tur kilgen."V.* Kobyakov (Yazıdaki yoldan giden çıplak ata binmiş kişiyi tanıyarak Çabus, tüfeğine dayanıp, ayağa kalkmış.)

onna- (ıı.) 1. Sağdan bir şey yapmak. 2. Sağ elle yapmak.

onnağ Anlama, anlayış, kavrama.

onnan- Anlaşılmak.

onnas Anlayış, kavrayış.

onnastığ *s.* 1. Anlayışlı. 2. Anlaşılır.

onnığ Onunda, on yaşında, palam onnığ çocuğum on yaşında.

onno Ruhların barındığı yer. hamnar ölze, süneleri onnozar parçalar kamlar ölünce ruhları 'onno'ya gider.

ontağay 1. Belâ, musibet. 2. Tasa, keder.

ontağaylığ *s.* 1. Belâlı, musibetli. 2. Kederli, hüzünlü.

oo Zehir: *'Toldıra îdîs medtı, oonı Tarthabtn min, ür sağmmin."* V. Maynaşev (Dolu ilâcı, zehiri /Çekiyorum çok düşünmeden.) oo çayğan uh zehirli ok.

oodıh Kırık, parçalanmış: *"Çarın, oodıh çurttıh ornına / Çöptîg, köglîg honıh pirgezm."* M. Arşanov (Çatlak, kırık evin yerine / Güzel, neşeli hayat verdin.)

oodıl- Kırılmak, parçalanmak: *"Pir nime ağaa kirek çoğıl: kibıs tozın çııpça, hrustal oodıl parça, maşına çaba! çıs sığarca."* V. Şulbayeva (Ona hiçbir şeyin gereği yok, halı toz yığıyor, kristal kırılıyor, araba kötü koku çıkarıyor.)

oodıs- Kırmak, parçalamak.

ooğas s. Küçük: *"Anın sırayı ooğas-ooğas çıınlğlap, sağısırap, çobalğanı sırayınah pîldîstîg pol turadır." M.* Kobyakov (Onun yüzü ufak ufak kırışmış, dertlenip acı çektiği yüzünden belli oluyor.) ooğas ahça bozuk para. ooğas ağas çalılık, ooğas-ooğas küçük küçük.

ooğazah *s.* Küçücük: *"Fedor Pavloviç çohır adaynın tüglnen ooğazah, köp kügürt çolları la toolashanın kör halğan."* N. Domojakov (Fedor Pavloviç ala köpeğin tüyünden küçücük, birçok ebemkuşağınm yayıldığını görmüş.)

ooh *s.* 1. Ufak, küçük, ooh mal küçük baş hayvan, ooh say küçük taş. 2. Hafif, ooh nanmır hafif yağmur. 3. Küçük, ooh palalar küçük çocuklar.

ooh- Zehirlenmek.

oohcah ot Yalancı altın mantar.

oohta- (ı.) 1. Kırmak, ufak parçalara ayırmak. 2. Doğramak.

oohta- (ıı.) 1. Böğürmek. 2. Yüksek sesle bağırmak.

oohtal- 1. Ufalmak, küçük parçalara ayrılmak. 2. Doğranmak.

oohtat- 1. Doğratmak. 2. Ufalamak, küçük parçalara ayırtmak.

ooh-teek *tekr.* Ufak tefek.

oohtır- Zehirlemek.

oohtırcah s. Zehirli, oohtırcan gaz zehirli gaz.

ool Oğlan: *"Oollar çabıdahha, hıstar, kinler hanaalığ udur çügürtkenner."* M. Kokov (Oğlanlar çıplak atla, kızlar ve yaşlılar atlı arabayla karşılamaya koşturmuşlar.) Alığ oolğa adazının izî tuza nimes. Atasözü (Aptal oğlana babasının malı yardım etmez.) 2. Erkek., ool tuhma erkek kardeş, oolğı oğlu. palanının oolğı erkek torun. 3. Genç: *"Oollar alğıt pariğan orınnın üstüneh suğ tamcılap pastaan."* S. Çarkov

(Gençlerin genişlettiği yerin üstünden su damlamaya başlamış.)

oolah Oğlan, erkek çocuk: *"Aydo, on çastığ oolah."* V. Kobyakov (Aydo, on yaşında oğlan.) oolah pabazına uğaa tööy çocuk babasına çok benzer.

oolğıcah Çocuk, küçük erkek çocuk.

oolığ s. Zehirli: *"Artın iretterarığ hanımnı / Oolığ suğ çili, örteceh polğan."* M. Kilçiçekov (Fazla kadehler temiz kanımı / Zehirli su gibi yakıyordu.) Yılan teerîzîn çılnın daa alıstırza, oolığ tîsterî pozında halça. Atasözü (Yılan derisini her yıl değiştirse de, zehirli dişleri kendisinde kalır.)

oondah Kırıntı: *"Stol üstünde hurug butılkalar, stakannar, halas oondahtan."* V. Şulbayeva (Masa üstünde boş şişeler, bardaklar, ekmek kırıntıları.)

oor Buhar, kök talaynıh oorı mavi denizin buharı. îzîg oor *mec.* ikram.

oor tarthıs Lokomotif.

oor çüskîs Vapur.

oora bk. ora

ooral- 1. Derince çukurlaşmak. 2. Gözleri çökmek, çukurlaşmak, harahtarı ooralıbıshan gözleri çukurlaşmış.

oorçıh iğ, kirmen.

oorha *tıp.* 1. Omurga. 2. Omur. oorha söögîm sıstapça omur kemiğim sızlıyor.

oorım *s.* 1. Dik, sarp. oonm haya sarp kaya. 2. Geçilmez, sık. oorım tayga sık orman, cangıl.

oorla- (ı.) Hırsızlık etmek.

oorla- (ıı.) Hırlamak, gürlemek, bağırmak: *"Aydonıh hıshırıp oorlaan tabızın istîp, Yakınğa hazırlanıbıshan."* V. Kobyakov (Aydo'nun bağırıp yükselen sesini duyup, yakına sinirlenmiş.)

oorlan- Buharlaşmak.

oort *anat.* Avurt.

oorta- Avurtlamak, içine çekmek, yudumlamak, *"Jzig çeynî porlada oortap, isçe."* V. Kobyakov (Sıcak çayı höpürdeterek yudumluyor.) çay oorta- çaydan yudum almak:

oortah Uzak, uzakta: *"Oortahtın ol künge çarıp ağarğanğa tööy."* A. Çerpakov (Uzaktan o güneşten parlayıp ağarıyor gibi.) çoldan oortah yoldan uzak. oortah tur- uzaklaşmak. aaldah oortah köyden uzak. oortah par! uzak dur!

oortam Avurt dolusu, büyük yudum.

oos (ı.) 1. Yumurta sarısı. 2. Ağız sütü, ilk süt.

oos (ıı.) Avuç. oos çalbağınca avuç genişliğinde.

oosta- Avuçlamak, avucuna almak.

oostığ s. *1.* Yumurta sarısı olan. 2. Ağız sütünden, ağız sütü olan.

oot- 1. Kırmak, parçalamak: *"Butılkadan arağa urıp alıp, sınğara tartıbısça, stakanın çirge ooda tastabısça."* V. Şulbayeva (Şişeden içki koyup alarak, tümünü içiyor, bardağı yere çalıp parçalıyor.) 2. Öğütmek. 3. Doğramak.

oottır- 1. Kırdırmak. 2. Parçalatmak. 3. Öğüttürmek. 4. Doğratmak.

ooy *zf.* 1. Kolay, hafif, yeğni: *"Olarğa çölene, naa çirde ornığıp alarga ooy polar."* N. Domojakov (Onlara dayanarak, yeni yerde yerleşmek kolay olur.) İrge paran ooy polcan, irgek hazin sidîk polcan. Atasözü (Kocaya varmak kolay olur, 'eldivene' baş parmak dikmek zor olur.) 2. Kolayca, hafif bir şekilde.

oozup Çapa, kazma.

opera 1. Opera. 2. Operayla ilgili, opera teatrı opera tiyatrosu.

operativnay s. Cerrahî.

operatsiya 1. Operasyon. 2. Ameliyat. operatsiya it- ameliyat etmek. operatsiya itcen stol ameliyat masası.

operatsiyala- Ameliyat etmek.

operetta Operet.

opıt Deney, tecrübe.
opıtnay s. Deneysel, tecrübî. opıtnay stanitsiya deneme merkezi.
opıttığ Tecrübeli, görgülü, opıttığ vraç tecrübeli doktor.
opium Afyon.
oplot Kale.
opolçenets Gönüllü milis eri.
opolçenie Gönüllü milis kuvvetleri.
opponent Tezini savunana itiraz eden.
opportunist Oportünist.
opportunistiçeskay s. Oportünistik.
opportunizm Oportünizm, oportünistlik.
oppozitsioner Muhalif.
oppozitsionnay s. Muhalif, muhalefet.
oppozitsiya Muhalefet.
optiçeskay *s.* Optikle ilgili, optiçeskay pribor optik alet.
optika *fiz.* Optik.
optimistiyimser, nikbin.
optimistiçeskay *s.* iyimserlikle ilgili. optimistiçeskay sağıs iyimser düşünce.
optimizm İyimserlik, nikbinlik.
optovay Toptan, optovay sadığ toptan satış.
or- (ı.) *sag.* Ekleminden bölmek; parçalara ayırmak.
or- (ıı.) Kazmak.
ora 1. Alt kısım. 2. Bodrum, kiler. 3. Patates saklamak için kazılan çukur.
ora- 1. Sarmak, dolamak, çîbek hurin üs ori piline tartıp hurçancıh ipek kemerini üç kez beline sarıp kuşanmış. 2. Bebeği kundaklamak.
oracah bk. oramcıh (ı.)
orah *sag.* Patika, keçi yolu.
orahan *hlk.* Yar, dere.
orahta- Patikadan gitmek.
oral- 1. Dolanmak, sarılmak, kaplanmak. altın oralğan altın kaplanmış. 2. Kıvrılmak, çılan çîli oralğan yılan gibi kıvrılmış.
oralcıh Sarılgan, sarmaşık.
oraldır- Sardırmak, dolamak, kıvırmak, kaplamak.
oram (ı.) Sokak. Ağban horımnın oramnarı Abakan şehrinin sokakları.
oram (ıı.) 1. Hendek, siper. 2. Çukur.
oram (m.) 1. Lâbirent. 2. Kıvrım, büklüm. toğıs oram çîbek hur dokuz büklümlü ipek kemer.
oramcıh (ı.) Makara, çîp oracan oramcıh ip saracak makara.
oramcıh (ıı.) Bir Hakas yemeği.
oramıs bk. oramcıh (ıı.)
orangutang *zool.* Orangutan.
orahmay Ayaklar üzerinde zıplayarak oynanan bir çocuk oyunu.
orator Konuşmacı, hatip.
oray (ı.) s. Geç: *"Sin, kiri aday, çeen nimetle dee turbassın, malnı irte sığardırıp, oray ağıldırbin, ol huruğ harınnı uzudıp, fsker tüzir çörzîn!"* V. Kobyakov (Sen, yaşlı köpek, yediğinle de kalmıyorsun, malı erken çıkarttırıp geç getirtmeyerek, o kuru karını uyutup içeri sokuyorsun.) oray daa polza geç de olsa. oray küskü son güz. oray pol- geç olmak.
oray (ıı.) *sag.* 1. Beşik, oraynı hazınnan tayızına ittîrçe beşik akağaçtan dayıya yaptırılır, oray toyı yeni beşik toyu. 2. Küçük bebek, oray çastığ pala bir yaşından küçük bebek.
oraylat- 1. Geciktirmek: *"Ey, sin, iren!." Şkolaa çi oraylat salarzın."* A. Kuzugaşev (Hey, sen, erkek! Okula geç kalacaksın.) 2. Akşam olmak.
oraylattır- Geciktirmek.
oraza Oruç. oraza tut- oruç tumka.
orba Şamanın tefini çaldığı tokmağı.
orban *koyb.* Titreşim sallantı.
orbahna- Korkarak, ürkerek titremek.
orbannas- Birlikte ürkmek, titremek: *"Amir ottap çörgen sas çıığılar,*

kineffn orbannaza tüzîp..." N. Domojakov (Sakince otlayan yılkılar, aniden ürküp...)

orbannos Ürkek, korkak.

orbay- Şaşırmak, sersemlemek, şaşmak.

orbuk *bot.* Yenilebilir bitki kökü.

orçıh iğ, kirmen, küren at orçıh çili oynal tur yağız at kirmen gibi dönüyor.

orda *sag.* 1. İn, yatak, çılan ordazı yılan ini. 2. Merkez, haastın ordazı Kaçin'lerin merkezi. 3. Saray. hannın pignîn uluğ ordazı hanın beyin büyük sarayı.

orden Nişan, pobede ordenı zafer nişanı.

order Emir, ordino, düzen.

ordır- Kazdırmak.

ordinarets *ask.* Emir eri.

ordinata Ordinat.

orfografiya İmlâ.

organ (ı.) Organ, iscen organ işitme organı, körcen organ görme organı, çıs pîlceh organ koku alma organı, çooh organnarı konuşma organları.

organ (ıı.) Organ, kuruluş, teşkilat. partiynay organ parti organı.

organiçeskay s. Organik, organiçeskay himiya organik kimya.

organizovat pol- 1. Düzenlemek, tertip etmek. 2. Organize etmek. 3. Kurmak, tesis etmek.

orgbyuro Organize komitesi.

orğah (ı.) Orak. astı orğahnan organmış ekini orakla biçtik.

orğah ayı Ağustos.

orğah (ıı.) Patika, çığır.

orğahçı Orakçı.

organ Yatak. Ağırçathan kîzee altın daa organ tuza polbas. Atasözü (Hasta kişiye altın yatağın da faydası olmaz.)

orğanah Küçük çoban yatağı.

orğı *zool.* Bir yaşında maral.

orğın bk. organ

orğıs bk. orğah (ı.)

orha 1. Omur moyın orhazı boyun omuru, kögîs orhazı göğüs omuru, pil orhazı bel omuru, orha söögi omur kemiği. 2. Omurga, orha söögî çoh omursuz.

orhah *hlk.* Burunsalık, burunluk.

orhala- Ekleminden bölmek, parçalara ayırmak.

orhahğ s. Omurgalı, orhalığlar omurgalılar.

orhan Küfür, kaba söz.

orhanna- Küfretmek: *"Olarnın arazında Pacah iney, orhannabinah, ibîne kire sobıshan."* M. Kokov (Onların içinde Paçan nine, küfrederek, evine doğru koşmuş.)

orhahnos *s.* Küfürbaz.

orıh 1. Toplanma yeri, pazar. 2. Sürü yatağı, mal orığı malların toplanma yeri. hustın orii kuş pazarı, hozan orığı bir çocuk oyunu.

orıhta- (hayvan) Toplanmak, annar orıhtap salğan çir yabanî hayvanların toplandığı yer.

orın 1. Yer: *"Haas piçfk pir orınğa tübenhatap teepçe."V.* Kobyakov (Kayış kamçı bir yere binlerce dafa değiyor.) 2. Yer, iz: *"Hıshı soohtın tafimalaan orınnarı sırayında alınca pîldîstîg."* V. Kobyakov (Kış soğuğunun bıraktığı izler yüzünde açıkça görülüyor.) Uluğlarğa orın pir, kîçîglerge polis pîr. Atasözü (Büyüklere yer ver, küçüklere yardım et.) toğıs ornı iş yeri. bagaj ornı bagaj yeri. ot ornı ocak. ornına yerine, orınğı padej *gr.* bulunma hâli.

orıncı Yardımcı, muavin.

orındağı Yerel. orındağı promışlennost' yerel sanayi.

orındıh 1. Sandalye. 2. Yatak.

orınğı padej *gr.* Bulunma hâli.

orınnan- Yerleşmek, bir yere alışmak.

orınnandır- Yerleştirmek, yerine alıştırmak.

ons Rus: *"Ertemey ol pozı ons kîzî çi."* V. Kobyakov (Ertemey'in kendisi Rus kişi ya.) ons imci çitken Rus doktor ulaşmış, ons tîlî Rusça.

onsta- Rusça konuşmak.

orıstap *zf.* Rusça, ol orıstap çahsı çoohtança o Rusçayı güzel konuşuyor.

orientir Kerteriz noktası.

orientirovat'sya pol- Yönünü tayin etmek.

orientirovka Yönlendirme, yönünü tayin etme.

orientirovoçnay s. Tahminî. orientirovoçnay plan tahminî plân.

originai Orijinal, asıl. stat'yanın orginalı makalenin aslı

original'nay *s.* Orijinal, asıl.

orientirovka Yöneltim, cihetine koyma.

orkestr Orkestra.

orla- 1. Böğürmek. 2. Bağırmak: *"Ortı haraa pol parza / Orlap çörçe ol homdaa."* M. Kokov (Gece yarısı olunca / Bağırıp koşuyor o mezara.)

orlah Hayatta yerini almak.

orlahtan- Hayatta yeri bulmak. orlahtanıp aldın ma? hayatta kendi yerini buldun mu?

orlas- 1. Böğrüşmek. 2. Bağrışmak: *"Olğan-uzahtın hıshırıshanı, orlashanı aalnın amirin saybap turadır."*V. Kobyakov (Çoluk çocuğun çağrışması, bağrışması köyün huzurunu bozuyor.)

orlat-1.Böğürtmek. 2. Bağırtmak.

ormah Ağlama, sızlama, ağlayış.

ormaş *kız.* Dokuma tezgahında ip berkitme yeri.

orna- Değişmek, değiş tokuş etmek.

ornağ Değişme.

ornah bk. organ

ornament Bezek, tezyin.

ornamenttığ s. Süslü, bezeli.

ornas 1. Değişme, mübadele. 2. Sarraf. ornastın ornı huruğ sarrafın yeri kuru.

ornas- Değiştirmek.

ornastır- Değiştirmek.

ornazığ Değişme, takas.

ornıh- Bir yere alışmak, yerleşmek.

ornıhtır-Bir yere alıştırmak.

ornına Yerine: *"Aydonı kür tabısnan köksebîzer ornına, ağaa hınıstığ izen pirgen."* V. Kobyakov (Aydo'ya gür sesle küfretmek yerine, ona sıcak selâm vermiş.) pîree kniganın ornına pasha kniğa alıp alarga bir kitabın yerine başka kitap almak.

oron (ı.) *hlk. s.* Ayrı, başka.

oron (ıı.) Ana yatak, seyir koridoru, sal indîrçetken çonğa oronnı pîlerge kirek sal indiren kimsenin seyir koridorunu bilmesi gerek. Kim suğnın oronı Yenisey'in yatağı.

orsan *sag.* Dişsiz.

orta s. 1. Doğru: *"Orta surğan suruna / Ohsanıp min nandırğam."M.* Kokov (Doğru sorduğu soruya / Öperek ben cevap verdim.) orta pazarı doğru yazmak 2. Tarafsız. 3. Doğru, doğruca, op-orta dosdoğru, orta nimes yanlış, doğru değil. 4. Tam. hap orta tendî tam on ikiden değdi, orta ada- doğru söylemek, doğru telâffuz etmek.

ortaahçın bk. ortohçın

ortah Ortak, genel, ortahha üleş- eşit olarak bölmek.

ortı 1. Orta: *"Ol cazının ortızında kizek çurtıcah haralıp odır."\/.* Kobyakov (O yazının ortasında küçük yurt kararıyor.) çir ortazı yeryüzünün ortası. 2. Yarı. ortı haraa gece yarısı. ortı çol yolun yarısı, yarı yol. 3. Ara, mesafe. îkî aal ortızı iki köy a-

rası. ortızında ortasında. ortızındağı ortasındaki. 4. Dolu olmayan.

ortıla- Yaşı orta halli göstermek: *"iliskecek ortılap parğan daa irepçîlerdeh ileede uluğ oshas poiıbıshan."* I. Kotyuşev (İliskecek orta yaşlı aileden daha büyük gibi davranmış.) *"Sağday, ortılap* ***parğan, hara*** *kîrbe sağallığ iren, çoçıbinah tura honğan."* N. Domojakov (Sağday, orta yaşlı, kara bıyıklı erkek, irkilerek kalkmış.)

ortımah *s.* 1. Orta: *"İliskecek ortımah ügredîgî toos salğanda..."* İ. Kotyuşev (İliskecek orta öğrenimi bitirdiğinde...) töleg çoh ortımah ügredîg ücretsiz orta öğrenim. 2. Orta. ortımah pay biraz zengin.

ortımahti *zf.* Ortaya kadar, ortımahti urbardağı ortasına kadar doldurmak.

ortın *s.* Ortanca, orta. ortın oolğı ortanca oğlu. ortın salaa orta parmak.

ortohçın 1. Kahraman yayı. altın ortohçın altın yay. 2. Sihirli ok.

orudie 1. Alet, vasıta, pozı çörcen orudie kendi kendine hareket eden vasıta. 2. Top. orudienîn odı top ateşi.

orujie Silâh.

os *bot.* Titrek kavak.

os- (ı.) Ağaçtan ağaca atlamak, zıplamak.

os- (ıı.) Kurtulmak: *"Mirgen tepsem, aba daa ospas."* N. Tinikov (İyi tepersem, ayı da kurtulmaz.) îkî ölîm polbas, pîrden ospassın. Atasözü (İki ölüm olmaz, birinden kurtulamazsın.)

osadkalar (atmosfer) Hareketleri. atmosfernay osadkalar yağışlar.

osetin Osetin, osetyalı. osetin tîlî Osetçe.

osetrina Mersin balığı eti.

oshas *e.* 1. Gibi: *"Ah cazının sıhhan odı çîbek sashan oshas potadır."* V. Kobyakov (Ak yazının biten otu ipek sermiş gibi oluyor.) sin oshas senin gibi. pala oshas çocuk gibi. ibde çoh oshas evde yok gibi. 2. Sanki, yani, adeta.

oshay *zool.* Mersin balığı.

oshır- Kurtarmak: *"Pfs ol palanı ölTmnen oshır halğabıs."* N. Domojakov (Biz o çocuğu ölümden kurtardık.) malların püürnen oshırdı mallarını kurttan kurtardı.

oshıs *hlk. bk.* oshas.

osıp bk ozup

osina Titrek kavak.

oskolok Kırık, parça, kırıntı, snaryattın osmoloğı merminin parçası.

oskoloktığ s. Parçalı, oskoloktığ bomba parça tesirli bomba.

ospa Çiçek hastalığı.

ostal Araba oku: *"Ostallann arğa paanah palğastırıp, çoğar ködîr salğan."* N. Domojakov (Arabanın oklarını iple bağlayıp, yukarı kaldırmış.)

ostrog *esk.* Zindan, hapis.

osyotr *zool.* Mersin balığı.

ot (ı.) Ateş: *"Anın sırayı ot çarığında, tos çîli, ağarla tartıp parğan körîn turadır." V.* Kobyakov (Onun yüzü ateş ışığında, kabuk gibi, bembeyaz olmuş görünüyor.) Suğnafi, otnan oynaba. Atasözü (Suyla, ateşle oynama.) ot sal- ateş yakmak. ot oymağı ocak. harah odı gözbebeği, ot hazma odır-ateşin başına oturmak, ot çıltıra- ateş parıldamak.

ot (ıı.) Ot: Tan atsa, kün sığadır, köök tapsaza, kök ot özedir. Atasözü (Tan atarsa gün doğar, guguk ötse, göy ot büyür.) kök ot yeşil ot. purtah ottar yabanî otlar, tastaan ot kurutulmuş ot. ot sap- ot biçmek, ot sapcah kîzî ot biçen kimse, sahcan ot ısırgan otu. hazalcıh ot diken, oohcan ot benç. poca ot kuzukulağı, ağbah ot deve elması. ot ayı temmuz, ot otta-otlanmak.

ot tuzı ot biçme zamanı, im ot ilâç, şifalı ot.

otah Alacık, krş. odağ

otam 1. Otlak, malnı otamğa sığararğa malı otlağa çıkarmak. 2. Otlanma. otamğa sıh-otlanmaya çıkmak.

otamnığ s. Otlaklı. otamnığ tağ otlaklı dağ.

otandı bk. otam

otboy Pes etme. otboy sap- pes etmek.

otçestvo Baba adı. at paza otçestvo adı ve baba adı.

otçislenie Ödenek, tahsisat, kesinti.

otçislyat' pol- Çıkarmak, ayırmak.

otçizna Anayurt.

otçyot Rapor, hesap.

otçyotnay s. Raporla, hesapla ilgili. otçyotnay doklad çalışma raporu.

oteçestvennay *s.* Millî, vatanî.

oteçestvo Yurt, vatan, oteçestvoga hınıs vatan sevgisi.

othar- Yemlemek, ot yedirmek, otlatmak: *"Anı ol kicee Samdar ağanın sarayı altında otharğan, am daa anda tur, neke."* F. Bumakov (Onu o akşam Samdar ağanın kümesi altında otlatmış, hâlâ oradadır, belki.)

othart- Otlatmak, ot yedirtmek.

otıh Çakmak, otıh tas çakmak taşı: *"Otıh tazınah hızıl hıbınnar çaçıraza tüskenner."H.* Domojakov (Çakmak taşından kırmızı kıvılcımlar sıçramış.)

otırba Kepek.

otıs Otuz. otıs çıllar minin alnında bundan otuz yıl önce.

otıy- Kırışmak, buruşmak.

otliçie Fark, farklılık, tın kirektîg otliçie çok önemli fark.

otliçnay s. Mükemmel, harika, otliçnay kaçestvolığ brigada üstün nitelikli birlik.

otliçno *zf.* Mükemmel, çok iyi. otliçno ügren- mükemmel öğrenmek.

otmetka Not, numara, ekzamenda çahsı otmetka al- sınavdan iyi not almak.

otpusk İzin. dekratnoy otpusk doğum izni.

otpusktagı s. İzinli, otpusktagı tus izin zamanı.

otrasl' Dal, branş.

otryad (ı.) 1. Müfreze, kol: *"Hızıl gvardeets otryadı parıbıshan soonda, ağırıp çat halğan, ol tın çalahay, çahsı kîzî."* A. Kuzugaşev (Kızıl müfreze grubu gittikten sonra, hastalanmış, o iyi kalpli, güzel insan.) 2. Takım, ekip.

otryad (ıı.) *zool.* Aile, grup.

otta- Otlanmak, otlamak, ot yemek: *"Sarığ taynı in ne pastap, pözîk kürgen üstünde ottap çörgen saraashır kör salğan."* N. Domojakov (Sarı tayı ilk önce, yüksek kurgan üstünde otlayan sarı aygır görmüş.) Pozrah adım pîr tağnı tooza ottap parıbıstı. Bilmece, yangın (Boz atım bir dağı bütünüyle otladı.)

ottat- Otlatmak.

ottığ (ı.) S. Otlu: *"Aydo, nımzah ottığ çificek tallap taap..."* V. Kobyakov (Aydo, yumuşak otlu yer seçip...)

ottığ (ıı.) s. Ateşli.

ottisk Prova, basım, baskı.

otvaga Cesaretlilik, yüreklilik, otvaga üçün sıyıhtaannar cesaretliliği için ödüllendirmişler.

otvetsvennay s. Sorumlu, mesul. otvetsvennay toğıscı sorumlu çalışan.

otzıv Mütalaa, eleştiri yazısı.

ovatsiya Şiddetli alkışlar.

ovtsevod Koyun yetiştiricisi.

oy (ı.) Kula: *"Sağday, oy adın üs azahtah tuzap salğan."* N. Domojakov (Sağday, kula atını üç ayağından bukağılamış.) Oy attı oylatpaam tîbe, ool çüregîn haynatpaam tîbe. Atasözü (Kula atı koşturmayayım deme, oğul yüreğini kaynatmayayım deme.)

oy(ıı.) *ünl.* Oy!, oh!: *"Oy, kaydi ös parğan, kıs pol parğan."* N. Tyukpiyekov (Oy, nasıl büyümüş kız olmuş.)

oy (m.) 1. Çukur: *"Kinetîn izer oyman azın I parğan m na sizlngen."* N. Domojakov (Aniden eyer çukurundan ayrıldığını sezmiş.) 2. Girinti. 3. Derin 4. Vadi: *"Çalbah oy çazızında hoy, İnek, çılğı mallar çörçeler."* M. Kokov (Geniş ova yazısında koyun, inek yılkı malları yaşıyor.) îzernîn oyı eyerin derinliği, çukurluğu.

oy- 1. Oymak, delmek: *"Alcıbay, alnında turıp alıp, potoloktıh çirln oyçathan."* S. Çarkov (Alcıbay, önünde durarak tavanın yerini oymuş.) pus oy- buz delmek. 2. *mec.* Delmek, deşmek, çüregîn oyıbıstı yüreğini deldi.

oyanah s. Müşfik, şefkatli, yumuşak.

oyba(ı.)Kül. aday tügîn örtep, palığa oybazın salçalar köpek tüyünü yakıp yaraya külünü koyarlar.

oyba (ıı.) bk. oyma (ıı.)

oybaiığ s. Küllü.

oybın Dünyada neler olduğunu gösteren sihirli başörtüsü, oybınnı körzen, çir altında nime polçathanın körerzîn sihirli başörtüsüne bakarsan, yer altında neler olduğunu görürsün.

oyda 1. Sırt üstü: *"Kinetîn huzıcah oyda aylana tüsken."* N. Domojakov (Aniden kuşcağız sırt üstü dönmüş.) 2. Arkaya: *"Mini çoo hathırttı, - pazın pözlk ködlrîp, oyda taslanıp, çoohtapça ool."* G. Topanov (Beni çok güldürdü, başını yukarı kaldırıp, arkaya atıp konuşuyor genç.) oyda-töbîn tüs- sır üstü düşmek

oyda azah Köstebek, krş. oydatamas

oydarha- Kendini beğenmek, böbürlenmek: *"Ködlrklp, oydarhap çatçathan iren."* N. Nerbişev (Kibirlenip, övünerek yatmış er kişi.)

oydaş- Geriye eğilmek, geriye düşmek. ol oydaş pardı o arkasına düştü.

oydatamas Köstebek, krş. oyda azah

oydır- 1. Oydurmak. 2. Deldirmek. 3. Çukurlaştırmak.

oydor Atlı araba dingili, alın oydor ön dingil, kizîn oydor arka dingil. hanaanın oydorı atlı araba dingili.

oyığ (ı.) Meyilli.

oyığ (ıı.) Desen, motif.

oyığlığ s. Desenli, motifli, uluğ oyımnığ torğı iri desenli ipek kumaş, oyii çoh desensiz, motifsiz.

oyıh Oyuk, çukur, açılmış yer: *"Sol kömlskezlnde oyıh çir, sol harağınah hannığ ças sığılça."* N. Domojakov (Sol kaşında açılmış yer, sol gözünden kanlı yaş akıyor.)

oyıhta- 1. Çukur kazmak, oymak. 2. (elbisede) Açıklık yapmak.

oyıl- Oyulmak, çukurlaşmak: *"Çirl oyılıp tüs parar."* S. Çarkov (Yeri oyulup düşecek.)

oyım Çukur, vadi, dere. oyımğa tüs- çukura düşmek.

oyın 1. Oyun: *"Şkolada pir dee skandal, pir dee hınığ oyın, pir dee kilklm arah tudıs, Vaska aralaspaanda, irtpeceh."* A. Kuzugaşev (Okulda hiçbir skandal, hiçbir güzel oyun, hiçbir kapışma Vaska karışmadan geçmiyor.) futbol oyını futbol oyunu, oyın pastacah kîzî oyun başı. 2. Şaka. oyın pazı şaka.

oyıncı 1. Oyuncu: *"Sin andağoh oyıncızih."* V. Şulbayeva (Sen de öyle oyuncusun.) 2. Şakacı.

oyındı Oyuntu, çukurluk, nîn oyındızı elbisenin kol deliği, açıklığı.

oyıs- Birlikte oymak, çukurlaştırmak.

oyıs Oyma, kakma.

oyıstığ Oymalı: *"Ağas oyıstığ hanaa hat iğ seglrestep odırğan."* N. Domojakov (Ağaç oymalı araba sertçe zıplamaya başlamış.)

oyla- Koşmak, hızla yürümek, gitmek:

"Çohırah, anı körîp, ağaa udur oylap, urçetkenpoltır." V. Kobyakov (Çohırah onu görüp, ona karşı koşup havlamış.) oylap kilgen maşinalar hızla giden arabalar.

oylana Koşucu, oylana at yarış atı.

oylas- Koşuşmak: *"PTrsî prrsînîn soonan ibden naa kilgleen olğannar oylasçalar."* A. Kuzugaşev (Birbiri ardına evden yeni gelen çocuklar koşuşuyorlar.) suğzar oylasça suya doğru koşuyor.

oylat- Koşturmak.

oyloba Araba oku.

oyma (ı.) Renkli işlemeli desen, oyma ton işlemeli elbise.

oyma (ıı.) Ocak. çoon töge oymada büyük kütük ocakta.

oymağas Küçük çukurluk: *"Anın pazı polğan çirde pustal parğan hızıl oymağas."* A. Kuzugaşev (Onun başının olduğu yerde buzlanmış kızıl çukurluk.)

oymah 1. Çukur, girinti: *"Çornaptı orta çoohtadın teen çili, oymahtı közîdibisken."* İ. Kotyuşev (Çornap'a doğru söyledin der gibi, çukuru göstermiş.) harahtın oymağı göz çukuru, kül oymağı ocak yeri. 2. Dere. 3. Çukurluk, oymah-oshıl çukur mukur. oymah-oshıllığ çukurlu mukurlu

oymalığ s. Renkli işlenmiş desenli. oymalığ ah plat işlemeli ak kumaş.

oymar- Çökmek, çukurlaşmak, çukur oluşmak.

oymar Çökük, çukurlaşmış.

oymart- Çukurlaştırmak.

oyna- 1. Oynamak: *"Kolka, Panok, Soroka paza pasha daa pular oshas olğannarnan haydi hınğanni oynap alarzın."* A. Kuzugaşev (Kolka, Panok, Soroka ve başkaları da, bunlar gibi çocuklarla sevdiğin oyunu oynarsın.) 2. Şaka yapmak: *"Çahsıcaam, oynapçam min."* V. Şulbayeva (Güzelim, şaka yapıyorum ben.)

oynacah Oyuncak: *"Köksî ibîre anı altınkümüs önnîg oynacahtarnan abahay ide çazap salğannar."* N. Tinikov (Göğsünün çevresini renkli oyuncaklarla süsleyip güzelleştirmişler.) oynacan nime oyuncak.

oynah Oyuncak.

oynal- Oynanmak.

oynaş- 1. Oynaşmak, eğlenmek. 2. Şakalaşmak.

oynaş 1. Oynama, oynayış. 2. Oynaş, .yosma, ahlâksız, oynaş hat ahlâksız kadın.

oynaşta- *sag.* 1. Kendini eğlenceye, sefahate vermek. 2. Oynaşmak, flört etmek.

oynat- 1. Oynatmak, oynamasına müsaade etmek. 2. Eğlendirmek. muzıka oynat- müzik çalmak.

oyrat Mançur.

oy-tarba Küçük, ufak tefek, oy tarba palıhtar çeşitli balıklar.

ozah Vajina, döl yolu.

ozan 1. Isırgan otundan kumaş. 2. Keten, ozan kögenek keten elbise.

ozan ot *bot.* Ter o t u . ozan ot çul- ter o t u yolmak.

ozarhı Karşı yaka, nehrin karşı yakası.

ozari Karşı, karşı yaka: *"Çul ozarindağı kîzîler ağas arazına parıbıshannar."* A. Kuzugaşev (Derenin karşısındaki kişiler ağaçların arasına gitmişler.)

ozınan e. -dan beri. ol ozınan o zamandan beri.

ozıp bk. ozup

ozırıh Osuruk.

ozırıhçı Osurukçu, osurgan.

ozon *kim.* Ozon.

ozop bk. ozup

ozup Küçük demir kürek, ozubın tayan- küreğine yaslanmak.

öbeke *sag.* 1. Soyadı, öbeken kem? soyadın ne? 2. Cet, ata.

öçes 1. İnat. 2. İnatçı 3. Öç, intikam: *"Öskebîs pîs pir çirde / Ööre polip* ***pos*** *posha / Ölîp, homdaa klrgence / Öçes sağ ıs tutpasha."* M. Kokov (Büyüdük biz bir yerde / Dost olup birbirimize / Ölüp mezara girene kadar / Kinci düşünce beslememeye.)

öçes- 1. (birbirine) Kin beslemek. 2. (birbirinden) Öç almak. 3. İnatçılık etmek.

öçeske *hlk.* Aç karnına, öçeske iy is- aç karnına ilâç içmek.

öçeskek s. İnatçı, ayak direyen.

öçestîg s. Öçlü, intikamlı, düşmanlı. ayna kîzee öçestîg polcan şeytan insana düşmandır.

öçet- 1. Kin besletmek. 2. İnatçılık ettirmek.

öçezeeçî 1. Kindar. 2. İnatçı.

öçezîg 1. Kin besleme. 2. İnat etme.

öde 1. Yukarı, üst. 2. Refah, gönenç.

ödele- 1. Yukarı çıkmak. 2. Yükselmek: *"Mına hayı, ödelep / İbge toldıra cayıldı."M.* Bainov (İşte destanı, yükselip / Ev dolusu yayılıyor.) çalın ödelepçe alev yükseliyor. 3. Büyümek.

ödelen- 1. Yukarı çıkmak. 2. Yükselmek. 3. Büyümek, gelişmek: *"Kolhoz, pastağı çılda çahsı ödelen polbaan."M.* Kokov (Kolhoz, ilk yılda iyi gelişmemiş.)

ödelet- 1. Yukarı çıkarmak. 2. Yükseltmek: *"Olar zaboyların naa ödelet pariğan polğannar."* S. Çarkov (Onların maden galerilerini yeni yükseltmişlerdi.) 3. Büyütmek, geliştirmek: *"Olarnı haydi* ***daa*** *polza, sağam ödeletpin, çabıra pazarğa kirek/"V.* Kobyakov (Onları ne olursa olsun büyütmeden bastırmak gerek.)

ödîk Çizme: *"Plrslnlh tuup ödlgl* ***uzun*** *türeylîg polğan."*\. Kotyuşev (Birinin deri çizmesi uzun konçlu imiş.) Suğa kîrgelekke ödîk suurba, tağa sıhhalahha, tayan taynama. Atasözü (Suya girmeden çizme çıkarma, dağa çıkmadan asaya dayanma.) 2. Ayakkabı

ödîr- Öldürmek: *"Postarınıh hınmaan klzllerln iledîp ödlrgennerln pozının harağınan anda körgen."* V. Kobyakov (Kendi sevmedikleri insanları acı çektirip öldürmelerini kendi gözüyle orada görmüş.) Afini ödîrîp albaanda, terîzîn soybacafi. Atasözü (Av öldürülmeden, derisi yüzülmez)

ödîrîs Öldürme, öldürüş: *"Püürlernîn ülükünl pır le - lzlg handa."* N. Nerbişev Ödîrîste toshanca çihîp alarmda." N. Nerbişev (Kurtların bayramı tek bayramı sıcak kanda, öldürmede doyuncaya kadar galip gelmekte.)

ödîrîs- Birbirini öldürmek: *"Çalğıs Saraashır, alp mal, ödlrîsçe püürlerneh."* N. Nerbişev (Biricik Sarı aygır, yiğit mal, öldüresiye kapışıyor kurtlarla.)

ödîrt- Öldürülmek: *"Ol kızı ödîrtken çirzer çüreksTp kör turca."* A. Kuzugaşev (O, insanın öldürüldüğü yere doğru heyecanlanarak bakıyor.)

ödîs 1. Ödünç: *"İkî nancıma çol pastaan üçün / Ödîs tölebezem, obalpolar."* M. Kilçiçekov (İki arkadaşıma yol gösterdikleri için / Ödüncü ödemezsem, felaket olur.) 2. Borç. ödîske al- a) ödünç almak, b) borç almak. ödîske pir- a) ödünç vermek, b) borç-vermek.

ödîstes- Ödünçleşmek.

ödîstîg s. Borçlu: *"Sin pîlçezîn, min sinîh alnında ödîstîgbîn." S.* Çarkov (Sen biliyorsun ben sana karşı borçluyum.)

ödös *anat.* Gırtlak.

ögbe *anat.* Dişetleri.

ögbek ot *bot.* Deve elması.

ögeydîm Hanımın büyük kız kardeşinin kocası. örekenîmnîn çistezîn ögeydîm tîcenmîn karımın enişte-sine "öğeydim" derim.

ögîs *zool. sag.* 1. Erkek ayı. alında ögîstî soğannan atçannar eskiden erkek ayıyı okla vururlarmış. 2. *kaç.* Öküz. tazın-ögîs *tekr.* öküz(ler).

öjek *kız.* Kazık, küçük kazık.

öker *sag. s.* Güzel: *"Tîgîne pazın üstün-de, kördek, haydağ öker huzıcah."* N. Domojakov (Şu başının üstünde, bak, ne güzel kuşcağız.)

ökerek 1. Güzel, haydağ ökerek porço! ne güzel çiçek! 2. Sevimli, sempatik sırayı ökerek yüzü sempatik, se-vimli.

ökersîn- Güzel görmek, hayranlıkla bakmak.

ökersînîs Hayranlık: *"Ol ökersînîs Hızapıya Sofonovnanı, îskerkî ah tashıllarzar paza haralıs turğan tayğalar îstînzer körîsnen tartçan."* N. Nerbişev (O hayranlık Hızapıya Sofonovna'yı, doğudaki ak zirvelere ve kararan ormanların içine bak-maya çekiyor.)

ökîs Öksüz: *İne südîn sorbaan palalar / ÖkTs pas parıp, kür ös polbas / Postıh filîn pîlbeen ulustar / Çon kibîrîn çir dee pîl polbas."* ***M.*** Kilçiçekov (Anne sütü emmeyen çocuklar / Öksüz büyüyüp, güçlü yetişmez / Kendi dilini bilmeyen u-luslar / Halk töresini hiç bilemez.) ökîs pala öksüz çocuk, ökîs ipçî dul kadın, ökîs iney dul kadın.

ökpe (ı.) *anat.* Akciğer: *"Ol sooh alın parğan, anın ökpelerîağırıbızar."N. Domojakov* (O soğuk almış, onun akciğerleri hasta olacak.) ökpe ağırığları akciğer hastalıkları.

ökpe-cürek *tekr.* Ciğer.

ökpe-pahpa *tekr.* Teneffüs yolları.

ökpe (ıı.) Öfke, hiddet, kızgınlık, ökpe tabıs öfkeli ses.

ökpelen- 1. Öfkelenmek, gücenmek, kızmak, darılmak, sinirlenmek, cin-leri başına çıkmak: sin îdi teenîme ökpelenme sen öyle söylememe öfkelenme. 2. At hırçınlaşmak. inîste adıbıs öpkelenîbîsken iniş-te atımız hırçınlaştı. *"Hara at, tîzeh, ökpelenîp, toğır parçathan."* I. Kostyakov (Kara at ise hırçınlaşıp yana gitmiş.)

ökpelencîk *s.* 1. Öfkeli, sinirli, kızgın. 2. Harın, azgın (at.)

ökpelendîr- 1. Öfkelendirmek, kızdır-mak. 2. Atı hırçınlaştırmak.

ökpeienîs Öfkelenme, sinirlenme, kız-ma: *"Aran-çula açığ ökpelenîste sıhırada kîstep çöre, çalğızaan harbas pariğan on püürnen."* N. Nerbişev (Yiğit at acı öfkelenmeyle çınlayarak kişneyip, tek başına ka-pışmış on kurtla.)

ökpeienîs- (birbirine) Öfkelenmek, sinir-lenmek, kızmak: *"Ökpelenîskennerînen undubıshannar şkolada pos tîlînen çoohtanarğa çaradılbinçathanın."* A. Kuzugaşev (Öfkelenmelerinden unutmuşlar okulda ana diliyle ko-nuşmanın yasak olduğunu.)

ökpelîg (ı.) Akciğeri olan, akciğerli.

ökpelîg (ıı.) 1. Öfkeli, sinirli, kızgın. türgün ökpelîg çok sinirli. 2. Azgın, harın (at.)

ökpen *sag.* Al.

öksîren- Öksüz kalmak.

öksîret- Öksüz bırakmak.

öksîs *hlk.* Öksüz: *"Hatığ soohha sıdabaannan Harool öksîs haltırapça."* A. Topanov (Sert soğu-

ğa dayanamadığından / Harool öksüz titriyor.)

öktem s. Hırçın, harın at: *"Öktem attığ çalan / Sıbı aalzar kilir."* F. Burnakov (Hırçın atlı eyersiz / Sıbı köyüne geliyor.)

öktemne- (at) Hırçınlaşmak.

öktemnen- (at) Hırçınlaşmak.

öktemnes- (at) Hırçınlaşmak.

öktemnet- (atı) Hırçınlaştırmak: *"Adının **atısın tut** kilîp, adın öktemnede çağdap alıp, izen dee pirbin, **tarıncah** ünneh orıstap tapsaan."H.* Domojakov (Atının başını tutup, atını hırçınlaştırarak yakınlaştırıp, sinirli sesle Rusça konuşmuş.)

ökün bk. öküney

öküney Sunî beslenmiş kuzu.

öl s. 1. Nemli, rutubetli: *"Öl tizek ÇIZI tartıla tüsken."* İ. Kotyuşev (Nemli tezek kokusu yayılmış.) 2. Islak: *"Fedor Pavloviçtîn kögenee öl polıbıshan."* N. Domojakov (Fedor Pavloviç'in gömleği ıslanmış.) öl pol-ıslanmak, nemlenmek.

öl- Ölmek: *"Çomap öl parirıp tîrîlgendeg pola tüsken."* İ. Kotyuşev (Çomap ölüp dirilmiş gibi olmuş.) Ölgen T-nek sütfig poican, ölgen kîzî çahsı poican. Atasözü (Ölen inek sütlü olur, ölen kişi iyi olur.)

ölbes s. Ölmez, Ölümsüz, anın adı hacan daa ölbes onun adı hiçbir zaman ölmez.

ölces *zool.* Bir balık türü.

Öldîr- Öldürmek.

Ölen *sag. zool.* Balık yavrusu. Ölen çîli örînme, örtek çili uçuhpa. Atasozü (Balık yavrusu gibi sevinme, ördek gibi uçma.)

ölen *bot.* 1. Yumuşak bir ot. 2. Ter otu.

öleücî Otçu. Palıhçıbın tîp mahtanma, öleficîbîn tîp öörlenme. Atasözü (Balıkçıyım diye övünme, otçuyum diye sevinme.)

ölîg 1. Ölü, ölmüş, ölen: *"Tanış nimes çiit oo/ ölîg çîli pîldlrgen."* N. Domojakov (Tanımadıkları genç ölü gibi görünüyormuş.) Ölîgden tîrig törîpçe, tîrîgden ölîg törîpçe. Bilmece, yumurta ve civciv (Ölüden diri doğar, diriden ölü doğar.)

ölîm Ölüm. ölîmnen al hal- ölümden almak, ölümden kurtarmak, ölîmî çoh ölümsüz: *"Tooza nimede çurtapça ol / Anın ölîmî pîr dee çoh polça!"* İ. Kotyuşev (Her şeyde yaşıyor o / O hiçbir zaman ölmeyecek.)

ölîmnîg s. Ölümcül, öldürücü, ölîmnîg palın ölümcül yara. ölîmlîg çir ölüm tehlikesi olan yer.

ölîs- Uğraşmak, meşgul olmak.

ölle- 1. Islatmak: *"Nahmır öllepçetken notlarına haya-tastardan indîre suğ urılçathan."* İ. Kotyuşev (Yağmurun ıslattığı ellerine kayalardan inen sular dökülüyor.) kip-azah ölle- üst başı ıslatmak. 2. Sulamak, çir ölleyer sulamak.

ölles- 1. (birlikte) Islatmak. 2. (birlikte) Sulamak.

öllet- 1. Islatmak. 2. Sulatmak.

öllîg s. 1. Islak. 2. Nemli.

öltek Özgeci, diğerkâm.

öltekte- Özgeci olmak, diğerkam olmak.

öme imece usûlü, birlikte, el birliğiyle: *"Kimeden tüs kilîp, anan anı ömenen çar üstüne sığara tartıp salğannar."* İ. Kotyuşev (Kayıktan inip, sonra onu birlikte kıyıya çekip çıkarmışlar.) ömenen kürezerge birlikte mücadele etmek.

ömele- Elbirliğiyle yenmek, üstesinden gelmek.

ömelet- Yendirmek, üstesinden getirtmek.

ön (ı.) Renk: *"Kün barağı tüben-pasha önnerneh çaltıras tur."* A. Kuzugaşev (Gün ışığı binlerce renkle parıldıyor.). öh-pazı rengâ-

renk, çeşit çeşit: *"Stol üstünde ön-pazı as-tamah salıp, Aydonı azırirğa îcezî manzırap çörçe."* V. Kobyakov (Masa üstüne çeşit çeşit yemekler koyup Aydo'ya yemek vermek için annesi koşuşturuyor.) ön-pazı porçolar rengârenk çiçekler, ön-pazı çazağlığ süslü, bezekli, çarıh ön parlak renk. köp önnîg çok renkli.

ön (II.) Derinin iç kısmı.

ön-çül *tekr.* İçtenlik, samimiyet.

önde *sag.* Pusu, pusu yeri.

öndele- 1. Pusu kurmak, pusuya yatmak. 2. Sessizce yaklaşmak. 3. Gözetlemek. 4. Gizlice yürümek, kaçmak.

öndelen- 1. Pusu kurulmak. 2. Sessizce yaklaşılmak. 3. Gözetlenmek.

öndelenîs 1. Pusu kurma. 2. Sessizce yaklaşma. 3. Gözetleme. 4. Gizlice kaçma.

öndelenîstîğ *s.* 1. Sessizce, gizlice: *"Hızıcah, öndelenîstîğ sürkünnep, anan nımzah paza söö tınıbıshan."* N. Domojakov (Kızcağız sessizce hıçkırıp, sonra yumuşak ve uzunca nefes almış.)

öndelet- 1. Pusu kurdurmak, pusuya yatırmak. 2. Sessizce yaklaştırmak.

öndes 1. Aynı renkten, ahenkli, uygun. 2. Eş.

öndî- Sessizce yaklaşmak.

önennen *zf.* Durup duruken, boşu boşuna.

öner 1. Ayranın üstündeki yağ. ayrannın önerî ayranın yağ tabakası. 2. Su üzerindeki yağ tabakası. 3. ineğin memesini yağlamak için kullanılan yağ. könekke çapsırğan öner kovaya yapışmış yağ.

önerlen- Yağlanmak. ayran önerlenîbîsken ayranın üzeri yağlanmış.

önerte- bk. önerlen-

önetîn *zf.* Kasten, bilerek, özellikle, mahsus, isteyerek: *"Anı apsahtın çalğıs hızı Nona önetîn, curt eenge tööy körînmezîn tîp artıshan."* A. Çerpakov (Onu ihtiyarın biricik kızı Nona kasten, ev ıssız gibi görünmesin diye bırakmış.) sîrernen çoohtazarğa min önetî kildim özellikle sizinle konuşmak için geldim.

öngî- bk. öndî-.

önmen 1. *anat.* Köprücük kemiği. önmenîm ağırıbıshan köprücük kemiğim ağrıdı. 2. *kaç.* Hakas elbisesinin ön kısmı, önmenînde palanı çörgîspecen kucağında çocuk taşınmaz.

önmes 1. Çimen, toprak tabakası, at ibînîn hırın önmesnen çaapçalar. at evinin çatısını çim tabakasıyla kaplarlar.

önne- Derinin iç yanını temizlemek.

önnen- Renklenmek, güzelleşmek, gelişmek: *"Haydi önnenmes Hakas çin."* M. Kilçiçekov (Nasıl renklenmez Hakas yurdu.)

önnendîr- Renklendirmek, güzelleştirmek, geliştirmek.

önnenîs Renklenme, güzelleşme.

önnîg s. 1. Renkli: *"Köp önnîg çuruhtarnan sırıp tîkken çorğan çî-//."* N. Domojakov (Çok renkli çaputlar birleştirilip dikilmiş yorgan gibi.) hızıl önnîg kızıl renkli, pasha-pasha önnîg çeşit çeşit renkli. önnîg nimes renksiz, önnîg televizor renkli televizyon. 2. *mec.* Güzel, sırayı önnîg yüzü güzel.

önnîg-çüllîg *tekr. s.* Sempatik, samimi.

ön-pasha Çeşitli renkte, ön- pasha önnîg maşine-mototsklller başka başka renklerden araba, motosikletler.

ön-pazı *tekr.* Ucu sonu.

önzek Parlak, onzek çoh çurtaan kîzîler renksiz, fakir hayat yaşayan insanlar.

önzî- *hlk.* bk. önnen-

öö 1. Biçilmiş kumaşın düzgün olmayan yeri. 2. Biçinti, kırpıntı.- kiptîn öözî elbisenin biçintisi.

öödele- Ölünün giysisini kesmek, ton moydırığın öödelepçeler ölünün elbisesinin yakasını kesiyorlar.

öök (ı.) Canlıların karın kısmı. îzer öökke tüstî eyer (atın) karın kısmına kaydı.

öökte- Hayvanı karın kısmındaki deriyi kesip öldürmek.

ööle- 1. Biçilmiş kumaşı düzeltmek. tonnı ööllebin tîkse, tükpek pol parça biçilmiş kumaş düzeltimezse elbise çıkıntılı olur. 2. Çocuğu cezalandırmak, ööy îce palanı öölepçe üvey anne çocuğu cezalandırıyor.

öön Lider, önden giden, baş: *"Sırı, ol öön geroy, pray nlmenî kem purun körgen - Kolka."* A. Kuzugaşev (Doğru, o baş kahraman, her şeyi kim önce gördü, Kolka.) öön rol' başrol, öön huda dünürcü başı. öön çir başkent, öön tamah baş yemek. 2. Asıl, ana, temel, hakiki. öön zakon anayasa, öön paba gerçek baba. öön predlojenie *gr.* temel cümle, baş cümle. predlojenienîn öön çlenî *gr.* cümlenin ana öğesi, unsuru.

öönî Ön, ön taraf, kögenektîn öönîzî elbisenin ön kısmı, izer öönî eyer takımı, toraattın izer ööhîn çüktengen doru atın eyer takımını yüklenmiş.

öönî suğ Büyülü su. öönî suğnan mönî suğ büyülü suyla hayat suyu.

ööp Ölü ruhu. ölgen kîzînîn ööbî ölünün ruhu. ham kîzî ibde halğan ööbîn "söögîne par" tîp sığarca. kam ölünün evvde kalan ruhunu "cesedine git" diye çıkarıyor.

öör (ı.) Yukarı. Ök îstî öör tartcan, çabıstı çarıhha tartçan. Atasözü (Öksüzü yukarı çekmeli, kısayı ışığa çekmeli.) öörkî çayaannar yukardaki tanrılar.

öör (ıı.) Sürü, bölük, grup: *"Oör çılğı kîlep parçam."V.* Kobyakov (Bir sürü yılkı arıyorum.) öör pazı sürü başı. öör çon kalabalık; kalabalık aile.

öörçî Neşe, sevinç.

öörçîîğ 1. s. Neşeli, sevinçli, mutlu. 2. *zf.* Neşeyle, sevinçle.

ööre (ı.) *sag.* Yukarı, yukarıya.

ööre (ıı.) 1. Dost, sevgili: *"Ööre polip pos posha/ÖlJp, homdaa kîrgence."*"M. Kokov (Sevgili olup birbirine / Ölüp mezara girene kadar.) ınağ ööreler âşık sevgililer. 2. Arkadaş, ahhan suğ saylığ polcah, arğıs- ööre çöptîğ polcan akan su taşlı olur, arkadaş- dost geçimli olur.

öörkî s. Yüksek, öörkî ülgü yüksek otorite.

ööre le- Yukarı çıkmak.

öörle- Yukarı çıkmak, yükselmek: *"Tuban, pulut polip ööriepçe."* M. Arşanov (Duman, bulut olup yükseliyor.) kün sığızınnan parıp, kün öörleze le kilîner güneş doğunca gidip, güneş yükselince geliniz.

öörlen- (ı.) Yükselmek, gururlanmak Palıhçıbın tîp mahtanma, öleficîbîn tîp öörlenme. -Atasözü (Balıkçıyım diye övünme, otçuyum diye yükselme.) 2. Yukarı çıkmak, yükselmek kün öörlenîp sıhtı güneş yükseldi.

öörlen- (ıı.) Toplanmak, yığılmak.

öörlet- Yukarı çıkartmak, yükseltmek: *"Pala-parhazın öörlet uçunca."* M. Kilçiçekov (Yavrularını yukarı uçurtuyor.)

öörlîğ s. Sürülü, sürüsü olan. üs öörlîğ mallığ çon üç sürü malı olan insanlar.

öös *sag. anat.* Göğüs kafesi, öözînîfi ahsı *anat.* göğüs kafesi çukuru. öös paarı elbisenin göğüs kısmı.

öös tartış Boğmaca: *"Hayzı öös tarih ıstan üregleen."* N. Domojakov (Bazısı boğmacadan ölmüş.)

ööt 1. Od, safra: *"Olgen kızı söögîne / Öödî açıp iskîrçe."* M. Kokov (Ölen kişi cesedine / Ödü acıyıp içleniyor.) 2. Safra kesesi, aba öödî in aarlığ im ayının safra kesesi en kıymetli ilâç.

ööttîg *s.* 1. Ödlü, safralı. 2. Zehirli.

ööy Üvey. ööy îce üvey anne. ööy paba üvey baba. ööy his üvey kız. ööy pala üvey çocuk.

ör Yılkı. Örge salza kîstebes, ölene salza ottabas. -Bilmece, kızak (Yılkıya bıraksan kişnemez, otlağa salsan otlamaz.)

örbe Nakış, işleme.

örbek 1. Kalın çuhadan üst giysi. 2. Çuha. 3. Kuş tüyünden küpe.

örbekey *zool.* Kelebek: *"Ottan otha uçuğarğa / Orbekeyek polıbızam / Pözîk, pözîk öörlirge / Pözîkteh sinî harirga."* V. Şulbayeva (Ottan ota uçmaya / Kelebekçik olayım / Yüksek yüksek çıkmaya / Yüksekten sana bakmaya.) Tört hanattığ hus nimes, tüktîg an nimes. -Bilmece, kelebek. (Dört kanatlıdır kuş değil, tüylüdür yabanî hayvan değil.) ham örbekey gece kelebeği, kapusta örbekeyî lahana kelebeği.

örbele- Nakış işlemek, örbelep kikken hoos nakış işlenerek yapılmış resim.

örbelet- Nakış işletmek.

örbelîg *s.* Nakışlı, işlemeli, örbelîg ton işlemeli elbise.

örcî- Deriyi ayaklardan göğse doğru kesmek, harnın sunğar örcîpçe karnını boylamasına kesiyor.

örçî Sevinç, neşe: *"Çolım minin - çüzîs pu talayca / Çobağlarnı, örçî tobıra."* M. Bainov (Yolum benim, yüzüş bu denize / Acıları sevinç arasından.)

örçîlîg s. Neşeli, keyifli: *"Anı manat, örçîlîg udurlaannar hayza!"* S. Çarkov (Onu iyi, sevinçli karşılamışlar ne de olsa!)

öreken 1. ihtiyar kadın, nine. 2. Eş, zevce: *"TîgJ oy ıhta örekenîmneh hada tuup istecehmîs."* N. Nerbişev (Şu çukurda eşimle birlikte deri işledik.)

öreme Süt kaymağı.

örge (I.) 1. Saray. 2. Hükümdar çadırı. ah küşnen çaphan ah örge ak keçeyle kaplı ak çadır, altı azahtığ ah örge altı köşeli ak saray.

örge (II.) Tarla faresi, krş. örke.

örge odı Yalgın, ılgım.

örgee bk. örge (I.)

örgele- Tarla faresi avlamak.

örgen (I.) Kazık Ton çirge tıt örgen sappacah. Atasözü (Don yere melez kazığı çakılmaz.)

örgen (II.) Havyar.

örgenne- Kazıkla çit yapmak.

örgennet- Kazıkla çit yaptırmak.

örgey Sedir veya ladin ağacı.

örîn- Sevinmek, neşelenmek, mutlu olmak: *"Künge örînîp, aymah köp ün / Hayal iğ hırda yan ilan turar."* M. Kİlçiçekov (Güneşe sevinip, çok çeşitli ses / Kayalık zirvede yankılanıyor.) Ölen çili örînme, örtek çili uçuhpa. Atasözü (Balık yavrusu gibi sevinme, ördek gibi uçma.) çahsı habar istîp örînçe iyi haber duyduğu için seviniyor.

örîndîr- Sevindirmek: *"Kün sıltaanda la çarıpça / Çirnîîdi dee örîndîrçe."*N. Tinikov (Güneş sayesinde parlar / Yeri de bu yüzden sevindirir.)

örînîs Neşe, ümit, sevinç: *"İris hozılça çoohha /Örînîs tıtça köksîmnî."* M. Kİlçiçekov (Mutluluk katışıyor konuşmaya / Neşe güçlendiriyor göğsümü.) uluğ örînîs büyük sevinç, örînîs çoh neşesiz, ümitsiz.

örînîs- (birlikte) Sevinmek.

örînîstîg s . 1 . Sevindirici, örînîstîg habar sevindirici haber. 2. Mutlu örînîstîg çurtas mutlu hayat.

örînme *sag.* Kaymak, süt kaymağı.

örînmecek *sag. zool.* Örümcek.

örînmelîg *sag. s.* Kaymaklı, örînmelîg çay kaymaklı çay.

örke Tarla faresi: *"Örkenî kör salıp, soonca sürfs sıhhannar."* İ. Topoyev (Tarla faresini görüverip, ardından kovalamaya başlamışlar.)

örkele- bk. örgele-

örkelîg s. Tarla faresi bulunan yer.

örle- 1. Yükselmek, yukarı çıkmak. 2. Irmak boyunca gitmek. 3. (güneş) Yükselmek.

ört Yangın: *"Ört ulam horğıstığ körîngen."* İ. Topoyev (Yangın çok korkunç görünmüş.) çazıda ört köyce ovada yangın var. ört üzür- yangın söndürmek, küske örtî sıcak esinti, meltem.

örte- Yakmak: *"Halğan ottı pabazı örtebîsken."* N. Tyukpiyekov (Kalan otu babası yakmış.) Çabal kîzî alımnığ halbacan, çahsı itkennîîî ibîn örtecefi. Atasözü (Kötü kişi borçlu kalmaz, iyilik edenin evini yakar.) hazan örte- kazanı yakmak.

örteg Yakma.

örtek *zool.* Ördek: *"Öndelep kilîp atarğa / Örtek polğam ma min sağaa."* M. Bainov (Pusuda yatıp vurman için / Ördek olayım mı ben sana.) îrgek örtek erkek ördek, tîzî örtek dişi ördek, örtek palazı ördek yavrusu. cazı örtegî yabanî ördek hol örtek evcil ördek.

örtek-hus *tekr.* Kuş(lar).

örtekte- Ördek avlamak.

örtektes- (birlikte) Ördek avlamak.

örtektet- Ördek avlatmak.

örtel- Yanmak: *"Parçan örtel parğan."* V. Şulbayeva (Bütünüyle yanmış.)

örtes Yakma, yakış.

örtes- Yakmak.

örtet- Yaktırmak.

örün Balta tersi.

ös- Büyümek, yetişmek: *"Çoon tirekter ösklepçe."* G. Kazaçinova (İri kavaklar yetişiyor.) Tabırğı çortpaan tağ çoğıl, tarıhpin ösken er çoğıl. Atasözü (Geyik koşmayan dağ yoktur, darlığa düşmeden yetişen er yoktur.) Tan atsa, kün sığadır, köök tapsaza, kök ot özedir. Atasözü (Tan atarsa gün çıkar, guguk ötse, yeşil ot büyür.)

ös (ı.) ÖÇ. ÖS nandır- öç almak, ös nandırığ öç alma ös al- öç almak: *"Vaska tarınıbızabas, ös alıp, Kolkanın habırğazına çaçıbıshan."* A. Kuzugaaşev (Vaska sinirlenerek öç alıp, Kolka'nın kaburgasına saldırmış.) abaazının üçün pıçahnan ös alğan ağabeyi için bıçakla öç almış.

ös (ıı.) 1. İç, öz. 2. Mide. ös ağırığ mide hastalığı. 3. Kendi, ös ara kendi arasında.

öskî Keçi: *"Hara öskîler çili, ol arazın çoon hara hustar çaap salt ir."* N. Domojakov (Kara keçiler gibi, orayı iri kartallar kaplamış.) öskî huçazı teke. öskî palazı oğlak, öskî çili hayvan takviminin on ikinci yılı. öskî sağallığ keçi sakallı

öskîlen 1. Uzun. 2. Çabuk uzayan. öskîlen pala çabuk büyüyen çocuk.

öskîr- 1. Büyütmek, yetiştirmek: *"Ibge toldıra pala-parha öskîrercîkpm."* V. Tatarova (Ev dolusu çoluk çocuk büyütürdüm.) 2. Yetiştirmek, çahsı urojay öskîr-iyi ürün yetiştirmek. 3. Filizlenmek, üren azın öskîr- tohum filizlendirmek.

öskîrt- Yetiştirtmek, büyüttürmek.

öste- inlemek, sızlamak: *"Ib îstînzertîn oolahtın östeblskenîn istîp salğannar."* İ. Kotyuşev (Evin içinden oğlanın inleyişini duymuşlar.)

östeg inleme, sızlama: *"Ol haraağızın pabam, nime dee çîbin, uluğ östegde honğan."\I.* Kobyakov (O gece babam, hiçbir şey yemeden, devamlı inleyerek geceyi geçirdi.)

östek (ı.) Ostyak. tadarlar östek çonnan çaalashan Hakaslar Ostyaklarla savaşmış.

östek (ıı.) Hayvanların koltuk altındaki yumuşak deri.

östes İnleyiş, sızlama: *'Jstîneh östes oshas tabı s sığarıbıshan."* N. Nerbişev (İçinden inleme gibi ses çıkarmış.)

östes- inleşmek.

östet- inletmek, sızlatmak.

östîg s. İstekli, hoşlanan, palıhtirğa östîg balık avlamayı seven.

öştüg *şor.* Düşman, hasım.

öt- 1. Delmek: *"Haya-tağlarnı Öffpçe."* M. Arşanov (Kayaları dağları deliyor.) Çılhafî çitse, çirnî dee öterzîn. Atasözü (Azmin varsa, yeri de delersin.) 2. (ekin) Yeşermek. 3. (su) Geçmek: *"Nahmır ötpes çirge çittiler."* M. Kİlçiçekov (Yağmur geçmez yere ulaştılar.) 4. Kalabalığın arasından geçmek 5. Geçmek: *"Öt polbas tayğa oshas, hoyığ as ös pargan."* M. Kokov (Geçilmez orman gibi sık buğday yetişmiş.) sooh ötîp pardı soğuk aldım.

öter Çiçek hastalığı ruhlarına sunulan kurban, uluğ aalcı polza, nüter iderge kirek çiçek hastalığı olunca kurban etmek gerek.

ötîg 1. Keskin, sert ötîh sooh keskin soğuk. 2. Sert, keskin: ötîg tabıstığ sert sesli. 3. Keskin, ötîg harahtığ keskin gözlü. 4. Sivri, ötîg tîllîg sivri dilli. 5. Parlak: *"Pir ötîg nimes çarıhtığ çıltıs."* N. Domojakov (Bir parlak olmayan ışıklı yıldız.) 6. Keskin (ses): *"Ünlm minîh ötîg sıhça."* N. Tinikov (Benim sesim keskin çıkar.) ötîg p'esa etkileyici piyes.

ötîk- Islanmak: *"Çuğa tonanğan his ötîk parğan."* N. Tyukpiyekov (İncecik giyinen kız ıslanmış.)

ötîktîr- Islatmak.

ötîre *zf.* İçinden, arasından: *"Een cazını ötîre parça." M.* Arşanov (Issız yazı içinden gidiyor.) ötîre körînçetken süleyke saydam cam.

ötîrke- Her şeyi anlıyormuş, biliyormuş gibi davranmak.

ötîrkees s. 1. Boşboğaz, çenesi düşük. 2. Çok bilmiş, ukalâ.

ötkîn *s.* 1. Canlı, cesur, atak: *"Kem prayzınan ötkîn? - Matilda."* V. Şulbayeva (Kim hepsinden atak, - Matilda) 2. Sokulgan, kurnaz, tın ötkîn a) atılgan b) kurnaz.

ötkîn- 1. Öykünmek, taklit etmek. 2. Sataşmak, takılmak. mağaa ötkînçe a) beni taklit ediyor, b) bana sataşıyor.

ötkîncek s. Taklitçi, öykünen.

ötkîs Delik.

ötre bk. ötîre.

öttîr- 1. Geçirmek. 2. Deldirmek. 3. ipliği iğneye saplamak.

öze- Hayvanı bağrından yararak kesmek.

özek Kazık krş. öjek, örgen.

özel- Üzülmek, sıkıntı duymak: *"Özelgen çîli, küüleen halın tayğa."* İ. Kapçıgaşev (Üzülmüş gibi, uğuldadı sık orman.)

özelestîg s. Üzüntülü, hüzünlü: *"Özelestîg pîldîr halça: idi töreen çirîneh prayzı/ Öörlîg ünneh anımcohtasça."* N. Tinikov (Üzüntülü görünüyor: Böyle doğum yerinden hepsi / Sürü hâlinde seslenip vedalaşıyor.) krş. özelîstîg

özelîs Üzülme, kasvet, hüzün, sıkıntı.

özelîstîg s. 1. Üzüntülü, kasvetli, hüzünlü, sıkıntılı özelîstîg ün hüzünlü ses. 2. Kasvetlice, hüzünlüce, sıkıntılı bir şekilde, krş. özelestîg

özen (ı.) Çukur: *"Çardıh atların kölîgde tasti, özen îstînzer çapçah çîdîbîsken."* V ' . Kobyakov (Atlarının yarısını koşumlu bırakarak, çukur içine çabucak ulaşmış.)

özen (II.) 1. Öz, iç. ağastın özenî ağacın özü. özenî çoh nimedîr. -Bilmece, taş (Özü olmayan nedir.) 2. Öz. karandaş özenî kurşun kalem kömürü, özü. sîs özenî çıban başı.

özennîg (I.) s. Özlü.

özennîg (II.) Yarlı, çukurlu, pu arada özennîg çirler burada çukurlu yerler.

özîk- Acıkmak, aç kalmak. özîgîbîstîm acıktım.

özîktîr- Acıktırmak.

özîm 1. Bitki, nebat: *"İzen sağaa, çanh künnîn suzı / Alğıs sağaa, çurtastın tını / Pray daa özîmge sinnen ne tuza / Sağaa örinçe tayğanın ünî."* M. Kilçiçekov (Selâm sana parlak gün ışığı / Teşekkür sana hayatın tını / Bütün bitkilere sadece senden yardım / Sana seviniyor ormanın sesi.) 2. (bitki) Büyüme.

özîn Ön kol, arış. özın idî ön kol eti.

özögîs Açlık: *"Çoh, min özögîsten horıhpinçam."* V. Şulbayeva (Hayır ben, açlıktan korkmuyorum.)

özögîstîg s. Açlık: *"Sooh tus, Özögîstıg tus."* N. Nerbişev (Soğuk zaman, açlık zamanı.)

özök- Açlık çekmek.

özöle- Canı sıkılmak.

özölîs Üzüntü, keder.

-p-

pa *e.* Mı? Mi? Mu? Mü? çabıs pa, pözîk pe? alçak mı, yüksek mi?

paa Paha, fiyat, eder: *"Min annan hada arağa satham, aariığ paazına."* V. Şulbayeva (Ben onunla birlikte içki sattım, fahiş fiyata.) it paazı tüstî et fiyatı düştü, hayah paazın tüzîr- yağ fiyatını indirmek, paazı uluğ pahalı.

paah Kırç, kırağı, ağas paağı ağaç kırağısı.

paahtan- Kırağılanmak, kırçlanmak. ağas paahtançatsa tamah çahsı sığar ağaç kırağı lan ırsa tahıl iyi yetişir.

paala- 1. Fiyatını belirlemek. 2. Değer vermek. anın toğızın uluğ paalapçam işine çok değer veriyorum. 3. Dikkat etmek.

paalağ Değer, kıymet: *"Mağaa paalağ pirdin, min dee sîrerdener çoohtabızım."* V. Şulbayeva (Bana kıymet verdin, ben de senin hakkında konuşayım.)

paalal- Fiyatlandırılmak, fiyat biçilmek, paha biçilmek. ürennestîh kaçestvozı manatha paalalğan ekinin kalitesi yüksek notla değerlendirildi.

paalan- Fiyat biçilmek, paha biçilmek.

paalas- (birlikte) Fiyat belirlemek, değer biçmek.

paalas Paha biçme, değer biçme, kıymet biçme, fiyat belirleme.

paalat- Kıymet biçtirmek, fiyat belirletmek, paha biçtirmek.

paalığ 1. Kıymetli. 2. Değerli, önemli. paalığ toğıs değerli iş.

paar (ı.) 1. Karaciğer, paar ağırığları karaciğer hastalıkları, paar idî diyafram. 2. Göğüs: *"Kineîîn huzıcah oyda aylana tüsken, sanğ paarı künge, altın çili, sağ ila tüsken." H. Domojakov* (Aniden kuşcağız sırtüstü dönüp düşmüş, sarı göğsü güneşte, altın gibi parıldamış.) paar huru- bağrı yanmak, çok üzülmek: *"Paarım hurup parir, olarnı la sağıp."*V. Şulbayeva (Bağrım yanıyor, sadece onları düşünüp.) paarğa çılığla- bağrına basmak, birini koruyup esirgemek: *"İney, tanah çili, türeence Palanı paarğa çılığlaan."* M. Bainov (Yaşlı kadın, tavuk gibi zayıflayana kadar / Çocuğu bağrına basmış.) paarı sıstabağrı sızlamak: *"Söstîn uçma alılbas adı çoh homzınıs paarım sisti haphan."* V. Tatarova (Sözle ifade edilemez acı bağrımı sızlattı.) kök baar çürük, morluk, hızı! paar *zool.* şakrak kuşu. sanğ paar *zool.* iskete baştankara, hara paar *zool.* hamster. ah paar *zool.* bir kuş türü. hara paarım hurupça içim yanıyor.

paar (ıı.) 1. Elbise eteği. 2. Dağ eteği, yamacı, tağ paarı dağ eteği, tigey paarı tepe eteği, yamacı: *"Çalbah tigeynîn paarına haraçhay uyazı çili çapsın parğan uluğ kizek aal."* N. Domojakov (Geniş tepenin eteğinde kırrlangıç yuvası gibi yapışmış büyük köy.) çir paarı yeryüzü: *"Çılığ nanmır toolapçadır / Çirnîn paarın nımzadıp." P.* Ştıgaşev (Ilık yağmur yağıyor / Yeryüzünü yumuşatıp.) tigîr paarı gökyüzü.

paar (m.) 1. Çift. üs paar at kölgen üç çift at koşmuş 2. Eş. ol sağa paar nimes o sana eş değil.

paarla- (ı.) 1. Dağın eteğine gitmek 2. Dağın eteğinden gitmek.

paarla- (ıı.) 1. Çiftlemek. 2. Çift olarak almak.

paarlığ (ı.) *s.* Karaciğerli.

paarlığ (ıı.) s. Çift, ikili.

paarli *zf.* Yüzüstü, paarli çat- yüzüstü yatmak.

paarsa- Sevgi, şefkat göstermek: *"Ösken paza kireence çurtaan aalına çağtnnabıshanına, kîzîler ağaa paarsaanına apsahtıh köhni çarıp kilgen."* A. Çerpakov (Doğduğu ve yaşlanıncaya kadar yaşadığı köyüne yaklaşmasına, insanların ona sevgi göstermesine ihtiyarın gönlü açılmış.)

paarsah s. Sevgili, sevimli, cana yakın, sevecen: *"Çorıh çörîp, ibzer aylan kilizen, olar ırahtınoh harahsınıp, sağıp turğan paarsah tuğan çili körinçeler."*A. Çerpakov {Yolculuğa çıkıp, eve geri dönersen, onlar uzaktan gözleyen, bekleyip duran sevgili akraba gibi görünüyorlar.) *"Ana ol la, tın paarsah arğızım / Holm sun ip, ölerdeh al halğan."* I. Kapçıgaşev (İşte o çok kıymetli arkadaşım / Elini uzatıp ölümden kurtardı.)

paarsas Sevgi, okşayış: *"Çüreeme siip halğan pır hoozın / Paza pir paarsastıh ırlim."* M. Bainov (Yüreğime işleyen bir resim / Ve bir sevgiyi söyleyeyim.)

paarsastığ *s.* Sevgili, okşayıcı: *"Pistin Hakaslya çestepçe Köp million sovet çonnah hada Paarsastığ çiton çazıhnı."* M. Arşanov (Bizim Hakasya onurlanıyor / Milyonlarca Sovyet halkıyla birlikte / Sevgili yetmiş ovanı.)

paayla- Bebeği ninni söyleyerek uyutmak, pala paayla- çocuk uyutmak.

paba Baba: *"Pabam ürep parğan."* V. Kobyakov (Babam ölmüş.) oolah pabazına uğaa tööy çocuk babasına çok benzer, kîrösteen pabazı vaftiz babası, pabazına tööy babasına benzer, paba rodına kökte- babasının soyuna çekmek.

pabalığ s. Babası olan: *"Noğa min tirîg pabalığ kizi -paba çoh öskem?'* V. Şulbayeva (Niçin benim babam varken babasız büyüdüm.)

paba- îce *tekr.* Ebeveyn, anne baba. pabam-îcem çirî yurdum, vatanım, doğum yerim, paba-îce oshas anne baba gibi.

pahan Babacığım: *"Çe paran, pabah."* N. Domojakov (Haydi gidelim babacığım.)

pabıla- Titremek.

pabırğan *sag. zool.* Uçar sincap.

paça Bacanak.

paçka Paket, deste, tomar: *"Timur îzebineh papirostar paçkazın sığar kilgen."*i. Topoyev (Timur cebinden sigara paketini çıkarmış.)

padaanah Körebe (oyunu).

padacah 1. (yazmak için) Kuş tüyü. 2. Kalem ucu. 3. Yazı fırçası.

padah Göbekli, padah harınnıg göbekli, karınlı.

padan çürek işaret parmağı.

padej *gr.* ismin hâli. padej hozımnan *gr.* hâl ekleri.

padığ Batak, balçıklı.

padırbas (ı.) Gümüş haçta kabartma resim, padırbas kîrös kabartmalı haç.

padırbas (ıı.) 1. Ufak, küçük. 2. Yaramaz.

pado 1. Değerli taş. 2. Sihirli yumurta. padon nımırhanı çir de talabassın sihirli yumurtayı hiç kıramazsın.

padon bk. pado

pağ 1. Bağ, bağlı. Çaba I aday pağda odırça, çabal kızı haribde odırça. Atasözü (Kötü köpek bağlı oturur, kötü kişi kilisede oturur.) 2. Bağ, ip: *"Poza paan ipçizine pirip, pozı mıltığın tudınıp alğan."* N. Domojakov (Dizgin ipini karısına verip, kendisi tüfeğini almış.) Çızığ pağnan attı tutpa, tayma sösnen çonğa aylanma. Atasözü (Çürük iple atı tutma, yalan sözle halka dönme.) pakettin paan sîs- paketin bağını çözmek, pağa odır- kendini asmak, pağda bağlı, harmah paa olta ipi.

pağa Kurbağa, pağa palazı kurbağa yavrusu, hodır pağa kara kurbağası.

pağa hulağı Kavkı, kabuk.

pağa kibî Yumuşakça.

pağa- palçak *tekr.* Kurbağa.

pağa porçozı *bot.* Zambak.

pağayah 1. Ayak bileği, aşık. pağayahça hıshacah ödîk aşığa kadar kısa çizme. 2. Deriden yapılmış terlik, aday teerîzînen itken pağayah köpek derisinden yapılmış terlik.

pağır (ı.) Bakır. Pashan çirîn pağır polzm, tepken çirîn timîr polzm. Atasözü (Bastığın yer bakır olsun, teptiğin yer demir olsun.)

pağır (ıı.) Ağaç gövdesinde sert tabaka. pağır hanza sert kabuktan yapılmış pipo.

pağır (ıı.) *s.* Pürüzlü, pürtüklü.

pağır- Gözünü dikerek bakmak.

pağıs Bağımlı, pağıs çoh bağımsız. pağıs çoh hazınalar bağımsız devletler.

pağıt Dakika, pîs pağıt beş dakika.

pağlığ s. ipli, urganlı.

pah- (ı.) Çıkmak, tırmanmak, pashısha pah- merdiven çıkmak.

pah- (ıı.) Bakmak, gözetlemek, seyretmek: *"Torkanı alında körgenneher, ağaa sunğar pah çöre halğan."* V. Kobyakov (Torka'yı önde görmüşler, ona doğru bakıp yürümüş.)

pahan 1. Sütun, direk. 2. (masada, köprüde) Ayak. 3. Baca direği.

pahannığ *s.* Direkli, dayaklı. üs pahannığ ah küs ib üç baca direkli ak keçe çadır.

pahça 1. (iskambilde) Deste, tomar. 2. İğnelik. îne suhçan pahça iğne sokacak iğnelik.

pahıstan- Kurnazlık etmek.

pahla- 1. Gizlice gözetlemek: *"Ol, tıstan polbin, puluhnah puluna oylap, kölenJp, pah lap çörçe."* V. Kobyakov (O, sabredemeyerek, köşeden köşeye koşup, saklanıp gizlice seyrediyor.) 2. Gözden geçirmek, göz atmak. 3. Bakmak, gözetlemek: *"Aydo, közenek altına parıp, annah köölce pahlap körce."* V. Kobyakov (Aydo, pencere altına gidip oradan yavaşça bakıyor.)

pahlas- (birlikte) Bakınmak, seyretmek. 2. (birlikte) Gözetlemek. 3. Uzanmak.

pahlat- 1. Gizlice baktırmak. 2. Gözden geçirtmek. 3. (dışarı) Uzatmak.

pahlor *anat.* 1. Gırtlak. 2. Hançere.

pahpa (ı.) Tuzak, kapan, kürkü pahpazı yaban horozu tuzağı.

pahpa (ıı.) Avcı ambarı. 2. Tuzlakta kurulan pusu. ağasta pahpa idip kürkü anda atçalar ağaçta tuzak kurup yaban horozunu orada vuruyorlar.

pahpayah Terlik, ot sabar tuşta pahpayah kisçenner ot biçme zamanı terlik giyerler.

pahpır Mahmur, pahpır çasçan nime mahmurlaştıran içecek.

pahpıria- Mahmurluğunu bozmak.

pahsı 1. Bakşı, okuma yazma bilen 2. *mec.* Kurnaz, çoy pahsı çok kurnaz

paket Paket, poşet.

pakgauz Hangar, ambar, timîr çolnın pakgauzı demir yolu ambarı.

pakt Pakt, antlaşma, mir paktı barış antlaşması.

paküs Alçaklık, kötülük, fenalık: *"Anna paküsteh sürçetkennerm sizingen."* N. Tyukpiyekov (Anna fenalık için geldiklerini sezmiş.)

pal 1. Bal. 2. Yabanî bal, ormanda bulunan bal. hobılığ pal petek balı.

pala Çocuk: *"Palalarım, sîrerneh çoohtasçah çooh par."* V. Şulbayeva (Çocuklarım, sizinle konuşacak bir konu var.) îcezî çabalnin palazın alba, îzîgî çabalnın törîne odırba. Atasözü (Annesi kötünün kızını alma, kapısı kötünün baş köşesine oturma.) ool pala erkek çocuk, his pala kız ço-

cuğu. azıraan pala evlâtlık, ças pala bebek, yeni doğan, tun pala ilk çocuk, pala-parha çoluk çocuk, pala azırap al- evlâtlık edinmek. palaa alıp al- evlâtlık edinmek, evlâtlık almak, pala-parhalığ çoluk çocuklu: *"Küstîg polğamoh, pala-parhalığ polğamoh."* N. Nerbişev (Güçlüydüm, çoluk çocuğum vardı.) pala toyı çocuğun doğum eğlencesi: *"Min töfıp parğanımda, pala toy ma / Porço uucam kili pirtîr."* G. Kazaçinova (Ben doğunca doğum eğlencesine / Porço ninem gelivermiş.)

palaban bk. palağır

palabar bk. palağır

palağır Efsanevî bir kamın adı.

palalığ s. *1.* Çocuklu, çocuğu olan. Palğastığ çirde çörbe, palalığ hat alba; tlolığ çirde çörbe, tulunnığ hat alba. Atasözü (Çamurlu yerde yürüme, çocuklu kadın alma, balçıklı yerde yürüme, dul kadın alma.) 2. Yavrulu. palalığ hus yavrulu kuş.

palancıh Torun.

palanna- *hlk.* bk. palınna-

palar Deniz yosunu, deniz otu, su yosunu.

palarlığ Su yosunu olan yer. palarlığ höl su yosunu olan göl. palarlığ sas yosunlu sazlık.

palata Meclis, kamara, oda: *"Palatada M organ, orğannarnıh hırında tumboçkalar."\I.* Şulbayeva (Odada iki yatak, yatakların yanında komodinler.) kniga palatazı kitap odası. orujeynay palata silâh odası.

palatı Deriyi mayaya yatırmak, hoy teerîzîn isteen soonda palatı kirek koyun derisini tabakladıktan sonra mayaya yatırmalı.

palatka 1. Çadır: *"PJsteh ırah taa turğan palatkalar hırında kîzîler hathlap parğanı körînçe."* V. Tatarova (Bizden uzak olan çadırların yanında insanların gülüştükleri görünüyor.) palatka turğıs- çadır kurmak. 2. Dükkân, hleb palatkazı ekmek dükkânı.

palazın- (kadın) Çocuğu olmasını istemek.

palbora- (besili at) Yorulmak, hatırbaan at palborapça dinlendirilmemiş at yoruluyor.

palcan 1. Seramik şişe. 2. Kilden çanak, çömlek, süt urcan palcan süt konan çanak.

palçah *sag.* Balçık.

paleontologiya Paleontoloji.

palğa- 1. Bağlamak: *"Ib alnında arançulamnı / Altın çeçpee palğap salim."* V. Maynaşev (Ev önünde yiğit atımı /Altın direğe bağlayayım.) 2. Örgü örmek.

palğağ 1. Bağ, bağlam. 2. Bağlama.

palğa!- 1. Bağlanmak. 2. Örülmek.

palğalıs Bağlanış, irtibat, bağlantı: *"Püüngî tılaasnah haydağ-mındağ palğalıs taa çoh."N.* Nerbişev (Bugünkü haberle herhangi bir bağlantı da yok.) radionan palğalıs radyoyla bağlantı, podçinitelnay palğalıs *gr.* bağlı cümle.

palğalıs- Birbirine bağlanmak, birlikte olmak: *"KfzMh çurtastağı ülüzında pîree tuşta çımcılğa daa sin kîçicek kirek uğaa uluğ alızığlamah hada palğalıza halça."* N. Nerbişev (İnsanın hayattaki payında bir çitmik büyüklüğündeki küçük bir iş büyük değişikliklerle bağlantılıdır.)

palğalıstığ *s.* Bağlantılı.

palğan- Bağlanmak, takınmak, örtünmek, plat palğan- başörtüsü bağlanmak.

palgas Çamur, palgas hatip partır çamur kurumuş, kîzîpalğastan töreen insan çamurdan yaratılmış.

palgas- (birbirine) Bağlanmak.

palğasta- Çamurlamak, kirlemek.

palğastan- Çamurlanmak, kirenmek.

palğastığ *s.* Çamurlu: *"Pîske îzîrtçe açığ suğnı, ağaa alaahtırtıp, palğastığ*

oymahha tüssebîs." V. Maynaşev (Bize içiriyor içkiyi, ona aldanıp, çamurlu çukura düşersek...) palğastığ çol çamurlu yol.

palğastır- Bağlatmak. pağlarnı palğastır- ipleri bağlatmak.

palğastıra *zf.* Bağlı olarak, dolayısıyla.

palğat- Bağlatmak.

palığ Yara. çeektîg palığ irinli yara. palığ çeektepçe yara irinleniyor.

palığla- Yaraiamak.

palığlan- yaralanmak.

palığlas- Birbirini yaralamak.

palığlat- Yaralatmak, çaada pahglathan savaşta yaralanmış.

palığlığ s. 1. Yaralı. 2. Yaralayıcı Ayıthan sös arığ polzın, athan uh palığlığ polzın. Atasözü (Söylenen söz temiz olsun, atılan ok yaralayıcı olsun.)

palın 1. Balık: Ala puğa palıhtan mün sıhpinça, alığ kîzînîn ahsınan hıyğa sös sıhpinça. Atasözü (Tatlı su levreğinden çorba olmaz, alık kişinin ağzından güzel söz çıkmaz.) Palın çohta rak taa palık (Balık yoksa yengeç de balık veya kadı olmayan yerde keçiye de evliya çelebi derler.), çap palıhtar yırtıcı balıklar, ah palıh bir cins somon, hara palıh yeşil sazan, tul palıh beyaz somon, puğa palıh tatlı su levreği. palar palığı bıyıklı balık, aday palıh izmarit balığı, kir palıh balina, sarığ palıh çığa balığı. 2. s. Balık, balıktan, palıh produkttarı balık ürünleri.

palıhçı Balıkçı: Palıhçıbın tıp mahtanma, ölencîbîn tîp öörlenme. Atasözü (Balıkçıyım diye övünme, otçuyum diye sevinme.)

palıhçı hus *zool.* Karabatak.

pal ıhta- Balık avlamak.

palıhtas- (birlikte) Balık avlamak.

palıhtas Balık avlama, balık tutma.

palıhtat-Balık avlatmak, balık tutturmak.

palıhtığ s. Balıklı, palıhtığ suğ balıklı nehir, ırmak.

palınna- 1. Parlamak. 2. (bayrak) Dalgalanmak. 3. Kızarmak.

palisadnik Küçük bahçe, turanın alnında palisadnik evin önünde bahçe.

pal'ma Palmiye.

paltah s. 1. Ağır, hantal, yavaş. 2. Şişman.

pattan bk. paltah

paltahna- Yavaş yavaş gitmek, hantalca yürümek.

paltahnat- Y a v a ş yavaş göndermek, hantalca hareket ettirmek.

paltı Balta: *"Pazın timîr paltınan üze sabısçannar."* G. Kazaçinova (Başını demir baltayla kesip koparıyorlar.) paltı sabi balta sapı.

paltılığ *s.* Baltalı, baltası olan Paydan tanış pol, nanıhda paltılığ pol. Atasözü (Zenginle tanış ol, yanında baltan olsun.)

paitır Baldır. Pas ağırza, paltırğa niik. Atasözü (Baş ağrısa baldıra hafif.) paitır idî baldır eti.

paltırğan *bot.* Melek otu, baldıran, kiik paltırğanı keçi baldıranı. aba paltırğanı ayı baldıranı.

paltırğanna- Melek otu toplamak.

pal'to Palto.

paluba Güverte.

pamyat' Hafıza, bellek pamyat'ha alhafızaya almak

pamyatnik Heykel, anıt. pamyatnik turğıs- heykel dikmek.

panıcah 1. Kalem. 2. Arduaz parçası.

panika Panik, ürkü, telaş.

panorama Panorama.

pantera *zool.* Panter.

pantsır' Zırh, zırh gömleği.

papiros Sigara: *'Timur sun pirgen papirostan tamızıbıshan."* İ. Topoyev (Timur'un verdiği sigarayı yakmış.) papiros paçkazı sigara paketi: *'Timur îzebînen papirostar paçkazın sığar kilgen."* I. Topoyev (Timur cebinden sigara paketini çı-

karmış.) pîr paçka papiros bir paket sigara.

papka Dosya, karton, ciltlik, anın kiregîn papkaa sal onun işini dosyaya koy.

paporotnik *bot.* Eğrelti otu.

papu (küçük) Pabuç, ayakkabı, palam, papu kis yavrum pabucunu giy.

papucah bk. papu

par (ı.) Çift. krş. paar

par (ıı.) 1. Var: *"Çalğıs adı par polip / Çorıh anman itçeh."* P. Ştıgaşev (Biricik atı var imiş / Yolculuğu onunla yaparmış.) 2. Varlık. 3. Mevcut, eldeki. Çabıs taa polza, adım par, homay daa polza ipçîm par. Atasözü (Kısa da olsa atım var, kötü de olsa karım var.) par-çoh bütün, par-çoh çügürîzînen oylap sıhhan bütün gücüyle koşmaya başlamış, par-çoh kuzinen sap- bütün gücüyle vurmak.

par (m.) Dinlendirilen toprak, hara par kara toprak, par ay haziran.

par (iv.) Yad, el.

par- 1. Gitmek: *"Odın tüzîrzen, sin irgî çurtsar inek odına par kil!"* V. Kobyakov (Otunu indirdikten sonra, eski yurda inek otuna git gel.) Çabal nimenîn soonca parzan, çahsı nimenî taap polbassin. Atasözü (Kötünün peşinden gidersen, iyiyi bulamazsın.) 2. Süreklilik içinde olmayı ifade eden yardımcı fiil olarak kullanılır: *"Min, Jceme dee toğaspin, nay ür pol pardım."* V. Kobyakov (Ben annemle karşılaşmayalı da çok uzun zaman oldu.) sarğal par- sararmak, ol ös parğan o büyümüş, ol öl-parğan o ölmüş, hatip par- sertleşmek, katılaşmak.

para 1. Çöten, kirtil. 2. Kuş veya balık yakalamak için örülmüş sepet.

paraan 1. Çadırda sandık konulan yer, yüklük, üstünzarhı paraan çadırın güney yanındaki yüklük, altınzarhı paraan çadırın kuzey yanındaki yük koyma yeri. pas paraan başköşe. 2. Mobilya.

parad 1. Geçit, resmigeçit, geçit töreni voennay parad askerî geçit töreni. 2. Geçitle, törenle ilgili, parad formazı resmigeçit forması

paradnay *s.* Resmigeçitle ilgili. paradnay îzîk tören, geçit kapısı.

paragraf Paragraf.

parahsan *sag.* bk. parashan

parallel' Paralel.

parançıh *zool.* Çeçyotka, bir kuş.

parashan Zavallı, biçare: *"Çahsı sanan polbinçathan parashannı udaa hahırtıp alcahnar."* N. Tyukpiyekov (İyi hesap yapamayan zavallıyı devamlı kandırmışlar.)

paraşyut Paraşüt, paraşyut segîr- paraşütle atlamak.

paraşyutist Paraşütçü.

parazit Parazit.

parbah *s.* Dallı, budaklı, parbah ağas dallı ağaç.

parça (ı.) *zf.* Bütün: *"Parça nime aarın pîske / Körerge köp ki Usken."* M. Kokov (Bütün şeylerin zorunu / Yapmak bize uygun olmuş.) krş. parçan

parça (ıı.) Simli, altınlı kumaş: *"Aylanıp kil'ıp, harabıssa / Altın parça çaphan oshas."* N. Tinikov (Dönüp gelerek bakıverse / Altın kumaş örtmüş gibi.) parça kip kis salğan simli kumaş biçmiş.

parçan Bütün, hep: *"Pu habar, pray cayılıp / Parçan çonğa istîlgen." P.* Ştıgaşev (Bu haber, hep yayılıp / Bütün halka duyulmuş.) parçan çon bütün halk. krş. parça (ı.)

parçıh *zool.* Sığırcık: *"Parçıhtar, olar kiligenîne hınmaan çili, kizekti sathlaza tüzip, pıçıhtas sıhhannar."* A. Çerpakov (Sığırcıklar onların gelmesinden hoşlanmamış gibi, yer yer cıvıldaşıp, ötüşmüşler.) hara parçıh *sag.zool.* sığırcık, huu

parçıh *zool.* ardıç kuşu. parçıh uyazı sığırcık yuvası.

pardam 1. Varlık, zenginlik, pardam çurtapça varlıklı yaşıyor, pardam kîzî varlıklı, zengin kişi. 2. Hazine. hazma pardamı devlet hazinesi.

pardır- Göndermek, vardırmak.

parfyumeria Parfümeri.

parğaa (ı.) bk. marğaa

parğaa (ıı.) İri, kilolu, şişmen, parğaa pala kilolu bebek. krş. parğo

parğo iri, kilolu, parğo pızo iri buzağı, krş. parğaa (ıı.)

parha Torun, pala-parha çoluk çocuk.

parıs Kâr, kazanç.

parıs- (birlikte) Gitmek, varmak.

parikmaher Kuaför, berber.

parikmaherskay s. Kuaförle ilgili.

parikmaherskaya Berber dükkânı, kuaför salonu.

paris Kâr, kazanç.

parista- Kazanmak, kâr elde etmek.

paristığ *s.* Kârlı, kazançlı.

park Park. traktornay park traktör parkı. kultura paza tınnancah park kültür ve dinlenme parkı.

parla- Çiftlemek, çiftlere bölmek.

parlah *zool.* Karatavuk.

parlament Parlâmento, meclis.

parnak Yaramaz, afacan.

parnik Sera, camekan. parnik ügürsılerî sera salatalıkları.

paro Cimri, hasis, paro pay cimri zengin.

parohod Vapur, nehir vapuru. passajirskay parohod yolcu vapuru.

parol' Parola.

parolan- Cimrileşmek. ulam parolança çok cimrileşiyor.

parom Feribot *"Ol arada çağın kîçîg çortım daa, parom daa çoh polğan, ibıre pararğa, üzen, uğaa ür pol parar."* İ. Kotyuşev (Oraya yakın küçük geçit de, feribot da yok, etrafı dolansan çok zaman geçer.) paromnah kiskenner feribotla geçmişler.

parovoy Buhar, parovoy divigatel' buhar makinesi.

parovoz 1. Lokomotif: *"Sanı çoh ibîrçe parovoz / Soona lldfnp vagonnarnı."* M. Arşanov (Sayısız defa dönüyor lokomotif / Sonuna takarak vagonları.) 2. Lokomotifle ilgili, parovoz brigadazı lokomotif ekibi, paravoz gudoğı lokomotif sireni.

parsa- 1. Sevmek, merhamet etmek, sevgi göstermek, icezî palazına parsapça annesi çocuğuna sevgi gösteriyor. 2. Okşamak, bağrına basmak. 3. Sokulmak, sırnaşmak. hızıcah pabazına parsapça kızcağız babasına sokuluyor.

parsah s. Sevimli, sevecen, tatlı, parsah pala sevimli çocuk.

parsan- Keyfine bakmak.

parsas Sevgi, okşama, okşayış.

parsas- (birbirini) Sevmek, sevişmek.

parsat- Okşatmak, sevdirmek.

parta Sıra, okul sırası: *"Kniğalarm partaa çapçan suğıbızabas, ograda Jzîgmen çulzar çügürdî."* A. Kuzugaşev (Kitaplarını sıraya çabucak sokarak, bahçe kapısından dereye doğru koşmuş.)

parson Paranın üstündeki resim, ah han parsonı paradaki Rus çarı resmi.

partaktiv Parti aktifleri

partbilet Parti cüzdanı.

partbyuro Parti bürosu.

parter *tiy.* Parter, ornım parterda yerim parterde.

partgruppa Parti grubu.

partiya Parti, siyasal organ, partiya kirpartiye girmek.

partiets Partili, parti üyesi.

partiynay s. Parti, partiyle ilgili.

partiynost' Partililik, partili olma.

partizan Partizan, gerillâ, çeteci.

partnyor Partner.

partorg Alt parti teşkilatı sekreteri.

partorganizatsiya Parti teşkilatı, parti örgütü.

partsyezd Parti kongresi, parti kurultayı.

partşkoia Parti okulu.

parus Yelken, parus ködîr- yelkenleri açmak.

pas (i.) 1. Baş, kafa. Çabas pastı hılıs kispes. Atasözü (Yumuşak başı kılıç kesmez.) tas pas kel, dazlak. 2. Baş, uç nokta, volga suğnın pazı Volga nehrinin başı. ağas pazı ağaç başı. tağ pazı dağ başı. haya pazı kaya başı. suğ pazı su başı, pınar. 3. Ön, önce Tîlge külük polba, pastan sağınıp çoohta. Atasözü (Dile yiğit olma, önceden düşünüp konuş). 4. Uç, baş İzer pazı îkî polcan, imin çooğı sın polcan. Atasözü (Eyer başı iki olur, erin sözü gerçek olur.) 5. Baş, hayvan sayısı. 6. Baş, zamanın başlangıç noktası, çil pazı yılbaşı, pas künî (bayramın) ilk günü. 7. Baş, lider, halıh çon pazı halkın lideri. aal pazı köyün reisi. 8. Başla ilgili pas miizî beyin, pastan azıra baştan aşkın, kirekter pastan azıra işler baştan aşkın, pazın ikeste- başını sallamak, pazın aylandır- başını döndürmek: *"Kem oollarnın pazın aylandırça?"* V. Şulbayeva (Kim gençlerin başını döndürüyor?) pazın sıyba- başını sıvazlamak, pas meet başlama noktası, hara pastar Hakaslar. uluğ pas anne veya baba, tamah pazı başak, pas pıladı baş örtüsü, pas aylanıstığ baş döndüren, baş döndürücü, uçupazı çoh yaramaz, haylaz, kök pas *zool.* iskete, baştankara, hri-pazı çoh talay uçsuz bucaksız deniz. us-pas çoohtanarğa saçmalamak, zırvalamak, saçma sapan konuşmak.

pas (II.) 1. (top oyununda) Pas. 2. (kağıt oyununda) Pas.

pas (m.) *kız.* Yer, döşeme, pas altı bodrum.

pas (iv.) Zaman, tan solbanı kirgen pasta sabah yıldızının battığı zaman.

pas- (I.) 1. Basmak: *"Küren at, azahtarın çadap alıp, sörteldîre pasçathan."* N. Domojakov (Yağız at, ayaklarını güçlükle kaldırıp, sürükleyerek basmış.) Pashan çirîn pağır polzın, tepken çirîn timîr polzın. Atasözü (Bastığın yer bağır olsun, teptiğin yer demir olsun.) 2. Yürümek, adım atmak: *"Vaska annanar pas sıhhan, manzırirğa kirek, uroktar pastalğanca, am daa pir çasça polar."* A. Kuzugaşev (Vaska bu yüzden yürümeye başlamış, acele etmeli, hâlâ derslerin başlamasına bir saat kadar var.) 3. Tartıda çekmek, pu palıh üs kilogramın pasça bu balık üç kilogram geliyor. 4. Yazı yazmak: *"Pasça sJrerge Nina Mitrofanovna, sîrernîn apsaanarnın Feofan Maksi moviçtîn ipçîzî."V.* Şulbayeva (Yazıyor size Nina Miitrofanova, sizin kocanızın, Feofan Maksimoviç'in karısı.) 5. Daktilo etmek. 6. Sessizce yaklaşmak, uya pas- yuva yapmak, hus pas- kuluçkaya yatmak, pala pas- kuluçkaya yatmak, hır pas- saçları ağarmak, ihtiyarlamak.

pas- (II.) Bulmak, yakalamak, min anı pasmin haldim ben onu bulamadım.

pasçı Baş, lider, şef. curt pasçızı aile reisi.

pasçılığ *s.* Lideri, başı olan. uluğlığ uspacan, pasçılığ patpacan büyüklü çökmez, liderli batmaz.

paseçnik Arıcı.

paseka Arı kovanlığı.

pasha (I.) S. 1. Başka, diğer: *"Çohırahtan pasha pır dee arğızı çoğıl."* V. Kobyakov (Çohırah'tan

başka hiç arkadaşı yok.) annan pasha bunun dışında: *"Annan pasha ol arada uluğ açın hazaa."\I.* Kobyakov (Bunun dışında orada büyük açık ahır.) pîree kniganın ornına pasha kniğa alıp alarga bir kitabın yerine başka kitap almak. pasha pol-parğan başkalaşmış, başka olmuş, annan daa pasha ondan da başka, pasha-pasha *tekr.* başka başka, ön-pasha *tekr.* çeşitli, çeşit çeşit. 2. Başka, yabancı pasha tîldefi alğan söster başka dilden alınan kelimeler, pasha nimes hepsi bir, hepsi aynı. î k î pasha parğan kırılmak, paramparça olmak, bozulmak.

pasha (n.) Çekiç.

pashacah Küçük çekiç.

pashacıl *s.* Mutat olmayan, alışılmadık, sıradışı, farklı: *"Fedor Pavloviçti çoçıdıp, oloh tuşta ağaa sağıs habındırğan ol amir, haydağ-da pashacıl açıhçarıh ün."* N. Domojakov (Fedor Pavloviç'i ürkütüp, tam o sırada aklını başına getirmiş o alışılmadık açık ses.) hara pashacıl çok farklı, çok garip, tuhaf.

pashala- Yadırgamak.

pashalan- 1. Başkalaşmak, değişmek. 2. Çekinmek.

pashalandır- 1. Başkalaştırmak, değiştirmek. 2. Çekindirmek.

pashalanıs 1. Başkalaşma, değişme. 2. Çekinme.

pashalat- Başkalaştırmak, değiştirmek.

pashı (ı.) Kapak.

pashı (ıı.) Kalem, kurşun kalem, pos pasçah ruçka dolma kalem.

pashı (m.) Kayakta ayaklık.

pashıcah bk. pashı (ıı.)

pashıncah Basamak, merdiven basamağı.

pashıs Merdiven: *"Abis, pashısta turıp, Aponnı tın köksecen."* P. Ştıgaşev (Papaz, merdivende durup / Apon'a çok öfkelenmiş.) aylanan pashıs burma merdiven.

paspa 1. Basma (kumaş) paspa tavar basma kumaş. 2. Basma kumaştan.

paspah (ı.) Kapan, tuzak: *"Küske paspahha pastırğan çili, çirge pastırarğa ba?"* S. Çarkov (Farenin kapana yakalanması gibi, toprağın altında kalmaya mı?) krş. paspanah

paspah (ıı.) *sag.* El değirmeni.

paspah (m.) Bağdaş kurarak oturmak: *"Olar ikôieh, paspah suğına odırıp, çis çeynikten çey urıp, azıranıp odtrlar."\I.* Kobyakov (Onların ikisi, bağdaş kurup otururak, bakır çaydanlıktan çay koyup, yemek yiyorlar.)

paspah (iv.) Kalem, kurşun kalem.

paspanah Kapan, küske pastırcan paspanah fare yakalama kapanı, krş. paspah (ı.)

pasport Pasaport. pasport çoh pasaportsuz.

pasportnay s. Pasaport, pasaportla ilgili pasportnay stol pasaport masası (idaresi.)

passajir Yolcu: *"Hığırığcaa passajir poyezdinîh vagonının közenegineh, hınza, harah puliinan daa Targı çul çazızınzar hayığ tastirga kılışken polar." M.* Kokov (Okuyucunun yolcu treninin vagonunun penceresinden, isterse göz ucuyla da, Tarğı Çul ovasına doğru göz atması mümkündür.)

passajirskay *s.* Yolcuyla ilgili. passajirskay poezd yolcu treni.

pasta- 1. Başlamak: *"Kinetİn pazoh Çohırah, himenm-de sağbazın alıp, pürkek ürîp pastaan."* V. Kobyakov (Aniden yine Çohırah, bir şeyin işaretini alıp, yavaşça havlamaya başlamış.) oi pastapça, prayzı ırlasçalar o başlıyor, hepsi birlikte şarkı söylüyor. 2. İdare etmek, yönetmek: *"Ol nimeni sinin kizih pastapçâthan oshas."* M. Kokov (O işi senin kocan yönetiyor gibi.) *3^_* Kılavuzluk etmek: *"İstig adın izerlep / Imnegcilerni pastaan." P.*

Ştıgaşev (Güzel atını eyerleyip / Doktorlara kılavuzluk etmiş.) çol pasta- rehberlik etmek, yol göstermek.

pastaan 1. Bayan şaman öğretmen. 2. *şor.* Düğün anası îce pastaan îcezî naa palağa tulup ürçe düğün anası yeni gelinin beliğini örüyor. pastaan paba a) Erkek şaman öğretmen, b) Sağdıç, düğün babası.

pastağ 1. Başlama, baş, başlangıç. ustağ-pastağ toğınçılar ustalar, yöneticiler. 2. Bölüm, başlık: otıs altıncı pastağ otuz altıncı bölüm.

pastağcı 1. Kılavuz, rehber. 2. Yenilikçi. proizvodsvonın pastağcıları üretimin yenilikçileri.

pastağı İlk, birinci: *"Aydo, pastağı sabıstın it açiina sıdabin..."* V. Kobyakov (Aydo, ilk vuruşun acısına dayanamayıp...) pastağı urok ilk ders. pastağı klass birinci sınıf, ilk sınıf, nedelyanın pastağı künî haftanın ilk günü. pastağı sıray *gr.* birinci kişi. pastağı şort birinci sınıf.

pastağızın *zf.* İlk olarak: *"İh pastağızın, pır urok hızırılıp parça."* A. Kuzugaşev (İlk önce bir ders kısaltılıyor.)

pastah 1. Yaramaz, şımarık. 2. Oyun, düzen, hamnıh pastağı kamın oyunu.

pastahtan- Şımarmak, yaramazlık etmek.

pastahtandır- Şımartmak, yaramazlık ettirmek.

pastal- Başlamak: *"Aydonın çinîs payramı pu künneh sığara pastalğan."* V ' . Kobyakov (Aydo'nun zafer bayramı bu günden itibaren başlamış.) Suğnın pastalğanı tağlarda, partiyanıfi küzî çonda. Atasözü (Suyun başlangıcı dağda, partinin gücü halkta.) çir üstünde çurtas pastalğanı yeryüzünde hayatın başlaması, ekzamennar pastalıbıstı sınavlar başladı.

pastalığ s. ilk pastalığ şkola ilkokul.

pastan- (at) Dizgine uymak.

pastap *zf.* Önce: *"Aydo pastap haydi tüsken pozı, sah îdök halın uygu a-**lıp** uzupçathan polğan."* V. Kobyakov (Aydo önce nasıl düştüyse, tam öyle derin uykuya dalıp uyumuş.) Pastap sağınıp al, anan çoohta. Atasözü (Önce düşün, sonra konuş.) in pastap en başta, en önce, ilk önce.

pastas- 1. (birlikte) Yönetmek, idare etmek. 2. (birlikte) Kılavuzluk, rehberlik etmek.

pastat 1. Biçilmiş ot. 2. Dövülmüş ekin.

pastat- 1. Başlatmak. 2. Yönettirmek. 3. Kılavuzluk ettirmek.

pastıBaldız. ipçîzî ürep parza, pastızın al salça karısı ölürse baldızını alır.

pastığ 1. Başlı: *"Anı hır pastığ Kamat apsah ırahhı tahnahoh ushunbıshan."* V. Kobyakov (Onu kır başlı ihtiyar Kamat çok erken uyandırmış.) sarığ pastığ saashan polba sarı başlı saksağan olma. çitî pastığ çılan yedi başlı yılan. 2. Başlı, uçlu: *"Tamkını çis pastığ hahzazına tıhtap çada parğan."* V. Kobyakov (Tütünü bakır başlı piposuna sıkıştırıp uzanmış.)

pastıh 1. Yönetici, müdür, idareci, reis: *"Olar, tohti tüzip, hara sıraylığ pastihtarına çoohtapçalar."* V. Kobyakov (Onlar, durup attan inerek, kara yüzlü reislerine konuşuyorlar.) Adazı çohta ool pastıh, icezî çohta his pastıh. Atasözü (Babası yoksa oğlu reis, annesi yoksa kızı reis.) 2. Sorumlu: *"Ol hoynıh daa pastığı polğanına köhnl sah oshas."* V. Kobyakov (O koyunların da sorumlusu olmasına gönlü razı gibi.)

pastır- 1. Kendini ezdirmek. Tîllîge tîdîrtpe, kögîstîge pastırba. Atasözü (Dilliye söyletme, güçlüye ezilme.) 2. Bastırmak, ayaklarıyla yürütmek. 3. Yakalanmak, nahmırğa pastırdı yağmura yakalandı, hazır soohha pastır- sert kışa yakalanmak. 4. Yazdırmak: *"Hoortay pu*

orıstar hahaazında nime parın pîlbeen, paza, pfçıkke dee pastırıp, holğa alarm sağ ısta tutpaan." N. Domojakov (Hoortay bu Rusların atlı arabasında ne olduğunu anlamamış, ve kağıda yazdırıp eline almayı da aklına getirmemiş.) 5. Tarttırmak. 6. Daktilo ettirmek 7. Yürümek: *"Aydo anın soonan pastır sıhhan."* V. Kobyakov (Aydo onun arkasından yürümeye başlamış.) uyğaa pastır- uykusu gelmek.

pastıra *zf.* 1. -e doğru, içinden: *"Aydo anı la sağınğan, çabal tonıcaan innJne tastap, tağdan indîre pastıra halğan."* V. Kobyakov (Aydo sadece bunu düşünmüş, kötü paltosunu omzuna atıp, dağ aşağı inmeye başlamış.) 2. Vasıtasıyla, yoluyla. surığlar pastıra sorular yoluyla.

pastırğas Cendere.

pastırıh 1. Baskı, ağırlık, ot pastırıhnan pastır pardı ot ağırlıkla sıkıştırıldı. 2. Sırık, sopa.

pastırıh Dövenle dövülen ekin, ot.

pastırıs Yürüyüş, adımlama: *"Çe Vaska şkolaa çağdabıshanda, çügürgenge mayığıbızıp, anan arınca erînlsfig pastı rısha kır parğan."* A. Kuzugaşev (Fakat Vaska okula yaklaşınca, yürümekten yorulup, sonra tümüyle uyuşuk adımlarla yürümeye başlamış.) hatığ pastırıs sert adım.

pastırıs- (birlikte) Yürümek: *"Keşke paza pisçe olğan, köölleri tüzip, közenekser pastırıs parğannar."* A. Kuzugaşev (Keşke ve beş kadar çocuk, gönülleri kırılıp, pencereye doğru birlikte yürümüşler.)

pastuh Çoban. Pastuh haydağ, hoylar andağoh. Atasözü (Çoban nasılsa, koyunlar da öyledir.)

pat Mitolojik katran kaynatılan kazan. taahpı tartçan k î z î ottığ patta haynir sigara içen kişi kaynayan kazanda yanacak, hıyallığ çonnı patha tastapçalar günahlı kimseleri kaynayan kazana atarlar. 2. *mec.* Krematoryum.

pat- 1. Batmak, saplanmak: *"Astın çörîp, pat parğam ılayğa / Özelgen çili, küüleen halın tayğa."*\. Kapçıgaşev (Yolumu kaybedip batıverdim çamura / Yanlır gibi uğuldadı orman.) 2. Batmak, içine girmek. Otha köybinçe, suğa patpinça. - Bilmece, buz. (Ateşte yanmaz, suda batmaz.)

patefon 1. Gramofon. 2. Gramofonla ilgili, patefon plastinkazı gramofon plâğı, patefon îneleri gramofon iğneleri.

patent Patent.

patha Nikotin tortusu, hanza pathazın arığla- pipo nikotinini temizlemek.

pathalığ s. Nikotin tortusu bulunan pipo.

patığ Batak, bataklık: *"Mal pasçaa çoh patığ sastar, körındes oshas terpek köller."N.* Domojakov (Mal giremez bataklık sazlıklar, ayna gibi yuvarlak göller.)

patoka Melas.

patolog Patolog.

patologiya Patoloji.

patriarh Patrik.

patriot Yurtsever, vatansever: *"Patriot polğam, çir-suuma, çonıma tuza ağılarğa sağınğam."* V. Şulbayeva (Yurtseverdim, ülkeme, halkıma faydalı olmayı düşünüyordum.)

patriotizm Yurtseverlik, vatanseverlik.

patron 1. Fişek, boevoy patron harp fişeği. 2. Duy. elektirçestvo patronı elektrik sigortası.

patronnığ s. Fişekli.

patrontaş Fişeklik, palaska.

patrul' Devriye.

patrulirovat' pol- Devriye gezmek.

patsient Hasta.

pattır- Batırmak, daldırmak.

pauza *müz.* Es, es işareti.

pavil'on Pavyon, porço pavil'onı çiçek pavyonu.

pavlin *zool.* 1. Tavus kuşu. 2. Tavus kuşula ilgili, pavlin çüglerî tavus kuşu tüyleri.

pay (I.) 1. Zengin, varlıklı: *"Pot min paylar daa hıstarın mîçîkke ügretkenîn ispeem."* N. Tyukpiyekov (Fakat ben zenginlerin de kızlarına okuma yazma öğrettiğini duymadım.) Paydan surba, çahsı kîzîden sur. Atasözü (Zenginden sorma, iyi kişiden sor.) 2. Zengin, verimli: *"Haydağ hayhastığ pay çir! - tirzer."* M. Kilçiçekov (Ne şaşırtıcı verimli yer, - dersiniz!) pay urojay verimli ürün. 3. Zengin, gösterişli: *"Anna mındağ pay sîol kistinde pastağızın na odırçathan." H.* Tyukpiyekov (Anna böyle zengin masa başına ilk kez oturuyor.)

pay (II.) Pay, hisse, kooperativ payı kooperatif hissesi.

paya *zf.* Demin, az önce: *"Ol tabıstı paya çazıda toğashan oolnın ünîne tööy isken Fedor Pavloviç."* N. Domojakov (O sesi az önce ovada karşılaştığı gencin sesine benzer duymuş Fedor Pavloviç.) payadan peer deminden beri. hara payadan çok eskiden.

paya(a)ğı *s.* Deminki: *"Ol udur tudmmasçıh, sınap payağı aday anın ağırığ azaana tıınmaan polza."* N. Domojakov (O karşı gelmezdi, gerçekten deminki köpek onun yaralı ayağına yapışmasaydı.) payağı kızı deminki kişi.

payatta- Lehimlemek.

payattat- Lehimletmek.

payattığ s. Lehimli payattığ könek lehimli kova.

payba hap Çuval, tamah tartırcan payba hap zahire taşınacak çuval.

paybıda *zf.* Salma salına (yürüme.)

paycı Zenginsever: *"Kustukpınan Yakın kazaktarnın soonda, udur-tödîr sıylazıp, ınağ paycı polip odır halğannar."* V. Kobyakov (Kustuk'la Yakın Rusların arkasında karşılıklı saygı gösterip, sevgili zengin sever olmuşlar.)

payı- Zengin olmak, zenginleşmek: *"Toğın, azıran, kizi kuzinen payıba."* N. Tyukpiyekov (Çalış, beslen başkasının sırtından zengin olma.)

payır 1. Hakas elbisesinin sol eteğindeki çıkıntı. 2. 53x53 ölçü birimi.

payıt- Zenginleştirmek: *"Püür abisti payıdıp / Pozı tashar çat halğan."* P. Ştıgaşev (Kurt papazı zengin edip / Kendi dışarda yatmış.)

payla- Zenginleşmek: *"Amğa teere paylap polbaanda, am paylacaam haltır ba."* V. Şulbayeva (Şimdiye kadar zengin olamadım, şimdiden sonra mı olacağım.)

paylan *kız. bot.* Sedir, dağ servisi.

pay ok Tayın.

payorha- Kendini beğenmek, gururlanmak, kurumlanmak.

payorhah s. Gururlu, kibirli, kendini beğenmiş, burnu havada.

payorhan- Kendini beğenmek, kurumlanmak, burnu büyümek.

payorhas- (birbirine) Çalım satmak, kendini beğenmişlik etmek.

payorhas 1. Kendini beğenmiş, kibirli, burnu havada, gururlu. 2. Kibirlenme, gururlanma.

payorhat- Kibirlendirmek, gururlandırmak.

payorhos Gururlu, kibirli krş. payorhah.

payram Bayram: *"Balkonğa sıhçam, püün payram!"* M. Kilçiçekov (Balkona çıkıyorum, bugün bayram!) suğ sasçah payram su saçma bayramı.

payramna- Bayram etmek, bayram yapmak.

paysan 1. Kap, çanak, çömlek, paysan ayah kil kap. 2. Kavanoz, tînte paysan teneke kavanoz. 3. Vazo. 4. Şişe. süleyke paysan cam şişe.

payşçik Ortak, hissedar, payı olan.

payzah Saray, büyük çadır ev. altı azır pastığ ah payzah ib altı çatılı ak saray.

paza 1. *bağ.* Ve: *"Çon pray daa çul parğan tuşta, apsah, ineyîn paza PaskirnT odırtıp, ogradadan sıhhan."* İ. Kostyakov (Halkın ta-

mamıyla toplandığı sırada, ihtiyar; karısını ve Paskir'i oturtup, bahçeden çıkmış.) 2. *zf.* Yine, gene, daha, başka: *"Min sispek nımah salim, tabarzar ba? - surğan pır oolah. -Çe, sal, - nandırğan paza pîrsl"* i. Kostyakov (Ben bir bilmece sorayım, bulabilecek misiniz? diye soruyor bir oğlan. -Haydi, sor, cevaplıyor başka biri.) 3. Artık, bundan böyle, bundan sonra.

pazağı *s.* Gelecek pazağı çılda gelecek yılda.

pazah (ı.) Başak, pazah moynı başak sapı.

pazah (ıı.) 1. Sandık, kutu. toğıs aastığ hara pazah dokuz ağızlı kara sandık. 2. Sandık kilidi.

pazah (m.) (atı) Bir köstekleme şekli.

pazahta- (ı.) Başak toplamak, tamahtı pazahta- ekinin başağını toplamak.

pazahta- (ıı.) Kösteklemek. attı pazahta- atı kösteklemek.

pazahtan- Başaklanmak.

pazahtığ (ı.) Kilitli, pazahtığ pazah kilitli sandık.

pazahtığ (ıı.) s. Başaklı: *"Kızı sınman pozfgök sızırlığ, salaa uliinça pazahtığ paza, öt polbas tayğa oshas, hoyığ as Ös pargan."* M. Kokov (İnsan boyundan yüksek saplı, parmak büyüklüğünde başaklı ve geçilmez orman gibi, sık tahıl yetişmiş.)

pazar Pazar: *"Pazarda sahay la tas hara pastar odırğlapça, pir tadar la körbessîn."* V. Şulbayeva (Pazarda hep kara başlılar oturuyor, hiç Hakas göremezsin.) krş. bazar

pazarı Yazı, yazma, orta pazarı imlâ.

pazığ Baskı, külfet, zulüm, yük. *"Hızığlığ curt çoh idılîp / Hıya -pazığ tastalğan."* M. Kokov (Baskıcı yurt yok edilip / Bir yana atılmış baskı.) sıdacaa çoh aar pazığ dayaklamayacak kadar ağır külfet.

pazığlığ *s.* Baskıcı: *"Pazığlığ curt polğan tuşta / Pravobıs çoh polğan."* M. Kokov (Baskıcı yurt var iken / Hakkımız yok idi.)

pazıl- 1. Basılmak, basmak: *"Olarnın azahtarı altında suğ solbırapçathan, palğas pılçırapçathan, anın sıltaanda azahtarı taylıhtıra pazıl parçathan,"* İ. Kotyuşev (Onların ayakları altında su şırıldıyor, bu yüzden ayakları kayarak basıyor.) 2. Bastırılmak: *"Suhsapçathan kîzî uzuza, sala suhsunı pazıl parça." H.* Domojakov (Susayan kişi uyuşa, susuzluğu biraz bastırılır.) 2. Yazılmak: *"Pabam püdlrgen turada/Pastağı çazığ stih / Pazılğan in pumada / Parar alnında çorıh."* M. Ugdijekov (Babamın yaptığı evde / ilk günah şiir / Yazıldı ilk Önce / Yola çıkmadan önce.)

pazım (ı.) Çile, tura, kangal.

pazım (ıı.) 1. Adım. 2. Gidiş, yürüyüş.

pazım (m.) Kendini tutabilme, ölçülü oluş.

pazımnığ (ı.) s. 1. Adımlı. 2. Yürüyüşlü. amir pazımnığ sakin yürüyüşlü.

pazımnığ (ıı.) s. Ölçülü, mütevazı, alçakgönüllü, pazımnığ çon mütevazı toplum.

pazın- 1. Zulmetmek, ezmek: *"Alay pazoh oloh malnı hadanp, Yakınnıh, ah çili, pazınğanına sıdacah ma?"* V. Kobyakov (Yoksa yine o hayvanları otlatıp, Yakın'm vahşî hayvan gibi, zulmetmesine dayanacak mı?) 2. Bastırmak, bastırılmak: *"Stenee çölenîp alıp, ılğaannarın çaba pazınıp, pulunda sürkühnes turlar."* A. Kuzugaşev (Duvara yaslanıp, ağlamalarını bastırıp, köşede hıçkırıyorlar.) 3. Yazılmak, abone olmak, gazetaa pazın- gazeteye abone olmak.

pazına *zf.* Sonra, az sonra: *"Pabazı hoy hadar parıbıshan tuşta ağıhi tudıbıshan, anan, kiler pazına, irtîp parğan."*\. Kotyuşev (Babası koyun otlatmaya gideceği sırada ağrısı

tutmuş, sonra, geldiğinde ise, geçmiş.)

pazınan *zf.* Sonra: *"20 minuta pazınan, minîn çıılığ."* V. Şulbayeva (Yirmi dakika sonra benim taplantım 'var'.) pır ças pazınan bir saat sonra.

pazıncah Ezilen, mazlum: *"Minin alnında ökîs halğan ipçîler kızı pazıncağı polip ilep-çudap çurtacannar."* A. Çerpakov (Bundan önce dul kalan kadınlar insanlar tarafından ezilip acı içinde yaşamışlar.)

pazıncıhta- Hâkim olmak, hükmetmek.

pazındır- 1. Ezdirmek, ezilmek hamğa hamnadıp, harashı çirge tüs parça, payğa pazındırza, parça küzî tik parça şamana tedavi olan, karanlık yere düşer, zengine ezilenin bütün gücü yok olur. 2. Abone ettirmek.

pazınıs Abone olma.

pazır *zool.* Bir sazan türü.

pazır- (ı.) Bastırmak, üzerini kapatmak tasnan pazır- üzerini taşla kapatmak.

pazır- (ıı.) Mahkemeye vermek.

pazır- (m.) Tapınmak, tapmak, ibadet etmek: *"Allığ îstılîg hudaylardan / Hazım surınıp pazırğan."* M. Bainov (Merhametli, iyi tanrılardan / Sağlığını dileyip dua etmiş.) hudayğa pazır- dua etmek: *"Klanya hudayğa pazırça."* V. Şulbayeva (Klanya Tanrıya dua ediyor.) otha pazır- ateşe tapmak.

pazırıh- Kâbus görmek.

pazırıl- Örtülmek, üzeri kapatılmak, sıkıştırılmak.

pazırın- (ı.) Tapınmak, dua etmek.

pazırın- (ıı.) Eğilmek, yere yapışmak: *"Çil ködîrîlîp, ağastar sala çirge çitîre pazırınmin turlar."* N. Tyukpiyekov (Rüzgâr çıkıp, ağaçlar neredeyse yere kadar eğiliyorlar.)

pazırındı Kadın elbisesinin kolunun üst kısmındaki süs.

pazırıs (ı.) Basırma, üzerini kapatma.

pazırıs (ıı.) Mahkemeye verme.

pazırıs (ııı.) Tapınma, tapınış.

pazırıs- (ı.) (birlikte) Basırtmak, üzerini kapattırmak.

pazırıs- (ıı.) (birbirini) Mahkemeye vermek.

pazırıs- (ııı.) (birlikte) Tapınmak.

pazırt- (ı.) Basırtmak, üzerini kapattırmak.

pazırt- (ıı.) Mahkemeye verdirmek.

pazırt- (ııı.) Tapındırmak.

pazırthan îce Gelinin düğün anası.

pazırtığ 1. Tapınma, tapma, ayğa künge pazırtığ aya güneşe tapınma. otha pazırtığ ateşe tapınma. 2. *kız.* Damadın gelinin yakınlarına verdiği hediye, pazırtığ kizîr- damadın gelinin yakınlarına (genellikle giyişi) hediye vermesi.

pazırtpah Çadırı sarmaya yarayan ip, urgan.

pazıs Basma, basış.

pazıs- (ı.) 1. (birlikte) Basmak, sıkıştırmak. 2. (birlikte) Yürümek, gitmek: *"Kîzîler, kil, ulitsaca pazıshlap çörçeler."* V. Şulbayeva (İnsanlar gelip, caddede yürüyorlar.) 3. Yazışmak, birbirine yazmak.

pazıstığ s. Basışlı, yürüyüşlü: *"Anan, odırğan çifînen aar pazıstığ azahtarına tura honğan."* V. Tatarova (Sonra, oturduğu yerden ağır basışlı ayaklan üzerine kalkmış.)

pazıt (ı.) Adım, yürüyüş: *"Aylan tağnın olunca pir çalan kîzî saybır pazıtnan taydırıp odır."* V. Kobyakov (Aylah dağının yamacından bir atlı kişi rahvan yürüyüşle iniyor.)

pazıt (ıı.) 1. Mektup. 2. Yazı. pazıdı sîlîg yazısı güzel.

pazıtçı *s.* (hızlı) At.

pazıtçıl s. Yürüyüşlü, gidişli: çorğa pazıtçıl pora adın münîp yorga gidişli bora atına binip.

pazıttığ s. Yürüyüşlü, gidişli. çorğa pazıttığ yoğa gidişli. siber pazıttığ güzel yürüyüşlü.

pazoh *zf.* Yine, gene, yeniden, tekrar: *"Kün, tizik hara puluttar arazınan pahlabızıp, pazoh çıt parça."* N. Tyukpiyekov (Güneş aralıklı kara bulutlar arasından görünüp, yeniden kayboluyor.) krş. paza

pazor Yol kesme.

pazorla- Yolunu kesmek, önünü çevirmek: *"Sabis sarnahtan çörîbîsken çılgını pazorlapça, horğıstığ nime pir dee çoğıl."H.* Domojakov (Sabis serin meltemle giden yılkıyı döndürüyor, korkacak hiçbir şey yok.)

pe? *e.* Mi? *"Anstığ nimes pe sağaa pidi çoohtanarğa?."* V. Şulbayeva (Utanmıyor musun böyle konuşmaya.)

pebecek bk. pebeyek

pebeyek Serçe parmak.

peçat' 1. Mühür: *"Amdı peçat azıh, nime hınçazıh - anı pas."* V. Şulbayeva (Şimdi mühür açık, ne istiyorsan onabas.) 2. Basın, matbuat, peçat' obzorı basın özeti. 3. Yayın, neşir. peçetha timnen- yayına hazırlanmak.

peçatat pol- 1. Basmak, neşretmek. 2. Daktilo etmek.

peçattîg Damgalı, mühürlü.

peçen'e Bisküvi, tadılığ peçen'e tatlı bisküvi.

pedagog Pedagog, opıttığ pedagog deneyimli pedagog.

pedagogiçeskay *s.* Pedagojik, pedagoji. pedagogiçeskay institut pedagoji enstitüsü.

pedagogika Pedagoji.

pedal' Pedal, velosiped pedalî bisiklet pedalı.

pedek 1. Gürbüz, sağlam. 2. Şişman, iri. harnı îrîmcîktl oshas pedek karnı örümceğinki gibi şiş.

pedenek Minicik, küçücük.

pedeneges Minicik, küçücük. Minen kîçîk pedeneges minî ködîrîp tastadı. Bilmece, eyer. (Benden küçük, küçücük, beni götürür.)

pedey- Karnı şişmek: *"Harnı pedeygence çipleçe."* N. Tinikov (Karnı şişene kadar yiyor.)

peduçiliçşe Öğretmen okulu.

peeden-peeden *tekr.* Pıtır pıtır.

peelbek 1. (oyunda) Dönüş, dönme. 2. Dans, dönme, peelbek oyını dönme, dans ederek dönme oyunu.

peelbekçîn Dansör, oyuncu.

peelbekten- Dans ederek dönmek.

peep- peep *tekr.* Çıtır çıtır (yanarken çıkan ses).

peer *zf.* Beri, bura: *"Peer kilgenner mında ür turadırlar."* A. Çerpakov (Buraya gelip, burada çok duruyorlar.)

peerîs- Oynamak, uğraşmak. Al iğ kîzîden peerîssen, pozın al iğ polarzın. Atasözü (Alık kişiyle oynarsan, kendin alık olursun.) otnan peerîspe ateşle oynama.

peerkî *s.* Beriki, yakındaki, aal suğnın peerkî sariinda köy ırmağın beri yanında.

peertîn *zf.* Buradan.

pehota *ask.* Piyade sınıfı.

pehotinets *ask.* Piyade eri.

pehotnay *ask. s.* Piyadeyle ilgili, piyadeye ait. pehotnay polk piyade alayı.

pekar' Fırıncı.

pekarnya Fırın.

pelbek bk. peelbek

penal Kalemlik, kalem kutusu karandaştar penalda kurşun kalemler kalemlikte.

pense Emekli aylığı: *"Minin pensem nimee çarapça."\l.* Şulbayeva (Benim emekli aylığım neye yarıyor.) krş. pensiya

pensioner Emekli.

pensiya Emekli maaşı, pensiya al- emekli maaşı almak, pensiyaa sıh par- emekli olmak. krş. pense

penya Para cezası, penya al- para cezası almak.

pep-pep bk. peep-peep

pepelnitsa Kül tablası, küllük.

perçatka Eldiven, perçatka kis- eldiven giymek. İdî- söögî çoh pis salaa. Bilmece, eldiven. (Eti kemiği yok, beş parmak)

peredovik Öncü. peredoviktarğa tinnezîner! Öncülerle birlesiniz!

peredovoy s. 1. Öncü. perevodoy kolhoztar öncü kolhozlar. peredovoy liniya *ask.* ön hatlar. 2. İlerici, peredovoy nauka ilerici bilim.

peregovorlar Müzakereler, konuşmalar. mirnay peregovorlar barış görüşmeleri, müzakereleri.

perengî *s.* 1. Avrupa. 2. Avrupalı.

perengî tamah *kız.* Patates.

pereplyot Ciltleme. kniganı pereplyotha pir- kitabı ciltletmeye vermek.

pereplyotçik Ciltçi, mücellit.

pereplyottığ s. Ciltli. kolenkor pereplyottığ kalikot ciltli.

peresadka Aktarma, aktarım.

perestroyka Yeniden kurma, yeniden yapılandırma: *"Nime üçün ködîrerbfs? Perestroyka üçün! Demokratiya üçün?'* V. Şulbayeva (Niçin yükselteceğiz? Yeniden kurma için! Demokrasi için!)

peret maymah *esk.* Topuksuz yumuşak tabanlı çizme.

perets Biber, hızıl perets kırmızı biber.

pereulok Ara sokak, dar sokak.

perevod Havale, ahçanı perevodnan ıs- parayı havaleyle göndermek.

perevodnay s. Havaleyle ilgili. perevodnay blank posta havalesi.

perevorot Devrim, inkılâp.

perevoz Geçit, perevoz hırında turgeçitte durmak.

perevozçik Salcı, kayıkçı, geçiren. paromnıh perevozçigı feribotçu.

perevyazka Sargı, pansuman.

perin- 1. Dırdır etmek, homurdanmak, mırıldanmak: *"Çîpke ine pirsînde; çarhan parıp, permce: Min haydar, sin andar, minî le hoop çörçezîn!"* N. Tinikov (İğne usanıp bir gün ipe şöyle söyleniyor: Ben nereye sen oraya, beni takip edip duruyorsun.) 2. Küfretmek, verip veriştirmek.

perina Kuş tüyünden döşek, minder: *"Odırcan çiri dee / Nımzah perina oshas."V.* Maynaşev (Oturacak yeri de / Yumuşak kuş tüyü döşek gibi.)

perîncek ***s.*** 1, Homurdanıp duran. 2. Küfürbaz.

period Periyot, süre, devir.

periodiçeskay *s.* Periyodik, devrî. elementernîn periodiçeskay sistemazı *kim.* elementlerin periyodik sistemi.

peris- Alay etmek.

perlovay çarba *bot.* Nemse arpası.

pero Kalem ucu: *"Türce le üs irgî peroların utır saldı, anan ruçkazman naa perozın suurıp aldı." A.* Kuzugaşev (Çok geçmeden eski üç kalem ucunu uutturmuş, sonra kaleminden yeni ucunu çıkarmış.)

perolığ s. Uçlu (kalem) perolığ ruçka uçlu kalem.

perpendikulyar Dikey, dikit, amut.

perpendikulyarnay s. Dik, dikey, amudî.

perron Peron, perron biledî peron bileti.

pers Pers, Fars.

persidskay s. Fars'la ilgili, persidskay tîl Fars dili.

persik 1. Şeftali. 2. Şeftaliyle ilgili. pensik ağazı şeftali ağacı, persik varen'ezi şeftali reçeli.

personal Personel. tehniçeskay personal teknik personel.

personal'nay s. Özel, kişisel. personalnay pensiya özel emekli maaşı.

perspektiva Perspektif.

perspektivalığ *s.* Perspektifli. perspektivaiığ plan gelecek için plân.

perviçnay Alt. perviçnay partiynay organizatsiya partinin alt komitesi.

pervoistoçnik Esas kaynak, ilk kaynak. pervoistoçnikter hoostıra ügrenasıl kaynağa uygun öğrenmek.

pes Ocak, soba: *'Timîr pes üstündegî hazanahtı pesfin ortızına tartıp çoohtanğan Marka."* I. Kotyuşev (Demir soba üstündeki kazanı sobanın ortasına çekip konuşmuş Marka.)

pes (II.) Kızakta bağ.

p'esa Piyes, tiyatro oyunu.

peskay s. Kareli, damalı, peskay kögenek kareli elbise.

pesne Buzkıran, buz kırma aracı.

petle- Küt diye düşmek.

petuh Horoz: *"Sağam ol, saray altında tünepçetken hızıl petuğı pastağızın tapsirman, tura salğan."* N. Domojakov (Şimdi o, kümesin altında tüneyen kızıl horozun ilk ötüşüyle, kalkmış.) haraağızın petuhtarğa çitîre otırğabıs geceleyin horozlar ötünceye kadar oturduk.

pey *kız.* bk. pii

pıcıra- (I.) 1. Yara iltihaplanmak. 2. Ses yankılanmak.

pıcıra- (II.) Cıvıldamak, kaynaşmak.

pıcıra ma Kaplı, dolu: *"Çe çağırman habırğazı pîçîkke pray pıcırama."* A. Çerpakov (Fakat yakından bakınca yüzeyi bütünüyle yazıyla dolu.)

pıcıras Cıvıldaşma, kaynaşma.

pıcıras- Cıvıldaşmak, ötüşmek, kaynaşmak: *"han Petroviç, talaan minde mına pfdi - pıcıraslaça."* V. Şulbayeva (Ivan Petroviç talih bende işte şöyle, kaynaşıyor.)

pıcırat- Cıvıldatmak.

pıça tart- Sıkıca tutmak, bağlamak.

pıça mündîr- Kuyruğundan veya yelesinden tutarak suyu geçmek.

pıçah Bıçak: *"Olarnın pîrsmde kîzmîh ağırığ çirîn kisçen pıçahtar polğannar."* İ. Kotyuşev (Onların birinde insanın hasta organını kesecek bıçaklar varmış.) omas pıçah kör bıçak. krş. pıjah.

pıçahta- Bıçaklamak, bıçakla yaralamak.

pıçahtas- (birbirini) Bıçaklamak, bıçakla birbirini yaralamak.

pıçahtat- Birini bıçaklatmak, birini bıçakla yaralatmak.

pıçığ Biçme, biçiş, biçki.

pıçıhta- Cıvıldamak.

pıçıhtas Cıvıldaşma.

pıçıhtas- Cıvıldaşmak: *"Tirekterge toldıra odır salğan parçıhtar, olar kiligenîne hınmaan çili, pıçıhtas sıhhannar."* A. Çerpakov (Kavakları dolduran sığırcıklar, onların gelmesinden hoşlanmamış gibi cıvıldaşmışlar.)

piçi la- Şaklamak: *"Küren at Izîp alarga itken, poza pağnın oralğan pazı sağırı zina pıçılaan."* N. Domojakov (Yağız atın içmek istemiş, dizgin ipinin kıvrılmış ucu sağrısında saklamış.)

pıçılğah Biçilmiş, hazah pıçılğah kögenek Rus usulü biçilmiş elbise.

piçindi bk. pıçılğah

pıcıra- Cıvıldamak.

pıçıs Biçme, biçiş, biçki.

pıçıs- (birlikte) Biçmek.

pıdaa bk. pıdo

pıdılas- Toplanmak, yığılmak.

pıdıra- (I.) Budamak, dallarını ve budaklarını kesmek.

pıdıra- (II.) Çok konuşmak, gevezelik etmek.

pıdıral- Budanmak.

pıdo 1. iri, büyük, pıdo mal büyük baş hayvan. 2. Beceriksiz, hantal.

pıdrö *sag. zool.* Kaya balığı.

pığıl- Eğilmek, eğri olmak.

pığın- (I.) Eğilmek.

pığın- (II.) *hlk.* Karnı doymak.

pığındırıh *sag. cog.* Yarımada.

pığır- (gövdeyi) Bir tarafa çekmek, eğmek.

pığıra- Yükselmek, kıvrılarak yükselmek: *"KemnTn pezîneh, hazan sıbapçathan hattarni oshas ağılbay ıs pığırap turca -anzı ças hazin."* N. Nerbişev (Kimin sobasından, kazan

sıvanan kadmlarınki gibi beyaz duman yükseliyorsa, onunki yaş akağaçtır.)

pığırı Kam ruhu. ham pığırızı çarıl pardı hava değişti, bozuldu.

pıh- Bükmek, kıvırmak, katlamak.

pıh- pah *tekr. ünl.* Çuf çuf (lokomotifin çıkardığı ses)

pıhtı *anat.* Kasık.

pıjah *kız.* pıçah

pıjıy b k . pızıy

pıla- Çekip almak: *"Oloh taa aparıbızarğa çörgen ölîmnen pılap aldı."* i. Kotyuşev (O da götüren ölümden çekip aldı.)

pılas- 1. El uzatmak, çekip almak: *"Pîsti nimes çirlernJ / Pılaspaspıs sala daa / Pozıbıstin kemge dee / PirbespJs haris taa."* M. Kokov (Bizim olmayan yerlere / El uzatmayız azıcık ta / Bizim olandan hiç kimseye / Vermeyiş bir karış ta.) 2. Gaspetmek: *"Çohır nime pılasçathan nimezîne hustarnı tan önefîn çağdathan, tan anarbin halğan."* N. Domojakov (Çohır şey, gaspettiği nesneye kuşları bazen aniden yaklaştırmış bazen farkına varmamış.) sös pılas- sözü kaynatmak, uğuldaşmak: *"Olar, tohtabin, sös pılaza, suulas kilçeler."* N. Nerbişev (Onlar durmadan, söz kaynatıp uğuldaşıyorlar.) çooh pılas- uğultuyla konuşmak.

pılaspah Ele geçirme, zorla alma.

pılat Şal, baş örtüsü: *"Pas pıladı puliinah sıbırıbızıp, apsahnan hosti pastırğan."* A. Çerpakov (Baş örtüsü köşesinden fısıldaşıp, ihtiyarla birlikte yürümüş.)

pılat- Elinden almak, çekip almak.

pılazığ Ele geçirme, zorla alma. oyın pılazığ bir oyun adı.

pılcıra- 1. Vıcık vıcık, yapış yapış olmak: *"Olarnıh azahtarı altında suğ solbırapçathan, palğas pılçırapçathan."* İ. Kotyuşev (Onların ayakları altında su şırıldıyor, çamur yapış yapış oluyor.) 2. *mec.* Saçmalamak, saçma sapan konuşmak.

pılcırah 1. Cıvık, yapışkan. 2. *mec.* Uyuşuk, sünepe.

pılğa- Bulaştırmak, karıştırmak.

pılğah *hlk.* Heyecan, ruh karışıklığı.

pılğan- Bulaşmak: *"Pray malçahha pılğanparıp, çatçam."\J.* Şulbayeva (Bütününye çamura bulaşıp yatıyorum.)

pıltır *zf.* Bıldır, geçen yıl: *"Pıltır çit polbaanda, püül çider, -îzençe apsah."* A. Çerpakov (Geçen yıl gelmediyse bu yıl gelir, güveniyor ihtiyar.)

pıltırğı *s.* Geçen yılki bıldırki. pıltırğı çılda geçen yılda.

pır (ı.) 1. Küçük toz parçacığı.

pır (ıı.) Uyuz hastalığı.

pıra *kız. zool.* Kaya balığı.

pıraat (ı.) Buryat.

pıraat (ıı.) Aplikasyon, süs. pıraat pastığ îzer gümüş kaplamalı eyer.

pıraattığ Aplikasyonlu, süslü, pîs pırattığ ton beş dantelli elbise.

pıraçın 1. Deve tüyünden kumaş. 2. Çadırda sandık veya raf üzerindeki perde, tashah altına tartçan pıraçın kanepe altına çekilen perde. 3. Çul, kilim.

pırancıi bk. pıraçın

pırçıh 1. *bot.* Nohut. 2. *mec.* Er bezi.

pırey *bot.* Çim, çimen.

pırğı (ı.) 1. Düdük. 2. Av hayvanını kandırmaya yarayan alet, düdük, pırğı irgek sun çîli tapsapça 'pırğı' erkek geyik gibi ses çıkarır.

pırğı (ıı.) 1. Su pompası, tulumbası. tamıshan ottı uçurcan pırğı söndürücü, ekstenktör, yangın söndürücü 2. Püskürgeç, pülverizatör.

pırğır- Pıskırmak, aksırmak burnundan gürültüyle soluk almak: *"Hahaa ığırap sıhhan, küren at, tanaaların*

arığli, pırğırıp odırğan." N. Domojakov (Atlı araba gıcırdamış, yağız at, burun deliklerini temizleyerek pıskırmış.)

pırğırıs- (birlikte) Pıskırmak, aksırmak, burnundan gürültüyle nefes almak.

pırğırıs Pıskırma, hapşırma, burnundan gürültüyle soluk alma.

pırğırt- Pıskırtmak, hapşırtmak, burnundan gürültüyle soluk aldırmak..

pırın *sag.* Kurum.

pırıs *sag. zool.* Kedi.

pırla- (ı.) 1. Toz uçuşmak. 2. Duman kıvrılıp yükselmek Tılo pazınan ıs pırlapça. -Bilmece, pipo (Tepe başından duman yükseliyor.)

pırla- (ıı.) Uyuz hastalığına yakalanmak. pırlacan k î z î uyuz olmuş kişi.

pırlahtan- Fırıl fırıl önmek: *"Ol huyunda Paynuş iirçek çili pırlahtança."* V. Şulbayeva (O hortumda Paynuş kirmen gibi dönüyor.)

pırlan- (ı.) Toz içinde kalmak çalan k î z î pray pırlan parğan atlı kişi bütünüyle toz içinde kalmış.

pırlan- (ıı.) *sag.* Fır dönmek.

pırlat- Duman, toz yükselmek, kaldırmak.

pırlığ s. Tozlu.

pıro Suç, kusur, kabahat: *"P'ılçem, çüreem, tasta pıromnı / Çurtas çobaana sürnükçen polğam."* M. Kilçiçekov (Biliyorum, yüreğim, affet suçumu / Hayatın hüznüne takıldım.) pırozı çoh suçsuz, günahsız. pırom tasta beni affet, pıroğa tartıl- cezasını çekmek.

pırola- Suçlamak: *"Ho-oh, hooh! Püürnî Tdi pırolabahar."* N. Tinikov (Ha, ha ha. Kurdu öyle suçlamayın.)

pırolastığ *s.* Suçlanılan, suçluluk duyulan.

pırolat- Suçlatmak.

pırolığ s. Suçlu: *"Payapan pırolığ, çe ol am ağırığ, körceh kîzîzJ çoğu."* V. Şulbayeva (Payapan suçlu, fakat o şimdi hasta, bakacak kimsesi yok.) pırolığ nimes suçsuz.

pırosın- Suçluluk duymak.

pırosınıs Suçluluk duyma, suçlanma.

pırosınıstığ *s.* Suçluluk duygusu olan, özür dileyici: *"Min sinzer uluğ surınısnah kildim, -teen ol, pırosınıstığ ünneh."S.* Çarkov (Ben sana büyük bir rica için geldim, demiş o, özür dileyen sesle.)

pırsanay *zf.* ***1.*** Çok, pek. pırsanay çoohtanıbıshan çok konuşmuş. 2. Bütünüyle, temelli, ol pırsanay parıbıshan o bütünüyle gitmiş.

pırsın- (Çocuk için) Gelişmek, büyümek, gürbüzleşmek. pala pırsınıbıshan çocuk gürbüzleşti.

pırsınıs (Çocuk) Fizikî olarak büyüme.

pırtah ***s.*** Pürüzlü.

pırtahtan- Pürüzlenmek.

pis- (ı.) 1. (meyve) Olgunlaşmak: *"Ol Tonzar, pıshan nımırt oshas, hara harahtarın hazi körîbîsken, oloh körfzln Arına Petrovnazar tastaan."* N. Domojakov (O paltoya, olgunlaşmış kuş kirazı gibi, kara gözleriyle yan bakmış, o bakışını Arina Petrovna'ya atmış.) 2. (güneşte) Yanmak: *"Ah sırayı, çayğı îzîglerge, çillerge, toğısta tirlep, küren ide pis parçan."* N. Tyukpiyekov (Ak yüzü; yaz sıcaklarında, rüzgârda, işte terleyip yanarak yağızlaşmış.) 3. (organ, vücut) Olgunlaşmak: *"irtîre pis parğan hıstıh toldıra tüüsten anın tabırah sllJgMsterîne tıtîrep parça."* V. Tatarova (Aşırı olgunlaşmış kızın kabaları onun hızlı silkinişleriyle titriyor.) çoohha pis- konuşmaya girişmek: *"Taynacan nimezin, mahzırabin taynap, azırıbıshanda, annah andar çooğına pısçaf* V. Tatarova (Yediği lokmayı acele etmeden çiğneyip, yuttuktan sonra konuşmaya başlıyor.)

pis- (II.) Biçmek.

pısha *sag.* Gece balık avlarken ucuna ışık takılan sopa.

pıshah Hayvan pençesi derisi, pıshah maymah hayvan pençesi derisinden ayakkabı.

pıshalah 1. Henüz olgunlaşmamış, ham. 2. Henüz pişmemiş, çiğ.

pıshan s. 1. Pişmiş (yemek) 2. Olgunlaşmış (meyve.)

pıshı (I.) Karmaç, karıştırıcı, kepçe. ayran pısçah pıshı ayran karıştırma kepçesi.

pıshı (II.) Burundan soluklanma, pıshı tart- burundan ses çıkaracak şekilde soluklanmak.

pıshır- Pıskırmak, burundan gürültüyle soluklanmak.

pıshıns Pıskırış, burundan gürültüyle soluklanma.

pistir- Biçtirmek.

pıthal- Bulaşmak, sıvanmak.

pıtıra- Uçuşmak, dağılmak, ayrılmak: *"Pîs pır ağastın salaalarıbıs, pîske pıtırirğa çarabas."* V. Şulbayeva (Biz bir ağacın dallarıyız, biz ayrılamayız.)

pıtırağ Dağılma, saçılma.

pıtıras- Dağılmak, ayrılmak, birbirinden kopmak: *"PJr holnın salaaları pıtıraza* coğ//."V. Şulbayeva (Bir eiin parmakları ayrılamaz.)

pıtırat- Dağıtmak, saçmak, harcamak: *"Klanya çaça, ahça pıtıradarğa uğaa hınçam."* V. Şulbayeva (Klanya abla, para saçmayı çok seviyorum.)

pızaa bk. pızo

pızığ (I.) 1. Olgun (meyve, yemiş): *"Mno pızığ çistek."V.* Şulbayeva (İşte olgunlaşmış yemiş.) 2. Pişmiş, pızıdı çitpeen ipek iyi pişmemiş ekmek.

pızığ (II.) Çalışkan, gayretli, pızığ oolah çalışkan çocuk, pızığ kızı çalışkan kişi.

pızığla- Dikkatlice yapmak, özenle yapmak, titizlik göstermek.

pızığlan- Titizlenmek, dikkatle yapmak.

pızıîina- Parıldamak, ağarmak, ışıldamak, çazıda ot pızınnapça ovada ateş parlıyor.

pızınnas Pırıldama, ışıldama.

pızınnas- Parıldaşmak, pırıldaşmak.

pızıhnat- Parıldatmak, pırıldatmak, ısıtmak.

pızır- 1. Pişirmek. 2. *mec.* Pişirmek, olgunlaştırmak: *"Haydağ çooh iskenîn, nime körgenîn îsffnde pızırıp; çatırbinça, könîzînen pashazına çifir pirce." A.* Çerpakov (Ne işittiğini, ne gördüğünü içinde olgunlaştırıp, düzenlemeden doğrudan başkasına ulaştırıyor.)

pızırğan s. Pişmiş, pızırğan it pişmiş et.

pızırha- Her şeyi bildiğini sanmak.

pızırhaaçı *s.* Kendini beğenmiş.

pızırhaah bk. pızırhaas

pızırhaas s. Kendini beğenmiş, çok şey bildiğini düşünen.

pızırhas Kendini beğenme, kibirlenme.

pızınm Bir pişirimlik.

pızırıs- (birlikte) Pişirmek.

pızırt- Pişirtmek.

pızıs Biçme, biçiş.

pızıs- (birlikte) Biçmek.

pızıt bk. pızığ (I.)

pızıy Avcının getirdiği av.

pızlah Peynir.

pızo 1. Buzağı. îrgek pızo erkek buzağı. 2. Buzağıyla ilgili, pızo teerîzî buzağı derisi.

pianino Piyano.

pianist Piyanist.

pianistka Bayan piyanist.

piçe 1. Kız kardeş: *"Çarir, Yuracah, sin minin picemnfh oolğızıh nooza."G.* Topanov (Tamam, Yuracah, sen benim kız kardeşimin oğlusun ne de olsa.) kîcîg piçe küçük kız kardeş, uluğ picem ablam. 2. Hala. kiri picem büyük halam.

piçel Üzüntü, keder.

piçelen- Kederlenmek, hüzünlenmek.

piçelendîr- Üzmek, kaygılandırmak.

piçellîg *s.* Üzgün, kederli.

pîçen 1. Kuru ot. 2. *kız.* Ot ambarı.

pTçen ayı *şor.* Temmuz.

piçet Damga, mühür.

piçette- Damgalamak, mühürlemek.

piçettîg *s.* Mühürlü, damgalı.

pîçîk 1. Okuma yazma, pîçîkke ügret- okuma yazma öğrenmek, pîçîk pîlbes okuryazarlığı olmayan,. 2. Kitap. 3. Mektup: *"Pastağı köölenîs pîçiinîh / Tirlep, konvertin çapsırğan."*"M. Bainov (İlk aşk mektubunu / Terleyip, zarfını kapatmış.) pîçîk pas- mektup yazmak. 4. Doküman, basılı kağıt. 5. Yazı: *"A Ninnen çoğar ide, uluğ-uluğ hayalarda, purunğıda pîzeen pîçîkter taap altırlar."*G. Kazaçinova (Fakat Nin'den yukarı, büyük büyük kayalarda, eskiden yazılmış yazılar bulmuşlar.)

pîçîkçî Okuryazar. Pîçîkçî k î z î künge tööy, pîçîk pîlbes kîzî tünge tööy. Atasözü (Okuryazar güneşe benzer, okuryazar olmayan geceye benzer.)

pîçîrö Ekşitilmiş sütten yapılan peynir: *"Pıçîröllğ ügüre haynatçan, pireede it toğırabısçah."* N. Tyukpiyeko (Piçirölü çorba kaynatmış, bazen de et doğramış.) krş. püçüre.

pida Belâ, felâket, afet: *"Pida, haydi çurtağlacan polcanmıs."* V. Şulbayeva (Felâket, nasıl yaşar olduk.)

pîde- Kirlemek, pislemek: *"Sala mahzıri kîrlîg pladınan çısça, ulamoh tın pîdep."* A. Kuzugaşev (Aceleyle kirli mendiliyle siliyor, daha çok kirleterek.)

pîdel- Kirlenmek, pislenmek: *"Pasha çirlerde itten sıhhan çılığa har hayıla pifîp, pîdelgen pus hahpazıcağın püdir salğan."* A. Kuzugaşev (Başka yerlerde vücuttan çıkan ısıdan kar eriyip, kirli buz kütleleri oluşturmuş.)

pîden- Kirlenmek, pislenmek.

pîder (i.) 1. Kertik, kalıp. 2. (kumaşta) Nokta, benek.

pîder (ıı.) Harf, yazı.

pîderle- Noktalı, benekli dikmek. pîdelep tîkken çîk noktalı dikilmiş dikiş.

pîderlîk *s.* Harfli, alfabeli, yazılı, altın izernîn hamaanda altın pîderlîk pastır altın eyerin kaşına altın harfli yazı yazılmış.

pîdet- Kirletmek, pisletmek.

pîdi *zf.* Böyle, bu şekilde: *"Pir dee nime çibinçezıh, pîdi haydi çazılıp alarzıh."* V. Şulbayeva (Hiçbir şey yemiyorsun, böyle nasıl iyileşirsin.)

pîdîcîn Ağaç kökünden yapılmış ip. palgacan pîdîcîn bağlama ipi.

pîdîr *s.* Pürtüklü, pürüzlü.

pîdîrey- Pürüzlenmek, pürtüklenmek: *"Cazı ortızındağı kizek çurtıcah küske örtî oynaanına pîdireylp körînçe."* V. Kobyakov (Y a z ı ortasındaki küçük yurt meltem esmesinden pürüzlü görünüyor.)

pidjak Ceket, pidjak kis- ceket giymek.

pîdren *s.* Pürüzlü, pürtüklü. pîdren salaa pürtüklü dal, budak, holları pîdren elleri pürüzlü.

pig 1. Bey. 2. Bürokrat. 3. Müdür, direktör.

pii Kısrak: *"Huzuruğı çoh piige tööy."* V. Şulbayeva (Kuyruksuz kısrağa benzer.)

piilîg s. Kısraklı.

pik *s.* 1. Berk: *"Pozı, haya üstünde pik tur salğan."* N. Nerbişev (Kendi, kaya üstünde berk durmuş.) Azaan pik pas, haraan çîtîg kör. Atasözü (Ayağını berk bas, gözün keskin görsün.) 2. Sağlam: *"Hudaydah, çurtıbıs amir polcah, uyabıs pik turnan." V.* Tatarova (Allahtan, evi-

miz huzurlu idi, yuvamız sağlam kaldı.) Sağızin pik tut, filîn hısha tut. Atasözü (Aklını sağlam tut, sözünü kısa tut.) molat oshas pik çelik gibi sağlam. 3. Güvenilir, emniyetli. 4. Pek, çok: *"Çe huba haraçhaylarğa pik le îzenerge Tkîncîleen."* N. Domojakov (Fakat boz kırlangıçlara çok güvenmesinden şüphelenmiş.)

pikte- 1. Berkitmek, sağlamlaştırmak: *"Pllgen anzı çüreende Piktep çonnan çazırça."* M. Kokov (Biliyor onu yüreğinde / Berkitip halktan gizliyor.) 2. Kapatmak, kilit altına almak zamoknan piktep sal- kilit altına almak.

pikteg 1. Berkitme, sağlamlaştırma. 2. Kapatma, kilitleme.

pikteglîg *s.* Kapalı, kilitli: *"Ol ibînde çoh pol parğan: îzîgî pikteglîg turçathan."* İ. Kotyuşev (O evinde yokmuş, kapısı kilitli duruyor.)

piktegde Hapishanede, mahkum. piktegde odırça hapishanede yatıyor.

piktel- 1. Berkimek, sağlamlaşmak. 2. Kilitlenmek, kapatılmak.

pikten- 1. Berkimek, sağlamlaşmak: *"Çalğıs Pacah la, piktenfp alıp, obıras alnında tîstenektengen."* M. Kokov (Sadece Pacah, kendini sağlamlaştırıp, ikon karşısında dizleri üstüne oturmuş.) 2. Kilitlenmek, kapatılmak.

piktes- (birlikte) Sağlamlaşmak, berkimek. 2. Kilitlenmek, kapatılmak.

piktet- 1. Berkittirmek, sağlamlaştırmak. 2. Kilitletmek, kapattırmak.

piktîg s. Kilitli: *"Kilzem ne îziin piktlg."* V. Şulbayeva (Her geldiğimde kapın kilitli.)

pîl- 1. Anlamak: *"Mişa ağanı ödlr salğannarın pîlîp alğan."* A. Kuzugaşev (Mişa ağayı öldürdüklerini anlamış.) Attın ibegîn çol parçatsan pîlerzîfi, kîzînîn Çatısızın çol parar alnında pîlerzîfi. - Atasözü (Atın çeviğini yol gidersen bilirsin, insanın iyisini yola çıkmadan anlarsın.) çurtas pîl- hayatı anlamak. 2. Bilmek: *"Vaska, sin pîledîrzîh me kemdir anda?"* A. Kuzugaşev (Vaska, sen biliyor musun kim oradaki?) Obal çohta, nanemi pîl polbassın; hıyal çohta, honcıhtı pîl polbassın. Atasözü (Kötülük yokken, dostunu bilemezsin, belâ yokken, komşunu bilemezsin.) ügrenmezen, nime pîibessîn öğrenmezsen, bir şey bilmezsin. îkî aymah tîlnî pîl- iki farklı dil bilmek. nime iderîn pîlbin- ne yapacağını bilmemek, horğıs pîlbes korku bilmez, korkusuz, haydan pîlîm nereden bileyim. 3. Tanımak: *"Çornap lliskecektî pîlceh."* İ. Kotyuşev (Çornap, İliskecek'i tanıyormuş.) pîlbes bilmez, bilgisiz, anlayışsız. kem pîledîr kim bilir!.

pil (ı.) 1. Bel: *"Paskirnîn pilin îkî harçi hurçan salğan çîbek hurinin çaçahtarı."* İ. Kostyakov (Paskir'in belini iki kat kuşayan ipek kemerin püskülleri.) pilî niskecek beli incecik. Pis kîzînîn pilî pîr. Bilmece, el ve parmaklar (Beş kişinin beli bir.)

2. Bel (dağda): *"Türce polarman, Tarğı çul pilîn traktör aza tüsken."* M. Kokov (Çok geçmeden, Türgı Çul belini traktör aşıp inmiş.) harlığ sınnarnın pilî karlı zirvelerin beli. 3. Bel, belle ilgili pil orhazı bel omuru.

pil (ıı.) *zool.* Taymen, bir alabalık türü.

pila Testere, bıçkı, hol pilazı el testeresi, mehaniçeskay pila motorlu hızar.

pîlbeeçîk Bilmez gibi davranma. pîlbeecîk pol- bilmezlikten gelmek.

pîlbes s. Şuursuz, bilincini kaybetmiş: *"Arina Petrovnanıh pazınah pîlbeste çathan palanın suhsirı paza hızıcahtıh, ür nimeste suhsap,*

sala mayıh parbaanı sıhpaan." N. Domojakov (Arina Petrovna'nın aklından bilincini kaybederek yatan çocuğun susaması ve kızcağızın susayıp çok yorulması çıkmamış.)

pîldîr- 1. Bildirmek, belli etmek, haber vermek: *"Halın toğıs toozılğlabıstı / Holğa niigî plldfrçe / Hazır ayas sooh polğlabıstı / Hara pulut hoyıpça."* A. Topanov (Yoğun iş bitiverdi / Kola hafifliği belli oluyor / Sert ayaz soğuk oldu / Kara bulut koyulaşıyor.) Çahsı at hulunda körînçe, çahsı kîzî kîçîgde pîldîrçe. Atasözü (İyi at kulunken belli olur, iyi kişi küçükken belli olur.) 2. Hisssetmek, duymak: *"Sidik çalğızaan pararğa, Kolkanıh çooğın istîp, horğıstığ pîldirîbîsken."* A. Kuzugaşev (Yalnız gitmek zor, Kolka'nın konuşmasını dinlediğinden içine korku düşmüş.) 3. Görünmek: *"Tanış nimes çiit ool ölig çili pîldirgen."* N. Domojakov (Tanımadıkları genç oğlan ölü gibi görünmüş.) çili pîldîr- gibi gelmek, gibi görünmek.

pîldîrbin *zf.* Sezdirmeden, belli etmeden, bildirmeden.

pîldîre *zf.* Açık, belli bir şekilde, bariz: *"Anın püdizî, azahtarının igirî Aydoğa hayda-da körgen çili pildim tüsken."V.* Kobyakov (Onun duruşu, ayaklarının eğriliği Aydo'ya bir yerlerde görmüş gibi açık gelmiş.)

pîldîrt- 1. Bildirtmek: 2. Belli etmek, farkına vardırmak: *"Haydi çobalğanın pildirtpin, ornınah tur kilgen Iliskecek."* İ. Kotyuşev (Nasıl acı çektiğini belli etmeden yerinden kalkmış Iliskecek.)

pîldîrte *zf.* Anlaşılır, açık.

pîldîs Belli, bilinen, açık, ortada: *"Kem kemnî naarça pîldîzi çoğu."* İ. Topoyev (Kim kimi yıkıyor belli değil.) pîldîs çoh belirsiz.

pîldîstîg s. Açık, sarih: *"Anzı, onsti oshas, sarığ sastığ, çe abahay tegîlek ah sırayınan paza çitig hoor harahtarınan hakas polçathanı ikîncîlecee çoh pildistig."* I. Kotyuşev (O, Rus gibi sarı saçlı, fakat güzel ak yüzünden ve keskin kahverengi gözlerinden Hakas olduğu şüpheye yer bırakmayacak şekilde açık.)

pîle- Bilemek, keskinleştirmek İspeske çoohtaba, çîtîbestî pîlebe. Atasözü (Dinlemeyene konuşma, kesmeyeni bileme.)

pîle Bileği krş. pilö.

pîleek- Üşümek, donmak.

pîlees Donuk, mat. barağı pîlees gözleri donuk.

pilege Hediye, armağan, pignîn îzîgî pik îzîk, pilege parda pos îzîk beyin kapısı kapalı kapı, hediyen varsa açık kapı.

pîlek 1. Bilek, el: *"Ol arada ir kîzî oolahtıh pîlegîndegî uzun haas hamcını kör salğan."N.* Domojakov (O sırada er kişi oğlanın bileğindeki uzun kayış kamçıyı görmüş.) 1. Bilekle ilgili, pîlek söögî bilek kemiği

pileke bk. pilege

pîlektees *s.* Bilezik.

pîlektes Bileklik, bilezik, pîlektes kîsbileklik takmak.

pîlektös bk. pîlektes

pîlemdîk bk. pîlemek

pîlemek Koyu ayran, katık.

pilen *zf.* Hazır: *"Amdı anın ustağcaa nandırii pilen."* S. Çarkov (Şimdi onun yöneticiye cevabı hazır.) hacan daa pilen her zaman hazır. pray nime pilen her şey hazır.

pîles (ı.)Günün çalışılan zamanı, mesai. irtengî pîles sabahki çalışma zamanı.

pîles (ıı.) Donuk, mat krş. püles.

pîlet *bot.* (genç) Dağ servisi.

pilete- Hazırlamak, tedarik etmek odın pilete- odun hazırlamak.

piletek Hazırlık, tedarik.

piletel- Hazır olmak, tedarik edilmek.

pileten- Hazırlanmak, tedarik edinmek.

piletes- Birlikte hazırlamak, tedarik etmek.

piletes Hazırlama, tedarik.

piletet- Hazırlatmak, tedarik ettirmek.

pîlgî Belgi, im, işaret.

pîlîg (ı.) 1. Bilgi, bilim. 2. Bilme, öğrenme.

pîlîg (ıı.) Kesici veya batıcı alet, silâh.

pîlîgcî *s.* Erbap, ehil, bilgiç: *"Abanah, pîlîgcî kîzî polğan."* F. Burnakov (Abanah, bilgiçlik taslamış.)

pîlîksîre- Bilmek istemek.

pîlîn- 1. Bilmek Ala saashan aaldan sıh polbinça, izîrîk ir ibîn pîlînminçe. Atasözü (Ala saksağan köyden çıkamaz, esrik er evin bilmez.) 2. Hissetmek, farkına varmak: *"Vaskaa îzîg polıbıshan, tamağında hurupça, purnın paza naahtarın çımcılapçathan soohtı pîlînminçe."* A. Kuzugaşev (Vaska'yı sıcak basmış, boğazı kuruyor, burnunu ve yanaklarını ısıran soğuğu hissetmiyor.) 3. Kendini bilmek, idrakinde olmak: *"Sabis paza nime pîlînmeen."* N. Domojakov (Sabis başka bir şey hatırlamıyor.)

pîlînçek Bilinç, şuur. pTlînçegî çoh şuursuz bilinçsiz: *"Arina Petrovna, çîrçee suğ suzıp, çızınçahtı ölleen, anan anı pîlînçegî çoh oolnın hamağına salğan."* N. Doomjakov (Arina petrovna, kaseye su alıp, havluyu ıslatmış, sonra onu bilinci yerinde olmayan oğlanın alnına koymuş.)

pîlîs 1. Bilme, biliş, bilgi: *"Pozınıh pözîk pîlîzînen ügretçe uzun sastığ his."* V. Tatarova (Kendi yüksek bilgisiyle öğretiyor uzun saçlı kız.) Sağıs talaydan daa çalbah, pîlîs tağdan daa uluğ. Atasözü (Fikir denizden de geniş, bilgi dağdan da büyük.) 2. Anlama, anlayış, kavrayış.

pîlîs- Bilişmek, tanışmak. Püür kispeen köl par ba, pîlîspin ösken kîzî par ba? Atasözü (Kurt geçmeyen göl var mı, tanışmadan büyüyen kişi var mı?)

pîlîstîg *s.* 1. Bilgili, malumatlı. 2. Açık, anlaşılır, sarih, pîlîstîg nimes sös anlaşılmaz söz. 3. Anlaşılır, açık.

pikle Çatal.

piikîncek 1. Gövdenin arka kısmı. 2. Kuyruk sokumu, hara înektîn pilkîncegî ah kara ineğin kuyruk sokumu ak. 3. Önlük, göğüslük.

pilot Pilot: *"Pîlîp, maşinanı al çörçeler / Pîstîn sovetskay pilottan"* M. Arşanov (Bilerek, uçağı uçuruyor / Bizim Sovyet pilotlar.)

pilotaj Pilotluk, pilotaj. vısşay pilotaj yüksek pilotaj.

pilö Bileği taşı.

pilteg Odun koyma, odun ekleme.

piltet Paldımın yan kayışı.

pilteglîg *s.* Odunlu. hazan pilteglîg polcan kazanın altına odun konmalı.

piltîr (ı.) Nehir ağzı: *"Pu suğ hastada söölîndîre çatçathan aal özen piltîrîndegî hıspahtan pastalıp alıp, suğ çolınca tolğalıp, indîre ileede çalbah çayılıbısça."* A. Çerpakov (Bu nehir kıyısında uzanan köy yarın ağzındaki kıvrımdan başlayıp su yolundan kıvrılıp, aşağı doğru genişleyerek yayılıyor.)

piltîr (ıı.) Alacalı, piltîr înek alacalı inek.

pilyulya Hap, tablet.

pingvin *zool.* Penguen.

pintset Pens, pense.

pion *bot.* Şakayık çiçeği.

pioner 1. izci. 2. Piyonerle ilgili, pioner lagerî izci kampı, pioner otryadı izci grubu.

pionerka Bayan izci.

pionervojatay izci başı, oba başı.

pîr s. Bir, 1. Çîdîktîg kızının çüs çazıh, âlğan kîzînîîi pîr çazıh. Atasözü (Kaybedende yüz hata, alanda bir hata.) 2. Bir, aynı, benzer: *"Ons taa polzın, pos kîzîlerî dee polzın -pirler."V.* Kobyakov (Rus da olsa kendi insanları da olsa, aynı.) 3. Bir, herhangi bir: *"Pîr ürde pabazı Arınanı, ot tartarğa paran tip, hanaağa odırtıp alğan."* N. Tyukpiyekov (Bir akşam babası Anna'yı, ot çekmeye gidelim diye, arabaya oturtmuş.) pîr hatap bir defa, bir kere. pîr hati bir kez. pîr nime bir şey. pîr dee nime hiçbir şey. pîr dee hiçbir, hiç: *"Mağaa kipazah taa pirbinçe pîr dee."* V. Kobyakov (Bana elbise de vermiyor hiç.) pîr dee çoğıl hiç yok pîr dee nime albaandır hiçbir şey almamış, pîr le herhangi bir, sadece. pîr ie atnan sadece bir atla. pîr mun bin. pîr mun çarım bin beş yüz. pîr ünge bir ağızdan, hep birlikte söylemek, pîrden-pîrden birer birer, pîrsî pîrsîne birbirine, pîr töoy benzer.

pir- 1. Vermek: *"Kustuk pirer polğan kipazahtı am daa pirbinçe."* V. Kobyakov (Kustuk, verecek olduğu giyim kuşamı hâlâ vermiyor.) Çazıda püür honıh pirbes, aalda pay tıs pirbes. Atasözü (Ovada kurt gece geçirtmez, köyde zengin huzur vermez.) 2. Tezlik veya başkası için bir şey yapmak anlamında yardımcı fiil olarak kullanılır: *"Çabustın harahtarı köglîg poia pirgen, pozı külînlbîsken."* V. Kobyakov (Çabus'un gözleri neşelenmiş, kendisi gülümsemiş.) *"Min /*nem *naa la tik pirgen halın tüktîg hoy teerîzî tonnığ oynaam." M.* Çebodayev (Ben annemin yeni diktiği kalın yünlü koyun derisi paltoyla oynadım.) pas-pirdîm biri için yazdım, izen pir- selâm vermek, çahığ pir- emir vermek, harğas pir- beddua etmek, sös pir- söz vermek. as pir- ürün vermek, çöp pir- öğüt vermek, tavsiye etmek, nandırığ pir-cevap vermek, sağba pir- sinyal, işaret vermek, habas pir- ortaklaşmak. polis pir- yardım etmek, man pir- aman vermek, tının pir-canını vermek, hol pir- elini uzatmak, tokalaşmak, paalağ pir- değer vermek, at pir- ad vermek, ad koymak.

piramida Piramit, piramida püdîr- piramit yapmak.

pîrde *zf.* Bazen pîrde... pîrde bazen... bazen: *"Anın ayastığ, aldanıstığ tabızı pîrde istîlîp, pirde istîlbin parıbıs turadır."V.* Kobyakov (Onun acınacak, yalvarışlı sesi bazen duyuluyor, bazen duyulmaz oluyor.) pîrde ol an çîli ulupça, pirde ças pala çîli ılğapça bazen vahşi hayvan gibi uluyor, bazen bebek gibi ağlıyor.

pîrdeezî *zm.* Hiçbiri.

pirdîr- Verdirmek.

pirdîrt- Verdirtmek.

pireçî Verici, veren.

pîree s. Bir, herhangi bir: *"Pîree hulun ma, çabağa ba ana-nimee kîrîp, alay çîdîp pe noo parza, annan çahsı la kün körceen çoğıl."* V. Kobyakov (Bir kulun veya tay bir yere girse veya kaybolsa ondan sonra güzel gün göremezsin.) pîree kniganın ornına pasha kniğa alıp alarga bir kitabın yerine başka kitap almak.

pîreede *zf.* Bazen, arada bir, ara sıra: *"Ol pîreede, köök kiinîn arazında çayğan suğnın ortızında turğan çîli, körînîbîsçe."* V. Kobyakov (O arada bir, guguk kuşunun göğün ortasına yayılan suyun ortasında kalması gibi görünüyor.) ol pîreede pîsser kîredîr o bazen bize girer.

pîree-pîree *tekr. zf.* Bir bir, birer birer: *"Anın harahtarının cazı pîree-pîree çıltınnazıp sıhhlapça."* V. Kobyakov (Onun gözyaşları bir bir parlayıp dökülüyor.)

piregen 1. Hanımın ağabeyinin eşi. 2. Büyük amcanın oğlunun eşi. 3. Hanımın büyük kız kardeşi. 4. Hanımın annesinin büyük kız kardeşi.

pirel Vergi, haraç, hara k î s t î sohsam, hanğa-pige hayral- pire! salcanmın kara samuru öldürürsem, hana beye haraç gönderirim.

pîrer *s.* Birer: *"Ol pazoh pîrer hatap sıraylarına hamcınan saphlabısha."* V. Kobyakov (O yine birer kez yüzlerine kamçıyla vurmuş.)

piret 1. Ambar kapısının üstündeki raf. 2. Evlerde tavana yakın yapılan tahta yataklık.

pîrge *zf.* Birlikte, beraber: *"Pîrge çurtap, kün alıp / Pîlbespîs, teen, çobağnı."* M. Kokov (Birlikte yaşayıp gün geçirip / Bilmeyiz, dedi, acıyı.)

pîrger *zf.* 1. Beriye, buraya, pîrger tur yana çekil! 2. Öteye: *"Paskir, çoo tannğan çili, pîrger aylana, hanaadan tüzîre segîrgen."* I. Kostyakov (Paskir, çok sinirlenmiş gibi, öteye dönüp, arabadan inip koşmuş.)

pîrîgîl- Birikilmek, bir araya gelmek.

pîrîgîlgen s. Birleştirilmiş, bir araya getirilmiş.

pîrîgîs Birikme, bir araya gelme.

pîrîgîs- Birikilmek, toplanılmak.

pirîk s. Zor, çetin: *"Ahtarbınan atıshabıs, -tidir Çabus, tın pirîk, çurtas aarlığ."* V. Kobyakov (Beyazlarla çatıştık, demiş Çabus, çok zor, hayat ağır.) pirîk çar derin uçurum, yar. pirîk tashıl yalçın zirve, çorığı pirîk polyolu geçilmez olmak.

pîrîk- Bir araya gelmek, birleşmek, katışmak: *"Pîstîn arada daa andağ adaylar, partizannarğa pîrîgîp, hayzı tayğaa sıhhlap parğannar,- Yakın çoohtap tur."* V. Kobyakov (Bizim orada da öyle köpekler, Partizanlara katılıp, bazıları dağa çıkmışlar, -Yakın konuşuyor.) Arağanı amir îzîner, apsahtığ ipçîden pîrîkpefier. Atasözü (İçkiyi sakin içiniz, evli kadınla birlikte olmayınız.) İkî çabal pîrîkîp çurtaza, tabıstığ polcan; hosti honcıhtarğa curt çoh polcan. Atasözü (İki kötü bir araya gelip yaşasa patırtılı olur, yakın komşulara yaşamak haram olur.) Iğıros izer at bulağına tıs pirbes, îkî çabal pîrîk parza, il çonğa çadığ pirbes. Atasözü (Gıcırdayan eyer at kulağına rahat vermez, iki kötü bir araya gelse, halka yatı vermez.)

pirîk Aşılmaz, geçilmez (yer.)

pîrîktîr- Biriktirmek, bir araya getirmek, toplamak: *"Pîrîktîrgen irke mallar / Pir hazaadan sıhçalar / Prayzı könî gazı, pükser / Pik azıralğa parçalar."* P. Ştıgaşev (Toplanan güzel mallar / Bir ahırdan çıkıyorlar / Hepsi doğruca yazıya, çayıra / İyi otlanmaya gidiyorlar.)

pîrîktîrîs Biriktiriş, bir araya getiriş.

pîrîktîrîstîg *s.* Birleştirilmiş.

pîrîktîrîstîg soyuz *gr.* Bağlama edatı.

pirîl- Verilmek: *"Irge küsten pirîlcenmîs."* *M.* Kokov (Kocaya zorla verilmişiz.)

pirîlgî padej *gr.* Yönelme hâli.

pirîn- Verilmek.

pîrîncî s. Birinci, ilk. pîrîncîzînde ilk olarak.

pirîs- Verişmek, birlikte vermek.

pirîs 1. Verme, veriş. 2. Verim, pirîs çoh verimsiz, alıs-pirîs alış veriş.

pîrler s. Aynı, benzer.

pîrles- Birleşmek, bir araya gelmek: *"Aleksey Dmitriyeviçnen pîrles parğazın."* V. Şulbayeva (Aleksey Dmitriyeviç'le birleşmişsin.)

pirog Börek, tadılığ pirog tatlı börek. palıhtığ pirog balıklı börek, ittîg pirog etli börek.

pirojnay Pasta.

pîrsî *zm.* 1. Biri. köpternîn pîrsî çoğun biri. pîrsî pîrsîneh birbiriyle, olar pîrsî pîrsînen surdılar onlar birbirine sordular. 2. Diğeri, pîrsî: "paran" tîpçe, pîrsî: "çadafi" tipçe. Bilmece, suvetaş. (Biri: "gidelim" diyor, diğeri: "yatalım" diyor.)

pîrsînde *zm.* Bir defa, bir keresinde, bir gün: *"Pîrsînde hıshıda, uluğ soohta, minîn pabamnı Yakın toğısha sürîbîsken."* V. Kobyakov (Bir gün kışta, sert soğukta, benim babamı Yakın işe göndermiş.)

pirtîk Sakatlık, (kırık, çıkıkla ilgili.)

pirtîktîg s. Sakat, özürlü.

pirtîn- Vücutta bir organ çıkmak, burkulmak.

pîr-tööy *tekr.* Benzer, aynı.

pîs (ı.) *zm.* Biz: *"A kim pîske açınğan? Çoohta, kem?"* V. Şulbayeva (Peki kim bize acıdı? Söyle kim?) Çarğıcı pîske ülüs nimes pîspîs ülüstîn eezî. Atasözü (Yargıç bize kader yazmaz, kaderimizi yazan biziz.) pîstîn bizim, pîske bize. pîstî bizi. pîsten bizden, pîsser bize (doğru). pîsnen bizimle, pîsteg bizim gibi. pîske çoohta- bize söyle, pîsti bizimki, pîsnen hada bizimle birlikte. pîsteg bizim gibi.

pis (ı.) Beş: *"Stenelerde, tîzen, Şarap apsahtın pis oolğının portretterî."* A. Çerpakov (Duvarlarda ise ihtiyar Sarap'ın beş oğlunun portreleri.) Pis aday pîr înde çurtaçalar. Bilmece, eldiven parmakları (Beş köpek bir inde yaşıyor.)

pîs (ıı.) 1. Biz, ucu sivri alet Pîstî hapta cazır polbassın. Atasözü (Bizi çuvalda saklayamazsın.) 2. Keskin pıçah pîzî bıçak keskinliği. 3. Sivri: *"Sarığ tay, pîs hulahtığ, nınmah sağ ı rlığ, tört çastığ mal."* N. Domojakov (Sarı tay; sivri kulaklı, yuvarlak sağrılı, dört yaşında hayvan.)

pis (ıı.) Soba. timîr pis demir soba.

pis çüs Beş yüz.

pîske Balık ağı örmekte kullanılan ağaç iğne.

pis'mennost 1. Yazı. 2. Yazılı, yazılmış.

pis'mo Mektup: *"Hığır, aca, pu pismoru."* V. Şulbayeva (Oku ağabey bu mektubu.) pis'monı konvertke suh salarğa mektubu zarfa sokmak, pis'mo al- mektup almak, pis'mo ıs- mektup göndermek, zakaznoy pis'mo taahhütlü mektup, açıh pismo açık mektup.

pisatel' Yazar: *"Minîn hada ügrengen arğıstarım pisateller, s.ablığ artister, uçenaylar."* V. Şulbayeva (Benim birlikte öğrenim gördüğüm arkadaşlarım; yazarlar, sanatçılar, bilim adamları.) sablığ pisatel' ünlü yazar.

pîsteldîr- Sivriltmek: *"Çorğa pora* ***at,*** *îkî hulahtarın pîsteldîrîp, anan na küs salğan."* V. Kobyakov (Yorga bora at, iki kulağını sivriltip, sonra ayaklarıyla yeri eşelemiş.)

pistîg *s.* Beşinde, beş yaşında, palam pistîg çocuğum beş yaşında.

pistolet Tabanca.

piston Ateşleme kapsülü, kapsül.

pît Bit. Çabal tonnın pîdî açığ, çabal kîzînîn tîlî açığ. Atasözü (Kötü elbisenin biti acı, kötü kişinin dili acı.)

pîtte- Bitlenmek.

pîttîg s. Bitli.

pituk *zool.* Horoz: *"Min hızıl çalaalığ pitukpın / Min tapsazam, prayzı ushunça."N.* Tinikov (Ben kızıl ibikli horozum / Ben ötünce, herkes uyanır.) krş. petuh.

pivo Bira. pivo haynat- bira yapmak.

piyavka *zool.* Sülük, piyavka tıırğıs- sülük koymak.

piye Kısrak, krş. pii

pîye *sag.* Demin, az önce. krş. paya

pîyeğî *sag.* Deminki, az önceki, krş. payağı

pîze- 1. Bilemek, keskinleştirmek 2. *mec.* Sivriltmek: *"Sınap taa, noyma sîrer*

anda ffllermnî le pîzepçezer." V. Şulbayeva (Gerçekten de, niçin siz orada sadece dillerinizi sivriltiyorsunuz.) 3. Taşa yazı yazmak, kakmak: *"Ninneh çoğar ide, uluğ-uluğ hayalarda, purunğıda pîzeen pıçîkter taap attırlar."* G. Kazaçinova (Nin'den yukarıya, büyük büyük kayalarda, eskiden yazılmış yazılar bulmuşlar.)

pizîben El kantarı.

pizîk Beşik: *"Sarığ tonnığ çılğı hadarçızı at üstünde, uluğ pizîktegî çili, acıdı la tüs halğan."* V. Kobyakov (Sarı paltolu yılkı çobanı at üstünde, büyük beşikteki gibi sallanıyor.)

pizîncî *s.* Beşinci, pizîncî klass beşinci sınıf.

pizölen *zf.* Beşi birlikte.

plakat Pankart, levha.

plan 1. Plân: *"Süt hozılar ornına hızırılça, itten plan tolbinça."* V. Şulbayeva (Süt artacağı yerde azalıyor, et planlandığı kadar üretilemiyor.) plan çoh plânsız, pis çılnın planı beş yıllık plân. 2. Plânla ilgili.

planerizm Plânörcülük.

planeta *astr.* Gezegen, seyyare.

planetariy Plânetaryum.

planna- Plânlamak, toğıstı plannaişi plânlamak.

plannığ s. Plânlı.

planovik Plâncı.

plantatsiya Büyük çiftlik, tarla, çaynay plantatsiya çay bahçesi.

planyor Planör.

plastır' *tıp.* 1. Yara yakısı. 2. Palet.

plastik Plâstik.

plastika Plâstik sanatlar.

plastinka Levha, plâk.

plastmassa Plâstik madde.

plaşç Yağmurluk, rezina plaşç muşamba yağmurluk.

plat 1. Baş örtüsü, şal, boyun atkısı: *"Anın JcezJ, nap-naa torğı kögenek kizip, torğı plat tartınıp, ibînde çır as-tamah timnep çörçe."* V. Kobyakov (Onun annesi, yepyeni ipek gömlek giyip, ipek şal atıp, evde yiyecek yemek hazırlıyor.) 2. Mendil: *"Sala mahzıri kîrîğ pladınan çısça, ulamoh tın pidep."* A. Kuzugaşev (Aceleyle kirli mendiliyle siliyor, daha çok kirleterek.)

platforma Plâtform, küçük istasyon.

platina Platin.

platsdarm Harp alanı, muharebe alanı.

platskarta Yer numarası makbuzu.

platskartalığ s. Numaralı, plastkartahg vagon numaralı vagon.

plattığ *s.* Şallı, boyun atkısı olan: *"Alnınzartın aylanğan pır hoos plattığ ipçî."* A. Çerpakov (Önüne dönmüş bir desenli şal tekmış kadın.)

plebistsit Plebisit.

plege Matara, arağalığ plege içki matarası.

plemennoy s. Damızlık, plemennoy puğa damızlık boğa.

plemya Kabile, boy.

plen Esirlik, esaret, plenge kîrgen kîzî esir düşen kişi.

plenemay *s.* Genel, umumî, ptenernay zasedanie genel oturum.

plenum Genel toplantı. obkomnın plenumı bölge komitesinin toplantısı.

pleset Oyun, dans: *"Kögfıg muzıka oynadıbısça, irinine plat tastabısça, holların caza tastap, pleset sal sıhça."\J.* Şulbayeva (Neşeli müzik çalıyor, omzuna şal atıyor, kollarını yayıp dans etmeye başlıyor.)

pleten Çit, parmaklık: *"Siden pletenînîn ağbay turğan sırıptarı."* A. Kuzugaşev (Çit parmaklıklarının ağaran çubukları.)

plevrit Satlıcan, göğüs zarı iltihabı.

pline Rus yufkası.

plis Pli, kırma: *"Şarap apsah sovhoz fermazınıh uzançıları: it pirgen ibîre hara plisteh hazabıshan homdıda*

çathan."A. Çerpakov (İhtiyar Şarap sovhoz çiftliğinin yöneticilerinin yaptığı, çevresi kara pliyle süslenmiş tabutta yatıyor.)

plita Kaldırım taşı.

plomba Kurşun mühür.

plombala- Kurşunla mühürlemek.

plombalığ s. Kurşunla mühürlenmiş.

plombir Dondurma türü.

ploskost' *mat.* Düzlem, ploskost'tağı liniya *mat.* doğru çizgi.

pioşçad' Meydan: *"Vaska ploşadha çitken."A.* Kuzugaşev (Vaska meydana ulaşmış.) çon ploşçad'sar kürelîsken halk meydana hücum etti. hızıl pioşçad' Kızıl Meydan.

ploşçadka Alan, saha, meydan samolyot odırcan ploşçadka hava meydanı.

plotina Bara], bent, su bendi.

plotnik Dülger, doğramacı.

plyaj Plaj.

plyonka Bant, film bandı, çoohtı plyonkaa pas sal- konuşmayı banda almak.

plyus *mat.* Artı.

plyuş Pelüş, pelür.

plyuşç *bot.* Sarmaşık.

plyuşevay Pelüş, pelüşten, pelyuşevay palto Pelüş palto.

pobah bk. poğo

pobıy Naz, cilve.

pobılan- Nazlanmak, cilve yapmak.

pobılanaaçı s. Nazlı cilveli, kaprisli.

pobılığ s. Nazlı, cilveli.

poca Posa, tortu, as arağazmın pocazı tahıl içkisinin tortusu.

poç *ünl.* Oh!, Hey, Ay!: *"Poç, sin, palam, tahpı nay tartpa."* V. Şulbayeva (Hey, sen yavrum, hiç sigara içme!)

poçerk Yazı, el yazısı.

poçop Çobanın ücreti. hoy hadarğanının poçobın pirgen koyun çobanının ücretini vermek.

poçta 1. Postahane: *"Levanan Sanca aal ortızındağı poçtazar çügürgenner."* \. Topoyev (Leva'yla Sanca köyün ortasındaki postahaneye doğru koşmuşlar.) 2. Posta poçtaca pis'mo ıs- postayla mektup göndermek.

poçtal'on Postacı, müvezzi.

poçtamt Posta merkezi, postahane.

poçtovay *s.* Posta ile ilgili, poçtovay marka posta pufu. poçtovay harçah posta kutusu.

poçyot Şeref, poçyot doskazı şeref levhası.

poçyotnay *s.* Onursal, fahrî, poçyotnay gremota fahrî diploma.

poçyottığ s. Şerefli, onurlu.

pod'yezd Giriş, giriş kapısı, min îkînci podyezd'ta çurtapçam ben ikinci kapıda yaşıyorum.

poddannay Uyruk, tebaa.

poddanstvo Tabiiyet, uyrukluk.

podgotovitalnay s. Hazırlıkla ilgili. podgotovitalnay kiass hazırlık sınıfı.

podkoptığ s. Naili: *"Kadustın pazına kürcekfin tazılaanı hatığ çirde podkoptığ at çorthandağı çili isfİlgen."U.* Kokov (Kadus'un başına küreğin çınlaması naili atın sert yerde koşması gibi işitilmiş.) krş. podkovalığ.

podkova Nal.

podkovalığ s. Naili.

podlejaşçay *gr.* Özne, fail.

podmaster'e Kalfa.

podnos Tepsi.

podohodnay s. Gelir, podohodnay nalog gelir vergisi.

podova At arabası.

podpaska Çoban yardımcısı.

podpilka Eğe.

podpisaf pol- İmzalamak.

podpisçik Abone. gazetanın polpisçikterî gazetenin aboneleri.

podpol'nay s. İllegal, gizli, podpol'nay organizatsiya gizli teşkilat.

podpol'ye İllegalite, gizlilik.

podpolkovnik *ask.* Yarbay.

podrazdelenie *ask.* Küçük askerî birlik.

podsveçnik Şamdan.

podşipnik Rulman, yatak.

podtyajka Pantolon askısı.

poduska Yastık krş. poduşka.

poduşka Yastık: *"Ol tabıstarnan hada külkee kir halğan rîîske moyınnığ çügürîk harahtığ irennîn üstünzer küs ödîkter, poduşkalar uçuhhlap sıhhan,"* N. Nerbişev (O seslerle birlikte gülmeye başlayan ince boyunlu, keskin gözlü erkeğin üstüne doğru deri çizmeler, yastıklar uçuşmaya başlamış.) krş. poduska

podval Bodrum, mahzen.

podvodnay s. Su altı ile - ilgili. podvodnaya kime denizaltı.

podvodnik 1. Denizaltında görevli. 2. Dalgıç.

poema Manzume: *"Tan solbanmda toğazığ poemadan üzîk."* M. Bainov (Tan Çoypan'ında karşılaşma, manzumeden bölüm.)

poet Şair: *"Pasha çirden kilgen poetter dee / Ağaa stihtarın çarıtçalar."* V. Maynaşev (Başka yerden gelen şairler de / Ona şiirlerini sunuyorlar.)

poetiçeskay Şiir, şiir şeklinde, şiirsel, manzum.

poezd Tren: *'Tabıraanda poezd parçatsa / Tağlar, suğlar, tayğalar / Tıplathan harahtı ashanca / Tur halçalar ay soonda."* M. Arşanov (Hızla tren gidince / Dağlar, ırmaklar, ormanlar / Kırpılan gözü açana kadar / Hemen arkada kalıyor.) poezd par- *mec.* Tren kaçmak, zamanı geçmek: *"Külbe mağaa, Paynuş, minin poezdlm parıbıshan."* V. Şulbayeva (Gülme bana Paynuş, ben treni kaçırdım.) poezdke odır- trene binmek.

poeziya Nazım, şiir: *"Toozılcaa çoh çolzar hığırçalar / Poeziyanın hazır hucaanzar."* M. Bainov (Uzun ince bir yola çağırıyorlar / Şiirin hırçın kucağına.)

pogoda Hava.

pogon Apolet, ofitser pogonı subay opoleti.

pograniçnik Sınır muhafızı.

pogreb Bodrum, süttî pogrebsar turğıs- sütü bodruma koymak.

poğ- 1. Boğmak. 2. (torba çuval ağzı) Bağlamak.

poğana *kız. anat.* Birinci kaburga.

poğbah (ı.) Tırmıkta ağaç halka.

poğbah (ıı.) Kaz veya ördek tüyünden yapılmış süs şeklinde küpe.

poğda 1. Şişman, iri. 2. Yiğit, cesur, yaman. 3. Güzel, alımlı: *"Aalcı kîzi, ol arazına poğda adınah tüzîp, şinefi ideen çayıldır çor."* F. Burnakov (Misafir kişi o sırada alımlı atından inip, kaput eteğini yayıp yürüyor.)

poğdarha Gurur, iftihar: *"Saraashırnı, pray aalnıh poğdarhazın, ol hazna hazaazınah alğan polğan."* N. Nerbişev (Sarı aygırı, bütün köyün gururunu, o devlet üretme çiftliğinden almış imiş.)

poğdarha- Gururlanmak, kibirlenmek, böbürlenmek.

poğdarhas Gururlanış, gururlanma, kibirlenme.

poğday- Çalım satmak, kurum satmak.

poğı 1. Yığın, deste, pîr poğı ot bir deste ot. 2. Buket, demet, çoon poğı çahayah büyük demet çiçek.

poğır- 1. Ezmek, boğmak, sıkıştırmak. 2. Bağlamak, eşyayı ağzından sıkıştırarak bağlamak, boğmak.

poğır Pürtüklü, pürüzlü, eğri: *"Çîkîm çamı hasti in parıbıshan çalğıs azah çolnın üstü-altındağı poğır-pağır haya-tastarğa urungli,*

salğahtala ahhlabısçathan." İ. Kotyuşev (Sarp yarın kıyısından inen patika yolun altı üstündeki pürtüklü kayalara taşlara vurarak dalgalanıp akıyor.)

poğıra- Kıvrılmak, pürtüklenmek: *"Yağornın pezînen hacan daa ah ıs poğırap turca."* N. Nerbişev (Yağor'un sobasından her zaman ak duman kıvrılarak yükselir.)

poğla- Paslanmak, küflenmek.

poğlağ Paslanma, küflenme.

poğo (ı.) 1. Kursak. 2. Guşa, cedre.

poğo (ıı.) Boncuklarla işlenmiş kadınların göğüslerinin üzerine taktıkları süs eşyası, gerdanlık.

poğolığ (ı.) S. Kursaklı.

poğolığ (ıı.) s. Poğo takmış, gerdanlık takmış.

poğor Ayakkabının çıkıntısı, ödîktîn poğorı çizmenin çıkıntısı.

poğran- (at) Ağzında çiğnemek.

poh Bok. ças palanın poğı bebek kakası, timîr poğı cüruf.

poh-söp *tekr.* 1. Pis. 2. Çöp, süprüntü, moloz.

poh-sah *tekr.* 1. Pis. 2. Çöp, süprüntü, moloz.

pohayah 1. Çok çirkin. 2. Öcü, hortlak. anda pohayah sinî tudıp alar orada hortlak seni yakalar.

pohça 1. Mide. palanın pohçacağın toldır saldı bebeğin karnını doyurdu. 2. Torba, çoon malnın teerîzînen idil gen pohça büyük baş hayvan derisinden yapılan torba.

pohçalığ s. Mideli. tolbas pohçalığ kîzî açgözlü, doymaz kişi.

pohla- (kalp) Vurmak, çarpmak,

poh-pah *tekr. ünl.* Oh a h .

pohsaan bk. pohsığ

pohsağ bk. pohsığ

pohsah 1. Çerçöp, süprüntü. 2. Pılıpırtı.

pohsahta- Çöp atmak.

pohsığ Çizme başının konçla birleştiği yer. 2. Halka.

pohtarğa Üst tarafı dar altı geniş ağaç kova. pohtarğanıh tübî kidegey, ahsı nîskecek "pohtarğa"nın alt tarafı geniş, üst tarafı dardır.

pojaluy *zf.* Belki, belki de.

pojaluysta Lütfen, buyurunuz,.

pojar Yangın, pojar uçur- yangın söndürmek.

pojarnay s. Yangınla ilgili, pojarnay komanda Yangın söndürme ekibi.

pojarnik İtfaiyeci .

pok *ünl.* Oy, hey.

pokas Yaramaz.

pokos Çayır, çayırlık.

pokupatel' Müşteri.

pol Parke, döşeme, zemin: *"Çe polca köleckeli tarapçathan sooh kii oolahtı tonnan pazoh ipti çabınarğa küsteen."* A. Kuzugaşev (Fakat, zemine halkalanarak yayılan soğuk hava, oğlanı paltoyla daha iyi örtünmeye zorlamış.) tas pol taş döşeme, pol töze- zemin döşemek.

pol- 1. Olmak: *"körgem, anın pray idî pus la oshas polğan."\I.* Kobyakov (Gördüm, onun bütün vücudu buz gibi olmuş.) Ölgen inek süttîg polcan, ölgen kîzî çahsı polcan. Atasözü (Ölen inek sütlü olur, ölen kişi iyi olur.) harashı polcafi karanlık olmuş. 2. Olmak, durmak. 3. -ebil- yeterlik anlamında kullanılır: *"Ol îcemnî hığırğan, pozı çalaastan polbin."* V. Kobyakov (O, annemi çağırdı, kendisi soyunamayarak.) olar kil-polbaannar onlar gelememişler. 4. -imek fiili yerine kullanılır: *"Sin kemnîn palazı pol pardın, ay-ool?"* V. Kobyakov (Sen kimin çocuğu idin, ay oğul? *"Aspah ozarina as parğan polğan."* V. Kobyakov (Geçidin öte yanına aşıp gitmişmiş.) 5. -dır anlamında yardımcı fiil: *"Sinin adın kem polcan? —Minin adım Çabus teen kîzî polça."* V. Kobyakov (Senin adın nedir? - Benim adım Çabus'tur.) polar polbas nime olur olmaz şey. polar polbas nimee tarınça olur olmaz şeye ki-

zıyor. polar! yeter, kafi, tamam. polğanı la her şey. polğan na her, bütün. Erîncek kîzee polğan na kün-pozırah. Atasözü (Erinen kişiye her gün, tatil.) türce polarman çok geçmeden, hemen sonra, ür dee polbin çok geçmeden, andağ daa polza öyle olsa da.

polas Nahiye, kasaba: *"Anın hırinan polassar tari-tari çorıhnan hırıhça kazaktar iriip parğannar."* A. Kuzugaşev (Onun yanından nahiyeye doğru dağınık dağınık giderek kırk kadar Rus geçmişler.)

poldır- Oldurmak, yaptırmak, gerçekleştirmek: *"Andada sağın, imcee in kirek tuşta çarıh poldırarğa hınçathan çîli, harashı közenektî tobıra çalbıran sıh parçathan."* İ. Kotyuşev (O sırada şimşek, doktora en gerekli zamanda ışık vermek ister gibi, karanlık pencereyi tamamıyla parıldatmış.)

poleno Odun. puruğ poleno kuru odun.

polevod Ekincilik uzmanı.

polevodçeskay *s.* Ekincilikle ilgili. polevodçeskay brigadalar ekincilik ekipleri.

polevostvo Tarlacılık, ekincilik.

poiğa- Sezmek, anlamak.

polğaam 1. Sezgi, sezme. 2. Anlayış, anlama. 3. Hafıza.

polğaamcıl s. Hafızası iyi.

polğaamna- Aklında tutmak, iyi dinlemek.

polğaamnığ s. Hafızası iyi. polğaamnığ kîzî unutmayan, aklında tutan kişi.

polğağın Bellek, hafıza.

polıl- Olunmak, yapılmak.

polılğı bk. polis (ı.)

polis (ı.) 1. Oluş, olgu. 2. *gr.* İsim.

polis (ıı.) Yardım: *"Ot kîzî polis pirgîdek oshas potadır."* V. Kobyakov (O kişi yardım edecek gibi görünüyor.) Uluğlarğa orın pir, kîçîglerge polis pîr. Atasözü (Büyüklere yer ver, küçüklere yardım et.)

polis- Yardım etmek: *"Aday adayğa polısça ba?"* V. Kobyakov (Köpek köpeğe yardım mı ediyor?)

polısçı Yardımcı: *"Olarğa irîk çoh imcî polısçızı polarğa kirek pot parğan."* I. Kotyuşev (Onların mecburen doktor yardımcısı olmaları gerekiyormuş.)

polızığ Yardım: *"Polızığ kirek pîske."* V. Şulbayeva (Yardım gerek bize.) praktiçeskay polızığ pratik yardım. polızığa hığır- yardıma çağırmak. polızığ sös *gr.* edat. polızığ glagol *gr.* yardımcı fiil. polızığ tapsağ *gr.* yardımcı ses. polızığ zalogı *gr.* işteş fiil.

poligon Poligon, atış alanı.

poligrafiya Poligrafi, matbaacılık. poligrafiya promişlennozı matbaacılık sanayii.

poliklinika Poliklinik.

polis Poliçe.

polisemantizm *gr.* Çokanlamlılık.

politbyuro Politbüro, politik büro.

politehniçeskay *s.* Politeknik.

politeizm Çoktanrıcılık.

politekonomiya Ekonomi politik, siyasal ekonomi.

politiçeskay *s.* Politik, siyasal, siyasî. politiçeskay ködîrîm siyasî yükseliş.

politika Politika, siyaset.

politotdel Politik şube.

politseyskay s. Polisle ilgili, polisiye.

politsiya Polis.

polk *ask.* Alay, askerî birlik. gvardetskay polk muhafız alayı.

pol'ka (ı.) Polonyalı kadın.

pol'ka (ıı.) Polka dansı.

polkovnik *ask.* Albay.

polkovodets *ask.* Başkomutan, başbuğ.

polojenie Durum, hâl, vaziyet mejdunarodnay polojenie uluslararası durum, voenney polojenie savaş hâli. sotsialnay polojenie sosyal durum, içtimai vaziyet.

polotno Keten, torğı polotno ipekli.

polpred 1. Delege, murahhas. 2. Elçi.

polpredstvo Elçilik.

pol'skay *s.* Polonya, Polonyayla ilgili. pol'skay tîl Leh, Polonya dili.

poluşubok Gocuk, poluşubok kis- gocuk giymek.

polyak Leh, Polonyalı.

poiyarnay *s.* Kutupla ilgili, polyarnay ekspeditsiya kutup araştırma gezi- si, polyarnay zona kutup bölgesi.

polyarnay tasha *zool.* Kutup baykuşu.

polyarnik Kutup kaşifi.

polyus 1. Kutup, yujnay polyus güney kutbu, severnay polyus kuzey kutbu. 2. *fiz.* Kutup î k î polyus iki kutup.

polza *bağ.* Eğer, şayet.

pomeşçenie Lokal, bina, lojman.

pomeşçik Büyük çiftlik sahibi.

pomidor 1. Domates, pomidorlar pis parğan domatesler olgunlaşmış. 2. Domatesle ilgili, pomidor suu do- mates suyu.

pomol Öğütme, unah pomol unı ince öğütülmüş un.

ponedel'nik Pazartesi.

pooh *sag.* Gözün iç açısı.

poolbah (ı.) 1. Düğüm. 2. Kalın, şişkin.

poolbah (ıı.) 1. İçerik, muhteva. 2. An- lam, mana.

poolbahtığ (ı.) s. Zengin, muhteviyatlı. poolbahtığ mmah zengin masal.

poolbahtığ (ıı.) s. Düğümlü, poolbahtığ çîp düğümlenmiş ip.

poolcah Düğümcük, düğüm.

poolta 1. Engel, mania. 2. Olay, vaka. 3. Konu, mevzu, nımahtın pooltazı masalın konusu.

pooltalığ s. 1. Olaylı, vakalı. 2. Maceralı, serüvenli. nımahtın ucı-pazı uzun polzın, ortızında pooltalığ polzın hikâyenin başı sonu uzun olsun, or- tası maceralı olsun, poltalığ çol maceralı yolculuk.

poom (ı.) Engel, mania. Huu Hattar poom salçalar Cadılar (kahrama- na) engel çıkarıyorlar.

poom (ıı.) 1. Demet, bağlam. köbîrgenîn poomı yabanî soğan demeti. 2. (bir) Kucak.

pooma *tıp.* Sibirya yarası, poomadan hırılğan malnın teerîzîn soydırbacan Sibirya yarasından ölen hayvanın derisi yüzdürmemen.

poomna- Demetlemek, buket olarak almak, destelemek, orğahnan as kizîp poomnirğa kirek orakla ekin biçip destelemek gerek.

poomnığ s. Demetlenmiş, buket yapıl- mış, destelenmiş..

pomol Öğütme.

poon (ı.) 1. Eklem, mafsal, poom hathan ir pala eklemleri sertleşmiş erkek çocuk.

poon (ıı.) Çocuk zarı, bebek doğduğun- da üzerinde bulunan zar.

poon- Kendini asmak. krş. moon-

pooncah (ı.) Düğüm, pooncahtı sis- düğümü çözmek.

pooncah (ıı.) Kötü ruh. pooncahtarnı ham hamnap, piltîrî çoh hara suğa tüzîrcen kötü ruhları Kam kamlayarak, kavşağı olmayan kara suya dökmüş, pooncahha pastır- kötü ruhlar tarafından öldürülmek.

poondır- Kendini astırmak.

poonnığ (ı.) *s.* Eklemli, mafsallı, boğum- lu, üs oonnığ ah ot üç boğumlu ak ot.

poonnığ (ıı.) s. Zarlı, zarı bulunan be- bek, pala poonnığ törîptîr çocuk zarıyla doğmuş.

poorsah 1. Yağda kızartılmış küçük hamur yiyecek. 2. Puf böreği. 3. Et suyuyla pişirilmiş, poorsah ügre et suyuyla pişirilmiş çorba.

poos (ı.) Bağlama, takı takma, sas poos bağlanmış saç. nincî poos incilerle süslenmiş süs. çaçah poos çiçek bağlamış saç.

poos (ıı.) Gebe (hayvan), poos inek gebe inek.

poosta- Sararak bağlamak, boğazından bağlamak: *"Sol azaanda poostap salğan, tahazı çoh çabal tuup ödfk,*

on azaa çalaas." N. Domojakov (Sol ayağında sarılıp bağlanmış topuksuz, kötü deri çizme, sağ ayağı çıplak.)

poostaa *anat.* (hayvanın) Boğazı, boğaz kısmı, mal sohhan kîzee sıyıhha poostaazın pirçeler hayvanı kesen kişiye hediye olarak boğaz kısmını verirler.

poostan- (boğaz kısmından) Bağlanmak: *"Honaltah maymahtarın türeyınen kindir pağnan poostangğlap salğan."* V. Kobyakov (Geniş çizmelerinin koncundan kendir iple bağlayıvermiş.)

poputçik Yol arkadaşı, pozına poputçik körlep çör kendine yol arkadaşı arıyor.

por (ı.) Eritilmiş yağın posası, hayah porınan hanaa çügettecen kaymak tortusuyla atlı arabayı yağlarlar.

por (ıı.) Kil. ah por ak kil.

pora 1. Bora, boz, kır: *"Sizindin me, hozannar çayğızın pora teerilîg polğannar, am hıshıda ah tonnığlar."* İ. Topoyev (Düşündün mü, tavşanlar yazın boz renkli idiler, şimdi kışın ak tüylüler.) 2. Bulanık, pora suğ bulanık su. pora adının soonan kır atın arkasından. hara pora kara kır. ah bora ak kır.

pora- İlâve etmek, eklemek, katmak. çayğa süt pora- çaya süt katmak.

poraan Boran, kar fırtınası: *"Talaylar kizire ırah siilîp / Harlığ poraannı tobırça."* M. Arşanov (Denizler geçerek uzaklarda süzülüp / Karlı boranı yarıyor.)

poraanna- Kar fırtınası esmek, boranlamak, boran çıkmak, tashar püün poraannapça dışarıda bugün kar fırtınası esiyor.

poraatay *zool.* Serçe.

porağ İlâve etme, ekleme, katma, karıştırma.

porağlığ s. Katışık, karılmış.

pora-hara Yağsız, yavan (yiyecek). pora-haranan azırapça kuru yiyecekle besliyor, pora-harabıs par, çarir kuru yiyeceğimiz var, yeterli.

porahat *bot.* Bektaşi üzümü.

pora kürkü *zool.* Yaban tavuğu.

poral- Karışmak, katışmak: *"Kolya, baydadır? - poral parğan tabısnan surca." A.* Kuzugaşev (Kolya nerede? - karışık sesle soruyor.)

poralıs- Karışmak, katışmak: *"On holının polğan çitinde harnan poralıs parğan."* A. Kuzugaşev (Sağ kolunun durduğu yer karla karışmış.)

poramdıh 1. Bulanık, poramdıh suğ bulanık su. 2. Mat, donuk.

poramzıh bk. poramdıh

poran- Kirlenmek, pislenmek, bulanmak.

poran *s.* Bulanık, kirli.

porana Tırmık.

poranala- Tırmıklamak.

poranna- Bulanmak, kirlenmek, suğ porannap parğan su bulanmış.

porannat- Kirletmek, bulandırmak.

pora söök Avam, alelade halk.

porasta- Bulandırmak.

porastal- Bulanmak, bulaşmak, karışmak: *"Arağaa porastal parğan Arkadiynîn harahtarınzar orta körce."* V. Tatarova (içkiye bulanmış Arkadiy'in gözlerine dimdik bakıyor.)

porastan- Kirlenmek, pislenmek, bulanmak: *"Çalğıs albığa la pöriimnen porastangğam."* V. Tatarova (Biricik samur börkümle kirlendim.) *"Çe, porastanma, silibis, -çoohtanğan Timur, andar körip."* İ. Topoyev (Haydi, kirlenme, atıver, konuşmuş Timur, ona bakıp.)

porat Bora at.

porbah 1. Kaz veya ördek tüyünden yapılmış küpe, süs. has porbağınan idîlgen ızırğa kaz tüyünden yapılmış küpe. 2. Yumak.

porbıy *şor.* Deri su kabı.

porça Kurutulmuş yağ. porça ügre kurutulmuş yağ çorbası.

porçana Kayalıklı sıradağ.

porço Çiçek: *"Kirce Keres, anın holında porçolar."* V. Şulbayeva (Giriyor Keres, onun ellerinde çiçekler.) porço çili çiçek gibi. porçonan çabın- çiçekle kaplanmak, kün porçozı *bot.* ateş çiçeği. ay porçozı *bot.* ay çiçeği.

hoy porçozı *bot.* 1. Kardelen. 2. Düğün çiçeği.

porçolan- Çiçeklenmek, çiçek açmak: *"Kün altında porçolançathan / Kök çazıda, tağlarda çörçe ol."* i. Kotyuşev (Güneş altında çiçeklenen / Gök yazıda, dağlarda geziyor o.)

porçolandır- Çiçeklendirmek.

porçolığ *s.* Çiçekli: *"Tobırğan çimi porçolığ ot." M.* Arşanov (Kaplamış yeri çiçekli ot.)

porham 1. Kolluk. 2. Kol kapağı.

porıh- Üzülmek, kederlenmek. porıhhanımnı ças üzüntümü dağıt.

pori Karışık, karma, harnan pori nanmır karla karışık yağmur, ot ah porço pori ak çiçekle karışık ot.

porla- 1. Boğmak. 2. Çuval ağzı bağlamak.

porlığ *s.* Y a ğ çöküntüsü olan.

poroda Soy, cins. înek porodazı inek cinsi. 2. Tabaka, tağ porodaları dağ tabakaları.

porodalığ s. Cinsli, soylu: *"Çahsı porodalığ mal öskirgen."* M. Arşanov (İyi cins mal yetiştirmiş.)

poroşok Toz. tîs poroşoğı diş tozu.

porsıh (ı.) *zool.* Porsuk, porsıh üzî porsuk yağı. (ilâç olarak kullanılır.)

porsıh (ıı.) *kaç. zool.* Kirpi.

porşen' Piston, nasostağı porşen' pompalı piston.

port (ı.) Liman, talay portı deniz limanı.

port (ıı.) Dayanıksız, kırılgan, port îdîs dayanıksız mutfak malzemesi, port material dayanıksız malzeme.

portağı 1. Süt kovası, portağıca imcektîğ Çikçeekey huu hat Süt kovası kadar memeli Çikçeekey cadı. 2. Küçük ağaç kap. 3. Petek. aar portağıları arı petekleri.

portfel' Çanta.

portla- (ı.) *sag. koy. 1.* Yürek hızlıca çarpmak. 2. Yorulmak, yorgun düşmek.

portla- (ıı.) 1. Fokurdamak. 2. *mec.* Mırıldanmak, homurdanmak 3. Boş konuşmak, gevezelik etmek.

portniha Terzi kadın.

portnoy Terzi, ipçîlernîh portnoyı bayan terzisi.

portret 1. Portre, resim: *"Şarap apsahtin pis oolğının portretteri, minin alnında haydi turğan, am daa îdök turğlapçalar."* A. Çerpakov (Şarap ihtiyarın beş oğlunun portreleri, bundan önce nasıl duruyorsa, şimdi de öyle duruyor.) portret hoosta- resim çizmek. 2. Portreyle, resimle ilgili, portret galeriyazı resim galerisi

portsigar Sigara tabakası, sigara kutusu.

portsionnay s. Spesyalite, özel yemek.

portsiya Porsiyon.

porttığ s. Limanlı. porttığ gorod limanlı şehir.

portugalets Portekizli.

portugalka Portekiz bayan.

portugalskay s. Portekiz'le ilgili. portugal'skay tîl Portekizce.

portupeya *ask.* Kılıç kemeri, silâh kayışı.

portveyn Üzüm şarabı.

poruçenie Vazife, ödev, iş, görev. partiynay poruçenie parti görevi.

poruçik es/f. *ask.* Poruçik (eski Rus ordusunda teğmen.)

poryadok Düzen, nizam: *"Tayka arğıs, tank çasttarında poryadok..."* V. Şulbayeva (Tayka yoldaş, tank birliklerinde düzen.)

pos (ı.) S. *1.* Boş, dolu olmayan, pos könek boş kova. 2. Rahat, sıkıntısız, pos çurtas rahat hayat. 3. Boş, serbest: *"Am pos tus kop polar."* V. Şulbayeva (Şimdi boş zaman çok

olacak.) pos tus boş zaman, pos salğan tın boş bırakılmış dizgin. pos sal- serbest bırakmak.

pos (II.) *zm.* 1. Kendi: *"Olar postan çoohtazıp atarlar, pîs tee çoh."* V. Şulbayeva (Onlar kendileri konuşurlar, biz de olmadan.) 2. Gövde, beden. î k î postığ pol parğan gebe kalmış, (iki gövdeli olmuş.) 3. Boy, endam, pozım kördîm kendim gördüm, pozın kendin, pozı kendisi. Çahsı kirek pozı pozın mahtapça. Atasözü (iyi iş kendi kendini yüceltir.) pos alınca kendi başına, pos onday kişilik, karakter. pos ondayı çoh kîzî karaktersiz, şahsiyetsiz kişi. pozında sağın- içinden düşünmek, pozı pozına kendi kendine, pos tîlî *gr.* ana dili.

pos (III.) (kumaş vb. boyamak için) Boya, tavamın pozı sıhça kumaşın boyası çıkıyor.

posha Küçük ağaç fıçı: *"Poshacahtarzar közîdîp, nime-de surğan."* N. Tyukpiyekov (Küçük fıçıları gösterip bir şey sormuş.) tus poshazı tuzluk.

poshı bk. posha

poshın- Boşalmak, boşanmak, kurtulmak, serbest kalmak.

posılka Gönderi, posılka ıs- koli göndermek.

poslelog *gr.* Ek, edat.

posol Büyük elçi, sefir.

posol'stvo Büyük elçilik, sefaret. posol'stvonm haçızı elçilik baş katibi.

posparçıh *zool.* Çobanaldatan, kuyruksallayan.

post (I.) Karakol, postta tur- karakolda nöbetçi olmak.

post (II.) Oruç.

posta- (çocuk) Yürümek. pala skameyka hrinda postap çör çocuk peykeye tutunarak yürüyor.

postament Kaide, taban.

postan Ergen, genç: *"Postan oollarnın îstîlerî köyer."\I.* Mayneşev (Ergen gençlerin içi yanar.) postan his genç kız.

postanovka *tiy.* Sahneleme, sahneye koyma.

postanovlenie Karar, hüküm.

postanovşçik *tiy.* Sahneye koyan, yönetmen.

postanzıra- Olgun olmak, olgun davranmak.

postanzıraah Olgun

postarğay *zool.* Çayır kuşu, toygar.

postığ *s.* 1. Boylu, boyunda, alğayca postığ tencere boyunda. 2. Bedenli, gövdeli. T k î postığ gebe.

postoyannay *s.* Mütemadi, aralıksız, devamlı, postoyannay komited daimi komite.

posyolok Kasaba, büyük köy. toğınçılar posyoloğı işçiler kasabası.

potentsial'nay *fiz. tek. s.* Potansiyel. potentsial'nay energiya potensiyal enerji

pot *ünl.* Vay! Hay! *"Pot min tiputat polğanda, mındar çurtas polbaan."* V. Şulbayeva (Vay, ben milletvekili iken, böyle hayat yoktu.)

pothı Lapa, hamur (un ve yağdan.)

potıh Kadın cinsiyet organı.

potıhtığ s. Kadın cinsiyet organlı.

potolok 1. Tavan: *"Potoloktı alğıt sıhhannar."* S. Çarkov (Tavanı genişletmeye başlamışlar.) 2. Tavanla ilgili, potolok arhazı tavan kirişi.

potrebitel' Müstehlik, yoğaltıcı, tüketici.

potrebitel'skay s. istihlâk, tüketim. potrebitel'skay kooperatsiya tüketim kooperatifleri

potreblenie Tüketme, tüketim, allığ potreblenienîh nimelerî yaygın tüketim maddeleri.

povar Aşçı.

povest' Hikâye, uzun hikâye, povest'tar sbornig hikâye antolojisi.

povestka ihbarname, celpname, çarğaa parçan povestka mahkeme ihbarnamesi.

povidlo Marmelât, meyve ezmesi.

povinnosf Mükellefiyet, yükümlülük. îstenîstîg povinnosf çalışma yükümlülüğü.

povozka Atlı araba, pır attığ povozka bir atlı araba.

poy *ünl.* Oy! Ay!

poyas *coğ.* Kuşak, kemer, sooh poyas soğuk kuşak. îzîg poyas sıcak kuşak.

poyli *zf.* Özgür, hür, serbest: *"Keres pos poyli huzıcah, uçuh çörçe çır ibîre."* V. Şulbayeva (Keres kendi özgür kuşcağız, uçup durur her yerde.)

poytah Deriden dikilmiş çorap.

poza (ı.) Dizgin, poza tart- dizginlemek, dizgin çekmek.

poza (ıı.) Arpa posası.

pozaçı Arabacı.

poza pağ Dizgin: *"Hızapıya Sofonovna soondağı attın poza paan tut kilçetken."* N. Nerbişev (Hızapıya Sofonovna arkasındaki atın dizginini tutup gelmiş.)

pozı *zm.* Kendi. Çahsı kirek pos pozın mahtapça. Atasözü (İyi iş kendi kendini över.)

pozı- 1. Kurtulmak, serbest kalmak: *"Timîr bollardan pozıp polbazın pîlînîp..."* V. Tatarova (Demir gibi kollardan kurtulamayacağını anlayıp...) 2. (Vida vb.) Gevşemek. 3. Boşalmak.

pozıdığ 1. Kurtulma, serbest kalma. 2. (vida vb.) Gevşeme. 3. Boşalma.

pozığ (ı.) Boya.

pozığ (ıı.) Çivi: *"Pana, tapsabin, stenedegl pozığnı suurtbısça."* V. Şulbayeva (Pana, sesini çıkarmadan, duvardaki çiviyi çıkarıyor.) pozığ haza- çivi çakmak, pozığ tamazı çivi başı. pozığ uçı çivi ucu.

pozığla- Çivilemek, çivi çakmak: *"Maymağın suurıp, tashahtı pozığlapça."* V. Şulbayeva (Ayakkabısını çıkarıp, rafı çiviliyor.)

pozığlığ *s.* Çivili, içinde çivi kırıntısı kalmış parça.

pozım Kendim.

pozın Kendin.

pozında par Gebe, hamile.

pozırah (ı.) Boz: *"Sağamoh parbaspın, pozırah at am daa köHlbeen."* A. Kuzugaşev (Hemen gitmiyorum, boz at henüz koşumlanmamış.)

pozırah (ıı.) 1. Tatil, pazar günü. Erîncek kîzee polğan na kün pozırah. Atasözü (Erinen kişiye her gün tatil.) 2. Hafta.

pozıt- 1. Bırakmak, salıvermek: *İvan Petroviç, pu ipçî mini pozıtpinça."* V. Şulbayeva (ivan Petroviç, bu kadın beni bırakmıyor.) holdan pozıtpa elden bırakma. 2. (kap) Boşaltmak. 3. (vida vb.) Gevşetmek. 4. Kurtarmak: *"PJs çohçoostarnı paylardan pozıdar üçün küresçebls."M.* Kobyakov (Biz fakirleri zenginlerden kurtarmak için mücadele ediyoruz.)

pozitiv *foto.* Pozitif.

pozitsiya 1. Pozisyon, durum. 2. *ask.* Mevzi, peredevoy pozitsiyalar ileri mevziler,

pozni *tıp.* Süt hastalığı, pamukçuk. pozni pol- pamukçuk hastalığına yakalanmak.

pozrah (ı.) Pazar, tatil. krş. pozırah (ıı.)

pozrah (ıı.) Boz. krş pozırah (ı.)

pöbîyke Bir tür kumaş.

pöge Kemik oyununda kemiğin çukur yanının gelmesi.

pöge alızah Kemikle oynanan bir çocuk oyunu.

pögerî (problem) Çözme, pazıp pögerî yazarak çözmek, paspin pögerî yazmadan çözmek.

pögîn Sayma, hesap.

pögîn Hesap, hesaplama, pögîn pîçîk aritmetik.

pögîn- Hesap etmek, düşünmek: *"Hayzının pazoh nımırhazın / Haba nalçan tip pöglngen."* N. Tinikov

(Hangisinin yine yumurtasını / Kapacağını hesap etmiş.) San sanirğa sağıs kirek, sagınıp pögînerge is kirek. Atasözü (Sayı saymaya akıl gerek, hesap yapmaya us gerek.)

pögîs (problem) Çözme, çözüş.

pögîs- Sorunu birlikte çözmek.

pök- (ı.) 1. Hesaplamak. 2. (sorun) Çözmek: *"Pu sunğnı pöger alnında çahsaadin üzürlp alarga kirek."* V. Şulbayeva (Bu sorunu çözmeden önce iyice değerlendirmek gerek.) pray surığlarnı pök- bütün sorunları çözmek. kirektî posha pögerge kilîs-sorunu kendi kendine çözmek, hazna surığların pök- devlet sorunlarını çözmek.

pök- (ıı.) Susmak, (konuşma) durmak. harashı polıbıshanoh hushacahtar pöklebîskenner karanlık olur olmaz kuşlar susmuşlar.

pöke bk. möke

pökter- Yüklemek, üreen kîzînîh kibîn kızın tirgîzîne pökter salğan. ölen kişinin elbisesini arka terkisine yükleyivermiş.

pökterge Eyere atılmış yük.

pöl- 1. Bölmek: *"Anı İki pöle, ağaaoh adalıs çarıh ünnlg uluğ nimes suğ ahça."F.* Burnakov (Onu ikiye bölerek, onunla adaş parlak sesli küçük dere akıyor.) 2. Ayırmak, tecrit etmek.

pölçek *zool.* Kurt yavrusu, pöiçek aday polbas kurt yavrusu köpek olmaz. püür-pölçek kurt.

pöldîr- 1. Böldürmek. 2. Ayırtmak, tecrit ettirmek.

pöle Amcazade, halazade, kuzen. pölenî pörtîbısse, holı tîtîrös pol parar kuzene vurulursa eller titrer. pöle piçe kuzen, pöle harmdas kuzen.

pöle- Belemek, kundaklamak, palanı pîzîkke pöle- bebeği beşiğe belemek.

pöle- *sag.* Bozmak, berbat etmek. Pothını hayahnan pölep polbassın. Atasözü (Lapa yağla karıştırılarak berbat edilemez.)

pölekçîn Teyze çocukları, pölekçînnîn palaları "hara pöle" tîp adalçalar teyze çocukları "hara pöle" diye adlandırılır.

pölencîk bk. pölekçîn

pölerte kör- Kurt gibi bakmak, dik dik bakmak.

pöles- (birlikte) Belemek, kundaklamak.

pölîg Bölme, ayırma.

pölîg tanığlar *gr.* Ayırıcı işaretler.

pölîk 1. Kol, branş, şube. kadrlar pölîgî personel dairesi. 2. Bölme, duvar: *"Közenek azıh polğan, Payan pozının pöllglnde kniga hığırça."* S. Çarkov (Pencere açık imiş, Payan kendi bölmesinde kitap okuyor.) 3. Bölüm, pastağı pölîk birinci bölüm.

pölîkte- Bölmek.

pölîl- Bölünmek.

pölîlbes *s.* Bölünmez.

pölîlbes san *mat* Asal sayı.

pölîs Bölme, bölüş.

pölîstîg s. Bölümlü, pölîstîg sannar *gr.* üleştirme sayı sıfatları, pölîstîg soyuztar *gr.* beraberlik ve karşıtlık bağlaçları.

pöö 1. Düşman kalabalığı. 2. Saldırı, hücum, çaağa çaalatçam, pööge pööletçem savaşta savaştırıyorum, saldırıya uğruyorum.

pöök 1. Cin, hortlak, haraa közenekke körerge çarabas, anda pöökter geceleyin pencereye bakılmaz, orada cinler (vardır.) 2. Korkuluk. pöök pol pardım. çok korktum, korkuluk gibi oldum, ayna-pöögî korkuluk.

pöölet- Saldırıya uğratmak.

pöön *anat.* Bağırsak, inek pöönî inek bağırsağı, tuyuh pöön körbağırsak. açıh pöön on iki parmak bağırsağı.

pörîg Dağın kuzey yanındaki küçük koru. mal pörîge kîrîbîsken mal koruya girmiş.

pörîk Börk, şapka: *"Pörîktî suurıp alıp, sol holına tudınıbıshan."* F. Bumakov (Börkü çıkarıp, sol elinde tutmuş.) hulahtığ pörîk kulaklı börk. kamçat pörîk kunduz kürkünden börk. tülgü pörîk tilki postundan börk.

pörîktîg s. Börklü, şapkalı: *"Hara hurusha pörîktîg, simîs sıraylığ kîzî turca."* V. Kobyakov (Kara kuzu börklü, semiz yüzlü kişi duuryor.) Tört harındas pîr pörîktîg. Bilmece, masa (Dört kardeş bir börklü)

pörök- 1. (çocuk, yavru ailesini) Yadırgamak, yadsımak, pala pörök parğan çocuk ailesini yadırgar olmuş. 2. (avcı) İnsanlara yabancılaşmak.

pört- Yarasına dokunmak, incitmek, acıtmak.

pörtîk 1. Acı, sızı. 2. *tıp.* Dolama, etyaran. 3. Öfkeli, kinli.

pörtîktîg s. Acılı, pörtîktîg kîzî acılı kişi. (yakını ölmüş kişi.)

pörtîges bk. pörtik 2. .

pös Bez, kumaş, pösten aarlığ kögenek tîkçen kumaştan kıymetli elbise dikilir.

pöselçîk Hakas topraklarına göçen Rus. pöselçîkter peer kilîp, tadar hıstarın tuthılap çurtabıshannar Rus göçmenler buraya gelerek Hakas kızlarını alıp yaşamışlar.

pözîk (ı.) 1. Uzun: *"Kîzî sınman pözîgök sızırlığ, salaa ullınça pazahtığ paza, öt polbas tayğa oshas, hoyığ as ös parğan."* M. Kokov (insan boyundan uzun saplı, parmak büyüklüğünde başaklı ve geçilmez orman gibi sık buğday yetişmiş.) pözîk kîzî uzun adam. pözîk sınnığ uzun boylu. 2. Yüksek: *"Pîr küsküde ol, çörîp / Pözîk çirde 'suğ' taphan."* P. Ştıgaşev (Bir güz o gidip / Yüksek yerde "su" bulmuş.) pözîk dağ yüksek dağ. tigîrnîn pözii göğün yüksekliği, pözîk çar yüksek yar, uçurum, pözîk hırlığ tura yüksek çatılı ev. pözîk pashıs yüksek merdiven. pözîk hamah yüksek alın. pözîk pîlîs yüksek bilim. *"Hulah hamahtan pözîk öspinçe."* V. Şulbayeva (Kulak alından yükseğe büyümez.) 3. Yüksek, pözîk paa yüksek fiyat. 4. Yükseklik, tepe: *"Aal hırindağı pözîkte îkî kîzî körîne tüskenner."* i. Kotyuşev (Köy yanındaki tepede iki kişi görünüvermişler.)

pözîk (ıı.) Şubat, pözîk şuurcan pözîk şapka uçuran (çıkaran) şubat (ayı). kün uzatçan pözîk günleri uzatan şubat.

pra *zool.* Sazan balığının bir türü.

praçın Çadırda raf perdesi.

praktiçeskay s. Pratik, tatbikî olarak. praktiçeskay zanyatieler pratik dersler.

praktik Pratisyen.

praktika Pratik, tatbikî, praktigada ügren- pratik olarak öğrenmek.

praktikant Stajyer.

praktikantka Stajyer bayan.

praktikovat pol- Uygulamak, tatbik etmek.

prat Kürkün sırtındaki aplikasyon.

pravilo Kaide, kural. arifmetika praviloları aritmetik kuralları.

pravitel'stvennay *s.* Hükümet, hükümete ait, hükümetle ilgili. pravitel'stvennay komissiya hükümet komisyonu.

pravitel'stvo Hükümet pravitelstvonın çlenî hükümet üyeleri.

pravlenie Yönetim, yönetim kurulu. pravlenie çlenî yönetim kurulu üyesi.

pravo Hak, hukuk, yetki, salahiyet: *"Pazığlığ curt polğan tuşta / Pravobıs çoh polğan."* M. Kokov (Baskıcı yurt var iken / Hakkımız yok imiş.)

pravolığ *s.* Hakkı, hukuku olan: *"İpçî amdı sablığ kîzî, İrlernen tin pravolığ."* M. Kokov (Kadın şimdi ünlü kişi/ Erkeklerle eşit hukuklu.)

pray *zm.* Bütün, hep, tüm: *"Kün pray tîrîg nimenî îziinen cazındır salğan*

oshas." N. Domojakov (Güneş bütün canlıları sıcağıyla saklanmaya zorlamış gibi.) pray ünînen bütün sesiyle, pray sari enine boyuna. prayzı mında hepsi burada, pray nime her şey.

prayzı *zm.* Hepsi, tümü, bütünü: *"Nince le par çobağlarnı pîlçem, Çe prayzı minde îs halğışhan."* M. Kilçiçekov (Ne kadar varsa acıları biliyorum / Fakat hepsi bende iz bıraktı.)

predatel' Hain, dönek.

predlog *gr.* Önek, öntakı.

predlojenie *gr.* Cümle. olanay prodlejenie *gr.* basit cümle. slojnay predlojenie *gr.* birleşik cümle, öön predlojenie *gr.* ana, asıl cümle. predlojenienîn kizekterî *gr.* cümle unsurları. pridatoçnay predlojenie *gr.* yan cümle.

predmet 1. Konu, mevzu. 2. Ders, branş, alan.

predpriyatie İşletme, müessese. uluğ predpriyatie büyük işletme.

predsedatel' Başkan, reis. çıılığnın predsedatel'î toplantının başkanı.

predstavit' pol- Takdim etmek, sunmak.

predstaviteP Temsilci, mümessil.

prefiks *gr.* Önek.

prem'era *tiy.* Prömye, ilk temsil.

prem'er ministr Başbakan.

premiya Prim, ödül.

prenie Tartışma, dokladdanar prenie bildiri üzerine tartışma.

preparat *kim.* Preparat, karışım, bileşim.

prepodavatel' Öğretmen, öğretim üyesi. opıttığ prepodavetel' deneyimli öğretim üyesi.

press Pres, cendere.

press-konferetsiya Basın toplantısı.

pressa Basın.

prestupnik Cani, mücrim.

pretenziya İddia, talep.

prezident Başkan, cumhurbaşkanı.

prezidium Prezidyum, başkanlık heyeti. prezidum taban başkanlık seçimi.

prıstaş *kız.* Yoğurt.

pribıl' Kâr, gelir, kazanç, pribul' al- kâr etmek.

pribor Alet, cihaz, takım, sinecen pribor ölçme aleti, sanacan pribor hesap makinesi, pasçan pribor yazı takımı.

priçastie *gr.* Zarf-fiil.

priçastnay s. Zarf- fiille ilgili, priçastnay forma zarf fiil şekli.

pridatoçnay s. Bağımlı, yan. pridatoçnay predlojenie *gr.* yan cümle.

prigovor Hüküm, karar, prigovor sığar- karar çıkarmak, sud prigovor sığararğa parıbıshan mahkeme karar oturumunda.

priisk Maden, maden ocağı, altın priisktar altın madenleri.

prikaz Emir, ikaz. boevoy prikaz askerî emir. prikaz toldır- emri yerine getirmek.

prikazıvat pol- Emretmek.

priklad Dipçik.

prikladnoy Tatbikî, amelî, pratik. prikladnoy naukalar pratik bilimler.

priklyuçenie Macera, serüven.

prilagatel'nay *gr.* Sıfat.

prilavok Tezgâh, satıcı tezgâhı.

primeçanie Açıklama, şerh, not. primaçenieler kniganın soonda pirîlgen açıklamlar kitabın sonunda verilmiş.

primer 1. Örnek, misal, primer al- örnek almak. 2. *mat.* İşlem, primerlernî pök sal-işlemleri çözmek.

primus Gaz ocağı.

printsip Prensip, ilke, esas.

printsipal'nay s. Prensip olarak, esas itibariyle, printsipal'nay surığı prensip meselesi.

priroda 1. Tabiat, doğa 2. Tabiî, sunî olmayan, doğal.

pristan' iskele, parahod piristanî vapur iskelesi.

pristavka 1. Ek, ilave. 2. *gr.* Ek, önek.

prisyaga Ant, yemin, prisyaga al- ant içmek.

privilegiya Ayrıcalık, imtiyaz.

privilegyalığ s. Ayrıcalıklı, imtiyazlı, üstün.

priyom Kabul, alma.

priyomnay s. Kabulle, almayla ilgili. priyomnay kün kabul günü.

priyomnik Radyo, alıcı, ahize, lampalığ priyomnik lâmbalı radyo.

prizıvnik Askerlik sırası gelen, kurası gelen.

prizıvnoy s. Çağırma, askere almayla ilgili prızıvnay ças askere alma yaşı.

prizma *mat.* Prizma.

pro Suç. prozı çoh suçsuz.

probirka Tüp.

probka Mantar, tıkaç, tıpa.

problema Problem, sorun.

prodavets Tezgâhtar, satıcı.

produktivnay s. Verimli, semereli. poduktivnay mal verimli mal.

produktsiya Mahsul, istihsalât, ürün. produktsiyanın kaçestvozı ürünün kalitesi.

proekt Proje, plân, tasarı, proekt it- proje yapmak.

profbilet Sendika karnesi.

professional Profesyonel.

professional'nay s. Profesyonel, profesyonellikle ilgili. professional'nay organizatsiya profesyonel organizasyon.

professiya Meslek, professiya attan meslek adları.

professor Profesör. üniversitettîn professorları üniversitenin profesörleri.

profilaktika Tedbir, hastalık için önlem.

profkom Sendika komitesi, instituttın profkomı enstitünün sendika komitesi.

proforg Sendika yöneticisi.

prof organizatsiya Sendika teşkilatı.

profsoyuz Sendika, profsoyuz çıılii sendika toplantısı.

programma Program. istoriya programmazı tarih programı.

progress Terakki, gelişme, ilerleme.

progressiv İlerici, gelişmeci.

progressivnay *s.* İlerici, ileri, gelişmeye meyyal.

progul işe gitmeme.

progul'şçik Devamsız işçi.

progulka Gezinme, gezinti, irtengî progulka sabah gezintisi.

proizvedenie 1. Eser. hudojestvennay proizvedenie sanat eseri. 2. *mat.* Çarpım.

proizvoditel' Müstahsil, üretici.

proizvoditel'nay *s.* Müsmir, verimli. proizvoditel'nay îstenîs verimli çalışma.

proizvoditel'nost Verimlilik, randıman. îstenîs proizvoditel'nozı iş verimliliği.

proizvodstvennik İstihsal işçisi, üretici.

proizvodstvo istihsal, üretme.

projektör Projektör, ışıldak.

proklamatsiya Beyanname.

prokuratura Savcılık.

prokuror Savcı.

prola- Suçlamak.

prolan- Suçlanmak.

prolat- Suçlatmak.

proletariat Proletarya. proletariat diktaturazı proletarya diktatörlüğü.

proletarskay Proleter, proletarya. proleterskay revolyutsiya proletarya devrimi.

prolığ *s.* Suçlu.

prolyot Kuşların göçü.

promfinplan istihsal ve finansman plânı.

promışlennik Sanayici.

promışlennost' Sanayi, endüstri, ağas promışlennozı kereste sanayii.

promtovarlar Sanayi malları.

promtovarlığ *s.* Sanayi mallarıyla ilgili. promtovarlığ magazin bonmarşe, market.

propaganda Propaganda, propoganda pölîgî propaganda grubu.

propagandist Propagandacı.

propeller Pervane.

propisat' pol- (ikâmet) Defterine yazmak.

propisat'sya pol- (ikâmet) Defterine yazılmak.

propiska ikâmet belgesi.

proportsional'nay s. Orantılı, uygun.

proportsional'nosf Orantılılık, uygunluk.

proportsiya Nispet, oran.

propusk Permiye, izin belgesi

prorab Şantiye şefi.

prosa Darı.

prostas *sag.* Yoğurt.

prosveşenie Kültür ve bilgi verme, eğitim.

protest Protesto.

protez Protez, tîs protezi diş protezi.

protivogaz Gaz maskesi.

protivovozduşnay *s.* Havayla ilgili. protivovozduşnay oborona hava savunması.

protokol 1. Tutanak: *'Vyhın Ivanoviç, çıılığ çııbızam, üzürerbîs, protokol it salarbıs, amoh."* S. Karaçakov (Oyhın Ivanoviç, toplantı düzenleyeyim, düşünürüz, tutanak tutarız, şimdi.) 2. Protokol.

protravlivat pol- *tarım.* İlaçlamak.

protsent Yüzde.

protsess Proses, seyir, süreç.

provintsiya Taşra.

provodnik Kondüktör.

provokatör Provokatör, kışkırtıcı.

provokatsiya Provokasyon, kışkırtma.

proza Nesir.

prozaik Nesir yazarı, nâsir.

prujina Y a y , zemberek, ças prujinazı saat zembereği.

prujinalığ s. Zemberekli, yaylı. prujinalığ matrats yaylı yatak.

pryajka Toka, çis pryajka bakır toka.

psevdonim Müstear ad, takma ad.

psihiçeskay s. Psikolojik olarak, ruhsal, psihiçeskay ağırığlar psikolojik hastalıklar.

psiholog Psikolog.

psihologiya Psikoloji.

pu z / 7 7 . Bu: *"Mında sin ürdeh ala hadarçazın ma pu malnı?"* V. Kobyakov (Burada sen çok zamandır otlatıyor musun bu malı?) pu irtken haraadağı çili, tübîne teere izîp albascıhpın bu sabah geceki gibi dibine kadar içmeyeceğim. pular bunlar, minin bunun, puğaa buna. mini bunu. mında burada. mınnan bundan, puzar buraya doğru, buraya.

puba bk. pubay

pubay Beşik krş. pizîk.

publiçnay s. Açık, alenî.

publikovat' pol- Basılmak, neşredilmek, yayımlanmak.

publitsist Gazeteci.

publitsistika Gazetecilik.

pucura-(ı.) *hlk.* bk. puzura-(ı.)

pucura-(ıı) *hlk.* bk. puzura-(ıı.)

pud 16. 3 kg'lık ağırlık ölçüsü, pud: *"Annan ol çılnıh nince-nince pud altın oshas holarba* ***as*** *alca."* M. kokov (Ondan o, her yıl nice nice pud, altın gibi seçkin buğday alıyor.)

pudal- *kaç.* (saçlar) Karışmak.

pudra Pudra, pudra sas- pudra sürmek.

pudrala- Pudralamak.

pudur Pürtüklü, pürüzlü, düz olmayan.

pudur- Acı çekmek, ıstırap duymak: *"Hoy hadarçızı pudurıp nanmır çaar alnında la imcini İbîne hığır kilerge parğan."*\. Kotyuşev (Koyun çobanı

acı çekip yağmur yağmadan önce doktoru evine çağırmaya gitmiş.)

pudurçun *zool.* Bıldırcın krş. püdürçün.

pudurğı *s.* Yakındaki, yakında: *"Püün çılğılarımnı tappinıbıssam, haydi la küzedîp honğay ni ze, tip çobalıp çoohtança pudurğı kizi."* V. Kobyakov (Bugün yılkılarımı bulamazsam, nasıl köstekleyip geceleyeceksem, -diye ıstırap çekerek konuşuyor yakındaki kişi.)

pudurun *zf.* Yakında, yakın zamanda.

puğ *kız.* Peynir kurutmak için ocağın üzerine geçirilen sırık, puğda hurut ıstapçalar sırık üzerinde peynir kurutuyorlar.

puğa *zool.* 1. Boğa: "Puğa müüzme har çuhpas." M. Bainov (Boğa boynuzuna kar birikmez.) 2. Boğa gibi: *"Kibîrek say, humnı kimînp / Puğa mustaanah orlap tur."* S. Kadışev (Heybetli taşı, kumu kemirip / Boğa gibi böğürüyor.)

puğacah *zool.* Küçük boğa.

puğba *sag.* Bir yaşında tay.

puğday *bot.* 1. Buğday, buğday bitkisi Hızı! puğdayım pusha cayıl partır. Bilmece, yıldızlar (Kızıl buğdayım buza yayılmış.) 2. Buğday, buğdaydan (yapılan), puğday un buğday unu. puğday ipek buğday ekmeği: *"Çe ana tadılığ çıstığ ças süt, ah, tadılığ puğday İpektin uluğ tilîml"* A. Kuzugaşev (Fakat ona mis gibi kokan süt, ak, lezzetli buğday ekmeğinin büyük dilimi.) pızığ puğday olgunlaşmış, biçme zamanı gelmiş buğday, puğday hılı buğday başağı, puğday çay- buğday ekmek.

puğdur 1. Çok zengin kişi. puğdur pay çok zengin. 2. Kamların başı. hamnar pazı puğdur ham kamların başı 'puğdur' kamdır. 3. Delege.

puğlan- Kızmak, darılmak, öfkelenmek.

puğlancıh *s.* Kırılgan, kaprisli, alıngan krş. puğlığ.

puğlığ s. Kırılgan, kaprisli, alıngan, krş. puğlancıh.

puh (ı.) Tüy.

puh (ıı.) Kötü ruh. ham puh tastapça kam kötü ruhu kovuyor.

puhovay s. Tüylü, tüyden, puhovay paduşka tüy yastık.

puhsı- Bozulmak, kokmak.

pula- (duman, buhar) Yükselmek, buğulanmak, kıvrılarak yükselmek: *"Turacahtırl Tstinde sala-sula itken tas soolda çalğıs turun, köyze-köybin, îdi le tırsılazıp pulapça."V.* Kobyakov (Evin içinde kara düzen yapılan taş ocakta biricik odun, yanmasını da yanmayarak, öylece çıtırdayıp duman çıkarıyor.)

pulağ 1. Duman yükselme. 2. Haşlanan kurban etinden yükselen kutsal buğu.

pulah-alah *tekr.* Fal bakarken meditasyon hâli.

pulah tas Yakut (taşı).

pulan Mus. Pulan çortpaan tağ çoğıl, puzuhpin ösken ir çoğıl. Atasözü (Mus koşmayan dağ yoktur, bunalmadan büyüyen er yoktur.)

pulanna- Sallanmak, sarsılmak, çalkalanmak, oraya buraya yalpalamak.

pulannat- Sallatmak, çalkalatmak, yalpalatmak.

pulas- 1. Buharlaşmak, buhar çıkarmak: *"IzTktm sol sarinda tasnah salğan soolda uluğ çis çaynik pulazıp haynap turca."* V. Kobyakov (Kapının sol yanında taşla yapılan ocakta büyük bakır çaydanlık buharlaşarak kaynıyor.) 2. Tütmek, duman çıkarmak: *"Semennıh kıçicek turacağı tooza köy parğan, anın ornında çitire köybeen turunnar la pulazıp çathlap turğan."* V. Kobyakov (Semenin küçücük evi bütünüyle yanmış, evin yerinde sadece bütünüyle yanmamış odunlar tüterek duruyor.)

pulat- Buharlaşmak, dumanını yükseltmek.

puiay- Dinî yasağa uymadığı için aniden ölmek.

pulaysı- Dinî yasağı çiğnediği için hasta olmak, mal hazaazı üstüne ipçî sıhsa, mal pulaysıbızar hayvan ahırının üstüne kadın çıkarsa, hayvanlar hasta olur.

pulbıra- Guruldamak, mırıldanmak, şırıldamak

pulbıran- Şırıldamak, gürüldemek: *"Suğ andar, pulbıranıp, horhılap ala, gide halğan."* İ. Topoyev (Su oraya, şırıldayıp, gürüldeyerek kaybolmuş.)

pulçurhay Beze.

pulemyot Mitralyöz, makineli tüfek.

pulemyotçik Mitralyözcü, makineli tüfek eri.

pulğa- 1. Bulamak, karmak, karıştırmak. 2. Sallamak: *"Eezîne pulğa huzurun matap / Andada, arsa, körer çahsı."* N. Tinikov (Sahibine salla kuyruğunu güzel / O zaman, belki iyi bakar.)

pulğaas Karmaç, karıştırıcı.

pulğağ Bulama, karma, karıştırma.

pulğah 1. Karmaç, karıştırıcı. 2. Karışıklık, kalkışma. uluğ pulğah polıbıstır devrim olmuş.

pulğal- 1. Bulanmak. 2. Karışmak: *"Sağday am çügürtîp çör / Hadıl tozınnığ tuban / Soonca la pulğal tur."* V. Maynaşev (Sağday şimdi koşturuyor / Çift katlı toz duman / Arkasından karışıyor.) könnîm pulğalça midem bulanıyor: *"Hoortay apsahtıh könnî pulğalıbıshan."* N. Domojakov (Hoortay ihtiyarın midesi bulanmış.)

pulğalcıh *hlk.* İşi karıştıran, işten anlamaz.

pulğas- 1. Karışmak. 2. Sallanmak. 3. Birbirine karışmak.

pulğas Bulama, karma, karıştırma.

pulğastal- 1. Karışmak. 2. Sallanmak: *"Hamçızı pîlegînde pulğastal çörgen."H.* Domojakov (Kamçısı bileğinde sallanıyormuş.)

pulğastır- Karıştırmak: *"Köy parğan odınnın kufin hanca daa pulğastır - köybes."* V. Şulbayeva (Yanmış odunun külünü ne kadar karıştırsan da yanmaz.)

pulğat- Karıştırmak.

pulğor bk. pulğaas

pulğos bk. pulğaas

pulhuncah içki kabı

pultah Biçimsiz geniş elbise.

pultahna- Sallanmak, yalpalamak.

pulun 1. Köşe: *"Ol, tıstan polbin, puluhnan puluna oylap, kölenîp, pahlap çörçe."V.* Kobyakov (O, dinlenemeyerek, köşeden köşeye koşup, saklanıp, bakıyor.) tura pulii evin köşesi, pulunda toğas parğannar köşede karşılaştılar, haran pulii göz ucu: *"Torka, anın soonan aldıra harah puliinah körîbîzîp:—Ana ol Kustuk."* V. Kobyakov (Torka onun ardından göz ucuyla bakıp: İşte o Kustuk.) 2. *coğ.* Burun, çıkıntı, pulun pazı açı köşesi.

puluhnığ s. Köşeli, üs pulunnığ a) Üç köşeli, b) Üçgen.

pulut Bulut: *"Turalamın hazır tüdünneri çoğar puluttarğa sfri atıhhlap turadır."* V. Kobyakov (Evlerin yoğun dumanları yukarı bulutlara doğru azalarak yükseliyor.) pulut çoh bulutsuz, puluttar tara- bulutlar dağılmak, pulut halınna- bulut koyulaşmak, pulut olabinça bulut kımıldamıyor.

pulutta- Bulutlanmak, tigîr puluttap pardı gökyüzü bulutlandı.

puluttığ s. Bulutlu.

pun Mafsal, eklem.

punkt Nokta, yer. komandnay punkt kumanda noktası.

punktuatsiya Noktalama.

pur *tıp.* Konjoktivit, bir göz hastalığı.

pulat- Buharlaşmak, dumanını yükseltmek.

pulay- Dinî yasağa uymadığı için aniden ölmek.

pulaysı- Dinî yasağı çiğnediği için hasta olmak, mal hazaazı üstüne ipçî sıhsa, mal pulaysıbızar hayvan ahırının üstüne kadın çıkarsa, hayvanlar hasta olur.

pulbıra- Guruldamak, mırıldanmak, şırıldamak

pulbıran- Şırıldamak, gürüldemek: *"Suğ andar, pulbıran ip, horhılap ala, gide halğan."* I. Topoyev (Su oraya, sırıklayıp, gürüldeyerek kaybolmuş.)

pulçurhay Beze.

pulemyot Mitralyöz, makineli tüfek.

pulemyotçik Mitralyözcü, makineli tüfek eri.

pulğa- 1. Bulamak, karmak, karıştırmak. 2. Sallamak: *"Eezîhe pulğa huzurun matap / Andada, arsa, körer çahsı."* N. Tinikov (Sahibine salla kuyruğunu güzel / O zaman, belki iyi bakar.)

pulğaas Karmaç, karıştırıcı.

pulğağ Bulama, karma, karıştırma.

pulğah 1. Karmaç, karıştırıcı. 2. Karışıklık, kalkışma. uluğ pulğah polıbıstır devrim olmuş.

pulğal- 1. Bulanmak. 2. Karışmak: *"Sağday am çügürtlp çör / Hadıl tozınnığ tuban / Soonca la pulğal tur."* V. Maynaşev (Sağday şimdi koşturuyor / Çift katlı toz duman / Arkasından karışıyor.) könnîm pulğalça midem bulanıyor: *"Hoortay apsahtıh köhnî pulğalıbıshan."* N. Domojakov (Hoortay ihtiyarın midesi bulanmış.)

pulğalcıh *hlk.* işi karıştıran, işten anlamaz.

pulğas- 1. Karışmak. 2. Sallanmak. 3. Birbirine karışmak.

pulğas Bulama, karma, karıştırma.

pulğastal- 1. Karışmak. 2. Sallanmak: *"Hamçızı pîlegînde pulğastal çörgen."H.* Domojakov (Kamçısı bileğinde sallanıyormuş.)

pulğastır- Karıştırmak: *"Köy parğan odınnıh külîn hanca daa pulğastır - köybes."* V. Şulbayeva (Yanmış odunun külünü ne kadar karıştırsan da yanmaz.)

pulğat- Karıştırmak.

pulğor bk. pulğaas

puiğos bk. pulğaas

pulhuncah İçki kabı

puitah Biçimsiz geniş elbise.

pultanna- Sallanmak, yalpalamak.

pulun 1. Köşe: *"Ol, tıstan polbin, pulunnah puluna oylap, kölenîp, pahlapçörçe."\J.* Kobyakov (O, dinlenemeyerek, köşeden köşeye koşup, saklanıp, bakıyor.) tura pulii evin köşesi, pulunda toğas parğannar köşede karşılaştılar. harah pulii göz ucu: *"Torka, anın soonah aldıra harah puliinah köfîbİzip:—Ana ol Kustuk."* V. Kobyakov (Torka onun ardından göz ucuyla bakıp: İşte o Kustuk.) 2. *coğ.* Burun, çıkıntı, pulun pazı açı köşesi.

pulunnığ *s.* Köşeli, üs pulunnığ a) Üç köşeli, b) Üçgen.

pulut Bulut: *"Turalarnıh hazır tüdünnerî çoğar puluttarğa sîri atıhhlap turadır."* V. Kobyakov (Evlerin yoğun dumanları yukarı bulutlara doğru azalarak yükseliyor.) pulut çoh bulutsuz, puluttar tara- bulutlar dağılmak, pulut halınna- bulut koyulaşmak, pulut olabinça bulut kımıldamıyor.

pulutta- Bulutlanmak, tigîr puluttap pardı gökyüzü bulutlandı.

puluttığ s. Bulutlu.

pun Mafsal, eklem.

punkt Nokta, yer. komandnay punkt kumanda noktası.

punktuatsiya Noktalama.

pur *tıp.* Konjoktivit, bir göz hastalığı.

puruğıs Can sıkıntısı, kasvet, hüzün.

puruh- (ı.) 1. Canı sıkılmak: *"Palam, noğa îdi puruhçazın?" V.* Şulbayeva (Yavrucuğum niçin öyle sıkılıyorsun?) 2. Acele etmek.

puruhan bk. purhan

puruhtır- Canını sıkmak: *"Nandıra sağınıp alar ol, sidîksînîster anı puruhtırça."* V ' . Şulbayeva (Yeniden düşünür o, güçlükler onun canını sıkıyor.)

purun (ı.) 1. Burun: *"Pozınıh purnın hamıstağı sooh suğnah cayıp alabaş..."* A. Kuzugaşev (Kendi burnunu çanaktaki soğuk suyla yıkayarak...) Puzuhhanğa tuzıhpa, purnina suğ kîrer. Atasözü (Bunalana hiddetlenme, burnuna su girer.) purun üd T burun deliği, purun hoolı burun boşluğu, it purun *bot.* itburnu, yaban gülü, kuşburnu, it burun çey kuşburnu çayı. purnınan sirte- burnuna fiske vurmak, purun suu burun suyu. îzîğ purun *mec.* at veya koyun, sooh purun *mec.* a) inek. b) Musevi, on purnın polzın! çok yaşa! (aksırana söylenir.)

purun (ıı.) *zf.* Önce, evvel: *"Pray nimenî kem purun körgen -Kolka."* A. Kuzugaşev (Her şeyi kim önce gördü, -Kolka.) Purnada sağınıp al, anan çoohta. Atasözü (Önce düşün sonra konuş.) hacan purunnan peer çok eskiden beri.

purunğı *s.* Eskiden, önceki: *"Purunğı kürgennernî dee."* G. Kazaçinova (Eski kurganları da.) purunğı kîzîler eski insanlar, purunğı tus eski zaman.

purunna- Öne geçmek: *"Fedor Pavloviç çohır adaynı undup salğan polğan: ol payaoh purunnabıshan."* N. Domojakov (Fedor Pavloviç ala köpeği unutuvermiş, o çoktan öne geçmiş.)

pus (ı.) PUS, buğu.

pus (ıı.) 1. Buz: *"Harlar, pustar hayılçalar / Hatığ hıshı toozılça."* P. Ştıgaşev (Karlar, buzlar eriyor / Kara kış bitiyor.) 2. *mec.* Buz gibi, çok soğuk: *"Anın pray idî pus la oshas polğan."* V. Kobyakov (Onun bütün vücudu buz gibi olmuş.) pus tonna- buz tutmak, pus hahpazı buz parçası, buz kütlesi.

pus- Bozmak, kırmak.

pushah s. 1. Pasaklı, şapşal. 2. Enkaz yığıntı, kırıntı, çaanın pri- pushağı halğan savaşın yıkıntısı kalmış.

pushun bk. pushah

pushuncah bk. puthuncah

pusta- (ı.) Böğürmek.

pusta- (ıı.) Buz tutmak, buzlanmak.

pustal- 1. Buzlanmak: *"Harda tündere çathan kîzî idînîh îzî çatça, anın pazı polğan çirde pustal parğan hızı! oymağas."* A. Kuzugaşev (Karda dönüp yatmış insan vücudunun izi var, onun başının olduğu yarda buzlanmış küçük çukurluk.) *"Kali köygen, pustalğan soohta / Cüzî hızarğan, hazarğan."* M. Bainov (Kali, yanmış buzlayan soğukta / Yüzü kızarmış, ağarmış.)

pustas- Böğrüşmek, bağrışmak.

pustas Böğürme, böğürtü.

pustığ s. Buzlu.

pustınya Çöl, sahra.

pustyak Önemsiz bir şey, önemsiz miktarda.

puşka *ask.* Top, uzak menzilli top.

put But; kalça: *"Çohırah anan na pazoh çoon putha haphlap parğan."* V. Kobyakov (Çohırah sonra yine kalın buda yapışmış.) put söögî kalça kemiği, nîske put ince kalça, çoon put büyük kalça, put kibî külot, put habı kadın pantolunu, şalvarı.

putevka Dinlenme belgesi: *"A haydan olar çil say putevka alıp alçalar."* İ. Topoyev (Peki nereden onlar her yıl dinlenme belgesi alıyorlar.)

puteşestvennik Seyyah, gezgin.

putha- Karıştırmak: *"Pot haydi puthap saldı pîstî pu perestroyka teen nimee."* V. Şulbayeva (Vay, nasıl

karıştırdı bizi bu perestroyka denen şey.) Pır çahsı kŭzî aal çazidır, pîr çabal aal puthidır. Atasözü (Bir güzel kişi köyü güzelleştirir, bir kötü köyü karıştırır.)

puthal- 1. Karıştırılmak. 2. (saçlar) Karışmak: *"Sağam anın sîliineh pîr dee nime halbadı - irnîlerî sîrlesçe, sastarı puthal parğan."* V. Tatarova (Şimdi onun güzelliğinden hiçbir şey kalmadı, dudakları titriyor, saçları karışmış.)

puthalısîığ s. Karışık.

puthalıstıra *zf.* Karışarak: *"Zoykanıh nîskecek sııdı ipçîzînîh açığ tabızınah hada hanaa hoğdıraannah puthalıstıra aralasçathanı istîl halğan."* N. Domojakov (Zoyka'nın incecik ağıdı karısının acı sesiyle birlikte araba gıcırtısına karışarak birbirine girdiği duyulmuş.)

puthuncah 1. Deriden içki kabı. 2. İçki fıçısı. 3. Matara. 4. iki litrelik içki koyma şişesi.

putpas s. Karışık, dağınık.

putpastan- Karışmak, karma karışık olmak: *'Tükpeygen nimenîh hırında uzı-pazın pîlcee çoh hara tılo oshas. nime."* N. Domojakov (Tümseklenen nesnenin yanında ucu başı bilinmeyen kara tepe gibi şey.)

putul Büyük şişe.

putyovka bk. putevka

puyğan *bot.* Akçam: *"Ças tayğanıh puyğannarı / Çarıh suuha körînçeler."* A. Topanov (Yaş ormanın akçamları / Parlak suyunda görünüyor.)

puun bk. poon (ı.)

puurah Kurutulmuş balık.

puursah bk. poorsah

puyla *anat.* Diş eti.

puzar *zm.* Buraya doğru.

puzığıs Dert, sıkıntı: *"Yağor, apsahtıh puzuğıstarma tehmeske tîp, anı istîp, sim odırıbıshan." H.* Nerbişev (Yağor, ihtiyarın sıkıntılarına dokunmamalı diye, onu dinleyip, sessizce oturmuş.)

puzıryok Küçük şişe. çernilalığ puzıryok mürekkep şişesi.

puzuğan Pankreas bezi.

puzuh- (ı.) Bozulmak, dağılmak.

puzuh- (ıı.) Bunalmak, sıkışmak, üzülmek: *"iliskecek tee tın puzuhhan."*\. Kotyuşev (iliskecek de çok bunalmış.) Puzuhhanğa tuzıhpa, purnına suğ kîrer. Atasözü (Bunalana hiddetlenme, burnuna su girer.) Pulan çortpaan tağ çoğıl, puzuhpin ösken ir çoğıl. Atasözü (Mus koşmayan dağ yoktur, üzülmeden büyüyen er yoktur.)

puzuhtır- Bunaltmak, sıkıştırmak, üzmek: *"Çobağlığ künner anın olğan çüregîn puzuhtırçalar."* V. Kobyakov (Acılı günler onun yüreğini sıkıştırıyor.)

puzul- Bozulmak.

puzult- Bozmak, yıkmak.

puzun Sodyum sülfat, hısıhıda tustığ köllerde pus altınan puzun alcan kşın tuzlu göllerde buz altından sodyum sülfat alınır.

puzur (ı.) 1. Elektrik yükü. kügürt küzüreze puzur çaçırapça gök gürleyince elektrik yükü sıçrar. 2. Kam ruhu

puzur (ıı.) Soya çekim, anın puzun tartıpça o soyuna benziyor.

puzur (ııı.) 1. Kar taneciği, düğürcük kar: *"Sooh hıyan-çilnîn ne tinizi, harbazığ irtken îsterdegî tamcıh hannarnı moncıhtar ide toortıp salıp, amdı olarnıh üstünce puzur barlamı sürektep çörçetken."* N. Nerbişev (Soğuğun nefesi, kapışmanın bıraktığı izlerdeki kan damlacıklarını boncuklar gibi dondurup, şimdi onların üzerine kar parçalarını sürüklüyor.) 2. Öğütülmüş, tanecikli, puzur çarba öğütülmüş yarma, puzur tartıl parğan un tanecikli öğütülmüş un. puzur tus tanecikli tuz.

puzur- Duygulanmak.

puzura- (I.) Cıvıldaşmak.

puzura- (II.) Yankılanmak, (yara) iltihaplanmak.

puzuran- Cıvıldaşmak.

puzuran *sag. s.* Pürüzlü, pürtüklü.

puzurğan bk. puzuğan

pücüre Ekşitilmiş sütten yapılan peynir.

püdîk İnşaat, yapı: *"Solbırap ahhan suğlarıhnan / Sallar ince püdige."* M. Kokov (Çağıldayıp akan sularından / Sallar iniyor inşaata.)

püdîr- 1. Meydana getirtmek, vücuda getirtmek, inşa etmek, yapmak: *"Pabam püdîrgen turada / Pastağı çazığ stih / Pazılğan in pumada / Parar alnında çorıh."* M. Ugdijekov (Babamın inşa ettiği evde / İlk günah şiir / Yazıldı en önce / Çıkmadan yolculuğa.) 2. Hazırlatmak. 3. Sona erdirmek, ikmal etmek, uya pudır-yuva yapmak.

püdîrges *sag. s.* Zeki, anlayışlı, iş bilir, krş. püdürges

püdîrgî padej *gr.* Vasıta hâli.

püdîrîg 1. Yapı, inşaat: *"Min sağaa toğıs çoohtas salğam, pudingde, Pana."* V. Şulbayeva (Ben senin için iş konuştum, inşaatta, Pana.) naa püdîrîgler yeni yapılar. 2. Yapıyla, inşaatla ilgili püdîrîg mateiallar yapı malzemeleri.

püdîrîgcî inşaatçı: *"Çe pozımnıh spetsialnozman toğınminçam, 250 salkovay alarga hınminçam, kooperativtebîn, püdîrîgcî."* V. Şulbayeva (Fakat kendi uzmanlık alanımda çalışmıyorum 250 ruble almaktan hoşlanmıyorum, kooperatifteyim, inşaatçı.)

püdîrîl- Yapılmak, meydana getirilmek, oluşturulmak, inşa edilmek: *"Pastap anı önetîn püdîrîlgen çılığ hazaada tuthannar."* N. Nerbişev (Önce onu özel olarak yapılan sıcak ahırda tutmuşlar.)

püdîrîs- (birlikte) Yapmak, meydana getirmek, oluşturmak.

püdîrîs Yapma, meydana getirme, inşa etme.

püdîrt- Yaptırmak, inşa ettirmek: *"Cazı holda hazaaiar püdîrtkebîs."* V. Şulbayeva (Cazı Hol'da hayvan barınakları yaptırdık.)

püdîs Yapı, oluş: *"Anın pray sıray püdîzînde..."* V. Kobyakov (Onun bütün yüz yapısında...)

püdîstîg *s.* Yapılı, bünyeli: *"Pu nimenî kör salğan kilkîm püdîstig Paska tarıncah ünneh kürlençe."* V. Tatarova (Bu olayı gören iri yapılı Paska kızgın sesle azarlıyor.)

püdün 1. Tam, bütün: *"Pray ol huyunda pükül paza püdîn halan."* A. Çerpakov (Bütün bu karmaşada bütün ve sağlam kalmak.) 2. Tam: *"Çağdi pirîp körze, sınaboh pîrsî püdîn, pîrsî çarımına çitîre talaan ottığ siden tur."* V. Kobyakov (Yaklaşıp baktığında, gerçekten biri tam, diğeri yarısına kadar dağıtılmış çitle çevrili ot kümesi duruyor.) püdün sannar tam sayılar.

püdürçün Bıldırcın krş. pudurçun.

püdürges 1. Yapı, bünye. 2. Zeki. püdürges pala zeki çocuk. krş. püdîrges

püdürgî bk. püdürges

püdüs Yapı, bünye, hazma püdüzî devlet yapısı.

pügde 1. Bir tür av silâhı. 2. Hançer, kama.

püdüstîg *s.* Yapılı, bünyeli, alıp püdüstîg alp yapılı, püdüstîg at yapılı at.

pügîl- Bükülmek: *"Eelcek çiit horba çili, iptîg pügllçe."* V'. Tatarova (Esnek vücutlu genç fidan gibi düzgün eğiliyor.)

pügîleeçî s. Kolay bükülen, kıvrılan.

pügîlcek bk. pügülcîk

pügîlcîk *s.* Çabuk bükülen, eğilen.

pügîlîs- Birlikte bükmek.

pügîlîs Bükülüş.

pügîr Eğri, eğri büğrü.

pügrek bk. püürek (I.)

pügür s. 1. Kambur: *"Hastamı uzun halattığ çoon pügür ineyek sımıhnan huydır pariğanı körln parça."* N. Tyukpiyekov (Kazları uzun elbiseli iri kambur ninenin çubukla topladığı görünüyor.) 2. Eğri. îgîr-pügür eğri büğrü.

pügürek bk. püürek

pügürel- Kamburlaşmak: *"Harool, kirîp, pügüreSîbîsken, sıraytında tırıshahtar hoyıp, ulam haral parğan."* N. Tyukpiyekov (Harool, yaşlanıp kamburlaşmış, yüzündeki kırışıklıklar derinleşip iyice kararmış.)

pügürey- Bükülmek, eğilmek.

pügüreyt- Eğmek, bükmek.

pügürt 1. Çadırda duman deliği kirişi. 2. Kubbe.

pügürttlg *s.* Kubbeli, altın pügürttîg ib altın kubbeli ev.

pük Çayır: *"Hınçam körerge turnalar/ Ot sapçan pügime tüsseler / Çashıda olarnan toğasçam / Küsküde, tîzeh, üdesçem."* N. Tinikov (Seviyorum turnaları görmeyi / Ot biçtiğim çayırıma konsalar / Baharda onlarla karşılaşıyorum / Güzün ise uğurluyorum.) kök pük yeşil çayır.

pük- Bükmek, eğmek.

pükiee *zf.* Bütün olarak, tam olarak, bütünüyle.

pükpecek bk. pükpeyek

pükpeyek Beşiğin yay şeklindeki başmısmı.

püksün Kuşlarda lâdes kemiği, hus püksünîn tastabacan iris polça kuşun lâdes kemiği atılmaz, mutluluk getirir, püksük söögîn ibnîn ireezîne îlcen lâdes kemiği evin çatısının altına asılır.

pükte- Bükmek, katlamak, eğmek: *"Curt eezl apsah pir turazınan püktep salğan hızıl çahayahtığ tovar, irgî kniğa, tudın klüp, Annaa pirgen."N.* Tyukpiyekov (Evin sahibi ihtiyar bir odadan katlanmış kırmızı çiçekli kumaş, eski kitap getirip Anna'ya vermiş.)

püktel- Bükülmek, eğilmek.

püktelcîk Kolay bükülen, bükülebilir.

püktem Genişliği çift kat olan kumaş. püge tastaan püktem tavar genişliği ikiye katlanmış, bükülmüş kumaş.

pükül 1.Bütün, tam: *"Pray ol huyunda pükül paza püdin halan."* A. Çerpakov (Bütün bu karmaşada bütün ve sağlam kalmak.) 2. Hakas takvimine göre altmış yıl 3. Ömür. pükülümnî toldırdım zamanımı doldurdum, ömrüm tamamlandı, krş. pütkül

pükür bk. pükürt

püle- Pırıldamak, ışık matlaşmak, mat görünmek

pülerke- Sönmek, ışığı kaybolmak: *"Kök tigirnih çıltıstarı pülerkep çitklebîsken."* V. Kobyakov (Mavi göğün yıldızları sönüp kayboluyor.)

püles *s.* Donuk, mat: *"Tördegi turadan polzartın püles çarıh tüsçe."* A. Çerpakov (Başköşedeki evden zemine mat ışık düşüyor.) krş. pîles.

püles-palas *tekr.* Şöyle böyle, iyi kötü yanma, ışık verme: *"Minin odım püles-palas köyîp odırça, a pot çılıncah kîzî çoğıl."* V. Şulbayeva (Benim ateşim şöyle böyle yanıyor, fakat ısınacak kimse yok.)

pültek İyi yapılmamış dikiş.

pür Yaprak: *"Pürleri künge çaltırasçathan oshas, sarnasçalar, postarınzar hığırgalar."* A. Çerpakov (Yapraklan güneşten parıldıyor gibi, şarkı söylüyorlar, kendilerine çağırıyorlar.)

pür- Bükmek, tutup çevirmek, dürmek, katlamak.

pürben Üst tarafı geniş kap.

pürbes Dar. pürbes kögenek dar elbise.

pürçük Pürçek, pürçük.

pürek Böbrek.

pürge- Örtmek, kapatmak.

pürgek Duman, pürgek kün dumanlı gün. çir üstîne pürgek tartılca yeryüzünü duman kaplıyor.

pürgektel- Hava kapanmak.

pürgel- Kapanmak, kaplanmak: *"Çirde tonı pazına pürgel parğan nimenı Çohırah anan na pazoh çoon putha haphlap parğan."* V. Kobyakov (Yerde paltosu başına kapanan insanı Çohırah sonra yine kalın budundan kapmış.)

pürgencîk 1. Bebeğin içinde doğduğu zar. 2. Sargı, sargı bezi. 3. Duvak, gelin başlığı.

pürgüncek bk. pürgencîk

pürgür- Püskürtmek.

pürî Yaprak, pürî çoh ağas yapraksız ağaç.

pürkeer bk. pürtper

pürkek s. 1. Donuk, boğuk: *"Çohırahtın pürkek tabızı istîle tüsken."* V. Kobyakov (Çohırah'in donuk sesi işitilmiş.) 2. Donuk, mat: *"Pustığ közenekte oynanıp, Pürkek sveçî çarıpça."*A. Topanov (Buzlu pencerede oynayıp / Mat lâmba gibi parlıyor.)

pürkenne- Mat yanmak, yanıp söner gibi görünmek.

pürleri- Yaprakla kaplanmak, yaprak açmak.

pürlendîr- Yapraklandırmak.

pürlîg *s.* Yapraklı.

pürnükün *zf.* Önceki gün.

pürtper *belt* Masa veya tahtayı silmek için bez.

pürüfikî s. Alaca karanlık: *"Aal üstünde pürüfikî çadıbıshan polğan."* N. Domojakov (Köyün üzerine alaca karanlık çökmüş.)

püt- 1. Olmak, vücuda gelmek. Arığ itten üs sıhpaan, arğaasnafi toğıs pütpeen. Ataüsözü (Zayıf etten yağ çıkmaz, tembelle iş olmaz.) 2. • < f— (yara) Kapanmak, iyileşmek. 3. •^-»•Yapmak, vücuda getirmek.

putken Türemiş, müştak. putken söster *gr.* türemiş kelime.

pütkül Bütün, tam. krş. pükül

pütkülli *zf.* Bütün olarak, tam, baştan başa.

pütpek (kıçta) Tümseklik. kötenînîn pütpegî çoğıl onun arkası yok, poposu düz.

püü *kaç.* Balık ağı.

püü! *zf.* Bu yıl: *"An pîldîrçe be? Kiik par ba püül?."* N. Nerbişev (Av görünüyor mu? Geyik var mı bu yıl?) püülgî bu yılki.

püülengen kip *belt.* Maskeli kostüm.

püün *zf.* 1. Bugün, içinde bulunulan gün: *"Tanda naa çil pastalca, püün haraa anı udurlirğa kirek nooza."M.* Çebodayev (Yarın yeni yıl başlıyor, bugün gece onu karşılamak gerek ne de olsa.) 2. Bugün, son zamanlarda: *"Püün hızılçabıs, tanda, Ogas uuca, mına* p / c / / *çırğırbıs."V.* Şulbayeva (Bugün sıkışıyoruz, yarın, Ogas nine, işte şöyle seviniriz.) püüngî bugünkü, püünnen sığara jünden sonra.

püür Kurt^NTü/gû *sunnmaza daa,* j35 <' *anı pniLcf^-1<uâiEEmîTIT.* Tinikov (Tilki istemese de kurt onu "yardımcısı vapmış.) Püür uhancıl, çir hulahtığ polcan. Atasözü (Kürt duyarlı, ver kulaklı olur.l Piiiirrtojj Tw.ıhQaiV, arıfi7^r göfbe. Atasözü (Kurttan korkuvorsan ormana aitmej püür çili kör- kurt gibi balT-'mak. îrğek "püür erkek kurt, tizı^ püür dişi kurt, püür palazı kurt _\tevrusu "" """

püürek (ı.) Böbrek, çağ îstîndegî püürek yağ içinde böbrek (tatlı, latif kız.)

püürek (ıı.) Hendek, ark.

püürle- Kurt avlamak.

pyatiletka Beş yıllık, beş yıllık plân.

pyatnitsa Cuma.

-R-

rabfak İşçi üniversitesi.

radiator *tek.* Radyatör.

radio Radyo: *"lbTnde pray nimezı çitkîl, ibınln îsfı pray çaltırapça, radiozı par, elektriçeskay lampoçka köyce."* S. Çarkov (Evinde her şey yeterli, evinin içi parıldıyor, radyosu var, elektrik lâmbası yanıyor.)

radioaktivnay s. Radyoaktif. radioaktivnay sustar radyoaktif ı-şınlar.

radioaktivnost' Radyoaktivite.

radioapparat Radyo cihazı.

radiogramma Radyogram,

radiola Pikap.

radiopriyomnik Radyo alıcısı.

radiostanitsiya Radyo santrali.

radiostudiya Radyo stüdyosu.

radiotehnik Radyo teknisyeni.

radiotehnika Radyo tekniği.

radiotelegraf Telsiz telgraf.

radiouzei Radyo merkezi.

radist Radyotelgrafça

radius Yarıçap.

radiy *kim.* Radyum, radıynefi imnirî radyumla tedavi.

radiylığ s. Radyumlu.

rahit *tıp.* Raşitizm.

rak (ı.) Yengeç, palın çohta rak taa palık. Atasözü (Balık yoksa yengeç de balık.)

rak (ıı.) *tıp.* Kanser

raketa *ask.* Roket, raketa pozıt- roket fırlatmak.

raketka Raket.

rama Çerçeve, közenek ramazı pencere çerçevesi, kartina ramazı resim çerçevesi.

ramka Küçük çerçeve. portret süleykelîg ramkada resim camlı çerçevede.

ranets Sırt çantası.

raport Rapor, raport pir- rapor vermek.

rasa Irk.

rashod Masraf, sarfiyat, gider. nakladnoy rashod genel masraflar.

rasist Irkçı.

rasizm Irkçılık.

rasovay *s.* Irkçılıkla ilgili.

raspisanie Tarife, cetvel, lektsiya raspisaniezî ders cetveli.

raspiska Makbuz, alındı, raspiska pir- makbuz vermek.

rassada Fide.

rasşifrovka Deşifre.

rasşifrovıvat' pol- Deşifre etmek.

rastrata İsraf.

rastratçik Muhtelis, üzerine para geçiren.

ratifikatsiya Onaylama, tasdik.

ratifitsirovat' pol- Onamak, onaylamak.

ratsionalizator Rasyonalleştirici.

ratsionalizatsiyaRasyonalizasyon.

ratsionalizirovat' pol- Rasyonelleştirmek.

rayispolkom Bölge icra komitesi.

raykom Bölge komitesi: *"Raykomda onn polğan, surınğam: kir sal minî andar, kirbeezih, arıstığ polğan sağaa pos kizîzîn ködîrerge."* V. Şulbayeva (Bölge komitesinde yer vardı, rica ettim beni oraya sok diye, sokmadın, uymadı sana kendi insanını yükseltmek.)

rayon Mıntıka, bölge, ilçe: *"Aaldağı çoh-çoostar postarının çıılığlarında rayonda in pastağı kolhoztı töstirge çarathannar."* M. Kokov (Köydeki fakirler kendi toplantılarında ilçede ilk kolhozu kurma kararı almışlar.)

rayonnay s. Bölgeyle ilgili.

raysovet Bölge meclisi.

raz'ezd Küçük istasyon.

razmer Ölçü, miktar, maymah razmerı ayakkabı numarası, stih razmerı şiir ölçüsü.

razryad' Sınıf, kategori, derece. sportivnay razryad' sportif derece.

razvedçik 1. Keşifçi. 2. İstihbaratçı.

razvedka Keşif, araştırma, razvedka otryadı keşif ekibi.

reaktivnay Reaktif, tepkimeli. reaktivnay samolyot tepkimeli uçak.

redaktirovat' pol- Düzeltmek, tashih etmek.

red'ka *bot.* Beyaz turp.

redaktör Redaktör, editör, gazetanın redaktorı gazetenin redaktörü.

redaktsiya Düzeltme, redaksiyon işleri.

rediska *bot.* Turp.

redkollegiya Yazı işleri heyeti.

reforma Reform, ahça reformazı para reformu.

registratura Resepsiyon.

registrirovat' pol- Kaydetmek.

reistrirvat'sya pol- Kayıt olmak, pray kilgen kîzîler registrirovat'sya polzınnar bütün gelenler kayıt olsunlar.

rejim Rejim.

rejissyor Rejisör: *"Sin bar teatrzar, çoohtas kör rejissyornan, arsa, sınap taa sini alıp alarlar."* V. Şulbayeva (Sen git tiyatroya, rejisörle konuş, belki seni gerçekten alırlar.)

reklama Reklâm.

rekomendatsiya 1. Tavsiyename, referans, çahsı rekomendatsiya al- iyi referans almak. 2. Tavsiye etme.

rekonstruktsiya Yeniden yapılandırma.

rekord Rekor, naa rekord turğıs- yeni rekor kırmak.

rekordsmen Rekortmen.

rekordtığ s. Rekor(lu.)

rektör Rektör, universitettîn rektorı üniversitenin rektörü.

rel's Ray. timîr çol re'saları demiryolu rayları.

religioznay Dinsel, dinî. religioznay predrassudkalar dinî hurafeler.

religiya Din.

remeslennay *s.* Zanaatla ilgili. remeslennay uçiliçşe meslek okulu.

remeslennik Zanaatçı.

remeslo Zanaat.

remilitarizatsiya Yeniden askerîleştirme.

rentgen Röntgen, rentgen kabinedî röntgen odası.

reostat *fiz.* Reosta.

repa Şalgam, kormovoy repa yem şalgamı.

reparatsionnay s. Tazminatla ilgili.

reparatsiya Tazminat.

repatriant Tekrar kendi ülkesine dönen.

repatriatsiya Kendi ülkesine iade etme.

repetirovat' pol- Prova etmek.

repetitsiya Repetisyon, prova, general'nay repetitsiya genel prova

reproduktor Hoparlör.

respublika Cumhuriyet. Hakas Respublikazı Hakas Cumhuriyeti.

respublikanskay *s.* Cumhuriyetle ilgili.

restoran 1. Restoran. 2. Restoranla ilgili: *"Restoran direktorının orınçızı polçathanın haydi undudıbısham."* S. Karaçakov (Restoran müdürünün yardımcısı olduğunu nasıl unuttum.)

reşyotka Parmaklık, kafes.

retsenzent Eleştirmen, münekkit.

retsenzirovat' pol- Eleştirmek, tenkit etmek.

retsenziya Eleştiri, tenkit yazısı.

retsept Reçete, retseptnah imal- reçeteyle ilâç almak.

reviziya Kontrol, revizyon, kassanın reviziyazı kasanın kontrolü.

reviziyonnay Revizyon.

revizor Müfettiş, kontrol memuru.

revol'er Rövolver, tabanca.

revolyutsionnay s. Devrimle ilgili. revolyutsionnay kürezîg devrim mücadelesi.

revolyutsiya İnkılâp, devrim: *"Ol irennerge revolyutsiyadahar, çaalardanar uzun hıshı lirlerde tın hınıstığ çoohtacah, çe kinetîn, han pol parğan, holın kistlr salğan."* A. Kuzugaşev (O, erkeklere devrim hakkında, savaşlar hakkında uzun kış gecelerinde çok güzel hikâyeler anlatmış, fakat aniden kangren olan kolunu kestirmiş.)

revolyutsioner Devrimci, inkılâpçı.

revtribunal Devrim mahkemesi.

rezerv Rezerv, yedek, rezervta halğıs- rezerve bırakmak.

rezervuar Hazne, rezervuar. benzin tutçan rezervuar benzin rezervuarı.

rezina Lâstik, rezinadan idîlgen lastikten yapılmış.

rezinka Lâstik, çernila arıtçan rezinka mürekkep temizleyen silgi.

rezinovay s. Lâstikle ilgili, rezinovay myaç lâstik top.

rezolyutsiya Karar. rezolyutsiya sığar- karar çıkarmak.

rezul'tat Sonuç, netice. çahsı rezul'tattarğa çitkebîs iyi sonuçlara ulaştık.

rıçag Manivela, rıçagnan ködîr- manivelayla kaldırmak.

rmok Pazar, çarşı, piyasa: *"Am rınokka kîrçebfs."* V. Şulbayeva (Şimdi piyasaya giriyoruz.)

rifma Kafiye, uyak. îstîndegl rifma iç kafiye.

ris Pirinç.

risk Risk.

rod Soy, şecere: *"Hapın paynıh rodınah nimes."N.* Domojakov (Hapın, zengin soyundan değil.) Attı tanmazınan tanıpça, k î z î n î rodınaii pîlçe. Atasözü (At damgasından tanınır, kişi soyundan bilinir.) pîstîn r od tan bizim soydan. rodina kökte- soyuna çekmek.

rodina Vatan, anayurt, rodinabısha hınçabıs vatanımızı seviyoruz.

rogatka Sapan, rogatkanan at- sapanla atmak.

rol Rol: *"Rol çahsı oynabısham - çaskalığbın, hınğan kizime toğas parğam - çaskalığbın."* V. Şulbayeva (Rolü iyi oynadım mutluyum, sevdiğim kişiyle karşılaştım, mutluyum.)

roman *ed.* Roman, roman hığır- roman okumak.

romans *muz.* Romans.

rota *ask.* Bölük: *"Tayka Todanova, sîrerhîh rotada haydağ habarlar?"* V. Şulbayeva (Tayka Todanova, sizin bölükte haberler nasıl?)

royal' Kuyruklu piyano.

roza *bot.* Gül.

rozısk *huk.* Araştırma, arama. ugolovnay rozısk cinayet masası.

rtut' *kim.* Civa.

rubaha Gömlek (giysi).

rubanok Rende.

rubaşka Gömlek (giysi).

ruçka 1. Kalem. 2. Mürekkepli tükenmez kalem: *"Peroların ut ir saldı, anan ruçkazınah naa perozın suurıp aldı."* A. Kuzugaşev (Kalem uçlarını utturdu, sonra mürekkepli tükenmez kaleminden yeni kalem ucunu çıkardı.)

ruda Filiz, maden cevheri: *"Toğınçathan tirîglernî, ruda tartıpçathan vagonetkalarnı sınıhtap pastaan."* S. Çarkov (Çalışılan araç gereçleri, maden cevheri taşıyan vagonetleri denemeye başlamış.)

rudnik Maden ocağı: *"KöksJn siniri çazançadır Kolhoz, sovhoz, rudnikke."M.* Kokov (Göğsün senin süsleniyor / Kolhoz, sovhoz, maden ocağıyla.)

ruP 1. Direksiyon, avtomobil' rul î oto-mobil direksiyonu. 2. Dümen.

ruletka Rulet.

rumın Rumen, Romanyalı.

rumınka Romen bayan.

rumınskay Romenle ilgili, rumınskay tîl Romen dili, Romence.

rupor Megafon, borazan.

russkayRus. russkay çon Rus halkı. russkay tîl Rusça.

ryadovoy Sırdan, alelade, bayağı, ryadovoy slujaşçay sıradan memur, ryadovoy sostav *ask.* er birliği.

ryumka Kadeh.

- S -

saa Başak tüyü, başak bıyığı, saa çoh as başağında kılçığı olmayan buğday.

saa çit- Gücü yetmek sağızı çidîp, saa çitpeen aklı ermiş, gücü yetmiyor.

saabıs- Vuruşmak, bahse girişmek.

saada- Gecikmek, geç kalmak: *"Ibzer haydi daa aylanarbın tip pis hati pjçîk pazıp, amğaa çitîre saadabıstı."* A. Çerpakov (Eve nasıl olsa dönerim diye beş kez mektup yazdığı hâlde şimdiye kadar gecikti.) As işkence manzırabacan, atha müngence saadabacan. Atasözü (Yemek yerken acele edilmez, ata binince geç kalınmaz.)

saadah Sadak, ok kılıfı, ir çalısızı saadah haphan, çaacah suurğan er yiğidi sadağını kapmış, okunu çıkarmış.

saadal- Durmadan gitmek, tutulmamak, gecikmemek.

saah 1. Aşık kemiği, sun saağı geyik aşığı, saah oyna- aşık oynamak. inek saahtarı inek aşıkları. 2. Aşık oyunu. 3. Aşık oyununda kazanma.

saah- Ayılmak, kendine gelmek.

saahta- Keskin çığlıklar koparmak.

saal Sağım, sağma, pîr saal süt bir sağımlık süt. saalğa tutçan könek süt kovası.

saala- Çağlamak, gürlemek: *"Kün harağı kölenîbîsse / Köstelbineh sıhçalar / Küülep, saaiap çir dee tüsse / Küiîmzirep turçalar."* A. Topanov (Gün ışığı saklansa / Közlenerek çıkıyorlar / Gürleyip, çağlasa yeryüzü / Gülümseyip duruyorlar.)

saalat- 1. Gürültü etmek. Saradım saalada sîîîgîn tur. Bilmece, harman savurma. (Sarı atım gürültüyle silkiniyor.) 2. Çağlatmak.

saalda bk. saalta

saalığ s. Başak kılçığı olan. saalıh tamahtar yazlık bitkiler.

saalta Yakmak için söğüt dalı yığını.

saaltı bk. saalta

saam *sag.* Saç örgüsüne bağlanan boncuk dizisi, sürmeske palğaan çaçahta altı saam polça beliğe bağlanan süste altı boncuk dizisi var.

saan Sağmal, sağılan, saap îçerge saan pirgen sağıp içmeye sağmal vermiş, saan çoh kîzîlerge paylar saap îçerge pızolığ inek pircehner sağmal hayvanı olmayana zenginler sağıp içmek için buzağılı inek verirler.

saancı Sağıcı, süt sağan.

saannığ *s.* Sağmal hayvanı olan. köp saannığ kö çok sağmal hayvanı olan kişi. 5 ^ - ^ v^^ ^

saap- (saat) Çalmak.

saar (ı.) Tek, çiftin biri: *"Avtobustah tüzer alnında, tayağın çirge iptep tîrep alğan, anan saar azağın çirge tüzirgen, soonca îkînc Tzîn turğıshan."* A. Çerpakov (Otobüsten inmeden önce, bastonu yere sağlamca koyup sonra bir ayağını yere indirmiş, ardından ikincisini basmış.) saar azahtığ tek ayaklı.

saar (ıı.) Şehir, kent. ah saarli aal odırğan poltır güzel şehre benzer köy varmış.

saarbah Orta ölçekte, saarbah ayah orta ölçekte kadeh, saarbah nincî orta büyüklükte inci.

saarpah bk. saarbah

saarsıh bk. sarsıh, saar

saas- Sağmak, birlikte sağmak.

saas (ı.) bk. sağıs (ı.)

saas (II.) Sakız, akındırık, iirde saastı taynirga çarabas akşamleyin sakız çiğnenmez, krş. sağıs (II.)

saashan *zool.* Saksağan: *'Tanahha Saashan toğashanda, Sirt-mart çooğın unp odır."* N. Tinikov (Saksağan tavukla karşılaşınca / Cik cak konuşmaya başlıyor.) Ala saashan aaldan sıh polbinça, izîrîk ir ibîn pîlînmince. Atasözü (Ala saksağan köyden çıkamaz, esrik er evin biimez.)

saas huhhayah Körebe oyunu.

saasta- Akındırık toplamak, ağaç gövdesinden sakız çıkarmak.

saastat- Sakız toplatmak, çıkarttırmak.

saat (I.) 1. Durak. 2. Duraklama, çolda paza saat çokta çurtına çitken yolda durmadan (giderek) evine ulaşmış. 3. *tiy.* Ara, antrakt.

saat (II.) 1. Sibir Tatarı. 2. Müslüman. saat abızı molla, saat kibîrî İslâm inancı, saat ayağı ağaç çorba kâsesi.

saay 1. Felâket, musibet, belâ, afet : *"Zaboyda pfree saay pol parza çi?"* S. Çarkov (Galeride bir kaza olursa peki?) 2. Kaza. saay çoh kazasız, arızasız, hasarsız, saay çoh uçuğıs kazasız uçuş. saay çoh toğıs kazasız iş.

saaylan- Kazaya uğramak, belâya düşmek, suğa saaylançathan parohod pozına polızığ hığırça suda kaza geçiren feribot kendine yardım çağırıyor.

saaylığ s. Belâlı, uğursuz: *"Sirîî sanacahnar saaylığ hus / Anzına kirtînmes amğı* u/us." V. Maynaşev (Seni saymışlar uğursuz kuş / Ona inanmaz şimdiki halk.)

sab Ün, şan, şöhret, alıp sabi ay altınca parğan alpın şöhreti ay altında yayılmış.

saba 1. Hata, yanlış. 2. Yanlış, hatalı. 3. (atışta) karavana, isabet ettirememe.

sabaa Yün dövme sopası, tüktî sabacah sabaa yün dövülen sopa.

sabağa (I.) 1. Yaprak fidesi. 2. Küçük fidan. 3. Dal, budak.

sabağa (II.) Çerçeve, kaş.

sabağacah Çerçeve, küçük kaş. aarlığ tastın sabağacağı kıymetli taşın küçük kaşı.

sabağacahtığ s. Çerçeveli, kaşlı, hola sabağacahtığ sur mercan kaşlı bronz.

sabah (I.) Sap, gövde, dal: *"Künnîn altın harağında aylandıra ösken tallarnıh sabahlarında hannıh toop parğan tamahtan çap-çarıh hızarçalar."* A. Kuzugaşev (Güneşin altın ışığında ters dönmüş söğütlerin dallarında donmuş kan damlacıkları parlayıp kızarıyor.)

sabah (II.) Deri düğme, taspadah itken sabah deri şeritten yapılan düğme.

sabah (III.) Keçe çadır örtüsü.

sabahtığ s. Keçeyle örtülmüş, kaplanmış, altınan altı sabahtığ, üstüneh üs sabahtığ örgee altından altı keçe örtüyle, üstünden üç keçe örtüyle örtülmüş ak saray.

sabal İğne yapraklı ağaç dalı: *"Pır kün Yağor, kinetîn Solomeynîh tamağı tın ağınbıshanda, sıbı sahalın haynadıp îzîrtse, çarap parça tip istîp alğan."* N. Nerbişev (Bir gün Yağor, aniden Solomey'in boğazı çok ağrıdığında, ladin yaprağını kaynatıp içirse iyi geliyor diye duymuş.)

saballığ *s.* İğne yapraklı, saballığ ağastar iğne yapraklı ağaçlar.

saban (I.) Ağaç yayık, ağaç fıçı. uluğ sabannı pulğaan büyük fıçısını karıştırmış.

saban (II.) 1. *kaç.* Karasaban. 2. *kız.* Saban demiri, saban tîzî saban demiri.

sabdal Örgünün dışında kalan saç. sabdalı çoh uzun saçlı, örülmemiş saçlı.

sabdar Gri, kirli beyaz, kır: *"Minin adım mına pu sabdar at"* V. Kobyakov Benim atım işte şu kır at.) ah sabdar ak kır.

sabığ (I.) Peş.

sabığ (II.) 1. Darbe, vurma. 2. Muharebe, çarpışma.

sabığla- (I.) Yünü sopayla kabartmak.

sabığla- (II.) Peş takmak.

sabığlığ *s.* Peşli, sigîs sabığlığ ton sekiz peşli elbise.

sabıh- Ünlenmek, şöhret bulmak: *"Ağın suğlarnı indîre / Ahça tayğanm ağazı / Ağasnan sabıhçathanı /Adı sîlfg Hakasiya."* M. Arşanov (Coşkun sulardan aşağı / Akıyor ormanın kerestesi / Ağacıyla meşhur olması / Adı güzel Hakasya.)

sabıhsı- Uyuklamak: *"Aydonın harahtarı postan nuulıp, sabıhsi talazıp, hara çirzer saba pastı rıbıshan."* V. Kobyakov (Aydo'nun gözleri kendi kendine kapanıp, uykusu gelip, kara yere kapanmış.)

sabıhsıs Uyuklama: *"Arına Petrovna suhsas sabıhsıznah azınla tüsken, sah andoh hıshırıbıshan."* N. Domojakov (Arina Petrovna, uykudan susayarak uyanmış, tam o sırada bağırmış.)

sabıl- (I.) 1. Vurmak, çarpmak, vurulmak, çarpılmak: *"Aydonın çüregı sabıl pastaan."* V. Kobyakov (Aydo'nun yüreği çarpmaya başlamış.) çürek sabıl- yürek çarpmak. 2. Dövülmek. 3. Zaman dönmek: *"Ol kün iirge sabılıbıshanda, hacan çarıh kün barağı çabıs tağnıh pazına tüsken."* V. Kobyakov (O gün akşama döndüğünde, parlak güneş ışığı alçak dağın başına düşmüş.) 4. Yayılmak, dağılmak: *"İt purun çaynı smeten hadıp îskende, tir sığara sabılça."* N. Domojakov (Kuşburnu çayını kaymak katıp içince, ter çıkıp yayılıyor.) îzîg tınıs sabıl- sıcak nefes yayılmak, çıs sabıl- koku yayılmak.

sabıl- (S.) Ünlenmek, şöhret kazanmak.

sabılıs- Atışmak, vuruşmak, çarpışmak: *"Fedor Pavloviç tamırların tutça, mayın sabi I ısça tamırlar."* N. Domojakov (Fedor Pavloviç damarlarını tutuyor yorgun çarpıyor damarlar.)

sabin (I.) (ot) Biçme, sabınnı îk îhatî sappacah otiki kere biçilmez.

sabin (II.) *kız.* Hedef, nişan tahtası. sabin at- hedef tahtasına ateş etmek.

sabin (m.) 1. Sabun sabin kizegî sabun kalıbı, çıstığ sabin kokulu sabun. 2. *mec.* Altın külçesi, sarığ sabin sarı altın külçesi, at pazında ah sabin at başında ak altın külçesi.

sabin- 1. (kanat) Çırpmak: *"Suğ solbıraanı, palığlığ hus hanattarın sabin kilıp talbahnap pariğan çili."* İ. Kotyuşev (Su çağlaması, yaralı kuşun kanatlarını çırpıp gitmesi gibi.) 2. Vurmak, çarpmak: *"Çohır aday, suğ hastada oylağlap, çol uzada körglep hıhzığlap, huzuriinah habırğ alarm sabınğlaan."* N. Domojakov (Ala köpek, su kıyısında koşuşturup, yolun uzaklarına doğru bakarak çenileyip, kuyruğuyla kaburgalarına vurmuş.)

3. (yürek) Çarpmak: *"Hayran çüregfm, köölce sıstazıp / Pirge sabılça minneh hada."* M. Kilçiçekov (Zavallı yüreğim, yavaşça sızlayıp / Birlikte çarpıyor benimle.) kistin sabin- sırtına

vurmak. 4. (hamamda) Dallarla kendi kendine vurmak.

sabin- Dadanmak.

sabıncah Hamamda masaj için kullanılan dallardan yapılmış demet, süpürge.

sabıhcah tös Kötü ruh.

sabındı 1. Biçilmiş ot. 2. Söğüt dallarıyla kaplanmış çardak.

sabınna- Sabunlamak.

sabınnan- Sabunlanmak.

sabınnas- Birbirini sabunlamak.

sabınnas Sabunlama.

sabınnat- Sabunlatmak.

sabır 1. Kendir bezi. 2. Kendir bezinden palto. 3. Çadır bezi. 4. Kaba kumaştan avcı üstlüğü.

sabır- 1. Savurmak, astı sabır- harmanı savurmak. 2. Aktarmak, savurmak. ayrannı ködîrîp sabırarğa çarabacan ayranı kaldırıp savurmak (aktarmak) yasaktır.

sabıra Yazıt, kitabe, sabıra pîçîk kahramanlık yazısı, izer hamağında sabıra pîçîk pazıl parğan polğan eyerin kaşında kahramanlık yazısı yazılı imiş.

sabini- Savrulmak: *"Törzerkî pölîgînîn îzîk közehezîn çalbastandıra pulğabızıp, andar sabırıla halğan."* A. Çerpakov (Başköşedeki bölmenin kapı penceresinin kanadını açıp, oraya savrulmuş.)

sabıs 1. (tokat vb.) Vurma: *"Aydo, pastağı sabıstıh it açiina sıdabin, çirge süspektene tüzîp, anan, çabal tonıcagın sözlre, oylap sıhhan."* V. Kobyakov (Aydo, ilk vuruşun acısına dayanamayıp yere serilip, sonra, kötü paltosunu sürükleyerek koşmaya başlamış.) 2. (el) Çırpma, alkışlama: *"KİzTlernîh aya sabıstan, at tabanı nızıraannan hada plrge nızırap sıhhan."* İ. Kostyakov (insanların alkışları, at tabanlarının takırtısıyla birlikte gümbürdemiş.) 3. Ses. tuyğah sabızı toynak sesi. aya sabızı alkış sesi. azah sabızı ayak sesi. baraban sabızı davul sesi.

sabıs- Vurmak, vuruşmak: *"Pazın timir paltınah üze sabısçahnar."* G. Kazaçinova (Başını demir baltayla vurup koparmışlar.)

sabit Dinî törenlerde kullanılan renkli kurdelelerle süslü akağaç dalı. pazı aylahtanza sabıtnan çilbetçeler başı dönerse ağaç dalıyla yellerler.

sablan- Ünlenmek, şöhret kazanmak: *"Ah tayğazınıh ahnarınah / Anğlarınıh hustarınah / Alğımğa ırah sablançathan."M.* Arşanov (Ak dağlarının avlarıyla /Ormanlarının kuşlarıyla / Geniş yerlerde ünlenmiş.)

sablanıs Ünlenme, ünleniş, şöhret kazanma.

sablanıstığ s. Ünlü, şöhretli.

sablığ s. Ünlü, şöhretli, meşhur: *"İpçl amdı sablığ kîzl / irlerneh tin pravolığ."* M. Kokov (Kadın şimdi meşhur kişi / Erkeklerle denk hukuklu.) sablığ hak meşhur kam.

sabos Yün kabartma sopası.

sabotaj Sabotaj.

sabotajnik Sabotajcı.

sacıes/c. Ceza.

saçok Balıkçı kepçesi.

sad Bahçe, bağ. gorod şadı şehir bahçesi.

sadah (ı.) Şiş karınlı, göbekli.

sadah (ıı.) *zooi.* Senostav?

sadat- (gidişi) Yavaşlatmak, yolculuğa ara verdirmek.

saday- (göbek) Şişmek, öne çıkmak.

sadıcah Küçük bahçe: *"Bolnitsa hırindağı sadıcah."* V. Şulbayeva (Hastahane yanındaki küçük bahçe.)

sadığ Satış, satma, sadığ İt- satış yapmak.

sadığcı Satıcı: *"Köytîk sadığcaa sadıp / Kücür çoh ülesçehner." ?.* Ştıgaşev (Kurnaz satıcıya satıp / Hilesiz bölüşmüşler.)

sadığ-tura *tekr.* Mağaza, dükkân.

sadıh 1. Sonuç, netice. 2. Kötü niyet. îzîgnîn sarii kiler sıcağın acısı çıkacak (yağmur geliyor.)

sadıl- Satılmak: *İnek, hoyğa sadılıp / Ibde, tashar toğıncanmıs."* M. Kokov (İneğe, koyuna satılıp / Evde, dışarda çalışmışız.)

şadın- Satılmak, sadıncan tın satılık can

sadmcah Satılık.

sadıp al- Satın almak.

sadır 1. Evi veya alacığı kaplayan büyük keçe. alaçıh çapçan sadır alacık kapatacak keçe.

sadıra 1. Benekli, çilli, çiçek bozuğu olan. Sadıra sıraylığ, timîr tayahtığ. Bilmece, yüksük ve iğne. (Benekli yüzlü demir değnekli.) 2. Pürüzlü, pürtüklü. krş. sadıran.

sadırah bk. sadıra, sadıran.

sadıran 1. Benekli, çilli, çiçek bozuğu olan. 2.Pürtüklü, pürüzlü, krş. sadıra.

sadıs- (birlikte) Satmak, (birbirine) satmak.

sadıs Satma, satış.

sadıstır- Birbirine sattırmak.

sador Yiyecek kıtlığı, yetersizliği, çîcen himenîn sadon yiyeceğin yetersizliği.

sadovod Meyvecilik uzmanı.

sadovodçeskay s. Meyvecilik, meyvecilikle ilgili.

sadovostvo Meyvecilik.

saf'yan 1. Maroken. 2. Marokenden. saf'yan sapog maroken çizme.

sağ (ı.) GÜÇ, kuvvet: *"Çe andağ daa polza, hanaazın sürlzîp oylir sağnı taphadağ polğan."* N. Domojakov (Fakat öyle de olsa, arabasını sürüp gidecek gücü bulur gibi olmuş.) saam çoğıl gücüm yok. körcefi saam çoğıl görecek hâlim yok. sağıs çitçe, sağı çitpînçe aklı eriyor, gücü yetmiyor.

sağ (ıı.) Savaş, muharebe, kapışma. uluğ sağ pastalıbıshan büyük savaş başlamış, krş. çaa.

sağ- Sağmak: *"İrteeçî ıpçıler înekterîn sağlap hayınısçathannar."* N. Domojakov (Erken kalkan kadınlar ineklerini sağıp kaynaşıyorlar.)

sağaa *zm.* Sana: *"Sağaa çarabas, min ırah parim, Aydocah, uzu."* V. Kobyakov (Sana yaramaz, ben uzağa gidiyorum, Aydocuk uyu.) sağaa nime! sana ne!

sağal 1. Sakal: *"Ol Torka parçan turacahtın eez'ı, hara sağallığ kîzî polğan."* V. Kobyakov (O Torka'nın gittiği evin sahibi, kara sakallı kişi imiş.) sağal çoh sakalsız, sağal öskîr-sakal bırakmak, sağal hırtıraş olmak, eek sağalı çene sakalı, aram sağal seyrek sakal. üstündeğî sağal bıyık: *"Çabus, üstündegı sağalın çızınıbızıp, söleen."* V. Kobyakov (Çabus, bıyığını sıvazlayıp söylüyor.) kîrbe sağal *kaç.* bıyık, kîrbîk sağal *sag.* bıyık, nohta sağal favori, sağalda sağıs çoğıl sakalda akıl yoktur.

sağaldırıh Çene altından geçen ip.

sağaldırıhtığ s. Çene altından geçen ipli. tülgü pörîk sağaldırıhtığ tilki derisinden börk çene altından bağlanan ipli.

sağallığ s. 1. Sakallı. 2. Bıyıklı. hara kîrbe sağallığ kara bıyıklı.

sağam *zm.* Şimdi, hemen, şu anda: *"Pozınıh çüregînde Yakınnı sağam daa çoh idMzer çîli polça."* V. Kobyakov (Kendi yüreğinde Yakın'ı hemen yok eder gibi oluyor.)

sağamğı *s.* Şimdiki, sağamğı çurtas şimdiki hayat.

sağamoh *zf.* Hemen, alelacele, hemencecik.

sağarthı *zool.* Sakırga, koyun kenesi.

sağat Saat, zaman gösteren alet: *"Aalda par sağat, anın ürii mağat."* N. Tinikov (Köyde saat var, onun sesi iyi.) altın sağat altın saat. tîrîg sağat horoz. 2. Saat, altmış dakika. T k î sağatta iki saatte.

sağba 1. ikaz, haber verme, işaret etme: *"Kinetm pazoh Çohırah, nimenîn-de sağbazın alıp, pürkek ürip pastaan."V.* Kobyakov (Aniden yine Çohırah, bir şeyin işaretini alıp, boğuk sesle ürmeye başlamış.) 2. Sinyal, çaa sağbazı savaş alarmı.

sağbalan- 1. Meşhur olmak, ünlenmek. 2. işaret edilmek, haber verilmek: *"Harasht kladovkada sağbalanğanı pîldîrçe."* A. Çerpakov (Karanlık ambardan işaret edildiği anlaşılıyor.)

sağbalığ s. Meşhur, ünlü.

sağdır- Sağdırmak.

sağdıras- Gıcırdamak: *İzikteri sağdıraza azıl parğannar."* A. Çerpakov (Kapıları gıcırtıyla açılmışlar.)

sağı- BeklemeJ<¡__iiflTmak: *"Ol kîzînm hatıg tabısnan köksebîzerîn sağıp turca."* V. Kobyakov (O kişinin sert sesle küfretmesini bekliyor.) Z. Beklemek: *"Ür sağıbaannar, türce le polarman, at çügürcen çolğa üs at sıhhannar."* i. Kostyakov (Çok beklememişler, biraz sonra yarış yerine üç at çıkmış.) 3. meç. Beklemek: *"Haydağ kün sağıpça pîstî tanda?"* V. Şulbayeva (Nasıl bir gün bekliyor yarın bizi.)

sağıl- Işıldamak, parıldamak: *"Sahay la çarın çıltıstar / Sağılıp, uçup tamılça."* A. Topanov (Bütünüyle parlak yıldızlar / Parlayıp, uçup sönüyor.) *"Apsah çay ur salıp odırğan, örMstîg sırayı otha sağıl parçathan."* N. Domojakov (İhtiyar çay koyup oturmuş, mutlu yüzü ateşte parıldatmış.)

s a ğ 1 1 c a n *bot.* Isırgan.

sağıldır- Işıldatmak, parlatmak, parıldatmak.

sağılış- Parıldaşmak, parıldamak: *"Pazına haydağ-da hatığ nime tenenîn isken, harahtarında çarın ottar sağılıshan."* N. Domojakov (Başına sert bir cisim değdiğini işitmiş, gözlerinde kıvılcımlar parıldamış.)

sağın 1. Kıvılcım, şerare, parıltı, ışıltı. 2. Şimşek: *"Sağın sağıl halza, anın çariinda çoğartın urılçathan nanmır tobıra ol ibîre çirdegî nimeler körmglep halçathannar."* I. Kotyuşev (Şimşek çaktığında, onun ışığından yukarıdan dökülen yağmur ve etraftaki her şey görünüyor.) sağın pızıfina- şimşek parıldamak, sağın sağıl- şimşek çakmak.

sağın- Düşünmek: *"Anı istîp, Aydo îstînde sağın salça."* V. Kobyakov (Onu duyup, Aydo içinden düşünüyor.) Pazınan sağın, kögîsnen küres. Atasözü (Başınla düşün, göğsünle güreş.) Pumada sağınıp a l, anan çoohta. - Atasözü (Önce düşün sonra konuş.) hara sağın- kötü düşünmek. îstînde sağın- içinden düşünmek, sağın çör! hatırla! hatırda tut! onday sağın- Çare düşünmek, nandıra sağın- yeniden düşünmek. 2. Merak etmek, endişelenmek. 3. ihtimam göstermek. 4. Özlemek, hasret çekmek.

sağıncı bk. sağıs

sağındır- 1. Düşündürmek. 2. Merak ettirmek, endişelendirmek. 3. Özlem çektirmek.

sağmış 1. Düşünüş, düşünme. 2. Endişe. 3. Özleme, özlem çekme.

sağmış- 1. (birbirini) Düşünmek, 2. (birbirini) Merak etmek. 3. (birbirini) Özlemek.

sağır 1. (at) Sağrısı. 2. Sağrı derisinden yapılmış, sağır maymah sağrı derisinden ayakkabı.

sağıra- Saksağan ötmek.

sağırçı (atı dört nala) Süren, sürücü

sağırla- Atın sağrısına vurmak: *"Anı çîksîde sağırlabıshan Toyöh, küren sıraylığ ool."* N. Domojakov (Onun sağrısına vurarak ürkütmüş Toyön, yağız yüzlü oğlan.)

sağırlığ s. Sağrılı: *"Sarig tay, pîs hulahtığ, nınmah sağırlığ, tört çastığ mal."* N. Domojakov (Sarı tay, sivri kulaklı, dört yaşında hayvan.)

sağırthas *sag. zool.* Çekirgegillerden bir böcek. krş. sarısha

sağırthı *zool.* Çekirge.

sağıs (ı.) 1. Akıl: *"Ol amdı, sağızma nime klrze, 'anı tahpahha klrîp, ırlap çörçe."* V. Kobyakov (O şimdi, aklına ne gelirse, onu türkü edip, söylüyor.) Sağızıfı par polza, albahı polba. Atasözü (Aklın varsa, akılsızca davranma.) sağısnan sanazadır, kögîsnen kürezedîr. Atasözü (Akılla hesap edilir, göğüsle güreşilir.) sağızı çoh akılsız, düşüncesiz. 2. Düşünce, fikir: *"Aydonıh sağızma naa, hatığ, tîrfg sağıs kire tüsken."* V. Kobyakov (Aydo'nun aklına yeni, kesin, canlı fikir gelivermiş.) Sağızın çarıh polzın, çazıfi uzah polzın. Atasözü (Düşüncen aydınlık olsun, yaşın uzun olsun.) Sağıs talaydari daa çalbah, pîîs tağdan daa uluğ. Atasözü (Fikir denizden de geniş, bilgi dağdan da büyük.) 3. Arzu, istek, dilek, hığırarğa sağıs par okuma isteği var. sağısha kîr- a) aklına gelmek b) ayılmak, sağızı çitaklı ermek, sağızı çitpes akılsız, aptal, aklı ermez, sağızı sıhhan kêl delirmiş, sağısha alınmas anlaşılmaz, ah sağıs iyi düşünce, hara sağıs kötü düşünce, çîg sağıs şüpheci düşünce, tar sağıs dar düşünce. sağınıp-pögîn-feAr. düşünüp taşınmak, sağıs habınaklını dermek, bir fikir düşünmek. çîglenîs sağısnan küres- şüpheci fikirle mücadele etmek, sağısta tutaklında tutmak, aklına gelmek, aymah sağıstar çeşitli düşünceler. orta sağıs doğru düşünce.

sağıs (ıı.) Ağaç gövdesinde sakız, reçine, krş. saas

sağısıra- Endişe etmek, kaygılanmak, telaşlanmak, rahatsız olmak: *Anın sırayı ooğas-ooğas çırılğlap, sağısırap, çobalğanı sırayınan pîldTstîg pol turadır."* V. Kobyakov (Onun yüzü çizgi çizgi kırışıp, kaygılanıp acı çektiği yüzünden belli oluyor.) krş. sağıssıra-

sağısırabas s. Kaygısız, tasasız, endişesiz.

sağısıras Kaygı, telaş, düşünce, gaile: *"Sağısıras çoh nanğa çathanda, uygu daa tadı I iğ, anın habızı daa halın."* N. Domojakov (Kaygısız yana yatınca, uyku da tatlı, onun uykusu da derin.) sağısıras çoh kaygısız, düşüncesiz.

sağısırat- Endişelendirmek, rahatsız etmek.

sağıssıra- Merak etmek, endişelenmek: *"Şahtadahar sağıssıracah nime çoğıl, sağaa çazılarğa kirek."* S. Çarkov (Maden ocağında endişelenecek bir şey yok, senin iyileşmen gerek.) krş. sağısıra-

sağıssırabas Meraksız, endişesiz.

sağıssıras Kaygı, endişe: *"Anan sah oloh tuşta olarğa sınında haydağ ağırığ pol parıp, anı haydi çazardahar sağıssıras harılğan."* İ. Kotyuşev (Sonra tam o sırada, onlara gerçekte hangi hastalık

olduğu, onu nasıl iyileştirecekleri hakkındaki kaygı düşmüş.)

sağıssıros *s.* Kaygılı, endişeli.

sağıstığ *s.* Düşünceli, görüşlü, akıllı: *"Hızığıstı körgen kızı ırah sağıstığ pol paradır."* N. Domojakov (Darlığı gören kişi uzak görüşlü oluyor.) Çağban sağıstığ kîzee çaballarnın arazında çurtirğa sidik polcan. Atasözü (İyi kalpli kişiye kötülerin arasında yaşamak güç gelir.) ah sağıstığ iyi kalpli, iyi niyetli, hara sağıstığ kötü kalpli, kötü niyetli. ırah sağıstığ uzak görüşlü. albah sağıstığ çok akıllı; geniş düşünceli, arığ sağıstığ temiz düşünceli, tar sağıstığ dar görüşlü, ilbek sağıstığ geniş görüşlü.

sağıstır- *hlk.* Tokuşturmak, çakıştırmak.

sağıt (ı.) Çalılık, fundalık, çılğı çörcen sağıttar yılkının otladığı çalılıklar.

sağıt (ıı.) (sürek avında) Pusu. pozı sağıtha tur halcıh kendisi pusuya yatmış, püürnî ablaza, tağ say sağıtta turçalar kurt avlarken her dağda pusuya yatarlar.

sağıt- Ümitlendirmek, bekletmek.

sağlah (ı.) *kaç. zool.* 1. Kızböceği. 2. Çayır çekirgesi.

sağlah (ıı.) *zool.* Bıyıklı balık. Tağ sağlağı. Bilmece, kertenkele. (Dağ bıyıklı balığı.)

sağlan- 1. (hayvan)Yağlanmak, semirmek. 2. *hlk.* (top) Şişirilmek.

sağlandır- 1. Yağlandırmak. 2. *hlk.* (top) Şişirmek, kabartmak.

sağlas *hlk.* 1. Kızböceği. 2. Çayır çekirgesi, cırlak, krş. sarlas

sağlıh 1. Güçlü, kuvvetli. 2. Yağlı, besili (mal.)

sağol 1. Etrafı çitle çevrili yer. 2. Pusu.

sah (ı.) (köyün yakınındaki) Otlak, mera, aal sağı köyün otlağı.

sah (ıı.) *zf.* Tam, aynen: *"Aydo pastap haydi tüsken pozı, sah Tdök halın uygu alıp uzupçathan polğan."* V. Kobyakov (Aydo başlangıçta nasıl yattıysa, tam Öyle derin uykuya dalıp uyumuş.) sah andağ tam öyle, sah ol tam o. sah ol tuşta tam o zaman, sah andoh tam o sırada.

sah (w.) Ayık. sap-sah *tekr.* apayık.

sah (iv.) bk. sağol

sah-(ı.) (böcek, arı, yılan) Isırmak, sokmak 2. *mec.* Isırmak, sokmak: *"lzJg kündegî sas aarlar çili / Kfrîp, sahçalar aymah sağıstar."* M. Kilçiçekov (Sıcak gündeki yabanî arılar gibi / Girip sokuyor çeşitli fikirler.) aar şahtı arı soktu.

sah- (ıı.) (kıvılcım) Çıkarmak, çakmak.

saap bk. sap- Vurmak. Ağastı pîr hati saap afidara kis polbassın. Atasözü (Ağacı bir defa vurmakla kesip yıkamazsın.)

saha bk. saah

sahar 1. Şeker: *"Sahar oshas ah tisterî çapsınıs parğan oshastar."* N. Domojakov (Şeker gibi ak dişleri birbirine yapışmış sanki.) unah sahar toz şeker. 2. Şekerle ilgili. sahar zavodı şeker fabrikası. sahar haynathanı şekercilik. kilkîm sahar kesme şeker, unah sahar toz şeker.

sahar ağırii *tıp.* Şeker hastalığı.

saharlığ s. Şekerli, saharlığ çay şekerli çay.

saharnik Şeker kutusu, şekerlik.

sahayah oynı Körebe oyunu.

sahcan aar Yaban arısı, eşek arısı.

sahcah ot Isırgan: *"Sahcan ottar, sarıptar çili, haralıs halıp çathannar."* N. Domojakov (Isırgan otları çalılık gibi kararıyorlar.) krş. salğanah.

sahi Payanda, dayanak, destek.

sahil *zool.* Sincap.

sahpa Gelin şapkası, altın sahpa pörîk holtıhha hıstı, pazırçadır altın ge-

lin şapkasını koltuğuna kıstırıp dua ediyor.

sahpart bk. sahpat

sahpat (sağlık) iyileşme, düzelme. sahpat polça iyileşiyor.

sahpı Saç örgüsü krş. saphı.

sahsarğa Kuzu postu. sala mideelengen hurağannıh tügî ös parza, anın teerîzî sahsarğa tîp adalça şayet yeni doğan kuzunun yünü biraz büyürse onun postuna "sahsarğa" adı verilir.

şahsın- Beklemek: *"Hal hıshını sahsınıp / Hazaa-hahpah naacılağlapça."* A. Topanov (Sert kışı bekleyip / Ev bark tamir ediliyor.)

sahsınıs Bekleme, bekleyiş.

şahta- Beklemek, ummak: *"Nandırığ daa sahtabin, mıltıhsar körgen."* N. Domojakov (Cevap da beklemeden, tüfeğe doğru bakmış.)

sahtağ Bekleme.

sahtağcı Bekleyen.

sahtat- Bekletmek.

şahtır- (ı.) Sokulmak, ısırılmak Sim çathan çılannın huzuruğın passan sahtırıbızarzın, çabai kîzînîn çooğına kîrzefi, çaptır salarzıfi. Atasözü (Sessizce yatan yılanın kuyruğuna basarsan, ısırılırsın, kötü kişinin sözüne girersen, yanılırsın.)

şahtır- (ıı.) (çakmak taşı) Çaktırmak.

sal (ı.) Sal: *"Solbırap ahhan suğlarınnan / Sallar ince püdfge."* M. Kokov (Çağlayıp akan sularından / Sallar iniyor inşaata.)

sal (ıı.) 1. Leke, katarakt, haraana sal tartıp parğan gözüne ak leke (katarakt) düşmüş. 2. Çizgi, tlgîr tözînde hızıl sal tartılıbıstı ufukta kızıl gurub çizgisi oluştu.

sal (m.) Melez, pîrsî hazah pîrsî tadar polza sallar tîcefiner (ebeveynden) biri Rus biri Hakas olursa "sallar" derler.

sal (iv.) 1. Maroken deride çiçekli şerit. 2. Çizgi, çizgili, sal is çizgili kumaş.

sal (v.) (yayda) Kiriş.

sal- 1. Koymak: *"Alcıbaynın hırinzar pas kilfp, holın anın ihnme sal salğan."* S. Çarkov (Alcıbay'm yanına yürüyüp, kolunu onun omzuna koymuş.) Çabalnıfi holına pirgence, çalısının çolma sal. Atasözü (Kötünün eline vereceğine, iyinin yoluna bırak.) 2. Sermek, salmak, atmak: *"IzelîbTsken tonıcahtı Ihnîceene sal salğan."* A. Topanov (Eskimiş paltosunu / Omzuna atıvermiş.) tözek sal- döşek sermek. 3. Atmak ot sal- ateşe odun atmak. 4. Yüklemek, üzerine atmak arta sal-üzerine atmak. 5. Suya bırakmak. 6. Serbest bırakmak, salmak: *"Çe Payusa anı salbaan, holtiinah haap alğan."* A. Çerpakov (Fakat Payusa onu bırakmamış, koltuğundan tutmuş.) 7. Sunmak, vermek Tamah salçan kîzî tağ asçaîi. Atasözü (Yemek sunan kişi dağ aşar) 8. Eylemin yapılıp bittiğini gösteren yardımcı fiil olarak kullanılır, çölen sal- yaslanmak, çoohtan sal- konuşmak. hos sal- birleştirmek, saap salvurmak. tüzep sal- rüya görmek. toy sal- düğün etmek, nımah salmasal anlatmak, at sal- atı serbest bırakmak, tölke sal- a)büyü yapmak, b) fala bakmak, pleset saldans etmek, hayığ sal-dikkât etmek, sispek sal- bilmece sormak, hıra sal- ekin ekmek, köl sal- atı koşmak, koşumlamak. kög sal- şarkı, türkü söylemek.

sala *zf.* Az, biraz: *"Apçaynıh ah sırayı uyathanına sala hızar parğan."* G. Topanov (Apçay'ın ak yüzü utandığından biraz kızarmış.) sala sula şöyle böyle, üstünkörü, biraz. ağastar sala sula suulasçalar ağaçlar hafiften kımıldıyor.

salaa 1. Dal, budak: *"Pis pir ağastıh salaalarıbıs, pîske pıtırirğa çarabas."* V. Şulbayeva (Biz bir ağacın dallarıyız, biz ayrılamayız.) huruğ salaalar kuru dallar. 2. Parmak: *"Kögeneglnlh appağas moydırığına palğaan hara torğı galstugın, ondaylaanni, iki salaazınah tööle tibîretçe."* G. Topanov (Gömleğini bembeyaz yakasına bağladığı siyah ipek kravatını, iki parmağıyla devamlı titretiyor.) 3. Filiz, sürgün, çaçah salazı çiçek filizi. 4. Meme ucu. înektîn sızım salaazı ineğin uzun meme uçları, salaa çoh parmaksız. uluğ salaa baş parmak, ustığ salaa işaret parmağı, sun salaa işaret parmağı, ortın salaa orta parmak, ortımah salaa yüksük parmağı, çımalçıh salaa küçük parmak, serçe parmağı.

salaaçı (ı.) bk. salaacı

saalaçı (ıı.) (ağaç dallarından örülmüş) Masa.

salaalan- Dallanmak, budaklanmak.

salaalcı Yan yana koşulmuş iki ata bağlanmış teskere, sedye, hanaa çoh polğan tustarda nimelernî salaaçaa salıp attığ sözîrtîp kösçenner atlı araba olmadığı zamanlarda eşyaları teskereye koyup atla sürükleyerek göçüyorlarmış.

salaalıg s. 1. Dallı, budaklı: *"Çoon salaalıg hazin körinlp pastapçalar."* G. Kazaçinova (İri dallı akağaçlar görünmeye başlamış.) 2. Parmaklı. 3. Meme uçlu. sızım salaalıg înek uzun memeli inek.

salaas bk. siles

salaaş bk. salaalcı

salahay (saç örgüsünde) Püskül.

salam Selâm, izen-salam aytışhan karşılıklı selâm vermişler.

salan bk. saran

salanır bk. saran

salanna- Sallanmak.

salannat- Sallandırmak.

sala-pula *tekr.* Şöyle böyle, güçlükle: *"Olar palaların kip-azahtarınan na sala-pula İkincili tanıp turadırlar." H.* Tinikov (Onlar çocuklarını sadece elbiselerinden güçlükle tanıyorlar.)

sala-sula *tekr.* Şöyle böyle, öylesine, üstünkörü: *"Aydo, sala-sula hatığ-hutuğ nimenen azıranabas, malnah çazaa sthhan."V.* Kobyakov (Aydo, üstünkörü katıksız yiyeceklerden yiyip, malla birlikte ovaya çıkmış.)

salba *sag.* Sapan.

salbah-sulbah *tekr.* 1. Yamru yumru. 2. Aptal, beceriksiz.

salbancıh *kız.* Mercan dizisi bulunan küpe.

salbancıhtığ s. Mercanlı. salbancıhtığ ızırğa mercanlı küpe.

salbahna- 1. Sallamak, ırgalamak: *"Hara hus azağı, hara namaçı çili, salbahnap pariğanın kör halğan Fedor Pavloviç."* N. Domojakov (Kartal ayağının, kara yama gibi, sallandığını görüvermiş Fedor Pavloviç.) 2. Asılı kalmak.

salbahnas- 1. Sallanmak. 2. Asılı kalmak.

salbannat- 1. Sallatmak, ırgalatmak azahtarnah salbannadarğa ayaklarıyla sallamak. 2. Asılı bırakmak.

salbannos 1. Salkım. 2. Sarkık, sarkan. salbannos pörîk bir kadın şapkası.

salbı (ı.) (hastalık) Şiddetlenme, salbı tüstîr şiddetli hastalanmış.

salbı (ıı.) Uzun (yol) : *"Toraat, suğluh köleçkezi sığdırazıp, hılağay huzuru cayılıp, salbı töbln inlske kire subay çorıhnan çorta halğan."* V. Kobyakov (Doru at, suluk zinciri şıkırdayıp, seyrek kuyruğu yayılıp uzun yoldan inişe doğru adi gidişle koşmaya başlamış.)

salbı (ıı ı.) 1. Ağaçların kabukları altındaki tabaka. 2. Bu tabakadan yapılmış.

salbı (iv.) *kaç.* (dağda) İniş.

salbıh Su birikintisi.

salbılan- (hastalık) Şiddetlenmek, kîzî salbılança hastanın durumu kritikleşiyor.

salbır Dizgin eki. salbır tîn uzun dizgin.

salbıra- 1. Sallanmak. 2. Dağılmak, karışmak.

salbıran/?//(. s. Benekli, çilli.

salbırannan- (hafif) Dalgalanmak, suğ salbırannança su hafiften dalgalanıyor.

salcı- Sebepsiz yere çıkışmak, kavga etmek.

salcın s. Hırçın, kızgın, kavgacı: *"Çooğım sağısha çir kîrbinçe / Sanay daa mini salcıh tîzînner."* M. Kilçiçekov (Konuşmamı kimse anlamıyor / Tümüyle bana kavgacı desinler.)

salda 1. Pulluk. 2. Karasaban.

salda- 1. Kemirmek: *"Andada pîs huruğ söökter saldap öspesçîkpîs."* V. Şuibayeva (O zaman biz kuru kemikler kemirerek büyümezdik.) 2. *mec.* Kendi kendini yemek, kemirmek: *"Anan çobalçam, uzup polbin ireelençem pozımnı saldapçam."* V. Şuibayeva (Sonra yoruluyorum, uyuyamayıp acı çekiyorum kendi kendimi yiyorum.)

saldam 1. Peyke, sıra. 2. (sandık için) Dayanak, destek. 3. Zemin. saldam altı bodrum.

saldat- Kemirtmek.

saldı Kötü ruh. iirde een turada saldı hamnapça akşamleyin ıssız evde kötü ruhlar karnıık eder.

saldıma bk. saldı

saldır- 1. Koydurmak, bıraktırmak: *"Altın ayahtığ azınnı / Salğıldırbin daa alğayzın."* M. Bainov (Altın kadehteki içkini / Koydurmadan alırsın.) 2. Yüklemek, atmak, pıronı pasha kîzee saldırıbıshanı suçu başkasına yüklemek.

salfetka Peçete.

salğah Dalga: *"Kök talaynın köbîk salğahtarın / Çurtım çolında körbeebîn min am daa." M.* Bainov (Mavi denizin köpüklü dalgalarını / Yurdum yolunda görmedim ben henüz.) talay salğağı deniz dalgası, çurtas salğağı hayatın gidişatı.

salğahta- Sallanmak, dalgalanmak: *"Abistin sanğ küdir sazın / Çilbep, at çilî salğahtaan."* M. Bainov (Abis'in sarı karışık saçlarını / Dalgalandırıp at gibi sallamış.)

salğahtal- Dalgalanmak: *"Haya-tastarğa urungli, salğahtala ahhlabısçathan."* İ. Kotyuşev (Kayalara taşlara vurarak, dalgalanarak akıyor.)

salğahtan- Dalgalanmak: *"Sayrap ahhan çulattar Salğahtanıp ağıbıshan."* A. Topanov (Çağlayıp akan dereler / Dalgalanıp akmış.) puğday talay çîli salğahtança buğday deniz gibi dalgalanıyor.

salğahtandır- Dalgalandırmak.

salğahtığ *s.* Dalgalı.

salğan Şalgam krş. salgın.

salğanah *bot.* Isırgan krş. sahcah ot.

salğıl- Dalgalanmak, sallanmak.

salğıldır- Dalgalandırmak.

salgın *bot.* Şalgam, hızıl salgın pancar, açığ salgın beyaz turp. krş. salğan.

salğıs 1. Tuzluk. 2. (dokuma tezgahında) Mekik.

salğış *kız.* bk. salğıs

salhuzuh *bot.* Ayçiçeği, günebakan.

salığ (ı.) (kurutulmuş) Et.

salığ (ıı.) Avcıyı koruyan ruh. 2. Fetiş, put. afi teerîzînen itken salığlar av derisinden yapılmış putlar.

salığla- Eti kurutmak için ince ince kesmek.

salıh- 1. Solmak: *"Çil ibfre anın söögında / Çahayah salıhpinça, tîpçeler."M.* Kilçiçekov (Yıl boyunca onun mezarında / Çiçek solmuyor, diyorlar.) suğ çoh çahayahtar salıhça susuzluktan çiçekler soluyor. 2. Sararmak: *"Salıhçathan polarlar."* V. Şulbayeva (Sararmış olmalılar.)

salıl- Konulmak, konmak, bırakılmak, salınmak: *"Stolda çiistîh aymağı salıltır."* N. Tyukpiyekov (Masaya yemeğin çeşitleri konmuş.)

salılğı Sıfat.

salım (ı.) Çiy, çiy damlası: *"Kügürt odı pürülıbısken / Küskü salım sooğına."* A. Topanov (Çayır otu kaplanmış / Güzün soğuk çiyiyle.) salım huraanca irge partır çiy kuruyana kadar ere varmış.

salım (ıı.) Kurutulmuş et. pîr salım it bir pişirimlik et.

salım (ııı.) s. Ağır.

şahmına- (ı.) Çiy düşmek, çiylenmek.

salımna- (ıı.) Ağırlaşmak.

salımnığ (ı.) s. Çiyli.

salımnığ (ıı.) s. 1. Ağır: *"Aydonın pazın arta aar salımnığ haas piçîk sıhıli îüsken."* V. Kobyakov (Aydo'nun başı üstünden ağır kayış kamçı saklamış.) 2. Şişman, semiz. salımnığ mal semiz hayvan.

salın- 1. Bırakmak, koymak, salmak: *"Hacan oolah, îkî-üs* ***hati*** *östep, holların köksînzer istîg ide salınıp alğanda, anda la Arina Petrovna suğzar Mncîzîn oylaan."* N. Domojakov (Oğlan iki üç kez inleyip, kollarını göğsüne doğru rahat bıraktığında, Arina Petrovna suya doğru ikinci kez koşmuş.) 2. Güvenilmek, inanılmak.

salıncah Hayvan yavrusunun içinde doğduğu zar.

salıncahtığ s. Zarlı. hurağanah salıncahtığ töreen kuzucuk derisinde zarıyla doğmuş.

sahs- 1. (birlikte) Koymak. 2. (birlikte) Serbest bırakmak. 3. (birlikte) Yerleştirmek.

sahstır- Gevezelik etmek, palavra atmak, dedikodu yapmak: *"Agur tunma, üzen, haydi saba salıstır sıhça, anın üçün ulam na pırosınıstığ."* A. Çerpakov (Agur kardeş ise, durmadan gevezelik ediyor, bu yüzden de devamlı suçluluk duyuyor.)

şalitart- (ipi) Sararak bağlamak.

salkovay Ruble: *"250 salkovay alarga hınminçam."* V. Şulbayeva (250 ruble almak istemiyorum.) üs salkovay paalığ fiyatı üç ruble.

salplat Şal.

salyut Top atışıyla selâmlama: *"Çihîsteher isklrgenner salyuttar."* İ. Kapçıgaşev (Zaferi haber vermişler top atışları.)

salyutovat' pol- Top atışıyla selâmlamak.

sam (ı.) 1. Kendi kendine atan yay. 2. Üç yüzeyli ok.

sam (ıı.) (hastalık) Şiddetlenme, artma. ağırığ sam polar hastalık şiddetlenecek.

samaan s. Gürültücü, sivri dilli, samaan hat dırdırcı kadın.

samcı- Kabarmak, şişmek.

samnah Kaşık: *"Oolnın, ahsına üs-tört samnah suğ ağıshan."* N. Domojakov (Oğlanın ağzına üç dört kaşık su akıtmış.) çay samnağı çay kaşığı.

samnan- 1. Yara iltihaplanmak, palın soohha samnança yara soğuktan iltihaplanıyor. 2. Ağrımak, sızlamak.

samoderjaviye Mutlakıyet, otokrasi.

samoderjavnay s. Saltlık, mutlakıyet.

samodeyatel'nay s. Amatör, gönülden yapan.

samodeyatel'nost' 1. Girişkenlik, girişimcilik. 2. Amatörlük, amatörce.

samok 1. Kilit, samok palazı anahtar. 2. Sürgü, samoğı çoh mıltıh sürgüsüz silâh.

samokritiçnay Kendi kendini tenkit.

samokritIka Kendi kendini tenkit, öz eleştiri.

samolyot 1. Uçak: *"Halın kiinî tobırçadır / Hatığ hanattığ samolyot."* M. Arşanov (Derin göğü yarıyor / Sert kanatlı uçak.) 2. Uçakla ilgili. samolyot püdîrii uçak sanayii.

samoopredelenie Kendi kaderini tayin.

samorodok Külçe, altın samorodoğı altın külçesi.

samovar 1. Semaver: *"Çarım könek kîrcen hola samovarnı çalgıshan îzTbîsçen kîzı."* N. Domojakov (Yarım kova su alan tunç semaveri tek başına içen kimse.) 2. Semaver, semaverle ilgili.

san 1. Hesap. 2. Sayı. San sanirğa sağıs kirek, sağınıp pögînerge is kirek. Atasözü (Sayı saymaya akıl gerek, hesap yapmaya us gerek.) sanı çoh a) sayısız, b) sayılamayacak kadar çok. adalçathan san *mat.* doğal sayı. hatapçathan san *mat.* çarpan, hatalçathan san *mat.* çarpılan, pîr san *gr.* teklik, tekil. köp san *gr.* çokluk, çoğul.

safi Çan; zil: *"Pastap mında pastağızın / Sığargam san ünlmnJ."* M. Ugdijekov (Önce burada ilk kez / Çıkarayım çan sesimi.) safi sap- zil çalmak, çan vurmak. san sığdırapça çan çalıyor, safi sınıraçan, zil şıngırdamak, safi tapsa- zil çalmak.

san pasha Tuhaf, garip, acayip, kendine has.

sana Kayak, kızak.

sana- 1. Saymak, olduğunu düşünmek, farz etmek, addetmek: *"Alcıbay pozın in çaskalığ kîzee sanapça."* S. Çarkov (Alcıbay kendini en bahtlı kişi sayıyor.) Athalah afini athanğa sanaba. Atasözü (Vurmadığın avı vurdum sayma veya dereyi görmeden paçayı sıvama) 2. Saymak, hesaplamak: *"Hanca nımırham haap parizıh / Pozın daa sanabaan polarzın?"* N. Tinikov (Ne kadar yumurtamı kapıp gittiğini / Kendin de saymamış olmalısın.) ahça sana- para saymak, orta sana- doğru saymak.

sanacıh Hesaplı. Sağıstığ sanacıh, sağızı çoh sögîncîk. Atasözü (Akıllı hesaplı, akılsız küfürbaz.)

sanağ Hesap: *"Apar iblnzer! - noğanoğa idi surınğanına sanağ pirbin çoohtanğan Fedor Pavloviç."* N. Domojakov (Götür evine! -niçin öyle istediğini hesap vermeden konuşmuş Fedor Pavloviç.)

sanah Ren geyiği veya köpek koşulan kızak.

sanaka bk. salahay

sanal- 1. Sayılmak. 2. Hesaplaşmak: *"Çazıda çörze, sağısnan sanalıp, çobal çörçe."* V. Kobyakov (Yazıda giderken, kendi kendine hesaplaşıp acı çekiyor.)

sanalğı *gr.* Sayı sıfatı.

sanalığ *s.* Kayaklı, kızaklı, sanalığ kross kayak krosu.

sanan- Saymak, kendi kendine saymak: *"Çahsı sanan polbinçathan parashannı udaa hanırtıp alcannar."* N. Tyukpiyekov (İyi sayamayan zavallıyı devamlı kandırmışlar.)

sanas Sayma, sayış, sayım, hesap.

sanas- 1. Sayışmak, ödeşmek: *"Paynuş, min sinin üçün ünîm pirgem, ya? Am minnen haydi*

sanazar." V. Şulbayeva (Paynuş, ben senin için çok çalıştım, ya? Şimdi benimle nasıl ödeşeceksin?) 2. Sayışmak, hesaplaşmak. *"Pot, Klanya, sanasçam min uzı-pazı çoh çurtazım üçün."V.* Şulbayeva (Vay, Klanya, hesaplaşıyorum ben ucu başı olmayan hayatım için.)

sanat- (sayı) Saydırmak.

sanatoriy Sanatoryum, tedavi ve dinlenme evi.

sanatornay s. Sanatoryumla ilgili, sanatryuma ait. sanatornay imneg sanatoryum tedavisi.

sanattır- Saydırmak, hesaplatmak. .

sanay *zf.* Büsbütün, tamamıyla: *"Pazarda sanay la tas hara pastar odırğlapça."V.* Şulbayeva (Pazarda tamamıyla kara başlılar 'Rus olmayanlar' oturuyor.) sanay parıbıshan temelli gitmiş, sanay çahsı çok güzel.

sanazah Bir çocuk oyunu.

sanbat *ask.* Tabur doktoru.

sancı Muhasebeci, sayman.

sandal bk. sanzar

sanday 1. Niyet, dilek, arzu. 2. Plân. 3. İma.

sandayla- 1. Niyetlenmek, arzusunda olmak. 2. Plânlamak, hızın oolğa al pirerge sandaylapça kızını oğluna almayı plânlıyor. 3. ima etmek.

sandı Sert, katı. sandı haas sert kayış. sandı teer sert deri.

sandıl bk. sandı,

sanıltah *hlk. s.* 1. Çınlayan, sanıltah kîzî çınlayan sesli kişi. 2. Parlak. sanıltah tavar kiri kîzee çarabas parlak kumaş yaşlı kişiye uymaz.

sanıs *bot.* Kartopu, aba sanızı bir kartopu türü.

sanitar Hasta bakıcı, sıhhiye eri.

sanitarnay s. Sıhhiyeyle ilgili, sıhhî. sanitarnay komissiya sağlık komisyonu.

sanktsiya Tasdik, onaylama.

sanmal Sütün ekşitilmesiyle elde erilen bir tür içecek.

sanmarah Serap, ılgım.

sahmay 1. At alnı. 2. Kakül, perçem. sanmaydan pastap hıraiğan kîzî sağızı çoh polar perçeminden başlayarak saçı kırlaşan kişi düşüncesizdir.

sanmırah 1. Bebeğin beşiğinin baş altına konulan boyunluk. 2. Alacığın üzerine kapatılan kumaş.

sahna- Çan çalmak, zil çalmak, çınlamak: *"Olğannarnıh har uhtarınah min honhpinçam: olar tehze dee, minin tonımnah sahnap parçalar."* M. Çebodayev (Çocuklarının kar toplarından ben korkmuyorum; onlar değse de paltomdan çınlayıp geçiyorlar.)

sannat- Çan çaldırmak, zil çaldırmak, çınlatmak.

sannığ s. 1. Sayılı. 2. Sayılı, az. tarığ toğıstarına teere sannığ la künner haldi ekime sadece sayılı günler kaldı. 3. Hesaplı

sannığ *s.* Canlı, zilli: *"Hayzı kîziler, uluğ ülükündegl çili, hostaan attığ, sannığ, tarantas hahaa kölglep alıp kilgleenner."* İ. Kostyakov (Bazı kişiler, büyük bayramdaki gibi, süslenmiş atlı, canlı, araba koşup getirmişler.)

santimetr Santimetre.

sanzar Zayıf, kemikli, sandal söövktîg mal derisi kemiği kalmış mal. sanzar hat a) cadı. *b)mec.* zayıf kadın.

sap (ı.) 1. (bitkide) Sap. 2. (araç gereçte) Sap: *"Hamcı sabınah kün klfizmzer köztken."* N. Tyukpiyekov (Kamçı sapıyla batıyı göstermiş.) paltı sabi balta sapı.

sap (ıı.) Sertleşmiş ur, tümör, sap tur partır tümör sertleşmiş.

sap- 1. Çarpmak, çürek saphanı yürek çarpması. 2. Dikmek, ekmek. Ton çirge tıt örgen sappacan. Atasözü (Donmuş yere yapraklı ağaç dikilmez.) 3. Vurmak, çarpmak: *"Ol pazoh pîrer hatap sıraylarına hamcınan saphlabıshan."* V. Kobyakov (O yine, birer kez yüzlerine kamçıyla vurmuş.) Atha münmeende, hamcı sappa. Atasözü (Ata binmeden, kamçı vurma.) 4. Dövmek: *"Hınçam körerge turnalar / Ot sapçan pügîme tüsseler."* N. Tinikov (Seviyorum görmeyi turnaları / Ot dövdüğüm çayırıma inseler.) huzuruhnah sap- kuyrukla vurmak, oda sapkı rmak parçalamak, çara sapyarmak, parçalamak, ot sap- ot öğütmek, dövmek, as sap- ekin biçmek, tan sap- rüzgâr uğuldamak, esmek, hol sap- a) el sallamak, b) el çırpmak, alkışlamak. hus hanadın sabin- kuş kanat çırpmak, pura sap- kötü koku yaymak, hır sap- kırlaşmak, kır düşmek, hara senee sap- çok zayıflamak.

sapçah Varil, ayran açıthan sapçah ayran ekşitme kabı.

saphı Tırpan, orak: *"Saphılar pır ünnen sıılas sıhsa, soonda köpen oshas ottar iretti halıp odırça."* N. Tyukpiyekov (Tırpanlar bir sesle uğuldadığında, ardından küme gibi otlar yığılıp kalıyor.) ört oshas çîtîg saphı çok keskin tırpan.

saphılan- Çırpınmak, suğda saphılansuda çırpınmak.

saphın Süvari müfrezesi, saphın pazı süvari başı.

saphıncı Hizmetçi, alnında çörerge sapnıcıh polam senin sadık hizmetçin olayım.

saphıt bk. sahpat

sapog Çizme: *"Hıshacah türeyltg ipçîler sapoğı."*\. Kotyuşev (Kısacık konçlu kadın çizmesi.)

sapogtığ s. Çizmeli: *"Soldat kîzi sapogtığ polarğa kirek polğan."* F. Bumakov (Asker kişi çizmeli olmalı idi.)

sappa Balta.

sappacah Nacak.

sap-sarığ *tekr.* Sapsarı.

sapta- 1. Saplamak, sap takmak,. 2. Saplamak, geçirmek çîptî ifiee saptap salarğa ipi iğneye geçirmek. 3. Beşik kertmesi yapmak, îçlgde saptap salğan küçükken beşik kertmesi yapmış.

saptat- 1. Saplatmak, sap taktırmak. 2. Saplatmak, ipliği iğneye taktırmak.

saptığ s. Saplı, sapı olan.

saptır- Çarpılmak: *"Anın sımîskelîg küren sırayı, çashı çilge saptırıp, torılğlap parğan."* V. Kobyakov (Onun sivilceli yağız yüzü, bahar rüzgârına çarpılıp, pürüzlenmiş.)

sapyor İstihkam eri.

sar *zool.* Balık kartalı, krş. sathıs

sara 1. Ağaç fincan. 2. Büyük kâse. 3. Tas. alıptar Isçen ala sara alpların içtiği ala kâse. ölgen k î z î n î çuğcah sara ölen kişiyi yıkayacak tas.

saraamcın 1. Maymun, kîzî sıraylığ saraamcın insan yüzlü maymun. 2. Yer altında mitolojik yaratık. tügencî çılda çir altınan saraamcın sığar kıyamet yılında yer altından 'saraamcın' çıkacak.

saraashır Sarı aygır.

sarahay bk. saranhay

saran s. Güçsüz, çabuk yorulan, saran at güçsüz at.

saranhay Sık olmayan, aralıklı.

şarapçı 1. Güneş gözlüğü. 2. Şapka siperliği, kartuz sarapçızı kasket siperliği.

sarapsan *bot.* Revent, buğdaygillerden çok yıllık bir bitki, sarapsan saptarı reven sapları.

saray Ambar, odunluk, ahır: *"Sağam ol, saray altında tünepçetken hızıl petuğı pastağızın tapsinnah, tura salğan."* N. Domojakov (Şimdi o, ambar altında tüneyen kızıl horozunun ilk ötüşüyle, kalkmış.)

sarbah (ı.) *s.* Yaramaz, haşarı.

sarbah (ıı.) *sag.* 14-16 yaşlarında kız.

sarbah (m.) *zool.* Sincap.

sarbazan *ask.* Top. sarbacannarnın tabızı istîlgen topların sesi işitilmiş.

sarçın At bağlama direği, ibînîn alnında at palğacan altın sarçın turçadır evinin karşısında at bağlayacak altın direk duruyor.

sardam İnce bir kumaş türü. Hıdattan ağılğan sardam tavar Çin'den getirilen ince kumaş.

sardıh 1. Yiyecek veya içecek kalıntısı. arağanın sardığı içkinin artığı. 2. Ruhlara sunulan içkinin artanı, ham otha naanıp, sardığın ağırığ kîzee pirce kam ateşe sunup, içkinin kalanını hastaya veriyor.

sarğa- Elemek, savurmak.

sarğa *zool.* Bir somon türü.

sarğaas Elek, kalbur.

sarğahta- Elekte elemek, kalburdan geçirmek.

sarğal- 1. Sararmak: *"İtte çashıda, anın* ***odı,*** *hıshı soohtı tobırğanda, huurta tartıp sarğal parğan."* V. Kobyakov (ilk yazda, onun otu, kış soğuğunu yararak, kuruyup sararmış.) Hara pazın hazarğanca, hasha tüfîî sarğalğaca çör. Atasözü (Kara başın kırlaşıncaya kadar, ak dişin sararıncaya kadar yaşa.) 2. Solmak. 3. Eskimek.

sarğalt- 1. Sarartmak. 2. Soldurmak. 3. Eskitmek.

sarğamdıh bk. sarğamzıh

sarğamzıh Sarımsı krş. sarğamdıh.

sarğay *bot.* Sarana, zambakgillerden bir bitki, sarğaydan halas itçen saranadan ekmek yapılır.

sarğayah *sag.* Maslenitse. (Eski bir bayram.)

sarğıcah Donmuş inek dışkısından yapılan kızak, inek arığınan idîlgen sarğıcah inek tezeğinden yapılan kızak.

sarğlah *sag. zool.* Köstebek.

sarğos bk. sarğaas

sarhıncah *anat.* Kırkbayır.

sarı *sag.* Çift olan şeyin teki.

sarı- Sarmak: *"Çabus, sol pudına irgî holıstı saribas, tastınah nîske pağıcahnan palğap saltır."* V. Kobyakov (Çabus, sol budunu eski ketenle sararak, dışından ince iple bağlamış.)

sarığ (ı.) 1. Sarı: *"Ah azahtığ hızıl toraat müngen, hıshacah sarığ tonnığ kîzî çağdı kiligen."* V. Kobyakov (Ak ayaklı doru ata binen, kısa sarı paltolu kişi yaklaşmış.) sarığ pastığ saashan polba sarı başlı saksağan olma. ah sarığ açık sarı. hızıl sarığ kızıl sarı. altın sarığ altın sarısı. sanmal sarığ çok sarı. 2. Sarışın. sarığ suğ süt suyu. sarığ aalcı *tıp.* sıtma, sarığ ağırığ sarılık, sarığ hayah a) eritilmiş yağ. b) maslenitsa, eski bir bayram, sarığ may eritilmiş yağ. sarığ seek sivrisinek: *"Paza pîr sağıs hulaana sarığ seek çili nı mı lapça."* N. Domojakov (Yine bir fikir kulağına sivrisinek gibi vızıldıyor.)

sarığ (ıı.) 1. Kuş ve hayvan dilinden anlayan. 2. Erlik Hanın hizmetçisi.

sarih (ı.) Yan, taraf, pîr sarıhtağı bir taraftaki, krş. sari.

sarih (ıı.) Terlik, pabuç, çayğıda kisçen türeyî çoh sarih yazın giyilen konçsuz terlik.

sarihtir- Sıkmak.

sarıl bk. sarığ (II.) 2.

sarıl- Sarılmak.

sarım Sırım, ip, deriden ip. öökten sarım idîp hamcı ürcefi hayvanın karnından sırım yapılıp kamçı örülür.

sarımdıh bk. sarımsıh

sarımsıh Sarımsı.

sarın 1. Şarkı, türkü sarın sarna- şarkı söylemek. 2. Kuş ötüşü: *"Pîrden-pîrden ot arazına tüsklep, sarınnarın tohtathlapçalar."* V. Kobyakov (Birer birer ot arasına inip, ötüşlerini kesiyorlar.)

sarın- Sarılmak.

sarıncah Atkı, şal.

sarıncı Şarkıcı, türkücü: *"Könnı manat sarıncı his, pabazınan arınmacan polza, pu çalbah çazılarğa toldıra sarnap odırarcıh."* N. Tyukpiyekov (Gönlü güzel şarkıcı kız, babasından utanmasaydı, bu geniş ovalar dolusu şarkı söylerdi.)

sarınmay bk. sarığmay

sarıp (I.) Çalı, çalılık: *"Sahcan ottar, sarıptar çîli, haralıs halıp çathannar."* N. Domojakov (Isırgan otları, çalılar gibi kararıp duruyorlarmış.)

sarıp (II.) Ağaç köklerinden yapılmış ip.

sarış Kavga, münakaşa.

sarış- Kavga etmek, tartışmak: *"Ur sarıshan soonda, kolhozha 'Altın çul' at pirîlgen."* M. Kokov (Uzunca tartıştıktan sonra, kolhoza "Altın Çul" adı verilmiş.)

sarısha *zool.* 1. Kızböceği. 2. Çayır çekirgesi, cırlak.

sarıstığ s. Kavgalı, tartışmalı.

sarıt- Sardırmak: *"Mağaa, tîzen, pazım sübüreknen dee sarıt salğan polza, 'pu sıbını ol ağılğan' tıp olğannarnın suulashanın isterge uğaa çahsı polğan."* M. Çebodayev (Bana, ise, başım bezle sarılmış olsa da, 'bu fidanı o getirmiş' diye çocukların konuşmasını işitmek çok iyi geldi.)

sari Taraf, yan. sol sari sol taraf, pray sarınan bütün yönlerden, ol sarinda ooldar, pu sarında hıstar. Bilmece, tarak (O yanında oğlanlar, bu yanında kızlar.)

sarindağılar Taraf olanlar, yandaşlar. mir sarindağılar barış yanlıları.

sarlah *zool.* Kokarca.

sariıh *zool.* Tibet Öküzü, yak. sariıh puğa erkek yak. sariıh tazın e-nenmiş Tibet öküzü.

sarmay *sag.* Yağ; tereyağı.

sarna- Şarkı, türkü söylemek: *"Sarna sin, nancıcaam / Köön üzilbes polzın /Tadar ib ninrezJn / Çathanım köglezm."* N. Tinikov (Söyle sen, arkadaşım / Şarkın bitmez olsun / Hakas evi inlesin / Yatığım söylesin.) 2. (kuş) Ötmek: *"Min samazam, çir çazança / Ağın suğ daa köglıg."* N. Tinikov (Ben ötünce, yeryüzü güzelleşir / Akarsular da neşeli.)

sarnah Esinti, serin rüzgâr: *İzîg künde sarnah abıtça noza."N.* Domojakov (Sıcak günde esinti uyuklatıyor ne de olsa.)

sarnahtan- Serinlemek: *"îdi adapçalar, küsküdegî indeykalar çili sarnahtanıp, saray üstünde honçathan apsahtı."* N. Domojakov (Öyle adlandırıyorlar, güzün hindileri gibi serinleyip, ambar üzerinde yatan ihtiyarı.)

sarnan- Kendi kendine şarkı söylenmek.

sarnas- 1. Eğlenmek, birlikte şarkılar söylemek sarnazarğa çat çahsı, çobalıbıssan, tuğan çahsı eğlenirken yad güzel, muhtaç olunca akraba güzel. 2. (kuşlar) Ötüşmek: "Kilgen torğayahtar cazı üstün köglendîrîp sarnasçalar." V. Kobyakov (Gelen çayır kuşları ovanın üstünü neşelendirip ötüşüyorlar.) 3. Ötmek, ses

çıkarmak: *"Terpekter sarnas pastaannar, hahaa iğ irap sıhhan."* N. Domojakov (Tekerlekler ötmeye başlamış, araba gıcırdamış.)

saro Öd, safra, saro polip çayıiba safra olup yayılma.

şartlama *zf.* Apaçık: *"Amdı anı uğaa çarıh körgen, olar Mengen tus amğızına çitîre şartlama körîngen."* A. Çerpakov (Şimdi onu açıkça anlıyor, onların evlendiğinden bugüne kadar apaçık görünüyor.)

sarsıh Tek, çift olmayan: *"Sarsın azağı izeneden suurınıp, pazınan çirge çaçıla parğan."* V. Kobyakov (Bir ayağı üzengiden sıyrılıp, başıyla yere yayılmış.) sarsığıteki, çiftin biri, sarsıh könektîg tek kovalı. sarsıh harahtığ tek gözlü, sarsıh harahtığ iney tooza nlme itçe. - Bilmece, iğne (Tek gözlü nine her şeyi yapıyor.)

sartah (ı.) Ağaçta ölü konulan yer. ürde üreen kîzînî sartahha salcannar yaşlı ölen kimseyi ağaçta hazırlanan yere koyarlar.

sartah (ıı.) 1. Sibirya'da bir boy adı. 2. Özbek

şartın bk. sardıh

sart-kispe Yarı yarıya, yarısı kesilmiş.

sart-mirt *tekr.* bk. sart-kispe

sas (ı.) Yabanî, evcil olmayan: *"Amir ottap çörgen sas çılgılar, kinetîn orbannaza tüsken."* N. Domojakov (Sakince otlayan yabanî yılkılar, aniden ürkerek birbirine girmişler.) sas örtekter yabanî ördekler, sas aar kızgın arı. sas at yabanî at. sas harahtığ yaban gözlü, sas hılıhtığ vahşî tabiatlı.

sas (ıı.) Saç: *"Olğannarnın hulahtann tolğîrğa paza sastarın çularğa mannan halğan."* A. Kuzugaşev (Çocukların kulaklarını çekmeye ve saçlarını yolmaya acele etmiş.) sas çoh kel. uzun sas uzun saç.

sas (ııı.) 1. Saz, batak, irtçee çoh sas geçidi olmayan bataklık. 2. Sazlık, bataklık.

sas- (ı.) Dürtmek, itmek, batırmak, sokmak, deşelemek: *"Hadarçalabın, -tip, tayağınan çır sashlap, töbîn körîbizîp, nandırğan Aydo."* V. Kobyakov (Otlatıyorum, deyip, sopasıyla yeri eşeleyip, yere bakarak cevap vermiş Aydo.)

sas- (ıı.) 1. Saçmak, dökmek, serpmek, yaymak: *"Ah cazının sıhhan odı çîbek sashan oshas potadır."* V. Kobyakov (Ak yazının çıkan otu ipek saçmış gibi oluyor.) 2. Fırlatmak, atmak: *"Hatiğ hol, azıra tartıp, ızikser sashan." H.* Domojakov (Sert el, çekip ayırarak kapıya fırlatmış.)

sas-oyda *tekr.* Sırt üstü, arka üstü.

sasha- Bozmak, dağıtmak.

sashah (i.) *zool.* At sineği.

sashah (ıı.) Bühtan, iftira, kara çalma.

sashahta- İftira atmak, karalamak.

sashıs 1. Zıpkın. 2. İtici, itecek.

sashla- Dürtüklemek, sarsmak: *"Klanya Ogastı sashlapça."* V. Şulbayeva (Klanya, Ogas'ı dürtüklüyor.)

sastığ (ı.) S. Saçlı: *"Ağbah sastığ kîzînîh sastarı çili."* V. Kobyakov (Dağınık saçlı kişinin saçları gibi.)

sastığ (ıı.) s. Sazlık, bataklık: *"Zaimkanıh alnı hırı paza üstunzari hırı tılolığ, sastığ çır."* V. Kobyakov (Çiftliğin önü yanı ve üst tarafı bataklık, sazlık yer.) Sastığ çirge paspa, çabal kîzîden pîrîkpe. Atasözü (Sazlık yere basma, kötü kişiyle münasebet kurma.) sastığ çir sazlık yer.

sastır- (ı.) 1. İttirmek 2. Çekişmek, kapışmak.

sastır- (ıı.) Saçtırmak, dağıttırmak, döktürmek.

sat- Satmak: *"înegtn sadarğa çaratpaam, çe tın hızıhsam,*

sadarğa kirek polı bizar." G. Topanov (İneğini satmasına müsaade etmedim, fakat çok sıkışırsam, gerektiğinde satarım.) sadıp al- satın almak, sadıp pîr-başkası için satın almak.

sateilit Peyk, uydu.

sathıs *zool.* Balık kartalı, krş. sar

satıra- Gürlemek: *"Pis, tiğîr satıraan çili, kinetîn nızıri tüsken djaz muzıkazına tun parğan odırçabıs."* V. Tatarova (Biz, gök gürlemesi gibi, aniden bağıran caz müziğinden kulağımız tıkanmış şekilde oturuyoruz.)

satırma Un ve yağın katılmasıyla yapılan millî yemek.

satin 1. Saten. 2. Satenden satin kögenek saten elbise.

satırt Gürültü, gök gürültüsü, tigîrnîn satırtı gök gürültüsü.

satira *ed.* Hiciv, yergi.

satirik Hiciv yazarı, hicivci.

satra- Böğürmek, bağırmak.

sattır- Sattırmak.

say (ı.) 1. Çakıl, say: *"Ağban hazındağı say."* i. Kostyakov (Abakan ırmağı kıyısındaki çakıl.) 2. Sığ, sığlık. kime sayğa turdı gemi sığlıkta durdu.

say (ıı.) *s. .* Her: *"Çe min kilgen say dollar çoh hacan daa nanmînçam."* V. Tatarova (Fakat ben her gelişimde dolarsız hiç dönmüyorum.) çil say her yıl. kün say her gün. polğan na say her seferinde.

say (m.) Sedir kabuğu.

say (iv.) Sinir krizi, say hat histerik kadın.

say (v.) Küçük kemik, say söögîm saylaannarım küçük kemiğimi sayanlarım.

saya- 1. Çözmek. 2. Açmak. 3. Serbest bırakmak.

sayağ 1 . Çözme. 2 . Açma. 3 . Serbest bırakma.

sayağlığ s . 1 . Çözülmüş. 2 . Açılmış. 3 . Serbest bırakılmış.

sayah 1. Seyrek: *"Sayan öski sağalın pirde pırsinzer sarbayt salça."* A. Çerpakov (Seyrek keçi sakalın bir birine bir diğerine döndürüyor.) 2. Seyrekçe.

sayal- 1. Çözülmek. 2. Açılmak. 3. Serbest bırakılmak.

sayan- 1. Çözülmek. 2. Açılmak. 3. Serbest bırakılmak.

sayas 1. Süyek, cebire. 2. *şor.* Çadır kazığı.

sayaş bk. sayas

sayat- 1. Çözdürmek. 2. Açtırmak. 3. Serbest bıraktırmak.

sayba- 1 . Kırmak, parçalamak, yıkmak, zarar vermek. 2. Dağıtmak, bozmak: *"Aday-hustın ünskenî, olğan-uzahtıh hıshırıshant, orlashanı aalnın amirin saybap turadır."* V. Kobyakov (Köpeklerin havlaması, çocukların bağrışması köyün sessizliğini dağıtıyor.) arağa ardatça, ağıl sağıstı saybapça içki yorar, aklı fikri dağıtır.

saybağ 1. Zarar, ziyan, kötülük 2. Kötü, zararlı: *"Köp saybağ hılıhtarın tüzetken çohır adaynıh pu hamcı."* N. Domojakov (Ç o k kötü huylarını düzeltmiş ala köpeğin bu kamçı.) saybağ çoh zararsız, ziyansız. saybağ it- zarar vermek, krş. saybah

saybağcı Zarar veren.

saybah Kötü, huysuz: *"Pashazı Agurnın saybah hılığınahar suulas sıhhan."* A. Çerpakov (Başkaları Ağur'un kötü huyu hakkında fısıldaşmaya başlamış.) krş. saybağ

saybal- Kırılmak, bozulmak, dağılmak: *"Uluğ aalnın pazına çağdap kilJp kör kilize, aalnın amin saybalıp, pazoh haydağ-da çon horılısça."* V.

Kobyakov (Büyük köyün başına yaklaşıp baktığında, köyün sakinliği bozulmuştu ve halk koşuşuyordu.) saybalbas ofiday bozulmaz düzen, tavır.

saybır Rahvan: *"Aylah tağnın olunca pir çalan kizi saybır pazıtnah taydırıp odır."* V. Kobyakov (Aylah dağının yamacından bir atlı rahvan sürerek iniyor.)

saybırla- Rahvan gitmek.

saydan Şeytan, aynanı könî adabın saydan tîpçeler şeytanı doğrudan söylemeyerek 'saydan' diyorlar.

sayğa- Üzmek, moralini bozmak: *"Pükte kööges tapsapça / Minin cazım sanapça / Oy, köögîzek, sarnaba / Könnîceemni sayğaba."* V. Şulbayeva (Çayırda guguk ötüyor / Benim yaşımı sayıyor / Oy, gugukcuk şarkı söyleme / Gönülcüğümü üzme.)

sayğah (ı.) 1. İftira, bühtan. 2. Müfteri, iftira atan. 3. Kavgacı, çatak.

sayğah (ıı.) Kamın yardımcı ruhu.

sayğahçı 1. İftiracı, karalayıcı. 2. Kışkırtıcı.

sayğahta- 1. İftira atmak. 2. Kışkırtmak.

sayğahtas- 1. Birbirine iftira atmak. 2. Birbirini kışkırtmak.

sayğahtastır- 1. İftira attırmak. 2. Kışkırttırmak.

sayğahtat- 1. İftira attırmak. 2. Kışkırtmak.

sayğar- (kam) Ruhları incelemek.

sayğot Bakan.

sayğot tura Bakanlık.

şayka Küçük francala.

saylama bk. saylandı

saylan- Sinir krizi geçirmek.

saylandı (çatı yapımında) Üste konulan tahta.

saylığ *s.* Say taşı olan yer. ahhan suğ saylığ polcan akarsu say taşlı olur.

sayra- (ı.) Saksağan ötmek, saashan sayrapça saksağan ötüyor.

sayra- (ıı.) Karaya oturmak.

sayra- (ııı.) 1. Ağaç kap kurumak, kuruyup çatlamak. 2. Kurumak: *"Sayrap ahhan çulattar Salğahtanıp ağıbıshan."* A. Topanov (Kuruyup akan dereler / Dalgalanıp akıvermiş.)

sayrah *hlk. s.* Seyrek.

sayral- Çökmek, yıkılmak harap olmak.

sayram Sığ, suda sığlık yer.

saytah Taze (süt) saytah süt taze süt.

sayzan (ı.) *bot.* Bir tür mantar.

sayzan (ıı.) *hlk.* Güzel, hoş.

sazan (ı.) (büyükbaş hayvanın) Sırım, ham derisi, sazan meley ham deriden eldiven, sazan hap deri çuval, torba.

sazan (ıı.) *zool.* Sazan.

sazıcah İnce saç.

sazıl- (ı.) Dürtülmek, itilmek: *'Türce polğanda, kime çarğa sazıl sın parğan."* İ. Kotyuşev (Kısa süre sonra kayık kıyıya itilmiş.)

sazıl- (ıı.) Saçılmak, dökülmek.

sazın *sag.* Kağıt.

sazıs- (ı.) Dürtüşmek, itişmek.

sazıs- (ıı.) Saçılmak, dökülmek.

sberegatel'nay s. Tasarrufla ilgili.

sberkassa Tasarruf sandığı.

sberknijka Tasarruf sandığı cüzdanı.

sbornik Antoloji, seçki.

sçyot Hesaplama, muhasebe.

sçyotovod Muhasebeci.

sçyotçik Sayman, sayım memuru.

sdaça Para üstü.

sdel'şçina Parça başına işçilik.

sdobnay s. Tereyağlı yumurtalı. sdobnay îpek tereyağlı yumurtalı ekmek.

seans Seans.

seçka (ı.) Kıyma satırı.

seçka (IL) Samanla yapılan yem.

se(e)dem Ayrana benzer içecek.

sedok Cokey, yarış atı binicisi: *"Olarnın pirsin sablığ sedok Paskir Sartıkov çügürter."* İ. Kostyakov (Onların birini ünlü cokey Paskir Sartıkov koşturuyor.)

seek Sinek: *"Mahzıraan seek sütke tüs pardı ba, ool?"* İ. Kostyakov (Acele eden sinek süte mi düştü, oğul?) hara seek karasinek, sarığ seek sivrisinek, kül seek böcek.

seel *bot.* İnce melez ağacı.

seenek Hangar, sundurma: *"Könî seenek Izlgînzer parğan."* A. Çerpakov (Doğruca hangar kapısına gitmiş.) krş. serey

seep s. Zayıf, cılız.

seer Sundurma, çardak, pora attı seer altına palğaptır bora atı çardak altına bağlamış.

seeren 1. Kötü ruh, şeytan. 2. *mec.* İhtilaflı kişi.

seet 1. Sık orman, uluğ seetke kır parğabıs sık ormana girdik. 2. Çulum'da orman adı. seet kîzî Çulum Hakas'ı.

segîr- 1. Atılmak, seğirtmek, fırlamak: *"Mm am otha daa seglrlblzem!"* S. Çarkov (Ben şimdi ota da seğirtirim.) Segîrbeske segîrbe, harıspasha harıspa. Atasözü (Seğirtmeyeceğine seğirtme, karışmayacağına karışma.) 2. Oyun oynamak, dans etmek.

segîrene Seğirten, bir dakika yerinde durmayan.

segîres Oyun, dans.

segîresç» Oyuncu, dansçı.

segîreste- Hızla hareket etmek: *"Ağas oyıstığ hanaa hatığ seglrestep odırğan."* N. Domojakov (Ağaç işlemeli araba sertçe hareket etmiş.)

segîrîs- (birlikte) Seğirtmek.

segîrîs Seğirtme, zıplama.

segîrîstes- Seğirtişmek: *"Haydağ köp çoon hustar seglrlstesçe."* N. Domojakov (Ne çok iri kuşlar seğirtişiyor.)

segîrt- Seğirtmek.

segîrtkes 1. Yay, zemberek 2. *mec.* Pire.

sekpen *kız.* Mide.

sekpenek bk. sekpen

sekret Sır. sekret sığar- sır vermek.

sekretariat Sekreterlik.

sekretnay s. Gizli, mahrem, sekretnay slujba gizli görev.

sektör 1. Sektör. 2. *mat.* Daire kesmesi, sektör.

sektsiya Seksiyon, kısım.

sekunda 1. Saniye: *"Pazağı sekundada Vaska tashar polğan."* A. Kuzugaşev (Az önceki saniyede Vaska dışarda idi.) 2. Saniye ile ilgili, sekunda strelkazı saniye ibresi.

selek Çadır, suğ hazında selek tarthan su kıyısında çadır kurmuş. 2. Cibinlik. 3. Çocuğun göbek bağının saklandığı torbacık. selekkî pizîkke palğapçalar göbek bağının bulunduğu torbayı beşiğe bağlarlar.

selektsioner 1. Islah uzmanı, tohum uzman. 2. Seçici (seçme.)

selektsionnay s. Islâh, ıslâhla ilgili. slektsionnay stanitsiya ıslâh istasyonu.

selektsiya Islah işleri.

seley (daha) Uzun: *"Oolğım sinneh seley çi."* V. Kobyakov (Oğlum senden biraz daha uzun.)

selim bk. selek

selmey 1. Kılıç. 2. Silâh.

selo Köy.

sei'sovet Köy ihtiyar heyeti: *"Ol selsovetke parar, pray nime ornında polar»."* N. Domojakov (O

köy ihtiyar heyetine gidecek, her şey yerinde olacak.)

selyodka *zool.* Ringa balığı.

sem'ya Aile. sem'yanın çlenî aile ferdi.

sem'yalığ s. Aileli.

sem'ya-uyalığ *tekr.* Ailesi olan, aileli.

semafor Semafor.

semantika *gr.* Semantik, anlam bilimi.

semestr Sömestr, yarıyıl.

seminar Seminer, propagandisttar seminarı propagandacılar seminerı.

senek (ı.) 1. Antre, sofa. açıh senek veranda, taraça. 2. Ot yığını.

senek (ıı.) Ağaçtan içki mayalama kabı.

separatnay s. Ayrı, münferit. seperatnay mir ayrı dünya.

separator Separatör, ayırıcı.

sera *kim.* Kükürt.

serey Hangar, sundurma: *"Min tashar serey üstünde honadırbın, ibde köksîm hısça."* N. Domojakov (Ben dışarda hangar üstünde yatıyorum, evde içim daralıyor.) krş. seenek

sergey *sag.* Tuzak, kapan.

seriya Seri, dizi.

serjant *ask.* Çavuş.

serp Orak.

sessiya Toplantı, toplantı oturumu: *"Pu surığlarnı sessiyaa sığararbıs."* V. Şulbayeva (Bu sorunları toplantı gündemine alırız.)

sestra Hemşire: *"Anın hırında sestra odırçathan."* S. Çarkov (Hemşire onun yanında oturmuş.)

setka File, ağ.

sever Kuzey. severdegî çonnar kuzeydeki halklar.

severnay *s.* Kuzeydeki.

sevooborot Almaşık ekim, nöbetleşe ekim.

sevryuga *zool.* Mersin balığı.

seyalka Mibzer, ekme makinesi.

sezon Sezon, mevsim, teatr sezonı tiyatro sezonu.

sfera Alan, saha. vliyanie sferazı etki alanı.

shema Şema, kroki.

shodka Toplantı.

sholastika Skolâstik.

sıba- (ı.) Sıvamak: *"Kemnîh pezîneh, hazan sıbapçathan hattarni oshas ağ ilbay ıs pığırap turca - anzı ças hazin."* N. Nerbişev (Kimin sobasından, kazan sıvayan kadınlarınki gibi ak duman çıkıyorsa, onunki yaş akağaç.) tura sıba- ev sıvamak.

sıba- (ıı.) Süzmek, (içkiyi) imbikten geçirmek, damıtmak, arağa sıba- içki damıtmak, pos sıbaan arağa ev işi votka.

sıba Laden ağacı krş. sıbı.

sıbal- (ı.) Sıvanmak.

sıbal- (ıı.) Süzülmek, imbikten geçirilmek.

sıbandı Sıvama, sıvalama.

sıbar Alçak, rezil, hara sıbar îstîlıg kîzî çok kötü niyetli kişi.

sıbarlan- Kudurmak, azmak.

sıbat- (ı.) Sıvatmak.

sıbat- (ıı.) Süzdürmek, imbikten geçirtmek.

sıbattır- (ı.) Sıvatmak.

sıbattır- (ıı.) Süzdürmek, imbikten geçirtmek.

sıbay *şor.* Devamlı giyilen giysi.

sıbdıh Uysal, sıbdıh pala uysal çocuk.

sıbdıra- Hışırdamak.

sıbdırağ Hışırdama.

sıbdıras- Hışırdamak.

sıbı Ladin ağacı: *"Irah la çır pu,* ***sıbı*** *hayda ösçetkenîn dee kör kilzîn."* M. Çebodayev (Uzak yer, ladin ağacının nerede yetiştiğini de görüp gelsin.) krş. sıba.

sıbıh 1. Dedikodu, sıbıt itpe dedikodu etme. 2. Konuşma, sohbet. 3. Söylenti. 4. Mırıltı, fısıltı.

sıbıh-çabıh *tekr.* Hırgür.

sıbıhta- Mırıldamak, fısıldamak.

sıbıhtan- Mırıldanmak: *"Ek, huday, -sıbıhtanıp, Şarap apsahtın hada töreen oçı harındazmın kilnî Payusa sidenge tayan turıbıshan."* A. Çerpakov (Ey, Tanrım, -mırıldanıp, Şarap ihtiyarın küçük kardeşinin gelini Payusa çite yaslanmış.)

sıbır- Süpürmek, silmek: *"Pîldîrtpin, pas pıladı puliinan sıbırıbızıp, apsahnan hosti pastırğan." A.* Çerpakov (Belli etmeden, şalının ucuyla silip, ihtiyarla birlikte yürümüş.)

sıbıra- Fısıldamak, mırıldanmak Sıbırap çoohtaan çooh- hop çooh, hatığ çoohtaan çooh- sın çooh. Atasözü (Fısıltıyla söylenen konuşma, yalan konuşma, sert söylenen konuşma, doğru konuşma.)

sıbıra *zf.* Her zaman, ebedî olarak.

sıbırağ 1. Fısıltı, mırıltı. 2. (hastaya) Üfürük.

sıbırağcı Cadı, efsuncu, üfürükçü: *"Ubet soonan sıbıragçı ipçî kiler."* V. Şulbayeva (Öğleden sonra üfürükçü kadın gelecek.)

sıbıran- Mırıldanmak, fısıldamak: *"Pistin aalğa ayna püdîrgen nlme kilce, -tıp sıbıranğanı tashar istîlgen."* M. Kokov (Bizim köye şeytan işi bir şey geliyor diye mırıldanması dışarıdan işitiliyor.) Sığırzan, çil polar, sıbıranzan, hop polar. Atasözü (Islık çalsan yel olur, mırıldansan, yalan olur.)

sıbıras- Fısıldaşmak, birbirine mırıldamak.

sıbıras Mırıldanma, fısıldama.

sıbırğan*sag.* (deride) Döküntü.

sıbırğas bk. sıbırğı.

sıbırğı Süpürge krş. sıbırğas.

sıbırıs- (birlikte) Süpürmek.

sıbırt- Süpürtmek.

sıbıshı (avı kandırmak için) Avcı düdüğü, sıbıshı kiik palazı çili tapsapça avcı düdüğü dağ keçisi yavrusu gibi ses çıkarır.

sıbıt bk. sıbıh

sıda- 1. Katlanmak, dayanmak: *"Anın nîskecek moynıcağı, halbah pörîktîg pazın tîrep sıdabin, hoyralarğa hınçathan çili körînçe."* V. Kobyakov (Onun incecik boynu, geniş börklü başını taşımaya dayanamayıp, bükülür gibi görünüyor.) 2. Başa çıkmak, üstesinden gelmek, gücü yetmek, sıdap polbin dayanamayarak.

sıdabas s. Sabırsız, tahammülsüz.

sıdamah Tahammül, sabır, metanet, direnç, güç: *"Çalğıs ipçî le kızı pik sıdamağın közîtken."U.* Domojakov (Sadece kadın, sağlam direnç göstermiş.) Sıdamahha kirek küstî tarınıhha üretpecen. Atasözü (Tahammül için gereken gücü, kızgınlığa harcama.)

sıdamahtığ s. istemli, azimkar, sabırlı, tahammüllü.

sıdan- Gücü yetmek, dayanmak: *"Yakın, idînîn ağırğanına sıdanmin, harahtarın alas-sulas köfîp, abağırça."* V. Kobyakov (Yakın, vücudunun ağrısına dayanamayıp, gözlerini ağartıp, bağırıyor.)

sıdas- (birlikte) Dayanmak, mukavemet göstermek.

sıdat- Sabır göstermek, tahammül ettirmek, dayandırmak.

sıdırban *kaç.* Küçük bitki yetişen yer.

sığ (ı.) Peynir sıkma ızgarası, pîçîrö hurğatçah sığlar peynir kurutma ızgarası.

sığ (ıı.) Dikiş, dikiş uzunluğu.

sığ (m.) Ayıyı uyandırmak için inine sokulan çubuk, kürgen ayında aba

Tnîne sığ tastapçalar ocak ayında ayı inine çubuk sokarlar.

sığa tut- Sıkı tutmak. 2. Sıkıp suyunu çıkarmak.

sığanah *sag.* Dirsek krş. çığanah

sığanahta- Dirseklerini dayamak.

sığar- 1. Çıkarmak hara suğnı haynadip, hayah sığar polbassin kara suyu kaynatmakla, yağ çıkaramazsın. 2. Atmak, çıkarmak: *"Min sîrernî çoo soğıp, sığara sürerbîn!"* V. Kobyakov (Ben sizi çok dövüp, işten çıkarıp atarım!) toğıstah sığar- işten çıkarmak. 3. Yayımlamak, neşretmek pîçîk sığar- kitap yayımlamak. 4. Bırakmak ülüs sığar- miras bırakmak. 5. Yukarı kaldırmak, yükseltmek: *"Prayzıbıs Yuraa habazıp, uluğ ügredîge sığardıbıs anı."* G. Topanov Hepimiz Yura'ya yardım edip, yüksek öğrenim yaptırdık.) 6. (para) Çekmek. 7. (yumurtadan yavru) Çıkarmak: *"Olar amdı, uya gazap, palaların sığarıp öskîrçeler."* V. Kobyakov (Onlar şimdi, yuva yapıp, yavrularını çıkarıp büyütüyorlar.) arağadan sığar- içkiyi bıraktırmak. tamkıdan sığar- sigarayı bıraktırmak, söök sığar- ölüyü götürmek, cenazeyi kaldırmak.

sığara e. Beri: *"Ol iirden sığara haydağ sağ ıs kîrbeen?"* S.Çarkov (O, akşamdan beri neler düşünmedi ki?) gorodtan sığara maşinalık kilgebîs şehirden beri arabayla geldik

sığardır- Çıkarttırmak: *"Malnı irte sığardırıp, oray ağıldırbin..."* V. Kobyakov (Malı erken çıkarttırıp, geç getirtmeyerek...)

sığarıl- 1. Çıkarılmak. 2. İşten atılmak, çıkarılmak. 3. Neşredilmek, yayımlanmak. 4. (miras) Bırakılmak. 5. (yukarı) Kaldırılmak. 6. (para) Çekilmek.

sığarıs- 1. (birlikte) Çıkarmak. 2. işten birlikte atılmak, çıkarılmak. 3. (birlikte) Yayımlamak. 4. Miras bırakılmak. 5. (birlikte) Yukarı kaldırmak. 6. (birlikte para) Çekmek.

sığarıs 1. Çıkarma, çıkarış. 2. Üretim.

sığarızah Bir iskambil oyunu.

sığart- 1. Çıkartmak. 2. İşten çıkartmak, attırmak. 3. Yayımlatmak. 4. Miras bıraktırmak. 5. Yukarı kaldırtmak. 6. Para çektirmek.

sığba bk. sığbın

sığbın 1. Dağ keçisi sürüsü, alton kiiktîn sığbını altmış dağ keçisinin sürüsü. 2. *kız.* İki yaşında dağ keçisi.

sığda Ok ucu kılıfı, kını. pağır sığdalar bakır ok ucu kını.

sığdağan bk. sığ (m.)

sığdıh Tıngırdayan demir parçası, kamın sırtında ses çıkaran halkalar.

sığdıhtas bk. sığdıh

sığdıra- Şıngırdamak, tıngırdamak telefon, kapı zili çalmak, telefon sığdırapça telefon çalıyor, izîk sığdıra- kapı zili çalmak.

sığdıras- Şıngırdamak: *"Toraat, suğluh köleçkezî sığdırazıp, hılağay huzuru cayılıp..."* V. Kobyakov (Doru at, suluk zinciri şıngırdayıp, seyrek kuyruğu yayılıp.)

sığdıras 1. Şıngırdama. 2. Zil. tüür îstînde sığdıras sığdırap odırça tef içinde ziller şıngırdayıp duruyor.

sığdıros bk. sığdıras

sığdırat- Şıngırdatmak, tıngırdatmak, telefonu çaldırmak: *"Kirek polza, sığdırat, mına minîh telefonım."* V. Şulbayeva (Gerekirse çaldır, işte benim telefonum.)

sığı- Nemlenmek, ıslanmak: *"Nanmır suuna nince-nince hati sığibas..."* V. Kobyakov (Yağmur suyunda tekrar tekrar ıslanarak...)

sığıl- (ı.) Solmak,, renk atmak.

sığıl- (II.) Akmak, süzülmek: *"Sol kömîskezînde oyıh çir, sol harağınah hannığ ças sığılça."* N. Domojakov (Sol kaşında açılma, sol gözünden kanlı yaş çıkıyor.)

sığım 1. Ürün. öskırgen çlr tamağının sığımı ilbek poltır yetiştirilen tahıl ürünlerinin verimi gazel olmuş. 2. Ürün kalitesi, randımanı. 3. Tiraj. kindenîn sığımı kitabın tirajı.

sığın- Kırpmak, kırpışmak: *"Çift ool, apsahnah çoohtashan arazında, pozınzar harah sığın salıp odırğan."* N. Domojakov (Genç oğlan, ihtiyarın konuşması sırasında, kendine göz kırpıp oturmuş.)

sığındı Posa, küspe, sığındı husha pircen posa kuşa verilir.

sığığı padej *gr.* Çıkma hâli.

sığınış- (birlikte) Kırpmak, kırpışmak: *"Ooğas taslar suğ ötfre üzîgî çoh harah sığınısçalar."* N. Domojakov (Küçük taşlar suyun içinden durmadan göz kırpıyorlar.)

sığır 1. Mitolojik dev. purunda çathan çitî sığır holında poiğan eskiden yatık (müzik enstrümanı) yedi devin elinde imiş. 2. Tepegöz, tek gözlü dev. sığır huu hat tek gözlü cadı.

sığır- 1. Islık çalmak 2. Çınlamak, inlemek, 3. Cik cik ötmek: *"Zoyka paza isse, huzıcah çolnıh sol sarında sığır parça."* N. Domojakov (Zoyka yeniden dinlediğinde, kuşcağız yolun sol yanında cikliyor.) Sığırzan, çil polar, sıbırazan, hop polar. Atasözü (Islık çalsan yel olur, mırıldansan, yalan olur.)

sığıray *zool.* Şakrak kuşu.

sığırcah *zool.* Çekirge.

sığırığ 1. Islık. 2. Gıcırtı

sığırıs- 1. Gıcırdaşmak, (birbirine) ıslık çalmak: *"Terpekîer sığırıs sıhhanda, Fedor Pavlovlç haybağınğan."* N. Domojakov (Tekerlekler gıcırdamaya başladığında, Fedor Pavloviç, etrafına bakınmış.) 2. (birlikte) Islık çalmak.

sığırıs Islık, gıcırtı, krş. sığrıs

sığırt- Islık çaldırmak.

sığırtas Düdük, pala sığırtazı çocuk düdüğü.

sığırtos bk. sığırtas

sığış (I.) Verim, bereket sığış çoh verimsiz, çorak. krş. sığım

sığış (II.) 1. Çıkış, çıkma. 2. (güneş) Doğma, doğuş kün sığızı a) güneşin doğuşu, b) doğu: *"Hoortay ağa kün sığızınzar haya odırğan."* N. Domojakov (Hoortay ihtiyar doğuya doğru bakarak oturmuş.)

sığış- (birlikte) Çıkmak: *"Hashı holı polbaza, adıhar hayîpas - irten uzıpazı sığızar."* N. Domojakov (Eşkıya eli yoksa atınız, farketmez, sabah ne olduğu ortaya çıkar.)

sığıt- (I.) Gözleri yaşarmak.

sığıt- (II.) Islatmak; nemlendirmek, kip azah sığıt- elbiseyi ıslatmak.

sığıttır- Islattırmak, nemlendirmek.

sığla- Seyrek dikmek.

sığlal- Seyrek dikilmek.

sığlat- Seyrek diktirmek.

sığrıs 1. Gıcırtı: *"Hacan hahaa terpekterî kürgen habırğazında sığrıstarın tohtadıbıshannarında, anda kîzî horğıstığ çüstîg pala çathan."* N. Domojakov (Araba tekerlekleri kurgan yamacında gıcırtılarını durdurduklarında, orada insanı korkutan yüzlü çocuk yatıyormuş.) 2. Islık. krş. sığırıs

sıh 1. Nem, rutubet. 2. s. Islak, nemli. 3. *zf.* Islak olarak.

sıh- (I.) 1. (tohum vb.) Çıkmak, uç vermek taaraan çirîme as sıhsın; tas pazıma tük sıhsın ektiğim yerde ekin bitsin, kel başımda kıl çıksın. 2. Çıkmak, yola koyulmak Annaphustap sığarda, îzestîg arğıs taap

a l . Atasözü (Ava çıkarken, güvenilir arkadaş bul.) hırğa sıh-dağa tırmanmak, çorıhha sıh- yolculuğa çıkmak. 3. Ortaya çıkmak, peyda olmak, haydan sıhtın nereden çıktın? kün sıh- güneş doğmak: *"Kün köstelîp sığarınah, pray çirnm üstü çıltırama çarıhnan çabınıbıshan."* S. Çarkov (Güneşin kızarıp çıkmasıyla, bütün yeryüzü parlak ışıkla kaplanıyor.) 4. Bırakmak, vazgeçmek, tamkıdah sıh- sigarayı bırakmak, arağadan sıh- içkiyi bırakmak. 5. Dil açılmak, tîl sıh- çocuk konuşmaya başlamak oolamnıh tîlî sıhtı oğlum konuşmaya başladı. 6. Doğmak: *"Yuranah pis M harındastah sıhhan tuhmalarbıs."* G. Topanov (Yura ile biz iki kardeşten doğan kardeşleriz.) 7. Koyulmak, başlamak anlamında yardımcı fiil olarak kullanılır: *"Çe oloh tuşta pırosmıstığ köfisneh körip, çoohtap sıhhan."S.* Çarkov (Fakat tam o sırada mahcup bakışla göz atıp, konuşmaya başlamış.) *"Çabal tonıcağın sözJre, oy lap sıhhan."* V. Kobyakov (Kötü paltosunu sürükleyerek, koşmaya başlamış.)

sıh- (ıı.) Sığmak, almak.

sıh- (m.) Kısmak, kırpmak, sıkmak. harah sıh- göz kırpmak.

sıhar- Çıkarmak.

sıhsar- (ı.) (kolu.) Sıvamak, sıyırmak. îkî pîleen sıhsarıp, ol toğın sıhtı iki bileğini sıvayıp işe koyuldu.

sıhsar- (ıı.) Eritmek: *"Albahı paylar sıhsarcahnar çonnı / Arthan-halğanın kömzercehner anın"* M. Arşanov (Aç gözlü zenginler eritmişler halkı / Kalanlarını yok etmişler.)

sıhsın- Eteği sıvamak, toplamak. tonınıh idegîn sıhsındı paltosunun eteğini topladı.

sıhta- (ı.) Ağlamak. Çayğızm hathır çöredîrzîn, hıshızın sıhtap çöredîrzîn. Atasözü (Yazın gülersen, kışın ağlarsın.)

sıhta- (ıı.) Sulamak, ıslamak, nemlendirmek: *"Hıra sıhtirğa çayılçathan / Arığ suğda körînçe çaacı ool."* i. Kotyuşev (Tarla sulamaya akan /Temiz suda görünüyor savaşçı oğlan.)

sıhtaah Ağlamsık, gözü sulu, sulugöz, çok ağlayan.

sıhtağ Ağlama.

sıhtal- Islanmak, nemlenmek.

sıhtas *bot.* Süsen. krş. sımısha.

sıhtat- Ağlatmak.

sıhtığ 1. s. Islak, nemli: *"Nince dee hassalar, sıhtığ la çir uçurapça."* S. Çarkov (Ne kadar kazsalar da sadece sulu yer çıkıyor.) 2. Islak, nemli olarak.

sıı,(ı.) 1. Saygı, hürmet. 2. Güven, itimat, takdir, erînmeen kîî sıığa kîrçe üşenmeyen kişi takdir edilir, sıığa kîr- Kariyer yapmak.

sıı (ıı.) Çadır kafesi çıtası.

su (m.) bk. sığ (ı.)

sudan Sıvı (içecek), sudan ügre sıvı çorba.

sıı sap- Kesmek, kırmak: *"Çüt püürnîh pilîn sahay sıı saphan polğan Saraashır."* N. Nerbişev (Genç kurdun belini bütünüyle kırmış olmalı Sarı aygır.)

sııh 1. Çember, halka, hahaa sıığızı poyra. 2. Tekerlek, tekerlek lâstiği. teglek sıığı tekerlek lâstiği. 3. Jant. 4. Kasnak.

sııh-saah *tekr.* Islık sesi.

sııhta- 1. Hıçkırarak ağlamak. 2. Ciyaklamak, cıvıldamak.

sııhtaas 1. Hıçkırarak ağlama. 2. Ciyaklama, cıvıldama.

sııhtat- 1. Hıçkırarak ağlatma. 2. Ciyaklatmak, cıvıldatmak.

sula- 1. (yılan) Tıslamak. 2. (böcek) Vızıldamak, uğuldamak. 3. Vızırdaşmak.

sıılas- Vızıldaşmak, uğuldaşmak: ***"Hacan îkî huba*** *harahçay at alnınça sıılaspinah irtkende."* N. Domojakov (iki boz kırlangıç vızıldaşarak atın önünden geçtiğinde...)

sim *zool.* 1. Sığın, ala geyik. 2. Sığınla ilgili, sun müüzî sığın boynuzu.

sun- (ı.) Sebepsiz yere çıkışmak.

sun- (ıı.) Sığınmak, yanaşmak, ilişmek: *"Olğannar sıınçalar surağlap."* A. Kuzugaşev (Oğlanlar yanaşıyorlar sorarak.) Sıbıraanğa sunma, kürleennefi tispe. Atasözü (Fısıldayana yanaşma, gürleyenden kaçma.)

sıman *e.* -den beri, -den bu yana min sinî pıltırğı sıman körbeem ben seni geçen yıldan beri görmedim.

sıincahtal- Yararak girmek.

sıincah Çivi, takoz sıincahtı sıincahnan sığara sapçan çivi çiviyi söker.

sıınıs- (birlikte) Yaklaşmak, yanaşmak: *"Pasha hara hustar pazoh la sıınıs sıhhannar ol nimezer."* N. Domojakov (Başka kartallar yine yaklaşmışlar o nesneye.)

sıınna- Sığın avlamak.

sur- Sığdırmak, bir yere yerleştirebilmek, sığdırabilmek: *"Oolahtı,* ***tar*** *hahaağa haydi polza sıırıp, palığların seekteh çazıra çızıncahnan çaap salğan."* N. Domojakov (Oğlanı dar arabaya bir şekilde sığdırıp, yaralarını sinekten korumak için bezle örtmüş.)

sura- (sudan dolayı ağaç) Kabarmak, şişmek, ağas könek sıırap parğan ağaç kova şişmiş.

sıırah 1. Sert, sağlam. 2. İri yapılı, cüsseli kişi: *"Anın suğdır harahtarı hosti turçathan irennîh sıırah innîlerîn sıybaan çili körlblskenner."* V. Tatarova (Onun oynak gözleri yanında duran erkeğin geniş omuzlarını sıvazlıyor gibi görünmüş.)

sııras Yarık aralık, ib sıırazı evin duvarlarındaki yarık.

surat (ı.) 1. Mezarlık: *"Anzı am figî hara kürgen hırindağı sıırattarda çatça."* N. Domojakov (O şimdi, şu kara kurgan yanındaki mezarlıkta yatıyor.) tadar sııradı Hakas mezarlığı, surat arığ, een tura aynalığ mezarlık temiz, ıssız ev şeytanii. 2. Mezar surat üstünde odırbacan mezar üzerinde oturulmaz.

surat (ıı.) Alçak, namussuz, surat sağıstığ alçak düşünceli.

sıırattığ *s.* Mezarlı. sıırattığ hır mezarlı tepe.

sıırıh- Donmak, buz tutmak, soğuktan titremek.

sıırıhtır- Tir tir titretmek.

sıırsah *anat.* 1. Ön kol kemiği. 2. Bacak. hoy sıırsağı koyun bacağı.

sıırsahta- Öndeki eliyle tutmak, sırlap itken sır çöbezîn sırsahti tudıbıshan boyanıp yapılan okunu öndeki eliyle tutmuş.

sıırt- Sığdırmak.

sut Ağıt, ağlama: *"Hahaa terpekterf açığ sıttağı la çili ılasçalar."* N. Domojakov (Araba tekerlekleri acı ağlama gibi gıcırdıyorlar.) sut tabızı ağlama sesi. açığ sut acı ağıt. ıı-sııt *tekr.* ağlama sızlama.

sııtçıl s. Ağıtçı.

sıla- (at üzerinde) Yorulmak, uluğ alıptar atha sılap çider çir büyük alpların at üzerinde yorulacağı kadar uzak mesafe.

sılağay Boyca gelişmiş, uzun, yüksek: *"Anın alnında hara harahtî küfîmzîrep, sılağay sınnığ his* ***kîzı*** *turca." S.* Çarkov (Onun karşısında kara gözleriyle gülümseyen uzun

boylu kız duruyor.) sılağayı par, çılhazı çoğıl boyu var, faydası yok. sılağay ağas yüksek, düzgün ağaç krş. sılanay.

sılanay bk. sılağay

sılarçıh 1. (av hayvanında) Bacak kemiği. 2. Bacak kemiği iliği, paltır îstîndegî çılarçıh çarçabinça baldır içindeki kemik donmaz.

sılay Az yiyen, sılay kîzî iştahsız kişi.

sılbah 1. *tıp.* Trahom. 2. Çapaklı (göz).

sılbahtan- (göz) Çapaklanmak. hararı sılbahtanza, kîrpis çayın haynadıp, hoyığ suğnan çuğcannar göz çapaklanırsa, kerpiç çayı kaynatıp koyu suyuyla (gözleri) yıkarlar.

sılbıh bk. sılbah

sılğadah s. Güçlü, kuvvetli, alıptın soondağı kîzînî külük tee polza sılğadah tîcenner alpın arkasındaki kişi yiğit de olsa 'sılğadah' derler.

sılğay Çok sert (deri) sılğay teer işlenemez derecede sert deri. 2. Çiğ, ham, pişmemiş, ügrezı sılğay çorbası pişmemiş.

sılğaylığ *s.* Pişmemiş, sıığaylığ ipek pişmemiş ekmek.

sili bk. sılay

sili- iyice kemirmek. habırğanı sılıbacah kaburgayı iyice kemirmemeli.

sıltaanda -den dolayı, yüzünden, için, o sebepten: *"Paza parçan çır çoğıl, Yakın tik azırirğa hınmaan sıltaanda."* V. Kobyakov (Yine gidecek bir yer yok, Yakın'ın bedava beslemekten hoşlanmamasından dolayı.)

sıltağ Sebep, neden, bahane, saye, vesile: *"îzîgdegî çılğı malğa sarnahtan çügürerge sala la sıltağ kirek."* N. Domojakov (Sıcakta yılkıların serin rüzgârda koşması için azıcık bir sebep gerektir.) sıltağ çoh sebepsiz.

sıltağlığ *s.* Sebepli, bahaneli.

sıltan- Bahane etmek, sebep bulmak: *"Palaa sıltanıp, hığırtça polar."* V. Şulbayeva (Çocuğu bahane edip, çağırtıyor olmalı.)

sıltancıh s. Bahane eden, sebep bulan.

sim (ı.) 1. *s.* Sakin, rahat, yavaş, ağır. 2. *zf.* Sessizce, sakince *"Har sim çatça sooh hıshıda."* M. Kilçiçekov (Kar sessizce yatıyor soğuk kışta.) Sim çatçathan çılannın huzurığına paspa. Atasözü (Sakince yatan yılanın kuyruğuna basma.)

sim (ıı.) *zool.* Çil (kuşu.)

sımalçıh *sag.* Serçe parmak.

sımay 1. Sıvı kan. sımay hannı nîske îçegee urçalar sıvı kanı ince bağırsağa doldururlar. 2. Sıvı kan sucuğu.

sımaydın bk. sımaylıh

sımayka *kız.* Ev ruhu, ev cini. sımaykanıh üs salaazı la körîn tur. ev cininin sadece üç parmağı görünüyor.

sımaylıh Bayramlık (giysi), sımaydıhha kisçen kip bayramda giyilecek elbise.

sımdah Gayretli, işçimen. Sımdah azah toh poladır. Atasözü (Gayretli ayak tok olur.)

sımıh Çubuk, sopa: *"Çohır aday, sımıhha saptırıp alıp, pırger ahsannaanda, hızıl sarığ aday hıılaplaçathan."* N. Domojakov (Ala köpek, çubukla dövülüp, öbür yana aksayarak gittiğinde, kızıl sarı köpek hırlamış.)

sımıhta- Çubukla, sopayla vurmak.

sımıhtığ *s.* Çubuklu, çubuğu olan: *"Urusçathan adaylarzar sımıhtığ mahzıraan."* N. Domojakov (Kapışan köpeklere doğru çubukla koşmuş.)

sımıl Kötü ruh, şeytan, hızıl iirde hısharıspahar, sımıllar istîp salar-

lar kızıl akşamda bağrışmayın, şeytanlar duyar.

sımısha *sag. bot.* Süsen. krş. sıhtas.

sımıshı bk. sıbıshı

sımna- Çil kuşu avlamak.

sımna Çil kuşu krş. sim.

sımo Ayak teri kokusu.

sımolığ *s.* Ayak teri kokan, sımolığ azahtığ ayak teri kokan.

sımzırıh Sessizlik, sakinlik, sükunet. sımzırıh pol- sessizleşmek, suspus olmak: *"Pray klass sımzırıh pol parğan."* A. Kuzugaşev (Bütün sınıf suspus olmuş.)

sın (ı.) Gerçek, doğru: *"Anda la Çohırah Aydonıh sın habasçızı polğan."* V. Kobyakov (O zaman sadece Çohırah, Aydo'nun gerçek yardımcısı olmuş.) Sın nime haçan daa cinedir. Atasözü (Gerçek daima galip gelir.) sın nimes gerçek dışı, yalan, sınğa tur par- gerçekleşmek, vuku bulmak, sala daa sini çoğıl gerçekle ilgisi yok. sın çirge parğan çon gerçek dünyaya gidenler (ölenler), sın ayah porselen kâse.

sın (ıı.) 1. Boy: *"Kızı sınman pözîgök sızırlığ, salaa uliinça pazahtığ."* M. Kokov (İnsan boyundan uzun saplı, parmak büyüklüğünde başaklı.) anın sini uluğ onun boyu uzun. 2. Uzunluk. 3. Zirve, sıradağ: *"Cazın tayğa nalınında Çahsı kögnen köglençezih, Çır sınnarının arazında ÇJp çili siilîp subalçazıh."* A. Topanov (Baharda ormanın sıklığında / Güzel şarkılar söylersin / Yerin dağın arasında / İp gibi süzülüp gidersin.)

sın- Kırılmak.

sın- Sığmak nimelerîm çemodanğa sınmınça eşyalarım çantaya (valize) sığmıyor.

sına 1. Azimli, ısrarlı, sına kîzîn'în hulağı kîçîcek azimli kişinin kulağı küçük. 2. Canlı, hareketli, sına hurağan hareketli kuzu.

sına- Sınamak, denemek, tadına bakmak: *"Sınap körîher,- apsah hoostaan hahza sunça."* N. Domojakov (-Deneyin, ihtiyar işlemeli pipo uzatıyor.)

sınaaçı s. Kırılgan, çabuk kırılan.

sınaan s. Sınanmış, denenmiş.

sınağ Sınama, deneme.

sınap *zf.* 1. Gerçekten, sınap taa gerçekten de. 2. Şayet: *"Sınap pireezi hazıh çohtanıbıssa, lliskecek olarnın imneg turazınzar kil turarğa söleen."* İ. Kotyuşev (Şayet biri hastalanırsa, İliskecek, onların hastahanesine gelmelerini söylemiş.)

smas (ı.) Hücum, uranın sınazı düşman hücumu.

smas (ıı.) Koşum, at takımı.

sınas- (Birbirini) Sınamak, denemek: *"Min me munaan, Pıçon? Kör! Küs sınazarğa kilfs parbazın."* N. Domojakov (Ben mi, bunak, Pıçon? Bak! Güç yarışına girip girmemeyi.)

sınat- Sınatmak, denetmek.

smcıh Dirayetli, sebatkâr: *"Min toğınarğa hınçam çe am noo daa toğısta, noo daa sidikte sınçıh, çaltanmas polarğa sös pirçeml."* S. Çarkov (Ben çalışmayı seviyorum ve şimdi hiçbir güçlükten, işten kaçmayacağıma, dirayetli olacağıma söz veriyorum.)

sıncıhta- Dirayet etmek, sebat göstermek.

sındır (ı.) Huy, karakter.

sındır (ıı.) Eritilmiş yağ, ince yağ.

sındır- Kırmak, parçalamak

sindiriş- Birlikte kırmak, doğramak.

sındırlan- Ciddileşmek: *"Anın çalahay sırayı hatığ sındırlana tudıbıshan."* İ. Kotyuşev (Onun güzel yüzü ciddileşmiş.)

sındırlığ (ı.) s. Huylu, karakterli: *"Pilce anı çalğıs la Pik sındırlığ his pala."* M. Kokov (Biliyor onu sadece / Sağlam karakterli kız çocuğu.) hatığ sındırlığ k î z î sert karakterli kişi.

sındırlığ (ıı.) *s.* Yağlı: *"Nızırap sındırlığ teerpekterî."* M. Arşanov (Gıcırdayıp yağlı tekerlekleri.)

sındırt- Kırdırtmak: *""Hayda çohır sırlığ tanklar köp köygen / Hayda ırcı orha-pilîn smdırthan."*\. Kapçıgaşev (Nerede ala boyalı tanklar çok yanmış / Nerede düşman belini kırdırmış.)

sınğar Uzunlamasına.

sının (ı.) 1. Kırık, çatlak. 2. Kırıntı, yıkıntı. 3. Kırma, parçalama.

sının (ıı.) Ölü, cenaze, ol ibde sının pol partır o evde cenaze varmış.

sının (ıı.) Nitelik, keyfiyet, kalite, sının hıl kaliteli yün. örinme sınıh polğan kaymak güzel olmuş.

sınıhta- Sınamak, denemek: *"Çılığ suğnı sınıhtap / Çürekke çarir teenner."* P. Ştıgaşev (Sıcak suyu deneyip / Yüreğe iyi gelir demişler.)

sınıhtağ Kontrol, denetleme, teftiş: *"Sınıhtağ polğan şkolada, çitpester köp taaptırlar."* V. Şulbayeva (Okulda kontrol yapmışlar, çok eksiklikler bulmuşlar.)

sınıhtağcı Kontrolör, denetçi, müfettiş: *"Sınıhtağcılar gide tüskenner."* İ. Topoyev (Denetçiler gelmişler.)

sımhtal- Denenmek: *"Sapyordah halbas gol sınıhtalça / Izîg tınısnan iki tanaa."* M. Kilçiçekov (İstihkamdan geri olmayan yol deneniyor / Sıcak nefesli iki burna.)

sınıhtas Sınama, deneme, sınayış, deneyiş, kontrol.

sınıhtığ (ı.) s. Kırıklı, kırık.

sınıhtığ (ıı.) *s.* Ölülü, cenazesi olan. sınıhtığ ibge huruğ kîrbecen cenaze evine eli boş girilmez.

sınıla- Çınlamak, çenilemek: *"Hanaanın oolah çathan sarına ahsahnap kilîp, sınılada hınzıbızıp, suun pıtırada sîlîgibîsken, hulahtarı la naahtarına tohlaza halğan."* N. Domojakov (Arabanın çocuğun yattığı tarafına gelip, çınlayarak çenileyip, suyunu patırtıyla silkinmiş, kulakları yanaklarına tok tok vurmuş.)

sınılos Çınlayan, inleyen: *"Nince dee îdi keçektenze, ol huzıcah sınılos sarının tohtatpinçathan."* N. Domojakov (Ne kadar çekinse de, o kuşcağız çınlayan şarkısını kesmemiş.)

sınır 1. Zirve, doruk, tağ sınırındağı ağas dağ zirvesindeki ağaç. 2. Çatı, dam. sıhırğa sığıbıshan çatıya çıkmış.

sınıra- Çınlamak, şıngırdamak.

sınırat- Çınlatmak, şıngırdatmak: *"Pıçağı omas arah pîldirîbîzip, ol anı tinte Istîne sıhırada tüzîrîbîsken."* İ. Kotyuşev (Bıçağı kör gibi gelmiş, o onu teneke içine şıngırdatarak atmış.)

sınında Gerçekte.

sınırah bk. sınman

sınman (ı.) *sag.* Kolluk, pazubant.

sınman (ıı.) *belt.* Pli.

sınnığ s. Boylu: *"Pözik sınnığ ah tirekternm."* M. Kilçiçekov (Uzun boylu ak kavakların.) çabıs sınnığ alçak (kısa) boylu.

sın-postığ *tekr.* Boylu, boylu boslu. nîskecek sın-postığ ince boylu.

sınra- Şıngırdamak, çınlamak.

sınraah s. Çınlayan, şıngırdayan.

sın-san *tekr.* Çın çun.

sınzalağ *hlk. zool.* Su çulluğu, bekasin.

sınzı- *sag.* Cıvıldamak.

sıhzıs *sag.* Cıvıltı, cıvıldayış.

sıp Bir yaşında tay.

sıp-sılağay *tekr.* Upuzun: *"Sorkay, sıp-sılağay sınnığ güt ool."* S. Çarkov (Sorkay, upuzun boylu genç oğlan.)

sıp-sım *tekr.* Suspus, sessiz: *"Prayzı sıp-sımnar, çe postan tîgî ooh obaalığ kürgende irtîpçetken uğaa çapsıstığ kirekte polğannar."* N. Domojakov (Hepsi suspuslar, kendileri uzakta küçük taşlı kurganda olan çok ilginç olayı takip ediyorlar.)

sır (ı.) Boya: *"Ayman sırlaman sırlanğan çili / Algım stranam irffsçe."* S. Kadışev (Çeşitli boyalarla boyanmış gibi / Geniş yurdun geçiyor.)

sır (ıı.) Peynir, hoy sırı koyun peyniri.

sır (m.) *kaç.* Ok. sır tabızı ok sesi.

sıra (ı.) *sag.* Sırık, çubuk: *"Uzun sıra huzuruhtığ / Cırken ala kiptîgbln."* N. Tinikov (Uzun sırık kuyruklu / Çirkin ala elbiseliyim.) uzun sıranan siden tuthan uzun sırıkla çit yapmış.

sıra (ıı.) 1. Şıra. 2. Bira. sıra açıt- bira hazırlamak, poza par, sıra par, î-çer polzar pîsser par! boza var, şıra var içeceksen bize var(git)!

sıra (m.) *kız. bot.* Sedir, altın pürlîg pay sıra altın yapraklı kutsal sedir (ağacı).

sıracah Körebe (oyunu), sıracah oyında harah palğapçalar körebe oyununda gözler bağlanır.

sırah *kız.* Çıra. sırah hurut- çıra kurutmak.

sırah müüs İki yaşında yabanî keçi.

sıranah *anat.* Kuyruk sokumu, mal sıranağın ipçîlerge çidîrtpinçeler malın kuyruk sokumunu kadınlara yedirmezler.

sırahma bk. sırıhma

sıray 1. Yüz, çehre: *"Apçaynıh ah sırayı uyathanına sala hızar parğan."* G. Topanov (Apçay'ın ak yüzü utanmasından biraz kızarmış.) ah sıraylığ ak yüzlü, beyaz yüzlü. sırayğa çahsı yüzü güzel, güzel yüzlü, sırayğa homay yüzü çirkin, çirkin yüzlü, sırayı çoh yüzsüz, utanmaz, hayasız. 2. *gr.* Şahıs, sıray orındızı şahıs zamiri.

sıray- Göz önünde bulunmak, dikilip durmak.

sıray-çüs *tekr.* Yüz, çehre, surat.

sırayıs- (birlikte) Dimdik durmak.

sıraylığ s. Yüzlü, ah sıraylığ ak yüzlü. çalbah sıraylıh geniş yüzlü, küren sıraylığ esmer, yağız, sadıra sıraylığ çilli, yüzünde çilleri olan. îkî sıraylığ iki yüzlü, hooray sıraylığ Hakas yüzlü, sooh sıraylığ soğuk yüzlü.

sırba- Karışmak, sarpa sarmak.

sırbağ 1. Karıştırma. 2. Sebepsiz çıkışma.

sırbağa bk. sabağa

sırbal- 1. Karışmak: *"Am subyekt pJske sırbalça."* V. Şulbayeva (Şimdi fail bize karışıyor.) 2. Sebepsiz çıkışmak: *"Noğa îdi çoohtandı ol? Pîldîstîg, pîldîstîg, postan it salıp, mağaa sırbalarğa, mağaa sastırıbızarğa."* N. Domojakov (Niçin öyle konuştu o? Belli, belli, kendileri yapıp, bana çıkışıp benimle tartışmak için.)

sırbalcıh s. Bahaneli, bahanesi olan, sebepsiz çıkışan, sıınıp odırğan kızı sırbalcıh polça yanaşıp oturan kişi bahaneli olur.

sırbah s. 1. Riyakâr, ikiyüzlü. 2. Ayıp, kusur.

sırbanna- 1. Horozlanmak, hindi gibi kabarmak. 2. Cilvelenmek, nazlanmak.

sırbat- Karıştırmak: *"Sıhsalar, palalarının üçün min sırbadam, ol pala haydi-pıdi pol parza, körçezer, uluğ pîlbeste çatça." M.* Domojakov (Çıkarlarsa, çocukları için ben karıştırayım, o çocuk nasıl böyle olduysa, görüyorsunuz, kendini kaybetmiş yatıyor.)

sırbattır- Karıştırtmak: *"Çabal nimes sırbattır saldın, Fedor Pavloviç, tıp, paza pir sağıs hulaana sarığ seek çili nımılapça."N.* Domojakov (Kötü değil karıştırdın, Fedor Pavloviç, diye, başka bir düşünce kulağına sivrisinek gibi vızıldıyor.)

sır çılan 1. Ejderha, çitî pastığ sır çılan uçuğıp odır yedi başlı ejderha uçuyor. 2. Mitolojik ok yılanı.

sırğan 1. Mızrak. 2. Avlanırken ine sokulan sırık.

sırğancıh *sag* Pantolon paçasının alt kısmı, ipçî k î z î stan sırğançığın haslına közîtpecen kadın kişi pantolonun (geniş) paçasını kayın pederine göstermemeli.

sırğanna- Avlanırken ine sırık sokmak. aba înîne sırğannap sal- ayı inine sırık sokmak.

sırğay (ı.) Kozalak indirmeye yarayan sopa.

sırğay (ıı.) Şaşı. sırğay harahtığ şaşı gözlü.

sırğayah *sag.* Küçük çubuk.

sırğıy *kaç.* Kökü kurumuş ağaç, çalı.

sırhaa (sürüde) Veba, salgın, hadarğan malğa sırhaa kîrbeen otlatılan mala salgın grmemiş.

sırı- Sırımak, seyrek dikmek: *"Kop önnîğ çuruhtarnan sırıp tikken çorğan çili ldîllze halğannar."* N. Domojakov (Çok renkli bez parçalarıyla sırılıp dikilmiş gibi edilmişler.)

sırığ Seyrek dikişle dikme, sırığ namaçı seyrek dikişle yapılmış yama.

sırıh Islıklı ok. sırığı tabızı sisti tüstî ıslıklı o k u vızıldadı.

sırılcah 1. *bot.* Dulavrat o t u . 2. Yapışkan.

sırın Salgın (hastalık).

sırınma *bot.* Bir tür yosun.

sırınna- Salgın hastalığa yakalanmak.

sırıp (ı.) 1. Çırpı, çalı, çubuk, dal: *"Tal ağastarnın çalaas sırıptarın hıya tuthlap, siberlenlp ağas arazınca pastır sıhhan, hıronı pozının üstüne tooladıp."* A. Kuzugaşev (Söğüt ağaçlarının çıplak dallarını yana çekip, dikkat edip ağaç arasına yürümüş.) 2. Sopa, değnek, çıta: *"Siden pletenlnın ağbay turğan sırıptarı."* Bahçe çitinin ağaran çıtaları.)

sırıp (ıı.) (fındık, fıstıkta) Kabuk, huzuh sırıbı çam fıstığı kabuğu.

sırıp-sarıp *tekr.* Çalı çırpı: *"Sırıp-sarıptar pir çirge salçam."* M. Kilçiçekov (Çalı çırpıyı bir yere koyuyorum.)

sırıspa bk. sırıtpa

sırıtpa Küçük saç örgüsü, sırıtpa sürbes sinîne çitken his pala saçları küçük örgü olabilecek çağa gelmiş kız çocuğu.

sırla- (ı.)Boyamak: *"Hushun hoohtabaan / Hoybal çazızın / Hızıl puğdaynan sırlapçabıs."* M:kilçiçekov (Kuzgun gaklamayan / Koybal ovasını / Kızıl buğdayla boyuyoruz.) sas sırla- saç boyamak, tırğah sırla- tırnak ojelemek.

sırla- (ıı.) 1. Kişnemek. 2. Bebek bağırmak.

sırla!- Boyanmak:

sırlan- Boyanmak: *"Aymah sırlaman sırlanğan çili / Algım stranam irtîsçe."* S. Kadışev (Çeşitli boyalarla boyanmış gibi / Geniş yurdun geçiyor.)

sirlas- (ı.) Boyanmak.

sirlas- (ıı.) 1. Kisneşmek. 2. Bebekler bağrışmak.

sırlat- (ı.) Boyatmak.

sırlat- (ıı.) Bağırtmak.

sırlığ s. Boyalı: *"Hayda çohır sırlığ tanktar köp köygen / Hayda ırcı orha-pilln sındırthan."*\. Kapçıgaşev (Nerede ala boyalı tanklar çok yanmış / Nerede düşman belini kırdırmış.)

sırsah Bacak kemiği, kaval kemiği.

sırsı- (et) Kötü kokmak.

sırt 1. Bir şeyin dış tarafı. 2. Sırt, arka: *"İzîkteh közenekser aar-tödîr pastır çörgen abistin olarzar sırtınah ayları pararın sağıp alıp..."* A. Kuzugaşev (Pencereden kapıya doğru gidip gelen papazın onlara sırtını dönmesini bekleyip...) 3. Dövdü, balta tersi. 4. Sırt: *"Sırtının tügî, sosha hılı çili, turğlabışhan."* V. Kobyakov (Sırtının tüyü, domuz kılı gibi dikleşmiş.) 5. Sıra dağ.

sırtarı s. Alacalı (hayvan.)

sırtay- Gözleri dışarı fırlamak, fal taşı gibi açılmak.

sırtayt- Gözlerini dışarı fırlatmak, fal taşı gibi açtırmak, harahtarın sırtayta körce gözlerini fal taşı gibi açmış bakıyor.

sırtı lig *s.* Sırtlı: *"Çalbah sırtıtığ kölbeygen çimi / Sanı çoh ibîrçe parovoz."* M. Arşanov (Geniş sırtlı yayılan yeri / Sayısız kez çeviriyor lokomotif.)

sırtın 1. Görünüş, biçim, sırtını pasha görünüşü başka. 2. Duruş.

sırtınmğ s. Görünüşlü, biçimli, pastıh sırtınnığ yönetici görünüşlü, pig sırtınmğ bey görünüşlü.

sırtıs Vahşî, yabanî, sırtıs sıraylığ k î z î vahşî yüzlü kişi.

sırtpa Küçük saç örgüsü, belik.

sırtpah El ayak kemikleri, sırtpahtan hamcı sabin itçen ayak kemiklerinden kamçı sapı yapılır.

sis (ı.) Ağrılı hastalık, amdı sırın- sis kop şimdi hastalıklar çok.

sis (ıı.) Pınar, su kaynağı.

sıshar- Süzgeçten geçirmek.

sıstaa bk. sırıh

sısta- Sızlamak: *"Çe çohır adaynın sıstapçathan azaana hızıl sarığ adaynın hat iğ fişten hazalğanda..."* N. Domojakov (Fakat ala köpeğin sızlayan ayağına sarı köpeğin sert dişleri saplandığında...)

sıstas Sızlama, sızlayış.

sıstas- Sızlamak: *"Hayran çüregim, köölce sıstazıp / Pîrge sabılça minnen hada."* M. Kilçiçekov (Zavallı yüreğim, yavaşça sızlayıp / Birlikte atıyor benimle.)

sıstastığ *s.* Sızılı.

sıstat- Sızlatmak.

sisti bk. sis (ıı.)

sıt bk. sıtıh

sıtıh 1. Katı, sert. 2. Sıkı, yoğun, sıtıh ot yoğun ot.

siy 1. Ödül, mükafaat, hediye. 2. Saygı, ağırlama, hürmet: *"Payusa kilnî çağın çurtağlapçathan irinin tuğannarın tooza hığırğlap alıp, astamah çazap, açığ as turğızıp, uluğ siy salğan."* A. Çerpakov (Payusa gelini, yakında yaşayan ihtiyarın akrabalarının hepsini davet edip, yemek hazırlayıp, içki koyup, büyük hürmet göstermiş, krş. sıyıh

siyam Dolandırıcı, yankesici, siyam kilbedî hahırtıp pardı dolandırıcı gelmedi, kandırıp gitti.

sıyat Ölü ruhlar alemindeki ruh. çitî tam çir altındağı sıyat çonı yedi kat yer altındaki ruhlar halkı.

sıyba- 1. Sıvazlamak, okşamak: *"Pabazı, hızıcahtıh pazın sıybapça."* N. Domojakov (Babası kızın başını sıvazlıyor.) 2. Ovmak.

sıybağ 1. Okşama, sıvazlama. 2. Ovma, masaj yapma.

sıybağcı Masajcı.

sıyban- Sıvamak, sıvazlamak sağalın sıyba-sakalını sıvazlamak.

sıybas- Birbirini okşamak, sıvazlamak.

sıybas Sıvazlama, okşama.

sıybastır- Sıvazlamak: *"Çıltırama hara sazın ol tigeyinzer sol holınah sıybastırıbışhan."* G. Topanov (Parlak kara saçını o, yukarı doğru sol eliyle sıvazlamış.)

sıybat- Okşatmak, sıvazlatmak, ovdurmak.

sıycı ikramsever, konuksever.

sıydam (hayvan sürecek) Sopa, çubuk. at hacılacan sıydam at sürecek çubuk.

sıyıh Mükafaat, ödül, hediye: *"Alğıstapçam, -teen Alcıbay, his sıyığın alıp."* S. Çarkov (Teşekkür ederim, -demiş Alcıbay, kızın hediyesini alıp.) sıyıh pir- hediye vermek, ödül vermek, sıyıh al- hediye almak. krş. siy

sıyıhta- 1. Saygı göstermek. 2. Hediye vermek, ödüllendirmek. 3. Ağırlamak.

sıyıhtağ 1. Ödüllendirme, mükafatlandırma. 2. Ağırlama, saygı gösterme.

sıyla- 1. Saygı göstermek. 2. Hediye etmek, hibe vermek: *"İcem sıyladı! -mahtan tur ol."* G. Topanov (Annem hediye etti! -övünüyo o.) 3. İkram etmek, ağırlamak: *"Çir nime idîbJzJp, aalcızın sıylaan."* İ. Kotyuşev (Yemek yapıp, misafirini ağırlamış.)

sıylağ 1. İkram. 2. Saygı gösterme. 3. Ödüllendirme.

sıylağcı İkramsever, konuksever.

sıylas- 1. (birbirine) Saygı göstermek. 2. (birbirini) Ağırlamak. 3. (birbirine) Hediye vermek: *"Çil ibîre, ülükünnerde dee tınanmin, toğıncan, pîrdeezîneh sıylaspacan."* N. Tyukpiyekov (Her yıl, tatil günlerinde de dinlenmeden çalışır, hiç kimseyle hediyeleşmez.)

sıylas 1. Saygı gösterme. 2. İkram etme, ağırlama.

sıylat- 1. Birine saygı göstertmek. 2. Birini ağırlatmak. 3. Birini ödüllendirtmek.

sızığan Kronik, müzmin, sızığan ağırığlığ k î z î kronik hastalıklı kişi. krş. sızıh (m.)

sızıh (ı.) Çatlak.

sızıh (ıı.) Kronik hastalık, sızıh ağırığlığ kronik hastalıklı.

sızıh (m.) Dedikodu, sızıh sıh- dedikodu çıkmak, krş. sızığan

sızıh (iv.) Eritilmiş yağın üzerindeki güzel tortu.

sızıhta- Çatlamak.

sızıhtal- Çatlamak.

sızıhtat- Çatlatmak.

sızım 1. Kam tokmağının ucundaki şerit. orba sızımı kam tokmağının ucundaki şerit. 2. *mec.* Kam elbisesi.

sızın Kaynak, su kaynağı, pınar, harah imnecen sızın göz ilaçlayacak kaynak suyu.

sızır- Sıyırmak, kazımak.

sızır 1. Saman: *"Anan hıradağı sızımı örtep sıhhannar."*\. Topoyev (Sonra tarladaki samanı yakmaya başlamışlar.) 2. Hasır: *"Hazaa çaphızının sızın."* A. Kuzugaşev (Ahır çatısının hasırı.) sızırnah çabılğan hır hasırla kaplanmış çatı.

sızıra kökte- Çok benzer olmak.

sızırbah Bir düğüm çeşidi, sızırbahti palğa- düğüm şeklinde bağlamak.

sizini- Sıyrılmak, soyulmak.

sızıro *kaç.* Yaba. tlmîr szıdoga hınmacahnar demir yabayı sevmezler.

sızırt- Sıyırtmak, sürüklemek, soydurmak: *"Apsah, nımzah maymahtarınan ibnîn çir polın sızırta pastırğlap, çabızah stol timneen arazında çoohtan çörçe."* N. Domojakov (İhtiyar, yumuşak ayakkabılarıyla evin zeminine sürükleyerek basıp, alçak masayı hazırlarken konuşuyor.)

sibdîrkey bk. silbîrkey

sîbee 1. Kale. 2. Dağda doğal kale. 3. Keçi avında kullanılan çit. 4. Yırtıcı hayvan kafesi, timîr sîbeenîn îzîgî

demir kafesin kapısı. 5. Sürek avı. sîbeege kîzîler turçalar sürek avı için halka oluşturmuşlar.

sîbekçî *hlk.* Hizmetkâr, uşak. krş. sünekçîn

sibe- Dikkatlice, özenle yapmak: *"Min anın azahtarın paza hollarm sibep körgem, anın pray idi pus la oshas polğan."* V. Kobyakov (Ben onun ayaklarına ve ellerine dikkatlice baktım, onun bütün vücudu buz gibi idi.)

sîbeldey 1. İnce, zayıf, kuru. (insan, hayvan). 2. Cadı. çis tumzuhtığ sîbeldey bakır burunlu cadı.

siber 1. İtina, özen, ihtiyat, ihtimam. 2. Tasarruf, tutumluluk,. 3. Derli toplu, düzenli, uz, mahir. Siber holğa sin kirek çoh, sizîktîg kîzee tîl kirek çoh. Atasözü (Mahir ele ölçek gerekmez, sezgili kişiye dil gerekmez.) 4. *zf.* İtina ile, özenle: *"Çornap, lliskecektîh holları haydi siber hıymırapçathanın körîp, hayhaan."* i. Kotyuşev (Çornap, lliskecek'in ellerinin nasıl ustaca hareket ettiğini görüp şaşırmış.) 5. Derlice, topluca.

siberle- 1. itina ile yapmak: *"Siberlep sıhça tağ sırtına."* M. Kilçiçekov (itinayla çıkıyor dağ sırtına.) 2. Düzenlemek, derleyip toplamak.

siberlen- 1. İtina göstermek, özen göstermek, ihtimam göstermek. 2. Düzenlemek, derleyip toplamak.

siberlenîs İtinalı olma, özen gösterme.

siberlet- 1. İtinayla yaptırmak. 2. Düzene sokturmak, derleyip toparlatmak.

siberlîg s. İhtimamlı, itinalı, özenli, tutumlu.

sîbet Cüce.

sîbet hazin Bodur akağaç.

sîbet aday Ev köpeği.

sibîr- 1. Konuşmaya hazırlanmak. 2. Konuşup anlaşmak, pumada tîl sibîr salarğa kirek önce konuşup anlaşmalı, pala tîl sibîrçe çocuk dilini geliştiriyor.

sibîr- (ıı.) Patronun kenarını dikmek. sibîrîp tîgerge patronun bir kenarını dikmek.

sibîrek Pürçek, kıvırcık, çıltın sibîrek tüktîg hurağanah parlak kıvırcık tüylü kuzucuk.

Sîbîrgî Süpürge.

sibîrgî bk. silbîrkey

sibîrîk bk. sibîrek

sibirskay *s.* Sibirya'yla ilgili, Sibirya'ya ait. înek sibirskay porodadan inek sibirya ırkından.

sîde- İşemek, sidiklemek.

sidelka Hastabakıcı.

sîdem arazı Çok yakın ara, çok yakın mesafe.

siden Çit, avlu duvarı: *"SidennTn çardı TzTgTnîn hırında tohtadıbıshannannda."* N. Domojakov (Duvarın ağaç kapısının yanında durduklarında.)

sidenne- Çitle, duvarla etrafını çevirmek: *"Kin piiler, terpekti ibîre turıbızıp, hulunnarnı, çiit taylarnı pik sidennebTskenner."* N. Nerbişev (Yaşlı kısraklar, çember oluşturarak, kulunları, genç tayları çember içine almışlar.)

sidennel- Çitle, duvarla çevrilmek.

sidennen- Çitle, duvarla çevrilmek.

sidennes- (birlikte) Çitle çevirmek.

sidennet- Çitle çevirtmek.

sidennîg s. Çitle çevrili.

sidîk Zor, ağır, güç, çetin: *"ÇîkTm çardağı çalğıs azah çol oshas çirde pararğa uğaa sidîk polarcıh."* İ. Kotyuşev (Sarp yardaki patika yol gibi yerde yürümek çok güçmüş.) İrge paran ooy polcan, irgek hazin sidîk polcan. Atasözü (Kocaya varmak güç olur, eldivene baş parmak dikmek zor olur.) sidîk surığ zor soru.

sîdîk Sidik, idrar.

sîdîkçî *s.* Sidikli.

sidîksîn- Zorsunmak, güç olduğunu düşünmek: *"Çazağ, hol uzında al kilerge sidîksMp iee tura parğannar, onday daa taap polbin sıhhannar."*\. Kotyuşev (Yaya, elde alıp getirmeyi zorsunmuşlar, başka çare de bulamamışlar.)

sidikten- Zorlaşmak, güçleşmek.

sidîktendîr- Zorlaştırmak, güçleştirmek.

sig- (ı.) Çizmek altınan sii tart- altından çizgi çekmek.

sig- (ıı.) (sıvıyı) Emmek, içine çekmek.

sigara Puro, yaprak sigara.

sigareta Sigara.

sigben Besleyici, gıdalı. sinîn çooğınnan istîme sigben pol pardı. senin konuşmanla içim rahatladı.

sigbîn bk. sigben

sigdîr- Çizdirmek.

sigdîrt- Çizdirtmek.

sigedek Bayramlık kadın yeleği, his kızı irge parbaanda sigedektî kispes kız evlenmeden "sigedek"i giymez. torğı sigedek ipek kadın yeleği.

sîgen 1. Kuru ot: *"Cazı odı sarğalıbıshan / Çayhalıp turca sîgenner."* A. Topanov (Ovanın otu sararmış / Sallanıyor kuru otlar.) 2. (ot) Sapı. küsküde ot sîgenî le haldi güzün otun sadece sapı kaldı, sîgen oshas ot gibi, ince, çok zayıf.

sîgennîg *s.* Kuru otlu, kuru ot bulunan yer.

sîgîs Cinsel ilişkide bulunma, sîgîske küskîzî cinsel yönden güçlü kişi.

sigîss. Sekiz.

sigîzîncî s. Sekizinci.

sigîzon s. Seksen.

sigîzölen *s.* Sekizi birlikte, sekizer.

signal Sinyal, işaret, signal pir- sinyal vermek.

signal'şçik İşaretçi, flâmacı.

sii (ı.) 1. Örme şişi. 2. Askı: *"Izfktîn on sarında, stenedegi ağas siilerde, at tirîglerî toldıra."* V. Kobyakov (Kapının sağ yanında, duvardaki ağaç askılarda, at koşumları dolu.)

sii (ıı.) Sade, basit düğüm, sii palğa- basit düğüm atmak.

sii (m.) (peynir sıkıştırmak için) Izgara. pızılah pasçan sii peynir sıkıştırma ızgarası.

siik bk. siin

siil- 1. Çizilmek: *"Çîp çili siilîp subalçazın."* A. Topanov (İp gibi, çizilip üzüyorsun.) 2. Süzülmek: *"Irah taa parbin, tigîr kögînde çîtîg pulun ide siilîp, hustar nandıroh, payağı nimezer tartıp, çirge tüsklepçeler."* N. Domojakov (Uzağa da gitmeden, gökte keskin bir kavis çizerek süzülen kuşlar, dönerek deminki nesneye doğru yere iniyorlar.)

süite 1. Lirik, şiirsel. 2. Dokunaklı, hoş.

siiltelîg s. Dokunaklı, duygulandıncı. siiltelîg ir dokunaklı türkü, siiltelîg ün dokunaklı ses.

siin Çizik, çizgi, törtkîl siik kare çizgi.

siinnîg s. Çizgili, siinnîk mespek çizgiler üzerinde oynanan bir çocuk oyunu.

siip bk. seep

sür (ı.) Sinir. Pîr ah piideh çüs ah pii törîpçe. Bilmece, sinir. (Bir ak kısraktan yüz ak kısrak doğar.) ün siirî sırt siniri, malnın ün şiirin ipçî kîzee çirge çarir, çaçı uzun polar sırt sinirini kadının yemesi iyidir, saçları uzun olur.

sür (ıı.) *kız.* (kaplar için) Raf.

sür- (ı.) Çizdirmek.

sür- (ıı.) bk. sibîr-

sür- (III.) (sıvıyı) Emdirmek, içine çektirmek.

sürt- Çizdirmek.

süs- (birlikte) Çizmek.

süt bk. süite

siittîg bk. sültelîg

sik (ı.) Leş: *"Arsa, sik sıh pardı polcah?"* N. Domojakov (Yoksa, leş mi ortaya çıktı ki?)

sik (ti.) *sag.* Sinek. krş. seek

sık- S. . mek

sikpe *sag.* Çil, benek.

sikpelîg s. Çilli, benekli.

sikpen 1. Çuha. 2. Çuhadan, siken ton çuha palto.

sikte- Leş yemek, aday siktep çörçe köpek leş yiyor.

sil- Atmak, fırlatmak: *"Çe, porastanma, siffbîs, -çoohtanğan Timur, andar könp."I* Topoyev (Haydi, boğulma, atıver, -demiş Timur, ona doğru bakıp.)

sübek bk. sirbek

sübî (ı.) Giysinin yakasına dikilen gümüş çerçeve.

silbî (n,) Taş sapanı, sübî tasta- sapanla taş atmak.

sübîlîg s. Gümüş çerçeveli, üttîg marhacah, anın üstünde silbîzl delikli düğme, onun üzerinde gümüş çerçevesi.

sübîrge Gerdanlık üzerinde boncuk dizisi, poğontn silbîrgezî gerdanlığın boncuk dizisi.

sübîrkey 1. Kaburganın ucundaki kıkırdak kemiği. 2. Göğüs kemiği.

sîlden s. 1. Kuru, cılız: *"Fedor Pavloviçtm harah alnında payağı oolah çada tüstl Hara daa, sîlden dee."* N. Domojakov (Fedor Pavloviç'in gözü önünde deminki oğlan görünmüş. Kara da kuru da.) 2. Katı, sert. sîlden teer kuru deri.

sîldî bk. sîlden

sîle *kız.* Şeytan, krş. sîlee

sîle- Lanet etmek, beddua etmek, kötü söylemek.

sîlee (ı.) Kötü ruh, şeytan, krş. sîle

sîlee (II.) Paldım: *"Hayran at* ***aar*** *tınasîapça, sîk-e hoostıra, ah köbîk tartılıbıstır."N.* Tyukpiyekov (Zavallı at derin nefes alıyor, paldım yanından, ak köpük çıkıyor.)

sîlegey Salya.

sîlegeylîg s. Salyalı.

silek (ı.) 1. Kaymak koyacak ağaç kap. 2. Peynir tulumu.

silek (II.) bk. selek 3 .

sîleke *zool.* İğdiş edilmiş koç.

sîlemîr bk. sîlee

sîlepe Şapka.

sîler Siz krş. sîrer.

sîler- (inek) Kırda buzağılamak.

siles Ağaç kepçe, kaşık, ügre pulğacan üs azırlığ siles çorba karıştıracak üç çatallı kepçe.'

siley *zool.* Dişi çalı horozu.

sîlîg 1. Güzellik, letafet. 2. s. Güzel: *"Adı sîlîg Hakasiya."* M. Arşanov (Adı güzel Hakasya.)

sîlîgîn- Silkinmek, silkelemek: *"Aday sılîgJngenge Arına Petrovna suhsas sabıhsıznan azınla tüsken, sah andoh hıshırıbıshan."* N. Domojakov (Köpeğin silkinmesine Arina Petrovna susama uyuklamasından uyanmış, tam o zaman bağırmış.) adım sîlîgîndî atım silkindi.

sîlîgînîs Silkiniş: *"İrtıre pis parğan hıstıh toldıra tüüsterî anın tabırah sîlîgınîsterme tîtîrep parça."* V. Tatarova (Erken olgunlaşmış kızın dolu kabaları onun hızlı silkinişlerinden titriyor.)

sîlîgle- Güzelleştirmek, bezemek, süslemek..

sîlîglen- Süslenmek, bezenmek.

sîîîk- Silkmek, sarsmak, silkelemek: *"Abis ür sohhan olğannarnı, îîgdermındar sîîîkkenîne, közenekter pirde on, pirde sol sanlarında çaltıras nalçalar."* A. Kuzugaşev (Papaz uzun zaman dövmüş çocukları, oraya buraya silkelemsinden, pencereler bir sağda bir solda parıldaşıp duruyor.)

silikat Silikat.

silikatnay s. Silikat, silikatnay kirpîs silikat kerpiç.

sîîîker *kaç.* Mayıs (Hakas takviminin beşinci ayı.)

sîlker bk. sîîîker

silos 1. Silos, doğranarak mayalanmış yem. 2. Silosla ilgili, silos oymağı silos çukuru.

silosovat' pol- Kuyuda mayalayarak yem hazırlamak.

siluet Siluet.

sim *tıp.* Ciğerde sert ur. mal ökpezînde sim tur pardı hayvanın akciğeri urlandı.

sîmceen s. Enenmiş, kısırlaştırılmış.

sîmcî- (ı.) *sag.* Hadım etmek, enemek.

sîmcî- (ıı.) *sag.* Çitmikle almak.

sime *bot.* Meyan kökü.

simeer- bk. simser-

sîmekçîn *hlk.* Hizmetçi, uşak.

simer- Sessizce oturmak: *"Ağas pazındağı tashaçah çili simer parıp odırıp odır."* V. Şulbayeva (Ağaç başındaki baykuş gibi sessizce oturuyor.) krş. siber.

sîmetke *hlk.* Zeyrek.

simfoniçeskay s. Senfonik. simfoniçeskay muzıka senfonik müzik.

simfoniya Senfoni.

simîr- Semirmek, şişmanlamak: *"Sosha çör polbas ide simirçe."* N. Tinikov (Domuz yürüyemeyecek şekilde semiriyor.) Çügîrîp, çügîrîp simîr parça. Bilmece, iğ. (Koşup, koşup semiriyor.)

sîmîr- Şapırdatarak içmek: *"Küren at, arğa paa mökeytpinçetkende, hırlap-hırlap, tizekke tüzîp, suğnı suğluh azıra, açırğastığ ashınah amzap, simîrgen."* N. Domojakov (Yağız at, sırtının ipi eğilmesine engel olunca, hırlayıp, diz üstü çöküp, suyu gemden aşırarak öfkeyle azıcık tadıp şapırdatmış.)

simîrîs Semirme, şişmanlama, şişmanlayış.

simîrt- Şişmanlatmak, semirtmek.

simîrtîs Semirtme, şişmanlatma.

simîs Semiz, şişman: *"Simîs sas çılğılar uğaa tın çoçıp parğannar."* N. Domojakov (Semiz yabanî yılkılar çok fazla ürkmüşler.)

sîmîske 1. Sivilce. 2. Haç üzerinde çıkıntı, süs. kreştin sîmîskezi haçın süsü.

simîske bk. sîmîske

sîmîskelîg s. 1. Sivilceli: *"Anın sîmîskelîg küren sırayı..."* V. Kobyakov (Onun sivilceli yağız yüzü...) 2. (haç için) Süslü. sîmîskelîg kîrös süslü haç.

simîskelîg bk. sîmîskelîg

simkî Çil.

simkîlîg s. Çilli.

simmetriya Simetri, bakışım, tenazur.

simnîg s. Urlu. simnıg paar urlu karaciğer, simnîg paarı çîrge çarabas urlu karaciğer yenmez.

simnen- (ciğer) Urlanmak. ökpezî simnen parğan akciğeri urlanmış.

simser- Cevap vermek, minîn tabızıma simserbedî benim seslenmeme cevap vermedi.

simserîg Tepki, reaksiyon.

simulirovat' pol-Sayrımsamak.

simulyant Sayrımsak.

simulyatsiya Tasannu.

sin (i.) 1. Boyut, beden, büyüklük, kapasite, istiap: *"Çoon pızo sinince polar, çohır nime, seğirip, hustarzar atıhça."* N. Domojakov (İri buzağı büyüklüğünde olmalı, ala nesne, seğirip, kuşlara doğru atılıyor.) 2. Ölçek, ölçü aleti. Siber holğa sin kirek çoh, sizîktıg kîzee tîl kirek çoh. Atasözü (Uz ele ölçek gerekmez, düşünen kişiye dil gerekmez.) 3. Ölçü, miktar. Arağanı sinince îs, as-tamahtı toshanca çî. Atasözü (içkiyi ölçüsünde iç, yemeği doyuncaya kadar ye.) 4. Zaman, çağ, devir. înek saar sini çit kildi inek sağacak çağa (yaşa) geldi. 5. Düzey, seviye.

sin (II.) *zm.* Sen: *"Pis sini, lliskecek, pray sın pozıbısnah alğıstapçabıs."* i. Kotyuşev (Biz sana, lliskecek, bütün yüreğimizle teşekkür ediyoruz.) sinîn senin. sağa sana. sini seni. sinde sende. sinnen senden, sinzer sana, sana doğru, sinnen seninle, sindeg senin gibi.

sin- Sinmek, (su) azalmak, eksilmek.

sindikat Sendika.

sine- 1. Ölçmek: *"Anın küren, sineen arah sırayı paza çılığ körîstlg hoor harahtan Yakın oshastamina pir dee töövî çoğıl."* V. Kobyakov (Onun yağız, ölçülü gibi yüzü ve sıcak bakışlı kahverengi gözleri Yakın gibilerinkine hiç benzemiyor.) kızı idînîn îziin sine- insan vücudunun ateşini ölçmek. 2. Denemek, prova yapmak.

sineg 1. Ölçme, ölçüsünü alma. 2. Deneme, prova etme.

sinegcî Ölçen.

sinegle- Ölçmek: *"Aydonıh azahtarı çalğıs azah çolıcahça tin haalağastar sineglep kilce."* V. Kobyakov (Aydo'nun ayakları patika yolda denk adımları ölçerek geliyor.)

sinek Kapaklı ağaç kap. ayran urcart sinek ayran koyacak ağaç kap.

sinel- 1. Ölçülmek. 2. Denenmek Çirî sinelbeen, hoyu sanalbaan, pastuğı müüstîg. Bilmece, gök, yıldızlar, ay (Yeri ölçülmemiş, koyunu sayılmamış, çobanı boynuzlu.)

sinemcî 1. Ağırbaşlı, vakar. 2. Ilıman. sinemcî klimat ılıman iklim.

sinince Gereği kadar, yeterince, ölçüsünde.

sînîr- Sümkürmek: " *'E-E' teenge tööy ün sığarıbızıp, ttıda slhlrgen."* A. Çerpakov ("Öhö" der gibi ses çıkarıp yüksek sesle sümkürmüş.)

sîfîîrîk Sümük.

sînîrt- Sümkürtmek.

sinmîn Besleyici, gıdalı.

sînmîn *s.* Besleyici, gıdalı krş. sîrgîn.

siümînnîg s. Besleyici, gıdalı. sinmînnîg ügre besleyici çorba.

sinne *bot.* Yabanî şakayık, sinne pazı şakayık tohumu.

sinnîg s. Ölçülü.

sinonim *gr.* Sinonim, anlamdaş.

sintaksis *gr.* Cümle bilgisi, sentaks.

sintez Sentez.

sip (I.) Küçük koy. sip hazındağı curt koy kıyısındaki yurt.

sip (II.) Zambak, ah sip ak zambak. sarığ sip sarı zambak.

sip (m.) Mal, varlık, istî-siptî hapha suğıp, atha artıpçadadır varlığını torbaya koyup, ata yüklüyor.

sip ayı *belt* Haziran.

sipkî Çil, benek.

sipset- Korumak, saklamak.

sipsin Semavere kömür koyacak maşa.

sîpsîr- Örmek, hamcını sîpsîrçe kamçıyı örüyor.

sipte- Zambak kökü toplamak.

siptet- Zambak kökü toplatmak.

siptîg (I.) *S.* Zambaklı (yer).

siptîg (II.) s. Varlıklı, zengin, siptîg kîzî zengin kişi.

sîr işlenerek yumuşatılmış deri.

sir 1. Akciğerde oluşan yara. 2. Kuru öksürük, köksîme sir odırça kuru öksürük tutuyor.

sir- (I.) Bütünüyle yutmak.

sir- (II.) (kam) Ayinine son vermek, ham sir kildi kam ayinini bitirdi.

sirbek (bir yaşında çocuğun ilk saç kesiminde bırakılan) Perçem.

sîrbek bk. sirbek

sirbekte- (bir yaşına basan çocuğun saçını keserken) Perçem bırakmak. pîr çasta palanın sazın hırığıp, sirbektecen çirnî artısçalar bir yaşındaki çocuğun saçını keserken perçem yerini bırakırlar.

sîre- Diremek, dayak koymak, altından desteklemek: *"Sağday tigîrge sîri tunbıshan küren ıstın soonca Oğlan tağlarzar çügürte halğan."* N. Domojakov (Sağday, göğe yaslanan koyu dumanın arkasından Oğlah dağlarına doğru koşturmuş.)

sirebe (I.) 1. (mal sayısının yazıldığı) Tabela. 2. *mec.* Anlaşma, sirebe itkezîn me? anlaşma yaptın mı?

sirebe (II.) 1. Kertik. 2. Kapı tahtalarını berkiten çapraz tahta.

sirebele- 1. Kertik atmak. 2. Kapıya çapraz tahta çakmak. îzîktî sirebelepçe kapıyı çapraz tahtayla berkitiyor.

sirebey Kızağın tabanını eğen ağaç tezgah. soornın tabanın sirebeynen pıhça. kızağın tabanını "sirebey"le kıvırıyor.

sîree 1. Divan: *Tayağınan stolnı, peestl, uzun sîreenî, Ms-hamıs tashağın teertklep çörgen."* A. Çerpakov (Bastonuyla masayı, sobayı, uzun divanı, kap kaçak rafını yoklayarak yürümüş.) 2. Koltuk. 3. Peyke. 4. Taht. 5. Koltuk, makam, mevki: *"Andağda pistin oollamı hay pîree sîreelerge odırtıhar."* V. Şulbayeva (Öyleyse bizim gençleri herhangi bir koltuğa oturtun.)

siren *bot.* 1. Leylâk: *"Kök porçolıg siren ağastar / Anın üstünde mökeyçeler." M.* Kilçiçekov (Gök çiçekli leylâk ağaçları / Onun üzerinde eğiliyor.) 2. Leylâkî.

siren *sag.* 1. Serin 2. Serinlik, serin hava.

siren- 1. Dayanmak, yaslanmak: *"Naa sarığ kostyumınıh marhazın sistîp, oyda sîrenîbîsken odır."* G. Topanov (Yeni sarı elbisesinin düğmesini çözüp, arkaya yaslanmış oturuyor.) 2. Direnmek, dayanmaya çalışmak: *"Siren turbıs, - nandırğan Sanpir apsah."* S. Çarkov (Direniyoruz, -cevap vermiş Sanpir ihtiyar.)

sirena Siren.

sîrendîr- Dayamak, yaslamak: *"llcîr holın pazoh tayahha sîrendîrîp alğan."* A. Çerpakov (Uyuşuk elini yeniden bastonuna dayamış.)

sîrenîs- (birlikte) Direnmek, dayanmak.

sîrenîs Dayanma, direnme, mücadele.

sirenne- *sag.* Serinlemek

sirennen- *sag.* Serinlenmek.

sîrenstîg s. 1. Direşken, direngen, azimli. 2. Devamlı, sürekli.

sîrep Orak.

sîrer *zm.* Siz: *"Min slrernî çoo soğıp, sığara sürerbîn!"\/.* Kobyakov (Ben sizi çok dövüp, çıkarıp atarım!) krş. sîler, sîrernîn sizin, sîrernî sizi. sîrerde sizde, sîrerden sizden. sîrerzer size, size doğru, sîrernen sizinle.

sîret- Diretmek, direşmek, direnmek.

sîrge Sirke, bit sirkesi.

sirgek s. 1. Dikkatli: *"Çe hınıstığ tırrnı' küren at, irtenneh haydi daa sirgek tıhnaza, pîr dee ispeen."* N. Domojakov (Fakat güzel "durrr" sesini yağız at, sabahtan beri ne

kadar dikkatli dinlese de, hiç duymamış.) sirgek tutçam dikkatli tutuyorum. 2. Uyanık, gözü açık.

sirgekten- 1. Dikkatli, duyarlı olmak, hassaslaşmak. 2. Uyanık olmak, gözü açık bulunmak: *"Sabığa tüsken an-hustar / Sirgektenlp çadıbıshan. "•* A. Topanov (Uyuklayan av kuşlar / Dikkatlice yatıyorlar.)

sîrgele- Sirke düşmek, sirkelenmek.

sirgey *zool.* Bağırtlak, bir tür ördek.

sîrgey Bir tür tuzak, tün sîrgeyî sincap kapanı.

sîrgeyek bk. sîrgey

sirgeyek bk. sirgey.

sîrgîn Besleyici, gıdalı krş. sînmîn.

sîri *zf.* Yanında, yanı başında.

sırı 1. Büyükbaş hayvanın işlenmiş derisi. 2. Bu derinin sertleşmesi, teerî sîrî pol parğan Deri sertleşmiş.

sirîg 1. Asker. Hırğıstan kilgen hannığ sirîg Hakasya'dan gelen kanlı asker, sirîge parğan çiitter askere giden gençler 2. Ordu. 3. Kam ruhları, ham sirîglerî kamın (ruh) askerleri.

sîrke- Uyumak, pineklemek.

sîrkî- bk. sîrke-

sîrle- 1. Titremek. 2. Sızmak: *"Türce polarman, ol suğ sîrlep sthhan."* S. Çarkov (Çok geçmeden, o su sızmaya başlamış.)

sirien- Akciğerde yara oluşmak, ökpezî sirlen parğan. akciğerinde yara oluşmuş.

sîrlene s. Titrek, titreyen.

sîries Titreme.

sîrles- Titremek, titreşmek: *"Tın sîrleskenlirfıp pardı."*A. Kuzugaşev (Çok titremesi geçiverdi.)

sîrlestîr- Titretmek: *"Harahtarın suğlandıra körlp, filin slrlesfirîp, pir le tınısha fiblsken: -Toray çiîpedl be?"* A. Çerpakov (Gözleri sulanarak bakıp, dilini titretip, bir nefeste söylemiş: -Toray gelmedi mi?)

sîrlet- Titretmek.

sirop Şurup.

sirt Ant, yemin, sırt çi - ant içmek.

sirte- Fiske atmak, parmaklarıyla dokunmak: *"Çathan hılların sirtedl / Köksîn çanda gidilip / Köölce haylap pastadı."* M. Bainov (Yatık tellerine dokundu / Göğsünü öksürüp açarak / Yavaşça söylemeye başladı.)

sirtek Küçük tuzak.

sirten- Ant içmek, yemin etmek.

sirtenne- Cilvelenmek, kendini beğendirmeye çalışmak.

sirtes- (birbirine) Fiske atmak, çimdik atmak.

sirtes Fiske atma.

sirtet- Fiskeletmek innîlîge pastırba, irgektîge sirtetpe omuzluya ezdirme, baş parmaklıya fiskeletme .

sirtey- 1. Dik durmak: *"Hulahtan la sirteylsçeler."* İ. Topoyev (Sadece kulakları dikleşiyor.) 2. Cilvelenmek, kırıtmak, nazlanmak.

sirteyte *zf.* 1. Doğru olarak, dik olarak at huiahtarın sirteyte tuthan at kulaklarını dik tutmuş. 2. Kırıtarak, doğru olarak.

sirtîk (I.) 1. Fiske. 2. Kertik atılan tabelâ. hoy sanın sanacan sirtîk koyunların sayısının yazıldığı tabelâ.

sirtîk (II.) Küçük kar yığını.

sîrtle- Atmak, çarpmak. tamın sîrtlepçe nabzı atıyor.

sirtpe Kozalak dövme sopası.

sirtpes bk. sirtpe

sîs (I.) Çıban, şiş.

sîs (II.) Şiş, kebap şişi.

sis- (I.) Sezmek, hissetmek: *"Ağaa lzençeîkennerln sisçetken, olarnın tikke le îdi pol paradan istin uğaa tın açıdıbısha n."* İ. Kotyuşev (Ona

kadar dikkatli dinlese de, hiç duymamış.) sirgek tutçam dikkatli tutuyorum. 2. Uyanık, gözü açık.

sirgekten- 1. Dikkatli, duyarlı olmak, hassaslaşmak. 2. Uyanık olmak, gözü açık bulunmak: *"Sabığa tüsken an-hustar / Sirgektenlp çadıbıshan. "•* A. Topanov (Uyuklayan av kuşlar / Dikkatlice yatıyorlar.)

sîrgele- Sirke düşmek, sirkelenmek.

sirgey *zool.* Bağırtlak, bir tür ördek.

sîrgey Bir tür tuzak, tün sîrgeyî sincap kapanı.

sîrgeyek bk. sîrgey

sirgeyek bk. sirgey.

sîrgîn Besleyici, gıdalı krş. sînmîn.

sîri *zf.* Yanında, yanı başında.

sırı 1. Büyükbaş hayvanın işlenmiş derisi. 2. Bu derinin sertleşmesi, teerî sîrî pol parğan Deri sertleşmiş.

sirîg 1. Asker. Hırğıstan kilgen hannığ sirîg Hakasya'dan gelen kanlı asker, sirîge parğan çiitter askere giden gençler 2. Ordu. 3. Kam ruhları, ham sirîglerî kamın (ruh) askerleri.

sîrke- Uyumak, pineklemek.

sîrkî- bk. sîrke-

sîrle- 1. Titremek. 2. Sızmak: *"Türce polarman, ol suğ sîrlep sthhan."* S. Çarkov (Çok geçmeden, o su sızmaya başlamış.)

sirien- Akciğerde yara oluşmak, ökpezî sirlen parğan. akciğerinde yara oluşmuş.

sîrlene s. Titrek, titreyen.

sîries Titreme.

sîrles- Titremek, titreşmek: *"Tın sîrleskenlirfıp pardı."*A. Kuzugaşev (Çok titremesi geçiverdi.)

sîrlestîr- Titretmek: *"Harahtarın suğlandıra körlp, filin slrlesfirîp, pir le tınısha fiblsken: -Toray çiîpedl be?"* A. Çerpakov (Gözleri sulanarak bakıp, dilini titretip, bir nefeste söylemiş: -Toray gelmedi mi?)

sîrlet- Titretmek.

sirop Şurup.

sirt Ant, yemin, sırt çi - ant içmek.

sirte- Fiske atmak, parmaklarıyla dokunmak: *"Çathan hılların sirtedl / Köksîn çanda gidilip / Köölce haylap pastadı."* M. Bainov (Yatık tellerine dokundu / Göğsünü öksürüp açarak / Yavaşça söylemeye başladı.)

sirtek Küçük tuzak.

sirten- Ant içmek, yemin etmek.

sirtenne- Cilvelenmek, kendini beğendirmeye çalışmak.

sirtes- (birbirine) Fiske atmak, çimdik atmak.

sirtes Fiske atma.

sirtet- Fiskeletmek innîlîge pastırba, irgektîge sirtetpe omuzluya ezdirme, baş parmaklıya fiskeletme .

sirtey- 1. Dik durmak: *"Hulahtan la sirteylsçeler."* İ. Topoyev (Sadece kulakları dikleşiyor.) 2. Cilvelenmek, kırıtmak, nazlanmak.

sirteyte *zf.* 1. Doğru olarak, dik olarak at huiahtarın sirteyte tuthan at kulaklarını dik tutmuş. 2. Kırıtarak, doğru olarak.

sirtîk (I.) 1. Fiske. 2. Kertik atılan tabelâ. hoy sanın sanacan sirtîk koyunların sayısının yazıldığı tabelâ.

sirtîk (II.) Küçük kar yığını.

sîrtle- Atmak, çarpmak. tamın sîrtlepçe nabzı atıyor.

sirtpe Kozalak dövme sopası.

sirtpes bk. sirtpe

sîs (I.) Çıban, şiş.

sîs (II.) Şiş, kebap şişi.

sis- (I.) Sezmek, hissetmek: *"Ağaa lzençeîkennerln sisçetken, olarnın tikke le îdi pol paradan istin uğaa tın açıdıbısha n."* İ. Kotyuşev (Ona

güvendiklerini sezmiş, onların boşuna öyle olmaları içini çok acıtmış.)

sis- (II.) Çıkarmak, çözmek: *"Hosti turıp, hollağnı sisçem / Ibîrîp çörîp, izerim alçam."* M. Kilçiçekov (Yanına durup, kolanı çözüyorum / Etrafında dönüp, eyerimi alıyorum.) haptın ansın sis- çuvalın, torbanın ağzını çözmek.

sîs- Şişmek, kabarmak: *"Hoortay apsah odırçaa sîskençe uzupça, -üzerler."* N. Domojakov (Hoortay ihtiyar kabası şişene kadar uyuyor, derler.) harahtarı sTs- gözleri şişmek.

sîskîr- Fışkırmak, püskürmek.

sispe Kazık, sispe hazaa kazıklı çit. aran-çula attı kircen sispe hazaa irgeptîr meğer yiğit atı sokacak kazıklı çit imiş.

sispek Bilmece: *"Min sispek nımah salim, tabarzar ba? - surğan pir oolah."* I. Kostyakov (Ben bilmece sorayım, bilecek misiniz? sormuş çocuklardan biri.) sispek sal- bilmece sormak.

sispekçî Bilmececi, çok bilmece bilen.

sispekte- Bilmece sormak.

sispîcek Küçük maşa.

sispîn bk. sipsin

şist- Çözmek: *"Naa sarığ kostyumınıh marhazın sistîp, oyda sîrerîbîsken odır."* G. Topanov (Yeni sarı elbisesinin düğmesini çözüp, arkasına yaslanmış oturuyor.) krş. sis-

sîste- 1. Isıtmak. 2. İse tutmak, islemek. 3. Ateşte şiş çevirmek.

sîsteg Şiş, şişlik, şişmiş: *"Mındağ sîsteg nime haydi ağırtpas sa."* İ. Kotyuşev (Böyle şişlik nasıl ağrıtmayacaksa.)

sistema Sistem, tabığlıg sistema seçim sistemi, nervay sistema sinir sistemi, kartoçnay sistema kart sistemi.

sistematiçeskay s. Sistematik.

sisten- 1. Sıcakta ısınmak: *"Sağday, izer poduşkazın çastanıp, kün haraana sîstenîp, samahnah soröçîlene uzupçaîhan polğan."* N. Domojakov (Sağday, eyer yastığına yaslanıp, güneş ışığında ısınıp, serin esintide serinleyip uyumuş.) Küren adım künge sîstençe. Bilmece, ot yığını. (Kızıl atım güneşte ısınır). 2. İse tutulmak, islenmek, ateşte kurumak.

sîstet- 1. Isıtmak. 2. Ateşte kurutmak.

sistik Dirgen, sîstîk tart- dirgen vasıtasıyla toplamak.

sistîl- Çözülmek.

sistin- Çözülmek, bağdan kurtulmak.

sistir- (I.) Sezdirmek.

sistir- (II.) 1. Çözdürmek. 2. Koşumundan ayırtmak.

sistis- (birlikte) Çözmek.

. sit *bot.* Genç melez ağacı.

sittse Basma (kumaş.) sittse kögenek basma giysi.

sitkî 1. s. Güzel, hoş. 2. *zf.* Güzelce, iyice.

sitkîg 1. Dikkat. 2. Dikkatli, sitkîg pala dikkatli çocuk.

sitkîm *kız.* Pire krş. segîrtkes.

sitper *kız.* Büyük çuval. hızıllar uluğ haptı sitper tip adacahnar Kızıllar büyük çuvala "sitper" derler.

siste Basma kumaş sitse kögenek basma kumaştan gömlek.

sizîg (I.) Halletme, çözme tapcan nımahtıh sizîgî bilmecenin çözümü.

sizîg (II.) Emare, iz.

sizîk 1. Tahmin, sezi, zan, şüphe. 2. Anlama, kavrama, sezme. 3. Duygu, duyu.

sîzîk Şiş, şişmiş, şişlik: *"Haydağ-da çabal, uğaa hahastığ nime sağınıp*

alğan odır pu slzlk sıraylığ, îkî eektîg, terpek hazan tündergen oshas pastığ tadar." N. Domojakov (Ne de kötü, çok şaşırtıcı şey düşünüp duruyor bu şiş suratlı, iki çeneli, yuvarlak kazan döndürülmüş gibi kafalı Hakas.) sızîk naah şişmiş yanak.

sizîktîg s. 1. Düşünceli, anlayışlı: *"Zoyka suğ çoğm pîlgen, paza ol sizîktîg on çastığ hızıcah polğan, çe andağ daa polza, paza sıdacaa çohta, pabazın hıshan."* N. Domojakov (Zoyka su olmadığını biliyordu ve on yaşında anlayışlı bir kızdı, fakat öyle de olsa, dayanacak gücü kalmadığından babasını sıkıştırdı.) 2. Makul, ihtiyatlı, sağduyulu. 3. Anlayışlı, ferasetli.

sizîn- 1. Fark etmek, farkına varmak, anlamak, kavramak. 2. Hissetmek, duymak, sezinmek: *"Ol pray çlglengen paza sizîngen nimelerînln sınğa tur parğanın pil salğan."* İ. Kotyuşev (O bütün şüphelendiği ve sezdiği şeyerin gerçek olduğunu anlamış.)

sîzîn- Şişmek, kabarmak: *"İrten pabamnın sırayı paza azah-holları kızl tanıcaa çoh pola sîzlnglep parğan."* V. Kobyakov (Sabah babamın yüzü, elleri ve ayakları tanınmayacak şekilde şişti.)

sizîndîr- Hissettirmek, sezdirmek: *"Kolka, parar çirln közldlp, pazın iklpçe, pozının pazoh parıp körerge hınmaanın sizlndlrlp."* A. Kuzugaşev (Kolka, gideceği yeri gösterip, başını sallıyor, kendinin yeniden gidip görmek istemediğini sezdirerek.)

sizînîs Seziş, sezgi.

sizînîs- Birlikte hissetmek, sezinlemek, fark etmek, kavramak, anlamak.

sizîs- (birlikte) Duymak, sezmek, hissetmek.

skameyka Sıra, peyke: *"Sumkalar stol alnınzarhı skameyka üstüne sahi parğan."* İ. Kotyuşev (Çantalar masanın karşısındaki sıraya bırakılmış.)

skandal Skandal: *"Şkolada pir **dee** skandal, pir dee hınığ oyın, pir dee kilklm arah tudıs, Vaska aralaspaanda, irtpecen."* A. Kuzugaşev (Okulda herhangi bir skandal, güzel bir oyun, çaplıca bir kapışma Vaska girişmeden geçmiyor.)

skat *zool.* Kedi balığı.

skatert' Masa örtüsü, sofra örtüsü.

skazuemay *gr.* Yüklem.

skelet iskelet.

skipidar Terementi.

sklad Depo: *"Alcıbay irtengîzîndök skladtan çardılar, pozığ paza annan daa pasha tura tıhtırına kirekslIçetken nimelernl alıp alğan."* S. Çarkov (Alcıbay sabahleyin depodan kalaslar, çivi ve başka da ev tamirinde gerekli olan şeyleri almış.)

skleroz *tıp.* Skleroz, doku sertleşmesi.

sklonenie *gr.* Çekim.

skorpion *zool.* Akrep.

skotovodçeskay s. Hayvancılıkla ilgili.

skotovodstvo Hayvan yetiştiriciliği.

skovorodka Tava.

skripaç Viyolonist, kemancı.

skripka Viyolon, keman.

skul'ptor Heykeltraş.

skul'ptura 1. Heykel. 2. Heykelcilik.

skumbriya *zool.* Uskumru.

skver (küçük) Şehir bahçesi.

slagaeman *mat.* Toplanacak sayı.

slanay İri ve yüksek ağaç. slanay harağayah uzun ve düzgün çam.

slanets Şist.

slavyanin Slav.

slavyanska Slav kadın.

slavyanskay Slav, Slav'a ait, Slav'la ilgili, slavyanskay tîller Slav dilleri.

sledovatel' Sorgu hâkimi, sorgu yargıcı.

sledstvie Tahkikat, soruşturma.

slesar' Tesviyeci, çilingir.

siesarnay s. Tesviye, çilingirle ilgili. slesarnay instrument çilingir aleti.

slog Hece. söster slogtarğa pölîlçeler kelimeler hecelere bölünür.

slon Fil. slon palazı fil yavrusu, t î z î slon dişi fil. slon söögîfil kemiği.

slovar' Sözlük, lügat.

slujaşçay Memurluk.

slujba Hizmet, memurluk.

slujebnay Memuriyetle, hizmetle ilgili.

slujit pol- Hizmet etmek, memurluk yapmak.

slyot Kongre, toplantı. demokratiçeskay çiitternîn slodı demokratik gençler toplantısı.

smala- Atmak, fırlatmak.

smalas- Birbirine atmak, fırlatmak olğannar harnan smalashannar çocuklar birbirlerine kar atmışlar.

smalat- Attırmak, fırlattırmak.

smena Vardiya, haraağı smenada toğın- gece vardiyasında çalışmak.

smenalığ s. Vardiyalı. îkî smenalığ iki vardiyalı.

smeta Gelir gider hesabı, smeta püdîr- gelir gider hesabı yapmak.

smetana Kaymak.

smo Ayak teri.

snaryad 1. Alet, araç gereç gimnastiçeskay snaryadtar jimnastik aletleri. 2. Mermi. artilleriyskay snaryad top mermisi.

snayper Keskin nişancı.

snek Çok zayıf, kuru.

snop Demet, bağlam.

sntyabr' Eylül.

sobay Geyik derisiyle örtülü Tunguz veya Ostyak çadırı.

sobır- 1. Savurmak. 2. Karıştırmak, dağıtmak. 3. Esmek.

sobıs- Savrulmak, fırlayıp gitmek: *"Pacah iney, orhannabinan, ibîne kire sobıshan."* M. Kokov (Pacah nine, küfrederek, eve doğru fırlamış.)

sobıra Kavak kabuğu.

sobırıi- 1. Savrulmak. 2. Dağılmak, karışmak. 3. Esmek.

sobıtie Olay, hadise, mejdunarodnay sobitieler uluslar arası hadiseler.

sobolek *bot.* Bir ot adı.

sobra bk. sobıra

sobranie Külliyat.

sobstvennost' Mal, mülkiyet.

soçinenie Yazma, el yazması.

soda Soda. îsçen soda içecek soda, kip çuğcan soda elbise yıkayacak soda.

sodağa *hlk.* bk. sodan.

sodan 1. Dar, kısa. 2. Kesik kuyruk: *"Süs mınnan! A to sodan huzuriinnı üze tolğabızam."* V. Şulbayeva (Defol buradan! Yoksa şu kesik kuyruğunu kesip dolarım.)

sodanna- Yaltaklanmak.

sodannaas Dalkavuk, yaltakçı.

soldannos bk. soldannas

soderjanie İçerik. kniganın soderjaniezi kitabın içeriği.

soderjanielîg *s.* içerikli, muhtevalı.

soglasnay *gr.* Ünsüz, sessiz.

soğ Köz, kor.

soğa (ı.) *anat.* Aşık kemiğinin tümsek yanı. soğa-pöge tabızah kemikle oynanan bir oyun.

soğa (ıı.) Karasaban, soğa tut- çift sürmek.

soğah Havan, döveç. tus nasçan soğan tuz dövülen döveç. soğah palazı havaneli.

soğan 1. Ok: *"Pirde, atılgan soğan çili, annarnı soona halğıshan."* N.

Nerbişev (Bazen, atılan ok gibi, vahşi hayvanları arkada bırakmış.) Hızıl soğanım hır azıra attım. Bilmece, güneşin batması. (Kızıl okumu tepe üzerinden attım.) 2. Asker, soğanğa çibîrgî - ilîg çastığ ir kîzîler sanalcan asker olarak yirmi ile elli yaş arasındaki erkekler sayılır.

soğan *sag. anat.* Köprücük kemiği.

soğıl- (ı.) 1. (hayvan) Kesilmek, öldürülmek. 2. Vurulmak, dövülmek, dövüp kabuğundan ayırmak. köçe soğıiça arpa dövülüyor.

soğıl- (ıı.) Örülmek, (nakış) işlenmek: *'Tura istîg, arığ, algım, hoostap soğılğan kidenner tözel partir."* N. Tyukpiyekov (Ev refah, temiz, geniş, nakış işlenmiş ketenler döşenmiş.)

soğım 1. Kesilmek için hazırlanan hayvan, soğımğa malnı öskîr- malını kesmek için beslemek. 2. Kış için hazırlanmış et.

soğın s. Çirkin, yakışıksız, sevimsiz: *"Pozı, haya üstünde pik tur salıp, aar, çobalıstığ soğın körlsneh ibîrkînl pir sanay kör pariğan."* N. Nerbişev (Kendi, kaya üstünde sağlam durup; ağır, acılı çirkin bakışıyla bütün çevreyi gözetlemiş.)

soğın- (ı.) Kendini dövmek, dövünmek.

soğın- (ıı.) Dua etmek, hudayğa soğınça Tanrıya dua ediyor.

soğın- mağın *tekr.* Çirkin, sevimsiz, eski püskü: *"Ağa-uuçalar çüs çil minin alnında püdırgen irgî soğınmağın turalarda."* V. Şulbayeva (Büyüklerimiz bundan yüz yıl önce yapılan eski sevimsiz evlerde.)

soğın bk. soğan

soğıs Vuruş, dövüş, kavga, kapışma.

soğıs- Vuruşmak, dövüşmek, kapışmak.

soğla- Alay etmek, gülmek.

soğlağ Alay, istihza.

soğlan- Işık, ateş sönmek, yanıp sönmek: *"Çıltıstar kök tigîrnm ihnın gazap, köyıp soğlançadırlar."* A. Topanov (Yıldızlar mavi göğün genişliğini süsleyip, yanıp sönüyorlar.)

soğlas- Alay etmek, gülüşmek.

soğlas Alay etme, istihza.

soğlat- Alay ettirmek, küçümsetmek.

soğlığ s. Közlü, közü olan. Köygen odıh soğlığ polzın, ahhan suun tabrah polzın. Atasözü (Yanan ateşin közlü olsun, akarsuyun hızlı olsun.) harağı ottığ, hamağı soğlığ gözü ateşli, alnı korlu.

soğran- (çocuk) Kendini kötü hissetmek.

soh (ı.) S. Terbiyesiz, yaramaz, soh pala yaramaz çocuk.

soh (ıı.) Havan, döveç.

soh- (ı.) 1. Vurmak, dövmek: *"Ol sohpas nimes, sınap taa soğar."* V. Kobyakov (O dövmez değil, gerçekten de döver.) Sökklep ügretpe, sölep ügret, soğıp ügretpe, çoohtap ügret. Atasözü (Söverek öğretme, söyleyip öğret, döverek öğretme, konuşup öğret.) 2. Öldürmek, kesmek, bıçakla öldürmek: *"Haydi ol, kilip, pistin çalğıs puğabıstı soh parıbı$han."V.* Şulbayeva (Nasıl o, gelip, bizim biricik boğamızı kesmiş.)

soh- (ıı.) (çorap vb.) Örmek.

soha (ı.) Karasaban, krş. soğa (ıı.)

soha (ıı.) (okta) Ağaç uç. soha pastığ soğan ağaç uçlu ok.

sohaçı Ciğer şiş. çonğa toshanca çiir sohaçı ittîm halka doyana kadar yiyecek ciğer kebap yaptım.

sohır *sag.* Ala, alaca. krş. çohır

sohır an Pars.

sohla- Yemi gagalamak.

sohlas- 1. Yemi gagalamak. 2. Çenesi birbirine vurmak: *"Payusanıh udur nandırarın, eegJ sohlazıp, sağaan."*

A. Çerpakov (Payusa'nm cevap vermesini, çenesi birbirine vurarak beklemiş.)

sohlat- Yemi gagalatmak.

sohpa *kız.* Havan döveç.

sohpa *kaç.* Kapan, tuzak.

sohpah 1. Küme, yığın. 2. Yığıntı. sohpah obaa taş yığıntısından kurgan. 3. Ağaç tabakası, hazin sohpağınah ayah itçeh kayın tabakasından kâse yapılır.

sohpar *kız.* (buz üzerinden vurarak balık avlamaya yarayan) Tokmak.

sohparla- *kız.* (buz üzerinden balığı avlamak için) Tokmaklamak.

sohsodır 1. Skandal, sohsodır çoh çurtapça sakin yaşıyor, sohsodır pol- skandal olmak. 2. Onursuzluk, namussuzluk sohsodır it saltır . namussuzluk etmiş.

sohta- Gagalamak.

sohtan- Yaramazlık etmek: *"Orıstarnın sohtanğanı daa tilem istılbeceh."* N. Tyukpiyekov (Rusların yaramazlık ettikleri de hiç duyulmamış.)

sohtancıh Yaramaz, şımarık çocuk.

sohtandır- Yaramazlık yaptırmak.

sohtanıs- Birlikte yaramazlık etmek, şımarmak.

sohtanıs Yaramazlık etme, şımarma.

sohtır- 1. Dövdürmek, dövülmek: *"ilya abısha sohtırğan Vaskanan Kolkazar, köölceen oylas parıp, aldapçalar."* A. Kuzugaşev (İlya papaza dövülen Vaska'yla Kolka'ya doğru sessizce koşup yalvarıyorlar.) 2. Kendini bıçaklatmak.

sohtırba *kız.* Kapan, tuzak.

sol Sol: '7 7 / 7 / 7 7 *at pazı nah sol hırına azıra tastabızıp, tüze hondı."* V. Kobyakov (Dizginini atın başından sol yanına atarak, iniverdi.) çolnıfi sol sarinda yolun sol tarafında, sol hol sol el, kol. sol sari sol taraf.

sola Lâkap, takma ad, ad. adın solan kem polcan? adın, lâkabın nedir?.

solaas Çit: *"Hoortay ağa solaas sidenînîh îzîgî hırında."* N. Domojakov (Hoortay ihtiyar bahçe çitinin kapısı yanında.)

solabanah Meyhane.

solağay *s.* Solak.

solağayla- Solak olmak, sol eliyle yapmak.

solala- Lâkap takmak, adlandırmak.

solalat- Lâkap taktırmak, adlanmak: *"Nince le par ahnar, hustar Idök tooza solalatçalar."* M. Kilçiçekov (Ne kadar varsa av hayvanları, kuşlar / Onların hepsi adlandırılıyor.)

solban 1. Yıldız: 2. Çolpan: *"Pray çirlerge Solban çili çarıp..."* M. Arşanov (Her yeri Çolpan gibi aydınlatıp...) tan solbanı sabah yıldızı, iir solbanı akşam yıldızı. solban çıltıs harahtığ, sulu manan sıraylığ Çulpan (Venüs) yıldızı gözlü, çok ak yüzlü, (çok güzel yüzlü.)

solbı (ı.) (balığı ağdan almak için) Kepçe.

solbı (ıı.) (aşık oyununda) Kazanamama durumu.

solbıra- Şarıldamak, şırıldamak, çağlamak: *"Solbırap ahhan suğlarınnan / Sallar ince püdJge."* M. Kokov (Çağlayıp akan sularından / Sallar iniyor inşaata.)

soldat 1. Asker: *"Küsküde riihnenne hızıl sübürekter hazağlap salğan haydağ-da soldattar kilgenner."* A. Kuzugaşev (Güzün yenlerine kızıl bezler bağlayan bazı askerler gelmişler.) Toğıs hadıl ibnîn îstînde toğızon soldat. Bilmece, arılar. (Dokuz kat evin içinde doksan asker.) 2. Askerî: *"Ol soldat ton ma tööy polğan."* M. Çebodayev (O asker elbisesine benzer idi.)

soiıcah *sag.* Zeminlik, toprak d a m .

solğam (ı.) Uzun mesafe, solğam çörîstîg at uzun yol giden at.

solğam (ıı.) (gebe kadın için) Karnı küçük, solğım îstîlîg ipçî karnı küçük gebe kadın.

solğım (ı.) bk. solğam (ı.)

solğım (ıı.) bk. solğam (ıı.)

solıh- Solmak.

solın- Avare avare dolaşmak, ol kün tooza gorod arazınca solın çörgen gün boyu şehir içinde avare avare dolaşmış.

solidarnost' Dayanışma. istenîsçîlernîn solidarnozı işçilerin birliği.

solist Solist.

solo Solo.

solonka Tuzluk.

solovey *zool.* Bülbül.

som (ı.) *zool.* Yayınbalığı.

som (ıı.) 1. Siluet, suret, görüntü, somı pasha tağlarnı asça görüntüsü farklı dağları aşıyor. 2. Resim, fotoğraf: *İren kîzî mındağ somnı île kör salğan."* N. Domojakov (Er kişi böyle bir resmi iliştirmiş.) som îlresim, fotoğraf asmak, som hısılresim yapıştırılmak.

som (m.) Som, saf. som altın som altın. som kümüs som gümüş.

som- 1. (suda) Yüzmek: *"Sidik tayğanı ütep / Somcan kurort püdîrçe."* P. Ştıgaşev (Sık ormanı aşarak / Yüzecek kaplıca yapıyor.) 2. Suya dalmak, somcan kip mayo.

soma (ı.) S. 1. Açıkgöz, becerikli. 2. Bencil.

soma (ıı.) Ayak teri krş. smo.

soma (m.) bk. som (ıı.)

somah (ı.) Geniş ağaç kap.

somah (ıı.) Derin kar.

somahta- Kara batmak, bulanmak, pala somahtap par kilgen çocuk kara batmış.

sombır Harbi, tüfek temizleme çubuğu.

somdır- 1. (suda) Yüzdürmek. 2. (suya) Daldırmak.

somğı *zool.* Gürlü kuşu.

somı bk. som (ıı.)

somıs- 1. Suda birlikte yüzmek. 2. Suya birlikte dalmak.

somıshan *zool.* Solucan.

somna- Resim yapmak, resim çizmek.

somnah Kaşık, pîr somnah mün oortap polbaan bir kaşık çorba içememiş. krş. samnah.

somnal-Resmedilmek: *"Çaspan tağlar paza olarnın sırtındağı kizek ağastar, somnalıza, çayhalıza tüzîp, pîrsî pirsîne kölenîzîp, gide hal turğannar."* A. Çerpakov (Geniş dağlar ve onların sırtındaki seyrek ağaçlar, resimlenip, sallanıp, birbiri ardına saklanarak kayboluyorlar.)

somnığ s. Resimli: *"Lenin somnığ orden."M.* Kilçiçekov (Lenin resimli madalya.)

somzılğas bk. somzılğay

somzılğay *bot.* Soğanlı bir bitki.

sofi 1. Son, sonra, sinin sonda senden sonra. 2. Gelecek son çılda gelecek yıl.

sofiah *sag.* Topuğu arkaya kaymış çizme.

sonar 1. Gelecekte. 2. Gelecek yıl.

sofias bk. sofiıs (ı.)

sondar bk. sondır.

sondır Görüntü, görünüş, sondırı pasha suğlar polğan görünüşü başka ırmaklar imiş.

sofidol (geyikte) Aşık kemiği, ah kiiktîfi sondolı geyiğin aşık kemiği.

sonhah 1. Öne doğru eğik. 2. Uçları kıvrık, soyannar sofinah ödîktîg çörçeler Tuvalar ucu yukarı kıvrık çizme giyerler.

sofihay- (öne) Eğilmek, meyletmek.

sofiıs (ı.) Aşık oyununda oyın dışı kalma durumu, sofiıs atıbıstı (aşık oyununda) oyun dışı kaldı.

sonıs (II.) *folk. zool.* Hamster.

son it Kemiksiz et. son it, aarlığ it nimes kemiksiz et kıymetli et değildir.

sonla- Zil çalmak, çınlamak, şıngırdamak.

sonlas- Şıngırdaşmak. îdîs-hamıs sonlaspinan polğa tüs parğan kap kaçak şıngırdayarak zemine düşmüş.

sonmah Derin kadeh, kâse, fincan. sonmah çîrçenen çey îsçen derin fincanla çay içmiş.

sofinin hıra Geç ekilen tarla.

soo 1. Son in soona halğan en sona kalmış. 2. Arkası, peşi sıra, sonu Çabal nimenîn soonca parzan, çahsı nimenî taap polbassın. Atasözü (Kötünün peşinden gidersen, iyiyi bulamazsın.) kök înektîn soonan ah înek kilir. Bilmece, iğne ve iplik (Boz ineğin peşinden ak inek gelir.) ay soonan hemen sonra, hemen arkasından, anın soonda ondan sonra.

soo- 1. Soğumak: *"Süt soo pirgende, palaçahtıh pos tüs parğan pazın ködîrîp, ağas çîrçenî tınastapçathan aassar tut pirgen."* N. Domojakov (Süt soğuduğunda, çocuğun düşen başını kaldırıp, ağaç kâseyi nefes alan ağza tutuvermiş.) 2. *mec.* Soğumak.

soodam (I.) Kötü yer, uğursuz yer. ibnî soodam çirge turğushan evi uğursuz yere kurmuş.

soodam (II.) s. Güzel, sevimli, uğaa soodam tavar çok güzel kumaş.

soodığ Soğukluk, soğuk, soodığ alğan çir soğuk vurmuş yer (bitki, ağaç vd. .)

sooh 1. Soğuk: *"Hıshı soohtın tahmalaan orınnan sırayında alınca pîldîstîg."* V. Kobyakov (Kış soğuğunun bıraktığı izler yüzünde apaçık görülüyor.) 2. *mec.* Soğuk, sevimsiz: *"Arkadiynîh payağı sooh sösterîne acırgan parğanın közitpeske, köglîg polarğa harasça Ilona."* V. Tatarova (Arkadiy'in deminki soğuk sözlerine sinirlendiğini göstermeyerek, neşeli olmaya çalışıyor İlona.) harahtarı sooh kör- gözleri soğuk bakmak. uğaa tın sooh müthiş bir soğuk. soohha alın- soğuk almak, üşütmek: *"Ol sooh alın parğan, anın ökpelerf ağırı bizar."* N. Domojakov (O soğuk almış, onun ciğerleri hastalanır.) soohha haptır- soğuğa yakalanmak, kîçîg sooh Ekim (ayı), uluğ sooh Kasım (ayı.) sooh kii soğuk hava. sooh suğ soğuk su. sooh taa, îzîg dee nimes fark etmez, önemsiz, hıshı sooh kış soğuğu, uluğ sooh sert soğuk, hatığ sooh sert soğuk. salım sooh ağır soğuk.

sooh *sag.* bk. soğah

soohsın- 1. Soğuk olduğunu düşünmek, soğuk hissetmek 2. *mec.* Soğuk, ilgisiz olduğunu düşünmek: *"Amdı, tîzeh, olarzar soohsınıp ala çağınnap parir Todıl."* A. Çerpakov (Şimdi ise onlara soğuk olarak yaklaşıyor.)

soohtal- Soğuklaşmak. künnîh soohtalça her geçen gün soğuklaşıyor.

soohtığ s. Soğuklu: *"Ol pîlgen, mındağ açığ soohtığ, amir haraalarda ças hulunnığ çılğılar hıralar ornında honadır."* N. Nerbişev (O biliyor, böyle acı soğuklu, sakin gecelerde genç kulunlu yılkılar ekin yerlerinde geceliyor.)

sool (I.) DÜZ bacalı soba: *"İzîktln sol sarında tasnah salğan soolda uluğ çis çaynikpulazıp haynap turca."M.* Kobyakov (Kapının sol yanında taşla yapılan sobada büyük bakır çaydanlık buharlaşıp kaynıyor.)

sool (II.) 1. Parmaklık, tahta perde: *"Anın ornında çitîre köybeen turunnar la pulazıp çathlap paza çarımı izel parğan sool körin turğan."* V. Kobyakov (Onun yerinde yeterince yanmayan köseğiler duman çıkarıyor ve yarısı yanmış parmaklık görünüyor.) 2. *kız.* Kurt kapanı.

sool- 1. (su) Soğulmak, çekilmek, azalmak çayğıda suğlar sool parçalar yazın sular soğulur. înek sool pardı ineğin sütü çekildi, süt soola haynap pardı süt kaynayarak azaldı. 2. Gözü akmak îkî haraan soolzın, îkî azaan huruzın. Bed-dua (İki gözün aksın, iki ayağın kurusun.)

soola- Uğuldamak, gürüldemek: *"Yanı tağdan tağa atınca, Eelep, soolap, ol sofi nalça."* M. Arşanov (Yankı dağdan dağa vuruyor / Uğuldayıp, gürüldeyip o sonlanıyor.)

soolas Gürültü, çağlama, coşma: *"Hığırıp la kniga habarların / Talay soolazın isçenmln hacan daa."* M. Bainov (Sadece kitap haberlerini okuyarak / Denizin coşmasını işittim her zaman.)

soolat- Hışırdatmak, uğuldatmak.

sooldır- Soğultmak, azaltmak.

soolıh Susuz kanal.

soom par- Hızla yükselmek, göklere çıkmak.

soon Arka, son, sonra, soon sür- ardından gitmek, takip etmek, soon aldıra arkasından, peşinden.

soona *zf.* Ardına, arkasına, soona saldır-geciktirmek, sonraya bırakmak. soona hal- ardında kalmak.

soon süre *zf.* Arkasından, ardından pis'monı soon süre ızıbızarğa mektubu arkasından göndermek.

soonca *zf.* Ardınca, adının soonca atının ardınca. înekterînîn soonca pastır sıhhan ineklerin ardınca yürümeye başlamış.

soonan Ardından, arkasından. Çabal kîzî çağadan habadır, çabal aday soonan habadır. Atasözü (Kötü kişi yakadan tutar, kötü köpek arkadan kapar.) adının soonan oylap sıhhan atının arkasından koşmaya başlamış, soonan- soona ardı ardına, soonan çör- peşinden gitmek, soonan sürîs- peşinden takip etmek.

soonda *zf.* Sonunda, sonra: *"Soonda, ür dee polbin, pabam amir çadıbısha n."* V. Kobyakov (Sonunda, çok geçmeden babam vefaat etti.) anın soonda ondan sonra. îdi ür be, as pa polğan soonda böyle bir zaman geçtikten sonra.

soom Şaşırtıcı, tuhaf, soonı çir dikkate değer, görülecek yer.

soonzar *zf.* Ardından, arkasından.

soor Kızak: *"Aar soorlar sin salıp, alfamı tirletçezm."?.* Ştıgaşev (Ağır kızaklar koşup, atları terletiyorsun.)

soorah Küçük kızak.

sooshan Solucan krş. somıshan.

soot- 1. Soğutmak: *"Apsah, köölce pas parıp, ah samnahnah sooda übürîp, M samnah süttı ahsına salıbıshan."* N. Domojakov (İhtiyar, yavaşça yürüyüp, ak kaşıkla üfürüp soğutarak, iki kaşık sütü ağzına koymuş.) Sona saldırgan nime soop parğan. Atasözü (Sona bırakılan soğur veya sona kalan dona kalır.) 2. Atı dinlendirmek, soğutmak.

soottır- Soğutturmak.

sopçır *sag.* Harbi, tüfek çubuğu.

soplat- Tırıs gitmek, tin tin gitmek: *"Turacahha çit parğannarında, adaylar nandıra soplada halğannar."* İ. Kotyuşev (Eve ulaştıklarında, köpekler dönerek tin tin gitmişler.)

soplattır- Tırıs sürmek.

soprano *müz.* Soprano.

sor (ı.) Belâ, şansızlık, bahtsızlık, talihsizlik.

sor (ıı.) *anat.* Bağırsak çeperindeki sümüksü tabaka, hartmın son halbazın tîp, matap sooh suğa çuurğa kirek gödenin sümüksü tabakası kalmasın diye soğuk suda iyice yıkamak gerek.

sor (m.) *sag.* Şor. sorlar azii Şorlar geçidi.

sor- 1. Emmek: *"İrnîn ustayta arah tuttah, köpkenîn çidîre sorıbızim!"* M. Kokov (Dudaklarını düzgün tut da, şişkinliklerini yeterince emeyim!) ine südîn sor- anne sütü emmek. 2. içine çekmek, içmek: *"Par, sor hanzannı, künge sîstenîp odır, paza nimee sıdirzın?"* V. Tatarova (Git, çek piponu, güneşe yaslanıp otur, başka ne yapabilirsin?)

soraal bk. sorol

soraallığ s. Çubuklu (pipo), uzun saraallığ hanza uzun çubuklu pipo.

sorah 1. Sivri, sorah tağ sivri dağ. 2. *mec.* Erkeklik organı. 3. Uzunca. sorah pörîk koni şeklinde uzun börk.

soranna- Dışa doğru kaymak, fırlamak: *"Pıçahtı tutsa, anın çımalçığı, eelîp, mındar, holınan hıya sorannapça."* G. Topanov (Bıçağı tutunca, onun küçük parmağı eğilip, şöyle, elinden dışarı kayıyor.)

soratnik Silâh arkadaşı.

soray- Dimdik durmak, ileri doğru çıkmak.

sorayt- Dik durdurmak, ileri doğru çıkarmak.

sorba (ispirtodan yapılmış) İçki. arağa-sorba içki.

sordır- Emdirmek, emzirmek.

sorğa Burun (eşyada), semaverde musluk.

sorğah (kam hastalığı) Emerek tedavi etme.

sorğahta- (kam hastalığı) Emerek tedavi etmek.

sorğay 1. Saçak buzu. 2. Körebe oyunu.

sorğayah bk. sorğay

sorğay saas Ağaç sakızı, akındırık.

sorğıs (ı.) *sag.* Çizme dilciği.

sorğıs (ıı.) 1. Zamk. 2. Mühür mumu.

sorğıs (m.) Emzik, biberon, süttîğ sorğıs sütlü biberon, sorğıs pala emzik çocuğu, emzik emen çocuk.

sorğıs (iv.) Tulumba, pompa, suğ sorcan sorğıs su emme tulumbası.

sorhla- Burun çekmek.

sorığ (ı.) 1. İradeli, azimli, sorığ kızı azimli insan. 2. Fevkalade, harikulade: *"Pray çir üstünen kilgen maşinalar pJrsı pîrslnen sîlîğ, pîrsî pîrsînen sorığ, üziğî çoh çılısçadadırlar."* G. Topanov (Bütün yeryüzünden. gelen arabalar birbirinden güzel, birbirinden harikulade, bitip tükenmeden kaynaşıyorlar.)

sorığ (ıı.) Doğal tuzla, kiik kilcen sorığ yabanî keçi gelen tuzla.

sorındı imcek sorındızı süt hakkı, damat tarafından kaynanaya verilen para veya hediye.

sorıp Yara izi: *"Sırayındağı sorıptı közitçe."* V. Şulbayeva (Yüzündeki yara izini gösteriyor.)

sorıptığ *s.* Yara izi bulunan, sorıptığ sıray yara izi olan yüz.

sorla- Şorlamak, şırlamak.

sorlaas Ark, kanal, su yolu.

sorlah Çatıdan sarkan buz.

sorokin *bot.* Devedikeni çiçeği, sorokin hal tüzîrçe devedikeni çiçeği tat kaçırır.

sorol Ağızlık, çubuk: *"Sah andoh hızılğat sabi sorolı arısında polğan, otıh tazınah hızıl hıbınnar çaçıraza tüskenner, habonıh tadılığ ızı*

tunçuhha saphan." N. Domojakov (Tam o sırada kırmızı Frenk üzümü çubuğu ağzında imiş, çakmak taşından kızıl kıvılcımlar sıçramış, kavın güzel kokusu burnuna gelmiş.)

sorollığ s. bk. soraallığ

şort Çeşit, tür, sınıf: *"Minf toğısha albinçalar, minneh aar aylançalar, min îkînçî şort kîzîbîn."* V. Şulbayeva (Beni işe almıyorlar, benden kaçıyorlar, ben ikinci sınıf insanım.) pastağı şort birinci sınıf.

sortah 1. Kâse. sortah ayah derin kâse. 2. Büyük vazo

sortah çılan Mitolojik ok yılanı.

sortan *zool.* Turna balığı, sortan tös patiği turna balığı fetiştir.

sortıh *s.* Çukurlaşmış, çökük: *"Mında la Klanya oolğınıh sortıh sırayına hayığ salça."*V. Şulbayeva (Burada Klanya oğlunun çökük yüzüne dikkat ediyor.) sortıh naah çökük yanak.

sortıh- Çökmek, çukurlaşmak, sırayı sortıh parğan yanakları çökmüş.

sortin bk. sırtın

sortirovat' pol- Cinslerine ayırmak.

sortirovka Çeşitlerine göre ayırma.

sortirovşçik Ayırıcı.

sorttığ s. Cins, kaliteli.

sosha 1. Domuz: *"Sırtının tüğî, sosha hılı çili, turğlabışhan."M.* Kobyakov (Sırtının tüyleri domuz kılları gibi dikilmiş.) Soshanın çaa kölbede. Atasözü (Domuzun yağı yalakta.) îrgek sosha erkek domuz. 2. Domuzla ilgili, sosha palazı domuz yavrusu, sosha İdî domuz e t i .

soshalığ s. 1. Domuzlu. 2. Domuzla ilgili.

sosiska Sosis.

soslagatel'nay naklonenie *gr.* İstek kipi.

sostav 1. Kadro, heyet, komissiya sostavı komisyon heyeti. 2. Düzen. obşçestvonın sostavı toplumsal düzen. 3. Muhteva, içerik, im sostavı ilâç içeriği.

sot Petek.

sot paltı Yuvarlak ağızlı balta, kime itçen sot paltı gemi yapılan yuvarlak ağızlı balta.

sotsial-demokrasiya Sosyal demokrasi.

sotsial-demokrat Sosyal demokrat.

sotsialist Sosyalist.

sotsiaiiteçeskay *s.* Sosyalistik, sosyalist, sotsialistiçeskay Hakasiya sosyalist Hakasya.

sotsializm Sosyalizm.

sotsiai'nay s. Sosyal, sotsial'nay sreda sosyal ortam.

sotsialno-ekonomiçeskay ts. Sosyal ekonomik.

sotsialno-politiçeskay *s.* Sosyal politik.

sotsıolog Sosyolog.

soveşçanie Müşavere, müzakere, danışma.

soveşçatel'nay s. istişari, danışma.

sovet 1. Kurul, heyet, konsey. 2. Şura, meclis.

sovetskay s. Sovyet: *"Sanap toospas payınan amfi / Sovetskay çon tuzalança."* M. Arşanov (Sayıp bitmez zenginliğinden onun / Sovyet halkı faydalanıyor.)

sovhoz Sovhoz, devlet çiftliği: *"Sîrernm pastiihar, sovhozha agronom polarğa hığırıp, mini çoo hathırttı."* G. Topanov (Sizin yöneticiniz, sovhoza tarım uzmanı olmam için çağırtarak beni çok güldürdü.)

soy- (deriyi) Yüzmek, soymak: *"Ah tashıllarca çöfıp / Aymah annar atçahnar / Andoh teerîzln soyıp / Ahnın idin çıcehner."* P. Ştıgaşev (Ak zirvelerde yürüyüp / Çeşitli avlar vurmuşlar / Orada derisini yüzüp / Onun etini yemişler.) Afini

ödîrîp albaanda, teerîzîn soy bacan. Atasözü (Av öldürülmeden, derisi yüzülmez.)

soyaltah iki yaşında dağ keçisi, azır müüstîg soyaltah çatal boynuzlu dağ keçisi.

soyan (ı.) Kapak.

soyan (ıı.) Tuvali.

soydır- Deriyi yüzdürmek, soydurmak.

soedinenie 1. *kim.* Bileşim. 2. Birlik, askerî birlik.

soyğa Soymuk, ağaçların iç tabakası.

soyğah İnce buz tabakası, soyğahta at taylıhça ince buzla kaplı yerde at yorulur.

soyğıç bk. soyğıs

soyğıs Kabuk soyma aleti.

soyığ (deriyi) Soyma, yüzme.

soyıl- (deri) Soyulmak, yüzülmek.

soyın 1. Dökme (demir). 2. Dökme demirden, soyın pes dökme soba. soyın îdîs dökme kap.

soyıs- Deriyi birlikte yüzmek, soymak.

soyla- Sürünmek: *"Anan çılan çili soylaam."* V. Şulbayeva (Sonra yılan gibi süründüm.)

soylaas 1. s. Sürüngen. 2. Yılan

soylat- Süründürmek: *"Anan min pashaların, naa kilgennerni, soylatham."* V. Şulbayeva (Sonra ben başkalarını, yeni gelenleri süründürdüm.)

soyoh- İğdiş edildikten sonra hastalanmak.

soytıh bk. soyğah

soyuz Birlik, ittifak: *"Pray soyuzha sablançazın alğıs sağaa."* M. Kilçiçekov (Bütün birlikte tanınıyorsun, teşekkürler sana.)

soyuznay s. Müttefik, birlikle ilgili. soyuznay respublika birlik cumhuriyeti.

soyuzniçeskay s. Müttefik, müttefikle ilgili, soyuzniçeskay voysakalar müttefik askerleri.

soyuznik s. Müttefik.

sozidatel'nay s. Yaratıcı, yapıcı.

soznetal'nay s. Bilinçli, şuurlu.

söbek bk. söp

söbîre 1. Çocuk, söbîrezî köp çok çocuğu var. 2. Aile. uya-söbîre aile.

söbîrelîg s. Aile. söbîrelîg kîzî aileli insan.

sögîl- Sökülmek, kögeneem çîkteh sögîldî elbisem dikiş yerinden söküldü.

sögîncîk Küfürbaz. Sağıstığ sanacıh, sağızı çoh sögîncîk. Atasözü (Akıllı hesaplı, akılsız küfürbaz.)

sögîm 1. İnce dallardan veya köklerden ip 2. Deriden yapılmış ip, sırım. çügen tağıracan sögîm dizgin tamir edecek sırım.

sögîr- (doğumdan sonra) Sonu gömmek, pala inezîn sögîr salğan çocuk eşini (sonunu) gömmüş.

sögîs (ı.) Sökme, söküş.

sögîs (ıı.) Sövme, sövüş.

sögîs- (ı.) (birlikte) Dikişi sökmek.

sögîs- (ıı.) Sövüşmek, küfürleşmek.

sök- (ı.) Sökmek.

sök-(ıı.) Sövmek, kötü söylemek. Sökklep ügretpe, sölep ügret, soğıp ügretpe, çoohtap ügret. Atasözü (Söverek öğretme, söyleyip öğret, döverek öğretme, konuşup öğret.)

sökle- Sövmek, kötülemek.

sökles Sövme, kötü söyleme, sövüş.

sökles- Sövüşmek, birbirine kötü söylemek.

söklettîr- Sövdürmek, kötü söyletmek.

sökpe Başın arka tarafı.

sökpecek Beyincik.

sökpek (ı.) Şıra. poza sökpegî boza şırası.

sökpek (ıı.) Kaban, gocuk.

sökteş *şor.* Oduncu baltası, odın çarcan sökteş odun yaracak balta.

söktîr- Söktürmek.

söl (i.) 1. İrin, cerahat. 2. Lenf. 3. Yaşayan organizmadaki sıvı. suğ-söl sıvı. süt-söl süt yiyeceği.

söl (ıı.) Çöl. hushun tüspes huba sol kuzgun inmez boz çöl.

sölbek 1. Uzun etekli, sölbek kip eteği uzun elbise. 2. *mec.* Kurt.

söl cazı Bozkır: *"Çazağ-çalaas söl cazını ibir göredir, mal hadarıp."V.* Kobyakov (Yalın yapıldak bozkırda geziyor, mal otlatıp.)

sole- 1. Söylemek: *"Ol, nirnelerin çabızah stol üstüne salıp, Torkaa sölepçe."* V. Kobyakov (O, eşyalarını alçak masaya salıp, Torka'ya söylüyor.) Sökklep ügretpe, sölep ügret, soğıp ügretpe, çoohtap ügret. Atasözü (Söverek öğretme, söyleyip öğret, vurup öğretme, konuşup öğret.) 2. Evlenme teklif etmek.

söledîg bk. söleg

söleg Söyleme, beyan etme.

sölem bk. sölek

şölen- Söylenmek.

söles- Söyleşmek.

sölet- Söyletmek: *"İdi dee soğıp, olarnı pir dee nime sölet polbaan."* V. Kobyakov (Öyle dövse de, onlara hiçbir şey söyletememiş.)

sölgî bk. söygî

sölîn- Genişlemek, açılmak, yayılmak, boy atmak.

sölînîs Genişleme, açılma: *"Pir uğaa çoon hus, ol nimenih üstüne odınbızıp, hanattarın nince çider sölînizînen caza tuthan."* N. Domojakov (Çok büyük bir kuş, o nesnenin üstüne oturup, kanatlarını olabildiğince açıp yaymış.)

sölkem Yüz kilometrelik at yarışma mesafesi, pîr at sölkemî bir yarış mesafesi (yaklaşık yüz kilometre.)

söltîr Seyrek, söltîr ürgen sürmes seyrek örülmüş belik, söltîr hathan çîp seyrek örülmüş ip.

söö 1. Ağ örgülü kepçe. 2. Filtre.

sööder 1. Dinlenilen yer. 2. *mec.* Kam tefi.

söö tart- Çekmek, uzatmak: *"Piree-piree tapsashannar, sağam na odırğanı, söö tartıp, çoo pıçırapçathan."* N. Domojakov (Bir bir seslenmişler, azıcık oturması uzayıp, cok konuşmuş.)

söök (ı.) 1. $_{m}$ Kemik: *"Hoolnı âlğidıbıshanda, körze le, kîzî söökteri toldıra."* G. Kazaçinova (Oyuğu genişletip baktığında, insan kemikleri dolu.) Kiri malnıfi söögî kimîrtkîlîg, kiri kîzînîn çooğı sın. Atasözü (Yaşlı malın kemiği haşlamalık, yaşlı kişinin sözü gerçek.) söök çoh a) kemiksiz, b) *mec.* temelsiz, esassız: *"A-a, söögî çoh söster ol, îceh, abstraktsiya."* V. Şulbayeva (A,a-a, temelsiz sözler bunlar, anne, soyutlama.) moy*n söögî boyun kemiği, pas söögî kafatası, naah söögî yanak kemiği. söökterîm sıstapça kemiklerim sızlıyor, huruğ söök kuru kemik, bir deri bir kemik, çok zayıf. 2. Naaş, cenaze: *"Ölgen kizî söögîne I Ödi açlp iskîrçe."* M, Kokov (Ölen kişinin cesedine / Ödü acıyıp haber veriyor.) söök sal- cenaze defnetmek, gömmek. 3. Nesil, kuşak, göbek: *"Söökten söökke, tuğannan tuğanğa."* N. Nerbişev (Nesilden nesile, akrabadan akrabaya.) 4. Kemik, kemikten yapılmış, söökter mezarlık, kabristan, sooh söögîme ötîpçe soğuk kemiğime işliyor, çok soğuk. 5. Mezar: *"Çil ibîre anın söögînde I Çahayah salıhpinça, tîpçeler."U.* Kilçiçekov (Yıl boyunca onun mezarında / Çiçek solmuyor, diyorlar.) 6. Vücut, iskelet: *"Anın niske söögîcee muzıkaa kilîstîre niik eelçe."V.* Tatarova (Onun ince vücudu müziğe uygun olarak kolayca eğiliyor.) tîrîk söök canlı cenaze: *"Surba, Klanya. Körçezîn,*

miri, firik söökpîn." V. Şulbayeva (Sorma, Klanya. Görüyorsun, ben, canlı cenazeyim.)

söök (II.) *ünl.* Ruhlara seslenirken çıkarılan ses.

söök (m.) Uzun, uzunca, söök küs uzunca keçe. söök sıraylığ uzun yüzlü.

söökte- (I.) Kemikleri toplamak, yığmak.

söökte- (II.) (ruhlara) Şarap serpmek.

söökten- Donakalmak, put kesilmek.

sööktet- Kemikleri toplatmak.

sööktîg s. Kemikli, kîçîg sööktîg aday ölgence küçüges. Atasözü (Küçük kemikli köpek ölene kadar enik.)

sööl Siğil, söölnî naa ayğa közîtçen siğil yeni aya (tedavi için) gösterilir.

sööl- Uzamak, boy atmak, gerilmek.

söölbek bk. söök (m.)

söölîndîre *zf.* Uzunlamasına: *"Pu suğ hastada söölîndîre çatçathan aal."* A. Çerpakov (Bu su kıyısında uzunlamasına duran köy.)

söölîîğ *s.* Siğilli.

söölmek bk. söök (III.)

sööm Karış, ustığ sööm uzun karış. muhur sööm kısa karış.

söörte- Sürüklemek: *"Pananı, nîtkezînen haap alıp, îcezînzer söörtepçe."* V. Şulbayeva (Pana'yı ensesinden yakalayıp, annesine doğru sürüklüyor.)

söörtel- Sürüklenmek: *"Maşına tadırapça, söörtelçe, çe oylap polbinça."* V. Şulbayeva (Araba çalışıyor, sürükleniyor fakat hızlı gitmiyor.)

söörtene *zf.* Sürükleyerek: *"Tirfıg toraat aal arazındağı hatığ çolca aar hanaanı söörtene toğdırat pariğan."* N. Tyukpiyekov (Terli doru at köyün içindeki sert yoldan ağır arabayı sürükleyerek tıkırdatıp gitmiş.)

sööt Söğüt: *"Ol, aaldağı pasha uluzoh çîli, sööt odına üzürlep, aralı arifi odınadır."* N. Domojakov (O, köydeki başka kimseler gibi, söğüt odunundan tasarruf edip, arada bir yakıyor.)

sööttîg s. Söğütlü, söğütlük.

söp 1. Çöp. Çoynın harağında söp çoğıl, kîrbîgînde kîr çoğıl. Atasözü (Yalanın gözünde çöp yoktur, kirpiğinde kir yoktur.) 2. Hayvan yeminden kalan artık, attın söbî halça at yeminin çöpü kalıyor. 3. İp kalıntısı.

söpte- Çöp atmak.

söptel- Çöplenmek.

söptet- Çöpletmek.

sörge- Sarmak.

sörgek Kundak bezi, çocuk bezi.

sörgek *kız.* İlmikli dikiş.

sörget- Sardırmak.

sörön 1. *zf.* Serin: *"Cazı fsffndegf iirgî sıhtığ kii, sörön tınıstanıp, çayılıbıshan."* V. Kobyakov (Ova içindeki akşamın nemli havası, serince eserek yayılmış.) 2. Soğukkanlı. 3. s. Soğuk, serin, tashar sörön dışarısı serin, soğuk, irtengî sörön sabah serinliği, sörön kün serin gün. 4. *mec.* Serin, ferah, rahatlamış: *"Apçaynın harahtarı amdı sörön körglep tur."* G. Topanov (Apçay'ın gözleri şimdi ferah bakıyor.)

sörönnen- 1. Serinlenmek. 2. Soğukkanlı olmak. 3. Soğuklaşmak.

sörönnet- Serinletmek.

sörte- Sürüklemek, çekip götürmek: *"Pır hus çohır nimenî sörtep pariğan oshas poiğan."* N. Domojakov (Bir kuş ala nesneyi sürükleyip götürür gibi olmuş.)

sörtel- Sürüklenmek: *"Sabistîn sarsın îzenede sörtel pariğanın köre turğan."* N. Domojakov (Sabis'in üzenginin birinde sürüklendiğini görmüş.)

sörteldîr- Sürüklemek: *"Küren at, azahtarın çadap alıp, sörteldîre pasçathan."* N. Domojakov (Yağız at, ayaklarını güçlükle kaldırıp, sürükleyerek yürümüş.)

sörten- Sürüklenmek: *"Sabisfi sarsıh îzehede sörtene, sanğ tay uluğ ala habis çügürîste çılğılarzar çidizîp odırğan."* N. Domojakov (Sabis'i üzenginin bir yanında sürükleyerek, sarı tay büyük bir hızla yılkılara doğru koşmuş.)

sörtes- Birlikte sürüklemek.

sös Söz: *"Nandırar sös tappin turadır harağastann aar-peer çaltannada körîp."V.* Kobyakov (Cevaplayacak söz bulamıyor, gözlerini oraya buraya döndürerek.) Ayıthan sös arığ polzın, athan un palığlığ polzın. Atasözü (Söylenen söz temiz olsun, atılan mermi yaralayıcı olsun.) söske kır- söz dinlemek Tiren suğnın kiçii çoğıl, söske kîrbestîn sağızı çoğıl. Atasözü (Derin suyun geçidi yoktur, söze gelmeyenin aklı yoktur.) sös hubılızı *gr.* kelimelerin değişmesi. sös püdîrîzî *gr.* kelime yapımı, sös çardihtarı *gr.* söz bölükleri, sös pir-söz vermek, sös söle-söz söylemek, sös alnı önsöz, söz başı. sös istîpçetken söz dinler, sös ispes söz dinlemez, oyın sös şaka, uhancıığ sös kehanet, sös alıs-sohbet etmek, konuşmak, sös pılas- tartışmak, karşılıklı konuşmak, hap-orta sös çok doğru söz. pîr-îkî dee sös pashan polza birkaç kelime de olsa yazsa, söstîn uçına alılbas söze gelmez, anlatılamaz, açıklanamaz.

söspek Atasözü: *"A min pîlçem pasha* söspe/f."V. Şulbayeva (Fakat ben başka atasözü biliyorum.)

söspekçî Çok atasözü bilen, atasözü söyleyen.

söste- 1. Söylemek. 2. Kulağına fısıldamak.

söstîg 1. Sözlü (yazılı olmayan). 2. Konuşkan, geveze. 3. Sözlü.

söygî (sandal için) Sırık.

sözîr- Sürüklemek: *"Anan, çabal tonıcağın sözîre, oylap sıhhan."* V. Kobyakov (Sonra, kötü paltosunu sürükleyerek, koşmaya başlamış.)

sözîrbe Balık ağı: *"Hara sözlrbee kîrgen çili / Çayğı haraanı kizire çüsçem."* M. Kilçiçekov (Kara ağa girmiş gibi / Yaz gecesini geçerek yüzüyorum.) îrîmcîk sözîrbezT örümcek ağı.

sözîrîl- Sürüklenmek: *"Yakın, sarsıh azağın Izenedeh şuur polbin, talbah çili, sözlrîllp, küzüri halğan."* V. Kobyakov (Yakın, bir ayağını üzengiden çıkaramayarak, post gibi sürüklenip, gümbürdemiş.)

sözîrîn- Sürüklenmek.

sözîrîs- Birlikte sürüklemek.

sözirt- (ı.) Sürükletmek.

sözîrt- (ıı.) Düğümleyerek dikmek. sözîrtîp tîkken çîk düğümleyerek dikilen dikiş.

sözîrtîg s. Düğümleyerek dikilen dikiş.

sözîrtkî bk. salaaçı

spal'nya Yatak odası.

spasibo Teşekkürler: *"Harool, 'spasıbo, spasibo' tıp, ahçanı türeyînzerök suh salğan."* N. Tyukpiyekov (Harool "teşekkürler, teşekkürler" diyerek parayı paçasına sokmuş.)

spektakl' Temsil.

spektr Tayf.

spekulyant Spekülatör, vurguncu: *"Slrer spekulyant polğazar."* V. Şulbayeva (Siz spekülatör oluyorsunuz.)

spekulyatsiya Spekülasyon.

spetsial'nost' İhtisas, branş, dal, uzmanlık alanı: *İhjener, çe pozımnıh spetsialnozınah toğınmînçam."* V. Şulbayeva (Mühendisim, fakat

kendi uzmanlık alanımda çalışmıyorum.)

spetsialist Uzman, mütehassıs.

spiçka Kibrit: *İki hati spiçkazı çırli tüstî,* ***anan,*** *nimee-de harlıhhan çili, köksereglep, nandıra sıhhan."* A. Çerpakov (İki kez kibriti ışıldadı, sonra, bir şeyden boğulmuş gibi, öksürerek geri çıktı.)

spid Aids.

spirt İspirto.

spirtovka İspirtoluk.

spisok Liste.

spitse Örgü şişi, şiş: *'Terpekter spitselerî hoyığ polıbıshan, küren attın azahtarınm arazı allığ azılıbıshan."* N. Domojakov (Tekerleklerin şişleri sertleşmiş, yağız atın ayakları geniş açılmış.)

sport Spor.

sportivnay *s.* Sportif.

sportsmen Sporcu.

spravka Rapor.

spravoçnay 1. Danışma. 2. s. Danışmayla ilgili spravoçnay byuro danışma bürosu.

spravoçnik Kılavuz kitap, rehber (kitap.)

sreda Çarşamba.

sredstvo Araç, vasıta, çare.

sroda Her ne, ne olursa, hiç, hiçbir şey. sroda çoohtabaspın ne olursa olsun konuşmam.

srok Mühlet, vade, zaman, toğıstı srok alnında toldırarğa işi zamanından önce bitirmek.

ssuda Ödünç alma, ikraz etme.

stabil'nay s. İstikrarlı, müstakar, değişmez.

staçka Grev.

stadion Stadyum, stad.

stadiya Safha, merhale, devre.

staj Staj, staj yapma.

stajyor Stajyer.

stakan Bardak: *"Amdı Mityuha ol stakannı kizî körbes arazında, aar aylanıbızıp, ahsınzar tühderibisçe."* V. Tatarova (Şimdi Mityuha o bardağı kimsenin görmediği sırada, öteye dönüp, ağzına götürüyor.) stakanğa çay ur- bardağa çay doldurmak.

stan (ı.) Lager.

stan (ıı.) Pantolon: *İs tovarnah, tikken çollığ hara stanının sol pudı maymah türeyine çitkence ibestel halğan."* V. Kobyakov (Kumaşla dikilen çizgili kara pantolunun sol ayağı çizme koncuna kadar yırtılmış.)

standart Standart, örnek.

standartnay s. Standart, tektip.

stanitsa Büyük köy.

stanok Tezgâh, dokuma tezgâhı.

stantsiya istasyon: *"Çe avtobus stantsiyazar irtip partır paza tanda la irten polar."* G. Topanov (Fakat otobüs istasyona doğru geçti, sonraki yarın sabah olur.)

starosta Baş, mümessil, temsilci.

starşay Büyük, baş. starşay çaban baş çoban.

startı. Sporda depar, çıkış. 2. Sporda çıkış, başlangıç yeri.

stat'ya Yazı, makale: *"Paynuştanar gazetada statya sıh kilgen."* V. Şulbayeva (Paynuş hakkında gazetede yazı çıkmış.)

statist Figüran.

statistik İstatistikçi.

statistika İstatistik.

statuya Heykel.

stene Duvar: *"Stenelernîh iki sarında ornahtar."\J.* Şulbayeva (Duvarların iki yanında yataklar.) stenee portret his- duvara portre asmak.

stengazeta Duvar gazetesi.

stenografistka Steno memuru.

stenografiya Stenografi, stene.

stenogramma Stenografi ile yazılmış metin.

stepen' Derece, paye.

stereoskop Stereoskop.

sterilizatsiya Sterilizasyon, mikropsuzlaştıma.

stih Şiir: *"Kilgen poetter dee ağaa stihtarın çarıtçalar."* V. Maynaşev (Gelen şairler de ona şiirlerini sunuyorlar.)

stil' Stil, üslup, tarz.

stimul Dürtücü etken.

stipendiya Burs. stipendiya al- burs almak.

stol Masa: *"İzebînen çarımızı Tzîl parğan butılka, sığarıp, stolğa turğısça."* V. Şulbayeva (Cebinden yarısı içilmiş şişe çıkarıp masaya koyuyor.) stol kistinde masa başında, teglek stol yuvarlak masa. çabızah stol engin masa. zakaz stolu rezervasyon masası, stol lampası masa lâmbası.

stolb Direk, sütun: *"Hırığda turğan ibnîn hazaazının puluna parıp, pır stolbaa çölenıp, Aydo çilblrezlp turca."* V. Kobyakov (Kenarda duran evin ahırının köşesine varıp, bir sütuna yaslanıp, Aydo titreyip duruyor.)

stolitsa Başkent.

stolovaya Lokanta, kafeterya, yemek salonu.

stolyar Marangoz.

stolyarnay s. Marangoz, marangoza ait, marangozla ilgili.

stopa Deste, bir top (kağıt.)

storonnik Taraflı, taraftar.

strahovanie Sigorta.

strakta- Korkutmak.

strana Ülke, memleket: *"Strananı pray odap parirlar."* V. Şulbayeva (Memleketi hep yakıyorlar.)

stranitsa Sayfa, yaprak.

strateg Strateji uzmanı.

strategiçeskay s. Statejik.

strategiya Strateji.

straus *zool.* Devekuşu.

strelka İbre, iğne. ças strelkazı saat ibresi.

strofa Kıt'a, bent.

stroka (yazıda) Satır.

stroy 1. Sistem, yapı. 2. Sistemle ilgili. gosudarstvennay stroy hükümet sistemi.

strusta- Yontmak, rendelemek.

stsena Sahne.

stsenariy Senaryo.

student Öğrenci: *"Novosibirsk universitedînîn filosofiya fakultedînm studentı polğam."* V. Şulbayeva (Novosibirsk Üniversitesinin Felsefe Fakültesinin öğrencisi idim.)

studentka Kız öğrenci: *"ÜzJncî kurstın stutentkazı."V.* Şulbayeva (Üçüncü sınıf öğrencisi.)

studiya Stüdyo.

stul Sandalye, iskemle.

suba Mancınık.

suba- 1. Açmak, çözmek. 2. Sermek, yaymak.

subada- Arka arkaya gitmek.

subağ 1. Açma, çözme. 2. Serme, yayma.

subağlıh s. 1. Çözülmüş, kösteği açılmış. 2. Serilmiş, yayılmış.

subal- Birbirinin ardından gitmek, uzanmak: *"Çalğıs azan çolıcah toozılcaa-parcaa çoh pîreede on sarına igirli subalıp parça."* V. Kobyakov (Patika yol bitmeyip tükenmeyerek bazen sağa bazen sol yana bükülüp uzanıyor.)

subala- Fırlatmak; mancınıkla atmak.

subaldır- Birbiri ardınca göndermek, izlettirmek.

subalıs- Birbiri ardınca gitmek, dizilmek: *"Kiri-burular çiitternîn soonca çolca*

subalızıbıshannar." M. Kokov (Yaşlılar gençlerin ardından yola dizilmişler.)

subalıstır- Birbiri ardınca göndermek.

subalıstıra *zf.* Sırayla, silsileyle.

şubara- Karmakarışık olmak, dağınık olmak.

subaraan s. 1. Karışık, dağınık. 2. Paspal, pasaklı: *"Parçanar andağ homayzar, subaraannar, min sîrernl, idi polzanar, parçanarnı obed çoh halğızarbın."* A. Kuzugaşev (Hepiniz öyle kötüsünüz, paspallar, ben sizi, öyle olursanız, hiçbirinize öğle yemeği vermem.)

subay 1. Kısır, subay inek kısır inek. 2. Bekâr, subay ipçî çocuksuz kadın.

subay çorıh Adî adım yürüyüş: *İnîske kire subay çorıhnan çorta halğan."* V. Kobyakov (İnişe girerek adî adımla koşmaya başlamış.)

subbota Cumartesi.

subjektivnay s. Sübjektif, öznel.

subyekt 1. *gr.* Özne 2. Fail: *"Kız! nimes ol subyekt."* V. Şulbayeva (İnsan değil o fail.)

subyektivizm Öznelcilik, sübjektivizm.

sudak *zool.* Uzun levrek.

sudno Tekne, gemi.

sudur Kutsal yazı, kitap.

sud'ya Hâkim, yargıç.

suffiks *gr.* Sonek.

suflyor Suflör.

suğ (ı.) 1. Su: *"Paza ol suğnın hazında tigde-mında ot çıltırashlapça."* V. Kobyakov (Yine o suyun kıyısında orada burada ateş parıldıyor.) haynaan suğ kaynamış su. har suu kar suyu. tüülgen suğ durgun su. tustığ suğ tuzlu su. tuzı çoh suğ tatlı su. sarığ suğ bahar suyu. suğ aylançığı girdap, burgaç, su çevirisi, suğ am daa pus la oshas sooh su hâlâ buz gibi soğuk suğ çoh susuz, suğ çoh çahayahtar salıhça susuzluktan çiçekler soluyor çir altındağı suğlar yeraltı suları. 2. Nehir, ırmak, ağın suğ akışlı nehir, akımı yüksek nehir, akarsu. suğ ahhlapçadadır nehir akıyor. suğ kis pararğa kirek suyu (nehri) geçmek gerek, suğa somçalar nehirde yüzüyorlar. 3. Su, suyla ilgili. suğ terbeni su değirmeni, suğ transportı su taşımacılığı, suğ harağadı siyah Frenküzümü. suğ ağazı kızılağaç, ada-çir suu atayurt, vatan, doğum yeri. möge suğ ab-ı hayat, ebedî su, hayat suyu, nahmır suu yağmur suyu. çılığ suğ ılık su. suğ tamçıla- su damlamak, suğ sus- su almak. suğ ur- su koymak, suğ hastada su kıyısında, suğnı oorta- suyu avurtlamak, yudumlamak.

suğ (ıı.) Çokluk, -gil anlamları vererek ikilemeler kurar, mal-suğ hayvanlar, tayğa-suğnın kîzîlerî ormanların ruhları.

suğar- Su vermek, su içirmek: *"Min anı suğaram, fcen."* N. Domojakov (Ben ona su vereyim, anneciğim.)

suğarıs- (birlikte) Sulamak.

suğart- Sulatmak, suvartmak.

suğat Suvat: *"Ol köl anda turgan malnın suğadı polça."* V. Kobyakov (O göl, orada duran malın suvadıdır.)

suğdur Düşüncesiz, havai, dönek, suğdur harahtığ seksi bakışlı.

suğın- 1. Takmak, kuşanmak: *"Ah pörîktîg, çıltırah marhalığ, hılıs suğınğan pır hara sıraylığ ons."* V. Kobyakov (Ak börklü, parlak düğmeli, kılıç kuşanan bir yağız yüzlü Rus.) 2. Yutmak. 3. Dizilmek. paspah suğın- bağdaş kurmak.

suğındı takma saç örgüsü, naa palağa çitî suğındı suhçan yeni geline yedi takma saç örgüsü takılır.

suğındılığ s. Takma saç örgülü. suğundılığ ipçî takma saç Örgülü kadın.

suğıs- 1. Sokuşturmak. 2. Dizmesine yardım etmek.

suğla- Sulamak.

suğlacan ağırığ Sıtma.

suğlal- Sulanmak.

suğlan- Sulanmak,

suğlandır- Sulandırmak: *"Hızıl köbîglîg harahtarın suğlandıra körgen."* A. Çerpakov (Kızıl köpüklü gözlerini sulandırarak bakmış.)

suğlas- (birlikte) Sulamak.

suğlas Sulama, sulayış.

suğlat- Sulatmak.

suğlığ s. Sulu: *"Pllçezıh me, çüreem, sooh hıshıda / Suğlığ okopta uzaanıbıstı."* M. Kilçiçekov (Biliyor musun yüreğim soğuk kışta / Sulu siperde uyuduğumuzu.)

suğluh Gem: *"Ah azahtığ toraat, timîr suğliin kuzürede taynap, tohtl tuşken."* V. Kobyakov (Ak ayaklı doru at, demir gemini kütürdeterek çiğneyip, duruvermiş.) suğluh suhgem vurmak, suğluh köleçkezî suluk zinciri: *'Toraat, suğluh köleçkezî sığdırazıp, hılağay huzuru çayılğan."* V. Kobyakov (Doru at, suluk zinciri şıngırdayıp, seyrek kuyruğu yayılmış.)

suğluhta- 1. Gem vurmak 2. *mec.* Gem vurmak, önün kesmek: ***"Hır** Ağbannı suğluhtap alıp / Huruğ Uybattı hubuldırçabıs."* M. Kilçiçekov (Kır Ağban nehrine gem vurup / Kuru Uybat ovasını değiştiriyoruz.)

suğluhtat- Gem vurdurmak.

suğ-sürbe *tekr.* Fakir fukara.

suh- Sokmak, koymak, yerleştirmek: *"Sablstîh müngen adının h uzu ruh altına suğıbızıp, anı çîksîde sağırlabıshan."* N. Domojakov (Sabis'in bindiği atın kuyruk altına sokmuş, onu sağrısına vurarak ürkütmüş.) pis'monı konvertke suh salarğa mektubu zarfa sokmak.

suhar' Peksimet, galeta.

suhpa Yoksul giysisi, suhpazı çoh kızı elbisesi olmayan kimse.

suhsa- Susamak: *"Suhsabaan daa polza, küren at îzîp alarga itken, poza pağnıh oralğan pazı sağırızına pıçılaan."* N. Domojakov (Susamamış olsa da, yağız at içmek istemiş, dizgin ipinin kıvrılmış ucu sağrısında saklamış.) Hada astap, hada suhsap çör, çe arğızıiînı tastaba. Atasözü (Birlikte acık, birlikte susa, fakat arkadaşını bırakma.) Suhsaan kîzee suğ tadılığ. Atasözü (Susamış kişiye su tatlı.)

suhsah Açık, hafif içecek, suhsah süt yağsız süt. suhsah arağa hafif içki.

suh salaa *belt.* İşaret parmağı.

suhsas Susuzluk, susayış: *"Pazoh **la** unducaa çoh suhsas îstîn kiniir turğan." N.* Domojakov (Yine unutamayacağı susuzluk içini kemirmiş.)

suhsat- Susatmak.

suh sırtı Derinin en sert kısmı.

suhsum Susuzluğu giderici içecek. ayran suhsum îzîher ayran içiniz.

şuhsun 1. Susama, susuzluk: *"Arsa, pu çol hastadağı ottarnı taynaza, sala şuhsun amıhrcıh."* N. Domojakov (Veya, bu yol kıyısındaki otları çiğnese, susuzluğu biraz geçerdi.) 2. Susuzluğu giderici içecek.

sula (I.) 1. Yulaf: *"Oray kizılgen sula hırazı."* N. Nerbişev (Geç biçilmiş yulaf tarlası.) 2. Yulaftan, yulafla ilgili sula pothı yulaf lapası.

sula (II.) Hafif içki. sula arağa hafif içki.

sulalığ *s.* Yulaflı.

sulan (I.) *sag. zool.* Balıkçıl kuşu krş. sülen.

sulan (II.) (hayvan) Barınağı, ahırı, at sulanı at ahırı.

sulan- (I.) El kaldırmak, keskenmek.

sulan- (II.) Bir şeyi yapmak istemek, sulanmak, pala pazarğa sulança çocuk yazmak istiyor.

sulandır- El kaldırtmak, keskendirmek.

sulba Çocukların beliklerine bağlanan gümüş süs.

sulbıra- Karmakarışık olmak krş. scı bar a-

sulğa- (I.) Sarmak, dolamak, bürümek.

sulğa- (II.) Hayır duada bulunmak. alğap sulğap dua ederek.

sulğan- 1. Sarılmak, dolanmak, bürünmek 2. *mec.* Sarılmak, kuşanmak: *"Hanaa soonça oylap sıhhan, hanaa, üzen, ırada la hoğdırap odırğan, harashaa sulğana."* N. Domojakov (Arabanın ardınca koşmaya başlamış, araba ise, tıkırdayarak uzaklaşmış, karanlığa sarılarak.)

sulğancıh Sarma çorap.

sulğandır- Dolandırmak, bürümek.

sulğanıs- Dolanmak, sarılmak, bürünmek.

sulu 1. Temiz, arı. sulu pala temiz çocuk. 2. Saf. sulu alığ tüm aptal, çok aptal.

suma habırğa *anal* Yalancı kaburga kemiği.

sumka Çanta: *"Kirek nimelernî timneglebîsken, anan sumkalarğa suhhlabıshan."* \. Kotyuşev (Gerekli eşyalarını hazırlamış, sonra çantalara koymuş.)

sumkacak Küçük çanta: *"Vaska, tonıcağın çapçan kize tartıp alıp, knîjkelerm tuup sumkacağına suhhlap alğan."* A. Kuzugaşev (Vaska, elbisesini çarçabuk giyinip, kitaplarını çantasına sokmuş.)

summa Toplam, meblağ, tutar.

sumusha Mantar, tıpa, tıkaç. îdîs ahsın çapçan sumusha kabın ağzını tıkayacak tıpa.

sumushla- Tıkamak, kalafatlamak.

sun Uzunluk, boy. arğamcı suni kendirin (sicimin) uzunluğu, tîn suni yular (dizgin) uzunluğu.

sun- Sunmak, uzatmak soonan hol suna çoğıl iş işten geçtikten sonra el uzatılmaz, holın sun- a)elini uzatmak. b) el uzatmak: *"Köyîik ırcı holın sunza / Kürezerge timde polça."* M. Kokov (Kurnaz düşman el uzatsa / Savaşmaya hazır olur.)

sundır- El uzattırmak.

sunduh Sandık, altı harahtığ ah sunduk altı altı aynalı ak sandık.

sunğar *zf.* Boyunca, doğru: *"Çohırah, am na haydah-da* ***oylap*** *kilfp, pastap tura tüzîp, anan ol, Torkanı alında körgenneher, ağaa sunğar pah çöre halğan."* V. Kobyakov (Çohırah, şimdi bir yerlerden koşup gelerek, önce durmuş, sonra o, Torka'yı önceden gördüğünden, ona doğru bakıp yürümüş.)

sumnca *zf.* Boyunca, uzunluğunca. arğamcı sunınca kendir uzunluğunca.

supsah s. Yavan, tatsız (yemek).

sur Boncuk.

sur- 1. Sormak: *"Sin tamkı tartçazıh ma, ay-ool? -surca Aydodah."* V. Kobyakov (Sen sigara içiyor musun, ey oğul? -soruyor Aydo'ya-) 2. İstemek, rica etmek. Oğırlap alğanca, tîlenîp al, küçürlep alğanca, surıp al. Atasözü (Hırsızlık edeceğine, dilenip al, zorla alacağına, isteyip al.)

sura Rahatsız.

surağ 1. Sorgu. 2. Sorma, sual 3. Rica istek: *"Haydağ surağ sfrernîn minzer, Matilda?"* V. Şulbayeva (Hangi ricayla bana geldiniz, Matilda?) surağ it- sormak.

surağla- Sormak, sual etmek, soruşturmak: *"Aydodan ol kîzî îdi, nime-noo surağlap, çoohtasçathanda, ağaa nay la hınığ pol turadır."* V. Kobyakov (Aydo'dan o kişi böyle çok şeyi sorup, konuştuğunda, ona çok iyi geliyor.)

surağlas Sorma, sual etme.

surağlas- Sormak, soruşturmak, hâl hatır sormak: *"Anı-mmı surağlashan soonda, Payanzar örçîlîg, çe oloh tuşta pırosınıstığ körîsneh körîp, çoohtap sıhhan."S.* Çarkov (Şundan bundan sorduktan sonra, Payan'a mutlu, fakat o sırada suçluluk duygusuyla bakıp, konuşmuş.)

surağlat- Soruşturtmak, sordurmak.

surağlığ s. Sorulan, soruşturulan.

surağ-sap *tekr.* İzin: *"îhede halğan çîp uçuğın daa surağ-sap çoh albaan."* N. Domojakov (İğnede kalan ip ucunu dahi izinsiz almamış.)

suralan- Huysuzlaşmak, rahatsızlaşmak, pala suralança çocuk huzursuzlanıyor.

suras Evlilik dışı çocuk, piç: *"Kemzîri? Pîreezînîh suras eynezîzîh! - Sin pozın suras! - oolah Agurdan tudızarğa habıshadağ."* A. Çerpakov (Kimsin? Birinin piç şeytanısın! -Sensin piç! -Çocuk Agur'la tutuşup kapışacak gibi.)

surasta- Evlilik dışı doğurmak.

surdır- Sordurmak, soruşturtmak.

surguç Mühür mumu.

surğun tas Kristal. Çağmığı çirge kîçîcek hara tas, ırahhı çirge surğun tas. Bilmece, göz bebeği. (Yakın yere küçücük kara taş, uzaktaki yere kristal.)

surıcah Küçük boncuk.

surığ 1. Soru: *"Turğıshan surığlarıma nandırığ albadım."* V. Şulbayeva (Sorduğum sorulara cevap almadım.) 2. Sorun, surığ turğıs- sorunu ortaya koymak. tîl ügrediinîn surığları dil öğretimi sorunları. 3. İfade, sorgu, surığ İt- ifade almak, sorguya çekmek.

surığ tanığ *gr.* Soru işareti.

surığlığ *s.* Soru, soruyla ilgili, surığlığ predlojenie *gr.* Soru cümlesi.

suni- 1. Sorulmak. 2. Sorgulanmak.

surın- Dilemek, istemek, rica etmek, sormak: *"Apar ibîhzer! -noğa-noğa îdi sunnğanına sanağ pirbin 'çoohtanğan Fedor Pavloviç."* N. Domojakov (Götür evine! -niçin öyle istediğini hesaplamadan konuşmuş Fedor Pavloviç.)

surınıs Rica, dilek: *"Min sinzer **uluğ** surınısnah kildim." S.* Çarkov (Ben sana büyük bir rica için geldim.)

surıs Soruş, sorma.

surıs- 1. Birbirine sormak. 2. Birbirinden dilemek, istemek.

surlama Boncuk gibi gözler.

surlığ s. Boncuklu.

surna- Tahsis etmek, hasretmek, ithaf etmek.

surnah Saçak buzu. tîzîçoh ineyek huzuh hazça dişi yok ninecik kuyu kazar (bil. saçak buzu)

surtpa (söğütten) Sepet.

suru bk. sur.

şurup 1. Vida. 2. Somun.

sus- (suyu) Çekmek, almak, su almak kirîlîp kip kispeen, süülînîp suğ suspaan gerinip elbise biçmemiş, uzanıp su sunmamış.

sus Ziya, parlaklık, ışık. kün suzı gün ışığı: *"İzen sağaa, çarıh künnîh suzı."* M. Kilçiçekov (Selâm sana, parlak güneşin ışığı.) tağ suzı eko, yankı.

sus örtek *zool.* Bir ördek türü.

sushı 1. Kepçe. 2. Kürek, çistek teercen sushı yemiş dermek üreği.

susta- Parıldamak, ışıldamak.

sustal- Parıldamak, ışıldamak: *"Ayğakünge sustala / Ay-Petri, sin turzıh."* S. Kadı şev (Ayda güneşte parıldayıp / Ay Petri sen duruyorsun.)

sustan- Parıldamak.

sustır- Suyu çektirmek, aldırmak.

suşçestvitel'nay *gr.* isim.

sutka 24 saat, bir gün. ol pır sutka uzubaan 24 saat uyumamış.

suu Sade giysi, suu ton sade palto.

suuda- Çok istemek, çok dilemek.

suudın bk. suudun

suudun Serserilik, başıboşluk.

suudıncıl Serseri, başıboş.

suuh Sıvı, mayi, akışkan, kaygan: *"Sınap hulah üstünde uzun namemin suuh haazı mıltıh çili tarsılabaan polza."* N. Domojakov (Gerçekten kulağının üstüne uzun kamçının kaygan kayışı tüfek gibi patlamasaydı.)

suuh- Islanmak: *"Suğlığ-suğlığ nanmırlar / Solbırabinan ağıbıshan / Suuğıp, çuulıp puyğannar / Suğlan parğan tunbıshan."* A. Topanov (Sulu sulu yağmurlar / Şırıldayarak akıvermiş /Islanıp yıkanıp akçamlar / Sulanmış duruyorlar.)

suuh hılıhtan- Düşüncesizce davranmak.

suuh hılıhtığ Düşüncesiz.

suuhta- Sıvılaşmak, cıvıklaşmak, kayganlaşmak.

suuhtal-Sıvılaşmak, cıvıklaşmak.

suuhtat- Sıvılaştırmak.

suula- 1. Şarıldamak. 2. Çok gürültü çıkarmak.

suulaas s. 1. Konuşkan. 2. Gürültücü.

suulah *s.* Kalabalık, işlek suulah ulitsa işlek cadde.

suulan- Gürültü, ses çıkarmak: *"E-ezen, ay-ooli - at üstüneh tanış nimes kizi külMp arah suulana tüsken."* V. Kobyakov (Merhab-a-a, ey oğul! - at üstünden tanımadık biri gülümseyerek seslenmiş.)

suulas- 1. Gürültü patırtı çıkarmak: *"Naa tastaan ulam üstünde uzirğa çadıp, haraağa çitîre uzubin suulasçathannar."* İ. Kostyakov (Yeni atılmış ot yığını üstünde uyumak için yatıp, geceye kadar uyumadan gürültü etmişler.) 2. Yüksek sesle konuşmak: *"Kustuktıh ibineh sağam na suulasçathan kiziler pu ağılğan kizîlerge udur sıhhlap kilgenner."* V. Kobyakov (Kustuk'un evinden az önce yüksek sesle konuşan kişiler, getirilen insanları karşılamaya çıkmışlar.)

suulas Gürültü, patırtı.

suum-saam *tekr.* Gürültü, patırtı: *"Suum-saamğa aarhı komnatadan apsah sıh kilgen."* N. Domojakov (Gürültü patırtıya öteki odadan ihtiyar çıkıp gelmiş.)

şuur bk. suu

şuur- 1. Sıyırmak, çıkarmak: *"Yakın, sarsıh azağın îzehedeh şuur polbin..."* V. Kobyakov (Yakın, bir ayağını üzengiden çıkaramayıp...) ton şuur- palto çıkarmak, Suğa kîrgelekke ödîk suurba, tağa sıhhalahha, tayah taynama. Atasözü (Suya girmeden çizme çıkarma, dağa çıkmadan asaya dayanma.) 2. Fotoğrafını çekmek.

suurdır- 1. Sıyırtmak, çıkarttırmak. 2. Fotoğraf çektirmek.

suurğan 1. Budistlerde kutsal şeylerin konulduğu kap. 2. Budistlerde ölmüş din adamının yatırıldığı sehpa.

suurıl- 1. Sıyrılmak, çıkmak. 2. Fotoğraf çekilmek.

suurın- Sıyrılmak: *"Sarsıh azağı îzehedeh suunnıp, pazınah çirge çaçıla parğan."* V. Kobyakov (Bir ayağı üzengiden sıyrılıp, başıyla yere yayılmış.)

suurıs- 1. Sıyrışmak, birbirinin elbisesini çıkarmak. 2. Birbirinin resmini çekmek.

suut 1. Utanç, utanma, uyat-suut pîlbes utanma arlanma bilmez. suudın par ba? utancın var mı? 2. Ar, namus.

suverenitet Egemenlik, hükümranlık.

suverennay s. Egemen, hükümran. suverennay respublika egemen cumhuriyet.

suyal- (hayvan) Besin yetersizliğinden zayıflamak, hastalanmak.

suymah 1. Çorbaya konan baharat. 1. Koyu (yiyecek)

suymahtığ s. 1. Baharatlı (yiyecek). tadar tamağı suymahtığ polcan Hakas yemeği baharatlı olur. 2. Koyu, suymahtığ tamah koyu yemek.

sübîrek bk. sübürek

sübür Kadın pantolonu.

sübürek Paçavra, çaput: *"Küsküde nînnerîne hızıl sübürekter hazağlap salğan haydağ-da soldattar kilgenner."* A. Kuzugaşev (Güzün yenlerine kızıl çaputlar bağlayan bazı askerler gelmişler.)

sübürekte- Bez, çaput bağlamak.

südîye 1. Fayans. 2. Cam harah südîyezî gözlük, krş. süleyke

südîyeke *sag.* Şişe.

südye bk. südîye

süg- Süzmek, süt süg- süt süzmek.

sügbe 1. Süzgeç. 2. Balıkçı kepçesi. 3. Elek

sügbecek Süzgeç, küçük süzgeç, süt sügcerî sügbecek süt süzecek süzgeç.

sügde 1. Koyun boynu. 2. Bu boynun derisi.

sügdek (çocuk doğduktan sonra) Eşi (sonu) toprağa gömme.

sügdekte- (çocuk doğduktan sonra) Eşini, sonunu toprağa gömmek.

sügdö bk. sügbe.

süge (Fal bakılan) 41 ağaç çubuk.

sügen Çöten, kirtil, balık avlama sepeti, aal sügenî *mec.* misafir gitmeyi seven.

sülbeereme Uzun elbise.

sülbür Kötü, kalitesiz (dikiş), sülbür tîgîlgen kögenek kötü dikilmiş elbise.

sülek- Sıradan, alelade giyinmek.

sülen *zool.* Balıkçıl kuşu krş. sulan.

süleyke 1. Cam: *"Közenektermîn süleykeleri odılğlap partır, polının pulunnarı mglep, hayzı çirde öffre köringlepçe, Alcıbay çaağa parıbıshanda, ibînde îcezî le halğan polğan."* S. Çarkov (Pencerelerinin camları kırılıp, zeminin köşeleri çürümüş, bazı yerleri delinmiş, Alcıbay savaşa giderken, evinde sadece babası kalmışmış.) 2. Şişe. pîr süleyke habah arağa bir şişe votka, sın süleyke kristal, arğan süleyke fayans, krş. südîye.

sültek Cadı.

süm (ı.) Karış.

süm (ıı.) 1. Giysi. 2. Takım elbise. 3. Donanım, teçhizat.

süme (ı.) 1. Kurnazlık. 2. Zeyreklik.

süme (ıı.) Tapınak, mabet. Izıh tağda süme polğan Izıh dağında tapmak varmış.

süme (m.) Yemek suyu. ügre sümezî çorba suyu.

sümek 1. Erkek çocuğun idrarını yaptığı şişe. pubay sümegî beşik şişesi. 2. El değirmenin miline geçirilen boru. teerben sümegî el değirmeni halkası. 3. Poyra, hahaanıh sümegî atlı arabanın poyrası.

sümekçî Yardımcı, hizmetkâr, uşak.

sümekçîn Yardımcı, hizmetkâr, uşak: *"Antihristîğ sümekçmî polıbıstın ma?"* M. Kokov (Anti Hristiyanlık hizmetkârı mı oldun?)

sümele- 1. Kurnazlık etmek. 2. Uydurmak, yalan dolan çevirmek.

sümelen- 1. Kurnazlık etmek. 2. Dalavere çevirmek.

sümelendîr- 1. Kurnazlık ettirmek. 2. Uydurtmak.

sümeles- 1. (birlikte) Kurnazlık etmek. 2. (birlikte) Uydurmak.

sümelîg 1. Kurnaz. 2. Yalancı, dalavereci: *"M ma pu Semen, İlek paza pu minîr) sümeliim, Torka."* V. Kobyakov (İşte bu Semen, İlek ve benim dalaverecim Torka.)

sümnen- Uğraşmak.

sümnenîs Sürünceme, savsaklama byurokratiçeskay sümnenîs bürokratik sürünceme.

sümür (ı.) Kam elbisesi, ham sümürî kam elbisesi.

sümür (ıı.) s. Pürüzlü, pürtüktü.

sümzüg Fitneci, dedikoducu.

sümzük bk. sümzüg

süne Ruh: *"Tannap taa parğan apsah, haydi mınca irte pu ipçı mında pol parğanına, alay süne be?"* N. Domojakov (Şaşırmış da ihtiyar, bu kadar erken bu kadının nasıl burada olduğuna, yoksa ruh mu?)

sünekçîn Hizmetkâr, uşak krş. sîbekçî.

sünet Ölüyü anma töreninde kesilen atın derisi.

Sünmen 1. *kız.* Buz kırma aracı. 2. *kaç.* Ok ucu tıpası.

sünnîg *s.* Ruhlu.

sünür (ı.) Kam tefinde uzun metal boru.

sünür (ıı.) Derin kap.

sünürtees Dizgine bağlı küçük zil, çan.

süptür Yırtık giysi.

süptüre- Giysi yırtılmak, suptürep parğan kip yırtılmış elbise.

sür- Sürmek, peşinden takip etmek: *"Vaskanı süre çidîp, Çohırah anı harğa andarıbıshan."* A. Kuzugaşev (Vaska'nın peşinden yetişip, Çohırah onu kara devirmiş.) uyğunı sür- uykuyu kaçırmak.

sürbek Paçavra, çaput krş. sübrek.

sürben Kenarından dikme.

sürbes Belik. krş. sürmes

sürde- 1. Şaşırmak. 2. Sıkılmak. 3. Korkmak, ürkmek, ürpermek: *"Payusa, hacanoh üreen, çe tabılbin ür pol parğan kîzînîh söögîn körîp alarga kîrçetkenge tööy sürdep ala, apsahtıh soonan Tzîkser kîrerge mökeygen."* A. Çerpakov (Payusa, çoktan ölmüş, fakat uzun zaman bulunamamış kişinin cesedini görmeye giren kişi gibi ürperip, ihtiyarın ardından kapıya doğru girmek için eğilmiş.)

sürdestîg s. 1. Sıkılgan. 2. Korkunç, dehşetli, sürdestîg kîzî korkunç adam.

sürdîr- 1. Sürdürmek, takip ettirmek. 2. Kovalanmak, sürülmek: *"Çe sağam aday hara husha kürgen azıra sürdîr parıbıshan."* N. Domojakov (Fakat şimdi köpek kartalı kurgandan aşarak kovalanmış.)

süree *zf.* Sürekli, devamlı.

süreelen- Sürekli giymek, çabal kiptî süreelengen kîzî kötü elbiseyi devamlı giyen kişi.

süreeiîg s. 1. Sürekli, devamlı: *"Palaparhanı, ipçîlernî süreeiîg horğıdıp, tiskîndîrçe."* G. Topanov (Çoluk çocuğu, kadınları sürekli korkutup, tiksindiriyor.) 2. Çok, pek çok.

sürekte- 1. Ardından gitmek, takip etmek. 2. Kovmak, kovalamak: *"Pîrde küstîg azah sabızınah çağınhı püürlernî sürektep."* N. Nerbişev (Bazen güçlü çifte atışıyla yakındaki kurtları kovalayıp...)

sürekteg Sürek, takip, peşinden gitme.

sürektes- (birlikte) Takip etmek, kovalamak, peşinden gitmek.

sürektet- Takip ettirmek, peşinden göndermek.

sürelîg bk. süreelîg

sürene İğrenç, berbat.

sürenkey bk. sürene

suret Hortlak, suret kilîr! hortlak geliyor! suret oshas hortlak gibi.

sürge- Sarmak, krş. sörge-

sürgek 1. Esaret, sürgektegî çon esaret altındaki halk. 2. Kaçırma. 3. (hayvanlarda) Göç.

sürgek ayı Ocak.

sürgî (ı.) Deri işlemede kullanılan ağaç alet.

sürgî (ıı.) Sürme, izleme, takip etme.

sürgün bk. sürgüncî

sürgüncî İz süren, takip eden.

sürîg Sürek, takip: *"Sıbıra andağ toozılbas sürîgdeter olar."* N. Nerbişev Devamlı böyle bitmeyen sürekteler onlar.)

sürîndî pala Küçük bebek.

sürîs- Birbirini takip etmek, sürüşmek, birbirinin peşinden gitmek: *"Uzıpazın çitîrbes uzah çolnı sürîs le parça."* N. Domojakov (Ucu bucağı bulunmaz uzak yolu takip edip gidiyor.) îs sürîs- iz sürmek.

sürîs Sürüş, sürme, peşinden gitme.

sürîze *zf.* Takip ederek, peşinden giderek: *"ipçî kîzî, sooların sürîze, sığara honğan."* N. Domojakov (Kadın, peşlerinden takip ederek çıkmış.)

sürîzîg Sürme, takip etme, peşinden gitme.

sürkü 1. Sürme, sıvama. 2. Merhem.

sürkünne- Hıçkırmak.

sürkünnes- (birlikte) Hıçkırmak: *"llğaannarm çaba pazınıp, pulunda sürkünnes turlar pîstîh tudısçılarıbıs."* A. Kuzugaşev (Ağlamalarını bastırıp, köşede hıçkırıyorlar bizim kavgacılarımız.)

sürmes Belik. krş. sürbes

sürmestîg s. Belikli: *"Tegîlek küren sırevylığ, sürmestîg his, ibîre sitkîp körlp, odırçathan."* N. Tyukpiyekov (Yuvarlak, yağız yüzlü, belikli kız, etrafa dikkatlice bakıp oturuyor.)

sürnük- 1. Sürçmek. 2. *mec.* Sürçmek: *"Pîlçem, çüreem, tasta pıromnı / Çurtas çobaana sürnükçeh polğam."* M. Kilçiçekov (Biliyorum, yüreğim, affet suçumu / Hayatın yorgunluğuna sürçmüş oldum.) tîlî sürnük- dili sürçmek.

sürnüktîr- Sürçtürmek: *"Ol - oymah-sohnığ, tastığ çollar / Çorıhçıl attı sürnüktîrgen."* M. Kilçiçekov (O, çukurlu taşlı yollar / Yürüyüşlü atı sürçtürmüş.)

sürt- 1. Ovmak, ovuşturmak. 2. Sürtmek, sürmek, sıvamak: *"İliskecek, tîzeh, anın holına yod sürtkli tarthlap, anzına im pozıdıbıshan."* İ. Kotyuşev (İliskecek ise, onun kolunu çekip iyot sürmüş, ona ilâç vermiş.)

sürtîl- 1. Ovulmak, ovuşturulmak. 2. Sürtülmek, sıvanmak.

sürtîn- 1ı Ovulmak, ovuşturulmak. 2. Sürtünmek, sıvanmak.

sürtîs 1. Ovuş, ovma. 2. Sürtüş, sürtme.

sürtîs- Sürtüşmek, birbirine sürtmek, sıvanmak.

sürtke bk. sürtkî

sürtkele- 1. Sürtmek. 2. Ovalamak.

sürtkî 1. Merhem. 2. Kaymak.

sürttîr- 1. Sürttürmek, sıvatmak. 2. Ovalatmak.

sürüg Şebeke, eşkıya.

sürüm *şor.* 1. Dönüm. (100x100) 2. Tarlanın dörtte biri.

sürün Ruh.

sürüncek *s.* Ayağı sürçen (at.)

süs- (ı.) Süsmek, tos vurmak.

süs- (M.) 1. Sallanmak, yalpalanmak. 2. (defolup) Gitmek: *"Süs mınnah,*

sodan huzurun!" V. Şulbayeva (Defol buradan, kesik kuyruk!)

süsek Tahıl ambarı.

süsetke Rus masallarında cin.

süskîcT s. Tos vuran: *"Ashırağım minîn, süskîcî puğaçağım."* V. Şulbayeva (Aygırcığım benim, tos vuran boğacığım.)

süskîle- Tos vurmak.

süskîles- Toslaşmak.

süskîn Daltaban, serseri.

süsküyek Delgi.

süspek Uzun etekli giysi.

süspekten- Uzunlamasına, boylu boyunca uzanmak: *"Aydo, pastağı sabıstın it açiina sıdabin, çirge süspektene tüzip, anan, çabal tonıcağın sözîre, oylap sıhhan."* V. Kobyakov (Aydo, ilk vuruşun acısına dayanamayıp, yere boylu boyunca uzanmış, sonra kötü paltosunu sürükleyerek kaçmış.)

süspenek Yavan, tatsız.

süstîr- 1. Tos vurdurmak. 2. *mec.* Avare avere gezmek: *"foğıs çoh süstîr çörçetken ipçî, huzuruğı çoh piige tööy."* V. Şulbayeva (İşsiz boş gezen kadın, kuyruksuz kısrağa benzer.)

süt Süt: *"İki samnah süttî ahsına salıbıshan."* N. Domojakov (İki kaşık sütü ağzına koymuş.) Manzıraan seek sütke tüscefi. Atasözü (Acele eden sinek süte düşer.) açaan süt ekşimiş süt, bozulmuş süt. (mal) süt pir- (hayvan) süt vermek, ças süt taze süt. sütsöl süt ürünleri.

süttîg *s.* Sütlü. Ölgen inek süttîg polcan, ölgen kîzî çahsı polcan. Atasözü (Ölen inek sütlü olur, ölen kişi iyi olur.)

süül Siğil krş. sööl.

süül- Süzülmek; sarkmak, uzanmak: *"Hara torğı kögeneglnîh moydırığınan ah çoh ir galstuk süül tur."* G. Topanov (Kara ipek gömleğinin boynundan ak ala kravat sarkıyor.)

süülîn- Uzanmak Kirîlîp kip kispeen, süülînîp suğ suspaan. Atasözü (Gerinip elbise biçmemiş, uzanıp su almamış.)

süülîndî Tortu, çökelti, çey süülîndîzî çay tortusu.

süümek Dağarcık, küçük torba: *"Naa çılnah alğıstap, harlan salğan süümegmeh olarğa sıyıhtar ülepçe."* N. Tinikov (Yeni yıllarını kutlayıp, karlanmış torbasından onlara hediyeler bölüştürüyor.)

süürgîs Ayırıcı, süürgîsnen süttî çararğa ayırıcıyla sütü ayırmak.

süü ton Hafif elbise.

süüzek Akağaçtan yapılmış kap.

süüzîn 1. Özsu. tıttıfi süüzînî melez ağacının özsuyu. 2. İrin, cerahat.

süüzün bk. süüzîn

süüzünnîg *s.* Sulu. süüzînnîg ot sulu ot.

süzîs- Birbirine tos vurmak, vuruşmak, toslaşmak.

süzîs Tos vurma.

süzük Kapalı, kizîn çolın süzük haizin! arka yolun kapalı kalsın!

süzün bk. süüzîn

süzürîk Dua, yalvarma.

süzürîkçî Hacı, kutsal yeri ziyaret eden.

süzürîn- Dua etmek, yalvarmak. pazırmıp süzürînîpçe dua ediyor.

svastika Gamalı haç: *"Çıltısnah svastika urunıshanda / Hakas oolğı anda harbashan."* M. Kilçiçekov (Yıldızla gamalı haç çarpışırken / Hakas oğlu orada savaşmış.)

svat Dünür: *"Hozannarnı kördîh me, harğa svat, -çoyırhos ünneh iskîrçedîr ala saashan."* İ. Topoyev (Tavşanları gördün mü, karga dünür, -yaltaklanan sesle bildiriyor ala saksağan.)

sveçi Mum: *"Pürkek sveçı çarıpça."* A. Topanov (Donuk mum işiyor.)

sveçka 1. Buji. 2. Mum.

sverhuroçnay s. Fazla mesai. sverhuroçnay toğıs fazla mesai.

sverlo Matkap, delgi

svetofor işaret feneri, işaret lâmbası.

svidetel'stvo Rapor, şahadetname, belge töreennener svidetel'stvo doğum raporu, doğum belgesi.

svinka 1. Ot yığını 2. *tıp.* Kabakulak.

svodka Bülten, haber, bildiri, rapor pogoda svodkazı hava raporu.

svyaz' Muhabere, haberleşme.

svyazist 1. Posta memuru. 2. Haberci.

svyazşçennay Mukaddes, kutsal.

svyokla Pancar.

syezd Kongre.

syomka Çekme, çevirme.

syujet Süje, konu, mevzu.

syurtuk Redingot.

- Ş -

şablon Şablon, kalıp.

sacı *şor.* Dokuma tezgahındaki kumaşın kenarındaki iplikler.

şadırah *kız. s.* Benekli, çilli.

safran *bot.* Safran.

şağartış *kız. . zool.* Kene.

sağın *kız.* Kızıltı, kızıllık.

şahmat Satranç, şahmat oyna- satranç oynamak, şahmat oyını satranç oyunu.

şahmatist Satranççı

şahta Ocak, maden ocağı: *"Alcıbay şahta ustağcızınzar kilgen."* S. Çarkov (Alcıbay maden ocağı yöneticisine gelmiş.)

şahtyor 1. Madenci. 2. Madenciyle ilgili. şahtyornın lampoçkazı madencinin lâmbası.

sakal *zool.* Çakal.

şal' Şal.

salanda Duba.

şalbı tös Kumaş parçasından fetiş.

şam *hlk.* Mum.

şampanskoe Şampanya.

şapka Manşet.

şar Küre. çir şan yer küresi.

şar *şor.* Bileği taşı, masat, pıçah çîtîtçen tudalığ şar bıçak bileğiieyecek saplı masat.

sarf Atkı, boyun atkısı.

şarj Karikatür.

şarmanka Laterna.

şanmahşçik Lâternacı.

şarnir Menteşe.

şarnirlîg s. Menteşeli.

şaşka 1. Dama. 2. Dama taşı. 3. Tahrip fişeği,

şaşlık Şiş kebabı.

şatun *tek.* Piston kolu, biyel.

şayba *tek.* Rondelâ, pul.

şayka Çete, şebeke, oğırlar şaykazı hırsızlık çetesi.

şçtyotka Fırça.

şedevr Şaheser.

şef Şef.

şefte- Şeflik yapmak.

şelkovitsa *bot.* Dut ağacı.

şep *kız.* Çöp.

şer *kız.* Yer.

şerbey bk. şerebe

şerebe *şor.* 1. Barut doldurmalık. 2. Mermi.

şeviot Şevyot.

şifr Şifre.

şimpanze Şempanze.

şina Lâstik, çember.

şinel' Kaput *:"Adınah tüzip, şinelî ideen çayıldır çor."* F. Burnakov (Atından inip, kaput eteğini yayarak yürüyor.)

şiş *kız.* Su kabarcığı, fiske.

şkaf Dolap: *"Tattap parğan tirrıır ornahtar, sırı arıp parğan irgî ağassınahtar: etajerka, şkaf, komod/'V.* Şulbayeva (Paslanmış demir yataklar, boyası dökülmüş eski ağaç araçlar: Etajer, dolap, komodin.)

şkala 1. Kadran. 2. Cetvel.

şkola Okul: *"Şkolanın uluğ nimes zatında kök sıbıcah, tayğadah aallap kîlîp, turıbıshan."* N. Tinikov (Okulun küçük salonunda yeşil laden ağacı misafirliğe gelmiş.)

şleya Paldım.

şlifoval'şik Perdahçı.

şllfte- Perdahlamak, taşlamak.

şlyupka Sandal.

şlyuz Alavere havuzu.

şobay *hlk.* Geyik postu kaplı çadır. tonaza ipçîlerî tayğada şobayda çurtıdırlar Evenk aileler ormanda

taa (ı.) Yakın, akraba, taa k î z î yakın kimse.

taa (ıı.) e. Dahi, da: *"Mal daa, aday-hus taa tabı s sığarbaan."* N. Domojakov (Mallar da kuşlar köpekler de ses çıkarmamış.) Çabıs taa polza, adım par, homay daa polza ipçîm par. Atasözü (Kısa da olsa atım var, kötü de olsa karım var.) anda at taa înek tee hadarçalar orada at da inek de otlatıyorlar, sınap taa gerçekten de.

taacah Dağcık, tepe: *"Aalnın alnında kizek tigey taacah turca, anı Natpah tigey dee tip adıdırlar."* F. Burnakov (Köyün karşısında zirveli tepe duruyor, ona Natpah tepesi de diyorlar.)

taacır Bir atışta iki av avlama, vurma.

taah *hlk.* Tavuk krş. tanah.

taaha bk. taahı.

taahı Yapağı, tüy. tük taahızı tüs parça ilkbarda tüyü dökülüyor.

taahılığ *s.* Yapağılı. tüylü, taahılıg küçüges tüylü tüylü köpek yavrusu, taahılığ çabağa tüylü kulun.

taahpı Tütün, taahpı tart- tütün içmek. sır çılan örtep çığan çirde ösken çahayahtah taahpı pastalğan ejderhanın yakılıp gömüldüğü yerden çıkan çiçekten tütün başlamış. taahpı tarthan kîzî çazıh itçe tütün içen kişi günah işler. krş. tamkı

taam (ı.) Tat, lezzet, çeynîn taamı çayın tadı.

taam (ıı.) 1. Amaç, gaye, hedef, mlnîn taamım andağ benim amacım böyle. 2. Tarz, yol.

taamnığ *s.* Tatlı, lezzetli, tamahtarınar taamnığ polzın! afiyet olsun! taamnığ tamah lezzetli yemek.

taan *zool.* Ala karga: *"Taan, parçıh öörleri, kizek hara pulut çili, kiide aylahtanızıp, çazaa toldıra harhılasçülçüres turlar."* N. Tyukpiyekov (Ala karga, sığırcık sürüleri, kara bulut kümesi gibi gökyüzünde dönüp, yazı dolusu gaklaşıp ötüşüp duruyorlar.)

taah *ünl.* Hayır, bilmem! taah, min pîlbinçem! hayır, ben bir şey bilmiyorum.

taap bk. tap-

taar (ı.) 1. Pelerin: *"Irkîn hırında uzucah / Irgî taarın çabıncah."* P. Ştıgaşev (Eşik yanında uyumuş / Eski pelerinini örtünmüş.) 2. Yağmurluk: *"îkîzi dee pörîktîg, ötîkpeceh taar kis saltırlar."* I. Kotyuşev (ikisi de börklü, su geçirmeyen yağmurluk giymişler.) 3. Çuval bezi. 4. Çuval bezinden dikilmiş bir tür palto.

taar (ıı.) bk. tar (ı.)

taar- Kesip kısaltmak: *"Ibriin eezi, hara sağallığ, kize taarğan sastığ."* V. Kobyakov (Evin sahibi, kara sakallı, kesip kısaltılmış saçlı.)

taara- Ekmek: *"As taa köp taancan."* N. Tyukpiyekov (Tahılı da çok ekmiş.) Taaraan çirîme as sıhsın; tas pazıma tük sıhsın. Atasözü. (Ektiğim yerde ekin bitsin, kel başımda kıl çıksın.)

taarçıh 1. Dağarcık, tus urcah taarçıh tuz dağarcığı, tamkı suhçah taarçıh tütün kesesi. 2. (hayvanın husye torbasından yapılan) Dağarcık, çoon huça tübegîn kizîp, kül tıhtap, hurup parza, taarçıh pol parça, büyük koç husye torbası kesilip, kül doldurulup kurutulursa 'dağarcık' olur.

taarığ Ekme, ekim. as taraan hıra ekin ekilen tarla.

taarığcı Çiftçi, köylü.

taarığlığ s. Çiftçilik, hırğıstar as taarığlığ çon Kırgızlar çiftçilik yapan toplum(muş.)

taarla- Yüklemek: *"Taarla ol hanaağa, al par, kör, pray nime ornında polzın."* N. Domojakov (Yükle o arabaya, al götür, bak her şey yerinde olsun.) hanaağa od in taarla- arabaya odun yüklemek.

taarlağ 1. Yükleme. 2. Yük.

taarlağlığ *s.* Yüklü, aar taarlağlığ ağır yüklü.

taarlas- (birlikte) Yüklemek.

taarlas Yükleme, üzerine koyma.

taarlat- Yükletmek: *"Min sinî ot taarlatpaspın, Aydocah."* V. Kobyakov (Ben sana ot yükletmem, Aydocuk.)

taarlığ s. Pelerinli, pelerin giymiş: *"Pozanı hızamzıh irgî taarlığ kîçicek hara sıraylığ iren, izep ala, sîîîgîbîsçe."* N. Tyukpiyekov (Dizgini, kırmızı eski pelerinli, küçük yağız yüzlü erkek, çekiştirerek silkeliyor.)

taartzool. Yelve, bıldırcın kılavuzu taart tapsapça yelve ötüyor.

taa-tuğan *tekr.* Yakın akraba, tügencî toyında taa-tuğanğa paar çiirge çarabas cenaze töreninde yakın akrabaların karaciğer yemesi yasaktır.

tabah Tabak.

taban (ı.) Boa yılanı: *"A mına pular, kommunistter, ülgüdegî tabannar, strananı pray odap parklar."* V. Şulbayeva (İşte bunlar, komünistler, iktidardaki boa yılanları, ülkeyi bütünüyle yakıyorlar.)

taban (ıı.) Taban: *"Kîzîlernîn aya şahıstan, at tabanı nızıraannan hada pîrge nızırap sıhhan."* İ. Kostyakov (İnsanların alkış sesleri, at tabanı gümbürtüsüyle birlikte uğuldamış.) çalbah taban *mec.* kurt. (geniş taban)

taban (ııı.) Becerikli, eli uz. it taban köpoğlu! kücür taban hilekâr, düzenbaz, dolandırıcı.

tabandırıh Ayak tabanlığı.

tabanğahlk. zool. Kene, sakırga.

tabanna- 1. Tabanlarıyla atın böğrüne tepmek. 2. Tıpış tıpış yürümek.

tabas (kızakta) Ayak yeri. sana tabazı kızakta ayak yeri.

tabel' Liste.

tabı 1. Kağıttan bir tür kumaş. 2. Bu kumaştan naa tabı kögenek yeni 'tabı' kumaşından elbise.

tabığ (ı.)Seçim.

tabığ (ıı.) 1. Buluş, bulma, keşif, keşfetme, çözme, ortaya çıkarma. 2. Kazanç, altın toğınğan çonnın tabii altın işçilerinin ücreti.

tabığcı Seçmen: *"Tabığçılar toğır polıbıshannar."* V. Şulbayeva (Seçmenler karşı çıktılar.)

tabığlığ *s.* Seçimli, seçim, tabığlığ komissiya seçim komisyonu.

tabii- (ı.) 1. Bulunmak: *"Alcıbayğa polızar kîzi tabılbaan."* S. Çarkov (Alcıbay'a yardım edecek kimse bulunamamış.) 2. Keşfedilmek, bulunmak.

tabii- (ıı.) Seçilmek.

tabılğa *hlk. zool.* Kene.

tabılğat *sag. bot.* Erkeç sakalı, çayır melikesi: *"Tabılğatha tudınıp alıp, töbîn harahsın körçebîs."* M. Çebodayev (Erkeç sakalına tutunup, aşağıya bakıyoruz.) ayna tabılğattan horıhça şeytan erkeç sakalından korkar.

tabılğı bk. tabılğat

tabın- Bulmak: *"Torkadan surar daa, ağaa çoohtir daa nimezîn tabınmin turca."* V. Kobyakov (Torka'dan

soracak da, ona anlatacak da şey bulamayıp duruyor.)

tabir Damar krş. tamir.

tabırah 1. *is.* Hız, çabukluk, sürat. 2. s. Süratli, hızlı, seri, çabuk, çevik: *"Anın hırında tabırah pazıtnah Keres irfîpçe." V.* Şulbayeva (Onun yanından hızlı adımlarla Keres geçiyor.) 3. *zf.* Çabuk, süratle, hemen: *"Tabırah, minin sağaa çoohtir çooğım par."* S. Çarkov (Çabuk, benim sana söyleyecek sözüm var.) Köp nimenî pîlzen, tabırah kirîp pararzıfi. Atasözü (Çok şeyi bilirsen, çabuk ihtiyarlarsın.) tabırah poezd hızlı tren, tabırah çürektîg çevik, tez canlı, tabırah hığır- hızlı okumak tabırah ağın hızlı akım.

tabırah-tabırah *tekr. zf.* Çabuk çabuk: *"Küren at, suğuliin hocırada tabırah-tabırah taynanıp..."* N. Domojakov (Yağız at, gemini kütürdeterek çabuk çabuk çiğneyip...)

tabıram (eğrilmiş) Yün, kıl. tabıramnardan hıl arğamcı hatça eğrilmiş iplerden kıl sicim (halat) örülür.

tabırandı bk. tabıram

tabırğa *sag. zool.* Dağ sıçanı.

tabırğan *zool.* Uçar sincap.

tabırğı *zool.* Geyik Tabırğı çortpaan tağ çoğıl, tarıhpin ösken er çoğıl. Atasözü (Geyik koşmayan dağ yoktur, darlığa düşmeden büyüyen insan yoktur.)

tabıs (ı.) Buluş.

tabıs (ıı.) Ses, seda, ün: *"Olğannarnıh tabıstarı ür nimeske çit parğan, prayları sağınçalar."* i. Kostyakov (Çocukların sesleri birazcık kesilmiş, hepsi düşünüyor.) Tabısnan tağnı talap polbassıîî, çonnı çaanan horğıt polbassıîî. Atasözü (Sesle dağı yıkamazsın, halkı savaşla korkutamazsın.) Pozı pîr tudım, tabızı tağ talapça. - Bilmece, tüfek. (Boyu bir tutum, sesi dağı yıkar.) tabıs çoh sessiz. tabıs çoh külkî sessizce gülümseme, ötîg tabıs keskin ses. kür tabıs gür ses. nımzah tabıs yumuşak ses. pürkek tabıs boğuk ses. harlama tabıs gürleyen ses. açığ tabıs acı ses. aldanıstığ tabıs yalvaran ses. îdîrgek tabıs kızgın ses. hatığ tabıs sert ses. çarım tabıs yarım ses. mıltıh tabızı tüfek sesi. örînîstîg tabıs neşeli ses. aba tabızı ayı sesi. kügürt tabızı gök gürültüsü sesi. mönek tabıs kaygılı ses. huruğ tabıs kuru gürültücü, yaygaracı.

tabıs- Buluşmak.

tabıs-tubıs *tekr.* Tapış tıpış.

tabısta- Seslenmek, çağırmak.

tabıstan- Ses vermek, bağırmak.

tabıstığ s. 1. Sesli, ötîg tabıstığ pituğas keskin sesli horoz, çoon tabıstığ kalın sesli. 2. Gürültülü, patırtılı, kavgalı. İki çabal pîrîkîp çurtaza, tabıstığ polcan; hosti honcıhtarğa curt çoh polcan. Atasözü (İki kötü birlikte yaşasa kavgalı olur, yakın komşulara yaşamak haram olur.) tabıstığ kirek skandal.

tabıstır- Buluşturmak.

tabıs-tubus *tekr.* Ses, ses seda.

tabletka Tablet, hap: *"îcezî körbeen arazında Ivan Petroviç fili altına tabletka şuhça."* V. Şulbayeva (Annesi görmediği sırada İvan Petroviç dilinin altına tablet sokuyor.)

tablitsa Tablo, cetvel, hatırının tablitsa *mat.* çarpım tablosu.

tabrah bk. tabırah

tabrat- Bükmek, burmak, döndürmek.

tabun Sürü, tabun.

taburetka Tabure.

tacıra- Cızırdamak.

tacıra- tıcıra *tekr.* Cızırtılı.

tacırt 1. Bir atışta birden çok av vurmak. kiiktî üs taçırt athan bir atışta üç dağ keçisi vurmuş. 2. Aşık oyununda bir atışta birden çok aşığa dokundurmak.

tadar 1. Tatar, hazan tadar Kazan Tatarı, hırım tadar Kırım Tatarı, azay tadar Asya Tatarı. 2. Hakas. min ton tadarbın ben katışıksız Hakasım. hızıl tadar Kızıl Hakası. sağay tadar Sagay Hakası. 3. Hakas, Hakaslara ait, Hakaslarla ilgili: *"Een ne çurttar çili, azırayıshan tadar iblerf."* N. Domojakov (Issız evler gibi, ayrılıyor Hakas evleri.) tadar çeyî (kaymaklı) Hakas çayı. tadar kögenektîg Hakas gömlekli. tadar kiptîg Hakas elbiseli.

tadarlap *zf.* Hakasça: *"Ol uğaa çapsaan, kîrösteen pabazı tadarlap çoohtanıp, paarsapçathanın."* N. Tyukpiyekov (O çok şaşırmış, vaftiz babasının severken Hakasça konuşmasına.)

tadı- Tadında olmak: *"Tihls talaynı hastada çörzem / Hazır suğlarıh tadii tadıpça / Humnığ çazıda uçuh parçatsam / Kök tayğalarıh haraamda turca."* M. Kilçiçekov (Denizin kıyısında yürüsem / Coşkun suların tadı tadında / Kumlu yazılarda uçup gitsem / Yeşil ormanların gözümde durur.) tuzı tadıbınça tuzu az.

tadığ Tat, lezzet: *"Andağ nimedeh taaraan as özer be, öspes! Azının tadii daa polar ba, polbas!"* M. Kokov (Bununla ekilen ekin büyür mü, büyümez! Tahılının tadı olur mu, olmaz!) çistek tadii yemiş tadı.

tadıla- Ölünün giysisini parçalamak.

tadılığ *s.* 1. Tatlı. Talbıtçah kîzînîn ülüzî tadılığ. Atasözü (Kaprisli kişinin ülüşü tatlı, tadılığdan tadılığ nimedîr? Bilmece, uyku. (Tatlıdan tatlı nedir.) 2. Tatlı, lezzetli: *"Ças süt, ah, tadılığ puğday İpektin uluğ filînîî."* A. Kuzugaşev (Taze süt, beyaz, lezzetli buğday ekmeğinin büyük dilimi.) 3. *mec.* Tatlı, hoş, rahatlatıcı, güzel: *"Çe nımzah ot tözek, tadılığ uygu Aydonı tabırah çaba pashan."M.* Kobyakov (Fakat yumuşak ot döşek, tatlı uyku Aydo'yu çabucak sarmış.) *"Kire salğan sooh kii paza ças süttih tadılığ ÇIZI ushurıbıshan."* A. Kuzugaşev (Giren soğuk hava ve taze sütün güzel kokusu uyandırmış.) tadılığ ıs- güzel koku. tadılığ çurtas tatlı hayat.

tadıra- 1. Hızlı ve çok konuşmak tadırada hığırçadır hızlı okuyor. 2. Gürültü çıkarmak. maşına tadırapça araba gürlüyor. 3. Takırdamak, tıkırdamak: *"Oraylat salğan çolcının hanaazı tadırapça."* S. Çarkov (Geciken yolcunun arabası tıkırdıyor.) 4. Cırcır ötmek

tadırah *zool.* 1. Cırcır, tadırah tadırasça cırcır ötüşüyor. 2. *mec.* Geveze.

tadıras (ı.) 1. Halka şeklinde çocuk oyuncağı. 2. İlkel araba, tadırastığ çörçe basit arabayla gidiyor.

tadıras (ıı.) Gürültü, patırtı.

tadıras- Gürültü, patırtı çıkarmak.

tadırat- Gürültü, patırtı çıkartmak.

tadıros *s.* Geveze, zevzek.

tadjik Tacik.

tağ Dağ: *"Tağ tağnan urunıspacah, iki nancı toğaspin polbacah teeni sın poltır."* V. Kobyakov (Dağ dağa kavuşmaz, insan insana kavuşmadan olmaz, denmesi gerçek olmuş.) Tabırğı çortpaan tağ çoğıl, tarınpin ösken er çoğıl. Atasözü (Geyik koşmayan dağ yoktur, darlığa düşmeden büyüyen er yoktur.) azağı hoh çoğıl tağnı talapça. -Bilmece, akarsu. (Ayağı kolu yok dağı dalar.) tağ sırtı dağ sırtı, tağ kisti dağ arkası, eelîg tağ iyeli dağ. tağ habırğazı dağ

yamacı, tağ eezî dağ iyesi, pözîk tağ yüksek dağ. tağ paarı dağ eteği, tağ pili dağ beli. tağ suu dağ suyu. tağ as- dağ aşmak, tağ hırı dağ zirvesi, doruğu, çalaas tağlar çıplak dağlar, tağ idee dağ eteği. tağ olii dağ yamacı, tağnıh aarhı sari dağın kuzey yamacı, tağ indîre dağ aşağı, tağ bazı dağ başı. çabıs tağ alçak dağ. tağa sığara dağa yukarı, tağ pözii dağın yükseği.

tağah Tavuk. krş. tanah

tağayah Takkeye benzer şapka.

tağdı- *kız.* Kapris yapmak, nazlanmak. ham polar kîzînîn töstüpterî tağdıpça kam olacak kişinin ruhları nazlanıyor.

tağdır Defter.

tağı- 1. (diş) Gevşemek, yerinden oynamak. 2. (kapı) Kırılarak açılmak. 3. Tersyüz olmak.

tağıl- 1. Gevşemek, yerinden oynamak. 2. Kırılmak, bozulmak.

tağıra- Dikmek, söküğünü dikmek, onarmak, tamir etmek, maymah tağır- ayakkabı tamir etmek.

tağıran- Onarılmak, tamir olunmak: *"Tügîn tastınzar tikken aday teerızi meleylenn tağıranıp toozıp, olarnı hıya sal salıp, Vaskanın tonın tartıbıshanın."* A. Kuzugaşev (Tüyleri dışarı dikilmiş köpek derisi eldivenleri tamir edip, onları yana bırakmış, Vaska'nın paltosunu çekmiş.)

tağıras- (birlikte) Onarmak, tamir etmek.

tağıras Onarım, tamir.

tağırat- Onartmak, tamir ettirmek.

tağıs- (birlikte) Gevşetmek, yerinden oynatmak, zorlamak.

tağıt- 1. Gevşetmek, yerinden oynatmak. 2. (zorlayarak) Açılmak. 3. Söktürmek.

tağlığ *s.* Dağlık: *"Çıkım tağlığ çahsı çirifmnî / Cifi çil çörîp, çir undubadım."* M. Kilçiçekov (Yalçın dağlı güzel yurdumu / Yedi yıl görmeyip, hiç unutamadım.)

tah (ı.) Aşık kemiği.

tah (ıı.) (sertleşmiş) Toprak, aba tah it saltır ayı yeri çiğnemiş.

taha Ökçe: *"Sol azaanda poostap salğan, tahazı çoh çabal tuup ödık."* V. Kobyakov (Sol ayağında iple sıkıştırılmış, ökçesiz, kötü deri çizme.)

tahalçıh Kütükten yapılmış tabure.

tahalığ s. Ökçeli. pözîk tahalığ yüksek ökçeli.

tahan Sacayağı, tahannın hılğazı sacayağının çengeli.

tahır (ı.) *S.* Çıplak, kıraç, tahır cazı çıplak ova.

tahır moyınmğ Boynu tutulmuş.

tahır tüg Kısa yün.

tahla- Öksürmek.

tahpah Türkü, koşma, genellikle iki dörtlükten oluşan Hakas halk türkülerinin genel adı. : *"Tahpağın sarnapça."* N. Tinikov (Türküsünü söylüyor.) tahpahha kîr- türkü bestelemek, türkü yakmak, hushun tahpağı tekerleme.

tahpahçı Türkü söyleyen, türkücü, türkü besteleyen.

tahpah-ırlar *tekr.* Şarkı türkü.

tahpahta- Türkü söylemek.

tahpahtas- Karşılıklı türkü söylemek, atışmak.

tahpahtas Türkü söyleme.

tahpahtat- Türkü söyletmek.

tahpay 1. Yonga: *"Ah tahpay çili abıda, Al çörçezm katerler."* S. Kadışev (Ak yonga gibi sallayıp / Götürüyorsun botları.) 2. *mec.* Tabut, kîzî tahpayı tabut.

tahpı Sigara: *"Poç, sin, palam, tahpı nay tartpa."V.* Şulbayeva (Hey, yavrum, sen sigarayı çok içme.) bk. taahpı

tahpayla- Yonga toplamak.

tahta Köprü: *"Öön aalda şkola püdîrerge kirek, Nımırttığda tahta."* V. Şulbayeva (Öön köyünde okul yapılmalı, Nımırtığ'da köprü.) timîr tahta demir köprü, tasnah tahta sal-taşla köprü yapmak.

tahta- Çiğnemek, ayaklarıyla ezmek. mal tahtaan çir malın çiğnediği yer.

tahtağ Sertleşmiş oyun oynama yeri.

tahtal- Çiğnenmek, ayaklarıyla ezilmek. tahtalğan çol (çiğnenerek) sertleşmiş yol.

tahtalah Sacayağı, tahtalahtı turğıs- sacayağı yapmak, koymak.

tahtan- 1. Yinelemek, tekrar yapmak: *"Min tahtanarğa hınmas kîzîbîn."* V. Şulbayeva (Ben yinelemekten hoşlanmıyorum.) 2. Yerinde saymak: *"Mına mındağlarnıh üçün pîs, alızığlar it polbin, pır çirde tahtançabıs."* V. Şulbayeva (İşte bunlar gibilerin yüzünden biz, değişimleri gerçekleştiremeyerek, olduğumuz yerde sayıyoruz.)

taytay (ı.) *sag.* Pantolon paçasına dikilen peş. ıstan tübîne kîçîg tahtay hos- pantolon paçasına küçük peş eklemek.

tahtay (ıı.) (küçük) Kazan, pır könek kîrcen tahtay hazan bir kova su alacak küçük kazan.

tahtaylığ s. Peşli, tahtaylığ ıstan peşli pantolon.

taksiTaksi.

takt *müz.* Ölçü, ölçü çizgisi.

taktiçeskay s. Taktiksel, taktiçeskay ügredîgler taktik bilimler.

taktika Taktik.

tal Söğüt: *"Künnîn altın barağında aylandıra ösken tallarnıh sabahtannda hannın toop parğan tamcıhtarı çap-çanb hızarçalar."* A. Kuzugaşev (Güneşin altın ışığında dönerek büyümüş söğüt dallarında kanın donmuş damlacıkları pasparlak kızarıyor.) hara tal kara söğüt: *"Tağ tözîne çidîp, attı hara talğa palğap salğabıs."* M. Çebodayev (Dağ eteğine ulaşıp, atı kara söğüde bağladık.) ah tal ak söğüt, huu tal gri söğüt, sarığ tal sarı söğüt, tal ağazı söğüt ağacı: *"Anda tal ağastarı hırında kiziler körînglepçe."* A. Kuzugaşev (Orada, söğüt ağaçları yanında insanlar görünüyor.) tal sırıbı söğüt çubuğu.

tal- 1. Yorulmak. 2. (el ayak) Uyuşmak: *"Anın azah-holları talip, sırtının idî sırlazıp, ol Aylah tağnın üstüne çadap sıh kilgen."* V. Kobyakov (Onun el ve ayakları uyuşup, sırtının eti sızlayarak Aylah dağının üstüne güçlükle çıkmış.) 3. Bayılıp düşmek, tal par- dalmak, bayılmak.

tala 1. (eski evde) Köşe, duvar. 2. Bahçe duvarının her bölümü, sidennîn talazı bahçe duvarının bölümü. 3. (börk) Peşi, eki. pörîk talazı börk eki.

tala- (ı.) Çift sürmek: *"Kübür çirnî talaahar."* P. Ştıgaşev (Yumuşak toprağı sürelim.)

tala- (ıı.) 1. Talan etmek, yağmalamak, yıkmak, tahrip etmek, suğ terbennî dee talapça. Atasözü (Su değirmeni de yıkar.) 2. Otopsi yapmak. 3. Dağıtmak: *"Pîrsî püdîn, pîrsî çarımına çitîre talaan ottığ siden tur."*\J. Kobyakov (Biri bütün, diğeri yarısına kadar dağıtılmış ot yığını duruyor.) 4. Patlamak, infilak etmek. 5. Zorlamak. 6. Yırtmak.

talaan 1. Talih, baht, devlet: *"Anda talaan kirek, Matilda."**I.* Şulbayeva (Orada talih gerek, Matilda.) Horıhpasha talaan polısça. Atasözü (Korkusuza talih yardım eder.) 2. Mutluluk, sadet.

talaannıg s. Talihli, bahtiyar, bahtı açık.

talah 1. Yıkma, yıkım, talan. 2. Açma.

talal- 1. Talan edilmek, yağmalanmak. 2. Kırılmak, parçalanmak. 3. Yırtılmak

talalcıh Kırılgan, gevrek, sağlam olmayan.

talalığ s. Köşeli, duvarlı, sigîs talalığ ağas ib sekiz duvarlı ağaç ev.

talalıh s. 1. Kırık. 2. Yırtık. 3. Yıkık.

talan bk. talaan

talandı Kırıntı, kırık.

talant İstidat, yetenek.

talanttığ s. İstidatlı, yetenekli.

talaş Dalaş, dalaşma, kavga.

talaş- (ı.) 1. Çekişmek, dalaşmak, münakaşa etmek. 2. Mücadele etmek: *"Aydonın harahtan postan nuulıp, sabıhsi talazıp, hara çirzer saba pastırıbıshan."* V. Kobyakov (Aydo'nun gözleri kendiliğinden yumulup, uykuyla mücadele edip, kara yere kapaklanmış.)

talaş- (ıı.) Doğru gitmek: *'Tağ pöziine tan atsa / Tağ altınah talasçalar / Oyap kilip tan atsa / Olığ çoğar oylasçalar."* A. Topanov (Dağ zirvesine tan atsa / Dağ altından gidiyorlar / Çıkıp gelip tan atsa / Yamaç yukarı koşuyorlar.)

talaş- (m.) Kırmak, parçalamak.

talasçıl *s.* Dalaşmaktan, çekişmekten hoşlanan.

talashah s. 1. Dalaşmayı seven, kavgacı, şirret. 2. Edepsiz, terbiyesiz, kaba. 3. Rakip, muhalif.

talastığ s. Dalaşmalı, kavgalı, dövüşlü.

talat- (ı.)Çift sürdürmek.

talat- (ıı.) 1. Talan ettirmek, yağmalatmak. 2. Parçalatmak, kırdırmak. 3. Yağmalatmak.

talay 1. Deniz: *'Talayca çüsçe sinin küzîh."M.* Kilçiçekov (Denize yüzer senin gücün.) Sağıs talaydaii daa çalbah, pîlîs tağdan daa uluğ. Atasözü (Fikir denizden de geniş, bilgi dağdan da büyük.) tinîs-talay okyanus, büyük deniz. 2. Denizle ilgili, talay salğahtarı deniz dalgaları, talay hazı deniz kıyısı. 3. Büyük akarsu.

talazığ Dalaş, kavga, dövüş, dalaşma, krş. talaş

talbaa bk. talbo

talbah 1. Buzağı veya tay postu. 2. Bu posttan yapılmış, talbah ton buzağı derisinden palto, talbah pörîk buzağı derisinden börk. talbah ödîk buzağı derisinden çizme.

talbah saashan *zool.* Bir saksağan türü.

talbanna- 1. Kanat çırpmak: *"Suğ solbıraanı, palığlığ hus hanattarın sabin kilîp talbannap pariğan çili, udaa paza tabırah iğ ıh istîl kiligen."* İ. Kotyuşev (Su çağlaması, kanatlı kuşun kanatlarını çırpıp gitmesi gibi, devamlı ve hızlı uğultuyla işitiliyor.) 2. Bebek kollarını hareket ettirmek.

talbah 1. Post: *"Sarsıh azağın îzehedeh şuur polbin, talbah çili, sözîrîlîp, küzüri halğan."* V. Kobyakov (Bir ayağını üzengiden sıyıramayarak, post gibi, sürüklenip gümbürdemiş.) talbah pörîk kuzu postundan börk. 2. İşe yaramaz, haylaz kimse.

talbıra- 1. (kuş gökte) Uçmak, süzülmek. 2. (yürek) Çarpmak: *"Keres pu çirde kîçicek kîzîçek, anın talbırapçathan çüreecee le."* V. Şulbayeva (Keres burada küçük bir kişi, sadece onun çarpan yüreği var.)

talbırama Titreşme, patırdama.

talbırğa 1. (giyside) Fırfır, kögenek talbırğazı elbise fırfırı, közehe talbırğazı perde fırfırı. 2. (balıkta) Solungaç kıvrımı.

talbıt- Kapris yapmak, hırçınlaşmak.

talbıtçah s. Kaprisli talbıtçah kîzînîn ülüzî tadılığ kaprisli kişinin ülüşü tatlı.

talbıtçı s. Kaprisli.

talbo 1. (ineğin boynunda) Deri kıvrımı. 2. *mec.* Serseri, düzenbaz.

talcah 1. Sara, epilepsi. 2. Nöbet, bayılma nöbeti krş. tutçah.

talcahtığ s. Nöbet, bayılma nöbeti olan krş. tutçahtığ.

talcıh- Bayılmak, kendinden geçmek, his duygusunu kaybetmek.

talcıhla- Bayılmak: *"Pu çağında oohteek hurt-hoostar talcıhlap parğan çatçalar."* V. Tatarova (Bu yakında ufak tefek kurtlar böcekler bayılmış yatıyorlar.)

talcıhtır- Bayıltmak, his duygusunu kaybettirmek.

taldır- 1. Bayıltmak. 2. Uyuşturmak.

taldıra *zf.* Bayılarak, taldıra tüs- bayılarak düşmek.

talğah Sara. krş. talcah

talğahtan- Sara nöbeti tutmak.

talğahtığ Saralı, talğahtığ kızee aba miizî tuza polça saralı kişiye ayı beyni faydalı olur.

talğan Yulaf unu: *"Talğannı ayrannan alay ba abırthınah haarıp, izîp alzan, haydağ daa aar toğısta tabırah suhsabassıh, astabassın."* N. Tyukpiyekov (Yulaf ununu ayranla veya ekşitilmiş sütle kavurup içersen, her türlü ağır işte susayıp acıkmazsın.)

talğı 1. Karmaç: Ta/ğ/ *çili aylahtanıbısça, hara çimi harbabıssa, holına pir dee nime uruna çoğıl."* V. Kobyakov (Karmaç gibi dönüyor, kara yeri avuçlasa da eline bir şey gelmiyor.) 2. Deri işleme makinesi, teernî talğaa ibîrçeler deriyi makinede döndürürler.

tali 1. Seçkin, as-tamahtın talızı yemeğin seçkini. 2. Sevimli, tali palam sevgili yavrum.

talığcı Kapı, pencereyi zorlayan, hırsız.

talih Kapris, naz.

talıhcı bk. talinma

talihma Pamuklu Çin kumaşı, hızıl talinmadah ıstan tîkçeh kırmızı pamukludan pantolon dikilir.

tahhtan- 1. İnat etmek, ayak diremek, kapris yapmak. 2. Nazlanmak, pala talıhtança çocuk nazlanıyor.

talla- 1. Seçmek, ayırmak: *"Aydo, nımzah ottığ çirıcek tallap taap, çabal tonıcağın tözenîp, tühdere tüzlp, çatça."* V. Kobyakov (Aydo, yumuşak otlu yer seçerek, kötü paltosunu serip, dönüp yatıyor.) 2. Titizce ayıklamak.

taliağcı *s.* Seçici, titiz.

tallama s. Seçkin, güzide, seçilmiş: *"Andağı tallama mallarnıh köblzl Hızıl Armiyaa tanıhtal parğan polğannar."* N. Nerbişev (Oradaki sekin malların çoğu Kızıl Orduya seçilmişler imiş.)

tallan- Seçilmek.

taflandı Döküntü, süprüntü.

îallas- (birlikte) Seçmek, ayıklamak.

tallas Seçme, seçim, ayıklama.

tallat- Seçtirmek, ayıklatmak.

taimudizm Skolâstik, ezbercilik.

talmudist Skolâst, ezberci.

talo Şaşı. talo harah polza, çıltısha pazırcah şaşı göz olursa yıldıza dua edilir, talo miilîg ir kızı şaşı beyinli!

talon Koçan, kupon, fiş.

taltah s. Çarpık: *"Taltah azahtarına pik turıp, ol ırcıların matap hayındırğan."* İ. Topoyev (Çarpık bacakları üzerine sağlam durup, o düşmanları çok uğraştırmış.)

taltan s. Hantal, beceriksiz.

taltanna- Hantalca yürümek.

taltay- Hantallaşmak, mıymıntılaşmak.

tam (ı.) Kat, katman: *"Kün tigîr tamının hazma tüzîbîsken, hacan lkı huba harahçay at alnınça sıılaspinah*

irtkende." N. Domojakov (Güneş gök katmanının kıyısına inmiş, iki gri kırlangıç atın önünden vızıldayarak geçtiğinde.) çitî tam çir altında yedi kat yer altında

tam (II.) Sıra, düzen.

tam (III.) bk. tamcı

tamah (I.) 1. Yemek, aş, yiyecek: *"Anda pîr dee nime: îcezî dee çoğıl, pozının naa kögenegî dee paza ön-pazı çîcen tamah taa çoğıl."* V. Kobyakov (Orada hiçbir şey; annesi de yok, yeni elbisesi de, işe yarar yiyecek de yok.) tamah haynat- yemek pişirmek, tamah çi- yemek yemek, çir tamaa sebze. 2. Gıda, besin. 3. Tahıl: *"Hara çirlfg çazızmda / Hastayıp ösçe kolhoz tamaa."* M. Arşanov (Kara topraklı yazısında / Yetişip büyüyor kolhoz tahılı.) 4. Ekmek.

tamah (II.) Boğaz: *"Söster Kolkanın tamağında turıbısçalar."* A. Kuzugaşev (Sözler Kolka'nın boğazına takılıyor.) Taynabin çîbe, tamaanda turıbızar Atasözü (Çiğnemeden yeme, boğazında kalır.) tamağı huru- boğazı kurumak. tamahha çapsın- boğazına yapışmak.

tamahsıra- Canı ev yemeği istemek.

tamahtığ s. Yiyecekli, yiyeceği olan. Altanıp müner attığ poi, azıran çörer tamahtığ pol. Atasözü (Binip gideceğin atın olsun, yiyip gidecek azıklı ol.)

tamas *hlk.* (hayvanda) Ayak, pençe. oyda tamas *zool.* köstebek.

tambur Sahanlık.

tamcı Damla: *"Kiri huzuhtah pîr dee tamcı / Nanmır ötpes çirge çittîler."* M. Kilçiçekov (Yaşlı çam ağacından bir damla da / Yağmur geçmez yere ulaşmışlar.)

tamcıh Damla, damlacık: *"Hannıh toop parğan tamahtan çap-çarıh hızarçalar."* A. Kuzugaşev (Kanın donan damlacıkları pasparlak kızarıyor.) tamcıhtar damlacık, damla.

tamcıla- Damlamak: *"Oollar alğıt pariğan orınnıh üstüneh suğ tamcılap pastaan."* S. Çarkov (Gençlerin genişlettiği yerin üstünden su damlamaya başladı.)

tamcılas- (birlikte) Damlamak.

tamcıtas Damlama.

tamcılat- Damlatmak: *"Çar altındağı tıttar paza hazınnar azırayızıbısçathannar anahtarınan, pürlerîneh suğ tamçılathlabızarğa mahnanıbısçathannar."* İ. Kotyuşev (Yar altındaki melez ağaçları ve akağaçlar ayrılıp dallarından, yapraklarından aceleyle su damlatıyorlar.) stakanğa im tamcılat pir bardağa ilâç damlat.

tamğı Sigara krş. tamkı, taahpı.

tamı bk. tam (I.)

tamıl- Tutuşmak, yanmak: *"Çarıh çıltıstar sağılıp, uçup tamılça."* A. Topanov (Parlak yıldızlar sağılıp, uçup yanıyor.)

tamir *anat.* 1. Damar, insan damarı: *"İliskecek anın holı tamirinin haydi sabılçathanın tuthlap körîp, ol pray çîglengen paza sizîngen nimelerînîh sınğa tur parğanın pîl salğan."*\. Kotyuşev (İliskecek onun bilek damarının nasıl attığını tutarak görüp, bütün şüphelerinin ve sezgilerinin gerçek olduğunu anlamış.) tamın sap- damarı atmak, tamir tut- nabzını tutmak, kök tamir toplardamar. 2. Damar, yaprak damarı: *"Ösken ottıh tamın uçunah pastı hızarıp, ağastarnıh pürî huri pılazıp sığdırasça."* V. Kobyakov (Yetişen otun damarı ucundan başlayarak kızarıp, ağaçların yaprakları kuruyup dökülerek hışırdıyor.) 3. Kök, bitki kökü. 4. Kök, insan soyu.

kîzî tamın talay kisken, ot tamın talay kispeen insan soyu deniz geçmiş, bitki kökü deniz geçmemiş. tayı tamın anne soyu.

tamırla- 1. Damar oluşmak. 2. *mec.* Kollara ayırmak: *"Yağor çurtastı pos sağızınan tamırlap pirgen hayhastığ çoohtı isken."* N. Nerbişev (Yağor hayatı kendi dünya görüşüyle bölümlere ayırdığı şaşırtıcı konuşmayı dinlemiş.)

tamırlan- Damarlanmak, kök salmak.

tamırlığ *s.* Damarlı, lifli, telli.

tamıs- 1. Yakmak, tutuşturmak: *"Pimi paçkadan sığara sirtlp, uluğlar çili anı übürlp alğan, anan tamızıbıshan."* İ. Topoyev (Birini paketten çıkarıp, büyükler gibi ona üflemiş, sonra yakmış.) 2. *mec.* Kıvılcım çıkarmak: *"Harahta hıbın tamıstı."M.* Bainov (Gözde kıvılcım çıkardı.) lampa tamıs- lâmba yakmak.

tamısçı Kışkırtıcı, çaa tamısçıları savaş kışkırtıcıları.

tamıshı 1. Mum. tigîrib tamıshızı kilise mumu. 2. Çakmak.

tamkı Sigara, tütün: *"Pabazı, hanzazınan tamkı çırladıp ala, tözen kilgen odınan adın azırap, hayın çörçetken."* N. Tyukpiyekov (Babası piposuyla tütün tüttürerek, serilmiş otuyla yemleyip, uğraşmış.) tamkı tartarın tohtat sal- sigara içmeyi bırakmak, tamkı tartçazın ma? sigara içiyor musun? krş. taahpı, tamhı.

tamna- Sırayla yapmak, üreen kîzînîn çirîn hashanda, çon tamnazıp hasça ölen kişinin mezarı kazılırken halk sırayla kazar.

tamnat- Büyülemek, kendine bağlamak. oolnıh sağızın his tamnat salğan oğlanın aklını kız büyülemiş.

tamojennay s. Gümrük, gümrükle ilgili.

tamojnyaGümrük.

tam-tum *tekr.* Az, azıcık.

tan (ı.) 1. Esinti, meltem: *"Irten-iirde sooh tan Aydonın çabal tonıcağın tlgden-mınnan tobıra saap göredir."* V. Kobyakov (Sabah akşam soğuk esinti Aydo'nun kötü paltosunun orasından burasından içine işliyor.) İbge kîrze, ıs poolbas, tashar sıhsa, tan polbas. -Bilmece, gün ışığı (Eve girse is olmaz dışarı çıksa esinti olmaz.) tiskerkî tan doğudan esinti. 2. (esinti sonucu) İnme, felç. tanğa saptır salğam (esintiden) felç oldum.

tan (ı.) Tan. tan at- tan atmak. Tan atsa, kün sığadır, köök tapsaza, kök ot özedîr. Atasözü (Tan atarsa gün çıkar, guguk ötse, gök ot büyür.) tan çarii tan aydınlığı, tan çarı- tan aydınlanmak, tan solbanı tan yıldızı, tan köger- tan yeri ağarmak. tandağı kün- yarın, tan alnı tan yeri: *"Tan alnı hubar pastaan tustarda."* N. Nerbişev (Tan yeri ağarmaya başladığında.) tan arii tan vakti temizliği, hızıl tan kızıl tan. kök tan tan yerinin ağardığı vakit.

tan (ıı.) *ünl.* Şaşma, şaşırma bildiren ünlem: *"Minin nimem, iblne de aylanmin, hayda polza la hon çör tur! Ayna tan hanırılıbıstı bal"* M. Kokov (Benim adamım, evine de dönmeyerek, nerede olsa geceliyor! Şeytan kudurdu mu acaba!) *Harapurunğı nımaamnan / Harlap sıhtın ma tan sin."* S. Kadışev (Çok eski destanımdan / Bağırıp çıktın mı acaba sen.)

tan (ıı.) Derinin iç tabakasında leke.

tan... tan *tekr.* Bir... bir, bazen... bazen: *"Çohır nime pılasçathan nimezlne hustarnı tan önetîn çağdathan, tan anarbin halğan."N.* Domojakov (Ala hayvan gasp ettiği şeye kuşları bazen bilerek yaklaştırmış, bazen farkına varamamış.) *"Tan pozınan,*

tan küren atnah çoohtazıp odırğan Fedor Pavloviç köölçe." N. Domojakov (Bazen kendi kendine, bazen yağız atla konuşup durmuş Fedor Pavloviç yavaşça.)

tana 1. Sedef düğme. 2. Sedef: *"Sın tanalığ, moncıhtığ, köp surlığ poğo la kis salğan oshas."* N. Tinikov (Gerçek sedefli, boncuklu, çok renkli gerdanlık takmış gibi.)

tanaa Burun deliği: *"Pora attın tanaları tardayıp, anan toğır tastaan."* V. Kobyakov (Kır atın burun delikleri genişleyip, sonra yana doğru sıçramış.) tanaaların arığla- burun deliklerini temizlemek.

tanah Tavuk: *"Tahahha Saashan toğashanda / Sirt-mart çooğın urıp odır."H.* Tinikov (Tavuğa saksağan rastlayınca /Cik cak konuşmaya başlıyor.) krş. taah

tanah çili Tavuk yılı. (12 hayvanlı takvimin onuncu yılı)

tanalığ s. Sedef düğmeli.

tanari *zf.* Tan (vakti): *"Tanari tuşta pabamnın idî uğaa tın îzîbîsken."* V. Kobyakov (Tan vakti babamın ateşi çok yükseldi.)

tanda Yarın: *"Tandadan toğınarğa sağınçam."* S. Çarkov (Yarından itibaren çalışmayı düşünüyorum.) Püüngî toğıstı taflda ğa haldırba. Atasözü (Bu günün işini yarına bırakma.) tandadi bir gün öncesinde, arefesinde. tandağı yarınki.

tandürük Yarın değil öbür gün.

tanets Dans: *"Pray könnm tanetske pir salıp, pozının prayzınan çahsı hıymıraanın pflMp, annahoh artın könnerge harasça."* V. Tatarova (Bütün benliğini dansa verip, kendisinin hepsinden iyi oynadığının farkında olarak, daha iyi görünmeye çalışıyor.)

tahhay- Böbürlenmek, gururlanmak, pay tanhayça zengin böbürleniyor.

tanhayıs- (birlikte) Böbürlenmek, gururlanmak.

tanı- Tanımak, bilmek: *"Ol hıshacah sanğ tonnığ, igfr azahtığ, küren sırayınan çılımsırıh külîmzires cayıl turğan Çabustı anda la tani kör salğan."* V. Kobyakov (O, kısacık sarı paltolu, eğri ayaklı, yağız yüzünde sıcak gülümseme yayılan Çabus'u o zaman görüp tanımış.) Açığ nimee kîrbeende, tadılığ nime tanıbassın. Atasözü (Acıya düşmeden, tatlıyı tanımazsın.) ol pasha pol-partır, anı tanıbassar o başka bir kişi olmuş, onu tanımazsın, tanıp sal- tanıyıvermek. tanıcaa çoh tanınmayacak hâlde, tanınmaz, bilinmez.

tanıbas s. Tanınmaz, tanınmaz hâlde olan.

tanığ 1. İşaret: *"Çılığ suğ taphan üçün / Çis tanıhtı hazaannar."* P. Ştıgaşev (Sıcak suyu bulduğu yere / Bakır işaret çakmışlar.) tanığ it- işaret koymak. 2. Emare, iz.

tanıhta- İşaretlemek, imlemek.

tanıhtal- Işaretlenmek, seçilmek: *"Andağı tallama mallarnın köbîzî Hızıl Armiyaa tanıhtal parğan polğannar."* N. Nerbişev (Oradaki seçkin malların çoğu Kızıl Ordu için işaretlenmişler.)

tanıhtığ s. İşaretli, imli. pîr tanıhtığ san *mat.* tek haneli sayı. köp tanıhtığ san. *mat.* çok haneli sayı.

tanıl- Tanınmak.

tanış Tanış, tanıdık, bildik: *"Anın sin oshas tanıştan toldıra."* V. Şulbayeva (Onun senin gibi tanışları çok.) tanış nimes tanış değil, tanış olmayan, tanımadık, bilmedik.

tanış- Tanışmak: *"Olar türçenîn ne arazında tın çahsı tanızıp alğannar."M.* Kobyakov (Onlar kısa süre içerisinde çok iyi tanışmışlar.) At kîstezîp tanışça, k î z î

çoohtazıp. Atasözü (At kişneşip tanışır, insan konuşup.)

tanıstığ *s.* Çok tanıdığı olan, tanıştı.

tanıştır- Tanıştırmak.

tanıstırığ Tanıştırma.

tanıt- Tanıtmak.

tanızığ Tanışma.

tank Tank: *"Hayda çohır sırlığ tanktar köp köygen, Hayda ırcı orha-pilîn sındırthan."* i. Kapçıgaşev (Nerede ala boyalı tanklar çok yanmış / Nerede düşman belini kırdırmış.) aar tank ağır tank. tank atakazı tank hücumu.

tankist Tankçı.

tanma Damga. Attı tafimazınan tanıpça, kîzînî rodınan pîlçe. Atasözü (At damgasından tanınır, kişi soyundan bilinir.) tanma sal- damgalamak, tan manı timîr uzına ittîrcen damga demirciye yaptırılır.

tanmah Dokuma tezgahında iplik bağlama yeri.

tafimala- 1. Damgalamak: *"Tîgen ağas kisçehner / Tört hırlığ ide gazap / Tahmali turğısçahnar."* P. Ştıgaşev (Akçam ağacı keserler / Dört köşeli ederek yontup / Damgalayıp bırakırlar.) 2. *mec.* Damgalamak, iz bırakmak: *"Hıshı soohtın tahmalaan orınnarı sırayında alınca pîldîstîg."* V. Kobyakov (Kış soğuğunun damgaladığı yerler yüzünde apaçık görülüyor.)

taîimalığ s. Damgalı.

tanmalıh Dağlanmış damga yeri. 2. Gümrük, tanmalıh pireli gümrük resmi.

tanna Kanal, ark. uiuğ tanna büyük kanal, alında hashan tanna eskiden kazılmış kanal.

tanna- Şaşırmak, hayret etmek: *"Minin çabağa-hulunnah hada pir mun azıra polar, -Pir mun! Tahnap parğan Aydo."* V. Kobyakov (Benimki tay kulunla birlikte binden fazladır, -Bin! Şaşırmış Aydo.)

tannas Şaşma, hayret etme, şaşkınlık: *"Çe ağaa tannas sun sıhhan: haydi anın mıltığı mınça tastıh çirge orta teep parğan."* N. Domojakov (Fakat onu şaşkınlık sarmış: Nasıl olmuş da onun tüfeği bu kadar uzak yere tam isabet etmiş.)

tannas- Hayret etmek, şaşırmak: *"Anı körîp, ipçîler dee tahnasçalar; ügrediglig kizinih kibîri dee kîzinine töoy nimes çi tisçeler."* G. Topanov (Onu görüp, kadınlar da şaşırıyorlar, öğrenimli kişinin alışkanlıkları da normal insanınkine benzemiyor ki diyorlar.) tannas par- hayret etmek, şaşırmak.

tannastığ s. Hayret verici, şaşırtıcı: *"Öörînzer haydağ-da tannastığ nime kiligenîn sizip, saraashır ötig ünnen sarba pirgen."H.* Domojakov (Sürüsüne doğru çok şaşırtıcı bir şeyin geldiğini sezip, sarı aygır keskin sesle işaret vermiş.) nimedîr mında tannastığ bunda şaşılacak ne var?.

tafinat- Şaşırtmak.

tantsevat pol- Dans etmek: *"Muzıka oynadınar, tantsevat polarbıs."* V. Şulbayeva (Müzik çalınız, dans edeceğiz.)

tannığ *s.* Lekeli (deri), tannığ teer iç tarafında leke olan deri.

tap (I.) Perçin.

tap (II.) Yonga, homdı tabın ibge kirbecen tabut yongası eve sokulmaz, krş. tapçıh.

tap- (I.) Seçmek.

tap- (II.) 1. Aramak. 2. Bulmak: *"Püün çılğılarımnı tappinıbıssam, haydi la küzedîp honğay ni ze."* V. Kobyakov (Bugün yılkılarımı bulamazsam, nasıl bağlayıp yatacağım.) Aîînap- hustap sığarda, îzestîg arğıs taap al. Atasözü

(Ava çıkarken, güvenilir arkadaş bul.) çoohtir sös tappaan söyleyecek söz bulamamış. 3. Servet edinmek. 4. (çocuk) Doğurmak: *"Minin annan taphan pala çoğıl."* V. Şulbayeva (Benim ondan doğurduğum çocuğum yok.)

tapçaçı *bot.* Süsen çiçeği.

tapçı 1. s. Dar, sıkı (elbise) kögenegîm tapçıh elbisem dar. 2. *zf.* Dar şekilde, daracık krş. tar.

tapçıh Yonga krş. tap (II.)

tapçor (silâh) Kılıfı.

tapçorla- Kılıfına sokmak, mıltıhtı tapçorla-tüfeği kılıfına sokmak.

taphıçı s. Hazır cevap, zihni çevik.

taphısçıl bk. taphıçı

taphıs Hazır cevaplık, zihin çevikliği.

taplada Basma, basılı, taplada pashan pîçîk basılı kağıt.

tapçoçka Pabuç.

tapsa- 1. Söylemek, ses çıkarmak, konuşmak: *"Ya, ol, -çarım tabısnah tapsaan Aydo."\I.* Kobyakov (Evet o, yarım sesle konuşmuş Aydo.) Sın nimes nimenî çoohtaanca, tapsabaza artıh polar. Atasözü (Gerçek olmayanı konuşmaktansa, susmak daha iyi.) ağırın tapsa- yavaşça seslenmek. 2. (kuş) Ötmek. Tan atsa, kün sığadır köök tapsaza, kök ot özedîr. Atasözü (Tan atarsa gün doğar, guguk öterse gök ot büyür.) pituk tapsa- horoz ötmek, tapsabinça ses çıkarmıyor, tapsabin kör- ses çıkarmadan bakmak.

tapsaaçı *s.* Çınlayan, tapsaaçı haya çınlayan kaya.

tapsaas Çınlama, çınlayış.

tapsabas s. Sessiz, sakin.

tapsağ Ses, seda: *"Tashıl îstî amırabıshan / Tapsağ, yanı çayılbas / Tashıl uyğaa abılıbıshan / Tana teere ushunmas."* A. Topanov (Orman içi sakinleşmiş /Ses, yankı yayılmaz / Orman uykuya dalmış / Yarına kadar uyanmaz.) tapsağ alızığı *gr.* ses değişmesi, tapsağnın tüskenî *gr.* ses düşmesi.

tapsas- 1. (birlikte) Seslenmek, konuşmak: *"Prayları pir ünge tapsashannar."* i. Kotyuşev (Hepsi birlikte seslenmişler.) 2. (kuşlar) Ötüşmek: *"Olar daa 'suğ-suğ' teen çili tapsashannar."* N. Domojakov (Onlar da "su su" der gibi ötüşmüşler.)

tapsat- 1. Söyletmek. 2. (kuşu) Öttürmek.

tapta- 1. Dövmek, timîrnî îzîge tapta demiri tavında döv. 2. Bilemek, yontmak, saphı tapta- orağı bilemek. 3. Ayaklarıyla basarak düzeltmek. 4. Ayaklarıyla çiğnemek. 5. Perçinlemek.

taptal- 1. Dövülmek. 2. Bilenmek. 3. Ayakla basarak düzeltmek. 4. Ayak altında çiğnenmek.

taptan- 1. Tadına bakmak. 2. Bebek dudakları oynatmak.

taptanıs Tadına bakma, tatma: *"Hızıcah, nanni aylanıp, üs-tört hati taptanısnah taynanıp, uygaa kiriblsken."* N. Domojakov (Kızcağız, yana dönüp, üç dört kez tadına bakarak çiğneyip, uykuya dalmış.)

taptaüna- Paldır küldür gitmek.

taptat- 1. Dövdürmek. 2. Biletmek. 3. Ayaklarıyla çiğnetmek. 4. Ayaklarıyla düzelttirmek.

taptır- 1. Buldurmak. 2. Bilmece söyletmek. 3. Servet edindirmek.

taptırğas 1. Bilmece 2. Bulmaca 3. (kitapta) İçindekiler.

taptırğastığ s. Bulmaca gibi, bilimeyen: *"iren, adın tüzede tartıp, taptırğastığ nimezer çörgîs sıhhan."* N. Domojakov (İhtiyar atını çekip

düzelterek, bilmece gibi nesneye doğru yürütmeye başlamış.)

tar (ı.) 1. Barut. ıs çoh tar dumansız barut. 2. Baruta ait. tar tüdînî barut dumanı.

tar (ıı.) 1. Dar: *"Anın üçün açırğançam, pu çir üstü dee tar polça."* N. Tinikov (Bu yüzden sinirleniyorum, bu yeryüzü de dar oluyor.) *"Hacan oolahtı, tar hanaağa haydi polza sıırıp, palığların seekten çazıra çızıncahnan çaap salıp, Zoykanı küren atha attandır salğanda, ırah nimes turgan pözîk kürgen kisfinen çalan kîzl, kiikçîn çili, sığa salğan."* N. Domojakov (Oğlanı dar arabaya bir şekilde sığdırıp, yaralarını sinekten korumak için bezle kapatıp, Zoyka'yı yağız ata bindirdiklerinde, yakındaki yüksek kurgan arkasından bir atlı kartal gibi çıkıvermiş.) mında tar burası dar. tar çir dar yer. sapoğım tar çizmem dar 2. *mec.* Dar: *"Tar sağınıp, homzınıp çörzem / Am daa çasharça hıyğa söster!"* M. Kilçiçekov (Dar düşünüp, öfkelensem / Hâlâ yatıştırır güzel sözleri.) krş. tapçı.

tara- 1. Dağılmak, birbirinden ayrılmak: *"Köp hoy pra'y tarabıshan çörçe."* V. Kobyakov (Koyunların çoğu bütünüyle dağılmış gidiyor.) puluttar tarap parğan bulutlar dağılmış Suğa kirze tarap parça, suğdan sıhsa pîrîk parça. Bilmece, at kuyruğu (Suya girse dağılıyor, sudan çıksa birleşiyor.) horıhhanı tarap parğan. korkusu dağılmış 2. Yayılmak, dağılmak: *Tübî körînmes Baykal köl / Kök tuban çili körînçe / Tübînde öscetken palıhtarı / Tügede çirge tarapça."* S. Kadışev (Dibi görünmez Baykal gölü / Gök duman gibi görünüyor / Dibinde yetişen balıkları / Her yere yayıyor.) ıs tara- duman dağılmak. 3. Taramak sas tara- saç taramak.

tarafihay s. 1. Yayılmış, yaygın. 2. Yaygın şekilde.

tarağay *zool.* Çulluk.

tarakan *zool.* Hamam böceği.

taral- 1. Dağılmak, yayılmak. 2. Taranmak.

taram Sinirden yapılmış ip. an saranı av hayvanı sinirinden yapılmış ip. şiirden taram itken sinirden ip yapmış.

taran Darı. sarığ taran darı. ah taran pirinç, tarannın habığı hatığ darının kabuğu sert.

taran- 1. Dağılmak. 2. Taranmak, sas taran- saç taranmak.

tarandı bk. taram

tarantasüstü çadırlı at arabası: *"Hayzı kîzîler, uluğ ülükündegî çili, hostaan attığ, sannığ, tarantas hanaa kölglep alıp kilgleenner."* i. Kostyakov (Bazı kişiler, büyük bayramdaki gibi, süslenmiş atlı, kavaklı, atlı araba koşup getirmişler.)

tarantastığ s. At arabalı.

tarap bk. taram

taraş- Dağılmak: *"Olğannar iblerîne tarasçalar."* A. Kuzugaşev (Çocuklar evlerine dağılıyorlar.)

tarat- 1. Dağıtmak, yaymak olğannarnı kanikulğa taradıbıshannar çocukları tatile dağıtmışlar. 2. Taratmak, çoohçaah tarat- dedikodu yaymak.

taratayka İki tekerlekli yaysız araba.

tarbağ Büyü, sihir.

tarbağan *zool.* Dağ sıçanı.

tarbah s. 1. Açık, aralı, aralanmış. 2. Dimdik. 3. Dallı, budaklı.

tarballığ s. Büyülü, sihirli, efsunlu.

tarbahna- Horozlanmak.

tarbas 1. Parmak. 2. Tırmık. 3. Pençe. saashan tarbazı saksağan pençesi.

tarbasta- Tırmıklamak, tırmıkla toplamak.

tarbastığ *s.* 1. Parmaklı, tarbastığ meley parmaklı eldiven. 2. Pençeli.

tarbay- Açılmak, aralanmak (parmaklar, ayaklar.)

tarbay ah s. Seyrek, aralıklı: *"Tağ tözîne çidfp, attı tarbahay hara talğa palğap salğabıs."* M. Çebodayev (Dağ yamacına ulaşıp, atı seyrek kara söğüde bağladık.)

tarbayt- Açmak, aralamak: *"Anan ol, salaazın tarbaytıp / Tıtha kün çarım közJtpeen."* N. Tinikov (Sonra o, dallarını yayıp / Melez ağacına gün ışığını göstermemiş.) î k î holın tarbaytıp iki kolunu açıp.

tarbı 1. Büyü, sihir. 2. Hipnoz.

tarbıl Keşiş, manastırda yaşayan din adamı.

tarbıl tura Manastır.

tarbıs bk. tarbı

tarbısçıl Büyücü, sihirci.

tarbısta- Büyü, sihir yapmak.

tarbıt bk. tarbı

tarbıta- Büyü, sihir yapmak, pır tazor arağanı pır çîrçee tarbıtap pirgen bir tulum içkiyi bir kadehe büyüyle sığdırmış.

tarça Nestoriyan.

tarça ot İlâç olarak kullanılan bir ot türü.

tarçı bk. tarça

tarçıh Dağarcık, torba, tarçıhtağı tazımnı tastap toospadım. Bilmece, düşünce. (Torbadaki taşımı atıp bitiremedim.)

tardah s. Dimdik bir yana çıkmış, açılmış.

tarday- Açılmak, aralanmak, genişlemek: *"Pora attın tanaları tarday ip..."* V. Kobyakov (Kır atın burunları genişleyip...)

tardayt- Açmak, aralamak, genişlemek. (ayakları, parmakları) krş. tarbayt-

tarelka Tabak.

tarğa bk. tarğan

tarğah Tarak: *"Anın pazında sîlJg-slfıg öhnîg pörîk polğan, tarğahtarı, kil, çıltırashan."* F. Burnakov (Onun başında güzel güzel renkli börk gibi tarakları parıldaşıyor.) altın tarğah altın tarak.

tarğan Tarkan.

tarğınah *s.* Dar, daracık: *"Çebokçinov rodı ot sabarğa sıhsa, pükte tarğınah???, Çebokçinov rodı stol kistine odırza, stol kistinde köglîg."* V. Tatarova (Çebokçinov ailesi ot biçmeye çıksa, çayır daracık, Çebokçinov ailesi masa başına otursa, masa başında neşeli.) krş. tar, targıncah.

tarğıncah s. Dar, daracık, krş. tar, tarğınah.

tarhın Tarih, çonımnıh tarhındağı çurtas çolı halkımın tarihteki hayat yolu.

tarhıncı Tarihçi.

tarhınnığ *s.* Tarihî, tarhınnığ çooh tarihî hikâye.

tan- (ekin) Ekmek.

tarığ Ekme, ekim. tarığ ploşadi ekim tarlası, çashı tarığ bahar ekimi.

tarih- (ı.) Acele etmek. As çeence, tarıhpa; atha altanıbıssan, tohtaba. Atasözü (Yemek yerken acele etme, ata binmişsen durma.)

tarih- (ıı.) Darılmak, kızmak: *"Tıt ağaa pır dee tapsabinça / Tarıhsa daa, sıdap tıstança."* N. Tinikov (Melez ağacı hiç ses çıkarmıyor / Darılsa da, dayanıp sabrediyor.)

tarih- (ııı.) Sıkışmak, darlığa düşmek. Tabırğı çortpaan tağ çoğıl, tarıhpin ösken er çoğıl. Atasözü (Geyik koşmayan dağ yoktur, darlığa düşmeden büyüyen er yoktur.)

tarihtir- Darıltmak, kızdırmak, üzmek krş. tanrıdır-.

tarın- (s .) Dağılmak.

tarın- (ıı.) Darılmak, kızmak, sinirlenmek: *"Oyarını köre, Paskir, çoo tarınğan çîli, plrger aylana, hanaadan tüzfre segfrgen."* i. Kostyakov (Oyan'ı görerek Paskir çok darı İm iş gibi öteye dönerek, arabadan indirmeye koşmuş.) Tarınıp çoohtazan, alcaazarzın. Atasözü (Kızıp konuşursan, yanılırsın.) Tayğada polzan, tarınma. Atasözü (Ormanda isen sinirlenme.)

tarıncah s. Öfkeli, kızgın: *'Tazın müüzlne har çuhpas / Tarıncah ipçee ir çuhpas."* M. Bainov (Boynuzsuzun boynuzuna kar yapışmaz / Sinirli kadında er durmaz.) sırayı tarıncah yüzü öfkeli.

tarındır- Kızdırmak, darıltmak, öfkelendirmek: *"Çohırah, ol kîzee kürlenîp, tanndırıp, ulam kirektî ardadıbızarınah Aydo sizînçe."* V. Kobyakov (Çohırah'ın, o kişiye havlayıp, sinirlendirip, her şeyi bozacağını Aydo seziyor.) krş. tarihtir

tarınıh *s.* Zalim. Sıdamahha kirek küstî tarınıhha üretpeceîî. Atasözü (İhtiyacı olana gerekli gücü, zalime öğretme.)

tarınıs Darılma, öfkelenme, kin besleme, tarınıs çoh kinsiz.

tarınıs- Bozuşmak, birbirine darılmak.

tarıpLeş. malnın tarıbı la halğan hayvanın sadece leşi kalmış.

tarıs- (birlikte) Ekmek.

tarıspa (ı.) Deri şerit, sırım.

tarıspa (ıı.) Yeni doğmuş buzağı veya tay derisinden yapılmış kap.

tarıspala- Sırımla dikmek, tarıspalap tikken ton sırımla dikilmiş palto.

tarıt- Ektirmek.

tarif Tarife.

tariftığ *s.* Tarifeli.

tarlağ Tarla, tarlağnan honıhtığ çon çiftçlikle geçinen halk.

tarlağ. ayı *belt.* Mayıs.

tarlağcı Çiftçi.

tarlan 1. Alnında akı olan (hayvan) tarlan inek alnında ak olan inek. 2. Alacalı.

tarlıh *s.* Darlık, kıtlık, yokluk, tarlıh kün zorluk, kıtlık günü.

tarpa Kenar. krş. taspa.

tarsıh Torba.

tarsıla- Şaklamak, patlamak: *"Sınap hulah üstünde uzun hamcınıh suuh haazı mıltıh çîli tarsılabaan polza."* N. Domojakov (Gerçekten kulağının üstünde uzun kamçının soğuk kayışı tüfek gibi patlamasaydı.)

tarsılah Çatırtı, şaklama.

tarsmas bk. tartmas

tart- 1. Çekmek Ökîstı öör tartcan, çâbîstı çarıhha tartçan. Atasözü (Öksüzü yukarı çekmeli, kısayı ışığa çekmeli.) at ansın tart- at ağzını çekmek. îzîk tudazın tart- kapı kolunu çekmek. 2. _Seğirmek. on haraam üstî tartıpça sağ gözümün üstü seğiriyor. 3. Çekmek, taşımak. : *"Sas attarğa izer dee çoh münMsçeh, odıh-ot tartıp alarga at taap la, pircen, polis la pirerge harasçan, am haydağ." A.* Çerpakov (Yabanî atlara eyersiz binmiş, odun, ot çekmek için at bulup vermiş, yardım etmek için çalışmış, şimdi nasıl.) odın tart- odun taşımak, köpen tart- ot çekmek 4. (ağırlık) Çekmek, gelmek. nince tartıpça ne kadar geliyor, pu palıh îkî kilogramın tartça bu balık iki kilogram geliyor. 5. Çekmek stulnı pozınzar tart- sandalyeyi kendine doğru çekmek. 6. Çekmek, azalmak, suğ tartıp parğan su çekilmiş (azalmış). 7. Çekmek, daralmak, kögeneem tartıp parğan el-

bisem çekmiş (daralmış) 8. ishal kesilmek, durmak, hıyma tart- kıyma çekmek, eti ufak parçalara ayırmak, it tart-et çekmek, aylandıra tart-geri döndürmek, spiçka tart-kibrit çakmak, garmon' tart- armonika çalmak, çara tart- parçalamak, yarmak, üze tart- çekip koparmak, hıra tart- çift sürmek. un tart- un öğütmek, kire tart-a) eksik saymak (parayı). b)eksik tartmak, tartıda hile yapmak, sırayı huba tartıp parğan benzi solmak, benzi ağarmak, iirzer sooh tartılıbıshan akşam soğuk oldu. kös tartcan ateş kancası, tartçan nime tütün, öös tart-iç çekmek, göğüs geçirmek, aza tart- çekip açmak, aylandıra tart- çekip döndürmek, sırayı huu tart- yüzü solmak, ağarmak, tahpı tart- sigara içmek, çarğaa tart-. sorguya çekmek, hanza tart- pipo içmek. huurta tart- kurumak.

tarthı (ı.) Kabuk soyma aleti, hazin nazı racan î k î tudalığ tarthı akağaç kabuğu soyacak iki saplı keski aleti.

tarthı (ıı.) Kolan, izer tutçah tarthı eyer tutan kolan.

tarthın Soya çekim.

tarthınnığ s. Soya çekimli, tayı tamın tarthınnığ ana tarafı soya çekim açısından daha güçlü.

tarthıs 1. Çengel. 2. Bağ, halka. ızırğa tarhızı küpe halkası, eek tarthızı (şapkanın) boyun ipi.

tartıh- Su çekilmek, azalmak.

tartıl- 1. Çekilmek: *"Közenekterde kök çahayah hoostığ közeneler tartıltır."* A. Çerpakov (Pencerelere mavi çiçek işlemeli perdeler çekilmiş.) 2. Taşınmak, as anmarğa tartıl parğan tahıl ambara çekilmiş. 3. Dolmak, harahtarına ças tartıl parğan gözlerine yaş dolmuş. 4. Yükselmek, çekilmek, tigîrge pulut tartıl parğan bulutlar göğe yükselmiş. 5. (et) Kıyılmak, çekilmek.

tartılığı padej *gr.* ismin ilgi hâli.

tartılış Çekme, çekiş.

tartılış- Çekişmek.

tartım Çekim, çekimlik. pîr tartım tamkı bir içimlik (çekimlik) sigara.

tartın- 1. Çekilmek, daralmak. 2. Çekilmek, önünden tutup götürülmek. Harnı çoğıl azırapça, moynı çoğıı tartınca. -Bilmece, traktör (Karnı yok besleniyor, boynu yok çekiliyor.) 3. Çekmek, kendi kendine çekmek: *"Sığıp alıp, pîr-M haalağ itkence, avtobus, Mkterfn çaba tartınıp..."* A. Çerpakov (Çıkıp, bir iki adım atana kadar, otobüs, kapılarını çekip kapatarak...) plat tartın-üzerine şal almak.

tartıncah (ı.) 1. inatçı, direngen (at). 2. İdareli, tutumlu. 3. Mal canlısı.

tartıncah (ıı.) 1. Bir araba yükü. hanaalığ tartıncah bir (atlı) araba yükü. 2. Atlı araba.

tartıncahtığ s. Yüklü.

tartır- 1. Çektirmek. 2. Taşıtmak, naklettirmek. 3. Et çektirmek, kıyma yaptırmak.

tartış 1. Çekme. 2. Çekişme, tartışma. 3. Gürültü, patırtı.

tartış- 1. Birlikte çekmek. 2. Çekişmek, kavga etmek, tartışmak,. 3. Mücadele etmek. 4. Birlikte çekmek, taşımak. 5. Et çekmesine (kıymasına) yardım etmek.

tartıştır- Çekiştirmek.

tartmas 1. Devedikeni çiçeği. 2. Yabanî soğan sapı.

tartpa kîrîs (yayda) Çekilmiş, gergin kiriş.

tas (ı.) 1. Kel, dazlak, taaraan çirîme as sınsın; tas pazıma tük sınsın ektiğim yerde ekin bitsin, kel başımda kıl çıksın. 2. Boynuzsuz, kabak.

tas (ıı.) 1. Taş: *"Ooğas tastar suğ öffre üzîgl çoh harah sığınısçalar."* N. Domojakov (Küçük taşlar suyun içinden devamlı pırıldıyorlar.) Çabal tîlge tas taa çarılğan. Atasözü (Kötü dil taşı da yarılır.) 2. Taş, taştan: aarlığ tas Kıymetli taş, değerli taş, maden: *"Ah tashılnı iblrlp / Aarlığ tastar körgenner."* P. Ştıgaşev (Ak zirveyi çevirip / Değerli taşlar görmüşler.) hara tas taş kömürü, otıh tas çakmaktaşı. iney tas taş cadı. çîp tas asbest.

tas (m.) Kul, köle.

tas (iv.) DIŞ: *"Miri tastımda la sağaa çaballançam, îstîmde sini ayapçam/"V.* Şulbayeva (Ben sana sadece dışımdan kızıyorum, içimde sana acıyorum.)

tas- (su) Taşmak, kabarmak, dökülmek, kabarmak.

tas hat Cadı. çitî sarığ hıstığ tas hat yedi sarı kızlı cadı.

tas harın Atın midesinde bir bölüm.

tas hodır *tıp.* Tuzlu balgam.

tas sool Taşla yapılmış ocak, soba: *"İzlktlh sol sanrıda tasnan salğan soolda uluğ çis çaynik pulazıp hayrıap turca."* V. Kobyakov (Kapının sol yanında taşla yapılan sobada büyük bakır çaydanlık buharlaşarak kaynıyor.)

tas tura Taş bina.

tas kömîr Taş kömürü.

tas obaa Taş yığını, taşların kümelendiği ziyaret yeri, kutsal kabul edilen taşların kümelendiği yer.

tastındağı kip Dış giyim.

tas-hara *tekr.* Kapkara, tas-hara sastığ simsiyah saçlı, tas-hara harah kapkara göz.

tas mindîr Dolu (yağış) krş. tondol.

tasha *zool.* Baykuş, tasha çîli kör- gözlerini fal taşı gibi açmak.

tashacah *zool.* Baykuşçuk: *"Ağas pazmdağı tashacah çîli sîmer parıp odırıp odır."* V. Şulbayeva (Ağaç başındaki baykuşçuk gibi uyuklayarak oturuyor.)

tashağas Küçük raf: *"Ornahtarnın üstünde knigalığ tashağastar, anda artisttern\n somnarı hızıl parğan."* V. Şulbayeva (Yatakların üzerinde kitaplı küçük raflar, orada artistlerin resimleri yapıştırılmış.)

tashah 1. Raf, bölme: *'Tayağınah stolnı, peestî, uzun sîreenl, ldîs-hamıs tashağın teertklep çörgen."* A. Çerpakov (Bastonuyla masayı, sobayı, uzun divanı, kap kaçak rafını karıştırarak yürümüş.) 2. Ölen hayvanın konduğu döşeme.

tashar Dışarı, dışarıya, dışarda: *"Tashar küskü haraa."* V. Kobyakov (dışarıda güz gecesi.) İbde dee nimes, tashar daa nimes. Bilmece, pencere (Evde de değil dışarıda da değil.) tashar toğın- dışarıda çalışmak.

tasharla- Dışarı çıkmak, dışarda durmak, bulunmak: *"Ornah altındağı tasharlacah îdîstl sığarca."* V. Şulbayeva (Yatağın altında dışarda duran kapları çıkarıyor.)

tashartın *zf.* Dışarıdan: *"Tashartın çiit ipçl kîzî, hollarında çarımdıh İpek paza timlr ayağastığ süt tudınıp, kir kilgen."* V. Kobyakov (Dışarıdan genç kadın, ellerinde yarım ekmek ve demir kasede süt tutarak girip gelmiş.)

tashıl 1. Zirve. 2. Yüksek dağ: *"Ah tashıllarca çörîp / Aymah ahnar atçahnar."* P. Ştıgaşev (Ak dağlara gidip / Çeşili avlar öldürmüşler.) 3. Dağ silsilesi. 4. Ormanlık dağ.

tashın Taşkın, taşma, sel: *"Çüreglm mında, Paynuş, tashın çili tığılça."* V. Şulbayeva (Yüreğim burada, Paynuş, taşkın gibi atıyor.)

taskoy (kabın dibinde) İçki kalıntısı. taskoy ısken k î z î çonnı ibînzer hığırar içkinin sonunu içen kişi halkı evine davet eder.

taspa Zıh, kenarlık, şerit, ton taspazı palto kenarlığı, krş. tarpa.

taspalığ s. Zıhlı, şeritli: *"Kıçicek sürmezekfıg, olarnıh uzına palğalğan ah torğı taspalığ hızıcah çügür çörcen."* i. Kotyuşev (Küçücük belikli, onların ucuna bağlanmış ak ipek şeritli kızcağız yürüyordu.)

tasta- 1. Atmak Tas tastaan çirde, his parğan çirde. Atasözü (Taş atılan yerde, kız vardığı yerde.) Aarlığ tazım ırah çirge tastadım. Bilmece, düşünce (Kıymetli taşımı uzağa attım.) 2. Bırakmak: *"Aydo sandı, hadarcan halın malnı çazıda tasti, uzun çolca çörigci polıbıshan."* V. Kobyakov (Aydo şimdi, otlattığı malını ovada bırakarak, uzun yolun yolcusu olmuş.) Hada astap, hada suhsap çor, çe arğızınnı tastaba. Atasözü (Birlikte acık, birlikte susa, fakat arkadaşını terk etme.) 3. Bırakmak, terk etmek, sonlandırmak: tamkı tartarın tastabızarğa sigara içmeyi bırakmak, harah tasta- göz atmak. toğır tasta- yana sıçramak, ileri fırlamak, ihnîne tasta-omzuna tmak. çoğar tasta- yukarı atmak, fırlatmak, almnzar tasta-öne doğru atmak, tasta pıromnı beni affet!. kürceknen tasta- kürekle atmak. çurtın tasta- evini terketmek.

tastan bk. tashah

tastal- 1. Atılmak: *"Ib Jstî kîrlîg, kipazahtar anda-mında tastal parğan."* V. Şulbayeva (Evin içi kirli, elbiseler oraya buraya atılmış.) 2. Bırakılmak, terk edilmek: *"Hızığlığ curt çoh idîfîp / Hıya pazığ tastalğan."* M. Kokov (Baskıcı ülke yok edilip / Hor görme bırakılmış.)

tastan- Atmak, atılmak: *"Pazın pözîk ködîrıp, oyda tastanıp, çoohtapça ool."* G. Topanov (Başını yukarı kaldırıp, arkaya atıp konuşuyor.)

tastandı Döküntü, süprüntü, çöp.

tastas 1. Atma, atış. 2. Bırakma, bırakış.

tastas- Birbirine atmak, olar harnan tastastılar onlar birbirlerine kar attılar.

tastat- Attırmak, atılmak.

tastı Dış, dışı: *"Payağı kizJ siden tastında alnındağı adın tohtadıbıshan."* V. Kobyakov (Deminki kişi çitin dışında öndeki atını durdurmuş.) ol tastınan hazıhha tööy o dışından sağlama benziyor. 2. Cilt, kapak, kniga tastı kitap kapağı, tastınan dışından.

tastığ s. Taşlı: *"Ol oymâh-sohnığ, tastığ çollar / Çorıhçıl attı sürnüktlrgen."* M. Kilçiçekov (O çukurlu, taşlı yollar / Yola giden atı sürçtürmüş.) tastığ çir taşlık, taşlı yer.

tastıh Uzak, kıyı, kenar: *"Homdı çatça tastıhta / Kemnm anda ölgenîn 7 KizJ pır dee pflbinçe."* M. Kokov (Mezar durur uzakta / Kimin onda yattığını / Hiç kimse bilmiyor.) olar tastığ çurtapçalar onlar uzakta yaşıyorlar.

tat Pas. timîr tadı demir pası.

tatarın Tatar.

tatarskay Tatar, Tatarlarla ilgili tatar tîl Tatarca, tatarskay literatura Tatar edebiyatı.

tatay *ünl.* (Ürkme, korkma bildiren ünlem.) Vay! Berbat!, tatay- ara Vay canına!

tathın 1. Tat. suğ tathınt su tadı. 2. *mec.* Tat: *"Çohır aday ot hamcınıh tathın in çahsı pîlçe."N.* Domojakov (Ala köpek o kamçının tadını iyi

biliyor.) tathmı çoh tatsız, krş. tadığ

tathınnığ s. Tatlı, lezzetli, tathınnığ ügre lezzetli çorba.

tator Eyerin berkitilmesi için kullanılan kayış kemer, ipçî kîzîn î tatornan saap hamnacah kadın eyer berkitme kayısıyla vurularak kamlanır.

tatta- Paslanmak: *"Çîp ana nandırça **min** çoh polğan polzah, çadıp tattap pararcıhsıh."* N. Tinikov (ip ona cevap veriyor; ben olmasaydım, durduğun yerde paslanırdın.)

tattığ *s.* Paslı.

tay Tay. Hoor tayım hoyığ talnın arazına kîr-parcıh. Bilmece, tavşan (Doru tayım sık söğüt içine girdi.)

tay ağa Dede(annenin babası.): *"Sabisfin tay ağazı, üs aylığdahoh sığara umçulappastaan polğan." H.* Domojakov (Sabis'in dedesi, üç aylıktan itibaren beslemeye başlamış imiş.)

tay îce Anneanne.

tayah 1. Asa, baston, dayak, dayanak: *"Aydo, sit tayağına köksîneh çölenîp, çalan kizideh harağın albin kör tur." V.* Kobyakov (Aydo, melez sopasına göğsüyle dayanıp, atlı kişiden gözünü almadan duruyor.) Suğa kîrgelekke ödık suurba, tağa sıhhalahha, tayah tayanma. Atasözü (Suya girmeden çizme çıkarma, dağa çıkmadan asaya dayanma.) 2. Dört ayaklı hayvanın bir ayağı, malnın pır tayağı malın bir ayağı.

tayahtığs. Dayaklı, asalı, bastonlu.

tayan- Dayanmak, yaslanmak: *"Anan îkf **hol man çirge** tayan ip..."* V. Kobyakov (Sonra iki eliyle yere dayanıp...)

tayandır- Dayandırmak.

tayanıs Dayanış.

tayanıs- Dayanışmak.

tabya Yalan krş. tayma.

taybal- Bozulmak, kırılmak, dağılmak: *"İs-sağızı taybalıp, çirde tonı pazına pürgel parğan nimenî Çohırah pazoh çoon putha haphlap parğan."* V. Kobyakov (Aklı fikri dağılıp, yerde paltosu başına bürünmüş kimseyi Çohırah yeniden kalın budundan kapmış.)

taybas bk. tayğah

tayce bk. tayîce.

taycı Prens, matır taycı yiğit prens.

taydır- Kaydırmak: *"Tan alnı hubar pastaan tustarda Saraashır, püürlernî öörinen ileede tastıh taydır parıbızıp, tügencîzîn onar halğan ah cazının sîliin."* N. Nerbişev (Tan yeri ağarmaya başladığı sırada Sarı aygır, kurtları sürüsünden çok uzağa kaydırıp, son kez idrak etmiş ak yazının güzelliğini.)

tayğa Tayga, orman: *"Tağlar, suğlar, tayğalar / Tıplathan harahtı ashanca / Tur halçalar ay soonda."* M. Arşanov (Dağlar, sular, ormanlar / Kırpılan göz. açana kadar / Kalıyorlar çok arkada.) Abadan horıhsan, tayğaa daa par polbassıfî. Atasözü (Ayıdan korkarsan, ormana da gidemezsin.) çıs tayğa sık orman, öt polbas tayğa geçilmez orman, tayğa halını orman sıklığı, tayğa eezî orman iyesi.

tayğacı Taygada yaşayan veya avlanan.

tayğah Paten, timîr tayğah demir paten.

tayğala- Ormana gitmek.

tayğam Yünlü hayvanları avlamaya yarayan fetiş.

tayğım bk. tayğam

tayı Dayı: *"Anı çasharıp, çashar polbin, Arkip tayızı..."* N. Nerbişev (Onu yatıştırıp, ikna edemeyen Arkip dayısı...) uluğ tayım büyük dayım. kîçîk tayım küçük dayım.

tayı- (ı.) 1. Kurban etmek, kurban sunmak, tigîr tayaanı göğe kurban etme. 2. Yukarı atmak, fırlatmak. 3. Sallamak, sarsmak.

tayı- (ıı.) (bebeğin göbek bağı) Düşmek. pala kînî tayıbaanda, kîzee ibden pîr dee nime pirbester bebeğin göbek bağı düşmeden evden hiçkimseye bir şey vermezler.

tayığ Kurban, tayığ idî kurban eti.

tayığla- Kurban etmek.

tayıs 1. Sığ, derin olmayan. Çarnın tübî tayıs, çarğının tübî tiren. Atasözü (Yarın dibi derin değil, yargının dibi derin.) 2. Çok az.

tayızah 1. Çok küçük dere, çay. 2. Çok az.

tayla Ampiyesman.

taylah 1. Üç yaşında binit, taylah at üç yaşında binek atı. taylah tibe üç yaşında binek devesi. 2. Üç yaşında ağaç. taylah hazin üç yaşında akağaç.

taylıh- Kaymak, kızak yapmak.

taylıh (ı.) Kayma, kızakla gitme.

taylıh (ıı.) bk. taylah

taylıhtır- Kaydırmak: *"Anın sıltaanda azahtarı taylıhtıra pazıl parçathan."*\. Kotyuşev (Bu yüzden ayakları kayarak basıyormuş.)

tayma Yalan: *"Pîlbinçem, sın ma, tayma ba."* G. Kazaçinova (Bilmiyorum, gerçek mi yalan mı.) Çızığ pağnan attı tutpa, tayma sösnefi çonğa aylanma. Atasözü (Çürük iple atı tutma, yalan sözle halka dönme.) tayma sağın- yanlış düşünmek.

taymacıl Yalancı, taymacılnıh tanızı köp yalancının tanışı çok.

tayna- (ı.) Çiğnemek: *"Ah azahtığ toraat, timîr suğliin küzürede taynap, tohti tüsken."* V. Kobyakov (Ak ayaklı doru at, demir gemini kütürtüyle çiğneyip, duruvermiş.) Taynabin çîbe, tamaanda turıbızar. Atasözü (Çiğnemeden yeme, boğazına takılır.)

tayna- (ıı.) Dayanmak, yaslanmak Suğa kîrgelekke ödîk suurba, tağa sıhhalahha, tayah taynama. Atasözü (Suya girmeden çizme çıkarma, dağa çıkmadan asaya dayanma.)

taynal- Çiğnenmek.

taynam Çiğnem, lokma, çiğnemlik, pîr taynam it azır polbaan bir lokma et yememiş.

taynan- Çiğnenmek: *"Çolda taynanğan arış ipekten pîr kizek halğan polğan."* N. Domojakov (Yolda çiğnenen çavdar ekmeğinden bir parça kalmış imiş.)

taynas Çiğneme, çiğneyiş.

taynat- Çiğnetmek.

taytahna- Yalpalayarak gitmek: *"Yakınnın çorğa pora adı mında taytannap kilir."* V. Kobyakov (Yakın'ın yorga bora atı işte yalpalayarak geliyor.)

taz Tas.

tazaas Balık ağı ağırlığı, sözîrbe tazacah tazaas balık ağı ağırlığı.

tazah *anal* Taşak.

tazar- Kel, dazlak olmak.

tazart- Kelleştirmek.

tazarta (ı.) *zf.* Dazlak şekilde, kel gibi sazın tazarta hırıh salğan saçını dazlak şekilde kestirmiş.

tazarta kör- Gözlerini fal taşı gibi açmak.

tazay- Ayaklar açık vaziyette ayakta durmak.

tazı 1. Tacik. 2. İranlı.

tazı- Taşımak: *"Kîrpister tazirğa kirek."* V. Şulbayeva (Kerpiçler taşımalı.) suğ tazıpça su taşıyor.

tazıcah Küçük taş.

tazığ Taşıma.

tazıl- Taşınmak.

tazıla- Gümbürdemek. kügürt tazıla- gök gurlemek. mıtıh tazılaan tüfek gümlemiş.

tazılas- Gümbürdemek: *"İrtenneh iirge çitîre olarnıh paltılan la tazılasça."* S. Çarkov (Sabahtan akşama kadar, sadece onların baltaları gümbürdüyor.)

tazılas Gümbürdeme, gıcırtı: *"Onarlap fister tazılazı hatığ tuyğahtar sabızına hağıs turadır."* N. Nerbişev (Onlarca dişlerin gıcırtısı, sert toynakların sesine karışıyor.)

tazılat- Gümbürdetmek.

tazılğa *sag.* Köküyle yıkılmış ağaç.

tazın Enenmiş boğa, öküz.

tazın- Kendisi için taşımak.

tazıra- Dazıramak, cıvıldaşmak.

tazıs Taşıma.

tazıs- Yardımlaşarak taşımak.

tazıt- Taşıtmak.

tazor Tulum, kırba.

tazos bk. tazaas

teatr Tiyatro: *"Vanya, noğa teatrğa çörbinçezîh?'* V. Şulbayeva (Vanya, niçin tiyatroya gitmiyorsun?)

tebîg Tepme, tepiş, kün tebii güneş çarpması.

tebîl- Tepilmek: *"Çaa poltır, a. Çaal - pazoh hayhas sıhçalar irenner haralta tebîl halıp, hannar ah halğan Isternî körfp."* N. Nerbişev (Savaş olmuş, ha. Savaş! yine şaşırıyorlar erkekler, tepilerek kararıp kalan, kanların aktığı izleri görüp.)

tebîn- Tepinmek: *"Pirde oyda turıp, pirde tisker tebînîp, tigey habırğazında tarap parğan çılğılarzar üküs salğan."* N. Domojakov (Bir arkaya sıçrayıp, bir yana tepinip tepe yamacına dağılan yılkılara doğru dörtnala koşmuş.)

tebîncek *kız.* Üzengi krş. îzene.

tebîndî Tepelenmiş yer.

tebîndîle- Tepelemek, tepeleyerek sertleştirmek, çılğı mal, hoy mal tebîndîlepçe yılkı, koyun tepeliyor.

tebîs Tepiş, tepme.

tebîs- Tepişmek.

tebiy *kız. bot.* Bir tür yosun.

tee De, dahi: *"Üs tee çil hadarğam.* ***-Çe,*** *çarir."* V. Kobyakov (Üç yıl da otlattım. -Peki, tamam.)

teedeg *e.* Kadar: *'Tan azıra, teedeg, aal Istîküülep, soolapirttî."H.* Nerbişev (Tan açılana kadar köyün içi uğuldayıp, gürlemiş.) suğa teedeg suya kadar krş. teere.

teedîgî s. Şuradaki, oradaki: *"Poç, min teedîgî Apçanay aalına la* ***çit*** *polbinçam."* V. Şulbayeva (Vay, ben şuradaki Apçanay köyüne de ulaşamıyorum.)

teek (ı.) At bağlama direği, izerleen adın altın teekke palğadı eyerli atını altın direğe bağladı krş. sarçın.

teek (ıı.) *sag. zool.* Çekirgegiller.

teek (ııı.) 1. Çalgının tellerinin altına konan destek, köprü., homıs teegî kopuz köprüsü. 2. Yay kertiği, aya kîrîzîn tartçan teek aya kirişini çekecek kertik. 3. Kapı sürgüsü. îzık teegî kapı sürgüsü. 4. Çember, halka.

teekte- (kapıyı) Sürgülemek. îzîktî teekte- kapıyı sürgülemek.

teel- Değinmek, dokunulmak: *"Keres, surınçam, surba minneh pır dee nime, teelbeeher pu surığa. -A min teelerim, min sim polbaspın."* V. Şulbayeva (Keres, rica ediyorum, benden bir şey sorma, dokunmayın bu soruna. -Fakat ben dokunurum, ben susmam.)

teele bk. teek (ıı.)

teen (<ti-gen) bk. ti-

teencek Düğün töreninde kızların yaptığı eğlence, teencekten naa palanı

toyğa çidektepçeler eğlenceden sonra gelini düğüne götürürler.

teencek (II.) *kız.* Grip. teencekke haptır- grip olmak.

teep (<ten-îp veya tep-îp) bk. ten-, teg- veya tep-

teer 1. Deri, post. *"Ayman annar atçannar / Andoh teerîzîn soy ip / Afinin idîn çîcenner."* P. Ştıgaşev (Çeşitli avlar öldürmüşler / Oracıkta derisini yüzüp / Onun etini yemişler.) Annı ödîrîp albaanda, teerîzîn soybacan. Atasözü (Av öldürülmeden, derisi yüzülmez.) teerî iste- deri işlemek, deri sepilemek, teerîzîn soy- derisini yüzmek. 2. Deriden. • hoy teerîzînen tîkken pörîk koyun derisinden dikilen börk. *"Çabınarğa teer çorğan al pirgen."* N. Domojakov (Örtünmek için deri yorgan alıp vermiş.) teer meley deri eldiven.

teer- (I.) Değdirmek: *"Oolahtın îstîn çarıbıshannar, Iliskecektîn hotı huzuruğın çahsı kizîblzerge bolları kilîspinîbîzerdeg polıbıshan, pıçaan pîree nimezîne teerîbîzerînen, annan han daa ağıbızarman çaltanıbıshan."* i. Kotyuşev (Oğlanın karnını kesmişler, İliskecek'in apandisiti güzel kesmeye elleri uygun gelmiyor gibi olmuş, bıçağını bir organına değdirmekten, ondan kan da akmasından korkmuş.), teere ata- ateş ederek vurmak.

teer- (II.) Dermek, toplamak, çistek teer- yemiş toplamak.

teerben bk. terben

teerbîs Zahire koyacak dörtgen şeklinde ağaç kap.

teerçîk Topaç, küren at teerçîk çilî tartıl tur yağız at topaç gibi dönüyor.

teerçîkten- Topaç gibi dönmek.

teerdîr- (I.) Değdirtmek.

teerdîr- (II.) Derdirmek, toplatmak.

teere *e.* Kadar: *"Irtennen ala, astap / lirge teere îstencen."* P. Ştıgaşev (Sabahtan başlayarak acıkıp / Akşama kadar çalışmış.) pu tusha teere şimdiye kadar, amğa teere şimdiye kadar. krş. teedeg.

teergîn 1. Kurum, müessese. 2. Çiftlik. hannın uluğ teergînî hanın büyük çiftliği. 3. Hayvanın sinekten korunduğu yer. îzîkte mal seek-maastan çaltanıp teergînde turar sıcakta hayvanlar sineklerden kaçıp, korunakta durur.

teerî bk. teer

teerîg Toplama, derme.

teerîgcî *s.* Derleyen, devşiren, toplayan.

teerîlîg *s.* Derili, postlu: *"Hozannar çayğızm pora teerîlîg polğannar, am hıshıda ah tonnığlar."* I. Topoyev (Tavşanlar yazın kır derili idiler, şimdi, kışın ak renkliler.)

teerîs Derişme, deriş, derme, toplama.

teerîs- Derişmek, toplaşmak, birlikte derlemek, toplamak.

teermes bk. teerbîs

teert- Değdirmek, dokundurmak: *"Olar üstündegî haya-tastarğa bolların teert par kilçetkenner, nanmır öllepçetken bollarına haya-tastardan indîre suğ unlçathan."* İ. Kotyuşev (Onlar yukardaki kayalara taşlara elleriyle dokunarak gitmişler, yağmurun ıslattığı ellerine kayalardan taşlardan inen sular dökülüyor.)

teertpek *s.* 1. Yuvarlak, çember. 2. Tekerlek: *"Hayzı kîzîler at azağında, hanaa teerpeglnde hal turlar."* M. Kokov (Bazı kişiler at altında, araba tekerleğinde

tees k£!)y05İftâ) kuyruk: *"Annan andar kemdir teeste?"* S. Karaçakov (Ondan sonra kim sırada?)

tees (ıı.) Değiş, değme, dokunuş, vurma. mıltıhtın teezî tüfeğin vuruşu.

tees- Uğraşmak, meşgul olmak.

teestes- Değişmek, değiştirmek: *"Çornapnah Marğa oolahtarın çirde çuğannarınca, anan tastındağı kipterîn teesteze alıstırğannarınca, lliskecek lampanı közenek irkînîne turğızıbıshan."* i. Kotyuşev (Çornap'la Marğa oğullarını yerde yıkayana ve dış elbiselerini değiştirene kadar, İliskecek lâmbayı pencere kenarına koymuş.)

teestes Değiştirme, değiştiriş.

teestîg s. Vuruşlu, değişli: *"Aydo ol tuşta, soonzar hılçahnap, açığ teestîg piçîkteh hutularğa, tağnıh oliinca oylapça."* V. Kobyakov (Aydo o sırda, arkasına bakıp, acı değen kırbaçtan kurtulmak için, dağın yamacına doğru koşuyor.)

teezîg Cenazeyi gömme veya düğün töreninden sonra yapılan ziyaret, taziye, teezîge par- taziyeye gitmek.

teezigle- Taziyeye gitmek.

teg- Değmek, dokunmak: *"Çashı künnm çılığ tegenî paza torğayahtarnıh çoğar ırlashlaanı Aydonı uzudarğa abıtçathan çîli, isfflgen."* V. Kobyakov (Güzel güneşin sıcak dokunuşu ve toygar kuşlarının yukarda ötüşmesi Aydo'yıı uyutmak için sallıyor gibi işitilmiş.) krş. ten-

tegîlek s. 1. Yuvarlak, çember: *"Anzı, orısti oshas, sarığ sastığ, çe abahay tegîlek ah sırayınah paza çîtîg hoor harahtarınan hakas polçathanı îkîncîlecee çoh pîldîstîg."* I. Kotyuşev (O, Rusunki gibi, sarı saçlı, fakat yuvarlak ak yüzünden ve keskin kahverengi gözlerinden Hakas olduğu apaçık anlaşılıyor.)2. Tekerlek: *"Çolda hanaa tegîlekterî le toşlasça."* N. Tyukpiyekov (Yolda sadece atlı araba tekerlekleri gıcırdıyor.) krş. teglek

tegîlekten- Yuvarlaklaşmak.

tegîlektenîs- (birlikte) Yuvarlaklaşmak

teglek s. Tekerlek, yuvarlak, daire: *"Künnî aylandıra küğürt çolının öhnerîneh putken teglek turca."* A. Kuzugaşev (Güneşi çevreleyen gökkuşağı renklerinden oluşan çember duruyor.) krş. tegîlek.

tegiekte- 1. Yuvarlaklaşmak, daire şekline girmek. 2. Yuvarlamak, çevirmek, döndürmek.

teglekten- 1. Yuvarlaklaşmak. 2. Dönmek, yuvarlanmak.

teglektendîr- 1. Yuvarlaklaştırmak. 2. Döndürtmek, yuvarlatmak.

tehniçeskay s. Teknik, tekniksel, teknikle ilgili.

tehnik Teknisyen, tîs tehnigî diş teknisyeni.

tehnika Teknik: *"Naa tehnika paza us hol."M.* Arşanov (Yeni teknik ve uz el.)

tehnikum Teknik lise industrial'nay tehnikum endüstri meslek lisesi.

tehnologiya Teknoloji.

tekst Metin.

tekstil' Tekstil.

telefon 1. Telefon, telefon cihazı: *"Andarda paza çooğım çoğıl, - pastıh km tığdırap turğan telefonğa tuna haldi."* G. Topanov (Öyleyse başka sözüm yok, - yönetici çalan telefonu kapmış.) 2. Telefon, telefon numarası: *"Mına minin telefonım."* V. Şulbayeva (İşte benim telefonum.)

telegraf Telgraf.

telegrafirovat ' pol- Telgraf çekmek.

telegraf ist Telgrafçı.

telegramma Telgraf.

telener *şor.* Kalay. îdîs- hamişti telenernen îstepçeler kap kaçağı kalayla kalaylarlar.

teleskop Teleskop.

teievizor Televizyon, önnîg televizor renkli televizyon.

telgî bk. teek (II.)

telîk s. Ahmak, beyinsiz, et kafalı.

tema Tema, konu.

tematika Konular, mevzular.

tembr Ton, ses tonu.

temperatura Sıcaklık derecesi, hararet.

ten- 1. Değmek, dokunmak, temas etmek: *"Kolkanın moydırığın salıbızabas, munzuriinan pazın azıra saphan, munzuruğı abistin purnına tenen."* A. Kuzugaşev (Kolka'nın yakasını bırakarak, yumruğuyla başının üzerinden vurmuş, yumruğu papazın burnuna değmiş.) Çabızah taa polza attığ pol, azaan çirge tenmes; çabal daa polza, kiptin polzın, idîfi künge köybes. Atasözü (Boysuz da olsa atlı ol, ayağın yere değmez, kötü de olsa elbisen olsun, etin güneşte yanmaz.) 2. isabet etmek, rast gelmek: *"Anın mıltığı mınça tastıh çirge orta* ***teep*** *parğan."* N. Domojakov (Onun tüfeği bu kadar uzak yere tam isabet etmiş.) 3. mec. Dokunmak, ilişmek: *"Olar mağaa tenmînçeler."* V. Şulbayeva (Onlar bana dokunmuyorlar.)

tendentsiya Fikir, tez, ide.

tender Tender.

tendir- Değdirmek.

tendîre- 1. (gözler) Sağa sola dönmek. 2. Oraya buraya dolaşmak.

tene *şor.* Düğme deliği.

tefinet- Denkleştirmek, denkletmek krş. tinnet-.

tennis Tenis.

tenor Tenor.

teorema Teorem.

teoretiçeskay s. Teorik.

teoretik Teorici.

teoriya Teori, nazariye.

tep- 1. Tepmek, çifte atmak: *"Mirgen tepsem, aba daa ospas."N.* Tinikov (İyi tepersem, ayı da kurtulamaz.) 2. Tepmek, tepiklemek: *"Arğamcınan daa palğanmin, mahzıtta tüzîp, azahnan tepkem."* M. Çebodayev (iple de bağlanmayarak, aceleyle inip, ayakla teptim.) Pashan çirîn pağır polzın, tepken çirîn timîr polzın. Atasözü (Bastığın yer bağır olsun, teptiğin yer demir olsun.)

tepkici Tepici, çifte atan (at.)

tepkıs 1. (horozda) Mahmuz. 2. Kürek. 3. Çatı kirişi.

tepkîstîg *s.* Mahmuzlu: *"Min tapsazam, prayzı toğınça, azaam çîtîg tepkîstîg." M.* Tinikov (Ben ötersem herkes çalışıyor, ayağım keskin mahmuzlu.)

teple- Tepmek.

teplen- Tepmek, çifte atmak (at.)

teptîrges 1. (beşikte çocuğun ayaklarını bağlayacak) İlmik. 2. Takoz. 3. Pedal.

ter- ahsan *zool.* Yelve, bıldırcın kılavuzu.

terapevt *tıp.* Dahiliye uzmanı, iç hastalıkları doktoru.

terben Değirmen. Suğ terbennî dee talapça. Atasözü (Su değirmeni de yıkar.) hol terbenî el değirmeni. suğ terbenî su değirmeni, çil terbenî yel değirmeni, terben tazı değirmen taşı.

tereze *kız.* 1. Pencere camı. 2. Hayvanın karın zarından yapılmış pencere. inek hamından idîlgen tereze ineğin karın zarından yapılmış pencere.

termin Terim, meditsina terminî tıp terimi.

terminologiya Terminoloji nauçnay terminologiya bilimsel terminoloji, terminologiya slovarî terminoloji sözlüğü.

termometr Termometre.

termos Termos.

terpek 1. Tekerlek, atlı araba tekerleği: *"Hanaa terpekterî açığ sıttağı la çili ıılaşçalar."* N. Domojakov (Atlı araba tekerlekleri acı acı ağlar gibi gıcırdıyorlar.) 2. Yuvarlak, çember: *"Mal pasçaa çoh patığ sastar, körîndes oshas terpek köller."* N. Domojakov (Mal basmaz balçık sazlıklar, ayna gibi yuvarlak göller.)

terpekti *zf.* Çember şeklinde, yuvarlak: *"Kiri piiler, terpekti ibîre turıbızıp, hulunnarnı, çiit taylarnı pik sidennebîskenner."* N. Nerbişev (Yaşlı kısraklar, çember şeklinde durup, kulunları, genç tayları sağlam çit içine almışlar.)

terrasa Teras.

territoriya Toprak, arazi, saha, alan.

terror Terör.

terrorist Terörist.

terroristiçeskay s. Terörsel, terörle ilgili.

terse *kız.* inanç, din. kîrees tersezî Hristiyanlık inancı. 2. Gelenek, görenek, çabal terse kötü gelenek.

tes'ma Şerit.

teste Harç.

testîr *kız.* bk. terse

tetrad' Defter.

tezisTez.

tıbıh Burunluk* burunsalık. pızo purnına suhçan tıbıh buzağı burnuna takılan burunluk.

tıcıra- Çatırdamak, çıtırdamak: *"Tayğadağı ot kögllg pofadır / Salaaca oylap tıcırapça."* M. Kilçiçekov (Ormandaki otlar neşeleniyor / Yaprakları kımıldayıp çıtırdıyor.) odın tıcırap köyce odun çıtırdayarak yanıyor.

tıcırat- Çıtırdatmak, çatırdatmak: *"Nanmırnın çoon tamahtan, ağas pürlerin tıcırathlap..."* N. Tyukpiyekov (Yağmurun iri damlaları, ağaç yapraklarını çıtırdatıyor.)

tıçıh-tıçıh *tekr.* Çatur çıtır.

tıdancı Yırtık, parçalanmış, tıdancı it- yırtmak, parçalamak: *"Su-yt, an palazı, tooza idîmnî tıdancı iderge çörl."* V. Kobyakov (Oştt, kurt yavrusu, bütün vücudumu parçalayacak!.)

tidir tadır *tekr.* Çatır çutur.

tıdıra- 1. Çıtırdamak, çatırdamak 2. Dırdır etmek, hızlı konuşmak.

tıdırah (kemik oyununda) Bir taşla iki hedefi vurmak.

tıdıros s. Geveze, çenebaz.

tığdıra- 1. Tıngırdamak, tıkırdamak: *"Hayda-hayda harashı hoyiinda tığdırap pariğan hahaanı is halıp, çabal, ürügîstîg ünnen hıshırıbıshan."* N. Domojakov (Uzaklarda koyu karanlıkta fıkırdayıp giden atlı arabayı duyup, kötü, ürkütücü sesle bağırmış.) 2. Şıngırdamak, zıngırdamak: *"Pastıh klzî tığdırap turğan telefonğa tuna haldi."* G. Topanov (Yönetici zıngırdayan telefonu kapmış.)

tığdıras 1. Tıkırtı, takırtı: *"Çe hanaa t iğ di razı pır dee istllbeen."* N. Domojakov (Fakat atlı araba tıkırtısı hiç duyulmamış.) 2. Şıngırtı, zıngırtı

tığdıros 1. Tıngırtı, takırtı. 2. Zangırtı, şıngırtı.

tığıl- 1. Saplanmak. 2. Birikmek, toplanmak, yığılmak, pustar pır çirde tığılıs parğannar buzlar bir yerde birikmiş.

tığın- 1. Tıkamak, sokmak. 2. Tıkınmak, gövdeye indirmek: *"Arağanı nimee îde tığınçalar? Körîher, pu hayhastığ hızıl iirnfh dee silime haybinçalar."* V. Tatarova (içkiyi niçin tıkmıyorlar? Bakın, bu şaşırtıcı kızıl . akşamın güzelliğine de aldırmıyorlar.)

tığınl. Buz kütlesi, yığını: *"Ol, çardan azıra sabınçathan tığın çili, hılığın pazın polbaadağ."* V. Tatarova (O, yardan aşağı inen buz kütlesi gibi, mizacına engel olamıyor.) 2. Buzların erimesi.

tığır- (ı.) Ayakkabı ayağı sıkmak.

tığır- (ıı.) Yatıştırmak, teskin etmek: *"Çaadağı kizi, mında haydan polıbızar tip, tığırğlapçathan."* F. Bumakov (Savaştaki kişi, burada nasıl olacak deyip teselli etmiş.)

tığırama *zf.* Dolu, dopdolu, tıka basa: *"Püün avtobusta parçam, çon tığırama."* V. Şulbayeva (Bugün otobüste gidiyordum, halk tıka basa.)

tığıs Tıkama, sokma.

tığıy s. Sık, sıkı. tığıy tüktîg hoy sık tüylü koyun.

tıhta- 1. Toplamak. 2. Tamir etmek: *"Turam tıhtap alarga polis pinher, -surıngan ol."S.* Çarkov (Evimi tamir etmeme yardım ediniz, -rica etmiş o.) 3. Gömmek. 4. Sıkıştırmak, bastırmak, tıkmak: *"Soshalar kirip çilegelerin haspas ide, sidennî dee tıhtap salarcıh."* A. Çerpakov (Domuzlar girip köklerini kazılmaz ederek, otu da bastırırdı.)

tıhtağ 1. Bir araya toplama. 2. Onarım, tamir. 3. Sıkıştırma, bastırma.

tıhtağlığ s. Tamir edilmiş, tamirli: *"\bi amdı tıhtağlığ daa polza, ibînih fstînde pir nime çoğıl."* S. Çarkov (Evi şimdi tamir edilmiş olsa da, evinin içinde hiçbir şey yok.)

tıhtal- 1. Bir araya toplanmak: *"Moskvanıh ulitsalarınca maşinalar uluğ suğnıh çashıda halın puzı, tibirep, tıhtalıp, ah turğandağ potadır."* G. Topanov (Moskova'nın sokaklarında arabalar, coşkun suyun baharda iri buzları derip toplayarak götürmesi gibi oluyor.) 2. Onarılmak, tamir edilmek.

tıhtaldıra *zf.* Hıncahınç, ağzına kadar: *"Mına çoğarhı aalzartın iki hahaağa tıhtaldıra odırğan çon kilce." f.* Burnakov (İşte yukardaki köyden iki atlı arabayı hıncahınç doldurmuş insanlar geliyor.)

tıhtan- 1. Toplanmak, derlenmek: *"Timke . tıhtança, ağaa icezî polısça."* V. Şulbayeva (Timke derleniyor, annesi ona yardım ediyor.). 2. Tamir olunmak.

tıhtandır- Bir araya toplattırmak.

tıhtas- 1. Bir araya toplaşmak. 2. Birlikte onarmak.

tıhtat- 1. Bir araya toplatmak. 2. Tamir ettirmek.

tıhti sap- Kabartmak.

tıı- Güçlenmek, sağlamlaşmak: *"Ös, ös künneh künge tıırğa / Öler ölîm pîlbeske!"* M. Kokov (Büyü, büyü günden güne güçlenmeye / Ölecek ölüm tanımamaya.)

tııda *zf.* Sıkı, sık: *"Homzınma, çüreem, tııda sabıl."M.* Kilçiçekov (Sızlanma yüreğim, sıkı çarp.) 2. Yüksek sesle, gürültüyle: "Tada istîl hal t'urcan." N. Nerbişev (Yüksek sesle işitilmiş.)

tııdarah (aşık oyununda) Oyun dışı kalma durumu.

tııdın- Destek almak: *"Köglep, honiin tııdınça, Köytîk ırcı holın sunza, Kürezerge timde polça."* M. Kokov (Neşelenip, hayatını destekliyor / Kurnaz düşman el uzatsa / Savaşmaya hazır oluyor.)

tııdıs *gr.* Pekiştirme.

tııdıs ulağ sözî *gr.* Pekiştirme edatı.

tul- Sertleşmek, katılaşmak: *"Zoyka, pîlbeske kirip, ağas la çili tul parğan çathan."* N. Domojakov (Zoyka, kendini kaybedip, ağaç gibi sertleşip yatmış.)

tun Çit: *"Tayağınan tura alnındağı tal sırıbınah çîs salğan tınnı saphan."* A. Çerpakov (Bastonuyla evin

önündeki söğüt çubuğuyla örülmüş çite vurmuş.)

tıın- (ı.) 1. (köpek) Kapmak, yakalamak, yapışmak: *"Çohırah, seğir kılıp, hoh itke tınabas pazoh odırta tartıbısça."* V. Kobyakov (Çohırah, seğirip, kalın ete yapışarak yeniden çekip oturtuyor.) 2. İkiye bölmek. 3. Yapışmak, bir şeye asılmak: *"Aydo, izer hamağına tınıp, odırıbıshan."* V. Kobyakov (Aydo, eyer kaşına yapışıp oturmuş.)

tıın- (ıı.) Kesmek. Tögee tımmas paltı, töske sıhpas at. Atasözü (Kütüğü kesmez balta, tepeye çıkmaz at.) tımar pıçah keskin bıçak, tımmas pıçah kör, kesmez bıçak.

turan (».) (arka eteği) Kısa elbise, tıırah kögenek arka eteği kısa elbise.

tıırah (ıı.) Sağlıklı, sağlam, tın tıırah çok sağlam.

tuştal- Acımak, ağrımak.

tuştan- Gerilmek, gergin bir hâl almak.

tut- 1. Yüreği hızlandırmak, göğsü kabartmak. çürektîn toğızın tııthanı yürek atışını hızlandırmak. 2. Sağlamlaştırmak, kuvvetlendirmek: *"Kolhoz, sovhoz, fabrikaların / Küresçebîs tıdarğa."* M. Kokov (Kolhoz, sovhoz, fabrikaları / Mücadele ediyoruz sağlamlaştırmaya.) tııp pararğa soğuktan donmak.

tıkva Kabak.

tıl *ask.* Geri, cephe gerisi.

tıiaas 1. Haber: *"Ineyegı bolnitsadoh, ondaylanza, pu tılaas ağaa istiler."* A. Çerpakov (ihtiyar karısı hastahanede, iyileşirse haber ona duyurulacak.) 2. Şayia, rivayet, söylenti: *"İr pala çalğıs-subay çörze, pîree homay daa tılaasha kîr parar."**J.* Şulbayeva (Erkek çocuk yalnız bekâr yaşarsa, kötü bir şayiaya da karışır.) **tılaas cayıl-** a) haber yayılmak, b) söylenti yayılmak, **tılaastı is-** haberi duymak.

tılaas-habar *tekr.* Haber: *"Apsah tılaas-habar daa surbaan."* A. Çerpakov (ihtiyar, haber de sormamış.)

tılah Makat, anüs.

tılbıra- Mırıldanmak, kem küm etmek.

tılbıros s. Geveze.

tıldağı *s.* Cephe gerisindeki.

tılo Tümsek, tepe: *"Paroh pa ni pu çir tılozı / Siber çorğa adı sürnîger."* M. Bainov (Var mı bu yerin tümseği / Dikkatli yorga atı sürçtürecek.)

tılolığ *s.* Tümsekti, tepeli: *"Zaimkanıh alnı hırı paza üstunzari hırı tılolığ, sastığ çir."* V. Kobyakov (Çiftliğin önü yanı ve üst tarafı tepeli, sazlık yer.) Palğastığ çirde çörbe, palalığ hat alba; tlolığ çirde çörbe, tulunnığ hat alba. Atasözü (Çamurlu yerde yürüme, çocuklu kadın alma, tümsekli yerde yürüme, dul kadın alma.)

tim 1. *s.* Sakin, uysal, sessiz. 2. Sessizlik, sükunet.

tımıh 1. s. Sakin, uysal. 2. Sessizlik, sükunet: *"Hashılar, pir çılğı hadarçızın çoo soğıp, adın pılap partırlar, tîpçeler, pır tımıh, pır amir çoğıl."N.* Domojakov (Eşkıyalar, bir yılkı çobanını çok dövüp, atını zorla almışlar, diyorlar, bir sükunet, bir huzur yok.)

tımıl- 1. Sakinleşmek, uysallaşmak. 2. Susmak: *"Kfzîler kîr kilgende, tımıl parğan oshastar."* A. Çerpakov (insanlar gelince susmuş gibiler.) **tımıl par-** susmak, konuşmayı kesmek.

tımo 1. Hastalık. 2. Salgın (hastalık)

tımora- Hasta olmak, hastalanmak.

tımo-tushah *tekr.* Hastalık.

tın 1. Can: *"Harbazığ tınnah tınğa, ölîmneh ölîmge."* N. Nerbişev (Kapışma candan cana, ölümden ölüme.) **tın çoh** cansız, ölümsüz.

tın çoh söök ceset, tını sıh- canı çıkmak, ölmek. 2. Nefes, soluk tının alın polbinça nefes alamıyor. tını üzîl- nefesi kesilmek, tın habın- soluk almak, tın habınıs soluklanma, soluk alma. tınıma çetti canıma yetti, bıktım, usandım.

tın *s.* 1. Çok, pek: *"Püün Aydo malnah tın irte çazaa sıhhan."* V. Kobyakov (Bugün Aydo malla birlikte ovaya çok erken çıkmış.) 2. Sert, sağlam: *"Granitsa tın bolda / Kirek tirîg timinde,"M.* Kokov (Sınırlar sağlam elde / Gerekli malzeme hazırda.) tın sooh çok soğuk tıp-tın çok sert, çok güçlü, tın asta- çok acıkmak. tın çahsı çok güzel, tın hızın- çok sıkışmak.

tın- 1. Nefes almak: *"Tınmınça, toozıl partır Paynuş."* V. Şulbayeva (Nefes almıyor, ölmüş Paynuş.) mında tınarğa aar burada nefes almak zor. tiren tın- derin nefes almak, uluğ tın- derin nefes almak. niik tın- derin bir nefes almak, rahatlamak. 2. İç çekmek, ah çekmek.

tınağ Dinlenme, rahat, huzur: *"Açazı Vladimir tınağa kilgen."* İ. Topoyev (Babası Vladimir dinlenmeye gelmiş.)

tınan- 1. Dinlenmek, rahat bir nefes almak: *'Tapsabin, tman ip odırğahmıs."* V. Maynaşev (Ses çıkarmadan dinlenip oturduk.). 2. Yatışmak, rahatlamak.

tınancan *s.* Dinlenme, tınancan kün tatil günü tınancan tura dinlenme evi, yazlık.

tınandır- Dinlendirmek, rahatlatmak.

tınanıs Dinlenme, rahata erme.

tınanıs- Birlikte dinlenmek.

tınas Nefes darlığı, tıknefes.

tınasta- 1. Nefes darlığı çekmek, soluğu kesilmek, tıknefes olmak. 2. Sık sık nefes almak.

tındır- Nefes aldırmak.

tınıs (ı.) 1. Nefes, soluk. 2. *mec.* Nefes: *"Sooh hıyan-çilnîn ne tinizi, harbazığ irtken Isterdegî tamcıh hannamı moncıhtar ide toortıp salğan."* N. Nerbişev (Sadece soğuk kuzey rüzgârının nefesi, kapışmanın geçtiği kan damlalarını boncuklar ederek dondurmuş.) *"Çashı künnîn barağı, çil iğ tinizin cayıp, külîmzirep turca."* V. Kobyakov (Güzel güneşin ışığı, sıcak nefesini yayıp, gülümsüyor.) 3. Nefes alma.

tınna- Dinlemek: *"Tınnap turçatsa, anda ki zile r kîniresken oshas."* V. Kobyakov (Dinlediğinde, orada insanlar mırıldanıyor gibi.)

tıhnağ Dinleme, işitme.

tınnağcı Casus, ajan.

tınnos Kulaklık.

tıfinat- Dinletmek, işittirmek.

tınnığ s. Canlı: *"Pray çir üstündegî tınnığ nime, tuzı çitse, pasha nimee hubulıp, pazoh hatap çurtapça."* V. Tatarova (Bütün yeryüzündeki canlılar, zamanı geldiğinde, başka kılığa bürünüp, yeniden dünyaya geliyor.)

tıpladıs Göz kırpma: *"Sağday pir tıpladısça sağıs habın polbin turğan."* N. Domojakov (Sağday bir göz kirpimi kadar ne olduğunu anlayamıyor.) tıpladıs arazında çok kısa sürede.

tıplama *s.* Çalışkan, gayretli.

tıpla- Göz kırpmak: *"İren harağın udaa-udaa tıplap sıhhan."* V. Şulbayeva (İhtiyar gözlerini sık sık kırpmaya başlamış.)

tıplat- Gözlerini kırpmak: *"Tağlar, suğlar, tayğalar / Tıplathan harahtı ashanca / Tur halçalar ay soonda."* M. Arşanov (Dağlar, ırmaklar, ormanlar /Kırpılan göz açılana kadar/Çok uzaklarda kalıyorlar.)

tırapça Alaşım.

tırba- 1. Taramak. 2. Tırmalamak. 3. Tırmıklamak, ot tırba- ot tırmıklamak.

tırbaas bk. tırbos

tırbağ 1. Tarama. 2. Tırmıklama. 3. Tırmalama.

tırbah Tırnak.

tırbahta- 1. Tırmalamak. 2. Kaşımak.

tırbahtan- 1. Kaşınmak, kaşımak: *"01 ibde arğaas iren arğazın tırbahtan odırça polar."* N. Nerbişev (O evde tembel erkek sırtını kaşıyıp oturuyor olmalı.) 2. Tırmalamak: *"Ib üstünzer hoosha tırbahtançathan."* N. Domojakov (Evin üstüne doğru kedi tırmalayarak çıkmış.)

tırban- 1. Taranmak. 2. Tırmıklanmak. 3. Tırmalanmak.

tırbanıs- Birbirini taramak.

tırbas- 1. Birlikte taramak. 2. Birlikte tırmıklamak.

tırbas Tırmık.

tırbat- 1. Taratmak. 2. Tırmıklatmak.

tırbay- Dikleşmek, dimdik durmak: *"Sanay daa tırbayzın sazım."* V. Maynaşev (Bütünüyle dikleşsin saçım.)

tırbayt- Dikleştirmek: *"Kiçig salaacaan tırbayt salğan."* V. Tatarova (Küçük parmağını dik tutmuş.)

tırbos Tırmık, ağas tırbos ağaç tımık.

tırğah 1. Tırnak. 2. Pençe, hara hus tırğahtarı kartal pençeleri.

tırğahta- Tırmalamak.

tırğahtığ s. Tırnaklı: *"Sunğan ol Paskazar sırlaan tırğahtığ lptîg holm."* V. Tatarova (Uzatmış o Paska'ya ojelenmiş tırnaklı düzgün elini.)

tırğahtığan *zool.* Vaşak.

tırhıldah *zool.* Domuz.

tırhın 1. Sansasyon. 2. Söylenti.

tırıs *sag.* 1. Kırma, pli. 2. Buruşuk.

tırıs- Kırışmak, buruşmak: *"Anın tırıshlabıshan küren sı rayında..."* i. Kotyuşev (Onun kırışmış yağız yüzünde...)

tırıshah s. Buruşuk, kırışık: *"Sırayınca tırıshahtar çolları siilglel partırlar."* N. Nerbişev (Yüzünde kırışıklıkların izleri çizgiler oluşturmuş.)

tırıstığ *s.* Kırışıklı, buruşuklu.

tırıstır- Buruşturmak, kırıştırmak, sırayın tırıstırıp yüzünü buruşturup.

tırla- Gürlemek.

tırlas Kısrak.

tırlos Topaç, (oyuncak)

tırs Gıcır, tırs-tars idîlçe gacur gucur ediyor.

tırsılama s. Sert, şiddetli: *"Hıshı uzun haraalarda teenler istep, tîgfp, irten tırsılama soohta pabazınah hada tayğazar çöribîsçe."* N. Tyukpiyekov (Kışın uzun gecelerinde deriler işleyip, dikip, sabah şiddetli soğukta babasıyla birlikte ormana gidiyor.)

tırsılas- Çıtırdamak: 'Tas *soolda çalğıs turun, köyze-köybin, îdi le tırsılazıp pulapça."\i.* Kobyakov (Taş sobada biricik odun, yanmayarak, öylece çıtırdayıp tütüyor.)

tırsla- Çıtırdamak.

tırslat- Çatırdatmak.

tırtıs s. Kötü, kızgın.

tırtıstan- Kızmak, öfkelenmek.

tıs Rahat, huzur, tıs pîlbes huzursuzluk veren.

tıs- Söz dinlemek, yatışmak, sakinleşmek. Çıtîbestî çîtît polbas, tıspastı tızıp polbas. Atasözü (Kesmez keskinleştirilemez, söz dinlemeze söz dinlettirilemez.) tıs pir- dinlendirmek. Iğıros izer at bulağına tıs pirbes, îkî çabal pîrîk parza, il çonğa çadığ pirbes. Atasözü (Gıcırdayan eyer at kulağına rahat vermez, iki kötü bir olsa, halka yatı vermez.)

tıspa- (kötü ruh) Çocuk ruhu yemek. ayna tıspapça kötü ruh çocuk ruhu yiyor.

tıstan- Direnmek, dayanmak, mukavemet göstermek ol ılğabasha pray küzînen tıstanğan o ağlamamak için bütün gücüyle dayanmış.

tıstanıs Dinlenme.

tıstanmas s. 1. Sabırsız, tahammülsüz, canı tez, aceleci. 2. Yaramaz.

tısla- *kız.* Çatırdamak.

tıt *bot.* 1. Melez (ağacı): *"Çar altı ndağı tıttar paza hazınnar."* İ. Kotyuşev (Yar altında melezler ve akağaçlar.) 2. Melez ağacından: *"Anın hırında tıt hahpazınah çaphan ahmarah tur."* V. Kobyakov (Onun yanında melez kabuğuyla kapatılmış ambar duruyor.) tıt odın melez odunu, tıt ağas melez ağacı, tıt hahpas melez ağacı kabuğu, tıt örgen melez ağacından kazık. Ton çlrge tıt örgen sappacan. Atasözü (Donmuş yere melez ağacı kazığı çakılmaz.)

tıt- Ditmek, yün kabartmak.

tıthıs s. Tırmalamaktan hoşlanan.

tıttığ s. Melez ağacı olan yer.

tızıl- Sakinleşmek, yatışmak, durulmak.

tizin- Kendini tutmak, kendini zaptetmek: *"Payusa, tîzen, tızınar ornına ulam na ılğap sıhhan."* A. Çerpakov (Payusa ise, kendini tutmak yerine daha çok ağlamaya başlamış.)

tızınıs Sabır.

tızrah Çatırtı, çıtırtı.

tî- Demek, söylemek: *"Şarap apsahtın oolları tîcenner."* A. Çerpakov (Şarap ihtiyarın oğulları derler.) Ah hoy "paran" tipçe, hara hoy "çadafi" tipçe. Bilmece, kar ve yer, (Ak koyun "gidelim" diyor, kara koyun "yatalım" diyor.) îdi tîbe öyle söyleme. pîdi tîbeen böyle dememiş, pîr le tınısha tî- bir solukta söylemek.

tibe Deve. arğazında îkî töfieyektîg tebe iki hörgüçlü deve, tibe palazı potuk, deve yavrusu, tibe tügînden idîlgen tavar deve tüyünden yapılan kumaş.

tibe îfîe (înge) Çuvaldız.

tibee 1. Ev çevresi. 2. Avlu. 3. Hayvanların tepeleyerek sertleştirdiği yer.

tîbeg Cihaz, alet.

tibîn- Tepinmek.

tibinge Çuvaldız.

tibîre- 1. Çene çalmak, gevezelik etmek. 2. Kımıldamak, yerinden oynamak suğdağı pus tibîrebîstî sudaki buz yerinden oynadı, çüregî tibîre- yüreği çarpmak.

tibîren- Kımıldamak: *"Çükte tükter tibîrenîskenner."* N. Domojakov (Kanattaki tüyler yerinden kımıldamış.)

tibîres- Titreşmek: *"Altın sazıcahtarı tibîreze tüskenner tirlîg hamaanda."* N. Domojakov (Altın saçları titreşmiş terli alnında.)

tibîret- 1. Yerinden oynatmak, kımıldatmak: *"Ol pîr hanadın sala tibîret salçathan çîli körînçe."* N. Domojakov (O, bir kanadını biraz kımıldatmış gibi görünüyor.) 2. Hareket ettirmek: *"Parıp, taap körimdek, -tîp, adın tibîredîbîsken."* V. Kobyakov (Gidip bulayım, deyip, atını hareket ettirmiş.)

tibîs- Tepişmek.

tîdîm Sebat, azim, irade, tîdîmî çoh iradesiz, azimsiz, sebatsız.

tîdîmnîg s. Azimli, kararlı, sebatlı, cesaretli.

tîdîmzîrek s. Kararsız: *"Pala tabızın istîp salıp, apsah tîdîmzîrek pol parğan."* N. Domojakov (Çocuğun sesini işitip, ihtiyar kararsız kalmış.)

tîdîn- Cesaretlenmek, cesaret etmek: *"Payanğa sağın çörgen sağızın*

çoohtirğa tîdînmeen." S. Çarkov (Payan'a düşündüğü fikrini söylemeye cesaret edememiş.) tîdînmin cesaret edemeyerek, cesaretsizce.

tîdîndîr- Cesaretlendirmek, yüreklendirmek, teşvik etmek.

tîdîneecî s.. Cesur, cesaretli, azimli, kararlı.

tîdînîs Kararlılık, azim, sebat: *"Sîrerge hatığ hılınıs çitpinçe: tîdînîs, matırlanıs."V.* Şulbayeva (Size sert tavır yetmiyor, azim, cesaret.)

tîdînîstîg *s.* Cesur, cesaretli, azimli, sebatlı, kararlı.

tîdînmes s. Sebatsız, azimsiz, kararsız, cesaretsiz.

tîdîrt- Dedirtmek, söyletmek Tîllîge tîdîrtpe, kögîstîge pastırba. Atasözü (Dilliye söyletme, güçlüye ezilme.)

tif Tifo, kara humma.

tig- Değmek, dokunmak krş. ten-.

tîgde *zf.* Orada.

tîgdegî *s.* Oradaki.

tîgde-mında *tekr.* Orada burada: *"Aalnın arazında tîgde-mında köygleen turalarnın hazır tüdünnerî çoğar puluttarğa sîri atıhhlap turadır."* V. Kobyakov (Köyün arasında orada burada yanan evlerin yoğun dumanları yukarı bulutlara doğru yükseliyor.)

tîgden-mınnan *tekr.* Oradan buradan: *"Irten-iirde sooh tan Aydonın çabal tonıcağm tîgden-mınnan tobıra saap çöredîr."M.* Kobyakov (Sabah akşam soğuk rüzgâr Aydo'nun kötü paltosunun orasından burasından geçiyor.)

tîgder *zf.* Oraya doğru.

tîgder- mındar *tekr.* Oraya buraya: *"Çalan kîzîler tîgder-mındar çügürtklep tura parğannar."* V. Kobyakov (Atlı kişiler oraya buraya koşturup duruyor.)

tîgdertîn *zf.* Oradan.

tîgen Akçam, köknar ağacı: *"Tîgen ağas kisçenner."* P. Ştıgaşev (Köknar ağacı kesmişler.) tîgen sıbı köknar fidanı. ît tîgen yaban gülü.

tîgenek (ı.) 1. Diken. 2. Yaban gülü.

tîgenek (ıı.) *tıp.* Dolama, etyaran.

tîgenektîg s. 1. Dikenli. 2. Yaban gülü olan yer.

tiges *s.* Rahatsız, huzursuz..

tigesten- Rahatsız, huzursuz olmak.

tigey 1. Zirve, doruk, tağ tigeyî dağ zirvesi 2. Tepe, tümsek: *"Anan oolah tigeyden indîre oylaan."* F. Bumakov (Sonra oğlan tepeden aşağı koşmuş.) 3. Baş, tepe: *"Harağına tuu tüs parğan çıltırama hara sazın ol tigeyînzer sol holınah sıybastırıbıshan."* G. Topanov (Gözlerini kapatan parlak siyah saçlarını tepesine doğru sol eliyle sıvazlamış.) paltı tigeyî. balta tersi.

tigeylîg s. 1. Tepeli 2. Çatılı, çalaas tigeylîg çurttar hırında. çıplak çatılı evler yanında.

tîgî *zm.* Şu, o: *"Huu hırnın tîgî sarinzar kîstezîp uçuhçalar."* N. Domojakov (Boz tepenin şu yanına doğru kişneşip uçar gibi gidiyorlar.) tîgînîn şunun, onun. tîgînî şunu, onu, tîgee şuna, ona. tîgînîn şunun, onun. tîgîde şurada,orada. tîgîden şuradan, oradan, tîgîzer şuraya, şuraya doğru, oraya, oraya doğru, tîgînefi şurayla, orayla.

tîgîl- Dikilmek.

tigîlek 1. Yuvarlak. 2. Tekerlek, atlı araba tekerleği.

tigîlgen *zool.* Çaylak: *"Tigîlgenner, kiikçînner, harğalar açırğasnah hıshırıs halğannar."* N. Domojakov (Çaylaklar, kartallar, kargalar acıyla bağrışmışlar.)

tigîn Sıradan, bayağı, tigîn kîzîsıradan insan.

tîgîne İşte, şurada: *"Tıgîne pazın üstünde, kördek, haydağ öker huzıcah."* N. Domojakov (İşte başının üzerinde, bak, ne güzel kuş.)

tigîr 1. Gök: *'Tigîrde çalğıs taa pulut oylabinça."* N. Domojakov (Gökte tek bulut bile kımıldamıyor.) 2. Hava, iklim, tigîr hurupça hava kuruyor, tigîr nımzapça hava yumuşuyor, ayas tigîr açık hava. ilbek tigîr gökyüzü, tigîr hoynı gökyüzü, tigîr huri gök kuşağı. tigîr hurin ötire parıbıssa, ir kizi ipçi pol parar gök kuşağının altından geçerse, er kişi kadın olur. han tigîr yüksek gök. tigîr cazını yıldırım, tigîr alnı doğu. tigîr soo batı. tigîr kögî gök mavisi, tigîr tözî hazar- tan yeri ağarmak, tigîr tamı gök kubbe, tigîr küzüre- gök gürlemek

tîgîres- Tıkırdamak, kütürdemek: *"İki attın tabanı ırahhı çirde tigîreze panbishan."* V. Kobyakov (iki atın tabanı uzak yerde tıkırdayarak gitmiş.)

tigîrib Kilise: *'Tigırib ogradazının puliin irfiblzebes, ol tohtabıshan."* A. Kuzugaşev (Kilise duvarının köşesini geçince, o durmuş.)

tîgîrt (at tabanı sesi) Tıkırtı: *'Taban tîgîrîî, tuyğah tohlazı, tanaalar hoolazı."* N. Domojakov (Taban tıkırtısı, toynak gürültüsü, burun hışırtısı.)

tîgîs Dikiş.

tîgîs- (birlikte) Dikmek.

tigr *zool.* Kaplan.

tün *zool.* Sincap: *"Küskü gitse, tün atıp / Köptî olar tabıncannar."* P. Ştıgaşev (Güz gelince, sincap avlayıp / Çoğu onlar buluyorlar.) tün teerîzî sincap derisi.

tünğadı (tün hadi) *bot.* Kırmızı yaban mersini.

tiinne- Sincap avlamak.

tiinnes- (birlikte) Sincap avlamak.

tünnet- Sincap avlatmak.

tiirgîn bk. teergîn

tik 1. Bedava, ücretsiz. 2. Boş, boşuna: *"Aydonın örfngenî tik polbindır."* V. Kobyakov (Aydo'nun sevinmesi boşa çıkmamış.) 3. Normal sıradan, vasıfsız: *"Pu suğ tik suğ polbas"* P. Ştıgaşev (Bu su sıradan su değil.) tik par- yok olmak, tik çirden boşuna, sebepsiz yere. tik halğıs- boşa çıkarmak, tik çirge boşuna, sebepsiz.

tık- (I.) Dikmek: *"Am Hızina ödîk tee tîgerge sidir ba?"* A. Çerpakov (Şimdi Hızina çizme dikebilecek mi.) îfienî tîkçetken nimee hazap salarğa iğneyi dikilen şeye batırmak, hatap tîk- yeniden dikmek, söküp dikmek.

tîk- (II.) Yemeği ocağa koymak, mün tîk- ocağa çorba koymak.

tikke *zf.* Boşuna, beyhude yere: *"Tikke le timnengen Fedor Pavloviç."* N. Domojakov (Boşuna hazırlanmış Fedor Pavloviç.) tikke par- boşa gitmek, tikke le boşu boşuna: *"Hızılçarzar par kildim, tikke le."* V. Şulbayeva (Kızılyar'a gidip geldim, boşu boşuna.)

tikpe (I.) Keman köprüsü.

tikpe (II.) Göktaşı, tikpe tas çastıhtığ pol, çalbah haya çadınnığ pol! göktaşı yastığın olsun, geniş kaya yatağın olsun!

tikper *sag.* Kırağı, kırç. hıshızın halın ağasha tikper tüsse, as çahsı sığar kışın büyük ağaç üzerine kırağı düşerse, bitkiler iyi yetişir.

tikperlîg *s.* Kırağılı, tikperlîg ağas kırağılı ağaç.

tiksî 1. s. Bütün, hep, tüm: *"Hatığ hanattığ samolyot / Tiksî çirnî iblrçedîr."* M. Arşanov (Sert kanatlı uçak / Tüm yeryüzünü çeviriyor.)

tiksî halıh bütün halk, tiksî çirde her yerde. 2. *zf.* Bütünüyle, tümüyle: *"Aalnı harashı tiksî dee çaap salğan."* N. Domojakov (Köyü bütünüyle karanlık kaplamış.) krş. tilem

tiksîlen- Yayılmak, ağırığ tiksîlençe hastalık yayılıyor.

tîktîr- (ı.) Diktirmek: *"Sandır paynm **fazileti** ağaa la kip-azahtar tîktîrçe."* N. Tyukpiyekov (Sandır zenginin adamları sadece ona giyim kuşamlarını diktiriyor.)

tîktîr- (ıı.) Yemeği ocağa koydurmak.

tîktîrbe *zool.* Hani balığı.

tîl 1. Ağızdaki organ, dil: *"Harahtarın suğlandıra köfıp, tîlîn sîrlestfrîp, pîr le tınısha tîbîsken."* A. Çerpakov (Gözleri sulanarak bakıp, dilini titretip, bir nefeste söylemiş.) 2. Dil, lisan. Çabal tonnın pîdî açığ, çabal kîzînîn tîlî açığ. Atasözü (Kötü elbisenin biti acı, kötü kişinin dili acı.) Sağızın pik tut, tîlîfi hısha tut. Atasözü (Aklını sağlam tut, sözünü kısa tut.) 3. Haber: *"TÖrtîneh, **Arap,** Markis, Karapin, Kabris oollarınah, öl naldılar tip, tîl kilgen."* A. Çerpakov (Dördünden; Arap, Markis, Karapin, Kabris oğullarından, Öldüler diye haber gelmiş.) 4. *mec.* Dil: *"Künnîn îzîg tîlî huurta çalğaan cazı odında hanaa İzi île halıp odırğan."H.* Domojakov (Güneşin sıcak dili yalayarak kuruttuğu yazının otunda sadece arabanın izi kalıyor.) pos tîlî ana dili: *"Mında kilzeler, pos filîne ügren pararlar."* A. Çerpakov (Buraya gelirlerse, ana dilini öğrenirler.) töreen tîl ana dili. tîlî çoh dilsiz, tîlî sıhpaan pala henüz konuşamayan bebek, tîl tut- a) sitem etmek, b) söz tutmak, tîlî açığ dili acı. huruğ til çenebaz, geveze, boşboğaz, tîlî aylan- dili dönmek, tîl alış- sohbet etmek, konuşmak, tîlge çuural- dile dolanmak, dile düşmek, tîl pîze- dilini sivriltmek, hus tîlî kuş dili. tîlî sümük- dili sürçmek, tîlîn sor- dilini emmek.

til (ı.) *coğ.* Küçük koy. suğnın tilî ırmağın koyu.

til (ıı.) İyi beslenmiş hayvan yavrusu. 2. Varlıkta büyümüş.

tîl- 1. Dilmek. 2. Koparmak. 3. Yırtmak. 4. Kesmek.

til- Buzda delik açmak.

tîlbes 1. Çeviri, tercüme. 2. Çevirmen, mütercim, tîlbes pîçîk konuşma kılavuzu.

tîlbesçî Mütercim, çevirmen, tercüman.

tîlbeste- Tercüme etmek, çevirmek.

tîlbestet- Tercüme ettirmek, çevirtmek.

tîlbîre- Söylemek, demek: *"Pîrsînde Çirge ol pîdi tîlbîreen."* N. Tinikov (Bir gün yeryüzüne o şöyle demiş.)

tilbîzek *sag. zool. Çobanaldatan,* kuyruksallayan.

tîlbîzek *zool.* Su çulluğu, bekasin.

tîlden- Yalvarmak, dilemek: *"Körbessln me, haydi tîldençe ol hızıcahtıh alnında."* V. Şulbayeva (Görmüyor musun, nasıl yalvarıyor o kızın karşısında.)

tîle- 1. Aramak: *"Kem sinî surğan mağaa toğıs tilirge?"* V. Şulbayeva (Kim senden bana iş aramanı rica etti.) 2. Dilemek, istemek: *"Çacazınah arığ çıshıs tîlep alıp, irnîn, salaaların çıshlap odır."* G. Topanov (Ablasından temiz bez isteyerek alıp, dudaklarını parmaklarını siliyor.)

tile- İyi beslemek, tileen pızo semirmiş buzağı.

tîleg 1. Arama. 2. Dilek, istek.

tilekey (ı.) Keke, kekeme, pepe, pepeme krş. kiiegey.

tilekey (ıı.) Dünya: *"Tilekeynî, min sağınçam."* ' V'. Şulbayeva (Dünyayı ben düşünüyorum.) *"Pîreede minin*

parçan tilekeyge hıshırıbızarım kilce." V. Şulbayeva (Bazen bütün dünyaya haykırasım geliyor.)

tilem Hiç: *"İpçîzî, ibde çurtap / İrin tilem körbecen."* P. Ştıgaşev (Karısı , evde yaşayıp / Erini hiç görmemiş.) *"Hıshıda turabıstın pashızınan ol hazınn ı tilem kör tappassın."* G. Kazaçinova (Kışın evimizin merdiveninden o akağacı hiç göremezsin.) krş. tiksî.

tîlen- Dilenmek, istemek. Oğırlap alğanca, tîlenîp al, küçürlep alğanca, surıp al. Atasözü (Hırsızlık edeceğine, isteyip al, zorla alacağına, rica edip al.)

tilen *sag. anat.* Dalak krş. tölön.

tîlencîk Dilenci.

tîles- 1. Aramasına yardım etmek. 2. (birlikte) Dilenmek.

tîlet- 1. Aratmak. 2. Diletmek, istetmek.

tîlgek Biçkici, biçici, tîlgek ipçî biçici kadın.

tllî- (yavruyu) Başka bir anneye alıştırmak, tileen hurağan başka anneye alıştırılmış kuzu.

tilîk Esnek: *'Tiksî çirnî ibîrçedîr / Tilfk hanattığ samolyot."* M. Arşanov (Bütün yeryüzünü çeviriyor / Esnek kanatlı uçak.)

tîlîm Dilim: *"Tadılığ puğday İpektin uluğ filîmi"* A. Kuzugaşev (Lezzetli buğday ekmeğinin büyük dilimi.)

tilît- Sağlamlaştırmak, köölnî tilîtçe duygularını sağlamlaştırıyor.

tîlle- 1. Konuşmaya başlamak. 2. Biri hakkında konuşmak, kovuculuk etmek, iftira atmak.

tîllen- 1. Konuşmaya başlamak, dillenmek. 2. *mec.* Konuşmak, dile gelmek: *"Cifi hıllığ gitaram / Çiton ünnen tîllenzîn."* V. Maynaşev (Yedi telli gitarım / Yetmiş sesle dillensin.) 3. Biri hakkında konuşmak, söylenmek: *"Erîncek, açın paylarğa hırtannapçathan tîllençe."* M. Bainov (Üşengeç, açgözlü zenginlere kırılıp söyleniyor.)

tîlles- 1. Biriyle konuşmak. 2. Birbirini çekiştirmek, kovuculuk etmek, birbirine iftira atmak.

tîlles 1. Dillenme, konuşmaya başlama. 2. Birini çekiştirme, dedikodu etme, kovuculuk, iftira.

tîllet- 1. Konuşmaya başlatmak. 2. Birini konuşturmak. 3. Dedikodu ettirmek, iftira attırmak.

tjllîg *s.* 1. Dilli: *"Hîg aymah fillîg çonnığ."* N. Tinikov (Elli çeşit dilli, halklı.) Tîllîge tîdîrtpe, kögîstîge pastırba. Atasözü (Dilliye söyletme, güçlüye ezilme.) 2. Dilbaz, güzel konuşan, açığ tîllîg acı dilli, ças tîllîg *r, l* harflerini *g* gibi söyleyen. tuhur tîllîg peltek, uzun tîllîg dili uzun.

tiltî Buzda oyuk, delik, pus tilîp tiltî ötîre nandıh tüzîrçeler buzda delik açıp delikten (balık avlamak için) böcek sarkıtırlar

tim (ı.) 1. Hazırlık, timî çoh hazırlıksız. 2. Hazır.

tim (ıı.) Zaman, süre: *"İleede tim irtkende / İstîl parğan Minsuğa."* P. Ştıgaşev (Çok zaman geçince / İşitilmiş Binsu'ya) tim aylan- devir değişmek, zaman geçmek.

tîm 1. İşlenmiş deri. 2. Bu deriden, tîm maymah yumuşak deriden çizme.

timde Hazır: *"Minîn ütfig timîr nime pray timde."* V. Kobyakov (Benim silâhım falan hepsi hazır.) hacan daa timde her zaman hazır.

timeer *zf.* Oldukça, çok, haddinden fazla.

tîmel- (insan) Homurdanmak, söylenmek.

tîmel Evişi içki.

tîmelcîk s. Homurdanan, söylenen.

timîr 1. Demir: "Pashan çirîfi pağır polzın, tepken çirîn timîr polzın. Atasözü (Bastığın yer bakır olsun,

teptiğin yer demir olsun.) 2. Demir, demirden: *"Ah azahtığ toraat, timîr suğliin küzürede taynap, tohti tüsken."* V. Kobyakov (Ak ayaklı doru at, demir gemini kütürtüyle çiğneyip, duruvermiş.) 3. *mec.* Demir gibi, sert: *"Timîr notlardan pozıp polbazınpîlînîp, pos salınıbisça."\I.* Tatarova (Demir gibi kollardan serbest kalamayacağını anlayıp, kendini bırakmış.) ah timîr alüminyum, timîr-tis hırdavat, timîr uzı demirci, kodes timîrî maşa. timîr könek demir kova. üttîg timîr delikli demir, silâh, timîr pes demir soba. timîr ornah demir karyola, yatak, timîr organ demir karyola, yatak, timîr töge demir kütük, örs. timîr ustun temren.

timîreg Temren *"Hıptını paza çaacah timîreen haap alğan."* G. Kazaçinova (Makası ve ok temrenini kapıp almış.)

timîriîg *s.* Demirli, içinde demir olan: *Harındazın timîriîg tas hasçan çirde toğınarğa ızıbıshannar."* !. Kotyuşev (Kardeşini demirli kömür kazılan yere çalışmaya göndermişler.)

timîrö *tıp.* Liken.

timne- 1. Hazırlamak: *"Ibînde çir astamah timnep çörçe."* V. Kobyakov (Evinde yemek hazırlıyor.) urok timne- ders hazırlamak, azıral timne- yemek hazırlamak, sığarğa timnen- (dışarıya) çıkmaya hazırlanmak, stol timne- masa kurmak, masaya yemek koymak. 2. Toplamak, derlemek.

timneg Hazırlık: *"Noğa çıılığnı uluğ manzıtta, timneg çoh irtîrgezer?"* V. Şulbayeva (Niçin toplantıyı çok acele, hazırlıksız yaptınız.)

timnen- 1. Hazırlanmak: *"Ol kîzî, pozının pariğan çirîne manzırap, timnenîbîspeen polza."* V. Kobyakov (O kişi, kendi gideceği yere acele edip, hazırlanmamış olmasaydı.) ekzamenğa timnen- sınava hazırlanmak, çoiğa timnen- yola hazırlanmak. 2. Toplanmak, derlenmek.

timnendîr- 1. Hazırlandırmak.

timnenîs 1. Hazırlanma. 2. Derlenme, toplanma.

timnenîs- (birlikte) Hazırlanmak.

timnîg *s.* 1. Hazır. 2. Donanımlı.

tim odağ Avcı oymağının baş çadırı.

tîmzîn- Diyar diyar dolaşmak, amaçsız dolaşmak.

tin 1 s- Denk, eşit, çastarı tin yaşları denk. tin pravoiiğ eşit haklı, hukuklu. 2. s. Düz. tin haalağas düz adım. 3. zf. Düz. tin kis- düz kesmek. 4. *zf.* Denk, eşit, birlikte: *"Ol tuşta attar pas meetke tin çağdap sıhhannar."* i. Kostyakov (O sırada atlar çıkış noktasına birlikte yaklaşmaya başlamışlar.)

tın Dizgin: *"Pabazı adın tînîner) ogradazar kire çidîngen."* N. ;• Tyukpiyekov (Babası atını dizgininden bahçe duvarının içine çekmiş.) açın tîn iki ucu birbirine bağlı olmayan dizgin, tuyuh tîn iki ucu birbirine bağlı, kapalı dizgin. hos tîn boş bırakılmış dizgin, tîn pazı dizgin u c u .

tin- Zil zurna sarhoş olmak.

tinderli *zf.* Eşit olarak, denk olarak: *"Çe tinderli olar öspeenner / Hara tal Uttan pözîk öörleen."* N. Tinikov (Fakat onlar eşit olarak büyümemişler. Kara söğüt, melez ağacından yüksek büyümüş.)

tine 1. *zf.* Beraber, birlikte, denk: *"Tört azağın pîr tine pazıp / Kinetîn adım turıbıshan."* M. Kilçiçekov (Dört ayağını birlikte basıp / Aniden atım duruverdi.) 2. Yaşıt, akran: *"Çe Todıl ortın oolğınan Sarapinnen tinner, bada oynacan kîzî, ol daa pîlbeen, körbeen, kem odırthanın."*

A. Çerpakov (Fakat Todıl ortanca oğluyla, Sarapin'le akran, birlikte oynamışlar, o da bilmemiş, görmemiş kimin diktiğini.)

tinîs Deniz, okyanus.

tinîs-talay *tekr.* Deniz: *"Tinîs talaynı hastada çörzem."* M. Kilçiçekov (Deniz kıyısında gezsem.)

tinne- 1. Denklemek. 2. Kıyaslamak, mukayese etmek: *"Anan, mökeyîp, oolahtıh tirge, kirge haral parğan kögeneen tudıp, pozının kögenegîneh tihni körlp, îcezîne sıbırança."* N. Domojakov (Sonra eğilip, oğlanın terden, kirden kararmış gömleğini tutup, kendi gömleğiyle kıyaslayıp, annesine mırıldanıyor.)

tinnel- Denkleşmek.

tifinen- Denklenmek.

tinnes Denklenme, denkleşme.

tinnes- Denkleşmek, eşit olmak: *"Amdı, Timurnah tihnezerge polip, tamkını tartıbıshan."* İ. Topoyev (Şimdi, Timur'la eşit olup, sigarayı içmiş.)

tinnestîr- Kıyaslatmak, karşılaştırmak: *"Pasha daa nimee tihnestîrer / Çooğım sağısha çir kîrbinçe."* M. Kilçiçekov (Başka da şeyle karşılaştıracak söz aklıma hiç gelmiyor.)

tinnestîrîg Denkleştirme.

tinnet- Denkletmek.

tînte Teneke: *"Sumkadan ah çayındı I iğ tmteler sığarğlap kilîp, salğlap, ahsıların ashlabıshan."* İ. Kotyuşev (Çantadan ak kaplamalı tenekeler çıkarıp, bırakarak ağızlarını açıvermiş.)

tin-tin *tekr.*. Tın tın.

tînzîle- (boş) Gezmek, dolaşmak: *"Siden ibîre tîhzîlep oylabıshan."* V. Kobyakov (Çitin etrafında dolaşıp koşmuş.)

tînzîlen- (oraya buraya) gitmek, (boş) gezmek, dolaşmak: *"Çohırah, tîgder-mındar tîhzîlenîp oylap, polğan na nimenî çıstağlap çortır çörçe."* V. Kobyakov (Çohırah oraya buraya koşup, her şeyi koklayarak gidiyor.)

tinzîn- Yağma etmek, soymak.

tîp *zf.* Diye: *"Pozınah horığıbıshan tîp sağınar."S.* Karaçakov (Kendinden korkmuş diye düşünür.) Külükpîn tîp külbe, artıhpın tîp mahtanma. Atasözü (Yiğidim diye gülme, daha iyiyim diye övünme.) -arğa tîp -mak için: *İlek teen tanızıma honarğa tîp kilgem."* G. Topanov (İlek adlı tanışımda konaklamak için geldim.)

tip- Tekme atmak, tepmek krş. tep-

tipiçnay *s.* Tipik.

tipografl. Basım işçisi. 2. Baskı makinesi.

tipografiya Matbaa, basım evi.

tipovoy Model, tip.

tipse- 1. Ayakları altına almak, ayağıyla çiğnemek, tepelemek: *"Köyçetken ottı tipsep sıhhannar."* İ. Topoyev (Yanan ateşi tepelemeye başlamışlar.) at tipsep parğan at tepelemiş. 2. Ezmek.

tipsel- 1. Ayak altında çiğnenmek, tepelenmek: *"Har aylandıra tıhti tipsel parğan."* A. Kuzugaşev (Kar iyice tepelenip sıkıştırılmış.) 2. Ezilmek.

tipses 1. Ayaklar altında çiğnenme, tepelenme. 2. Ezilme.

tipses- 1. Ayaklar altında çiğnenmek, tepelenmek. 2. Ezilmek.

tipset- 1. Ayak altında çiğnetmek, tepeletmek. 2. Ezdirmek.

tipsî- İğneyle tutuşturmak.

tipsîncek Toplu iğne, çengelli iğne.

tiputat Milletvekili: *"Pot min tiputat polğanda, mındar çurtas polbaan."* V. Şulbayeva (Vay, ben milletvekili iken, böyle hayat yoktu.)

tır Ter: *"Anan, mökeyîp, oolahtın tirge, kîrge haral parğan kögeneen tudıp..."* N. Domojakov (Sonra, eğilip, oğlanın terden, kirden kararmış gömleğinden tutup...) hara tirî tüskence kara teri düşünceye kadar, tir sıh- ter çıkmak, tirîn çizin- terini silmek.

tir- (<tî-r) tî- (demek) fiili geniş zaman eki -r'yi aldığında fiil tabanı normal Tile yazılır, bk. tî-

tîr- Çevrilmek, kıvrılmak, kıvrılarak yükselmek: *"Kögîm Horımnar aal tüdünnerîn tiglrge tîri hazağlabıshan turğan."H.* Nerbişev (Kögim Horımnar koyununun dumanlarını göğe yükselterek bağlamış.)

tir- Dermek, toplamak krş. teer-.

tiraj Tiraj.

tiran Tiran, müstebit.

tirbe *sag.* Liken.

tirdenne- Horozlanmak.

tîre- Diremek, dayamak, destek koymak: *"Avtobustan tüzer alnında, tayağın çirge iptep tfrep alğan."* A. Çerpakov (Otobüsten inmeden önce, bastonunu yere düzgünce dayamış.)

tire *gr.* Tire.

tîrees bk. tîrös

tîreg Direk, destek, dayak: *"Tıreglemî çıı arah turğızıp, hazarğa kirek, sağirğa man çoh polğan."* S. Çarkov (Direkleri sık koyup, kazmalı, bekleyecek vakit yoktu.)

tirek *bot.* Kavak, kavak ağacı: *"Çe aalnın in pazında kizek tirekter kör salğan." A.* Çerpakov (Fakat köyün en ucunda seyrek kavakları görüvermiş.) ah tirek ak kavak: *"Ol odırthan ah tirekter/ Turadan pözîk ös parğannar."* M. Kilçiçekov (Onun diktiği ak kavaklar / Binadan yüksek büyümüşler.)

tirektîg s. Kavaklı, kavak ağacı olan: *'Tirektîg een turazar çidfp alarga erîngen çîli harahsınğan." A.* Çerpakov (Kavaklı ıssız eve gitmeye üşenir gibi bakıvermiş.)

tiren Derin: *"Marğa, çüree açi tüskenîne sıdap polbinıbızıp, sırayının tırıshahtarı ulamoh tiren kîrglep, hıya körîbîsçetken."* İ. Kotyuşev (Marğa, yüreğinin acımasına dayanamayıp, yüzünün kırışıklıkları daha da derinleşip, yana bakmış.) Çamın tübî tayıs, çarğının tübî tiren. Atasözü (Yarın dibi sığ, yargının dibi derin.) tiren suğ derin su. tiren har derin kar. tiren oymah derin çukur.

tiren- Derlenmek, hazırlanmak: *"Illiskecek anda poltır, naa la toğızın toozıp, ibîne pararğa tirençettîr."* i. Kotyuşev (İliskecek orada imiş, işini yeni bitirmiş, evine gitmeye hazırlanıyormuş.)

tîren- Dayanmak, yaslanmak, destek almak: *"îkî sarinah anı Klanyanah Ogas tutçalar: -Tîren pîske."* V. Şulbayeva (İki yanından onu Klanya ile Ogas tutuyorlar: -Dayan bize.)

tirgî Terki: *"Yağornıh adı, Pasik Vladimiroviçtîh tirgîzîndegî püürnîh cızını hıpçıhtanıp, toğır-toğır çaçırada tartıl kilîp odıradır."* N. Nerbişev (Yağor'un atı, Pasik Vladimiroviç'in terkisindeki kurdun kokusundan huylanıp, yan yan gidip sıçrayıp duruyor.) alın tirgî ön terki, kizîn tirgî arka terki.

tirgîle- Terkisine almak.

tirgîlet- Terkisine aldırmak.

tîrgîs- Diriltmek. 2. mec. Diriltmek, canlandırmak: *"Aalğa hustar çidîsçeler / Aymah çirdeh aylanıp / Aarlığ ünner istîlçeler / Arığ, suğnı tîrgîzîp."* P. Ştıgaşev (Köye kuşlar geliyorlar / Çeşitli yerlerden dönüp /

Güzel sesler işitiliyor / Ormanı, suyu diriltip.)

tirî Deri(si) krş. teer.

tîrîg 1. Diri, canlı: *"Oolğına la sabıl çörgen tîrîg çüregî tıs çatırbinça parashannı."* A. Çerpakov (Sadece oğlu için atan canlı yüreği rahat yatırmıyor zavallıyı.) tîrîg nimes ölü. tîrîk söök canlı cenaze, tîrîg nime canlı, tîrîg kletka canlı hücre. tîrîg hal- canlı kalmak, tîrîg sağıs canlı fikir, taze fikir. 2. *mec.* Canlı, güçlü: *"Ol çağın kir polbas tîrîg hazaanı ibîre Saraashır - aran-çula açığ ökpelenîste sıhırada kîstep çöre, çalğızaan harbas pariğan on püürnen."* N. Nerbişev (O yaklaşılmaz canlı ahırın etrafında Sarı aygır, yiğit at şiddetli öfkeyle uğultuyla kişneyip, tek başına kapışmış on kurtla.) 3. Canlı, parlak: *"Tîrîg tigîr huri oshas sırlığlar."* V. Maynaşev (Canlı gök kuşağı gibi renkliler.)

tîrîg 1. Alet, edevat: *'Toğınçathan tinglernî, ruda tartıpçathan vagonetkalarnı sınıhtap pastaan."* S. Çarkov (Çalıştıkları aletleri, maden filizi çeken vagonetleri denetlemeye başlamış.) 2. Silâh: *"Granitsa tın bolda I Kirek tirîg timînde.'U.* Kokov (Sınırlar sağlam elde / Gerekli silâhlar hazırda.) atomnay tirîg atom silâhı. 3. Koşum, at takımı: *"Izîktîn oh sarında, stenedegî ağas siilerde, at tirîglerî toldıra."V.* Kobyakov (Kapının sağ yanında, duvardaki ağaç askılarda at koşumları dolu.) 4. Teçhizat, takım.

tîrîge *zf.* Diri olarak.

tîrîl- Dirilmek: *"Pazoh tîrîl parğan oshas pîldîr pardı."* A. Çerpakov (Yeniden dirilir gibi göründü.)

tirîn- Derlenmek, toparlanmak, hazırlanmak krş. timnen-.

tirîndîr- Hazır hâle getirtmek, derletmek, toparlatmak.

tirînîs Derinme, deriniş, toplanma.

tirînîs- Derişmek, toplaşmak.

tîrle- Ağız kavgası yapmak, demek, söylemek.

tirle- Terlemek: *"Pastağı köölenîs pîçiinîh, Tirlep, konverîîn çapsırğan."* M. Bainov (İlk aşk mektubunun / Terleyip, zarfını kapatmış.) Tamah par polzın tîp, tirleence toğm. Atasözü (Yiyecek var olsun diye, terleyene kadar çalış.

tîrlekten- Dönmek, çevrilmek, dolanmak: *"Min anınca irten çuunarğa inîs Indîre tîrlektene le halçam."* G. Kazaçinova (Ben ona doğru sabah yıkanmak için iniş aşağı dönerek iniyorum.)

tirlene Terleyen.

tîrlenes Topaç.

tirleecî s. Terleyen.

tîrlekten- Dönmek, dönüp durmak, yerinde dönmek.

tirles Terleyiş, terleme.

tirlet- Terletmek: *"Aar soorlar sin salıp; attarnı tirletçezîh!" P.* Ştıgaşev (Ağır kızaklar koşup, atları terletiyorsun.)

tirlîg *s.* Terli: *"Altın sazıcahtarı tibîreze tüskenner tirlîg hamaanda."* N. Domojakov (Altın saçları titreşmişler terli alnında.), tın tirlîg çok terli.

tirme Parmaklık, çit, çadır kafesi.

tirmelîg s. Parmaklıklı, çitle çevrili.

tîrös Dayanak, payanda.

tîrsek (ı.) Arpacık, itdirseği.

tîrsek (ıı.) Dirsek.

tîrtey- Dikkatle bakmak, gözlerini dikerek bakmak.

tîs (ı.) Diş: *"Tîs parda - ızır, hol pardaholla."* V. Şulbayeva (Diş varken ısır, el varken tut.) Tîîn uzun sunma, tîzîn îstînde tut. Atasözü (Dili-

ni uzatma, dişinin içinde tut.) tîsçoh dişsiz, tîzî sıh- dişi çıkmak, alın tîster ön dişler, tîs emcîzî diş doktoru, hasha tîsterî hazar- yaşlanmak, çok yaşamak, tîster fazıla- dişler gıcırdamak, çîtîg tîs keskin diş. tîsterîn ırsayt- dişlerini sırıtmak.

tîs (II.) Diz: *"Aydo, tîs pastana tura honıp, hoynınan çarımni kisken İpek tübî sığar kilgen."* V. Kobyakov (Aydo, diz üstüne kalkıp, koynundan yarısı kesilmiş ekmek parçası çıkarmış.) tîs kize pas- diz üstü oturmak: *"Adam-îcem humarthıların / Tîs kize pazıp tınnaanıbıstı?"* M. Kilçiçekov (Anne babamın vasiyetlerini / Diz üstü oturup dinlediğimizi.) krş. tîstenek

tis (I.) 1. Maden cevheri. 2. Maden ocağı.

tis (II.) *sag.* Tuzak, kapan.

tis (m.) (çaydanlık içinde) Pas.

tis- (I.) Kaçmak: *"Tastıhti arığda toğas parza, çistek-miskelerîn, huzuhtarın tasti, ay-hut çoh tisçenner."* N. Tyukpiyekov (Uzaktaki ormanda karşılaşırsa, yemişlerini mantarlarını, çam fıstıklarını atarak, sessizce kaçarlar.) Sıbıraanğa sunma, kürleennen tispe. Atasözü. (Fısıldayana yanaşma, gürleyenden kaçma.)

tis- (II.) Deşmek, yırtmak, delmek.

tîs- (I.) Dizmek.

tîs- (II.) (birlikte) Demek, söylemek: *"Ügredîglîg kîzînîn kibîrî dee kîzînine tööy nimes çi tîsçeler."* G. Topanov (Öğrenimli kişinin karakteri de normal insanlara benzemiyor ki diyorlar.)

tisken Kaçkın, firari.

tisker 1. *zf.* Tersine, zıttına: *"Suğlar tisker ahcan polza, haytsın."* V. Şulbayeva (Sular tersine akarsa, aksın.) onar tisker aceleyle, özensiz.

tisker azah *zool.* Köstebek.

tiskerle- 1. Dizgini çekip atı durdurmak. 2. Tahrif etmek, bozmak.

tiskerlen- Geri gelmek, geri dönmek.

tiskerlet- 1. Dizginletmek. 2. Tahrif ettirmek, tahrip ettirmek, yanıltmak.

tiskertîn *zf.* 1. Karşıdan, tersten. 2. Kuzeyden, çil tiskertîn ürçe yel kuzeyden esiyor.

tiskî iğne, delgeç.

tiskîn Kaçak, kaçkın, hashın- tiskîn haydut, eşkıya.

tiskîn- Aklını kaybetmek: *"Haarğan sınnanoh tiskîn çör polar!."* M. Kokov (Melun gerçekten aklını yitirmiş olmalı!)

tiskîncek 1. Şizofreni, tiskîncek törelî şizofren soylu. 2. Kam hastalığı.

tiskîndîr- Aklını oynattırmak, aklını yitirtmek.: *"Ool, polğan-polbaan nimelernî pîrîktîrîp, külkîstîg çoohtağlap, istîp odırğan çonnı hathırtıp alay ba kîzî horğıstığ nimelernî iskîrîp, pala-parhanı, ipçîlernî süreelîg horğıdıp, tiskîndîrçe."* G. Topanov (Oğlan, olan olmayan şeyleri toplayıp, gülünç konuşup, dinleyen kimseleri güldürüp veya insanı korkutacak şeyler anlatarak, çocukları, kadınları çok korkutup, akıllarını oynattırıyor.)

tiskîr- Kaçırmak: *"Çe tanış hamçı pazoh tiskîrgen."* N. Domojakov (Fakat tanış kamçı yine kaçırmış.)

tispek (I.) Yonga, tispek teer- yonga toplamak.

tispek (II.) Top, yuvarlak, topak, tispek hayah (dondurulmuş) yağ topağı. unnı ügrede pulgabaza, tispek pol parça un çorba içinde karıştırılmazsa topaklanır.

tîspen s. Sebatlı, ısrarlı, dişli, toğısha tîspen işte sebatlı, tîspen at çalışkan at.

tîste- Dişlemek, dişleriyle ısırmak: *"Çohır aday hızıl sarığ adaynıh tamağın üze fistebîsken."* N. Domojakov (Ala köpek, kızıl sarı köpeğin boğazını koparacak şekilde dişlemiş.)

tîstenek Diz. tîstenekti tüs- diz üstü düşmek, krş. tîs (II.)

tîstenekte- Dizleri üstünde durmak: *"Çalğıs Pacah la, piktenîp alıp, obıras alnında tîstenekti: «Çayaanım, hudayım, çazıhtan aracıladah!"* M. Kokov (Sadece Pacah, sağlamca durup, ikon önünde diz üstü durup: 'Yaratıcım, Tanrım, günahtan koru!)

tîstenekten- Dizleri üzerine durmak.

tîstenektet- Dizleri üzerinde yürütmek.

tîstenekti *zf.* Dizleri üzerine durarak.

tîstîg *s.* Dişli, dişi olan hırın tîstîg ineyek (holterbenî) kırk dişli ninecik (bil. el değirmeni) îstînde tîstîg kîzî birine karşı dişli.

tistîr- (I.) Kaçırtmak.

tıstır- (II.) Deldirmek, pus tistîr- buz deldirmek.

titan 1. Dev. 2. *kim.* Titan.

tîtîres- Titreşmek, titremek: *"Pozınıh irînnerî tîtîres tur."* A. Kuzugaşev (Kendi dudakları titriyor.)

tître- Titremek: *"Anın tabırah sîlîgînîsterîne tîtîrep parça."* V. Tatarova (Onun hızlı silkinişlerinden titriyor.)

tîtrenne- Titremek.

tîtres- Titreşmek.

tîtres Titreyiş, titreme.

tîtrestîg s. Titreşimli.

tîtret- Titretmek.

titul Unvan, titr.

titul'nays. Unvanla ilgili, titulnay list başlık sayfası.

tîzen ise: *"Çe oolğı, tîzen, andar pîr dee haybin, harığ polba teen* c / 7 / , *hıya soylabısça."* V. Tatarova (Fakat oğlu ise, hiç oralı olmayarak, karışma der gibi, yana ilerliyor.) *"Purunğı ulus habahtı hurcunan ülecehner, amdığılar, tîzen, suğ la çili îsçeler."* V. Tatarova (Eski insanlar içkiyi yüksükle sunarlarmış, şimdikiler ise su gibi içiyorlar.)

tîzek Diz: *"Çoh, tügencî çil poldı polar, tîp, îkî tîzekke tüsken."* M. Kokov (Hayır, son yıl oldu olacak, deyip, iki dizinin üstüne düşmüş.)krş. tîstenek, tîs.

tizekTezek: *"Öl tizek ÇIZI tartıla tüsken."* I. Kotyuşev (Islak tezek kokusu yayılmış.) hus tizegî kuş pisliği.

tizektîg s. Tezekli.

tizen- Birine çıkışmak, bir şeyi bahane etmek.

tîzenek Diz krş. tîzek, tîstenek. tîs.

tîzenekte- Diz üzerinde durmak, yürümek.

tîzî Dişi, erkek karşıtı: *"Hat sini polar, tîzî öskî sini polar."* N. Domojakov (Kadın senin olacak, dişi keçi senin olacak.)

tizîgcî Göçmen, muhacir.

tizîk Deşik, delik: *"Pîr ötîg nimes çarıhtığ çıltıs tünügök tiziinen pahlapçathan."* N. Domojakov (Parlak olmayan bir yıldız baca deliğinden bakıveriyor.) Tigeyî tizîk, tübî tizîk, otnan suğ pîr çirde haynapça. -Bilmece (Üstü delik, altı delik ateşle su bir yerde kaynıyor.)

tizîktîg *s.* Delikli.

tizîl- Deşilmek, delinmek.

tkaç Dokumacı.

tkan' Dokuma, mensucat.

tkatskay s. Dokuma, dokumacılık, dokumayla ilgili.

toban bk. tobın (II.)

tobıh Sertleşmiş kül. odın odınçatsa, kirpîs oshas hat parğan külnî tobıh tîdîrler. odun yakılınca kerpiç gibi sertleşen külüne 'tobıh' derler.

tobın (ı.) 1. Ot kırıntısı: *"Hara seek tobın çili hayınça, ıray çili ılasça."* N. Domojakov (Kara sinek toz kırıntısı gibi kaynıyor, sivrisinek gibi vızıldıyor.) 2. Kepek. 3. Kesmik, başak kalıntısı. 4. Badıç, soyuntu.

tobın (ıı.) Böcek, böcekler.

tobınah bk. tobın (ıı.)

tobıncı 1. itibar, saygı. 2. Nüfuz, ilge ilee çoh, çonğa tobıncızı çoh poldı il için kayıtsız, halkta nüfuzu yok.

tobıncılığ *s.* 1. İtibarlı, saygın. 2. Nüfuzlu, çooğı tobıncılığ konuşması etkili.

tobınnığs. Böcekli, böcekli yer.

tobır- 1. Arasından geçmek, bir uçtan diğerine gitmek: *"Halın kiinî tobırçadır / Hatığ hanattığ samolyot."* M. Arşanov (Derin göğü bir uçtan bir uca geçiyor / Sert kanatlı uçak.) 2. (bitki) Yerden çıkmak, uç vermek: *"Ah cazının sıhhan odı çibek sashan oshas potadır, çe amdı, irte çashıda, anın odı, hıshı soohtı tobırğanda, huurta tartıp sarğal parğan."* V. Kobyakov (Ak yazının çıkan otu ipek sermiş gibi oluyor, fakat şimdi, baharda, onun otu, kış soğuğunu yardığından, çekilip kuruyarak sararmış.)

tobıra *zf.* Bir uçtan bir uca, arasından, içinden: *"Aydonın çabal tonıcağm tigden-mınnah tobıra saap göredir."* V. Kobyakov (Aydo'nun kötü paltosunun orasından burasından geçip giriyor.) îzîk tobıra tınnap turza kapı arasından dinlediğinde. pulut tobıra uçuhçabıs bulut içinden uçuyoruz.

tobırah Toprak, ah tobırah ak toprak. hara tobırah kara toprak, hızıl tobırah kızıl toprak, krş. tobrah

tobırahtığ s. Topraklı: *"Hızıl tobırahtığ gazım / Hızıl sıraylığ his çili."* S. Kadışev (Kızıl topraklı ovam / Kırmızı yüzlü kız gibi.)

tobırah-tozın *îekr.* Toz toprak.

tobırçıh Kamçı, tolğap itken tom tobırçıhtı ton pîlekke tüzîr parir örülüp yapılan sağlam eline alıyor. krş. tobırçın.

tobırçın Kamçı krş. tobırçıh.

tobırğı *zool.* Ağaçkakan. tobırğı sohhan ağas ağaçkakanın deldiği ağaç.

tobırıl- (ı.) Sertleşmek, pürtüklenmek, kayış gibi olmak, hollarım tobırıl parğan ellerim pürüzlendi.

tobırıl- (ıı.) Bir uçtan diğerine gidilmek, arasından geçilmek.

tobıron İri, iri yarı. tobıron kız! iri yarı kişi. krş. tübürön

tobit Dama oyunu veya taşı. tobit hoostığ kare şeklinde.

tobrah Yer, toprak, hara tobrah kara toprak, krş. tobırah

toçı- Teyellemek, seyrek dikmek, toçıp tikken çîk teyelleyerek dikilmiş dikiş.

toçılas *zool.* Küçük ağaçkakan.

toçılday Kam kürkü, toçılday teen tonım par, tonzam daa kispespîn 'toçılday' denen paltom var donsam da giymem.

toçilo 1. Bileği taşı. 2. Bileği makinesi.

toçka *gr.* Nokta, toçka turğıs- nokta koymak, toçkanah zapatoy ***gr.*** noktalı virgül, pulematnay toçka makineli tüfek noktası.

toçnay *s.* Tam, doğru.

todah *zool.* Toy kuşu.

todırthay Katı, sert (deri), todırthay sıraylığ sert yüzlü.

toğ Üç yaşında (hayvan) toğ inek üç yaşında inek.

toğa 1. Toka. 2. Metal yaprak. 3. Plâka, levha.

toğalığ s. Tokalı, kümüs toğalığ at çügenî gümüş tokalı at dizgini.

toğas- Karşılaşmak, buluşmak, görüşmek, rastlaşmak: *"Min, Iceme dee toğaspin, nay ür pol pardım."* V. Kobyakov (Ben annemle görüşmeyeli de çok uzun zaman geçti.) *"Hınğan kîzîme toğas paryam çaskalığbın."* V. Şulbayeva (Sevdiğim kişiye rastladım, mutluyum.) harahtar toğas- göz göze gelmek, paza toğashanca! yeniden karşılaşmak üzere, hoşça kalın!

toğastır- Karşılaştırmak, buluşturmak.

toğazığ Buluşma, karşılaşma, görüşme örîmîstîg toğazığ mutluluk verici karşılaşma.

toğcor 1. Ucunda inek boynuzu olan ok. 2. Tokmak.

toğcorfa- (buz altındaki balıkları avlamak için buzun üzerinden) Tokmakla vurmak.

toğdır Dokuz Erlik Han'ın kızlarının en küçüğünün adı. toğıs tam çir altındağı toğıs îrlîktîn oçı hızı toğdır huu hat dokuz kat yer altındaki dokuz Erlik'in küçük kızı Toğdır cadıdır.

toğdıra- Tıkırdamak.

togdırat- Tıkırdatmak: *"Tirlîg toraat aal arazındağı hatığ çolca aar hanaanı söörtene togdırat pariğan."* N. Tyukpiyekov (Terli doru at köyün içindeki sert yolda ağır arabayı sürükleyip tıkırdatmış.)

toğılah bk. toğlah.

toğılahtandır- Yuvarlamak. harda toğılahtandır- karda yuvarlamak.

toğılan- Yuvarlanmak.

toğılanıs- (birlikte) Yuvarlanmak: *"Min olarnı Ispindeeçem, çastıh altında toğılanısçalar."* V. Şulbayeva (Ben onları içmiyorum da, yastık altında yuvarlanıyorlar.)

toğım 1. Topak, hayah toğımı yağ topağı. 2. Top. inek tügînen idîlgen toğım inek tüyünden yapılmış top.

toğın- Çalışmak: *"Çider, Ağlona, paza toğınmaspın."* N. Nerbişev (Yeter, Aylona, yeniden çalışmayacağım.) Tamah par polzın tıp, tirleence toğın. Atasözü (Yemek var olsun diye, terleyene kadar çalış.) motor tohtağ çoh toğınça motor arızasız (durmadan) çalışıyor, ibde toğın- evde çalışmak, ev işleri yapmak. matap toğın- çok çalışmak, iyi çalışmak, pîrge toğın- birlikte çalışmak, at çili toğın- at gibi çalışmak, çok çalışmak, hada toğın- birlikte çalışmak. toğınçathan kün iş günü.

toğıncı İşçi, memur, çalışan, nauçnay toğıncı bilim adamı, tîmîr çol toğıncızı demir yolu işçisi, krş. toğısçı

toğındır- Çalıştırmak: *"Sıbıra, inorodetster çili, hada toğındırğan."* N. Tyukpiyekov (Devamlı, yabancılar gibi, birlikte çalıştırdı.)

toğınıl- Çalışılmak: *"Anda, îstenîste, alıp ool / Anın sıltaanda la toğınılça."* İ. Kotyuşev (Orada, işte, yiğit genç / Onun sayesinde çalışılıyor.)

toğır 1. Karşı: *"Iırcaa toğ ir horıhpin turar."* M. Arşanov (Düşmana karşı korkmadan durur.) top-toğır *tekr.* dosdoğru. 2. En, enine. 3. Yan, yana: *"Çe çapcan Çohırah toğır segîrîbîsçe."* V. Kobyakov (Fakat Çohırah çabucak yana sıçrıyor.)

toğıra *zf.* Boyunca, çol toğıra yol boyunca, toğıra kör- *sag.* başını çevirmek, toğıra sös karşılık, mukabele.

toğıra- Doğramak, kesmek, ufak parçalara ayırmak: *"Pîçîrölîg ügüre*

haynatçan, pîreede it toğırabısçan." N. Tyukpiyekov (Peynirli çorba pişirmiş, bazen de et doğramış.) it toğıra- et doğramak, ipek toğıra- ekmek doğramak.

toğıramcı Doğram, doğranmış, doğranmış et. toğıramcını ügree salçalar doğranmış et çorbaya konur.

toğıran- Doğranmak, kesilmek, ufak parçalara ayrılmak.

toğıras- (birlikte) Doğramak.

toğıras Doğrama, doğrayış, kesme, ufak parçalara ayırma.

toğırat- Doğratmak, ufak parçalara ayırtmak.

toğırhı Genişlik, en. toğırhızın hızır- genişliğini daraltmak.

toğırhılığ s. Bodur, tıknaz, geniş omuzlu krş. togırthılıg.

toğırla- 1. Doğrulamak, doğru gitmek. Toğırlaan kızı toğıs honcan, igîrleen kîzî ilîg honcan. Atasözü (Doğru giden dokuz gün kalır eğri giden elli gün kalır.) 2. Aksini söylemek, karşı gelmek.

toğırlan- Karşı gelmek, itiraz etmek: *"Noğa-da toğırlanmaan, innînen mıltiin şuur pirgen."* V. Tatarova (Hiçbir şeye karşı gelmemiş, omzundan tüfeğini indirmiş.)

toğırlanıs Karşı gelme, itiraz etme.

toğırlanmas *s.* Halim, yumuşak, muti.

togırthılıg *s.* Bodur, tıknaz, geniş omuzlu krş. toğırhılığ.

toğırtın *zf.* Yandan, dışarıdan.

toğıs (ı.) *S.* Dokuz toshan çirde toğıs honmacafi. Atasözü (Doyduğun yerde dokuz gün kalma.)

toğıs (ıı.) 1. iş, uğraş: *"Ustağcı poları ipçî kîzînîn toğızı nimes."* N. Nerbişev (Yönetici olmak kadın işi değil.) 2. İş, eser: *"Hakas pisatellerînnm toğıstarınan tanızıp aldı polarzar?"* V. Şulbayeva (Hakas yazarlarının eserleriyle tanışmış olmalısınız?) Arğısnan ködîrgen töge niik, arğısnan itken toğıs niik. Atasözü (Arkadaşla götürülen kütük hafif, arkadaşla yapılan iş hafif.) Çahsı attı çörîzînen pîlceler, çahsı k î z î n î toğızınan körceler. Atasözü (Güzel at yürüyüşünden bilinir, güzel insan işinden görülür.) toğıs çoh işsiz, avare, ağas toğızı ağaç işi. aar toğıs ağır iş. toozılbas-parbas toğıs bitmez tükenmez iş. toğısha par- işe gitmek, halın toğıs yoğun iş. toğıs toozıl- iş bitmek. toğıs tap- iş bulmak, toğıs tîle- iş aramak, iş istemek, toğısha kır- işe girmek, toğısha al- işe almak, püdîrîg toğızı inşaat işi. toğıstah şuur- işten çıkarmak. ağaa kilîskek toğıs ona uygun iş.

toğısçı İşçi, memur, çalışan: *"Vasiliy İvanoviç, pastap toğısçılarnan çoohtazıp, pray nimenî suraglap alğan."* S. Çarkov (Vasiliy ivanoviç, önce işçilerle konuşup her şeyi soruvermiş.) hara toğısçı kalifiye olmayan, vasıfsız işçi. krş. toğıncı

toğıstığ (ı.) S. Dokuz yaşında, oolğırn toğıstığ oğlum dokuzunda.

toğıstığ (ıı.) *s.* İşli, işi olan.

toğızıncı s. Dokuzuncu.

toğızolan *zf.* Dokuzu birlikte, dokuzar.

toğızon s. Doksan, toğızon çastığ apsağas doksan yaşında ihtiyar.

toğlah s. 1. Yuvarlak top- toğlah yusyuvarlak, harah toğlağı göz bebeği. çir toğlağı yer yuvarlağı. 2. Yumak.

toğlahta- 1. Yuvarlaklaştırmak. 2. Yumak haline getirmek.

toğlahtan- 1. Yuvarlaklaşmak. 2. Yumak haline gelmek.

toğlahtandır- 1. Yuvarlaklaştırmak. 2. Yumak haline getirtmek.

toğlahtanıs- 1. Yuvarlaklaşmak. 2. Yumaklanmak.

toğlahtat- 1. Yuvarlaklaştırmak. 2. Yumak haline getirtmek.

toğlas- (buzağı) Hoplayıp zıplamak.

toh (ı.) 1. Tokluk. 2. Tok: *"Çohtr aday toh polğan."* N. Domojakov (Ala köpek tok imiş.) "Hamaan tirleze, hamın toh polar; holın hıymıraza, kibîn püdün polar. Atasözü (Alnın terlese, karnın tok olur, kolun kımıldasa, elbisen bütün olur.) Çirge tüspes çiti tîrek, çilnep tuğbas toh inek. -Bilmece, yediğir ve ay (Yere düşmez yedi direk, buzağılamaz tok inek 3. Besleyici, gıdalı.

toh (ıı.) *belt.* Ağaç kap kapağı, tüüs toğı ağaç kap kapağı.

toha *hlk.* Baş aşağı, baştan aşağı krş. tonhar.

tohay *koy.* (suda) Derin yer. palıh hıshızına tohayda turca balık kışın suyun derin yerinde yaşar.

tohçah (ı.) *sag.* Kalın, iri, büyük: *"Çolda tohçah tılolar udaa polğlabıshan."* N. Domojakov (Yolda iri tümsekler sıklaşmış.)

tohçah (ıı.) *sag.* Kenevir tohumu.

tohçahta- Katlayıp yuvarlaklaştırmak: *"Çastıhha tonnar tohçahtaan, çabınarğa teerçorğan alpirgen."H.* Domojakov (Yastık olarak paltoları katlamış, örtünmek için deri yorgan getirmiş.)

tohçın es/c. Beylik unvanı.

tohım Eyer altına konan deri veya keçe. pıçîk tohımca uiuğ potadır mektup eyer altlığı kadar büyük olur (masalda)

tohladıs Vurma, tokmaklama.

tohladıs- (birlikte) Tokmaklamak, vurmak.

tohlah Tok tok vurma, takırdatma, toklatma

tohlas Gümbürtü, tıkırtı: *"Taban tîgîrtî, tuyğah tohlazı, tanaalar hoolazı."U.* Domojakov (Taban tıkırtısı, toynak gümbürtüsü, burun hışırtısı.)

tohlas- Tok tok ses çıkarmak: *"Pıtırada sılîgîbîsken, hulahtarı la naahtarına tohlaza halğan."* N. Domojakov (Patırtıyla silkinmiş, kulakları yanaklarına tok tok vurmuş.)

tohlat- Tıkırdatmak, tıklatmak: *"Anın közenegîne tohlathanda, Kolkanıh îcezi söleen, ol şkolaa parıbıshan tîp."* A. Kuzugaşev (Onun penceresine tıklattığında, Kolka'nın annesi okula gittiğini söylemiş.) îzîk tohlat- kapı tıkırdatmak, vurmak.

tohlattır- Toklattırmak, tok tok vurdurmak.

tohpah (ı.) 1. Tokmak. Çar altında çağlığ tohpağım çatça. -Bilmece, porsuk. (Yar altında yağlı tokmağım yatar.) 2. Topuz, çis tohpah toplu iğne. tohpah çîlîn baldır kemiği.

tohpah (ıı.) Şiş, kabarık, tohpah huzuruhtığ kesik kuyruklu (at.)

tohpahta- Tokmakla, sopayla vurmak.

tohpahtat- Sopayla dövdürtmek, vurdurtmak.

tohpanah *hlk.* Şişko.

tohpay- Şişmek, kabarmak.

tohta- 1. Durmak: "Traktör tohtabıshan." M. Kokov (Traktör durmuş.) As çeence, tarıhpa; atha altanıbıssan, tohtaba. Atasözü (Yemek yerken acele etme, ata binmişsen durma.) 2. Durma, kesilme nanmır tohtadı yağmur durdu. 3. Duraklamak, duralamak çolda tohtabaabıs yolda durmadık.

tohtabas s. 1. Durmaksızın, aralıksız, sürekli, mütemadi: *"At çansçah çirde ür tohtabas aya sabızı çayılğan."* İ. Kostyakov (At yarıştırılan yerde uzun süre bitmeyen alkış sesleri yayılmış.) 2. Karşı konulmaz, zapt edilmez.

tohtadın- Durdurulmak.

tohtağ Durak, durma, ara verme tohtağ çoh durmadan, ara verme-

den: *"Öörîn körtîkter azıra tohtağ çoh aparçathan."* N. Nerbişev (Sürüsünü kürtünleri aşırarak durmadan götürmüş.)

tohtal- Bitmek, tükenmek.

tohtan (süt ürünleri konan) Tulum, kap. ığırt-soğırt çorıhtığ, î k î tohtan azıhtığ -Bilmece, beşik ve kadın memesi. (Gıcır gıcır gidiyor, iki tulum azıklı.)

tohtat- 1. Durdurmak: *"Payağı kızı siden tastında alnındağı adın tohtadıbıshan."* V. Kobyakov (Deminki kişi çitin dışında öndeki atını durdurmuş.) 2. Bırakmak, kesmek: *"Pîrden-pJrden ot arazına tüsklep, sarınnarın tohtathlapçalar."* V. Kobyakov (Birer birer ot arasına inip, şarkılarını kesiyorlar.) tamkı tartarın tohtat salarğa sigara içmeyi bırakmak tohtat sal- bırakmak. 3. Ara vermek.

tokar' Tornacı.

tokarnay *s.* Tornayla ilgili, tokarnay stanok torna tezgâhı.

tol- 1. Dolmak: *"Tamağına ças tol kilgen."* N. Domojakov (Boğazına yaş dolmuş.) Tas üstünde as öspeen, paynin haraana is tolbaan. Atasözü (Taş üstünde tahıl yetişmez, zenginin gözüne mal dolmaz.) könekke suğ toldı kovaya su doldu. 2. Dolmak, tamam olmak: *"Mağaa alton iki tolgan, sin pit sala kiçig."* N. Tyukpiyekov (Ben altmış iki yaşımı doldurdum, sen biraz küçüksün.) ağaa on altı ças toldı o on altı yaşını doldurdu. 3. *mec.* Dolmak, girmek: *"Torkanın ol çoohtarı pray Aydonın könnîne tolğıdağ polça."* V. Kobyakov (Torka'nın o konuşmaları bütünüyle Aydo'nun gönlüne girer gibi oluyor.) çaskanah tol- mutlulukla dolmak.

tolaaçah *zool.* İki yaşındaki düveden doğan buzağı.

tolaat bk. tolanat

toladay Tepe, höyük: *"Toladaydan na çılğayah çil pariğan oshas."* M. Çebodayev (Tepeden kızak kayıyor gibi.) toladay çonı *mit.* mitolojik halk. tas toladay piramit.

tolamır Adsız parmak, yüzük parmağı. pastağı iretke tolamır suhpin îspeceh ilk kadehe yüksük parmağı sokulmadan içilmez.

tolanat Balık avlama aleti, ulbafi tuzında tolanat itçenner kıştn (balıklar bir bölgeye toplandığı vakit) tolanat'la balık avlarlar.

tolanday (Boğanın husye torbasından yapılan) Torbacık. tospas-parbas tolanday oshas içi dolmaz torba gibi. (gözü doymaz kişi.)

tolannay bk. tolanday

tolarsıh (ı.) *anat.* Ayak tarağı, ayağın üst kısmı, haziranın hazığın da pirbespın, torbahtın tolarsığın daa pirbespîn düvenin aşık kemiğini de vermem, buzağının ayak kemiğini de vermem.

tolarsıh (ıı.) (koçun husye torbasından yapılmış) Aşık kemiklerini saklama torbası.

tolay (ı.)/c/z. 1. Bölük, grup. 2. Halk, tebaa, tolay palazı halkın çocuğu.

tolay (ıı.) Tavşan.

tolayah Küçük tavşan, tolayahtıh münî hoyıh tavşanın çorbası koyudur.

tolay hooray Hakasların eski ismi.

tolaysı- (kötü ruhlardan) Hastalanmak.

tolba 1. Kır (at donu). 2. (yüzde) Leke.

toldır- 1. Doldurmak. 2. Gerçekleştirmek, yapmak: *"Ol pozının toğızın nince dee harazıp toldırçatsa, Kustuk pirer polğan kip-azahtı am daa pirbinçe."* V. Kobyakov (O kendi işini ne kadar da iyi yapıp gerçekleştirse de, Kustuk verecek olduğu giyim kuşamı hâlâ vermiyor.) plan toldur- plânı gerçekleştirmek, könnîn toldır- hoşuna gitmek, memnun olmak.

sözîn toldır- sözünü yerine getirmek.

toldıra 1. *s.* Dolu: *"İziktin on sarında, stenedegi ağas siilerde, at tirigleri toldıra."* V. Kobyakov (Kapının sağ yanında, duvardaki ağaç askılıklarda, at koşumları dolu.) 2. *zf.* Dolu olarak, tam, dolu bir şekilde: *"Mma hayı, ödelep, İbge toldıra cayıldı."* M. Bainov (İşte destanı, yükselip / Ev dolusu yayıldı.)

toldırığ (ı.) 1. Doldurma. 2. Gerçekleştirme, yapma. 3. *gr.* Tümleç.

toldırığ (ti.) 1. Elle işlenen nakış. 2. İcra. toldırığ komitedî icra komitesi.

toldınl- 1. Doldurulmak. 2. Gerçekleştirilmek, yapılmak.

toldırıs- 1. (birlikte) Doldurmak. 2. Gerçekleştirmek, birlikte yapmak.

toldırt- 1. Doldurtmak. 2. Gerçekleştirtmek, yaptırmak.

tolga- 1. Döndürmek, çevirmek. 2. Dolamak. 3. Burmak, kıvırmak: *"Olğannarnın hulahtarın tolğirğa paza sastarın çularğa mannan halğan."* A. Kuzugaşev (Çocukların kulaklarını çekmeye ve saçlarını yolmaya atılmış.) 4. (yakasına) Yapışmak: *"Kolkanan Vaska udurtödir kögenekterînin moydırıhtarın tolğap turlar." A.* Kuzugaşev (Kolka ile Vaska birbirlerinin gömleklerinin yakalarına yapışmışlaar.)

tolğaas (bükülerek yapılmış) İp, sicim.

tolğabıs bk. tolğamıs

tolğanna- Dönmek, dönüp durmak, yerinde duramamak.

tolğah (ı.) 1. Dolambaç, zikzak. 2. İçice, birbirine geçmiş.

tolğah (ıı.) Doğum sancısı, tolğah kirçetse, inecî sıybapça doğum sancısı başlayınca, ebe masaj yapar.

tolga!- Kıvrılarak gitmek, akmak, yükselmek: *"Tolğalıp ahhan suğlarım / Toğır çathlap tur çolımda"* S. Kadışev (Dolanıp akan ırmaklarım / Uzanıyor yolumda.) 2. Zikzak yapmak. 3. Yerinde dönmek: *"Tura honıp pir orında hurçağ iblrgen çili tolğalça."* V. Şulbayeva (Kalkıp bir yerde çember çevrilir gibi dönüyor.)

tolğalcıh s. Burma, burulmuş.

tolğalıs- Doluşmak.

tolğamıs Bisküvi, çörek.

tolgan- 1. Dolanmak, dönmek, çevrilmek: *"Kinetîn, pir orında turıp alıp, tolgan sıhça."* V. Şulbayeva (Aniden, bir yerde durup, dönmeye başlıyor.) 2. Kıvrılmak, zikzak yapmak.

tolğancıh s. Oynak, yerinde durmaz, kıvırtan.

tolğas (ı.) 1. Dolayış, dolama. 2. Burma, döndürerek sıkma. 3. Çevirme, döndürme.

tolğas (ıı.) Bir kuş adı.

tolğas- 1. Dolaşmak, yerinde duramamak. 2. Burmak. 3. Çevirmek, döndürmek.

tolğat- 1. Dolatmak, oynatmak. 2. Çevirtmek, döndürtmek. 3. Burdurmak.

tolğay 1. Dolambaçlı, zikzaklı. 2. Karşılıklı birbirine geçmiş.

tolğor Anahtar.

tolğorlığ *s.* Anahtarlı, toğıs tolğorlığ hara pazah dokuz anahtarlı kara sandık.

tolı- Fidye, kurtulmalık vermek: *"Tappadar, tolınar, pazoh min salçam."* İ. Kostyakov (Bulamadınız, kurtulmalık veriniz, yeniden ben soracağım.)

tolığ 1. Fidye, kurtulmalık: *"Ür dee polbaanda olğannarnın hayzı-da teen -Pirinçebis, al tolığ!"* İ. Kostyakov (Çok geçmeden oğlanlar hep birlikte: - Veriyoruz, al kurtulmalık -demiş.) 2. (şaman ruhlarına verilen) Kurban.

tolıh *şor.* Köşe.

tolıhtığ *şor. s.* Köşeli, sigîs tolıhtığ ib sekiz köşeli ev.

tolım Değer, değerlilik, tolım kîzî değerli kişi. ilden alğan ipçî ib tolımı poladır halktan alınan kadın, evin değeri olur.

tolıs- 1. Doluşmak. 2. Yerine gelmek, gerçekleşmek, olmak.

tolıs (ı.) Dolma, doluş, ay tohzı dolunay.

tolıs (ıı.) bk. tolığ

tolka 1. Mana, anlam. 2. Fayda, yarar, kâr: *"Pir oolnı ügretken, ügreiken, tolka çoğıl."* N. Tyukpiyekov (Bir oğlanı okutmuş, okutmuş, fayda yok.) tolkazı çoh faydasız, yararsız, kârsız.

tolkalığ 1. Faydalı, yararlı. 2. Anlayışlı: *"Çolğa kirip alar ol, tolkalığ his toğas parza."* V. Şulbayeva (Yola gelir o, anlayışlı bir kız rastlasa.)

tom (ı.) 1. İlâç. im-tom *tekr.* ilâç. 2. İksir.

tom (ıı.) (ucunda metal halka bulunan) Kamçı.

tom (m.) Toz, toz toprak, çirge- tomğa tüspes poldı toza toprağa düşmez oldu. (pehlivanlar güreşirken söylenir.)

tom (iv.) *sag.* Ölünün giysisini kesme töreni.

tomah (ı.) *hlk.* Diz kapağı krş. tomıh.

tomah (ıı.) bk. tobıh

tomat Salça.

tomayah *bot.* Tomurcuk. hazin tomayağı akağaç tomurcuğu.

tombır Kör, kesmez, küt krş. tuhur.

tomıh (ı.) Diz kapağı krş. tomah.

tomıh (ıı.) bk. tobıh

tomıh (m.) bk. toğım

tomıh (iv.) 1. Tokat, sille, sol sarinah saphan tomii, on sarina ötîpçe sol yanından vurduğu tokat, sağ yanından çıkıyor. 2. Ceza.

tomır 1. Küt, kör, kesmez. 2. *mec.* Rus. tomırlarğa aylan parğan (dili) Ruslara benziyor, krş. tombır, tuhur.

tomırah *sag.* Sustalı bıçak krş. tonarah.

tomırçıh bk. tobırçıh

tomırsıh (buzağı derisinden) Heybe. azıh- tülük suhçah tomırsıh erzak heybesi.

tomıshan *zool.* Tavşan, tomıshan idin çîbeceh tavşan eti yenmez.

tomna- (ı.) Tedavi etmek, ilaçlamak.

tomna- (ıı.) Ölen kişinin giysisini kesmek, üreen kîzînîn kibî moydıriin tomnap sal- ölen kişinin elbisesinin yakasını kesmek.

ton Palto, kürk: *"Pabazınıh tonın çabınıp, polda uzupçathan."* A. Kuzugaşev (Babasının paltosunu örtünüp, zeminde uyumuş.) teer ton deri palto, idektîg ton Uzun palto, ton moydırığı palto yakası. hırna ton deri palto.

ton (ı.) Saf, som: *"Töö pazınan ton molattığ timîr hasçabıs."* M. Kilçiçekov (Töö başından saf çelikli demir kazıyoruz.)

ton (ıı.) 1. Don, donmuş. Ton çirge tıt örgen sappacan. Atasözü (Donmuş yere yapraklı ağaç dikilmez.) 2. Sert soğuk ton na sur polğan her şey buz tutmuş, donmuş. 3. Sağlam, dayanıklı: *"Noğan ton torğı kögeneende / Köygen porçolığ hızıl een."U.* Bainov (Yeşil sağlam ipek gömleğinde / Yanmış çiçekli kızıl ova.) *"Çiii kîzînîn çüregî hat ığ, ton."* N. Nerbişev (Genç kişinin yüreği katı, sert.)

ton (m.) Düğüm, pağa ton kirek söske sın kirek bağ düğümlü olmalı, söz gerçek olmalı.

ton- 1. Donmak. 2. Çok üşümek: *"Apanın holları soohha tohan çîli tîtîresken."* N. Domojakov (Apan'ın elleri soğukta çok üşümüş gibi titremiş.) soohha toop parim soğuktan donuyorum, tonmas

parbas Toodı köl. Bilmece, göz. (Donmaz Toodı göl.)

tona (hikâyede) Sihirli ok. hınh harahtıg hannığ tonazı pas çastıh altında çathan kırk gözlü kanlı oku baş yastık altında duruyor.

tona- Yağma etmek.

tonağ Yağma, soygun.

tonağcı Yağmacı, soyguncu.

tonah *sag.* Akdiken.

tofialçıh Oturmak için kütük, tabure.

tonan- Elbise giymek: *"İbde üs-tört irenner tonanğanınah odırlar."* V. Kobyakov (Evde üç dört erkek giyinmişler oturuyorlar.) çuğa tonan- ince giyinmek.

tonancıh Giysi, elbise.

tonancıhtığ s. Giyimli, giyinik.

tonandır- Giydirmek: *"Min sini çi, sinî uzudar üçün azırap, tonandırçam ma?"* V. Kobyakov (Ben seni ki, seni uyutmak için mi besleyip giydiriyorum.)

tonarah Bıçak, ustura, pozı kizîlcen molat tonarah kendiliğinden kesen çelik bıçak. krş. tomırah.

tofiarçah *s.* Tepen, çifte atan (at).

tonarçahtan- (at) Tepmek. at tonarçahtança at tepiyor.

tofias 1. Tane, tohum. 2. Hububat, tahıl.

tonat- Yağma ettirmek.

tonaza Tungus, Evenk. tonaza hamı küstîg polcan Tunguz kamı güçlü olur.

tonca r Halatta düğüm

toncarla- (halatı) Düğümlemek.

ton-çar *sag.* Zıpkın.

tondah Donmuş yer, sert yer. çuğa tabannığ at tondahta çör polbinça ince tabanlı at don yerde yürüyemiyor.

tofîdır- Dondurmak.

tondol Dolu (yağış)

toîiha Baş aşağı, baştan aşağı.

tonhar- Alt üst etmek, karıştırmak.

tonhar Baş aşağı, baştan aşağı.

tonhay- 1. Emekler gibi durmak. 2. Başı yere doğru eğmek.

tofiho 1. Çaydanlık, çey sığarcan tonho çay yapılacak çaydanlık. 2. *mec.* Aptal, ahmak, çooh pîlbes tonho konuşmasını bilmez ahmak.

tonhon bk. tonho

tonıcah Kötü elbise: *"Anın innînde çabal çırtıh tonıcah."* V. Kobyakov (Onun sırtında kötü, yırtık palto.) tonıcaan innîne tastap elbisesini omzuna atıp.

tonığ 1. Anlam, mana. 2. İtibar, saygı: *"Hacan daa honıh toniğin toldırazınah körbeen ipçınîn sağıstann kem dee pîlçe ni?"* N. Nerbişev (Hiçbir zaman konuk itibarını iyi yerine getirmeyen kadının düşüncesini herkes bilir ya?)

tonılcah (kış uykusu sırasında ayının makatında oluşan) Tıkaç, tonılcah îstî sürdîrgenîne çarapça tıkaç mide ishal olunca işe yarıyor.

tonmar Avda kullanılan ok.

tonna Ton.

tofina- (buz) Tutmak: *"Sağallanna pus tonnap parğan, praylan har polğlap parğannar."* A. Kuzugaşev (Sakalları buz tutmuş, hepsi karla kaplanmış.)

tofina- Sıkı bağlamak.

tonnah (üzerinde kayılan) İnce buz tabakası.

tonnığ s. Paltolu, kürklü: *"Ah azahtığ hızıl toraat müngen, hıshacah sarığ tonnığ kfzl"V.* Kobyakov (Ak ayaklı kızıl doru ata binen, kısa, sarı paltolu kişi.)

tonzor (buz üzerinden vurarak balık avlamaya yarayan) Tokmak.

tonzorla- (tokmakla buz üzerine vurarak) Balık avlamak.

too (I.) *bot.* Akdiken meyvesi too ağazı akdiken.

too (II.) *şor.* Sayı, hesap, sanı-toozı çoh sayısız.

too- 1. Önem vermek, dikkat etmek: *"Mıltıh tabızına nimenî nimee toobas küren at taa çoçıp parğan."* N. Domojakov (Tüfek sesinden, kolay etkilenmeyen yağız at da ürkmüş.) 2. Dikkate almak, itaat etmek. 3. Sözünü dinlemek: *"Ötîg tabıstığ pituğastı / Çalğıs min ne toobinçam."N.* Tinikov (Keskin sesli horozcuğu /Sadece ben dinlemiyorum.)

toobas s. Söz dinlemez, itaatsiz, haylaz, saygısız.

toodah *zool.* Deve kuşu. toodahtı at salza, pızonı sıylapçalar deve kuşu avlanırsa, hediye olarak buzağı verilir.

tooh hara tooh (yeni doğanın) İlk dışkısı, ças palanın hara tooğı bebeğin ilk dışkısı.

toola- (I.) 1. Dağılmak, yayılmak, serpilmek. 2. Ufalanmak, parçalanmak. 3. Damlamak, akmak: *"Çılığ nanmır toolapçadır / Çirnfn paarın nımzadıp." P.* Ştıgaşev (Islık yağmur dökülüyor / Yerin bağrını yumuşatıp.) harah çastarı toolap sıhhannar gözyaşları damla damla akmış.

toola- (II.) Akdiken meyvesi toplamak.

toolas- (birlikte) Dağılmak, yayılmak: *"Hıbın sığara çaçırasça / Hızarbinan toolazıp."* A. Topanov (Kıvılcım çıkarıp sıçrıyor/ Kızararak yayılıp.)

toolat- (I.) 1. Dağıtmak, yaymak, serpiştirmek: *"Hıronı pozının üstüne tooladıp."* A. Kuzugaşev (Kırağıyı kendi üzerine döküp.) 2. Ufalatmak, parçalatmak: *"Haphan çirden haap, çuruh-çarığın tooladıp odırça."* V. Kobyakov (Kaptığı yerden kapıp elbiselerini parçalayıp duruyor.) 3. Gözünden yaşlar damlatmak.

toolat- (II.) Akdiken meyvesi toplatmak.

toolı- Satın almak.

toolığ Kurtulmalık, fidye.

toolın- Satın alınmak, fidye vererek kurtarılmak.

toolıt- Satın aldırmak, fidye vererek kurtarmak.

toomcı Otorite, saygı, itibar.

toomcılıg s. Saygın, otoriteli. kızının çahsızı toomcılıg insanın iyisi saygın olanı.

toop (<toh-ıp) hannın toop parğan tamcıhtarı kanın donan damlacıkları bk. ton-

toor- (I.) Dondurmak.

toor- (II.) Doğramak, kesmek, kırmak: *"Ödın toorcanda paltınan kirçektelgen irgî torıspahta odır salğan."* A. Çerpakov (Odun doğrarken baltayla tırtıklanan eski kütüğe oturmuş.) odın toor- odun kırmak.

toorçah s. Kısa. toorçah ton kısa palto.

toordır- (I.) Dondurtmak.

toordır- (II.) Kestirmek, doğratmak, kırdırmak.

toorha İlik, düğme yeri.

toorıl- Bürünmek, kaplanmak: *"Ağaa pozının harala toorılğan holın sunçadabas."* V. Kobyakov (Ona kendi karaya kesmiş elini sunuyor.)

toorım (I.) Kürk eteğinin alt tarafı. idektîg tonnın toorımı etekli paltonun alt kısmı.

toorım (II.) Ayırma, bölme, dağıtma. tuthan palıntın toorımı tutulan balığın dağıtımı.

toorım (III.) 1. Donmuş ürün. toorım nımırt dondurulmuş yemiş, toorım hayah donmuş yağ. 2. Dondurma.

toons (I.) Dondurma, döndürüş.

toons (II.) Kırdırma, kestirme, doğratma, kırdırış, kestiriş, doğratış.

toorıs- Birlikte doğramak, kesmek, kırmak.

toort- (ı.) Dondurtmak, soğutulmak: *"Tamah hannarnı moncıhtar ide toortıp salğan."* N. Nerbişev (Kan damlalarını boncuklar ederek dondurmuş.)

toort- (ıı.) Doğratmak, ufalatmak: *"Payapannıh ahsına hayahnan toorthan talğan şuhça."* V. Şulbayeva (Payapanın ağzına yağla doğranmış yulaf sokuyor.)

toortpah 1. Kütük. 2. Eğe.

toos- Bitirmek, sona erdirmek, tüketmek, tamamlamak: *"Min inek hazaazınıh arığın am daa tooza ardaalahpın, parıp, toos kilim."* V. Kobyakov (Ben inek ahırının temizliğini henüz bitirmedim, gidip bitirip geleyim.) Sarig hoyım sanap toospadım. -Bilmece, arpa (Sarı koyunumu sayıp bitiremedim.) ortımah ügredîgiî toos salğan orta öğrenimi bitirmiş, toğızın toozıp ibîne parğan işini bitirip evine gitmiş.

toot Sert soğuk, ayaz

tooza *zf.* Boyunca: *"Pis Icemnen haraa tooza uzubaabıs."* V. Kobyakov (Biz annemle gece boyunca uyumadık.) Küskü kün his tooza azırapça. Atasözü (Güzünki gün kış boyunca besler.) kün tooza gün boyunca. 2. *s.* Bütün, tüm, hep: *"Tooza idlmnl tıdancı iderge çor!."* V. Kobyakov (Bütün vücudumu parçalayacak.)

toozıı- 1. Tükenmek, bitmek, sona ermek: *"Halın toğıs toozılğlabıstı."* A. Topanov (Yoğun iş bitiverdi.) *"Ol tabıs toozılğalahtoh, Aydonın pazın arta aar salımnığ haas piçlk sıhıli tuşken."* V. Kobyakov (O ses bitmeden, Aydo'nun başı üzerinden ağır kayış kamçı saklamış.) Üzîlbes curt polzın, toozılbas honıh polzın. -Dua. (Uçsuz bucaksız yurt olsun, bitmez tükenmez hayat olsun.) 2. Ölmek: *"Doktor kirek, kızl toozıl parir."* N. Domojakov (Doktor gerek, biri ölüyor.) *"Apsah ol haraağızın toozıl parğan." A.* Çerpakov (İhtiyar o gece ölmüş) toozılcaa-parcaa çoh bitmez tükenmez.

toozılbas s. Bitmez, tükenmez. toozılbas çooh-çaah bitmez tükenmez konuşma.

toozılbas-parbas *tekr.* Bitmez tükenmez: *"Aydonın alnında pazoh naa, toozılbas-parbas toğıs turıbıshan."* V. Kobyakov (Aydo'nun önünde yine bitmez tükenmez iş var.)

top 1. Top. 2. Yuvarlak.

topay- Dimdik durmak, öne çıkmak, ucu ileri fırlamak.

topçı 1. Düğme. 2. İri mercan düğmesi.

topçıl *müz.* Kıllı bir enstrüman.

topırKör, kesmez, küt.

toplat- Ayaklarıyla yere vurmak.

topograf Topograf.

topografiçeskay s. Topografik.

topografiya Topografya.

toptağ Yuvarlak, toğıs naada ay toptah turıbıştı dokuz günlüğünde ay yuvarlak oldu.

toptay- Yuvarlaklaşmak.

toptığ s. Yuvarlak, toğıs çastığ ay toptığ polar dokuz günlük ay yuvarlak olur.

tor (ı.) Kornet, kuyrukluyıldız.

tor (ıı.) Oyuk, kertik

toraat (<toru at) Doru at: *"Tirllg toraat aal arazındağı hatığ çolca aar hahaanı söörtene toğdırat pariğan."* N. Tyukpiyekov (Terli doru at, köyün içindeki sert yolda ağır arabayı sürükleyerek takırdatıyor.)

toranmay s. Hareketli, canlı (kişi)

toranna- Yerinde duramamak, hareket etmek, toranmay torahnapça Hareketli (kişi) yerinde duramıyor.

torap (erimiş yağda) Tortu, hayah torıbı yağ tortusu.

toraptığ s. Tortulu.

toras Sepet, çistek teercen toras yemiş derme sepeti.

toraşa *kız.* Balık sepeti, kirtil, çöten. palıh salçan toraşa balık koyma sepeti.

torba Torba, at tirgızîne palğacan torba at terkisine bağlanan torba.

torbah Dana, düve iki yaşında buzağı. torbah puğa tosun.

torbas Yosun: *"Çatçathan tas torbasha pastır parça"* V. Şulbayeva (Yatan taş yosunla kaplanır.) Çatçathan tasha torbas ös parça. Atasözü (Yatan taşta yosun yetişir.)

torbastan- Yosunla kaplanmak: *"Pis torbastanarğa pirbespıs."* V. Şulbayeva (Biz yosun kaplanması için vermiyoruz.)

torbay- Dimdik durmak, öne çıkmak.

torbı bk. torba

tor- çar *tekr.* 1. Haber, havadis. 2. Skandal.

torçıh Bülbül.

torda *kız.* Eritilmiş yağ tortusu.

torf Turba.

torğa bk. torım

torğay *zool.* Toygar, çayır kuşu krş. torğayah.

torğayah *zool.* Toygar, çayır kuşu: *"Torğayahtarğa hozılıp, sîlîğ sarınnar sarrıir."* V, Tatarova (Toygar kuşlarına katılıp, güzel şarkılar söylüyor.) krş. torğay.

torğı 1. İpek Çathan çirîn çağlığ polzın, çabınğanın torğı polzın. - Dua (Yattığın yer yumuşak olsun, Örtündüğün ipek olsun.) Aynın altınan altın torğı tarttım. Bilmece, duman (Ayın altından altın ipek çektim.) 2. İpekli, ipekten: *"Közenekterde oyıh hoostığ aar torğı körkîler."* V. Şulbayeva (Pencerelerde nakış işlemeli ağır ipek perdeler.) 3. İpek gibi, kıymetli: *"Hıra salçan çın, çashıda kök torğınan çabınıp, küsküde holarba as pirgenî altın nimes pe?"* M. Kokov (Ekin ektiği yeri, baharda gök ipekle kaplanıp, güzün seçkin ürün vermesi altın değil mi?) torğı kögenek kis- ipek gömlek giymek.

torhılaas Yıpranmış tırpan.

torhlaas bk. torhlos

torhlos 1. Oyuncak tüfek. 2. Üfleyerek ok atılan boru. 3. *mec.* Tüfek.

torığ Doru: *"öör pastan pora, hara, torığ, küren ashırlar."* N. Domojakov (Sürü liderleri kır, kara, doru, yağız aygırlar.)

torıh Kötü deri. torıh tonnığ kîzî kötü koyun postu giymiş kişi (fakir)

torıl- Çukur oluşmak, purüzlenmek, çatlak oluşmak: *"Anın sîmîskelîğ küren sırayı, çashı çilge saptırıp, ton İğ lap parğan."* V. Kobyakov (Onun sivilceli yağız yüzü bahar rüzgârına çarpılıp pürüzlenmiş.)

torım *bot.* Servi kozalağı.

torımna- Servi kozalağı toplamak.

torımnat- Servi kozalağı toplatmak.

torıp bk. torap

torıspah Kütük, tomruk: *"Arına, çay îzlp, torıspahta odırğan."* N. Domojakov (Arina çay içerek, kütüğün üzerine oturmuş.) odın carcarı torıspah üzerinde odun kırılan kütük.

torjestvnnay s. Törenle, merasimle ilgili.

torjestvo Tören, merasim.

torlarla *zool.* Keklik Torlana idine tospassın, keergen idine simîrbessîn. Atasözü (Keklik etiyle doymazsın, sedir kuşu etiyle semirmezsin.) krş. torlağın.

torlağın *zool.* Keklik krş. torlana.

torlas- (kuş) Ses vermek, ötüşmek.

torlas (kuş) Ötme, cıvıldaşma.

torlat- Tıkırdatmak, patırdatmak.

tormoz Fren.

tormozta- Fren yapmak.

torpeda Torpil, torpido.

torpedaiığ *s.* Torpidolu.

torsıh 1. Tulum, kırba, dağarcık. 2. (balıkta) Hava kesesi, palın torsığı balık hava kesesi.

torsıla- Nasırlaşmak, şişmek, kabarmak: *'Toğmçıbıs, îorsılaan, hatığ pashan hollığbıs."* N. Domojakov (İşçiyiz, nasırlaşmış, sert elliyiz.)

torslah (balıkta) Hava kesesi.

torslas Mürver.

torspah *s.* Şiş, kabarık, dışa doğru çıkık.

torspay- Şişmek, kabarmak, dışa doğru çıkmak.

torspayt- (gözlerini) Fal taşı gibi açmak: *"Palalar, üzen, harahtarın torspayta körîp, ol oolnın ahsına daa kîrer oshastar."* G. Topanov (Çocuklar ise gözlerini fal taşı gibi açıp, o oğlanın ağzına girer gibiler.)

torşiaah bk. torhlos

torşlağ Nasır.

tort Pasta: *"Çey ızîrtken torttah, çoh, şokolod konfetten."* V. Şulbayeva (Çay içirmiş, pastadan, hayır, çikolota şekerden.)

tos (ı.) BUZ tabakası.

tos (ıı.) Akağaç kabuğu: *"Ot tuzında çut künner polıbıssa, tos hastap, çöget haynat sıhça."* N. Tyukpiyekov (Ot zamanı kıtlık olsa, akağaç kabuğu soyup, katran kaynatıyor.) ah tos oshas sıray ak kabuk gibi yüz.

tos ayı Haziran.

tos- Doymak: *"Kfrfıg salaannı sonp odırzah, tozarzıh ma?"* İ. Topoyev (Kirli parmağını emince doyacak mısın?) Toshan harın ügredîrge tunuh. Atasözü (Doymuş karın öğretmeye sağır.)

tosha Akağaç kabuğundan tabaka. tamkı salçan tosha tütün konan tabaka.

toshaar bk. toshor

toshah Tohum kabuğu.

toshala- (toz, duman) Yükselmek.

toshalal- (toz, duman) Yükselmek: *"Naa künnm harah ayıstığ sustarına tozın aralazıp toshalal tur ba tan."* F. Bumakov (Yeni günün göz kamaştıran ışıklarında toz karışıp yükseliyor mu acaba.)

toshanah bk. tosha

toshanca *zf.* Doyuncaya kadar: *"Arığ kiineh toshanca tınıp alam, kök tayğaca pas çörîp alam."* V. Şulbayeva (Temiz havasından doyana kadar nefes alayım, yeşil ormana gideyim.)

tos harah Maske.

toshır- Doyurmak.

toshın Tokluk, doygunluk.

toshınnığ s. Doyurucu, toshınnığ tamah doyurucu yemek.

toshor 1. Tekne. 2. Dolap. 3. Raf.

tospah s. Şiş, kabarık, patlak (göz) krş. toşpah.

tospanah Küçük dolu. tospanah çaabıstı küçük dolu yağdı.

tospas s. Doymaz: *"Duşmannarnı, ol hanğa tospas hushunnarnı."* V. Şulbayeva (Düşmanları, o kana doymaz kuzgunları.)

tospas harah s. Aç göz: *"Sağaa, tidir, pray nime as, tospas harah."* V. Tatarova (Sana, dedi, her şey az, aç göz.)

tospayah Kabuktan yapılmış kutu. tostan itken tospayah akağaç kabuğundan yapılmış kutu.

tospıyah bk. tospayah

tosta- Akağaç kabuğu hazırlamak. kîzîler tostap çörcenner insanlar akağaç kabuğu hazırlamaya gitmişler.

tostaa Akağaç kabuğundan yapılmış kap.

tostır- Doyurmak.

tosto bk. tostaa

tosla- *kız.* Nasırlaşmak, kabarmak, (dudaklar) uçuklamak.

toşlan Kabarcık.

toşpah s. Şiş, kabarık, patlak.

toşpanah *kız.* bk. tospanah

toşpay- (gözler) Şişmek, kabarmak, patlamak.

total'nay *s.* Topyekun, genel, total olarak.

tothanah *zool.* Gelincik.

tovar 1. Mal, emtia: 2. Kumaş: *"Curt eezî apsah pır turazınan püktep salğan hızıl çahayahtığ tovar, irgî kniğa, tudın kiiip, Annaa pirgen."* N. Tyukpiyekov (Evin sahibi ihtiyar bir odasından katlanmış kızıl çiçekli kumaş ve eski kitap tutup gelerek Anna'ya vermiş.)

tovarooborot Mal tedavülü, mal sirkülasyonu.

toy (ı.) Killi toprak, balçık: *"Uyacaan püdîrçe / Kırpisneh ne çili / Toy çahça hadılli."* N. Tinikov (Yuvacığını yapıyor / Kerpiçle yapar gibi / Kil sıvıyor kat kat.) ah toy ak balçık, toy ayan toprak, kil fincan.

toy (ıı.) Toy, şölen, düğün: *"Hazıhnar, ostar, sıılazıp ala, toydağı hıstar çili, çayhalıs turlar."* N. Tyukpiyekov (Akağaçlar, titrek kavaklar, düğündeki kızlar gibi sallanıyorlar.) pala toyu çocuk toyu: *"Min törîp parğanımda, pala toyına Porço uucam kili pirtîr."* G. Kazaçinova (Ben doğunca çocuk olma düğününe Porço ninem gelivermiş.) sas toyu saç (kesme) toyu. toyğa hığır- düğüne davet etmek, toy it- düğün yapmak.

toyla- Toy etmek.

toylat- Toy ettirmek.

toylığ s. Gebe, hamile.

toyma Bir tür et yemeği.

toyman s. Boynuzsuz: *"Pir toyman hara ahsan hoyıcah."* V. Kobyakov (Bir boynuzsuz, kere, aksak koyun.)

toyranna- 1. Ayak üzerinde zıplatmak. 2. Tek ayağı aksayarak gitmek.

toy sı h s. Tok.

toyzah (akağaç kabuğundan) Kap.

toza- Meydana gelmek, oluşmak.

tozar- Ağarmak, beyazlaşmak: *"Sırayı tozarla tart parğan."* N. Domojakov (Yüzü beyaza kesilmiş.)

tozın 1. Toz, küçük toprak parçacığı: *"Tartılıp tozın ködîrîlçe."* A. Topanov (Çekilip toz yükseliyor.) 2. Toz, küçük parçacık: *"Sooh kiide hıbıhnançathan hamın tozını turca."* A. Kuzugaşev (Soğuk havada savrulan karın tozu duruyor.)

tozın- (ı.) TOZ çıkmak.

tozın- (ıı.) Doymak: *"Paza ol stol kistinde uluğ aalcı çili, odırıp, azıranıp, tozınıp odırçathan polça."* V. Kobyakov (Yine o masa başında saygın misafir gibi oturup, karnını doyurup.)

tozınna- Tozlanmak.

tozınnığs. Tozlu: *"Hadıl tozınnığ tuban / Soonca la pulğal tur."\I.* Maynaşev (Kat kat tozlu duman / Arkasından yükseliyor.) tozınnığ çol tozlu yol.

tozırat- (gözlerini) Patlatarak, çıkararak bakmak: *"Tozırada körgen harahtarınah Arkaşanıh holındağı halın but likanı körgen."* V. Tatarova (Çıkararak baktığı gözleriyle Arkaşa'nın elindeki büyük şişeyi görmüş.)

töbek (hayvanda) Husye, taşak.

töbel (at alnında) Akıtma.

töbeldîrîk (koçun çiftleşmesini önlemek için bağlanan) Önlük.

töbellîg s. Akıtmalı, hamağında töbellîg alnı akıtmalı.

töbîn 1. s. Aşağı, aşağıya, aşağıda: *"Suğ töbîn köbîzîn pözîk, sılağay,*

çoon iirekter ösklepçe." G. Kazaçinova (Irmak aşağı çoğunlukla yüksek, düzgün, kalın kavaklar yetişiyor.) pazın töbîn tut- başını öne eğmek, töbîn kör- aşağı bakmak, inîs töbîn oyla- aşağıya doğru koşmak. 2. s. Alçak, basık, düşük. 3. s. Ucuz

töbîn tüs- 1. Aşağı inmek. 2. Fiyatı ucuzlamak.

töbînkî s. Aşağıdaki, alt taraftaki. töbînkî çir yer altı dünyası. töbînkîler yer altı dünyasındakiler.

töde 1. Temel. 2. Kabza, sap. pıçah tödezî bıçak sapı. 3. Çubuk

tödîr 1. s. Ters, zıt, geri. Tört hanattığ hus, tödîr tüktîg an. -Bilmece, kelebek. (Dört kanatlı kuş, ters tüylü av.) 2. *zf.* Tersine, aksine, geri: *'Tödîr aylanıbızıp, pazoh mıltiin innîne ködîrçe."* V. Tatarova (Geri dönüp, yine tüfeğini omzuna alıyor.) tödîr aylan kil- geri dönüp gelmek. V. Tatarova udur tödîr karşılıklı.

tödîr azah *zool.* Köstebek.

tödîrle- 1. Geri çekilmek, geri dönmek. 2. Direnmek, ayak diremek, inat etmek, karşı gelmek: *"Şahtada on pis çılğa çitTre toğın salğan Sanpir apsah taa tödîrlepçe."* S. Çarkov (Madende on beş yıl kadar çalışan Sanpir ihtiyar da karşı çıkıyor.)

töge 1. Kalas, kütük: *"A sın timlr tögede, sın timlr paltınan pastarın üze kistîrercîkter."* G. Kazaçinova (Ve gerçek demir kütükte, gerçek demir baltayla başlarını kesip koparırlarmış.) Abaa pirzeiler, abaa param; tögee pirzener, tögee param. Atasözü (Ayıya verirseniz, ayıya varayım kalasa verirseniz, kalasa varayım.) Çobağlığnin alnında çoon töge. Atasözü (Mustaribin önünde kalın kütük.)

tögde Kısa mızrak.

tögîl- Dökülmek: *"Hayda pistin hanıbıs köp tögîlgen."* İkapçıgaşev (Nerede bizim kanımız çok döküldü.)

tögîn- Mideye indirmek, fazla içmek.

tögîs Dökme, döküş, serpme.

tögîs- Karşılıklı dökmek, serpiştirmek.

tögüg 1. Ölü için kesilen kurban, tögüge sohhan mal ölüye kurban edilen mal. 2. Bu kurbanın eti.

tök- 1. Dökmek: *"Min pu nimenî tögîbîs kilim."* V. Şulbayeva (Ben bunu döküp geleyim.) suğ tök- su dökmek. 2. Dökmek, akıtmak harah cazı tök- gözyaşı dökmek, han tök- kan dökmek.

tökem 1. Destek, dayanak. 2. Dayanışma. 3. Vasi. tadar ondayınan tökem kîzîtayızı polcan Hakas geleneklerine göre vasi dayıdır.

tökpes Kütük, ağaç kütüğü: *"îrik tökpes pol parğan çili pîld'ırcen."* A. Çerpakov (Çürük kütük olmuş gibi hissetmiş.) Tökpes ibîre altın ot ös partır. -Bilmece, parmak, yüksük (Kütük etrafında altın ot bitmiş.)

tökpeste- Yakıt için kütük kesmek.

tökpestîg s. Kütüğün çok olduğu yer, kütüklü.

töktîr- Döktürmek, akıttırmak.

töl 1. Nesil: *"Adın tölden tölge kanal aparar."* İ. Kapçıgaşev (Adını nesilden nesile kanal eder.) tölden tölge pîs mında çurtabıs nesilden nesile biz burada yaşıyoruz. 2. Çocuk, döl: *"Purunğı çon pu aday ıspes açığ suğnı iki tölge çitıre amzirğa çaratpacannar."* V. Tatarova (Eskiler bu köpek içmez içkiyi ikinci çocuk oluncaya kadar tatmaya bile izin vermemişler.) töl çoh çocuksuz, kısır, aday tölî köpoğlu, tölge tudıl- damızlık olarak beslenmek.

töle- Ödemek: *"Ödıs tölebezem, obal polar."* M. Kilçiçekov (Borcunu ödemezsem, felâket olur.)

töle Aralıksız, fasılasız, mütemadiyen.

töleg 1. Ödeme, ücret. 2. Ceza. kvartira üçün töleg daire için ödeme, töleg çoh ücretsiz, töleg al-ücret almak.

tölege Bir yaşında kuzu.

tölel- Ödenmek.

töles- Birlikte ödemek.

tölet- Ödetmek.

tölettYr- Ödetmek naloğ tölettîr salarğa vergi parasını ödetmek.

tölke Büyü, fal. tölke sal- fal açmak.

tölkecT Büyücü, falcı.

tölkele- Fal bakmak, büyü yapmak: *"Öör pazı haydağ-da çazıt ondaylarınan tölkeleen." H.* Nerbişev (Sürü lideri, gizli hisleriyle fal bakmış.)

töllen- Döllenmek, çoğalmak.

töllîg s. Döllü, döllenme kabiliyeti olan.

tölön Dalak krş. tilen,

tömeg 1. Komite, meclis, uluğlar tömee büyükler meclisi. 2. Temel, esas.

tön Tepe, yükseklik: *"Ol mınnan ıran nimes, töhde."* A. Çerpakov (O, buradan uzak olmayan tepede.)

tönercîk (koçun husye torbasından) Torba, dağarcık, hazıh salçan tönercîk aşık kemiği konan torba.

töfiey Tepe, tepecik.

töfieyek Hörgüç arğazında î k î töneyektîg tebe iki hörgüçlü deve.

töfieyektîg Hörgüçlü arğazında î k î töneyektîg tebe iki hörgüçlü deve.

tönîcek Tepecik: *"Kör odırğan tönîcektî* ***dee*** *hucahtap polarzıh ma?"* N. Nerbişev (Bak şu duran tepeciği de kucaklayabilir misin?)

töfinîg Tepeli, tepelik yer.

tönîs Soylu kişi.

tönmel bk. tön

töö Un eleme teknesi, un ilgecen töö un eleme teknesi.

tööy s. Benzer, gibi: *"Sınap taa, Kazar hustar filîn pîlçetkenge tööy."* V. Tatarova (Gerçekten de Kazar, kuşların dilini biliyormuş gibi.) töp-tööy çok benzer, tıpkı, oolah pabazına uğaa tööy çocuk babasına çok benzer, töleenî alğanına tööy bolcan ödenen alınana benzer (ne ekersen onu biçersin.)

tööyle- Benzemek, benzeşmek.

tööyles Benzeşme.

tööyles- Benzeşmek.

tööylet- Benzetmek.

töp Zirve, şahika, kün töp turıbıstı güneş zirveye çıktı.

tör (ı.) Baba evi.

tör (ıı.) Köşebaşı, başköşe: *"Marğa tıp attığ ipçf, törd egî tözek alnında turçathan."* i. Kotyuşev (Marğa adındaki kadın, başköşedeki döşek önünde durmuş.) İcezî çabalnıfi palazın alba, î z î g î çabalnıfi törîne odırba. Atasözü (Annesi kötünün kızını alma, kapısı kötünün başköşesine oturma.) îzîk îsker, tör kider. Atasözü (Kapı doğuda, tör batıda.)

töre Töre, düzen.

töre- Doğmak: *"Hul polarğa törebeebîs."* V. Maynaşev (Kul olmaya doğmadık.) krş. törî-

törel 1. Soy, köken. 2. Akraba

töremîl 1. Günlük, olağan. rutin normaların töremîl azıra toldırçalar günlük iş normlarını fazlasıyla gerçekleştiriyorlar. 2. Fasılasız, arasız, devamlı: *İcezî töremîl as çarbazınan, ügüre haynatçan."* N. Tyukpiyekov (Annesi devamlı buğday yarmasıyla çorba kaynatıyormuş.)

törî- 1. Doğmak. Alığ töreennî sağıstığ it polbassın. Atasözü (Budala doğanı, akıllı yapamazsın.) Ah piiden çüs ah pii törîpçe, -Bilmece, sinirler (Ak kısraktan yüz ak kısrak doğar.) 2. mec. Doğmak, ortaya çıkmak: *"Min körgende, anın pozında haydağ-da sağ ıs törîp parğanı île."* V. Tatarova (Ben gördüğümde,

onda herhangi bir düşünce doğduğu açık.) naa ay törî- yeni ay doğmak, töreen çır anayurt, doğum yeri töreen tîl ana dili. hada töreen harındas öz kardeş.

törîk Yazgı, kader.

törîkçîn Yaratık, mahluk.

törît- Doğurmak: *"Ol turada ipçîzi Hızına pis ool paza pır his törîî pirgen."*A. Çerpakov (O evde karısı Hızına, beş oğul ve bir kız doğurmuş.)

tört *s.* Dört: *"Tört attı hahaağa kölîp."* V. Kobyakov (Dört atı arabaya koşup.) tört azahtığ dört ayaklı. tört terpektîg dört tekerlekli, tört hırlığ dört köşeli, tört çastığ dört yaşında.

törtîncî s. Dördüncü, tortîncî glava dördüncü bölüm.

törtkîl s. Dörtgen, dört köşeli: *"Aaldah tastıhti arah, töhde törtkîl siden tefinde pözik ah tas turca."* A. Çerpakov (Köyden dışarda, tepede dört köşeli çit içinde yüksek ak taş duruyor.) törtkîl çollığ kareli, damalı.

törtölen *zf.* Dördü birlikte.

törttîg s. Dördünde, dört yaşında palam törttîg çocuğum dördünde.

tös (ı.) 1. Döş, göğüs: *"A-a, - tös tarta ün sığar salğan ol."* A. Çerpakov (Ah-a, ha - göğüs çekerek ses çıkarıyor o.) 2. Dağ yamacı: *'Aban, attı noğa töske hısçazıh?"* N. Tyukpiyekov (Babacığım atı niçin yamaçta sıkıştırıyorsun.) Togee tıınmas paltı, töske sıhpas at. A tasözü (Kütüğü kesmez balta, yamaca çıkmaz at.)

tös (ıı.) Ruh. arığ töster iyi ruhlar, hara töster kötü ruhlar. 2. Tılsım. 3. Kök, öz, esas.

töste- Temelini atmak, kurmak: *"Rayonda in pastağı kolhoztı töstirge çarathannar."* M. Kokov (ilçede ilk kolhozu kurma kararı almışlar.)

tösteg Temel, esas, baz, dayanak.

töstegcî Kurucu, müessis, bani.

tostel- Kurulmak, temeli atılmak: *"Ol polğan Altın çulnıh pastap töstelgen tuzı."* M. Kokov (O Altın Çul'un ilk kurulduğu zaman olmuş.)

tösten- Kurulmak, inşa edilmek.

töstes- 1. Birlikte temellenmek, esasa bağlanmak, tesis etmek. 2. Birlikte dağa çıkmak.

töstet- Kurdurmak, tesis ettirmek, temele bağlamak, bir esasa bağlatmak.

töstig s. Yamaçlı.

töstîk (ı.) *gr.* Kök.

töstîk (ıı.) Göğüslük, döşlük.

töstüp Kam ruhu.

töylek Zar, kabuk.

töze- Döşemek, sermek: *"Hızı, ças ottı hanaağa tözeglep, saphılarnı ipti salğlaan."* N. Tyukpiyekov (Kızı, yaş otu arabaya döşeyip, tırpanları düzgünce koymuş.) skatert töze- masa örtüsü sermek, tözek töze- döşek sermek, tas töze- (caddeye) taş döşemek.

tözek (ı.) Döşek: *"Üstünde kiden hıptığ tözek."* A. Çerpakov (Üstünde keten kılıflı döşek.) küp tözek yumuşak döşek,

pağa tözeği su yosunu, deniz yosunu.

tözek (ıı.) Zemin, ton.

tözel- Döşenmek: *"Hahaada tözelgen nımzah ot."* N. Tyukpiyekov (Arabaya döşenmiş yumuşak ot.) kibîs tözelgen tör halı döşeli (saygınların oturduğu) yer.

tözen- Döşenmek: *"Tözen kilgen odınah adın azıraan."* N. Tyukpiyekov (Döşenen otuyla atını yemlemiş.)

tözendî Zemin. îb tözendîzî evin zemini.

tözet- Döşetmek.

tözettîr- Döşettirmek.
traditsiya Gelenek, âdet.
traditsiyalığ s. Geleneksel.
trafaret Resim kalıbı.
traferattığ s. Resim kalıbıyla yapılmış: resim kalıbıyla ilgili..
tragediya Trajedi, facia.
tragediyalığ s. Trajik.
trahoma Trahom.
trahomalığ s. Trahomlu.
trakt Büyük yol.
traktat Tez.
traktör Traktör: *"Pîr kün kolhozha örînîstîg habar kilgen, - traktör kilce!"* M. Kokov (Bir gün kolhoza mutlu haber gelmiş, - traktör geliyor!)
traktorist Traktörcü, traktör şoförü: *'Traktorist traktorın serey altına çörgîzerge hıshırtıbıshanda, çon onar-tisker atthhan."* M. Kokov (Traktörcü traktörünü ambar altına götürmek için çalıştırdığında, halk oraya buraya kaçışmış.)
tral'şçik Mayın tarayıcısı.
tramplin Tramplen.
tramvay Tramvay.
transformatör Transformatör.
transkribirovat pol- Transkribe etmek.
transkriptsiya Transkripsiyon.
translirovat pol- Yayımlamak.
translyatsiya Yayımlama, naklen verme.
transmissiya Transmisyon tertibatı.
transparant 1. Pankart. 2. Çizgili kağıt.
transport Ulaşım, suğ transportı su ulaşımı, timîr çol transportı demir yolu ulaşımı.
transportir Açıölçer, iletki, minkale.
transportyör Zırhlı araba.
tranşeya Siper.
tranzit Transit.
tranzittığ Transit, transit olarak.
trapetsiya Trapez.
trassa Hat, yol.
traur Yas, matem.
traurlığ Yaslı, matemli.
travma Travma.
trebovanie Belge, sipariş belgesi.
trener Antrenör.
trenirovat pol- Antrenman yaptırmak.
trenirovka Antrenman, idman.
trest Tröst.
trevoga Alarm.
tribün Hatip ve gazeteci.
tribuna Tribün: *"Manon Petroviç tribunadan isklrgen: - Amdı üs at çügürer."* İ. Kostyakov (Manon Petroviç tribünden duyurmuş: - Şimdi üç at koşacak.)
tribunal Mahkeme.
trigonometriya Trigonometri.
trikotaj Trikotaj.
trillion Trilyon.
trilogiyaTriloji.
trimuftığ Zafer, zaferle ilgili.
triumf Zafer.
trofey Ganimet.
tropiçeskay s. Tropikal.
tropik Tropik.
tros Halat.
trotuar Kaldırım: *"Trotuarca parçathan çon arazına kîrzen, sıncan ondayı çoğıl."* G. Topanov (Kaldırımda yürüyen insanların arasına girsen çıkamazsın.)
truba Boru.
trudoden' İş günü.
truppa Trup.
tryum Sintine, gemi ambarı.
tryumo Büyük ayna.
tsarizm Çarlık,
tselluliod Selüloit
tsellyuloza Selüloz.

tsement Çimento, tsement zavodı çimento fabrikası.

tsementa- Çimentolamak.

tsentner Kental.

tsentr Merkez.

tsentral'nay s. Merkezî.

tsentralizatsiya Merkezileştirme.

tsenzura Sansür.

tsıgan Çingene.

tsikl Çağ, devir, devre.

tsiiindr Silindir.

tsink Çinko.

tsirk Sirk.

tsirkul' Pergel.

tsitadel Kale.

tsitata Alıntı, iktibas.

tsitrus *bot.* Turunçgiller.

tsivilzatsiya Uygarlık.

tsivifizovannay s. Uygar.

tualet 1. Giysi. 2. Tuvalet masası. 3. Tuvalet.

tualetnay s. Tuvaletle ilgili, tualetnay sabin tuvalet sabunu.

tuban Duman, sis, pus: *"Kök tuban çili körine tüze / Köglîg gorodtar hol saapça."* S. Kadışev (Gök duman gibi görünerek / Neşeli şehirler el sallıyor.) sis tuban soğuk pus. hoyığ tuban koyu duman.

tubanah *sag. zool.* Sivrisinek krş. sarığ seek.

tubanna- Dumanlanmak, sislenmek, puslanmak.

tubannan- Dumanlanmak, dumanı tütmek: *'7zikteh ah tubannanıp, kire salğan sooh kii."* A. Kuzugaşev (Kapıdan ak duman olup giren soğuk hava.)

tubannığ s. Dumanlı, sisli, puslu.

tubay *zool.* İspinoz, tubay aalğa kilîbîsse hatığ çil polar ispinoz köye gelirse zor yıl olur.

tuberkulyoz *tıp.* Verem, tüberküloz.

tuberkulyoztıg s. Veremli, tüberkülozlu.

tubulğa Toynaktaki aşık kemiği.

tuçah *tıp.* Epilepsi, sara nöbeti.

tuçahtığ s. Epilepsili, sara nöbeti olan.

tuda Tutacak, kulp, kol: *İzik tudazın harbalap azıbışhan."* A. Çerpakov (Kapı kolunu yoklayıp açmış.) köneges tudazı kova kulpu. îzîk tudazı kapı kolu.

tudam Tutam, pîr tudam ot bir tutam ot. krş. tudım

tudan 1. Sıtma, malarya, tudan ağmğlığ k î z î sıtmalı kişi. 2. Sıtma nöbeti.

tudığ 1. Tutma, yakalama, avlama. 2. Durma, ara verme tudığ çoh durmadan, ara vermeden: *"Kii çitpinçetken çili, tın alıp polbinça, anan tudığ çoh turna toldıra eerep sıhça."* V. Şulbayeva (Hava yetmiyormuş gibi, nefes alamıyor, sonra durmadan ev dolusu katıla katıla gülüyor.)

tudıl- 1. Tutulmak, yakalanmak, ele geçmek holğa tutılmas uzun ool elle tutulmaz uzun oğlan (bil. lota balığı). 2. Sıkışma, sıkılma. 3. Tutunmak: *"At üstünde tudılarğa sidik."* F. Bumakov (At üstünde tutunmak güç.)

tudılıs 1. Engel, mania. 2. Tutulma, tutuluş.

tudılıs- Birlikte engel çıkarmak, mani olmak.

tudım Tutam, bir avuç, demet sağalaa sap-sarığ pîlecee pîr tudım sakalı sapsarı salkımı bir tutam (bil. arpa.) krş. tudam

tudın- 1. Tutunmak: *Tabılğatha pik tudınıp alıp, ol sıbını uzurıp aldım."* M. Çebodayev (Erkeç sakalına tutunup, o laden ağacını kesiverdim.) M. Çebodayev 2. *mec.* Tutunmak, direnmek, dayanmak: *"Sidikten sirer prayzıhar horıhpaazar, pik tudınğazar, çe*

min, min ne çalğıshan horıhham." S. Çarkov (Güçlükten siz, hiçbiriniz korkmadınız, iyi tütündünüz, fakat ben, sadece ben korktum.) .3. Tutmak: *"Holında porçolar tudın salğan Payan kir kiigen."* S. Çarkov (Elinde çiçekler tutan Payan girip gelmiş.)

tudıncah El çantası.

tudmcahtığ s. (el) Çantalı, çantası olan: *"Holında uluğ tudınçahtığ kirce Klanya."* V. Şulbayeva (Elinde büyük çantayla giriyor Klanya.)

tudınıs- Tutuşmak, birbirini tutmak: *"Ağın suğlar, horımnar urunza / Hohbıstı tudınızıp irtçenmıs."* İ. Kapçıgaşev (Akarsular, kayalıklar rastlasa / El ele tutuşup, geçiyorduk.)

tudıs- 1. Tutuşmak, birlikte tutmak. 2. Tutuşmak, kapışmak, dövüşmek, vuruşmak: *"Sidir kîzJdeh tudızarğa daa timde." A.* Çerpakov (Gücünün yetebileceği kişiyle tutuşmaya da hazır.) 3. Savaşmak: *"Han tögîlçe, natsiyalar tudısçalar."\J.* Şulbayeva (Kan dökülüyor, milletler savaşıyor.)

tudıs 1. Mücadele, tutuşma, mücadeleye tutuşma: *"Hada, pîrge tudızarğa kirek."* V. Şulbayeva (Birlikte mücadele etmek gerekir.) 2. Muharebe, savaş: *"Hacan ol çaada, ıırcınah harbazıp, tudıs çörgende."* S. Çarkov (O savaşta, düşmanla kapışıp savaştığında.) 3. Güreş.

tudıshah s. Kavgacı, dövüşken: *"Paza tudıshah, çe ülgüdegJlerneh ıırlaspinçam."* V. Şulbayeva (Yine kavgacıyım, fakat iktidardakilerle düşman olmuyorum.)

tudus 1. Tüm, hep, bütün, tamamen, büsbütün. 2. Aralıksız, fasılasız.

tuflya İskarpin, ayakkabı.

tuğ (ı.) Gölcük, havuz krş. tulğor.

tuğ (il.) Kısır (hayvan.)

tuğ (m.) Tuğ, bayrak.

tuğ- 1. Yavrulamak. 2. Yumurtlamak tört azahtığ nımırha tuupça. -Bilmece, uçar sincap (Dört ayaklı yumurtluyor.)

tuğa *sag.* Boyunduruk krş. tüge.

tuğan Akraba: *"Annan hada pray tuğannanbıs."* G. Kazaçinova (Onunla birlikte bütün akrabalar.) Sarnazarğa çat çahsı, çobalıbıssaîî, tuğan çahsı. Atasözü (Eğlenirken yad güzel, kötüleşince akraba güzel.) çağın tuğan yakın akraba. ırahhı tuğan uzak akraba.

tuğannas- Akraba olmak: *"Tilem oolnın uiuğları, haram Haroolnıh hızın hudalap, tuğannazarğa tıdîmincetken."* N. Tyukpiyekov (Tilem oğlanın büyükleri, cimri Harool'un kızını alıp, akraba olmaya kararlıymış.)

tuğannığ s. Akrabalı, akrabası olan.

tuğansıras Akrabalaşma, akraba olma.

tuğba Doğum, tuğba çalaas yeni doğmuş, yeni doğan.

tuğbas Kısır.

tuğla- 1. Sönmek, sönükleşmek. 2. Birini gölgede bırakmak, önüne geçmek. 3. Yolunu kesmek, önünü almak. 4. Suya bent çekmek krş. tulğa-(ıı.)

tuğma Yeni doğmuş, bebek: *"Konsar aahtap ılğapçathan tuğmazın çasharça."* S. Karaçakov (Konsar bağırıp duran bebeğini yatıştırıyor.)

tuğula- bk. tuğla-

tuhur Küt, kör, keskin olmayan krş. tombır.

tujurka Ceket.

tul (ı.) *zool.* Beyaz somon.

tul (ıı.) 1. Matem, yas. 2. Dul. tul hat dul kadın.

tula *sag.* Balçık krş. tlo.

tulaa Tümsek, tepe. abanın tulaazı ayının başı.

tulağa (ı.) Tolga, miğfer, yüz zırhı.

tulağa (ıı.) Yatak altı.

tulağaiığ *s.* Miğferli.

tulban Dul erkek.

tulbar Yüğrük at, tolpar.

îulğa- (ı.) Kaplamak, bürümek, örtmek: *"Sin tulğazan daa kün haraan."* N. Tinikov (Sen kapatsan da gün ışığını.) hara pulut tigîr kögîn tulğadı kara bulut mavi göğü kapladı. 2. Kapatmak, engel olmak: *"Minin çolımnı tulğapça ol."* V. Şulbayeva (Benim yolumu kapatıyor o.)

tulğa- (ıı.) 1. Şahlanmak. 2. Çırpınmak Sügen îstînde sortan tulğapça. - Bilmece, yürek. (Kirtil içinde turna balığı çırpınıyor.) 3. *mec.* Şahlanmak: *"Kîstep, at çili tulğap tur."* S. Kadışev (Kişneyip, at gibi şahlanıyor.)

tulğal- Kaplanmak, örtülmek, kapanmak, çevrilmek: *"Astın halğan, çolı tulğalğan alay mikee tüsken kfzıler am daa kilîbîsçe."* A. Çerpakov (Kaybolan, yolu kapatılan veya kandırılan kişiler hâlâ geliyorlar.) tigîr pulutnah tulğal- pardı gök bulutla kaplandı, tamarı tulğal- damarı tıkanmak.

tulğat- Şahlandırmak, şaha kaldırmak.

tulğor Gölcük, havuz krş. tuğ.

tulün Belik, iki saç örgüsü (kadının evli olduğunu gösterir.): *"Irnın holı hatığ polcah / Igîr tulün çulılcan."* M. Kokov (Erin eli ağır imiş / Kıvrık belik yolunmuş.)

tulunnığ s. 1. Belikli: *"Tükpek naahtığ paza hıralıbıshan tulunnığ Marğa tip attığ ipçF* İ. Kotyuşev (Tombul yanaklı ve kırlaşmış belikli Marğa adındaki kadın.)2. Tulunnığ hat Dul kadın. Palğastığ çirde çörbe, palalığ hat alba; tloiığ çirde çörbe, tulunnığ hat alba. Atasözü (Çamurlu yerde yürüme, çocuklu kadın alma, balçıklı yerde yürüme, dul kadın alma.)

tulup (ı.) Tulum, dağarcık, torba: *"Amdı tulubında huruğ-harığ la halastar."* A. Çerpakov (Şimdi torbasında kuru ekmekler.)

tulup (ıı.) *sag.* Hediye, armağan.

turna Demircilik ruhu.

tumağa bk. tulağa

tumah 1. Duvak, gelinin yüz örtüsü. 2. Kadın şapkası.

tumahtan- Yüzünü duvakla örtmek.

tumara- Uyuklamak krş. tunara-

tumay *s.* Sessiz, sakin, konuşmayan, içe kapanık.

tumbah 1. İplik ucu. 2. İplikte düğüm.

tumpah bk. tumbah

tumboçka Komodin: *"Orğannarnıfi hırında tumboçkalar."* V *'.* Şulbayeva (Yatakların yanında komodinler.)

tumzuh 1. Burun: *"Küren attın tumziina çapsınıbıshan."* N. Domojakov (Yağız atın burnuna yapışmış.) 2. Gaga: *'Tükpeyçetken nimerii tumzuğınan hağıbıshan."* N. Domojakov (Tümseklenen şeye gagasıyla vurmuş.)

tun ilk, birinci, tun oolğım ilk oğlum, tun pala ilk çocuk: *"Tun palamnın tun palazı."* V. Tatarova (İlk çocuğumun ilk çocuğu.)

tun- Sağır olmak, sağırlaşmak: *"Pîs, tigîr satıraan çili, kinetîn nızıri. tüsken djaz muzıkazına tun parğan odırçabıs."* V. Tatarova (Biz, gök gürler gibi, aniden bağırmaya başlayan caz müziğinden sağır olmuş gibi oturuyoruz.)

tunara- Uyuklamak krş. tumara-

tuncuh Burun: *"Habonın tadılığ ızı tunçuhha saphan."* N. Domojakov (Kavın tatlı kokusu burna çalınmış.) krş. tumzuh.

tuncuhtığ s. Burunlu.

tundır- Sağır etmek.

tundra Tundra.

tunğus (ı.) Evenk.

tunğus (ıı.) (çadırda duman deliği) Kapağı, tündük çapçan tunğus baca kapatma kapağı.

tunğus (m.) 1. İlk defa doğuran, tunğus ipçî ilk doğumunu yapan kadın. 2. İlk defa yumurtlayan, tunğus nımırha ilk yumurtlanan yumurta.

tun ipçî Henüz doğurmamış kadın.

tunma Küçük kardeş: *"Tireek tunma îcezîn tın kökteptîr, andağoh tapsabas, çooğı sthpinça."* A. Çerpakov (Tireek kardeş annesine çok çekmiş, onun gibi sessiz, konuşmaz.) his tunma küçük kız kardeş.

tunneP Tünel.

tunuh 1. Sağır. Toshan harın ügredîrge tunuh. Atasözü (Doymuş karın öğretmeye sağır.) tunuh tabıs boğuk ses. tunuh soglasnay *gr.* sağır (boğuk) ünsüz. 2. Issız, tenha mında tunuh çir burası ıssız bir yer.

tunustığ s. Sağır edici.

tur- 1. Durmak, kalmak. Taynabin çîbe, tamaanda turıbızar. Atasözü (Çiğnemeden yeme, boğazına takılır.) min alarda turğam ben onlarda kaldım. 2. Kalkmak, uykudan uyanmak: İrte turğan hushacah nimîske tüzedir, irte turbaan hushacah harağın çuhçıp odıradır. Atasözü (Erken kalkan kuşçuk yemişe düşer, erken kalkmayan kuşçuk gözünü ovalar.) 3. Kalkmak, yerinden doğrulmak: *"Ködîrînerge itçe, çe tur bolbinça."* V. Şulbayeva (Doğrulmak istiyor, fakat kalkamıyor.) 4. Fiyatında, değerinde olmak, nincee turca? ne kadar, fiyatı ne?. 5. Şimdiki zaman bildiren ek: kil tur geliyor, kör tur bakıyor. 6. Hareketin sürekliliğini ifade eder: *"Paynuş minin hırımda külîn turca."* V. Şulbayeva (Paynuş benim yanımda gülüyor.) *"Sîrerodır turıhar."* V. Şulbayeva (Siz oturunuz.) tura par- yorulmak.

tura (ı.) 1. Ev: *"Min anı turaa kirbessîm!"* V. Şulbayeva (Ben onu eve sokmam!) ağas tura ağaç ev. 2. Oda: *"Tura ortızında stol."* V. Şulbayeva (Oda ortasında masa.) 3. Bina 4. şehir. Ağban tura Abakan şehri.

turanhay At yorgunluktan durma.

turacah Küçük ev.

turay Çizme koncu krş. türey.

turbina Türbin.

turçathan *s.* Durgun, akmayan turçathan suğ durgun su, akışsız su.

turğıs- 1. Dikine koymak, kaldırmak, dikmek, pamyatnik turğıs- heykel dikmek. 2. Kaldırmak, uyandırmak. 3. Koymak: *"îzebînen çarımızı îzîl parğan butılka, sığarıp, stolğa turğısça."* V. Şulbayeva (Cebinden yarısı içilmiş şişe çıkarıp, masaya koyuyor.) surığ turğıs- soru sormak: *"Surığnı könî turğısçam: alay ol, alay pîs."* V. Şulbayeva (Soruyu doğru sorayım: Ya o, ya biz.) 4. Yapmak: *"Ağas kirtıp, turacah turğızıp alarga."* V. Şulbayeva (Ağaç yontup, küçük ev yapmak için.) toğısha turğıs- işe sokmak.

turğıstır- 1. Diktirmek, kurdurmak. 2. Kaldırtmak, uyandırtmak.

turğızıl- 1. Dikilmek, kurulmak. 2. Uyandırılmak, kaldırılmak.

turğızıs- 1. (birlikte) Dikmek, kurmak. 2. (birlikte) Kaldırmak.

turğızıs 1. Dikme, dikiş, yükseltme. 2. Uyandırış, uyandırma, kaldırma.

turğuspa 1. Hamur teknesi. 2. Küçük ağaç fıçı.

turıs- 1. (birlikte) Durmak, bekleşmek. 2. (birine) Arka çıkmak, savunmak: *"Min oolğımnın üçün turızam."* V. Şulbayeva (Ben oğlumu savunuyorum.)

turısçı Savunucu, savunan, müdafi.

turist Turist.

turkmen Türkmen.

turlaah- 1. ihtiyarlamak, yaşlanmak. 2. Bir yere alışmak.

turlağ 1. İn, yatak. 2. Yerleşik, bir yerde oturma.

turna Turna, turna çili turna yılı (hayvan takviminin 11. yılı.)

turnik İdman için sabit yatay çubuk.

turnir Turnuva, şahmat turnırı satranç turnuvası.

turtuh s. Kararsız, müterediddit, ürkek, çekingen.

turtuh- Ürkmek, çekinmek, müterediddit davranmak, kararsız kalmak: *"Ol Timurnı pir dee nimeden turtuhpazının üçün uluğlacan."* i. Topoyev (O, Timura, hiçbir şeyden çekinmediği için saygı gösteriyor.)

turtuhpas s. Cesur, gözüpek, kararlı, korkusuz.

turum (ı.) Kesilmiş büyük baş hayvan. turum idî büyük baş hayvan eti.

turum (ıı.) Çok büyük, turum haya devasa kaya.

turun Öksü: *"Anın ornında çitîre köybeen turunnar la pulazıp..."* V. Kobyakov (Onun yerinde yeterince yanmayan öksüler tütüp...) Çalğıs turun köyerîn dee köybes, ıs taa sığararın sığarbas, çalğıs kızı curt taa tudarın tut polbas honıh taa honarın hon polbas. Atasözü (Yalnız öksü yanarın da yanmaz, is de çıkarmasını çıkarmaz, yalnız kişi yurt da tutarını tutamaz, hayat da yaşayışını yaşayamaz.) çalğıs turun çada köybeen. Atasözü (Yalnız öksü yanmaz.)

turuncı *kız.* Sonuncu (çocuk) turuncı pala sonuncu çocuk.

tus (ı.) 1. Tuz. tus sal- tuz koymak. Açiina tus salba, ayranına süt urba. Atasözü (Acısına tuz ekme, ayranına süt dökme.) 2. Tuzla ilgili. tus zavodı tuz fabrikası, tus tartarğa parıbıshan tuz çekmeye gitmiş (ölmüş), as-tus tuz ekmek.

tus salçan Tuzluk.

tus (ıı.) 1. Zaman: *"İrgî tustın soonda, pistin tustın alnında."* V. Tatarova (Eski zamanın sonunda, bizim zamanın başında.) Ças ağastı huraalahha eg, olğannı tuzında ügret. Atasözü (Yaş ağacı kurumadan eğ, çocuğa zamanında öğret.) çarıh tus gündüz, amir tus sakin zaman, çaa tuzında savaş zamanı, sooh tustarda soğuk zamanlarda, pastağı tuşta önce, ilk önce. sidik tus zor zaman. 2. *QL* Zaman, polçathan tus şimdiki zaman, polar tus gelecek zaman. polğan tus geçmiş zaman.

tushah (ı.) 1. s. Yaramaz. 2. *zf.* Yaramazlık.

tushah (ıı.) Hastalık.

tuşta *zf.* Sırada, o zaman: *"Çon pray daa çııl parğan tuşta."* İkostyakov (Halkın bütünüyle toplandığı sırada) ol tuşta o sırada, o zaman, sah ol tuşta tam o sırada. *"Ol tuşta pabazı ıcezlnen, hada stol kistinde çey lzlp odırğan polğannar."* (O sırada babası annesiyle birlikte masa başında çay içip oturuyorlarmış.)

tuşta- Tuzlamak:

tustaan Tuzlanmış, salamura, turşu: *'Tustaan ügürsünl hıcırada taynap.."* A. Kuzugaşev (Salatalık turşusunu kütürtüyle çiğneyip...)

tustal- Tuzlanmak.

tustas (ı.) Karşılaşma, karşılama, karşı gelme.

tustas (ıı.) Tuzlama, tuzlayış.

tustas- (birlikte) Tuzlamak.

tustat- Tuzlatmak.

tustığ *s.* Tuzlu, tustığ daa köl adıdırlar tuzlu göl olarak da adlandırıyorlar.

tuş' Çin mürekkebi.

tut- 1. Tutmak, elinde bulundurmak: 2. Tutmak, avlamak *"Cazı anın tut polbazan, aal malın kites sıhçazın!"* N. Tinikov (Ovanın v a h ş î hayvanlarını yakalayamazsan, köyün mallarını gözetliyorsun!) 3. (ayakkabı ayağı) sıkmak. 4. (bahse) Tutuşmak: *"Marka tudarğa harasçam."* V. Şulbayeva (Bahse girmeye hevesleniyorum.) 5. Tutmak, alıkoymak: *"Sağam daa ol îcezîne parıbızar, anı pir dee kîzî tutpas."* V. Kobyakov (Şimdi o annesine gidecek, onu tutacak hiç kimse yok.) pazında tut- aklında tutmak: *"Alcıbay, ol sağıstı pazında tudıp, prayzın istîp alıp, çoohtaan."* S. Çarkov (Alcıbay, o fikri aklında tutup, hepsini dinleyip, konuşmuş.) çol tut- yola koyulmak, curt tut- ev yapmak. 6. (mal) Beslemek: *"Mal hazaada tutpacan."* P. Ştıgaşev (Malı ahırda beslememiş.) ıran tut- uzak tutmak, hıpçah tut-siniri tutmak, öçes tut- kin, öç tutmak, çabalı tut- kötülüğü tutmak, ağırii tut- hastalığı nüksetmek, sığa tut- sıkmak. çağın tut- yakın tutmak.

tutçah 1. Sara, epilepsi. 2. Nöbet, epilepsi nöbeti, bayılma nöbeti krş. talcah.

tutçahtığ s. Bayılma nöbeti olan krş. talcahtığ.

tuthın 1. Kız kaçırma. 2. Esir.

tuthınçı Kız kaçıran.

tuthınna- Kız kaçırmak

tuthıs (ı.) Tutacak.

tuthıs (ıı.) Bebeğin ilk giysisi, irgî nimeden itken tuthıs eski kumaştan dikilen ilk giysi.

tutpacah Elde tutulan oyuncak, ças pala holnan tudarğa çitse arısına suhcan tutpacah itçenner küçük bebek eliyle bir şeyi tutacak çağa gelince ağzına sokacağı "tutpacah" yaparlar.

tutpah (hastalık) Nöbeti.

tutpas Tutmaç, hamur parçası.

tutpastığ *s.* içinde hamur olan. tutpastığ ügre içinde hamur parçası olan çorba

tut(t)ır- Tutturmak, tutuşturmak: *Jcezlnln holına ahça tutırıp."* V. Şulbayeva (Annesinin eline para tutuşturup)

tuu 1. *zf.* Tamamıyla, bütünüyle: *"Harağma tuu tüs parğan çıltırama hara sazın."* G. Topanov (Gözünü bütünüyle kapatan parlak siyah saçını.) tigîr tuu pututtığ gök tamamıyla bulutlu. 2. *s.* Tüm, hep, bütün: *"Tura oymahtarın tuu ot ös partır."* G. Kazaçinova (Ev çukurlarında bütünüyle ot bitmiş.)

t u u p l . Tabaklanmış, sepilenmiş, sepili deri. 2. Deri, deriden: *"Knîjkelerîn tuup sumkacağına suhhlap alğan."* A. Kuzugaşev (Kitaplarını deri çantasına sokmuş.) tuup meley deri eldiven, tuup ödîk deri çizme.

tuur Ergenliğe ulaşmış dişi hayvan.

tuus Yapı, bünye, cüsse.

tuushan Yakın, akraba.

tuuspaan Akraba olmayan.

tuustığ s. Yapılı, bünyeli: *"Pîr çoon, tuustığ iren mağaa pîdi-çaba çadıp alğan."* V. Şulbayeva (Bir iri yapılı erkek, benim şöyle üzerime yattı.)

tuuzah Doğum, doğuş, pala tuuzah bir oyun adı.

tuyğah Toynak: *"Taban tîgîrtî, tuyğah tohlazı, tanaalar hoolazı."* N. Domojakov (Taban tıkırtısı, toynak gümbürtüsü, burun hışırtısı.) tuyğah tabızı toynak sesi. tuyğah tohlazı toynak sesi.

tuyğahtığ s. Toynaklı. tuyğahtığ mal toynaklı mal.

tuyuh Gizli, saklı, tuyuh çir dört yanı kapalı alan. tuyuh tın dizgin, iki ucu kapalı dizgin, tuyuh poorı kör bağırsak, tuyuh sös mırıltı, tuyuh habar gizli haber, tuyuh hazaa üstü kapalı ahır.

tuyuh- Gizlenmek, saklanmak: *"Harah cazın çizip, ilgidir tuyuhhan."* M. Bainov (Gözyaşını silip, ağlıyor gizlenmiş.)

tuyuhhazf. Gizli olarak, gizlice, el altından.

tuyuhta- Gizlemek, etrafını çevirmek, kapamak.

tuyuhtal- Gizlenmek, etrafı çevrilmek, kapanmak.

tuyuhtan- Gizlenmek, etrafı çevrilmek, saklanmak

tuyuhtat- Gizletmek, etrafını çevirtmek.

tuza Yardım, yarar, fayda: *"Çonğa sıylazabıs / Ol polar tuzabıs."* M. Ugdijekov (Halka hediye etsek / O olur faydamız.) Alığ oolğa adazının izî tuza nimes. Atasözü (Aptal oğlana babasının malı yardım etmez.) tuza pol- yardım etmek, tuza çittir- faydalı olmak, fayda vermek, tuzazı çoh faydasız, yararsız.

tuza- Kösteklemek, bukağılamak: *"Sağday, oy adın üs azahtan tuzap salıp..."* N. Domojakov (Sağday, kula atını üç ayağından bukağılayıp.)

tuzağ Köstekleme, bukağılama.

tuzah 1. Bukağı, köstek. 2. İlmikli kapan, kuş kapanı.

tuzahta- 1. Bukağılamak, kösteklemek: *"Çe çoo horıh parğan ipçizî paza palazı anı tuzahtaan at çîli tuthannar."* N. Domojakov (Fakat çok korkan karısı ve çocuğu onu bukağılanmış at gibi yakalamışlar.). 2 (kuş için) Tuzak kurmak, kuş kapanı hazırlamak.

tuzahtat- 1. Bukağılatmak, kösteklemek. 2. Kuş kapanı hazırlattırmak, tuzak hazırlattırmak.

tuzahtığs. 1. Bukağılı, köstekli. 2. Tuzaklı.

tuzal- Kösteklenmek, bukağılanmak.

tuzaia- Yardım etmek, yarar sağlamak.

tuzalan- Faydalanmak, yararlanmak: *"Hazıp, olarnı tuzalançathanı."* M. Arşanov (Kazıp onları faydalanması.)

tuzalığ s. Faydalı, iyi, hayırlı.

tuzalıh Kadın giysisinde büzgü.

tuzamah 1. Köstek, bukağı. 2. ilmikli kapan, kuş kapanı.

tuzamahtığ s. Bukağılı, köstekli.

tuzas- Birlikte bukağılamak, köstekle-mek.

tuzat- Bukağılatmak, kösteklemek.

tuzıh- Hiddetlenmek, sinirlenmek puzuhhanğa tuzıhpa, purnina suğ kîrer bunalana hiddetlenme, burnuna su girer.

tübel 1. Donanım, teçhizat. 2. Cihaz, aygıt.

tüben 1. On bin 2. Çok, sayısız, çok fazla: *"Haas piçik pir orınğa tüben hatap teepçe."\J.* Kobyakov (Kayış kamçı bir yere sayısız değiyor.) 3. Ruhlar ordusu, tüben hatap binlerce kere. tüben-pasha çeşit çeşit: *"Hıronın hırbıhtarında kün barağı tüben-pasha önnernen çaltıras tur."* A. Kuzugaşev (Kırağının taneciklerinde güneş ışığı çeşit çeşit renklerle parlıyor.)

tübenge Avcının koruyucu ruhu.

tübürön iri, iri yarı. tübürön çıığı iri at. krş. tobıron

tüde- Tütmek.

tüdet *zool.* Hüthüt kuşu.

tüdet- Tüttürmek.

tüdün Duman: *"Hara tüdün puluttarnah pîrîkken."*\. Kapçıgaşev (Kara duman bulutlarla birleşmiş.) hazır tüdün yoğun duman.

tüdünne- Tütmek.

tüdünnet- Tüttürmek.

tüdünnîg s. Dumanlı: *"Cazının istînde tüdünnîg kii kögergen."* V. Kobyakov (Yazının içinde dumanlı hava gövermiş.)

tüg- Düğmek, düğüm etmek: *"Klanyaa sübürekke tüüp salğan ot pirce." V.* Şulbayeva (Klanya'ya bez parçasına düğülmüş ot veriyor.)

tügdür *s.* 1. Tüylü, tüyleri çok, sık olan: *""Aydonın soonca tügdür tüktîg Çohırah, tîgder-mındar tîhzîlenîp oylaan."* V. Kobyakov (Aydo'nun ardından sık tüylü Çohırah, oraya buraya giderek koşmuş.) 2. Kıllı. 3. Yünlü tügdür huça yünlü koç

tügdüre» Saçlar, tüyler karışmak.

tügdüret- (saç, tüy, yün) Karıştırmak.

tügdürey- Tüyleri dik dik olmak: *"Tügdüreygen pörîkterîne ah-noğan sübürekter hazap salğan."* A. Kuzugaşev (Tüyleri karışan börklerinde ak yeşil şeritler dikilmiş.)

tügdüreyt- Saçları, tüyleri karıştırtmak.

tügee Boyunduruk: *"Pîrsî sala pözîk, at tügeezînen tin dee polar, neke."* M. Çebodayev (Biri birazcık uzun, at boyunduruğuyla denk olur belki.) krş. tuğa

tügede *zf.* Bütünüyle, tümüyle: *"Torka **Aydonın ol** çooğına tügede kirtînîp paza ayap taa tapsağlapça."* V. Kobyakov (Torka, Aydo'nun o konuşmasına bütünüyle inanıyor ve acıyarak sesleniyor.)

tügel- Tükenmek.

tügen- Tükenmek.

tügen Efsunla tedavi etme gücü.

tügencî s. Son: *'Tügencî taynamın azırıbızıp, Çabus, üstündegî sağ al in çızınıbızıp, söleen."* V. Kobyakov (Son lokmasını aşırıp Çabus, bıyığını silerek söylemiş.) nedelyanin tügencî künî haftanın son günü çılnıfi tügencîzînde yılın sonunda.

tügenek *tıp.* Dolama, etyaran: *"Küren at tügenek polıbıstır."* N. Domojakov (Yağız at etyaran olmuş.)

tügenmes s. Tükenmez, bitmez tügenmes küs tükenmez güç.

tüget- Tüketmek, bitirmek.

tük 1. Saç. 2. Tüy: *"Tırbay parğan sırtının tügî."* N. Tinikov (Dikleşmiş sırtının tüyü.) 3. Yün: *"Kop san malları hayatı, süt, tük pirgennerî çi?"* M. Kokov (Çok sayıdaki malların yağ, süt, yün vermeleri ne?) 4. Kıl. taaraan çirîme as sıhsın; tas pazıma tük sınsın ektiğim yerde ekin bitsin, kel başımda kıl çıksın.

tük- Küt küt vurmak: *"Fedor Pavloviçtîn çüree 'suğ-suğ, suğ-suğ' teen çili tükklep sıhhan."* N. Domojakov (Fedor Pavloviç'in yüreği "su-su, su-su" der gibi atmaya başlamış.)

tükle- Küt küt vurmak, yürek çarpmak, gümbürdemek: *"Piller kîstezî kübür çirnîn köksî tükleenînen pîrîgîp."H.* Domojakov (Kısrakların kişneşmesi, yumuşak yerin gümbürdemesiyle birleşip.) hulahtarım tüklepçe kulaklarım çınlıyor.

tükle- Gümbürdetmek: *"Aynadanoh tîp çoylanıp, tüürîn tüklet kilîp hamnacançıh pa?"* i. Kotyuşev (Şeytandandır diye yalan söyleyip, tefini gümbürdetip kamlayacak mı?)

tükles- Gümbürdetmek, takırdamak: *"Tabannarı la tükleze halğan Tonnıh adının tizektîg çolça."* N. Domojakov (Sadece tabanları takırdamış Ton'un atının tezekli yolda.)

tükpek Şiş, kabarık, tombul: *"Çomaptm ipçîzî, hara haris plat tartın salğan tükpek naahtığ paza hıralıbıshan tulunnığ Marğa tip attığ ipçf."* İ. Kotyuşev (Çornap'ın karısı, kara kaşmir şal atmış, tombul yanaklı ve kırlaşmış saçlı Marğa adındaki kadın.)

tükpey- Tümseklenmek, kabarmak: *"Pir çabızah obaanıh tözînde, haydağda nime tükpeyçe."* N. Domojakov (Bir alçak taş yığınının dibinde, bir şey tümsekleniyor.)

tükten- 1. Tüylenmek. 2. Kıllanmak. 3. Yünlenmek.

tüktîg *$.* 1. Tüylü: *"Aydonın soonca tügdür tüktîg Çohırah, tîgdermındar tîhzîlenîp oylaan."* V. Kobyakov (Aydo'nun ardından sık tüylü Çohırah, oraya buraya giderek koşmuş.) Kızı polza attığ polar kiik polza tüktîg polar. Atasözü (Kişi atlı olur, geyik tüylü olur.) 2. Kıllı. 3. Yünlü: *"Min înem naa la tik pirgen halın tüktîg hoy teerîzî tonnığ oynaam."* M. Çebodayev (Ben annemin yeni diktiği kalın yünlü koyun postundan paltomla oynadım.)

tüktîg aar Eşek arısı.

tükür- Tükürmek: *"Tfu sağaa, - kilkîm tükürîkneh çaba tükürîbîsken ağaa Arina Petrovna."* N. Domojakov (Tfuu, sana -bol tükürükle tükürmüş ona Arina Petrovna.)

tükürîk Tükürük: *'Tfu sağaa, - kilkîm tükürîkneh çaba tükürîbîsken ağaa Arina Petrovna."* N. Domojakov (Tfuu, sana -bol tükürükle tükürmüş ona Arina Petrovna.)

tükürîn- Tükürülmek.

tükürîs- Birbirine tükürmek.

tükürt- Tükürtmek.

tüle- Tülemek, tüy dökmek.

tüleg Tüleme, tüleyiş.

-tülgü 1. Tilki: *"Çohır ah soonda tülgü kilgen."* N. Tinikov (Vaşağın arkasından tilki gelmiş.) Hızıl tülgü ahçaa turcan, his kîzî halına turcan. Atasözü (Kızıl tilki para için durur, kız başlık için durur.) tülgü huzuru tilki kuyruğu, tülgü palazı tilki yavrusu, hara küren tülgü kara kızıl tilki, tülgü çili tilki yılı (hayvan takviminin üçüncü yılı) tülgü pörîk tilki derisinden börk. 2. *mec.* Kurnaz.

tülük Erzak, iaşe, yiyecek.

tün 1. Gece: tün haraa gece karanlığı. tünde geceleyin. 2. Karanlık.

tündük Baca deliği, krş. tünük.

tüne- Tünemek, geceyi geçirmek (kanatlılar.): *"Aalcı hustar anda tüneze, / Andaroh kîrlerîn tök turca."* N. Tinikov (Misafir kuşlar orad tünese / Oraya kirlerini döküyor.)

tünee *zf.* Yakında, geçenlerde: *"Tüneegî çap-çarıh aylığ lirde çörgennerî sağızına kîr parğan."* S. Çarkov (Yakın zamandaki apaydınlık aylı akşamda yürüdükleri aklına gelmiş.)

tüneg Tüneme, tüneyiş.

tünder- Döndürmek: *"îkî eektîg, terpek hazan tühdergen oshas pastığ tadar."* N. Domojakov (İki çeneli, yuvarlak, kazan döndürülmüş gibi başlı Hakas.)

tündere *zf.* Dönerek: *"Tonıcağın tözenîp, tündere tüzîp, oynap çatça."* V. Kobyakov (Paltosunu örtünüp, ters dönerek oynayıp yatıyor.) tündere sal- devirmek, yıkmak.

tünderîl- Döndürülmek, çevrilmek: *"Çîrçeler çîli, tühderîlçeler / Timîr hurçağlığ tört tuyğah."M.* Kilçiçekov (Fincanlar gibi çevriliyorlar /Demir naili dört toynak.)

tünürcek Keçeden yuvarlak dağarcık, kap.

tüner- Döndürmek: *"Zoyka, appağas sastığ, on çastığ hıztcah, huruğ butılkanı, hup-huruğ, nfskeçek irnılerîne tünerîp, sorçathan."* N. Domojakov (Zoyka, bembeyaz saçlı, on yaşında kız, boş şişeyi, kupkuru, ipince dudaklarına döndürüp emmiş.)

tüni Geceleyin: *"Çe tüni, ür nimeste, Yakın, kilebes, anı kür tabısnan köksel-kürlep panbıshan."* V. Koyyakov (Fakat geceleyin, çok geçmeden, Yakın gelerek, ona yükek sesle bağırıp küfretmiş.)

tünük Baca: *'Tünük ötîre, haçan ottın çalını us parğanda, tigîr kögî harahtarına tüsken Fedor Pavloviçtin."* N. Domojakov (Baca içinden, ateşin alevi söndüğünde, gökyüzü gözlerine görünmüş Fedor Pavloviç'in.) tünîgî çoğıl, îzîgî çoğıl, îstînde kîzî toldıra bacası yok kapısı yok içi kişiyle dolu (bil. karpuz) krş. tünük.

tüp Dip: *"Hoynınan çarımni kisken İpek tübî sığar kilgen."* V. Kobyakov (Koynundan yarımı kesilmiş ekmek dibi çıkarmış.) Çarnın tübî tayıs, çarğının tübî tiren. Atasözü (Yarın dibi sığ, yargının dibi derin.) tüp çoh dipsiz: *"Tübî çoh ayas mini tirletçetken / Harahtarğa harashı tüsçetken."* i. Kapçıgaşev (Dipsiz ayaz beni terletti / Gözlere karanlık düştü.) Tübî çoh hazannı suğnan daa toidır-polbassıfi. Atasözü (Dipsiz kazan suyla da doldurulamaz.) izebînîn tübî cebinin derinliği, suğ tübî su dibi. tübî çoh örînîs derin mutluluk.

tüpçek Çuval gibi (giyecek.)

tüpçük Şiş, kabarık.

tüpte- Diplemek, bir şeye alt yapmak.

tüptîg s. Dibi olan, dipli.

tür- Dürmek, katlamak, yığmak Tüktîg kibîzîm türîp toospadım, çalaas kibîzîm çazıp toospadım. Bilmece, yer ve gök. (Tüylü halımı dürüp bitiremedim, düz halımı serip bitiremedim.)

türce 1. Hızla, anında, hemen 2. Az, biraz: *"Anan türce tohti tüzîp, ol uluğ çolca pastır sıhtı."* V. Kobyakov (Sonra biraz durup, büyük yoldan yürümeye başlamış.) türce sağı az bekle, türce polarman çok geçmeden: *"Çorğa pora attığ Yakın türce polarman Aydonın tuzına çide tüsken."* V. Kobyakov (Yorga bora atlı Yakın çok geçmeden Aydo'nun yanına ulaşmış.)

türçeden *zf.* Aniden: *"Türçeden pabam haydar-da pararğa idîbîsken."* M. Çebodayev (Aniden babam bir yere gidecek oldu.)

türdîr- Dürdürmek, katlatmak, yığdırmak, toplatmak.

türe- Zayıflamak: *"Iney, tanah çili, türeence / Palanı paarğa çılığlaan."* M. Bainov (Nine, tavuk gibi, zayıflayıncaya kadar / Yavruyu bağrında ısıtmış.)

türenmey s. Zayıf, cılız: *"Çolca irt pariğan türenmey pözîk iren, tohtadıp..."N.* Tyukpiyekov (Yoldan geçen zayıf uzun erkek, durdurup...)

türey Çizme koncu: *"Honaltah maymahtarın türeyînen kindir pağnan poostanğlap salğan."* V. Kobyakov (geniş çizmelerin koncundan kendir ipiyle sıkıp bağlamış.) krş. turay.

türeylîg *s.* Konçlu: *"Ödîgf uzun türeylîg polğan."* İ. Kotyuşev (Çizmeli uzun konçlu imiş.)

türgek 1. Makara 2. Rulo.

türgekte- Yuvarlamak.

türgektel- Yuvarlanmak: *"Oolağazı polda türgektel par tüzîp, ün sığarbin ılğap sıhhan."* A. Çerpakov

(Oğulcuğu zeminde yuvarlanıp, sessizce ağlamaya başlamış.)

türger *zf.* Çabucak, hızlıca: *"Türger le haydan anıbızarzıh anca nimenî!"* S. Çarkov (Çabucak nereden elde edecekse bu kadar şeyi.)

türîl- Dürülmek, toplanmak, yığılmak, toparlanmak: *"Çohırah anın hırında, halas çili, türîl tüs parğan."* V. Kobyakov (Çohırah onun yanında, ekmek gibi, dürülüp yatmış.)

türîs- Birlikte dürmek, toplamak, yığmak.

türîs Dürme, toplama, yığma, dürüş, toplayış, yığış.

türle- (kuş) Oraya buraya uçmak.

türsîle- Yürek çarpmak, küt küt etmek.

türsîles-(yürek) Küt küt vurmak, çarpmak: *"Anın çüregî türsîlezîp, nandırar sös tappin turadır."* V. Kobyakov (Onun yüreği küt küt atıp, cevaplayacak söz bulamıyor.)

türüm Çile, tura, kangal, yumak.

tüs (ı.) Düz: *"Nanmır suu tüs çirde çayılğan."* i. Kotyuşev (Yağmur suyu düz yerde yayılmış.) tüs ağas düz ağaç. tüs cazı düz ova.

tüs (ıı.) Düş, rüya: *"Tüzinde Aydo îcezin kör salğan."* V. Kobyakov (Düşünde Aydo annesini görmüş.) Uyğucı tüzînde dee uzupça. Atasözü (Uykucu düşünde de uyur.) tüs kör- düş görmek: *"Aydo, halın tüs tüzep, uzup salıbıshan."* V. Kobyakov (Aydo, derin düş görüp, uyuyuvermiş.) tüske kır- düşe girmek.

tüs- 1. İnmek: *"Çe, İptep tüzip, tigî çağın turçathan sıbını uzunbıs."* M. Çebodayev (Haydi, düzgünce inip, şu yakın duran laden ağacını kes.) attan tüs- attan inmek, samolyot aerodromda tüsti uçak hava alanına indi. 2. Kalmak, olar piste tüskenner onlar bizde kaldılar. 3. Düşmek: *"Pirde töhe sığıp, pirde oyımğa tüzîp, pirde kürgennerni hurçi oylap..."* N. Domojakov (Bazen tümseğe çıkıp, bazen çukura düşüp, bazen kurganların çevresini dolanıp koşarak.) Mafizıraan seek sütke tüscefî. Atasözü (Acele eden sinek süte düşer.) 4. Rastlamak İrte turğan hushacah nimîske tüzedir, irte turbaan hushacah harağın çuhçıp odıradır erken kalkan kuşçuk yemişe rastlar, erken kalkmayan kuşçuk gözünü ovalar. 5. Satmak : *"Aydo pastap haydi tüsken pozı, sah îdök halın uygu alıp uzupçathan polğan."* V. Kobyakov (Aydo önce nasıl yattıysa, tam öyle derin uykuya dalıp uyumuş imiş.) 6. (rüzgâr) Çıkmak, esmek: *"Kün say çiller tüsklebisti."* A. Topanov (Her gün yeller esiyor.) 7. (yağmur) Yağmak, inmek: *"Nahmırnıh çoğartın tüsçetkeni."* İ. Kotyuşev (Yağmurun yukarıdan inmesi.) 8. (ışık) Vurmak: *"Tördegi turadan polzartın püles çarıh tüsçe."* A. Çerpakov (Başköşedeki odadan zemine mat ışık düşüyor.) 9. *mec.* (hisse, pay) Düşmek: *"Palaa homay at sağın taap alğan kizee hatığ çarğı tüsçeh."* G. Kazaçinova (Çocuğa kötü ad koyan kişiye sert hüküm düşermiş.) 10. Yardımcı fiil olarak fiilin tezliğini ifade eder. tura tüs- duralamak, ara vermek, mola vermek, çoohtan tüs-konuşmaya başlamak, har çaap tüsken kar yağmış, tohti tüs-duruvermek. harashı tüs- karanlık çökmek, hıro tüs-kırağı düşmek, avtobustan tüs-otobüsten inmek, tohti tüs-duruvermek. nımzi tüs-yumuşayı vermek, sağısha tüs- düşünceye dalmak, sabığa tüs- uyuklamak. tîstenekti tüs-diz üstü çökmek. hıyın tüs- yana yatmak, azağına tüs- ayağına düşmek, yalvarmak. ködîrele tüze düşe kalka, hıro tüskırağı düşmek, köö tüs-keyfi

kaçmak, harashı tüs- karanlık çökmek.

tüskîn 1. Hayvan telefatı. 2. Dökülmüş, düşmüş (kozalak), tüskîn huzuh dökülmüş kozalak.

tüül- (ı.) t. Düğülmek. 2. *mec.* Düğülmek: *"Aydonın, sağınıp, tüülîp çörcen çobağları."* V. Kobyakov (Aydo'nun düşünerek düğümlenmiş dertleri.) 3. Birikmek, toplanmak: *"Zaboynın isimde suğ tüül partır."* S. Çarkov (Galerinin içinde su birikmiş.)

tüül- (ıı.) Karşı gelmek, haya! kırıklığına uğramak.

tüüldîr- Karşı getirmek, karşı çıkarmak.

tüüncekDüğüm, düğümcük.

tüüncekte- Düğümlemek: *"Pulunnannda tüüncektep salğan habın..."* A. Çerpakov (Köşelerinden düğümlenmiş kabını..,)

tüür Şaman tefi: *"Aynadanoh tip çoylanıp, tüürin tüklet kilJp hamnacançıh pa?"* İ. Kotyuşev (Şeytandandır diye yalan söyleyip, tefini gümbürdetip kamlayacak mı?)

tüüs Akağaçtan yapılmış kap: *"Sol holında hahpahtığ lrg'ı tüüs paza ödîk kiptecen ip tudın saltır."* A. Çerpakov (Sol elinde kapaklı eski kap ve çizme dikecek ip tutuyor.)

tüüt tüüt *tekr.* Bilibili.

tüze- (düş) Görmek, tüs tüzedîm düş gördüm.

tüzedîg Düzeltme: *"Hayzın mahtaan, hayzma çitpes çirlerin közîdîp, andoh tüzedîgler pirgen."S.* Çarkov (Bazılarını övmüş, bazılarına eksikliklerini gösterip, öyle düzeltmeler vermiş.)

tüzel- (ı.) Düş görmek.

tüzel- (ıı.) 1. Düzelmek, düzgün olmak. 2. Düzelmek, doğrulmak.

tüzet- 1. Düzeltmek: "çadap la tüzedlp alçathandağ pol halçathannar." İ. Kotyuşev (Güçlükle düzeltir gibi olmuşlar.) 2. *mec.* Düzeltmek, doğrultmak: *"Ölîm ne anı tüzeder I Haydar itsJn irgJ hılığın?"* N. Tinikov (Ölüm ancak onu düzeltir / Ne yapsın eski huyunu?)

tüzettîr- Doğrultmak, düzeltmek.

tüzîk s. Düşük, sarkık, kögenektîn pır sari tüzlk elbisenin bir yanı düşük.

tüzlm 1. Ürün, mahsul. 2. Verim, bereket.

tüzlmnlg s. Verimli, bereketli: *"Hastayıp Ösçe kolhoz tamaa ! Halın tüzimnîg urojaylığ."* M. Arşanov (Gürleşip büyüyor kolhoz tahılı / Bol verimli, ürünlü.)

tüzîr- 1. İndirmek: *"Oolahtı at üstünen pozı tüzlrçe."* F. Burnakov (Oğlanı at üstünden kendisi indiriyor.) 2. Düşürmek: *"Noğa ol andağda piske tigJrdeh pJree nimes altın tüzîr pirbeen."* V. Şulbayeva (Niçin öyleyse o bize gökten bir altın falan düşürüp vermedi.) 3. Kaybetmek, yitirmek, ahçazın tüzi'r saldı parasını kaybetti (düşürdü.) açığa tüzîracıya düşürmek.

tüzîril- 1. Düşürülmek. 2. İndirilmek. 3. Kaybedilmek.

tüzırîs- 1. Birlikte düşürmek. 2. Birlikte indirmek.

tüzırîs 1. Düşürme. 2. İndirme. 3. Kaybetme.

tüzîrt- 1. Düşürtmek. 2. İndirtmek. 3. Kaybettirmek, kîröske tüzîrt- vaftiz ettirmek: *"Kîçîgde anı pu uluğ aalda ıce-pabazı, olğan nazın azırap polbin, orıstı kum ıdip, kîröske tüzlrtîrler."* N. Tyukpiyekov (Küçükken onu bu büyük köyde anne babası, çoluk çocuk büyütemeyerek, Rusu vaftiz babası seçip, vaftiz ettirmişler.)

tvorçeskay Yaratıcılık.

tvorçestvo Yaratıcı.

tvoroğ Süzme yoğurt.

tyul'panLâle.

tyulen' Ayı balığı.

• u-

uç Uç: *"Ottın tamın uçunan pasti hızarıp..."* V. Kobyakov (Otun yapraklan ucundan başlayarak...) krş. us (II.)

uç- Sönmek: *"Sanay la çarıh çıltıstar / Sağılıp, uçup tamılça."* A. Topanov (Bütün parlak yıldızlar / Sağılıp, sönüp kayboluyor.) krş. us- (I.)

uça Sırt, arka: *"Kögenegîn şuura **tartı**nıp, uçazınca tur pirce."* V. Şulbayeva (Gömleğini sıyırıp çekerek, arkasını açıyor.)

uçastnik İştirakçi, katılımcı.

uçastok Bölge, alan, saha.

uçebnik Ders kitabı.

uçenay Bilim adamı: *"Minin hada ügrengen arğıstarım pisateller, sablığ artister, uçenaylar."* V. Şulbayeva (Benim birlikte öğrenim gördüğüm arkadaşlarım yazarlar, meşhur sanatçılar, bilim adamları.)

uçığıs Uçuş, uçma: *'Tiglrde çalğıs la hara nime, hanattarın çalbaytıp, ağırın uçuğısta hıcalanar nime harap tur."* V. Tatarova (Gökte yalnız kara bir kuş, kanatlarını yayıp, ağır uçuşta arzu ettiği bir şey arıyor.)

uçır- (I.) (ateşi) Söndürmek.

uçır- (II.) Yıkmak, devirmek.

uçırt- Söndürtmek.

uçitel'skay Öğretmen, öğretmenle ilgili uçitelskay institut öğretmen enstitüsü.

uçra- Rastlamak, karşılaşmak.

uçras Karşılaşma.

uçras- Karşılaşmak.

uçrastır- Karşılaştırmak.

uçrat- Karşılatmak.

uçrejdenie Kurma, tesis etme.

uçu- Üşümek krş. üzü-

uçuğıs Havalanma, havaya kalkma.

uçugıs- Uçuşmak.

uçuh 1. Uç: *"Plat uçuhtannan harah çastarın çısçalar."* F. Burnakov (Şalının uçlarıyla gözlerini siliyorlar.) 2. İp ucu: *"Ihede halğan çîp uçuğın daa surağ-sap çoh albaan."* N. Domojakov (İğnede kalan ip ucunu da istemeden almamış.)

uçuh- Uçmak, uçuşmak: *"Uçuh çörçe çir iblre."* V. Şulbayeva (Uçuyor yeryüzü etrafında.) Azağı çoh çügürçedîr, hanadı çoh uçuhçadır. -Bilmece, bulut (Ayağı yok yürüyor, kanadı yok uçuyor.)

uçuhta- Ucunu keskinleştirmek.

uçuhtığ (I.) Kuyruklu.

uçuhtığ (II.) Uçlu, keskin tarafı olan.

uçuhtır- Uçuşturmak, uçurtmak.

uçura- Karşılaşmak: *"Uçuraan kizıler hayhazar prayları / Postan oollarnıh Istllerl köyer."* V. Mayneşev (Karşılaşan kişiler şaşırır hepsi / Ergen oğlanların içleri yanar.) krş. uçra-

uçuras- Rastlamak: *"Alay pir dee uçuraspas pa."* N. Domojakov (Yoksa hiç rastlamayacak mı.)

uçyonay Bilgili, bilgin.

uçyot Hesap, sayım.

udaa 1. Devamlı, sıklıkla: *"Min sini udaa tüzîmde körçem."* V. Şulbayeva (Ben seni devamlı düşümde görüyorum.) udaa at- seri ateş etmek, udaa kiledir devamlı geliyor, sık sık geliyor. 2. Sık sık, devamlı surette.

udarenie Vurgu, udareniezi çoh sloğ vurgusuz hece.

udarnay *s.* Vurucu, öncü. udarnay brigada öncü kol.

udarnik Öncü, vurucu.

udav Boa yılanı.

udobrenie Gübre. himiçeskay udobrenieler Kimyasal gübreler.

udur Karşı: *"Ağaa udur Ogas uuca kîrçe."* V. Şulbayeva (Ona karşı Ogas nine giriyor.) udur çil ürçe karşıdan rüzgâr esiyor, udur çügür- karşı yürümek, udur çoohta- karşı konuşmak.

udur-tödîr *tekr.* Karşılıklı: *"Iköleh amdı, udur-tödîr aylanızıp, çirge nannana çadıp aldılar."* V. Kobyakov (İkisi şimdi karşılıklı birbirine dönüp, yan yatmışlar.)

udurla- Karşılamak: *"Homay udurlapça polarzar."* V. Şulbayeva (Kötü karşılamış olmalısınız.) naa çılnı udurla- yeni yılı karşılamak.

udurlağ Karşılama.

udurlan- Karşı gelmek, karşı koymak.

udurlal- Karşılanmak: *"Naa çil hacan daa, neke, pldi udurlalbaan polar mında."H.* Nerbişev (Yeni yıl hiçbir zaman, belki, böyle karşılanmamıştı burada.)

udurlas- 1. Birbirine karşı gelmek. 2. Birbirini karşılamak.

udurlas Karşı gelme, karşı koyma.

udurlastır- Karşı getirtmek, karşı koydurtmak.

udurlat- Karşılatmak.

uglaba Ok, araba oku.

uglekislota Karbonik asit.

uglerod Karbon.

ugolovnay s. Ceza, cezai, uglovnay kodeks ceza kanunu.

uğ- (ı.) Güneşten rengi solmak.

uğ- (ıı.) Ovmak, mıncıklamak.

uğaa ts. Pek, çok. uğaa çahsı çok güzel, uğaa tın çok fazla, pek fazla.

uğus- Bildirmek, haber vermek, rapor vermek, bilgi vermek.

uğus Çöp, atık.

uğusta- Çöp atmak.

uğza- 1. Ezmek, çiğnemek. 2. Kırışmak, buruşmak.

uğzal- 1. Ezilmek. 2. Kırışmak, buruşmak.

uğzalcıh 1. Ezilmiş, çökmüş: *"Uğzalcıh poroda uçurap parza çı?"* S. Çarkov (Çökmüş toprak tabakası karşılaşırsa peki?) 2. Buruşmuş, kırışmış.

uh- 1. Duymak, dinlemek, işitmek, sös uhpas söz dinlemez. 2. Anlamak: *"Çornap Iliskecektm annah çazırçathan nimezîn uhçathan."* i. Kotyuşev (Çornap, İliskecek'in ondan sakladığı şeyi anlamış.)

uh (ı.) 1. Mermi, kurşun: *"Klanya, athan uh aylancah polza."* V. Şulbayeva (Atılan kurşun dönecek olsa.) 2. Ok: *"Ur himeste le Kay ibînzer purunğı çaacahtıh uğınıh tattap parğan timîr ustuğın al kilgen."* G. Kazaçinova (Yakın zamanda Kay evine eski yay okunun paslanmış temrenini getirmiş.)

uh (ıı.) Çorap.

uhacıl Duyarlı. Püür uhancıl, çir hulahtığ polcaîi. Atasözü (Kurt duyarlı, yer kulaklı olur.)

uhancı s. Duyarlı, anlayışlı: *"Pökçeh uhancı külTgln/"M.* Bainov (Çözmüş anlayışlı yiğitliğini.)

uhsum *bot.* Soğan.

uhta- (silâhı) Doldurmak.

uhtal- Doldurulmuş, dolu uhtalğan mıltıh dolu tüfek.

uhtığ s. Dolu, mermili (tüfek, tabanca.)

uhvat Maşa.

ukaz Karar, emir, ferman.

ukazatel' Katalog, fihrist.

ukazenie Emir, direktif.

uklon Meyil, eğilim, istidat oh uklon sağcılık.

ukol İğne. ukol it- iğne yapmak.

ukomplektovat Takımı tamamlamak, komple yapmak.

ukrainets Ukraynalı (erkek.)

ukrainka Ukraynalı (kadın.)

ukrainskay Ukrayna'ya ait.

uksus 1. Sirke. 2. Sirkeli.

ul- Ulumak: *"Anın tamağı, ularğa itçetken çili, tartılıza tuşken."* N. Nerbişev (Onun boğazı, ulurken yaptığı gibi, çekilmiş.)

ula- (ı.) (parmağıyla) Göstermek, işaret etmek: *"-E, tîgîne, tîgîne! - salaazınan ulap, hıshıra tüsken Timur."* i. Topoyev (-Hey, işte, işte! - parmağıyla gösterip, bağırmış Timur.)

ula- (ıı.) Ulamak.

ulaar- Saçmalamak, sayıklamak.

ulağ Atlı araba, at arabası.

ulağa Çadır kurma.

ulağcı Atlı arabacı, faytoncu.

ulam (ı.) Daha çok, daha güçlü: *"Hacan ttn alınıp polbin, Ulam tiren patçabıs pis."* V. Mayneşev (Ne zaman nefes alamayıp / Daha da derine batıyoruz.) ulamoh honhhan daha çok korkmuş, at ulamoh kisteptîr at daha çok kişniyor.

ulam (ıı.) Tınaz.

ular- Yorulmak, yorgunluk hissetmek: *"Aar tınıp, ularçathan."* N. Domojakov (Derin nefes alıp, yorulmuş.)

ularsı- Yorgunluk duymak, kendini yorgun hissetmek.

ulaştır- 1. Uzatmak. 2. Bağlamak, birleştirmek: *"Aydo pozınıh çooğın annan andar ulaştırıbohça."* V. Kobyakov (Aydo konuşmasını bir konudan diğerine bağlıyor.)

ulastıra Ardı ardına, müteakiben: *"Ağaa toğır ulastıra hısha arah stol."* V. Şulbayeva (Onun yan çaprazında kısa masa.)

ulastırığl. Uzatma. 2. Bağlatma.

ulastırıl- 1. Uzatılmak. 2. Bağlatılmak.

ulastıns- 1. Birlikte uzatmak. 2. Birlikte bağlatmak.

ulastırt- 1. Uzattırmak. 2. Bağlatmak.

ulay s. Büyük, iri uzun ağas pazında ulay hus odırçaır. -Bilmece, çekiç (Uzun ağaç başında büyük kuş oturur.)

ulğaat- Şiddetlenmek, güçlenmek, (hastalık) ağırlaşmak.

ulğaattır- Ağırlaştırmak, şiddetlendirmek.

ulitsa Cadde, sokak: *"Sala nîme polzah, min, par ip, ulitsada od ir tastabızam."*"V'. Şulbayeva (Ufak bir şey olsa ben gidip sokakta oturuvereyim.)

ultun Ayakkabı tabanı, pençesi: *"Azahtarında uluğ, ultii çoh ipçî kîzînîh maymahtarı holtahnas çörçe."* V. Kobyakov (Ayaklarında büyük, tabansız kadın çizmesi sallanıyor.)

ultur- Ayakkabı pençesi dikmek.

ulturuh Ayakkabı pençesi dikme.

ulu- Ulumak (köpek, kurt.)

uluğ s. 1. Büyük, geniş: *"Annan pasha ol arada uluğ açıh hazaa."* V. Kobyakov (Ondan başka orada büyük açık ahır.) tın uluğ çok büyük, uluğdan uluğ en büyük. 2. Yaşlı: *"Uhnah atırğan teenîn, alnında uluğlardah na isçeh."* V. Kobyakov (Kurşunla vurulma denen şeyi, daha önce sadece büyüklerden dinlemişti.) 3. *mec.* Büyük: *"Çiitter püün uluğ küs."* V. Şulbayeva (Gençler günümüzde büyük güç.) uluğ çastığ büyük yaşlı, uluğ abam dedem, in uluğ en büyük, uluğ omalığ geniş çehreli. uluğ harındazım büyük kardeşim. Uluğlarğa orın pir, kîçîglerge polıs-çör. Atasözü (Büyüklere yer ver, küçüklere yardım et.) ulug îce

babaanne, uluğ pis büyük soba, kuzine, uluğ harın mide. uluğ tın- iç geçirmek, iç çekmek, derin nefes almak. Sağıs talaydan daa çalbah, pîlîs tağdari daa uluğ. Atasözü (Fikir denizden de geniş, bilgi dağdan da büyük.) uluk bukva büyük harf. uluğ nimes küçük. uluğ sooh karakış, uluğ alcaas büyük yanılgı, uluğ hınıs büyük aşk. uluğ manzıtta çok aceleyle, çok acele, uluğ ügredîg yüksek öğretim, uluğ aalcı çiçek hastalığı.

uluğa- Büyümek.

uluğaat- Ağrı fazlalaşmak, hasta ağırlaşmak.

uluğat- Büyümek, büyütmek.

uluğla- Ululamak, yüceltmek, saygı göstermek: *"Pastıhtı uluğlirğa kirek."* V. Şulbayeva (Yöneticiye saygı göstermek gerek.) Uluğnı uluğla, uzada kün körerzîn; kîçîgnî kîçîgle- kîstede kün körerzîn. Atasözü (Büyüğü ulula, uzun gün görürsün, küçüğü koru, gelecekte g ü n görürsün.)

uluğlas Saygı, hürmet: *"Aarlas, uluğlas çoğıl."V.* Şulbayeva (Saygı, hürmet yok.)

uluğlat- Saygı göstertmek, hürmet ettirmek, saydırtmak.

uluğladıs Saygınlık, itibar: *"Kirek, Varya, ulugladıstan nimes, toğın polar ba ol anda?"* V. Şulbayeva (Mesele, Varya, saygınlıktan değil, o, orada çalışabilir mi?)

uluğzıras- Çalım satmak, kibirlenmek, gururlanmak.

uluğzıras s. Gururlu, kibirli, mağrur.

uluğzırha- Gururlanmak, kibirlenmek.

ulus- Uluşmak: *"Hızıl lirde ulusçalar / Hıshı soohha hıstır turıp."* A. Topanov (Kızıl akşamda uluşuyorlar / Kış soğuğunda sıkışıp.)

ulus (ı.) Uluma, uluyuş.

ulus (ıı.)Ulus, millet, halk: *"Amğı ulustan nime le polza sağı."* V. Şulbayeva (Şimdiki halktan her şey beklenir.)

ulut- Ulutmak ada çirîne ay-tıs pirbes; uluğnı uiudar, kîçîgnî kîsteder ata yerine huzur vermez, büyüğü ulutur, küçüğü kişnetir.

umah Masal krş. nımah.

umcu Emzik.

umcula- 1. Emzirmek 2. Bebeği beslemek: *"Sabistl Hoortay apsah - Sabistîh tay ağazı - üs aylığdanoh sığara umculap pastaan polğan."* N. Domojakov (Sabis'i Hoortay ihtiyar, Sabis'in dedesi- üç aylıktan itibaren beslemeye başlamış.)

umculat- Emzikle verdirmek.

umdu- Unutmak krş. undu-.

umırt Kuşkirazı krş. nımırt.

umuh Balta tersi: *"Pıçonnın pazınah paltı umuğınan na saphan çili tenen."* N. Domojakov (Pıçon'un başına balta tersiyle vurmuş gibi gelmiş.)

un Un. puğday un buğday unu. un habı un torbası, kabı.

una- (ı.) Onamak.

una- (ıı.) Ufalanmak, kırılmak.

unans. Pek, çok krş. u ğ a a .

unah s. Ufak. unah drob' ufak saçma.

unal- Ufak parçalara ayrılmak, ufak parçalar şeklinde doğranmak çolğa unal pardım yolda çok yoruldum.

unat- 1. Kırıp parçalamak, ufak parçalara doğramak 2. Kırıp geçirmek, öldürmek: *"Harğalğan çabal ırcılarnı / Unadıp, hanın töğe çat salğan."* İ. Kotyuşev (Lanetlenmiş kötü düşmanları / Kırıp geçirerek kanını dökmüş.)

undar s. Pek. undar köp pek çok.

undu- Unutmak: *"Palam, sağısha kirbe anı, undubıs."* V. Şulbayeva (Yavrum, düşünme onu, unutuver.)

undubas s. Unutulmaz undubas künner unutulmaz günler.

undudul- Unutulmak: *"Ah hır pashanca çir undudılbas."* M. Kilçiçekov (Ak kır basana kadar hiç unutulmaz.)

undul- Unutulmak: *"Türce polarman, payağı Kızı, sağızına undulğan nime kirgendeği*p / 7 / , *kinetîn pazın ködırîp, Aydodan surca."* V. Kobyakov (Çok geçmeden, deminki kişi, aklına unuttuğu bir şey gelmiş gibi, aniden başını kaldırıp Aydo'ya soruyor.) hacanoh undul parğan çoktan unutulmuş.

undut- Unutmak: *"Undut polbinçam, Jcen."* V. Şulbayeva (Unutamıyorum, anne.)

undutçı Unutkan.

unifikatsiya Bir modele göre yapma.

unifitsirovat Bir modele göre yapmak.

univermag Bonmarşe, büyük mağaza.

universal'nay *s.* Evrensel.

universitet 1. Üniversite: *"Novosibirsk universitedlnîn filosofiya fakultedînîh studentî polğam."* V. Şulbayeva (Novosibirk Üniversitesininin, Felsefe Fakültesinin öğrencisi idim.) 2. Üniversiteye ait, üniversiteyle ilgili.

unnuğ s. Faydalı, unnuğ nime çoğıl faydalı bir şey yok.

upakovka Ambalaj, paketleme, balya yapma.

upolnomoçennay Temsilci, delege, murahhas.

upravlenie İdare, yönetim.

upravlyat' idare etmek, yönetmek.

ur- Dökmek, akıtmak: *"Inzer suğnı ur sıhhan."].* Topoyev (inin içine suyu dökmeye başlamış.) çey ur pirgen çay koyup vermiş, imnî stakanğa urubızarğa ilâcı bardağa akıtmak(koymak) Açiina tus salba, ayranına süt urba Atasözü (Acıya tuz ekme, ayranına süt dökme.)

uran Uranyum, uran rudazı uranyum cevheri.

urannığ s. Uranyumlu, urannığ ruda uranyumlu cevher.

uravnenie Denklem, muadele.

uravnilovka Eşit ücret.

urdır- Döktürmek, akıttırmak.

urıl- Dökülmek: *"Haya-tastardah indire suğ urılçathan."* İ. Kotyuşev (Kayalardan taşlardan aşağı su dökülmüş.) çoğartın urılçathan nanmır yukarıdan dökülen yağmur.

urıs- Birlikte dökmek.

urıs Dökme.

urna Kap, teneke, vazo.

urojay Rekolte, ürün, mahsul: *"Köhnîblsçe îdi öskîrîp, Kop urojay alaanar!"* P. Ştıgaşev (Gönlümüzce böyle yetiştirip / Çok ürün alalım.) pay urojay zengin rekolte.

urojaylığ s. Ürünlü, mahsullü, rekolteli.

urojaynost Verim, mahsul.

urok 1. Ders, bir ders saati: *"Urok tooza sim odırğan."* İ. Topoyev (Ders boyunca sesizce oturmuşlar.) 2. Ders, ödev: *"Sanca ibzer pirgen uroktarnı ügrenerge timnençetken."* İ. Topoyev (Sanca ev için verilen derleri öğrenmeye hazırlanıyor.) 3. Ders, ibret, ol ağaa çahsı urok polğan o ona iyi ders olmuş.

ursen Su sıçanı krş. noman, ustan.

uruh Urgan, kendir, ip.

uruhta- Urganla yakalamak (atı.)

urun- 1. Dövünmek, vurunmak, çarpınmak, birbirine vurmak: *"Ol, tîsterın urunıstıra tazıladıbızıp, îsfinen östes oshas tuyuh tabıs sığarıbıshan."* N. Nerbişev (O,. dişlerini birbirine vurarak gıcırdatıp, içinden inleme gibi boğuk ses çıkarmış.) 2. Rastlamak: *"Andamında urun parçathan ooh-teek firîg nimeler hursah tübîne dee çit hala çoğıllar."* N. Nerbişev (Orada

burada rastlayan ufak tefek canlılar kursak dibine de ulaşmıyorlar.)

uruncah Aniden hastalanma, çarpılma.

urundır- Vurdurmak, çarptırmak.

urunıs Vuruşma, dövüşme, çarpışma.

urunıs- Vuruşmak, dövüşmek, çarpışmak, kapışmak: *"Uluğ ırcılar çîli urunıshannar."* İ. Topoyev (Büyük düşmanlar gibi kapışmışlar.) tağ tannan urunıspacah dağ dağa vuruşmaz.

urus- 1. Dövüşmek, vuruşmak, çarpışmak, tutuşmak, kapışmak.

urus Vuruş, dövüş, savaş, kavga: *"Nince urustar köredir Çobat suğ."* N. Domojakov (Nice savaşlar görüyor Çobat ırmağı.)

urushah s. Dövüşken, kavgacı.

uryuk Kayısı kakı.

us- (I.) (ateş, yıldız için) Kaybolmak, sönmek: *"Haraazı irtîp, tan atsa / Hazarızıp usçalar."* A. Topanov (Gece geçip, tan atsa / Ağarıp sönüyorlar.) 2. *mec.* Yanmak: *"Köygem hacan-da, Varya, am us parğam."* V. Şulbayeva (Yandım her zaman Varya, ve şimdi söndüm.) çıltıstar pızınnazıp uzıp parçalar yıldızlar parlayıp sönüyorlar, krş. uç-

uş (I.) UZ, usta: *"Tayğadan as par çörçetken çiit htstı, taap kiltîr ahcı paza ağas-timîr uzı küstîg Sapon."* N. Nerbişev (Ormandan aşan genç kızı, bulup gelmiş avcı ve ağaç, demir ustası güçlü Sapon.) timîr uzı demirci, ağas uzı dülger, doğramacı. Polğan na kirek ustan horıhça. Atasözü (Her iş ustadan korkar.) us hol usta el, uz el, eli uz.

us- (II.) Uçmak, yıkılıp düşmek, kim kiçîre tirek uçıp pardı Yeniseyi geçerken kavak yıkıldı (bil. kirpiklerin kapanması.)

us (II.) 1. Uç. ağas uzında ağaç ucunda, azah uçında pas çör ayak ucunda yürüyor. 2. Son. krş. uç

us-pas *tekr.* Belli, belirgin, belli başlı, uç baş: *"PJree pas ha us-pas toğısha turğızıhar."\I.* Şulbayeva (Başka bir iyi işe sokunuz.)

ushas- Terkileşmek. kistîmzer ushas ardıma terkileş.

ushastır- Terkisine bindirmek.

ushum *bot.* Soğan krş. muksun.

ushun- Uyanmak: *"Hıshırçadıp, ushun parğam."* V. Şulbayeva (Bağırarak uyandım.)

ushur- Uyandırmak.

uslovie Şart, koşul.

uslovnay s. Şartlı, koşullu uslovnay naklonenie *gr.* şart kipi.

usta- (I.) (kalem ucu) Sivriltmek, açmak.

usta- (II.) Yönetmek: *"Yağornınoh ustaanınan aaldağt çiit ulus pastağızın na kolhoz çonına, şkoladağı olğannarğa çîli, 'yolka' irtîrdîler."* N. Nerbişev (Yağor'un idaresinde gençler, ilk kez kolhoz halkına, okul çocuklarına yaptırır gibi, noel ağacı süslettiler.)

ustağ Yönetme, idare etme: *"Minneti dee hay-hay purun olar / Naa ustağlarnı ohnaptır."* V. Maynaşev (Benden çok çok önce onlar / Yeni yönetimleri anlamış.)

ustağcı Rehber, önder, lider, yöneten, idareci: *"Surığnı pögîher, ustağcı polzahar."* V. Şulbayeva (Sorunu çözünüz, yönetici iseniz.)

ustağ-pastağ *tekr.* Yönetme, idare.

ustai- Sivrilmek, keskinleşmek, açılmak.

ustan Su sıçanı krş. noman, ursen.

ustas- Keskinleştirmek, sivriltmek.

üstat- Keskinleştirmek, sivriltmek.

ustav Tüzük, nizamname.

ustay- 1. (yukarı) Dikilmek, yükselmek: *"Uçuhçan nime çoğar ide köstel*

parğan çili, ustay turçattır." İ. Kotyuşev (Uçan şey yukarı doğru ışık saçar gibi yükseliyor.) İ. Kotyuşev 2. Surat asmak.

ustayt- 1. (yukarı) Dikmek, yükseltmek. 2. (öne.dışarı doğru) Çıkartmak, büktürmek: *"İmin ustayla arah tuttah."* M. Kokov (Dudaklarını bükerek tut.)

ustığ s. Sivri, keskin, ustığ pastığ sivri uçlu, ustığ salaa işaret parmağı.

ustuh Dirsek.

ut- Utmak, kazanmak.

uthuş Utuş, utma.

utığ Utuş, utma.

utır- Utturmak, kaybetmek: *"Haydi ider ze utır salğanda."* M. Kokov (Ne yapacaksa kaybettiğinde.)

utıs Utuş, utma.

utızığ Galibiyet utızığ çoh beraberlik, berabere, kimsenin galip gelememesi.

util'-sıryo Hurda.

utopiçeskay s. Ütopik, hayali.

utopiya Ütopya, hayal.

utrennik Matine.

uttır- Utturmak.

uttırıs- Birlikte utturmak.

uttırıs Utturuş, utturma.

uttırt- Utturtmak.

utuh 1. Kuyu. 2. Kuyuya ait.

utyug Ütü.

uuca (<uluğ ice) Babaanne: *"Uucam minin paza plsser haybas."* V. Mayneşev (Babaannem benim yeniden bize. akmaz.)

uucan Babaanneciğim (çocuk dili.)

uul-(ı.) Ovulmak.

uul- (ıı.) Güneşten rengi solmak.

uura- Eskimek, yıpranmak (ayakkabı vb.)

uustan- Küfretmek, ağzını bozmak.

uustancıh s. Küfürbaz, ağzı bozuk.

uvertyura Uvertür.

uvol'nyat' Terhis etmek.

uy- Uymak.

uya (ı.) 1. Yuva, kuş evi: *"Olar amdı, uya gazap, palaların sığarıp öskirçeler."* V, Kobyakov (Onlar şimdi, yuva yapıp, yavrularını çıkarıp büyütüyorlar.) 2. Yuva, ev: *"Hudaydan, çurtıbıs amir polcah, uyabıs pik tuman."* V. Tatarova (Tanrıdan yurdumuz sakin idi, yuvamız sağlam kaldı.) uya çaza- yuva yapmak, hus uyazı kuş yuvası, tanah uyazı tavuk tüneği, aday uyazı köpek kulübesi, hımısha uyazı karınca yuvası, aarlar uyazı arı yuvası veya kovanı.

uya (ıı.) Mafsal, eklem.

uyaat- Düşmek, devrilmek, yıkılmak.

uyadı çoh s. Utanmaz, küstah.

uyadıs Utanma, sıkılma, arlanma.

uyadıstığ s. Utanç verici: *"Uluğ uyadıstiğ kirek pastalıbıstı."* N. Domojakov (Büyük utanç verici iş başladı.)

uyala- Yuva yapmak.

uyalan- Yuvalanmak.

uyalas- Yuva yapmak.

uyalat- Yuva yaptırmak.

uyalığ s. Yuvalı.

uyan s. 1. İstidatsız, kuvvetsiz, zayıf, çelimsiz: *"Hay plreeleri hoptançalar: Haydağ tın uyan, çoh tîl pistin."* M. Kilçiçekov (Bazıları şikâyet ediyorlar: Ne çok zayıf, yok dilimiz.) 2. Kıt, cüzi, az.

uyat Utanma, sıkılma: *"Minin uyadım am daa par, haydağ harahnah olarzar körem?."* V. Şulbayeva (Benim utancım hâlâ var, hangi gözle onlara bakacağım.)

uyat- Utanmak, sıkılmak: *"Çoo uyatham."* V. Tatarova (Çok utandım.)

uyatçı s. Utangaç, sıkılgan.

uyattır- Utandırmak: *"Uyattıra sıhhan apsahtıh ünî."* A. Çerpakov (Utandırır gibi çıkmış ihtiyarın sesi.)

uyezd Kaza, ilçe.

uyezdnay *s.* ilçeye ait, ilçeyle ilgili.

uygu Uyku: *"Anı Kamat apsah uyğuzı hanğanca daa uzudarcıh."* V. Kobyakov (Onu Kamat ihtiyar uykusu kanana kadar da uyuturdu.) halın uygu derin uyku, uyğu-çadın çoh uykusuz, uygum han pardı uykuya kandım, Sağızın pik tutsafi, çadıp amir uzirzin; sağızın saybi tutsan, uyğu-çadın çoh çadarzın. Atasözü (Fikrini sağlam tutarsan, yatıp rahat uyursun, fikrin dağınıksa, uykusuz yatarsın.)

uyğucı s. 1. Uykucu, çok uyuyan: *"Uyğucı kîzîlernî oray turğannah sizînçem."* N. Tinikov (Uykucu kişileri geç kalkmalarından anlıyorum.) Uyğucı tüzînde dee uzupça. Atasözü (Uykucu düşünde de uyur.) 2. Uykucu, uyku sever.

uyğulığ s. Uykulu: *"Anın uyğulığ harağına pastap pır dee nime körmmin..."* V. Kobyakov (Önce onun uykulu gözlerine bir şey görünmeyip...)

uyğumzıra- Uyuklamak.

uyğumzıras- Uyuklaşmak uygumzırazıp odırğannar uyuklaşıp oturmuşlar.

uyğumzırat- Uyuklatmak.

uyıhu Uyku krş. uyhu.

uysta- Köpeği kışkırtmak, birine saldırtmak.

uzaan süt Yoğurt.

uzada 1. Uzunlamasına, boyunca. 2. Uzun Uluğ çooğın issen uzada künnî körerzîn. Atasözü (Büyük sözünü dinlersen uzun gün görürsün.)

uzah (ı.) Yonga, kisçem kisçem uzağı çoğıl. Bilmece, demir kesmek. (Kesiyorum kesiyorum yongası yok.) krş. tap, tapçıh.

uzah (ıı.) s. 1. Uzun, uzun zaman: *"Çe anın irtengî örinlzl uzah polbaan."* N. Nerbişev (Fakat onun sabahki mutluluğu uzun sürmemiş.) Sağızın çarıh polzın, cazın uzah polzın. Dua (Düşüncen aydınlık olsun, yaşın uzun olsun.) 2. Uzak. uzah çolğa par- uzak yola gitmek.

uzahta- Yonga toplamak.

uzan- Bir şeyi öğrenmeye çalışmak.

uzancıh (kîzî) Usta.

uzandır- Ustalaştırmak.

uzara- Uzamak, uzunluğuna durmak.

uzarat- 1. Uzatmak 2. *mec.* Uzatmak: *"Ür nimes tapsabin odırıp, pazoh çooğın uzarat sıhhan." M.* Tatarova (Azıcık ses çıkarmadan oturup, yeniden konuşmasını uzatmış.) çurtastı uzarat- hayatı uzatmak

uzat- Uzatmak.

uzbek Özbek.

uznik Mahpus, esir.

uzu- 1. Uyumak: *"Uzup pahzamoh, hığırgalar."* V. Şulbayeva (Uykuya dalınca, çağırıyorlar.) Uyğucı tüzînde dee uzupça Atasözü (Uykucu düşünde de uyur.) 2. Yatmak, biriyle yatmak: *"Noğa min annah uzim?'* V. Şulbayeva (Niçin ben onunla yatayım?) 3. Donup kalmak. 4. (yoğurt) Oluşmak.

uzun s. 1. Uzun: *"Uzun odırçıhta İvan Petroviç gazeta hığ irip odırça."* V. Şulbayeva (Uzun oturakta İvan Petroviç gazete okuyarak oturuuyor.) Sağalı pozınan uzunoh. -Bilmece, ip ve iğne. (Sakalı boyundan uzun.) 2. Uzun, uzak çol uzun yol uzun. 3. Uzunluk stol uzum masa uzunluğu, uzun hollığ, uzun tîlllg uzun dilli.

uzur- Yere yıkmak, devirmek, keserek yıkmak: *"Arığ kilde ağas uzurarğa alay ba hıra tartarğa."\/.* Şulbayeva

(Temiz havada ağaç kesmeye veya ekin çekmeye.)

uzus- Birlikte uyumak.

uzut- 1. Uyutmak: *""Anı Kamat apsah uyğuzı hanğanca daa uzudarcıh."* V. Kobyakov (Onu Kamat ihtiyar uykusu kanana kadar da uyuturdu.)

2. Bayıltmak: *"Marğa, oolahtannın pazı hırında turıp, ağaa uzutçan nime çıstandırğannar."* İ. Kotyuşev (Marğa, oğullarının başı ucunda durup, ona bayıltıcı nesne koklatmışlar.)

- ü -

übdür *s.* Karmakarışık (saç.)

übür- 1. Üfürmek: *"Uluğlar çili anı übürîp alğan, anan tamızıbıshan."*\. Topoyev (Büyükler gibi onu üflemiş sonra yakıvermiş.) ot übür- ateşe üflemek. 2. (rüzgâr) Esmek: "Çil, kil, aalzar übürçe." i. Topoyev (Yel, rüzgâr köye doğru esiyor.)

übürdîr- Üfürtmek.

üçîncî *s.* Üçüncü krş. üzîncî.

üçölen *zf.* Üçü birlikte krş. üzölen.

üçün *e.* İçin: *"Mında toğınar üçün Moskvada akademiyanı tooshan tipçe."* G. Topanov (Burada çalışmak için Moskova'da akademiyi bitirmiş diyor.) çurtas üçün kürezîg yaşam için mücadele, kniga üçün pis salkovay töledîm kitap için beş ruble ödedim.

üçürgü Eyerin altına konan keçe: *"Jönde üçürgüzîn kiçîmge salıp.."* N. Domojakov (Tepede eyer altlığını derinin üstüne serip.) pozrah adım çügürîbîstî, üçürgüzı çat haldi. -Bilmece, ateş ve kül (Boz atı koşup gitti, eyer keçesi yatıp kaldı.)

üdes Uğurlama.

üdes- Uğurlamak: *"Çashıda olarnah toğasçam / Küsküde, tlzen, üdesçem."* N. Tinikov (Baharda onlarla karşılaşıyorum / Güzün ise uğurluyorum.)

üdestîr- Geçirmek, uğurlamak.

üdîr- Öldürmek.

üg- Yığmak, kümelemek, toplamak: *"Çlcen nimelernı Apçaynıh alnına üüp le tur."G.* Topanov (Yiyecekleri Apçay'ın önüne yığıp duruyor.) harnı pîr çirge üg- karı bir yere yığmak, üüp salğan nime küme, yığın.

ügbek s. Karmakarışık (saç.)

ügdere- (saç) Karmakarışık olmak: *"Közenek azıbıshanda, anın alnında ügderep parğan sastığ Sanpir apsah turçathan."* S. Çarkov (Pencereyi açtığında, onun karşısında karışık saçlı Sanpir ihtiyar durmuş.)

ügdereen *s.* (saç) Karmakarışık.

ügderet- Saçları, tüyleri karıştırmak.

ügre Çorba: *"Çarbalığ la ügre polza, paza pîske pır dee nime kirek çoğıl."V.* Şulbayeva (Yarmalı çorba olsa, bize başka bir şey gerekmez.) kapustalığ ügre lahana çorbası.

ügredîg Öğrenim, öğretim: *"Abakannan ol çil ügredîg toos kilgen, Abis."* M. Bainov (Abakan'dan o yıl öğrenimini bitirip gelmiş, Abis.) Miilîg pasha ügredîg kirek çoğıl. Atasözü (Beyinli başa öğretmek gerekmez.) naa ügredîg çil yeni öğretim yılı. uluğ ügredîg yüksek öğrenim.

ügredîglîg *s.* Öğretimli, öğrenimli: *"Sindeg uluğ ügredîglîg kizl plsnen hada nime ider mında."* G. Topanov (Senin gibi yüksek öğrenimli kişi, bizimle birlikte ne eder burada.)

ügredîl- Öğretilmek, öğrenim yapılmak: *"Şkolada amdı ügredllbes, tipçe."* A. Kuzugaşev (Okulda şimdi öğrenim yapılmaz diyor.)

ügren- 1. Öğrenmek: *"Mında kilzeler, pos tîlîn ügren pararlar."* A. Çerpakov (Buraya gelseler, kendi dillerini öğrenirler.) 2. Öğrenim görmek, okumak: *"Min agronomğa daa ügrenzem, olanay toğısta polbassım."G.* Topanov (Ben ziraat okusam da, sıradan işte çalışamam.) Ügrenmezen, nime pîlbessîn. Atasözü (Öğrenim görmezsen, bir şey bilmezsin.) 3. Alışmak: *"Çarir, Yuracah, sin minin picemnln oolğızm nooza, ügren parğam Apçay tip adap."* G.

Topanov (Tamam, Yuracık, sen benim kız kardeşimin oğlusun ne de olsa, alışmışım Apçay diye söylemeye.) tamkaa ügren- sigaraya alışmak, uroktı ügren- dersi öğrenmek, çalışmak.

ügrencî Öğrenci, pîzîncî klasstın ügrencîzî beşinci sınıf öğrencisi.

ügrenîs Öğrenme, öğreniş.

ügret- 1. Eğitmek, yola getirmek: *"Paza pabaharğa sölim, ügret salbazalar, şkoladah sığara sürîbîzerbîs."* A. Kuzugaşev (Yine babanıza söyleyeceğim, yola getirmeyeceklerse okuldan çıkarıp atacağız.) 2. Okutmak, okula göndermek: *"Ool öskîr pirgen, ügret salğan."* A. Çerpakov (Oğlan büyütmüş, okula göndermiş.) 3. Tembihlemek: *"Maymah paza kögenek-stan çoohtazarzıh, ügretçe Torka."* V. Kobyakov (Ayakkabı ve elbiseyi konuşmasını tembihliyor, Torka.)

ügretçî Öğretmen: *"Olarnı peer ügretçîlerîAlisa Pavlovna ıshan."* F. Burnakov (Onları buraya öğretmenleri Alisa Pavlova göndermiş.)

ügü *zool.* Puhu kuşu.

ügürsü *bot.* 1. Salatalık, hıyar. ügürsünî hıcırada taynap alıp salatalığı kütürtüyle çiğneyip 2. Salatalıklı, hıyarlı.

üküs- 1. Dörtnala gitmek, adına altancıh, hamcı saap üküs salcın atına atlamış, kamçı vurup kaçmış. 2. Kaçıp gitmek: *"Ol ibınzer nandıra üküs salarğa itken."* N. Domojakov (O, dönüp evine kaçmak istemiş.) üküs sal- kaçmak.

üküs 1. Dörtnala. 2. Sıçrama, sıçrayıp gitme.

ül- 1. Yatağından taşmak. 2. *mec.* Taşmak: *"Ülîp sıhhan hayı pastıra / Hazır Mool hanı pu kildi"* M. Bainov (Taşıp çıkan destanı yolundan / Gaddar Moğol hanı işte geldi.)

ülce Babaanne.

ülcen Nine, haminne.

ülces *zool.* Balık adı.

üle- 1. Bölmek. 2. Dağıtmak: *"Harlan salğan süümegînen olarğa siy ihtar ülepçe."* N. Tinikov (Karlanmış torbasından onlara hediyeler dağıtıyor.)

ülel- 1. Bölünmek. 2. Dağıtılmak.

ülen *zool.* Balık yavrusu krş. ölen.

üleş Bölme, bölüştürme, taksim.

üleş- Bölüşmek, üleşmek: *"Pîs anman, kömesti dee polza / Astamahtı, ülez'ıp kop çeebîs."* İ. Kapçıgaşev (Biz onunla, az da olsa / Yiyeceği bölüşüp çok yedik.)

ülestîr- Bölüştürmek, üleştirmek.

ülestîrîg Üleştirme, bölüştürme.

ület- Böldürmek, dağıttırmak.

ülgen *mit.* Ülken.

ülger Ülker.

ülgü (ı.) 1. Egemenlik, hâkimiyet, iktidar: *"Am Sovet ülgüzlnde anın adı 'Sovetskay Hakasiya."* M. Arşanov (Şimdi Sovyet egemenliğinde onun adı "Sovyet Hakasya") 2. Töre, âdet, alışkı, 3. Kanun, nizam.

ülgü (ıı.)Patron, biçki modeli, kalıp Söögî çoh kîzî çoh polcan, ülgüzî çoh ödîk çoh polcan. Atasözü (Soyu olmayan insan olmaz, kalıbı olmayan ayakkabı olmaz.)

ülgülîg (ı.) S. 1. Egemen, hâkim olan. 2. Kanunlu, nizamlı.

ülgülîg (ıı.) *s.*. Kalıplı, patronlu, biçki modeli olan.

ülirî *mat.* Bölme.

ülükün 1. Bayram: *"Küdetke ülükün polıbıshan, sıray-çüzî anın pu tuşta çaraan."* F. Burnakov (Küdet'e bayram olmuş, yüzü onun bu sırada parlamış.) 2. Tatil günü, pazar günü. 3. *mec.* Bayram, sevinçli

gün: *"Püün pîstîn ülükün: Pana toğıs taap alğan."* V. Şulbayeva (Bugün bizim için bayram, Pana iş bulmuş.)

ülükünne- 1. Bayram yapmak. 2. Tatil yapmak.

ülükünnes- 1. Bayramlaşmak. 2. Birlikte tatil yapmak.

ülükünnet- 1. Bayram ettirmek. 2. Tatil yaptırmak.

ülüs Pay, hisse, ülüş: *"Annanar tööy nimes ülüzMs."* N. Tinikov (Bu yüzden eşit değil ülüşümüz.) Çazağ kîzînîn ülüzîn attığ kîzîalbas. Atasözü (Yaya kişinin payını atlı kişi almaz.)

ülüstîg s. Hisseli, paylı: *"A min irte le turçam, îkî ülüstîg polçam!"* N. Tinikov (Ve ben erken kalkıyorum, iki ülüşlü oluyorum!) İrtecî kîzîî kî ülüstîg. Atasözü (Erkenci kişi iki ülüşlü.)

ümekte- Emeklemek.

ün 1. Ses: *"Öörlîg ünnen anımcohtasça."* N. Tinikov (Sürü hâlinde sesle vedalaşıyor.) çahsı ün güzel ses. ötîg ün tiz ses. ün pir- seslenmek. 2. Ton, ses tonu.

ün paarlığ İyi kalpli, yumuşak huylu.

ünde- Sessizce yaklaşmak.

ündes Seslenme.

ündes- Seslenmek, cevap vermek: *"Noni ündezer ornına, hol niinî îstînen hol çızıncah-pladı sığar kilgen."* A. Çerpakov (Noni cevap vermek yerine, kolunun yeni içinden el havlusu çıkarıp gelmiş.)

ündezîg Cevap, seslenme: *"Tf ağaa ündezîg çoh halbaan."* N. Tinikov (Melez ağacı onu cevapsız bırakmamış.)

ünne- Seslemek, seslenmek.

ünnen- Seslenmek: *"Amoh ittîrerbîster ağaa, -çoyırhos ünnengen çoon kîzî."* N. Domojakov (Şimdi ür yaptırırız ona, yaltaklanarak seslenmiş iri bir kişi.)

ünnendîr- Seslendirmek: *"Hacannah halın uyguda polğan Targı çul çazızı ushuna çaçıraan, anın köksîn ünnendîrceh püür."* M. Kokov (Ne zamandır derin uykuda olan Targı Çul ovasını sıçratıp uyandırmış, onun bağrını seslendirmiş kurt.)

ünnet- Seslendirmek, gürültülü hâle getirmek: *"Çarıh ünnen çoohtan tur Ças tayğanı ünnettîn."* A. Topanov (Parlak sesle konuşuyor / Y a ş ormanı gürlettin.)

ünnîg *s.* 1. Sesli: *"Ağaa çoon ünnîg aday ür sıhhan."* N. Tyukpiyekov (Oraya kalın sesli köpek ürüp çıkmış.) *"Nımzah ünnîg hakas çooğı."* A. Kuzugaşev (Yumuşak sesli hakas konuşması.) 2. Ünlü, sesli, tonlu ünnîg sogiasnaylar tonlu ünsüzler (gr.)

ür *zf.* Uzun (zaman): *"Kris oolğı, amir hılıhtığ, çaban polip ür toğın parir."* A. Çerpakov (Kris oğlu, sakin huylu, çoban olarak uzun zamandır çalışıyor.) ürde eskiden, ürde nimes yakında: *"Ür nimeste pır pastıhha kîrgem."* G. Topanov (Yakın zamanda bir yöneticiyle görüştüm.) ürden peer eskiden beri.

ür- (ı.) Örmek, arğamcı ürerge ip örmek, sürmes ür- saç örmek, belik örmek.

ür - (ıı.) 1. Ürmek, havlamak: *"Çohırah, anı körîp, ağaa udur oylap, ürçetken poltır."* V. Kobyakov (Çohırah, onu görüp, ona karşı koşup, havlamış.) Çahsı azıraan aday eezîne udur ürçe. Atasözü (İyi beslenen köpek sahibine karşı ürer.) 2. Esmek, uluğ nimes çil ürçe hafif rüzgâr esiyor.

ür- (ııı.) Üflemek: *"Çeynî çîrçenîh hırinah, sooda ürîp, üstüne-üstüne*

oortap îçîpçe." V. Kobyakov (Çayı fincanın kenarından, üfürüp soğutarak, üst üste yudumluyor.)

ürbe Eldiven başparmağındaki nakış.

ürbenne- Ürkmek, irkilmek: *"Pacah iney, ürbennebinen, urukken harahtarınan honcığınzar körgen."* M. Kokov (Pacah nine, irkilerek, ürkek gözlerle komşusuna bakmış.) krş. ürgü-, ürük-

ürden ala Çoktan beri.

ürdîr- (II.) Ürdürmek, havlatmak.

ürdîr- (III.) Estirmek.

ürdîr- (I.) Ördürmek.

Ürdün Örs kemiği.

üre- 1. Eskimek, yıpranmak. 2. Ölmek: *"Pabam çat halğan çaada / Itsem astan astap üreen."* M. Bainov (Babam dönmemiş savaştan / Belki de acından ölmüş.) 3. Yoksul düşmek.

üredîg Yıkım, yağma.

üredîgcî Barbar.

üreg Zarar, ziyan: *"Hanca nımırham haap parizın / Pozın daa sanabaan polarzın?/ Mağaa üreg le itçezîn."* N. Tinikov (Ne kadar yumurtamı kapıp gittin / Kendin de saymamış olmalısın? / Bana sadece zarar veriyorsun.)

üreken İhtiyar kadın.

ürel Belâ, felâket, afet.

üren (I.) 1. Tane, tohum: *"Çahsı üren oray sıhçan."* V. Şulbayeva (iyi tohum geç çıkar.) **üren sal-** tohum ekmek. 2. Meyve.

üren (II.) Balta tersi, dövdü.

ürenne- Ekmek.

ürennes- Birlikte ekmek.

ürennes Ekim.

ürennet- Ektirmek.

ürennlg *s.* 1. Tohumlu, tohumu olan. 2. Meyveli, meyvesi olan.

üret- 1. Eskitmek, yıpratmak. 2. Bozmak, yıkmak. 3. Yoksullaştımak.

ürgen- Öğrenmek krş. ügren-.

ürgü- Ürkmek, korkmak.

ürgün- Ürkmek.

ürgüncek Ürkek.

ürgüs Ürkme.

ürgüs- Ürkütmek.

ürgüt- Ürkütmek.

ürügîstîg s. Ürkütücü: *"Paza pazında ön-pazı ürügîstîg sağıstarnı hıymırat sıhhannar."* N. Domojakov (Yine başında çeşitli ürkütücü düşünceler kaynamaya başlamış.)

ürîn- (I.) Kendi saçlarını örmek.

ürîn- (II.) Sevinmek, hoşnut olmak, keyiflenmek, krş. örîn-.

ürîndîr- Sevindirmek, neşelendirmek, keyiflendirmek, hoşnut etmek krş. örîndîr-.

ürîs- (I.) Birbirinin saçlarını örmek.

ürîs- (II.) Havlaşmak, ürüşmek: *"Tîgdemında aday ürîskenî istlledîr."* V. Kobyakov (Oradan buradan köpek havlamaları işitiliyor.)

ürîs Ürüş, ürme, havlama, adaylarnın ürîzî köpeklerin ürmesi.

ürkezoo/. Dağ sıçanı.

ürte- Yakmak krş. örte-.

ürtek *zool.* Ördek. îrgek ürtek erkek ördek, tîzî ürtek dişi ördek, has ürtek gri ördek. krş. örtek.

ürtün Harman: *'Tan alnındoh ürtünnerde tartılıp tozın ködîrılçe."* A. Topanov (Tan vakti harmanlarda toz çekilip yükseliyor.)

ürügîs Ürkme, ürküntü: *"Pray öör ürügîske habıla tüzer."* N. Nerbişev (Bütün sürü ürküntüye kapılır.)

ürügme Kaymak.

ürük- Ürkmek: *"Pahlap alıp, kire halğanda, Payusa ürügîbısken."* A. Çerpakov (Bakıverip girdiğinde Payusa ürkmüş.) krş. ürgü-.

ürükpey *s.* Delişmen, zıpır: *"Harahtar ürükpey toçırasçalar."* İ. Topoyev (Gözler delice fır dönüyorlar.)

ürüktîr- 1. Kokutmak, heyecanlandırmak, ürkütmek. 2. Ortalığı karıştırmak.

üs (ı.) ÜÇ: *"Payaağı üs oolah am daa hada çörçeler."* F. Burnakov (Deminki üç oğlan hâlâ birlikte yürüyorlar.) üs hatap üç kere. üs çıllığ plan üç yıllık plân. üs muyğa Orion takım yıdızı

üs (ıı.) Yağ. Anğ itten üs sıhpaan, arğaasnan toğıs pütpeen. Atasözü (Zayıf etten yağ çıkmaz, tembelle iş olmaz.) palın üzî balık yağı.

üs (m.) *zool.* Vaşak krş. çohır an.

üs- 1. Kesip koparmak. 2. Plânı, anlaşmayı bozmak. 3. Sözü kesmek.

üskür- Hırıldamak.

üskür- Öksürmek.

üste- Yağ sürmek.

üstîr- Kestirmek: *"Min arğanardan tudıp alim, -tabızıp kügürt küzüreenîne üstîrîbîsken lliskecek."* İ. Kotyuşev (Ben arkanızdan tutayım, sesini gök gürlemesine kestiriyor İliskecek.)

üstü Üst, üstü: *"Torğayahtar cazı üstün köglendîrîp sarnasçalar."* V. Kobyakov (Toygar kuşları ova üstünü ötüşüp şenlendiriyorlar.) Tas üstünde as öspeen, paynın haraana is tolbaan. Atasözü (Taş üstünde ekin yetişmez, zenginin gözüne mal dolmaz.) çir üstü yeryüzü, üstîndegî üst, üstteki. üstîndegî irîn üst dudak. üstündegî sağal bıyık.

üstînsarhı s. Güney, güneydeki.

üstînsarıh Güney.

üstük- Acele etmek: *"Çıılıshan çonğa, sös pılaza, üstük turlar."* F. Burnakov (Toplanan insanların sözünü kesip acele ediyorlar.)

üstün haptıra Üstünkörü, gelişigüzel.

üt (ı.) Delik, hulah üdî kulak deliği, ine üdî iğne deliği.

üt (ıı.) Öd krş. ööt.

üte- Delmek, yarmak: *"Kiinî tobıra ütepçeler."* M. Arşanov (Göğü ortadan yarıyorlar.) hulah ütîrge kulak delmek.

ütert- 1. Oyalamak, eğlendirmek. 2. Teselli etmek: *"Ütertîp, sös pirgenge tööy tabıs sığarıbıshan lliskecek."* I. Kotyuşev (Teselli edip, söz verir gibi ses çıkarmış İliskecek.)

ütertîg Teselli: *"Anan ütertıg pirîp."* N. Domojakov (Sonra teselli edip.)

ütes- Birlikte delmek.

ütet- Deldirmek.

ütte- Matkapla delmek.

üttes Matkap, delgi.

üttîgs. Delikli, üttîg timîr tüfek, silâh: *"Minîn üttîg timîr nime pray timde."* V. Kobyakov (Benim tüfek ve mühimmat hepsi hazır.)

üükte- Bağırmak, seslenmek.

üül- Yığılmak, kümelenmek.

üüldîr- Yığdırmak, kümeletmek.

üze sap- Kesip koparmak, üze toor- doğrayıp ayırmak, üze tart- çekip koparmak.

üzek Kazık.

üzîk 1. Kesinti, kırıntı. 2. Yırtık, lime lime üzîgî çoh fasılasız, arasız, biteviye. 3. Bölüm, parça: *'Tan solbanında toğazığ' Poemadan üzîk"M.* Bainov ("Tan Çolpan ı nda Karşılaşma" hikâyesinden bölüm)

üzîl- Kesilmek, kopmak, sınırlanmak: *"Toraynın daa çorığı pîree çirde ibîne çitkelekke üzîl parbas kirek."* A. Çerpakov (Toray'ın da yolu bir yerde, evine ulaşmadan kesilmemeli.) Üzîlbes curt polzın, toozılbas honıh polzın. Atasözü (Uçsuz bucaksız yurt olsun, bitmez tükenmez hayat olsun.) tını üzîl

par- ölmek. üzîlbes arğamcı kopmaz (sağlam) urgan. tölî üzîl- nesli tükenmek.

üzîncî Üçüncü: *"Pu la öör hoynın soonan çörîp, üzîncî çili park."* V. Kobyakov (Bu koyun sürüsünü otlatmaya başlayalı üç yıl oluyor.)

üzölen *zf.* Üçü birlikte.

üzü- 1. Üşümek: 2. Donmak, çok üşümek *"Anan pabam pray üzüp parğan kilgen."* V. Kobyakov (Oradan babam çok üşüyerek gelmiş.) krş. uçu-.

üzür- (ı.) 1. Ölçüp biçmek, görüşmek, müzakere etmek: *"Üzürçeler, pökçeler, kirek çaradığ sığarçalar."* S. Karaçakov Müzakere ediyorlar, çözüyorlar, gerekli kararı çıkarıyorlar.) 2. Seçmek: *"Oblastta hınğan na sovhoztı, kolhoztı üzürîp al, anzın daa çaratçam."* G. Topanov (Bölgede sevdiğin sovhozu, kolhozu seç, buna rıza gösteriyorum.) 3. Değerlendirmek: *"A pu surığnı pozı daa üzürîp alar, nimee kîzîlernî tik çirge toğıstarınan çara tartar."* S. Karaçakov (Bu sorunu kendisi değerlendirir, niçin insanları boş yere işlerinden çıkaracak.)

üzür- (ıı.) Söndürmek: *"Ört üzürcennernî hığırtbızarğa kirek!"* İ. Topoyev (Yangın söndürenleri çağırmak gerek.) ört üzürcen maşina yangın söndürme aracı.

üzür Tutumlu, ekonomik.

üzürgen Havyar.

üzürîg 1. Seçme. 2. Müzakere etme, görüşme: *"Ol üzürîgde olğan-uzah taa, kirî-huruğ daa huruğ halbinçathan."* N. Nerbişev (O görüşmede çoluk çocuk da, yaşlı ihtiyar da boş durmamış.)

üzürîglîg *s.* 1. Seçimli. 2. Müzakereli.

üzürîl- 1. Seçilmek. 2. Müzakere edilmek, görüşülmek.

üzürîs Müzakere etme, görüşme.

üzürîs- Müzakere etmek, görüşmek.

üzürle- Ekonomik davranmak, tasarruf etmek, idareli davranmak.

üzürles Tasarruf, ekonomi.

üzürlel- Ekonomik olmak.

üzürlet- Ekonomik yapmak, idareli davrandırmak, tasarruf ettirmek.

üzürlîg s. Ekonomik, tasarruflu.

üzüt (ı.) Yara, çıban, uçuk. irnîne üzüt odırıbıshan dudağında uçuk oluşmuş.

üzüt (ıı.) Ruh, ölen kimsenin ruhu.

üzüt- Üşütmek.

-V-

vagon Vagon: *"Soona ildîrîp vagonnarnı."* M. Arşanov (Arkasına alıp vagonları.)

vagonnığ s. Vagonlu: *"Alton vagonnığ paravoz / Aran-çula çili kistepçe."* S. Kadışev (Altmış vagonlu lokomotif / Yiğit at gibi kişniyor.)

vagonetka Vagonet: *"Ruda tartıpçathan vagonetkalarnı sınıhtap pastaan."* S. Çarkov (Maden filizi çeken vagonetleri denemeye başlamış.)

vagonovojatay Vatman.

vahta Vardiya, vahta tur- vardiyaya kalmak.

vakansiya Münhal yer, açık memurluk.

vakantnay *s.* Münhal, açık, açık bulunan, vakantnay orın münhal yer.

vaksa Kundura boyası.

vaktsina Aşı.

val's Vals.

valentnost' *kim.* Birleşme değeri.

valer'yanka Kediotu.

valyuta Döviz, valyuta kurzı döviz kuru.

vanna Banyo.

vannalığ *s.* Banyolu vannalığ komnata banyolu oda.

var Zift.

varen'e Reçel: *"Çayğa, hınzan, mööt, varen'e, sahar salıp al."* N. Tyukpiyekov (Çaya, istersen; bal, reçel, şeker koy.)

variant Varyant.

variatsiya Varyete, varyasyon.

varvar Barbar.

varvarskay Barbarca.

vassal Bağımlı derebeyi.

vata Pamuk.

vataiığ *s.* Pamuklu, vatalığ çorğan pamuklu yorgan.

vatin Vatka astar.

vaza Vazo.

vazelin Vazelin, vazelin hayağı vazelin yağı.

vedomost' Bordro.

vedomstvennay s. Genel müdürlüğe bağlı.

vedomstvo Genel müdürlük.

veer Yelpaze.

vegetativnay Bitirici.

vegetatsiyonnay Vejetasyon.

vek Yüzyıl, asır, çağ, devir: *"Harashı vekternî tobıra / Irgîler çurtı körindî."M.* Bainov (Karanlık çağlar boyunca / Eski hayat yaşandı.) tas vegî taş devri, ortın vekter orta çağ. çibîrgîncî vek yirminci asır. atom vegî atom çağı.

veksel' Senet, bono.

velikay Ulu, yüce.

velosiped Bisiklet.

velosipedist Bisikletçi.

vengerets Macarlar.

vengerka Macar.

vengerka Macar dansı.

venok Çelenk.

ventilatsiya Havalandırma.

veranda Veranda.

verf Tersane.

Verhovnay *s.* Yüksek.

vermişe!' Tel şehriye.

vermişel'lig s. Şehriyeli. vermişeî'lig ügre şehriye çorbası.

versiya Rivayet, versiyon.

versta Verst: *"Çarım verstaca polar."*İ. Topoyev (Yarım verst kadardır.)

verstak Tezgah.

verşok Verşok.

vertka Sayfa bağlama.

vesı Terazi, tartı.

vestibyuP Vestibül, dalan.

vestnik Haberci.

vetçina Jambon.

veteran 1. Gazi. 2. Emekli, emektar.

veterinar Veteriner, baytar.

veyalka Kalbur makinesi.

vıbirat Seçmek.

vıbor Seçim.

vıkluçatel' Elektrik düğmesi.

vımpel Flama.

vıstavka Sergi. Vıstavkaa par polbazaîî, hozınma, harazıp toğmzan pararzın. Atasözü (Sergiye gidemezsen, gücenme, iyi çalışırsan gidersin.)

vıstavka Sergileme.

vıveska Levha, tabela.

vibratsiya Titreşim.

vilka Çatal.

villa Villa.

vinegret Sebze salatası.

vinogradnik Bağ, üzüm bağı.

vinograt Üzüm. vinograd suu üzüm suyu.

vint Pervane.

viskoza Viskoz.

vişiya Vişne, vişiya varenyezi vişne reçeli.

vitamin Vitamin.

vitrina Vitrin.

vitse-admiral Tümamiral.

vitse-prezident Başkan yardımcısı.

viyolonçeP Viyolonsel.

viyolonçelist Çellist, viyolonsel çalan.

viza Vize. viza al- vize almak.

vizala- Vize ettirmek.

vizit Vizite.

vodolaz Dalgıç, vodolaz kostyumı dalgıç elbisesi.

vodorod Hidrojen.

vojd Önder, rehber.

vojak Rehber, yol gösteren: *"Çol közîdîp çörgen üçün, 'Çol vojagı' pol teenner."P.* Ştıgaşev (Yol gösterip gittiği için "Yol rehberi" oldemişler.)

vokzal Gar.

vol't Volt.

vol'tmetr Voltmetre.

voleybol Voleybol, voleybol myaçı voleybol topu.

voleybolist Voleybolcu.

voleybolistka Bayan voleybolcu.

volokita Sürünceme, savsaklama.

voloknoüf.

volost Volost, nahiye.

voronka Huni.

voska Bal mumu: *"A sin voska oshas nımzahsın."* V. Şulbayeva (Fakat sen bal mumu gibi yumuşaksın.)

vospitanie Eğitim, terbiye.

vostok Doğu.

voenaçalnik Baş komutan.

voenizatsiya Askerîleştirme.

voenkom Askerlik şubesi başkanı.

voenkomat Askerlik şubesi.

voennay *s.* Askerî.

voennoplenniy Savaş esiri.

voysko Ordu.

vozduşnay s. Hava, havayla ilgili: *"Kirek polza, pistin vozduşnay flot / lırcaa toğır honhpin turar."* M. Arşanov (Gerekirse bizim hava filomuz / Düşmana korkmadan karşı koyar.)

vraç Doktor: *"Pîske vraç kirek."* N. Domojakov (Bize doktor gerek.)

vratar' Kaleci.

vtornik Salı.

vulkan Volkan.

vuz Yüksek okul: *"Ptlîs hozıp ügrençebîs Pray şkola, vuztarda."* M. Kokov (Bilgi koşup öğreniyoruz / Bütün okul, yüksek okullarda.)

vvedenie Kitapta giriş, önsöz.

vznos Ödeme, yatırma.

vzrıvİnfilak, patlama.

vzrıvatel' Tapa.

vzrıvçatay s. Patlayıcı.

vzvod Takım, vzyatka Rüşvet.

-Y -

ya (I.) Evet!, Öyle: *"Ya, sini sın poldı!"* S. Çarkov (Evet, seninki gerçek oldu!) ol ügretçî be? ya ügretçî o öğrenci mi? evet öğrenci.

ya (II.) *Ünl.* Ha?, Öyle mi? *"Hoy hadarıp haalap tur od ırzın, ya?"* V. Kobyakov (Koyun otlatıp, yürüyorsun ha?)

yanlan- Yankılanmak Haydi aahtazan, îdök yanlanar. Atasözü (Nasıl bağırırsan öyle yankılanır.)

yablah 1. Patates, yablah has- patates kazmak, yablah arıla- patates soymak. 2. Patatesten yablah unı patates unu.

yablahtığ s. Patatesli, yablahtığ ügre patates çorbası.

yabloko Elma: *"Tsellofan hapçıhta yablokolar pirce."* V. Şulbayeva (Selofan pakette elmalar veriyor.) huruthan yablokolar elma kurusu.

yablonya Elma ağacı, sas yablonya yabanî elma ağacı.

yadro Çekirdek, atomnın yadrozı atom çekirdeği.

yağala- Küfretmek.

yağalan- Küfredilmek.

yak Yak.

yakor' Çapa demiri.

yakut Yakut, Saha.

yama Çukur, kuyu.

yamşçik Arabacı.

yan Yankı: *"Yanı tağdan tağa atınca."M.* Arşanov (Yankı dağdan dağa vuruyor.)

yanıla- Yankılamak.

yandan- Yankılanmak: *"Çohırahtın tabızı yanı lan ip isfilgen."* V. Kobyakov (Çohırah'ın sesi yankılanıp işitilmiş.)

yanılat- Yankılandırmak.

yantar' Kehribar.

yan var' Ocak ayı.

yapon Japon: *"Horıhpa, pu yapon nimeceknen min ür ayğaspaspın."* V. Tatarova (Korkma bu Japon'la ben çok uğraşmam.)

yarhla- 1. Havlamak. 2. Köstebek ses çıkarmak.

yarlık Yafta, etiket.

yarmarka Fuar.

yarmo Kölelik boyunduruğu.

yarus Galeri.

yasli Kreş.

yaşçik Kutu, sandık, çekmece.

yavlenie Olay, belirti.

yavoçnay *s.* Gizli.

yedinitsa Bir (not), kötü not.

yefreytor Onbaşı.

yegiptaninMısırlı.

Yegiptanka Mısırlı bayan.

yenot Rekun.

yestestvennay s. Tabii, doğal.

yevrey Yahudi.

Yevreyka Yahudi bayan.

yevreyskay s. Yahudilikle ilgili.

yevropeyets s. Avrupalı.

yevropeyskay s. Avrupa'ya ait.

ylftyor Asansörcü.

yo Hayır: *"Yo, palam, yo, Sabizîm, -oylap parğan apsah."* N. Domojakov (Hayır, yavrum, hayır, Sabisim, -koşarak gitmiş ihtiyar.)

yod İyot, tentürdiyot: *"Anın holına yod sürtkli tarthlap, anzına im pozıdıbıshan."* İ. Kotyuşev (Onun koluna tentürdiyot sürerek, oraya ilâç koymuş.)

yoj Kirpi.

yolka Yılbaşı ağacı.

yomkost' Hacim istiabı.

yubiley Jübile.

yubka Etek.

yug Güney.

yumor Mizah.

yumorist Mizahçı, mizah yazarı: *"Pot yumorist. Körgezer be andağ analoğ?'* V. Şulbayeva (Vay, mizahçı. Gördünüz mü böyle analog.)

yumorlığ s. Mizahî olarak.

yunga Miço.

yuridiçeskay *s.* Hukukla ilgili.

yurist Hukukçu.

yustitsiya Adalet, adliye.

yuvelir Kuyumcu.

- Z -

za (ze) *e.* İse, -se: *"Hara kîçigdeh sığara at üstünde çörgende, azah taa hoyralbin haydar parar za."* V. Kobyakov (Çok küçüklüğünden beri at üstünde yaşadığından, bacakları da çarpıklaşmayacak da nasıl olacak.) *"Haydi la küzedlp honğay ni ze."* V. Kobyakov (Nasıl köstekleyip geceyi geçirecekse.) kilzen ze hada pararbıs gelir isen birlikte gideriz. haydi za nasılsa?

zabastovka Grev. tiksî zabastovka genel grev.

zabastovoçnay s. Grevle ilgili. zabastovoçnay komitet grev komitesi.

zabastovşçik Grevci, grev yapan.

zaboy Maden galerisi: *İdi zaboynı ibîre çör kilîp, Alcıbaynı pozınzar hığırıp alıp, teen."* S. Çarkov (Böylece maden galerisini gezerek, Alcıbay'ı yanına çağırıp demiş:)

zaboyşçik Madenci: *"Toğınarın Alcıbay pabazı 30 çılğa çitîre toğınğan şahtada zaboyşçik polip pastaan."* S. Çarkov (Alcıbay işe, babasının otuz yıl kadar çalıştığı maden ocağında madenci olarak başlamış.)

zaçyot Sınav, imtihan, zaçyot al- sınavı geçmek.

zaçyotnay s. Sınavla ilgili, zaçyotnay knijka öğrenci karnesi.

zadaça Problem.

zadaçnik Problemler kitabı.

zadatok Pey, kaparo, zadatok pir- kaparo vermek.

zaimka Çiftlik: *"Yakın paynın hoyı turcah zaimkazı -'Cazı köT pofça."* V. Kobyakov (Zengin Yakın'ın koyununun durduğu çiftlik " Y a z ı Göl" dür.)

zakaz Ismarlama, sipariş, zakaz it- ısmarlamak, sipariş vermek.

zakaznoy Taahhütlü, zakaznoy pis'mo taahhütlü mektup.

zakon Kanun: *"Paska zakon polar."* N. Tyukpiyekov (Başka kanun olacak.) zakon çoğıl kanun yok. dialektika zakonı diyalektik özellik.

zal Salon: *"Koridorda daa, uluğ zalda daa pir dee kizi çoğıl."* A. Kuzugaşev (Koridorda da, büyük salonda da hiçkimse yok.) hığırcan zal okuma salonu.

zalog Çatı (gr.) teelîs zalog edilgen çatı. aylanıs-teelis zalog edilgen dönüşlü çatı. udur- tödîrlîg zalog işteşlik fiili.

zametka İşaret, nişan.

zamok Kilit: *"Zamoktı sizin salıp, nimede kibirenîp ala, tart körgen, azıl çöribîsken."* A. Çerpakov (Kilidi düşünüp, bir şeyler mırıldanarak çekmiş, kapı açılmış.) zamokka çap- kilitlemek.

zamşa Güderi.

zanyatie Dersler, pastağı sentyabr'da şkolalarda zanyatieler pastalca eylülün başında okullarda dersler başlıyor.

zapad Batı: *"Hayda-da ırah Zapadta / Hakas oolğı çatça, tipçeler."* M. Kilçiçekov (Çok uzaklarda Batıda / Hakas oğlu yatıyor diyorlar.)

zaponka Yaka düğmesi.

zaplot Kurşun çatı: *"Pir zaplotnan itken turacah paza anın hırında tıt hahpazınah çaphan ahmarah tur."* V. Kobyakov (Çatısı kurşunla kaplanmış bir ev ve yanında melez ağacı kabuğuyla kaplanmış ambar duruyor.)

zarabotok Ücret, kazanç.

zatvor Sürgü, mıltıh zatvorı tüfek sürgüsü.
zavedenie Kurum, kuruluş, ügredîg zavedenie öğretim kurumu.
zavod Fabrika: *"Hazır tüdün sıhçathan zavodta."* i. Kotyuşev (Yoğun duman çıkan fabrikada.)
zayom Tahvil.
zebra Zebra.
znaçok Rozet.
zona Bölge, mıntıka.
zond Sondaj.
zontik Şemsiye.
zoolog Zoolog.
zoologiya Zooloji.
zoopark Hayvanat bahçesi.
zootehnik Zooteknik uzmanı.
zvonok Zil.